

Къур'ан-ы Керим ве изаатлы манасы

Къырымтатарджа, 2-джи нешири, 2005

Къырым мусульманлары Диний идаресининъ тарафындан азырлангъан бу терджиме вастасынен арапча бильмеген Къырым мусульманлары Аллаһу Таалянынъ эмир ве ясакъларыны къырымтатар тилинде анъламакъ имкяnlарына наиль олалар. Окъуйыджыларны арапча теляфузгъа алыштырмакъ макъсадынен, Къур'ан сурелерининъ адлары ве аетлерден мисаль оларакъ алынгъан келимелер теджвид ве талим къаиделерине коре окъулувына олдукучъя якъынлаштырылгъан алда язмагъа арекет этильди.

"Къур'ан-ы Керим ве изаатлы манасы" китабы Къырым мусульманлары муфтиятынынъ 15/10/2004 къабул эткен къаарына бинаэн нешир этильди.

Сайт Дизен, Закир Къуртнезир

Сёз башы

Экинджи неширге сёз башы

Бисмилляһиరرହମାନିରହାନ୍ତିମ.

Къур'ан-ы Керим – Аллаһ Таалының сёзю, келямыдыр. О, бутюн инсаниетни бу дюньяда ве ахиретте баҳтлылықъя ириштирмек ичюн, соңыкъ Пейгъамбер Азрети Мұhammed(с.а.в.)ге, арапча оларакъ, Джебраил алейхисселям вастасынен вахий олунгъан, окъулувынен ибадет этильген, ич бир тенъеши олмагъян иляхий Юдже Китаптыр.

Къур'ан-ы Керимнинъ давети, укюм ве ясакълары, риваает ве насиатлары джеми инсанларгъа айт экени козь оғюне алынгъанда, Оны окъумакъының, суре ве аетлерининъ маналарыны анъламакъының эмиети не къадар муимлиги даа зияде анълашыла. Белли олгъаны киби, Юдже Китабымыз ильки кере хиджрий IV асырда фарс тилине чевирильген. Шимди исе, дюньяның чешит халқълары тиллеринде Къур'ан-ы Керимнинъ терджимелери мевджуттыр.

Бу терджимелер вастасынен арапча бильмеген инсанлар Юдже Раббимизнинъ эмир ве ясакъларыны ана тиллеринде анъламакъ имкянларына наиль олалар. Бу нокътаи назардан, Къур'ан-ы Керимде беян этильген иляхий акъикъатлар ве оғютлерининъ эр кес тарафындан ана тилинде окъуп оғренелиови, анъланылуы, олар акъкъында тюшюнилови, къальплерге ерлештирилови зияде муимдир.

1998 сенеси, Кырым мусульманлары Диний идаресининъ тарихында биринджи кере, Юдже Китабымыздың изаатлы манасы азырланылып, беш бинъ нусхада нешир этильген эди. Бу иш узеринде бир йылдан зияде чалышылды.

Иште, арадан еди йыл къадар вакъыт кечти. Бу йыллар ичинде китапкъа талап даа да артты. Буны козь оғюне аларакъ, Кырым мусульманлары Диний идареси «Къур'ан-ы Керим ве изаатлы манасы» китабыны, кырымтатарджа метни гъайрыдан козъден кечирильген алда, текrar нешир этмек къарапына кельди. Бу иште бизге тюрк къардашларымыз ярдымджы олдылар. Буның ичюн, оларгъа, буның киби де, Китапның экинджи неширине эр джеэттен ярдымда булунгъан аркъадашларгъа Кырым мусульманлары адындан терен миннетдарлық бильдиримиз.

Бутюн ишлеримизде Аллаһ ярдымджымыз олсун.

Амин!

ЭМИРАЛИ АБЛАЕВ,
Кырым мусульманларының муфтиси.

Октябрь, 2004 сенеси.

Къур'ан ве манасы

Къур'ан бир хидаёт ве бир муджизевий китаптыр. О инсанлыкъны дөгъру ёлгъя ириштиремек ичюн ёлланылгъан акърансыз бир муджизедир.

"Къур'ан" сёзюниң манасы--"окъумакъ"тыр. Анджакъ, дюньяда энъ чокъ окъулгъан ве окъуладжакъ китап олгъаны ичюн исм-и меф'уль манасы да берильген. Бутюн саифелерниң джемине Къур'ан денильгени киби, бир къысмына, атта бир аетине де, Къур'ан денилир. Къур'ан-ы Керимниң башкъа адлары да бар, факъат энъ кениш даркъагъаны Къур'андыр. Дигер адларындан базылары шулардыр: Китап, Фуркъан, Зикр, Тензиль. Мешур олгъан сыфатлары арасында да шулар сайыла билир: Мубиин, кериим, нуур, худаа, рахмет, шифаа, мев'ыза, бушраа, бешиир, незиир, азииз.

Чешит хусусиетлерини козь огюне аларакъ, Къур'анны бойле тарифлемек мумкун: "Къур'ан, Аз. Мұхаммедге 23 йыллықъ пейгъамберлик девринде арап тилинде ве вахий ёлунен эндирильген, "Фаатиһа" суресинен башланып, "Наас" суресинен биткен, мұсхафларда язылы олуп, мутеватир оларакъ накъль этильген, тилявети иле ибадет япылгъан муджизе келямдыр".

Къур'анның 23 йыл девамында чешит себеплерге ве шартларға коре, чешит вакъытларда назиль олувы, оның ирщат ве ислях истеген инсанның психологиясына уйгъун бир тедавий ве тербие усулыны къулланувнен якъындан бағылыштыр. Зира, акыл саиби бир варлықъ олгъан инсан, оренюв, къаврав ве уюв къабилиетине саиптири. Инсанның эр анги бир шейге алышып, уйгъаны киби, оренерек бир алышқанлықъ алына кетирген бир давранышны терк этюви де, вакъыт ве арекет талап эттер. Иште, бу себепке бағылы оларакъ, Къур'ан вакъыт аралықъларынен энген.

Аз. Пейгъамбер Къур'анни вахий оларакъ алгъан, озь тарафындан ич бир шей иляве этмедин ве ич бир эксильтюв япмадан, оны олгъаны киби, умметине теблигъ эткен.

Къур'ан--сёзлеринен ибадет этильген бир китаптыр. Намаз киби эсас ибадетлерде окъулувынен берабер, Къур'анни айрыджа окъумакъ, динълемек, языларына бакъмакъ, башкъасына окъутмакъ ве огремек де ибадеттir.

Намаз къылмакъ фарз олгъаны киби, Къур'андан намазларда окъуладжакъ миқъдарда огренип эзберлемек де фарздыр. Бу фарзны ерине кетирмелек Къур'ан терджимесини эзберлемекнен мумкун дегильдир. Бундан да гъайры, Къур'ан терджимесинен намаз къылымназ. Эр бир мусульман бираз гъайрет сарф этип, Къур'анни аслындан окъумагъа огремели. Дигер тарафтан, Къур'анниң терджимеси ве тефсирини окъумакъ да савап.

Къур'ан--сёзлери ве манасынен муджизедир. Къур'анниң муджизелиги--онъя бенъзерининъ инсанлар тарафындан мейданға кетирилови мумкүн олмагъаныдыр. Акъикъатен, Къур'ан-ы Керим энюви, окъулувы, язылувы, муафазасы, тертиби, меселелерни эльге алуv тарзы, ахирет алеминден бильги берюви, берген хаберлерининъ дөгърулыгъы киби пек чокъ хусуста, инсанлар тарафындан язылгъан ве тертип этильген эсерлерден бутюнлей фаркълыдыр.

Услуп нокътаи назарындан да, Къур'ан ич бир эсерге бенъземей. Зира, инсанларның мейданғы

кетирген эсерлери я шиир, я да несиредир. Къур'ан исе, не шиир, не де несиредир. Айрыджа, Къур'анда ич бир эсерде корюльмеген зенгин ве къяссыз бир мусикъийлик мевджут. Бу мусикъийликни ifаде этмек ичюн Къур'анны теджвид ве тертиль (орта дередже) иле окъумакъ заруп.

Къур'ан Аллаһнынъ келямы олгъаны ичюн де, къадимиыйдир (эзелийдир). Онынъ ичюн бизде Къур'ан "Келям-ы къадим" дие де адландырыла. Биз тилимизнен окъугъан, къулакъларымызнен эшиктен, къалемлеримизнен язгъан, козылеримизнен корыген, эллеримизнен туткъан саифелер къадим олгъан аслынынъ маддий алемдеки корюнишинден ibaret. Къур'аннынъ къадимиий олгъан аслы левх-и маҳфуздадыр. Къур'ан башта левх-и маҳфуздан Бейт'ул-иззе денильген бир мақъамгъа топтан эндирильген ки, бунъа "инзал", о ерден къысым-къысым Джебраил (а.с.) вастасынен вахий оларакъ, Пейгъамберимизге ёлланылгъандыр ки, бунъа да "тензиль" дениле.

Эсасен Аз. Пейгъамберимизниң бутюн теблигълери (аңылатувлары) вахий менбалардан олмакъынен берабер, буларнынъ эписи Къур'ан даиресине кирмей. Яни Аллаһ тарафындан вахий оларакъ эндирильген ве юкъарыдаки тариф манасы черчивесине кирген лафизлерге (сёзлерге) "Къур'ан", манасы вахий олунып да, сёзлери Пейгъамбер эфендимиз тарафындан, Юдже Аллаһкъа нисбет этилип айттылгъан сёзлерге "хадис-и къудсий", булардан да гъайры, Аз. Пейгъамберниң къавиль, фииль ве такъдирлерини аңылаткъан сёзлерге де къыскъадан "хадис" адь берильген.

Къур'ан арапча оларакъ бутюн инсанлыкъъа эндирильген. Бунъа коре, Къур'анны инсанларгъа теблигъ этювнинъ (аңылатувнынъ) эки ёлу бар. Я бутюн инсанларгъа арапчаны огretmek, я да Къур'анны башкъа тиллерге терджиме этмек. Бутюн инсанларгъа арапча огretmek имкяныз бер шей олмакъынен берабер, бунъа аджет де ёкъ. Бунынъ устюне Къур'анда, чешит тиллерниң мевджутлиги ве бунынъ Аллаһнынъ варлыкъ ве къудретиниң делиллериңден олгъаны бильдирильген. Бу алда Къур'анниң башкъа тиллерге чевирильмелек кереклиги ортагъа чыкъа.

Эсасен Къур'анни бутюн инсанлыкъъа етиштирилови эки шекильде амелге кечириле билир:

1. Сёзлеринен ibадет этильген бир китап олгъаны ичюн Къур'анниң арапча метнини бутюн инсанларгъа етиштирмек керек. Бойледже, эр кес оны окъумакъ, динълемек, эзберлемек, ibадетлеринде окъумакъ, манасыны аңыламагъаны алда, онынъын дуйгъуланмакъ имкянына саип олур. Затен, мусульманлар асырлардан берли Къур'анниң арапча аслыны окъумакъта, атта афызлар оны башындан соңунадже эзберлемекте ве къираатынен дуйгъуланып, башкъаларыны да дуйгъуландырмакъталар.

2). Къур'ан арапчадан башкъа тиллерге терджиме этилюви, ве арапча да дахиль, башкъа тиллерде тефсириниң язылувы керек. Бу нокътаи назар дикъкъат меркезиндедир. Къур'ан бугуньгедже дюньянынъ пек чокъ тиллерине терджиме этильген ве базы тиллерде тефсири де мевджут. Къур'анни текмил терджиме этмек мумкун олмагъаны себебинден, онынъ башкъа тиллерге терджимеси "аңылам" манасындадыр.

Белли ки, дюньяда эр кунь чокътан-чокъ инсанлар, истер Къур'анниң аслыны окъуп ве динълеп, истер Къур'ан терджимелерини окъуп, мусульман олмакъталар. Бу да, Къур'анниң сёзю ве манасы иле муджизе олгъаныны ве бутюн вакъыт тазелигини сакълагъанына бир делильdir.

Къур'анынъ терджимеси ве тефсирлеринен акърансыз тарафлары ортагъа чыкъаркен, бир чокъ инсанлар къыяметке къадар бу ёлнен хидаеттен насибини алаждакъ.

Диний идаремиз тарафындан бундан эвель нешир этильген китаплардаки киби, бу китапта да, окъуйыджыларны арапча теляфузгъа алыштырмакъ макъсадынен, Къур'ан сурелерининъ адлары ве аетлерден мисаль оларакъ алынгъан келимелер теджвид ве талим къаиделерине коре окъулувына олдукучча якъынлаштырылгъан алда язмагъа арекет этильди. Созуп окъуладжакъ ве шеддели арифлер экишер дане язылды. (Меселя, "Бейине", "Нисаа", "Исраа", "Сааффаат", "Кеффарет" ... киби). Арапча "айн" арифи ('') бельгисинен ифаде этильди. (Меселя, "Эн'аам", "А'рааф" ...киби). Бунынъ киби де, арапчадаки йымшакъ "ха" ве "хе" ерине "h" арифи къулланылды. Меселя, "Аллаh", "Мұхаммед", "Фаатина", "хууд", "Мұмтәнине", "Наһль", "худжураат"... киби. Индже окъулгъан "а" арифи тутыкъ сесли арифлерден соң "я" шеклинде язылды. Базы ерлерде индже "у"--"ю" арифинен ифаде этильди. Меселя, "Текясур", "Ихляас", "тефеккюр", "тешеккюр"... киби.

Къур'ан аетлерининъ маналарыны ифаде эткен джумлелерде, базы ерлерде, белли грамматик бельгилерден файдалынылмады. Метиннинъ арапча джумле къурулышына якъынджа олгъаныны теминлемек, арапчасынен олдукучча аэнқдашлыгъыны теминлемек макъсадынен, базы алларда къырымтатар тили грамматика къаиделерinden бираз четке чыкъаракъ, ана тилимиздеки джумле къурулышындан фаркъылдыжа джумлелер къурмагъа меджбур олдыкъ ки, окъуйыджыларымыздан бу киби алларны расткетиргенде, оларны янълыш къабул этмемелерини риджа этемиз.

Айры сурелерге аит изаатлар я о суренинъ алтына, я да уьстюне, къавс ичинде, кучюкче арифлернен берильди.

Бунынъ киби де, базы къыйын анълашылгъан сёзлерни лугъаты да иляве этильди.

САИТ ДИЗЕН,
ЗАКИР КЪУРТНЕЗИР.

1. ЭЛЬ-ФААТИХА

Муддессир суресинден соң Меккеде энген, 7 аеттир.

Къур'анынъ ильк суреси олгъаны ичюн, ачыш япкъан, ачкъан манасына коре "Фаатиҳа" денильген. Дигер адлары шулар: Буюк Китап манасына коре "Умму'ль-Китап", диннинъ эсасларыны тамамлайыджы манасына коре "эль-Эсас", баш мевзулары манасына коре Исламны аньлаткъаны ичюн "эль-Ваафие" ве "эль-Кяфие", ильк оларакъ энген еди ает манасына коре, "эс-Себу'ль Месааний", бир чокъ сырларны ташыгъаны ичюн "эль-Кенз".

Пейгъамберимиз: "Фаатиҳаны окъумагъанынъ намазы олмаз" буюргъанлар. Манасынынъ итибари иле Фаатиҳа энъ буюк дуа ве мунаджаттыр. Къуллыкъынынъ ялынъыз Аллаһкъя япыладжагъы, ярдымнынъ ялынъыз Аллаһтан келеджеги, дөгъру ёлда юрмекнинъ де, дөгъру ёлдан сапылувнынъ да Аллаһнынъ ирадесине багълы олгъаны, чонки хайыр ве шерни яраткъан да Аллах олгъаны хусуслар бу суреде озъ ифадесини тапкъандыр.

Къур'ан инсанитетке дөгъру ёлны косытермек ичюн эндирильген. Къур'анынъ ичине алгъан хусуслары, баш мевзуларынен Фаатиҳада мевджуттыр. Зира, Фаатиҳада севмеге, тазимге ве ибадетке ляйыкъ тек бир Аллаһнынъ барлыгъы, Онынъ акимиети, Ондан башкъа таяныладжакъ бир кучь олмагъаны аньлатыла ве дөгъру ёлда юрьmek, эйи инсан олмакъ тилегинде булуныла.

БИСМИЛЛЯ

Бир хадис-и шерифте: "Бисмиллянен башланмагъан эр бир иш текмил дегильдир", – дениле. Бу себептен, мусульманлар бутюн ишлерине, яхши арекетлерине "Бисмилля"нен башларлар. "Бисмилляни раһмаани раһииим" демек – "Раһмаан ве Раһииим олгъан Аллаһнынъ адынен" демектир. Мусульманларда ишлерге Аллаһнынъ адынен башламакъ пек гузель ан'ане ве давраныштыр. Бунынъ киби де, Къур'ан-ы Керимден, бир ает биле окъуладжакъ олса, мытлакъа "Бисмилля" чекилир.

Эуузубиляјаниминештаяаныраджиим

1. Рахман ве рахим олгъан Аллаһнынъ адынен.
2. Хамд (макътав ве макъталмакъ) алемлернинъ Рабби Аллаһкъя аиттир.
3. О рахмандыр ве рахимдир.
4. Джеза кунюнинъ саибидир.
5. (Раббимиз!) Ялынъыз Санъа къуллыкъ этермиз ве ялынъыз Сенден медет умют этермиз.
6. Бизге дөгъру ёлны косытер.
7. Озылерине лютф ве икрам эткен кимселериинънъ ёлуны; гъадапкъа оғырагъанларнынъ ве сапкъанларнынъ ёлуны дегиль!

Аамин!

("Аалемин" – аалем келимесининъ чокълугъыдыр. Инсан, мелек ве джин киби акыл саиби яратылғанларнынъ этисини ичине алгъан кянатнынъ адыдыр. Базылары да Аллаһнынъ барлыгъына делялет этидже эр шейге аалем денильгенини сёйлегенлер.

Рахмаан – эйи олсун, фена олсун, му'мин олсун, кяфир олсун, айырды япмайып, дюньяда ниметини эр кеске бериджи Аллаh демектир.

Рахиим – ахиретте ниметлерини ялынъыз му'минлерге бериджи манасындадыр. Дженабы Аллаh дюньяда эр кеске нимет бергени алда, озюне инангъанларгъа ахиретте айрылджа муамеле япаджакъ. Къур'анда кечкен "Раһмаан" ве "Раһииим" келимелери эп бу манада къулланылгъан.

Джеза куню – ахиретте эр кесниң эсабы чекилип, эйининъ эйи, фенанынъ фена

къарышылыкъ аладжасакъ махкеме кунюодир.

Тефсирджилерниң аңлатқынларына коре, озылерине лютф ве ихсанда булунылгъан кимселер, пейгъамберлер ве оларның ёлунда юргенлердир. Гъадапкъа оғърагъанлар – еудийлер, сапыкълар исе – христианлар олгъаны риваает этиле.

Бунынъен берабер, дөгъру ёлдан сапмакъ ве Аллаһның гъадабына оғърамакъ ялынъыз христианлар ве еудийлерге айт дегиль.

6-нджы аетте Аллаh Таалядан бизни "дөгъру ёл" гъа къоювы истениле, 7-нджи аетте исе, дөгъру ёлның не олганы аңлатыла. Бу да, башинда Пейгъамбер олмакъ узьре, эйилерниң ёлunu эйи, феналарның ёлunu да фена оларакъ косътермектир, иште Къур'анынъ буюк бир къысмы бу эки аетнинъ тефсири шеклиндедир).

2. ЭЛЬ-БАКЪАРА

Мединеде энген, 286 аеттир. Къур'анынъ энъ узун суресидир. Адыны 67-71-нджи аетлеирнде еудийлерге соювлары эмир этилген сыгъырдан алгъан. Ялынъыз 281-нджи аети Веда хаджында Меккеде энген. Инанчкъа, ахлякъкъа ве аят низамына аит укуомлерниң муим бир къысмы бу суредедир.

Бисмиляхиరраھماانیررراھیم (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһның адынен).

1. Элиф. Ляам. Миим.
2. О китап (Къур'ан), онда асла шубе ёктыр. О, муттакъийлер (сакъынгъанлар ве арынмакъ истегенлер) ичюн бир ёл косътериджидир.
3. Олар гъайбгъа инанырлар, намаз кыларлар, озылерине берген малларымыздан Аллаh ёлларында арджларлар.
4. Кене олар санъа эндирильгенге ве сенден эвель эндирильгенлерге иман этерлер; ахирет кунюне де кесен-кес инанырлар.
5. Иште, олар Рабблеринден кельген бир хидаеузериндедирлер ве къуртулышкъа иришкенлер де ялынъыз олардыр.

(Къур'ан сурелерининъ базыларының башинда "эль-хуруф'уль-мукъаттаа" денильген бир такъым арифлер бар ве олар олгъан сурелерининъ бир аетидир. Манасы ачыкъ олмагъан бойле аетлерге "мутешаабиң" аетлер денилир. Мутешаабиң олгъан аетнинъ акъыкъий манасыны тек Аллаh билир. Базы алимлер исе, оларны "ёрумларлар". Бунъа коре, Элиф, Ляам, Миим арифлерине шу маналар берильген:

а). Иште, элинъиздеки Къур'анынъ келимелери бу арифлерден тешкиль олгъандыр.
Буюрынъ, сиз де бенъзегенини япынъ!

б). Дикъкъатларны джельп этмек ичюн бир эдебий санаттыр. Зира, сөзге устю къапалы башламакъ ве сонъра оны ачмакъ даа зияде дикъкъат чекер.

в). Огренмекниң арифлернен башланувына ишареттir.

Муттакъий – такъва саibi демектир. Аллаhның азабындан акъкъы иле къоркъаджасакъ, Онынъ эмирлерине къарышы чыкъмагъа сакъынгъан, раҳметине ышанып, кереги киби къуллыкъ этеджек кимселерге Къур'анда "муттакъийлер" дениле.

Гъайбгъа иман – Исламның "Ааменту" сининъ къысқартылгъан ифадесидир. Манасы:

Аллаһкъа, мелеклерге, китапларгъа, пейгъамберлерге, ахирет кунюне, къаза ве тақъдирге, хайыр ве шеррниң Аллаһтан олгъанына инанмакътыр. Къур'анынъ пек чокъ еринде "Гъайбъа иман этер" я да "эттерлер" джумлеси келеджесек. Буларнынъ эписи иман эсасларынынъ кыскъа шеклидир.

Бакъара суресинде сёзге эвеля дикъкъатны чеккен арифлернен башланып, аман артындан Къур'андан сёз этиле. Демек ки, шу элинъиздеки китап (Къур'ан) озюнде шек ве шубе олмагъан Аллаһнынъ келямы ве эйилер ичюн догъру ёл реберидир. Къур'ант – бир ребер, ёл косътериджидир. Анджакъ кимге ёл косътерир, кимге реберлик этер? Иште, аетлерде бу суальге джевап берильген, энъ эвеля муттакъий олып, гъайбъа инангъанларгъа ёл косътергени анълатыла. Къур'ан акъикъатен бутюн инсанлыкъкъа эндирильген. Анджакъ, садедже онъа ёнельген ве онынънен догъру ёлны тапмакъ истегенлерге ребердир.

Бу ерде гъайбъа имандан сонъ, "Келиме-и Шеадет, намаз, зекят, ораза ве хадж"дан ибарет олгъан Исламнынъ беш эсасындан садедже "намазнен зекят" зикр этильген. Бу эки эсаснынъ зикри мисаль ёлунен дигерлерине де ишереттир. Бунъа коре, Къур'анда "намазнен зекят" бу аетте олгъаны киби, берабер анъылгъан вакъытта беш эсаскъа ишарет этильмекте).

6. Шу акъикъат ки, кяфир олгъанларны (азап иле) къоркъутсань да, къоркъутмасань да, олар ичюн эпбирдир, иман этмезлер.
7. Аллаһ оларнынъ къальплерини ве къулакъларыны муурьлеген. Оларнынъ козълерине де бир чешит перде чеккен ве олар ичюн (дюньяда ве ахиретте) буюк бир азап бар.
8. Инсанлардан базылары да бар ки, инанмагъанлары алда: "Аллаһкъа ве ахирет кунюне инандыкъ", дерлер.
9. Олар (озъ акъылларына коре) гуя Аллаһны ве му'минлерни алдаталар. Албуки, олар ялынъыз озылерини алдаталар ве бунунъ фаркъына бармазлар.
10. Оларнынъ къальплеринде бир хасталыкъ бар. Аллаһ да оларнынъ хасталыгъыны зияделештиргендир. Сёйлеген яланлары себебинден, олар ичюн шиддетли бир азап бар.
11. Оларгъа: «Ер юзюнде фесат чыкъарманъ», денильген вакъытта: "Биз ялынъыз ислях этиджилермиз", дерлер.
12. Шуны билинъ ки, олар бозгъунджыларнынъ там озылеридир, лякин анъламазлар.
13. Оларгъа: «Инсанларнынъ иман эткенлери киби, сиз де иман этинъ», денильгенде: "Биз ич сефиҳлерниң (акъылсыз ве ахмакъ кишилерниң) иман эткенлери киби иман этермиз!" дерлер. Билинъиз ки, сефиҳлер анджакъ озылеридир, факъат буны бильмезлер (я да бильмеген киби олурлар).
14. (Бу мунафыкълар) му'минлерге расткельген вакъытта: "(Биз де) иман эттик", дерлер. (Озылерини сапыткъан) шейтанларынен козъ-козыге къалғъанларында исе: «Биз сизнен берабермиз, биз оларнен (му'минлернен) садедже алай этемиз (усытлеринден кулемиз)», дерлер.
15. Акъикъатен, Аллаһ оларнен алай этер де, адълеринден ашкъанда, оларгъа фырсат берир. Бу себептен олар бир муддет озъ башларына юрерлер.
16. Иште, олар хидаетке нисбетен сапыкълыкъыны сатын алгъанлардыр. Анджакъ оларнынъ бу тиджарети къазанчлы дегиль ве озылери де догъру ёлгъа кирмегенлердир. (Дженаб-ы Аллаһ бу суренинъ башында эвеля Юдже Китабы Къур'андан, онынъ муттакъийлер ичюн бир ёл косътереджи ве хидает чокърагъы олгъанындан, бунынъ киби де, гъайбъа имандан ве Исламнынъ темелини тешкиль баши вазифелерден сёз

*юрьсете ве бу арада инсанларны, инанч нокътаи назарындан, учь группагъа айыра:
Биринджиси – му'минлер; оларның васыфлары ильки беш аетте къыскъадан
анълатылгъан.*

*Экиндюжиси – кяфирлер; оларның вазиети де алтынджы ве единоджиси аетлерде
къыскъадан анълатылгъан.*

*Учюндюжиси – мунафыкълар; буларның вазиетлери де кенини бир шекильде секизинджи
аеттөн тигирми бириндюжи аетке къадар олгъан аетлерде анълатылгъан.*

*Къу'ан инсанлыкъка дөгъру ёлны косътермек ичюн ёлланылгъан бир китаптыр. Бунъа
коре, ильк эвеля озюне мухатап олгъан инсанлыкъының дөгъру ве янълыши инанч вазиетини,
буларның кетирген месулиетлерини, дөгъргүзүе ве эгреге инангъан инсанның дюньяда ве
ахиретте къарышылашаджасъ нетиджелери изаат этильген).*

17. Оларның (мунафыкъларның) вазиети (къаранлыкъ геджеде) бир атеш якъъан кимсе
кибидир. О атеш янып да, этафыны айдынлакътан анда Аллаһ аман оларның
айдынлыкъларыны кеткизир ве оларны къаранлыклар ичинде къалдырыр; (артыкъ ич бир
шнейни) корымезлер.
*(Ает мунафыкъларның ильк анда Исламның нурындан айдынланып, мусульман
олувларыны, къаранлыкъ геджеде янгъан меш'алеге ве ондан файдаланғъанларгъа; сонъра
аман күфюрге дёнювлерини де, о меш'аленинъ сёймесине ве о ердекилерниң къаранлыкъта
къалгъанларына бенъзете).*
18. Олар сагъыр, тильсиз ве корьдирлер. Бу себептен, олар кери дёнип оламазлар.
19. Яхут (оларның вазиети) коктен сагъанакъ алында ягъъян, ичинде зифт къаранлыклар,
турюльти ве йылдырымлар булуңгъан ягъумур(гъа тутулгъан кимселерниң вазиети)
кибидир. О мунафыкълар йылдырымлардан келеджек олюм къоркъусынен пармакъларыны
къулакъларына тықъарлар. Албуки, Аллаһ кяфирлерниң этафыны къушаткъандыр.
20. (О эснада) шемшек санки козълерини чыкъараражакъ киби чакъар, олар ичюн этафны
айдынлаткъынанен, о ерде бираз юрерлер, узерлерине къаранлыкъ чёккенинен де, олгъан
ерлеринде къалырлар. Аллаһ истесе эди, эльбетте оларның къулакъларыны сагъыр,
козълерини корь этер эди. Аллаһ, шубесиз, эр шейге къадирдир.
*(Бу аетлерде кечкен мисаллерден кяфирлерниң ве мунафыкъларның Ислам къарышысында
къафаларында фыртыналар къопкъыны, къоркъу ве эеджансаларгъа къапылгъанлары, базан
хакъны кореджек киби олгъанлары, базан да, къаранлыкъка комольгенлери анълашила).*
21. Эй, инсанлар! Сизни ве сизден эвелькилерни яраткъан Раббинизге къулалыкъ этинъиз.
Бельки, бойледже къорчаланырысынъыз (Аллаһның азабындан озюнъизни
къуртарырысынъыз).
22. О, Рabb ки, ерни сиз ичюн бир тёшек, кокни де (къуббе киби) бир таван япты. Коктен сув
эндиререк, онынъинен сизге гыыда олсун дие, (ерден) чешит махсуллар чыкъарды. Артыкъ
буны биле-бile Аллаһкъа ширк къошмань.
23. Эгер къулумызгъа эндиригенлеримизден эр анги бир шубеге тюшсөнъиз, айды онъа
бенъзеген бир суре кетиринъ, эгер идданъызда дөгъру олсанъыз, Аллаһтан гъайры
шаатларынъызы (ярдымджыларынъызы) да чагъырынъ.
24. Буны япып оламазсынъыз –ки, эльбетте япалмайджакъсынъыз – якъарлыгъы инсан ве
таштан ибарет жеэннем атешинден сакъынынъ. Чюнки, о атеш кяфирлер ичюн
азырланылгъандыр.

25. Иман этип, эйи арекетте булунгъанларгъа ичинден ирмакълар акъкъан дженнетлер олгъаныны мужделе! О дженнетлердеки бир мейвадан озылерине рызыкъ оларакъ ашатылгъанынен: «Бу – бундан эвель дюньяда бизге берильгенлеринден», дерлер. Бу рызыкълар оларгъа (базы тарафттан дюньядакине) бенъзегени берильгендер. Олар ичюн дженнетте тер-темиз зевджелер де бар. Ве олар о ерде эбедий къалыджылардыр.
(Бу аетте дюньяда мусульман олуп, гузель шилер япъян ве акъикъатен му'мин оларакъ ахиретке кочкен кимселерниң алаждакъ мукяфатлары анълатылған, о ерде дженнетлилерге берильген ниметлерниң дюньядакилерине бенъзегенине шиарет этильген. Анджакъ, ахирет ниметлеринин дюньядакилеринен бир олгъаны тюшюнильмемелидир. Чонки, Бухарийнин "Беду'ль-халкъ" баасында риваает эткен бир хадисте: "Дженнет эклине козълер корьмеген, къулакълар эшиитмеген, къальplerден биле кечмеген ниметлер берилир", денильген).
26. Шубесиз, Аллаh (акъны анълатмакъ) ичюн сиврисинек ве ондан да гъайры, башкъа бир варлыкъны мисаль кетирмектен чекинmez. Иман эткенлерге кельгенде, олар бойле мисаллерниң Рабблеринден кельген хакъ ве керчек олгъаныны билирлер. Кяфирлер исе: «Аллаh бойле мисаль бермекле не мурат этер?» дерлер. Аллаh онынънен бир чокъ кимсени саптыр, бир чокъларыны да, догъру ёлгъя ёнельтири. Берген мисаллеринен Аллаh анджакъ фасыкъларны саптыр (чонки булар бирер имтиандыр).
(Бу аетте сиврисинек ве ондан даа зайыф махлюкъларның мисальге кетириловини мунасип корьмегенлерниң асылында озылеринин кучюк ве дегерсиз олгъанылары, о себептен Аллаhкъа иман этмегенлери анълатыла, буларгъа дегер берип, иман эткенлерниң исе, акъыллы ве дегерли кимселер олгъанлары бильдириле. Булар бирер имтиандыр. Инсанлардан бир къысмы иман этер, имтиянны къазаныр, бир къысмы да, зарар этер).
27. Олар ойле (fasыкълар) ки, кесен-кес сёз бергенден соң, сёзлеринден къайтырлар. Аллаh, зиярет этилип, ал ве хатири соралувыны истеген кимселерни зиярет этмезлер. Ве ер юзүнде фитне ве фесат чыкъарылар. Иште, олар акъикъатен зааргъа оғърагъанлардыр.
(Фасыкъ – хакъ ёлдан сапкъан кимседир. Кесен-кес оларакъ берильген сёз де, эхл-и китапның Теврат ве Инджильде келеджеги бильдирильген ахыр заман Пейгъамберине иман этеджеклерини сейлевлеридир ки, кельгенинен иман этмедилер ве сёзлеринде турмадылар. Исламның чокъ дегер берген акъраба, къомшу ве якъынларнен алякъада булунаракъ, буларгъа ярдым этювни терк эттилер, фитне ве фесатчы олдылар, бойледжесе, эм де ахиретте зарар корьдилер).
28. Эй, кяфирлер! Сиз олю экенде, сизни тирильткен (дюньягъа кетирип, аят берген) Аллаhны насыл инкяр этсинъиз? Соңра сизни ольдюреджек, текrar сизни тирильтеджек ве соңунда Онъа дёньдориледжексинъиз.
(Бу аетте инсанның ильк яратылышындан эвельки алына "олю" денилюви, базыларының идда эткенлери киби, тенаасухнен багълы дегиль. Аетте инсан аятының учь саифеси анълатыла: ёкътан яратылуы, олюм ве ахиретте текrar тирилюви. Эсасен тенаасух тюшюнджееси, эр бир инсанның озь амелиндөн джевапкярлыгъы ве толайысынен ададет принципине терстир).
29. О, ерде не бар исе, эписини сизинъ ичюн яратты. Соңра (озуне хас бир шекильде) семагъа ёнельди, оны еди къат оларакъ яратып, низамгъа къойды (тanzim этти). О, эр шейни хакъкъы иле билиджидир.

30. Хатырла ки, Раббинъ мелеклерге: «Мен ер юзинде бир халифе яратаджагъым», деди. Олар: «Бизлер хамдинъ иле сени тесбих ве сени такъдис этип тургъанда, ер юзинде фесат чыкъараджакъ, о ерде къан тёкеджек инсанны халифе япасынъмы?» дедилер. Аллан да оларгъа: «Сизинъ билип оламайджагъынызыны, эр алда, мен билем», деди.
(Халифе – векиль ве темсильджи демектир. Аллан ер юзинде ирадесини темсиль этмек ичюн инсанны яратты. О ерде иляхий укюмранлыкъыны омюрге кечирмек вазифесини де онъа берди).
31. Аллан Адемге бутюн исимлерни огretти. Соңра оларны эвеля мелеклерге такъдим этип: «Эгер сиз сёzinъизде садыкъ олсанъыз, шуларнынъ исимлерини манъа бильдиринь», деди.
32. Мелеклер: «Я Рabb! Сени нокъсан сыфатлардан тензих этермиз, сенинъ бизге огretkenлеринъден башъка бизим бильгимиз ёкъ. Шубесиз, алим ве хаким анджакъ Сенсинъ», дедилер.
33. (Бунынъ усътюне:) «Эй, Адем! Эшъяларнынъ исимлерини мелеклерге анълат», деди. Адем оларнынъ исимлерини оларгъа анълаткъанынен: «Мен, муакъкъакъ семаларда ве ерде сизге корюнмегенлерни (о ерлердеки сырларны) билем. Бундан да гъайры, гизли ве ашкяр оларакъ япаяткъанларынъызыны да билем, демеген эдимми?» деди.
34. Хатырлайсызымы, биз мелеклерге (ве джинлерге): «Адемге седжде этинъ», деген эдик. Иблистен гъайры эписи седжде эттилер. О юзы чевирди ве буюклик таслады, бойледже, кяфирлерден олды.
(Бундан соң Аз. Адем ве несили аслы джинлерден олуп, соңра шейтанларнынъ башы олгъан Иблис ве онынъ несилине уйып-уймамакъта сыналаджакълар).
35. Биз: «Эй, Адем! Сен ве зевдженъ (Авва)нен берабер дженнетке ерлешинъ; о ерде къолайлыкъынен истеген вакътынъызда эр ерден дженнет ниметлеринден ашанъ; ялынъыз шу терекке якъынлашманъ. Эгер бу теректен ашасанъыз, эр экинъиз де озюнъизге феналыкъ эткен залымлардан олурсынъыз», дедик.
36. Шейтан оларнынъ аякъларыны тайдырып, сынъырны боздырды ве ичинде булунгъан (дженнеттен) оларны чыкъарды. Бунынъ усътюне: «Бир къысмынъыз дигеринъизге душман оларакъ энинъиз, сиз ичюн ер юзинде кечинмек ве белли бир вакъыткъа къадар яшамакъ бардыр», дедик.
37. Бу вазиет девам эткенде, Адем Раббинден бир такъым ильхамлар алды ве дерал тёвбе этти. Чонки, Аллан тёвбелерни къабул этиджи ве мерхамети болдыр.
(Аз. Адемниң Раббинден алгъан ильхамлар акъкъында чешит ёрумлар япылгъан. Бу ильхамлар онъа эмирлер ве ясакълар мәиетиндеки төвсиелердир. Ибн Мес'удгъа коре, намазларгъа башилагъанда окъугъан "Суббаанеке"леримиз, Аз. Адем тарафындан о вакъытта сёйленген бир тесбих ве дуадыр).
38. Дедик ки: Эпинъиз дженнетен тюшинъ! Эгер мен сизге бир хидает келир де, эр ким хидаетиме таби олса, олар ичюн ич бир къоркъу ёкътыр ве олар гъам чекmezлер.
39. Инкяр этип, аетлеримизни ялан сайгъанларгъа кельгенде, олар джеэннемлидирлер, олар о ерде эбедин къалырлар.
40. Эй, Исраил огъуллары! Сизге берген ниметлеримни хатырланъ, манъа берген сёzinъизни ерине кетиринъ ки, мен де сизге ваде эткенлеримни берейим. Ялынъыз менден къоркъунъыз.

41. Элинъиздекини (Тевратның аслыны) тасдикъ этиджи оларакъ эндиргениме (Къур'ангъа) иман этинъ. Сакын оны инкяр этиджилерниң илькиси олманъ! Аетлеримизни аз бир къаршылыкъка сатманъ, ялынъыз менден (меним азабымдан) къоркъунъ.
42. Билерек, акъны янълышнен къарыштырманъ, акъны гизлеменъ.
43. Намазны там къылынъ, зекятны акъкъы иле беринъ, руку эткенлернен берабер руку этинъ.
44. (Эй, бильмирлер!) Сизлер Китапны (Тевратны) окъугъан (акъикъатны бильген) алда, инсанларгъа эйиликни эмир этип, озюнъизни унутасынъызы? Акъылынъызыны къулланмайсынъызы?
45. Сабыр ве намазнен Аллаһтан ярдым истенъ. Шубесиз, о (сабыр ве намаз) Аллаһкъа сайгъыдан юрги титрегенден гъайры, эр кеске зор ве агъыр кельген бир вазифедир.
(Аетте кечкен сабырның ораза олгъаны сёйлене. Ораза ве намаз иманы къуветлендирир, нефиснинъ кибирини къырап, тенбелликни ве иссилизикни кеткизир, къыйын ишлер къарышысында инсанны кучлю япар. Таберанийнинъ ривааетине коре, Ресулллах (с. а.) зор бир шинен къаришилашкъанды, аман намаз къыла эди. "Аллаһкъа сайгъыдан юрги титрегенлер" дие терджиме этильген "хаашин" топтулыгъына намаз къылмакъ, ораза туттмакъ, сабырлы олмакъ, эр ерде ве эр заман акъикъатны сёйлемектен чекинмемек зор кельmez, зира олар къальпели Аллаh севгиси иле толгъан кимселердир).
46. Олар кесен-кес Рабблерине къавушаджакъалырыны ве Онъа дёнеджеклерини тюшүнген ве буны къабул эткен кимселердир.
47. Эй, Исраил огъуллары! Сизге берген ниметимни ве сизни (бир заманлар) джумле алемге усьтюн япкъанымны хатырланъ.
(Озы араларындан Пейгъамбер ёлланылгъан миллет о анда дигер къавмалдан усьтюндир. Зира, дженаб-ы Аллаh миллетлер арасындан о къавмны ве олардан да о шахсны сечкendir. Толайсынен, эвеля Пейгъамбер, соң аиласси, даа соңра да, миллети бир шериф къазанғандыр. Араларындан Пейгъамбер ёлланылгъан миллетнинъ, бир тарафтан, усьтюнлиги бар, бир тарафтан да, месулиети даа зиядедир. Иште, бу аетте усьтюнлиги бильдирильген Бени Исраил акъының айны сурениннъ 61-нджи аетинде оларның зиллет (тюшкюнлик) ве гъарипликке, Аллаhның гъадабына оғырагъанлары анълатыла).
48. Ойле бир куньден коркъунъ ки, о куньде ич кимсе башкъасы ичюн ич бир одемеде булунамаз; ич кисмедин (Аллаh изин бермегендже) шефаат къабул олунмаз, фидье алымаз; оларгъа асла ярдым да япылмаз.
49. Хатырланъ ки, сизни Фыравун тарафдарларындан къуртардыкъ. Чонки, олар сизге азапның эң фенасыны рева корелер, янны догъадын огълан балаларынъызыны соя, (феналыкъ ичюн) къызларынъызыны аятта къалдыра эдилер. Аслында о сизге рева корюльгенлерде Раббинъизден буюк бир имтиан бар эди.
(Фыравун эски Мысыр укюмдарларына берильген бир унвандыр. Аз. Мусаның келювине якъын сенелерде кяхинлер Исраил огъулларындан догъаджасакъ бир баланың Фыравунның таджыны-тахтыны йыкъаджагъыны сёйледилер. Буның ичюн Фыравун янны догъадын огълан балаларыны союловларыны эмир этти. Аллаh бунынъен Исраил огъулларыны имтиан эте эди).
50. Бир заманлар биз, сиз ичюн денъизни ярдыкъ, сизни къуртардыкъ, Фыравунның тарафдарларыны да, козинъизни огюnde денъизде богъдыкъ.
(Ривааетлерден бу муджизенинъ Къызыл денъизде олып кечкени анълашылмакъта).

51. Мусагъя къыркъ гедже (вахий этмек узьре) ваде берген эдик. Соңра ақъсызлықъ этип, бузавны (танъры) ерине къабул эттиńиз.
(Аз. Муса Туур-и Сиинаагъя кеткенде, Самирий адындағи бириси алтындан ясагъан бир бузавның эйкелини кетири, "Бу сизинъ Раббинъиздир. Муса буны унұтты, о кельгенге къадар бунъа табыныңыз", дей. Аз. Харун бунъа мани олмагъа арекет этсе де, беджерип оламай. Бу къисса Taa-haa суресинде кенини анълатыладжакъ).
52. О арекетлеринъизден соңъ, (акъылланып) шукюр эттерсинъиз, дие сизни афу эттик.
53. Догъру ёлны тапарсынъыз, дие Мусагъя Китапны ве ақънен янълышны айыргъан укюмлерни бердик.
54. Муса къавымна деген эди ки: «Эй къавым, шубесиз, сиз бузавны (танъры) къабул этюв иле озюнъизге феналықъ эттиńиз. Оның ичюн Яраткъаныңызгъа тёvbе этинъ де, нефислеринъизни (фена дүйгүуларыныңызны) ольдюринъ. Бойле япувынъыз Яратыджыныңынъ къатында сиз ичюн даа эйидир. Бойледже, Аллаh тёvbенъизни къабул этер. Чюнки, аджып, тёvbелерни къабул этеджи ялынъыз Одыр.
55. Бир заманлар: «Эй, Муса! Биз Аллаhны ачыкъча корымегендже асла санъа инанмамыз», деген эдинъиз де, бакъып турғынаныңыз алда, аман сизни йылдырым ургъан эди.
56. Соңра олюминъизниң артындан сизни тирильттик ки, бельки, шукюр эттерсинъиз.
(Йылдырым чарпувиңдан байгъын къавм Аллаhның ирадесинен, текrap джсанланыр ве истеклерининъ янълыши олгъаныны анълар. Аетте бу вакъия ольмек ве текrap тирильмек оларакъ анълатылған).
57. Ве сизни булатнен кольгеледик, сизге къудрет эльвасы ве бодене эндирдик ве "Берген гузель ниметлеримизден ашанъыз" (дедик). Акъикъатта олар бизге дегиль, садедже озылерине феналықъ эте эдилер.
58. (Исраил оғыулларына:) «Бу къасабагъя кириń, о ерде булуңғанларындан истеген шеклиниңизде бол-бол ашанъ, къапысындан эгилерек кириń, (киргенде) "Хытта!" (Я Рабби, бизни афу эт) день ки, сизинъ хatalарыныңызны багъыштайтықъ, зира, биз эйи даврангъанларгъа (къаршылығыны) зиядесинен береджекмиз», деген эдик.
(Аетте кечен къасаба – Къудус я да Эрихадыр. "Мухсин" келимеси исе, "ихсан" къошмасындан исми фаильдир. Япқыан ишини энъ эйи шекильде ве эксиксиз япылжыларның власфыдыр. Къур'анның пек чокъ аетинде мухсинлер макъталгъандыр. Мешур Джисбүл хадисинде исе, ихсан Аллаhны коръген киби къуллықъ этмек, дие анълатылған).
59. Факъат залымлар озылерине сёйленгенлерни башъка сёзлернен денъиштиридилер. Буның узерине, биз япаяткъан феналықълары себебинен, залымларның узерине коктен аджджы бир азап эндирдик.
(58-нолжи аетте озылерине айттылғанларны динълемейип, феналықъ япқыан еудийлерге Аллаh Таала веба киби бир такъым фена иллет ве хасталықълар берген).
60. Муса (чөльде) къавмы ичюн сув истеген эди де, биз онъя: «Таягъынънен ташкъа ур!» деген эдик. Дерал (таштан) 12 чокъракъ фышкъырды. Эр бир болюк ичеджек чокърагъыны бильди. (Оларгъа:) Аллаhның рyzкъындан ашанъ, ичинъ, сакъын ер юзинде бозгъундженілікъ этменъ, дедик.
61. Хатырынъыздамы, сиз (берильген ниметлерге къаршылықъ): «Эй, Муса! Ялынъыз бир емекнен къанаатленмеймиз; биз ичюн Раббинъе дуа эт де, ерде етишкен шейлерден; себзесинден, хыярындан, сарымсагъындан, бёрджимегинден, согъанындан бизге

чыкъарсын», дединъиз. Муса исе: «Даа эйини даа фена иле денъиштирмек истейсинъизми? О алда шеэрge энинъ. Зира, истегенлеринъиз сиз ичюн о ерде бар», деди. Иште, (бу адиседен соңъ,) узерлерине ашшалыкъ ве ёксуллыкъ тамгъасы урулды. Аллаһнынъ гъадабына огърадылар. Бу мусибетлер (оларнынъ башына) Аллаһнынъ аетлерини девамлы инкяр этювлери, акъсыз оларакъ, Пейгъамберлерни ольдирювлери себебинден кельди. Буларнынъ эписи, ялынъыз исъянлары ве адден ашкъанлары себебинденди.

(Бени Исраилге алчакълыкъ ве ёкъсуллыкъ тамгъасынынъ уруувына себеп оларакъ, хакъны инкяр этювлери ве оны сёйлеген Пейгъамберлерни аджымадан ольдирювлери косътерильген. Шуайб, Зекерийя ве Яхя киби пек чокъ пейгъамберлерни ольдиргенлер).

62. Шубесиз, иман эткенлер яни еудийлерден, христианлардан ве саабийлерден Аллаһкъа ве ахирет кунюне, хакъкъынен инанып, салих амель ишлегенлер ичюн Рабблери къатында муқяфатлар бар. Олар ичюн ич бир къоркъу ёкътыр. Олар гъам чекмейджеклер.
(Еудий келимеси – бузавгъа табынувдан тёвбе эткен вакъытларында Исраил огъулларына тақылгъан бир аддыр. Бир ривааетке коре де, Аз. Якъубнынъ энъ буюк огълу Яхузагъа нисбет этильген. Насаараа Аз. Иса энген Насыра къасабасына нисбеттир, дегенлер бар. Бир ривааетке коре, Аз. Исанынъ Аал-и Имраан, 52, Сафф, 14-нджи аетлеринде кечкен "Мен энсаарии иллалан" сёзинден алынгъан. Саабийлер акъкъында чешит ривааетлер бар. Бир нокътаи назаргъа коре, Аз. Ибрахимнинъ динини девам эттирген эски бир топулукъ эди. Муфессирлернинъ базылары да саабийликнинъ еудийликнен христианлыкъ арасында төвхиддже бир дин олгъаныны бильдиргенлер. Базы яңы тедкъикъатчылар исе, саабийлернинъ Баабильде яшагъан ве яры христиан олгъан бир месхен тарафдарлары олгъанларыны ве Аз. Яхягъа таби олгъанларгъа бенъзегенлерини ифаде эткенлер).
63. Сизден къатий бир сёз алгъан, Туур дагъынынъ алтында сизге бергенимизни къави тутынъ, онда булунгъанларны дайма хатырланъ, умут этилир ки, къорчаланырысыныз (деген эдик де);
64. Ондан соңъ, сёзинъизден къайткъан эдинъиз. Эгер сизинъ узеринъизде Аллаһнынъ ихсаны ве раҳмети олмаса эди, муакъкъакъ зааргъа оғырагъанлардан олур эдинъиз.
65. Араныздан джума эртеси куни аддинден ашып да, бу себептен оларгъа: «Ааша маймунлар олунъ!» дегенлеримизни, эльбетте бильмектесинъиз.
66. Биз буны (маймунлашкъан инсанларны), адисени шахсен корыгенлерге ве соңундан кельгенлерге бир ибret дерси, муттакыйлер ичюн де, бир огют весилеси яптыкъ.
(Аллаh Бени Исраилден феналыкъта шуурлы оларакъ исрар эткен о бедбахтларны эвеля маймун къылыгъына сокъкъан, соңра да, оларны эляк эткен. Бунынъ инсанларнынъ маймундан пейда олгъанлары иодасы иле ич бир алякъасы ёкътыр).
67. Муса къавмына: «Аллаh бир сыгъыр сойманъызы эмир эте», деген эди де: «Бизим устюмизден күлесинъми?» деген эдилер. О да: «Джаиллерден олувдан, Аллаһкъа сыгъынырм», деген эди.
68. «Биз ичюн Раббинье дуа эт, бизге онынъ не олгъаныны анълатсын», дедилер. Муса: «Аллаh дей ки: "О не къарт, не де яш; экисининъ арасында бир сыгъыр". Сизге эмир этильгенини аман япынъ», деди.
69. Бу дефа: «Биз ичюн Раббинье дуа эт, бизге онынъ ренкини бильдирсин», дедилер. О дей ки: «Сары ренкли парлакъ тюклю, бақъкъанларнынъ ичини къувандырыджы бир сыгъырдыр».

70. «(Эй, Муса!) Биз ичюн дуа эт де, онынъ насыл бир сыгъыр олгъаныны бизге анълатсын, биз насыл бир сыгъыр сөяджагъымызын аньламадыкъ. Биз, иншааллаh эмир этильгенини япмакъ ёлunu тапармыз», дедилер.
71. (Муса) деди ки: «Аллаh бойле буюра: О даа боюндурукъ алтына алынмагъан, ер сюрьмеген, экин сувармагъан, сербест долашкъан, ренки ала-чубар олмагъан бир сыгъырдыр». «Иште, шимди акъикъатны аньлаттынъ», дедилер ве бунынъ узерине (оны тапып) сойдылар, амма аз къалды, соймайджакъ эдилер.
72. Хатырынъыздамы, сиз бир адам ольдирген эдинъиз де, онынъ акъкъында бир-биринъизнинъ усътюнъизге аткъан эдинъиз. Албуки, Аллаh гизлеяткъанынъызын ортагъа чыкъараджакъ.
73. «Айды, шимди (ольдирильген) адамгъа (союлгъан сыгъырнынъ) бир парчасынен урынъ», дедик. Бойлдже, Аллаh олюлерни тирильтир ве тюшюнирсиныз дие, сизге аетлерини (Пейгъамберине берген муджизелерини) косътере.
(Бу аетлерде кечкен сыгъыр союв къыссасы даа зияде Исаил огъулларындан эки генчинъ миракъса саип олувлары ичюн эмджелерини ольдирювлери багълана. Вакъиа Аз. Мусагъа арз этиле. Аз. Муса бир тюрлю катиллерни тапалмай ве Аллаhкъа сыгъына. О да бир сыгъыр союловуны, онынъ бир парчасынен олюнинъ уруловуны, олюнинъ тирилип, къатильден хабер береджегини бильдире. Нетидже де бойле ола. Анджакъ эски мысырлыларнынъ сыгъыргъа табынувлары, бир девир еудийлернинъ де бузавгъа табынувлары, сыгъыр союловы адисесинде башкъа икметлернинъ де олгъаныны косътере. "Бир парчасынен оны урынъ" буюрулып, артындан да Аллаhнынъ олюлерни тирильтювинден баас этильгенде, муфесирлернинъ чокъу буны "союлгъан сыгъырнынъ бир парчасынен олюни урмакъ суретинен онынъ тирилови" шекилинде аньлагъянлар. Бу тақъдирде, вакъиа бир муджизедир; Аллаhнынъ къудретинен олю бойле бир себеп олмадан да, тириле биле. Дикъкъатны даа зияде чекмек ичюн бойле бир мерасим тертип этильген ве акъибетте муджизе садир олгъан).
74. (Лякин) булардан сонъра кене къальплериныз къаттылашты. Артыкъ къальплериныз таш киби я да даа къаттыдыр. Чюнки, ташлардан ойлеси бар ки, ичинден ирмакълар акъар. Ойлеси де бар ки, чатлар да, ондан сув фышкъырыр. Ташлардан бир къысмы да, Аллаh къоркъусынен, юкъарыдан ашагъы юварланыр. Аллаh япаяткъан шейлеринъизден гъафиль дегильт.
75. Шимди (эй, му'минлер!) олар сизге инанаджакъларына умют этесинъизми? Албуки, олардан бир къысмы Аллаhнынъ келямыны эшите де, эйидже аньлагъандан сонъ, билебиле оны боза эдилер.
76. (Мунафыкълар) инангъанларнен расткелишкенде «Иман эттик» дерлер. Бир-бирлеринен козь-козье къалгъанда исе: «Аллаhнынъ сизге ачкъанларыны (Тевраттаки бильгилерни) Раббинъиз къатында сизинъ алейхинизге делиль кетирювлери ичюн, оларны аньлатасынъизмы; буларны тюшюнмейсинъизми?» дерлер.
77. Олар бильмезлерми ки, гизлегенлерини де, ачыкъ япкъанларыны да, Аллаh бильмекте.
78. Арапларында бир такъым уммийлер бар ки, Китапны (Тевратны) бильмезлер. Бутюн бильгенлери къулакътан эшитме шейлердир. Олар садедже зан ве тахмин этмектелер.
(Уммий - окъувы-язысы олмагъан демектир. Еудий я да христиан олмагъан арапларгъа да уммий дегенлер олгъан).

79. Эллеринен (бир) Китап язып, сонъра оны аз бир бедель къаршылыгъында сатмакъ ичюн «Бу Аллаh къатындандыр», дегенлерге языкълар олсун! Эллеринен язгъанларындан отърю, вай оларнынъ алына! Ве къазангъанларындан отърю вай оларнынъ алына!
80. Израил огъуллары: «Сайылы бир къач кунь истисна, бизге атеш токъунмайджакъ», дедилер. Де ки (оларгъа): «Сиз Аллаh къатындан бир сёз алдынъызмы -ки, Аллаh сёзинден къайтмаз-, ёкъса Аллаh акъкында бильмеген шейлеринъизни сёйлейесинъизми?»
81. Ёкъ! Ким бир яманлыкъ япар да, яманлыгъы озининъ чевресини къушатса, иште о кимселер джеэннемлидирлер. Олар о ерде даймий къялышлар.
82. Иман этип, файдалы иш япкъанларгъа кельгенде, олар да дженнетлидирлер. Олар о ерде даймий къялышлар.
83. Вакъытынен биз Израил огъулларындан: «Ялынъыз Аллаhкъа къуллыкъ этеджексинъиз, ана-бабагъа, якъын акърабагъа, етимлерге, ёкъсуулларгъа эйиликъ япаджакъсынъыз», дие сёз алгъан ве «инсанларгъа гузель сёз сёйленъ, намазны къылынъ, зекятны бeinъ», дие де эмир эткен эдик. Соңунда, азынъыз истисна, юз чевиререк, дёнюп кеттинъиз.
(Израил огъулларынынъ япкъан ишлери ве аректлери акъкындахи бу бильгилер, Къур'ан кельген девирде яшагъан еудийлернинъ Тевратны бозып, акъикъатны гизлегенлеринден толайы, берильген. Чюнки, Аз. Мұhammed ёлланылған вакъытта Арабистанда, айрыджа Мединеде (Йесриб) ве джисварында олдукъча чокъ бир еудий топтулыгъы яшамакъта эди. Ахыр заман пейгъамбери ёлланылмадан эвель, бир пейгъамбер келеджегини этрафкъа яйгъан еудийлер пейгъамберимиз кельгенинен, сёзлерини денъиштирдилер. Зира, олар келеджек пейгъамберни еудийлерден беклей эдилер. Араплардан кельгенинен, оны куньледилер. Къур'анда еудийлер акъкында даа чокъ бильги берилүвнинъ себеби будыр. Ахыр заман пейгъамбери, соңунда хиянетликлери себебинден, оларнен дженклешмек ве оларны юртларындан сюрьмек зорунда къалды. Еудийлер аля мусульманларгъа олгъан душманлыкъларыны девам эттиргектелер).
84. (Эй, Израил огъуллары!) Сизден бир-биринъизнинъ къаныны тёкмейджегинъизге, бир-биринъизни юртларынъыздан чыкъармайджагъынъызгъа даир сёз алгъан эдик. Эр шейни коререк, соңунда буларны къабул эткен эдинъиз.
85. Бу анълашувны къабул эткен сизлер, (берген сёзинъизнинъ аксине) бир-биринъизни ольдире, аранъыздан бир къысмыны юртларындан чыкъара, феналыкъ ве душманлыкъта оларгъа къаршы бирлешмектесинъиз. Оларны юртларындан чыкъармакъ сизге арам олгъаны алда, (эм чыкъара, эм де) сизге эсирлер оларакъ кельгенлеринде, фидье берип, оларны къуртарасынъыз. Ёкъса, сиз Китапнынъ бир къысмына инанып, бир къысмыны инкяр этесинъизми? Сизден ойле даврангъанларнынъ джезасы дюнья аятында анджакъ масхаралыкъ; къаямет кунюнде исе, энъ шиддетли азапкъа ителювдир. Аллаh сизинъ япаяткъанларынъыздан асла гъафиль дегиль.
86. Иште, олар ахиретке къаршылыкъ дюнья аятыны сатын алгъан кимселердир. Бу себептен, не азаплары енгилештириледжек, не де озылерине ярдым этиледжек.
(Бу аетлер еудийлернинъ тюрлю-тюрлю къуруунтыларыны анъалата. Исламдан эвель Мединеде булунгъан эки фыркъа эдилер. Олардан бири – Эвс, дигери де – Хазредж къабилесинен берабер эди. Эвснен Хазредж къавгъа этип, дженкке кишикендже, олар да берабер дженклеше эдилер. Бу арада еудийлер бир-бирлерини ольдире ве юртларындан къува эдилер. Эсир оларакъ кери кельгенлеринде, бу сефер оларны фидье берип, кери ала эдилер. Бу вазиет соралгъанда, «Не япайыкъ, Аллаhнынъ эмири бойле», дей эдилер. Бунынъ киби, тюрлю къаба ишлөр япа эдилер).

87. Ант олсун, биз Мусагъя Китапны бердик. Ондан сонъра арды-сыра пейгъамберлер ёлладыкъ. Мерьем оғылу Исагъя да муджизелер бердик. Ве оны Рууху'ль-Къудус (Джебраил) иле дестекледик. (Лякин), гонъюллериңизге ятмагъян шейлерни сёйлеген бир эльчи кельгенинен, онъа нисбетен буюклик тасладынъыз. (Сизге кельген) пейгъамберлерден бир къысмыны яланладынъыз, бир къысмыны да ольдирдинъиз.
(Бу ерде Аллах Тааля Исаил оғыулларына шу манада тенбиелей: Ант олсун ки, Мусагъя Китапны биз бердик, ондан сонъ кельген пейгъамберлерни биз ёлладыкъ. Аз. Исаны да биз ёлладыкъ ве онъа Рууху'ль-Къудус иле къол туттыкъ. Сиз оны ольдирмеге тешеббюс эттинъиз, факъат буны япалмадынъыз. Аз. Мұхаммедни де ольдирмеге тешеббюс этесинъиз. Оны да япалмазсынъыз, биз оны къорчалармыз. Инкяр ве исъянынъыз себебинден, Аллаһның лянетини къазандынъыз. Бундан сонъ иман этювинъиз бекленильmez. Ортагъа къойгъан себеплеринъиз де кечmez).
88. (Еудийлер пейгъамберлерге усътюнден кулерек:) «Кальплеримиз переделидир», дедилер. Ёкъ; куфюр ве исъянлары себебинден Аллаh оларны лянетлегендир. О себептен пек аз инанырлар.
89. Даа эвель кяфирлерге нисбетен зафер истегенлеринде, озылерине Аллаh къатындан эллериңдеки (Тевратны) дөгърулагъан бир Китап келип де, (Тевраттан) огренип бильген акъикъатлар къаршыларына чыкъкъанынен, оны инкяр эттилер. Иште, Аллаhның лянети бойле инкряджыларгъадыр.
(83-нджи аеттеки анълатувгъа бакъынъыз).
90. Аллаhның къулларындан истегенлерине пейгъамберлик ихсан этювини куньлегенлери ичюн, Аллаhның эндиргенини (Къур'анны) инкяр эттерек, озылерини саткъанлары не яман бир шейдир! Бойледже, олар гъадап усътюне гъадапкъа оғърадылар. Айрыджа кяфирлер ичюн алчалтыджы бир азап бар.
91. Оларгъа: «Аллаhның эндиргенине иман этинъиз», денильгенинен: «Биз садедже бизге эндирильгенге (Тевраткъа) инанырмыз», дерлер ве ондан башкъасыны инкяр эттерлер. Албуки, о Къур'ан озы эллериңде булуңгъан Тевратны дөгърулайыджы оларакъ кельген хакъ Китаптыр. (Эй, Мұхаммед!) Оларгъа: «Шаең сиз акъикъатен инанғъан олсанъыз, эвеллери Аллаhның пейгамберлерини не ичюн ольдюре эдинъиз?» де.
92. Ант олсун, Муса сизге белли муджизелер кетирген эди. Сонъра онынъ артындан, залимлер оларакъ, бузавны (танъры) эдиндинъиз.
93. Хатырланъ ки, Туур дагъының алтында сизден сөз алгъан: «Сизге бергенлеримизни къави тутынъ, айтылгъанларны анъланъ», деген эдик. Олар: «Эшилтик ве исъян эттик», дедилер. Инкярлары себебинден, кальплерине бузав севгиси толдырылды. Де ки: эгер инсанынъыз, иманынъыз сизге не фена шейлерни эмир этмекте!
(Еудийлер Тевраттан алгъан бильгилерине коре, бир пейгъамбер келеджегини биле эдилер ве онынъ озылеринден келеджегини тюшюнерек, ондан файдаланмакъ планларыны тизе эдилер. Беклемеген пейгъамберлери араплардан кельгенинен, оны инкяр эттилер. 89-нджи аетте бунъа ишарет этиле. Олар астында Аз. Мусагъя да толусынен инанмагъан эдилер. 92-нджи аетте ифаде этильгени киби, Аз. Муса нижже муджизелер кетиргени алда, о Туургъа кеткенинен, бузавгъа табындылар).
94. (Эй, Мұхаммед, оларгъа:) «Шаең (идда эткенинъиз киби), ахирет юрту Аллаh къатында дигер инсанларгъа дегиль де, ялынъыз сизге айт олса ве бу идданызыда дөгъур исенъиз, айды, олюмни тиленъиз (бакъайыкъ)», де.

95. Олар озь эллеринен эвельде япкъан ишлери (гунях ве исъянлары) себебинден, ич бир заман олюмни тилеп оламайджакълар. Аллаh залымлерны яхши билир.
(Еудийлер: «Ахирет аяты садеджес бизге айттири», шекилинде идда эткенлер, бунынънен «Еудий олмагъанлар обир дюньяда ниметке наиль оламазлар», демек истегенлер. Бу иддагъа джевабен, сиз де оларгъа: «Мадем ки ойле, айды, олюмни истенъиз», дөнъ. Амма, олар асла ольмек истемезлер. Бу аетлер еудийлерниң ыркъчылыкъ тюшюнджесининъ ахиретке къадар узагъаныны косыттере).
96. Емин олсун ки, сен оларны яшамакъ ичюн инсанларнынъ энъ ачкози оларакъ булырсынъ. Путперестлерден эр бири де арзулар ки, бинъ йыл яшасын. Албуки, яшатылмасы ич кимсени азаптан узакълаштырмаз. Аллаh оларнынъ япаяткъанларыны эксиксиз корер.
97. Де ки: «Джебраилге ким душман исе, шуны яхши бильсин ки, Аллаhнынъ изнинен, Къур'аны сенинъ къальбинье бир хидает ребери, эвель кельген китапларны дögърулайыджы ве му'минлөр ичюн де муждеджи оларакъ, О эндиргендир».
(Риваётке коре, Федек хахамларындан Абдуллах б. Сурие Пейгъамберимизнен мунакъаша эткен, онъа вахийни ким кетиргенини сорагъан, (Джебраил) дегенинен, «О бизим душманымыз. Башкъасы кетирген олса, иман этер эдик», деген. Бунынъ узерине бу ает энген).
98. Ким Аллаhкъа, мелеклерине, пейгъамберлерине, Джебраилге ве Микаилге душман олса, билсин ки, Аллаh да инкярджы кяфирлерниң душманыдыр.
99. Ант олсун ки, санъа ачыкъ-айдын аетлер эндирдик. (Эй, Мұхаммед!) Оларны ялынъыз фасыкълар инкяр эттерлер.
100. Не заман олар бир антлашув япсалар, кене озылериinden бир топу оны бозмадымы? Затен оларнынъ чокъу иман этmez.
101. Аллаh тарафындан озылериine янларында булунгъаныны тасдикъ этиджи бир эльчи кельгенинен, эхл-и китаптан бир топу, санки Аллаhнынъ Китабыны бильмеген киби, оны артларына атып, терк эттилер.
102. Сулейманнынъ укуомранлыгъы акъкында олар шейтанларнынъ уйдырып сёйлегенерине таби олдылар. Албуки, Сулейман тылсым япып, кяфир олмады. Лякин, шейтанлар кяфир олдылар. Чюнки, инсанларгъа сихирни ве Бабильде Хаарутнен Маарут исмли эки мелекке эдирильгениннеге огреде эдилер. Албуки, о эки мелек эр кеске: «Биз ялынъыз имтиан ичюн ёлланылдыкъ, сакъын янълыш инанып да, кяфир олманъыз», демеден, ич кимсеге (сихир ильмини) огремтез эдилер. Олар о эки мелектен къадыннен къоджа арасыны ачаджакъ шейлерни ограйе эдилер. Албуки, тылсымдышлар Аллаhнынъ изни олмадан, ич кимсеге зарап бералмазлар. Олар озылериine файда бергенни дегиль де, зарап бергенни огредирилер. Сихирни сатын алгъанларнынъ (онъа инанып, пара бергенлернинъ) ахиреттен насиби олмагъаныны пек яхши бильмектелер. Къаршылыгъында озылериини саткъан шейлерни не фенадыр! Кешке буны анъласа эдилер!
(Эски къавмларнынъ чокъу сихирге инана эди. Бу себептен, сихир диний инанчларнен тамамамен къарышыкъ вазиетте эди. Бу себептен, сихирбазлар халкъны къандыра эдилер. Сихирниң чешитлери бойледир:

1. Кельдаанийлерниң сихири: Булар йылдызларгъа табынырлар, кяинатны идаре этиджендер йылдызлар олгъаныны, хайыр ве шеррниң олардан кельгенини, семавий кучълерниң ердеки кучълернен бирлешиови нетиджесинде муджизелер мейданға кельгенини сёйлей эдилер. Буларны дögъру ёлгъа къоймакъ ичюн Аллаh Аз. Ибрахимни

ёллады. Булар да, озь араларында учь фыркъя эдилер:

1. Кельдаанийлерниң сихири: Булар йылдызларгъа табынырлар, кянатны идаре этиджендер йылдызлар олгъаныны, хайыр ве шеррниң олардан кельгенини, семавий кучълерниң ердеки кучълернен бирлешюви нетиджесинде муджизелер мейданға кельгенини сёйлей эдилер. Буларны дөгъру ёлгъа къоймакъ ичюн Аллаh Аз. Ибрахимни ёллады. Булар да, озь араларында учь фыркъя эдилер:
 - а). Фелек ве йылдызларның эбедий олгъаныны сёйлейиджиселер ки, оларгъа "Саабиэ" денилир.
 - б). Фелекни ве йылдызларны яратқыан бириси олгъаныны ве бунынъ оларгъа ер юзини идаре эттеге ақы бергенини сёйлейиджиселердир. Булар йылдызларны араджы къабул эте эдилер.
2. Рух кучюне таянаракъ, ортагъа чыкъкъан сихир: Бунъа коре, инсан рухы ёкъ этювнен иджат этюв, ольдорюв, тирильтюв, вуджут ве шекильде денъишуклик япмакъ кучюне къавушыр.
3. Рухий варлыкълардан файдаланыларакъ япылғыан сихир: Бу да мускъа (адамларның үсүттерине тақъкъан дуа) япмакъ ве джинлерден ярдым алмакъ киби шекиллернен япылыр.
4. Козъбоямакъ шекилиндеги япылғыан сихир: Козъбайлайыджылыкъ, эль чабуклиги ве бунъа бенъзеген арекетлер киби.

Ислам алимлери, сихирниң бириндже ве экинджи шеклине инанғанғанларның кяфир олгъанларыны тасдикъ эткенлер. Анджасакъ аетте бильдирильгени шекильде яратыджынынъ Аллаh Таала олгъанына инанаракъ ве феналыкъта къулланмамакъ шартынен, сихир ильмини огренювде зарап ёкътыр. Еудийлер арасында тылсым кенини даркъагъан эди. Бу себептен, Аз. Сулейманның буюк бир тылсымдожы олгъаныны, укюмдарлыкъны тылсымнен эльде эткенини, айванларгъа ве джинлерге тылсымнен укюм эткенини сёйлер ве буна инаныр эдилер. Аз. Сулейман Къур'анды пейгъамбер оларакъ танытылғынанен, «Мұнәммәд Сулейманны пейгамбер сая, албуки о, бир тылсымдожыдыр», дедилер.)

103. Эгер иман этип, озылерини феналыкътан къорчаласалар эди, шубесиз, Аллаh тарафындан бериледжек савап даа хайырлы оладжакъ эди. Кешке буларны анъласа эдилер!
104. Эй, иман эткенлер! "Рааинаа" деменъ, "Унзурнаа" день. (Айттылғынларны) динъленъ. Кяфирлер ичюн элем бериджи бир азап бар.
(Ресулуллах (с. а.) мусульманларгъа бир шей огреткенде, бизни бираз бекле, ашыкъма, манасында "Рааинаа" дер эдилер. Еудийлерниң де сёгюнч манасында "Рааинаа" келимелери бар эди. Мусульманларның бу сёзини эшиктенлеринен, Эфендимизге фена макъсатнен, ойле хитап эттеге башладылар. Бунынъ узерине "Рааинаа" деменъ, о манъагъа кельген "Унзурнаа" день, денильди ки, бизни бекле демектир).
105. (Эй, му'минлер!) Эхл-и китаптан кяфирлер ве путперестлер де Раббинъизден сизге бир хайыр эндириловини истемезлер. Албуки, Аллаh рахметини тилегенине берир. Аллаh буюк лютф саибидир.
106. Биз бир аетниң укмини ортадан къалдырсақъ я да оны унуттырсақъ (кечикирсек), мытлакъя даа эйисини я да онъа бенъзегенини кетирирмиз. Бильмезмисинъиз ки, Аллаh эр

шайге къадирдир.

(Сонъундан кельген бир аетнинъ, эвельде кельген аетнинъ укмини ортадан къалдырувына «несх» дениле. Аллаh Таала инсанлыкъынынъ медений инкишафы ве бу инкишафны дөгъургъан итияджларгъа уйгъун оларакъ, керегинджесе янъы пейгъамбер ве китаплар ёллагъан, эвелькилерине айт базы укюмлерни ортадан къалдыргъан. Аетлерининъ укми эбедий олгъан Къур'ан-ы Керим назиль олгъанда, бу девирге айт оларакъ, базы аетлер дигерлерни несх эткенлер; анджасъ буларнынъ сайысы пек аз ве ильк Ислам неслининъ тербиеси ве алышуwyы макъсадына ёнельтильгенdir).

107. (Кене) бильмейсинъми, коклернинъ ве ерининъ мулькиети ве укюмранлыгъы ялынъыз Аллаhнынъдыр? Сиз ичюн Аллаhtан башкъа не бир дост, не де бир ярдымджы бар.
108. Ёкъса сиз де (эй, мусульманлар), даа эвель Мусадан соралгъаны киби, пейгъамберинъизден суаллер сорамакъ истейсинъизми? Ким иманны күфюрге денъиштирсе, шубесиз, дөгъру ёлдан сапкъан олур.
(Пейгъамберден чокъ суаль соралувы - укюмлернинъ чокълашуwyыны ве тарлашуwyыны талап эттер. Шунынъ ичюн Медине девринде бир муддем суаль бермек ясакълангъан).
109. Эхл-и китаптан чокъу акъикъат озылериине ачыкъ-айдын белли олгъандан сонъ, сырф ичлериндеки куньджиликтен отърю, сизни иманынъыздан вазгечтирип, күфюрге дёндирмек истедилер. Кене де сиз Аллаh олар акъкъындаки эмирини кетиргенге къадар афу этип багъышлань. Шубесиз, Аллаh эр шайге къадирдир.
110. Намазны къылынъ, зекятны беринъ, эвельден озинъиз ичюн япкъан эр эйиликни Аллаhнынъ къатында буладжакъсынъыз. Шубесиз, Аллаh япаяткъанларынъызын эксиксиз корер.
111. (Эхл-и китап:) «Еудийлер яхут христианлардан гъайры, ич кимсе дженнетке кирмейджек», дедилер. Бу оларнынъ къурунтысыдыр. Сен оларгъа: «Эгер акъикъатен дөгъру сёйлесенъиз, делилинъизни кетиринъ», де.
112. Аксине, ким мухсин оларакъ, юзини Аллаhкъа чевирсе, (Аллаhкъа хакъкъы иле къуллыкъ этсе), онынъ эджири Рабби къатындадыр. Ойлелери ичюн не бир къоркъу бар, не де гъам чекерлер.
(Бу аетте Аллаhкъа къуллыкъ этмек ихсан васфына багълангъандыр. Яни бир кимсе ибадет этмекле озини къуртаралмаз, озини къуртарувы ичюн мусхинлерден олмасы керек. Мухсин япкъан ишини Аллаh ичюн яптыджы, садедже Ондан къоркъкан, о себепле ишини эксиксиз япкъан ве эр ишининъ акъкъыны берген кимсе демектир).
(Христиан араплардан олгъан Неджран эйети Ресулулалахнынъ узуруна чыкъкъанынен, еудийлер оларнынъ янына кельдилер. Арапында мунакъаша яптылар. Бир-бирлерини къабаатладылар. Бунынъ узерине ашагъыдаки аетлер кельди).
113. Эписи де Китапны (Теврат ве Инджильни) окъугъанлары алда, еудийлер: «Христианлар дөгъру ёлда дегиллер», дедилер. Христианлар да: «Еудийлер дөгъру ёлда дегиллер», дедилер. Китапны бильмегенлер де, бир-бирлери акъкъында тыпкъы оларнынъ айткъанларыны сёйледилер. Аллаh, ихтиляфъка тюшкен хусусларында къямет куни олар акъкъында укмини береджек.
114. Аллаhнынъ месджитлеринде, Онынъ ады анъылуwyна мани олгъан ве оларнынъ харап олуwyна арекет этиджиден даа залим ким бар! Аслында буларнынъ о ерлерге ялынъыз къоркъаракъ кирювлери керек. (Башкъа тюрлю кирмеге акълары ёкътыр). Булар ичюн дюнъяда резиллик, ахиретте де, буюк азап бардыр.

115. Шаркъ да Аллаһнынъдыр, гъарп да. Не ерге дёнсенъиз, Аллаһнынъ юзи (заты) о ердедир.
Шубесиз, Аллаһ(нынъ) рахмети ве нимети кеништирил, О эр шейни билиджидир.
(Аллаh эр ерде азыр ве назир олмакънен бирликте, намазда къыблагъа дёнмек, ибадетлерде низам ве интизамны төмөнлемек гъасине айттири).
116. «Аллаh бала эдинде», дедилер. Хааша! О, бундан узакътыр. Коклерде ве ерде олгъанларнынъ эписи Онынъдыр, эписи Онъя бойсунгъандыр.
(Еудийлер: «Узеир Аллаhнынъ оғылудыр», деркен, христианлар: «Иса Аллаhнынъ оғылудыр», дедилер. Мушрик араплар исе: «Мелеклер Аллаhнынъ къызларыдыр», деген эдилер. Бу аетте Аллаh Таалынынъ булардан узакъ олгъаны анълатыла).
117. (О), коклернинъ ве ерниң тек яратылжысыдыр. Бир шейни тилегенде, онъя садедже «Ол!» дер, о да аман олур.
(Аллаh Таалынынъ бир шейни мурат этюви, Онынъ акъкъында «Ол!» эмридир. Аллаhнынъ тилеген эр шейи вакъты-сааты кельгенинен, мытлакъа олур).
118. Бильмегенлер дедилер ки: «Аллаh бизнен къонушмалы я да бизге бир ает (муджизе) кельмели дегиль эдими?» Олардан эвелькилер де, иште тыпкы оларнынъ сёйлегенлерини айтқын эдилер. Къальплери (актыллары) насыл да бир-бирине бенъзеди! Акъикъатны эйидже бильмек истегенлерге аетлерни ачыкъ-айдын костердик.
119. Догърусы, биз сени Хакъ (Къур'ан) иле мужделейиджи ве тенбиелейиджи оларакъ ёлладыкъ. Сен джеэннемлилерден месулиетли дегильсинъ.
120. Динлерине уймагъанынъдже еудийлер де, христианлар да, сенден асла разы олмайджакълар. Де ки: «Догъру ёл анджакъ Аллаhнынъ ёлудыр». Санъя кельген илимден сонъра, оларнынъ арзуларына уяджакъ олсанъ, ант олсун ки, Аллаhtан санъя не бир дост, не де бир ярдымджа бардыр.
121. Озылерине китап берген кимселеримиз(ден базысы) оны, акъкъыны козетерек, окъурлар. Чюнки, олар онъя иман эттерлер. Оны инкяр этиджелерге кельгенде, иште, акъикъатен заарргъа оғырагъанлар олардыр.
(Бу ает еудий алимлеринден Абдуллаh ибн Селям ве аркъадашлары акъкъында энген. Булар Къур'ангъа инандылар ве ондаки ахкымны тасдиқъ эттилер. Бир башкъа ривааетке коре де, бу ает Джасфер б. Эби Талиппен берабер Хабешистандан кельген къиркъ кишилиг джесмаат акъкъындастыры ки, булар эхл-и китаптан Исламны къабул эткенлердир).
122. Эй, Исраил оғыуллары! Сизге берген ниметлеримни ве сизни (бир заманлар) джумле алемге усьтюн эткенимни хатырланъ.
123. Ве бир куньден коркъунъ ки, о куньде ич кимсе башкъасынынъ адына бир шей одеп оламаз, кимседен фидье кабул этильmez, ич кимсеге шефаат файда бермез. Олар ич бир ярдым да корымезлер.
(Шефаат базы шартларгъа бағылудыр. Энъ муими – имандыр).
124. Бир заманлар Рабби Ибрахимни бир такъым келимелернен сынагъан эди, оларны там оларакъ ерине кетиргенинен: «Мен сени инсанларгъа ребер япаджам», деген эди.
«Союмдан да (реберлер яп, я Рабби!)», деди. Аллаh: «Ахтым залымларгъа иришалмаз (олар ичюн сөз бермем)», буюорды.
125. Биз Бейтни (Кябени) инсанларгъа топланув мекяны ве ишанчлы бир ер яптыкъ. Сиз де Ибрахимниң макъамындан бир намаз ери эдининъ (о ерде намаз къылынъ). Ибрахим ве Исмаилге: «Таваф эткенлер, ибадетке къапангъанлар, руку ве седжде эткенлер ичюн Эвимизни темиз тутынъ», дие эмир эткен эдик.

126. Ибрахим де деген эди ки: «Эй, Рabbim! Бу ерни ишанчлы бир шеэр яп, халкъындан Аллаhъ ве ахирет кунюне инангъанларны чешит мейваларнен бесле. Аллаh буюрды ки: Ким инкяр этсе, оны аз бир муддет файдаландырыр, сонъра оны джеэннем азабына сюйреклерим. Не фена барыладжакъ ерdir о ер!
- (Аллаh инкяр эткенлерни де дюньяда рызыкъладырмакъта, дюнья ниметлеринден тилегенлери киби файдаланувларына имкян бермектедир. Бу алда, дюньянынъ нимети диндарлыкъкъа багълы дегильдир. Дюнья нимети му'минге де, кяфирге де берилир. Булар бирер имтиян весилесидир; хайырлы олып-олмагъанлары нетиджесеге багълыдыр. Сервет ве икътидар, эгер къуллыкъкъа весиле олгъян исе, о вакъытта бу эки джисан саадетидир. Азгъынлыкъ ве сапыкълыкъкъа себеп олгъян исе, эбедин аятны ёкъ эткен, саадет ерине фелякет кетирген олур).*
127. Бир заманлар Ибрахим Исмаил иле берабер Бейтуллахнынъ темеллерини юксельте, (шойле дей эдилер): «Эй, Рabbимиз! Бизден буны къабул буюр, шубесиз сен эшигиджисинъ, билиджисинъ».
- (Кябенинъ къурулувы акъкъындахи ривааетлерге коре, Аз. Адем иле Ава дженнеттен чыкъарылгъан вакъытта, ер юзинде Арафатта тапышалар, берабер гъарпкъа дөгъру юрелер, Кябе олгъян ерге келелер. Бу эснада Адем бу булушувгъа шукюр олмакъ узъре, Раббине ибадет этмек истей ве дженнетте олгъанда этрафында таваф этерек, идабет эткен, нурдан стуннынъ текрар озине бериловини истей. Иште, о нурдан стун о ерде пейда ола ве Аз. Адем онынъ этрафында таваф этерек, Аллаhъ ибадет эте. Бу нурдан стун Аз. Шиит заманында гъайып ола, еринде къара бир таш къала. Бунынъ узерине Аз. Шиит онынъ ерине таштан онынъ киби дёрткоше бина япа ве о къара ташны о бинанынъ бир кошесине ерлештире. Иште, бугунь Хаджер-и Эсвэд дие билинген къара таш одыр. Сонъра, Нух туфанында бу бина къумлар астында узун бир девир сакълы къала. Аз. Ибрахим, Аллаhънынъ эмринен, Кябе олгъян ерге кете, оғылу Исмаилнен бирликте о ерге ерлеше. Сонъра, Исмаилнен берабер Кябе олгъян ерни къаза. Аз. Шиит тарафындан япылгъан бинанынъ темеллерини тапа ве о темеллернинъ усътиюне бугунь мевджуст олган Кябени иниша эте. Аетте «Бейтуллахнынъ темеллерини юксельте» джумлеси буны ифаде эте).*
128. Эй, Рabbимиз! Бизни санъа бойсунгъанлардан эйле, неслимиизден де санъа итаат эткен бир уммет чыкъар, бизге ибадет усуулларымызыны косытер, тёвбемизни къабул эт; зира, тёвбелерни чокъча къабул этиджи, чокъ мерхаметли ялынъыз Сенсинъ.
129. Эй, Рabbимиз! Оларгъа араларындан Сенинъ аетлерини озылерине окъуйджакъ, оларгъа китап ве икметни огредеджек, оларны темизлейдже бир пейгъамбер ёлла. Чюнки, усътиюн келиджи, эр шейни ерли-ериндже япыджы ялынъыз Сенсинъ.
130. Ибрахимнинъ дининден озини бильмегенлерден башкъа ким юз чевирир? Ант олсун ки, биз оны дюньяда (эльчи) сечтик, шубесиз о ахиретте де эйилердендир.
131. Чюнки, Рабби онъа: «Мусульман ол», деген, о да: «Алемлернинъ Раббине бойсундым», деген эди.
132. Буны Ибрахим де озь оғылуларына васиет этти, Якъуб да: «Оғыулларым! Аллаh сиз ичюн бу динни (Исламны) сечти. О алда садедже мусульманлар оларакъ олюнъиз», (деди).
133. Ёкъса, Якъубгъа олюм кельген вакъытта сиз о ерде эдинъизми? О заман (Якъуб) оғыулларына: «Менден сонъ кимге къуллыкъ этеджексинъиз?» деген эди. Олар: «Сенинъ ве аталарынъ Ибрахим, Исмаил ве Исхакънынъ илихи олгъян тек Аллаhъ къуллыкъ этеджекмиз; биз ялынъыз Онъа теслим олгъандырмызы», дедилер.

134. Олар бир уммет эди, келип-кечти. Оларның къазангъанлары озылерининъ, сизинъ къазангъанларыныз сизинъдир. Сиз оларның япқъанларындан месулиетке чекильмезсинъиз.
135. (Еудийлер ве христианлар мусульманларгъа:) «Еудий я да христиан олунъыз ки, догъру ёлны булурсынъыз», дедилер. Де ки: «Ёкъ! Биз ханиф олгъян Ибрахимнинъ динине уярмыз. О мушриклерден дегиль эди». (*Ханиф - эр тюрлю батыл динден узакъ турын, ялынъыз хакъ динге ёнельген киши демектир*).
136. «Биз Аллаһқъа ве бизге эндирильгенге; Ибрахим, Исмаил, Исхакъ, Якъуб ве эсбааткъа эндирильгенге, Муса ве Исағъа берильгенлернен, Рабблери тарафындан дигер пейгъамберлерге берильгенлерге, олардан ич бири арасында фаркъ корымеден, инандыкъ ве биз садедже Аллаһқъа теслим олдыкъ», денъ. (*Эсбаат - торунлар демектир. Бу ерде Аз. Якъубның 12 эвлядындан торунлары козъде тутыла*).
137. Эгер олар да сиз инангъанынъыз киби инсансалар, догъру ёлны тапкъан олурлар; дёнселер, мытлакъя анълашмазлыкъта тюшерлер. Оларгъа нисбетен Аллаһ санъа етерли. О эшитиджидир, билиджидир.
138. Аллаһның (берген) ренки иле бояндыкъ. Аллаһтан даа гузель ренкни ким бере билир? Биз андjakъ онъа күулұлыкъ этермиз (денъ). (*Земахшерийнинъ анълаткъанларына коре, христианлар яныны дөгъғъан балаларны бир сувнен бояй ве (иште, шимди христиан олды), дей эдилер ве оны о бала ичюн темизлик сая эдилер. Аетте мусульманларның бунъа нисбетен «Аллаһның боясынен бояндыкъ» деевулери эмир этильди. Аллаһның боясы Ислам фытраты, Ислам ве иман темизлигидир*).
139. Де ки: Аллаһ бизим де Раббимиз, сизинъ де Раббинъиз олгъаны алда, оның акъкында бизнен тартышмагъа киришесинъизми? Бизим япқъанларымыз бизге, сизинъ япқъанларыныз да сизге аиттири. Биз Онъа гонюльден багълангъанларданмыз.
140. Ёкъса, сиз Ибрахим, Исмаил, Исхакъ, Якъуб ве эсбаатнынъ еудий, я да христиан олгъанларыны сёйлесинъизми? Де ки: Сиз даа яхшы билесинъизми, ёкъса Аллаһмы? Аллах тарафындан озине (бильдирильген) бир шаатлыкъны гизлегенден де даа залым ким ола билир? Аллах япқъанларыныздан гъафиль дегильдир.
141. Олар бир уммет эди, келип-кечти. Оларның къазангъанлары озылерине, сизинъ къазангъанларыныз да сизге аиттири. Сиз оларның япқъанларындан месулиетке чекильмезсинъиз. (*Ресулллах (с.а.) Мединеге кельгенден соң, мусульманлар 16-17 ай къадар Къудусъа ёнелерек намаз къылдылар. Бу вазиет еудийлернинъ къопаювларына, «Мұнәммәд ве асхабы къыблаларының нереси олгъаныны бильмей эдилер, биз оларгъа ёл косътердик», киби лафлар этюёвлерине ве буны этрафкъа яювларына себеп олгъян эди. Ресулллах Аллаһтан Исламғы озь къыбласының берилмесини нияз этти. Иште, бундан соң Къудустан Кәбеге дёнюльмеге эмир кельди. Буның усътюне, еудийлер ве мунафықлар текрап олур-олмаз конъушмагъа башладылар. Ашагыдақи аетлер бу вазиетни анълатады*).
142. Инсанлардан бир къысым акъылсызлар: «Ёнельген къыблалерындан оларны чевирген недир?» дейджееклер. Де ки: «Шаркъ да, гъарп да Аллаһныңдыр. О истегенини догъру ёлгъа къояр».

143. Иште, бойледже сизинъ инсанлықъкъа шаатлар олувинызыз, ресулнынъ да сизге шаат олувы ичюн сизни мутедиль бир милlet яптыкъ. Сенинъ (арзылап да, шу анда) ёнельмеген къыбланъны (Кябени) биз анджакъ Пейгъамберге уйғаныны, окчелери узеринде кери дёнгенден айырды этювинъиз ичюн къыбла яптыкъ. Бу Аллаһнынъ хидает берген кимселерден башкъасына эльбетте агъыр келир. Аллаһ сизинъ иманынызын асла зая этеджек дегильдир. Зира, Аллан инсанларгъа нисбетен шефкъатлы ве мерхаметлидир. (*Ривааетке коре, къяметте миллетлер Пейгъамберлерининъ теблигъатыны инкар этерлер. Аллаh Пейгъамберлерден теблигъ эткенлерине даир делиль истер. Бунынъ узерине Уммет-и Мұхаммед кетирилир ве олар бунъа шаатлыкъ этерлер. оларгъа: «Сиз буны не ерден оғрендиниз?» дие соралыр. Олар да: «Къур'андан ве Ресулллахтан оғрендік», дерлер. Ниает, Ресулллах кетирилир ве о да бунъа шаатлыкъ этер*).
144. (Эй, Мұхаммед!) Биз сенинъ юзинънинъ кокке дөгъру чеврильгенини (юджелерден хабер беклегенинъни) коремиз. Иште, шимди сен мемнун оладжакъ бир къыблагъа дёндиремиз. Артыкъ юзинъни Месджид-и Харам тарафкъа чевир. (Эй, мусульманлар!) Сиз де не ерде олсанъыз олунъ, (намазда) юзълеринъизни о тарафкъа чевириң. Шубе ёкъ ки, эхл-и китап, онынъ Рабблеринден кельген акъикъат олгъаныны пек яхшы билирлер. Аллаh оларнынъ япаяткъанларындан хаберсиз дегиль.
145. Емин олсун ки (хабибим!) Сен эхл-и китапкъа эр түрлю аетни (муджизени) кетирсөнъ, кене де олар сенинъ къыбланъа дёнмезлер. Сен де оларнынъ къыбласына дёнеджек дегильсинъ. Олар да бир-бирлерининъ къыбласына дёнмезлер. Санъа кельген илимден соңра, эгер оларнынъ арзуларына уяджакъ олсанъ, иште о вакъытта сен хакъны таптағынлардан олурсынъ.
(Бу аетте инатлыкъынынъ инсан оғұлуны не алғъа кетиргени анълатыларакъ, «Сен оларнынъ истеклерине уйсанъ, феналықъ эткенлерден олурсынъ», денильген. Чонки, Эфендимиз эгер оларнынъ бир истегини ерине кетирсе, бу сефер башкъа бир шей истейдіжеклер ве зорлукъ корымегендже, ич бир шейни къабул этмейдіжеклер. Иште, аетте бу джесэт анълатылған. Бунынъ да себеби – инатлықъ ве фанатизмдир. Иман иле тербие этильмеген нефис инат ве фанатизмден къұртуламаз. Бу да инсанны даима феналыкъкъа ёнельтир).
146. Озылерине китап бергенлеримиз оны (о китаптаки Пейгъамберни) озъ оғұлларыны танығынан киби танырлар. Бунъа рагъмен, олардан бир къысмы биле-бile акъикъатны гизлер.
(Еудийлер Тевратта, христианлар Инджисильде ахыр заман Пейгъамберининъ васыфларыны корьдилер, онынъ келювини бекледилер. Эр несиль буны озюндөн соң кельгенлерге анълатты ве инанувларыны төвсие этти. Бунынъ ичюн эр эки къысым да, бу пейгъамберниң келювини дёрткозынен беклей эди. Анджакъ онынъ араплар арасындан ве бир етим кимсе оларакъ ёлланылғынаны корыгенлеринен, сырф иркъчылықъ гъайрети ве тюшюндіжесинен, инкар эттилер. Албуки, онынъ хакъ Пейгъамбер олгъаныны, озъ оғұлларыны билип танығынлары киби биле эдилер).
147. Акъикъат олгъаны – Раббинъден кельгенидир. О алда шубелениджилирден олма!
148. Эр кеснинъ ёнельген бир къыбласы бар. (Эй, му'минлар!) Сиз хайырлы ишлерде ярышынызыз. Не ерде оласанъыз олынъ, соңунда Аллаh эпинъизни бир ерге кетирир. Шубесиз, Аллаh эр шейге къадирдир.

149. Не ерден ёлгъа чыкъсань чыкъ, (намазда) юзинъни Месджид-и Харам тарафкъа чевир. Бу эмир Раббинъден санъа кельген акъикъаттыр. (Билинъ ки,) Аллаh япкъанларыныңдан хаберсиз дегиль.
150. (Эбет, Ресулым!) Не ерден ёлгъа чыкъсань чыкъ, (намазда) юзинъни Месджид-и Харамгъа дөгъру чевир. Не ерде олсанызы олунъ, юзюнъизни о янгъа чевириң ки, араларындан акъсызылыкъ эткенлер (къуру инатчылар) истисна, инсанларның алейхинъизде (къуллана биледжек) бир делили булумасын. Сакын олардан къоркъмань! Ялынъыз менден къоркъунъ. Бойледже, сизге олгъан ниметимни тамамлайым да, дөгъру ёлны тапарсынызы.
151. Буның киби, озь араныңдан сизге аетлеримизни окъугъан, сизни феналықълардан арындыргъан, сизге Китапны ве икметни талим этип, бильмегенлеринъизни сизге огредиджи бир ресул ёлладыкъ.
152. Ойле исе, сиз мени (ибадетнен) анъынъ ки, мен де сизни анъайым. Манъа шукюр этинъ; сакын манъа нанкорълик этменъ!
153. Эй, иман эткенлер! Сабыр ве намаз иле Аллаhtан ярдым иштениң, чонки, Аллаh мытлакъа сабыр эткенлернен берабердир.
(Сабырнен намаз нефиснинъ фена арзуларына къарышы энъ буюк сияждыр).
154. Аллаh ёлунда ольдюрильгенлерге «олюолер» деменъ. Аксине, олар тириидирлер, лякин сиз анълап оламазсынызы.
155. Ант олсун ки, сизни бираз коркъу ве ачлыкъ; маллардан, джанлардан ве махсуллардан бираз эксильтювнен (факъырлыкъ иле) деньермиз. (Эй, Пейгъамбер!) Сабыр этиджелерни мүжделе!
156. О сабыр эткенлер, озылерине бир беля кельген вакъытта: «Биз Аллаhның къулларымыз ве биз Онъа дёнеджекмиз», дерлер.
157. Иште, Рабблериңден бағышлавлар ве раҳмет эп оларгъадыр. Ве дөгъру ёлны тапъканлар да олардыр.
(Бедирде шеит олгъан 14 киши акъкында назиль олгъаны риваєт этильген бу ает къабир азабына я да сефасына да делильдир. Олюм, къоркъу, ачлыкъ, мал эксиклиги, факъырлыкъ, хасталыкъ; буларның этиси бирер имтиандыр. Булар дюнья аятының айырылмаз къысымларыдыр, ич кимсе булардан бирисине якъаланувдан къуртуламаз. Энъ сонъунда эр кес оледжек. Инанған акъыллы адам - буларны Къур'анға коре анълап дегерлендириджидир).
158. Шубе ёкъ ки, Сафа иле Мерве Аллаhның къойгъан нишанларындандыр. Эр ким Бейтуллахны зиярет этсе я да умре япса, оларны таваф этювде озюне бир гунах ёкътыр. Эр ким гонъюлли оларакъ, бир эйилик япса, шубесиз Аллаh къабул эттер ве (япылгъанны) хакъкъы иле билир.
(Сафа иле Мерве Кябенинъ шаркъ тарафында эки тёпениң адыдыр. Хаджер валидемиз Аз. Исмаил ичюн сув къыдыргъанда, бу эки тёпе арасында еди кере чапкъан. Бугунъ хадж ве умре ичюн Бейтуллахны зиярет ве таваф эткенлер айны вакъытта Сафа иле Мерве арасында са'й эттерлер. Аетте эки тёпе арасында са'й эттекте (келип-кеттекте) гунах ёкътыр, денильген. Чонки, джасхилие девиринде эр эки тёпеде де бирер пут бар эди. Эр не къадар Ислам бу путларны ортадан къалдыргъан олса да, базы кимселернинъ ичинде бир шубе къалды. Иште, юкъарыдақи аетнен бу шубе тамамен кеткизильди).
159. Эндирильген ачыкъ делиллери мизни ве Китапта инсанларгъа ачыкъ-айдын косътергенимиз хидаает ёлunu гизлегенлерге эм Аллаh, эм де бутюн лянет этиджилер лянетлер.

160. Анджакъ тёвбе этип, вазиетлерини тюзельткенлер ве ақыкъятны ачыкъ ортагъа къойғанлар башкъадыр. Зира, мен оларның тёббелерини къабул этерим. Мен тёvbени чокъча къабул этиджи ве чокъча имаे этиджийим.
161. (Аетлеримизни) инкяр эткен ве кяфир оларакъ ольгенлерге кельгенде, иште Аллаһның, мелеклерниң ве бутюн инсанларның лянети оларның узериндедир.
162. Олар эбедиен лянет ичинде къалырлар. Артыкъ не азаплары енгиллетилир, не де оларның юзълерине бакъылыры.
163. Иляхинъиз тек бир Аллаhtыр. Ондан башкъа илих ёктыр. О, рахмандыр, рахимдир.
(Бундан эвельки аетлерде Аллаhкъа ве O ёллагъан динге къариши нанкорълик этиджислерниң насыл бир фена ақыбетке сюйрекленгенлери, оларның эбедиен яманланаджасакълары анылатылған. Булардан сонъки аетлерде исе, эр бир инсанды энъ буюк иляхий нимет олғыан ақылны эр кеснинь ерли-еринде къулланувы, этрафына диккъат ве ибretнен бакъувы ичюн кяннат вакъиаларына ишарет этильген. Зира, хакъкъы иле тюшюнген, этрафына ибretнен бакъкъан кимсе мытлакъа Аллаhны булыр ве Онъа инаныр).
164. Шубесиз, коклерниң ве ерниң яратылышында, гедженен куньдюзниң бир-бирининъ пешинден келовинде, инсанларгъа файда береджек шейлернен юклю оларакъ деньизде ялдалюргъан сувда, ер юзюне чешит джанлыларны яювында, рузгяларны ве ер иле кок арасында эмирge азыр тургъан булутларны ёлландыруында, тюшюнген бир топлум ичюн, (Аллаhның барлыгъыны ве бирлигини исбаттайыджы) бир чокъ делиллэр бардыр.
165. Инсанлардан базылары Аллаhtан башкъасыны Аллаhкъа денк танъылар эдинир ве оларны Аллаh киби северлер. Иман эткенлерни Аллаhкъа севгилери исе, (оларныңкиндеги) даа зиядедир. Кешке залымлар азапны корыген заманлары (анълайджакълары киби) бутюн къуветниң Аллаhкъа айт олгъаныны ве Аллаhның азабы чокъ шиддетли олгъаныны эвельден анълай билсeler эди.
166. Иште, о заман (кореджеклер ки,) озылерине уяракъ, аркъаларындан кетильгенлер уйгъанларындан тез узакълашырлар (о анда эки тараф да) азапны корыген, ниает араларындаки бағылар узюльгендир.
(Дюньяда ич тюшюнменден, базы кимселерни озылерине ребер эдинген, бойледже янълыши ёлгъа кирген кимселер ахиретте о реберлерниң озылеринден узакълашкъанларыны корерлер. Анджакъ, эр эки тараф да чекеджек азапны кореджек ве ондан къуртулмакъ ёкълугъыны анълайджасакъ. Дюньядакининъ аксине бу кересинде уйгъанлар къонушырлар, амма артыкъ файдасы ёкътыр).
167. (Феналаргъа) уйгъанлар бойле дерлер: «Ах, кешке бир даа дюньягъа кери къайтувымыз мумкүн олса эди, шимди оларның бизден узакълашкъанлары киби, биз де олардан узакълашса эдик! Бойледже, Аллаh оларгъа ишлерини пешманлыкъ ве гъам чокърагъы оларакъ косътерир ве олар артыкъ атештен чыкъалмазлар.
168. Эй, инсанлар! Ер юзюнде булунгъанларның элял ве темиз олгъанларындан ашань, шайтанның пешине тюшмен; зира, шайтан сизинъ ачыкъ бир душманыңыздыр.
169. О сизге анджакъ феналыкъыны, чиркинни ве Аллаh ақъкъында бильмеген шейлеринъизни сёйлевинъизни эмир этер.
(Шайтан инсанның ичиндеки фена тюшюнджесе ве арзуларны корюклер, инсан нефсине феналыкъыны севдирир. Бу себептен, инсанның феналыкъ япувины къолайлаштырыр.

Онынъ ичюн Аз. Эбу Бекир: «Буюк адам – нефсининъ истеклерине уймагъан кимседир» деген).

170. Оларгъа (мушриклерге): «Аллаһнынъ эндиргенине уйынъ», денильген вакъытта олар: «Ёкъ! Биз деделеримизни насыл ёлда булгъан исек, о ёлгъя уярмыз», дедилер. Я деделери бир шей анъламагъан, догъруны да тапамагъан олсалар?
171. (Хидает даветине къулакъ асмагъан) кяфирилернинъ вазиети, садедже чобаннынъ багъырып-чагъырувыны эшиктен айванларнынъ вазиетине бенъзер. Чюнки, олар сагъыр, тильсиз ве корьдирлер. Бу себептен тюшюнмезлер.
(Бу аетлерде инсанларнынъ коръ-коране эскиге бағыланғанлары, яны ортагъа чыкъкъан фикирлерге къулакъ асмагъанлары яманлангъан, бу меселеде додъру олгъанны, акъыллы арекет этилюви сёйленген).
Земахшерийге коре, аетнинъ манасы бойледир: *Кяфирилерни додъру ёлгъя чагъыргъан даветчининъ (Пейгъамбернинъ) вазиети, бағырып-чагъырувдан башкъа бир шей эшиитмегенлерге сесленген чобаннынъ вазиети кибидир.*
172. Эй, иман эткенлер! Сизге берген рызықъларымызынынъ темиз олгъанларындан ашанъ, эгер сиз тек Аллаһкъа къуллыкъ этсөнъиз, Онъа шукюр этинъ.
173. Аллаһ сизге ялынъыз олюни (лешни), къаннны, домуз этини ве Аллаһтан башкъасынынъ адына союлгъанны арам этти. Эр ким булардан ашамагъа меджбур олса, бир микъдар ашамасында гунах ёктыр. Шубе ёкъ ки, Аллаһ чокъ бағыштайтыджы, чокъ мерхаметлидир.
(Исламда зорлукъ ёктыр, заруретлер ясакъларны ортадан къалдырыр. Бир кимсе элинде олмагъан себеплернен, арам бир шейни ашамакъ я да бир ишини япмакъ зорунда къалса, адден ашамакъ ве о шейни девамлы элял саймамакъ шартынен, зарурет микъдары къадар ашай биле. Бу вазиетте динге коре, гунах ишилген сайылмаз).
174. Аллаһ эндириген китаптан бир шейни (ахыр заман Пейгъамберининъ васыфларыны) гизлеп, оны аз бир фиятнен денъишкенлер ёкъмы, иште оларнынъ ашап да, къурсакъларыны толдургъан шейлери атештен башкъа бир шей дегиль. Къыямет куню Аллаһ не оларнен къонушыр ве не де оларны темизге чыкъарыр. О ерде олар ичюн джан якъыдьзы бир азап бардыр.
(Еудий хахамлары Пейгъамберимизнинъ Тевратта зикр этильген васыфларыны гизледилер ве япкъан бу фена ишилери ичюн де, маддий къарышылыкъ алдылар. Аетте бунынъ не де яман бир давраныш олгъаны анълатыла).
175. Олар додъру ёлгъя нисбетен сапыкълыкъны, магъфиретке бедель оларакъ да, азапны сатын алгъан кимселидердир. Олар атешке нисбетен не къадар даяныдьзылар!
176. О азапнынъ себеби – Аллаһнынъ китапны хакъ оларакъ эндиргенидир. (Бунъа бакъмадан, фаркълы ёрумлап) китапта фаркълылыкъка тюшкенлер, эльбетте терен бир анълашмазлыкъка тюшкенлердир.
(Аллаһ Тааляынынъ Къур'анны хакъ оларакъ эндиргени ачыкъ белли экен, ондаки ахжамны, сагълам делилдерге эсасланмадан, озъ истеклерине коре ёрумламакъ истегенлернинъ акъикъатлардан узакъ олгъанлары ве ичинден чыкъылмаз фаркълылыкъларгъа тюшкенleri, бу себептен де, эм дюньяда, эм де ахиретте заарргъа оғрайдожакълары анълатылгъан).
177. Эйилик – юзлеринъизни шаркъ ве гъарп тарафкъа чевирменъиз дегиль. Асыл эйилик о кимсенинъ япкъаныдыр ки, Аллаһкъа, ахирет кунюне, мелеклерге, китапларгъа, пейгъамберлерге инаныр. (Аллаһнынъ ризасыны козъэтерек) якъынларгъа, етимлерге, ёкъсулларгъа, ёлда къалгъанларгъа, тиленджилерге ве хызметкярларгъа севген малындан

- арджлар, намаз къылар, зекят берир. Антлашув япкъан вакъытта сёзлерини ерине кетирер. Къыйынлыкъ, хасталыкъ ве дженк вакъытларында сабыр этер. Иште, догърулар - бу васыфларны ташыгъанлардыр. Муттакыйлер анджакъ олардыр!
178. Эй, иман эткенлер, ольдюрильгенлер ақъында сизге къасас фарз къылынды. Урье урь, хызметкярга хызметкяр, къадынгъа къадын (ольдюрилир). Амма, эр кимнинъ джезасы, къардаши (ольдюрильгеннинъ велиси) тарафындан бир миңдар багышланса, артыкъ (тарафлар) ақъыниетке уймалы ве (ольдюрген) онъя (керекли ақъыны) эйиликкен одемели. Бу айтылгъанлар Раббимизден бир йымшатув ве раҳметтир. Эр ким бундан сонъра адден ашса, эльбетте онъинъ ичюн элем бериджи бир азап бардыр.
(Бутюн динлер, укъукъ ве ахлякъ системалары акъызыз оларакъ адам ольдирювнинъ, джсан къыювнынъ буюк бир суч олгъаныны танырлар. Фаркълылыкъ бу сучнынъ оғюни алмакъ ичюн корюледжек тедбирде озюни косътерювдедир. Ислам сучкъа себеплерни буюк ольчюде ортадан къалдыргъандыр, инсанны иман, ибадет ве ахлякъ тербиеси иле тербиелемек ичюн керекли тедбирлерни алғын, бутюн булардан сонъра да, къасас адынен «Джанны къийгъаннинъ джсаны къийлыр» къаидесини койгъандыр. Акъызыз афуларнен бир кунь уриетке къавушмакъ умюдинде яшагъан кимселернинъ бу алы (апс джезасы) ич де вазгечириджи ве сучнынъ оғюни алыджы бир тедбир дегиль. Къасасны ақъыны одевге чевирмек ақъкъы, ольдирюв сучынынъ аджджы нәтиджелерине къатланмакъта олғын олю якъынларына (велилерине) айттир. Башкъасы бу джезаны багышлат аламаз).
179. Эй, ақъыл саиплери! Къасаста сиз ичюн аят бар. Умют этилир ки, суч ишлевден сакъынырысынъыз.
(«Къасаста аят бар» сёзлери ақъикъатен де дикъкъаткъа дегерли бир ифадедир. Зира, къасас тедбикъ этильсе, бир кишининъ ольдирювинен пек чокъ кимсенинъ яшамасы теминленир. Чюнки, джезасынынъ олюм олгъаныны бильген кимсе бу сучны ишлемейджеек).
180. Бириңизге олюм кельген вакъытта, эгер бир хайыр быракъаджакъ олсанъыз, анагъя, бабагъя, акърабаларгъя, уйгун бир шекильде, васиет этмек, Аллаһтан коркъынлар ичюн, узерине бир борджтыр.
(Мираснен багълы аетлер кельмедин эвель, кишининъ серветинден ана, баба ве акъарабаларына бир миңдар берильмеси ичюн васиет этюви эмир этильген. Анджакъ, Нисаа суресинде кельген мирас аетлеринен эр кеснинъ ақъкъы кесен-кес ве ачыкъ суретте бельгиленген. Эфендимиз де: «Аллан эр бир акъ саибине ақъыны бергендерdir. Бундан сонъра вариске васиет ёкътыр», буюргъанлар. Бойледже, юкъарыдаки ает несх этильген. Факъат мирасты пайы олмагъан акъраба ве факъырларгъа, хайыр мүэссиселерине васиет бакъийдир. Эр бир мусульман гонъюлли оларакъ, серветинден истеген ерине васиет эте билир).
181. Эр ким буны эшиткен ве къабул эткенден сонъ, васиетни денъиштирсе, гунахы оны денъиштиргенлергедир. Шубесиз, Аллан (эр шейни) эшитир ве (эр шейни) билир.
(Исламда вакъуф мүэссисеси хадислерге эсасланувнен берабер, садакъа-и джарие маитетинде олғын ве күттеге хызмет эткен вакъуфларны, буларнынъ шекиль ве шартларыны акъызыз оларакъ денъиштергенлер де, васиетни денъиштиргенлер киби анълангъан, бу ает чокъ вакъуф эшья узерине ве вакъуфнамелерге язылгъандыр).
182. Эр ким, васиет эткенниң акъызылыхъкъя я да гунахъя мейль этювinden шубеленип де, (алякъаларнынъ) араларыны булса, онъя гунах ёкътыр. Шубесиз, Аллан чокъ багыштайтыджы эм де мерхаметлидир.

(Бундан соңки аетлерде Аллаһ Тааля мусульмангъа фарз къылынгъан рамазан оразасындан сөз эте. Ораза, Исламның беш шартындан, беш темелинден биридир. Оразаның фарзиети Къур'анды тариф этильген. Оразагъа айырылгъан рамазан айы фазилетли бир айдыр. Бу айның фазилети – бу айда Къадир геджеси олгъанындастыр. Къадир геджесининъ усътюнлиги исе, о геджеде Къур'аннынъ эндирильгениндеидир. Чюнки, Къур'ан рамазан айында ве Къадир геджесинде топту алда Левх-и маҳфуздан Бейту'ль-иззе денильген макъамгъа (ерге) эндирильген ве кене Къадир геджесинде ильк оларакъ Хира дагъында, Пейгъамберимизге вахий оларакъ кельмеге башлагъан. Бунъа коре, рамазан айының ве Къадир геджесининъ усътюнлиги Къур'аннынъ бу айда ве бу геджеде энювиндендер. Бу усътюнликleri себебинден рамазан айы буюк бир ибадет олгъан оразагъа айырылгъан).

183. Эй, иман эткенлер! Ораза сизден эвель келип-кечкен умметлерге фарз къылынгъаны киби, сизге де фарз къылынды. Умют этилир ки, къорчаланырысынъыз.
184. Сайылы куньлерде олмакъ узыре (ораза сизге фарз къылынды). Сизден эр ким хаста я да ёлджу олса (тутмагъан куньлери къадар) башкъа куньлерде къаза этер. (Къартлыкъ я да шифа умюди къалмагъан хасталыкъ киби девамлы себеби олып да,) ораза тутмагъа кучылери етмегенлерге бир факъыр тояджакъ къадар фидье керек олур. Бунынънен берабер, ким гонъюлли оларакъ хайыр япса, бу онынъ ичюн даа яхшыдыр. Эгер бильсенъиз (къыйынлыгъына рагъмен), ораза тутувынъыз сиз ичюн даа хайырлыдыр.
185. Рамазан айы инсанларгъа ёл косытериджи, дөгърунынъ ве дөгъруны эгридеп айырувнынъ ачыкъ делиллери оларакъ Къур'ан эндирильген айдыр. Ойле исе, сизден рамазан айыны идрак эткенлер онда ораза тутсын. Ким о анда хаста я да ёлджу олса, (тутмагъан куньлерининъ сайысы къадар) башкъа куньлерде къаза этсин. Аллаһ сиз ичюн къолайлыкъ истер, зорлукъ истемез. Бутюн булар сайыны тамамлавунъыз ве сизге дөгъру ёлны косытерювина къаршылыкъ Алланкъа тазим этювииңиз, шукюр этювииңиз ичюндир. (Динде зорлукъ ёктыр. Аллаһ оразаны эмир эткен. Ораза тутмакъ шартлары булунгъан кимсeler ораза тутарлар. Хасталыкъ, ёлджсулыкъ киби, кечиджи бир себептен гъайры, ораза тутумагъан соңра къаза этер. Къартлыкъ ве тюзельмеген девамлы хасталыкъ киби узюри олгъанлар фидье бериirlер. Эр чешиит захметке рагъмен, озъ истегинен гонъюльден ораза туткъан ве хайыр япкъанлар макъталғъандыр).
186. Къулларым сенден мени сорагъанда (оларгъа сейле): «Мен чокъ якъынным. Манъа дуа эткен вакъытта, дуа эткеннинъ тилегине къаршылыкъ бериrim. О алда (къулларым да) меним даветиме уйсынлар ве манъа инансынлар ки, дөгъру ёлны тапарлар. (Риваетке коре, бир бедевий Ресулуллаh (с.а.)къа: «Раббимиз якъынмы, ёкъса узакъмы? Якъын исе, онъа фысылтынен дуа этейик, узакъ исе, багъырайыкъ», деди. Бунынъ узерине ает энди. Алланынъ истегени иман ве итааттыр. Аллаh иман этип, итаат эткенлерининъ дуаларыны къабул эйлейджеегини ваде эте. Акъикъий манада иман этип, Алланкъа къуллыкъ эткенлерининъ дуасы къабул олуныр).
187. Ораза геджесинде къадынларынъызгъа якъынлашмакъ сизге элял этильди. Олар сиз ичюн бирер урба, сиз де олар ичюн бирер урбасынъыз. Аллаh сизинъ озюнъизге яманлыкъ япкъаныгъызыны бильди ве төвбенъизни къабул этип, сизни багъышлады. Артыкъ (рамазан геджелеринде) оларгъа якъынлашынъ ве Аллаh сиз ичюн такъдир эткенлерини иштень. Сабанынъ беяз йиплиги (айдынлыгъы) къара йиплигинден (къаранлыгъындан) айырды этильгенге къадар ашань, ичинь, соңра акъшамгъа къадар оразаны тамамлань. Месджитлерде ибадетке чекильген вакъытларынъызда къадынларнен бирлешмень. Булар –

Аллаh къойгъан сынъырлардыр. Сакъын бу сынъырларгъа якъынламшманъ. Иште, бойледже, Аллаh аетлерини инсанларгъа анълатыр. Умют этилир ки, къорчаланырлар. *(Исламның ильк вакъыттарында фарз олгъан рамазан оразасыны туткъанда сааръде ашамакъ адем дегиль эди. Ораза туткъан адам акъшам оразасыны ачыкъынанынен, ятсы намазыны къылыш, юкълагъангъа къадар ашар, ичер эди. Бундан сонъра (юкълагъандан сонъ) ашамакъ, ичмек ве къадынларгъа якъынлашимакъ арам эди. Базы мусульманлар даяналмайып, къыднларына якълашты. Базылары ифтардан сонъ ёргъунлукълары себебинден, аман юкълагъанлары ичюн, эртеси куню ачлыкъ ве сувсызлыкътан байылдылар. Джсенаб-ы Аллаh му'минлерни аджыды ве бир къолайлыкъ олуви ичюн, бу аетни эндирди. «Беяз ииплик ве къара ииплик» ифаделери «Мине'ль-феджр: танъ ерининъ агъарувындан» деген мананы анълата. Бунъа коре, оразаның башиланувы керек олгъан вакъыт «темчит» кунешинъ догъувына дегиль, феджрниң догъувына, яни танъ ерининъ агъармагъа башиламасына бағълыдыр. Ииплик табири де, танъ ери агъарувынъ башилангъычыны ифаде эте. Айдынлыкъ яйылгъанынен, артыкъ онъа беяз ииплик денильmez. Айдынлыкъның башилангъан вакъты саарынъ биткени ве темчитниң башилангъаны, айны заманда, саба намазы вакътынынъ да кирген аныдыр).*

188. Малларынъызын аранъызыда акъсыз себеплернен еменъ. Озюнъиз биле турып, инсанларның малларындан бир къысмыны арам ёлларнен ашаманъыз ичюн, о малларны акимлерге (идареджилерге я да махкеме акимлерине) берменъ.
(Бу аетте ишарет этильмек истенильген мана даа зияде къабар ве менфаатперестликтири. Буның ичюн алдатув ве айнеджисиликнен эльде этильген бутюн къазанчлар арамдыр).
189. Сенден хилял шеклинде янъы догъгъан айларны сорарлар. Де ки: «Олар – инсанлар ве айрыджа хадж ичюн вакъыт ольчюлеридир. Эйи давраныш – асла эвлерге артларындан келип кирювиньиз дегиль. Лякин, эйи давранув, къорчалангъан (ве ольчюли юрьген) кимсениң давранувыдыр. Эвлерге къапуларындан кириң, Аллаhtан къоркунъ, умют этилир ки, къуртулышкъа ириширсинъиз.
(Пейгъамберимизден янъы догъгъан айның баشتа инджечик олгъаны, сонъра эр кунъ буюгени, толу ай олгъандан сонъра, текрап инджерип, гъайып олгъаны ве текрап айны шекильде догъуп, девам эткени соралгъан. Аетте берильген джевапта «Айның бу шекильдеки арекети къамерий сенениң эсап этилювини, алельхусус, хадж куньлерининъ билинювини теминлемектир», денильди. Айрыджа, эвельден араплар хадж ичюн ихрамгъа сарылгъанларында я да хадждан къайткъанларында эвлерге къапусындан дегиль де, арттан ачылгъан бир деликтен кирювнинъ яхшылыкъ олгъанына инана эдилер. Юкъарыдаки аетте буның да янълыши экени анълатыла).
190. Сизге къаршы дженк ачкъанларгъа сиз де Аллаh ёлунда дженк ачынъ. Сакъын адден ашманъ, чонки, Аллаh адден ашкъанларны севмез.
191. Оларны (сизге къаршы дженклешкенлерни) якъалагъан еринъизде ольдюринъ. Сизни чыкъаргъан ерден сиз де оларны чыкъарынъ. Фитне – адам ольдирювден даа ямандыр. Меджсит-и Харамда олар сизнен дженклешмегендже, сиз де оларнен дженклешменъ. Эгер олар сизге къаршы дженк ачсалар, сиз де оларны ольдюринъ. Иште, кяфирлерниң джезасы бойледир.
192. Эгер олар (джектен) вазгечселер, (шуны яхшы билинъ ки,) Аллаh гъафур ве рахимдир.

193. Фитне тамамен ёкъ этильгендже ве дин (къуллыкъ) де, ялынъыз Аллаһ ичюн олгъангъа къадар, оларнен джеклешинъ. Шаёт вазгечселер, залымлардан башкъасына душманлыкъ ве уджюм ёкъ.
194. Арам ай – арам айгъа къаршылыкътыр. Урьметлер (токъунылмазлыкълар) къаршылыкълыдыр. Ким сизге уджюм этсе, сиз де онъя, олар дереджесинде, уджюм этинъ. Аллантан къоркъунъ ве билинъ ки, Аллаһ муттакъийлернен берабердир.
(Ресулллах (с.а.) иджретнинъ алтынджысы йылында умъре япмакъ макъсадында, Меккеге дөгъру ёлгъа чыкъкъан эди. Мекке якъынларындаки Худейбиеge кельгенинен, мушриклер Меккеге кирювлериne ёл бермедилер. О ерде кескин мунакъашалар олды. Соңунда Ислам тарихынынъ энъ муим адиселеринден бири – Худайбие антлашуви япылды. Бу антлашувода ер алгъан мадделернинъ бирине коре, мусульманлар о сене Харем-и Шерифни зиярет эттейип, кери дёнеджек, келеджек сене айны арам айда месджитни зиярет этип, умъре япаджаскъ эдилер. Мушриклер буны гъалебе сайдылар, Аллаһ мусульманларны келеджек сене айны айда Месджид-и Харамгъа кетирди. Бойледже, арам ай – арам айгъа къаршылыкъ олды.
Ислам укъукъына коре, уджюмге ялынъыз о дереджеде къаршылыкъ япылдыр, зияде кетюв сучтыр. Бутюн дженклерде инсанлар эвеля динге чагъырылыр. Мусульман олмакъыны я да джизье бермекни къабул эттегенлернен дженклесилир).
195. Аллаһ ёлунда арджланъ. Озы эллериңизнен озюнъизни телюкеге сокъманъ. Эр тюрлю арекетинъизде дюрюст давранынъ, чонки, Аллаһ дюрюстлерни север.
(Аеттеки ихсан – бир ишини там ве эксиксиз япмакъ, ишининъ акъкъыны бермек ве дюрюст олмакъ демектир.
Бир хадисте Ресулллах (с.а.)тан: «Ихсан недир?», дие соралгъан. О да: «Аллаһкъа Оны коръген киби къуллыкъ этювинъдир, эр не къадар Оны коръмесенъ де, О сени коръмекте», буюргъан. Къуллыкъ – умумий бир давраныштыр. Бунъа коре, хадистеки мананы айрыджа ибадетке ёнельтмек дөгъру дегиль, эсасен арапчада ихсан ишини дөгъру-дюрюст япмакътыр. Онынъ ичюн ишигинъ эхли олгъангъа "мухсин" денилир. Терджиме бу манагъа коре япылгъан. Ичтимай ярдымын ве адалетни де ичине алгъан ихсанны «телюкенинъ огюни алгъан бир тедбир» оларакъ косътериджи ает адалет – анархия ве тертипсизликнинъ огюни алгъанына да ишарет этмекте).
196. Хаджны ве умрени Аллаһ ичюн там япынъ. Эгер (буларны) япыш оламасанъыз, къолайынъызгъа кельген къурбанны ёлланъ. Къурбан ерине баргъангъа къадар башларынъызыны тыраш этменъ. Сизден ким де хаста олса я да башында бир раатсызлыгъы бар исе, ораза я садакъя, я да къурбан олмакъ узьре, фидье берюви керек олур. (Хадж ёлджулыгъы ичюн) эмин олгъан вакътынъызда ким хадж куньлерине къадар умъре иле файдаланмакъ истесе, къолайына кельген бир къурбан чалувы керек. Къурбан чалмагъан кимсе хадж куньлеринде учь, мемлекетине къайткъан вакътында еди олмакъ узьре, ораза тутар ки, эписи там он куньдир. Бу айтыйлганлар, аиласи Месджид-и Харам дживарында отурмагъанлар ичюндир. Аллантан къоркъунъ. Билинъ ки, Аллаһнынъ береджек джезасы агъырдыр.
197. Хадж, белли айлардадыр. Ким о айларда хаджгъа ниет этсе (ихрамына сарылса), хадж эснасында къадынгъа якъынлашмакъ, гунах сайылгъан давранышларгъа ёнельмек, къавгъа этмек ёктыр. Не хайыр ишлесенъыз, Аллаһ оны билир. (Эй, му'минлер! Ахирет ичюн азыкъ топланъ. Билинъ ки, азыкъынъ энъ хайырлысы такъвадыр. Эй, акыл саиплер! Менден (эмирлериме къаршы келювден) сакъынъынъ.

(Эвельден араплар хадж мевсимиnde бир тақым ярмалықълар къура, о ерде чешит сааларда алыши-верии япа эдилер. Булар о заман джихалие девири адептерине коре джерьян эте эди. Мусульманлар оларны гунах сайдылар. Аллаh Таала ашагъыдаки аетлерде бу хусускъа ачыкълыкъ кетирди).

198. (Хадж мевсимиnde тиджарет япракъ) Раббинъизден келеджек бир лютфни (къазанчны) къыдырувынъызда сизге эр анги бир гунах ёкъ. Арафаттан айырылып тюшкенинъызде, Меш'ар-и Харамда Аллаhны зикр этинъ ве Оны, сизге косытерген шекильде, анъынъ. Шубесиз, сиз даа эвель янълыш юръгенлерден эдинъиз.
(Дигер ибадетлер киби, хаджнынъ да шахскъа ве топлумгъа эсапсыз файдалары бар. Буларнынъ энъ муимлерини ашагъыдаки мадделерде ифаде эте билирмиз:
 1). Ихрам тек услюпте ве басит бир урбадыр. Бутюн хаджы намзетлери буны киерек, сонъундан тапкъан мал, мульк, рутбе, дередже ве саирелерини кериде быракъыр, ялынъыз фаркъынъ шахсий фазилеттен ибарет олгъан акъикъий бир чешитликни яшарлар.
 2). Кефинни анъдыргъан ихрам ичинде япылгъан Арафат вакъфеси айны вакъытта бир махшер орънегидир. Бу манзара бельки бир омюр бою инсангъа олумни ве хаширны хатырлатыр.
 3). Чешит ыркъ ве медениетлерге менсюп мусульманларнынъ топланувларына себеп олгъан хадж бир «маддий ве маневий дегерлер» алыши-вериишине васта олмакъта, мусульманларны бир-бирлерине якъынлаштырмакъта, проблемаларны берабер чезмеге тедбирлер арамакъ имкяныны бермекте.
 4). Кябе этрафында таваф – төвхид фикрини темсиль этмекте, башкъа тарафларгъа, факъат даима Кябеге ёнелерек къылынгъан намаз «Не ерге дёнсенъиз, Аллаh о ердедир» принципини рухларгъа ашламакъта. Усуллар, нокътаи назарлар, къанаатлар фаркълы ола билир, анджакъ эр шей Аллаh ичюндир, Аллаh ризасына ёнельмелидир).
199. Соңра инсанлар (сель киби) акъкъан ерден сизде акънъ. Аллаhtан магъфирет истенъ. Чюнки, Аллаh афу этиджи ве мерхаметлидир.
200. Хадж ибадетлеринъизни битиргенинъизнен, бабаларынъызынъ аныгъаныз киби, атта ондан даа къуветли бир шекильде, Аллаhны анынъ. Инсанлардан ойлелери бар ки: «Эй, Рabbимиз! бизге дюньяда бер», дерлер. Бойле кимселерни ахиреттен ич насиби ёкътыр.
201. Олардан бир къысмы да: «Эй, Рabbимиз! Бизге дюньяда да эйилик бер, ахиретте де эйилик бер. Бизни джээннем азабындан къорчала!» дерлер.
202. Иште, олар ичюн къазангъанларындан буюк бир насип бардыр. (Шубесиз) Аллаhнынъ эсабы чокъ сур'атлыдыр.
203. Сайылы куньлерде (эйям-ы тешрикте тельбие ве текбир кетиререк) Аллаhны анынъ. Ким эки кунь ичинде ашыкъып (Минадан Меккеге) дёнмек истесе, онъа гунах ёкъ. Булар гунахтан сакъынгъанлар ичюндир. Аллаhtан къоркъунъ ве билинъ ки, эпинъиз Онынъ узурында топланаджакъысынъыз.
(Ашагъыдаки учь ает Ахнес б. Шурайкъ акъкъында энген. Гузель къонушкъан ве якъышыкълы кимсе олгъан Ахнес мунафыкъ эди. Ресулллахнынъ янына келе, гузель сёзлернен мусульманлыкъ тастай эди. Албуки, ичи феналыкъ толу эди. Иши-гуджи мусульманларгъа заар бермек эди. Иште, аетлерде бойле гузель къонушкъан, хоши корюнген кимселерге аман къанмамакъ, эйидже эмин олмадан, кимсеге ишанмамакъ кереклиги аньлатыла).

204. Инсанлардан ойлелери бар ки, дюнья аяты акъкында сёйлегенлери сенинъ ошунъа кетер. Атта бойлеси къальбинде олгъанына (самими олгъанына) Аллаһны шаат тутар. Албуки, о душманларның энъ яманыдыр.
205. О къайтып кеттими (я да бир иш башына кечтими), ер юзонде фесат чыкъармакъ, экинлерни таптап ёкъ этмек, несиллерни бозмакъ ичюн арекет этер. Аллаһ бозгъунджылыкъны севmez.
206. Бойлесине: «Аллаһтан къоркъ!», денильгенде, менлик ве гъуурурь оны гунахкъа сюйрер. (Джеза ве азап оларакъ) онъа джеэннем етер. О не фена ердир!
207. Инсанлардан ойлелери бар ки, Аллаһның ризасыны алмакъ ичюн, озюни ве малыны феда этер. Аллаһ да къулларына шефкъятлыдыр.
(Ибн Аббастан бир ривааетке коре, бу ает Сүхейб б. Синан эр-Румий акъкында энген. Мекке муширклери бу затны якъалайлар, дининден дёндюрьмек ичюн эскенджеге алалар. Сүхейб меккелилерге: «Мен къарт бир адамым. Малым да бар. Сизден я да душманларынъыздан олувымның сизге бир заары олмаз, мен бир сөз сёйледим, ондан джаймакъны эйи корымем, малымны ве эшъямны сизге берир, динимни сизден сатын алырым», деген. Олар бунъа разы олалар, Сүхейбни сербест быракъалар. О ерден къалкъын, Мединеге келиркен, шу ает назиль олды. Шеэрge киргенде онъа растельген Аз. Эбу Бекир: «Алыши-веришинъ кярлы олсун, я Сүхейб», дей, о да: «Сенинъ алыши-веришинъ де зарар этмесин», джевабыны бере).
208. Эй, иман эткенлер! Эп берабер барышкъа кириң. Сакъын шайтанның пешинден кетменъ. Чюнки, о ап-ачыкъ душманынъыздыр.
209. Сизге (Къур'ан ве суннет киби) ачыкъ делиллэр кельген сонъ, эгер барыштан сапсанъыз, шуны яхшы билинъ ки, Аллаһ аизздир, хакимдир.
210. Олар илле де булуттан кольгелер ичинде Аллаһның ве мелеклернинъ келювани беклерлерми? Албуки, иш битирильгендир. (Аллаһ низамы артыкъ денъишмез). Бутюн ишлер ялынъыз Аллаһкъа дёндюрилир.
211. Исраил оғъулларындан сора ки, оларгъаnidже ап-ачыкъ муджизелер бердик. Ким муджизелер озылерине кельгенден сонъ Аллаһның ниметини (аетлерини) денъиштирсе, билсин ки, Аллаһның азабы шиддетлидир.
212. Кяфир олгъулары ичюн дюнья аяты джазиб къылышынды. (Бу себептен) олар иман эткенлернинъ усътлеринден кулелер. Ойле исе (иман этип), инкярдан сакъынгъанлар къыямет кунюнде олардан усътиондирлер. Аллаһ истегенине эсапсыз рзыкъ берир. (Эбу Джихиль ве аркъадашлары факъыр му'минлернинъ усътлеринден кульдилер, буның узерине бу ает назиль олды. Аят акъикъатыны садедже дюнья малынен дегерлендирген кяфирлер ичюн дюнья малы джазиб алгъа кетирильгендир. Оның ичюн булар усътион дегерлерге дегиль, кечиджи дюнья малына къыймет бергенлер, сонъунда дюнья малы оларгъа ич бир файда бермеген).
213. Инсанлар тек бир уммет эди. Соңра Аллаһ мужделейиджи ве тенбиелейиджи оларакъ пейгъамберлерни ёллады. Инсанлар арасында анълашмазлыкъка тюшкен хусусларда укюм берювлери ичюн, оларнен берабер догъру ёлны косытерген китапларны ёллады. Анджакъ озылерине китап берильгендир, ачыкъ делиллэр кельген сонъ, араларындаки кунъджиликтен отърю, динде анълашмазлыкъка тюштилер. Буның узерине Аллаһ иман эткенлерге, узеринде давалашкъан акъикъатларны, изнинен костеръди. Аллаһ истегенини догъру ёлгъа къавуштырыр.

(Бутюн инсанлыкъ, башлангъыч итибары иле, тек бир уммет эди. Аз. Адемден чокълашкъан эди. Вакъты иле ихтилафкъа тюштилер. Пейгъамберлер инсанлар арасында белли аньлашимазлыкъларны кеткизmek ичюн ёлланылды).

214. (Эй, му'минлер!) Ёкъса сиз, сизден эвель келип-кечкенлерниң башына кельгенлар сизге де кельмедин, дженнетке кирежегинъизни зан эттинъизми? Ёкъсуллыкъ ве сыкъынты оларгъа ойле токъунгъан ве ойле сарсылгъан эдилер ки, ниает, Пейгъамбер ве янындаки му'минлер: «Аллаһның ярдымы не заман! Дедилер». Билесинъиз ки, Аллаһның ярдымы якъындыр.

(Бу ает, бир ривааетке коре, Хендек дженкинде мусульманлар чеккен сыкъынтыларны тильге кетире. Дигер ривааетке коре, Ухуд джденки иле бағылдырып. Бир башкъа ривааетке коре исе, эвлерини, малларыны ве якъынларыны Меккеде къалдырып, чешит сыкъынтыларгъа къатланаракъ, Мединеге кочъкен мусульманларгъа теселли бермек ичюн энген).

215. Сенден (Аллаh ёлунда) не арджлайджакъларыны сорайлар. Де ки: Малдан арджлагъан шейинъиз ана-баба, якъынлар, етимлер, факырылар ве ёлджулар ичюн олмалыдыр. Шубесиз, Аллаh япаджакъ эр бир хайырнызын билир.

216. Ошуньызгъа кетмегени алда, дженк сизге фарз кылынды. Сиз ичюн даа хайырлы олгъаны алда, бир шейни севменеменъиз мумкүн. Сиз ичюн даа фена олгъаны алда, бир шейни севменъиз де мумкүн. Аллаh билир, сиз бильмезсинъиз.

(Дженк инсанларның северек, зевкъ аларакъ япъян бир шейлери дегиль. Шахсиети ве рух сагълыгъы бозулмагъан кимселер ольдюрмек, якъып-йыкъымакъ, адждожылар бермектен зевкъ алмаз, булардан ошланмаз. Анджакъ буджутны къуртармакъ ичюн, гангрена олгъан эльниң кесилюви, ичериде къалгъан баланы къуртармакъ ичюн къапуның къырылувы насыл зарурий исе, дженк де, топлумларның аятында бойле зарурет алына келе билир. Дин ве виджсан урриетини теминлевнинъ, зулумның ве фитнениң огюни алуының, теджавузларгъа соң берювнинъ ёлу дженк ола билир. Иште, бу вазиетлерде дженклешмек шубесиз, инсанлыкъ ичюн даа хайырлы ве даа шерефли бир давраныштыр. Джихад исе, ич бир вакъыт бир уджюм дегильдир. Чонки, эвеля Исламъа давет япылыр, къабул эткен мусульмандыр. Исламны къабул этмегендөн табий олувы истенилир. Буны да къабул этмесе, о заман дженклешшилир. Дженктеки сырны биз билалмамыз, амма оны Аллаh билир. Базы миллетлер джезагъа ляйыкъ олгъанынен, Аллаh оларны чешит беляларнен джезаландырыр. Иште, олардан бири де дженктир.

Ресулллах Эфендимиз Абдуллах б. Джасахи къомандалыгъында бир группаны, къурейши керванындан хабер кетирювлери ичюн, Меккеге ёлай. Къурейши керваныны коръгенлеринен, даянамайып уджюм этелер. Кервандан бир кишини ольдюрелер, эки кишини де эсир алалар. Керваннын айдал, Пейгъамберимизге кетирелер. О кунь реджеп айының ильк куню эди. Мушириклер: «Мұнамед арам айларда дженклеш», дие яйгъара къопаралар. Буның узерине бу ает эне).

217. Сенден арам айны, яни онда дженклешюнни сорайлар. Де ки: «О айда дженклешюв буюк бир гунахтыр». (Инсанларны) Аллаh ёлундан къайтармакъ, Аллаhны инкяр этмек, Месджид-и Харамның зияретине мани олмакъ ве халкъыны о ерден чыкъармакъ висе, Аллаh къатында даа буюк гунахтыр. Фитне де адам ольдирювден даа буюк бир гунахтыр. Олар, эгер кучълери етсе, сизни дининъизден дёндюргенге къадар, сизге къаршы дженклешмеге девам этерлер. Сизден ким дининдөн дённер ве кяфир оларакъ ольсе, оларның япъян ишлери дюньяда да, ахиретте де, бошуна кетер. Олар джеэннемлидирлер

- ве о ерде даймий къалырлар.
 («Фитне» – дженк, анархия; дин ве виджедан урриетине къариши баскыы демектир).
218. Иман эткенлер ве иджрет этип, Аллаh ёлунда джихад эткенлер бар я, иште, булар Аллаhнынъ рахметини умют эте билирлер. Аллаh гъафур ве рахимдир.
219. Сенден шарап ве къумар акъкында суаль сорарлар. Де ки: «Эр экисинде де буюк бир гунах ве инсанлар ичюн бир такым файдалары бардыр». Анджакъ эр экисининъ де гунахы файдасындан даа буюктыр. Кене сенден эйилик ёлунда не арджлайджакъларыны сорарлар. «Итиядждан зиядесини», де. Аллаh сизге аетлерни бойле изаатлар ки, бельки тюшюнирсинъиз.
- (Шарап арамдыр. Шарапнынъ арам олувы, онынъ ич бир файдасынынъ олмамасыны керектирмез. Зарары файдасындан чокъ олгъаны ичюн, арам этильген. Къумарда да къазангъан тараф ичюн захирий бир файда корюлир, амма гайып эткен тараф ичюн буюк бир зарар бар. Онынъ ичюн къумар ойнамакъ арам этильген).
- (Бу аетнинъ башы бундан эвельки аетнинъ соңки джумлеси олгъан «бельки тюшюнирсинъиз» иле бағылыштыр. Дюнья ве ахиретнен бағылы ишлеринъизни яхши тюшюниш, керегине коре арекет этсенъиз, эм дюньяда, эм де ахиретте саадетке наиль олурсынъиз, демекте).
220. Дюнья ве ахирет акъкында (файданъызгъа оладжакъ давранышларны тюшюниш ве онъа коре арекет этинъ). Сенден етимлер акъкында сорайлар. Де ки: Оларны эйи етиштиремек (юзю къюн быракъувдан) даа хайырлыдыр. Эгер оларнен бирликте яшасанъыз, (унутманъ ки,) олар сизинъ къардашларыныздыр. Аллаh ишлерни бозгъаннен тюзөлткенин билир. Эгер Аллаh истесе эди, сизни де замет ве мешакъяткъа сокъар эди, чонки Аллаh кучылюидир, хакимдир.
- (Етимлерге йымшакъ муамеле этильмели, етимликлери ис эттирильмемели. Етимнинъ велиси вазиетинде олгъан кимсенинъ оны бозгъанынымы, ёкъса тюзөлткенин ими, Аллаh билир. О, етимдир, дие онъа яхши давранмагъанлар Аллаhнынъ незарети алтында олгъанларыны унутмамалылар).
221. Иман этмегендже, путперест къадынларнен эвлемненъ. Бегенсенъиз биле, путперест бир къадындан иманлы бир хызметкяр къадын кесен-кес даа эйидир. Иман этмегендже, путперест эрекклерни де (къызларынызнен) эвлendirменъ. Бегенсенъиз биле, путперест бир кишиден инангъан бир хызметкяр кесен-кес даа эйидир. Олар (мушриклер) джеэннемге чагъырыр. Аллаh исе, изни (ве ярдымы) иле дженнетке ве магъфиретке чагъырыр. Аллаh тюшюнип анъласынналар, дие аетлерини инсанларгъа изаатлар.
- (Исламгъа коре, инсаннынъ дегери иманына бағылыштыр. Аллаh къатында хызметкяр къадын ве эрекек олса биле, иманлы кимсе даа усътюндир ве даа темиздир. Онынъ ичюн бир мусульманнынъ динсиз ве путперестлернен эвлениюи кесен-кес арам этильген).
222. Санъа къадынларнынъ ай башы алыны сорарлар. Де ки: О бир раатсызлыктыр. Бу себепле ай алында олгъан къадынлардан узакъ түрүнъ. Темизленгенине къадар оларгъа якъынлашманъ. Темизленген вакъытларында Аллаh сизге эмир эткен еринден оларгъа якъынлашынъ. Шуны яхши билинъ ки, Аллаh тёвбе эткенлерни де север, темизленгендеги де север.
223. Къадынларнынъиз сиз ичюн бир тарладыр. Тарланъызгъа насыл истесенъиз, ойле барынъыз. Озюнъиз ичюн эвельден (уйгъун давранышларнен) азырлыкъ япынъ. Аллаhtан къоркъунъ, билинъ ки, сиз Онъа къавушаджакъсынъыз. (Я Мұннед!) Мұ'минлерни мұжделе!
- (Джинсий алякъанынъ шекили сынъырлы дегиль. Ясакъ олгъаны – янълыши алякъадыр.

Мунасебеттен эвель азырлыкъ эм маддий ве джинсий, эм де бисмилля ве башъкалары киби маневий оларакъ анълашилгъандыр).

224. Еминлеринъизден толайы, Аллаһны (Онынъ адыны) эйилик этювинъизге, Ондан сакъынувынъызгъа ве инсанларнынъ арасыны тюзөлтювинъизге мани япмань. Аллаһ эшитир ве билир.
225. Аллаһ сизни къастсыз еминлеринъизден месулиетли тутмаз. Лякин, къасттан япъян еминлеринъизден толайы, сизни месулиетли тутар. Аллаһ гъафурдыр, халимдир.
226. Къадынларына якъынлашмамагъа емин эткенлер дёрт ай беклерлер. Эгер (бу муддет ичинде) къадынларына къайтсалар, шубесиз Аллаһ чокъ багъышлайыджы ве мерхаметлидир.
227. Эгер (муддети ичинде дёнмейип, къадынларыны айырмагъа къарап берселер (айрылырлар. Билинъиз ки, Аллаһ эшитир ве билир.
(«Ииля» – емин манасындадыр. Кишининъ къадынына якъынлашмамакъ ичюн япъян емини къарышылыгъында къулланылгъан. Джихалие деврининъ араплары къадынлар узеринде бир баскыы олмакъ узьре, оларгъа дарылгъан вакъытларында, къадынлардан узакълаша, янларына ич бармай, джинсий алякъа япмай ве оларгъа якъынлашмамакъ хусусунда емин эте эдилер. Иште, Ислам бу шекильде япылгъан акъсыз арекетлеринъ оғюни алды, дөгъру ёлны косътерди. Белли муддет ичинде еминини бозгъан – кеффарет берир. Муддет тамамланса, эвлилик сонъуна етер).
228. Айырылгъан къадынлар озы башларына (эвленимден) учь ай хали (хайиз я да темизлик муддети) беклерлер. Эгер олар Аллаһкъа ве ахирет кунюне акъикъиатен инансалар, рахимлеринде Аллаһнынъ яраткынаны гизлевлери озылерине элял олмаз. Эгер къоджалар барышмакъ истеселер, бу вазиетте айыргъан къадынларыны къайтарып алмагъа даа зияде акълыдырлар. Эркеклерниң къадынлары узеринде акълары киби, къадынларнынъ да, эркеклер узеринде белли акълары бар. Анджакъ эркеклер къадынларгъа нисбетен бир дередже усътионликке саиптирлер. Аллаһ азиздир, хакимдир.
(Бу усътионлик аиле реберлигинден ибратеттир).
229. Айырмакъ эки кередир. Бундан сонърасы - я эйиликнен тутмакъ, я да азат этмектир. Къадынларгъа бергенлеринъизден (айырылув эснасында) бир шей алувынъыз сизге элял олмаз. Анджакъ эркек ве къадын Аллаһнынъ сынъырлары ичинде, эвлилик акъларыны там тедбикъ этип оламаюындан къоркъсалар, бу вазиет истиснадыр. (Эй, му'минлер!) Сиз де къадыннен къоджанынъ Аллаһнынъ сынъырларыны хакъкъы иле муафаза этювлеринден шубеленсөнъиз, къадыннынъ (эркекке) фидье берювинде эр эки тараф ичюн де сакъынмакъ ёкъ. Бу айтылгъанлар Аллаһнынъ къойгъан сынъырларыдыр. Сакъын оларны ашмань. Ким Аллаһнынъ сынъырларыны ашса, иште олар залымдырлар).
230. Эгер эркек къадынны (учонджи кере) айырса, ондан сонъ къадын бир башкъа эркекнен эвленимегендже, оны алувы онъя элял олмаз. Эгер бу киши де оны айырса, (эр эки тараф да) Аллаһнынъ сынъырларыны муафаза этеджеклерине инангъан такъдирлеринде, янъыдан эвленивлеринде заар ёкъ. Булар Аллаһнынъ сынъырларыдыр. Аллаһ буларны бильмек, оғренмек истегенлер ичюн изаатлар.
(Джихалие девринде эркеклер къадынларыны дефаларджаса айыра, сонъра къайтарып ала эдилер. Ислам дини къадынгъа, акимге ве маҳкемелерге баш ураракъ, къоджасыны айырмакъ акъкыны эльде этмек имкяныны таныгъаны киби, эркекнинъ айырув акъкыны да, учь талакъ иле сынъырлагъан. Бундан сонъ, эркекнинъ айны шу къадыннен текрар

эвлене билюви, эм къадыннынъ ирадесине, эм де джиддий оларакъ, башкъа бир эркекнен эвленип, айырылгъан олувина бағылы).

231. Къадынларны, айыргъан ве оларда беклев муддетлерини битирген вакъытларында, я оларны эйиликле тутынъ, я да эйиликнен быракъынъ. Факъат акъсызылықъ этерек ве зарар бермек ичюн, оларны никяхлы тутманъ. Ким буны япса, мытлакъа озюне феналыкъ эткен олур. Аланынъ аетлерини эглендже беллеменъ. Аланынъ сизинъ узеринъиздеки, (сизге берген хидаетни), сизге огют бермек узьре эндирген китапны ве икметни хатырлань. Аллаһтан къоркъунъ. Билесинъиз ки, Аллаh эр шейни билир.
232. Къадынларны айыргъан ве олар да беклев муддетлерини битирген вакъытларында, озъаралары яхшылыкъынен анълашкъан такъдирилеринде, оларнынъ (эвельки) къоджаларынен эвлениловлерине мани олманъ. Иште, бунынъизнен аранъыздан Аллаhкъа ве ахирет кунюне инангъан кимселерге огют берильмекте. Бу огютни тутувынъиз озюнъиз ичюн энъ эйиси ве энъ темизидир. Аллаh билир, сиз бильмезсинъиз.
(Бу аетнинъ энью себеби, риваётке коре, Ma'къыл б. Йесардыр. Бу зат къыз къардашыны айыргъан къоджасы оны текرار алмакъ истегенинен, бунъа къарышы чыкъкъан ве мани олмакъ истеген. О эснада бу ает энген, Ресулллах (с.а.) Ma'къылны чагъыра ве бу аетни окъуй. Ma'къыл: «Раббимнинъ эмри меним истегиме уймады. Онынъ эмрине разыйым», деген ве къыз къардашыны эвельки къоджасынен эвленидорген. Джабир б. Абдуллах акъкъында да бунъа бенъзеген бир вазиет икяе этиле. Анджасакъ эр не къадар назиль себеби булар олса да, аетнинъ укми умунийдир).
233. Эмизмекни тамамлатмакъ истеген (баба) ичюн аналар балаларыны там эки йыл эмизирлер. Оларнынъ урьфке уйгъун оларакъ бесленюви ве кийими бабагъа аиттир. Бир инсан ялынъиз кучю еткенинден месульдир. Ич бир ана баласы себебинден, ич бир баба да баласы себебинден, зааргъа огъратылмамалы. Онъа бенъзегенни (нефакъа теминаты) варис узерине де тюшер. Эгер ана ве баба бир-биринен корюшерек ве озъара анълашарақъ, баланы мемеден кесмек истеселер, оларгъа гунах ёкътыр. Балаларынъызды (сют анасы тутып) эмиздирмек истеген такъдиринъизде, эмчек анагъа бергенинъизни, эйиликнен теслим этмек шартынен, сизге гунах ёкътыр. Аллаhтан къоркъунъ. Билинъ ки Аллаh япаяткъанларынъызды корер.
234. Сизден ольгенлернинъ, артта къалгъан рефикъалары, озь башларына (эвленимен) дёрт ай он кунь беклерлер. Беклев муддетлерини битирген вакъытларында, озылери акъкында япкъан мешру ишлерде сизге бир гунах ёкътыр. Аллаh япаяткъанларынъызды билир.
(Иддептнинъ икмети – рапхимнинъ темизленгенининъ исбатыдыр. Бунда васта – хайиздир. Дёрт ай ичинде учъ я да дёрт хайиз вакъты олур ки, бу – къадыннынъ юклю олмагъаныны косътерип. Олюм себебинен айырылууда айрыджа матем вазиети де бар. Муими, бу дёрт айлыкъ муддет толмадан, къадыннынъ башкъасынен эвленимемесидир. Бу муддет ичинде эвлениюнен бағылы ачыкъ субетлер яплымамасы да төвсие этильген. Истер айырылуу, истер олюм себебинен, айырылуудан соң, текرار эвленимек ичюн иддеп беклемек кереклиги эм къадын, эм де онынъ якъынлары ичюн бир теселли ве алыштырув деври олгъаны себебинен, психологик джеэттен файдалыдыр. Алельхусус, къадыннынъ якъынларындан мейдангъа келеджек хошнұтсызлықълар белли дереджеде азалтылгъан олур).
235. (Иддеп беклеген) къадынларнен эвленимек хусусындағи тюшондженлеринъизни гизли анълатувынъызда я да оны ичинъизде гизли тутувынъызда сизге гунах ёкътыр. Аллаh билир ки, сиз оларны анъаджакъынъыз. Лякин, шариаткъа уйгъун сёзлерден башкъа,

сакъын оларгъа гизлиден корюшмеге сёз бермень. Фарз олгъан беклев муддети толмадан, никях кыймагъа ашыкъмань. Билинъ ки, Аллаh гонъюллеринъиздекини билир. Бу себепнен Аллаhtан сакъынынъ. Шуны яхши билинъ ки, Аллаh гъафурдыр, халимдир.

236. Никяхтан сонъ, даа токъунмадан, я да олар ичюн белли бир меҳир тайин этмеден, къадынларны айырсанъыз, бунда сизге меҳир лязимлиги ёктыр. Бу вазиетте оларгъа мут'a (эдие оларакъ бир шейлер) беринъ. Зенгин олгъан вазиетине коре, факъыр да вазиетине коре бермелидир. Мунасиp бир мут'a бермек яхшылар ичюн бир борджтыр.
237. Озылерине меҳир тайин этерек эвлениген къадынларынызынъ, алякъя япмадан айырсанъыз, тайин эткен меҳринъизниң ярысы оларнынъ акъкызыдыр. Анджакъ къадынларнынъ вазгечюви, я да никях багъы элинде олгъаннынъ (велининъ) вазгечюви алы истисна, афу этювинъиз (меҳирден вазгечювинъиз), такъвагъа даа уйгъундыр. Аранъызыда эйилик ве ихсанны унутмань. Шубесиз, Аллаh япаяткъянларынызынъ хакъкъы иле корер.
238. Намазларгъа ве орта намазгъа девам этинъ. Аллаhкъа сайгъы ве багъылышылкъ ичинде намаз къылышынъ.
(«Намаз – диннинъ дирегидир», хадисинде бильдирильгенине коре, энъ буюк ибадет Аллаh ризасы ичюн къылынгъан намаздыр. Аеттеки «ортанамаз» – экинди намазыдыр. Ресулллах (с.а.) Хендек дженкинде шойле буюргъан: «Ортанаамазны яни экинди намазыны бизге терк эттиридилер. Аллаh оларнынъ эвине атеш толдурсын!» Ортанаамазнынъ анги вакъыт олгъаны хусусунда чешит ривааетлер де бар).
239. Эгер (эр анги бир шейден) къоркъсанъыз, (намазларынызынъ) юререк я да минген оларакъ (къылынъ). Ишанчкъа къавушкъан вакътынъында, сиз бильмегенде, Аллаh сизге огretкен шекильде Оны анъынъ (намаз къылынъ).
240. Сизден олюп де, (тул) къадынлар къалдыргъан кимселер, зевджелерининъ эвлериinden чыкъарылмадан, бир йылгъа къадар къалдыргъан малларындан файдаланувлары хусусында (сагъ олгъанларында) васиет этсиндер. Эгер о къадынлар, (озь-озылюклеринден) чыкъып кетселер, озылери акъкында япкъан шариаткъа уйгъун шейлерден сизге бир гунах ёктыр. Аллаh азиздир, хакимдир.
241. Айырылгъан къадынларнынъ акъкъаниет ольчюлеринде (къоджаларындан) менфаат корымек акъларыдыр; бу, Аллаh къоркъусы ташыгъанлар узерине бир борджтыр.
242. Аллаh сизге, иште бойледже, аетлерини анълатыр ки, тюшюнип акъкикъатны анъларсынъыз.
243. Бинълернен олгъанлары алда, олюм къоркъусындан толайы, юртларындан чыкъып кеткенлерни корымединъми? Аллаh оларгъа «Олюнъ!», деди (ольдюлөр). Сонъра оларны тирильтти. Шубесиз, Аллаh инсанларгъа нисбетен лютфқардыр. Лякин, инсанларнынъ чокъу шукюр этmez.
(Ривааетлерге коре, Васит якъынларындаки Даверданда юкъкъан бир хасталыкъ зуур эткен, къасаба халкъы о ерден къачкъан, Аллаh оларны ольдюрген, сонъра да, ибредет ичюн, тирильткен. Бу къысса Пейгъамберимизге «Корымединъми?» шеклинде ифаде этильген, албуки, Пейгъамберимиз оларны корымеген, яни о девирде яшамагъан. Истер – дигер семавий китапларнен, истер – Къур'ан-ы Керимнен бу шекильде хаберлер Аз. Пейгъамберге бильдирильгенинден, Къур'ан-ы Керим бу бильгиге арапларнынъ ифаде услубына уйгъун оларакъ, «Корымединъми?» шеклинде дикъкъат чеккен.
244. Аллаh ёлунда дженклешинъ ве билинъ ки, Аллаh эр шейни эшитир ве билир.

245. Бергенининь къат-къат зиядесини озюне одемеси ичюн Аллаһкъа гузель бир бордж (истегенге файызызыз одюонч) береджек ёкмы? Тарлыкъ берген де, варлыкъ берген де Аллаһтыр. Садедже Онъя дёндюриледжексинъиз.
246. Мусадан соңъ, Бени Исраилден илери кельген кимселерни корьмединъми? Озылерине ёлланылгъан бир пейгъамберге: «Бизге бир укюмдар ёлла ки, (онынъ къоманданлыгъында) Аллаһ ёлунда дженклешейик», деген эдилер. «Я сизге дженк язылыр да дженклешмесенъиз?», деди. «Юртларымыздан чыкъарылгъан, балаларымыздан узакълаштырылгъан алымызда, Аллаһ ёлунда не ичюн дженклешмейик?», дедилер. Озылерине дженк язылгъанынен, араларындан пек азындан гъайры, кери дёнюп къачтылар. Аллаһ залымларны яхши билир.
(Мысырнен Фелестин арасында яшагъан Амалика, о девирдеки къыраллары Джасалутнынъ къоманданлыгъында Израил оғъулларына уджюм этти. Ве оларны перишан этип, юртларындан чыкъарды. Бунынъ узерине Израил оғъуллары о анда араларында булунгъан пейгъамберлеринден озылерине бир къомandan тайин этмесини истедилер. Девирнинъ пейгъамбери, халкътан Талут адында биригини укюмдар ве къомandan тайин этти. Ашагъыдаки аетлерде къысса тафсилятынен аньлатыла).
247. Пейгъамберлери оларгъа: «Билинъ ки, Аллаһ Талутны сизге укюмдар оларакъ ёллады», деди. Бунынъ узерине: «Биз укюмдарлыкъ даа ляйыкъ олгъанымыз алда, озюне сервет ве зенгинлик джеэтинден кениш имкянлар берильмеген экен, о бизге насыл укюмдар олур?» дедилер. «Аллаһ сизинъ узеринъизге оны сечти, илимде ве беденде онъя усьтюнлик берди. Аллаһ мулькюни истегенине берир. Аллаһ эр шейни къушатыджы ве эр шейни билиджидир», деди.
(Израил оғъулларынынъ илери кельгенлерине коре, икътиدار сервет ве сермае саиплерининъ олмалы. Албуки, бу фикр топлум менфаатына ве адалетке терсттир. Догърусы, икътиدارгъа зенгинлерниң дегиль, бирлик олгъан кимселерниң келювидир. Кишининъ бераберлигини, онынъ маневий кучю, бильгиси ве бакъышынен беден къувети ве джесарети темсиль эттер).
248. Пейгъамберлери оларгъа: «Онынъ укюмдарлыгъынынъ алямети Табутнынъ сизге келювидир. Мелеклер ташыгъан о Табутнынъ ичинде Раббинъизден сизге бир ферахлыкъ ве сююнет, Муса ве Харун ханеданларынынъ быракъкъанларындан бир къалымты бар. Эгер инангъан кимселер исенъиз, сиз ичюн бунда шубесиз, бир алямет бар», деди.
(Ривааетке коре, «Табут» – сандыкътыр. Аз. Муса оны дженклерде ордунынъ оғюнде булундыра, бу саеде аскерлери куч ве гъайрет къазана эдилер. Вакъты иле еудийлер зайдыллагъанынен, Табутны Джасалут эллеринден алгъан. Талутнынъ укюмдарлыгъына итраз этелер ве «Эгер акъикъатен укюмдар исе, делиль кетирсін», дедилер. Оларгъа: «Онынъ укюмдар олгъанына исбат Табутнынъ кери келювидир», денильди ве Табут кери кельди).
249. Талут аскерлернен берабер (джихад ичюн) айрылгъанынен: «Билинъиз ки, Аллаһ сизни бир ирмакъынен имтиян этеджек. Ким ондан исче, менден дегиль. Элинен бир авуч ичкен истисна, ким ондан ичмесе мендендир», деди. Араларындан, пек азы истисна, эписи ирмакътан ичтилер. Талут ве иман эткенлер берабер ирмакъыны кечкенлеринен: «Бугунь бизим Джасалуткъа ве аскерлерине къаршы къояджакъ ич кучюмиз ёкъ», дедилер. Аллаһнынъ узурына бараджакъларына инангъанлар: «Нидже аз сайыда бир бирлик, Аллаһнынъ изнинен, чокъ сайыдаки бирликни енъген. Аллаһ сабыр эткенлернен берабердир», дедилер.

250. Джалут ве аскерлеринен дженкке тутушкъанларында: «Эй Рabbимиз! Узеримизге сабыр ягъдыр. Бизге джесарет бер ки, тутушайыкъ. Кяфир къавмгъа къаршы бизге ярдым эт», дедилер.
251. Соңунда, Аллаһнынъ изнинен, оларны енъдилер. Давуд да Джалутны ольдюорди. Аллаһ онъа (Давуткъа) укюмдарлыкъ ве икмет берди, истеген илимлеринден онъа огретти. Эгер Аллаһнынъ инсанлардан бир къысмынынъ феналыгъыны дигерлеринен къорчаламаса эди, эльбette ер юзю алт-усыт олур эди. Лякин, Аллаһ бутюн инсанлыкъка нисбетен лютф ве керем сашибидир.
(Бу аетте дюнья аятында джарий олған иляхий низманынъ бир дереджеде изааты бар. Аллаһ инсанлар арасында ичтимай мусавиilikниң къуруулувыны базы себеплерге бағылагъан. Бу итибарнен, инсанлардан бир къысмы зенгин, бир къысмы факъыр, бир къысмы кучылу, бир къысмы зайди, бир къысмы сагълам, бир къысмы хаста, бир къысмы му'мин, бир къысмы мункир оладжасакъ ки, булар арасында къуруладжасакъ алякъалар, ер юзюнинъ къуруулувыны теминлейджеек. Тыкъы мусбет ве менфий къутуплар арасында ышыкъ ве энергия мейданға кельгени киби, инсанлар арасында дженклер де, бу икметке бағылышыр. Иште, бу аетлерде иляхий низамннынъ базы принциплери аньлатыла).
252. Иште, булар Аллаһнынъ аетлеридир. Биз оларны санъа дөгъру оларакъ аньлатмакътамыз. Шубесиз, сен Аллаһ тарафындан ёлланылған пейгъамберлерденсинъ.
(Бу аетлерде аскерий низам аньлатыла. Бир ордунынъ мувафакьиетке иришиови, эр шейден эвель, къоманданнынъ эмирлерине текмил үймакънен мумкундир. Дженте гъалип кельмек – сайыгъа бағылы дегиль. Ақылы олмакъ – дөгъурлыкъка, иман ве маненвий кучкеке бағылышыр. Джалутны ольдюрген Давут, ривааетлерге коре, еди яшында бир бала экен, Аллаһ о пейгъамберге Джалутны Давутнынъ ольдюреджесини бильдирген, о да Давутны берабер кетирген, ёлда учъ таш тильге келип: «Бизни ал, Джалутны бизнен ольдюреджесинъ», дегенлер, оларны алғыян, сапанынен аткъан ве Джалутны ольдюрген. Бу бир муджизедир).
253. О пейгъамберлернинъ бир къысмыны дигерлеринден усътюн эттик. Аллаһ олардан бир къысмы иле къонушкъан, базыларыны да дередже-дередже юксельткен. Мерьем оғылу Исагъа ачыкъ муджизeler бердик ве оны Руху'ль-Къудус иле къуветлендирдик. Аллаһ истесе эди, о пейгъамберлерден соң кельген миллетлерни озылериине ачыкъ делиллэр кельгенден соң, бир-бирлеринен дженклешмез эдилер. Факъат олар давалашып башладылар да, араларындан кими иман этти, кими инкяр этти. Аллаһ тилесе эди, олар дженклешмез эдилер; лякин Аллаһ тилегенини япар.
(Руху'ль-Къудус – Джебраилдир).
254. Эй, иман эткенлер! Озюнде артыкъ алыш-вериш, достлукъ ве ярдымджылыкъ олунмагъан кунь (кыямет) кельмендеп эвель, сизге берген рызкъымыздан хайыр ёлунда ардланынъ. Акъыкъатларны инкяр эткенлер, эльбette залымлардыр.
255. Аллаһ, Ондан башкъа танъры ёктыр; О, хайдыр, къаййумдыр. Онъа не юкъу келир, не юкъламакъ. Коклерде ве ердекилернинъ эписи Онынъдыр. Изни олмадан, Онынъ къатында ким шефаат эте билир? О, къулларынынъ япкъанларыны ве япаджакъларыны билир. (Онъа ич юир шей гизли къалмаз). Онынъ бильдиргенлеринден башкъа, инсанлар Онынъ ильминден ич бир шейни там оларакъ билалмазлар. Онынъ курсиси коклерни ве ерни ичине алыр, оларны къорчалап, козетmek озюне зор кельmez, о юджедир, буюктir.
(Ичинде «курси» келимеси кечкени ичюн бу аетке «Аайету'ль-курси» денильген. Бу ерде курси биз бильген тахт манасында олмайып, Аллаһнынъ шанына ляйыкъ, маитетини

ялынъыз Озю бильген бир варлыктыр. Онынъ юджесе сыйфатларыны, акърансыз къудретини анълаткъан бу аетнинъ азамети, оны окъумакъынъ буюк савабы ве тесирлери акъкъында хадислер бар. Эфендимиз бир хадисинде шойле буюргъан: «Къур'анда энъ буюк ает Аайету'ль-курсидир. Оны окъугъангъа Аллаh бир мелек ёллар, онынъ хасенатыны язар. Ичинде окъулгъан эвни шейтан отуз кунь терк этер. О эвге къыркъ кунь сихир ве сихирбаз кирамаз. Я Али! Буны эвлядынъа, айленъе ве къомшуларынъа огрем». Башкъа бир хадисте де: «Куньлернинъ муими джума, сёзлернинъ усътиони Къур'ан, Къур'анынъ энъ файдалы суреси эль-Бакъара, Бакъаранынъ энъ буюк аети де Аайету'ль-курсидир», денильген. Хай – лугъатта тири, джсанлы манасындаадыр. Аллаhнынъ сыйфатларындан бири олуп, даима бар олгъан, узюлишке огърамагъан, барлыгъы эзелий ве эбедий демектир. Къаййум исе – бутюн маҳлюкъатнынъ идаресини шахсен юрюткен, эписини эсапкъа чеккен демектир).

256. Динде зорламакъ ёктыр. Артыкъ догърулыкънен эгрилик бир-бириндөн айрылыгъандыр. О алда, ким тагъутны ред этип, Аллаhкъа инанса, къопмагъан туткъучкъа япышкъандыр. Аллаh эшитир ве билир.
- (Тагъут – шейтан ве Аллаhтан башкъа табынылгъан эр шей демектир. Инсаннынъ нефси, яни фена истеклери шейтаннынъ саптырувына къанар. Онынъ ичюн нефсине уймагъан кимсе къолайлыкънен гунах ишилемез. Аслында диннинъ къаиделерине уювымызгъа мани олгъан шей, ичимиздеки фена истеклердир. Бу истеклерни тербиелев суретинен, инсан озюни феналыкълардан къорчалай билир. Ислам инсанларны, дин дуйгъуларны уяндырмакъ ве акылларыны догъру ишилтеп суретинен, озюне давет эте. Къур'анынъ анълатувларынен догъру къыйыштан айырды этиледжек алгъа кельгендиr. Бу догъру ёлнынъ ышыгъында Исламгъа ильк адымны атмакъ, урь ираделеринен, инсанларгъа аиттир).*
257. Аллаh, инангъанларнынъ достудыр, оларны къааранлыкълардан айдынлыкъкъа чыкъарыр. Инкяр эткенлерге кельгенде, оларнынъ достлары да тагъуттыр, оларны айдынлыкътан алыш, къааранлыкъкъа кетирир. Иште, булар джеэннемлилердир. Олар о ерде даимий къалырлар.
- (Бу аетте му'mин иле кяфир къияс этильген, Аллаhкъа ве онынъ ёллагъан пейгъамберлерине инангъанларны Аллаhнынъ айдынлыкъкъа алыш баргъаны, шейтангъа уйып, кяфир олгъанларны да, къааранлыкъкъа итеклегени, бу себепнен, джеэннемли олгъанлары анълатыла).*
258. Аллаh, кендисине мульк (укюмдарлыкъ ве зенгинлик) бергени ичюн, къопайып, Рабби акъкъында Ибрахимнен давагъа киришкенни (Немрутны) корьмединьми? Иште, о заман Ибрахим: «Раббим аят бериджи ве ольдюриджидир», деген эди. О да: «Аят бериджи ве ольдюриджи меним», деген эди. Ибрахим: «Аллаh кунешни шаркътан кетирмекте; айды сен де оны гъарптан кетир», деди. Бунынъ узерине кяфир шашмалап къалды. Аллаh залым кимселерни хидаетке ириштиrmез.
259. Яхут корьмединьми о кимсени ки, эвлериининъ диварлары чатыларынынъ узерине чоккен (алт-усты олгъан) бир къасабагъа огърады; «Олюминден соң Аллаh буларны насыл тирильтир аджеба!», деди. Бунынъ узерине Аллаh оны ольдюрип, юз йыл быракъты; соң текrar тирильтти. «Не къадар къалдынъ?» деди. «Бир кунь я да даа аз», деди. Аллаh онъя: «Ёкъ, юз йыл къалдынъ. Ашайджагъынъа ве ичеджегинъе бакъ, аля бозулмагъандыр. Эшегинъе де бакъ. Сени инсанларгъа бир ибret япайыкъ дие (юз йыл олю туттыкъ, соңра тирильттик). Шимди сен кемиклерге бакъ, оларны насыл тертиплеп, соңра онъя насыл эт

кийдирмектемиз», деди. Вазиет онъа анълашылгъанынен: «Шимди яхшыджа анъладым ки, Аллаһ эр шейге къадирдир», деди.

(258-нджи аетте Аз. Ибрахимнен давалашкъан кимсенен 259-нджи аетте йыкъылгъан къасабагъа оғърагъан кимселерниң эр экисининъ де, кяфир олгъаныны сёйлеген тефсирджилер бар. Анджакъ, даа кенини даркъагъан риваётке коре, йыкъыкъ къасабагъа оғърагъан Узеир (а.с.)дир. Узеир ашайтыны алгъан, эшегине минин кетеркен, эвлери йыкъылгъан, харабе алгъа кельген, о ерде отургъанлардан кимсе къалмагъан бир къасаба я да кой йыкъынтыларының янына келе, о ерде къонакълай. Этрафына бакъа, бу шекильде ольгенлерниң насыл тириледжегини тюшюне. О анда юкъусы келе, ята. Аллаһ оны ольдюре, юз йылдан соң тирильте. Ашайджакълары ич бозулмагъан, анджакъ эшеги чюрюген, ялынъыз кемиклери къалгъан, йыкъыкъ къасаба да къурулгъан. Уянгъан ильк анында бир кунь къадар я да даа аз бир заман юкълагъан киби зан эткен. Ашайджакъларына бакъып, акъикъатен бойле олгъан беллей. Эшегине бакъып, вазиетини аньлай. Аллаһ Узеирниң козю оғюнъде эшегини тирильте. Бойледже, Аллаһның къудрети ве азаметини мушааде этте.

Аз. Ибрахимнен мунакъаша эткеннинъ исе, Немрут олгъаны айтыла. Базы тефсирджилер бу кыссанынъ Аз. Ибрахим Мысыргъа кеткен вакъытта юз бергенини, «аят бериоджи ве ольдюриджи – меним», дегеннинъ Фыравун олгъаныны сёйлегенлер. Бу ерде муими, Аз. Ибрахимге берильген муджизедир ки, Къур'анда онъа сёзнен душманны магълюп этмек манасыны аньлаткъан «худжджет» денильген. Аз. Ибрахим бу худжджетнен душманларыны енъген).

260. Ибрахим Раббине: «Эй, Рabbim! Олюни насыл тирилткенинъни манъа косътер», деген эди. Rabbi онъа: «Ёкъса, инанмадынъмы?» деди. Ибрахим: «Ёкъ! Инандым, факъат юрегимниң къанаатленюви ичюн (корымек истедим)», деди. Бунынъ узерине Аллаһ: «Ойле исе, дёрт дане къуш тут, оларны янынъа ал, соңра (сойып, парчала), эр дагъынъ башына олардан бир парча къой. Соңра оларны озюнъе чагъыр; чапа-чапа санъа келирлер. Биль ки, Аллаһ азиздир, хакимдир», буюрды.

(Аз. Ибрахим ольген бир джанлынынъ гъайрыдан насыл тириледжегинен меракълана ве бунынъ озюне косътериловини Раббинден истей. Аллаһ Тааля онъа, аетте кечкени киби, маддий бир мисальнен джевап бере, тирилишининъ маиетини изаат этмей. Чюнки, инсаннынъ бильги даиреси тирильмек, джанланмакъ вазиетини къаврамагъа кучю етmez. Бундан эвельки аетлерде де кечкени киби, пейгъамберлерге берильген бу орнеклер бирер муджизедир. Муими, Аллаһның бутюн джанлыларны, алельхусус инсанны мытлакъа тирильтип, эсапкъа чекеджегине кесен-кес иман этмектир).

261. Аллаһ ёлунда малларыны арджлагъанларнынъ нумюнеси еди башакъ осытурген бир дане кибидир ки, эр башакъта юз дане бардыр. Аллаһ истегенине къат-къат зиядесини берир. Алаһның люфти кеништир, О эр шейни билир.
262. Малларыны Аллаһ ёлунда арджлап да, артындан козыге тюртмедин, факъырларнынъ гонълюни къырмагъан кимселер бар я, оларнынъ Аллаһ къатында аит мукяфатлары бар. Олар ичюн къоркъу ёктыр, гъам да чекмейджеклер.
263. Гузель сёз ве багъышлав – артындан ынджытув кельген садакъадан даа яхши. Аллаһ зенгиндир, аджеле де этmez.
264. Эй, иман эткенлер! Аллаһкъа ве ахирет кунюне инанмагъаны алда, малыны косътериш ичюн арджлагъан кимсе киби козыге тюртмек ве ынджытмакъ суретинен, япъкан хайырларынызынъ бошуна чыкъарманъ. Бойлесининъ вазиети – усътюнде бираз топракъ

олгъан тюз къаягъа бенъзер ки, сагъанакъ бир ягъмур ювуп, оны чыплакъ тегиз къая алына кетире къойгъанндыр. Булар къазангъанларындан ич бир шейге саип олалмазлар. Аллаh кяфирлерни дөгъру ёлгъа къавуштырмаз.

(Бу аетлерде хайыр япмакъ тешивикъ этильген, анджасакъ хайыр япкъанда юрек къырылмамасы, фыкъырнынъ алчалтылмамасы, эзиет этильлемеси ве ятылгъан эйиликнинъ козьге тюртильлемеси, косътеришитен къачынылмасы эмир этильген. Акс алда, ятылгъан хайырдан файда ве саван ерине, гунах ве азап келир).

265. Аллаhнынъ ризасыны къазанмакъ ве рухларындаки джумертиликни къуветлендирмек ичюн, малларыны хайыргъа сарф эткенлернинъ вазиети бир тёпеде пейда этильген гузель бир бағъчагъа бенъзер ки, усьтюне бол ягъмур ягъып, эки къат махсул берир. Бол ягъмур ягъмаса биле, бир чыкъ тюшсе (де кене махсул берир). Аллаh япкъанларынъызыны корымекте.
266. Сизден бириңиз истерми ки, хурма ве юзюм тереклеринен толу, арасында сувлар акъкъан ве озю ичюн о ерден эр чешит мейвадан (бир микъдар) булунгъан бир бағъчасы олсун да, бақъувгъа мухтадж бала-чагъасы бар экен, озюне ихтиярлыкъ келип чатсын. Бағъчаны да, атеш бораны якъып куль этсин! (Эльбетте, буны кимсе арзу этmez). Иште, тюшюнип, анъларсынъыз дие, Аллаh сизге аетлерни беян эте.
(Бу аетте берильген мисаль олдукъча дикъваткъа ляйыкътыр. Зира, инсаннның дюнья аятында даима къаришилаша биледжек вазиетлер тильге кетирильмекте. Кишининъ дюньяда эльде эткен мевкъи, вазифе, зенгинлик киби дегерлернинъ аслында ич бир гарантиясы ёкътыр. Нидже салтанатлар, девлетлер йыкъылмакъта, зенгинлер факъырлашмакъта, ички дженклер ве башкъалдырувлар себебинден, бекленильмеген вазиетлер джеръян этмекте. Албуки, бу вазиетлер мейдангъа кельмендер эвель, инсанлар нелер истейлер, нидже планлар къура эдилер. Иште, эр шейге разъмен, инсангъа теселли береджеск бир чаре – Аллаhкъа иман ве Онъа таянувдыр).
267. Эй, иман эткенлер! Къазангъанларынъызынъ яхшыларындан ве рызыкъ оларакъ ерден сизге чыкъаргъанларымыздан хайыргъа арджланъ. Сизге берильсе, козюнъызни юммадан алалмайджакъ яман малларны хайыр дие, бермеге къалкышманъ. Билинъиз ки, Аллаh зенгиндиндер, макътавгъа ляйыктыр.
268. Шейтан сизни факъырлыкънен къоркъузыр ве сизге къызгъанчлыкъны телкъин этер, Аллаh исе, сизге къатындан бир магъфирет ве бир лютф ваде этер. Аллаh эр шейни къушатыджы ве эр шейни билиджиидер.
269. Аллаh икметни истегенине берир. Кимге икмет берильсе, онъа пек чокъ хайыр берильген демектир. Ялынъыз акъыл саиплери тюшюнип, ибред алырлар.
(Терен ве файдалы бильгиге – икмет денилир. Аллаh икмет берген кимселер, бириңджеиде, пейгъамберлер, ильминен амель этиджи алимлердир. Бильгили олувнынъ зияде дегер берильген тарафы – инсанлыкъта файдалы олуводыр. Пейгъамберимиз бир хадисинде: «Файдалы бильги иstenъ, файдасыз бильгиден Аллаhкъа сыгъынынъ», буюргъан. Догърулыкъ, ададет, ихляс, севги, сайгы, агъыр-сабырлылыкъ, башкъаларына файдалы олмакъ, джумертилик, алидженатлыкъ киби юксек васыфларгъа саип кимселер де икмет эхлинден сайылтыр. Исламгъа толусынен инангъан, Къур'анынъ эмирлерини ограйни, эксиксиз тедбикъ этмек ичюн арекет эткен, бутюн яманлыкълардан узакъ тургъан кимсе икмет саибидир ве онъа буюк хайыр берильгендер).
270. Япкъан эр арджламанъызынъ ве адагъан эр адагъынъызынъ мытлакъя Аллаh билир. Залымлар ичюн ич ярджымдже ёктыр.

271. Эгер садакъаларны (зекят ве онъа бенъзеген хайырларны) ашкяр берсенъиз не де яхши!
 Эгер оны факъырларгъа гизлиден берсенъиз, иште бу сиз ичюн даа хайырлыдыр. Аллаh бу себепнен сизинъ гунахларынъызын орьтер. Аллаh япайткъанларынъызын билир.
(Зекятъа, айны заманда садакъа дениловининъ эки себеби бар: Биринджиси, малнынъ темизленип артувы, экинджиси де, иманды садакъат ве кемалгъа делялет этювидир.
Зекят олсун, садакъа олсун, хайырларнынъ гизли япылыву ашкяр япылувиындан усъстюн сыйылгъан, зира, гизлиден япылгъан хайырлар рия ве косътериштен узакъ олуви себебинен, эм Аллаhнынъ ризасына даа уйгъундыр, эм де инсанннынъ хасиет ве шерефини муафаза этюви нокътаи назарындан, даа хайырлыдыр).
272. (Я Муhammed!) Оларны дөгъру ёлгъа ириштиремек санъа аит дегиль. Лякин, Аллаh истегенини дөгъру ёлгъа къавуштырыр. Хайыр оларакъ арджалагъанларынъыз озынъ ийилигинъиз ичюндир. Япаджакъ хайырларынъызын ялынъыз Аллаhнынъ ризасыны къазанмакъ ичюн япмалысынъыз. Хайыр оларакъ бергенлеринъиз не олса, къаршылыгъы сизге там оларакъ берилир ве асла акъсызлыкъа огъратылмазсынъыз.
273. (Япаджакъ хайырларынъыз,) озылерини Аллаh ёлунда адагъан, бу себепнен, ер юзүонде файда ичюн долашып оламагъан факъырлар ичюн олсун. Бильмеген кимселер, иффетлеринден толайы, оларны зенгин зан этерлер. Сен оларны сымаларындан танырсынъ. Чюнки, олар юзсөзлик этерек истемезлер. Япкъан эр бир хайырларынъызын мытлакъа Аллаh билир.
(Бу аетте анъылгъан факъырлар аятларыны Аллаh ёлунда дженекке багъышлагъан муджихидлернен илим ёлджуларыдыр. Булар бу мукъаддес мешгъулиеттери себебинден, къазанчъа ёнелюв имякындан марумдырлар. Маддий ярдымларнынъ алельхусус буларгъа япылуви джихадны ве илимни тешвикъ этеджектир).
274. Малларыны гедже ве кундюз, гизли ве ашкяр хайыргъа сарф этиджилер барлар я, оларнынъ муякфатлары Аллаh къатындары. Оларгъа къоркъу ёкътыр, гъам да чекmezлер.
(Бу аетлерде тешвикъ этильген хайырлардан биринджиси дереджеде олгъаны – мурат этильген зекяттыр. Зира, Ислам эмир эткени киби, зекят эксиксиз берильсе, факъырлар олдукучча азалырлар. Анджакъ, зекятны сарф этов ерлери белли ве эсаплы олгъаны ичюн, зекят сарф этильмеген ерлерге де зекяттан гъайры, хайыр япылтыр. Вакъуфлар – булардан биридир).
275. Файыз ашагъанлар (къабирлеринден), шейтан чарпъан кимселеринин джиннет (делилик) невбетинден къалкъувы киби къалкъарлар. Бу ал оларнынъ «Алув-сатув тыпкыны файыз кибидир», дегенлери ичюндир. Албуки, Аллаh алув-сатувны элял, файызыны арам эткен. Бундан соң, кимге Раббинден бир огют келип де, файыздан вазгечсе, кечмиште олгъаны озионинъки ве артыкъ онъынъ иши Аллаhкъа къалгъандыр. Ким текрар файызгъа дёнсө, иште олар джеэннемлидирлер, о ерде эбедий къалырлар.
276. Аллаh файызын тюкетир (файыз къарышкан малнынъ берекетини джояр), садакъаларны исе берекетлендирир. Аллаh куфюрде ве гунахта исрап эткен ич кимсени севмез.
(Файыз ясагъы Исламнынъ кесен-кес укюмлериндендер ве эр чешити иле файыз арамдыр. Шахсий ве ичтимай зарурет аллары истисна оларакъ, булар девамлы дегильдир.
Исламнынъ икътисадий, ичтимай, ахлякъий... низамны бир бутюн алда ишлетьген вакъытта, файызгъа зарурет пейда олмаз. Ислам икътисадияты сермае бирикювини тешвикъ этмек ичюн файызын дегиль, ортакълыкъ усулыны илери сюрьген. Бу усулда сермае файызысыз оладжасагъы ичюн, малимет ве инфляция проблемасы ортадан къалкъаджасакъ, мулькиетке шитирак ашагъа къадар яйыладжасакъ, икътисад ве ичтимай

фаркъылашув энъ аз дереджеге тюшеджек, сермаеге, ятырымларгъа ве тиджаретке яман козынен бакъылмайджакъ. Пара бир денъишиов вастасыдыр. Оны алышып-сатылгъан мал алына кетирмек, зараргъа огърамадан, келир алмакъ татлы, факъат зеэрли ашаладжакъларнен беслемеге бенъзер, тесирини косътергенинен, эсасен иши шишен кечкен олур).

277. Иман этип, яхшы ишлер япкъан, намаз кылгъан ве зекят бергенлер бар я, оларның муқияттары Рабблери къатындадыр. Оларгъа къоркъу ёкътыр, олар гъам да чекмезлер.
278. Эй, иман эткенлер! Аллаһтан къоркъунъ. Эгер акъикъатен инана исенъиз, мевджут аладжакъ файызларынызыдан вазгечинъиз.
279. Шаёт (файыз акъында айтылгъанларны) япмасанъиз, Аллаһ ве Ресулы тарафындан (файызджыларгъа къаршы) ачылгъан дженктен хаберинъиз олсун. Эгер тёвбе этип вазгеченъиз, сермаенъиз сизинъдир; не акъсызлыкъ эткен, не де акъсызлыкъ огърагъан олурсынъиз.
280. Эгер (бординлу) фукъаре исе, вазиети тюзельгенге къадар, онъа мухлет бермек (керек). Эгер (акъикъатны) анъласанъиз, буны садакъагъа (я да зекяткъа) саймакъ сиз ичюн даа хайырлыдыр.
281. Аллаһкъа дёндюриледжексинъиз, сонъра эр кеске хакъ эткени эксиксиз бериледжек ве кимсе акъсызлыкъ огъратылмайджакъ бир куньден сакъынынъ.
282. Эй, иман эткенлер! Бельгиленген бир муддет ичюн бир-биринъизге борджалангъанызыда, оны язынъыз. Бир кятип оны аранъызыда адалетнен язын. Ич бир кятип Аллаһнынъ онъа огреткени киби язмакътан кери турмасын; (эп шейни олгъаны киби) язын. Узеринде акъ олгъан кимсе (бординлу) да яздырысын, Раббинден къоркъысын ве борджуны асла эксик яздырмасын. Эгер бординлу сефаджы я да акъылы зайыф, я да озю сёйлеп, яздырып оламайджакъ вазиетте исе, велиси адалетнен яздырысын. Эркеклеринъизден эки де шаат булундырынъ. Эгер эки эркек булунмаса, ризалыкъ берген шаатлардан бир эркекнен- бири янылса дигерининъ онъа хатырлатуwy ичюн -эки къадын (олсун). Чагъырылгъан вакъытларында шаатлар кельмемезлик этмесинлер. Буюк я да кучюк, вадесине къадар ич бир шейни язувдан сакъын эринменъ. Бойле япувынъиз Аллаһ къатында даа адалетли, шеадет ичюн даа дөгъру, шубеге тюшмеменъиз ичюн даа уйгъундыр. Анджакъ аранъызыда япып битирген пешин бир тиджарет олса, бу ал башкъадыр. Бу вазиетте оны язмаманызыда сиз ичюн бир сакъынмакъ ёкътыр. (Эсас оларакъ) алыш-вериш япкъанызыда шаат тутунъ. Не язгъан, не де шаат зараргъа огъратылсын. Эгер буны япсанъиз (зарар берсенъиз), шубе ёкъ ки, бу сизинъ ёлдан чыкъувынъиз демектир. Аллаһтан къоркъунъ. Аллаһ сизге керекли шейни огрете. Аллаһ эр шейни бильмекте.

(Къур'ан-ы Керим бу энъ узун аети иле нотариал мүэссисенинъ эсасларыны къойгъан, мусульманлар да бу төвсиеge умумен уйгъанлар. Исламнынъ дикъкъатнен узеринде тургъан принциплерinden бири де, акъынъ къорчаланувыдыр. Алынаджакъынъ ве борджынынъ къорчаланувы, оденюви керек олгъан акълардандыр. Акъынъ иджрасы ве оденюви, онынъ билинүвине, керек олгъанда, исбат этиле билүвине бағылышыдыр. Истер язмакъ ве яздырмакъ, истер шаат тутмакъ, исбат ичюн аля къулланылгъан энъ кечерли васталардандыр.

Ислам къадынны табиаты ве шахситетине уйгъун бир тербие коръгени, аясы ве дуйгъулары даа кучлю, даа тесирли олгъаны ичюн шаатлыкъ киби ресмий ве күтүлөгө белли мөвзуларда, эм джынсынен къавилештирилови уйгъун корюльген. «Ишинъ ёкъ исе – шаат, паранъ чокъ исе – кефиль ол», шеклиндеки мешур сёз Ислам кетирген къардашлыкъ ве

берадерлик рухынынъ сёнгени, ахлякъынынъ зайыфлагъан девирлерине аиттир. Къур'ан му'минлерни, ишлери олса да, шаатлыкъ этмеге чагъыргъан, бойледже акъларнынъ къорчаланувы вазифесине къатылувларыны истей. «Хакъ» юджедир, ич бир шей ондан усътюн оламаз).

283. Ёлжулыкъта олуп да, язджакъ бирисини тапалмасанъыз, (борджгъа къаршылыкъ) алынгъан бир рехин де етерлидир. Бир-бириңизге бир эманет быракъсанъыз, эманет быракъылгъан кимсе эманетни саибине берсин ве (бу хусуста) Рабби олгъан Аллаңтан къоркъсын. Шаатлыкъны, бильгенлеринъизни гизлеменъ. Ким оны гизлесе, бильсин ки, онынъ къальби гунахкярдыр. Аллаh япаяткъанларынъызын билир.
284. Коклерде ве ердекилернинъ эписи Аллаhнынъдыр. Ичиньиздекилерни ашкяр этсенъиз де, гизлесенъиз де, Аллаh ондан толайы сизни эсапкъа чекеджек, сонъра истегенини афу этер, истегенине де, азап берир. Аллаh эр шейге къадирдир.
285. Пейгъамбер Рабби тарафындан озюне эндирильгенге иман этти, му'минлер де (иман эттилер). Эр бири Аллаhкъа, мелеклерине, китапларына, пейгъамберлерине иман эттилер. «Аллаhнынъ пейгъамберлерinden ич бири арасында айырды япмамыз. Эшилтик, итаат эттик. Эй, Рabbимиз, афунъа сыгъындыкъ! Дёнюш санъадыр», дедилер.
286. Аллаh эр шахсны анджакъ кучю етеджек ольчюде мукеллеф япар. Эр кеснинъ къазангъан (хайры) озюне, япаджакъ (шерри) де озюне. Рabbимиз! Унутсакъ я да хата япсакъ, бизни месулиетли этме. Эй, Рabbимиз! Бизден эвелькилерине юклегенинъ киби, бизге де агыр бир юк юклеме. Эй, Рabbимиз! Бизге кучюмиз етмеген ишлерни де юклеме! Бизни афу эт! Бизни багъышла! Бизни аджы! Сен бизим мевлямызсынъ. Кяфирлер топлулыгъына къаршы бизге ярдым эт!
- («Бакъара» суресининъ сонъки эки аетини тешкиль эткен ве "Ааменерресуулу" дие анылгъан бу мубарек аетлер, иляхий эмирлер къаришысында ялынъыз итааткъа ёнельген му'минлернинъ инанчларындаки садакъатларыны ифаде этмекте. Айрыоджа, эвельки бир аетте кечкен «ичиньиздекилерни ашкяр этсенъиз де, гизлесенъиз де, Аллаh сизни эсапкъа чекеджек», хаберинен къоркъугъа къапылгъан му'минлерге бу аетлернен къолайлыхъ баши этильген, мукеллефиетлер енгиллетилген. Бойледже, Аллаhкъа там итаат ве ильтиджа мейваларыны берирken, ерсиз шубелер де ёкъ этильген.*
- Мирадж геджесинде Пейгъамберимизге вастасыз вахий олгъан бу аетлер, Ресуллухнынъ хадислеринде макъталгъан, эр заман ве алельхусус ятмадан эвель окъулувы төвсие этильген. Бир хадисте де: «Бу аетлернинъ геджелейин ятмадан эвель окъулувы кишиге етерли», денильген).*

3. ААЛ-И ИМРААН

Мединеде назиль олгъан. 200 аеттир. 34-37-нджи аетлерде Аз. Мерьемнинъ бабасы менсюп олгъан Имраан аиласи акъкъында сёз юрсетильгени ичюн, суре бу адны алгъан.

Бисмиляниррахмааниррахиим (Рахман ве раЫим олгъан Аллаhнынъ адынен).

1. Элиф. Ляам. Миим.

(Суре башларындаки бу киби арифлер акъкъында бильмек ичюн бакъ.: «Бакъара», 2/1).

2. Хайй ве къайиом олгъан Аллаһтан башкъа илях ёктыр.
(“Хайй ве къайиом” сыйфатларының маналары ичюн бакъ.: «Бакъара», 2/255).
- 3-4. (Ресулым!) О, санъа Китапны хакъ ве эвельки китапларны тасдикъ этиджи оларакъ къысым-къысым эндирген; даа эвельде инсанларгъа дөгъру ёлны косътермек узьре Тевратнен Инджильни ве Фуркъанни эндиригендир. Билинмели ки, Аллаһның аетлерини инкяр эткенлер ичюн шиддетли бир азап бар. Аллаһ сучлының акъындан келиджи мутлакъ кучь саибидир.
(«Фуркъан» – дөгъруны янъылыштан ве яхишыны ямандан айырды эткен укюмлер демек олуп, Къур'ан-ы Керимнинъ исимлериндендир).
5. Шубесиз ки, не ерде, не де кокте ич бир шей Алланкъа гизли къалмаз.
6. Рахимлерде сизни истегени киби шекиллендирген Одыр. Ондан башкъа илях ёктыр. О мутлакъ кучь ве икмет саибидир.
7. Санъа Китапны эндириген Одыр. Оның (Къур'аннынъ) базы аетлери мухкемдир ки, булар Китапның эсасыдыр. Дигерлери де мутешабихтир. Кальплеринде къыйышлыкъ олгъанлар, фитне чыкъармакъ ве онъа башкъаджа мана бермек ичюн ондаки мутешабих аетлернинъ пешине тюшерлер. Албуки, Оның манасыны ялынъыз Аллаһ билир. Илимде юксек дереджеге иришкенлер исе: «Онъа инандыкъ; эписи Раббимиз тарафындандыр», дерлер. (Бу инджеликни) анджакъ акъылы дюрюстлер тюшюнип аньларлар.
(Базылар «вe'r-раасихууне» келимесининъ башиндаки «вав» арифини багълайыджы къабул эткенлер ки, бу тақъдирде мана шойле чыкъар: «Албуки, оның манасыны ялынъыз Аллаh ве илимде юксек дереджеге иришкенлер билир». Бу манағъа коре, Къур'андаки мутешаабих аетлернинъ маналары заман ичинде илимнинъ инкишафынен чезиледжесек.
Мухкем ве мутешаабих – терминлер олуп, «мухкем ает» – манасы ачыкъ аньлашылгъан ве шубеге ёл бермеген ает демектир. «Мутешаабих» исе – мухкемнинъ аксидир ве манасы там оларакъ аньлашуви мумкун олмагъан аетни ифаде эте).
8. (Олар шойле якъарылар:) Раббимиз! Бизни дөгъру ёлгъа къавуштыргъандан соң, къальплеримизни бозма. Бизге раҳмет багъышла. Лютфи энъ бол олгъан Сенсинъ.
9. Раббимиз! Келювине шубе этильмеген бир куньде инсанларны мытлакъа топладжакъ Сенсинъ. Аллаh асла сезүндөн къайтмаз.
10. Билинмели ки, инкяр эткенлернинъ не маллары, не де эвлятлары Аллаh узурында озылерине бир файда бермейджеклер. Иште, олар джеэннемнинъ якъарлыгъыдыр.
11. (Оларның ёлу) Фыравун ханеданының ве олардан эвелькилернинъ туткъан ёлuna бенъзер. Олар бизим аетлеримизни ялангъа чыкъардылар, Аллаh да оларны гунахлары себебинден, аман якъалады. Аллаһның джезасы чокъ шиддетлидир.
12. (Ресулым!) Инкяр эткенлерге де ки: Якъында магълюп оладжакъсынъыз ве джеэннемге сюрюледжексинъиз. О ер къалынаджакъ не фена бир ерdir!
(Бу ает, мушриклернинъ я да, бир баشكъа ривааетке коре, еудийлернинъ якъында мусульманлардан еңыледжесеклерини Аз. Пейгъамберге мужделемекте. Акъикъатен Къур'аннынъ бу муджизе хабери керчеклешикен ве истер мушриклер, истер еудийлер усьтюнден мусульманлар зафер къазангъанлар.
13. (Бедирде) къаршы-къаршыгъа кельген шу эки топлумның тюшкен вазиетинде сиз ичюн буюк бир ибret бар. Бири Аллаh ёлунда чарпышкъан бир топлум, дигери исе,

буларның ачыкътан-ачыкъ озылеринден эки кере чокъ корюнген кяфир бир топлумдыр. Аллаh истегенине ярдымынен къол тутар. Эльбетте, бунда илерини коре бильгенлер ичюн буюк бир ибret бар.

14. Нефсий истеклерге, (айрыджа) къадынларгъа, огъулларгъа, йыгъын-йыгъын топлангъан алтын ве кумюшке, башы бош атларгъа, сагылларгъа ве экинлерге нисбетен зияде хырс инсанларгъа джазибели кылышынды. Булар дюнья аятының кечиджи менфаатларыдыр. Албуки, барыладжакъ гузель ер – Аллаh къатындадыр.
15. (Ресулым!) Де ки: Сизге булардан даа яхшысыны бильдирейимми? Такъва саиплери ичюн Рабблери янында, ичинде ирмакълар акъкъан, эбедиен къаладжакъ дженнетлери, тер-темиз рефикъалар ве (эпизининъ устынде) Аллаhның хошнұтлығы бар. Аллаh къулларыны чокъ эйи корер.
(14-нджи аетте саилларгъан дюнья ниметлери ве дюнья гузеллигининъ инсангъа севдирильгени ифаде этильген. Бу давраныш табиийдир, дюньявийдир. Эсасен инсан оғылу нефсини ве неслини девам эттире билови ичюн бу ниметлерден белли ольчюде файдаланмасы керек. Анджакъ, инсан буларгъа къул олмамалы. 15-нджи аетте булардан даа гузели косътерильген, чюнки, эвелькилер не къадар гузель олса олсун кечиджисидир, экинджисилер исе даимийдир).
16. (Бу ниметлер): «Эй, Рabbимиз! Иман эттик; бизим гунахларымызыны багъышла, бизни атеш азабындан къорчалар!» деген;
17. Сабыр эткен, дюрюст олгъан, узурда боюн бүккен, хайыргъа арджалагъан ве сааръ вакътында Аллаhтан бахшыш тилегенлер (ичюнди).
18. Аллаh адалетни къорчалаяракъ, (делиллериинен) шу хусусны анълаткъан ки, Ондан башкъа илях ёкътыр. Мелеклер ве илим саиплери де (бұны икърар эткенлер. Эбет) мутлакъ кучь ве икмет саibi Аллаhтан башкъа илях ёкътыр.
19. Аллаh нездинде хакъ дин Исламдыр. Китап берильгенлер, озылерине илим кельгенден соңырадыр ки, араларындаки кунъджилик себебинден, уйышамадылар. Аллаhның аетлерини инкяр эткенлер бильмелир ки, Аллаhның эсабы чокъ чабиктир.
(«Дин» келимеси – итаат ве джеза, миллет ве шериат маналарындаадыр. Къур'ан-ы Керимде дин келимеси чешит маналарда къулланыла. Юкъарыдақи аетте исе, къуллар тарафындан уйылмасы истенильген иляхий къанунның көзде тұтылғаны анлашиыла. «Ислам» келимесине де, шу маналар берильмекте: Итаат этмек ве багъланмакъ, селяметликке къавушмакъ, ибадетте ихляслы давранмакъ. Юкъарыдақи аетте «ислям»дан тек Аллаh инанчына таянгъан ве Аз. Мұhammed (с.а.) рисалетинен кемалат нокътасына етиширильген иляхий дестюрлернинъ эписи көзде тұтылмакъта).
20. Эгер сеннен тартышъмагъа киришсeler, де ки: «Манъя уйгъанларнен бирліктे мен озюмни Аллаhкъа теслим эттим». Эхл-и китапкъа ве уммийлерге де: «Сиз де Аллаhкъа теслим олдынъызмы?», де. Эгер теслим олгъан иселер, додъру ёлны булдылар демектир. Ёкъ, эгер юз чевирсeler, сенинъ вазифенъ – ялынъыз теблигъдир. Аллаh къулларыны чокъ эйи корымектедир.
(«Уммий» – лугъатта оқъувы-язысы олмагъан манасында олса да, тефсирлер, бу аетте озылерине китап берильмеген арап мишириклерининъ назарда тұтылғанларыны бильдирелер).

21. Аллаһның аетлерини инкяр эткенлер, акъсыз ерде пейгъамберлерниң джанларыны кыйгъанлар ве адалетни эмир эткен инсанларны ольдюргенлер (ёкъмы), оларгъа адджы бир азапны хабер бер!
22. Иште, булар дюньяда да, ахиретте де, арекетлери бошуна кеткен кимсelerdir. Оларның ич бир ярдымджысы да ёкътыр.

(Иман этмеген ве диннинъ даркъалувина, адалетниң тедбикъ этиловине мани олувъа чалышкъанларның, ахиретте зааргъа оғърайдожасакълары табиийдир. Дюньядахи заарлары исе, бутюн гъайретлерине рагъмен хакъ диннинъ даркъалувина, адалетниң ортагъа чыкъувына мани олалмаюларында озюни косътермекте.

Кяфирлер истесе де, истемесе де, Аллаh хакъ динни дигерлерине хаким япаджасақ. Амельниң дюньяда бошуна кетювининъ бир манасы да, омюр сермаесини бошуна арджаламақ, ахирет ичюн бир шей къазанмадан, олюп кетмектир).

(Тефсирлерде ашагъыда манасы берильген аетниң назиль олувина себеп чешит вакъиалар анълатылған ки, бу вазиетлерден бири бойледир: Экиси де еудий олгъан бир къадыннен бир эркек зина япалар. Тевратта зинаның джезасы «реджис» олмакъынен берабер, еудийлер, асалетлерининъ себебинен, бу кишилерни реджисим этмек истемеллер; даа енгиль бир джеза бериледжеги умюдинен Ресулллахъ келелер. О да айны джезанен укум эткенинен, бу укумге итираз бильдирелер. Бунъа коре, Аз. Пейгъамбер Тевратның айт аетини окъутаракъ, онъа коре укум бере ве къабаатлыларның кене реджисим этиловини эмир эте. Умютлерине наиль олмагъан еудийлер бунъа опкеленелер).
23. (Ресулым!) Кендilerine китаптан бир пай берильгенлерни (еудийлерни) корымезсинъми ки, араларында укум этюви ичюн Аллаһның китабына чагыралар да, сонъра араларындан бир топу джаяракъ кери дәне.
24. Оларның бу арекетлери: «Бизге атеш, садедже сайлы куньлерде токъунаджакъ», деюовлерининъ бир нетиджесидир. Оларның вакъты иле уйдурған шейлери де, динлери акъсында озылерини яңылткъандыр.
25. Факъат оларны келювиде шубе этильмеген бир кунь ичюн топлагъанымызда ве ич бир акъсызлықъка оғъратмадан, эр кеске къазангъан шейлерини тамамынен оденген вакъытта аллары насыл олур?
26. (Ресулым!) Де ки: Мулькниң акъикъий саibi олгъан Аллаһым! Сен мулькни истегенинъе берирсинъ ве мулькни истегенинъден кери алышынъ. Истегенинъни юджельтир, истегенинъни де алчалтырысынъ. Эр тюрлю эйилик сенинъ элинъдедир. Акъикъатен сен эр шейге къадирсингъ.
27. Геджени куньдюзге къатар, куньдюзни де геджеге къатарсынъ. Олюден тирини чыкъарыр, тириден де олюни чыкъарырысынъ. Истегенинъе де эсапсыз рызықъ берирсингъ.

(Бу аетте гедже ве куньдюзниң узап, къысалгъаны Аллаhның къудретине бир нишане олгъаны анълатылған).
28. Му'минлер му'минлерни быракъып да, кяфирлерни дост тутмасынлар. Ким буны япса, артықъ оның Аллаh нездинде ич бир дегери ёкътыр. Анджакъ кяфирлерден келе биледжек бир телюкеден сакынувыныз истисна. Аллаh, озюне къаршы (келювен) сизни сакындыра. Дёнмек ялынъыз Аллаhкъадыр.

(Аетте ясакъланған достлукъ кяфирлерге нистебетен гонъюлден багъланмакъ ве му'минлерни быракъып, оларгъа багълылықъ ве севги косътермек манасындаки

достлукътыр. Бунъа къаришылыкъ бир мусульман девлетниң башкъа мусульманларның алейхине олмамакъ шартынен, кяфирлернен барыш имзалавы ве башкъа бир гъайрымслым девлетнен ишибирлиги япувы джаиздир).

29. Де ки: Ичинъиздикелерни гизлесенъиз де, ашкяр этсенъиз де, Аллаh оны билир. Коклерде ве ерде олгъанларны да билир. Аллаh эр шейге къадирдир.
(Тефсирджи Бейзавий бу аетни тефсир эттер экен, бойле дей: «Эгер къальплеримизде кяфирлерге нисбетен бир севги ве достлукъ мейли олса, оны гизлесенъиз де, ашкяр этсенъиз де, Аллаh билир. Зира, коклерде ве ерде олгъан эр шейни билиджи Аллаh, эльбетте сизинъ гизлинъизни де, ашкярынъызы да билир. Айрыджа, О кяфирлерге дост олувынъызыны ясакъламасына рагъмен, кене де сиз бундан вазгечмесенъиз, сизни джезаландырмагъа да къадирдир... Къыскъасы, Оның бильмеген ве джезаландырмагъа кучю етмеген ич бир феналыкъ ве исъян олмагъанына коре, эмирине асий олмакъ джуратыны косътерменъ).
30. Эр кеснинъ, эйилик оларакъ япъянларыны да, феналыкъ оларакъ япъянларыны да, къаршысында азыр олгъан куньде (инсан) истейджек ки, феналыкъларынен озю арасында узун бир месафе булунсын. Аллаh, озюне къаршы (келювден) сизни сактындыра. Аллаh къулларына чокъ шефкъатлыдыр.
31. (Ресулым!) Де ки: Эгер Аллаhны севсенъиз, манъа уйынъыз ки, Аллаh да сизни севсин ве гунахларынъызыны багышласын. Аллаh сонъ дередже багышлайыджы ве мерхаметлидир.
32. Де ки: Аллаhкъа ве Ресулына итаат этинъ. Эгер юз чевирселер, бильсиндер ки, Аллаh кяфирлерни севмез.
- 33-34. Аллаh бир-бирлерinden кельме бир несиль оларакъ Адемни, Нухны, Ибрахим аилесинен Имран аилесини сечип, алемлерге усътион япты. Аллаh эшитиджи ве билиджидир.
(Ибрахим ве Имран аилесининъ манасы, тефсирджислерниң чокълугъына коре, олардан сонъ кельген пейгъамберлердир).
35. Имраннынъ къадыны бойле деген эди: «Раббим! Къарнымдакини азатлы бир къул оларакъ тек санъа ададым. Адагъымны къабул эт. Шубесиз, (ниязымны) хакъкъы иле эшитиджи ве (ниетимни) билиджи Сенсинъ».
36. Оны дөгъургъанынен, Аллаh не дөгъургъаныны билип турғанда: «Раббим! Мен оны кызы дөгъурдым. Албуки, огъул кызы киби дегиль. Онъа Мерьем адыны бердим. Къувулгъан шейтангъа нисбетен, оны ве союны сенинъ къорчалагъанынъны тилейим», деди.
37. Рабби Мерьемнинъ тилегини къабул этти; оны гузель бир осюмлик киби етиштириди. Зекерийаны да оны бакъмакъ иле вазифелендирди. Зекерийя онынъ янына, мабетке эр киргенинде, о ерде бир рыйзыкъ коре ве «Эй, Мерьем, бу санъа нереден келе?», дер; о да: «Бу, Аллаh тарафындандыр. Аллаh истегенине эсапсыз рыйзыкъ берир», дер эди.
(Зекерийя алейхисселям, Аз. Мерьемнинъ тейзесининъ къоджасы эди. Аетте ифаде этильгени киби, Аз. Мерьемнинъ Бейт-и Макъдисте бакъымыны Зекерийя усътионе алгъан эди. Мерьемге айры бир ода тесис этити ки, онъа аетте «михрап» денильген. Михрап дженк ве джихад вастасы демектир. Бир чешиити къайнав одасы манасында дыр. Аетте кечкен «михрап»нынъ джамилерде имамнынъ намаз къылдыргъан ери олгъан михрапнен алякъасы ёкъ. Аз. Зекерийя Мерьемнинъ янына эр

- сефөр киргендө чөшишт тазе мейвалар коре эди. Булар о мевсимде о бөльгедө етишишеген мейвалар эди).*
38. О ерде Зекерийя Раббине дуа этти: «Раббим, манъа тарафынъдан хайырлы бир несиль багышла. Шубесиз, сен дуаны хакъкы иле эшитиджисинъ», деди.
39. Зекерийя мабетте намаз кылар экен, мелеклер онъа бойле нигеэттилер: «Аллаh санъа кендиси тарафындан кельген бир Келимени тасдикъ этиджи, эфенди, иффетли ве салихлерден бир пейгъамбер оларакъ Яхяны мужделер.
- (Тефсирлернинъ беянына коре, бу аетте «Келиме» сёзю иле назарда тутылгъан киши Аз. Исадыр. Бойледже, бу суренинъ 45-нджи аетинде бунынъ ачыкъ ифаде этильгенини корымектемиз).*
40. Зекерийя: «Раббим! деди, манъа ихтиярлыкъ келип чаткъанда, бунынъ усътиюне къадыным да дөгъурмаз олгъанына коре, меним насыл оғылум ола билир?». Аллаh бойле буюрды: Иште, бойледир; Аллаh истегенини япар.
41. Зекерийя: «Раббим! (Оғылум оладжагъына даир) манъа бир алямет косътер», деди. Аллаh буюрды ки: Сен ичюн алямет, инсанларгъа учъ кунь ишареттен башкъа сёз сёйлемеменъдир. Айрыджа, Раббинъни чокъ ань, саба-акъшам тесбих эт.
42. Мелеклер деген эдилер: «Эй, Мерьем! Аллаh сени сечти; сени тер-темиз яратты ве сени бутюн дюнья къадынларындан усътиюн этти.
43. Эй, Мерьем! Раббинъе ибадет эт; седждеге къапан, (Онынъ узурында) эгильгенлернен берабер, сен де эгиль.
44. (Ресулым!) Булар бизим санъа вахий ёлунен бильдирмекте олгъан гъайб хаберлериндендер. Араларындан ангиси Мерьемни имаесине аладжакъ дие, къур'a чекмек узьре, къалемлерини аткъанда, сен оларнынъ янында дегиль единъ; олар (бу себептен) чекишкалеринде де, янларында дегиль единъ.
- (Тефсирджелернинъ беянына коре, Исраил оғыуллары Тевратны язғанда къулланғъан къалемлерини нехирге атувнен, къур'a чеккен эдилер ки, бойледже, ангисининъ къалеми сув юзюне чыкъса, Мерьемни о имаесине аладжасакъ эди. Бу къур'anы окъларнен чеккенлери де, риваает этиле).*
45. Мелеклер деген эдилер ки: «Эй, Мерьем! Аллаh санъа кендисинден бир Келимени мужделемекте. Ады Мерьем оғылу Исадыр. Месихтири; дюнъяды да, ахиретте де итибарлы ве Аллаhнынъ озюне якын туткъанларындандыр.
- (Месих – ибрайийдже бир келиме олуп, аслы «мешитх»тири. Аз. Исаанынъ бир лагъабыдыр ве «мубарек» манасынадыр.*
46. О, салихлерден оларакъ бешикте экенде ве етишкен чагъында инсанларгъа (пейгъамбер сёзлери иле) къонушаджакъ.
- (Мерьем суресининъ 27-30-нджи аетлеринде ифаде этильгени киби, Аз. Мерьем Аз. Исааны дюнъягъа кетиргенинен, онынъ иффетинден шубеленген къавмына нисбетен, даа янын дөгъгъан Аз. Иса Аллаhнынъ къудретинен къонушмагъа башлагъан ве озю Аллаhнынъ къулы ве Пейгъамбери олгъаныны, озюне Китап берильгенини, Аллаh тарафындан мубарек къылышынаныны анълаты).*
47. Мерьем: «Раббим! деди, манъа бир эркек эли токъунмагъаны алда, насыл балам олур?» Аллаh бойле буюрды: Иште, бойледир, Аллаh тилегенини яратыр. Бир ишке укюм эткенинен, онъа садедже "Ол!" дер; о да олур.

48. (Мелеклер Мерьемге хитабен Иса ақъкында сёзлерине девам эттилер:) «Аллаh онъя язмакъны, икметни, Тевратны, Инджильни огретеджек».
49. О, Израил олгъулларына бир эльчи оладжакъ (ве оларға бойле дейджек:) Сизге Раббинъизден бир муджизе кетирдим: Сизге чамурдан бир къуш сурети япар, онъя уфлерим ве Аллаhның изнинен, о къуш ола къояр. Кене Аллаhның изнинен корыни ве зайыф корыгенни Эй, илештирир, олюлерни тирильтирир. Айрыджа, эвлериңизде не ашап, не топлагъанларыңызын сизге хабер беририм. Эгер инангъан кимселер олсанызы. бунда сиз ичюн бир ибret бар.
50. Менден эвель кельген Тевратны дөгърулайыджы оларакъ ве сизге арам къылынгъан базы шейлерни де элял кылуым ичюн ёлланылдым. Сизге Раббинъизден бир муджизе кетирдим. О алда Аллаhтан къоркъунъ, манъя да итаат этинъ.
(«Нисаа» суресининъ 160, «Эн'аам» суресининъ 146 ве «Нахль» суресининъ 118-нджи аетлеринде ифаде этильгенине коре, еудийлерге зулум ве исъяллары себебинден, базы шейлер узеринде ясакълар олды ки, юкъарыдақи ает Аз. Исаның шериатының бу ясакъларны ортадан къалдырмакъ суретинен, Муса (а.с.)ның теблигъ эткен бир тақъым укумлерини токътаткъаныны ортагъа чыкъармакъта).
51. Аллаh меним де Рabbим, сизинъ де Раббинъиздир. Ойле исе, Онъя къуллыкъ этинъ. Иште, бу дөгъру ёлдыр.
52. Иса олардаки инкярдышлыкъны сезгенинен: «Аллаh ёлунда манъя ярдымджы оладжакълар кимлер?» деди. Хаварийлер: «Биз Аллаh ёлуның ярдымджыларымыз; Аллаhкъа инандыкъ, шаат ол ки, бизлер мусульманларымыз», джевабыны бердилер.
(Хаварий келимеси арапчагъа хабеишcheden кечкен олып, асты «хаваарыйа»дыр ве ярдымджы манасынадыр. Манасы берильген аетте Исағъа ве оның динине ярдымджы олмагъа сөз бергенлерге бу адның берильгенини корымектемиз).
53. (Хаварийлер:) «Рabbимиз! Эндиргенинъе инандыкъ ве Пейгъамберге үйдикъ. Шимди бизни (бирлитини ве пейгъамберлерини тасдикъ эткен) шаатлардан яз», дедилер.
54. (Еудийлер) тузакъ къурдылар; Аллаh да оларның тузакъларыны бозды, Аллаh тузакъ къургъанларның хайырлысыдыр.
55. Аллаh буюргъан эди ки: Эй, Иса! Сени вефат эттиреджем, сени къатыма юксельтеджем, сени инкяр эткенлерден арындыраджам ве санъя уйгъанларны къыяметке къадар кяфирлерден усътюн япаджам. Соңра манъя дёнеджексинъиз. Иште, о заман давалашкъан шейлеринъиз ақъкында аранызыда мен укум этеджем.
56. Инкяр эткенлер бар я, оларны дюнья ве ахиретте шиддетли бир азапкъа оғъратаджам; оларның ич бир ярдымджылары да олмайджакъ.
57. Иман этип, яхшы арекетлерде олгъанларгъа кельгенде, Аллаh оларның муқиятларыны эксиксиз береджек. Аллаh залымларны севmez.
58. (Ресулым!) Бу айтылгъанларны биз санъя аетлерден ве икмет толу Къур'андан окъумакътамыз.
59. Аллаh къатында Исаның вазиети Адемниң вазиети кибидир. Аллаh оны топракътан яратты. Соңра онъя «Ол!» деди ве олды.
(Аз. Адемни топракътан, анасыз ве бабасыз яраткъан Аллаh Исаны да бабасыз оларакъ яраткъан. Юкъарыда манасы кечкен ает Аллаhның къудрети сынъырызылғынен берабер, Аз. Мерьемниң де иффетли олгъанының бир ифадесидир).

60. Акъикъат – Раббинъден кельгенидир. Ойле исе, шубеджилерден олма.
61. Санъа бу илим кельгенден сонъ, сенинъле бу мевзуда чеккелешкенлерге де ки:
 «Келинъиз, сизлер ве бизлер де дахиль олмакънен берабер, сиз озы балаларынызыны, биз озы балаларымызыны, сиз озы къадынларынызыны, биз де озы къадынларымызыны чагъырайыкъ, сонъра дуа этейик де, Аллаһтан яланджылар узерине лянет тилейик.
(Бу аетке «Мубаахеле аети» денилир ки, бир меселеде акълы олгъанынъ ортагъа чыкъувы ичюн къарышлыкълы лянетлешишк демектир. Тефсирджилерниң бильдиргенлерине коре, Неджран христианларындан бир эйет Ресулллах (с.а.)нынъ узурына келерек, Къур'ан Аз. Исааның бабасыз дөгъгъаныны къабул эткенине коре, онынъ Аллаһ олувы лязимлигини идда эттилер. Аз. Пейгъамбер оларны бир ерге топлан, ким яланджы исе, Аллаһнынъ онъа лянети ичюн дуа этмеге чагъырды. Факъат Неджран эйети бунъя янашмадан, мусульманларнынъ имаесине кирмекни къабул этиджи бир антлашув имзалап кеттилер).
62. Шубесиз, бу (Иса акъкъында айттылгъанлар), догъру хаберлердир. Аллаһтан башкъа илих ёкътыр. Шубесиз, Аллаһ, эбет, О, мутлакъ кучь ве икмет саибидир.
63. Эгер кене юзъ чевирселер, шубесиз, Аллаһ бозгъунджалярны хакъкъы иле билиджидир.
64. (Ресулым!) Де ки: «Эй, эхл-и китап! Сизнен бизим арамызда муштерек олгъан бир сёзге келинъиз: Аллаһтан башкъасына табынмайыкъ; Онъа ич бир шейни ортакъ къошмайыкъ ве Аллаһны быракъып да, биримиз биримизни илихлаштырмасын. Эгер олар кене юзъ чевирселер, иште о заман: «Шаат олунъ ки, биз мусульманлармыз!» день.
65. Эй, эхл-и китап! Ибрахим акъкъында ничюн давалашасынъыз? Албуки, Теврат ве Инджильт кесен-кес ондан сонъ эндирильди. Сиз ич тюшюнмейсинъизми?
66. Иште, сиз бойле кимсelerсинъиз. Айды, акъкъында бильги саиби олгъан мевзунъызда тартыштынъыз; факъат бильги саиби олмагъан мевзунъызда ничюн тартышасынъыз! Албуки, Аллаһ эр шейни билир, сиз исе бильмезсинъиз.
(Еудийлернен христианлар озъара тартыштылар; биринджилер Аз. Ибрахимниң бир еудий олгъаныны, дигерлери де христиан олгъаныны имае эттилер; эр эки тараф да иддаларыны исбат этмек ичюн делиллэр кетирмеге арекет этти. Албуки, юқтарыдақи аетте де бильдирильгени киби, Аз. Ибрахим не еудий, не де христиан ола биле эди, чонки, эр эки дин де Аз. Ибрахимден сонъ кельген).
67. Ибрахим не еудий, не де христиан эди; факъат о Аллаһны бир таныгъан дос-догъру бир мусульман эди; мушриклерден де дегиль эди.
68. Инсанларнынъ Ибрахимге энъ якъын олгъанлары онъа уйгъанлар, шу пейгъамбер (Муhammed) ве (онъа) иман эткенилер. Аллаһ му'минлерниң достудыр.
69. Эхл-и китаптан бир кысмы истедилер ки, не япып олса да, сизни сапыта бильсинлер. Албуки, олар садедже озылерини сапытырлар да, фаркъына биле бармазлар.
70. Эй, эхл-и китап! (Акъикъатны) корюп бильгенинъиз алда, ничюн Аллаһнынъ аетлерини инкяр этсисинъиз?
71. Эй, эхл-и китап! Ничюн догъруны эгриге къарыштырасынъыз ве биле-биле акъикъатны гизлейсисинъиз?
(Ривааетке коре, Хайбер еудийлеринден 12 кишилик бир хахамлар топлұлығының күннинъ ильк саатларында, гужа Исламгъа киреджеклер, факъат акъшамгъа догъру озы

- китапларына бакъкъанларыны, Аз. Мұнамеднинъ рисалетине даир бир ишаретке расткельмегенлерини огге сюререк, Исламдан дёнгенлерини сейлейдже, бойледже, мусульманларны озъ динлерinden дёновлерине себепчи оладжасақъ эдилер. Иште, ашагыда манасы берильген аетте оларның бу планына ишарет этильмекте).
72. Эхл-и китаптан бир топу бойле деди: «Му'минлерге эндирильгенге сабалейин (корюниште) инанып, акышамына инкяр этинъ. Бельки, олар (бойледже динлерinden) дённерлер.
73. Сизинъ дининъизге уйғанлардан башкъа ич бир кимсеге инанманъыз». (Ресулым!) Де ки: «Догъру ёл ялыныз Аллаһның ёлудыр». Кене (олар) озыаралары бойле дедилер: «Сизге берильгенге бенъзегеннинъ башкъа эр анги бир кимсеге берильгенине, яхут Раббинъизнинъ узурында оларның сизге къаршы делиллэр кетиреджеклерине де (инанманъыз)». Де ки: Люфт ве ихсан Аллаһның элиндедир. Оны тилегенине берир. Аллаһның раҳмети кеништир ве О эр шейни хакъкъы иле билир.
(Тефсирдже Разийнинъ Къур'анда аньлашылмасы энъ мушкюль аетлерден бири олгъаныны бильдириген бу аетнинъ «Эн ий'таа...» иле башланған къысмы бойле де аньлашылғыан: «(Эй, эхл-и китап! Бир кимсеге (Аз. Мұнамедге) сизге берильгенге бенъзегени берильмекте дие, (бойле къаршы чыкъасынъыз)мы? Я да олар (мусульманлар) Раббинъизнинъ узурында алейхинъизе делиллэр кетиреджек, дие (бойле давранасынъыз)мы?»).
74. Раҳметини тилегенине айырыр. Аллаһ устьюн люфт саибидир.
75. Эхл-и китаптан ойлеси бардыр ки, онъа юклернен мал эманет быракъсанъ, оны санъа эксиксиз къайтарыр. Факъат олардан ойлеси де бардыр ки, онъа бир динар эманет быракъсанъ, тёпесине тикилип турмасанъ, оны санъа къайтармаз. Бу да оларның "уммийлерге къаршы япқынларымыздан толайы, бизге вебал ёкъ» демелериндendir. Аллаһ адына биле-бile ялан сейлемектелер.
(Аетте кечкен уммийлер – эхл-и китаптан олмагъан араплардыр).
76. Ёкъ! (Акъикъат оларның дегенлери дегиль). Эр ким сёзюни ерине кетирсе ве феналықътан сакъынса, бильсин ки, Аллаһ сакъынгъанларны север.
77. Аллаһкъа берген сёзлерини ве еминлерини аз бир беделле деньиштиргенлерге кельгенде, иште, буларның ахиретте бир пайы ёкътыр. Къыямет куню Аллаһ оларнен къонушмайджакъ, оларға бакъмайджакъ ве оларны темизге чыкъармайджакъ. Олар ичюн аджджы бир азап бар.
78. Эхл-и китаптан бир топу, окъугъанларыны китаптан санарсынъыз, дие китапны окъугъанда тиллерини бургъучларлар. Албуки, окъугъанлары китаптан дегильдир. Сейлегенлери Аллаһ къатындан олмагъаны алда: «Бу Аллаһ къатындандыр», дерлер. Олар биле-бile Аллаһкъа ифтира этмектелер.
79. Ич бир инсанның, Аллаһ онъа китап, икмет ве пейгъамберлик берювinden соңъ, (къалкъып), инсанларға Аллаһны быракъып, манъа къул олунъ! деюви мумкюн дегиль. Аксине, (шойле деюви керек): «Окъутмакъта ве огремекте олгъан китабынъыз тенбиелегенинен Раббге халис къуллар олунъ».
(Христианлар Аз. Исаның танъры олгъаныны идда эткенлер ки, Аз. Исаның акъикъий дининде олмагъан ве Аллаһның бирлигинен асла келишимен бу идда, Ислам инанчына коре, бутюнлей янълыши. Албуки, Къур'ан-ы Керимнинъ мухтелиф аетлеринде бильдирильгенине коре, Аз. Иса озюнинъ Аллаһның къулы олгъаныны, Аллаһның онъа китап ёллағъаныны ве Пейгъамбер къылгъаныны сейлеген. («Меръем»,

- 19/30-36), озюнинъ ве анасынынъ танъры олгъаны иддаларыны шиддеген ред этерек, Аллаһнынъ ширктен темиз олгъаныны тасдикъ эткен. («Маайде», 3/116-117).*
80. Ве сизге: Мелеклерни ве пейгъамберлерни иляхлар эдининъ, дие де эмир этmez. Сиз мусульман олгъаныныздан соңь, сизге кяфирликни ич эмир эттерми?
81. Аллаh, пейгъамберлерден: «Мен сизге Китап ве икмет бергенден соңь, нездинъиздекилерни тасдикъ эткен бир пейгъамбер кельгенинде, онъя мытлакъя инанып ярдым этеджексинъиз», дие сёз алгъан, «Къабул эттиныз ве бу ахтымны бойнунызыгъа алдынъызмы?», дегенде, «Къабул эттик», джевабыны бергенлер, бунынъ усътюне Аллаh: О алда шаат олунъ; мен де сизнен бирликте шаатлыкъ эткенлерденим, буюргъан.
82. Артыкъ бундан соңь, эр ким дёнсе, иште олар ёлдан чыкъкъанларнынъ там озылеридир. (*Тефсиrlер бу ерде пейгъамберлер тарафындан берильген сёзниң, умметлери адына олгъаныны бильдирмектелер. Бу сёз Аз. Мұнаммед (с.а.)ге ярдым вадесидир.* Пейгъамберлерниң укми ве вадеси, Аз. Мұнаммедге ярдым тарафында олгъанынен, айны укюм умметлери ичюндир де. Бу субепнен, умметлер зикр этильмейип берильген сёз, оларнынъ пейгъамберлерине юклегендир).
83. Коклерде ве ердекилер истер-истемез, Онъя теслим олгъаны алда, олар (эхл-и китап), Аллаhнынъ дининден башкъасыны къыдыралармы? Албуки, Онъя дёндюриледжеклер.
84. Де ки: Биз Аллаhкъа, бизге эндирильгенге, Ибрахим, Исмаил, Исхакъ, Якъуб ве Якъуб оғъуларына эндирильгенлерге, Муса, Иса ве (дигер) пейгъамберлерге Рабблери тарафындан берильгенлерге иман эттик. Оларны бир-биринден айырды этмеймиз. Биз анджақъ Онъя теслим олурмыз.
85. Ким Исламдан башкъа бир дин къыдырса, бильсин ки, озюнден (бойле бир дин) асла къабул этильмейджек ве о ахиретте зиян эткенлерден оладжакъ.
(Динниң эсасыны тешкил эткен темель принциплер, вахийге таянгъан бутюн динлерде бир чешиттир. Фаркълылыкъ эсасен зияде ибадетлер ве бешерий мунасебетлер мевзусында олуп, бу фаркълылыкълар, инсан топлулыкълары кемалатынынъ бир нетиджесидир. 84-нджи аеттен анълашылгъанына коре, Ислам дини даа эвельки пейгъамберлерге ёлланылгъан ве эсасыны тешкиль эткен диний принциплер нокътаи назарындан озюне акс олмагъан бутюн хакъ динлерни къабул этер. Анджақъ Ислам дини иляхий динлер зынджырынынъ соңь алкъасы ве озы девири инсанлыгъынынъ маневий, ахлякъий ве ичтимай итияджесарыны эксиксиз теминлейиджи екяне дин олгъанындан, Ислам кельгенден соңь, башкъа бир дин таныгъан, бир ёл туткъан кимсенинъ арекети Исламгъа терс олгъаны беллидир. Бу алда онынъ бу дини ве бу ёлунынъ Ислам дини нездинде бир шейге кечmez).
86. Иман этювлеринден Ресулнынъ акъ олгъанына шаатлыкъ кетирювлеринден ве озылерине ап-ачыкъ делиллер келювинден соңь, инкярджылыкъка сапкъан бир къавмгъа Аллаh насыл хидает насип эттер? Аллаh залымлар топлулыгъыны дөгъру ёлгъа къавуштырмаз.
87. Иште, оларнынъ джезасы Аллаhнынъ, мелеклерниң ве бутюн инсанлыкъынынъ лянетине оғъравларыдыр.
88. Бу лянетке эбедий комюлип кетеджеклер. Оларнынъ азаплары енгиллетильмез; юзылерине де бакъылмаз.

89. Анджакъ, бундан сонъра тёвбе этип, ёлгъя кельгенлер истисна. Чюнки, Аллаh чокъ багышлайыджы ве мерхаметлидир.
90. Инангъандан сонъ, кяфирликке сапып, сонъра инкярджылыкъта даа да илери кеткенлернинъ тёвбелери асла къабул этильмейджек. Ве иште, олар сапыкъларның там озълеридирлер.
91. Акъикъатен, инкяр этип, кяфир оларакъ ольгенлер бар я, оларның ич бириндөн -фидье оларакъ дюнья толусы алтын береджек олса биле- къабул этильмейджек. Олар ичюн аджды бир азап бардыр; ич ярдымджылары да ёкътыр.
92. Севген шейлеринъизден (Аллаh ёлунда) аржаламагъандже «эйи»ге иришалмазсыныз. Эр не арджласанызыз, Аллаh оны хакъкъы иле билир.
(Аеттеки «эйи» шеклинде терджиме этильген «бирр» келимеси хайырнынъ, эйиликнинъ кемалат нокътасы, Аллаhнынъ раҳмети, ризасы ве дженнети маналярындадыр. «Бакъара» суресининъ 177-нджи аетинде «бирр»нинъ этрафлы бир изааты берльген ки, бунъа коре, «бирр» иманда, ибадетте ве ахлякъта энъ дөгъру ве энъ гузель бир аятны яшамакътыр. Юкъарыдаки аетке коре, бойле бир аятъа ве Аллаhнынъ лютф ве инаетине къавушмакъынынъ шартларындан бири – кишининъ саип олгъан ве севип багъланған шейлерни Аллаh ёлунда күулланувыдыр. Тефсирджирлерге коре, бу шейлер сервет, мевкъи, илим ве беден къувети киби маддий ве маневий имкянлардыр).
93. Тевратның эндириловинден эвель Исраилнинъ (Якъубның) озюне арам кылгъанларындан гъайры, ашайджагъынынъ эр тюрлюси Исраил оғыулларына элял эди. Де ки: Эгер дөгъру сёзлю олсанызыз, о заман Тевратны кетирип, оны окъунъ.
94. Артыкъ бундан сонъ эр ким Аллаhкъа нисбетен ялан уйдурса, иште, булар залымларның там озълеридир.
95. Де ки: Аллаh дөгъруны сёйлегендир. Ойле исе, хакъкъа ёнельген оларакъ, Ибрахимнинъ динине уйынъ. О, мушриклерден дегиль эди.
96. Шубесиз, алемлерге берекет ве хидает чокърагъы оларакъ, инсанлар ичюн къурулгъан ильк эв (мабет) – Меккедеки (Кябे)дир.
97. О ерде ап-ачыкъ нишанелер, (айрыджа) Ибрахимнинъ макъамы бардыр. О ерге кирген эп ниетте олур. Ёлуна кучю еткенлернинъ о эвни хадж этюви – Аллаhнынъ инсанлар узеринде бир акъкъыдыр. Ким инкяр этсе, бильмели ки, Аллаh бутюн алемлерден мустагънийдир.
(Бу ает мусульманларға хадж фарз олғанынынъ делилидир. «Ёлуна кучю еткенлер» – хаджсъа бармакъ имкянына къавушкъанлар демектир ки, бу имкянынъ ольчюси не олгъаны мевзусында месхеплер чешит фикирдедирлер. Имам Шафийге коре, бу имкян васта ве ёл масрафларыны къарышыламакъ күдредети, имам Мааликке коре, юрьmek ве чалышып къазанмакъ икътидары, имам Эбу Ханифеге коре исе, бу айттылгъанларның эписидир).
98. Де ки: Эй, эхл-и китап! Аллаh япқынларынъызынъ корюп туаркен, ничюн Аллаhнынъ аетлерини инкяр этерсинъиз?
99. Де ки: Эй, эхл-и китап! (Акъикъатны) корюп бильгенинъиз алда, ничюн Аллаhнынъ ёлуны къыйыш косытермеге урунаракъ, му'минлерни Аллаh ёлундан чевирмеге огърашасынъызы? Аллаh япқынларынъыздан хаберсиз дегильдир.

100. Эй, иман эткенлер! Озылерине китап берильгенлерден бир топуна уйсаньыз, иманынъыздан соңъ, сизни яныыдан инкярджылыкъка ёнельтирлер.
101. Сизге Аллаһның аетлери окъулгъанда, Аллаһ Ресулы да аранызыда олгъанда, насыл инкяргъа сапарсынъыз? Эр ким Аллаһкъа бағыланса, кесен-кес дөгъру ёлгъа къоюлгъандыр.
102. Эй, иман эткенлер! Аллаһтан, Онъа ярашкъан шекильде къоркъунъ ве анджакъ мусульманлар оларакъ джан беринъ?
(Тефсирджилерге коре «Аллаһтан, онъа ярашкъан шекильде къоркъмакъ»нынъ манасы мусульманның бутюн барлығынен Аллаһның эмирлерини ерине кетирмеге ве ясакъларындан къачынмагъа арекет этювидир. Меселя, Абдуллах б. Месуд (р.а.) аетнинъ бу къысмыны бойле аңылатқын: «Онъа асий олмайып, итаат этмек, нанкорь олмайып, шукюр этмек ве Оны унутмадан, эт хатырда тутмакъ»).
103. Эп бирликте Аллаһның йипине (Ислямгъа) сым-сыкты япышынъ; парчаланманъ. Аллаһның сизге олгъан ниметини хатырланызы. Хатырынъыздамы, сиз бир-бириңизге душман кишилер единъиз де, О, гонъюллериңизни бирлештирген эди, ве Оның нимети саесинде къардаш кимселер олгъан единъиз. Кене сиз бир атеш чукъурының там кенарында олгъанда, о ерден де сизни О къуртартған эди. Иште, Аллаһ сизге аетлерини бойле аңылата ки, дөгъру ёлны тапарсынъыз.
104. Сизден хайыргъа чагъыргъан, эйиликни эмир этип, феналықъны мен эткен бир топтулыкъ булунсын. Иште, олар къуртулышқа иришкенлердир.
(Тефсирджилер бу аетнинъ эмрине коре, мусульманлар арасында эйиликни эмир эткен, феналықътан узакълаштыргъан бир ичтимай незарет мүэссисесининъ булунызы фарз-ы кифае олгъаныны бильдиргенлер; анджакъ бу вазифедеки кишилер де, вазифенинъ эйи ве акъкъаниетке уйгын оларакъ ерине кетириловини теминлейдіжек базы шартларның олувы кереклигине де ишарет эткенлер).
105. Озылерине ап-ачыкъ делиллэр кельгенден соңъ, парчаланып, давалашкъан киби олманызы. Иште, булар ичюн буюк бир азап бардыр.
106. Нидже юзылернинъ ағъаргъан, нидже юзылернинъ де къарагъан кунюни (тюшюнинъ). Энди юзылери къарагъанларгъа: Инангъаныңыздан соңъ кяфир олдуннызы? Ойле исе, инкяр эткенинъиз себебинден, татынъыз азапны! (денилир).
107. Юзылери ағъаргъанларгъа кельгенде, олар Аллаһның рахмети ичиндеридер; о ерде әбедий къаладжакълар.
108. Иште, булар Аллаһның санъа хакъ оларакъ окъугъан аетлеридир. Аллаһ ич бир кимсеге акъсызлыкъ этмек истемез.
109. Коклерде ве ерде не бар исе, Аллаһныңдыр. Ишлер, дёнип-долашып, Аллаһкъа барыр.
110. Сиз, инсанларның эйилиги ичюн ортагъа чыкъарылған энъ хайырлы умметсинъиз; эйиликни эмир эттер, феналықътан ред эттер ве Аллаһкъа инанырсынъыз. Эхл-и китап да инанса эди, эльбетте бу олар ичюн чокъ яхшы олур эди. (Герчи) араларында иман эткенлер бар; (факъат) чокъу ёлдан чыкъканлардыр.
(Бу аетнинъ мусульманларнен бағылы илк къысмы базы алимлерге коре, иджма-ы умметтинъ, Ислам динининъ укюм менбаларындан бири олгъаныны косътерген делиллдердендир).

111. Олар (эхл-и китап) сизге, ындыктыувдан башкъя, бир зарап бералмазлар. Сизнен дженклемеджек олсалар, сизге аркъаларыны чевирип къачарлар. Соңра оларгъа ярдым да этильmez.
112. Олар (еудийлер) не ерде олсалар олсуналар, Аллаһнынъ ахтына ве инсанларнынъ (му'минлернинъ) имаесине сыгъынмагъандже, озылерине ашшалыкъ (тамгъасы) урулгъандыр; Аллаһнынъ хышмына оғърагъанлар ве мискинликке махкюм этильгендирлер. Чюнки, олар Аллаһнынъ аетлерини инкяр эте ве акъсыз ерде пейгъамберлерни ольдюре эдилер. Бу да оларнынъ исьян эткен ве адден ашкъанларындандыр.
113. Эписи бир дегиль; эхл-и китап арасында истикъамет саиби бир топлулыкъ бар ки, гедже саатлырында седждеге къапанаракъ, Аллаһнынъ аетлерини окъурлар.
114. Олар Аллаһкъя ве ахирет кунюне инанырлар; яхшылыкъны эмир этер, яманлыкъны ред этерлер; хайырлы ишлерге чапышырлар. Иште, булар эйи инсанлардандыр.
115. Оларнынъ япкъан ич бир хайырлары акъибетсиз къалдырылмайджакъ. Аллаh такъва саиплерини пек яхши билир.
(Базы тефсирлерде бу аетнинъ назиль олув себеби бойле аньлатыла: Эхл-и китаптан Абдуллах б. Селям ве янындакилер мусульман олгъанынен, еудийлер оларгъа: «Сиз бу динге кирювнен озюнъизге язықъ эттиңиз», киби сөзлер айткъан эдилер. Аллаh Таала бу аетинен идда этильгеннинъ аксини – оларнынъ къуртулышикъа иришишкенлерини ве керексе оларнынъ, керексе дигер му'минлернинъ япкъан эйликлерининъ къарышлыкъсыз къалмайджагъыны, къусурсыз адалетинен эр тюрлю хайырлы фаалиетлернинъ мукяфатыны экспиксиз оларакъ, люфт этеджегини ифаде этмекте).
116. Инкяр эткенлер бар я, оларнынъ маллары да, эвлятлары да, Аллаһкъя къаршы озылерине ич бир файда теминлемейджеклер. Иште, олар джеэннемлидирлер; олар о ерде эбедий къаладжакълар.
117. Оларнынъ, бу дюнья аятында япаяткъан арджламаларынынъ вазиети, озылерине зулум эткен къавмнынъ экинлерини уруп, ёкъ эткен къавурыджы бир рузгярнынъ вазиети кибидир. Оларгъа Аллаh зулум этмеди; фактъат олар озылерине зулум этмектелер.
(Къавурыджы рузгяр даа ешермекте олгъан экинни насыл якъып-къавурса, оларнынъ дюнья аятында сарф эткен маллары да озылерине бир эйлил кетирмек бир тарафта тұрсын, аксine, дюнья ве ахирет аялтарынынъ маҳв олувина себеп олур. Тефсирледорде бу ердеки бенъзетюв ичюн бойле бир тақъдир де япылғын: «... Арджламалар – къавурыджы рузгяр урып, ёкъ эткен экинге бенъзер». Аетте рузгярнынъ сыйфаты оларакъ кечкен «сырр» келимеси «чокъ сувукъ» манасындастыр).
118. Эй, иман эткенлер! Сизден олмагъанларны сырдаш тутунманъ. Чюнки, олар сизге яманлыкъ япувдан асла четте турмазлар, эп сыкъынтыгъя тюшкенинъзни истрелер. Акъикъатен, кин ве душманлыкълары ағызыларындан (чыкъкъан сөзлерinden) беллидир. Юреклеринде гизлеген (душманлыкълары) исе даа буюктир. Эгер тюшюнип аньласанъыз, аетлеримизни сизге беян этмектемиз.
119. Иште, сиз ойле кимселерсинъиз ки, олар сизни севмегенлери алда, сиз оларны северсииңиз. Сиз бутюн китапларгъа инанырсынъыз; олар исе сизнен расткелишкенде: «Инандыкъ» дерлер; озы башларына къалгъанларында да, сизге олгъан кинлеринден толайы, пармакъларыны тишлерлер. Де ки: Кининъизден (къаҳр олып) олюнъ!
Шубесиз, Аллаh къальплернинъ ичиндекилерни хакъкъы иле бильмектедир.
(Аетнинъ ильк джумлесини базы тефсирледжилер бойле ёрумлагъанлар: «Сиз оларны

сөвөсінъиз; яни оларның мусульманлар олувларыны истейсінъиз. Чөнки, Ислам эр шейден хайырлыдыр. Албуки, олар сизни севмезлер; яни сизинъ кяфир олғанынызыны истерлер, кяфир олмакъ исе, эр шейден ямандыр).

120. Сизге бир яхшылық токтунса, бу оларны тасаландырып; башынъызгъа бир мусибет кельсе, бунъа да севинирлер. Эгер сабыр этсенъиз ве къорчалансанызы, оларның ийлеси сизге ич бир зарап берmez. Шубесиз, Аллаh оларның япқанларының чөвресини сарып алғындыр.
121. Хатырынъдамы, сен саба эртеден му'минлерни дженк ерлерине ерлештиrmек ичюн аиленъден айрылғыан эдинъ... - Аллаh хакъкты иле эшитиджи ве билиджидир.
122. О заман араньыздан эки болюк бозулмагъа юзь тутқын эди. Албуки, Аллаh оларның ярдымджысы эди. Му'минлер ялынъыз Аллаhкъа таянып ишансынлар.
(Ухуд дженкинде Аз. Пейгъамбернинъ сағъ ве соль къанатларгъа ерлештирген Хазредж къабилесинден Селиме оғъулларынен Эвс къабилесинден Харисе оғъуллары душмангъа къарышылық косытерювде къоркъакълыкъ ве зайдыллыкъ косытерген эдилер. Буның киби, булардан 300 адамгъа къоманданлыкъ эткен Ибн Убей: «Озюмизни ве балаларымызыны не деп телюкеге сокъайыкъ!», диерек, арткъа чекильген эди).
123. Ант олсун, сизлер кучсиз олғанынызы алда, Аллаh Бедирде сизге ярдым эткен эди. Ойле исе, Аллаhtан сакынынызы ки, Онъа шукюр эткен олурсынъыз.
124. О заман сен му'минлерге бойле дей эдинъ: Эндирильген учь бинъ мелекнен Раббинъизниң сизге ярдым этюви, сиз ичюн етерли дегильми?
125. Эбет, сиз сабыр этсенъиз ве Аллаhtан сакынсанызы, олар (душманларынызы) аман шу анда узеринъизге кельселер, Раббинъиз нишанлы беш бинъ мелекнен сизге ярдым этер.
126. Аллаh буны сизге ялынъыз бир мужде олсун ве къальплериңиз бу саеде раатлансын, дие япты. Зафер ялынъыз мутлакъ кучь ве икмет саibi Аллаh къатындадыр.
- 127-128. Аллаh кяфиrlерден бир къысмының тамырыны кессин, я да оларны перишан этсин, бойледже, бозулғыан бир алда дёнип кетсинглер -ки, бу иште сенинъ япаджакъ бир шейинъ ёкътыр- яхут (мусульман олсунлар да) тёvbelerини къабул этсин, я да (исрар этселер) оларгъа азап этсин, дие (Аллаh Бедирде сизге) ярдым этти). Чөнки, олар залымдырлар.
(127-нолжи аетте «бир къысмы» дие терджмие этильген «тараф» келимесининъ маналарындан бир къачы «эшираф, лидерлер, къоманданлар»дыр. Бу ерде сөз юрютильген Бедир дженкинде мушриклерниң бир чокъ илери кельгенлери ольдюрильген я да эсир алынгъан эди).
129. Коклерде ве ерде не бар исе Аллаhнынъдыр. Истегенине багъышлар, истегенине азап берир. Аллаh чокъ багъышлайыджы ве чокъ мерхаметлиdir.
130. Эй, иман эткенлер! Къат-къат арттырылғыан оларакъ файыз ашаманъ. Аллаhtан сакының ки, къуртулушкъа ириширсииңиз.
(Дженаб-ы Хакъ «Бакъара» суресининъ 275, 276 ве 278-нолжи аетлеринде алыш-вериши элял эткенини ве фыйызыны ясакълагъаныны -буларның айны шейлер олмагъаныны аньлаттаракъ- ифаде эткен. Бу ерде къат-къат арттыраракъ, файыз емекниң ясакъ олғаны бильдирилови исе, девирниң арап топлумында кениш яйылғыан ве вадесинде оденмеген борджалар акъкында япылғыан файызджылыкъка ишарет этиле).

131. Кяфирлер ичюн азырланылгъан атештен сактынынъ!
132. Аллаһкъа ве Ресулына итаат этинъ ки, рахметке къавуштырылысынъыз.
133. Раббинъизниң бахшышына ве такъва саиплери ичюн азырланылгъан, кенишлиги коклер ве ер къадар олгъан дженнетке чапышынъ!
134. О такъва саиплери ки, боллукъта да, тарлыкъта да, Аллаһ ичюн арджларлар; опькелерини ютарлар ве инсанларны багышларлар. Аллаһ да гузель давранышлы олгъанларны север.
135. Кене олар ки, бир феналыкъ япъянларында, я да озылерине зулум эткенлеринде, Аллаһны хатырлап, гунахлары себебинден, аман тёвбе-истигъфар эттерлер. Затен, гунахларны Аллаһтан башкъа ким багышлай билир! Бир де олар, япъян феналыкъларында биле-биле исрар этмезлер.
(Бу учъ аетте Ислам ахлякъынынъ бир хулясасы берильген. 133-нджи аетте Раббимизниң бахшышына коклер ве ер кенишилигинде дженнетине къавушмакъынынъ, бутюн ахлякъий давранышларымыз ичюн эсас гъае олгъаны; эйлилкни бир такъым дюньявий менфаатлар къайгъысынен дегиль де, ялынъыз Аллаһкъа сайгъы ве севги демек олгъан такъва себебинен ве садедже ухревий саадет оғърунда япмакъ кереклиги хатырлатылгъан. 134 ве 135-нджи аетлерде исе, Исламда нумюневий ахлякъ орнеги олгъан «муттакъий инсан»нынъ эсас ахлякъий джесэтлери сайылгъан «эр алда джусмерт олмакъ, опькени еңмек, инсанларны багышламакъ ве хатасыны коререк къабул этмек ве вазгечмек» киби васыллар, анджасъ ихтирасларны ве озюни бегенюв дуйгъуларгъа нисбетен урриетине къавушкъан усътюн рухларнынъ фазилетлеридир).
136. Иште, оларнынъ муқияфаты Рабблери тарафындан багышланув ве астларындан ирмакълар акъкъан ве ичинде эбедин къаладжакъ дженнетлердир. Бойле амель эткенлерниң муқияфаты не гузельдир!
137. Сизден эвельnidже (миллетлер акъкъында) иляхий къанунлар келип кечкендир. Онынъ ичюн ер юзүнде кезип долашынъ да, (Аллаһнынъ аетлерини) ялан сайгъянларнынъ акъибети не олгъан, коронъ!
138. Бу (Къур'ан) бутюн инсанлыкъка бир анълатувдыр; такъва саиплери ичюн де, бир хидае ве бир огюттир.
139. Ирадесизлик косытерменъ, гъамгъа къапылманъ. Эгер инангъан олсанъыз, сиз усътюн чыкъаджакъсынъыз.
(Бу ает мусульманларнынъ Ухуд дженкинде оғърагъан кечиджи мұвафакъиетсизликлерinden себеп, умутсизликке къапылмамалары кереклигини оларгъа анълатмакъта ве мусульманларгъа кучылю бир имангъа саип олмакъынынъ берген къувет ве къараплыкъ саесиндеnidже заферлерге къавушмакъынынъ мумкюн олгъаныны мужделемекте).
140. Эгер сиз (Ухудда) бир адждыгъа оғърагъан олсанъыз, (Бедирде де душманынъыз олгъан) о къавм да, бойле бир адждыгъа оғърагъандыр. О кунылерни биз инсанлар арасында текрарлап турармыз (заферни базан бир топлумгъа, базан обир топлумгъа насип эттермиз). Та ки, Аллаһ иман эткенлерни ортагъа чыкъарсын ве аранъыздан шаатлар эдинсин. Аллаһ залымларни севmez.
(Бу ерде «ортагъа чыкъарсын» шеклинде терджисиме этильген аеттеки «ли-йа'леме» келимеси ичюн «Аллаһнынъ ильм-и эзелийсинде бар олгъан бильгини вакъиа иле ачыкъ-айдын ортагъа къюювы» я да «му'минни мунафыкътан айырды этмек укмини берюви»

шеклинде тефсир япылгъан. Бу себепнен, «шеитлер» манасындаки «шухедаа» келимеси бу ерде «шеитлер» дие терджисиме этильген).

141. Бир де (бойледже) Аллаһ иман эткенлерни гунахларындан темизлемек, кяфирлерни эляк этмек истер.
142. Ёкъса, Аллаһ аранъыздан джихад эткенлерни белли этмедин, сабыр эткенлерни ортагъа чыкъармадан, дженнетке кирежексинъиз беллединъизми?
143. Ант олсун ки, сиз олюмнен козь-козыге кельмедин эвель, оны истер эдинъиз. Иште, шимди оны къаршынъызда коръдюнъиз.
(Бу аетте Бедир дженкине къатылгъан Бедир шеитлерининъ фазилетлерине сукълангъан ве Аз. Пейгъамбернинъ Мединеде къалып, душмангъа о ерде къарышы турмакъынынъ уйгъун олгъаны фикрине нисбетен Ухудда дженклешмекни истеген сахабилерге хытап этильгени бильдириле).
144. Мұнаммед анджакъ бир пейгъамбердир. Ондан эвель де пейгъамберлер келип-кечкен әдилер. Шимди о ольсе я да ольдюрильсе, артқа (эски дининъизге) къайтаджакъсынъызмы? Ким (бойле) артқа къайтса, Аллаһқыа ич бир шекильде заар берип оламайджакъ. Аллаһ шукюр эткенлерни муқиятландыраджакъ.
(Ухуд дженкинде Абдуллах б. Къамиә адында бир мүширик аткъан ташинен Ресулллах (с.а.)нынъ тиши къырылгъан, юзю яралангъан эди. Бу душман аскерининъ: «Мұнаммедни ольдюрдим», дегенини эшииткен бириси: «Мұнаммед ольдюрильди!», дие бағыымагъа башлай, бу ялан хабер мусульманлар арасында яйала, аскер телюкеге къапыла. Аз. Пейгъамбер исе: «Бу ердем! Бу ерге келинъ!», дие бағыра. Этрафыны сарғылан яқын отуз адамлық бир топ оны ийгитче къорчалай. Иште, юкъарыдағи ает даркъатылгъан ялан хабер узерине къызыгъынлашқъан мусульманларны тенкүттім этмекте; Аз. Мұнаммеднинъ фаний, Исламнынъ исе бакъий олгъаныны; бу себепле о ольсе биле, мусульманларнынъ буны сукюнетнен къарышылат, динлеринде себат этювлери кереклиги хатырлатылмақты).
145. Ич бир кимсе ёкъ ки, олюми Аллаһнынъ изнине бағылы олмасын. (Олюм), белли бир мұддетке коре язылғандыр. Эр ким дюнья ниметини истесе, озюне ондан бериримиз; ким де ахирет савабыны истесе, онъа да бундан бериримиз. Биз шукюр эткенлерни муқиятландыраджакъмыз.
146. Нидже пейгъамберлер бар эди ки, янында бир чокъ Аллаһ әрлери олгъаны алда, дженклештилер де, булар Аллаһ ёлунда башларына кельгенлерден толайы, ирадесизлик ве зайдифлық косытермединдер, боюн әгмединдер. Аллаһ сабыр эткенлерни север.
147. Оларнынъ сёзлери садедже бойле демектен ибарат эди: «Эй, Рabbимиз!
Гунахларымызыны ве ишимиздеки адден ашуымызыны бағышла; аякъларымызыны (ёлунъда) сабит кыл; кяфирлер топтулыгъана къаршы бизни музaffer эйле!
148. Аллаһ да оларгъа дюнья ниметини ве (даа да мумими) ахирет савабынынъ гузеллигини берди. Аллаһ эйи даврангъанларны север.
149. Эй, иман эткенлер! Эгер кяфирлерге уйсанъыз, кериге (эски дининъизге) дёндюрилир де, зааргъа оғырагъанларнынъ вазиетине тюшерсииңиз.
(Ухуд дженкинде «Мұнаммед ольдюрильди!» шеклиндеки ялан хабернинъ даркъалуви узерине, бу фырсатны къачырмагъан мұнафықълар, Ислам аскерлерине: «Эски дининъизге ве достларынъызға дёнюнъиз. Мұнаммед пейгъамбер олса, ольдюрилир эдими?» шеклинде къонушмагъа башлагъан әдилер. Иште, бу ает эр заман ве эр

- топтум ичинде булуна бильген мунафыкъларның бу киби бозгъундожы сёзлерине нисбетен мусульманларны тенбиелемекте).*
150. Албаку, сизинъ мевлянъыз Аллаһтыр ве О, ярдымджыларның энъ хайырлысыдыр.
151. Аллаһның, акъкында ич бир делиль эндириген шейлерни, Онъа ортакъ къошкъанлары себебинен, кяфирлерниң къальплериңе якъында къоркъу къояджакъмыз. Бараджакъ ерлери де джеэннемдир. Залымларның бараджакъ ери не фенадыр!
- (Бу ает Аллаһкъа инанмакъның берген маневий кучюнден маҳрум олғъанларның юреклерини къысқа вакъытта къоркъу сараджасыны ифаде этмекте. Бу аетлерде тильге алынгъан Ухуд дженкинде бир муддем мусульманларның чокбу телюкеге къапылып, дагылувларына разъмен, мушриклер мүим бир нетидже эльде этмедин, чекилип кеткен эдилер. Атта кетеяткъанларында бираз кери дёнюп, мусульманларның ишини битирмекни тюшюнген эдилер, анджасакъ дёнюв джесаретини косытермединер, бутюнлей еңильтемеген вазиетни сакъламакъ истеген эдилер).*
152. Сиз Аллаһның изнинен, душманларынызын ольдюргенде, Аллаһ сизге берген вадесини ерине кетирди. Ниает, ойле бир ан кельди ки, Аллаһ арзулагъанынызын (гъалебени) сизге косытергенден соң, зайдылыкъка огърадынызы; (Пейгъамбернинъ берген) эмири узеринде тартышмагъа башладынызы ве асий олдуннызы. Дюньяны истегенинъиз де бар эди, ахиретни исегенинъиз де бар эди. Соңра Аллаһ, дөнгөмек ичюн, сизни олардан (оларны магълюп этювден) четлетти. Ве ант олсун, сизни багышлады. Затен, Аллаһ му'минлерге нисбетен чокъ лютфидир.
153. О заман Пейгъамбер артыныздан сизни чагыргъаны алда, сиз токътамадан, (дженк мейданындан) узакълаша, ич кимсеге дёнюп бакъмай эдинъиз. (Аллаһ) сизге кедер усьтюне кедер берди ки, бундан толайы, истер элинъизден кеткенге, истер башынызыгъа кельгенлерге кедерленмейсинъиз. Аллаһ япкъанларыныздан хабердардыр.
154. Соңра о кедернинъ артындан Аллаһ сизге бир ишанч эндириди ки, (бу ишанч ёл акъян) юкъусырав алы бир къысмынъызын къаплай эди. Озь джанларының къайгъысына тюшкен бир топу да, Аллаһкъа къаршы акъсыз ерде, джахилие девриндекине бенъзеген, тюшюндженлерге къапыла эдилер, «Бу иштен бизге не!», дей эдилер. Де ки: Иш (зафер, ярдым, эр шейнинъ къарапы ве эмири) бутюнлей Аллаһкъа аиттири. Олар санъа анълатып оламагъанларыны ичлеринде гизлемектелер. «Бу иштен бизге бир шей олса эди, бу ерде ольдюрильмез эдик», дейлер. бойле де: Эвлериңизде къалгъан олса эдинъиз биле, ольдюрилови такъдир этильгенлер, ольдюрилип, тюшеджек ерлерине озы-озыликлеринден чыкъып кетер эдилер. Аллаһ ичинъизде не бар исе, эписини билир.
- (Ухуд дженкинде душман сайысы ве силясынен мусульманлардан къат-къат зияде эди. Факъат зафер де, магълубиет де Аллаһның элинде олғъаны ичюн мусульманларның узерине бир эминлик дуйгъусы эндирильди. Бу себептен, базы мусульманлар юкъламагъа яткъан эдилер.*
- Абдуллах б. Мес'уд: «Дженктехи юкъу алынынъ Аллаһтан, намаздакининъки исе, шейтандан» олғъаныны айта.*
- Эбу Талха: «Ухуд куню мен де узерлерине юкъу чоккенлер арасында эдим. Ойле ки,*

- къылым дефаларджа элимден тюшти; алдым, кене тюшти, алдым, кене тюшти...», дей.*
- Тефсирджилерге коре, бу аетте баас этильген экинджи топ инсанлар мунафыкълардыр. Мунафыкъларның бу ердеки ифаделери: «Бизге бундан бир файды, бир пай бармы!», «Бизим элимизден не келир!», «Тедбир меселесинде бизим фикирлеримиз алындымы!», киби маналарнен анълатылған).*
155. (Ухудда) эки орду къарышлашқын күнү, сизни ташлап кеткенлерни ильк япқын базы хаталар себебинден, шайтан (ерлеринден) тайдыргын эди. Кене де Аллаһ оларны афу этти. Чөнки, Аллаһ чокъ багышлайыджыдыр, халимдир.
156. Эй, иман эткенлер! Сизлер инкяр эткенлер ве ер юзүнде сеферге чыкъын я да дженклешкен къардашлары акъкында: «Эгер бизим янымызда къалгъанларында ольmez, ольдюрильmez эдилер», дегенлер киби олмань. Аллаһ бу къанаатны оларның юреклерине (гъайып эткен якъынлары ичюн чаресиз) бир асрест (ярасы) оларакъ къойды. Джанны берген де, аладжакъ да, Аллаһтыр. Аллаһ япқынларынъызын хакъкын или корер.
157. Эгер Аллаһ ёлунда ольдюрильсөнъиз я да ольсенъиз, шуны билинъ ки, Аллаһның магъфирети ве рахмети оларның топлагын бутюн шейлеринден даа хайырлыдыр.
158. Ант олсун, ольсенъиз де, ольдюрильсөнъиз де, Аллаһның узурында топланаджакъсынъыз.
159. О вакъытта Аллаһтан бир рахмет иле оларгъа муляйим даврандынъ! Эгер сен къаба, къатты юрекли олса эдинъ, ич шубесиз, этафынъдан даркъап кетер эдилер. Шу алда оларны афу эт; багышланувлары ичюн дуа эт; иш акъкында оларнен акъыл таныш. Къарапын берген заманынъ да, ялынъыз Аллаһкъа таянып ишан. Чөнки, Аллаһ Онъа таянып ишангъанларны север.
- (Шуураа (мушавере, акъыл танышуу) принципининъ Исламиетте мумб бир ери олгъаны аетте ачыкъ ифаде этильген. Анджакъ, шуурааның даиреси, шекли ве багълайыджылыкъ кучю мевзуларында Ислам алимлерине коре чешит фикирлер илери сюрюльген).*
160. Аллаһ сизге ярдым этсе, артыкъ сизге усүтүн келеджек ич кимсө ёкътыр. Эгер сизни быракъса, ондан соң сизге ким ярдым эттер? Му'минлер ялынъыз Аллаһкъа ишанып таянмалылар.
161. Бир пейгъамберге эманетке хыянет ярашмаз. Ким эманетке (девлет малына) хыянет этсе, къыямет күнү хайнлик эткен шейнинъ гунахы бойнуна асылы алда келир. Соңра эр кеске -асла акъызылзыкъка огъратылмадан- къазангъаны тамамынен берилир.
(Бедир дженкинде эльге кечирильген гъаниметлернинъ такъсиматы сырасында гъайып олгъан бир эшья ичюн мунафыкъларның: «Эр алда Мұхаммед алғандыр», деовлери узерине бу аеттинъ назиль олгъаны риваает этиле. Ухуд дженкинде Аз. Пейгъамберниң стратегик бир нокътагъа ерлештирген окъчыларының Ислам ордусының гъалебени къазанаджагъы ишарети узерине, Аз. Пейгъамбер тарафындан: «Эр кесинъ алған гъанимети озюнинъки оладжасакъ», киби бир сөз айткъаныны зан этерек, вазифелерини терк этювлери узерине, оларның бу зан этювни ред этмек ичюн эндирисильгени де риваает этиле).
162. Аллаһның хошнұтлығыны козеткеннен Аллаһның хышымына огърагын ич бир олурмы? Экиндјисининъ ери джеэннемдир. Джәэннem исе, не фена бир барыладжакъ нокътадыр.

163. Олар Аллаh къатында дередже-дереджедирлер. Аллаh оларның япқъанларыны корымекте.
164. Ант олсун ки, араларындан озылерине Аллаhның аетилерини окъугъан, (феналыкълардан ве инкярдан) озылерини темизлеген, озылерине Китап ве икметни огretken бир Пейгъамбер ёллавнен Аллаh му'минлерге буюк бир лютфте булунгъан. Албуки, даа эвель олар ап-ачыкъ бир сапыкълыкъта эдилер.
165. (Бедирде) эки къатыны (душманынъызының) башына кетирген бир мусебетинъиз, (Ухудда) озь башынъызгъа кельгени ичюнми: «Бу насыл ола!», дединъиз. Де ки: О озь къусурынъыздандыр. Шубесиз, Аллаhның эр шейге кучю етер.
(Бедирде мусульманлар мушриклерден етмии аскер ольдюрген, етмии адамны да эсир алгъан эдилер. Ухудда исе, етмии шеит бердилер. Аетте кечкен «мусибет»нен бунъа ишарет этильмекте. Ве бу, окъчыларның Аллаh Ресулының эмрини тутмагъанларындан себеп, башларына кельгени ифаде этильмекте).
- 166-167. Эки тараф къаршылашкъан куню сизинъ башынъызгъа кельгенлер, анджакъ Аллаhның истегинен олгъандыр ки, бу да му'минлерни айырды этюви ве мунафыкъларны ортагъа чыкътарыву ичюн эди. Буларгъа: «Келинъ, Аллаh ёлунда дженклешинъ; я да мудафаа япынъ», денильген вакъытта: «Дженклешмеге бильсек эди, эльбетте, сизинъ пешинъизден барыр эдик», дедилер. Олар о куню имандан зияде кяфирликке якын эдилер. Агызларынен юреклеринде олмагъанны сёйлей эдилер. Албуки, Аллаh оларның ичлеринде гизлегенлерини даа эйи билир.
168. (Эвлеринде) отурып да, къардашлары акъкъында: «Бизге уйса эдилер, ольдюрильмез эдилер», дегенлерге: «Эгер дөгъру сёзлю инсанлар исенъиз, джанларынъызын олюмден къуртарынъ бакъайыкъ!», де.
- 169-170. Аллаh ёлунда ольдюрильгенлерни сакъын олю сайманъ, аксине, олар тириидирлер; Аллаhның лютф ве кереминден озылерине бергенлеринен севинчили бир алда, Рабблери янында рзыыкларгъа наиль олмакъталар. Артларындан келеджек ве аля озылерине къатылмагъан шеит къардашларына да, ич бир кедер ве къоркъу олмагъаны муждесининъ севинчини дүймакъталар.
171. Олар Аллаhtан кельген нимет ве керемнинъ; Аллаh му'минлернинъ эджрини зая этмейджеги муджизесининъ севинчи ичинделер.
172. Яралагъандан сонъ, кене Аллаhның ве Пейгъамбернинъ чагъырувына уйгъанлар, (айрыджы) буларның араларындан эйилик япқъанлар ве такъва саibi олгъанлар ичюн пек буюк бир мукафат бар.
173. Бир къысым инсанлар му'минлерге: «Душманларының олгъан инсанлар сизге къаршы аскер топладылар; олардан аман сакъынынъ!», дегенлеринде, бу оларның иманларыны бир къат даа арттырды ве: «Аллаh бизге кяфи. О не гузель векильдир!», дедилер.
(Ривааетке коре, Ухуд дженкинде мусульманлар бир муддет бозулгъан сонъ, текраг топланувлары узерине муим бир нетиджеге иришип оламагъан душман ордусынынъ къоманданы Эбу Суфьян дженк мейданыны терк этеркен, Аз. Пейгъамберге: «Эй, Мұнәмmed! Келеджек сене Бедир мейданында сеннен текраг къарышлашаджакъмыз!», техдидини савургъан; Аз. Пейгъамбер де: «Инишаллан!», деген эди. Келеси йылы Эбу Суфьянның бойле бир азырлыкъ корыгени хабери Мединеге кельгенинен, Аз. Пейгъамбер бир суварий бирлигинен душманны къарышламагъа чыкъкъан эди. Иште, юкъарыдаки ает душман тарафындан кельген бу хабер

- къарышында мусулмандарның азми ве къараптылғыны, оларның юксек маневий күчюни тақъдир ве ифаде этмекте).*
174. Буның узерине, озылерине ич бир яманлық токъунмадан, Аллаһның нимети ве кереми иле кери кельдилер. Бойледже, Аллаһның ризасына уйдылар. Аллаһ буюк керем саибидир.
- (*Аз. Пейгъамбернинъ къоманданлығындаки бирлик Эбу Суфьяннен бир йыл эвель сёйлешильген ерде оларны бир афта къадар беклемди; анджакъ бир мықъдар аскернен ёлғыча чыкъынан Эбу Суфьянның дженклемшювден къоркъаракъ, арткъа къайткъаны узерине, мусульмандар да, кярлы алыш-веришилдер япаракъ, текрас Мединеге кельдилер).*
175. Иште, о шайтан анджакъ озы достларыны къоркъузыр. Шу алда, эгер иман эткен кимселер исенъиз, олардан къоркъманы, менден къоркъунъ.
- (*«Иште, о шайтан сизни озы достларындан къоркъузмакъта» шеклинде мана бермек де мумкүн. Акъикъатен, базы тефсирдожилер бу ерде меккелилернинъ Мединедеки мусульмандарны урькютюви ичюн тешвикъ япмакъ узьре ёллагъан Нуайм исимли адамға ишарет этильгенини бильдирелер).*
176. (Ресулым) Инкярда ярышкъанлар санъа къайтты бермесин, чонки, олар Аллаһкъя ич бир заар бералмазлар. Аллаһ оларгъа ахиреттен бир наисип бермемек истемекте. Олар ичюн чокъ буюк бир азап бар.
177. Шу ери акъикъат ки, иманны берип, инкярны алгъанлар Аллаһкъя ич бир заар бералмазлар. Олар ичюн элемли бир азап бар.
178. Инкяр эткенлер санмасынлар ки, озылерине мухлет бермемемиз олар ичюн даа хайырлыдыр. Оларгъа ялынтыз гунахларыны арттырувлары ичюн фырсат бермектемиз. Олар ичюн алчалтыжды бир азап бар.
179. Аллаһ му'минлерни (шу) булунгъан вазиетинъизде быракъаджакъ дегиль; сонъунда писни темизден айыраджакъ. Бунынънен берабер, Аллаһ сизге гъайбны да бильдирдек дегиль. Факъат Аллаһ эльчилиерinden тилегенини айырды этер. О алда, Аллаһкъя ве пейгъамберлерине иман этинъ. Эгер иман этсеньиз, тақъва саиби олсантыз, сиз ичюн де чокъ буюк бир эджир бар.
- (*Тефсирлерде бу аетнинъ: «Эй, Мұхаммед! Бизлерге кимлернинъ иман этип, кимлернинъ этмегенини бильдир», деген кяфирилерге джесап олгъаны бильдиреле).*
180. Аллаһның кереминден озылерине бергенлерини (нафакъада) хасислик косытергенлер, санмасынлар ки, о озылери ичюн хайырлыдыр; аксине, бу олар ичюн пек фенадыр. Хасислик эткен шейлери де къаямет кунюнде боюнларына сарыладжакъ. Коклернинъ ве ернинъ мирасы Аллаһнынъдыр. Аллаһ бутюн япкъанларынъыздан хабердардыр.
- (*Аеттеки «мирас» келимеси тефсирлерде эсасен бойле аньлатылған: Коклерде ве ерде не бар исе, эписи Аллаһнынъ мулькюдир. Ондан файдаланғанлар эп Онынъ мулькюни бир-биринден девир алмакъталар; о алда, Аллаһнынъ мулькюнде хасислик япувлары не къадар янълыши! Бир кунь эр кес оледжек ве малик олгъан шейлери узеринде мулькиетини гъайып этеджек; албуки, Аллаһ бакъийдир, мульк кене Онынъдыр).*
181. «Акъикъатен, Аллаһ факъыр, биз исе зенгинмиз», дегенлернинъ сёзюни, ант олсун ки, Аллаһ эшиткендир. Оларның (бу) дегенлерини акъсыз ерде пейгъамберлерни ольдюрювлериен бирликте язаджакъмыз ве дейджекмиз ки: Татынтыз о якъынды азапны!
- (*Еудийлернинъ бу алчалтыжды ифаделерининъ, пейгъамберлерни ольдюрюв гунахы иле*

- бир корюлюви, бир тарафтан, бу сёзлерни сёйлемекнинь буюк гунах сайылгъаныны, дигер тарафтан да, оларның ильк гунахынынъ бундан ибарет олмагъаныны, даа эвель де пейгъамберлернинъ джсанларыны къыйгъанларыны косътермектедири).*
182. Бу – дюньяда олгъанда, озь эллериңизнен япқынларынызынъ къаршылыгъыдыр. Ёкъса, Аллаh къулларына зулум этmez.
183. «Догърусы, Аллаh бизге, (коктен энген) атешнинъ ашайджакъ (якъып къор этеджек) бир къурбан кетирмегендже, ич бир пейгъамберге инанмамамызыны эмир этти», дегенлерге бойле де: Сизге менден эвель муджизелернен, (айрыджа) дедигинъиз (муджизе)нен нидже пейгъамберлер кельди. Эгер догъру инсанлар исенъиз, я оларны ничион ольдюрдинъиз?
- (Базы тефсирлерде накъл этильген бир ривааетке коре, Мединедеки еудийлернинъ мусульман олмамакъ ичюн мана оларакъ илери сюрген бу алельхусус муджизе шарты Аз. Исаның рисалетинен ортадан къалкъыкъан).*
184. (Ресулым!) Эгер сени яланджылыкъта къабаатласалар, (ятырама); керчектен сенден эвель ап-ачыкъ муджизeler, саифeler ве айдынлатыджы китап кетирген нидже пейгъамберлер де яланджылыкъта къабаатландылар.
185. Эр бир джанлы олюмни татаджакъ. Ве, анджакъ, къиямет куню япқынларынызынъ къаршылыгъы сизге тамамынен бериледжек. Ким джеэннемден узакълаштырылып, дженнетке къоюлса, о акыкъатен къуртулышкъа ириишкендер. Бу дюнья аяты исе, алдатыджы менфааттан башкъа бир шей дегиль.
186. Ант олсун ки, малларыныз ве джанларыныз меселесинде имтиянгъа чекиледжексинъиз; сизден эвель озылерине китап берильгенлерден ве мушриклерден бир чокъ кедерли сёзлер эшитеджексинъиз. Эгер сабыр этсенъиз ве такъва косътерсенъиз, мытлакъа бу, (япыладжакъ) ишлернинъ энъ дегерлисидир.
187. Аллаh озылерине китап берильгенлернден: «Оны мытлакъа инсанларгъа аньлатаджакъсыныз, оны гизлемейджексинъиз», диерек сёз алгъан эди. Олар исе, буны къулакъта алмадылар, оны аз бир уджретке деньиштилер. Япқын алыш-веришлери не къадар фена!
188. Санма ки, япқынларына севинген, япмагъанларынен макътанылмакъ истегенлер, эбет, санма ки, олар азаптан къуртуладжакълар. Олар ичюн элем бериджи бир азап бар.
189. Коклернинъ ве ернинъ укюмранлыгъы Аллаhнынъдыр. Аллаhнынъ эр шейге кучю етер.
190. Коклернинъ ве ернинъ яратылуында, гедженен куньдюзининъ бири-бири артындан келип-кетювинде, акылы еринде олгъанлар ичюн, акыкъатен ачыкъ ибretлер бар.
191. Олар аякъта олгъанда, отургъанда, янбашлап яткъанда (эр вакъыт) Аллаhны анъарлар, коклернинъ ве ернинъ яратылуы акъкъында терен-терен тюшюнирлер (ве бойле дерлер:) Раббимиз! Сен буны бошуна яратмадынъ. Сени тесбих этермиз. Бизни джеэннем азабындан къорчала!
- (Аллаh Таала 190-нджи аетте коклернинъ ве ернинъ яратылуынен гедже ве куньдюзининъ деньишювини, бир башкъа демекле, мекян ве заманнынъ шляхий къудретке делялетини акъылы еринде олгъанларнынъ ибret назарына быракъкъан ве, бойледже, бизден барлыкъынъ акъикъий бильгисине къавушмагъа арекет этювимизни, айрыджа бир ifаденен истегенден сонъ; 191-нджи аетте бу арекетни косътергенлернинъ Аллаhнынъ усътюн къудретининъ ве акърансыз санатынынъ эсерлерини идрек*

- этювлери нетиджесинде, Онъа терен бир сайгъынен ёнелювлерининъ къачынылмаз олгъаныны ортагъа къоймакъта).
192. Эй, Раббимиз! Догърусы, сен кимни джеэннемге къойсанъ, артыкъ оны резиль эткендирсинъ. залымларнынъ ич бир ярдымджылары ёкътыр.
193. Эй, Раббимиз! Акъикъат шу ки, биз: «Раббинъизге инанынъыз!», дие имангъа чагъыргъан бир даветчини (Пейгъамберни, Къур'анны) эшииттик, аман иман эттик. Артыкъ бизим гунахларымызыны багъышла, феналыкъларымызыны орьт, рухымызыны эйилернен берабер ал, эй, Раббимиз!
194. Раббимиз! Бизге пейгъамберлернинъ вастасынен ваде эткенлеринъни де икрам эт ве къямет кунюнде бизни резиль-русвай этме; шубесиз, сен ваденъден къайтмазсынъ!
195. Бунынъ узерине, Рабблери оларнынъ дуаларыны къабул этти. (Деди ки:) Мен эркек олсун, къадын олсун -ки, эп бир-биринъизденсинъиз- аранызыдан, чалышкъан ич бир кимсенинъ япкъаныны бошуна чыкъармайджам. Олар ки, иджрет эттилер, юртларындан чыкъарылдылар, меним ёлумда эзиетке огърадылар, дженклемештилер ве ольдюрильдилер; ант олсун, мен де оларнынъ феналыкъларыны орьтеджем ве оларны алтларындан ирмакълар акъкъан дженнетлерге къояджам. Бу мукафат Аллаh тарафындандыр. Аллаh; къаршылыкъынынъ гузели Онъынъ къатындадыр.
196. Инкярджыларнынъ (ферах ичинде) дияр-дияр долашувы сакъын сени алдатмасын!
(Базы му'минлернинъ мушриклерни кенини маддий имкянлар ичинде корювлери себебинен: «Коръгенимизге бакъылса, Аллаhнынъ душманлары узур ичинде, биз исе, сыкъынтыдамыз», деювлери, бу аетнинъ энгенине себеп оларакъ косътерильген. Эльбетте ки, бу ве онъа бенъзеген тенбиелернен Аз. Пейгъамбернинъ шахысында бутюн му'минлерге сесленильмекте).
197. Азачыкъ бир менфааттыр о. Сонъра оларннынъ бараджакъ ерлери джеэннемдир. О не фена барыладжакъ ерdir!
198. Факъат Рабблерине къаршы келювден сакъынгъанлар ичюн Аллаh тарафындан бир икрам оларакъ алтларындан ирмакълар акъкъан, эбедий оларакъ къаладжакъ дженнетлери бардыр. Эйи инсанлар ичюн Аллаh къатындаки (ниметлер) даа хайырлыдыр.
199. Эхл-и китаптан ойлелери бар ки, Аллаhкъа, эм сизге эндирильгенге, эм де озылерине эндирильгенге там бир самимиетликнен ве Аллаhкъа боюн эгерек, иман этерлер. Аллаhнынъ аетлерини аз бир парагъа сатмазлар. Иште, олар ичюн Рабблери къатында эджирлери бар. Шубесиз, Аллаhнынъ эсабы чабиктир.
200. Эй, иман эткенлер! Сабыр этинъ; (душман къаршысында) себат косътеринъ; (джихад ичюн) азырлыкълы ве ачыкъкозъ олунъ ве Аллаhтан къоркъунъ ки, мувафакъиетке ирише билирсинъиз.

4. ЭН-НИСАА

Иджерттен сонъ, Мединеде назиль олгъан, 176 аеттир.

«Нисаа» – къыдынлар демек. Бу суреде чокъча къдындан, джемиет ичинде къадынларнынъ

укъукъий ве ичтимай ери ве дегерлеринден сёз юрсетильгени ичюн, онъя «Нисаа» ады берильген.

Бисмиляһиrrраһмаанирраһииим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһның адынен).

1. Эй, инсанлар! Сизни тек бир нефистен яратқыан ве ондан да чифтини яратқыан ве экисинден бир чокъ эрекклер ве къадынлар тёретип яйғын Раббинъизден сакъының. Адыны анъаракъ, бир-биринъизден истекте булунгъан Аллаһтан ве акъарабалыкъ акъларына риаетсизлик этювден де сакъының. Шубесиз, Аллаh сизинъ узеринъизден козетиджидир.
2. Етимлерге малларыны беринъ. темизни пис олгъаннен деньишменъ, оларның малларыны кенди малларынызгъа къатаракъ, (кенди малыныз экен киби) еменъ; чонки бу, буюк бир гунахтыр.
3. Эгер (оларнен эвленген тақъдириңизде) етимлерниң акъларына риает эталмамакътан къоркъсаның, бегенгенинъиз (я да сизге элял олгъан) къадынларыныздан экишер, учер, дёртер алынъыз. Акъсызылыкъ япудан къоркъсаның, бир дане алынъыз; я да саип олгъан (джариелеринъиз)нен къанаатленинъиз. Бу, адалеттен айырылмаманъыз ичюн энъ уйгъуныдыр.
(Яратылыштан кельген куньджюлик дуйгъусына рагъмен, аетниң эреклерге бирден зияде къадыннен эвлениовге изин берюви эзельден берли -даа зияде гъайры муслимлердже- тенкъит ве итиразгъа мевзу олгъан. Анджакъ, Исламның бу изнини дигер талиматы ве аятның деньишиджи шартларына коре эльге алмакъ зарур. Исламгъа коре, зина кесен-кес арамдыр; шу алда зинаға алыт баргъан ёлларны кесмек керек. Эреккниң кучлю ве къабишиетли, къадынның исе, зайыф ве истекесиз олууы я да, дөгъурмагъаны алында, дженк ве башкъа себеплернен, эреклерниң азалууы ве къадынларның чокълашууы киби вазиетлерде, эреккниң бирден зияде къадыннен эвлениови зарурий ола билир. Бойле вазиетлерде эреккниң бирден зияде къадыннен эвлениови бир эмир дегиль, бир изиндиr; экиндже ве учюндже... къадын оладжакъ ханым да бунъа меджбур дегиль. Айрыджа, бу изин къайдысыз, шартсыз олмайып, адалет шартына багълы, бунъа риает эталмайджасындан къоркъканларгъа бир къадыннен къанаатленмелери эмир этильген. Бутюн бу къайлар ве шартлар, гузель тюшюнильген вакъытта, Исламның бу изнинин вакъты иле деньишик шартларгъа уюв нокътаи назарындан, энъ макъбул ёл олгъаны ачыкъча аньлашиладжакъ).
4. Къадынларгъа мөхирлерини гонъюль ризасы иле (джумертче) беринъ; эгер гонъюль хошлугъы иле о мөхирниң бир къысмыны сизге багъышласалар, оны да афиетнен ашанъ.
5. Аллаһның кечинишинъизге дестек япкъан малларынызын акъылы ирмегенлерге (акъыл-балигъ олмагъанларгъа) берменъ; о малларнен оларны бесленъ, кийдириң ве оларгъа гузель сёз сёйленъ.
6. Эвлilik чагына кельгенге къадар етимлерни (козетип) деньенъ, эгер оларда акъылда бир пишкинлешүв коръсенъиз, аман малларыны озылерине беринъ. Буюйджеклер (де, къайтарып аладжакълар,) дие о малларны исрафнен ве ашыкъып еменъ. Зенгин олгъан (вели) иффетли олмагъа арекет этсин, ёкъсул олгъанда (итияджы ве эмегине) уйгъун оларакъ ашасын. Малларыны озылерине берген вакътынъызда янларында шаат булундырынъ. Эсап сорайджакъ оларакъ да, Аллаh кяфидир.

7. Ана-бабаның ве акърабаларның къалдыргъанларындан эркеклерге бир пай бар; ана-бабаның ве акърабаларның къалдыргъанларындан къадынларга да бир пай бар. Истер азындан, истер чокъундан, белли бир иссе айырылгъандыр.
(Мирастан пайы олмагъан) акърабалар, етимлер ве ёксуллар мирас тақъсиматында азыр булуңса, бундан оларны да рызыкъландырынъ ве оларгъа гузель сөз сейленъ.
(Бу эки аеттен биринджиси джахалиет девири адемлерини йыкъаракъ, мирастан къадынның да пайы олгъаныны, Аллаһның олар ичюн айыргъан бу пайның мытлакъа озылерине берилови кереклигини ифаде этмекте. Экинджи ает висе, Ислам кетирген энъ кениши къардашлыкъ ве энъ инсаний таянышма анъламы ве ичтимай адалет принципи ичинде миаста пайы олмагъан -нисбетен- узакъ акъараба, о джисварда булуңгъан факъыр-фукъареге де мирастан бир шейлер бериловини, гонъюллериңинъ алынувыны, эмексиз эльде этильген серветке нисбетен пейда оладжасакъ менфий дүйгүларның оғю алынувыны эмир этмекте).
8. (Мирастан пайы олмагъан) акърабалар, етимлер ве ёксуллар мирас тақъсиматында азыр булуңса, бундан оларны да рызыкъландырынъ ве оларгъа гузель сөз сейленъ.
(Бу эки аеттен биринджиси джахалиет девири адемлерини йыкъаракъ, мирастан къадынның да пайы олгъаныны, Аллаһның олар ичюн айыргъан бу пайның мытлакъа озылерине берилови кереклигини ифаде этмекте. Экинджи ает висе, Ислам кетирген энъ кениши къардашлыкъ ве энъ инсанний таянышма анъламы ве ичтимай адалет принципи ичинде миаста пайы олмагъан -нисбетен- узакъ акъараба, о джисварда булуңгъан факъыр-фукъареге де мирастан бир шейлер бериловини, гонъюллериңинъ алынувыны, эмексиз эльде этильген серветке нисбетен пейда оладжасакъ менфий дүйгүларның оғю алынувыны эмир этмекте).
9. Аджиз, кучю етmez балалар къалдыргъан тақъдирлеринде (аллары не олур) дие, къоркъаджакълар (етимлерге акъсызылыкъ этювден) къоркъып титресинлер; Аллаһтан сакыныслар ве дөгъру сөз сейлесинлер.
(Етимлерниң вели ве василери, оларгъа озы балаларына давранылувыны истегенлери киби давранмалыдырлар; чонки, озы балалары да бир кунь етим ве чаресиз къала билирлер).
10. Акъсызылыкъынен етимлерниң малларыны ашагъанлар, шубесиз, къарынларына анджакъ атеш тыкъынан олурлар; затен олар алевленген атешке кирежеклер.
11. Аллаh сизге, балаларының акъкында, оғъулгъа кызыз пайының эки къатыны (мирас берювииңизни) эмир эте. (Балалар) экиден зияде кызыз олса, олюнинъ къалдыргъанының учте экиси оларныңдыр. Эгер ялынъыз бир кызыз исе, ярысы онынъдыр. Ольгенниң баласы бар исе, ана-бабасындан эр бирининъ мирастан алтыда бир иссеси бар. Эгер баласы ёкъ да, ана-бабасы онъя варис олгъан исе, анасына учте бир (тюшер). Эгер ольгенниң къардашлары бар исе, анасына алтыда бир (тюшер). Бутюн бу пайлар ольгенниң япаджакъ васиетинден ве бордж одельген сонъдыр. Бабаларының ве оғъулларыныңдан ангисининъ сизге файда нокътаи назардан даа якъын олгъаныны билалмазсыныз. Булар Аллаh тарафындан къоюлгъан фарзлардыр (пайлардыр). Шубесиз, Аллаh илим ве икмет саибидир.
(Исламның мирас укъукъында пайлар иле мукеллефиетлер арасында мусавиийлик ёлу тутулгъан, даа чокъ арджалама япмакъ меджбуриетинде олгъанларгъа чокъ, даа аз арджалама вазиетинде олгъанларгъа аз иссе берильген. Ислам айле укъукъуна коре, эвленгенде мехир береджек, дююн масрафы япаджасакъ – эркектир. Эвленгенден сонъ, истер муҳтадж олгъан якъын акърабасына ве истер чифти ве балаларына бакъаджасакъ, оларгъа ашайджасакъ, киеджек, мескен киби энъ аз итияджларыны теминлейджек – кене эркектир. Иште, бу себеплерден ки, эсас оларакъ миаста эркеклерниң пайы, къадынларныңкінден эки къат зияде олгъан).
12. Япаджакъ васиеттен ве борджтан сонъ, чифтлеринъизниң, эгер балалары олмаса, къалдыргъанларының ярысы сизинъидир. Балалары олса, къалдыргъанларының дөртте бири сизинъидир. Баланың олмаса, сизинъ де япаджакъ васиетинъизден ве борджтан сонъ, къалдыргъаныңыздың дөртте бири оларныңдыр (зевджелеринъизниңидир). Баланың олса, къалдыргъаныңыздың секизде бири оларныңдыр. Эгер бир эркек ве къадынның, ана-бабасы ве балалары олмагъаны алда,

(келяле шеклинде) малы мирасчыларгъа къалса ве бир огълан я да къыз къардаши олса, эр бирине алтыда бири тюшер. Бундан зияде олсалар, учте бирге ортакътырлар. (Бу такъсимат) япымаджакъ васиеттен ве борджтан сонъ, кимсе зааргъа огъратылмадан (япымаджакъ). Булар Аллаһтан сизге васиеттир. Аллаһ эр шейни хакъкы иле билиджидир, халимдир.

(Келяли шеклинде, малны ян хысымларына къалгъан кимселернинъ пайларыны анълаткъан къысымда кечкен огълан къардаши ве къыз къардаши – ана бир къардашлардыр. Тувгъан къардашларнынъ вазиети суренинъ сонъунда анълатыладжакъ).

13. Булар Аллаһнынъ (къойгъан) сынъырларыдыр. Ким Аллаһкъа ве Пейгъамберине итаат этсе, Аллаһ оны земининден ирмакълар акъкъан дженнетлерге къояджакъ; о ерде даймий къаладжылардыр; иште, буюк къуртулыш будыр.
14. Ким Аллаһкъа ве Пейгъамберине къаршы исъян этсе ве сынъырларыны ашса, Аллаһ оны даймий къаладжакъ бир атешке сокъар ве онынъ ичюн алчалтыджы бир азап бардыр.
(Укъукъ системалары – варислернинъ аладжакъ пайларында олгъаны киби, якъынлыкъ ве узакълыкъ дереджелерине коре, акърабанынъ варис олып-олмагъаныны тайин этюв меселесинде де, фаркълы къабул ве табдикъларны менимсегенлер. Меселя, Исламдан башкъа базы системаларда ольгеннинъ балалары олса, ана-бабасы варис оламайлар. Ислам мирас укъукъы пайларны дагъыткъанды, адиль мусавийлик эсасына риает эткени киби, варислерни тайин эткенде де, якъынлыкъ дереджесинен берабер, файданы козъ огюне алгъан, дюнья ве ахирет аятында олюoge файдасы токъунгъан ве токъунаджакъ акърабаны мирастан маҳрум этмеген).
15. Къадынларыныздан фаишелик япкъанларгъа нисбетен араныздан дёрг шаат кетиринъ. Эгер шаатлыкъ этсeler, о къадынларны олум алыш кеткендже я да Аллаһ оларгъа бир ёл ачкъангъадже, эвлерде апс этинъ.
16. Араныздан фухуш япкъан эр эки тарафкъа джеза беринъ; эгер тёвбе этсе, услансалар, артыкъ оларгъа джеза берип, эзиет этювден взагечинъ; чонки, Аллаһ тёвбелерни чокъ къабул этиджи ве чокъ мерхаметлидир.
(Бу эки ает фухуш денильген чиркин фииль иле багълыдыр. Төфсирдожислернинъ чокъу эр экиси де зина шеклиндеки фухушкъа аит олут, биринджиси эвленгенлернинъ зинасы, экиндjisisi исе, бекярларнынъ зинасы акъкъында ильк девирлерде тедбикъ этильген джезаны анълатмакъта. Даа сонъра кельген ает (Нуур, 24/2) ве хадислернен Аз. Пейгъамбернинъ тедбикълерине коре, бу аетлер несх этильген, бекярларнынъ зинасы ичюн белли сайыда сопа, эвлilerнинъ зинасы ичюн «реджис» джезасы тайин этильген. Базы төфсирдожислерге коре исе, аетлер несх этильмен; яни укюмлери арекеттеп токътатылмағын; бу аетлерден биринджиси къадынлар арасындаки севиджисилик фаишелигине, экинджи ает исе, эркеклер арасындаки ливата фаишелигине аит. Буларнынъ джезасы аетлерде олгъаны кибидир. Къадыннен эркек арасындаки зина фухушынынъ джезасы исе, Нуур суресиндеки аетте беян этильген).
17. Аллаһнынъ къабул этеджеги тёвбе, анджакъ бильмейип феналыкъ япип да, сонъра тез тёвбе эткенлернинъ тёвбесидир; иште, Аллаһ буларнынъ тёвбесини къабул этер; Аллаһ эр шейни билиджидир, икмет саибидир.

18. Ёкъса, феналыкъларны япып да, араларындан бирисине олюм келип чаткъанынен: «Мен шимди тёвбе эттим», дегенлернен кяфир оларакъ ольгенлер ичюн (къабул этиледжек) тёвбе ёкътыр. Олар ичюн адждакы бир азап азырлагъандырыз.
19. Эй, иман эткенлер! Къадынларгъа зорнен варис олувинызыз, сизге элял дегиль. Ачыкътан-ачыкъ бир эдепсизлик япмагъандже, оларгъа бергенинъизниң бир къысмыны эльге кечирюинъиз ичюн де къадынларны сыйкыштырмань. Оларнен эйи кечининъ. Эгер олардан хошланмасанызыз, (билинъ ки,) Алланынъ акъкынызыда чокъ хайырлы япаджакъ бир шейинден де хошланмагъян ола билирсинъиз.
(Исламдан эвель араплар къадынгъа чокъ фена муамеле эттер, бу джумледен, къаджасы ольген къадынны, онынъ мирас къалдыргъан малы киби къабул этте, къадын истемесе биле, онынънен эвленимек я да оны башкъасына эвленидирмек акъкына саип олгъанларны тюшюне, къадынны къулланарақъ, маддий менфаат корымек ёлuna кире эдилер. Ает бутюн бу акъсызлыкъларгъа соң берди, къадынгъа ляйыкъ олгъан акъларны кетирди).
20. Эгер бир къадынны ташлап да, ерине башкъа бир къадын алмакъ истесенъиз, олардан бирине юклернен мехир берген олсанызы дахи, ондан ич бир шейни кери алмань. Сиз ифтира этерек ве ачыкътан-ачыкъ гунах ишлеерек, оны кери алышынъизмы?
(Исламда эреккэ эвленеджес къадынгъа мехир адынен бир мал берир. Бунынъ микъдары урф, адем ве теньешине коре тайин этилир. Мехир къадыннынъ акъкыны, онынъ хусусий малыдыр, пешин берильмеген олса, къоджасы айыргъанда я да ольген вакътында къадынгъа дер'ал оденюви керек. Эреклернинъ чешит ёллар ве ийлелернен бу акъны къысмен я да тамамынен еювлери, бергенлерини зорлап къайтарып алувлары диний тарафтан дөгъру дегиль).
21. Вакъты иле сиз бир-биринъизнен ашыр-нешир олгъан ве олар сизден дөгъру бир теминат алгъаны алда, оны насыл кери алышынъиз.
(Бир къадыннен эвленин бирлешкен я да бирлешеджес бир къаарда берабер къалгъан (хальвет олгъан) къоджа оны айыргъан такъидре, мекирнинъ эписини одер. Аетте «Бир-биринъизнен ашыр-нешир олгъан» денилерек, буларгъа шиарет этильмекте. Бирлешюв ве хальвет олмадан айырылгъан алда исе, къадын мекирнинъ ярысына акълы олур).
22. Кечмиште олгъанлар бир янда, бабаларынызының эвленин къадынларынен эвленимениң; чонки бу бир аясызлыкътыр, игренч бир шейдир ве фена бир ёлдыр.
(Исламдан эвель арапларнынъ огей аналарынен эвлениюв шеклиндеки чиркин бир адедини ортадан къалдыргъан бу аеттен соң, мусульманларнынъ башкъа кимселернен эвеленювлериининъ джаиз олмагъаныны анълатмакъ узьре, бойле буюрыла:)
23. Аналарынызыз, къызларынызыз, къыз къардашларынызыз, алаларынызыз, тейзелеринъиз, къардаш къызлары, къыз къардашнынъ къызлары, сизни эмизген аналарынызыз, сют таталарынызыз, къадынларынызының аналары, озылеринъизнен бирлешкен чифтлеринъизден олуп, эвлеринызде булунгъан огей къызларынызыз сизге арам къылынды. Эгер оларнен (никяхланып да) даа бирлешмеген олсанызыз, къызларыны алувинызыда сизге бир зарап ёкъ. Озюнъизден олгъан оғъулларынызының къадынлары ве эки къыз къардашны бирден алмакъ да сизге арам къылынды; анджакъ кечкен кечмиштир. Аллан чокъ багъыштайыджы ве мерхаметлидир.
(Аетнинъ «никяхланып да, бирлешмеген къадынларнынъ къызларынен эвлениювинъизде

зарар ёкъ» манасындан къысмындан макъсат, анасы никяхлы олгъанда, онынъ къызыны да алмакъ дегиль. Джайыл олгъаны – бир эреккниң никаяхлап да, озюнен бирлешимеден, айырылған къадынның башкъасындан олгъан къызынен эвленимектир. Аетте эвленильмеси кесен-кес оларакъ ясакъланғанлардан башкъа, акъарабанен эвленимек базы шарт ве заруриетлер себебинен, джайыл къылынмақънен берабер, хадислер акъараба олмагъанларнен эвлениовни төвсие этелер).

24. (Дженкте эсир оларакъ) саип олгъан джариelerинъиз истисна, эвли къадынлар да сизге арам къылынды. Аллаһның сизге эмири будыр. Булардан башкъасыны намуслы олмакъ ве зина этmemек узьре, малларынъызnen (мехирлерини беререк) истеювиның сизге элял этильди. Олардан файдаланувынызға къаршылыкъ къараплаштырылған мехирлерни беринъ. Мехир кесильгенден соңъ, (бир микъдар эксилтюв ичюн) къаршылыкълы анълашувинызда сизге гунах ёкътыр. Шубесиз, Аллаһ илим ве икмет саибидир.
- (Базы динглерде ве оларға таянған укъукъларда къадын озюнен эвлениеджек эреккек бермек узьре, мал (драхома – приданье) эдинир; яни бу саеде эрекклериниң озюне разъбет этювлерини теминлемеге арекет эттер. Исламда исе, къадын озы-озылюгинден дегерлидир. Онынъ малына дегиль, озюне разъбет этилир. Буны символика этмек узьре де, къадын дегиль онынънен эвленимек истеген эрекек онъа бир шейлер берир ки, бунъа мехир денильген).*
25. Араныздан иманлы урь къадынларнен эвленимеге кучю етмеген кимсе, эллеринъиз алтында олгъан иманлы яш къызларыныз (сайылған) джариelerинъизден алсын. Аллаһ сизинъ иманызын даа яхши бильмекте. Эп айны тамырдансыныз (инсанлыкъ нокътаи назарындан аранызыда фаркъ ёкътыр). Ойле исе, иффетли яшавлары, зина этmemелери ве гизли дост да тутмамалары шарты ве саиплериниң изнинен, оларны (джариelerни) никаяхлап алынъ, мехирлерини де керек мыкъдарда беринъ. Эвленигенден соңъ, бир фαιшелик япсалар, оларға урь къадынларның джезасының ярысы (тадбикъ этилир). Бу, (джариенен эвленимек ичюн), араныздан гунахкъа тюшмектен къоркъынлар ичюндир. Сабыр этивюнъиз исе, сиз ичюн даа хайырлыдыр. Аллаһ чокъ багышшайыджы ве мерхаметлидир.
- (Зина кесен-кес оларакъ арамдыр. Бир уджремт къаршылығында анълашаракъ, кечиджи бир заман ичюн эвленимек динге коре дөгъру дегиль. Никыхсыз яшамакъ ве дост тутмакъ да, зинаның башкъа чешитлеридир. Бир мусульманың эвленимек итияджына нисбетен япаджасакъ шеи, имкяны олса, эвеля бир му'мин ве урь къадыннен эвленимектир; мусульман олмагъан эхл-и китап къадынларынен эвлениови де джаиздир. Соңра, сырасынен му'мин джарие ве му'мин олмагъан джариенен эвленимек келир. Джарие бир башкъасына айт олгъаны ичюн, онынънен эвленимекниң базы сынъырлавлары бар; бу себепнен, джариенен эвлениовде сабыр этип, имкяның дөгъувыны беклемек инсан ичюн даа хайырлыдыр. Аетниң джариelerге «къызларыныз» деген ве «бутюн инсанларның бир тамырдан кельгенлерини, инсан эвляды олгъанларыны» тюшюнерек, оларның хор корюльмемесини, оларнен эвленимектен чекинильмемесини истеген къысмы, Исламның инсанғъа берген дегери нокътаи назарындан, муим весикъалар маитетиндеридир. Дженк эсирлерини ичюн ялынъыз альтернатив – къуллыкъ ве джариелик дегиль. Эсир, къул ве джарие статусына кечирильген олса, бу тақъдирде оларға япылған муамеле урь инсанларныңкине олдукъча якъын ве макъсаттаки хидаетке иришивлерини теминлер).*

26. Аллаh сизге (бильмегенлеринъизни) анълатмакъ ве сизни, сизден эвельки (эйи)лерниъ ёлларына къавуштырмакъ ве сизинъ гунахларынъизны багъышламакъ истей. Аллаh хакъкъы иле билиджиидир, екяне икмет саибидир.
27. Аллаh сизинъ тёвбенъизни къабул этмек истер; шехветлерине уйгъанлар (фена арзуларынынъ эсири олгъанлар) исе, бус-бутюн ёлдан чыкъкъанынъизны истерлер.
28. Аллаh сизден (юкюнъизни) азалтмакъ истер; чюнки, инсан зайды яратылгъандыр. (*Бу алда диний теклифлер ве вазифелер бирер юк дегильдир; там аксине, инсанны дюнья ве ахирет аятында чыкъымсызлыкъка тюшмектен, алтындан чыкъып оламайджасакъ я да озюне файда ерине зарар кетиреджеск иши ве давранышларгъа кирюведен къорчалагъан, бойледже, юкюни енгиллеткен алыштырувлар, тертиптер ве дөгъру ёлны косътерювлердир.*)
29. Эй, иман эткенлер! Къаршылыкълы ризагъа таянгъан тиджарет олуви алы истисна, малларынъизны батыл (акъсыз ве арам ёллар)нен арантызыда (алып-беререк) ашамань. Ве озюнъизни ольдюрмень. Шубесиз, Аллаh сизни къорчалайджакътыр.
30. Ким душманлыкъ ве акъсызлыкънен буны (арам ашамакъны я да ольдюрмекни) япса, (бильсин ки) оны атешке атаджакъмыз. Бу исе, Аллаhкъа чокъ къолайдыр. (*Къаршылыкълы ризагъа таянгъан мал-пара, эмек-уджрест ве бунъа бенъзеген денъишиовлер эм шахыслар, эм де олар тешкиль эткен топлум ичюн файдалыдыр; бу себептен де, дөгърудырып. Разылыкъсыз ве акъсыз къазанчлар исе, кечиджи ферах ве менфаатлар кетирмекнен берабер, артындан исъянлар, девирювлер ве фелякетлер кетирир. Ает «башкъасынынъ малыны» демек ерине, «малларынъизны» демекнен «миллий сервет» манасына якъындыр. Малий акъсызлыкъларнынъ кетирген фелякетлеринден бири ве, бельки, энъ муими – къатльдир; акъсызлыкънен ве арам ёлларнен сервет япмакъ – шахыс ве джемиет оларакъ, яваши-яваши олюмге бармакъ демектир. Чюнки, шахсий интикъам дуйгъусы, шахсий ольдирювлерге ёл ачар экен, ичтимай сыйынфлар арасында интикъам дуйгъусы да ичтимай патлавларгъа ве девирювлерге себеп олмакъта).*
31. Эгер ясакъландыгъынъиз буюк гунахлардан къачынсанъыз, сизинъ кучюк гунахларынъизны ортөрмиз ве сизни шерефли бир ерге къоярмыз. (*Инсанлар, яратылышларына коре, гунахтан къорчалангъан дегиллер, гунах ве къабаат ишлемек къабилетлери де бар, фазилетлери де. Фазилетлери нефсаный арзуларына нисбетен курешлеринден кельмекте. Къул элинден кельгенни япъканынен, Мевля уфакъ-тюфек къусурларыны ортеджеск, юзлемейджеек).*)
32. Аллаhнынъ сизни бир-биринызден усътюн къылгъан шейлерни (башкъасында олуп да, сизде олмагъаны) асretликнен арзу этмень. Эркеклерниъ де къазангъанларындан насиplerи бар, къадынларнынъ да къазангъанларындан насиplerи бар. Аллаhtан лютфини истенъ; шубесиз Аллаh эр шейни бильмектедир. (*Аллаh эр къулuna къабилиет ве чалышувына коре ниметлер, насиpler берген; башкъасында олгъангъа козъ тикмек, онынъ асretини чекерек, омюр кечирмек ерине, эр кеснинъ озюндекисини корюви, онынъ къыйметини билови ве истейджеегини Аллаhнынъ лютфинден истемеси керек).*)
33. (Эркек ве къадындан) эр бири ичюн, ана, баба ве акърабанынъ къалдыргъанындан (исселерини аладжакъ олгъан) варислер яптыкъ. Еминлерниъиз багълагъан кимселерге де, пайларыны беринъ. Чюнки, Аллаh эр шейни коръмекте. (*«Еминлерниъ багълагъан кимселери» джасахиие девринде адем олгъан бир чешиит*

мукъавелели мирасчылар олуп, башкъа бир аетнен (Энфааль, 8/75) укми ортадан къалдырылгъан. Бир башкъа анълайышкъа коре, булар – чифтлердир ве ает несх этильмеген).

34. Аллаһның инсанлардан бир къысмыны дигерлерине нисбетен устюн къылыву себебинен ве малларындан арджлама япқынлары ичюн, эркеклер къадынларның ребери ве къорчалайыджылардыр. Оның ичюн салиха къадынлар итааткярдыр. Аллаһның озылерини къорчалавына нисбетен гизлини (кимсе корымесе де, намусларыны) къорчалайыджылардыр. Баш къалдырувындан шубеленген къадынларның гъоза огют беринъ, оларны төшеклерде янгызыз быракынызыз ве (буларнен ёлгъа кельмеселер) дөгюнъ. Эгер сизге итаат этселер, артыкъ оларның алайхине башкъа бир ёл къыдырманъ; чюнки, Аллаһ юджедир, буюктир.
(Эркеклернинъ маддий ве маневий хусусиетлеринен икътисадий роллери оларның аиле башы олувларыны табиий япқын. Аиле кучюк бир джемиеттir. Джемиет тертипнен яшар. Тертип исе, бир реберни, бир идареджини зарурий таныр. Исламда девлет реберinden аиле реисине къадар эр идареджиси иляхий талиматкъа коре арекет этмек, ёнетмек меджбуриетиндедир; о алда, оларгъа итаат – бу талиматкъа итаат демектир. Идаре этилдэжи я да этилдэжи бу талиматтан тышкъа чыкъса, итаатсызлыкъ этсе, джеза тедбикъ этилир. Бу ерде баас мевзусы олгъан зевдженинъ итаатсызлыгъыдыр. Чаре оларакъ эвеля огют бермек, соң тёшек айырмакъ ве даа сонъра да, дөгмек төвсие этильген. Къур'аннынныз бизге теблигъ эткен Аз. Пейгъамбер (с.а.) ич бир вакъыт къадын дөгмегени киби, «Къадынны эшик дөгген киби дөгют де, куннинъ сонъунда оны къойнунъызгъа алып ятувинызыз оладжасакъ шейми?», буюрапакъ, умметини тенбиеlegен. Дөгмек джезасы къулланылгъан такъидирде, къадынның джсаныны якъмайджасакъ ве вуджудында из къалдырмайджасакъ шекильде япылувы да ифаде этильген. Шу алда таякъны Ислам кетирмеген, аксине оны енгиллөтерек, ортадан къалдырмагъа ёнельгендердир. Айрыджа, къадынгъа да, къоджасындан шикяччи олулы алында, хакем ве акимге баш урмакъ, акъкъыны къыдырмакъ имкяныны берген).
35. Эгер къадын-къоджаның аралары бозулувындан къоркъсанызыз, эркекнинъ аиласинден бир хакем ве къадынның аиласинден бир хакем ёлланъ. Булар барыштырмакъ истеселер, Аллаһ араларыны булыр; шубесиз, Аллаһ эр шейни билиджи, эр шейден хабердар олуджылардыр.
36. Аллаһкъа ибадет этинъ ве Онъа ич бир шейни ортакъ къошманъ. Ана-бабагъа, акърабагъа, етимлерге, ёкъулларгъа, якъын комшугъа, узакъ къомшугъа, якъын аркъадашкъа, ёлджугъа, эллериңиз алтында олгъанларгъа (къул, джарие, хызметчи ве оларгъа бенъзегенлерге) эйи давранынъ; Аллаһ озюни бегенген ве дайма макътанып турған кимсени севмез.
(Аллаһкъа къул олмакъының шарты бойле бир ахлякъкъа саип олмакътыр; къаба-саба, акъсыз, залым, хасис, эр кеске феналыкъ эткен ... кимселер ялынъызы базы ибадетлерни япмакъынен Аллаһ къатында макъбул бир къул оламазлар).
37. Булар – хасислик япқын ве инсанларгъа да хасисликни төвсие эткен, Аллаһның оларгъа лютфинден бергенини гизлеген кимселердир. Биз кяфирлер ичюн алчалтыджы бир азап азырладыкъ.

38. Аллаһкъа ве ахирет кунюне инанмагъанлары алда, малларыны инсанларгъа косътериш ичюн сарф эткенлер де (ахиретте азапкъа оғърарлар). Шейтан бир кимсеге аркъадаш олса, не фена бир аркъадаштыр о!
39. Аллаһкъа ве ахирет кунюне иман этип де, Аллаһның оларгъа бергенлеринден (Оның ёлунда) арджласалар эди, не олур эди санки! Аллаһ оларның вазиетини хакъкъы иле бильмекте.
40. Шубе ёкъ ки, Аллаһ зерре къадар акъсызлыкъ этmez. (Къулның япъан иши, эгер бир феналыкъ олса, оның джезасыны адалетле берир). Эйилик олса, оны къатлар (къат-къат арттырыр), озюндөн де буюк мукяфат берир.
41. Эр бир умметтен бир шаат кетирген ве сени де оларгъа шаат оларакъ косътерген вакътымызды аллары нидже оладжакъ!
- (Бутюн пейгъамберлер умметлерине айны иман эсасларыны кетирген ве теблигъ эткенлер. Низам ве ахлякъ саасында исе -принциплер денъишиюннен берабер- медений ве ичтимайш шартларгъа коре, шекиллер ве тедбикъатлар денъишимекте. Соңки пейгъамбер Мұхаммед Мустафа (с.а.) инсанларның илим ве медениетте энъ илери девирлеринде оларгъа ребер оладжасыкъ эткен къамиль динни кетирген ве теблигъ эткен. Пейгъамберлер кетирген иманны ве низамны денъишитирген я да инкяр эткенлер ахиретте маҳкеме оладжасыкъ ве пейгъамберлерди, олар алейхине шаатлыкъ этеджеклер. Хатему'ль-энбия (с.а.) исе, бутюн пейгъамберлернин лехинде шаатлыкъ этерек, оларны тасдикъ эйлейджеек.*
- Бухарийнин риваєтине коре, Ресулллах (с.а.) сахаби Ибн Месуддан онъа Къур'ан окъугъаныны истеген, онынъ: «О санъа эндирильгени алда, мен санъа окъуйджағыммы?», дегени узерине: «Эбет, оны баشكъасындан динълемек ошума кете», буюргъан. Ибн Месуд бундан сонърасыны бойле аньлатта: «Нисаа суресини окъудым. 41-нджи аетке (бу аетке) кельгенде, Ресулллах (с.а.): «Шимдилек етер», деди, бир де бакътым ки, козълеринден яшлар акъа).*
42. Куфюр ёлуна сапып, пейгъамберни динълемегенлер о куню ерининъ тюбюне батырылмакъыны истерлер ве Аллаһтан ич бир хаберни гизлеп оламазлар.
43. Эй, иман эткенлер! Сиз саргъош олгъанда -не сёйлегенинъзни бильгенге къадар-джюнүп олгъанда- ёлджу олгъан истисна- гъусул эткенге къадар, намазгъа якълашманъ. Эгер хаста олып я да бир ёлжулыкъ узеринде олсанъыз, я да сизден бириңиз аякъ ёлдан кельсе, я да къадынларгъа токъунып да (бу вазиетлерде) сув тапамасанъыз, о заман темиз бир топракънен тейеммум этинъ: юзълеринъизге ве эллеринъизге сюринъ. Шубесиз, Аллаһ чокъ афу этиджи ве багъышлайыджыдыр.
- (Абдест алмакъ ве гъусул япмакъ керек олгъан бир мусульман сув тапалмагъан тақъдирде, топракъ ве ер юзи джынсындан бир шейнен тейеммум этер. Тейеммум эм абдест, эм де гъусул ерине кечер. Айрыджа, сувны къулланмагъа мани олгъан хасталыкъ, къоркъу, сувнынъ узакъта олувы киби базы узюрли вазиетлерде де тейеммумни джазаиз япар).*
44. Озылерине Китаптан насиپ берильгенлерге бакъсана! Сапыкълыкъыны сатын алалар ве сизинъ де ёлдан чыкъманъызыны истейлер.
45. Аллаһ душманларынызы сизден даа яхши билир. Акъикъий бир дост оларакъ Аллаһ етерли. Бир ярдымджы оларакъ да, Аллаһ кяфидир.
46. Еудийлерден бир къысмы келимелерни ерлеринден денъиширирлер, тиллерини майыштырыр, букерек ве динге уджюм этерек (Пейгъамберге къаршы): «Эшиттик ве

къаршы кельдик», «Динъле, динълемез оладжакъ!», "Раайнаа" дерлер. Эгер олар «Эшииттик, итаат эттик, динъле ве бизни козет», деселер эди, шубесиз, олар ичюн даа хайырлы ве даа дөгъру оладжакъ эди; факъат күфюрлери (акъикъатны къабул этмеювлери) себебинен, Аллаh оларны лянетлегендир. Артыкъ пек аз инанырлар. (*Еудийлер Аллаhнынъ оларгъа ёллагъан китапнынъ келиме ве джумлелерининъ ерлерини деньиштирген, маналарыны бозгъан, акъикъатларны ве бу арада Аз.* Пейгъамберниң келеджегини мужделеген къысымларны гизлеген, бозгъан ве инкяр эткен эдилер. Ресулллахнынъ заманында да ильк анда фена макъсатларыны белли этмейджек сёзлер күулланаракъ, оны тахкъир ве кинлерини татмин этмек ёлуна кирген эдилер. Меселя, «Раайнаа» келимеси «Бизни козет» манасына келе, «айн»нынъ кесиреси бираз узатылып сёйленсе, «Раайнаа: бизим чобанымыз» манасыны бере. Иште, бунъа бенъзеген сёз оюнларынен, акъылларына коре, Пейгъамберни акъаретлей эдилер. Ает оларнынъ оюнларыны бозмакъта ве акъларында хайырлы оладжакъ ёлны косътермекте).

47. Эй, эхл-и китап! Биз бир такым юзылерни силип, тюм-тюз этерек, артларына чевирмеден, яхут оларны джума эртеси адамлары киби лянетелемеден эвель (давранаракъ), сизге кельгенлерни дөгъруламакъ узьре, эндиргенимизге (Китапкъа) иман этинъ; Аллаhнынъ эмри мытлакъа ерине келеджек. (*Аеттеки «себт» – еудийлерге коре, мукъаддес олгъан джумаэртеси кунюдир.* Джумаэртеси адамлары – керекли олгъаны алда, джумаэртеси кунюне сайгъы косътермеген, бу ве бунъа ошагъан гунахларындан толайы, лянетленген базы еудийлердир).
48. Аллан озюне ортакъ къошулувины асла багъышламаз; бундан башкъасыны, (гунахларны) истеген кимсеси ичюн багъышлар. Аллаhкъа ортакъ къошкъан кимсе буюк бир гунах (илем) ифтира эткен олур.
49. Озылерини темизге чыкъаргъанларгъа не дерсинъ! Ёкъ, Аллаh тилегенини темизге чыкъарыр ве ич кимсе къыл къадар акъсызылыкъ корымез.
50. Бакъ, насыл да Аллаh узерине ялан уйдурапар; ачыктан-ачыкъ бир гунах оларакъ бу (оларгъа) етерли!
51. Озылерине Китаптан насип берильгенлерни корымединъми? Путларгъа ве батылгъа (танъыларгъа) иман этелер, сонъра да кяфирлер ичюн: «Булар Аллаhкъа иман эткенлерден даа дөгъру ёлдадыр», демектелер! (*Эхл-и китаптан Каа'б б. эль-Эшреф Мединеден Меккеге келе, мушириклерни Аз.* Пейгъамбер ве мусульманлар алейхине провакция япаракъ, берабер корюшмеге чагырыа. Бу арада мушириклер: «Бизим динимиз хакъмы, ёкъса, Мұнәммәднинъ диними, ангимиз дөгъру ёлдамыз?», деп сорайлар ве: «Сиз дөгъру ёлдасынъыз», джевабыны алалар. Юкъарыдаки ает бу адисе узерине назиль олгъан).
52. Булар – Аллаhнынъ лянетлеген кимселеридир; Аллаh рахметинден узакълаштыргъан (лянетли) кимеселерине акъикъий бир ярдымджы тапалмазсынъ.
53. Ёкъса, оларнынъ мульктен (укюмранлыкътан) бир насиplerи бармы? Ойле олса эди, инсанларгъа чегирдек филиси (къадар бир шей биле) берmez эдилер.
54. Ёкъса, олар Аллаhнынъ лютфинден берген шейлер ичюн инсанларга асед этелерми? Ойле исе, Ибрахим союна Китапны ве икметни бердик ве оларгъа буюк бир укюмранлыкъ бахш эттик.

55. Олардан бир къысмы Ибрахимге инанды, кимиси де ондан юзъ чевирди; (оларгъа) къавурыджы бир атеш оларакъ джеэннем етерли.
56. Шубесиз, аетлеримизни инкяр эткенлерни, кунь келеджек, бир атешке сокъаджакъымыз; оларнынъ терилери пишип, аджджы дуймаз алгъа кельгенинен, терилерини башкъа терилернен денъиштирирмиз ки, аджджыны дүйсынлар! Аллан даима усьтюн ве хакимдир.
57. Инанып, яхшы ишлер япкъанларны да, ичинде эбедиен къалмакъ узыре киреджек, земининден ирмакълар акъкан дженнетлерге сокъаджакъымыз. О ерде олар ичюн тер-темиз чифтлер бар ве оларны къю (татлы) бир кольгеге къоярмыз.
(Бу ерге къадар маналарыны бердигимиз 13 ает мушрик, путперест, эхл-и китап... кяфирлернинъ психологияларыны талиль этерек, давранышларынынъ себеблерини ве акъибетлерини ачыкъ бир шекильде ортагъа къоя ве му'минлернинъ ибрем алувларыны истей).
58. Аллан сизге, мытлакъа эманетлерни ляйыкъ олгъанларгъа берювинъизни ве инсанлар арасында укюм эткен вакътынъызыда, адалетнен укюм этювинъизни эмир эте. Аллан сизге не къадар гузель огютлер бермекте! Шубесиз, Аллан эр шейни эшитиджи, эр шейни корюджидир.
(Аетнинъ эманет ве адалетке риает эмири эбедий ве муим бир дестюр олмакънен, гузель бир назиль себеби бар: Аз. Пейгъамбер (с.а.) Меккени фетх эткенинен, Кябего бакъкан Осман б. Талха къапыны килитлеген, Кябенинъ узерине чыкъкан ве анахтарны бермекни ред этерек: «Сенинъ пейгъамбер олгъанынъны бильсе эдим, оны берир эдим», деген. Аз. Али анахтарны зорлап ондан ала, къапуны ача, Аз. Пейгъамбер ичери кирип, эки рекят намаз къыла, чыкъканынен, эмджеси Аббас анахтарны ве шерифли бир вазифе олгъан незаретчиликни озюне бериловини истей. Иште, бу мунасебетнен юкъарыдаки ает назиль ола. Эфендимиз Аз. Алиге «анахтарны эски вазифелиге бермесини ве ондан афу истемесини» эмир эте. Бу вакъия Осман б. Талханынъ да мусульман олувиана себеп ола).
59. Эй, иман эткенлер! Алланкъя итаат этинъ. Пейгъамберге ве сизден олгъан улульэмирге (идареджилерге) де итаат этинъ. Эгер бир хусуста анълашмазлыкъка тюшсеньиз - Алланкъя ве ахиретке акъикъатен инансанызы- оны Алланкъя ве Ресулгъа алып барынъ (оларнынъ талиматына коре аль этинъ); бу, эм хайырлы, эм де нетидже нокътай назарындан даа гузель.
60. Санъя эндирильгенге ве сенден эвель эндирильгенлерге инангъанларыны илери сюръенлерни коръединъими? Тагъуткъя инанмамалары оларгъа эмир олунгъаны алда, Тагъутнынъ огюнде муакемелешмек истейлер. Албуки, шейтан оларны темелли саптырмакъ истей.
(Бундан эвельки ает мусульманларнынъ бильги ве укюм менбаларыны сыралагъан, сонърадан «Китап, Суннет, Иджма ве Къыяс» шеклинде менбаларнынъ темелини берген, анълашмазлыкъ чыкъса, аль этилювининъ, бу менбаларгъа баш уруларакъ, аранылувины эмир эткен эди. Бунъя бакъамадан, бир мунафыкъынынъ душманына: «Ресулллах ерине Кааб б. эль-Эшрефке баш урайыкъ», деюви бу аетнинъ назиль олмасына себеп олды, ает эр ерде ве эр заман орънеги булунгъан мунафыкъларнынъ юзъ перделерини йырткъандыр.
Тагъут - Хакъны танымайып, акъылдан азгъан ве сапыкъ эр бир адамгъа ве кучкеке берильген аддыр. Шейтангъа да бу себептен таагъут денильген. Бу ве бундан сонъки

беш аетнинъ юкъарыда зикр этильген назиль олув себеби бу келименинъ манасыны анълатувда ярдымджы олур).

61. Оларгъа: Аллаһының эндиргенине (Китапкъа) ве Ресулгъа келинъ (оларгъа баш урайыкъ), денильген вакъытта мунафыкъларның сенден яхшыджа узакълашкъанларыны корерсинъ.
62. Эллеринен япкъанлары себебинден, башларына бир феляket кельгенинен, аман биз ялыныз эйилик этмек ве узлаштырмакъ истедик, дие емин этерек. санъя насыл келирлер!
63. Олар, Аллаh къальплериндекини бильген кимселеридир; оларгъа итибар этме, озылерине огют бер ве оларгъа озылери акъкъында тесирли сёз сёйле.
64. Биз эр бир пейгъамберни -Аллаһының изнинен- анджакъ озюне итаат этилюви ичюн ёлладыкъ. Эгер олар озылерине зулум эткен вакъытларында санъа кельселер де, Аллаhtан багъышланмакъны тилеселер, Ресул да олар ичюн истиғфар этсе эди, Аллаhны зиядесинен афу этиджи, имаеджи булур эдилер.
65. Ёкъ, Раббинъе ант олсун ки, араларында чыкъыкан анълашмазлыкъ хусусында сени хаким эттик, соňра да берген укминъден ичлеринде ич бир сыкъынты дуймайып, (оны) там манасынен къабул этмегендже, иман этmezлер.
(Иман къуру бир сёзден ибарет дегиль; гонъюлден бағыланмакъ, инанмакъ ве къабул этмектир. Эм «Аллан ве Ресулуна инандым» деп, эм де укюмлерине разы олмамакъ – типик мунафыкълыкъ аляметидир. «Шериат кескен пармакъ агъырмаз» денильген; агъырмаз, чюнки, му'миннинъ юргинде о агърыны унуттыраджасъ къадар бир буюк иман бардыр.)
66. Эгер оларгъа озюнъизни ольдюринъиз я да юртларынъыздан чыкъынъыз, дие эмир эткен олса эдик, араларындан пек азы истисна, буны япмаз эдилер. Эгер озылерине берильген огютни ерине кетирсeler эди, олар ичюн эм даа хайырлы, эм де (иманларыны) даа пекиштириджи олур эди.
67. О вакъыт, эльбette озылерине нездимизден буюк мukяfat берир эдик.
68. Ве оларны дос-догъру бир ёлгъа къавуштырыр эдик.
(Аз. Айшенинъ анълаткъанына коре, бириси Ресулллахкъа келип, бойле деген эди: «Эй, Аллаhның Ресулы! Сени озюмден, бала-чагъамдан даа зияде севем. Эвимде олгъанда хатырлагъанымнен, сабыр эталмайым, аман келип сени корем. Меним ве сенинъ оледжегимизни тюшүнгенимнен, анъладым ки, сен дженнетке киръген вакътынъда, пейгъамберлернен берабер, юдже макъамларгъа чыкъарыладжасъсынъ, мен исе, дженнетке кирьсем биле, заныма коре, сени коралмайджас!». Аз. Пейгъамбер бу самимий кедерленювге джевап бермеген, беклеген. Шу ает назиль олды:))
69. Ким Аллаhкъа ве Ресулына итаат этсе, иште, олар Аллаhның озылерине лютфлерде булунгъан пейгъамберлер, сыйдыкълар, шейтлер ве салих кишилернен берабердир. Булар не гузель аркъадаштыр!
70. Бу лютф Аллаhtандыр. Билиджи оларакъ Аллаh етерли.
71. Эй, иман эткенлер! Тедбириңизни алынъ; болюк-болюк дженкке чыкъынъ, яхут (керек олгъанда) топтан дженклешинъ.
(Барышыкъ ичинде яшамакъ арзу этилир бир шей олмакънен берабер, тарих боюнджаса девамлы керчеклешкени корюльмеген. Узун теджрибелерден соň, сулх, аят ве тертип истегенлернинъ анджасъ дженкке азыр олмакънен буны эльде эте биледжеклери

- анълашылгъан. «Азыр ол дженкке» эгер истер исенъ сульх-и салях", денильген. Ислам динге уйгъун мудафаа ичюн ер юзюнден зулумны, баскынджылыкъыны ортадан къалдырмакъ, акъикъий дин ве виджсан урриетини темин этмек ичюн дженкке изин берген, мусульманларны джихадгъа чагырыргъан. Мусульманларның вазифеси – эр вакъыт дженкке азыр олмакъ, факъат акълы себеп олмагъандже, оны япмамакъ, азырлыкъынен сулхны теминлемектир).*
72. Араньызда базылары бар ки (джихад меселесинде) пек ағыырдан къыбырдарлар. Эгер сизге бир феляket кельсе: «Аллаh манъа лютф этти де, оларнен берабер дегиль эдим», дер.
(Бу ерде «ағыырдан къыбырдарлар» денильген кимселер чешит баанелернен дженкке къатылмакъ истемеген, къатылгъанлары да мани олмагъа арекет эткен мұнафықъалдардыр).
73. Эгер Аллаhtан сизге бир лютф кельсе -санки сизнен онынъ арасында (захирий) бир достлукъ ёкъ киби- «Кешке оларнен берабер олса эдим де, мен де буюк бир мұвафакъиет къазансам эди!», дер.
74. О алда, дюнья аятыны ахирет къаршылыгъында саткъанлар, Аллаh ёлунда дженклешсінлер. Ким Аллаh ёлунда дженклешир де, ольдюрилир я да гъалип келир исе, биз онъа якъында буюк бир мұкяфат береджекмиз.
75. Сизге не олды да, Аллаh ёлунда ве: «Раббимиз! Бизни, халкъы залым бу шеэрден чыкъар, бизге тарафынъдан бир саип ёлла, бизге къатынъдан бир ярдымджы ёлла!», деген заваллы әркеклер, къадынлар ве балалар оғрунда дженклешмейсінъиз!
(Меккенинъ фетхинден эвель о ерде къалып, Мединеге кочалмагъан мусульманлар залым, мушрик меккелилерден буюк эскенджелер корыген, джефалар чеккен ве Алланкъа ялвараракъ, Ондан ярдымджы ёлланылмасыны тилеген эдилер. Ает бунъа ишарет этмекнен берабер, дюньяның не еринде олса олсун, зулум ве акъсызлыкъка оғырагъан әресизлерге мусульманларның ярдым этювлерини ве керек олса, олар оғрунда дженклешшөвлөрини истемекте).
76. Иман эткенлер Аллаh ёлунда дженклеширлер, инанмагъанлар исе, тағыт (янълыш давалар ве шайтан) ёлунда дженклеширлер. О алда шайтанның достларына къаршы дженклешинъ; шубе ёкъ ки, шайтанның къургъан тертиби зайдытыр.
77. Оларгъа эллериңизни дженктен чекинъ, намазны къылынъ ве зекятны беринъ, денильген кимселерни корымединъми? Соңра оларгъа дженк фарз къылынгъанынен, араларындан бир топу аман Аллаhtан къоркъын киби, атта даа зияде бир къоркъунен, инсанлардан къоркъмагъа башладылар да: «Раббимиз! Дженкни бизге ничюн яздынъ! Бизни якъын бир вакъыткъа къадар кечикитирсөнъ (даа бир мүддәт дженкни фарз къылмасанъ) олмаз эдими?», дедилер. Оларгъа де ки: «Дюнья менфааты муим дегиль, Аллаhtан коркъынлар ичюн ахирет даа хайырлыдыр ве сизге къыл къадар акъсызлыкъ этильмез».
78. Не ерде олсанъыз олунъ, олум сизге етишир; сарп ве сагълам къалелерде олсанъыз биле! Озылерине бир яхшылыкъ токъунса «Бу Аллаhtан» дерлер; башларына бир яманлыкъ кельгенде де, «Бу сенден», дерлер. «Эписи Аллаhtандыр», де. Бу адамларгъа не ола ки, бир тюрлю лаф анъламайлар!
79. Санъа кельген яхшылыкъ Аллаhtандыр. Башынъа кельген феналыкъ исе, нефсинъдендир. Сени инсанларгъа эльчи ёлладыкъ; шаат оларакъ да Аллаh етерли.
(Бу эки ает бирликте дегерлендирильгенде, Исламның хайыр, шерр, къаза ве тақъдир

(къадер) мевзуларындаки инанч ве тюшюнджесине ышыкъ туткъаны корюлир.
Инсанлар умумиетле эльде эткен мұвафакъителерни ве эйи нетиджелерни озылерине
(я да инангъанлар Аллаһкъа) мал этерлер. Фелякет, яманлыкъ ве
мұвафакъиетсизликлерни юклемеге бири辛勤и къыдырырлар; озылерини къыйнамакъ ве
къабаатламакътан къачынырлар. Алубки, эр шейни яраткъан Аллаһтыр; эр шей
Онынъ тақъдири ве къудрети иле бар олур. Анджасакъ, Аллаһ ич бир кимсе ичюн
догърудан-догъргугъа фелякет ве яманлыкъта разылыкъ косытермез; къул ишилген эр
гунах, къабаат ве яманлыкъта шахсен озы ирадеси девреге кирер ве Аллаһ къулны ойле
истегени ичюн, ирадесини о ёлда сарф эткени ичюн, ойле яратыр. Бу алда къул
кәсиптир; хакъ этер, мурат этер, Аллаһ халикътир; къулны ирадесине коре яратыр).

80. Ким Ресулгъа итаат этсе, Аллаһкъа итаат эткен олур. юзы чевиргенге кельгенде, сени
оларнынъ башына бекчи ёлламадыкъ!
81. «Баш усътионе» дерлер, амма янынъдан айырылғаннен, олардан бир къысмы сенинъ
дигенинъден башкъасыны гизлиден къуар. Аллах да оларнынъ гизли къурғанларыны
язар. Сен оларгъа итибар этме ве Аллаһкъа таян; санъа векиль оларакъ Аллах қәфидир.
*(Инангъанлары алда, ойле корюнген мунафықълар Ресуллұлахнынъ узурында олғъанда,
о не айтса, къабул эте ве итааткъар корюне; узурындан чыкъып, озы башиларына
къалғъанда, алельхусус, геджелери гизли планлар ве тузакълар азырлай эдилер).*
82. Аля Къур'ан узеринде кереги киби тюшюнмейджееклерми? Эгер о Аллаһтан башкъасы
тарафындан кельген олса эди, онда бир чокъ уйгъунсызлыкъ тапар эдилер.
*(Къур'ан-ы Керим эм ифаде нокътаи назарындан, эм мана ве укюм нокътаи
назарындан, бир бутюнлик арз этмекте. Инсанларнынъ сёйлеген сёзлери, гузеллик ве
тертип нокътаи назарындан, даима бир чешит олмаз. Язғанннынъ ве сёйлегенниң
ичинде олғъан вазиет ве шартларгъа коре денъишир. Къур'аннынъ ифаде ве услоби
исе, баштан соңуна дже мисальсиз бир гузеллик ве тертип ичиндейdir. Бу сёзлер
къаврагъан мана, укюм ве хаберлер де, яратылышындан эбедиетке къадар аля эр
шайге мунасебетте олғъаны алда, там бир уйгъунлыкъ, бутюнлик, сихатлик ве уймакъ
истемекте. Ялынъыз буларны тюшюнмек ве тасдикъ этмек биле, Къур'ан-ы
Керимнинъ инсан эсери олмагъаныны, Аллаһтан кельгенини анъламакъ ичюн
етерлидидir).*
83. Оларгъа ишанч я да къоркъугъа даир бир хабер кельгенинен, аман оны яялар; албуки,
оны Ресулгъа я да араларында ребер кимселерге алып барсалар эди, оларнынъ
арасындан ишнинъ ич юзюни анълагъанлар онынъ не олғаныны билир эдилер.
Аллаһнынъ сизге лютфи ве рахмети олмаса эди, пек азынъыз истисна, шейтандыя уйып
кетер единъиз.
84. Артыкъ Аллах ёлунда дженклешов. Сен озюнъден башкъасы (себеби иле) месуль
тутулмазсынъ. Му'минлерни де тешвикъ эт. Бельки, Аллах қәфирлерниң кучюни
эксильтири (кучылеринен сизге зарар берювлерининъ оғюни алыр). Аллаһнынъ кучю даа
четин ве джезасы даа шиддетлидир.
85. Ким яхши бир ишке вастаджылыкъ япса, онынъ да о иштен бир насиби олур. Ким яман
бир ишке вастаджылыкъ япса, онынъ да ондан бир пайы олур. Аллах эр шейнинъ
къаршылыгъыны бериджидир.
*(Джемиет аяты бир чокъ алда вастаджылыкъны талап эттер. Озюнден вастаджы
олувы истенильген кимсе неге вастаджы олғанына дикъкъат этмеге меджбұрдыр;*

- чюнки, нетиджеден онынъ да, гунах-савап, файды-зарар нокътаи назарындан, пайы оладжакъ).
86. Бир селям иле селямлангъан вакътынызыда, сиз де ондан даа гузели иле селялашынъ; яхут айнысынен къарышылыкъ беринь. Шубесиз, Аллаh эр шейнинь эсабыны арайыджыдыр.
(Селям мусульманлар арасында севги ве барышыны темин эткен, мевджүт севги ве самимиетни арттыргъан гузель бир вастадыр.
Селямны берген, севги ве яхыи ниетини ифаде этювде биринджи олгъанындан, селямны алгъан да, бир-эки келиме зиядесинен джесап беререк, бу гузель давранышкъа къарышылыкъ бермелидир).
87. Аллаh -ки ондан башкъа ич бир танъры ёкътыр- эльбетте, сизни къямет куню топлайджакъ, бунда асла шубе ёкътыр. Сёз нокътаи назарындан Аллаhтан даа догъру ким бар!
88. Сизге не олда да, мунафыкълар акъкъында эки топкъа айырылдынызы? Албуки, Аллаh оларны, кенди япъянлары себебинден, баш ашагъы этти (куфюрлерине дёндюрди). Аллаhнынъ саптыргъаныны догъру ёлгъа кетирмек истейсинъизми? Аллаhнынъ саптыргъан кимсеси ичюн асла (догъругъя) ёл тапалмазсынъ.
(Аллаh пейгъамберлер ве китаплар ёллаяракъ, инсанларнынъ акъыл ве ираделерине ярдымджы олгъан, оларгъа хидаетни, ёлларнынъ энъ догърусыны косътерген, онъа давет эткен. Бутюн буларгъа рагъмен, акълыны терс чалыштыргъан ве сапыкъ ёлларгъа ирадесинен ёнельген кимселернинъ сапувларына да изин берген, ираделерине уйгъун нетиджени яраткъан. Аллаhнынъ саптырувы бу манададыр ве бу къадар инаетке рагъмен, сапъянларны кимсе ёлгъа кетираلمаз).
89. Сизинъ де, озълери киби, инкяр этювинъизни истедилер ки, оларнен бир оласынъыз. О алда Аллаh ёлунда кочь эткенге къадар, олардан ич бирини дост тутмань. Эгер юзъ чевирселер, оларны якъаланъ, туткъан еринъизде ольдюринъ ве ич бирини дост ве ярдымджы единмень.
90. Анджакъ оларнен аранъызыда анълашув олгъан бир топлумгъа сыйғынгъанлар яхут не сизнен, не де озъ топлумларынен дженклешмек (истемегенлернинъ)тен юреклери сыйқылараракъ, сизге кельгенлер истисна. Аллаh истесе эди, оларны башынызгъа беля этер эди де, сизнен дженклешир эдилер. Артыкъ олар сизни быракъып, бир тарафкъа чекилир де, сизнен дженклешмезлер ве сизге барыш теклиф этселер, бу вазиетте Аллаh сизге оларнынъ алейхинде бир ёлгъа кирьmek акъкъы бермегендир.
91. Эм сизден, эм де озъ топлумларындан эмин олмакъ истеген башкъаларыны да, тападжакъсынъыз. Булар эр не заман фитнеге алып барылсалар, онъа баш ашагъы даларлар (далдырылышлар). Эгер сизден узакъ турмасалар, сулх теклиф этмеселер ве эллерини чекмеселер, оларны якъаланъ, туткъан еринъизде ольдюринъ. Иште, олар узерине сиз ичюн ачыкътан-ачыкъ изин бердик.
(Бу аетлерде баас мевзуусы олгъан кяфирлер Мединеден тыштаки мунафыкълардыр. Буларнынъ бир къысмы Меккеде къалгъан, иджрет этмеген ве мушириклернен шибирлиги япъян эдилер; булар мусульманларнынъ душманы олгъанлары ве оларгъа къарышы дженклешкенлери ичюн, олгъан ерлеринде ёкъ этиледжек эдилер. Бир къысмы мусульманларнен араларында уджюм этмемезлик анълашувы олгъан топлумларгъа сыйғынгъанлар, дигер бир къысмы да, эм мусульманларнен, эм де озъ топлумларынен дженклешмек истемейип, тарафсызлыкъыны макъбул коръгенлер ве мусульманларнен

- сулх япмагъа, яхши кечинювге мейиллик косътерген эдилер. Бу соńки эки къысым озъ алларына быракъыладжакъ, оларнен дженклемильмейджек).*
92. Янъышлыкънен олувы истисна, бир му'миннинь бир му'минни ольдюрмеге акъкыы оламаз. Янъышлыкънен бир му'минни ольдюрген кимсенинъ, му'мин бир къул азат этюви ве ольгеннинъ аиласине теслим этиледжек бир акъ берюви керек. Мегер ки, олюнинъ аиласи о акъны багъышласа. (Бу тақъдирде диет берmez). Эгер ольдюрильген му'мин олгъаны алда, сизге душман олгъан бир топлумдан исе, му'мин бир къул азат этюви лязим. Эгер озылеринен араньызыда анълашув олгъан бир топлумдан исе, аиласине теслим этиледжек бир диет ве бир му'мин къулны азат этмек керек. Буларны тапалмагъан кимсенинъ Аллаh тарафындан тёвбесининъ къабулы ичюн эки ай бир-бири артындан ораза тутувы лязим. Аллаh эр шейни билиджиидир, икмет саибидир.
93. Ким бир му'минни къасттан ольдюрсе, джезасы – ичинде эбедиен къаладжакъ джеэннемдир. Аллаh онъа гъадап эткен, оны лянетлеген ве онынъ ичюн буюк бир азап азырлагъандыр.
- (Ислам джеза укъукъуна коре, бир мусульманны акъсыз ерде ве билерек ольдюрген кимсенинъ джезасы къасастыр, яни олюм джезасыдыр. Буны афу этмек акъкыы ялынъыз ольдюрильгеннинъ аиласине аиттири; олар истесе, къасас ерине диет (акъ) талап этерлер, ве истеселер, эр экисини де багъышларлар. Бу тақъдирде, девлетниң тазир ёлунен -даа енгиль бир шекильде- джезаландырувгъа акъкыы бар. Къасаснен багълы ает 2-нджи суреде (178-179) кечти . Бу ердеки ает исе, маневий ве ухревий джезаны анълатмакъта. Бир му'минни янъышлыкънен, меселя, ав айваны зан этерек я да дженкчи душман санаракъ... ольдюрген кимсенинъ де маддий ве маневий джезалары бар; бу джезалар олю менсиюн олгъан топлумгъа коре денъишир. Олюнинъ аиласи мусульман исе, ольдюргенге эки джеза берилтир: 1). Олюнинъ аиласине береджек диет; бу да юз деве я да бунынъ башкъа маллардан къарышылыгъы къадар бир вергидир. Диетни ольдюргеннинъ аиласи одер, оларнынъ кучю етмесе, девлетке мураджсаат этер, малиенинъ одемесини талап этерлер. 2. Янъышлыкънен олса да, бир инсанны гъайып эткени ичюн, бир му'мин къулны урриетке къавуштырмакъ суретинен, топлумгъа иляве этеджек урь бир аяттыр. Къул азат этмеге кучю етмегенлер исе, эки ай бир-бири артындан ораза тутарлар. Олюнинъ аиласи мусульманларгъа душман бир топлум исе, оларгъа мал беререк, къуветлендирмек мусульманларнынъ алейхине оладжагъы ичюн, акъ оденmez).*
94. Эй, иман эткенлер! Аллаh ёлунда дженкке чыкъкан вакътынъызыда яхши анълап динъленъ. Сизге селям бергенге, дюнья аятынынъ кечиджи менфаатына козь тикерек: «Сен му'мин дегильсинъ», деменъ. Чюнки, Аллаhнынъ къатында эсапсыз гъаниметлер бар. Эвельден сиз де бойле экенде, Аллаh сизге лютф этти; о алда яхши анълап динъленъ. Шубесиз, Аллаh бутюн япкъанларынъыздан хабердардыр.
- (Бир уджюм сырасында душман больгесинде булунгъан бир адам: «Ля иляне иллаллаah Мұhammedун Ресуулллаh», деп мусульманларгъа селям бергени алда, Усааме б. Зейд тарафындан -къоркъудан бойле япты беллеп- къатль этильген ве сюрюси запт этильген эди. Уджюм дёнюви, вакъия Ресууллахкъа хабер берильгенинен, о чокъ кедерленген, иддепленген ве: «Юргини ярып бакътынъыз да, къоркъудан ольгенини анъладынъызмы!», дие серт джевап берген эди. Усааменинъ пешман олувы ве ялварувы узерине Аз. Пейгъамбер онынъ ичюн истигъфар эткен, Усаамеге бир къул азат этювини эмир эткен).*

95. Му'минлерден -узюрлилерден гъайры- отургъанларнен маллары ве джанларынен Аллаh ёлунда джихад эткенлер бир олмаз. Аллаh маллары ве джанларынен джихад эткенлерни, дереджеси ноъктаи назарындан, отургъанлардан усътюн этти. Герчи Аллаh эписине де гузеллик (дженнет) ваде эткendir; амма муджахидлерни отургъанлардан чокъ буюк бир эджирнен усътюн эткен.
96. Озюнден дереджелер, багъышлама ве раҳмет бергендиr. Аллаh чокъ багъышлыйыджы ве мерхаметлидиr.
97. Озылерине языкъ эткен кимселерге мелеклер джанларыны алгъанда: «Не иште эдиньиз!», дедилер. Олар: «Биз ер юзюнде чаресиз эдик», дие джевап бердилер. Мелеклер де: «Аллаhнынъ ери кениш дегиль эдими? Иджрет этсеныз эди, я!», дедилер. Иште, оларнынъ бараджакъ ери джеэннемдиr; о ер не фена бир барыладжакъ ер.
98. Эркеклер, къадынлар ве балалардан (акъикъатен) аджив олуп, ич бир чареге кучю етмегенлер, ич бир ёл тапалмагъанлар истиснадыр.
99. Иште, оларны, бельки, Аллаh афу этер; Аллаh чокъ афу этиджидир, багъышлайыджыдыр.
100. Аллаh ёлунда иджрет эткен кимсе ер юзюнде бараджакъ бир чокъ гузель ер ве боллукъ (имкян) тапар. Ким Аллаh ве Ресулы оғырунда иджрет эттерек, эвинден чыкъса, сонъ озюне олум етишсе, артыкъ онынъ муқяфаты Аллаhtандыr. Аллаh да чокъ багъышлайыджы ве мерхаметлидиr.
(Мединеде иджреттен эвель мусульманлар буюк азаплар, эскенджелер ве сыкъынтылар чеккен, бу себепнен бир къысмы Хабешистангъа кочкен эдилер. Милядий 622 сенеси Аз. Пейгъамбер ве асхабы Мединеге кочтилер. Аллаh ве Ресулы оғыруна эр шейлерини кериде къалдырылар, Мединеде яп-янъы бир топлум ве девлет тешкиль эттилер. О андан итибарен күфюр ве ширк укюм сюрген ерлерден Мединеге иджерт фарз олды; акъикъатен чаресиз, кучсуз ве бильгисиз олгъанлардан гъайры, къалған эр бир мусульман иджрет иле мукеллеф этильди. Кочюв имкянлары олғаны алда, иманларыны къурттармагъа ве Ислам девлетини къуветлендирмеге чапмайып, эвини-баркъыны, юртуны, къадыныны, достуны, мал ве мулькюни къыймагъанларнынъ ве чаресизлик манасынен вазиетни идаре эткенлернинъ фаджисалы акъибетини ает тасвир этмекте. Булардан сонъ сырасынен керчектен аджив олгъанлар, иджретке тешеббюс этип де, Мединеге баралмайып, ёлда ольгенлер ве иджрет юртуна къавушкъанлар келир. Бухарий риваает эткен бир хадиске коре, Мекке фетхинден сонъ иджрет этюв меджбуриети ортадан къалдырылгъан. Анджакъ ает, шартлар авдет этсе, иджрет этюв меджбуриетининъ де авдет этеджегине шараеттир).
101. Ер юзюнде сеферге чыкъкъан вакътынъызда кяфирлернинъ сизге феналыкъ этювлеринден сакъынсанызыз, намазны къысалтувынъызда сизге бир гунах ёкътыр. Шубесиз, кяфирлер сизинъ ачыкътан-ачыкъ душманынъыздыр.
102. Сен де араларында булунып, оларгъа намаз къылдыргъан вакътынъда, олардан бир къысмы сеннен берабер намазгъа турсынлар, силяларыны (янларына) алсынлар, бойледже, (намазны къылып) седжде эткенлеринде, (дигерлери) артынъызда олсунлар. Сонъра аля намазыны къылмагъан (о) дигер группа келип, сеннен берабер намазларыны къылсын. Ве олар да муқъайтлыкъ тедбирлерини ве силяларыны алсынлар. О кяфирлер истерлер ки, сиз силяларынъыздан ве эшъянъыздан гъафиль олсанызыз да, устьюнъизге бирден бастырсалар. Эгер сизге ягъмурдан бир эзиет олур яхут хаста олсанызыз, силяларынъызны бырактывынъызда сизге гунах ёкътыр. Кене де

тедбириңизни алынъ. Шубесиз, Аллаһ кяфирлер ичюн алчалтыдьзы бир азап азырлагъандыр.

103. Намазны битирген соң да, аякъ усътионде, отургъан алда ве янбаш узеринде ятаракъ (дайма) Аллаһны анынъ. Узурға къавушкъанынъызnen де, намазны дос-догъру къылтынъ; чонки, намаз му'минлер узерине вакъытлары белли бир фарздыр.
(Бу учъ ает ёлджусулықта ве телюкели вазиетлерде намазнынъ насыл къылтынувыны аньлаты. Суннет ве тедбикъаттан аńлашилгъанына коре, ёлджусулық алында дёрт рекятлы намазларны къыскъартып, эки рекят къылтынувы ичюн душман телюкеси шарт дегиль. Сексен иле докъсан километрлик бир месафени кечмек узъре, ёлгъа чыкъкъан эр бир мусульман бу изинден файдаланыр. Душман я да бекленильген телюке къарышында къылтынгъан фарз намазнынъ аетте эки рекят оларакъ тариф этилюви ордунынъ айны вакъытта сеферий олувиңдандыр. Бу вазиетте джемаатнен намазнынъ насыл къылтынувы мевзусында эки чешит тадбикъат бар. Ханефийлерге коре, бирликлернинъ бир къысмы душман къарышында тургъанда, дигер къысмы келип, имамнынъ артында намазгъа турап, биринджи рекят тамам олгъанынен, ерлерине барырлар экинджи къысым келир ве имамнен бир рекят да олар къылар, бирниджислернен ер денъиширлер. Бу сырада имамнынъ намазы тамамланыр. Булар имамнынъ артында тургъан киби (окъумадан) намазларыны тамамлар ве ерлерине барырлар. Дигер къысым исе, келерек я да ерлеринде -къалгъан рекятны къылгъаны киби- окъяракъ, намазларыны тамамларлар. Шафий ве Маликийлерге коре, биринджи группа имамнен ильк рекятны къылгъанынен, имам экинджи рекятнынъ къиямында беклер, булар намазларыны тамамлап, ерлерине кетерлер ве экинджи группа келир, имамнен бир рекят къылар, имам соңь отурышта оларны беклер, къалкъып бир рекят даа къыларлар ве имамнен берабер селям берирлер.
Намаз энъ буюк зикрdir. Аллаһны аńьев шекиллеринден энъ мукеммелидир. Акълы еткен кимсе ичюн оны терк этмекнинъ аман ич бир узюри ёкъ. Тарлыкъ вакъытларында рухсетлер ве къолайлыкълар бар. Кенишилк ве узур заманларында исе, вакъыт ве эркянына риает этювнен там оларакъ къылтыныр. Аллаһны аньмакъ ялынъыз намазгъа айт олмамалы, мусульман эр анги алында Аллаһны аньмакътан гъафиль олмамалы).
104. О (душман) топлупукъыны такъип этювде тенбеллик косътерменъ. Эгер сиз азап чекмекте исенъиз, олар да сизинъ чеккенинъиз киби азап чекмектелер. Бунынъ усътионе сиз Аллаһтан оларнынъ умут этмеген шейлерни умут этсииңиз. Аллаһ илим ве икмет саибидир.
105. Аллаһ санъа косътерген шекильде инсанлар арасында укюм этерсинъ деп, санъа Китапны хакъ иле эндиридик; хаинлер тарафындан олма!
106. Ве Аллаһтан магъфирет исте, чонки, Аллаһ чокъ багъышлайыдьзы, зиядесинен мерхаметлидир.
107. Озылерине хиянет эткенлерни къорчалама; чонки, Аллаһ хаинликни меслек эткен гунахкярларны севmez.
108. Инсанлардан гизлер де, Аллаһтан гизлемезлер. Албуки, геджелейин Онынъ разы олмагъан сёзюни тизгенде, О, оларнен берабер эди. Аллаһ япкъанларыны къушатыдьзыдыр (Онынъ ильминден ич бир шейни гизлеп олалмазлар).
109. Айды, сиз дюонъя аятында оларгъа тарафдар олып къорчаладынъыз, я къыямет куню Аллаһкъа нисбетен оларны ким къорчалайджакъ. Яхут оларгъа ким векиль оладжакъ?

110. Ким бир феналыкъ япар яхут нефсине зулум этер де, сонъ Аллаһтан магъфирет истер исе, Аллаһны чокъ багышлайыджы ве мерхаметли буладжакъ.
111. Ким бир гунах къазанса, оны андккъ озы заарына къазангъан олур. Аллаһ эр шейни билиджидир, буюк икмет саибидир.
112. Ким къасттан я да къастсыз бир гунах къазаныр да, сонъ оны бир къабаатсызынъ усътюне атса, мытлакъя, буюк бир ифтира ве ачыкътан-ачыкъ бир гунах къазаныр.
113. Аллаһнынъ санъа лютфи ве мерхамети олмаса эди, олардан бир топу сени саптырмагъа азырлангъан эди. Олар ялынъыз озылерини саптырырлар, санъа ич бир зарар бералмазлар. Аллаһ санъа Китапны ве икметни эндирген ве санъа бильмегенинъни огretкендир. Аллаһнынъ лютфи санъа керчектен буюк олгъандыр.
(Бу аетлернинъ ибret бериджи бир келиши себеби бар. Мединелилерден Зафер оғъулларындан Ту'ме бир къомишуынынъ зырхыны чалгъан, бир мешин ун торбасына къюп кетирген, бир еудийнинъ эвинде гизлеген. Албуки, торба тешик экен ве бу тешиктен акъкъан ун зырхынынъ эвель Ту'менинъ эвине къадар кельгенини, сонъ еудийнинъ эвине кеткенини бильдире. Ту'мени сыкъыштыралар, мусульман олгъанына разъмен, чалмагъанына емин эте. Еудийни соргъугъа чекелер. О да: «Буны манъа Ту'ме берди», дей ве базы еудийлер бунъа шаатлыкъ этелер; Зафер оғъуллары, аиле намусы ичюн, келип Ресулллахкъа «Ту'мени азат эттирмеге» исрап этелер. Аз. Пейгъамбер де бу вазиет ве Ту'менинъ емини узеринде тюшюне, аркъасындан юкъарыда маналары окъулгъан аетлер эне).
114. Оларнынъ фысылдашувларынынъ бир чокъунда хайыр ёкътыр. Анджакъ бир садакъя яхут бир эйилик, яхут да инсанларнынъ арасыны тюзельтмек истеген(нинъ фысылдашувы) истисна. Ким Аллаһнынъ ризасыны эльде этмек ичюн буны япса, биз онъа якъында буюк бир муқяфат береджекмиз.
115. Озю ичюн догъру ёл белли олгъандан сонъ, ким Пейгъамберге къаршы чыкъар ве мү'минлернинъ ёлундан башкъя бир ёлгъа кетер исе, оны о тарафта быракъымыз ве джеэннемге сокъармыз; о не фена бир ердир.
(Юкъарыда икяеси аньлатылгъан Ту'менинъ тарафдарлары топлашувлар япып, араларында гизли-гизли къонушкъанлар, оны берат эттирювнинъ ёлларыны арагъанлар. Тешеббюслерине бакъмадан, Ресулллах онынъ файдасына укюм этмегендже де, Ту'ме Меккеге къачкъан ве динини денъиштирген. Даа сонъра хырсызлыкъкъа девам этерек, йыкъылгъан бир диварнынъ алтында къалып ольген).
116. Аллаһ озюне ортакъ къошуулгъаныны асла багышламаз; ондан башкъя гунахларны истеген кимсеси ичюн багышлар. Ким Аллаңкъя ортакъ къошса, текмиль сапыкътыр.
(Айт хадислернен бу ве бунъа бенъзеген аетлернинъ бирликте дегерлендирилови сонъунда аньлашылгъаны шу ки, Аллаһ Тааля зерре къадар иман иле ахиретке къавушкъан мү'минлерни биле, я бир муддет джезаландыргъандан сонъ, яхут тёвбе, кеффарет, эйи амеллер, мусибетлерге сабыр киби себеплернен, яхут да бойле бир себепке таянмадан, афу этмекте, багышламакътадыр. Имансыз оларакъ, инкяр ве ширк ичинде аятыны тамалагъанларны исе, багышламайджагъы бу аетте кесен-кес ортагъа чыкъмакъта).
117. Олар (мушриклер) Оны быракъып, ялынъыз бир такъым ыргъачылардан (ыргъачы исимли танърылардан) истейлер, анджакъ инат шейтандан истекте булунмакъталар.
(Дуа этмек, тилекте ве истекте булунмакъ – ибадеттир, анджакъ Аллаһнынъ

- береджеги ве ялынъыз Ондан истениледжек шейлерни башкъасындан тилемек, ширк аляметидир).*
118. Аллаh оны (шайтанны) лянетлеген; о да: «Емин этерим ки, къулларынъдан белли бир пай эдинеджегим», деген.
119. «Оларны мытлакъа саптыраджам, мытлакъа оларны бош къурунтуларгъа богъаджам, кесен-кес оларгъа эмир этеджем де, айванларнынъ къулакъларыны яраджакълар (путлар ичюн нишанлайджакълар), шубесиз, оларгъа эмир этеджем де, Аллаhнынъ яраткъаныны денъиштереджеклер» (деди). Ким Аллаhны быракъып да, шайтаннын дост тутунса, эльбетте ачыкътан-ачыкъ бир зиянгъя оғырагъандыр.
(Аллаhнынъ яраткъанларыны денъиштирмек – джанлыларнынъ табий шекиль ве алельхусуслыкъарыны денъиштирмек демектир. Айванларнынъ керексиз ерде къулакъ ве къуйрукъларыны кесмек; къашларны, тишилерни..., сюсленюв макъсадынен, денъиштирмек бу къабильдендир ве ясакълангъандыр. Табиатнынъ тюзгюнлигини бозуджы арекетте булунув ве технологиясы да айны сынъыр ичинdedir).
120. (Шайтан) оларгъа сёз берир ве оларны умютленир; албуки, шайтаннынъ оларгъа сёз берюви – алдатувдан башкъа бир шей дегиль.
121. Иште, оларнынъ ери джеэннемдедир; ондан къачып къуртуладжакъ бир ер де тапалмайджакълар.
122. Иман эткен ве эйи ишлер япкъанларны ичинде эбедий къалмакъ узьре, земининден ирмакълар акъкъан дженнетлерге къояджакъымыз. Аллаh, (бу айтылгъанларны) хакъ бир сёз оларакъ, ваде этти. Сёз бермек ве оны тутмакъ нокътаи назарындан, ким Аллаhtан даа догъру ола билир?
123. Не сизинъ къурунтуларынъыз, не де эхл-и китапнынъ къурунтылары (керчектир); ким бир феналыкъ япса, онынъ джезасыны корер ве озю ичюн Аллаhtан башкъа дост да, ярдымджы да тапамаз.
124. Эркек олсун, къадын олсун, эр ким де му'мин оларакъ, эйи ишлер япса, иште олар дженнетке кирерлер ве зерре къадар акъсызлыкъка оғыратылмазлар.
(Инсанларнынъ истер ичтимай ве ахлякъий дегерлери, истер давранышларына коре, эльде этеджек нетиджелери, Аллаh ве Ресулы тарафындан анълтылгъан. Бунъа коре, кимниң кимден усътюн олгъаны, кимниң догъру ёлда, кимниң янълыши ёлда булуңгъаны... къурунты ве теменналарнен дегиль, иляхий беяннен анълашиладжакъ; иляхий дегерлер системасына коре ольчюлөр бельгиленеджек).
125. Ишлеринде догъру оларакъ, озюни Аллаhкъа теслим эткен ве Ибрахимнинъ, Аллаhны бир таныгъан динине табий олгъан кимседен диндже даа гузель ким бар? Аллаh Ибраhимни дост эдинген.
(Пейгъамберлер Аллаhнынъ эльчилиери олувлары нокътаи назарындан, фаркъсыз олмакъынен берабер, базы хусусиетлер ве имтиязларнен бир-биринден фаркълыдырлар. Бу джумледен, Аз. Мусагъа «келимуллах», Аз. Исагъа «рухуллах», Аз. Мұхаммед Мустафагъа «хабиуллах» денильгени киби, Аз. Ибрахимге де «халиуллах» денильген ве юкъарыдаки ает бу васыфларгъа менба олгъан).
126. Коклерде ве ерде не бар исе, Аллаhнынъдыр ве Аллаh эр шейни къушаткъандыр. (Ич бир шей Онынъ илим ве къудретининъ тышында къаламаз).
127. Сенден къадынлар акъкъында фетва истейлер. Де ки: Оларгъа аит укюмни сизге Аллаh анълатмакъта: Китапта озылери ичюн язылгъанны (мирасны) бермейип, никяхламакъ

- истеген етим къадынларыныз, чаресиз балалар ве етимлерге нисбетен адиль давранувиныз ақкында сизге окъулған аетлер (Аллаһның укмини ачыкътан-ачыкъ ортагъа къоймакъта). Хайырдан не япсанызыз, шубесиз Аллаһ оны бильмекте.
128. Эгер бир къадын къоджасының аиле яшайышында уомсызлығындан яхут озюнден юзь чевиргенинден шубеленсе, араларында бир сұлх япувларында оларға гунах ёкъ. Сұлх (дайма) хайырлыдыр. Затен нефислер куньдюлике азырдыр. Эгер эй кечинсөнъиз ве Аллаһтан къоркъсанызыз, шубесиз, Аллаһ япқынларыныздан хабердардыр.
(Эвлииикте үймакъ ве кечинюв къарышылықълы федакярлықънен олур. Анджакъ инсанларда куньдюлюлик ве менджелик мейли табиий олғанындан, эр кес федакярлықъны къарышы тарафтан беклер. Сұлх ве анълашув эки тарафның базы истек ве акъларындан вазгечови ве федакярлықъ этюви иле керчеклешир; бу исе, айледе уюшмазлықънынъ девам этювинден я да айырылуудан даа хайырлыдыр).
129. Узерине тюшип оғрашсанызыз да, къадынлар арасында адиль давранувгъа кучь етиширалмазсынызыз; баре бирисине тамамен къапылып да, дигерини аскыыгъа алынгъан киби быракъманъ. Эгер араны тюзельтир, гунахтан сакъыныр исенъиз, Аллаһ шубесиз, чокъ багышшайыдже ве мерхаметлидир.
(Бирден зияде къадыннен эвли олған эркек, къадынлары арасында мусавий ве адиль давранмагъа меджбурдыр. Анджакъ базы хусуслар бар ки, буларда мусавийликни къорчаламакъ инсанның табиатына терстир; меселя, эки къадыныны айны дереджеде бегенмелек ве севмелек мумкюн дегиль; бу себепле де, эркеклер бунынънен мукеллеф къылынмагъанлар, истеселер де буны япалмайджасакълары оларға бильдирильген. Бунъа мукъабиль эльде олған маддий сайыла биледжек акъларда, нимет ве имкянларда адалет шарттыр; берабер къалмакъ муддети мескен, киеджек, ашайджасакъ ве дигер имкянларны бу ерде мисаль оларакъ зикр этмек мумкюн).
130. Эгер (къадын-къоджа) бир-бириinden айырылса, Аллаһ бол ниметлерinden эр бирини зенгинлештирир (дигерине мухтадж олмакътан къуртаратыр); Аллаһның лютфи кениш, икмети буюктити.
(Бутюн тедбирлерге разъмен, эвлииик үймаса, эв джесэннемге чевирильген исе, ёкъсуллықъ ве чаресизликке тюшмек къоркъусынен бу джесэннемге къатланмакъ керекмей; Аллаһ нидже къапулар ачар).
131. Коклерде ве ерде не бар исе, эписи Аллаһнынъдыр. Сизден эвель озылериине Китап берильгенлерге ве сизге: «Аллаһтан коркъунъ», деп эмир эттик. Эгер инкяр эттер исенъиз, билинъ ки, коклерде ве ерде не бар исе, эписи Аллаһнынъдыр. Аллаһ синъырсыз зенгинидир, зиядесинен макътавгъа ляйыкътыр.
132. Коклерде ве ерде олғанлар Аллаһнынъдыр. Векиль оларакъ Аллаһ кяфидир.
133. Эй, инсанлар! Аллаһ истесе, сизни ёкъ этип, башкъаларыны кетирир; Аллаһ бунъа къадирдир.
(Бекъа ве эбедийлик Аллаһкъа маҳсустыр. Керчек манада варлықъ да Онъа аиттири. Къулларның вуджут ве барлығы Оның лютфи, Оның эманетидир. Эманетке хиянет ве Аллаһкъа исъянда исрарлықъ косътерильсе, бутюн эманетлернинъ бу арада вуджут ве барлықъның къайтарып алынувы къачынылмаз алға келир).
134. Ким дюнья муқяфатыны истесе (бильсин ки), дюньяның да, ахиретнинъ де муқяфаты Аллаһ къатындадыр. Аллаһ эр шейни эшитиджи ве эр шейни корюджидир.

135. Эй, иман эткенлер! Адалетни дикъкъатнен муафаза этиджи, озюнъиз, ана-бабанъыз ве акърабанъыз алейхинде олса да, Аллаh ичюн шаатлыкъ этиджи кимселер олунъ.
 (Акъларында шаатлыкъ эткенлеринъиз) зенгин олсунлар, факъыр олсунлар, Аллаh оларгъя (сизден) даа якъындыр. Ислеринъизге уйып, адалеттен сапманъ, (шаатлыкъны) эгер-буке (догъру шаатлыкъ этмез), яхут шаатлыкъ этювден къачынсанъыз (билинъки), Аллаh япкъанларынъыздан хабердардыр.
(Аетте инсанларны адлеттен айыргъан икътисадий, ичтимай, психологик себеплернинъ эписи сайыларакъ, инсанлар тенбиеленген, укум этиджи ве шаатлыкъ этиджи кимсенинъ ялынъыз Аллаh къоркъусынынъ тесири алтында арекет этюви телкъин этильген).
136. Эй, иман эткенлер! Алланкъа, Пейгъамберине, Пейгъамберине эндирильген Китапкъа ве даа эвель эндирильген Китапкъа иман(да себат) этинъ. Ким Аллаhны, мелеклерини, китапларыны, пейгъамберлерини ве къиямет кунюни инкяр этсе, там манасынен сапыткъандыр.
137. Иман этип, сонъ инкяр эткенлерни, сонъра кене иман этип, текрар инкяр эткенлерни, сонъра да инкярларыны арттыргъанларны Аллаh не багъышлайджакъ, не де оларны догъру ёлгъа къавуштыраджакъ.
(Булар гонъюллериnde бир тюрлю иман ер алмагъан, къаарсызылыкъта, инкярнен иман арасында салланараракъ омюр кечирген, сонъунда да инкярджызылыкъта къалгъан кяфирлер ве мунафыкълардыр).
138. Мунафыкъларгъа озылери ичюн аджды бир азап олгъаныны мужделе!
139. Му'минлерни быракъып да, кяфирлерни дост туткъанлар, оларнынъ янында иззет (кучь ве шереф) къыдыралармы? Бильсинлер ки, бутюн иззет ялынъыз Алланкъа аиттир.
140. О (Аллаh) Китапта сизге бойле эндиригендир ки: Аллаhнынъ аетлери инкяр этильгенини яхут оларнынъ усътлеринден кульгенлерини эшиткен вакътынъызда, олар бундан башкъа бир сёзге далгъангъа (мевзугъа кечкенге) къадар, кяфирлернен берабер отурманъ; ёкъса, сиз олар киби олурсынъыз. Эльбette, Аллаh мунафыкъларны ве кяфирлерни джеэннемде бир ерге топлайджакъ.
(Истер милләтләрара мунасебетләрде ве истер шахыслар ве топтулыкъларара мусебетләрде му'минләр даима му'минләrinъ янындан ер аладжакъ, кучь, къувет ве шерефни бу берaberlikte aрайдҗасакълар. Озылерини къорчаламакъ я да къуветленмек ичюн кяфирлерге баш ургъан милләтләr ашишалангъанлары киби, шахыслар да маневий дегерлеринде зарар этеджекләr. Эгер берaberlik зарурий алгъа кельсе, бу такъдирde, му'минләr энъ аздан динлери алейхинде къонушылыр экен, меджлисни терк этюв суретинен, вазиетке къариши чыкъаджакъ, динлерини къорчаламакъ ичюн керекли тедбирлерни аладжакълар).
141. Сизни козетип тургъанлар, эгер сизге Аллантан бир зафер (насиб) олса: «Сизнен берабер дегиль эдикми?», дерлер. Кяфирлерни (заферден) бир насиpleri олса (бу сефер де оларгъа), «Сизни енъип (ольдюре биледжегимиз алда, ольдюрмейип) му'минлерден къорчаламадыкъмы?», дерлер. Артыкъ Аллаh къиямет кунюнде аранызызда укум этеджек ве кяфирлер ичюн му'минлер алейхине асла бир ёл бермейдже.
142. Шубесиз, мунафыкълар Алланкъа оюн этмеге къалкъышалар; албуки, Аллаh оларнынъ оюнларыны башларына чевирмекте. Олар намазгъа къалкъынан вакъытларында

- ушенерек къалкъарлар, инсанларгъа косътериш япарлар, Аллаһны да пек аз хатыргъа кетирирлер.
143. Буларның арасында боджалап турмакталар; не оларгъа (багъланалар), не буларгъа. Аллаһ ёлдан шашырткъан кимсесине асла бир (чыкъаджакъ) ёл буламазсынъ.
144. Эй, иман эткенлер! Му'минлерни быракъып да, кяфирлерни дост тутманъ; (буны япаракъ) Аллаһкъа алейхинъизде ачыктан-ачыкъ бир делиль бермек истейсинъизми? (*Кяфирлернен ве муширклернен дост тутунмамакъ мевзусы Къур'ан-ы Керимде сый-сыкъ зикр этильген ве узеринде турулгъан бир мевзудыр. Еудийлер ве христианларның мұ'минлерге дост оламайджасағы, мусульманларның да оларнен дост тутунмамалары кереклиги исарнен бильдирильген. Зарурет себебинен, ишибирлиги ве ярдымлашма япыла билир; анджакъ бу, достлукътан фарқылы бир мұнасебеттір.*)
145. Шубе ёкъ ки, мунафыкълар джеэннемнинъ энъ алттаки къатындадырлар. Артыкъ оларгъа асла бир ярдымдже буламазсынъ.
146. Анджакъ тёвбе этип, алларыны тюзельткенлер Аллаһкъа сым-сыкъы сарылып, динлерини (ибадетлерини) ялынъыз Онынъ ичюн япкъанлар башкъа. Иште, олар (акъикъатен) му'минлернен берабердирлер ве Аллаһ му'минлерге якъында буюк мукяфат береджек.
147. Эгер сиз иман этер ве шукюр этер исенъиз, Аллаһ сизге неден азап этсин! Аллаһ шукюрге къаршылыкъ бериджи ве эр шейни билиджидир.
(*Диннинъ самимий бағылыштары янында аман эр заман менфаатлары ичюн инангъан корюнген, вазиетни къуртартмакъ ичюн му'минлернинъ янында булуңгъан кимселер бардыр; буларгъа «мунафыкълар» денилир. Аллаһ, дюньяда олмаса биле, ахиретте мұнафыкъларның саҳте ортюсина алып быракъаджасакъ, намерт кяфирлер олғынлары ичюн, оларны джеэннемнинъ тюбине къояджасакъ, акъларында ич бир шефаатны къабул этмейдіжек. 146-нәдже ает мұнафыкълықътан тёвбе этип, вазгечкенлернинъ учь васфындан баас эте ки, булар айны заманда, имандаки самимиетнинъ шарты ве аляметлеридір: 1. Ялынъыз сөзнен къанмайып, алыны тюзельтмек, 2. Аллаһкъа ве Онынъ Китап ве Суннэтте ортаға чыкъынан ирадесине сым-сыкъы бағыланмакъ, 3. Диний аятыны инсанларның ризасы ве дюнья менфаатлары ичюн дегіль, ялынъыз Аллаһ ризасы ичюн яшамакъ. Иште, булар самимий ве сағылам бир иманнынъ табиий нетиджелеридір.*)
148. Аллаһ фена сёзниң ачыкъ сёйленювини севмел; анджакъ акъсызылыкъка оғырагъан башкъа. Аллаһ эр шейни эшитиджи ве билиджидир.
(*Чиркин сёз, артындан сёйлемек, лаф ташув, ялан, ифтира... фена сёзлер джумлесиндендір. Булар инсанның ичинден кече бильсе де, башкъасына аньлатмакъ ве сёйлемек джаиз дегіль. Бир кимсе дигерине бир феналыкъ, бир акъсызылыкъ япкъанда, буны башкъасына сёйлемек де фена сёзге кире; анджакъ феналыкъ ве акъсызылыкъ корыген кимсе я ислях этмек, я да сұчлының джеза корювини темин этмек макъсадынен, буны аньлатмагъа меджбурдыр, бунъа изин берильген.*)
149. Бир эйиликни аньлатыр яхут гизлер исенъиз, я да бир феналыкъны (аңьлатмайып) афу этер исенъиз, шубесиз, Аллаһ да зиядесинен афу этиджи ве къадирдир.
150. Аллаһны ве пейгъамберлерини инкяр эткенлер ве (инанмакъ хусусында) Аллаһ иле пейгъамберлерини бир-биринден айырмакъ истеп: «Бир къысмына иман этермиз, амма бир къысмына инанмамыз», дегенлер ве булар (иман иле күфюр) арасында бир ёл тутмакъ истегенлер ёкъмы?

151. Иште, акъиктый кяфирлер булардыр. Ве биз кяфирлерге алчалтыдьзы бир азап азырлагъандырымыз.
152. Аллаһкъа ве пейгъамберлерине иман эткен ве олардан ич бирини дигерлеринден айырмагъанларгъа (кельгенде) иште, Аллаһ оларгъа бир кунь муќиятларыны береджек. Аллаһ чокъ багъышлайыдьзы ве мерхаметлидир.
153. Эхл-и китап сенден озылерине бир китап эндиювинъни истей. Олар Мусадан бунынъ даа буюгини истегенлер де: «Бизге Аллаһны ачыктан-ачыкъ косытер», деген эдилер. Зулумлары себебинен, аман оларны йылдырым урды. Соңунда озылерине ачыкъ делиллэр кельгенде, бузавны (танъры) къабул эттилер. Биз буны да афу эттик. Ве Мусагъа ачыктан-ачыкъ делиль (ве акимиест) бердик.
154. Сөз берювлери(ни) къуветлендирмек ичюн, Туурны башларына тиктик де, оларгъа: «Баш эгерек къапудан киринъ», дедик. «Джума эртеси куню сынъырны ашманъ», дедик. Олардан къатый сөз алдыкъ.
(Еудий ве христианларнынъ Аз. Пейгъамберден олмайджасъ шейлер истемелери ве бир тюрлю хакъны къабул этмемелери къарышысында, Аллаһ Тааля эхл-и китапнынъ кечмиишини анълатараракъ, буларнынъ башкъа пейгъамберлерге де бойле япъянларыны, даа агъыр ве олмайджасъ теклифлерде булунгъанларыны, Аз. Муса вастасынен озылерине кетирильген нидже делиллэрge рагъмен, кене сапкъанларыны анълатараракъ, Аз. Пейгъамбер (с.а.)ны эм теселли этмекте, эм де азмини дестеклемекте).
155. Сёзлерinden къайтувлары, Аллаһнынъ аетлерини инкяр этювлери, акъсыз ерде пейгъамберлерни ольдирювлери ве «Къальплеримиз къылыфлангъандыр» деювлери себебинен (оларны лянетледик, тюрлю белялар бердик. Оларнынъ къальплери къылыфлы дегиль;) там аксине, куфюрлерининъ себебинен, Аллаһ о къальплер узерине муурь ургъандыр; пек азы истисна, артыкъ иман этмезлер.
156. Бир де инкяр этювлерinden ве Мерьемнинъ узерине буюк бир ифтира атувларындан;
157. Ве «Аллаһ эльчиси Мерьем оғылу Исаны ольдюрдик», деювлери себебинден (оларны лянетледик). Албуки, оны не ольдюрдилер, не де астылар; факъат (ольдюргенлери) оларгъа Иса киби косытерильди. Онынъ акъысында ихтиляфқа тюшкенлер бундан толайы, там бир къаарсызлыкъ ичиндедирлер; бу хусуста зангъа уймакътан гъайры, ич бир (сагълам) бильгилери ёкътыр ве кесен-кес оларакъ оны ольдюрмединер.
(Аллаһ Тааля Нуһны туфандан, Ибрахимни атештеп, Мусаны Фыравундан, Мұнаммед Мустафаны мушриклернинъ тузагъындан къорчалап къуртаргъаны киби, Исаны да оны ольдюрмек истеген еудийлернинъ элинден къуртаргъан, Аз. Исағъа хиянетлик япараракъ, ерини аскерлерге косытерген адамны Исағъа бенъзетерек ольдюрткендир).
158. Аксине, Аллаһ оны (Исаны) озы янына чыкъаргъандыр. Аллаһ иззет ве икмет саибидир.
159. Эхл-и китаптан эр бири олюминден эвель онъя мытлакъа иман этеджек. Къыямет кунюнде де, о оларгъа шаат оладжакъ.
(Аллаһ, пейгъамбери Исаны еудийлерден къорчалагъан. Ольдюрювлери мани олгъан; бу кесен-кестир. Оны озы янына алгъаны да шубесиздир. Анджасъ, бунынъ шекли ве вакъыты узеринде чешит беянлар ве аньлайышлар бар. Чокълукъка коре, Аллаһ оны къудретинен маневий семалардаки хусусий мевкъиине котеръген, къыяметтен эвель текرار дюньягъа ёллайджасъ. О вакъыт бутюн эхл-и китап онынъ пейгъамбер олгъанына инанаджасъ, янълыши инанчларындан къуртуладжасълар. Аз. Иса дюньяда къалгъан муддетче Къур'ан иле укюм этеджек, хадж, домуз ве башкъалар иле багълы янълыши тедбикъатларны токътатаджасъ. Бир башкъа аньлайышкъа коре, Аллаһ оны

еудийлерден къорчалагъан, эджели кельгенинен, оны вефат эттирген. Ве рухуны семадаки ерине котеръген. Къыяметтөн эвель келеджек де онынъ рухудыр. Эхл-и китаптан олгъанлар олюмлеринден эвель акъикъатны огредип инанаджасакълар, факъат бунынъ файдасы олмайджасакъ. Бу аньлайыш учюндиси суренниъ 54-56-ноджи аетлерине эсасландырылгъан).

- 160-161. Еудийлерниъ зулумы себебинен, бир де чокъ кимсени Аллаh ёлундан чевирювлери, ред этильгенлери алда, файыз алувлары ве акъсыз (ёллар) иле инсанларнынъ малларыны ашагъанлары ичюн озылерине (даа эвель) элял этильген темиз ве яхши шейлерни оларгъа арам яптыкъ; ве араларындан инкяргъа сапкъанларгъа аджды бир азап азырладыкъ.
162. Факъат араларындан илимде теренлешкенлер ве му'минлөр, санъа эндирильгенге ве сенден эвель эндирилгенге иман эткенлөр, намазны къылгъанлар, зекятны бергенлөр, Аллаhкъа ве ахирет күнүнө инангъанлар бар я; иште, оларгъа пек якъында буюк мукяфат береджекмиз.
163. Биз Нуhкъа ве ондан соңкы пегъамберлерге вахий эткенимиз киби, санъа да вахий эттик. Ве Ибрахимгэ, Исмаилгэ, Исхакъкъа, Якъубгъа, эсбаткъа (торунларгъа), Исагъа, Эййубке, Юнускъа, Харунгъа ве Сулеймангъа вахий эттик. Давудкъа да Зебурны бердик.
(Пейгъамбер – озюне вахий кельген буюк инсандыр. Бу вахий инсанларгъа теблигъ иле мукеллеф олгъанларгъа эльчи манасында «Ресул» денилир. Вахий Аллаhнынъ къулларына, тилегенини сёйлеви ве бильдирюви ичюн сечкен айрыджа бир хаберлешив ёлудыр. Мелек вастасынен олгъаны киби, вастасыз да ола былир. Вахийге наиль олгъан пейгъамбер озюнде Аллаhтан олгъанына асла шубе этмеген бир бильги ве айдынланув булыр. Аеттеки «торунлар» – Якъуб пейгъамберниъ балалары ве торунлардыр).
164. Бир къысым пейгъамберлерни санъа даа эвель аньлаттыкъ, бир къысмыны исе, санъа аньлатмадыкъ. Ве Аллаh Муса иле акъикъатен къонушты.
(Хадислерде юз бинълернен пейгъамбер келип-кечкени билдирильген. Бу ает де, сайы бермедин, айны акъикъатны тильге кетирмекте. Бунъа коре, ер юзюнде инсанлар олгъан ерлерге эр заман иляхий талимат еткизмек ичюн, чокъ сайыда пейгъамберлерниъ ёлланылгъаны аньлашылмакъта).
165. (Ерине коре) мужделейиджи ве сакъындырыджы оларакъ пейгъамберлер ёлладыкъ ки, инсанларнынъ пейгъамберлерден соң, Аллаhкъа къаршы бир баанелери олмасын! Аллаh иззет ве икмет саибидир.
166. Факъат Аллаh санъа эндиргенине шаатлыкъ эттер; оны озы ильминен эндириди. Мелеклер де (бунъа) шаатлыкъ эттерлер. Ве шаат оларакъ Аллаh кяфидир.
167. Инкяр эткен ве (башкъаларыны да) Аллаh ёлундан чыкъаргъанлар, шубесиз, дөгъру ёлдан чокъ узакълашкъандырлар.
168. Инкяр этип, зулум эткенлерни Аллаh асла багъышлайджакъ дегиль. Оларны (башкъа) бир ёлгъа къояджакъ да дегильдир.
169. Анджакъ, о ерде эбедий къалмакъ узыре, оларны джеэннем ёлuna (къавуштыраджакъ). Бу да Аллаhкъа чокъ къолай.
170. Эй, инсанлар! Ресул сизге Раббинъизден акъикъатны кетирди (бунда шубе ёкъ), о алда, озы эйилигинъизге оларакъ, (онъа) иман этинъ. Эгер инкяр эттер исенъиз, коклерде ве

- ерде не бар исе, шубесиз эписи Аллаһнынъдыр. (Онынъ сизинъ инанывунъызгъа итияджы ёкъ). Аллаһ кениш илим ве икмет сашибидир.
171. Эй, эхл-и китап! Дининъизде адден ашманъ. Ве Аллаһ ақъкында, керчектен башкъасыны сёйлеменъ. Мерьем оғылу Иса Месих, анджакъ Аллаһнынъ Ресулыдыр, (о) Аллаһнынъ Мерьемге етиштирген «кун» – «ол» келимеси(нинь эсери)дир. Ондан бир рухтыр. (Онынъ тарафындан ёлланылгъан, яхут къуветлендирильгэн, яхут да Джебраил тарафындан уфленген бир рухтыр). О алда, Аллаһкъа ве пейгъамберлерине иман этинъ. «(Танъры) учтыр» деменъ, сиз ичюн хайырлы олмакъ узьре, бундан вазгечинъ. Аллаһ – анджакъ тек бир Аллаһтыр. О, баласы олмакътан мунэззехтири. Коклерде ве ерде не бар исе, эписи Онынъдыр. Векиль оларакъ Аллаһ етерлидири.
- (Христианлар бир турлю Аллаһнынъ бирлиги (тевхид) инанчына келалмагъан, Аллаһнен пейгъамберини бир-бириндөн айыралмагъанлар. Аз. Муса ве Аз. Иса эхл-и китапкъа тевхид инанчыны кетиргени алда, сонърадан сапкъан бу топтумлар Хатему'ль энбиянынъ сагълам ве айдынлатылджы беянларына рагъмен, чокъу керчекни къабул этмегенлер. Христианлар: «Аллаһ – баба, оғыул ве руху'ль къудустан ибарет олмакъ узьре, учтыр», яхут «Аллаһ учь унсурдан мейдангъа кельгендири, буларнынъ учю де бир-бирининъ айныдыр, эр бири там иляхтыр ве учю бирден тек бир танърыдыр», диеerek къапа-къарышылыкъкъа тюшерлер. Юкъарыдахи аетлер оларны ақъкъикъий Аллаһ инанчы узеринде айдынлатмакъ ичюн кельген. Аетте Аз. Иса ичюн «Аллаһтан бир рух» ве «Аллаһнынъ келимеси» денильген. Аал-и Имраан суресининъ 45-47-ножжи аетлеринде экиндже васыф анълатылгъан, бундан макъсат – Аллаһнынъ «Ол!», деювинден ибарет олгъаны бильдирильгэн, Аз. Исанынъ муджизевий бир шекильде яратылгъаны беян этильген. Мерьем суресининъ 17-ножжи аетиндөн итибарен де бириндже васыф беян этильген, «Рух»нынъ Джебраил олгъанына ишарет этильген).*
172. Не Месих ве не де Аллаһкъа якъын мелеклер, Аллаһнынъ къулы олмакътан кери туарлар. Онъа къуллукътан кери турып, буюклик таслагъан кимселернинъ эписини (Аллаһ) якъында узурына топлайджакъ.
173. Иман этип, эйи ишлер япъанларгъа (Аллаһ) эджирелерини там оларакъ береджек ве оларгъа лютфинден даа зиядесини де ихсан этеджек. Къуллыгъындан юзь чевирген ве кибирленгенлерге кельгенде, оларгъа аджджы бир шекильде азап этеджек. Олар озылери ичюн Аллаһтан башкъа не бир дост ве не бир ярдымджы тапарлар. (Озылерини Аллаһнынъ азабындан къуртараджакъ бир кимсе тапалмазлар).
174. Эй, инсанлар! Шубесиз, сизге Раббинъизден кесен-кес бир делиль кельди ве сизге ачыкътан-ачыкъ бир нур эндириди.
- (Кесен-кес делиль - Ресулллах, нур исе - Къур'ан-ы Керимдир).*
175. Аллаһкъа иман этип, Онъа сым-сыкъы сарылгъагларгъа кельгенде, Аллаһ оларны озюндөн бир раҳмет ве люфт (деръясы) ичине далдыраджкъ ве оларны озюне дөгъру (баргъан) бир ёлгъа къояджакъ.
176. Сенден фетва истерлер. Де ки: «Аллаһ бабасы ве баласы олмагъан кимсенинъ мирасы ақъкъындан укюмни бойле аньлаты: Эгер баласы олмагъан бир кимсе олюр де, онынъ бир кызы къардаши олса, быракъкъанынынъ ярысы онынъдыр. Кызы къардаш олюп, баласы олмаса, эркек къардаш да онъа варис олур. Кызы къардашлар эки дане олсалар, (эркек къардашлары быракъкъанынынъ учте экиси оларнынъдыр. Эгер эркек-къадын даа зияде къардаш мевджут исе, эркекнинъ ақъкъы эки къадын пайы къадардыр. Шашырмаманъыз ичюн Аллаһ сизге анълатмакъта. Аллаһ эр шейни бильмектедири.

(Суренинъ баиларында 12-нджи аеттеки къардашлар – ана бир къардашлар эди. Бу ердеки къардашлар исе, ана-баба бир ве баба бир къардашлардыр).

5. ЭЛЬ-МААИДЕ

Учюнджи аеттен гъайры, суренинъ бутюни Мединеде, иджрий алтынджы сенеде назиль олгъан, 120 аеттир. Бухарий ве Муслимде Аз. Умерден риваает этильгенине коре, «Бугунь сизге дининъизни тамамладым...» ифадеси кечкен аети Меккеде, веда хаджында, джума куню, арфе акъшамы назиль олгъан.

«Мааиде» – софра демектир. 112 ве 114-нджи аетлерде Аз. Иса заманында коктен эндирилюви истенильген бир софрадан баас этильгени ичюн суреге бу исим берильген.

Бундан эвельки суреде диний топлулыкълардан мунафыкълар акъкъында зиядедже сёз этильген эди. Бу суреде исе, кене мунафыкълардан баас этильмекнен берабер, чокъча эхл-и китаптан ве алельхусус христианлар акъкъында сёз юрьсетильген. Бундан гъайры, суреде хадж вазифеси, абдест, гъусул, тейеммумнен багълы базы бильгилер, ички ве къумар ясагъы, ахтларгъя ве сёзге саиплик, ичтимай ве ахлякъий мунасебетлер, арам ве элял ашаладжакълар киби бильги ве уюномлере ер берильген.

Бисмиляхиరраحمانىررەننىم (Рахман ве рахим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Эй, иман эткенлер! Ахтлар(нынъ керегини) ерине кетиринъ. Ихрамлы олгъанда авланмакъны элял сайдамакъ узьре, (ашагъыда) сизге окъуладжакълардан башкъа айванлар сиз ичюн элял этильди. Аллаһ истегенине укюм эттер.
(Ахтларгъя риает, укъукъий девлетнинъ энъ муим хусусиетини тешкиль эттер. Земаневий девлетлерде эки муим васыф бар: «Ичтимайлик, укъукъийлик». Булардан биринджиси девлетнинъ, ялынъыз шахсларнынъ укъукъыны дегиль, топлумнынъ да акъ ве менфаатларыны козетюви, кереккенде топлум менфаатыны шахыс менфаатындан огге сюрювидир. Къур'ан-ы Керим ве Суннет менбабы девлетнинъ ичтимайлик ве узеринде дикъкъатнен тургъан, багълайыджы принциплер къойгъан. Экинджиси исе, кейфине коре давранув, зорбалыкъ, фырсатчылыкъ ерине, акъ, укъукъ ве къанунларнынъ юкъары олулы демектир. Къур'ан-ы Керим 14 асырдан берли бу эки васыфны инсанлыкъ дюньясына теблигъ этмекте; эм де ахтларгъя риаетни иманнынъ кереги саяракъ!)
2. Эй, иман эткенлер! Аллаһнынъ (къойгъан диний) ишаретлерине, арам айгъя, (Аллаһкъа эдие этильген) къурбангъя, (ондаки) герданлыкъларгъя, Рабблерининъ лютф ве ризасыны араяракъ, Бейт-и Харамгъа ёнелген кимселерге (теджавуз ве) сайгысызылыхъ этменъ. Ихрамдан чыкъкъаеннен, авлана билирсинъиз. Месджит-и Харамгъа киривюнъизниң оғюни алгъанлар ичюн бир топлумгъа нисбетен беслеген кининъиз сизни теджавузгъа рухландырмасын! Эйилик ве (Аллаһнынъ ясакъларындан) сакъынув узеринде ярдымлашынъ, гунах ве душманлыкъ узерине ярдымлашманъ. Аллаһтан къоркъунъ; чюнки, Аллаһнынъ джезасы четиндир.
3. Леш, къан, домуз эти, Аллаһтан башкъасынынъ адына богъазлангъан, богъулгъан (таш, агъач ве башкъаларнен) урулып ольдюрильген, юкъарыдан юварланып ольген, бойнузлашып (айванларнен тюртюшип) ольген джанаварларнынъ ашагъан айванлары - ольмеден етишип сойгъанларынъыз истисна- тик ташлар (путлар) узерине богъазлангъан

айванлар ве оқыларнен къысмет къыдырувынызыз сизге арам этильди. Булар ёлдан чыкъувдыр. Бугунь кяфирлер, сизинъ дининъизден (оны ёкъ этювден) умют кескендирлер. Артыкъ олардан къоркъманъ, менден къоркъынъ. Бугунь сизге дининъизни тамамладым, узеринъизге ниметимни тамаладым ве сиз ичюн дин оларакъ Исламны бегендим. Ким гонъюлден гунахкъа ёнельмемек узьре, ач алында тарлыкъкъа тюшсе (арам этлерден ашай билир). Чюнки, Аллаh чокъ багъышлайыджы ве мерхаметлидир.

(Эр динде ве системада арамлар, ясакълар бар. Муими, шахыс ве топлумнынъ менфаатына, эбедий баҳтлылыгъына, ёнельген олуwy, бир икмет ве мана ташуввыдыр. Исламда ясакълангъан ашаладжасакъ ве ичилidжеклер эсас оларакъ, сагълыкъкъа зааралы олгъаны, базы шекиллерде айванларгъа эзиет олгъаны, Ислам кетиргеннинъ имангъа ве ахлякъ низамына терс олгъаны ичюн ясакълангъан. Булардан бир къысмынынъ зааралы олгъаны эвельден берли беллидир. Дигерлерининъ заары исе, инсанлыкъынынъ ильмий севиеси юксельген сайын анълашылмакъта ве анълашылдажасакъ).

4. Озылери ичюн нелернинъ элял къылынгъаныны сенден сорамакъталар; де ки: Бутюн эйи ве темиз шейлер сизге элял къылынгъан. Аллаhнынъ сизге огretкенинден огretтип, авджы алына кетирген айванларынызыз сиз ичюн якъалагъанларындан да ашань ве узерине Аллаhнынъ адыны анъынъ (Бисмилля чекинъ). Аллаhtан къоркъунъ. Аллаhнынъ эсабы пек чабиктир.
5. Бугунь сизге темиз ве эйи шейлер элял къылынгъандыр. Озылериине китап берильгенлернинъ (еудий, христиан ве башкъаларнынъ) ашайджагъы сизге элялдыр, сизинъ ашайджагъынызыз да оларгъа элялдыр. Му'mин къадынлардан иффетли олгъанларнен даа эвель озылериине китап берильгенлерден иффетли къадынлар да, мехирлерини берювинъиз шартынен, намуслы олмакъ, зина этmemек ве гизли дост тутмамакъ узьре, сизге элялдыр. Ким (Исламий укюмлерге) инанмакъны къабул этmez исе, онынъ амели бошуна кеткendir. О ахиретте де зиянгъа оғырагъанлардандыр.
(Темиз ве эйи шейлер, ает ве хадислернинъ ясакъламағъан, умумиетле инсанларнынъ джиренчи къабул этмеген ашайджасакълары ве ичеджеклеридир. Янълыши олса да, асты семавий бир динлери олгъаны ичюн, эхл-и китапнынъ озъ диний инанувларына коре, ашалувы элял оладжасакъ шекильде ольдюрген айванларындан ве дигер ашайджасакъларындан -домуз киби Исламнынъ ясакълагъанларындан баشكъа олмакъ узьре- мусульманларнынъ да ашамалары джаиздир. Бунынъ киби, динини денъиштирмеген олса да, эхл-и китап къадынларнен мусульман эркеклерининъ эвлениовлери джаиздир).
6. Эй, иман эткенлер! Намаз къылмагъа къалкъкъан вакътынъизда юзлеринъизни, тирсеклеринъизге къадар эллеринъизни, башларынъизни месх этип, тобукъларгъа къадар аякъларынъизни йикъянъыз. Эгер джюнүп олгъан исенъиз, бой абдести алынъ. Хаста яхут ёлджулыкъ алында олсанъыз, яхут бириңиз аякъ ёлдан кельсе, яхут да къадынларгъа токъунгъан олсанъыз (джинсий бирлешүв япкъан олсанъыз) ве бу алларда сув тапалмагъан олсанъыз, темиз топракънен тейеммум этинъ де, юзюнъизни ве (тирсеклерге къадар) эллеринъизни онынъинен месх этинъ. Аллаh сизге эр анги бир кучлюк чыкъармакъ истемез; факъат сизни тер-темиз къылмакъ ве сизге (ихсан эткен) ниметини тамамламакъ истер; умют этилир ки, шукюр этерсинъиз.

(Намаз – ибадет дуйгъусынен Аллаh узуруна чыкъмакъ, белли шекиллернен Онъа табынмакъ ве Онынъинен къонушмакътыр. Намаз Аллаhнынъ къулуны узуруна къабул этювидир. Иште, бу къабул ве бу къуллыкъ бир азырлыкъыны талап этмектедир. Хузур-и иляхийде тургъан къулнынъ уяныкъ, шуурлы, ичи ве тышы тер-темиз олмасы керек; абдест ве гъусул буларны теминлемек ичюн энъ гузель вастадыр. Сув олмагъаны я да

*олгъаны алда, күулланмагъа бир мани яхут узюр булунгъаны алда тейеммум этилир.
Тейеммум эр не къадар маддий темизликни теминлемесе де, темизлик шууры бермекте ве
ибадетке азырламакътадыр).*

7. Аллаһнынъ сизге олгъан ниметини «Эшиттик ве къабул эттик», деген вакътынъызда, сизни бунынънен багълагъан (Онъа берген) сёзни хатырлань ве Аллаһтан къоркъунъ. Шубесиз, Аллаһ къальплерниң ичиндекини билмектедир.
(Бу ердеки сёз – инсанларның яратылувиңдан эвель «элест меджслиси» денильген мукъаддес меджслисте бутюн рухларның Аллаһкъа берген сёзлери ола биледжеги киби, Акъабе ве Худайбиеде му'минлерниң Аллаһ ве Ресулына берген сёзлери де ола билир. Бунынъ ичюн айрыджа бакъ. A'рааф, 7/172).
8. Эй, иман эткенлер! Аллаһ ичюн хакъны муафаза этиджи, адалетнен шаатлыкъ этиджи кимсeler олунъ. Бир топтулыкъка беслеген кин, сизни адиль давранмамагъа итеклемесин. Адалетли олунъ; бу Аллаһ къоркъусына даа чокъ якъышкъан (бир давраныш)тыр. Аллаһкъа исъян этюден сакъынынъ. Аллаһ япқынларының хакъкъы иле бильмектедир.
(Абдест ве намаз диннинъ диреги, шахыснынъ диний аятынынъ темелидир. Адалет исе, ичтимай аятнынъ энъ муим мусавийлик унсуры ве теминатыдыр. Къур'ан низамы инсанны дайма бир бутюн оларакъ эльге алгъан, дөгърулыкъ ышыгъыны шахсий тараф къадар ичтимай тарафкъа да туткъан).
9. Аллаһ иман эткен ве эйи шейлер япқынларгъа сёз бергенди. Оларгъа багъышлав ве буюк муяфат бардыр.
10. Инкяр эткен ве аетлеримизни ялангъа чыкъаргъанларгъа кельгенде, олар джеэннемлидирлер.
11. Эй, итман эткенлер! Аллаһнынъ сизге олгъан ниметини унутманъ; хатырынъыздамы, бир топтулыкъ сизге эль узатмагъа ынтылгъан эди де, Аллаһ оларның эллерини сизден чеккен эди. Аллаһтан къоркъунъ ве му'минлер ялынъыз Аллаһкъа ишансынлар.
(Бу аетнинъ назиль олув себеби мушриклерниң ве мунафыкъларның тешикъатынен Пейгъамберимизни ольдюрмеге тешеббюс эткен бир силялы адамның Аллаһнынъ инаети ве къорчалавы иле бу эмелине наиль оламагъаны зикр этильген. Сүикъаст тешеббюси Ресулуллахкъа ёнельгени алда, «сизге эль узатмагъа ынтылгъан эди», денилюви, Аллаһ Ресулының джсаны ве аяты му'минлерниңки киби олувындандыр).
12. Ант олсун ки, Аллаһ Исраил оғъулларындан сёз алгъан эди. (Кефиль оларакъ) араларындан 12 де ребер ёллагъан эдик. Аллаһ оларгъа бойле деген эди: Мен сизнен бераберим. Эгер намазны дос-догъру кыллар, зекятны берир, пейгъамберлериме инаныр, оларны дестеклер исенъиз ве Аллаһкъа гузель бордж берир исенъиз (итияджы олгъанларгъа Аллаһ ризасы ичюн файызызыз бордж берир исенъиз) ант олсун ки, сизинъ гунахларының ортерим ве сизни земининден ирмакълар акъынан дженнетлерге къоярым. Бундан соң сизден ким инкяр ёлunu тутса, догъру ёлдан сапкъан олур.
(Аллаһ Тааля Исраил оғъулларыны Фыравундан къуртартыланынен, Аз. Муса вастасы иле оларны Къудускъа ёнельткен, о ерни озылерине ватан къылгъаныны бильдирген, о ерде укюм сюрген Кенанийлерге къариши курешювлерини эмир эткен, озылеринден сёз алгъан ве эр къабиледен бир адам олмакъ узьре, 12 адамны да бу сёйлешмеге кефиль къылгъан эди. Топтулыкъ Къудускъа якъынлашкъанынен, Аз. Муса бу 12 кишини араштырмакъ ичюн ёллагъан, коръгенлерини халкъкъа анълатмамалырыны да тенбиеlegен эди. Араштырылжылар къайткъан вакъытларында, экиси истисна, дигерлери

Къудустакилернинъ кучылу ве азырлыкъылыш олгъанларындан баас этти, халкъны къоркъузды ве берген сёзлерини боздылар).

13. Сёзлерини бозувлары себебинен, оларны лянетледик ве юреклерини къаттылаштырдыкъ. Олар келимелернинъ ерлерини денъиштирирлер (китапларыны бозарлар). Озылерине огretильген ахкъямнынъ (Тевратнынъ) муим бир болюмини де унуттылар. Арапарындан пек азындан гъайры, олардан дайма бир хаинлик корерсинъ. Кене де сен оларны афу эт ве къулакъ асма. Шубесиз, Аллан эйилик эткенлерни север.
(Теврат ялынъыз бир нусха эди. Кимсе де оны тамамынен эзберден бильмей эди. Исраил оғұуллары Бабиллиерге эсир тюшкенлеринен, Теврат нусхасы гъайып олды. Ыыллардан соң, Исраил оғұуллары эсареттен къуртулғъанынен, хатырда къалғъан базы болюмлер янъыдан язылды. Бугунь эльде олгъан Тевратта да бу экsic болюмлернен, къысмен Аз. Мусанның аяты язылдыр).
14. «Биз христианлармыз», дегенлерден де кесен-кес сёзлерини алгъан эдик, амма олар да озылерине зикр этильген (берильген огютлернинъ я да Китапнынъ) муим бир болюмини унуттылар. Бу себепле къыяметке къадар арапарына душманлыкъ ве кин къойдыкъ.
(Ильки христианлар да еудийлернинъ амансыз тақъиплери ве эскенджелери къаришысында дарма-дагъын яшагъанлар, Аллан тарафындан Аз. Исагъа вахий этильген Инджисильни мұафаза эталмайып, гъайып эткен эдилер. Миядий учюондже асырнынъ башларында Рим императоры Константиннинъ христианлыкъқа мейль этювинден соң, тынчланғъан христианлар мукъаддес китапларыны язмагъа тешеббюс эткенлер, бунынъ нетиджесинде, ортагъа бир-бiriни тутмагъан юзлернен Инджисиль чыкъкъан эди. Аз. Исанынъ ёлундан чыкъкъан, Алланкъа берген сёзлеринде турмагъан христианлар, бойледже ихтиляфқа тюшкен, айры динлер экен киби месхеплерге болюнген, асырларнен бир-бirlеринен чеккелешелер).
15. Эй, эхл-и китап! Ресулымыз сизге Китаптан гизлеген бир чокъ шейинъизни анълатмакъ ичюн кельди. Бир чокъ (къусуруннызын) да афу этмекте. Акъикъатен сизге Аллаhtан бир нур, ачыкътан-ачыкъ бир китап кельди.
16. Разылыгъыны арагъанны Аллан онынънен къуртулыш ёлларына алып барыр ве оларны ирадеси иле къаранлыкълардан айдынлыкъқа чыкъарыр, дос-догъру бир ёлгъа къавуштырыр.
17. «Шубесиз, Аллан – Мерьем оғылу Месихти», дегенлер, ант олсун ки, кяфир олгъандырлар. Де ки: Ойле исе, Аллан, Мерьем оғылу Месихни, анасыны ве ер юзюндекилернинъ эписини ёкъ этмек истесе, Алланкъа ким бир шей япа биледжек (Онъа ким бир шейнен мани ола биледжек)! Коклерде, ерде ве экисининъ арасында не бар исе, эписининъ мулькиети Алланкъа аиттир. О тилегенини яратыр ве Аллан эр шейге, там манасынен, къадирдир.
18. Еудийлер ве христианлар: «Биз Аллаhнынъ оғұуллары ве севгилилеримиз», дедилер. Де ки: Ойле исе, гунахларынъыздан толайы, сизге ничюн азап эте? Догърусы, сиз де О яраткъан инсанлардансынъыз. О тилегенини багъышлар ве тилегенине азап берир. Коклерде, ерде ве экисининъ арасында не бар исе, мулькиети Алланкъа аиттир. Соңунда дёнюш де анджакъ Онъадыр.
19. Эй, эхл-и китап! Пейгъамберлернинъ келюви токътагъан бир арада сизге эльчимиз кельди. Акъикъатларны сизге анълатмакъта ки (къяметте): «Бизге бир мужделейиджи ве

- тенбиеджи кельмедин», демезсинъиз. Иште, сизге мужделейиджи ве тенбиеджи кельгендир. Аллаһ эр шейге хакъкы иле къадирдир.
20. Бир заманлар Муса къавмына бойле деген эди: «Эй, къавым! Аллаһнынъ сизге (лютф эткен) ниметини хатырлань; зира, О араныздан пейгъамберлер чыкъарды ве сизни укюмдарлар къылды, алемлерде ич бир кимсеге бермегенини сизге берди.
 21. Эй, къавым! Аллаһнынъ сизге (ватан оларакъ) язгъан мукъаддес топракъка кириň ве артынъызгъа къайтмань, ёкъса зааргъа огъраяракъ къайткан олурсынъыз».
 22. Олар шу джевапны бердилер: «Я Муса! О ерде зорбаджы бир топлум бар; олар о ерден чыкъмагъандже, биз о ерге асла кирмейджекмиз. Эгер о ерден чыкъсалар, биз де аман кирермиз».
 23. Къоркъянларнынъ арасындан Аллаһ оларгъа люфтте булунгъан эки адам бойле деди: Оларнынъ узерине къапудан кириň; о ерге бир кирдинъизми, артыкъ сиз заферни къазангъандырынъ. Эгер му'минлөр исенъиз, анджакъ Аллаһкъа ишанынъ.
(Бу аетлер Аз. Муса заманындаки Исраил огъулларынен багълы олгъанына коре, истер оларнынъ «алемлерде ич бир кимсеге берильмеген ниметлерге наиль олувлары» ве истер «арз-ы мукъаддеснинъ оларгъа ватан оларакъ язылгъан олувы» да о замангъа аиттир. Юзълердже ает ве хадис Хатему'ль энбия (с.а.) Эфендилизниң кельген-кечкен ве келеджек бутюн инсанлыкъ ичюн Аллаһнынъ акърансыз бир нимети ве лютфи олгъанына делялет этмекте. Арзнынъ белли бир топракъ парчасынынъ бир топлумгъа ватан оларакъ язылувы да шартлыдыр; о топлумнынъ салыхына, Аллах ёлунда дөгъру юрювлериnde багълыдыр. Юкъарыдаки 13-нолжи ает ве онъа бенъзеген аетлерниң маналары шиареттinden аньлашила ки, Исраил огъуллары бу васыфларыны гъайып эткенлер. Мукъаддес топракъларгъа кимнинъ варис оладжасыны исе, Энбийаа суресининъ 105-нолжи аети тайин этмекте: Ант олсун ки, Тевраттан соң Зебурда да: «Арзгъа эйи, салих, (ляйыкъ) къулларым эльбетте варис оладжасакътыр», дие яздыкъ).
 24. Эй, Муса! Олар о ерде булунгъан вакъыткъадже биз о ерге асла кирмемиз; шу алда сен ве Раббинъ барынъ дженклешинъ; биз бу ерде отураджакъмыз», дедилер.
 25. Муса: «Раббим, мен озюмден ве къардашымдан башкъасына хаким оламайым; бизнен бу ёлдан чыкъкъан топлумнынъ арасыны айыр», деди.
 26. Аллан: «Ойле исе, о ер (арз-ы мукъаддес) оларгъа къыркъ йыл ясакълангъандыр; (бу мүддөт ичинде) ер юзүнде шашкъын-шашкъын долашаджакълар. Артыкъ сен ёлдан чыкъкъан топлум ичюн гъам чекме», деди.
(Тарихий ривааетлерге коре, мукъаддес топракъка кирмек истемеген ве пейгъамберлерине къарышы тургъан Исраил огъуллары тар бир ерчик узеринде къысылып къалгъан; озълери олюп, янты бир несиль етишкенге къадар, бу ерден къуртуламагъанлар. Бу арада озълери, муджизевий оларакъ, бодене ве къудрет эльвасынен бесленгенлер).
 27. Оларгъа Адемнинъ эки огълунынъ хаберини керчек оларакъ аньлат: Хатырлайсызмы, бирер къурбан такъдим эткен эдилер де, бирисинден къабул этильген, дигеринден исе, къабул этильмеген эди. (Къурбаны къабул этильмеген къардаш, куньджюлик себебинден), «Ант олсун, сени ольдюреджем», деди. Дигери де: «Аллаһ анджакъ такъва саиплеринден къабул этер», деди (ве къошты:)
 28. «Ант олсун ки, сен ольдюрмек ичюн манъа элинъни узатсанъ (били), мен санъа ольдюрмек ичюн эль узатаджакъ дегилим. Мен алемлерниң Рабби олгъан Аллаһтан къоркъарым».

29. «Мен истейим ки, сен эм меним гунахымны, эм де озь гунахынъы аркъалап, атешке атыладжакълардан оласынъ; залымларнинъ джезасы, иште, будыр».
30. Ниает, нефиси оны къардашыны ольдюрмеге алыш кельди ве оны ольдюрди: бу себептен де, зарар эткенлерден олды.
31. Дер экен, Аллаh, къардашынынъ джеседини насыл комеджегини онъя косътермек ичюн ерни къазгъалағъан бир къаргъа ёллады. (Къатиль къардаш:) «Язықълар олсун манъя! Шу къаргъа къадар да оламадыммы ки, къардашымнынъ джеседини комейим», деди ве япкъанына янгъанлардан олды.
(Инсан нефсаний дүйгүларына ве, бу джумледен оларакъ, куньджюлик дүйгүусына боюн эгсе, къардашыны биле ольдюре билир; анджакъ бунынъ сонъу дюньяда инсанны ич-ичтөн якъкъан виджедан азабы ве пешманлыкъ, ахиретте исе, рух ве вудждыны якъкъан атешитир. Куньджюлернинъ озылерини коръген козълери коръдир, наиль олгъян ниметлерни ве гузелликлери коръмез; эп башкъасындакини корер ве кинленирлер. Бу хасталыкъынынъ чареси Исламны бутюни иле яшайракъ, нефисни тербие этмек, эр яманлыкъны эмир эткен нефисни (нефс-и эммарени), сукюн ве узургъа къавуштырмакъ (муттаинне къылмакъ) ве Аллаhнынъ бергенине разы (разие) алгъа кетирмектир).
32. Иште, бу себептендир ки, Израил оғъулларына бойле язгъан эдик: Ким бир джангъя я да ер юзюнде бозгъунджылыкъ чыкъармагъа къаршылыкъ олмадан (акъсыз ерде), бир джанны къыйса, бутюн инсанларны ольдюрген киби олур. Эр ким бир джанны къуртарса, бутюн инсанларны къуртаргъан киби олур. Пейгъамберлеримиз оларгъа ачыкъ делиллэр кетирдилер; амма бундан сонъ да, олардан чокъу кене ер юзюнде адден ашмакъталар.
(Тарих боюнчыда Израил оғъуллары дженклер, девлет девирювлери, чешит пара оюнлары ве интригалар чыкъаргъан, бу киби вазиетлерде буюк роль ойнағъан миллионларнен джанннынъ ве эсапсыз серветтининъ зая кетювине себеп олгъанлар),
33. Аллаh ве Ресулына къаршы дженклешкенлернинъ ве ер юзюнде (хакъ) тертипни бозмагъа арекет эткенлернинъ джезасы анджакъ я (аджымадан) ольдюриловлери, я асылувлары, яхут эль ве аякъларынынъ чапразлама кесилови, яхут да булунгъан ерлерinden сюргюн этиловлериидир. Бу, оларнынъ дюньядаки резиллигидир. Олар ичюн ахиретте де буюк азап бар.
34. Анджакъ сиз оларны енъип, эльге кечириовден эвель, тёвбе эткенлер истисна; билинъ ки, Аллаh чокъ багышшайыджы ве мерхаметлидир.
(Ислам бир инсаннынъ акъсыз ерде ольдюриловини бутюн инсанларнынъ ольдюрилови киби саяракъ, ольдюрюв вазиетини «инсанлыкъ сучы» сайгъан, силялы ёл кесиджисиликни де, халкъынынъ узур ве тынчлыгъыны ве тертипни бозгъаны ичюн, девлетке къарши (Аллаh ве Ресулына къарши) ишиленген буюк бир суч оларакъ коръген ве къарышылыгъына да агъыр джезалар къойгъан. Тедбикъатта базы корюш фаркъылыкълары олмакънен берабер, умумийге коре, силяланып, ачыкътан девлетке баш къалдыргъан ве ёл кескен кимселер ялынъыз адам ольдюрген олсалар ольдюрирлер. Эм ольдюрген, эм де сойгъунлыкъ япкъан олсалар, ольдюрилир ве асылырлар. Сойгъунлыкъ япып, террор авасыны эстиргенлернинъ чапразлы оларакъ, бир эллериңен бир аякъалары кесилир. Ялынъыз сойгъунлыкъ япкъан олсалар, сюргюнге оғъратылырлар. Сюргюнни апс джезасы оларакъ тефсир эткенлер де бар. Ёл кесиджи озлюгинден теслим олса, япкъанларындан пешманлыкъ дүйса, джезалары енгиллетьилир).
35. Эй, иман эткенлер! Аллаhтан къоркъунъ, Онъя якълашмагъа ёл аранъ ве ёлунда джихад этинъ ки, къуртулышкъа ириширсинъиз.

(Къулны Алланкъа якъынлаштыргъан ёлларның (весилелерниң) энъ муимлеринден бири – аетте зикр этильген джихаддыр. Бундан гъайры, ялынъыз Аллан ризасы ичюн япылгъан эр бир ибадет ве къачынылгъан эр бир ясакъ инсанны Алланкъа якъынлаштыргъан ёллар, весилелердир. Шефаат да, анджасакъ бу ёллардан кечилерек къазаныла билир).

36. Шубе ёкъ ки, кяфир олгъанлар ер юзюндеки эр шей ве бунынънен берабер де, бир о къадары озылерининъ олса да, кыямет кунюнинъ азабындан къуртулмакъ ичюн, оны фидье берселер, олардан асла къабул этильmez; олар ичюн аджджы бир азап бар.
37. Атештен чыкъмакъ истерлер, факъат олар о ерден чыкъаджакъ дегиллер. Олар ичюн девамлы бир азап бар.
38. Хырсызлыкъ эткен эреке ве къадынның япкъанларына къаршылыкъ бир джеза ве Аллантан бир ибret олмакъ узьре, эллерини кесинъ. Аллан иззет ве икмет саибидир.
39. Ким (бу) акъсыз давранышындан сонъ тёвбе этсе ве вазиетини тюзельтсе, шубсиз, Аллан онынъ тёвбесини къабул этер. Аллан чокъ багъышлайыджы ве мерхаметлидир.
(Исламның хырсызлыкъ къабаатына нисбетен къойғъан джезасы узеринде эвельден берли сөз этильген, буның ағыыр ве иптидай олгъанындан баас этильген. Анджасакъ башкъа системаларның хырсызлыкъкъа нисбетен тедбикъ эткен джезаларның ич бир файда бермегени, апсханелерде санатның инджеликлерини оренген хырсызларның чыкъкъандан сонъ, айны ишке девам эткенлери корюльмекте. Эгер бу сучынъ кесен-кес оғюни алмакъ истенильсе, эки ёлдан кетиле биледжек: Тербие ве джеза. Ислам инсанларны ислях этмек ичюн тербие усуулларының энъ мукеммелини кетирген. Бунъа бакъмадан, хырсызлыкъ япкъан кимсе я ачлыкъ заруретинен буны япар, яхут да бойле бир зарурет олмаса да. Биринджи алда эль кесмек джезасы баас мевзусы дегиль. Экиндже алда да, вазиет маҳкемеге берильмедин, хырсызының тёвбе этерек, малны кайтарып берюви, базы ичтихатларгъа коре, мал саибининъ афу этюви джеза укминден эвель хырсыз чалгъан малгъа къануниң бир ёлдан малик олувы киби себеплернен джеза тюшмекте. Бунъа коре, мезкур джезасының къулланылувы баягъы экспеджек, факъат хырсызларның энъсесинде беклеген бир къылыш киби, сучкъа мани оладжасакъ).
40. Бильмезсинъми ки, коклерде ве ерде не бар исе, эпизининъ мулькиети Алланкъа аиттир. Истегенине азап берир ве истегенини багъышлар. Аллан эр шейге хакъкъы иле къадирдир.
41. Эй, Ресул! Юреклери иман этмегени алда, ағызыларынен «инандыкъ» деген кимселерден ве еудийлерден куфюр ичинде чапышкъанлар(нынъ алы) сени кедерлendirмесин. Олар турмадан ялангъа къулакъ асарлар ве санъа кельмеген (базы) кимселерге къулакъ асарлар; келимелерни бозуп, ерлерини денъиштирирлер. «Эгер сизге шу берилир исе, аман алынъ, о берильmez исе сакъының!», дерлер. Аллан бир кимсени шашкъынлыкъкъа (фитнеге) тюшюрмек истесе, сен Алланкъа къаршы, Онынъ лехине ич бир шей япалмазсынъ. Олар – Аллан къальплери темизлемек истемеген кимселердир. Олар ичюн дюньяда резиллик бар ве ахиретте оларгъа маҳсус буюк бир азап бар.
(Укми ве догъру ёлгъа къавушилоруvy умумий олмакънен берабер, аетниң хусусий бир келов себеби бар: Мединеде еудий топлумы ичинде мейдангъа кельген бир зина узерине араларындан базылары «Мұhammedге барынъ, ташиборан джезасындан (реджем) гъайры бир джеза берсе, буны къабул этер ве Алланкъа нисбетен весикъа оларакъ къулланырмыз», дедилер. Пейгъамбер (с.а.)ге кельгенинен, о аман укюм бермеди, маневий баскъынен оларны сыкъыштырды ве Тевратта бу сучынъ джезасы реджем олгъаныны оларгъа итираф эттиререк, оюнларыны бозды).

42. Эп ялангъа къулакъ берир, токътамадан арам ашарлар. Санъа кельселер, истер араларында укюм бер, истер олардан юзъ чевир. Эгер олардан юзъ чевирсень, санъа ич бир зарар бералмазлар. Ве эгер укюм берсенъ, араларында адалетнен укюм эт. Аллан адиль олгъанларны север.
- (Аз. *Пейгъамбернинъ (с.а.) хакимлик ве хакемлигини къабул этип-этмеювде эхл-и китап сербест олгъанлары киби, (адлий мухтариет) Ресулллах да буны къабул этювде сербесттир.* Бундан соңыкъ 49-нджи аетнен бу ает эки шекильде келиширильген: а) 42-нджи ает 49-нджынен несх этильген олуп, Аз. *Пейгъамбер олар акъкында укюм бермек иле меджбуриетлидир.* б) *сербестлик несх этильмеген; Пейгъамбер укюм бермекни устьюн корьсе, анджакъ Аллан эндирген вахийнен укюм этеджек).*
43. Ичинде Аллаһнынъ укми олгъан Теврат янларында олгъаны алда, насыл сени хакем япалар да, бундан соң юзъ чевирип кетелер? Олар инангъан кимселер дегиллер.
44. Биз ичинде догъругъа реберлик ве нур олгъаны алда, Тевратны эндиридик. Озылерини (Аллаһкъя) теслим эткен пейгъамберлер онынънен еудийлерге укюм эте эдилер. Аллаһнынъ Китабыны къорчалавлары озылеринден истенильгени ичюн, Рабблериине теслим олгъан захидлер ве бильмирлер де (онынънен укюм эте эдилер). Эписи онъа (хакъ олгъанына) шаат эдилер. Бу алда (Эй, еудийлер ве хакимлер!) инсанлардан къоркъманъ, менден къоркъунъ. Аетлеримни аз бир бедель къаршылыгъына сатманъ. Ким Аллаһнынъ эндириген (укюмлери) иле укюм этмесе, иште, олар кяфирлерни там озылеридир.
45. Тевратта оларгъа бойле яздыкъ: Джангъа джан, козъге козъ, бурунгъа бурун, къулакъка къулакъ, тишке тиш (къаршылыкъ ве джезадыр). Яралар да къасастыр (эр яралав онъа мусавий алда джезаландырылыр). Ким буны (къасасны) багъышласа, озю ичюн о кеффарет олур. Ким Аллаһнынъ эндиргенинен укюм этмесе, иште, олар залымдырлар.
- (Аллаһнынъ эндириген укюмлериинен укюм этмегенлерге учь нокътадан бакъылгъан; Оны инкяр манасы тасдигъы ичюн «кяфир»; Аллаһнынъ укми адалет, онынъ акси зулум олгъанындан, «залым» денильген. 47-нджи аетте исе, Аллаһнынъ эмринден чыкъмакъ манасы козъ огюне алынаракъ «фасыкъ» дениледжек).
46. Озылеринден эвель кельген Тевратны догърулайыджы оларакъ, пейгъамберлерни излери узерине Мерьем оғылу Исаны артларындан ёлладыкъ. Ве онъа ичинде догъругъа реберлик ве нур булунмакъ, огюндеки Тевратны тасдикъ этмек, сакъынгъанларгъа бир хидает ве огют олмакъ узъре, Инджильни бердик.
47. Инджильге инангъанлар Аллаһнынъ онда эндириген (укюмлери) иле укюм этсинлер. Ким Аллаһнынъ эндиргени иле укюм этмесе, иште, олар фасыкътырлар.
48. Санъа да даа эвельки китапны догъруламакъ ве оны къорчаламакъ узъре, хакъ оларакъ Китапны (Къур'анны) ёлладыкъ. Артыкъ араларында Аллаһнынъ эндиргени иле укюм эт; санъа кельген акъикъатны бырактып да, оларнынъ истеклерине уйма. (Эй, умметлер!) Эр бириңизге бир шериат ве бир ёл бердик. Аллан истесе эди, сизлерни тек бир уммет япар эди; фактъат сизге бергенинде (ёл ве шериатларда) сизни деньемек ичюн (бойле япты). Ойле исе, яхшы ишлерде бир-бириңизнен ярышлашынъ. Эпинъизниң дёнюшиңиз Аллаһкъадыр. Артыкъ сизге узеринде давалашкъан шейлеринъизни(нъ керчек тарафыны) О хабер береджек.
- (Аллаһкъя инангъан, пейгъамберлерге уммет олгъан дюнья инсанлары, фаркълы корюшлер, сиясет ве менфаатлар себебинден, бир-бирлеринен огърашаджакъ, бир-бирлерини ашайджакъ ерде, пейгъамберлерининъ чагъыргъан хайырлы ниетлерге барув ёлунда ярышмалылар).

49. (Санъа шу талиматны бердик): Арапарында Аллаһның эндиргени иле укюм эт ве оларның истеклерине уйма. Аллаһның санъа эндирген укюмлерининь бир къысмындан сени саптырмамаларына дикъкъат эт. Эгер (укюмден) юзь чевирселер, биль ки, (бунынъен) Аллаһ анджакъ гунахларының бир къысмыны оларның башына беля этмек истер. Инсанларның бир чокъу да затен ёлдан чыкъкъанларды.
- (Гунахларның дюньяда башкъа беля олувы, анархия, къатль, сюргюн, эсарет киби мусибет, фелякет ве беляларда озюни косътермекте. Аллаһ Таала гунахларны бу беля ве мусибетлерге себеп япмакъта. Гунахкярлықъларына рагъмен, ферах ичинде олгъанларгъа кельгенде, буларның бутюн джезалары ахиретке къалмакъта).*
50. Ёкъса, олар (Исламдан эвельки) джахилие идаресини къыдыралармы? Яхшы анълагъан бир топлумгъа коре, укюмранлыгъы Аллаһтан даа гузель ким бар?
51. Эй, иман эткенлер! Еудийлер ве христианларнен дост тутунманъ. Зира, олар бир-бирининь достудырлар (бир-биринин тарафыны тутарлар). Аранъыздан оларны дост тутунгъанлар – олардандыр. Шубесиз, Аллаһ залымлар топлuluыгъына ёл косътерmez.
52. Юреклеринде хасталыкъ олгъанларның: «Башымызгъа бир феляктинь келювинден къоркъмакътамыз», диерек, оларның арасына чапкъанларыны корерсинь. Умют этилир ки, Аллаһ бир фетих, яхут къатындан бир эмир кетиреджек де, олар, ичлеринде гизлеген шейлерinden толайы, пешман оладжакълар.
- (Башкъа динде олгъанлар, алельхусус еудийлер ве христианлар мусульманларның досту олмазлар; олар анджакъ бир-биринин досту олур, бир-бирини дестеклерлер. Вакъты-вакътынен мусульманларгъа якълашувлары озь менфаатлары ичюндир.*
- Мусульманларның буны унутмамалары ве озь арапарындаки достлукъыны къуветлендирювлери зарур. Мусульманларның арасына кирген эки юзлюлер фелякет делляллыгъы япракъ, оларны кяфирлерге ёнельтмек истерлер; иман эхли булардан да сакъынуvy керек).*
53. (О вакъытта) иман эткенлер: «Сизнен берабер олгъанларына бутюн кучлеринен емин эткенлер булармы?», дейджеклер. Оларның бутюн япкъанлары бошуна кеткendir де зарар эткенлерден олгъандырлар.
54. Эй, иман эткенлер! Сизден ким дининден дёнсе (билсин ки,) Аллаһ севген ве оны севген му'минлерге нисбетен алчакъгоныюлли (шефкъатлы), кяфирлерге нисбетен иззетли ве зорлы бир топлум кетиреджек. (Булар) Аллаһ ёлунда джихад этерлер ве тили узун тенкъитчинин тенкъидинден къоркъмазлар. (Ич бир кимсенин тенкъидине къулакъ асмазлар). Бу Аллаһның тилегенине берген лютфидир. Аллаһның лютфи ве ильми кеништири.
- (Исламгъа ич кирмеген кяфирлернен мусульманларның арасында олгъан мунафыкълардан гъайры, бир де муртедлер бар; булар эвельдже мусульман олгъанлары алда, соңуんだн динден дёнген, Исламны терк бедбахт кимселердир. Аз. Пейгъамбер (с.а.) заманындан берли Ислам дюньясында аз олса да, динден чыкъув аллары олгъан, базы шахыс ве топлuluкълар Исламны терк эткенлер. Анджакъ, буларның Исламның яйылуына ве яшамасына ич бир зарары олмагъан, Аллаһның джисианны айдынлатмакъ ичюн якъъкан меш'алеси кечкен эр кунъ сайын бираз даа къуветленерек янгъан ве ышыкъларыны беш къытагъа етишитирген.*
- Тарих буюнджаса бир чокъ топлум Исламның байракъдарлыгъыны япъян, онынъ байрагъы бир вакъыт ерге тюшмеген. Инсанлар ер юзүнде яшагъан муддетлери къадар да Ислам умметинден бир топлuluкъ даима хакъны тиклейджеек ве байракъны ташыйджаекъ).*

55. Сизинъ достунъыз (велинъиз) анджакъ Аллаһтыр, Ресулыдыр, иман эткенлердир; олар ки, Аллаһнынъ эмирлерине боюн эгерек, намазны кылар, зекятны берирлер.
56. Ким Аллаһны, Ресулыны ве иман эткенлерни дост тутунса, (бilsin ки, устьюн келеджек олгъанлар, шубесиз Аллаһнынъ тарафыны туткъанлардыр).
57. Эй, иман эткенлер! Сизден эвель озылерине китап берильгенлерден дининъизни эглендже ве оюнгъя чевиргенлерни ве кяфирлерни дост тутмань. Аллаһтан къоркъунъ, эгер му'минлер исенъиз.
58. Намазгъя чагыргъан вакътынъызда оны оюн ве эглендже мевзусы япарлар. Бу давраныш оларнынъ тюшюнмеген бир топлум олгъанларындандыр.
59. (Оларгъя) бойле де: Эй, китап эхли, ялыныз Аллаһкъя, бизге эндирильгенге ве даа эвель эндирильгенге инангъанымыз ичюн, бизден ошланмайсынъызмы? Албуки, чокъунъыз ёлдан чыкъкъан кимселерсинъиз.
(Еудийлерден бир топу мусульманларгъа хитабен: «Сизден ве дининъизден даа фена бир топлум ве дин бильмеймиз», дие акъарет эткен эдилер. Аллаh буны дегенлернинъ керчектен чокъ фена олгъан васыфларыны ашагъыдаки аетте саяракъ, акъаретлерине къарышылыкъ бермекте ве мусульманларны теселли этмекте).
60. Де ки: Аллаh къатында ери бундан даа фена олгъаныны сизге хабер берейимми? Аллаh лянетлеген ве гъадап эткен, араларында маймунлар, домузлар ве тагъуткъя табынгъанлар чыкъаргъан кимселер. Иште, олар, ери (вазиети) даа фена олгъан ве догъру ёлдан даа зияде сапкъанлардыр.
(«Тагъут» келимесининъ изааты ичюн «Нисаа» суреси, 60-ножси аеттинъ анълатувына бакъынъ).
61. Янынъызгъя инкярнен кирип, кене инкярнен чыкъкъанлары алда, сизге кельгенлеринде «инандыкъ» дерлер. Аллаh гизлегенлерини даа яхши бильмекте.
62. Олардан бир чокъунынъ гунах, душманлыкъ ве арам ашамакъта ярышкъанларыны корерсинъ. Япкъанлары не къадар фена!
63. Дин адамлары ве алимлери оларны гунах сёзлерни сёйлемектен ве арам емектен мен этселер эди я! Ишлеген (фииллери) не фенадыр.
64. Еудийлер Аллаһнынъ эли багълыдыр (сыкътыр), дедилер. Бу дегенлери себебинден, эллери багъланды ве лянетлендилер! Аскине, Аллаһнынъ эллери ачыкътыр, истегени киби берир. Ант олсун ки, санъа Раббинъден эндирильгени олардан чокъунынъ ёлдан азгъанлыгъыны ве куфюрини арттырыр. Араларына къяяметке къадар (сюреджек) душманлыкъ ве кин сокътыкъ. Не заман дженк ичюн бир атеш якъыкан иселер (фитнени уяндыргъан олсалар), Аллаh оны сёндюргендир. Олар ер юзүнде бозгъунджылыкъя чапышырлар; Аллаh исе, бозгъунджыларны севmez.
(Кяфирлернинъ дженк ве фитне атешини якъувлары ич де экsic олмагъан. Асырлар бою эм озы араларында дженклешкенлер, эм де бирлешип, мусульманларгъа уджюом эткенлер. Айрыджа, мусульманларны бир-бирлерине къарышы къоймакъ ичюн юзлернен, бинълернен планлар тизген, тертип азырлагъанлар. Бутюн буларгъа рагъмен, Аллаhнынъ нурны сёндюргемеге куччлери етмеген. Динлери бир олгъанлары биле айырылгъан, бир-бирлерине нисбетен кин ве душманлыкъ дуйгъулары беслеген, къоркъу ве шубе ичинде яшагъан я да дженклешкенлер).
65. Эгер эхл-и китап иман этип, (феналыкълардан) сакынсалар эди, эр алда (кечмиш феналыкъларыны орьтер ве оларны нимети бол дженнетлерге къояр эдик).

66. Эгер олар Тевратны, Инджильни ве Рабблеринден орагъя эндирильгенни (Къур'анны) дөгъру-дюрюст тедбикъ этселер эди, шубесиз, эм усътлеринден, эм де аякъларынынъ алтындан ашар эдилер. (Ер алты ве ер уьстю серветлеринден файдаланаракъ, ферах ичинде яшар эдилер). Олардан адден ашмагъан (икътиратлы, мутедиль) бир топлулыкъ бар; фактат чокъусынынъ япкъанлары не фенадыр!
- (Диндар олмакъ ве динни тедбикъ этмек, медений ве икътисадий нокътаи назардан, топлумларны кери быракъмакъ бир тарафта турсын, ферах ве баҳтлылыкънынъ чокъкъусына чыкъарыр. Динни быракъып, менфаат фельсесесине коре арекет эткенлер, башкъа миллетлерни эзмек ёлуна киргелери ичюн керилек, ёкъсуздыкъ, дженек ве къалабалыкъларгъа себеп олмакъталар. Аллаһынъ укюмранлыгъына боюн эгильген тақъдирде, ер юзюнде ич бир кимсе зерре къадар зулумгъа оғърамайджакъ, эр кес акъкъыны аладжакъ, зенгинлик, боллукъ ве ферахны къануний ёлларнен къыдыраджакъ ве иште, о заман коктен ниметлер ягъаджакъ, боллукъ ве берекет оладжакъ, ерден де зенгинликлер фышкъыраджакъ).*
67. «Эй, Ресул! Раббинъден санъя эндирильгенни теблигъ эт. Эгер буны япмасанъ, Онынъ эльчилигини япмагъан олурсынъ. Аллаһ сени инсанлардан къорчалайджакъ. Догърусы, Аллаһ кяфирлер топлулыгъына реберлик этmez.
68. «Эй, китап эхли! Сиз Тевратны, Инджильни ве Раббинъизден сизге эндирильгенни хакъкъы иле тедбикъ этмегендже, (догъру) бир шей (ёл) узеринде дегильсинъиз», де. Раббинъден санъя эндирильген, олардан чокъунынъ куфюр ве сапыкълыгъыны, эльбетте арттыраджакъ. Кяфирлер топлулыгъына кедерленме.
69. Иман эткенлернен еудийлер, саабийлер ве христианлардан Аллаһкъа ве ахирет кунюне (акъикъатен) инанып, яхшы амель ишлегенлер узерине асла къоркъу ёкътыр; олар гъам этеджек де дегиллер.
- (Эвельден бир кимсенинъ дини не олса-олсун ве не къадар гунах ишлесе де, сонъ пейгъамберге уйып, дөгъру иман этсе, бундан сонъ да, имангъа уйып яшаса, онынъ дюнья ве ахиретте къоркъаджакъ ич бир шеши ёкътыр. Саабийлер акъкъында бакъ. с. 9).*
70. Ант олсун ки, Исаил огъулларынынъ хакъ сёзюни алдыкъ ве оларгъа пейгъамберлер ёлладыкъ. Не заман бир пейгъамбер оларгъа нефислери арзу этмеген (илихий укюмлерни) кетирген исе, бир къысмыны ялангъа чыкъардылар, бир къысмыны да ольдюрдилер.
71. Бир беля олмайджакъ зан эттилер де, корь ве сагъыр кесильдилер. Сонъ Аллаһ тёвбелерини къабул этти. Сонъра араларындан чокъу кене корь ве сагъыр олды. Аллаһ оларнынъ япкъанларыны корымекте.
72. Ант олсун ки, «Аллаһ кесен-кес Мерьем оғылу Месихти», дегенлер кяфир олгъандырлар. Албуки, Месих: «Эй, Исаил огъуллары! Раббим ве Раббинъиз олгъан Аллаһкъа къуллыкъ этинъ. Билинъиз ки, ким Аллаһкъа ортакъ къошса, мытлакъа Аллаһ онъа дженнетни арам этер; артыкъ онынъ ери атештир ве залымлар ичюн ярдымджылар ёкътыр», деген эди.
73. Ант ослун, «Аллаһ – учынинъ учюнджисидир», дегенлер де кяфир олгъан эдилер. Албуки, тек бир Аллаhtан башкъа ич бир танъры ёкътыр. Эгер эвельден берли сёйлегенлеринден вазгечмеселер, араларындан кяфир олгъянларгъа аджджы бир азап токъунаджакъ.
74. Аля Аллаһкъа тёвбе этип, Ондан багъышламакъны тилемейджеклерми? Аллаһ чокъ багъышлайджы. чокъ мерхаметлидир.
75. Мерьем оғылу Месих анджакъ бир ресулдыр. Ондан эвель де (бир чокъ) ресуллар келип-кечкендир. Анасы да чокъ дөгъру бир къадындыр, эр экиси де аш ашар эдилер. Бакъ,

оларгъа делиллэрни насыл анълатмакътамыз, соңь бакъ, насыл (хакътан) юзы чевирмектлер.

(Еудийлер Аз. Исаынъ намуслы ве бакире бир къадындан дөгъгъанына инанмайып, онынъ анасына ифтира эттер, гъайрыкъануний бир бирлешиюведен дөгъгъаныны илери сюрерлер. Къур'ан-ы Керим даа эвель Аз. Исаынъ муджизевий бир шекильде насыл яратылгъаныны анълатып, бу ерде де анасынынъ дөгъру-дюрюст ве намуслы олгъаныны зикр этмекнен, бу ифтираны ред этмекте. Айрыджа, христианларнынъ онъя ве анасына танърылыкъ васфы берювлерини де эльнен тутуладжасъ, козынен корюледжес бир делиль иле ред этип чюрютмекте: Зира, эр экиси де аи ашай эдилер, танъры олсалар эди, ашамагъа, ичмеге итиядж дуяр эдилерми!)

76. Де ки: Аллаһны быракъып да, сиз ичюн файда ве зааргъа кучю етмеген шейлерге табынмакътасынъымы? Хакъкъы иле эшитиджи ве билиджи ялынъыз Аллаһтыр.
77. Де ки: Эй, китап эхли! Дининъизде акъсыз ерде адден ашманъ. Даа эвельден сапкъан, бир чокъларыны саптыргъан ве ёлнынъ дөгърусындан узакълашкъан бир топлумгъа уйманъ.
78. Исраил огъулларындан кяфир олгъанлар, Давуд ве Мерьем огълу Иса тилинен лянетленгендирлер. Бунынъ себеби, сёз динълемеювлери ве сынтырны ашувларыдыр.
79. Олар япкъан феналыкъларындан бир-бирини вазгечирмеге чалышмаз эдилер. Ант олсун, япкъанлары не фанадыр!
80. Олардан чокъунынъ инкяр эткенлернен достлукъ япкъанларыны кореръсинъ. Нефислерининъ олар ичюн (ахирет аятлары ичюн) эвельден азырлагъан шейи не фенадыр: Аллаһ оларгъа гъадап эткendir ве олар азап ичинде девамлы къалыджыдырлар.
81. Эгер олар Аллаһкъа, Пейгъамберге ве онъя эндирильгенге иман эткен олса эдилер, оларны (мушриклерни) дост тутмаз эдилер; фактат оларнынъ чокъу ёлдан чыкъкъан эдилер.
82. Инсанлар арасында иман эткенлерге душманлыкъ нокътаи назарындан, энъ шиддетли оларакъ еудийлер иле ширк къошкъанларны буладжакъсынъ. Олар арасында иман эткенлерге севги нокътаи назарындан, энъ якъын оларакъ да: «Биз христианлармыз», дегенлерни тападжакъсынъ. Чюнки, оларнынъ арасында кешишлер ве рахиплер бардыр ве олар буюклик тасламазлар.

(Тефсирлерде баас этильген христианларнынъ Хабешистангъа кочь эткен мусульманларны яшии къарашалыгъан ве оларгъа анътайыши косътерген христианлар я да Аз. Пейгъамъбер (с.а.) иле анълашма япкъан Неджран христианлары олгъаны зикр этильген. Анджасъ, умумен, христианларнынъ еудийлерге ве мушриклерге нисбетен мусульманларгъа даа якъын олгъанлары бир акъикъаттыр. Герчи фанатик христианларнынъ бирлешиerek, япкъан хачлы сеферлери тарихынъ аджджыса саифелерини тешкиль эте. Бунынънен берабер, дюньядан эль ве этегини чеккен рахиплернен христиан бильмирлерининъ ве буларнынъ тесиринде къалгъан христианларнынъ Исламгъа нисбий якъынлыкълары бир акъикъаттыр. Аз. Пейгъамъберни заманында бир чокъ рахип ве кешии оны севги иле къарышылагъан ве бекленген пейгъамбер олгъаныны итираф эткенлер).

83. Ресулгъа эндирильгенни эшиткен заманлары, бильген акъикъатларындан толайы, козылеринден яшлар акъкъаныны кореръсинъ. Дерлер ки: «Раббимиз! Иман эттик, бизни (хакъкъа) шаат олгъанларнен берабер яз».
84. «Раббимизниң бизни эйилер арасына къошувины умут этип турғанда, не ичюн Аллаһкъа ве бизге кельген акъикъаткъа иман этмейик?»

85. Сёйлеген (бу) сёзлеринден толайы, Аллаh оларгъа, ичинде девамлы къалмакъ узъре, земинinden ирмакълар акъкъан дженнетлерни муяфат оларакъ берди. Эйи арекет эткенлернинъ муяфаты иште будыр.
86. Инкяр эткен ве аетлеримизни ялангъа чыкъаргъанларгъа кельгенде, иште олар джеэннемлидирлер.
87. Эй, иман эткенлер! Аллаhнынъ сизге элял эткен эйи ве темиз шейлерни (сиз озюньизге) арам этмень ве сынтырыны ашмань. Аллаh сынтырыны ашкъанларны севmez.
88. Аллаhнынъ сизге элял ве темиз оларакъ берген рзыкъларындан ашань ве иман эткен о Аллаhtан къоркъунъ.

(Ресулуллах (с.а.) бир субетлеринде къыямет ве ахиреттен баас эткен, субетнинъ тесирине къапылгъан Али, Ибн Месут, Микъад (р.а.) киби базы сахабилер, Осман б. Маз'уннынъ эвинде топланаракъ, куньдюзлери девамлы ораза тутмакъ геджелери юкъламайып намаз къылмакъ, къадынларынынъ янына бармамакъ, эт ашамамакъ ве эски-тюски кийимлер кийимек суретинен яшамагъа, къалгъан омюрлерини бойле кечирмеге, атта озълерини къысырлаштырмагъа азм эткен эдилер. Ресул-ы Экрем вазиетни бильгенинен, аман янларына кельди ве бойле буюрды: «Мен бойле бир къуллыкъ шеклиниң эмир олунмадым. Вуджут ве нефислеринъизниң сизде акъкъы бар; ораза тутып, намаз къылынъ, факъат айны вакъытта, оразанъызын ачып, ашанъыз ве юкъланъыз. Мен намаз къыларым ве юкъларым, ораза туттар ве ифтар этерим, эт ашарым ве къадынларыма якълаширым; меним ёлумдан чыкъкъан – менден дегиль». Иште, бу адисе узерине юкъарыда маналары окъулгъан аетлер кельген).

89. Аллаh къастызы оларакъ агъызынъыздан чыкъкъан еминлеринъизден толайы, сизни месулиетли тутмаз, факъат билерек япкъан еминлеринъизден толайы, сизни месулиетли туттар. Бунынъ да кеффарети, аиленъизге ашаткъан емегинъизниң орта аллысындан он факъыргъа ашатмакъ, яхут оларны кийиндирмек, яхут да бир хызмекяр азат этмектир. Буларны тапалмагъан учь кунь ораза тутмалыдыр. Емин эткен такъдиринызде еминлеринъизниң кеффарети иште будыр. Еминлеринъизни къорчалань (оларгъа риает этинъ). Аллаh сизге аетлерни анълатмакъта; умют этилир ки, шукюр этерсинъиз!
- (Аллаh узерине билерек емин эткен бир кимсе еминини ерине кетирмелидир. Эгер еминнен япаджасакъ иши арам ве фена бир иши исе, бу тақъдириде фена ишини япмайджасакъ, еминни бозаджасакъ ве кеффертни ерине кетирдейсек. Кеффарет еминден вазгечмекниң бедели ве багъышланув вастасы олуп, аетте зикр этильген ильк учь шейден бирини япмакънен ерине кетирилир. Буларгъа кучю етмеген де, учь кунь ораза туттар).*

90. Эй, иман эткенлер! Шарап, къумар, тикили ташлар (путлар), фал ве шанс окълары бирер шайтан иши, писликтир; булардан узакъ турынъ ки, къуртулышкъа ириширсинъиз.
91. Шайтан ички ве къумар ёлунен анджакъ аранъызгъа душманлыкъ ве кин сокъмакъ; сизни Аллаhны анъмакътан ве намаздан четлетмек истер. Артыкъ (булардан) вазгечтинъиз дегильми?

(Ислымдан эвель арапларда чокъ даркъагъан шарап ичюв алышкъанлыгъы олгъаны ичюн, Аллаh Таалия ильки мусульманларны яваши-яваши ички ясагъына алыштыргъан, эвель онынъ заары файдасындан чокъ олгъаныны бильдириген, сонъра ичен алда намаз къылмакъны ясакълагъан ве энъ сонъунда бу аетнен кесен-кес саргъошликъ берген ичкilerни ичмекни арам эткен. Кене джасилие девринде араплар он дане окъ сапынен бир чешит къумар ве шанс оюны ойнар эдилер. Буларнынъ едисинде базы пайлар язылы эди. Учю де бош эди. Ишанчлы бир кимсе бир торбанынъ ичинден буларны къатылгъанларнынъ адына бирер-

бирер чекер эди. Толу чыкъкъанлар малдан исселерини алыр, факъырларгъа берир эдилер. Биш чыкъкъанлар исе, бу малнынъ парасыны одер эдилер. Къумарларнынъ, белки де энъ темизи олгъанына бакъмадан, Ислам буны да ясакълагъан, ортагъа мал ве пара къояракъ ойналаджасакъ ич бир шанс оюнына изин бермеген, фукъареге ярдым этиледжес олса, буны эр кеснинъ элял къазанчындан айыраракъ япувыны истеген. Ает ички ве къумар ясагъынынъ энъ муим ичтимай, ахлякъий ве диний икметлерини анълаты. Аит хадислер иле илим буларгъа икътисадий ве тиббий себеплерни де къаткъан).

92. Аллаһкъя итаат этинъ, Ресулгъа да итаат этинъ ве (феналыкълардан) сакъынынъ. Эгер (итааттан) юзъ чевирсөнъиз, билинъ ки, Ресулымызынынъ вазифеси ачыкътан-ачыкъ теблигъ этмек ве бильдирмектир.
93. Иман эткен ве яхши ишлер япкъанларгъа хакъкъы иле сакъынып, иман эткен ве эйи ишлер япкъанлары, сонъра кене хакъкъы иле сакъынып иман эткен, сонъра да хакъкъы иле сакъынып япкъанларыны, эллериңден кельгени къадар, гузель япкъанлары тақъдирде (арам къылышындан эвель) таткъанларындан толайы, gunах ёктыр. (Муими, инангъандан сонъ, иман ве эйи амельде себаттыр). Аллаһ эйи ве гузель япкъанларны север.
94. Эй, иман эткенлер! Аллаһ сизни эллериңизни ве силяхларыныз иришеджек бир авланувнен (оны ясакъ этерек) деньер ки, гизли де (кимсе корьмейджек ерде, керчектен) озюндөн кимниң къоркъынан ортагъа чыкъсын. Ким бундан сонъ сынъырны ашса, онынъ ичюн аджды бир азап бар.
95. Эй, иман эткенелер! Ихрамлы олгъанда авны ольдюрменъ. Араныздан ким оны къасттан ольдюрсе, ольдюрген айваннынъ денъи (онъя) джезадыр. (Бунъя) Кябеге бараджакъ бир къурбан олмакъ узъре, араныздан адалет саibi эки киши укум этер (ольдюрильген айваннынъ денъини тақъдир эттер). Яхут (авланмакъынынъ джезасы), факъырларны тоюрувдан ибарет бир кеффареттири, яхут онынъ денъи ораза тутмакътыр. Та ки, (ясакъ ав авлаъан) ишининъ джезасыны татсын. Аллаһ кечмишни афу эткендир. Ким бу сучны текрар ишлесе, Аллаһ да ондан къаршылыгъыны алыр. Аллаһ дайма гъалиптири, очь алайджыдыр.
(Бу ерде «очь алайджы» – кимсениң япкъаныны четке быркъмайылдыры, мазлумларнынъ интикъамыны алайджы демектир).
96. Эм сизге, эм де ёлджуларгъа файда олмакъ узъре, (файдаланувыныз ичюн) деньизде авланмакъ ве оны ашамакъ сизге элял этильди. Ихрамлы олгъан вакътынызда къарада авланмакъ сизге арам этильди. Узурина топланыладжакъ Аллаһтан къоркъунъ.
97. Аллаһ Кябени, о сайгыгъя ляйыкъ эвни, арам айны, хадж къурбаныны ве (къурбанынъ бойнуна асылгъан) герданлыкъларны (маддий ве маневий тарафтран) инсанларнынъ белини дөгърутмагъа себеп япты. Бу да Аллаһнынъ коклерде ве ерде не бар исе, эписини бильгенини ве Аллаһнынъ эр шейни билиджи олгъаныны (сизинъ де анълап) билювинъиз ичюндир.
98. Билинъ ки, Аллаһнынъ джезаландырувы четиндир ве кене Аллаһнынъ багъышламасы ве мерхамети сынъырсыздыр.
99. Ресулгъа тюшкен (вазифе), ялынъыз теблигъ этмектир. Аллаһ ашкяр эткенинъизни де, гизлегенинъизни де билир.
100. Де ки: Пис ве фенанен, темиз ве яхши бир дегильдир; пис ве фенанынъ чокълугъы ошуна кетмесе (яхут ошуна кетсе) де (бу бойледир). Ойле исе, эй, акъыл саиплери! Аллаһтан къоркъунъ ки, къуртулышкъя ириширсииңиз.

(Бу ает Исламның сайыда дегиль, кейфиетче гузель олгъанына шареттір. Аранаджасакъ шей – чокъ дегиль, эйи, темиз ве элял олгъаныдыр).

101. Эй, иман эткенлер! Анълатылса ошунызыгъа кетмейджең шейлерни сорамань. Эгер Къур'ан эндирилиркен, оларны сорасанызыз, сизге изаатланылыр. (Анълатылмагъанына коре) Аллаh оларны афу эткендир. (Сиз сорап да, башынтызыгъа иш чыкъармань). Аллаh чокъ багъышлайыджыдыр, адженеджи дегильдир.

(Ресул-ы Экрем (с.а.): «Аллаh сизге хаджны фарз этти, хадж вазифенъизни япынъ», деген вакъытта, бириси турып: «Эр сенеми, я Ресулаллах?», деген ве суалини учь кере текрарлагъян. Пейгъамберимиз бир муддет сукют эткендөн сонъ: «Эгер эбет десем эди, эр сене фарз олур эди; эгер эр сене фарз олса эди, бунъя да кучюнъиз етmez эди», буюрды. Юкъарыдақи аетнинъ келюв себеби будыр. Аллаh унұтқыданы ичюн дегиль, афу эткени, къолайлыкъ тилегени ичюн базы шейлерни беян етmez; сұаллер сорап, ишини ағыырлаштырмакъ, вааз икметине терсттир).

102. Сизден эвель де бир топлум оларны сорагъан, сонъра да буларны инкяр эткен эди.
 103. Аллаh баҳири, сааибе, васыыле ве хаам дие бир шей (къануний) къылмагъан. Факъат кяфирлер ботен ерде Аллаhкъа ифтира этмектелер ве оларның чокъуларының да къафалары чалышмаз.

(Исламдан эвель арапларның батыл инанч ве адептериден бири де базы себеп ве маналарнен бир тақым айванларны пүтларгъа къурбан этювлери, оларны пүтлар адына сербест быракъулары эди. Бу джумледен, беш кере дөгъургъан ве бешиндже баласы ыргъачы олгъан девеге «баҳири» денилир, къулагъы чентилир, сағылмаз, сутю пүтларгъа къалдырылыр эди. Пүт адына сербест быракъылгъан ве сутюндөн ялынъыз мусаффирлер файдаланғъан девелерге «сааибе» денилир эди. Бири эркек, дигери ыргъачы оларакъ, эгиз дөгъургъан къоюн я да девеге «васыыле» дерлер, эркек баласыны пүткъа къурбан этер эдилер. Он несиль толлеген эркек девеге «хаам» денилир, о да бош быракъылыр эди).

104. Оларгъа: «Аллаhның эндиргенине ве Ресулгъа келинъ», денильген вакъытта:
 «Бабаларымызды узеринде булгъан (ёлумыз) бизге етер», дерлер. Аталары ич бир шей бильмей ве дөгъру ёл узеринде олмасалар да, ойлеми?
105. Эй, иман эткенлер! Сиз озюнъизге бакынъ. Сиз дөгъру ёлда олгъанда сапкъан кимсе сизге зарар бералмаз. Эпинъиз Аллаhкъа дёнеджексинъиз. Артыкъ О сизге япкъанларынызды бильдирдек.

(Бу аетте «Манъа не?» джислик ёкътыр, аетни бойле аныламакъ хаталыдыр. Айт ает ве хадислердинъ бутюнини, бир ерде дегерлендирген вакътымызды чыкъкъан мана шудыр: Эр кес озюне, аиласине ве чөвресине нисбетен вазифелерини япмакънен мүкеллефтір; эйликин эмир этюв ве яюв, феналыкъыны ясакълав ве оғюни алув да, бу вазифеге кире. Инсан бутюн буларны япкъандан сонъ, башъкаларының ёлдан сапувы, ондан соралмаз ве онъя зарар да берmez.

Аз. Эбу Бекирнинъ анылатувлары да буны тасдиқълай: Къайс Онынъ бир хутбесинде оларгъа шуны сўйлегенини накъл эткен: «Сиз бу аетни окъуысынъыз ве янълыши ёрумлайсынъыз. Мен Аллаh Ресулының бойле дегенини эшиптим: Инсанлар залымны корюп де, элинден тутараракъ, мани олмаз иселер, Аллаhның оларгъа кенди къатындан умумий бир азап ёлламасы якъындыр»).

106. Эй, иман эткенлер! Биринъизге олюм келип чаткъаныне, васиет эснасында аранызыдан эки ададетли адам аранызыда шаатлыкъ этсин. Яхут сеферде олгъанда, башынтызыгъа олюм мусибети кельген исе, сизден олмагъан башкъа эки адам (шаат олсун). Эгер

шубеленсенъиз, о эки шаатны намаздан соң токътатыр: «Бу васиет къаршылыгъында ич бир шейни сатын алмайджакъымыз, акъраба (менфаатына) олса да; Аллаh (ичюн япъян) шаатлыгъынъызы гизлемейджекмиз, (аксини япсакъ) бу такъдирде биз, эльбетте гунахкярлардан олурмыз», дие Аллаh узерине емин эттирирсинъиз.

107. Бу шаатларнынъ (соңундан ялан сёйлеерек) бир гунах къазангъанлары анълашылса, (шаатларнынъ) акъларына теджавуз эткен олюге даа якъын олгъян (мирасчылардан) эки адам оларнынъ ерини алыр ве: «Ант олсун ки, бизим шаатлыгъымыз оларнынъ шаатлыгъындан даа керчектир ве биз (кимсенинъ акъкъына) теджавуз этмедин, акс такъдирде, биз эльбетте залымлардан олурмыз», дие Аллаhкъа емин эттерлер.
108. Бу (усул), шаатлыкъыны кереккен шекильде япмагъа яхут еминлерinden соң, еминлернинь (мирасчылар тарафындан) ред этилювинден къоркъувларына (чекинювлери чаре оларакъ) даа уйгундыр. Аллаhтан къоркъунъ ве (Оны) динъленъ. Аллаh ёлдан чыкъкъанлар топлулугъына реберлик этmez.
(Васиет мубах шейлер, эйилик, ибадет ве хайырларнен багълы ола биледжеги киби, бир кунь аяттан айрыладжасъ олгъян адамнынъ узеринде борджларнен багълы да ола билир. Бу соңкисинен багълы васиет фарздыр. Васиетнинъ зая олмамасы ве эр алда, ерине кетирильмеси ичюн корюледжек тедбирлер Аллаh тарафындан юкъарыдахи аетлерде анълатылған).
109. Аллаh пейгъамберлерни топлап да: «Сизге не джевап берильди», деген куню «Бизим ич бир бильгимиз ёкъ, шубесиз гизлиликлерни хакъкъы иле билиджи анджакъ Сенсинъ», дейджеклер.
110. Аллаh о заман бойле дейджек: «Эй, Мерьем оғылу Иса! Санъа ве ананъа (берген) ниметимни хатырла! Хатырлайсынъмы, сени мукъадес рух (Джебраил) иле дестеклеген эдим; (бу саеде) сен бешикте олгъанда да, етишкен чагъынъда да, инсанларнен къонуша эдинъ. Санъа китапны (октуп, язмакъыны), икметни, Теврат ве Инджильни ограткен эдим. Меним изнимнен, чамурдан къуш шеклинде бир шей япа эдинъ де, онъа уфлей эдинъ, аман меним изнимнен, о бир къуш ола эди. Кене меним изнимнен анадан дөгъма корыни ве аладжалы хастаны эйилештире эдинъ. Олюлерни меним изнимнен (аяткъа) къайтара эдинъ. Хатыранъдамы, Исраил оғыулларыны (сени ольдирювлериinden) мани олгъян эдим; оларгъа ачыкъ делиллэр (муджизелер) кетирген заманынъда араларындан инкяр эткенлер: «Бу – ачыкътан-ачыкъ бир сихирден башкъа бир шей дегиль», деген эдилер.
(Бу аетте ве бундан соңкы аетлерде зикр этильген февкъульаде адиселер – муджизедир. Муджизелер, инсанларнынъ кучю еттеген, оларнынъ япвлары -табиат къанунларына коре- мумкүн олмагъан шейлердир. Анджасъ, табиат къанунларынынъ да яратыджысы ве тюзгюнлейиджиси олгъян Аллаh къулларынынъ къолайджа иман этювлери, хидаетке къавушувларыны теминлемек макъсадынен, пейгъамберине муджизелер лютф эйлеген; булар ялынъыз Аллаhнынъ изни ве къудретинен, бильген себеплеримиз зындожырындан тышта, садир олмакътадыр).
111. Хатыранъдамы, хаварийлерге: «Манъа ве пейгъамбериме иман этинъ», дие ильхам эткен эдим. Олар (да): «Иман эттик, биз Аллаhкъа теслим олгъян кимсeler (мусульманлар) олгъанымызгъа сен де шаат ол», деген эдилер.
(Хаварийлер Пейгъамберимизнинъ асхабы киби, Аз. Исагъа, о аятта олгъанда, иман эткен ве онъа садакъат косътерген мұ'минлердир).

112. Хатыранъдамы, хаварийлер: «Эй, Мерьем огълу Иса, Раббинъ бизге коктен донатылған бир софра эндире билирми?», деген эдилер. О: «Иман эткен кимселер олсанъыз, Аллаһтан къоркъунъ», джевабыны берген эди.
113. Олар: «Ондан ашайыкъ, юреклеримиз къанаатленсин, бизге дөгъру сёйлегенини (кесен-кес оларакъ) билейик ве онъа козълеринен корыген шаатлар олмакъ истеймиз», деген эдилер.
114. Мерьем огълу Иса бойле деди: «Эй, Рabbимиз, бизге коктен бир софра эндир ки, биз ичюн, кечмиш ве келеджеклеримиз ичюн байрам ве сенден бир ает (муджизе) олсун. Бизни рызықъландыр; затен сен рызыкъ бергенлернинъ энъ хайырлысысынъ».
115. Аллаh да бойле буюрды: Мен оны сизге, шубесиз эндиреджем; амма бундан сонъ аранъыздан ким инкяр этер исе, кяннатта ич бир кимсеге бермеген азабымны онъа береджем!
116. Аллан: Эй, Мерьем огълу Иса! Инсанларгъа, (мени ве анамны, Аллаhтан башкъа эки танъры билинъ, дие сен айттынъмы, буюргъан заманында о: «Сени тензих этерим; акъкъым олмагъан шейни сёйлемек манъя якъышмаз. Эм мен сёйлесе эдим, сен оны, шубесиз билир эдинъ. Сен меним ичимдекини билирсинъ, албуки, мен сенинъ затынъда олгъаныны бильмем. Гизлиликлерни эксиксиз билиджи ялынъыз Сенсинъ.
117. Мен оларгъа анджакъ манъя эмир эткенинъни сёйледим: Меним де Рabbим, сизинъ де Рabbинъиз олгъан Аллаhкъа къуллыкъ этинъ, дедим. Арапарында булунгъан муддетимдже олар узеринде незаретчи эдим. Мени вефат эттиргенинънен, артыкъ олар узеринден козетиджи ялынъыз Сен олдынъ. Сен эр шейни хакъкъы иле корюджисинъ.
118. Эгер озылерине азап этсенъ, шубесиз олар сенинъ къулларынъдыр (исетгенинъни япарсынъ). Эгер оларны багъышласанъ, шубесиз Сен иззет ве икмет саibисинъ», деди.
119. (Бу къонушувдан сонъ) Аллаh бойле буюраджакътыр: Бу, дөгъруларгъа дөгърулыкъларынынъ файда береджек кунюдир. Оларгъа ичинде эбедин къаладжакъ, земининден ирмакълар акъкъан дженнетлер бардыр. Аллаh олардан разы олгъандыр, олар да Ондан разы олгъандырлар. Иште, буюк къуртулыш ве къазанч будыр.
120. Коклернинъ, еринъ ве ичлериндеки эр шейнинъ мулькиети Аллаhнынъдыр, О, эр шейге хакъкъы иле къадирдир.
(Инсан олгъу бутюн дюньягъа саip олса биле, бу буюк бир къазанч дегильдир; чюники бу саиплик кечиджисидир ве миджазийдир, асыл саip Аллаhтыр. Айрыджа бугунъге къадар кешф этиле бильген диаметри он миллиард нур йыллыкъ маддий кянат янында дюнья бир зерре къадар дегильдир. «Ойле исе, дюнья аятында инсан ичюн энъ буюк къазанч недир?», дениледжек олса, шубесиз, бу Аллаh ризасыдыр. Онынъ ризасыны къазангъан, эйи ве гузель олгъан эр шейни къазангъандыр. Ойле эйи ве гузель ки, дюньяда онъа инсанларнынъ эли дегиль, хаялы биле етишамаз. Онынъ ичюн мұ'mинлернинъ бир-бирлерине энъ хайырлы дуасы ве тешеккюри: «Аллаh разы олсун!» джумлесидир).

6. ЭЛЬ-ЭН'ААМ

Эн'аам суреси 165 аеттир. 91, 92, 93 ве 151, 152, 153-нджи аетлер Мединеде, дигерлери Меккеде энген. Суренинъ базы аетлеринде арапларнынъ къурбан этильген айванларнен багълы бир

такъым адетлери тенкъит этильгени ичюн суреге Эн'аам суреси денильген. Эн'аам – къюон, эчки, деве, сыгъыр ве манда джынысларыны умумий ифаде эткен бир келимедир.

Бисмиляһиrrраһмаанирраһииим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһның адынен).

1. Хамд коклерни ве ерни яраткъан, къаранлықъларны ве айдынлыкъыны бар эткен Аллаһкъа айттири. (Бу къадар ает ве делилдерден сонъ, кяфир олгъанлар (аля путларны) Рабблери иле деңе тутмакъталар.
2. Сизни бир чамурдан яраткъан, сонъра олюм вакътыны такъдир эткен анджакъ Одыр. Бир де Оның къатында муайен бир эджель (къыямет) куню бардыр. Сиз аля шубе этмектесинъиз.
3. О коклерде ве ерде бир Аллаһтыр. Гизлинъизни, ашкярынызыны билир. (Хайыр ве шеррден) не къазанаджагъынызыны да билир.
4. Рабблерининъ аетлерinden оларгъа (кяфирлерге) бир ает кельмей тұрсын, о аетлерден илле де юзь чевирирлер.
5. Акъикъатен олар озылериине Хакъ кельгенинде оны ялангъа чыкъаргъан эдилер. Факъат якъында олар эглендже эткен шейлерининъ хаберлери келеджек.
(Аетте зикр этильген «Хакъ» – Къур'аннен Пейгъамбер (с.а.)нинъ кетирген дигер мұджизелеридир).
6. Коръмединерми ки, олардан эвель ер юзүнде сизге бермеген бутюн имкянларымызыны оларгъа берген, коктен узерлерине бол-бол яғъымурлар яғызыдырып, эвлерининъ алтындан ирмакълар акъызыгъан нидже несиллерни эляк эттик. Биз оларны гунахлары себебинден эляк эттик ве оларның артындан башкъа несиллер яраттыкъ.
(Бу аетте Юдже Аллаh, кечмиши къавмларгъа берген ниметлерни бильдирмекте. Ве бу ниметлерге нанкорылк этип, Аллаhкъа иссян эткенлернинъ сонъунда эляк олгъанларыны хабер бере).
7. Эгер санъа кягъыт узерине язылгъан бир китап эндирисе эдик де, олар эллериинен оны туткъан олсалар эди, кене де инкяр этиджилер: «Бу ачыкътан-ачыкъ тылсымдан башкъа бир шей дегиль», дер эдилер.
(Къур'ан-ы Керим я Джебраил вастасынен, я да вастасыз оларакъ, Пейгъамберимизге эндирильген. Анги шекильде олса-олсун, эндирильген аетлер, китап алында дегель, садеджес окъунаракъ Пейгъамбер (с.а.)ге огремилип эзберлетильген. Инкярджылар аетлерни коръгенлери ве эшиккенлери алда, бу шекильдеки бир вахийни къабул эттейип, вахийнинъ язылы весикъалар алында келювини истедилер. Юдже Аллаh бу аетте Къур'ан оларның истеген шеклиниде эндирильгени алда биле, кяфирлернинъ кене инкяр этеджегини бильдире. Зира, даа эвель Муса (а.с.)гъа Төврат язылы алда эндирильсе де, инанмагъанлар кене инаманмагъан эдилер).
8. Мұхаммедге (коре биледжегимиз) бир мелек эндирильсе эди я! дедилер. Эгер биз ойле бир мелек эндирисе эдик, эльбетте иш битирильген олур, артыкъ озылериине козь биле ачтырылмаз эди.
9. Эгер Пейгъамберни бир мелек япса эдик, мытлакъа оны инсан шеклине сокъар, оларны кене тюшкен шубелерине тюшюрир эдик.
(Шимди пейгъамбер инсан олгъаны ичюн: «Сен де бизим киби бир инсансынъ», дие рек инанмагъан кяфирлер, о заман да мелекни инсан суретинде кореджеклер ве онъа: «Биз сенинъ мелек олгъанынъны не ерден билейик; сен де бизим киби бир инсансынъ», дие, оның

мелек олгъанына инанмайджакъ ве кетиргенлерини динълемейджеклер ве пейгъамберлигини тасдикъ этмейджек эдилер).

10. Сенден эвельки пейгъамберлернен де эглендже этильген, бу себептен, оларнен эглендже эткенлерни эглендже эткен шейлери (азап) къушаткъан эди.
11. Де ки: Ер юзүндө долашынъ, соңъ (пейгъамберлерни) яланлагъанларнынъ соңунынъ насыл олгъанларына бакъынъ.
12. (Олардан) коклерде ве ерде олгъанлар кимнинъдир? дие сора. «Аллаһнынъдыр», де. О мерхамет этмекни озы затына фарз кылды. Сизни барлыгъында шубе олмагъан къямет кунюнде эльбетте топлайджакъ. Озылерини зиянгъа сокъкъанлар бар я, иште олар инанмазлар.
13. Геджеде ве куньдюзде барынгъан эр шей Онынъдыр. О, эр шейни эшитиджидир, билиджидир.
14. Де ки: Коклерни ве ерни ёкътан бар эткен, ашатылгъаны алда, ашатылмагъан Аллаһтан башкъасыны дост тутаджагъыммы! Де ки: Манъа мусульман олгъанларнынъ илькиси олуым эмир этильди ве сакъын мушриклерден олма! (денильди).
15. Де ки: Мен Раббиме исъян этсем, керчектен буюк бир куннинъ (къяметнинъ) азабындан къоркъарам.
16. О куню ким азаптан къуртартылса, акъикъатен Аллаһ оны къорчалагъандыр. Иште, ачыкътан-ачыкъ къуртулыш будыр.
17. Эгер Аллаһ сени бир зарагъя оғъратса, оны озюнден башкъа кеткизеджек ёкътыр. Ве эгер санъа бир хайыр берсе, (буны да кери аладжакъ ёкътыр). Шубесиз, О, эр шейге къадирдир. (*Бу аетте хитап Пейгъамбер (с.а.)гедидир, анджакъ укюм умумийдир. Яни Аллаһ бир кимсеге зарар бермек истесе, бутюн инсанлыкъ бир ерге топланса, о заарарны кеткизалмаз ве онъа Аллаһнынъ тақъдир эткенинден зияде файда эталмаз. Бир кимсеге де Аллах хайыр мурад эткен исе, бутюн инсанлыкъ бир ерге топланып, о хайырнынъ оғони алмакъ истеселер, буны да япалмазлар. Чюнки, хайырны да, шеррни де яраткъан Аллаһтыр.*)
18. О, къулларнынъ усътюнде эр тюрлю тасарруфкъа саиптири. О, укюм ве икмет саибидир, эр шейден хабердардыр.
19. Де ки: Анги шей шеадетче энъ буюктiri? Де ки: (Хакъ Пейгъамбер олгъаныма даир) меннен сизинъ аранъызда Аллаһ шааттыр. Бу Къур'ан манъа онынънен сизни ве етишкен эр кесни тенбиевим ичюн вахий олунды. Ёкъса, сиз Аллаһнен берабер башкъа танырлар олгъанына шаатлыкъ этесинъизми? Де ки: «Мен бунъа шаатлыкъ этмем». «О анджакъ тек бир Аллаһтыр, мен сизинъ ортакъ къошкъан шейлеринъизден кесен-кес узакътырым», де. (*Мекке халкъы Ресуллухкъа сенинъ Пейгъамбер олгъанынъа шаат ёкъ, дедилер. Иште, бунынъ узерине юкъарыдаки ает энди*).
20. Озылерине китап бергенлеримиз оны (Ресуллухны) озы оғъулларыны таныгъанлары киби танырлар. Озылерини зиянгъа оғъраткъанлар бар я, иште, олар инанмазлар.
21. Ялан сёзлернен Аллаһкъа ифтира эткенден я да Онынъ аетлерини ялангъа чыкъаргъанлардан даа залым ким! Шубе ёкъ ки, залымлар къуртулышкъа иришмезлер!
22. Унутма, о кунни ки, оларны эп бирден топлайджакъмыз; соңъ да Аллаһкъа ортакъ къошкъанларгъа: Баш ерге давасыны эткен ортакъларынъыз не ерде? дейджеқмиз.
23. Соңра оларнынъ баанелери: «Раббимиз Аллаһ хакъкъы ичюн биз ортакъ къошкъанлар олмадыкъ!», демектен башкъа бир шей олмады.

(Ахиретте ортагъа чыкъкъан акъикъат къаршысында дюньядаки алларындан тамамен вазгечкен кимселер тек Аллаһның танърылығына икърар оладжакълар, не чаре ки, бу икърар о ерде бир файда бермейдіжек. О кунь анджакъ джеза ве муқяфат күнүодир).

24. Корь ки, озъ алейхлерине насыл ялан сёйледилер ве (танъры дие) уйдургъан шейлери озъ-озылюгинден насыл гъайып олып кетти!
25. Олардан сени (окъугъян Къур'анынъы) динълегенлер де бар. Факъат оны анълавларына мани олмакъ ичюн къальплерининъ усътионе перделер, къулакъларына да агъырлыкъ бердик. Олар эр тюрлю муджизени корьсeler биле, кене де онъя инанмазлар. Атта о кяфирлер санъа кельгенлеринде: «Бу Къур'ан эскилерниң масалларындан башкъа бир шей дегиль», дierек сеннен тартышырлар.
26. Олар эм инсанларны Пейгъамберге яқлашмакътан вазгечирмеге чалышырлар, эм де озылери ондан узакълашырлар. Албуки, олар фаркъына бармадан, анджакъ озылерини эляк этерлер.
27. Оларның атеш къаршысында токътатылып: «Ах, кешке дюньягъа кери къайтарылсақъ да, бир даа Раббимизниң аетлерини яланламасакъ ве инангъанлардан олсакъ!», дегенлерини бир корьсенъ!..
28. Ёкъ! Даа эвель гизлеген шейлери (гұнахлары) озылерине корюнди. Эгер (дюньягъа) кери ёллансалар, кене озылерине ясакъ этильген шейлерге дёнеджеклер. Зира, олар акъикъатен яланджыдырлар.
29. Олар аят анджакъ бу дюньядаки аятымыздан ибаратти; биз бир даа да тирильтириледжек дегильмиз, деген эдилер.
30. Рабблерининъ узуруна кетирильген вакъытта сен оларны бир корьсенъ! Аллаh: Бу (янъыдан тирилюв вакъиасы), хакъ дегильми экен? дейджек. Олар да: «Раббимизге ант олсун ки, эбет!», дейджеклер. Аллаh да: Ойле исе, инкяр эткенинъизден толайы, азапны татынъ! дейджек.
31. Аллаhның узурына чыкъмакъны яланлагъанлар керчектен зиянгъа оғырагъандыр. Ниает, оларгъа Къыямет вакъыты апансыздан келип чаткъанынен, олар гұнахларыны сыртларына юкленерек, дейджеклер ки: «Дюньяда эйи амеллерни терк этювимизден толайы, вах бизге!». Дикъкъат этинъ, юкленген шейлери не фенадыр!
32. Дюнья аяты бир оюн ве эгленджен башкъа бир шей дегиль. Муттакъий олгъанлар ичюн ахирет юрту акъикъатен, даа хайырлыдыр. Аля акъыл етиштирмейсінъизми?
(Эбу Джихиль Пейгъамберге: «Биз санъа яланджы демеймиз. Чюнки, сенинъ эмин ве садыкъ олғыанынъа этимиз къанимиз. Биз анджакъ Аллаhның аетлерини инкяр этмектемиз», деген эди. Ресулллах бу вазиетке чокъ кедерленди. Аллаh Таала Пейгъамберини теселли этмек узъре буюрды ки:)
33. Оларның сёйлекенлери акъикъатен сени кедерлектенини бильмектемиз. Аслында олар сени яланламайлар, факъат о залымлар ачыкъча Аллаhның аетлерини инкяр этмектелер.
34. Ант олсун ки, сенден эвельки пейгъамберлер де яланлангъан эдилер. Олар яланланувларына ве эзиет этилювлерине рагъмен, сабыр эттилер, сонъунда ярдымымыз оларгъа етишли. Аллаhның келимелерини (къанунларыны) денъиштире биледжек ич бир кимсе ёкътыр. Муакъкъакъ ки, пейгъамберлерниң хаберлеринден базысы санъа да кельди.
35. Эгер оларның юзъ чевириюви санъа агъыр кельген олса, япа бильсөнъ, еринъ ичине эне биледжек бир къоба я да кокке чыкъа биледжек бир мердивен къыдыр ки, оларгъа бир муджизе кетирирсинъ! Аллаh тилесе эди, эльбетте оларны хидает узеринде топлап

- бирлештирир эди, о алда сакъын джаиллерден олма!
(Бу аеттен анълашылгъанына коре, муджизе косътермек Пейгъамбернинъ элинде дегиль. Пейгъамбер муджизе истер; факъат Аллаh тилесе, онъа муджизе берир, тилемесе берmez. Иште, бу вазиет пейгъамберлернинъ дөгъру сёйлегенлерининъ энъ буюк делилидир).
36. Анджакъ (самимиетнен) динълегенлер даветни къабул этер. Олюлерге кельгенде, Аллаh оларны тирильтеджек, сонъра да, Онъа дёндюриледжеклер.
 37. Онъа Раббинъден бир муджизе эндирильсе эди я! дедилер. Де ки: Шубесиз, Аллаh муджизе эндиремеге къадирдир. Факъат оларнынъ чокъу бильмезлер.
 38. Ер юзюнде юрьген айванлар ве (кок юзюнде) эки къанатынен учкъан къушлардан не бар исе, эписи анджакъ сизинъ киби топлулыкълардыр. Биз о китапта ич бир шейни эксик быракъмадыкъ. Ниает (эписи) топланып, Рабблерининъ узурына кетиреледжеклер.
(Бу аетте ер юзюндеки бутюн джсанлыларнынъ инсанлар киби бирер тюр олгъанлары бильдирильмекте. Бир уджайрелилерден омурткъалыларгъа, сюйреклениджислерден аякъларынен юрьгенлерге ве къанатларынен учкъанларгъа баргъандже, бутюн джсанлылар мустакъиль бирер тюр тешкиль этмектедир. Анджакъ инсан бу тюрлернинъ энъ шереглесидир. Эр тюрнинъ озюне айт ортакъ аят къураллары бар. Юдже Аллаh буларнынъ аятларына, истер топлу оларакъ, истер айры-айры незарет этер; итияджларыны къаришилар. Бу вазиет Юдже Аллаhнынъ къудрети сынъырсызылдыгыны косътере).
 39. Аетлеримизни ялангъа чыкъаргъанлар къаранлыкълар ичинде къалгъан сагыр ве тильсизлердир. Аллаh кимни истесе, оны шашмалатыр, истеген кимсесини де, дөгъру ёлгъа ириштирир.
 40. Де ки: Не дерсинъиз; сизге Аллаhнынъ азабы кельсе, я да о къыямет келип чатса сизге, Аллаhtан башкъасына ялварырсынъызмы? Догъру сёзлю олсанъыз (сёйленъиз бакъайыкъ)!
 41. Аксине, ялынъыз Аллаhкъа ялварырсынъыз. О да (къалдырылуви ичюн), озюне ялваргъан белянъызын, истесе ортадан къалдырыр; ве сиз ортакъ къошкъан шейлеринъизни унтурырсынъыз.
 42. Ант олсун ки, сенден эвельки умметлерге де эльчилер ёлладыкъ. Артындан боюн эгсинлер дие, оларны тарлыкъ ве хасталыкъларгъа оғъраттыкъ.
(Юдже Аллаh эвельки миллетлерге де пейгъамъерлер ёллагъан, факъат пейгъамберлер инкяр этильген, Аллаh да инкяр эткенлерни шиддепли факъырлыкъ, хасталыкъ ве чешит афатларнен джезаландыргъан).
 43. Ич олмагъанда, оларгъа бу шекильде азабымыз кельген вакъытта боюн эгсе эдилер! Факъат къальплери яхшыджа къаттылашты ве шайтан да оларгъа япкъанларыны джазибели косътерди.
 44. Озылерине яптылгъан тенбиelerни унукъанларында, (эндириген сыйкынты ве мусебетлеримизни ортадан къалдырып), узерлерине эр шейнинъ къапуларыны ачтыкъ. Ниает, озылерине берильгенлер себебинден къопайгъан заманлары оларны апансыздан якъаладыкъ, бирден олар бутюн умютлерини гъайып эттилер.
(Эвельки умметлер озылерине ёлланылгъан пейгъамберлерге иман этмегенлери ичюн, Аллаh оларгъа чешит тарлыкъ ве мусибетлер берди; факъат олар кене инанмадылар. Дженаб-ы Аллаh джезаларыны даа да арттырмакъ ичюн, оларгъа бутюн ниметлернинъ къапуларыны ачты, бол рзыыкъ ве ниметлерге комюльдилер. Ниметнинъ акъикъий саибине шукюр этеджек ерлерине, зевкъ ве сефагъа далдылар, Оны унутып, шехветлерине теслим

олдылар. Иште, бойле там бир саргъошлыкъ ве далгъынлыкъ анында Аллаh оларны якъалады да, неге оғзрагъанларыны билалмадылар, не япаджакъларыны тюшюнмектен аджиз къалдылар ве эляк олуп кеттилер).

45. Бойледже, зулум эткен топлумның тамыры кесильди. Хамд алемлернинъ Рабби Аллаhкъя маҳсустыр.
(Аллаhның берген ниметине шукюр этеджеклери ерине, нанкорылик эттилер, бойледже, озылерине зулум эттилер. Юдже Аллаh да ер юзюни оларның зулум ве күфюрлерinden темизлемек ичюн, оларны эляк этти).
46. Де ки: Не дерсинъиз; эгер Аллаh къулакъларыныңызын сагыыр, козылеринъизни корь этер, къальплериныңи де муурылер исе, буларны сизге Аллаhтан башкъя анги таныры кери бере билир! Бакъ, делиллэрни насыл беян этмектемиз. Олар аяя юзъ чевирмектелер!
47. Де ки: Сёйлерсинъизми; сизге Аллаhның азабы апансыздан я да ачыкъ келир исе, залым топлумдан башкъасы эляк олурмы?
48. Биз, пейгъамберлерни анджакъ мужделейиджилер ве тенбиеджилер оларакъ ёллармыз. Ким иман этер ве озюни тюзельтир исе, оларгъа къоркъу ёкътыр. Олар гъам да чекмейджеклер.
49. Аетлеримизни яланлагъанларгъа кельгенде, ёлдан чыкъкъанлары ичюн, олар азап чекеджеклер.
50. Де ки: Мен сизге, Аллаhның хазинелери меним янымда, демейим. Мен гъайбны да бельмем. Сизге, мен бир мелеким де, демейим. Мен, садедже манъя вахий олунгъангъа уярым. Де ки: Корь иле корыген ич бир олурмы? Ич тюшюнмезсинъизми?
(Мушриклер, Ресулллах(с.а.)къа: «Сен Аллаh тарафындан ёлланылгъан бир пейгъамбер исенъ, Аллаhтан исте де, бизге дюнья ниметлерини бол-бол берсис, акс алда, санъа инанмамыз», дедилер. Буның узерине бу ает энді ве пейгъамбернинъ инсанларны зенгинлештирмек ичюн дегиль, оларгъа акъикъатны теблигъ этмек ичюн ёлланылгъаны ифаде этильди).
51. Рабблерининъ узурунда топланаджакъларындан къоркъакъанларны онынънен (Къур'аннен) тенбиеле. Олар ичюн Рабблеринден башкъя не бир дост, не де бир вастаджы бар; бельки сакъынырлар.
52. Раблерининъ ризасыны истеерек, саба-акъшам Онъя ялваргъанларны къувма! Оларның эсабындан санъа бир месулиетлилик; сенинъ эсабынъдан да оларгъа эр анги бир месулиетлилик ёкътыр ки, оларны къувуп да, залымлардан олурсынъ!
(Къурейши буюклери Ресулллах (с.а.)ның янына кельген вакъытларында факъыр му'минлернинъ янларында булунувыны истемей эдилер. Ресулллах да оларның истеклерине уыйп, бу му'минлерни янындан чыкъармакъ истеди. Буның узерине Дженабы Хакъ пейгъамберимизни юкъарыдаки аетнен тенбиеледи).
53. «Арамыздан Аллаhның оларгъа лютф ве ихсанда булунгъан кимселер де булармы!», деювлери ичюн оларның бир кысмыны дигерлеринен, иште бойле имтиан эттик. Аллаh шукюр эткенлерни даа яхши бильмезми?
(Кяфирлер иман шерифине иришкен факъыр му'минлернинъ, пейгъамбернинъ янында озылеринен айны севиеде тутулувларыны къабул эталмадылар. Албуки, Аллаh къатында зенгин-факъыр айырымы ёкътыр, усътионлик иман ве такъвагъа таянмакътадыр. Олар бу шекильде бир имтиангъа табиي тутулдылар, инангъанлар къазандылар, гъуурурына сыгъдыралмагъанлар исе, зарар эттилер).

54. Аетлеримизге инангъанлар санъа кельгенде, оларгъа де ки: Селям сизге! Раббинъиз мерхамет этмекни озюне язды. Акъикъат шу ки: Сизден ким, бильмейип бир яманлықъ япар, сонъ артындан тёвбе этип де, озюни ислях этер исе, бильсин ки, Аллаh чокъ багъышлайыджы, чокъ мерхаметлидир.
55. Бойледже, сучлыларның ёлу белли олсун, дие аетлерни яхшылда изаатламакътамыз.
56. Де ки: Аллаhtан гъайры табынгъан шейлеринъизге табынмакъ манъя ясакъ этильди. Де ки: Мен сизинъ арзуларынъызгъа уймам, акс алда, саптырым да, хидаетке иришкенлерден олмам.
57. Де ки: Шубесиз, мен Раббимден кельген ап-ачыкъ бир делильге таянмакътам. Сиз исе, оны яланладынъыз. Аман келовини истеген (азабынъыз) меним янымда дегиль. Укюм анджакъ Аллаhнынъдыр. О, хакъны анълатыр ве О, догъру укюм этиджилернинъ энъ хайырлысыдыр.
(Кяфирлер, инанмаганлары ичюн, усътлерине коктен таш ягъдырылувы яхут ачыкъ бир азапъа огъратылувлары киби, бир муджисе истей эдилер. Албуки, Ислам давасы даа энди башилангъан эди. О ёлуна девам этеджек, акълий ве ильмий делиллernerнен эр тарафкъа яйыладжасакъ эди. Толайысынен, олар истеген шекъльде бир азапны пейгъамбер истемегени киби, Аллаh да ёлламады).
58. Де ки: Аджале истеген шейинъиз меним элимде олса эди, эльбетте меннен сизинъ аранызыда иш битирильген эди. Аллаh залымларны даа яхши билир.
59. Гъайбнынъ анахтарлары Аллаhнынъ янындадыр; оларны Ондан башкъасы бильmez. О, къарада ве деньизде не бар исе, билир; Онынъ ильми тышында бир япракъ биле тюшmez. О, ернинъ къаранлықълары ичиндеки янгъыз бир данени дахи билир. Яш ве къуры не бар исе, эписи ап-ачыкъ бир китаптадыр.
(Коклерде ве ерде инсан илмининъ кешф этип, инсанлыкъынынъ файдаланувына теклиf эткен нидже хазинелер бар ки, Аллаh буларны билир, заманы кельгенде, истегенини инсанлыкъынынъ файдаланувына берир, истегенини де озъ ильминде сакълы тутар. Иште, гъайбнынъ анахтарлары булар олмалыдыр).
60. Геджелейин сизни ольдюрген (ольдюреджек киби юкълаткъан), куньдюзи де не ишлегенинъизни бильген; сонъра бельгиленген эджель тамамлансын, дие куньдюзи сизни тирильткен (уяндыргъан) Одыр. Сонъра дёнюшинъиз кене Онъадыр. Сонъунда О, япкъанларынъызынъ сизге хабер береджек.
61. О, къулларынынъ усътюнде екяне къудрет ве тасарруф сашибидир. Сизге къорчалайыджылар ёллар. Ниает, биринъизге олюм кельдими, эльчилеримиз (вазифели мелеклер) онынъ джаныны алырлар. Олар вазифеде къусур япмазлар.
62. Сонъра инсанлар керчек саиплери олгъан Аллаhкъа дёндюрилирлер. Билесинъиз ки, укюм ялынъыз Онынъдыр ве О, эсап корюджилернинъ энъ чабугидир.
63. Де ки: Къаранынъ ве деньизнинъ къаранлықъларындан (телюкелеринден) сизни ким къуртарыр ки? (О вакъытта) Онъа гизли-гизли ялваараракъ: «Эгер бизни бундан къуртарсанъ, ант олсун, шукюр эткенлерден оладжакъмыз», дие дуа этерсинъиз.
64. Де ки: Ондан ве бутюн сыйкынтылардан сизни Аллаh къуртарыр. Сонъ сиз кене Онъа ортакъ къошарсынъыз.
65. Де ки: «Аллаhнынъ сизге усътюнъизден (коктен) я да аякъларынъызынъ алтындан (ерден) бир азап ёлламагъа я да бир-бираинъизнен давалаштырып, киминъизге киминъизнинъ кинини таттырмагъа кучю етер». Бакъ, анъласынлар дие, аетлеримизни насыл

изаатламакътамыз!

(Эвельки къавмлар озылерине ёлланылгъан пейгъамберлерге иман этмейип, исъян ве адден ашувларында девам эткенинен, Аллаh оларның базылары усътиюлерине коктен таш ягъыдырып, эляк этти, мемлекетлери таш йыгъыны алына кельди; базыларыны да шиддетли тепренювлернен эляк этти, мемелекетлерини вийранелерге чевирди, бир къысмыны да ички къарышыкълыктарнен бир-бирлерини къырдырыды. Иште, бу ает-и кериме о вакъиаларгъа ишарет эттерек, сонъки пейгъамберниң умметини тенбиелемекте).

66. Къур'ан хакъ олгъаны алда, къавмынъ оны яланлады. Де ки: Мен сизге векиль (кефиль) дегилим.
(Аетниң сонъки джумлесинен Ресулллахның вазифеси теблигъ ве тенбиеден ибарет олгъаны бильдирильген).
67. Эр хаберниң керчеклешеджек бир вакъты бар. Якъында сиз де акъикъатны биледжексинъиз.
68. Аетлеримиз акъында ойле-бойле къонушмагъя далгъанларны коръгенинъде, олар башкъа бир сөзге кечкенге къадар, олардан узакъ тур. Эгер шайтан санъа унуттырса, хатырлагъанынъдан сонъ, артыкъ о залымлар топтулыгъынен отурма.
(Базы икметлерге бинаэн, Мекке девринде мушириклерге къарышы дженкке изин берильмеди. Толайысынен, мушириклер Аллаhның аетлерини эгленджеge алгъанларында, догърудан къарышы къюлмай эди. Оның ичюн бу киби вазиетлерде оларны терк этмек Пейгъамбер (с.а.)ге эмир этильди. Шаеit шайтан унуттырса, хатырлагъан вакътындан итибарен, оларнен отурувы ясакъланды. Ает Ресулллах (с.а.)къа хитап этмекнен бирликте, укми умумийдир, умметине де аиттир. Бугуньде Аллаhның аетлери эглендже этильгенини коръген бир мусульман, мани олмагъя кучю етмесе, о меджлисни терк этмелидир).
69. Такъва саиплерине, инанмагъанларның эсабындан, эр анги бир месулиетлилик ёкътыр. Факъат, бельки къорчаланырлар дие, хатырлатмакъ керекир.
70. Динлерини бир оюнджакъ ве бир эглендже эткен ве дюнья аяты алдаткъан кимселерни (бир тарафкъа) быракъ! Къазангъанлары себебинен, ич бир нефисинъ феляketke оғырамамасы ичюн, Къур'ан иле насиат эт. О нефис ичюн Аллаhtан башкъа не дост бардыр, не де шефаатчы. О бутюн барыны фидье оларакъ берсе, кене де ондан къабул этильmez. Олар къазангъан (гұнахлары) себебинден, эляketke сюйрекленген кимселердир. Инкяр эткенлеринден толайы, олар ичюн къайнагъан сувдан ибарет бир иchedjek ве элем бериджи бир азап бар.
71. Де ки: Аллаhны быракъып да, бизге файда я да заар бералмайджакъ шейлерге табынайыкъмы? Аллаh бизни догъру ёлгъя ириштиргенден сонъ, шайтанларның саптырып шашкъын оларакъ, чөльге тюшюрмек истегенлери, аркъадашларының исе: «Бизге кель!», дие догъру ёлгъя чагъыргъанлары шашкъын кимсе киби арт-арткъа (инкярджылыкъка) дёндюриледжекмизми? Де ки: Аллаhның хидаети догъру ёлның там озюдир. Бизге алемлерниң Раббине теслим олуымыз эмир этильген.
(Бу ает тевхидни къабул эткенден сонъ, ширкке дёнген, тек бир иляхкъа къуллыкъ иле чешит иляхларға къуллыкъ арасында шубе эткен кимсениң шашкъынлыгъыны, айретини джсанлы ве ачыкъ бир шекильде тесвир этте. Шайтанлар оны алдатып, Аллаhның ёлундан саптыргъанлар, күфюрге итеклегенлер. Бу алда шашкъын-шашкъын кезгенде, Пейгъамбер ве му'mинлер: «Бизге кель», дие, догъру ёлгъя чагъырмакъталар. Иште, акъыллы ве

- ачыкъкозь инсангъа тюшкени, шубеден узакълашип, Пейгъамбер ве му'минлернинъ чагъырувына уймакъ ве иман теминлеген узур ве ишанчкъа къавушмакътыр).
72. «Намазны дос-догъру кылынъ ве Аллаhtан къоркъунъ», (дие де эмир этильдик). О, узурына барып топланаджагъынъыз Аллаhтыр.
73. О, коклерни ве ерни хакъ (ве икмет) иле яраткъандыр. «Ол!» деген куню эр шей олур къалыр. Онынъ сёзю акъикъаттыр. Суургъа уфленген куню де укюранлыкъ Онынъдыр. Гизлини ве ашкярны билиджидир ве О, икмет саибидир, эр шейден хабердардыр. ("Суур" – дюнья ольчюлеринен мааети ольченильмейджең бир шей олуп, Аллаh Ресулы тарафындан бойнузгъа бенъзетильген. Суургъа уфлемекнен вазифедар мелек Исрафил (а.с.)дир. Эки дефа уфлейджең, бириндже, киянаттаки джсанлылар ёкъ оладжакъ, экиндже исе, бутюн джсанлылар текрар тирилип тураджасакълар).
74. Ибрахим бабасы Азерге: Бир такым пултарны танъылар эдинмектесинъми? Догърусы, мен сени де, къавмынъны да, ап-ачыкъ бир сапыкълыкъ ичинде корем, деген эди. (Аз. Ибрахимнинъ къавмы Иракты яшагъан кельданийлер эди. Ыылдызларгъа, кок джысымларына табынгъанлары киби, пултаргъа да, табына эдилер. Аз. Ибрахим бабасынъ ве къавмынъ пултаргъа табынгандарыны коръгенинен, оларны кескин бир тильтен тенкъит этти, пултар табынувгъа ляйыкъ олмагъанларыны, Аллаhнен инсанлар арасында васта олалмайджасакъларыны, атта олардан ич бир файда ве зарарынъ кельмейджеңини бильдирди).
75. Бойледже, биз кесен-кес иман эткенлерден олуви ичюн Ибрахимге коклернинъ ве ерни мелекуутини косътермекте эдик. (Мелекүут – иззет ве укюранлыкъ демектир. Юдже Аллаh Аз. Ибрахимге коклердеки укюранлыгъыны ве укюранлыгъынынъ азаметини косътерген).
76. Гедженинъ къаранлыгъы оны къаплагъанынен, бир Ыылдыз коръди, Раббим будыр, деди. Ыылдыз баткъанынен, баткъанларны севмем, деди.
77. Айны догъгъанда коръгенинен, Раббим будыр, деди. О да баткъанынен, Раббим манъа догъру ёлны косътермесе, эльбетте ёлдан сапкъан топлұлықлардан олурым, деди.
78. Кунешни догъаяткъанында коръгенинен де, Раббим будыр, зира бу даа буюк, деди. О да, баткъанынен, деди ки: Эй, къавым! Мен сизинъ (Аллаhкъа) ортакъ къошкъан шейлеринъизден узакъым.
79. Мен ханиф оларакъ, юзюмни коклерни ве ерни ёкътан яраткъан Аллаhкъа чевирдим ве мен мушриклерден дегилим. («Ханиф» – Аллаhны бир бильген, Хакъкъа ёнельген ве батылдан ошланмагъан маналарыны ифаде эте. Аз. Ибрахимнинъ бу давранышындан макъсат, акъикъатен Аллаhны арамакъмы, ёкъса, кок джысымларына табынгъанларны тенкъит этмекми, олар юрген ёлнынъ янълыши ве япкъанларынынъ бир сапыкълыкъ олгъаныны косътермектирми. Бу хусуста тефсирджилер ихтиляф эткенлер. Анджасакъ, экиндже корюш акъикъаткъа даа якъын. Чюнки, 74-ндже аетте пултаргъа табынгъанлары ичюн бабасыны ве къавмыны аджджы тильтен тенкъит этюви Аз. Ибрахимде тевхид инанчынынъ мевджютилигини косътермекте. Бунынъ киби, 78-ндже аеттинъ сонъу да буны тақидлей).
80. Къавмы онынънен тартышмагъа башлады. Оларгъа деди ки: «Мени догъру ёлгъа ириштерген экен, Аллаh акъкъында меннен тартышасынъызмы? Мен сизинъ Онъа ортакъ

- къошқыан шейлеринъизден къоркъмам. Анджакъ, Раббимнинъ бир шей тилеви истисна. Раббимнинъ ильми эр шейни къушаткъандыр. Аля ибret алмайсынъызмы?
81. Сиз, Аллаһнынъ сизге ақыларында ич бир укюм эндириген шейлерни, Онъа ортакъ къошуудан къоркъмаз экенсиз, мен сиз ортакъ къошқыан шейлеринъизден насыл къоркъарым! Шимди бильсенъиз (сёйленъиз), эки топлумдан ангиси ишанчта олмагъа даа ляйикъ?»
(Эки топлумнынъ манасы – Аллаһны бир къабул эткенлернен Онъа ортакъ къошкъанлардыр. Ахиретте Аллаһнынъ азабындан эмин олмагъа ангиси даа ляйикъ? Бир сонъки ает бунъя джевап бермекте).
82. Инанып да, иманларына эр анги бир ақысыздыкъ былаштырмагъанлар бар я, иште, ишанч оларнынъдыр ве олар догъру ёлны тапкъанлардыр.
83. Иште бу, къавмына нисбетен Ибрахимге берген делиллери миздир. Биз истеген кимселеримизнинъ дереджелерини юксельтиригиз. Шубесиз ки, сенинъ Раббинъ икмет саибидир, хакъкы иле билиджидир.
(Аетте кечкен ве «делиль» дие терджиме этильген «худжджет» келимеси кесен-кес делиль манасындадыр. Аз. Ибрахимге берильген худжджет – онъа ильхам этильген тефеккюр, мушааде ве мукъаесе күчюдир. Онынъ ай, кунеш ве йылдызлар къарышындахи арекет тарзынен мушириклерге къариши куреиште косътерген делиллер ве дигер муджизелер бу джумледенди).
84. Биз онъа Исхакъ ве (Исхакънынъ оғылу) Якъубны да багъышладыкъ; эписини де догъру ёлгъа ириштирдик. Даа эвельде Нуһны ве онынъ союндан Давудны, Сулейманны, Эййубни, Юсуфны, Мусаны ве Харунны догъру ёлгъа ириштирген эдик; биз эйи даврангъанларны, иште бойле мукяфатландырырмыз.
85. Зекерийя, Яхъя, Иса ве Ильясны да (догъру ёлгъа ириштирген эдик). Эписи де эйилдерден эдилер.
86. Исмаил, Эльйеса', Юнус ве Луутны да (хидаетке ириштирдик). Эписини алемлерге усьтюн яптыкъ.
(Бу пейгъамберлернинъ усьтюнлик себеплери 89-нолжи аетте беян этильген. Булардан базыларына пейгъамберлик вазифесинден гъайры, укюмдарлыкъ да берильген ве оларгъа китап ёлланылгъан, базыларына китап эндирилөрек, пейгъамберлик берильген, бир къысмына исе, садедже пейгъамберлик берильген, фактат китап ве укюмдарлыкъ берильмеген).
87. Оларнынъ бабаларындан, балаларындан ве къардашларындан базыларына да (усьтюн къабилиетлер бердик). Оларны мумтаз къылдыкъ ве догъру ёлгъа ириштирдик.
88. Иште бу – Аллаһнынъ хидаетидир, къулларындан истегенини онъа ириштирир. Эгер олар да Аллаңкъа ортакъ къошса эдилер, япаяткъан амеллери, эльбетте бошуна кетер эди.
89. Иште олар, озылерине китап, икмет ве пейгъамберлик берген кимселеримиздир. Эгер олар (кяфирлер) буларны инкяр этсeler, шубесиз ерлерине буларны инкяр этмейдже бир топлум кетиригиз.
90. Иште, о пейгъамберлер Аллаһнынъ хидает эткен кимселеридир. Сен де оларнынъ ёлуна уй. Де ки: Мен бунъя (пейгъамберлик вазифеме) къаршылыкъ сизден бир ақы истемейим. Бу (Къур'ан) алемлер ичюн анджакъ бир огюттир.
(Бу аетте юкъарыда исимлери анъылгъан пейгъамберлер Аллаһнынъ хидаетинен, догъру ёлда олгъанлары ифаде этильмекте ве пейгъамберимизге де оларнынъ ёлуны тутувы эмир

этильмекте. Кечкен пейгъамберлерниң бир чокъ мусибетлерге, телюкелерге, инкярларға кокюс керювлери, эр шейге рагъмен, вазифелерини хакъкъы иле ерине кетирювлери бу джумледенди).

(Еудий алымлеринден Малик б. Сайф, Ресулллах (с.а.)нынъ янына келип, китаплар узеринде чешит тюрлю лаф этмеге башлады. Ресулллах: Тевратны Мусагъа эндирген Аллаh акъкъы ичюн сёйле, Китабынъызда: «Аллаh шишиман алымлерге бөгүз этер», дие бир ибаре корьмедиңми? деди. Шишиман бир адам олгъян Маликниң бунъа джсаны сыкъыларакъ: «Аллаh ич бир бешерге ич бир китап эндирмеди», деди. Ве бутюн китапларны инкяр этти. Буның узерине ашагъыдаки ает назиль олды).

91. (Еудийлер) Аллаhны кереги киби танымадылар. Чюнки, «Аллаh ич бир бешерге бир шей эндирмеди», дедилер. Де ки: Ойле исе, Мусаның инсанларға бир нур ве хидает оларакъ кетирген Китапны ким эндирди? Сиз оны кягъытларға язып (истегенинъизни) аньлаты, чокъуны да гизлейсинъиз. Сизинъ де, аталарынъызының да билалмагъан шейлери (Къур'анда) сизге огретильгендер. (Ресулым!) Сен «Аллаh» де, сонъра оларны быракъ, далгъян батакълықтарында ойнай тұрсынлар!
 92. Бу (Къур'ан, Умму'ль-къураа (Мекке) ве этрафындақилерни тенбиелемек ичюн санъа эндирдигимиз ве сенден эвелькилерни догърулайыджы мубарек бир китаптыр. Ахиретке инангъанлар бунъа да инанырлар ве олар намазларыны хакъкъы иле къылмагъа девам этерлер.
- (Мекке шеэри Ислам дюньясының маневий меркезидир. Оның этрафы да бутюн дюньядыр. Ресулллах (с.а.) бутюн инсанлықъқа ёлланылғъан бир Пейгъамбер олуп, Оńя ёлланылғъан Къур'ан да бутюн инсанлықъқа хитап этмектедир. Иште, буның ичюн аетте Мекке шеэрлерниң анасы манасында «Умму'ль-къураа» денильген).*
93. Аллаhқъа къаршы ялан үйдурғандан яхут озюне ич бир шей вахий этильмегени алда, «Манъа да вахий олунды», дегенден ве «Мен де Аллаhның эндирген аетлерине бенъзегенни эндирдеджегим», дегенден даа залым ким бар! О залымлар, олюмниң (богъуджы) далғылары ичинде, мелеклер де панджаларыны узатқын, оларға: «Айды, джанларынъызын къуртарын! Аллаhқъа къаршы акъықъат олмагъаныны сёйлевинъизден ве Оның аетлерине къаршы кибирлилік таслагъаныныздан отырю, бугунь алчакълықъ азабынен джезаландырыладжакъынъыз!», дер экен, оларның алыны бир корысень!
- (Мусейлемату'ль-кеззааб ве Эсвед-и Ансий киби яланжы пейгъамберлер: «Бизге де вахий кельмекте», диерек, пейгъамберлик идда эттилер. Иште, бу ает олар акъында назиль олды).*
94. Ант олсун ки, сизни ильк дефа яратқынамыз киби, бирер-бирер бизге келеджексинъиз ве (дюньяда) сизге берген шейлеримизни артынъызда къалдыраджакъынъыз.
- Яратылышинызда ортакъларыныз санғъан шефаатчыларынъызын да янынъызда коралмайджакъымыз. Ант олсун, араның ачылғын ве (танъры) санғъан шейлеринъиз сизден гъайып олуп кеткendir.*
95. Шубесиз, Аллаh, урлукъыны ве чегирдекни чатлатыджыдыр, олюден тирини чыкъарғын, тириден де олони чыкъарыджыдыр. Иште, Аллаh будыр. О алда (хакътан) насыл дёнерсинъиз!
 96. О, сабаны айдынлатыджыдыр. О, геджени раатланув заманы, кунеш ве айны (вакъытларның тайини ичюн) бирер эсап ольчюси япқын. Иште бу, азиз ве (эр шейни) пек яхшы бильген Аллаhның тақъдириидир.
- (Бу ает-и керимеде Юдже Аллаh, маҳлукъатның кечинювлерини темин этювлери ичюн*

сабаны, яни куньдюзни яраткъаныны, куньдюзи мейдангъа кельген бедений ве рухий ёргъунлыкъларны савундырувлары ичюн геджени раатланмакъ заманы оларакъ, ай ве кунешни де, бир чокъ файдаларынен берабер, айрыджа ишлерниң бир системада ве эсалы юрютилюви ичюн яраткъаныны бильдирмекте).

97. О, къара ве денъизниң къаранлыкъларында оларнен ёл тапарсыныз дие, сиз ичюн йылдызларны яратылдырып. Акъикъатен биз, бильген бир топлум ичюн аетлерни кениш кениш беян эттик.
98. О, сизни тек бир нефистен (Адемден) яраткъандыр. (Сиз ичюн) бир къалув ери, бир де эманет оларакъ къонуладжакъ еринъиз бар. Аньлагъан бир топлум ичюн аетлерни тефсилятлы бир шекильде изаатладыкъ.
(Бу аетте аньлатылған къалув ерининъ манасы, бабаларның несили я да аяткъа эльверишили олгъан ер юзю; эманет оларакъ къонуладжакъ ерининъ манасы да, ана рахми я да мезардыр).
99. О, коктен сув эндириджидир. Иште, биз эр чешит экинни онынъинен осътюрдик. О экинден де озюнде бир-бирининъ устьюне минген данелер яратаджагъымыз бир ешиллик; хурманың гъонджесинден саркъын салкъымлар; юзюм багълары; бир къысмы бир-бирине бенъзеген, бир къысмы да бенъземеген зейтун ве нар багъчаларыны мейдангъа кетирдик. Мейва берген ве пишкен вакътында эр бирининъ мейвасына бакъынъ! Шубесиз, бутюн буларда, инангъан бир топлум ичюн, ибretлер бар.
100. Джинлерни Алланкъа ортакъ къоштылар. Албуки, оларны да Аллаh яраткъан эди. Бильгисизликнен Онъа оғұуллар ве къызлар якыштырдылар. О, оларның илери сюръген васталарындан узакъ ве юджедир.
(Базы арап путперестлери джинлерни Алланкъа ортакъ къошаракъ, оларға табына әдилер. Оларның да Алланың маҳлюқы олғаныны, маҳлюқ олған бир варлыкъының танъры оламайджагъыны тюшюнит оламай әдилер. Айрыджа, еудийлер Узейр пейгъамберге Алланың оғылу, христианлар да Иса пейгъамберге Алланың оғылу дей әдилер. Базы мушириклер де мелеклерге ыргъачылық васфыны беререк, Алланың къызлары, дей әдилер. Иште, Аллаh Таала буларға ишарет этерек, озюнинъ бу киби васыфлардан узакъ олғаныны ифаде буюрмакъта).
101. О, коклерниң ве ерниң екяне ярытылдырып. Онынъ акъраны олмагъаны алда, насыл баласы ола билир! Эр шейни О яраткъандыр ве эр шейни хакъкъы иле билиджи Одыр.
102. Иште, Раббинъиз Аллаh Одыр. Ондан башкъа танъры ёкътыр. О, эр шейниң яратылдырып. Ойле исе, Онъа къуллыкъ этинъ. О эр шейге векильдир. (Ишанылып таяныладжакъ тек варлыкъ Одыр).
103. Козълер Оны коралмаз; албуки, О, козълерни корер. О, эшъяны пек яхшы билиджи, эр шейден хабердардыр.
(Козълер Оның затыны ве кемалыны хакъкъы иле къаврап олалмаз демектир. Бунынъин берабер, эхл-и суннетке коре, дженнетте му'минлер Алланы кореджесеклер. Бу хухуста ает ве хадислер бар).
104. (Догърусы) сизге Раббинъиз тарафындан басиретлер (идрак къабилиети) берильгендер. Артыкъ ким хакъны корьсе, файдасы озюне, ким де корь олса, заары озюнедир. Мен узеринъизге бекчи дегилим.
(Аллаh инсанларға эшъяны корювлери ичюн насыл маддий козълер берген исе, акъикъатны къаврай биловлери ичюн де, къальп козю дие бильгенимиз идрак кучлери де берген. Артыкъ ким бу къабилиетини догъругъа къулланмаса, заары озъ алейхине олур).

105. Бойледже, биз аетлерни кениш-кениш изаатламакътамыз ки, «Сен дерс алгъансынъ», десинлер де, биз де анълагъан топлум ичюн Къур'анны яхшыджа изаатлайыкъ.
 106. Раббинъден санъа вахий олунгъангъа уй. Ондан башкъа танъры ёкътыр. Мушриклерден юзъ чевир.
 107. Аллаһ тилесе эди, олар ортакъ къошмаз эдилер. Биз сени оларнынъ узерине бир бекчи япмадыкъ. Сен оларнынъ векили де дегильсинъ.
 108. Аллаһтан башкъасына табынгъанларыны (ве путларыны) сёгменьиз; сонъра олар да бильмеерек, Аллаһны сёгерлер. Бойледже, биз эр умметке озъ ишлерини джазибели косътердик. Сонъунда дёнюшлери Рабблеринедир. Артыкъ О, не япъанларыны озълерине бильдирдже.
- (Ривааетке коре, Ресулллах (с.а.) мушириклерниң путларыны яманлай эди. Мушириклер: «Я танърыларымызыны сёгмекни токътат, я да биз сениң танърынъны сёгермиз», дедилер. Бунынъ узерине бу ает назиль олды. Аетнинъ ужми эр заман кечерлидир. Миллет я да шахысларнынъ мукъаддес къабул эткен шейлерини сёгмемек керек. Зира, бу киби давранышлар даима акс тесир косътермекте ве мукъаддес къабул этильген шейлерни акъаретлемеге себеп олмакъта).*
109. Озълерине бир муджизе кельсе, онъа мытлакъа инанаджакъларына даир къуветли бир шекильде Аллаһкъа ант ичтилер. Де ки: Муджизелер анджакъ Аллаһ къатындандыр. Амма, муджизе кельгендे де, инанмайджакъларынынъ фаркъындасынъмы?
 110. Кене Онъа иман этмеген ильки вазиетлериндеки киби, оларнынъ гонъюллери ве козълерини терс чевирирмиз. Ве оларны шашкъын оларакъ, ёлдан азгъанлары алда быракъырмыз.
 111. Эгер биз оларгъа мелеклерни эндиরсе эдик, олюлер де оларнен къонушса эди ве эр шейни топлап, къаршыларына кетирсек эди, Аллаһ тилемегендже, кене де инанаджакъ дегиль эдилер; факъат чокълары буны бильмезлер.
- (Сапыкъылкъыя далгъанларнынъ сапувларына себеп, делиллernerinъ азлыгъы я да ёкълыгъы дегиль. Шаеет сапыкъларнынъ истегени киби, олюлер тирильсе де, озълеринен къонушса, атта кяинаттаки эр шей тильге кирсе ве оларны имангъа чағырса, кене къабул этмезлер. Чюнки, къальплеринде фитне, виджсанларында пас бардыр. Олар хидаетке ёнельмегенлери ичюн, Аллах да хидаетке ириишувлерини тилемез).*
112. Бойледже, биз эр бир пейгъамберге инсан ве джин шейтанларыны душман яптыкъ. (Булар), алдатмакъ ичюн, бир-бирлерине ялдызлы сёзлер фысылдарлар. Раббинъ тилесе эди, оны да япалмаз эдилер. Артыкъ оларны уйгъан шейлеринен козъ-козыге быракъ.
 113. Ахиретке инанмагъанларнынъ къальплери онъа (ялдызлы сёзге) къансын, ондан хошлансынлар ве ишлеген сучларыны ишлемеге девам этсингелер, дие (бойле япарлар).
 114. (Де ки): Аллаһтан башкъа бир хакем къыдыраджанъмы? Албуки, сизге китапны ачыкъ оларакъ эндирген Одыр. Озълерине китап берген кимселеримиз Къур'аннынъ акъикъатен Раббинъ тарафындан эндирильгенини билирлер. Сакъын шубеленгенлерден олма!
 115. Раббинъниң сёзю, дөгърулыкъ ве адалет нокътай назарындан, тамамлангъандыр. Онынъ сёзлерини денъиштирдже кимсе ёкътыр. О, эшитиджидир, билиджидир.
 116. Ер юзүнде олгъанларнынъ чокъуна уяджакъ олсанъ, сени Аллаһнынъ ёлундан саптырырлар. Олар зандан башкъа бир шейге табий олмаз, яландан башкъа сёз де сёйлемезлер.

117. Муакъякъ ки, сенинъ Раббинъ, эбет, О, озъ ёлундан сапкъанны энъ яхшы билиджидир. О, дögъру ёлда юрыгенлерни де яхшы билиджидир.
118. Аллаһнынъ аетлерине инаныр экенсинъиз, узерине Онынъ ады аныларакъ союлгъанлардан ашанъ.
119. Узерине Аллаһнынъ ады анылып союлгъанындан ашамаманъызгъа себеп не? Албуки, Аллаһ, чаресиз ашамакъ зорунда къалгъанынъыздан гъайры, арам къылгъан шейлерни сизге беян эткendir. Догърусы, бир чокълары бильгисизликтен озюнинъ фена истеклерине уяракъ сапмакъталар. Муакъякъ ки, Раббинъ адден ашкъанларны чокъ яхшы билир.
(Инсанлар чаресиз къалып, ачлыкътан олюм телюкеси киби бир телюкенен къаришилашкъанларында, арам олгъан шейлерден аз миқъадарда ашай билирлер).
120. Гунахнынъ ашкярыны да, гизлисими де быракъынъ! Чюнки, гунах ишлегенлер япкъанларынынъ джезасыны мытлакъа чекеджеклер.
121. Узерине Аллаһнынъ ады анылмадан союлгъан айванлардан ашаманъ. Шубесиз, бу буюк гунахтыр. Акъикъатен, шейтанлар достларына, сизнен курешювлери ичюн телкъинде булунырлар. Эгер оларгъа уйсаныз, шубесиз, сиз де Аллаһкъа ортакъ къошкъан олурсынъыз.
(Аслында ашалувы элял олгъан эр анги бир айван, къасттан Аллаһнынъ ады анылмадан союлса, о айваннынъ этини ашамакъ арам олур).
122. Олю экен, тирильттигимиз ве озюне инсанлар арасында юре беледжеги бир ышыкъ бердигимиз кимсе, къаранлыкълар ичинде къалып, ондан ич чыкъалмайджакъ вазиеттеки кимсе киби олурмы! Иште, кяфирлерге япкъанлары бойле сюслию косътерильгендир.
123. Бойледже биз, эр бир къасабада, о ерлерде бозгъунджылыкъ япувлары ичюн гунахкярларыны реберлер яптыкъ. Олар ялынъыз озылерини алдатырлар, амма фаръкына бармазлар.
124. Оларгъа бир ает кельгенде, Аллаһнынъ эльчилерине берильгеннинъ бенъзегени бизге де берильмегендже, кесен-кес инанмамыз, дедилер. Аллан пейгъамберликни кимге береджегини даа яхшы билир. Къабаат ишлегенлерге, япаяткъан ийлелерине къаршылыкъ Аллаһ тарафындан ашшагъылыкъ ве четин бир азап токъунаджакъ.
125. Аллаһ кимни дögъру ёлгъа ириштирмек истесе, онынъ къальбини Исламгъа ачар; кимни де саптырмакъ истесе, кокке чыкъараяткъан киби, къальбини олдукучча тарлаштырыр. Аллан инанмагъанларнынъ усътюне, иште бойле писликни берир;
(Аллан Тааля бу аетте бир табиат къанунына да ишарет этмекте. Кокке ёксельген сайын ава басымы азаладжагъындан, о вакъытта нефес алмакъ да къыйынлашыр. Атта 20.000 метрни кечкенде маҳсус джихазлар олмадан, инсан нефес аламаз, олюр. Иште, бу къанунгъа ишарет буюргъан Юдже Аллан Исламгъа кирмегенлерниң кокюслери кокке юкселеяткъан киби тар ве сыкъынтылы оладжагъыны бильдирмекте).
126. Бу (дин), Раббинъинъ дос-дögъру ёлудыр. Биз, огют аладжакъ бир къавм ичюн аетлерни тефсилятлы оларакъ изаатладыкъ.
127. Рабблери къатында оларгъа аманлыкъ юрту (дженнет) бардыр ве япаяткъан (гузель) ишлери себебинен, Аллаһ оларнынъ достудыр.
128. Аллаһ, оларнынъ эписини бир ерге топлагъан куню: «Эй, джинлер (шайтанлар) топлулыгъы! Сиз инсанларнен чокъ оғраштынъыз», дер. Оларнынъ, инсанлардан достлары исе: «Эй, Раббимиз! (Биз) бир-биримизден файдаландыкъ ве бизге берген мүддэтниң сонъуна ириштик», дерлер. Аллаһ да буюрыр ки: Аллаһнынъ истегенинден

- гъайры, ичинде эбедий къаладжакъ еринъиз атештир. Шубесиз, Раббинъ икмет саибидир, билиджидир.
129. Иште, бойледже, ишлеген гунахларындан отырю, залымларның бир къысмыны дигер бир къысмының пешине тақъармыз.
 130. Эй, джин ве инсан топлулыгъы! Аранызыда сизге аетлеримни анълаткъан ве бу куннен къаршылашаджагъынъизгъа даир сизни тенбиелеген пейгъамберлер кельмедини! Дерлер ки: «Озь алехимизге шаатлыкъ эттермиз». Дюнья аяты оларны алдатты ве кяфир олгъанларына даир озь алеххлерине шаатлыкъ эттилер.
 131. Акъикъат шу ки: Халкъы хаберсиз олгъанда, Раббинъ акъсызлыкъынен улькелерни эляк этиджи дегильдир.
(Юдже Аллаh инсанларгъа пейгъамбер ёлламадан, оларны месуль туттмаз, инкяр ве гунахлары себебинден, оларны джезаландырмаз. Анджакъ, инсанлар ёлланылгъан пейгъамберлернинъ тенбие ве къоркъытувларына къулакъ асмаз да, озь истек ве арзуларына уйсалар, иште о вакъытта азапкъа ляйыкъ олурлар ве узюр беян этмек имкянлары да къалмаз).
 132. Эр кеснинъ япкъан ишлерине коре дереджелери бардыр. Раббинъ оларның япкъанларындан хаберсиз дегиль.
 133. Раббинъ зенгиндер, рахмет саибидир. Тилесе, сизни ёкъ этер ве сизни башкъа бир къавмның зурриетинден яраткъаны киби, сизден соңь еринъизге истеген бир къавмны яратыр.
 134. Сизге ваде этильгени мытлакъа келеджек; сиз буның огюни аламазсыныз.
(Ает-и керимедеки ваденинъ манасы - къыяметнинъ къопуви, олюмден соңь тирилиов, ашыр ве эсан куньлеридир киби. чешит маналар берильген).
 135. Де ки: Эй, къавым! Элинъизден кельгенини япның! Мен де япаджагъым! Юртның (дюньяның) соңыу кимнинъ лехине олгъаныны якъында биледжексинъиз. Акъикъат шу ки, залымлар къуртуламазлар.
 136. Аллаhның яраткъан экинлеринен айванлардан Аллаhкъа пай айырып, занларына коре, бу Аллаhкъа, бу да ортакъларымызгъа (пултарымызгъа) дедилер. Ортакълары ичюн айырылгъаны Аллаhкъа еткизильмей, фактат Аллаh ичюн айырылгъаны ортакъларына еткизильмекте! Не фена укюм бермектелер?
(Джихалие арапларындан базылары, экинлерининъ ве айванларының бир къысмыны Аллаhнен путлары арасында болюштирир ве «Шу Аллаhның пайы, бу да танъыларымызның пайы», дер эдилер. Аллаh ичюн айыргъанларыны мусафирлерге ве факъырларгъа арджслар, танъылар ичюн айыргъанларыны да, оларның узурунда япыладжакъ мерасим ве башкъа шейлерге сарф эттер эдилер. Эгер Аллаhның акъкъындан путның акъкъына бир шей кечсе, оны ойле быракъа эдилер. Путның акъкъындан Аллаh ичюн айырылгъан тарафкъа бир шей кечсе, оны алып, теккрап путның пайына къоша эдилер. Ве: «Аллаh зенгиндер, булар исе факъыр», дер эдилер. Путкъа айырылгъаны нетиджеде кене озылерине къаладжасындан, онынъ пайындан Аллаh ичюн айырылгъан тарафкъа бир шей кечмелесине дикъкъат этте эдилер. Иште, Юдже Аллаh оларның бу япкъанларына ишарет этмекте ве оларны тенкит этмекте).
 137. Буның киби, ортакълары мушриклерден чокъуна балаларыны (къызларыны) ольдюрмекни хош косътерди ки, эм озылерини маҳв этсинлер, эм де динлерини къарыштырып бозсынлар!

Аллаh истесе эди, буны япамаз эдилер. Ойле исе, оларны уйдургъанларынен берабер быракъ.

138. Олар сачма тюшүндженерине коре, дедилер ки: «Бу (танъылар ичюн айырылгъан) айванларнен экинлер арамдыр. Буларны бизим истегенимизден башкъасы ашап оламаз. Булар да минильмеси ясакълангъан айванлардыр». Бир такъым айванлар да бар ки, (Аллаh бойле эмир этмекте дие) Онъя ифтира этерек, узерлерине Аллаhнынъ адыны анъмазлар. Япаяткъан ифтиралары себебинден, Аллаh оларны джезаландыраджакъ.
(Мушриклер башире, сашибе ве васыыле дие тариф эткен девелери ве къююнларнынъ эт ве сютлерини, озылери истегенлериндөн башкъаларына арам къылгъан эдилер. (Бу айванлар акъкъында бильги ичюн бакъ. «Маайде» суреси, 5/103). Хаам дие сыйфатлангъан девелерине де, минильмесини ясакълагъан эдилер. Бир къысым айванларны сойгъанда да, Аллаhнынъ адыны дегиль, пұтларнынъ адыны аңа эдилер. Ает оларға шарает этмекте).
139. Дедилер ки: «Шу айванларнынъ къарынларында олгъанлар ялынъыз эркееклеримизге аиттир, къадынлармызгъа висе, арам къылынгъандыр. Шаёт (баласы) олю додъса, о заман (къадын-эркек) эписи онда ортакътыр». Аллаh бу дегерлендирюверининъ джезасыны береджек. Шубесиз ки, О, икмет саибидир, хакъкъы иле билиджидир.
140. Бильгисизликleri себебинден, акылсызылыкъынен балаларыны ольдюргенлер ве Аллаhнынъ озылерине берген рызкъыны, Аллаhкъа ифтира этерек, (къадынларгъа) арам къылгъанлар, муакъкъакъ ки, зиянгъа оғырагъандырлар. Олар акъикъатен сапыкътырлар ве додъру ёлны тападжакъ да дегиллер.
(Джахилиет девринде арапларнынъ бир чокъу эсир олмакътан я да факъырлашимакътан къоркъаракъ, я да келин этмектен утанаракъ, додъгъан къыз балаларыны тирилейин топракъкъа коммек ёлунен ольдюре эдилер. Иште Аллаh Таала оларнынъ бу вазиетине шарает буюраракъ, оларны тенкъит этмекте).
141. Асмалы ве асмасыз (юзюм) багъчалары, берекети чешит-чешит хурмалары, экинлери, бир-бирине бенъзеген ве бенъземеген бичимде зейтун ве нарларны яратылды Одыр. Эр бири мейва берген вакъытта мейвасындан ашань. Пишип джыйылгъан куню де, акъкъыны (зекят ве садакъасыны) беринъ, фактат исраф этменъ; чонки, Аллаh исраф эткенлерни севmez.
142. Айванлардан юк ташыгъаны ве юнюнден тёшек япылгъанларыны яраткъан Одыр. Аллаhнынъ сизге берген рызкъындан ашань, шайтанннынъ артына тюшменъ; шубесиз, о сиз ичюн ап-ачыкъ бир душмандыр.
(Аетте кечкен «хамуулे» – юк ташыгъан айван демектир; «ферши» висе, даа минильмек чағына кельмеген яш айван я да юнюнден, къылындан яйма, тёшеме ве тёшек япыла биледжек айванлардыр. Яткъызылып союладжасакъ айван манасына да келе).
(Араплар базыда айванларнынъ эркееклерини, базыда да ыргъачыларыны, базыда буларнынъ балаларыны арам сая эдилер. Юдже Аллаh оларнынъ бу инанчларыны ред этерек, бойле буюрды:)
143. (Ыргъачы ве эркек оларакъ) секиз чифт яратты: къююндан эки, эчкиден эки... Де ки: О, буларнынъ эркееклериними, ыргъачыларынымы, ёкъса, бу эки ыргъачынынъ къарынларында олгъан явруларыны арам эттими? Эгер додъру исенъиз, манъя илим иле сёйленъиз.
144. Деведен де эки, сыйғырдан да эки (яратты). Де ки: О, буларнынъ эркееклериними, ыргъачыларынымы, ёкъса, бу эки ыргъачыларнынъ къарынларында олгъан явруларыны арам къылдымы? Ёкъса, Аллаhнынъ сизге бойле васиет эткенине шаат олдуңызмы?

Бильгисизликнен инсанларны саптырмакъ ичюн Аллаһкъя къаршы ялан уйдургъандан даа ким залым! Шубесиз, Аллаһ о залымлар топтулыгъыны дөгъру ёлгъя ириштиrmез.

145. Де ки: Манъя вахий олунгъанда, леш я да акъызылгъан къан яхут домуз эти -ки писликнинъ озюдир- я да гунах ишленерек, Аллаһтан башкъасы адына союлгъан бир айвандан башкъя, ашайджакъ кимсеге арам къылышын бир шей тапалмайым. Башкъасына заар бермемек ве сыннырны ашмамакъ узъре, ким (булардан) ашамакъ зорунда къалса, бильсин ки, Раббинъ багъышлайыджы ве мерхаметлиdir.
(Бу аетнинъ анъламы ичюн айны суренинъ 119-нджы аети анълатувына бакъынъ).
146. Еудийлерге бутюн тырнакълы айванларны арам эттик. Сыртларында яхут ичеклеринде олгъан я да кемикке къарышкъан ягълардан башкъасы олмакъ узъре, сыгыры ве къюоннинъ ич ягъларыны да оларгъа арам эттик. Бу зулумлары себебинден, оларгъа берген джезамыздыр. Биз, эльбетте дөгъру сёйлейиджимиз.
(Аеттеги зикр этильген «багъый» келимеси, зулум манасындаадыр. Еудийлернинъ пейгъамберлерни ольдирювлери, зулум этерек, факъырларны икътисадий джеэттен эзювлери, арамны элял, элялны арам саювлары киби зулумлары себебинен, Юдже Аллаh аеттеги зикр этильген шейлерни оларгъа арам эткен. Ёкса, астында буларнынъ эписи арам дегиль).
147. Эгер сени яланласалар, де ки: Раббинъиз кениш бир раҳмет саибидир. Бунынънен берабер, Онынъ азабы, сучлылар топтулыгъындан узакълаштырыламаз.
148. Путперестлер дейджеклер ки: «Аллаh тилесе эди, не биз ортакъ къошар эдик, не де аталарымыз. Ич бир шейни де арам этmez эдик». Олардан эвелькилер де айны шекильде (пейгъамберлерни) яланладылар ве сонъунда азабымызды таттылар. Де ки: Янынъызда бизге аньлатаджакъ бир бильгинъиз бармы? Сиз зандан башкъя бир шейге уймамакътасынъыз. Ве сиз садедже ялан сёйлемектесинъиз.
(Мушриклернинъ арам къылгъан шейлерни ичюн бакъ. 138, 139-нджиси аетлер).
149. Де ки: Кесен-кес делиль, анджакъ Аллаhнынъдыр. Аллаh тилесе эди, эльбетте эпинъизни дөгъру ёлгъя ириштирир эди.
(Мушриклер: «Аллаh тилесе эди, не биз ортакъ къошар эдик, не аталарымыз... ич бир шейни де арам къылмаз эдик», диеerek кяфирликлерини Аллаhнынъ ирадесине багъламакъ истей эдилер. Юдже Аллаh бу аетнен озюнинъ делили даа усътиюн ве нетиджеге ириштириджи экенини бильдириди. Зира, О, тилесе эди, къулларыны гунахкъа мейль этмейдже хусусиетте яратыр эди. Анджакъ, О, буны истемеди, къулларыны эм гунах ишилемеге, эм де савап къазанмагъа къабилиетли бир хусусиетте яратты. Оларгъа ираде берди, озюнинъ тилемесини де къулларынынъ ираделери дөгърулыгъында ёнельтти. Анджакъ, хайыргъа разы олды, шеррге разы олмады. Аллаh тилесе, къулдаки феналыкъ япув хусусиетини ондан алыр ве бутюн инсанлар хидаетке иришир эдилер. О вакъытта да имтиян икмети ортадан къалкъар ве макъсат асыл олмаз эди).
150. Де ки: Аллаh шуны ясакъ этти, дие шеадет этеджек шаатларынъызын кетиринъ! Эгер олар шаатлыкъ этселер, сен оларнен берабер шаатлыкъ этме; аетлеримизни яланлагъанларнынъ ве ахирет кунюне инанмагъанларнынъ истеклерине уйма. Олар, Рабблерине эш тутмакъталар.
151. Де ки: Келинъ, Раббинъизниң сизге нелерни арам эткенини окъуйым: Онъя ич бир шейни ортакъ къошманъ, ана-бабагъя яхшылыкъ япынъ, факъырлыкъ къоркъусынен балаларынъызын ольдюрмень -сизинъ де, оларнынъ да рызкъыны биз берирмиз- ; феналыкъларнынъ ашкярына да, гизлисine де якълашманъ ве Аллаh ясакълагъан джанны

хакъсыз ерде къыйманъ! Иште, булар – Аллаһнынъ сизге эмир эткенлеридир. Умют этилир ки, тюшюнип аньларсынъыз.

152. Пишкинлик чагъына кельгенге къадар, етимниң малына, садедже энъ яхши тутумнен якълашынъ; ольчу ве чекини адалетнен япынъ. Биз эр кеске анджакъ кучюниң еткени къадарыны юклермиз. Сөз сёйлеген вакътынъызыда, якъынларынъызы дахи олса, адалетли олунъ, Аллаһкъа берген сёзюнъизни тутынъ. Иште, Аллаһ сизге эйидже тюшюнирсинаң дие, буларны эмир этти.
153. Шубесиз, бу – меним дос-догъру ёлумдыр. Бунъа уйынъ. (Башкъа ёлларгъа уйманъ). Зира, о ёллар сизни Аллаһнынъ ёлундан айырыр. Иште, сакъынувынызы ичюн Аллаһ сизге буларны эмир этти.
(151-нджи аеттен итибарен бу ерге къадар олғыян эмирлерге «Он эмир» я да «Он васиет» денилир ки, булар бутюн пейгъамберлернинъ шериатларында мевджютирир).
154. Соңра эйилик эткенлерге ниметимизни тамамламакъ, эр шейни аньлатмакъ, хидаетке ириштирмек ве рахмет этмек макъсадынен, Мусагъя да Китапны (Тевратны) бердик. Умют этилир ки, Рабблерининъ узурына бараджакъларына иман этерлер.
155. Иште, бу (Къур'ан), биз эндирген мубарек бир китаптыр. Бунъа уйынъ ве Аллаһтан къоркъунъ ки, сизге мерхамет этильсин.
(Теврат ве Инджисиль арапча олмагъан тиллерде энгенлери ичюн, араплар бу вазиетни манаңыкъ этерек: «Биз оларнынъ тиллеринден аньламаймыз, толайысынен олардаки бильгилерден хабердар дегильмиз», дие билир эдилер. Иште, Дженаб-ы Хакънынъ соңки Пейгъамберге Къур'анны арапча оларакъ эндирювининъ себеплеринден бири – Къур'ан ичюн де бойле деювлерининъ оғюни алмакътыр. Ашагъыдақи аетлер бу хусусны аньлатма).
156. «Китап, ялынъыз бизден эвельки эки топлұлықъқа (христианларгъа ве еудийлерге) эндирильди, биз исе, оларны оқтувдан, акъикъатен хаберсиз эдик», демезсинъиз дие;
157. Яхут: «Бизге де китап эндирильсе эди, биз олардан даа зияде догъру ёлда олур эдик», демезсинъиз дие, (Къур'анны эндиридик). Иште, сизге де Раббинъизден ачыкъ бир делиль, хидает ве рахмет кельди. Ким Аллаһнынъ аетлерини яланлап, олардан юзь чевиргенден даа залымдыр! Аетлеримизден юзь чевиргенлерни, юзь чевирювлеринден отърю, азапнынъ энъ фенасынен джезаландыраджакъмыз.
158. Олар анджакъ озылериине мелеклерининъ келювини я да Раббинъининъ келювини, яхут Раббинъининъ базы аляметлери келювини беклей эдилер. Раббинъининъ базы аляметлери кельген күнү, эвельден инанмагъан я да иманындан бир хайыр къазанмагъан кимсеге артыкъ иманы бир файда бирmez. Де ки: Бекленъ, шубесиз биз де беклемектемиз!
(Аллаh Тааля бу аетте инкярдышыларнынъ озылериине, коребиледжек бир мелек я да Аллаh шахсен кельмегендже, я да Пейгъамбернинъ хабер берген къыямет күнүне даир базы аляметлер корюльмегендже, инанмайджасакъларыны, амма бойле бир алямет кельген күнү де, оларнынъ иманлары къабул этильмейдже генин бильдирмекте. Бу аляметлер де хадислерде бир думаннынъ зууры, ер айванынынъ чыкъувы, шаркъта, гъарпта ве Арабыстанда базы ерлернинъ батувы, теджеджалынынъ чыкъувы, кунешининъ гъарптан догъувы, Йе'джудж ве Ме'джудж чыкъувы ве Аден этрафындан бир атешининъ зууры киби вакъиалар оларакъ бильдирильген).
159. Динлерини парча-парча этип, топ-топкъа айрылғынлар бар я, сенинъ оларнен ич бир алякъанъ ёкътыр. Оларнынъ иши, анджакъ Аллаһкъа къалғындыр. Соңра Аллаh оларгъя япкъынларыны бильдереджек.
(Ресулуллаh (с.а.) бойле буюрды: Еудийлер етмиши бир топкъа айырылды, биринден башкъа

эписи джеэннемдедир. Меним умметим де етмиши учь топкъа айрыладжакъ, биринден башкъа эписи джеэннемдедир. «О къуртулышкъа иришкен топ кимдир, я Ресулллах?», суалине джевабен: «Олар меним ве асхабымның юръген ёлундан юръгенлердир», деди).

160. Ким (Аллан үзүрүна) эйиликнен кельсе, онъя кетиргеннинъ он къаты бардыр. Ким де феналыкънен кельсе, о садедже кетиргеннинъ денъинен джезаландырылып. Олар акъсызылкъка оғыратылмазлар.
161. Де ки: Шубесиз, Рabbim мени дөгъру ёлгъя, дос-догъру динге, Аллаһны бирлеген Ибрахимнинъ динине ириштириди. О, ортакъ къошкъанлардан дегиль эди.
162. Де ки: Шубесиз, меним намазым, къурбаным, аятым ве олюмим – эписи алемлернинъ Рабби Аллан ичюндир.
(Бу ерде къурбан оларакъ терджисиме этильген «Нусюк» келимеси базы тефсирджислерге коре, ибадет оларакъ анълатылғыян).
163. Оның ортагы ёкътыр. Манъя садедже бу эмир олунды ве мен мусульманларның илькисийим.
164. Де ки: Аллан эр шейнинъ Рабби экен, мен ондан башкъа Рabb къыдыраджагъыммы? Эр кесниң къазанаджагъы ялынъыз озюне айттири. Ич бир сучлы башкъасының сучыны арқыламаз. Соңунда дёнюшинъиз Раббинъизгедир. Ве О, анълашмазлыкъка тюшкен акъикъатны сизге хабер береджек.
165. Сизни ер юзюнинъ халифелери япкъан, сизге берген (ниметлери) хусусында сизни сынамакъ ичюн биринъизни биринъизден дереджелернен усьтюн эткен Одыр. Шубесиз, Раббинъинъ джезасы чабуктир ве акъикъатен О, багышшайылды ве мерхамет этиджиидир.

7. ЭЛЬ-А'РААФ

А'рааф суреси Меккеде энген, 206 аеттири. 46 ве 48-нджи аетлерде А'раафта яни дженнет ве джеэннэм эхли арасындаки юксек бир ердеки инсанлардан сөз этильгени ичюн, суреге бу ад берильген.

Бисмилянирраһмаанирраһниим (Рахман ве рахим олгъан Аллаһның адынен).

1. Элиф. Ляам. Миим. Саад.
(Бу арифлернинъ изааты ичюн бакъ. Бакъара суреси, 2/1).
2. (Бу), кендисинен инсанларны тенбиелевинъ, инангъанларгъа огют берювинъ ичюн санъя эндирильген бир китаптыр. Артыкъ бу хусуста къальбинъде бир шубе олмасын.
3. Раббинъизден сизге эндирильгенине (Къур'ангъа) уйынъ. Оны быракъып да, башкъа достларның пешлеринден кетменъ. Не къадар да аз огют алмакъастынъыз!
4. Нидже мемлекетлер бар ки, биз оларны эляк эттик. Азабымыз оларгъа геджелейин яхут куньдюз истираат эткенлеринде кельди.
(Аллан Тааля Луут Пейгъамбернинъ къавмыны гедже, Шуайб Пейгъамбернинъ къавмыны да куньдюз эляк эткен).

5. Азабымыз оларгъа кельгенде багъырувлары: «Биз акъикъатен залым кишилер ээнмиз», деювлерinden башкъа бир шей олмады.
6. Эльбетте, озылерине пейгъамбер ёлланылгъан кимселерни де, ёлланылган пейгъамберлерни де, мытлакъа соргъугъа чекеджекмиз!
(Умметлерден пейгъамберлерине инанаракъ, ёлундан юрьмегенлери, пейгъамберлерден де теблигъ вазифелерини япып-япмагъанлары сораладжасакъ).
7. Ве оларгъа (олуп кечкенлерни) там бир бильги иле мытлакъа анълатаджакъмыз. Биз олардан узакъ дегильмиз.
8. О куню чеки акътыр. Кимнинъ (савап) чекиси агъыр кельсе, иште олар къуртулышкъа иришкенлердир.
9. Кимнинъ де ольчюлери енгиль кельсе, иште олар, аетлеримизге нисбетен акъсызлыкъ эткенлерinden толайы, озылерини зиянгъа сокъкъанлардыр.
10. Догърусы, биз сизни ер юзюне ерлештирик ве о ерде сизге кечинюв васталары бердиk. Не къадар да аз шукюр этмектесинъиз.
11. Ант олсун, сизни яраттыкъ, сонъра сизге шекиль ердиk, сонъ да мелеклерге, Адемге седжде этинъ! дие эмир эттик. Иблистен башкъалары седжде эттилер. О, седжде эткенлерден олмады.
(Ает-и кериме: «Сизни яраттыкъ, сонъра сизге шекиль бердиk, сонъра мелеклерге, Адемге седжде этинъ, дедик», ифадесинен Адемнинъ бир кереден дегиль, бир муддем ичинде яратылгъаныны хатырлатмакъта. Чюнки, башта инсаннынъ эсас маддеси яратылгъан, сонъ онъа инсан шекли берильген, сонъра дүйгүларыны къазанып, Адем алына кельгендже, мелеклерге онъа боюн эгювлери эмир этильген. Аз. Адемнинъ, Аллаhнынъ «Кунь!» («Ол!») эмринен бир анда яратылувы да Аллаhнынъ къудретиндендер).
12. Аллан буюрды: Мен санъа эмир эткен экеним, сени седжде этювден четлеткен недир?
(Иблис): Мен ондан даа усьтюним. Чюнки, мени атештен яраттынъ, оны чамурдан яраттынъ, деди.
13. Аллан: Ойле исе, «Тюш о ерден!» О ерде буюклик тасламакъ сенинъ аддинъ дегиль. Чыкъ! Чюнки, сен ашшагъылыкълардансынъ! буюрды.
14. Иблис: Манъа, (инсанларнынъ) текрап тириледжек кунылерине къадар мухлет бер, деди.
15. Аллан: Айды, сен мухлет берильгенлерденсинъ, буюрды.
16. Иблис деди ки: Ойле исе, мени ёлдан аздырувынъа къаршылыкъ, ант этерим ки, мен де оларны саптырмакъ ичюн сенинъ догъру ёлунънынъ усьтюне отураджагъым.
17. «Сонъра, эльбетте оларгъа оглерinden, артларындан, сагъларындан, солларындан сокъуладжам ве сен, оларнынъ чокъларыны шукюр эткенлерinden булмайджакъсынъ!», деди.
18. Аллан буюрды: Айды, айыплангъан ве къувулгъан оларакъ о ерден чыкъ. Ант олсун ки, олардан ким санъа уйса, сизинъ эпинъизни джеэннемге толдураджам!
(Иблис Аллаhнынъ эмрине къариши келип, Адемге седжде этмегенинен, Аллан Таалия оны дженнеттеп я да мелеклер арасындаки юксек макъамындан къувуды. Бунынъ узерине Аллан Таалиянен Иблис арасында юкъарыдаки къонушма мейдангъа кельди. Нетиджеде Аллан онъа къыяметке къадар яшамакъ ве инсанларны догъру ёлдан

- саптырмакъ фырсатыны берди. Факъат ким Иблиске уйса, оны да Иблиснен берабер джесэннемге атаджагъыны хабер берди).*
19. (Аллаh буюрды ки): Эй, Адем! Сен ве къадынынъ дженнетте ерлешип, истеген еринъизден ашанъ. Анджакъ, шу терекке якълашмань! Соңра залымларден олурсынъыз!
 20. Деркен, шайтан, бир-бирлерине къапалы айып ерлерини озылерине косътермек ичюн, оларгъа весвесе берди ве: Раббинъиз сизге бу терекни мелек олурсынъыз я да эбедий къалгъанлардан олурсынъыз дие ясакълады, деди.
 21. Ве оларгъа: Мен акъикъатен сизге огют бериджилерденим, дие емин этти.
 22. Бойледже, оларны ийленен алдатты. Терекнинъ мейвасыны таткъанларында, айып ерлери озылерине корюнди. Ве дженнет япракъларындан узерлерини ортмеге башладылар. Рабблери оларгъа: Мен сизге терекни ясакъламадыммы ве шайтан сизге ап-ачыкъ бир душмандыр, демедимми? дие нида этти.
 23. (Адемнен къадыны) дедилер ки: Эй, Раббимиз! Биз озюмизге зулум эттик. Эгер бизни багъышламаз ве бизни аджымаз экенсинъ, мытлакъа зиян эткенлерден олурмыз.
 24. Аллаh: Бир-биринъизге душман оларакъ энинъ! Сиз ичюн ер юзюнде бир муддетке къадар ерлешюв ве файдаланув бардыр, буюрды.
 25. «О ерде яшайджакъсынъыз, о ерде оледжексинъиз ве о ерде (тирильтилип) чыкъарыладжакъсынъыз», деди.
 26. Эй, Адем огъуллары! Сизге айып ерлеринъизни ортеджек кийим, сюсленеджек урба яраттыкъ. Такъва урбасы... Иште, о даа хайырлыдыр. Булар Аллаhнынъ аетлериндендер. Бельки, тюшюнип огют алырлар (дие оларны эндирди).
(Такъва урбасы, базы алимлер тарафындан ая, салих амель, юзъдеки хоши чере, тевазу шиарети олгъян серт ве юнь урба, дженекте кийильген зырх ве демир башлыкъ, Аллаh къоркъусы, эмир эткен ве ясакълагъан мевзуларында Аллаhтан сакъынмакъны шиар этюв шекиллеринде ёрумлангъан. Бунъа, такъваны хатырлаткъан ве такъванынъ кереги олгъян урбалар, ёрумыны да къоша билемиз).
 27. Эй, Адем огъуллары! Шайтан ана-бабалырынызын айып ерлерини озылерине косътермек ичюн урбаларыны чыкъараракъ, дженнеттен чыкъаргъаны киби, сизни де алдатмасын. Чюнки, о ве янындакилер, сиз оларны корымейджек еринъизден сизни корерлер. Шубесиз, биз шайтанларны инанмагъанларнынъ достлары яптыкъ.
(Шайтан да, джинлерден олгъаны ичюн, инсанлар коралмайджасъ бир шекильде инсангъа якълашыр ве онъа весвесе берир. Шайтаннынъ инсанларгъа корюнгенини ифаде этиджи базы ривааетлер бар).
 28. Олар бир феналыкъ япкъан вакъытларында: «Бабаларымызын бу ёлда булдыкъ. Аллаh да бизге буны эмир этти», дерлер. Де ки: Аллаh яманлыкъыны эмир этmez. Аллаhкъа къаршы бильмеген шайлеринъизни сёйлейсинализми?
 29. Де ки: Раббим аделетни эмир этти. Эр седжде эткенинъизде юзлеринъизни Онъа чевиринъ ве динни ялынъыз Аллаhкъа хас къыларакъ, Онъа ялварынъ. Илькиде сизни яраткъаны киби, (кене Онъа) дёнеджексинъиз.
 30. О, бир топуны дөгъру ёлгъа ириштирди, бир топу да сапыкълыкъя ляйыкъ олды. Чюнки, олар Аллаhны быракъып, шайтанларны озылерине дост эттилер. Бойле экен, озылерини дөгъру ёлда санмакъталар.
(Аллаh Таалая бир топ инсанны хидааетке ириштирген; булар Аллаhнынъ косътерген

- догъру ёлундан айрылмазлар. Факъат бир топ инсан да бар ки, догъру ёлны истемегенлери ичюн, Аллаh да оларны озь алларына быракъкъан. Булар сапыкъ ёлда юргенлери алда, озылерини догъру ёлда санарлар. Асыл янълышилыхълары да бу ерден кельмекте).
31. Эй, Адем огъуллары! Эр седжде эткенинъизде гузель урбаларынъызын кийинъ; ашанъ, ичинъ, факъат исраф этменъ; чюнки, Аллаh исраф эткенлерни севmez.
(Ислам дининде темизлик ве гузелликке эмиет берильген. Инсанларның аврем ерлерини ортеджесек дереджеде бир урба киевлери шарттыр. Факъат исраф япмамакъ шартынен, эр бир мусульманның ибадет эснасында энъ гузель ве темиз урбасыны киови исе суннеттир).
32. Де ки: Аллаhның къуллары ичюн яраткъан сюсни ве темиз рызыкъларны ким арам кылды? Де ки: Олар дюнья аятында, айрыджа къыямет кунюнде му'минлерниң дидир. Иште, бильген бир топлулыкъ ичюн аетлерны бойле изаатламакътамыз.
(Аетте шукрни эда этмек ёлунен, дюнья ниметлерине эсасен му'минлерниң ляйыкъ олгъаны, ахиретте исе, бутюн ниметлерниң ялынъыз му'минлерге айт оладжасыны бильдирильген ки, бу вазиет Аллаhның ракман ве раким сыйфатларының бир нетиджесидир. Бакъ. «Фаатиha», 1/2-3).
33. Де ки: Раббим анджакъ ашкяр ве гизли феналыкъларны, гунахны ве акъсыз ерде сыннырны ашувны, акъкында ич бир делиль эндириген бир шейни, Аллаhкъа ортакъ къошувинызын ве Аллаh акъкында бильменген шейлеринъизни сёйлевинъизни арам эткен.
34. Эр умметниң бир эджели бар. Эджеллери кельгенинен, не бир ан кери къалырлар, не де бир ан илери кете билирлер.
(Эр уммет, эр миллет ве эр девлетниң Аллаh тарафындан тайин этильген бир омюри бар. О вакъыт кельгенде, оны не бир saat илери, не де бир saat кери ала билирлер. Миллетлер ве девлетлер, шахыслар кибидир, къурулыр, инкишаф эттер, дургъунлукъка оғърар, арткъа кетер, ниает йыкъылыр ве ёкъ олурлар. Буларның узун я да къыскъа омюрли олувы, топлумның маддий ве маневий къурулышының сагъламлыгъына бағылышыр. Бу вазиет тайин этильген эджельге терс дегиль. Зира, Юдже Аллаh джемиетниң вазиетине коре эджелини тайин эттер).
35. Эй, Адем огъуллары! Сизге озь аранызыдан аетлеримни анълатаджакъ пейгъамберлер келир де, ким (оларгъа къаршы кельмектен) сакыныр ве озюни ислях исе, оларгъа къоркъу ёкътыр ве олар гъам чекмейджеклер.
36. Аетлеримизни ялангъа чыкъаргъанлар ве кибирленип, олардан юзъ чевиргенлер бар я, иште олар атеш эхлидир. Олар о ерде эбедин къаладжакълар.
37. Аллаhкъа ифтира эткен я да Оның аетлерини ялангъа чыкъаргъанлардан даа залым ким! Оларның китаптаки насиplerи озылерине иришеджек. Сонунъда эльчилеримиз (мелеклер) келип, джанларыны алгъанда: «Аллаhны быракъып да, табынмақъта олгъан танъыларымыз не ерде?», дерлер. (Олар да): «Бизден чекилип кеттилер», дерлер. Ве кяфир олгъанларына даир озь алейхлерине шаатлыкъ эттерлер.
38. Аллаh буюраджакъ ки: «Сизден эвель кечкен джин ве инсан топлулыкълары арасында сиз де атешке кириң!» Эр уммет киргенинен, аркъадашларына лянет этеджеклер. Эписи бир-бири артындан о ерде (джеэннемде) топлангъанынен, соңкилер эвелькилер ичюн: «Эй, Раббимиз! Бизни, иште булар саптырдылар! Оның ичюн оларгъа атештен бир къат даа зияде азап бер!», дейджеклер. Аллаh да: Затен эр кес ичюн бир къат даа

- зияде азап бар, факъат сиз бильмейсинъиз, дейджек.
(Топлумны янълыши ёлда юрюткен ёлбашчыларгъа, эм озы кяфирликлеринден, эм де башкъаларыны дөгъру ёлдан саптыргъанлары себебинден; буларның пешинден кеткенлерге де, эм кяфир олгъанларындан, эм де сапыкъ ёлбашчыларгъа такълит этювлеринден толайы, эки къат азап этиледжек).
39. Эвелькилер де, соңкилерге дерлер ки: Сизинь бизден бир усътюнлигинъиз ёкъ. О алда сиз де япъанларынызгъа къаршылыкъ азапны татынъ!
40. Бизим аетлеримизни ялангъа чыкъарып да, оларгъа къаршы кибирленмек истегенлер бар я, иште, оларгъа кок къапулары ачылмайджакъ ве олар деве ине тешигине киргендже дженнетке киралмайджакълар! Къабаатлыларны, иште бойле джезанландырымыз!
(Бу аеттеки «дженемель» келимесини мешур олмагъан къыраат шекиллерине эсасланаракъ, Къур'андаки эдебий тасвирге уйгъун тюшмегенини, девенен ине делиги арасында бир алякъа олмагъаныны илери сюргенлер бар. Буның ичюн келименинъ дигер къырааттаки «къалын иип» яни аркъан манасыны бергенлер. Анджакъ, умумнинъ къырааты козь оғоне альнаракъ, «деве» манасы берильген. Девенинъ ине тешигинден кечови-имкянсызлыкъны бильдири. Бунъа коре, аетнинъ манасы: «Олар асла дженнетке киралмазлар» я да «Пек къыйын кирерлер», демектир).
41. Олар ичюн джеэннем атешинден тошеклер, усътлерине де ёргъанлар бар. Иште, залымларни бойле джезаландырымыз!
42. Инанып да, яхши ишлер япъанларгъа кельгенде -ки ич кимсеге кучю етмеген бир вазифе юклемеймиз- иште, олар, дженнет эхлидир. О ерде олар эбедий къаладжакълар.
(Ает-и керимеде Юдже Аллаһның эмир ве ясакъларының инсан кучю етмеген дереджеде ве япып оламайджакъ бир шей олмагъаны ачыкъ ифаде этильмекте ве салих амель шилегенлерге дженнеттә ваде этильмекте).
43. (Дженетте) оларның астларындан ирмакълар акъкъанда, къальплериnde кинден не олса, эписини чыкъарып атармыз. Ве олар дерлер ки: «Хидаетинен бизни (бу ниметке) къавуштыргъан Аллаһкъа хамд олсун! Аллаһ бизни дөгъру ёлгъа къоймаса эди, озылюгимизден дөгъру ёлны тапалмаз эдик. Акъикъатен, Раббимизниң эльчилири акъикъатны кетиргенлер». Оларгъа: Иште, сизге дженет; япъан яхши амеллерге къаршылыкъ онъа варис къылындыныз, дие сесленилир.
44. Дженнет эхли джеэннем эхлине: Биз Раббимизниң бизге берген вадесини акъикъат булдыкъ, сиз де Раббинъизниң сизге берген вадесини акъикъат булдынъызмы? дие сесленир. «Эбет!», дерлер ве араларындан бир нидаджы, Аллаһның лянети залымларниң узерине олсун! дие багъырыр.
45. Олар, Аллаһ ёлундан узакълаштыргъан ве оны эгип-букмек истеген залымлардыр. Олар ахиретни де инкяр этиджилердир.
46. Эки тараф (дженетлилер ве джеэннемлилер) арасында бир перде ве А'рааф узеринде де эр кесни сымаларындан таныгъан адамлар бар ки, олар аля дженетке кирмегенлери алда, (кирмекни) умют этерек, дженнет эхлине: «Селям сизге!», дие сесленирлер.
(А'рааф – Дженнеттән джеэннем арасында юксек бир мейдандыр ки, савапларынен гунахлары бир олгъанлар Аллаһның тилеген бир вакътынаджес бу ерде къаладжакълар; даа соңра Аллаһның бағыышлавына наиль оларакъ, олар да дженнетке киреджесклер).

47. Козьлери джеэннем эхли тарафкъа дёндюрильгенинен де: Эй, Раббимиз! Бизни залымлар топлулыгъынен берабер булундырмай! дерлер.
48. (Кене) А'рааф эхли сымаларындан таныгъан бир такъым адамларына сесленерек, дерлер ки: «Не чокълугъынъыз, не де тасламакъта олгъан буюклигинъиз сизге ич бир файда бермеди.
49. Аллаһнынъ, оларны ич бир раҳметке ириштирмейджегине даир емин эткен кимселиринъиз булармы?» (Ве дженнет эхлине чевирилип): «Киринъ дженнетке; артыкъ сизге къоркъу ёкътыр ве сиз кедерленеджек де дегильсинъиз», (дерлер).
50. Джээннем эхли, дженнет эхлине: Сувынъыздан я да Аллаһнынъ сизге берген рзыкътан бираз да бизге беринъ! дие сесленирлер. Олар да: Аллаh буларны кяфирлерге арам эткен, дерлер.
51. О кяфирлер ки, динлерини бир эглендже ве оюн яптылар да, дюнья аяты оларны алдатты. Олар бу куньлеринен къарышлашаджакъларыны унуткъянлары ве аетлеримизни биле-бile инкяр эткенлери киби, биз де бугунь оларны унутырмыз.
52. Акъикъатен, оларгъа, инангъан бир топлум ичюн ёл косытериджи ве раҳмет оларакъ, илим узере анълаткъан бир китап кетирдик.
53. (Факъат олар), Онынъ ёрумлавундан башкъа бир шей беклемейлер. Ёрумлавы кельген (хабер берген шейлер ортагъа чыкъкан) куню, эвельден оны унуткъянлар дерлер ки: Догърусы, Раббимизнинъ эльчилири акъикъатны кетиргенлер. Шимди бизим шефаатчыларымыз бармы ки, бизге шефаат этсинлер я да (дюньягъа) кери ёлланылуwyмыз мумкюнми ки, япкъан амеллеримизден башкъасыны япайыкъ? Олар акъикъатен, озылерине языкъ эттилер ве уйдургъан шейлер (путлары) да озылюгинден гъайып олуп кетти.
(Тевиль – бир шейни бараджакъ ерине бардырмакъ демектир. Аетнинъ ифадесине коре, дюнья аятына алдангъан кяфирлер, бу Китапкъа иман этмейип: «Бакъайыкъ, сонъу не ерге бараджакъ», диерек, сонъуны беклерлер, ишин кериге атарлар, ахиретке инанмакъ ичюн къыяметнинъ къопувыны, ахиретнинъ мытлакъа келювини беклерлер. Амма, о кунь кельгенде олардан ич бир амельнинъ къабул олмайджасыны унутырлар).
54. Шубесиз ки, Раббинъиз коклерни ве ерни алты куньде яраткъан, соңь Аршкъа истева эткен, геджени токътамадан озюни къувалагъан куньдюзгэ бурюп орткен; кунешни, айны ве йылдызларны эмрине бойсунгъан вазиетте яраткъан Аллаһтыр. Билесинъиз ки, яратмакъ да, эмир этмек де, Онъа аиттир. Алемлернинъ Рабби Аллаh не юджедир!
(Истева – лугъатта юксельмек ве къарап къылмакъ демектир. Аллаһнынъ бир сыфаты оларакъ, кейфиети билинмедин Аллаһнынъ Арины истиля этуви (укми алтына алувы) демектир.
Коклер ве ер яратылмадан эвель, кунь мевхумы олмагъаны ичюн, базы тефсириджилер аетте кечкен алты кунни алты вакъыт я да алты кунь къадар бир вакъыт оларакъ тефсир этелер. Аллаhкъа коре, кунь – ан манасына кельгени киби, узун девирлер манасына да келе. Хадж суресининъ 47-нджи аетинде, Аллаh къатында бизим эсабымызджа бинъ йыл сюрген бир куннинъ бар олгъаны; Медааридж суресининъ 47-нджи аетинде де бизим эсабымызджа элли бинъ йыл сюрген бир куннинъ бар олгъаны ифаде этиле. Яни Аллаh къатында кунь белли бир ольчуге багълы дегиль. Фаркълы вакъыт бирлигини ифаде этмекте. Иште, бу ерде бильдирильген кунь, семават ве ернинъ пейда олуwy деври манасындаадыр. Демек ки, Аллаh кяинатны алты куньде яни

- алты девирде яратып, бугуньки алына кетирген. Фуссылет суресининъ 9-12-ножи аетлеринде бу ал даа кениш анълатылгъан).
55. Раббинъизге ялвара-якъара ве гизли дуа этинъ. Билесинъиз ки, О, адден ашкъанларны севмез.
56. Ислях этильгенден сонъ, ер юзүнде бозгъунджылыкъ япманъ. Аллаһкъа, къоркъаракъ ве (рахметини) умют этерек, дуа этинъ. Муакъякъакъ ки, яхшылыкъ эткенлерге Аллаһнынъ рахмети чокъ якындыр.
57. Рузгярларны рахметининъ оғюнде мужде оларакъ ёллагъан Одыр. Сонъунда олар (о рузгярлар), агъыр булутларны юклөнгенинен, оны олю бир мемлекетке ёллармыз. О ерде сувны эндирир ве онынънен тюрлю-тюрлю мейвалар чыкъарымыз. Иште, олюлерни де бойле чыкъараджакъымыз. Эр алда бундан ибret алырсынъыз.
58. Раббинъинъ изнинен, гузель мемлекеттинъ экинлери (гузель) чыкъар; фенасындан исе, файдасыз экинден башкъа бир шей чыкъмаз. Иште, биз, шукюр эткен бир къавм ичюн аетлерни бойле изаатламакътамыз.
- (*Allah Тааля бу аетте бир тешбих япмакъта: Му'мин, топрагъы берекетли гузель мемлекетке бенъзетильген ки, о хакъ сёзни эшилкенинен, оны къабул этерек, файдаланыр ве гузель амеллер ортагъа чыкъар. Мунафыкъ да, фена топракълы ерге бенъзетильген ки, о, хакъ сёзни эшилкени алда, оны къабул этmez ве ондан файдаланмаз.*)
59. Ант олсун ки, Нуһны эльчи оларакъ къавмына ёлладыкъ. Деди ки: Эй, къавымы! Аллаһкъа къуллыкъ этинъ, сизинъ ондан башкъа танърынъыз ёкътыр. Догърусы, мен устьюнъизге келеджек буюк бир куннинъ азабындан къоркъмакътам.
60. Къавмындан илери кельгенлер дедилер ки: Биз сени акъикъатен ап-ачыкъ бир сапыкълыкъ ичинде корымектемиз!
61. Деди ки: «Эй, къавымы! Менде эр анти бир сапыкълыкъ ёкъ; факъат мен алемлеринъ Рабби тарафындан ёлланылгъан бир эльчийим.
62. Сизге Раббиминъ вахий эткенлерини теблигъ этмектем, сизге огют бермектем ве мен сизинъ бильмегенлеринъизни Аллаһтан (kellegен вахийнен) бильмектем.
63. (Аллаһнынъ азабындан) сакъынып да, рахметке наиль олувинызыз умюдинен, арантыздан сизни тенбиелейдже бир адам вастасынен сизге бир зикр (китап) кельгенине шаштынъызмы?»
64. Оны ялангъа чыкъардылар, биз де оны ве онынънен берабер гемиде булунгъанларны къуртардыкъ, аетлеризни ялангъа чыкъаргъанларны да сувда bogъдыкъ! Чюнки, олар корь бир къавм эди.
65. Аад къавмына да къардашлары нуудны (ёлладыкъ). О деди ки: «Эй, къавымы! Аллаһкъа къуллыкъ этинъ; сизинъ Ондан башкъа танърынъыз ёкъ. Аля сакъынмайджакъсынъызмы?»
66. Къавмындан илери кельген кяфирлер дедилер ки: Биз сени кесен-кес бир акъылсызылыкъ ичинде корымектемиз ве акъикъатен сени яланджылардан санмакътамыз.
67. «Эй, къавымы! деди, мен акъылсыз дегилим; факъат мен алемлеринъ Рабби ёллагъан бир эльчийим.

68. Сизге Раббимниң вахий эткенлерини дуормакътам ве мен сиз ичюн ишанчлы бир огютчийим.
69. Сизни тенбиелемек ичюн араньыздан бир адам вастасынен Раббинъизден сизге бир зикр (китап) кельгенине шаштынъызмы? Тюшюнинь ки, О сизни, Нуһ къавмындан соң, оларның ерине кетирди ве яратылышта сизни олардан усътюн этти. О алда, Аллаһның ниметлерини хатырлань ки, къуртулышқыя ириширсинъиз».
70. Дедилер ки: Сен бизге тек Аллаһкъя къуллыкъ этювимиз ве аталарымызының табынмакъта олгъанларыны быракъувымыз ичюн кельдинъми? Эгер дөгърулардан олсань, бизни техдит эткен (азапны) бизге кетир.
71. (нууд) деди ки: «Узеринъизге Раббинъизден бир азап ве бир хышым энген. Акъларында Аллаһның ич бир делиль эндирмегени, садедже сизинь ве аталарының тақъкан къуры исимлери хусусында мennen тартышмакътасынъызмы? Ойле исе, бекленъиз, шубесиз мен де сизнен берабер беклегенлерденим!»
72. Оны ве онынънен берабер олгъанларны раҳметимизнен къуртардыкъ ве аетлеримизни ялангъя чыкъарып да, иман этмегенлерниң тамырыны кестик.
73. Семууд къавмына да къардашлары Салихни (ёлладыкъ). Деди ки: Эй, къавым! Аллаһкъя къуллыкъ этинъ; сизинь Ондан башкъя танърыныз ёкъ. Сизге Раббинъизден ачыкъ бир делиль кельген. О да сизге бир мұджизе оларакъ, Аллаһның шу девесидир. Оны быракъынъ, Аллаһның топрагъында ашасын, (ичсин); онъа феналыкъ япмань; соңра сизни элем бериджи бир азап якъалар.
(Семууд къавмына къардашлары Салих (а.с.) пейгъамбер оларакъ ёлланылғанынен, дедилер ки: «Эгер сен акъыкъатен бир пейгъамбер исенъ, дуа эт де, шу ташының ичинден бир ыргъачы деве чыкъсын. О вакъытта сенинъ пейгъамбер олгъаныңа инанырмыз». Аз. Салих да дуа этти, о таштан истегенлери киби бир деве чыкъып кельди. Бу мұджизени коръгенлерден бир къысмы онъа иман этти, дигерлери исе, кяфирликлерinde девам эттилер. Аз. Салих къавмындан девеге токъунмамаларыны, девенинъ сербест ашап-ичип долашувины истеген алда, олар девени, аяқъларыны кесерек, ольдордилер. Буның узерине Салих пейгъамбер булунған бөлгесinden иджрет этти, къавым исе, шиддепетли бир тепренювнен эляк олды).
74. Тюшюнинь ки, (Аллаһ) Аад къавмындан соң, ерлерине сизни кетирди. Ве ер юзүнде сизни ерлештириди: Оның тюзлюклеринде сарайлар япасынъыз, дагъларында эвлер ёнмакътасынъыз. Артық Аллаһның ниметлерини хатырлань да, ер юзүнде фесатчылар оларакъ, къарышыкълыкъ чыкъармань.
(Семууд къавым Шамнен Хиджаз арасында «Хиджир» денильген бөлгеде яшагъан кучылу бир къавм эди. Дагъларда, вадилерде къаяларны, мермерлерни кесе, ёна ве быча эдилер. Ёнма ташлардан эвлер, сарайлар, хавузлар ве истеген биналарыны япа эдилер. Ает-и керимеде: «Оның тюзлюклеринде сарайлар япмакътасыныз; дагъларында эвлер ёнмакътасынъыз» манасындағы къысым бунъа шиарет этмекте. Къая ве мермерлерни ильк дефа ёнгъан Семууд къавым олгъаны ве бу шекильде бинъ еди юз къадар шеэр къуръанлары риваает этильмекте).
75. Къавмының илери кельгенлеринден буюклик таслагъанлар, араларындан зайыиф корюльген инангъанларға дедилер ки: Сиз Салихниң Рабби тарафындан ёлланғыны билесиңизми? Олар да: Шубесиз, биз онынънен не ёлланылған исе, онъа инангъанларданмыз, дедилер.

76. Буюклик таслагъанлар дедилер ки: «Биз де сизинъ инангъанынъызыны инкяр этиджилермиз».
77. Деркен, о ыргъачи девени, аяқъларыны кесерек, ольдюрдилер ве Рабблерининъ эмринден чыкътылар да: Эй, Салих! Эгер сен акъикъатен пейгъамберлерден олсанъ, бизни төхдит эткен азапны бизге кетир, дедилер.
78. Бунынъ усътюне, оларны о (гурюльтили) сарсынты якъалады да, юртларында тиз чёкюп тонып къалдылар.
79. Салих о вакъыт олардан юзь чевирди ве бойле деди: Эй, къавымы! Ант олсун ки, мен сизге Раббимнинъ вахий эткенлерини теблигъ эттим ве сизге огют бердим; фактат сиз огют бергенлерни севмейсинъиз.
80. Луутны да (пейгъамбер ёлладыкъ). Къавмына деди ки: «Сизден эвельки миллетлерден ич бирининъ япмагъан фухушыны япасынъызмы?
81. Чюнки, сиз шехветни къандырмакъ ичюн къадынларны быракъып да, шехветнен эреклерге янашмакътасынъыз. Догърусы, сиз адден ашкъан бир миллетсинъиз».
82. Къавмынынъ джевабы: Оларны (Луутны ве тарафдарларыны) мемлекетинъизден чыкъарынъ; чюнки, олар зияде темизленген инсанлар экен! деювлеринден башкъа бир шей олмады.
83. Биз де оны ве, къадынындан башкъа, аиле азаларыны къурттардыкъ; чюнки, къадыны артта къалгъанлардан (кяфирилерден) эди.
84. Ве узерлерине (таш) ягъмуры ягъдырдыкъ. Бакъ ки, гунахкярларнынъ сонъу насыл олды!
- (Аз.Ибрахимнинъ къардашынынъ торуны олгъан Аз.Луут, Хумусда олгъан «Содом» шеэри халкъына пейгъамбер оларакъ ёлланылгъан эди. Бу шеэр халкъы башкъа ич бир миллет япмагъан бир фухуш (гомосексуаллик) япа эди. Луут (а.с.)нынъ насиатларыны динълемедилер, феналыкъларына девам эттилер. Ниает, Луут пейгъамбер озюне инангъанларнен берабер, геджелейин шеэрни терк этти. Къавмы исе, зельзеле, башларына ягъган мутхии таш ве ягъмурнен эляк олуп кетти. Иште, куфюр ве фухушинынъ сонъу бойле нетиджсленди).*
85. Медъенге де къардашлары Шуайбны (ёлладыкъ). Деди ки: Эй, къавымы! Аллаһкъа къултыкъ этинъ. Сизинъ ондан башкъа танърынъыз ёкъ. Сизге Раббинъизден ачыкъ бир делиль кельген; артыкъ ольчони, чекини догъру япынъ, инсанларнынъ эшъяларыны эксик берменъ. Тюзельтильгенден сонъ, ер юзюнде бозгъунджылыкъ япманъ. Эгер инангъанлар исенъиз, булар сиз ичюн даа хайырлыдыр.
- (Медъен Ибрахим (а.с.)нинъ оғылунынъ адыйдыр. Бунынъ торунларына Медъен къабилеси, бу къабиле яшагъан шеэрge de, Медъен шеэри денильген. Бу шеэр Фелестиннен Хиджаз арасында ве Къызыл денъиз саилинде булуна эди).*
86. Төхдит этерек, инангъанларны Аллаһ ёлундан чыкъараракъ ве о ёлны эгип-букмек истеерек, ойле эр ёлнынъ башында отурманъ. Тюшюнинъ ки, сиз аз эдинъиз де, О, сизни чокъалтты. Бакъынъ ки, бозгъунджыларнынъ сонъу насыл олгъан!
87. Эгер аранызыдан бир топ меннен ёлланылгъангъа инанса, бир топ да инанмаса, Аллаһ аранызыда укюм эткенге къадар бекленъ. О. хакимлеринъ энъ эйисидир.
88. Къавмындан илери кельген кибирлилер дедилер ки: «Эй, Шуайб! Сени ве сеннен берабер инангъанларны мемлекетимизден кесен-кес чыкъараражакъымыз я да динимизге дёнеджексинъиз». (Шуайб): Истемесекдеми? деди.

89. Догърусы, Аллаһ бизни ондан къуртартған сонъ, текрар сизинъ дининъизге дёнсек, Аллаһқъа нисбетен ялан уйдурған олурмыз. Раббимиз Аллаһ истегени башкъа, ёкъса, онъа кери дёнювимиз биз ичюн оладжакъ шей дегиль. Раббимизниъ ильми эр шейни сарып алгъандыр. Биз садедже, Аллаһқъа таянырмыз. Раббимиз! Бизнен къавымымыз арасында адалетнен укюм эт! Сен укюм этиджилерниъ энъ хайырлысысынъ.
(Бу аетте Шуайб (а.с.) къавымының динлерине кери дёнюв теклифини ред этмекте, фактат бу иште Аллаһның истевини истисна этмекте. Оның бу арекети Аллаһның ирадесине теслим олувиның бир ифадесидир. Чюнки, пейгъамбер ве велилер, девамлы оларакъ, Аллаһның азабындан ве вазиетлерининъ денъишиювинден къоркъарлар. Бу себепнен, Шуайб (а.с.) дей ки: Аллаһның динини быракъып да, сизинъ дининъизге дёнювимиз къабул этиледжек шей дегиль. Анджақъ, Аллаһ бизим эляк олувымызынды истеген исе, бир шей дейджеғимиз ёкъ. Чюнки, бутюн ишлеримиз оның элинде. О истегенини, итаат себебинен, баҳтлы эттер, истегенини де, гунахындан себеп, джезаландырыр).
90. Къавымындан илери кельген кяфирлер дедилер ки: Эгер Шуайбға уйсанызы, о такъдирде, сиз мытлакъа зиянгъа оғырарсынызы.
91. Дер экен, о шиддетли тепренюв оларны яқъалады къойды да, юртларында тиз усьтюнде тонып къалдылар.
92. Шуайбны яланлагъанлар санки, юртларында ич отурмагъан киби эдилер. Асыл зиянгъа оғырагъанлар Шуайбны яланлагъанларның озылеридир.
93. (Шуайб), олардан юзъ чевирди ве (ичинден) деди ки: «Эй, къавымы! Мен сизге Раббимниң ёллагъан керчеклерини теблигъ эттим ве сизге огют бердим. Артықъ кяфир бир къавмны насыл аджырым!»
94. Биз анги улькеге бир пейгъамбер ёллагъан исек, о ер халкъыны, (пейгъамберге баш къалдыргъанларындан отырю, бизге) ялварып-якъарсынлар дие мытлакъа, ёкъсуздыкъ ве тарлыкъунен сыйкъандырмыз.
95. Сонъра феналыкъыны (тарлыкъыны) денъиширип, ерине эйилик (боллукъ) кетирдик. Нияет, чокълаштылар ве: «Аталармыз да бойле сыйкъынты ве севинч яшагъан эдилер», дедилер. Биз де оларны, озылери фаркъына бармадан, апансыздан яқъаладыкъ.
96. О (пейгъамберлер ёлланылған) улькелерниң халкъы инансалар ве (гунахтан) сакъынсалар эди, эльбетте оларның усьтюне коктен ве ерден нидже берекет къапулары ачар эдик, фактат яланладылар, биз де япъянларындан себеп, оларны яқъалай къойдыкъ.
(Юдже Аллаһ инсанлыкъыны догъру ёлға къавуштырмакъ ичюн вакъты-вакътынен оларның арасындан сечкен юксек шахситетлерни пейгъамбер оларакъ ёллагъан. Факъат базы мемлекетлерниң халкъы шейтанды ве нефислерине уювда сонъ дереджесе илери кеткенлери ичюн, пейгъамберлерниң тенбиелерини къабул этмеген ве оларны ред эткенлер. Дженаб-ы Аллаһ бойле давранғанларның кимини аман джезаландыргъан, кимини де бир муддем мухлөт берип, ферахлы бир аяттан сонъ, апансыздан яқъалагъан ве эляк эткен. Иште, 94-96-ндјы аетлер бу вазиетни тасвир этмекте).
97. Ёкъса, о улькелерниң халкъы геджелейин юқълагъанларында, озылерине азабымызының кельмейджегинден эмин олдулармы?

98. Я да о улькелернинъ халкъы къушлукъ вакъты эгленгенлеринде, озылерине азабымызынынъ кельмейджегинден эмин олдулармы?
99. Аллаһнынъ азабындан эмин олдулармы? Факъат зиянгъа огърагъан топлулыкътан башкъасы, Аллаһнынъ (бойле) муҳлет берювинден эмин оламаз.
100. Эвельки саиплеринден соң, ер юзюне варис олгъанларгъа аля шу акъикъат белли олмадымы ки: Эгер биз тилесек эди, оларны да гунахларындан толайы, мусибетлерге огъратыр эдик! Биз оларнынъ кальплерини муурьлермиз де, олар (керчеклерни) эшитмезлер.
101. Иште, о улькелер... Оларнынъ хаберлеринден бир къысмыны санъа анълатмакътамыз. Ант олсун ки, пейгъамберлери оларгъа ап-ачыкъ делиллэр кетирген эдилер. Факъат эвельден ялангъа чыкъаргъан керчеклерге иман этеджек дегиль эдилер. Иште, кяфирилернинъ кальплерини Аллан бойле муурьлер.
102. Оларнынъ чокъусында сёзүнде турмакъ дие бир шей тапалмадыкъ. Акъикъат шу ки, оларнынъ чокъусыны ёлдан чыкъмыш булдыкъ.
(Бундан соңкы аетлерде Муса (а.с.)нынъ Мысырда Фыравун ве къавмыны төвхид динине давети ве Израил огъулларыны Мысыр эсаретинден къуртарув куреши анлатыла:)
103. Соңыра оларнынъ артындан Мусаны муджизелеримизнен Фыравун ве къавмына ёладыкъ да, о муджизелерни инкяр эттилер; амма, бакъ ки, фесатчыларнынъ соңу не олды!
104. Муса деди ки: «Эй, Фыравун! Мен алемлернинъ Рабби тарафындан ёлланылгъан бир пейгъамберим.
105. Аллан акъында керчектен башкъасыны сёйлемемек меним узериме борджтыр. Сизге Раббинъизден ачыкъ бир делиль кетирдим; артыкъ Израил огъулларыны меннен быракъ!»
(Израил огъуллары даа эвель Юсуф (а.с.) Мысырда хазинедар экенде, бабалары Якъуб пейгъамбернен берабер Фелестинден кочюп, Мысыргъа ерлеишкен эдилер. Соңунда, Мысыр фыравунлары Израил огъулларыны хызметкяр сыныфы тарзында, ашагъы ве агъыр шиилерде чалыштырдылар, оларгъа бир чокъ зулум ве эскенджени рева кордилер, Шимди айны миллеттен пейгъамбер оларакъ кельген Муса (а.с.), озы къавмыны Фыравун зулумындан къурттармакъ ичюн Мысырдан чыкъарып, текرار Фелестинге алып кетmekни онъа теклиф этти).
106. (Фыравун) деди ки: Эгер бир муджизе кетирген исенъ ве керчектен дөгъру сёйлей исенъ, оны косытер бакъайыкъ.
107. Бунынъ узерине Муса асасыны ерге атты. О аман ап-ачыкъ бир аждарха ола къойды!
108. Ве элини (джебинден) чыкъарды. Бирден о да сейир эткенлерге bem-beяз корюне къойды.
(Аса ве эль беязлыгъы Аз.Мусагъа берильген эки муджизедир).
- 109-110. Фыравуннынъ къавмындан илери кельгенлер дедилер ки: Бу чокъ бильгили бир тылсымджыдыр. Сизни юртунъыздан чыкъармакъ истей. Не буюрысынъыз?
- 111-112. Дедилер ки: Оны да, къардашыны да беклет; шеэрлерге топлайыджылар (мемурлар) ёлла. Бутюн бильгили тылсымджиларны санъа кетирсингелер.
(Аз.Мусанынъ къардашы Харун (а.с.)дыр. О да агъасына ярдымджы оларакъ ёлланылгъан бир пейгъамберdir).

113. Сихирбазлар Фыравунгъа кельди ве: Эгер биз усътюн кельсек, бизге белли бир муяфат бармы? дедилер.
114. (Фыравун): Эбет, эм де сиз мытлакъа якъынларымдан оладжакъсынъыз, деди.
115. (Сихирбазлар): Эй, Муса, сен (эвель) атаджакъсынъмы, ёкъса, аткъанлар биз олайыкъмы? дедилер.
116. «Сиз атынъ», деди. Олар аткъандже, инсанларның козълерини тылсымладылар, оларны къоркъуттылар ве буюк бир сихир косътердилер.
(Сихирбазлар иип ве одун парчаларыны ортагъа аттылар. Факъат халкъның козълерини тылсымлагъанлары ичюн, бу аткъан шейлери оларгъа йылан олуп корюонди).
117. Биз де Мусагъя: «Асанъны ат!» дие вахий эттик. Бир де бакътылар ки, бу, оларның уйдургъанларыны якъалап ютмакъта.
118. Бойледже, акъикъат ортагъа чыкъты ве оларның япаяткъанлары ёкъ олуп кетти.
119. Иште, Фыравун ве къавмы о ерде енъильди ве алчаларакъ, кери дёндюлер.
120. Сихирбазлар исе, седждеге къапандылар.
- 121-122. Муса ве Харунның Рабби олгъан алемлерниң Раббине инандыкъ, дедилер.
123. Фыравун деди ки: «Мен сизге изин бермедин, онъа иман эттинъизми? Бу, ич шубесиз, шеэрде, халкъыны о ерден чыкъармакъ ичюн къургъан бир тузагъынъыздыр. Амма, якъында (башынъызгъа келеджеклерни) кореджексинъиз!
124. Мытлакъа эллериңизни ве аякъларынъызны чапразлама кеседжегим, соң да эпинъизни асаджагъым!»
(Фыравунның сихирбазлары топтан Аз.Мусагъа иман эткенинен, Фыравун бу ишини бир тузакъ санды ве халкъның да топтан иман этеджигендөн къоркъты. Буның оғони алмакъ макъсадынен, сихирбазларгъа төхдит этерек, эм оларны, эм де халкъны къоркъузды. Айрыджа, Аз.Муса ве онъа инангъанларгъа нисбетен халкъны котермек ве озюнинъ вазиетини къорчаламакъ макъсадынен де, халкъның юртларындан чыкъарылмакъ истенильгенини илери сюрьди).
- 125-126. Олар: Биз затен Раббимизге дёнеджекмиз. Сен садедже Раббимизниң аетлери бизге кельгенде, оларгъа инангъанымыз ичюн бизден интикъам алмакътасынъ. Эй, Раббимиз! Бизге бол-бол сабыр бер, мусульман оларакъ джанымызын ал, дедилер.
127. Фыравунның къавмындан илери кельгенлер дедилер ки: Мусаны ве къавмыны, сени ве танърыларыны быракъып, ер юзүнде бозгъундышлыкъ чыкъарсынлар, дие быракъаджакъсынъызы? (Фыравун): «Биз оларның оғъулларыны ольдюрип, къадынларыны сагъ къалдыраджакъымыз. Эльбетте, биз оларны эзеджек усътюнликтемиз», деди.
128. Муса къавмына деди ки: «Аллаһтан ярдым истенъ ве сабыр этинъ. Шубесиз ки, ер юзю Аллаһнынъдыр. Къулларындан тилегенини онъа варис япар. Нетидже (Аллаһтан къоркъуп, гунахтан) сакъынгъанларнындыр».
129. Олар да: Сен бизге (пейгъамбер оларакъ) кельмедин эвель де, кельгенден соң да, бизге эскендже этильди, дедилер. (Муса): «Умют этилир ки, Раббинъиз душманынъызын эляк этер ве оларның ерине сизни ер юзүнен хаким япар да, насыл арекет этеджегинъизге бакъар», деди.
(Бойледже, Аз.Муса истикбальниң, инангъанларныңки оладжасына ишарет этти. Юдже Аллаh, Фыравуннен къавмыны сувда bogъаракъ, бу вадесини ерине кетирди.

- Исраил огъулларыны, оларның юртларына ве малларына Давуд ве Сулейман (а.с.) заманларында саип этти. Йүүша' б. Нуун девринде де Къудусны фетх эттилер).*
130. Ант олсун ки, биз де Фыравунгъа уйгъанларны, дерс алсынлар деп, йылларнен къургъакълыкъ ве махсул къытлыгъынен джезаландырыкъ.
131. Оларгъа бир эйилик (боллукъ) кельгенинен: «Бу, бизим акъкымыздыр», дерлер; егер оларгъа бир феналыкъ кельсе, Муса ве онынънен берабер олгъанларны огъурсыз сая эдилер. Билесинъиз ки, оларгъа кельген огъурсызылыкъ Аллаh къатындандыр, факъат оларның чокъу буны бильмезлер.
132. Ве дедилер ки: «Бизни сихирлемек ичюн не муджизе кетирсөнъ кетир, биз санъа инанаджакъ дегильмиз».
133. Биз де айры-айры муджизелер оларакъ, оларның устьюне туфан, чегертки, ашарет, бакъалар ве къан ёлладыкъ; кене де буюклик тасладылар ве гунахкяр бир къавм олдулар.
(Мысырлылар Аз.Мусагъа инанмагъанлары ичюн, Аллаh Тааля оларгъа ягъмур ве сель туфанды ёллады, сонъунда сырасынен чегертки, ашарет, бакъа ёллады ки, бу айванлар оларның агъызларына ве козълерине кирежек дереджеде чокъ эдилер. Даа сонъра коктен къан ягъдырыды, бутюн сувлар къан олды ве къан ичтилер. Бу беляларның ортадан къалкъувы ичюн Аз.Мусагъа огърадылар, о да Алланкъа дуа этти ве беляларның арды кесильды; факъат олар: «Эй, Муса, сен акъикъатен буюк бир сихирбаз экенсинъ!» диеerek, инкарджылыкъта исрап эттилер).
134. Усьтлерине азап чёккенинен: «Эй, Муса! Санъа берген сёзю урьметине биз ичюн Раббинье дуа эт; егер бизни азаптан къурттарсанъ, мытлакъа санъа инанаджакъымыз ве муакъкъакъ Исраил огъулларыны сеннен ёллайджакъымыз», дедилер.
135. Биз, иришеджеклери бир муддетке къадар, оларны азаптан къурттаргъанымызнен, аман сёзлерinden къайттылар.
136. Биз де аетлеримизни ялангъа чыкъаргъанлары ве олардан гъафиль къалувлары себебинен, олардан интикъам алдыкъ ве оларны денъизде bogъдыкъ.
137. Хор корюлип, эзилеяткъан о къавмны (еудийлерни) де ичини берекетнен толдургъан еримизниң шаркъ тарафларына ве гъарб тарафларына мирасчы яптыкъ. Сабырларына къаршылыкъ Раббининъ Исраил огъулларына берген гузель сёзи ерине кельди.
 Фыравун ве къавмының япаяткъанларыны ве етиштирген багъчаларыны эляк эттик.
(Исраил огъуллары Аз.Муса башчылыгъында Мысырдан Сина ярым адасына кечкенден сонъ, узун муддет бу ерде къалдылар. Сонъра Къудус ве Шам больгелерини акимиетлери алтына алдылар. Бир чокъ тефсирджи аетте кечкен «ер юзюнинъ шаркълары ве гъарплары»ны Шам ве Мысыр оларакъ тефсир этсeler de, Сина ярым адасының, Фелестин ве Шам больгелери олгъаны акъикъаткъа даа якъындыр. Зира, тарихта Исраил огъуллары Мысыргъа дегиль, ады анылгъан больгелерге аким олгъан эдилер.
138. Исраил огъулларыны денъизден кечирдик, о ерде озылерине аит бир такъым путларгъа табынгъан бир къавмгъа расткельдилер. Буның устьюне: Эй, Муса! Оларның танъылары олгъаны киби, сен де биз ичюн бир танъры яп! дедилер. Муса: Керчектен, сиз джаиль бир топлумсынъыз, деди.
(Исраил огъуллары денъизни кечкен сонъ, бузавгъа табынгъан Амалика къавмына расткельдилер, озы пейгъамберлеринден, оларның танъылары киби бир танъры

- япувыны истедилер. Аз.Муса оларның теклифини ред этти ве оларны джасилликте къабаатлады).*
139. Шубесиз, оларның ичинде булунгъан (дин) йыкъылгъан, япаяткъанлары да янълыштыр.
140. Муса деди ки: Аллаһ сизни алемлерге усътюн япкъан экен, мен сизге Аллаһтан башкъа бир танъры къыдрайыммы?
- (Юдже Аллаһ Исраил оғъулларына Фыравунның зулумындан къуртарып, оларны денъизден кечирди ве Сина чөйонде оларгъа базы ниметлер берди. Бунъа рагъмен, Исраил оғъуллары Аллаһны быракъып, Амалика къавмында коръген бузав киби бир танъры истегенлеринен, Аллаһ Тааля оларгъа берген ниметлерини хатырлатарақъ, бойле буюрды:)*
141. Хатырланъ ки, сизге эскендженинъ энъ фенасыны япкъан Фыравунның адамларындан сизни къуртардыкъ. Олар оғъулларынызын ольдюре, къадынларынызын сагъ къалдыра эдилер. Иште, бунда сизге Раббинъиз тарафындан буюк бир имтиан бар.
142. (Манъа ибадет этюви ичюн) Мусагъа отуз гедже ваде бердик ве онъа он гедже даа къоштыкъ; бойледже, Раббинъинъ тайин эткен вакъты къыркъ гедже олды. Муса къардаши Харунгъа деди ки: Къавымынъинъ ичинде меним ериме кеч, оларны ислях эт, бозгъунджыларның ёлуна уйма.
143. Муса тайин эткен вакътымызда (Туургъа) келип де, Рабби онынъен къонушкъанынен: «Раббим! Манъа (озюнъни) косытер; сени корейим!» деди. (Рабби): «Сен мени асла коралмазсынъ. Факъат шу дагъгъа бакъ, эгер о еринде тура бильсе, сен де мени кореджексинъ!» буюрды. Рабби о дагъгъа корюнгенинен, оны парча-парча этти, Муса да байылды. Айынгъанынен, деди ки: Сени нокъсан сыфатлардан узакъ тутарым, санъа тёвбе эттим. Мен инангъанларның илькисийим.
- (Аз.Муса Юдже Аллаһның дюньяда корюльмейдженни бильгени алда, озюндеки буюк арзу себебинен, Аллаһкъа бойле бир истекте булунды. Чюнки, о Аллаһның сёзълерини эшиктенинен, озюнинъ дюньяда олгъаныны унуткъан, ахирет ве дженнет аятына къавушкъан зан эткен эди.*
144. (Аллаһ): Эй, Муса! деди, мен рисалетлеримнен (санъа берген вазифелеримнен) ве сёзлеримнен сени инсанларның башына сечтим. Санъа бергенимни ал ве шукюр эткенлерден ол.
145. Насиат ве эр шейнинъ анълатылуви на даир не бар исе, эписини Муса ичюн левхаларда яздыкъ. (Ве дедик ки): Буларны къави тут, къавмынъа да онынъ энъ гузелини алувларыны эмир эт. Якъында сизге ёлдан чыкъкъанларның юртуны косытереджегим.
- (Бу аетте Тевратның левхаларда язылы оларакъ, Аллаһ тарафындан Аз.Мусагъа берильгени ifаде этильмекте. Анджасъ, бу левхаларның миети акъкъында кесен-кес бильгиге саип дегильмиз. Мундериджесине кельгенде, шубесиз ки, бу левхаларда о кунъ Исраил оғъулларының диннен бағылы меселелерни ве топлумның исляхы ичюн керекли усул ве айры тедбирлер мевжют этди. Аетте анълатылған «Энъ гузелини алмакъ» – Тевраткъа уяракъ амелъ этмектир. Аетте кечкен фасыкъларның юрту – путперест Амалика къабелисининъ элинде олған мукъаддес топракълар (Къудус ве этрафы)нен Шам больгесидир. Аз.Мусаның вефатындан соңъ, Исраил оғъуллары бу ерлерни эллериңе кечирген ве бир муддеттук юргенлер).*
146. Ер юзүнде акъсыз ерде кибирленгенлерни аетлеримден узакълаштыраджагъым. Олар бутюн муджизelerни корьселер де, иман этмезлер. Догъру ёлны корьселер, оны ёл

- къабул этмезлер. Факъат сапыкъылыхъ ёлуны корьселер, аман онъя уярлар. Бу вазиет олар аетлеримизни яланлавларындан ве олардан гъафиль олувларындан келип чыкъмакъта.
147. Албуки, аетлеримизни ве ахиретке къавушмакъны ялан дегенлернинъ амеллери бошуна чыкъкъандыр. Олар япаяткъан амеллеринден башкъа бир шей ичюн джезаландырылыштармы!
148. (Туургъа кеткен) Мусанынъ артындан къавмы зийнет такъымларындан, бокюре бильген бир бузавнынъ эйкелини (танъры) эттилер. Корьмедилерми ки, о, оларнен не сёйлеше, не де оларгъа ёл косытере? Оны (танъры оларакъ) менимседилер ве залым олдулар.
(Аз.Мусанынъ Туурда къалув мудетти он қунъ узатылгъанынен, Исраил оғъулларындан Саамирий адлы бир санатчы, зийнет такъымларыны топлап, бир бузавнынъ эйкелини япты ве: «Сизинъ де, Мусанынъ да танъры будыр, факъат Муса танърысыны унұтты», деди. Бузавны ойле бир усталыкъан япкъан эди ки, ичине рузгъар киргенде, джсанлы киби бокюре эди).
149. Пешман олуп да, озылерининъ акъикъатен сапкъанларыны корьгендже, дедилер ки: Эгер Рabbимиз бизни аджымаса ве бизни багъышламаса, мытлакъа зиянгъа оғърагъанлардан оладжакъымыз!
150. Муса къызгъын ве кедерли бир алда къавмына къайткъанынен: «Менден соң артымдан не фена ишлер япкъансынызы! Раббинъизниң эмрини (беклемейип) аджеle эттинъизми?», деди. Теврат левхаларыны ерге атты ве къардашынынъ (Харуннынъ) башыны тутып, озюне дөгъру чекмеге башлады. (Къардашы): «Анамнынъ оғълу! Бу къавм мени акъикъатен зайдиф корьди ве не ерде исе, мени ольдюреджек эдилер. Сен де душманларны манъя кульдюрме ве мени бу залым къавмнен бир корьме!», деди.
(Аз.Мусанен Аз.Харун ана-баба бир къардашлар эдилер. Вазиет бойле олгъаны алда, Аз.Харуннынъ ағъасына: «Анамнынъ оғълу» демесининъ себеби, онынъ мерхаметини джельп этмектир. Зира, ананынъ шефкъаты ве мерхамети баба ве къардаштан даа зиядедир. Айрыджа, аналарнынъ Алланкъа инанғъан бириси олгъаны ве онъя нисбетен севгилерининъ даа зияде олувы да бу хусуста бир себеп ола билир).
151. (Муса да): Эй, Рabbим, мени ве къардашымны багъышла, бизни раҳметинъе къабул эт. Зира, сен мерхаметлилерниң энь мерхаметлисисинъ! деди.
152. Бузавны (танъры) эткенлер бар я, иште, оларгъа мытлакъа Рабблеринден бир гъадап ве дюнъя аятында бир алчакъылыхъ етишеджек. Биз ифтираджыларны бойле джезаландырымыз.
153. Феналыкълар япкъандан соң, артындан тёвбе этип де, иман эткенлерге кельгенде, шубесиз ки, о тёвбе ве имандан соң Раббинъ, эльбетте багъышлайыджы ве мерхамет этиджидир.
154. Мусанынъ опъкеси кечкенинен, левхаларны алды. Олардаки языда Рабблеринден къоркъынлар ичюн хидает ве раҳмет (хабери) бар эди.
(Исраил оғъуллары бузавгъа табынгъанларына пешман олгъанлары ичюн, Аллаh Тааля Аз.Мусагъа къавмынавекиль оларакъ етмииш адамны сечерек, узургъа кетирювини ве эп берабер тёвбе этювлерини эмир эткен эди. Ашагъадаки ает бу хусусны аньлатмакъта:)

155. Муса тайин эткен вакътымызда къавмындан етмиш адам сечти. Оларны мутхиш тепренюв якъалагъанынен, Муса деди ки: «Эй, Раббим! Тилесе эдинъ, оларны да, мени де даа эвель эляк эттер эдинъ. Арамыздан бир такъым акъылсызларнынъ ишлеген (гунахлары) себебинден, эпимизни эляк этеджексинъми? Бу иш сенинъ имтианынъдан башкъя бир шей дегиль. Онынънен истегенинъни саптырырсынъ, истегенинъни де, дөгъру ёлгъя къавуштырырсынъ. Сен бизим саибимизсинъ, бизни багъышла ве бизни аджи! Сен багъыштайыджыларнынъ энъ эйисисинъ!
- (Аз.Мусанынъ къавмындан векиллер сечип, Аллаһнынъ узуруна кетирген кимселери, Аллаһнен озю арасындаки къонушувны эшиктенинен, онынънен къанаатленмедилер ве: «Эй, Муса, Аллаһны ачыкъча корьмегендже санъа асла инанмайджакъмыз», дедилер. Бунынъ усътюне, о ерде шиддептли бир зельзеле олды ве байылып къалдылар. Аз.Муса Аллаһкъя ялварды да, бу афат ортадан къалдырылды).
156. Бизге бу дюньяда да эйилик яз, ахиретте де. Шубесиз, биз санъа дёнъдик». Аллан буюрды ки: Кимни истесем, оны азабыма оғъратырым; раҳметим исе, эр шейни къушатыр. Оны сакынгъанларгъя, зекятны бергенлерге ве аетлеримизге инангъанларгъя язажагъым.
157. Янларындаки Теврат ве Инджильде язылы булгъанлары о эльчиге, о уммий Пейгъамберге уйгъанлар (бар я), иште, о Пейгъамбер оларгъа эйиликни эмир эттер, оларны феналықътан мен эттер, оларгъа темиз шейлерни элял, пис шейлерни арам кылар. Ағырлықъларны ве усътлериндеки зынджырларны алыр. О Пейгъамберге инанып, онъя сайгъы косытерген, онъя ярдым эткен ве онынънен бирликте ёлланылгъан Нургъя (Къур'ангъя) уйгъанлар бар я, иште, къуртулышкъя иришкенлер олардыр.
- (Аеттеки «Уммий» келимеси окъумагъа-язмагъа бильмеген манасында къулланылгъан олуп, Ресулллахнынъ бир васфыдыр. Аллан Таала Оны бу васыфнен анълатувы уммий олгъаны алда, илимнинъ бутюн кемалатына саип олувындандыр ки, бу да онынъ акъкъында бир муджизедир. Ресул денилови Аллаһкъя нисбетен, Небий денилови исе, къулларгъя нисбетенди. Яни о Аллаһнынъ эльчиси олуvy нокътаи назарындан Ресул, инсанларгъя Аллаһнынъ эмирлерини еткизип бильдирилови нокътаи назарындан да Небийдир.
- Аетте кечкен ағырлықълар ве зынджырлар – Тевратта булунгъан ве гунах ишлеген азаларнынъ кесилови, урбаларнынъ пислик къысмынынъ кесилип атылуvy киби тедбикъатында кучылик чекильген укюмлердир. Ислам дини бу ағыр укюмлерни ортадан къалдыраракъ, инсанларны бир чешит мешакъкъат зынджырларындан къуртаргъан; къолай ве тедбикъ этиле билинеджек укюмлер къойгъан).
158. Де ки: Эй, инсанлар! Акъикъатен мен сизинъ эпинъизге, коклернинъ ве ернинъ саиби олгъан Аллаһнынъ эльчисийим. Ондан башкъя танъры ёкътыр, О, тирильтир ве ольдорир. Ойле исе, Аллаһкъя ве уммий пейгъамбер олгъан Ресулына -ки о, Аллаһкъя ве онынъ сёзлерине инаныр- иман этинъ ве онъя уйынъ ки, дөгъру ёлны тапарсынъыз.
159. Мусанынъ къавмындан хакъ иле дөгъру ёлны тапкъан ве онынъ саесенде адиль даврангъан бир топлұлықъ бардыр.
- (Аетте анъылгъан топлұлықъ я Аз.Мұнаммед (с.а.)ге иман эткен базы еудийлердир, я да Аз.Муса заманында халқъкъа насиат эттерек, оларны дөгъру ёлгъа кетирмеге арекет эткенлердир).
160. Биз Исраил оғъулларыны къабилелер алында он экиге айырдыкъ. Къавмы ондан сув истегенинен, Мусагъя: «Асанъны ташкъя ур!», дие вахий эттик. Дер'ал ондан он эки

- чокъракъ фышкъырды. Эр къабиле ичеджек ерини бельгиледи. Соңра, усътлерине булутнен кольге яптыкъ. Оларгъа къудрет эльвасы ве бодене эти эндиридик. (Оларгъа дедик ки): «Сизге берген рзыкъларымыздың темизлеринден ашань». Амма, олар (эмирлеримизни динълемемекнен) бизге дегиль, озылерине зулум эте эдилер.
(Аетте кечкен «Эсбаат» келимеси торун манасындаки «сыбт» келимесинин чокълугъыдырып. Исраил оғъуллары Якъуб (а.с.)нынъ он эки оғълундан даркъаяракъ, он эки къабиле алында чокълашкъанлар. Эписи де Якъуб (а.с.)нынъ торунларыдырып).
161. Оларгъа денильди ки: Шу шеэрде (Къудуста) ерлешинъ, ондан (ниметлеринден) истегенинъиз киби ашанъ, «багъышланмакъ истеймиз», день ве къапудан эгилерек кириń ки, хаталарынъызды багъыштайыкъ. Яхшылыкъ япкъанларгъа илериде ихсанымызды даа да арттыраджакъмыз.
162. Факъат олардан залым олгъянлар, сёзни, озлерине сёйленгенден башкъасынен денъиштиридилер. Биз де зулум эткенлеринден отърю, усътлерине коктен бир азап ёлладыкъ.
(Риваает этильгенине коре, бу азап тааун (холера) хасталыгъы эди ки, къыскъа вакъытта топ-топ алда олюмелрге себеп олды).
163. Олардан деньиз ялысында булунгъан шеэр халкъынынъ вазиетини сора. Хатыранъдамы, олар джума эртеси кунюне сайгъысызлыкъ косътерип, адден аша эдилер. Чюнки, джума эртеси татили япкъан куньлери балыкълар мейдангъа чыкъаракъ, сюрю-сюрю оларгъа келе эди, джума эртеси татили япмагъан куньлеринде де, кельмей эдилер. Иште, бойледже биз, ёлдан чыкъкъанлары себепли, оларны имтиан эте эдик.
(Аллан Таалая Исраил оғъулларына джума эртеси куню авланмакъны ясакълагъан, бу куньге теменна этювлерини эмир эткен эди. Толайысынен, балыкълар о куню сув юзюне чыкъа, сербест ялдай эдилер. Дигер куньлерде исе, балыкълар вазиетни сезгенлери ичюн, сув юзюне чыкъмай эдилер. Бу ал Аллаһнынъ бир имтианы эди. Факъат Исраил оғъуллары бу имтианны къазаналмадылар ве джума эртеси ясагъына сайгъысызлыкъ косътерип, балыкъларны о куню авламагъа башладылар. Иште, аетте бильдирильген адден ашув будыр).
164. Арапарындан бир топлулыкъ: «Аллаһнынъ эляк этеджек я да шиддетли бир шекильде азап береджек бир къавмгъа не деп огют бермектесинъиз?», деди. (Огют бергенлер) дедилер ки: Раббинъизге узор беян этейик, деп, бир де сакъынырлар умютинен (огют бермектемиз).
165. Олар озылерине япылгъан тенбиени унуткъанларынен, биз де феналыкътан узакълаштыргъянларны къуртардыкъ, зулум эткенлерни де, япаяткъан феналылакъларындан отърю, шиддетли бир азапнен якъаладыкъ.
166. Кибирленип де, озылерине ясакъ этильген шейлерден вазгечмегендже, оларгъа: Ашшалангъан маймунлар олунъ! дедик.
(Еудий къабилелеринден бир топу джума эртеси кунюне сайгъы косътермегени ичюн, бозулып, домуз ве маймун шеклине чевирильген эдилер. Бир инсаннынъ шекли денъиштирилип, айван шеклине кирювине «месх» денилир. Эски миллетлерде бу денъишиов ола эди. Бу инсанларнынъ бозулувы нетиджеси Аллан тарафындан берильген бир джеза эди. Анджакъ, бунынъ акъикъий оларакъ, инсаннынъ маймун бичимине сокъулувымы, ёкъса, ахлякъен бозулып, маймун киби такълитчилик ве ачкозълик вазиетине тюшюрилюви акъкъында чешит нокътаи назарлар бар. Эгер ает

ахлякъий бир бозулувгъа ишарет исе, бу эр заман эр милләтте ола билир. Инсанлар нефислеринин къулы олгъан заманларында шекильдже дегиль, факъат табиат итибарынен, эр анги бир айваннынъ къылыгъына кирген олурлар).

167. Раббинъ, эльбетте къямет кунюне къадар оларгъа энъ фена эзиетни япаджакъ кимселер ёллайджагъыны илин этти. Шубесиз, Раббинъ джезаны чабук бериджиdir. Ве О, чокъ багышлайыджыдыр, пек мерхаметлиdir.
168. Оларны (еудийлерни) топ-топ ер юзюне дагъыттыкъ. Олардан яхшы кимселер бардыр, кене олардан бундан ашагъыда олгъанлары да бардыр. (Феналыкъларындан) бельки дёнерлер, дие оларны эйилик ве феналыкъларнен имтиян эттик.
169. Оларнынъ артындан да (аетлерни бозув къаршылыгъына) шу дегерсиз дюнья малыны алып, насыл олса багышланаджакъмыз, диерек Китапкъа варис олгъан бир такъым фена кимселер кельди. Оларгъа, онъа бенъзеген бир менфаат да кельсе, оны да алырлар. Яхшы, Китапта Аллаh акъкъында акъикъатен башкъа бир шей сёйлемейджеклерине даир олардан сёз алымагъан эдими ве олар Китаптакини окъумагъан эдилерми? Ахирет юрту сакынгъанлар ичюн даа хайырлыдыр. Аля акылынъыз етмейми?
170. Китапкъа сым-сыкъы сарылып, намазны дос-догъру къылгъанлар бар я, иште, биз бойле эйиликке чалышкъанларнынъ эджрини зая этmemиз.
171. Бир заманлар дагъыны Исраил огъулларынъ устьюне кольге киби котердик де, устьлерине тюшеджек белледилер. «Сизге бергенимны (Китапны) къави тузынъ ве ичинде олгъанны хатырлань ки, къорчаланырысынъыз», дедик.
172. Къямет кунюnde, биз бундан хаберсиз эдик, демезсинъиз, дие Раббинъ Адем огъулларындан, оларнынъ беллеринден зурриетлерини чыкъарды, оларны озылерине шаат тутты ве деди ки: Мен сизинъ Раббинъиз дегилимми? (Олар да): Эбет (бунъа) шаат олдыкъ, дедилер.
(Бу аетте кечкен «Къаалуу белаа» ифадеси акъкъында, бунынъ эзельдеми, ана рахминдеми, ёкъса, акъыл-балигъ чагъындамы олгъаны хусусында чешиит фикирлер бар.
173. Яхут: «Даа эвель бабаларымыз Аллаhкъа ортак къошты, биз де олардан сонъ кельген бир несиль эдик. (Оларнынъ изинден кеттик). Янълыш япкъанларнынъ себебинден, бизни эляк этеджексинъми?», демеменъиз ичюн (бойле яптыкъ).
174. Бельки, инкярдан дёнерлер дие, аетлерни бойле тефсиятлы бир шекильде беян этмектемиз.
175. Оларгъа (еудийлерге), озюне аетлеримизден бергенимиз ве факъат олардан сыйырылып чыкъыкан, о себептен де, шайтанннынъ такъибине огърагъан ве сонъунда ёлундан азгъанлардан олгъан кимсенинъ хаберини окъу.
(Тефсирджилерни чокъуна коре, аетте ады зикр этильмеген бу кимсе Исраил огъулларындан Бель'ам б. Бааураадыр. Эвеллери Аз.Мусанынъ динини къабул эткен, эйи ве дуасы макъбул бир му'мин эди. Анджакъ, Аз.Мусанынъ озылерини енъилювеге огъратувындан къоркъыкан къавмынынъ исрарына даяналмайып, Мусанынъ алейхине беддуа эткен; къавмына, оны енъилювleri ичюн ийлелер огреткен; факъат Аллаh онынъ беддуасыны къавмына чевирген, озюни де джезаландыргъан, саип олгъан маневий мертебе ве къабиетлерден маxрум эткен...

- Базы тефсирлерде аетте баас этильген бу кимсенинъ Умейиे б. Эби'с Салт я да Ну'ман б. Сейфий эр-Рахиб олгъанына даир ривааетлер де бар).*
176. Тилесе эдик, эльбетте оны бу аетлер саесинде юксельтир эдик. Факъат о, дюньягъа сапланды ве авесининъ пешине тюшти. Онынъ вазиети тыпкы копекнинъ вазиетине бенъзер: Усътионе барсанъ да, тилини чыкъарып солур, быракъсанъ да, тилини саркытып солур. Иште, аетлеримизни яланлагъан къавмнынъ вазиети бойледир. Къиссаны анълат; бельки тюшюнирлер.
177. Аетлеримизни яланлангъан ве озылерине зулум эткен къавмнынъ вазиети не фена!
178. Аллаh кимни хидаетке ириштирсе, догъру ёлны тапкъан одыр. Кимни де шашмалатса, иште, асыл зиянгъа огърагъанлар олардыр.
179. Ант олсун, биз джинлер ве инсанлардан бир чокъуны джеэннем ичюн яраткъандырмыз. Оларнынъ кальплери бардыр, оларнен ис эталмазлар; козьлери бардыр, оларнен корымезлер; къулакълары бар, оларнен эшитмезлер. Иште, олар айванлар кибидир; атта даа да шашкындырлар. Иште, асыл гъафиller олардыр.
(Аетнинъ сонъ джумлеси ичюн бакъ. Фуркъан, 25/44).
180. Энъ гузель исимлер (эль-эсмаау'ль-хуснаа) Аллаhнынъдыр. О алда, Онъя о гузель исимлернен дуа этинъ. Онынъ исимлери акъкында къыйыш ёлгъа кеткенлерни быракъынъ. Олар япаяткъанларынънъ джезасына огъратыладжакълар.
(Бу аетте энъ гузель исимлернинъ Аллаhкъа айт олгъаны ifаде этильмекте ве Аллаhкъа о исимлернен дуа этювимиз эмир олунмакъта. Хадис-и шерифте: «Аллаhнынъ докъсан докъуз ады бар. Оларны эзберлеген муакъкъакъ дженнетке кирер», буюрылгъан. Анджакъ, хадисте сынъырлав ёкътыр. Аллаhнынъ исимлери садедже докъсан докъуздан ибaret дегиль, башкъа исимлери де бар. Ает-и керимеде анълатылгъан «Аллаhнынъ исимлери акъкында къыйыш ёлгъа кеткенлер» – Онынъ исимлерини бозуджылардыр. Мушриклер Аллаhнынъ исимлерини денъиштиrerек, озы танъыларына бере эдилер. «Аллаh» исмини денъиштирип, Лаат ве Азиз исмини «Уzza» деген эдилер. Албуки, Юдже Аллаh энъ гузель исимлернинъ озюне хас олгъаныны бильдирген).
181. Яраткъанлармыздан, дайма хакъкъа къавуштыргъан ве адалетни хакъкъы иле ерине кетирген бир милlet тапылыр.
182. Аетлеримизни яланлагъанларны ич бильмейдже ерлеринден яваш-яваш эляketke алып бараджакъмыз.
(Аллаhнынъ аетлерини инкяр эткенлернинъ къысметлери аман кесилип, эляк олмазлар. Атта Аллаh оларнынъ бир къысмына ниметлерини болджа берир де, къопайырлар. Нетиджеде Аллаhнынъ азабы бильмеген бир тарафларындан, апансыздан келир ве эляк олурлар. Иште, бу алгъа «истидрадж» денилир).
183. Оларгъа мухлет беририм; (амма) меним джезам четиндир.
184. Тюшюнмединерми ки, аркъадашларында (Мұнәммәдде) делилик ёкътыр? О анджакъ ап-ачыкъ бир тенбиеджидир.
185. Коклернинъ ве ернинъ укюранлыгъына; Аллаhнынъ яраткъан эр шейине ве эджеллерининъ якъынлашкъан ола биледжегине бакъмадылармы? О алда, Къур'андан сонъ анги сөзье инанаджакълар?
186. Аллаh кимни шашмалатса, артыкъ онынъ ичюн ёл косътериджи ёкътыр. Ве оларны ёлдан азгъанлары алда, шашкын оларакъ быракъыр.

187. Сенден къыяметниң не заман келип чатаджагыны сорамакъталар. Де ки: Оның ильми анджакъ Раббимниң къатындаңыр. Оның вакътыны ондан башкъасы аңълатамаз. О коклерге де, ерге де ағыыр кельгендер. О сизге апансыздан келеджек. Санки сен оны бильмектесинь киби, сенден сорайлар. Де ки: Оның бильгиси анджакъ Аллаһның къатындаңыр; амма инсанларның чокъу бильмезлер.
188. Де ки: «Мен, Аллаһның тилегениндең башкъа, озюме эр анги бир файда я да зарар береджек кучкеке саип дегилим. Эгер мен гъайбыны бильсе эдим, эльбетте даа чокъ хайыр япмакъ истер эдим ве манъя ич бир феналықъ токъунмаз эди. Мен, садедже инангъан бир къавм ичюн бир тенбиеджи ве мужделейиджийим».
189. Сизни тек бир джандан (Адемден) яраткъан, ондан да янында узур тапсын, дие чифтини (Аваны) яраткъан Одыр. Чифтинен (бирлешкенинен) къадыны енгиль бир юк юклениди (юкке къалды). Оны бир муддет ташыды. Хамилелиги ағырылышкъанынен, Рабблери Аллаһкъа: Ант олсун, бизге къусурсыз бир бала берсенъ, муакъкъакъ шукюр эткенлерден оладжакъымыз, дие дуа эттилер.
190. Факъат (Аллаһ) оларгъа къусурсыз бир бала бергенинен, озылерине берген бу бала ақътында (соңрадан инсанлар) Аллаһкъа ортакъ къоштылар. Аллаһ исе, оларның ортакъ къошкъан шейинден юджедир.
(Аетте кечкен ширк адисеси Адем иле Авадан дегиль, оларның балалары олгъан инсанлықътан мейданға кельген. Меселя, Күреиши мушриклири путларгъа нисбет эттерек, балаларына «Менатның къұлы, Уzzaаның къұлы» шеклинде исим бере эдилер. Иште, бу вазиет хатырлатылмақъта ве оғыуларның шилеген къабаатлары себебинден, бабаларының утандырылуы шеклинде ортаға чыкъмақъта. Албуки, чокълукъ оларакъ кельген «юширикуун» келимеси де, бунъя ишарет эте).
191. Озылери яратылғанлары алда, ич бир шейни яраталмагъан варлықъларны (Аллаһкъа) ортакъ къошалармы?
192. Албуки, (путлар) не оларгъа бир ярдым эте билирлер, не де озылерине бир ярдымлары олур.
193. Оларны дөгъру ёлгъа чагъырсанызыз, сизге уймазлар; оларны чагъырсанызыз да, сукют этсениңиз де, сиз ичюн эп бирдир.
194. (Эй, кяфирлер!) Аллаһны быракъып да, табынгъанларынызыз, сизлер киби къуллардыр. (Оларның танърылығы ақъқында идданызыда) дөгъру исенъиз, оларны чагъырынъ да, сизге джевап берсинглер!
195. Оларның юреджек аяқълары бармы, ёкъса, тутаджакъ эллери бармы, я да кореджек козылери бармы, яхут эшитеджек къулакълары бармы (нелери бар)? Де ки: «Ортакъларынызын чагъырынъ, соң манъя (истеген) тузагынызын къурынъ ве манъя козь биле ачтырман!»
196. Шубесиз ки, меним къорчалагъан Китабымны эндириген Аллаһтыр. Ве О, бутюн салих къулларны корип, козетир.
197. Аллаһтан башкъагъа табынгъанларынызынъ не сизге ярдымгъа кучлери етер, не де озылерине ярдым эте билирлер.
198. Оларны дөгъру ёлгъа чагъыргъан олсанызыз, эшитмезлер. Ве оларны санъа бакъкъан киби корерсинъ, албуки, олар корымезлер.
199. (Ресулым!) Сен афу ёлunu туt, эйиликни эмир эт ве джаиллерден юзь чевир.
(Бу аетте эйилик дие терджисиме этильген "урф"- шериатның ве акылның бегенген

шайтандир. Ёкъса, джахилие арапларынынъ расткельген урфи дегиль. Ислам оларнынъ яман урфлерини ортадан къалдыргъан, яшиналарыны да къысмен я да тамамен токъунмагъан).

200. Эгер шайтаннынъ весвесеси сени къозгъаса, аман Аллаһкъа сыгъын. Чюнки, О, эшитиджидир, билиджидир.
(Яни шайтан эмир олунгъан шайлеринъе терс тюшкен гъадап ве онъа бенъзеген алларгъа сени етеклесе, аман Аллаһкъа сыгъын. Бу хитап корюниште Ресуллахкъа олмакънен берабер, бутюн мусульманларгъа аиттир. Бу шекильде шайтандан эр анги бир весвесе кельгенде, онынъ шерринден Аллаһкъа сыгъынмакъ лязим).
201. Такъвагъа иришкенлер бар я, оларгъа шайтан тарафындан бир весвесе токъунгъанда, (Аллаһнынъ эмир ве ясакъларыны) хатырлап, аман акъикъатны корерлер.
202. (Шайтанларнынъ) достларына кельгенде, шайтанлар оларны ёлдан аздырмагъа сюйреклерлер. Соң да якъаларыны быракъмазлар.
203. Оларгъа бир муджизе кетирмеген вакътынъда,(обирлери киби) оны да топарлап кетирсе эдинь я! дерлер. Де ки: Мен анджакъ Раббимден манъа вахий олунгъангъа уярым. Бу (Къур'ан) Раббинъизден кельген басыретлердир (къальп козълерини ачкъан беянлардыр); инангъан бир къавм ичюн хидает ве раҳметтири.
204. Къур'ан окъулгъан вакъытта оны динъленъ ве сусынъ ки, сизге мерхамет этильсин.
(Истер намаз ичинде, истер намаз тышында Къур'ан окъулгъанда, онынъ маналарыны яшиydжа аньламакъ, огютлерinden файдаланмакъ ве давранышларны онъа коре уйдырмакъ ичюн бутюн дикъикъатны онъа бермек ве сукют этмек керек).
205. Озы башынъа ялвараракъ ве къоркъаракъ, юксек олмагъан бир сеснен, саба-акъшам Раббинъни анъ. Гъафиллерден олма.
206. Шубесиз, Раббинъ янындакилер Онъа къуллыкъ этювден кибирленмезлер, Оны тесбих этер ве ялынъыз Онъа сежде этерлер.

8. ЭЛЬ-ЭНФААЛ

Энфаал суреси 75 аеттир. 30 иле 36-нджы аетлер Меккеде, дигерлери Мединеде энген. Энфаал – зияде манасындаки «нафль» келимесининъ чокъулугъыдыр. Ислам динини къорчаламакъ ичюн япылгъан дженклерде эльде этильген савапкъа къошма оларакъ алынгъан гъанимет малгъя да «нафль» денильген. Суренинъ бириндже аетинде дженктен эльде этильген гъаниметлернинъ Аллаһкъа ве Русулына аит олгъаны ифаде этильгени ичюн, суреге бу ад берильген.

Бисмиляниррахмааниррахиим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Сенден дженк гъаниметлерини сорамкъталар. Де ки: Гъаниметлер Аллан ве Пейгъамберге аиттир. О алда сиз (акъыкъий) му'минлер исенъиз, Аллаhtан къоркъунъ, аранъызыны түзөльтинъ, Аллаh ве Ресулына итаат этинъ.
(Гъаниметлернинъ Аллаһкъа аит олувы демек, дженкте алынгъан мал ве мулькнинъ Ислам девлетине аит олувы демектир).

2. Му'минлер анджакъ, Аллаh анъылгъан вакъытта юреклери титреген, озылерине Аллаhнынъ аетлери окъулгъанда, иманларыны арттыргъан ве ялынъыз Рабблери таянып ишангъан кимселердир.
3. Олар намазларыны дос-догъру къылгъан ве озылерине рзыкъ оларакъ бергенимизден (Аллан ёлунда) арджлагъан кимселердир.
4. Иште, олар акъикъий му'минлердир. Олар ичюн Рабблери къатында нидже дереджелер, багъышланма ве тюкенmez бир рзыкъ бардыр.
(Бедир дженкине чыкъкъанда, мусульманларнынъ бир къысмы раатсыз эдилер. Базылары да гъаниметлернинъ пайлаштырылувиында хошинутсызлыкъ косьтердилер. Аллан Тааля оларнынъ бу вазиетини эвелькелернинъ хошинутсызлыкъ вазиетлерине бенъзетерек, бойле буюрды:)
5. (Оларнынъ бу алы), му'минлерден бир топу кесен-кес истемегени алда, Раббинъ сени эвинъден хакъ огъруна чыкъаргъан (вакъыттаки) аллары кибидир.
6. Хакъ ортагъя чыкъкъандан соңъ, санки козьлери коре-коре олюмге сюйрекленелер киби, (джихад хусусында) сеннен тартыша эдилер.
(Иджисретнинъ экинджи йылында Мекке мушриклери Эбу Суфьяннынъ бащчылыгъында бир тиджарет керваныны Шамгъа ёллады. Ресулллах (с.а.) керваннынъ къайтувины хабер алгъанынен, даа эвель озылерини юртларындан чыкъаргъан Къурейшининъ бу керваныны урмакъ истеди ве учъ юзден зияде аркъадашынен ёлгъа чыкъты. Факъат вазиеттен хабердар олгъан Эбу Суфьян, бир тарафтан керваннынъ къуртарувлары ичюн Къурейшике хабер ёллагъан, дигер тарафтан да, ёлunu денъиштиререк, керваннынъ къуртаргъан. Мушриклер бинъ адамлыкъ бир ордунен ёлгъа чыкътлар. Мусульманлар артыкъ керваннен дегиль, Къурейши дженкяверлеринен къаришилашаджасъ эдилер. Асхаптан бир къысмы: «Биз керваннынъ якъаламакъ ичюн чыкътыкъ, бойле бир дженкке азырлыкълы дегильмиз», диерик, чекинюв косьтере эдилер. Нетиджеде дженклемшюв хусусында бир сөзге кельдилер ве акъикъатен де мусульманлар зафер къазандылар).
7. Хатырланъ ки, Аллаh сизге, эки таифеден (керван я да Къурейш ордусындан) бирининъ сизинъки олгъаныны ваде эте эди; сиз де къуветсиз олгъан (керваннынъ) сизинъки олувины истей эдинъиз. Албуки, Аллаh сёзлеринен хакъыны керчеклештиремек ве (Къурейш ордусыны ёкъ этерек) кяфирлернинъ ардыны кесмек истей эди.
8. (Булар), гунахкярлар истемесе де, хакъыны керчеклештиремек ве батылны ортадан къалдырмакъ ичюн эди.
9. Хатырланъыз ки, сиз Раббинъизден ярдым истей эдинъиз. О да, мен пеши-пешине кельген бинъ мелекнен сизге ярдым этеджегим, диерек дуанъызынъ къабул буюрды.
(Ресулллах (с.а.) озы аркъадашларынынъ азлыгъыны, мушриклернинъ де чокълугъыны корыгенинен, къыблагъа ёнелерек, эки элини узатты ве бойле дуа этти: «Аллаhым! Манъя берген сёзюнъни ерине кетир. Аллаhым! Бу джемаатны эляк этсөнъ, артыкъ ер юзүндө санъа ibадет этеджек кимсе къалмайджасъ!» Ресулллах (с.а.) бу дуаны девамлы окъуды. Аллан Тааля да, онынъ дуасыны къабул этерек, бинъ мелекнен ярдым этти. Иште, юкъарыдаки аетте бунъя ишарет этиле).
10. Аллаh буны (мелеклернен ярдымны) садедже мужде олсун ве онынъен къальбинъиз ятышсын, дие япъкан эди. Затен, ярдым ялынъыз Аллан тарафындандыр. Чюнки, Аллан мутлакъ гъалиптири, екяне укуом ве икмет саибидир.

11. О заман къатында бир ишанч олмакъ узыре, сизни хафиф бир юкъугъя далдыра эди; сизни темизлемек, шайтаннынъ пислигини (берген весвесесини) сизден кеткизмек, къальплеринъизни бир-бирине багъламакъ ве дженкте себат эттирмек ичюн, усътюнъизге коктен бир сув (ягъмур) эндире эди.
(Къурейши ордусы даа эвель келип, Бедир къуюсы этрафында ерлешикен эди. Ислам муджахидлери исе, сувсыз эди. Айны вакъытта туткъан мевкъилери де чокъ къумлыкъ олгъанындан, сербест арекетке имкян бермей эди. Ягъгъан ягъмур эм оларнынъ къальбиндерек базы весвеселерни арындырыды, рухларыны котерди, эм де сув итияджларыны къандырыды. Алельхусус, къумлыкъ бир ер олгъан джсенк мейданыны пекиштиререк, арекетке эльверишили бир алгъа кетирди).
12. О вакъытта Раббинъ мелеклерге: «Муакъкъакъ мен сизнен бераберим; айды, иман эткенлерге дестек олунъ; Мен кяфирлернинъ юргине къоркъу къояджам; урынъ боюнларына! Урынъ оларнынъ бутюн пармакъларына! дие вахий эте эди.
13. Бу айтылгъанлар, оларнынъ Аллаһкъа ве Ресулына къаршы келювлеринден отъюдир. Ким Аллаһ ве Ресулына къаршы кельсе, бильсин ки, Аллаһнынъ азабы шиддетлидир.
14. Иште, бу магълубиет сизге Аллаһнынъ азабы! Шимдilik оны татынъ! Кяфирлерге бир де джеэннем атешининъ азабы бардыр.
15. Эй, му'минлер! Топлу алда кяфирлернен къарышылашкъан вакътынызыда, оларгъа аркъанъызынъ чевирмень. (Къоркъуп къачманъ).
16. Текрап дженклешмек ичюн бир тарафкъа чекилюв я да дигер болюкке къошулып, мекян тутмакъ вазиетинден гъайры, ким ойле бир куньде оларгъа аркъа чевирсе, муакъакъ ки, о Аллаһнынъ гъадабыны акъ эткен оларакъ дёнер. Онынъ ери де джеэннемдир. О ер барыладжакъ не фена ерdir.
17. (Дженкте) оларны сиз ольдюрмединъиз, факъат Аллаһ ольдюрди оларны; аткъан вакътынъда да сен атмадынъ, факъат Аллаһ атты (оны). Ве буны, му'минлерни гузель бир имтиян иле сынамакъ ичюн (япты). Шубесиз, Аллаһ эшитиджидир, билиджидир.
(Къурейши ордусы мусульманларнен дженклешмек ичюн илерилегенинен, Ресулллах (с.а.) эллерини котерип: «Аллаһым! Къурейши сенинъ Ресулынъны яланлагъан кибирли ёлбашчыларынен кельди. Аллаһым! Манъа берген сёзюнъни ерине кетирювинъни тилейим!» дие дуа этти. Ве эки топлулыкъ къарышылашкъанынен, ерден бир авуч топракъ алып, душманнынъ юзълерине догъру септи. Къурейши ордусынынъ козылери корымез олды ве сонъунда дарма-дагъын олдулар. Иште, бу аетте бу атувъя ишарет этильмекте, оны аткъанынъ акъикъатен Аллаһ олгъаны бильдирильмекте. Чюнки, бу бир муджизе эди ве Пейгъамбер оны аткъанда озъ адындан дегиль, Аллаһ адындан аткъан эди).
18. Бу – бойледир. Шубесиз, Аллаһ кяфирлернинъ тузагъыны бозар.
19. (Эй, кяфирлер!) Эгер сиз фетх истесенъиз, иште, сизге фетх кельди! (Енъейик дегенде, енъильдинъиз). Ве эгер (инкярдан) вазгечсенъиз, бу сиз ичюн даа яхшыдыр. Кене (пейгъамберге душманлыкъка) къайтсанъыз, биз де (онъя) ярдымгъа къайтырмыз. Топлулыгъынызы чокъ биле олса, бу сизге асла файда бералмаз. Чюнки, Аллаһ му'минлернен берабердир.
20. Эй, иман эткенлер! Аллаһкъа ве Ресулына итаат этинъ, эшикенинъиз алда, Ондан юзъ чевирмень.
21. Эшикенлери алда, эшиктик дегенлер киби олманъ.

22. Шубесиз, Аллаh къатында айванларның эң фенасы – тюшюнмеген сагъырлар ве тильсизлердир.
23. Аллаh оларда бир хайыр корьсе эди, эльбетте оларгъа эшииттирир эди. Факъат эшииттирсе биле, кене олар юзь чевиререк дёнер эдилер.
(Бу аетлер Аллаh Ресулының сөзлерини эшиитип де, эмиет бермеген кимселерге хатырлатмадыр. Булар корюништеги эшииткенлерини акъикъий манада эшиитмегенлери ичюн сөзь анъламагъян сагъыр ве тильсиз айванларгъа бенъзетильген. Буларда хайыр истидады ёкътыр. Эгер хайыргъа къабилиетлери олса эди, Аллаh оларгъа сөзлерининъ акъикъий манасыны эшииттирир эди).
24. Эй, инангъанлар! Аят береджек шейлерге сизни чагырыргъан вакъытта, Аллаh ве Ресулына уйынъ. Ве билинъ ки, Аллаh киши иле онынъ къальби арасына кирер ве сиз мытлакъа онынъ узурында топланаджакъсынъыз.
(Инсанларгъа аят береджек шей Аллаh ве Ресулының эмир ве ясакъларыдыр. Шубесиз ки, онынъ эр эмринде бир икмет ве аят бар. Онынъ ичюн Ондан кельген эр бир эмирни къабул этмек ве ерине кетирмек керек. Аетте «Аллаh киши иле къальби арасына кирер» буюрылмакъта. Бу алны тасвир этювден аджизмиз. Анджасакъ, башкъа бир аетте «Биз инсангъа шах дамарындан даа якъынмыз», буюрылгъан. Аллаh инсанның къабилиетине коре, къальбини истеген тарафкъа чевирир. Пейгъамберимиз бойле дуа эттер эди: «Эй, къальпплерни чевирген Аллан! Меним къальбимни сенинъ дининъ узерине сабит эт!»).
25. Бир де ойле бир фитнеден сакъынъынъ ки, о, аранъыздан садедже зулум эткенлерге иришүвнен къалмаз (умумгъа тиер ве эписини перишан эттер). Билинъ ки, Аллаhнынъ азабы шиддетлидир.
26. Хатырланъ ки, бир заман сиз ер юзюнде аджив танылгъан аз (бир топлум) эдинъиз; инсанларның сизни къапып алыш кетювинден къоркъа эдинъиз де, шукюр этерсинъиз дие, Аллаh сизге ер-юрт берди; ярдымынен сизни дестекледи ве сизге темизинден рзыкълар берди.
27. Эй, иман эткенлер! Аллаhкъа ве Пейгъамберге хайнлик этменъ; (Сонъра) биле-бите озы эманетлеринъизге хайнлик эткен олурсынъыз.
(Медениде бир еудий къабилеси олгъян Къурайза оғъуллары бир дженкте Пейгъамбернен даа эвель япъян антлашувины бозаракъ, иттифакълы муширик ордуларына ярдым эттилер. Муширик арап ордулары чекилип кеткендөн сонъ, Ресулллах оларның къалелерини сарып алды. Барыш истеклерини де ред этти. Ялынъыз сечеджек бир хакемлерининъ береджек укмине разы оладжасыны бильдирди. Еудийлер де хакем оларакъ Са'дны сечтилер. Сонъ Са'дның береджек укми акъкъында бир фикрлешимек ичюн, Эбу Любаабенен къонушмакъ истедилер. Эбу Любаабе барды. Са'дның укми не оладжасыны ондан сорадылар. О да еудийлернинъ союладжасакъларына шарет оларакъ, богъазыны косытерди. Иште, юкъардаки ает Эбу Любаабениң бу арекетлерине шарет эттерек, оны тенкъит этмекте. Бунынъ узерине, Эбу Любаабе озюни месджиттинъ дирегине багълан, ольгенге я да Аллаh тарафындан афу эттельгенге къадар ашап-ичмейджеzinе емин этти. Еди куньден сонъ, байылып къалды. Бунынъ узерине афу этильгинине даир бир ает эндиги).
28. Билинъ ки, малларынъыз ве балаларынъыз бирер имтиан себебидир ве буюк мukяфат Аллаhнынъ къатындадыр.

29. Эй, иман эткенлер! Эгер Аллаһтан къоркъя исенъиз, О, сизге яхшынен яманны айырды этеджек бир анълайыш берир, сучларынызын къапатыр ве сизни багъышлар. Чюнки, Аллаh буюк лютф саибидир.
30. Хатырла ки, кяфирлер сени тутып багълавлары я да ольдирювлери, яхут сени (юрутунъдан) чыкъарувлары ичюн санъя тузакъ къура эдилер. Олар (санъя) тузакъ къургъанларында, Аллаh да (оларгъя) тузакъ къура эди. Чюнки, Аллаh тузакъ къургъанларнынъ энъ эйисидир.
31. Оларгъя аетлеримиз окъулгъан вакъытта дедилер ки: «(Эбет) эшииттик, истесек биз де бунъя бенъзегенини, эльбетте сёйлей билирмиз. Бу эвелькилерни масаларындан башкъя бир шей дегиль».
32. (О кяфирлер) бир вакъытта да: Эй, Аллаhым! Эгер бу Китап сенинъ къатынъдан кельген бир акъикъят исе, усътюмизге коктен таш ягъдыр, яхут бизге элем бериджи бир азап кетир! деген эдилер.
33. Албуки, сен оларнынъ арасында олгъанда, Аллаh оларгъя азап этmez. Ве олар магъфиret тилегенде де, Аллаh оларгъя азап этиджи дегиль.
34. Олар Месджид-и Харамнынъ мутевеллиleri олмагъанлары алда, (му'минлерни) о ерден арткъя чевирир экенлер, Аллаh оларгъя не ичюн азап бермейджек? О ернинь мутевеллиleri такъва саиплеринден башкъалары дегиль. Факъат оларнынъ чокъу буны бильmez.
35. Оларнынъ Бейтуллах янындаки дуалары да сызгъырмакъ ве эль чырпмакътан башкъя шей дегиль. (Эй, кяфирлер!) Инкяр этеяткъан шейлеринъизден отърю, шимди азапны татынъ! (*Ривааетке коре, мушриклерни базы эрекк ве къадынлары Бейтуллахны чыплакъ оларакъ таваф эте эдилер. Таваф эснасында пармакъларыны бир-бирине кечирип агъызларына алып барып, сызгъыралар, бир тарафтан да, эллерини чырпа эдилер. Бу да, иддаларына коре, оларнынъ дуасы эди. Иште, юкъарадаки ает мушриклерни бу вазиетлерине шиарет этмекте*).
36. Шубесиз ки, инкяр эткенлер малларыны (инсанларны) Аллаh ёлундан чыкъармакъ ичюн арджламакъталар. Даа да арджлайджакълар. Амма, сонъунда бу, оларгъя юрек адждыхысы оладжакъ ве энъ сонъунда магълюп оладжакълар. Кяфирликте исрап эткенлер исе, джеэннемге топланаджакълар. (*Бедир ве даа сонъки дженеклерде мушриклер бутюн серветлерини ортагъа къояракъ, Исламны магълюп этмеге ынтылгъанлар, факъат сонъунда episи перишан олгъанлар*).
37. (Бу топлав) Аллаhнынъ писни темизден айырувы (му'минни кяфирден айырувы) ве бутюн пислерниң бир къысмыны дигер бир къысмынынъ усътюне къойып, эписини топларайакъ, джеэннемге атувы ичюнdir. Иште, олар зиянгъя оғърагъанларнынъ озылеридир.
38. Инкяр эткенлерге (санъя душманлыкътан) вазгечселер, кечмиш гунахларынынъ багъышланаджагъыны сёйле. Ёкъ, кери дёнер иселер, озылеринден эвелькилерниң алы козълерининъ оғондедир!
39. Фитне ортадан къалкъынгъя ве дин тамамен Аллаhнынъки олгъангъя къадар, оларнен дженклешинъ! (Инкярны) токъттасалар, шубесиз ки, Аллаh оларнынъ япъланларыны чокъ яхши корер.
40. Эгер (имандан юзы чевирселер, билинъ ки, Аллаh сизинъ саибинъиздир. О не гузель саип ве не гузель ярдымджыдыр!
41. Эгер Аллаhка ве хакъ иле батылнынъ айырылгъан куню, эки ордунынъ бир-биринен къаршылашкъан куню (Бедир дженкинде) къулымызгъя эндиргенимизге инангъан исенъиз,

билинъ ки, гъанимет оларакъ алгъан эр анги бир шейинъизнинь, беште бири Аллаһъя, Ресулына, онынъ акърабаларына, етимлерге, ёкъсулларгъа ве ёлджугъа аиттир. Аллах эр шайге хакъкъы иле къадирдир.

(Аетте зикр этильген Пейгъамбернинъ акърабалары акъкъында алимлер ихтиляф эткенлер. Шафийге коре, Хашим ве Мутталиб оғыулларыдыр; бир нокътаи назаргъа коре де, садеджесе Хашим оғыулларыдыр; дигер бир фикрге бинаэн, зекят алувлары элял олмагъан акърабалардыр, бир башкъа нокътаи назаргъа коре исе, бутюн Къурейши къабилесидир. Дженкте алынгъан гъаниметлер бешке болюнир. Беште бири аетте сайылгъанларгъа айырылыр. Къалгъаны да дженкке къатылгъан гъазийлерге такъсим этилир).

42. Хатырланъ ки, (Бедир дженкинде) сиз вадийниң якын кенарында (Медине тарафында) эдинъиз, олар да узакъ кенарында (Мекке тарафында) эдилер. Керван да сизден даа ашагъыда (деньиз саилинде) эди. Эгер (дженк ичюн) сёйлешкен олса эдинъиз, сёйлешкен вакътынъыз хусусында ихтиляфкъа тюшер эдинъиз. Факъат Аллаh керекли олгъан эмирни ерине кетрюви, эляк олгъанынъ ачыкъ бир делильнен (козюнен корыгенден соң) эляк олувы, яшагъанынъ да, ачыкъ бир делильнен яшавы ичюн (бойле япты). Чюнки, Аллаh хакъкъы иле эштиджидир, билиджидир.

43. Хатырла ки, Аллаh юкълагъанынъда санъа оларны аз косътерди. Эгер оларны санъа чокъ косътерсе эди, эльбетте чекинеджек ве бу иш акъкында мунакъшагъа киришеджек эдинъиз. Факъат Аллаh (сизни бундан) къурттарды. Шубесиз, О, кальплернинъ озюни билир.

44. Аллаh, оладжакъ бир ишни ерине кетирмек ичюн, (дженк мейданында) къарышлашкъан вакътынъызда оларны сизинъ козылеринъизде аз косътермекте, сизни де оларнынъ козылеринде азалтмакъта. Бутюн ишлер Аллаhкъа дёнер.

45. Эй, иман эткенлер! Эр анги бир топлuluкънен къарышлашкъан вакътынъызда себат этинъ ве Аллаhны чокъ анынъ ки, мувафакъиетке ириширсинъиз.
(Бу ает-и керименинъ шараетине коре, дженк алларында даима Аллаhкъа дуа этмек керек. Къулларны Аллаhны аныувдан узакълаштыражасъ ич бир шей ёкътыр. Айрыджа, сыйкынтылы алларда догърудан-догъру Онъа сыйғынмакъ керек).

46. Аллаh ве Ресулына итаат этинъ, бир-бириңизнен чекишен; соңра къоркъугъа къапылышынъыз да, къуветинъиз кетер. Бир де сабыр этинъ. Чюнки, Аллаh сабыр эткенлернен берабердир.
(Аетте кечкен «риих-рюзгяр» келимесит – къувет, ярдым ве девлет манасында миджаз оларакъ къуланылмакъта).

47. Къопайчораланмакъ, инсанларгъа косътериш япмакъ ве (инсанларны) Аллаh ёлундан чыкъармакъ ичюн, юртларындан чыкъкъанлар (кяфирлер) киби олманъ. Аллаh оларнынъ япъканларынынъ чөвресини саргъандыр.
(Бедир дженкинден эвель Шамдан къайткъан тиджарет керванынынъ башы Эбу Суфьян мусульманлардан бекленген телюкени кечиргенинен, Къурейши ордусына кери къайтувлары ичюн хабер ёллады, факъат Эбу Джихиль: «Ант олсун ки, Бедирге барып да, о ерде шарапларымызынчи имегендже, джариелер къарышмызыда чалғылар чалып, тюркю йырламагъандже ве янымызыда олгъан арапларны тоюргамагъандже, кери къайтмайджасъмыз», деди. Герчи Бедирге келовнен бир иигитлик косътердилер, алма зафер шарабы ерине, олюм къаделерини ютумладылар; джариелер тюркү йырламакъ ерине, агълаштылар; арапларнынъ ач къарныны тоюргамакъ ерине, олар ичюн ачыкъкъан джесэннем чукъурларыны толдурдылар. Иште, бу аетте Аллаh Таала мұ'минлерге олар

киби олмамакъны, такъва саиби олмакъны ве Аллаһъ таянып ишанмакъны эмир этмекте).

48. О вакъытта шейтан оларгъа япқынларыны гузель косытерди де: Бугунь инсанлардан сизге гъалип келеджек кимсе ёкътыр, шубесиз, мен де сизинъ ярдымджынызым, деди. факъат эки орду бир-бирини корыгенинен, артына къайтты ве: Мен сизден узакъым, мен сизинъ коралмагъанларынызыны (мелеклерни) корымектем, мен Аллаһтан къоркъмакътам; Аллаһның азабы шиддетлиdir, деди.
49. О заман мунафықъларнен къальплеринде хасталыкъ олгъанлар, (сиз ичюн): «Буларны динлери алдаткъян», дей эдилер. Албуки, ким Аллаһъ таянса, бильсин ки, Аллаh мутлакъ гъалиптири, икмет саибидир. (Онъя ишанғынны усътюн ве гъалип япаджакъ Одыр. Ёкъса, ордуларның сайы ве силяланув усътюнлиги дегиль).
50. Мелеклер юзлери ве аркъаларына ураракъ ве «Татынъ якъыджи джеэннем азабыны» (диерек), о кяфирлернинъ джанларыны алгъанда, оларны бир корьсе эдинь!
51. Иште бу, эллериңизнен япқынларынызы себебинденди, ёкъса, Аллаh къулларгъа зулум этиджи дегиль.
52. (Буларның кетишаты) тыпкъы Фыравун аиласи ве олардан эвелькилернинъ кетишаты кибидир. (Олар да) Аллаһның аетлерини инкяр эткен эдилер де, Аллаh оларны гунахлары себебинен, якъалагъан эди. Аллаh кучлюдир. Оның джезасы шиддетлиdir.
53. Бу да, бир милlet озылериnde олгъанларны (гузель ахлякъ ве меаретлерни) деньиштиргенге къадар Аллаһның оларгъа берген ниметни деньиштирмейджегинден толайыдыр. Акъикъатен Аллаh эшитиджидир, билиджидир.
54. (Эбет буларның вазиети), Фыравун аиласи ве олардан эвелькилернинъ вазиетине бенъзер. Олар Рабблерининъ аетлерини ялангъа чыкъаргъан эдилер; биз де оларны гунахларындан отырю, эляк эткен эдик ве Фыравун аиласини (деньизде) бағыгъан эдик. Эписи де залымлар эдилер.
55. Аллаh къатында, юрген джанлыларның энъ фенасы кяфирлердир. Чюнки, олар иман этmezлер.
56. Олар озылериңен, антлашув япып, сонъра эр дефасында ич чекинмедин, ахтларыны бозгъан кимселердир.
(Булар Къурайза оғъуллары оларакъ танылған еудий къабилесидир. Пейгъамбер (с.а.) оларнен алейхинде арекет этмемек узъре, антлашув япқынаны алда, мушриклерге силя ярдымында булундылар. Сонъра, унұттықъ, деп узор тиледилер. Текrar антлашув япылды, кене бозуп, Хендек дженекинде мушриклернен бирлешиtiler. Ниает, Ка'б б. Эшреф Меккеге барып, мусульманлар алейхинде меккелилернен иттифакъ япты).
57. Эгер дженкте оларны якъаласанъ, ибret алувлары ичюн, оларнен (оларгъа береджек джезаныңен) аркъаларында булунған кимселерни де дагъыт.
58. (Антлашув япқын) бир къавмның хайнлик япувындан къоркъсанъ, сен де (оларнен япқын ахтынъны) айны шекильде бозгъанынъны оларгъа бильдир. Чюнки, Аллаh хайнлерни севmez.
59. Инкяр эткенлер якъаларыны къуртартгъан санмасынлар. Чюнки, олар (бизни) адживиз быракъалмазлар.
60. Оларгъа (душманларгъа) къаршы кучонъиз еткени къадар къувет ве джихат ичюн бағыланып бесленген атлар озырланъ, онынънен Аллаһның душманыны, сизинъ

дushmanынъызынды олардан башкъа сиз бильмеген, Аллаh бильген (душман) кимсelerни къоркъузырсынъыз. Аллаh ёлунда не арджласанъыз, сизге эксиксиз оденир, сиз асла акъызылкъя огъратылмазсынъыз.

(Бу аетте Аллаh Тааля душмангъа къарышы къувет азырлавумызынды эмир этмекте. Бу къувет – дженкте душмангъа нисбетен устьюнлик төмөн этеджек эр чешит вастадыр. Къара, ава ве денъиз къуветлерине айт бутюн васта ве силялар, къара ве демир ёллар, икътисадий кучь ве дженк техникасы киби шейлер бу къуветке дахильдир).

61. Эгер олар барышкъа янашсалар, сен де онъа янаш ве Аллаhкъа тевеккюль эт, чонки, О, эшитиджидир, билиджидир.
62. Эгер санъа ийле япмакъ истеселер, шуны биль ки, Аллаh санъа кяфидир. О, сени ярдымынен ве му'минлернен дестеклейиджидир.
63. Ве (Аллаh), оларнынъ къальплери бирлештиргендер. Сен ер юзүндө олгъан эр шейни берсе эдинъ, кене оларнынъ гонюллери бирлештирилмаз эдинъ, факъат Аллаh оларны узлаштырып, бирлештириди. Чонки, О, мутлакъ гъалиптири, икмет саибидир.
(Мединели Эвс ве Хазредж къабилелери арасында соңу олмагъан мутхии бир душманлыкъ бар эди. Арапарында къанлы дженклер олгъан ве эр эки тарафнынъ илери кельгенлерinden бир чокъу ольген эди. Узун вакъыт бир-бирлерinden интикъам алмакъ ичюн огъраштылар. Аллаh оларны Исламнен шерефлендиргенинен, интикъам алув дуйгъусыны да олардан алып быракъты, бирлештилер, къуджакълаштылар. Иште, юкъарыдаки аетте бу ве онъа бенъзегенге ишарет этильмекте).
64. Эй, Пейгъамбер! Санъа ве санъа уйгъан му'минлерге Аллаh кяфидир.
65. Эй, Пейгъамбер! Му'минлерни дженкке тешвикъ эт. Эгер сизден сабырлы йигирми адам олса, эки юзге (кяфирге) гъалип келирлер. Эгер сизден юз адам олса, кяфирлерден бинъ адамгъа гъалип келирлер. Чонки, олар анъламагъан бир топлулыкътыр.
66. Шимди Аллаh юкюнъизни енгиллети; сизде зайыфлыкъ олганыны бильди. О алда, сизден сабырлы юз адам олса, (олардан) эки юз адамгъа гъалип келир. Ве, эгер сизден бинъ адам олса, Аллаhнынъ изнинен, (олардан) эки бинъ адамгъа гъалип келирлер. Аллаh сабыр эткенлернен берабердир.
(Ильк заманларда мусульманларнынъ сайысы аз эди, бир адам он адамгъа къарышы дженkleшмеге меджбур эди. Сайылары арткъанынен, Аллаh Тааля юклерини енгиллetti, бир мусульманнынъ эки кяфирге къарышы дженkleшиюви эмир олунды ве сабыр косътерген тақъидирде, гъалебенинъ олар тарфында оладжасы ифаде этильди.
Бедир дженкінде мусульманлар 70 кяфирни эсир алгъан эдилер. Ресулллах (с.а.) бу эсирлер акъкында не киби шейлер япыладжасына даир аркъадашларынен корюши. Нетиджеде фидье алынаракъ, сербест быракъылувларына къарап берильди. Бунынъ узерине ашагъадаки ает назиль олды).
67. Ер юзүндө агъыр баскъянгъадже (куфюрнинъ белини къыргъянгъадже), ич бир Пейгъамберге эсирлери булунувы ярашмаз. Сиз кечиджи дюнья малыны истейсинъиз, албуки, Аллаh (сиз ичюн) ахиретни истей. Аллаh кучлюдир, икмет саибидир.
(Дженкінъ гъаси заферdir. Фидье къарышылғызына къайтарып бермек макъсадынен, душман аскерлерини эсир алмакъа арекет этмек, заферге менфий тесир этеджек исе, бунынъизнен огърашмамакъ керек).
68. Аллаh тарафындан эвельден берильген бир укюм олмаса эди, алгъан фидъенъизден отърю, сизге мытлакъа буюк бир азап токъуныр эди.

(Тефсирджилерге коре, аетте кечкен ве укюм манасында олгъан «китап» – иджтихатта хата япъян муджихидге азап этильмейджели укмидир).

69. Артыкъ эльде эткен гъаниметлеринъизден элял ве темиз оларакъ ашанъ. Ве Аллаһтан къоркъунъ. Шубесиз ки, Аллаһ багъышлайыджы, мерхамет этиджидир.
70. Эй, Пейгъамбер! Элинъиздеки эсирлерге де ки : Эгер Аллаһ къальперинъизде хайыр олгъаныны бильсе, сизден алынгъандан (фидъеден) даа хайырлысыны сизге берир ве сизни багъышлар. Чюнки, Аллаһ багъышлайыджыдыр, мерхамет этиджидир.
(Ривааетке коре, бу ает Аз. Пейгъамберниң эмджееси олуп, Бедир дженекинден соң мушрик эсирлер арасында булунгъан Аббас акъкъында энген.
Аз. Пейгъамбер Аббаскъа эм озю, эм де эки къардашинынъ балалары Акъиль ве Невфель ичюн фидье теклиф эткен; Аббас исе, факъыр олгъаныны айткъан ве «омюрим бою Къурейшике эль ачып тиленейимми?», деген эди.
Азрети Пейгъамбер: «Бедир дженекине къатылыр экен, Умму Фазылгъа эманет эткен алтынларгъа не демели?», дегенинен, Аббас Аз. Пейгъамберниң буны бильгенине айрет эткен ве Ресуллахның Пейгъамберлигини тасдикъ эткен эди).
71. Эгер санъа хайнлик этмек истеселер, (кедерленме, чюнки) даа эвель Аллаһкъа да хайнлик эткен эдилер де, Аллаһ оларгъа нисбетен санъа имкяң ве къудрет берген эди. Аллаһ билиджидир, икмет саибидир.
72. Иман этип де , иджрет эткенлер, Аллаһ ёлунда малларынен, джанларынен джихад эткенлер ве (мухаджирлерни) барындырып, ярдым эткенлер бар я, иште, оларнынъ бир къысмы дигер бир къысмынынъ достларыдыр. Иман этип де, иджрет этмегенлерге кельгенде, олар иджрет эткенге къадар, сизге оларнынъ мирасындан ич бир пай ёктыр. Эгер олар дин хусусында сизден ярдым истеселер, сизнен араларында сөзлешув булунгъан бир къавм алейхине олмадан, (о мусульманларгъа) ярдым этмек узеринъизге борджтыр. Аллаһ япаджакъларынъызды хакъкъы иле корымекте.
(Бу аетке коре, мухаджирлер ве энсар, акъраба олмагъанлары алда, бир-бирилерине варис ола эдилер. Даа соңра садедже акъраба олгъанларнынъ бир-бирилерине варис ола биледжегини бильдирген 75-нджи ает энгенинен, базы тефсирджилерге коре, бу аетниң укми ортадан калдырылгъан).
73. Кяфир олгъанлар да бир-бирилерининъ ярдымджыларыдыр. Эгер сиз оны (Аллаһнынъ эмирлерини) ерине кетирмесенъиз, ер юзүнде бир фитне ве буюк бир фесат олур.
74. Иман этип де, Аллаһ ёлунда иджрет ве джихат эткен, (мухаджирлерни) барындыргъан ве ярдым эткенлер бар я, иште, акъикъий му'минлер олардыр. Олар ичюн магъфирет ве болрызыкъ бардыр.
75. Соңундан иман эткен ве иджрет этип де, сизнен берабер джихад эткенлер де сиздендир. Аллаһнынъ китабына коре, якъын акърабалар бир-бирилерине (варис олмагъя) даа уйгъундыр. Шубесиз ки, Аллаһ эр шейни билиджидир.
(Толайысынен кимнинъ кимге варис оладжасыны О даа эйи билир. Бу ает энгенинен, несеп ёлунен акъраба олмагъанлар бир-бирилерине варис оламадылар).

9. эт-ТЁВБЕ

Тёвбе суреси 129 аеттир. 128 ве 129-нджи аетлер Меккеде, дигерлери Мединеде энген. 104-нджи ает тёвбе иле багълы олгъаны ичюн, суреге бу ад берильген. Суренинъ бундан башкъя бир чокъ ады олуп, энъ мешуры Берааэдир. Бу суренинъ Энфаал суресининъ девамы я да озъ башына бир суре олуп-олмагъаны аякъында ихтиляф барлыгъы ичюн, башында Бисмилляя язылмагъан. Иджертнинъ 9-нджы йылында Аз.Эбу Бекир хадж амири оларакъ, тайин этильген ве мусульманлар хаджгъа ёлланылгъан эди. Бу суре энгенинен, Ресулллах(с.а.) Аллаһнынъ эмирлерини хадждаки инсанларгъа теблигъ этюви ичюн Аз.Алини вазифелendirди. Аз.Али хадж керванына етишкенде Аз.Эбу Бекир: «Амир оларакъ кельдинъми, ёкъса, мемур оларакъмы?», дие сорады; Аз.Али садедже сурени Меккеде хаджиларгъа теблигъ этмеге мемур олгъаныны бильдирди.

Аз.Али байрамнынъ биринджи куню Акъабе джемреси янында аякъып, озюнинъ Пейгъамбер тарафындан ёлланылгъан бир эльчи олгъаныны бильдирди ве бир хутбе окъуды, соңра бу суренинъ башындан 30 я да 40 ает окъуяракъ, деди ки: «Дёрт шейни теблигъ этмеге мемурым: 1. Бу йылдан соң Кябеге ич бир мушрик яқълашмайджакъ. 2. Ич кимсе чыплакъ алда Кябени зиярет этмейджек. 3. Му'минден башкъасы дженнетке кирмейджек. 4. Мушрик къабилелер тарафындан бозулмагъан антлашувлар, антлашув муддетининъ соңуна къадар арекетте къаладжакъ».

1. Аллаh ве Ресулындан оларнен антлашув яптыгъынъыз мушриклерге бир ихтар!
2. (Эй, мушриклер!) Ер юзүнде дёрт ай даа долашынъ. Яхши билинъ ки, сиз Аллаhны адживырып, бирокъаджакъ дегильсинъиз; Аллаh исе, кяфирлерни резиль (ве перишан) этеджек.
3. Хадж-ы экбер (энъ буюк хадж) кунунде Аллаh ве Ресулындан инсанларгъа бир бильдирювдир: Аллаh ве Ресулы мушриклерден узакътыр. Эгер тёвбе этсенъиз, бу сиз ичюн даа хайырлыдыр. Ве эгер юзъ чевирсөнъиз, билинъ ки, сиз Аллаhны адживырып, бирокъаджакъ дегильсинъиз. (Эй, Мұхаммед)! О кяфирлерге элем бериджи бир азапны мүжделе.
4. Анджақъ, озлеринен антлашув яптыгъынъыз мушриклерден (антлашув шартларына уйған) ич бир шейни сизге эксик быракъмагъан ве сизинъ алейхинъизге эр анги бир кимсеге аркъя олмагъанлар (бу укюмнинъ) тышындардыр. Оларнынъ антлашувларыны, муддетлери биткенге къадар, тамамланызы. Аллаh (аякъызылықтан) сакъынгъанларны север.
5. Арам айлар чыкъынанынен, мушреклерни тапкъян еринъизде ольдюринъ; оларны якъаланы, оларны апс этинъ ве оларны эр незарет еринде отурып бекленъ. Эгер тёвбе этселер, намазны дост-догъру кылсалар, зекятны да берселер, артыкъ ёлларыны сербест быракъынъ. Аллаh багъыштайыджы, мерхаметлидир.
6. Ве эгер мушриклерден бири сенден аманлықъ истесе, Аллаhнынъ келямыны эшитип динълегенге къадар, онъя аманлықъ бер, (мусульман олмаса) оны ишанч ичинде булунаджакъ бир ерге етиштир. Иште, бу (яхшылыкъ), оларнынъ бильмеген бир къавм олувларындан толайыдыр.
7. Месджид-и Харамнынъ янында оларнен антлашув япкъанларынъыздан гъайры, мушриклерни Аллаh ве Ресулы янында насыл (мутебер) бир ахты ола билир? Олар сизге нисбетен дюрюст даврангъан муддетлериндже сиз де оларгъя дюрюст давранынъ. Чюнки, Аллаh (ахты бозувдан) сакъынгъанларны север.
(Теғсирдіжилерге коре, аетте истисна этильгенлер, Худайбие антлашувына четтеп оларакъ ишириак эткен Хузейме ве Мудлидж оғыуларыдыр. Къурейши ве оларгъя багълы

(дигер мушириклер антлашувны базгъанлары ичюн, мусульманлар арекетке кечти ве Меккени фетх эттилер. Антлашувны бозмагъан къабилелерге исе токъунмадылар).

8. Насыл ола билир ки! Олар сизге гъалип кельсeler эди, сизинь акъкынызыда не ахт, не де антлашув козетер эдилер. Олар ағызларынен сизни разы эте эдилер, албуки къальплери (бунъа) къаршы чыкъмакъта. Чюнки, оларнынъ чокъу ёлдан чыкъкъанлардыр.
9. Аллаһнынъ аетлерине къаршылыкъ аз бир дегерни (дюнья малыны ве нефсаний истеклерни) сатын алдылар да, (инсанларны) Онынъ ёлундан чыкъардылар. Акъикъатен оларнынъ япаяткъан шейлери не фенадыр!
10. Бир му'мин акъкында не ахт танырлар, не де антлашув. Чюнки, олар баскынджыларнынъ озылериидир.
11. Факъат тёвбе этсе, намаз къылса ве зекят берсе, артыкъ олар динде къардашларыныздыр. Биз бильген бир къавмгъа аетлеримизни бойле беян этмектемиз.
12. Эгер антлашувларындан соң, еминлерини боссалар ве дининъизге уджюм этселер, куфюрниң реберлерине къаршы дженклешинъ. Чюнки, олар еминлери олмагъан адамлардыр. (Оларгъа къаршы дженклешсенъиз) умут этилир ки, куфюрни токътатырлар.
13. (Эй, му'минлер!) Берген сёзлерини бозгъан, Пейгъамберни (юрутундан) чыкъармагъя арекет эткен ве ильк эвеля сизге къаршы дженк башлагъан бир къавмгъа къаршы дженклешмейджексинъизми; ёкъса, олардан къоркъасынызымы? Эгер (акъикъий) му'минлер исенъиз, билинъ ки, Аллаh озюнден къоркъувынъизгъа даа ляйыкътыр.
14. Оларнен дженклешинъ ки, Аллаh сизинъ эллериңизнен оларны джезаландырсын; оларны резиль этсин; сизни оларгъа гъалип япсын ве му'мин топлумынынъ къальplerини ферахландарсын.
15. Ве оларнынъ (му'минлернинъ) къальplerinden опъкени сильсин. Аллаh истегенининъ тёвбесини къабул эттер. Аллаh билиджидир, икмет саибидир.
(Этрафтаки мемлекетлерден Мединеге келип, мусульман олгъандан соң, улькелерине къайткъан му'минлер о ульке халкъы тарафындан эскенджеге алына, бу себептен, оларгъа нисбетен терен бир опъке беслей эдилер. Иште, бу аетте о му'минлернинъ вазиетине ишиарет этиле. Бунъа коре, о эскенджеджилер тёвбе этип, мусульман олсалар, Аллаh Таала оларнынъ тёвбесини де къабул этеджегини бильдирмекте. Чюнки, Аллаh эр шейнинъ икметини пек яшии билир).
16. Ёкъса, Аллаh, сизден джихад этип, Аллаh, Пейгъамбер ве му'минлерден башкъасыны озылериине сырдаш единмегенлерини ортагъа чыкъармадан быракъыладжакъсыныз сандынызымы? Аллаh япъяларыныздан хабердардыр.
(Пейгъамберимиздинъ эмджеسي Аббас б. Абдулмутталиб Бедир дженкинде эсир олгъан вакъытта мусульманлар, муширик олгъаны ве акърабасынен бағыны кескени себебинден, оны айыплагъан эдилер. Аз. Али исе, даа агъыр сёзлер сёйлеген эди. Аббас деди ки: «Бизим фена тарафларымызын сёйлей, эйи тарафларымызын гизлейсинаиз. Биз Месджид-и Харамны абаданлаштырмакътамыз, Кябенинъ бекчилигини япмакътамыз, хаджыларгъа сүв дагъитамыз ве эсирлерни сербест быракъмакътамыз». Бунынъ узерине ашагъыдаки ает энді).
17. Аллаhкъа ортакъ къошкъанлар, озылериинъ кяфирлигине шахсен озылери шаатлыкъ эттер э肯лер, Аллаhнынъ Месджитлерини абаданлаштырмакъ селяхиетлери ёкътыр. Оларнынъ бутюн ишлери заядыр. Ве олар атеште эбедий къаладжакълар.

18. Аллаһның месджитлерини анджакъ Аллаһкъа ве ахирет кунюне иман эткен, намазны дос-догъру кылгъан, зекятны берген ве Аллаһтан башкъасындан къоркъмагъан кимселер абанлаштырыр. Иште, догъру ёлгъа иришкенлерден олувларына умют этильгенлер булардыр.
19. (Эй, мушриклер!) Сиз хаджыларгъа сув бермекни ве Месджид-и Харамны онъармакъны, Аллаһкъа ве ахирет кунюне иман этип де, Аллаһ ёлунда джихад эткенлернинъ иманынен бир тутасынъызмы? Албуки, олар Аллаһ къатында бир дегиллер. Аллаһ залымлар топлулыгъыны хидаетке ириштиремез.
(Бу аетке коре, диндарлыкъ бир тақъым шеклий мерасимлерден эвель, бир иман, тасдиқъ ве Аллаһ ризасы ичюн гъайрет демектир.
Бу шартлар керчеклешикенден соңрадыр ки, хаджыларгъа сув бермек, Месджид-и Харамны онъармакъ ве бакъымыны теминлемек киби хызметлер Аллаһ нездинде бир къыймет ифаде этер).
20. Иман этип де, иджрет эткенлер ве Аллаһ ёлунда малларынен, джанларынен джихад эткенлер, рутбе нокътаи назарындан, Аллаһ къатында даа усътюндирлер. Къуртулышкъа иришкенлер де, иште олардыр.
21. Рабблери оларгъа, тарафындан бир раҳмет ве хошнұтлықынен, озылери ичюн ичинде тюкенmez ниметлер булунгъан дженнетлер мужделер.
22. Олар о ерде әбедий къаладжакълар. Шубесиз ки, Аллаһ къатында буюк мұкяфат бардыр.
23. Эй, иман эткенлер! Эгер күфюрни имандан усътюн корьселер, бабаларынъыз ве къардашларынъызны (били) вели тутманъыз. Сизден ким оларны дост тутса, иште олар залымларынъ озылериидир.
24. Де ки: Эгер бабаларынъыз, оғұуларынъыз, къардашларынъыз, чифтеринъиз, хысым-акърабанъыз къазангъан малларынъыз, кесаткъа оғыравундан къаркъын тиджаретинъиз, хошлангъан мескенлеринъиз сизге Аллаһтан, Ресулындан ве Аллаһ ёлунда джихад этювден даа севимли исе, артықъ Аллаһ әмрини кетиргенге къадар бекленъ. Аллаһ фасықълар таплулыгъыны хидаетке ириштиремез.
(Ресууллах (с.а.) Меккени фетх эткенден соңъ, он эки бинъ адамлықъ бир ордунен Таифтеки Хевазин ве Сакиф къабилелерининъ усътюне юрди. Ислам ордусынынъ чокълугъыны корыген базы мусульманлар: «Бу орду артықъ енъильмез», шеклинде къонушаракъ, озылериин буюк сандылар. Факъат Хунейн вадисинде озылериinden чокъ даа бир мушрик ордусынен къарышлашкъанда, дагъылдылар. Чюнки, олар чокъ олгъанларына ишангъан әдилер. Иште, ашагъыдақи аетте оларның бу вазиетине ишарет этиле).
25. Ант олсун ки, Аллаһ бир чокъ ерде (дженк мейданларында) ве Хунейн дженкинде сизге ярдым эткен әди. Хатырынъыздамы, чокълугъынъыз сизге озюнъизни бегендирген, факъат сизни дагъылувдан къуртарамагъан әди. Ер юзю, бутюн кенишлігіне рагъмен, сизге тар кельген әди, соңунда (дагъыларакъ) кери къайткъан единъиз.
26. Соңра, Аллаһ Ресулынен му'минлер узерине секинетини (сукюнет ве узур дүйгъусы) эндириди, сиз корьмеген ордулар (мелеклер) эндириди де, кяфирлерге азап этти. Иште бу, о кяфирлеринъ джезасыдыр.
27. Соңра, Аллаһ бунынъ артындан кене истегенининъ тёвбесини къабул этер. Зира, Аллаһ багъышлайыджы, мерхаметлидир.
28. Эй, иман эткенлер! Мушриклер анджакъ бир писликтир. Онынъ ичюн бу йыллардан соңъ, Месджид-и Харамгъа якълашмасынлар. Эгер ёкъсуздыкътан къоркъсанъыз, (билинъ ки)

Аллаh истесе, сизни озь лютфинден зенгин этеджектир. Шубесиз, Аллаh эйи билиджиdir, икмет сашибидир.

29. Озылерине Китап берильгенлерден Аллаhкъя ве ахирет кунюне инанмагъан, Аллаh ве Ресулынынъ арам эткенлерини арам саймагъан ве хакъ динни озюне дин эдинмеген кимселернен, алчаларакъ эллеринен верги бергенге къадар дженклешинъ.
30. Еудийлер, Узейр Аллаhнынъ огълудыр, дедилер. Христианлар да, Месих (Иса) Аллаhнынъ огълу, дедилер. Бу оларнынъ агызыларында кевшеген сёзлеридир. (Сёзлерини) даа эвель кяфир олгъан кимселернинъ сёзлерине бенъзетмектелер. Аллаh оларны къахр этсин! Насыл да (хакъдан батылгъа) дёндюрильмектелер!
31. (Еудийлер) Аллаhны быракъып, бильмирлерини (хахамларыны); (христианлар) да рахиплерини ве Мерьем огълу Месихни (Исаны) рабер эдиндилер. Албуки, оларгъа анджакъ тек илихкъа къуллыкъ этювлери эмир олунды. Ондан башкъа танъры ёкътыр. О буларнынъ ортакъ къашкъан шейлеринден узакътыр.
(Еудийлерининъ Мукъаддес Китапларыны ташыгъан сандыкъ бир къач кере душманларынынъ элине кечкен, Мукъаддес Китап баскъындожылыкъкъа огърагъан ве шахсен Аз.Мусагъа берильген левхалар джоюлгъан. Еудий дин адамлары афызаларында къалгъан базы аетлерни парча-парча язгъан эдилер. Бабиль эсаретинде яхши бир языджы олгъан кяхин Эзра сёзнен ве къысмен язылы ривааетлерни бир ерге топлап, еудий мукъаддес китабыны мейдангъа чыкъаргъан эди. Бу хызметлеринден толайы, Эзра Исраил огъулларынынъ сайгъысыны къазангъан, бу сайгъы, вакъты иле, о къадар адден зияде бир нокътагъа чыкъкъан ки, еудийлер, Эзраны Аллаhнанъ огълу сайгъан эдилер. Иште, юкъарыдаки аетте бунъа ишарет этиле).
32. Аллаhнынъ нурыны агызыларынен (уфлеп, сёндюрмек истейлер. Албуки, кяфирлер хошланмасалар да, Аллаh нурыны тамамлавдан асла вазгечmez.
(Тефсирджилерининъ чокъуна коре, аетте кечкен «Аллаhнынъ нуры» Куран-ы Керим я да Ислам динидир).
33. О (Аллаh), мушриклер хошланмасалар да, (озь) динини бутюн динлерге усътюн япмакъ ичюн, ресулыны хидает ве Хакъ Дин иле ёллайыджыдыр.
34. Эй, иман эткенлер! (Билинъ ки), хахамлардан ве рахиплерден бир чокъу инсанларнынъ малларыны акъсыз ёлларнен ашарлар ве (инсанларны) Аллаh ёлундан чевирирлер. Алтын ве кумюшни топлап да, оларны Аллаh ёлунда арджламагъанлар ёкъмы, иште, оларгъа элем бериджи бир азапны мужделе!
(Еудий хахамларынен христиан рахиплери Мукъаддес Китапларындаки аетлерни дюнья менфааты (алгъан къабарлары) къаришылыгъында я денъиштире, я да укмини менфаатлары ёнелишинде ёрумлай эдилер. Хусусен, Аз.Муhammedдинъ Пейгъамберлигинен багълы аетлерни бозуп денъиштирилдер. Иште, юкъарыдаки аетте оларнынъ бу чиркин ишлерине ишарет этильмекте. Айрыджа, алтын ве кумюшни я да мевджут параны, я да малны быракътырып да, зекятыны бермеген, хайырлы ве файдалы ишлерде къулланмагъанларнынъ ахиретте шиддетли азапнен джезалана джасакъларыны да хабер бермекте).
35. (Бу паралар) джеэннем атешинде къыздырылып, буларнен оларнынъ манълайлары, янбашлары ве сыртлары якъыладжакъ куню (оларга денилир ки): «Иште бу, озюнъиз ичюн топлагъан серветинъиздир. Артыкъ топляяткъан шейлеринъизниң (азабыны) татынъ!»
36. Коклерни ве ерни яраткъан кунюнде Аллаhнынъ язысына коре, Аллаh къатында айларнынъ сайысы он эки олуп, булардан дёрдю арам айлардыр. Иште бу, догъру эсаптыр. О айлар

ичинде (Аллаһның къойгъан ясагъыны эзерек) озюнъизге зулум этменъ ве мушриклер сизнен насыл бирлик олуп дженклемеселер, сиз де оларгъа къаршы бирлик олуп дженклемешинъ ве билинъ ки, Аллаһ (фенаалықтандырылған) сакынгъанларнен берабердир. (Аллаһ Тааля коклерни ве ерни яратқъан вакъытта, Айның аректини ойле тертиплемеди ки, ай системасына коре, бир йылда он эки ай мейданғъа кельди ве бир йыл 355 күн олды. Бу айларның адлары бойледир: Мухаррем, Сефер, Ребиуль-эвель, Ребиуль-ахир, Джемадиуль-эвель, Джемадиуль-ахир, Реджеп, Шабан, Рамазан, Шаввель, Зилькъаде, Зильхидждже. Аетте ишарет этильген «арам айлар» – Зилькъаде, Зильхидждже, Мухаррем ве Реджеп айларыдыр ки, бу суренинъ 5-ножи аетинден де анълашылғаны киби, бу айларда дженк ясакъланғыян).

(Джасхилие девринде бир-биринен чарпышимагъа ве таланджылыкъкъа алыкъан арапларгъа ара бермедин, дөрт ай ишанчлы ве барышыкъ ичинде яшамакъ чокъ агъыр келе эди. Оның ичюн Аз.Ибрахим ве Исмаилден берли девам этип кельген бу тертипни джсанлары истегени киби бозмагъа, меселя, Мухаррем айындаки урьметни Сефер айына кечирмеге, дигер арам айларны да огге-арткъа авуыштырмагъа башладылар. Бу ал иджеретнинъ 10-ножы йылына къадар девам этити. Веда хаджында Ресулллах (с.а.) айларның о сене там ерини тапкъаныны анълатты. Ашагъыдаки ает бу вазиетнен бағылыш оларакъ назиль олғыян).

37. (Арам айларны) кечиктирмек, садедже кяфирилкте илери кетмектир. Чюнки, онынъинен, кяфири олғынлар саптырылар. Аллаһның арам япқыанының сыйысыны бозмакъ ве Оның арам къылғынаны элял къылмакъ ичюн (арам айны), бир йыл элял саярлар, бир йыл да арам саярлар. (Бойледже) оларның фена ишлери озылериине гузель косытерилгендер Аллаһ кяфирилер топтулуғыны хидаетке ириштиремез.

(Ресулллах (с.а.) иджеретнинъ 9-ножы йылында Византия императорлығынынъ мусульманларны ёкъ этмек ичюн 40.000 кишилик бир орду азырлап, дженклемешек ичюн сеферге чыкъарғынанда хабердар олды ве Византия императорлығына къариши дженк илян этити. Факъат мунафыкълар Ресулллахның алайхинде тешвиқат яптылар, Византиягъа къариши дженк илян этювнинъ бир фаджиса оладжасыны халкъ арасында яйдалар. Яңы мусульман олғын базы кимселер бу тешвиқаткъа инанды ве дженкке къатылмакъ истемедилер. Факъат Ресулллах ве асхабынъ гъайретинен 30.000 кишилик мусульман ордусы азырланылды ве Тебукке къадар барылды. Душман ордусы мусульманларның кельгенини эшиктенинен, къачып кетти. Иште, бундан соңки аетлер бу сефердеки мусульманларның ве мунафыкъларның арекет ве давранышлары акъкында назиль олғыандыр).

38. Эй, иман эткенлер! Сизге не олды ки: «Аллаһ ёлунда дженкке чыкъынъ!», денильген вакъытта, ерге къакъылып къалмакътасынъыз? Дюнья аятыны ахиреттен устьюн этесинъизми? Факъат дюнья аятынынъ файдасы ахиретнинъ янында пек аз.
39. Эгер (кереккенде дженкке) чыкъмасанъыз, (Аллаһ) сизни пек элем бериджи бир азап иле джезаландырып ве еринъизге сизден башкъа къавм кетирир; сиз (дженкке чыкъмамакънен) Оңыа ич бир заар бералмазсынъыз. Аллаһ эр шейге къадирдир.
40. Эгер сиз оңыа (Ресулллахкъа) ярдым этмесенъиз (бу муим дегиль); оңыа Аллаһ ярдым эткендир. Аслында, кяфирилер оны эки адамдан бири оларакъ, (Эбу Бекирнен бирликтеги Меккеден) чыкъарғын эдилер; Аслында, олар магъарарада эдилер; о аркъадашына: Кедерленме, чюнки, Аллаһ бизнен берабердир, дей эди. Бунынъ узерине Аллаһ оңыа (сүкюнет теминлеген) ишанчыны эндириди, оны сиз корымеген бир ордунен дестекледи ве

кяфир олгъанларның сөзюни алчалтты. Аллаһның сөзю исе, затен юджедир. Чюнки, Аллаһ устьюндир, икмет саибидир.

(Иджрет эснасында мушириклер тарафындан исрарнен такъип этильген Аз. Пейгъамбер (с.а.) ве Аз. Эбу Бекир (р.а.) бир вакъыт Севр магъарасына сыгъынгъан эдилер.

Мушириклерниң аяқъ сеслерини дуя эдилер. Аз. Эбу Бекир (р.а.) къоркъкан эди. Ривааетке коре, мушириклер магъараның киришиндең орюмчек ағыны ве гогерджин ювасыны корыгенинен, ичериде кимсе ёкътыр, дие быракъып кеттилер).

41. (Эй, му'минлер!) Истер енгиль, истер ағыр оларакъ, дженкке чыкъынъ, малларынызnen ве джанларынызnen Аллаһ ёлунда джихад этинъ. Эгер бильсенъиз, бу сиз ичюн даа хайырлыдыр.

(Ает-и керимеде ифаде этильген енгиллик ве ағырлыкъ – шартлар не олса-олсун, дженк къолай олса да, ағыр олса да, суварий олсанъыз да, яян олсанъыз да; зайыф олсанъыз да, къуветли олсанъыз да; зенгин олсанъыз да, факъыр олсанъыз да; къарт олсанъыз да, яш олсанъыз да, дженкке чыкъынъ демектир. Анджакъ даа сонъундан энген 91-нджы аетнен зайыфлар, хасталар ве дженкте арджаламагъа бир шей тапалмайджасакъ къадар факъырлар бу укюмден истисна этильгенлер.

Ресулллах Тебук сеферине чыкъканда, мунафықълар келип, яландан узор беян эттилер, дженкке чыкъмакъ истемедилер. Ресулллах да гонюльсиз дженкке чыкъканлардан затен хайыр кельмейджеғини бильгени ичюн, оларгъа изин берди. Бунынъ узерине ашагъыдаки аетлер назиль олды).

42. Эгер якъын бир дюнья малы ве къолай бир ёлджулыкъ олса эди, (о мунафықълар) мытлакъса санъа уйып, пешинъден келир эдилер. Факъат мешакъатлы ёл оларгъа узакъ кельди. Герчи олар: «Кучюмиз етсе эди, мытлакъса сизнен берабер чыкъар эдик», дие озылерини эляк этеджек киби, Аллаһкъа емин этеджеклер. Албуки, Аллаһ оларның мытлакъя яланджы олгъанларыны бильмекте.
43. Аллаһ сени афу эти. Факъат дөгъру сёйлегенлер санъа яхшыджа белли олуп, сен яланджыларны бильгенинъе къадар оларгъа ничюн изин бердинъ?
44. Аллаһкъа ве ахирет кунюне иман эткенлер малларынен, джанларынен дженклемшовден (артта къалмакъ ичюн) сенден изин истемезлер. Аллаһ тақъва саиплерини пек яхши билир.
45. Анджакъ, Аллаһкъа ве ахирет кунюне инанмагъан, къальпleri шубеге тюшип, шубелери ичинде боджалагъанлар сенден изин истерлер.
46. Эгер олар (дженкке) чыкъмакъ истесе эдилер, эльбетте бунынъ ичюн бир азырлыкъ япар эдилер. Факъат Аллаһ оларның давранышларыны чиркин корьди ве оларны кери къойды; оларгъа: «Отурғынларнен (къадын ве балаларнен) берабер отурынъ!», денильди.
47. Эгер аранызыда (олар да дежнкке) чыкъса эдилер, сизге бозгъунджылыкътан башкъа бир шей олмаз эди ве мытлакъа фитне чыкъармакъ истеерек, аранызыда чапышыр эдилер. Аранызыда оларгъа яхшыджа къулакъ асаджакълар да бар. Аллаһ залымларны гъает яхши билир.
48. Ант олсун, олар эвельден де фитне чыкъармакъ истеген ве санъа нидже ишлер чыкъарған эдилер. Ниает, хакъ кельди ве олар, истемегенлери алда, Аллаһның эмри ерини тапты. *(Мунафықълар эсасен янъы мусульман олгъанларны Исламдан сувутмакъ, ағыр вакъытларда маневиетлерини бозмакъ ичюн ич бир фырсатны къачырмай эдилер.* Ресулллах (с.а.) аятта олгъан муддетте оларның бу гъайретлери нетиджесиз къалгъан; Аллаһның ярдымы Пейгъамбер ве асхабының илери кельгенлерининъ гъайретлери

къарышында мунафыкълар Исламның инкишафы ве яйылувины токътатув эмеллеринде мұвафакъиет къазаналмагъан әдилер).

49. Олардан ойлеси де бар ки: «Манъя изин бер, мени фитнеге тюшюрме», дер. Билесинъиз ки, олар затен фитнеге тюшкенлердир. Джәэннем қағирлерни мытлакъа сарып аладжакъ. (*Мунафыкълардан базылары къадынларға зияде мейлли олгъанларыны, бу дженекке къатылсалар, урум къызларыны коръгендже, нефислерине аким оламайджакъларыны, буның да олар ичюн бир фитне оладжагъыны оғге суререк, озынеринин сеферден къалдырылувларыны истеген әдилер*).
50. Эгер санъа бир әйлилк иришсе, бу оларны кедерленидирир. Ве эгер башынъа бир мусибет кельсе: «Яхши ки, биз даа эвель тедбиrimизни алгъанмыз», дерлер ве кибирленерек, дёнюп кетерлер.
51. Де ки: Аллаһның биз ичюн язғанындан башкъасы бизге асла иришmez. О, бизим мевлямымздыр. Оның ичюн мұ'минлер ялынъыз Аллаһқъа таянып ишансынлар.
52. Де ки: Сиз, биз ичюн анджакъ эки яхшылықтан бирини беклемектесинъиз. Биз де Аллаһның я озы къатындан, я да бизим элимизнен сизге бир азап берювини беклемектемиз. Айды, беклен; шубесиз, биз де сизнен берабер беклемектемиз.
53. Де ки: Истер гонъюлли беринъ, истер гонъюльсиз, сизден (садакъа) асла къабул олунмайджакъ. Чюнки, сиз ёлдан чыкъқынан бир топлулық олдынъыз.
54. Оларның арджамаларының къабул этилювине мани олгъан, оларның Аллаh ве Ресулыны инкяр этювлери, намазгъа анджакъ эринерек келювлери ве истемеерек арджлавларындан башкъа бир шей дегильдир.
55. (Эй, Мұхаммед!) Оларның маллары ве балалары сенде куньджилик дөгүрмасын. Чюнки, Аллаh буларнен анджакъ, дюнья аятында азапларыны зияделештиремекни ве оларның қағир оларакъ джанлары чыкъувины истемекте.
56. (О мунафыкълар) мытлакъа сизден олгъанларына даир Аллаһқъа емин этерлер. Албуки, олар сизден дегиллер, факъат олар (къылычларыныздан) къоркъынан бир топлумдыр.
57. Эгер сыгъынаджакъ бир ер яхут (барына биледжек) магъараптар, я да (сокъула биледжек) бир делик тапсалар эди, чопышаракъ, о тарафқъа ёнелип кетер әдилер. (*Ривааетке коре, Ресулллах (с.а.) бир гъаниметни болюштиргенде, Темиим оғъулларындан Зу'ль Хувайсыра адлы бириси: «Я, Ресулллах! Адалетни козет», деди. Буның узерине Ресулллах: «Ойлеми! Мен де адалетни козетмесем, артық ким адалет япар?», дие джесевап берди. Иште, ашагъыдаки ает бунынънен бағылы оларакъ эндирильди*).
58. Олардан садакъаларның (такъсиматы) хусусында сени айыплагъанлар да бардыр. Садакъалардан оларгъа да (бир пай) берильсе, разы олурлар, шаёт оларгъа садакъалардан берильмесе, аман къызышырлар.
59. Эгер олар Аллаh ве Ресулының озынерине бергенине разы олуп: «Аллаh бизге етер, якъында бизге Аллаh да лютфинден береджек, Ресулы да. Биз ялынъыз Аллаһқъа рагъбет этиджилермиз», деселер эди (даа яхши олур эди).
60. Садакъалар (зекятлар) Аллаһтан бир фарз оларакъ, анджакъ факъырларгъа, ёкъсулларгъа, (зекят топлагъан) мемурларгъа, гонъюллери (Исялмгъа) исиндириледжек олгъанларгъа, (урриетлерини сатын алмагъа чалышкъан) хызметкярларгъа, борджалуларгъа, Аллаh ёлунда чалышып, джихад эткенлерге, ёлджугъа аиттир. Аллаh пек яхши билиджидир, икмет саибидир.

61. (Кене о мунафыкълардан:) О (Пейгъамбер, эр сёйленгенни динълеген) бир къулакътыр, диерек, Пейгъамберни ынджыткъанлар да бардыр. Де ки: О, сиз ичюн бир хайыр къулагъыдыр. Чюнки, о Аллаһкъа инаныр, му'минлерге ишаныр ве о, сизден иман эткенлер ичюн де бир раҳметтири. Аллаһның Ресулына эзиет эткенлер ичюн мытлакъя элем бериджи бир азап бардыр.
62. Разылыгъынызын алмакъ ичюн сизге (келип) Аллаһкъа ант ичерлер. Эгер му'мин иселер, Аллаh ве Ресулыны разы этювлери даа дагърудыр.
63. (Аля) бильмединерми ки, ким Аллаh ве Ресулына къаршы чыкъса, эльбетте онынъ ичюн ичинде эбедий къаладжагъы джеэннем атеши бардыр. Иште, бу – буюк резилликтir.
64. Мунафыкълар къальплеринде олгъаныны озълерине хабер береджек бир суренинъ му'минлерге эндирелювинден чекинирлер. Де ки: Сиз алай этинъ! Аллаh о чекинген шейинъизни ортагъя чыкъараджакъ.
65. Эгер оларгъя, (ничюн алай эткенлерини) сорасань, эльбетте, биз садедже лафкъя далгъан, шакъалаша эдик, дерлер. Де ки: Аллаһнынъ, Онынъ аетлерининъ ве Онынъ Пейгъамберининъ усътюндөн кульмектесинъизми?
(Ривааетке коре, Ресулллаh (с.а.) Тебук сеферине кеткенде мунафыкълардан бир топу Ресулллаh ақъкында: «Шу адамнынъ алына бакъынъ, Шам сарайларыны фетх этмек истей. О нереде, Шам сарайларыны фетх этмек нереде!», диерек оны ақъсымладылар ве ақъкында эмииш-демииш даркъаттылар. Вазиет Ресулллаhкъа вахий иле бильдирильди. Мунафыкълар чагъырылып, олардан не ичюн бойле япъянлары соралгъанда, инкяр эттилер ве «Ёлджулыкъ заметини унуттырмакъ ичюн шакъалаша эдик», шеклинде ялан сейледилер. Иште, юкъарыдаки ает бу мунафыкълар ақъкында назиль олгъан).
66. (Бошуна) узор тилеменъ; чюнки, сиз иман эткендөн соң, текrar кяфир олдынъыз. Сизден (төвбе эткен) бир топны багъышласакъ биле, бир топуна да, сучлы олгъанларындан толайы, азап береджекмиз.
67. Мунафыкъ эркеклер ве мунафыкъ къадынлар (сизден дегиль), бир-бирилериндендер. Олар феналыкъыны эмир эттер, эйиликтен узакълаштырыр ве хасислик эттерлер. Олар Аллаhны унуттылар. Аллаh да оларны унутты! Чюнки, мунафыкълар фасыкъларнынъ озюдирлер.
(Аллаhнынъ мунафыкъларны унутувыт – ярдымыны, хидаетини ве раҳметини кесюви, мунафыкълыкълары себебинден, оларны унутылған ве терк этильген бир вазиетте быракъувыдыр. Бунъа коре, Аллаhнынъ мунафыкъларны унутуви миджазий манададыр. Зира, Аллаh унумакътан узакътыр).
68. Аллаh эркек мунафыкъларгъя да, къадын мунафыкъларгъя да, кяфирлерге де ичинде эбедий къаладжакълары джеэннем атешини ваде этти. О, оларгъя етер. Аллаh оларгъя лянет эткendir! Олар ичюн девамлы бир азап бар.
69. (Эй, мунафыкълар! Сиз де) сизден эвелькилер киби (яптынъыз). Олар къуветтен сизден даа усътюн, мал ве эвлятлары даа чокъ эди. Олар (дюнья малындан) пайларына тюшкенинден файдаландылар. Иште, сизден эвелькилер пайларына насыл тюшкенинден файдалангъан олсалар, сиз де пайынъызгъя тюшкенинден файдаландынъыз ве (батылгъя) далгъанлар киби, сиз де далдынъыз. Иште, оларнынъ амеллери дюньяда да, ахиретте де бошуна кеткendir ве олар зиянгъя оғырагъанларнынъ озюдирлер.
70. Олрға озылеринден эвелькилернинъ, Нуh, Аад ве Семууд къавмларынынъ, Ибрахим къавмынынъ, Медъен халкъынынъ ве алт-усыт олгъан шеэрлернинъ хабери кельмедини? Пейгъамбери оларгъя ап-ачыкъ муджизелер кетирген эди. Демек ки, Аллаh оларгъя зулум

этмейджек эди, факъат олар озъ-озълерине зулум этмекте эдилер.

(Аеттө зикр этильген къавмларгъа пейгъамберлер муджизелернен кельдилер. Факъат бу къавмлар пейгъамберлерини яланджылар дедилер. Аллаh Тааля да эр бирини бир фелякетнен эляк этти: Нуh Пейгъамбер озъ къавмына ёлланылды. Къавмы оны инкяр эткенинен, мешур Нуh туфанында бөгъулып эляк олдылар. Аад къавмына нууд Пейгъамбер ёлланылды. Олар шиддепли рузъяр иле эляк олды; Семууд къавмына Саалих Пейгъамбер ёлланылды. Олар да зельзеде иле эляк олдылар. Аз.Ибрахимнинъ къавмы исе, синекнен эляк олды; Медъен халкъына Шуайб Пейгъамбер ёлланылған эди, олар атешнен эляк олдылар. Шеэрлери алт-усыт оларакъ, эляк олгъан къавм исе, Луут Пейгъамберниң къавмыдыр.)

71. Му'мин эркеклернен му'мин каданлар да бир-бирилерининъ велилеридир. Олар яхшылыкъыны эмир эттер, феналыкътан мен этерлер, намазны дос-догъру кылар, зекятны берилер, Аллаh ве Ресулына итаат этерлер. Иште, оларгъа Аллаh раҳмет этеджек. Шубесиз, Аллаh азиздир, икмет саибидир.
(Ичтимай шуур, шахысларның диний ве ахлякъий къусурлары ве феналыкъларына нисбетен де дикъкъатлы олмагъа меджбурдыр. Юкъырдақи аеттө, къадын олсун, эркек олсун, му'минлернинъ бир-бирилерине эйиликни эмир этти, феналыкътан мен этювлери, араларындаки достлукъ бағзы ве къардашлыкъының зарурий бир нетиджеси олгъанына ишарет этиле. Бу вазифе ве месулиет джынситет фаркъы назарда тутулмадан, Ислам топтулыгъының бутюн азаларына юкленгендир).
72. Аллаh му'мин эркеклерге ве му'мин къадынларгъа, ичинде эбедий къалмакъ узыре, астындан ирмакълар ақъкъан дженнетлер ве Адн дженнетлеринде гузель мескенлер ваде этти. Аллаhның ризасы исе, эписинден буюктiri. Иште, буюк къуртулыш да будыр.
(Аллаh Тааля иман этти, гузель амеллер шилегенлерге юкъарыдақи аеттө ве даа бир чокъ башикъа аетлерде чешит дженнет ниметлери ваде эткен. Факъат бу ает Аллаh ризасының бутюн мұкяфатлардан даа усытюн олгъаныны билдирмекте ве бойледже, диний ве ахлякъий вазифелернинъ энъ юксек гъаеси – «Аллаh ризасы» олгъаныны ортагъа къоймакъта. Чюнки, дигер дженнет ниметлери даа зияде бедений ве иссий талаптарымыз олгъаны алда, Аллаh ризасы рухумызының талабы ве истегидир).
73. Эй, Пейгъамбер! Кяфирлерге ве мунафыкъларгъа къаршы джихад эт, оларгъа къаршы серт давран. Оларның бараджакъ ерлери джәэннемдир. О не фена бир барыладжакъ ердир!
(Ресулллах (с.а.) Тебукте душманны беклегенде, онъа вахийлер келе ве о дженктен артта къалғанларны девамлы айыплай эди. Джеляс б. Сүвейд адлы бир мунафыкъ деди ки: «Эгер Мұхаммеднинъ къардашларымыз ичюн сёйлекенлерди додъру исе, эшеклерден алчакъ олайыкъ!» Бу сёзни эшиккен Амир б. Къайс дер'ал джевап берди: «Мұхаммед мұаккьакъ додъру сёйлей. Сиз исе, эшеклерден алчакъсынызы!». Ресулллах Мединеге къайткъанынен, Амир вазиетни Пейгъамберге аньлатты... Джеляс: «Манъа ифтира эте», диерек, сёйлекенлерини инкяр этти. Ресулллах эр экисининъ де минбернинъ оғюнде емин этювлери эмир этти. Эр экиси де озылерининъ додъру олгъанларына емин эттилер. Анджакъ, Амир емиден соң, эллери котеререк: «Я Рабб, додъру сёйлекенни тасдикъ эткен, яланджыны тасдикъ эттеген бир аетни Пейгъамберинъе ёлла», дие дуа этти; Ресулллахнен дигер му'минлер де: «Амин», дедилер. Аман ашагъыдақи ает назиль олды. Джеляс къабаатыны итираф этти ве тёвбеге кельди).
74. (Эй, Мұхаммед! О сёзлерни) сёйлемегенлерине даир Аллаhкъа емин этмектелер. Албуки, о куфюр сёзни, эльбетте сёйледилер ве мусульман олгъандан соң, кяфир олдылар. Беджералмайджакъ бир шейлерге (Пейгъамберге сүйкест япмагъа) де арекет эттилер. Ве

ялынъыз Аллаh ве Ресулы озы лютфлеринден оларны зенгинлештиргени ичюн, очь алмагъа къозгъалдылар. Эгер тёвбе этселер, олар ичюн даа хайырлы олур. Юзы чевирсeler, Аллаh аларны дюнъяда да, ахиретте де, элем бериджи бир азапкъа огъратаджакъ. Ер юзунде оларның не досту, не де ярдымджысы барды.

(Мединелинерниң бир къысмы факъыр эди. Ресулллах кельгенден соң зенгинлештилер. Даа соңра мунафыкълар нанкорълик этип, Пейгъамберге феналыкъ эттеге къозгъалдылар).

75. Олардан кими де, эгер Аллаh лютф ве кереминден бизге берсе, мытлакъа садакъа береджекмиз ве, эльбетте, биз салихлерден олаждакъымыз! дие Аллаhкъа ант эти.
76. Факъат Аллаh лютфинден оларгъа (зенгинлик) бергенинен, онда хасислик этип, (Аллаhның эмринден) юзы чевиререк, сёзлерinden къайттылар.
77. Ниает, Аллаhкъа берген сёзлерinden къайткъанларындан ве ялан сёйлегенлеринден толайы, Аллаh озюнен къаршылашаджакъ куньлерине къадар оларның къальбине нифакъ (эки юзлюлик) сокъты.
78. (Мунафыкълар), Аллаh, оларның сырны да, фысылтыларыны да бильгенини ве гъайбларны (гизли шейлерни) пек яхшы билиджи олгъаныны аля анъламадылармы?
79. Садакъалар хусусында, му'минлерден гоньюолли бергенлери ве кучлеринин еткенинден башкъасыны тапалмагъанларны чекиштирип, оларнен алай эткенлер бар я, Аллаh, иште, оларны масхарагъа чевиргендир. Ве олар ичюн элем бериджи азап бардыр.
(Муныфыкъларның буюги Абдуллах б. Убейй олюм хасталығына яқаланғыан вакътында оғылу Абдуллах, Ресулллах (с.а.)къа келерек, бабасы ичюн истигъфар этювini истеди. Абдуллах халис бир мусульман олгъаны ичюн Ресулллах оның хатирини къырмады ве бабасының афу этилюви ичюн Аллаhкъа дуа этти. Буның узерине ашагъыдаки ает назиль олды).
80. (Эй, Мұхаммед!) Олар ичюн, истер афу тиле, истер тилеме; олар ичюн етмиш кере афу тилесенъ де, Аллаh оларны асла афу этмейджек. Бу оларның Аллаh ве Ресулыны инкяр этювлери себебиндендер. Аллаh фасыкълар топлулығыны хидаетке ириштиrmез.
81. Аллаhның Ресулына мухалефет этмек ичюн артта къалғъанлар (сеферге чыкъмайып) отурувларынен севиндилер; малларынен, джанларынен Аллаh ёлунда джихад этмекни чиркин корьдилер; «Бу сыйджакъта сеферге чыкъманъ», дедилер. Де ки: «Джеэннем атеши даа сыйджакътыр!» Кешке анъласалар эди!
82. Артыкъ къазанаяткъанларының джезасы оларакъ аз кульсинлер, чокъ агъласынлар!
(Ишлеген гунахларының ахиреттеки джезасы шиддептилидир. Оның ичюн оларның күлювлери дегиль, агъламалары керекип).
83. Эгер Аллаh сени олардан бир топуның янына къайтарыр да (Тебук сеферинден Мединеге къайтыр да, башкъа бир дженкке сеннен берабер) чыкъмакъ ичюн сенден изин истесeler, де ки: Меннен берабер асла чыкъмайджакъсыныз ве душмангъа къаршы меннен берабер асла дженклемейджексинъиз! Чюнки, сиз биринджи кере (Тебук сеферинде) еринъизде къалмагъа разы олдунъыз. Шимди де артта къалғъанларнен (къадын ве балаларнен) берабер отурынъ!
84. Олардан ольген ич бирине асла намаз къылма; оның къабри башында да турма! Чюнки, олар Аллаh ве Ресулыны инкяр эттилер ве фасыкъ оларакъ ольдилер.

85. Оларның маллары ве балалары сенде куньджилик дөгъурмасын. Чюнки, Аллаh буларнен анджақъ дюньяда оларның азапларыны чокълаштырмакъны ве оларның кяфир оларакъ джанлары къыйынлыкънен чыкъывуны истей.
86. «Аллаhкъа инанынъ, Ресулынен берабер джихад этинъ», дие бир суре эндирильген вакъытта, олардан сервет саibi олгъанлар, сенден изин истедилер ве: Бизни быракъ, (эвлеринде) отургъанларнен берабер олайыкъ, дедилер.
87. Артта къалгъан къадынларнен берабер олмагъа разы олдылар, оларның къальплериne муурь урулды. Бу себептен олар аньламазлар.
(Яни мұнағықъылары себебинен, басиремтлері бағыланған ве бу себептен, гъазийлернен бирліктे олмакъ ерине, къадынлар, балалар ве аджизлернен бирліктे эвлеринде къалгъан бу инсанлар хакъының керчеклешиовы ве феналыкъының ортадан къалдырылуы оғзуруна дженклемекнин маиетини аньламазлар).
88. Факъат Пейгъембер ве онынънен берабер инангъанлар малларынен, джанларынен джихад эттилер. Иште, бутюн хайырлар оларныңдыр ве олар къуртулышкъа иришкенлернинъ озылеридир.
(Аетте кечкен «бутюн хайырлар» – хакъының зафери, акимиети ве бу оғыурда дженклемекнелернинъ эльде эткен дюньявий ве ухревий ниметлеридир).
89. Аллаh оларгъа ичинде эбедий къаладжакъ ве земинinden ирмакълар акъыкъан дженнетлер азырлагъандыр. Иште, буюк къазанч будыр.
90. Бедевийлерден, (узюрлери олгъаныны) идда эткенлер, озылерине изин берильсін, дие кельдилер. Аллаh ве Ресулына ялан сёйлегенлер де отурып къалдылар. Олардан кяфир олгъанларгъа элем бериджи бир азап иришеджектір.
91. Аллаh ве Ресулы ичюн (инсанларгъа) огют берген такъдирлеринде, зайыфларгъа, хасталаргъа ве (дженкте) арджлайджакъ бир шей тапалмагъанларгъа гунах ёкътыр. Зира, яхшылыкъ эткенлернинъ алейхине бир ёл (месулиет) ёкътыр. Аллаh чокъ бағышлайыджы ве чокъ мерхаметлидир.
(Хаста, зайыф ве факъырлар мемлекетлеринде къалгъанларында фитнеге ер берmez, ялан хаберлер даркъатмаз, дженкке къатылған муджахидлернинъ айлелерине ярдымжы олур ве гузель амель шилеселер, дженкке къатылмагъанларындан отырю, оларгъа бир гунах ёкъ. Анджакъ буларның дженкке къатылувларының ясакъ олгъанына даир ич бир эмир де ёкъ. Бу сыныфлардан бири артта хызметлерде чалышмакъ узьре ве ордугъа юк олмамакъ шартынен, дженкке къатыла билелер).
92. Озылерине минмеге бир шей теминлеменъ ичюн санъа кельгенлеринде: Сизни миндирежек бир шей тапалмайым, дегендже, арджлайджакъ бир шей тапалмагъанларындан толайы, кедерден козълери яш тёкерек дёнген кимселерге де (месулиетлик ёкъ).
(Асхаб-ы кирамдан чокъ фактыв олгъан бир топ Тебук сеферине къатылмакъ истеген, фактат ашайджасакъ, киеджек ве минеджек шей тапалмагъан эдилер. Буларны темин этюви ичюн Пейгъамбер (с.а.)ге мураджсаат эттилер. О даа оларны миндирип ёллайджасакъ бир шей тапалмагъаныны бильдиргенинен, кедерлеринден ағъляяракъ, кери къайттыллар. Иште, юкъарыдақи аетте буларгъа ишарет этиле).
93. Месулиетлик, анджақъ зенгин олгъанлары алда, сенден изин истегенлергедир. Чюнки, олар артта къалгъан къадынларнен берабер олмагъа разы олдылар. Аллаh да оларның къальплерини муурьледи, артыкъ олар (ненинъ дөгъру олгъыны) бильмезлер.

94. (Сеферден) оларгъа къайтқыан вакътынызыда сизге узор беян этеджеклер. Де ки: (Бошуна) узор тилеменъ! Сизге асла инанмаймыз; чонки, Аллаh хаберлеринъизни бизге бильдиргендер. (Бундан сонъки) амелинъизни Аллаh да кореджек, Ресулы да. Сонъра корюльгенини ве корюльмегенини бильгенге дёндюриледжексинъиз де, япаяткъанларынызы сизге хабер береджек.
95. Оларның янына дёнген вакътынызыда сизге озылеринден (оларны джезаландырувдан) вазгечиүинъиз ичюн Аллаh адына ант ичеджеклер. Артыкъ олардан юз чевириң. Чонки, олар пислердир. Къазанаяткъанларына (фена ишлерине) къаршылыкъ джеза оларакъ бараджакъ ерлери джеэннемдир.
(Бу аетте зенгин олгъаны алда, ялынъыз къоркъуларындан ве динге нисбетен садакъатсызлыкъларындан толайы, дженкке къатылмагъан, сонъра да Аллаh адына емин этерек, эсассыз узорлерни илери сюрген мунафыкъларның «мурдар» – «пис» олгъанлары ифаде этильген. Чонки, мунафыкъ самимиетсизdir; не му'mин киби иманыны ачыкъ ортагъа къоя билир, не де кяфир киби куфрини илян этер. О шахсиетсиз ве фикирсизdir. Озы менфаатлары ичюн чешит ренкке кирерлер. Иште, Къур'анның «мурдар» дегени бу джиренч табиат ве фена ахлякътыр).
96. Олардан разы олурсынызы, дие сизге емин этеджеклер. Факъат сиз олардан разы олсанызы биле, Аллаh фасыкълар топлулыгъындан асла разы олмаз.
97. Бедевийлер, кяфирлик ве мунафыкълыкъ итибарынен, эм даа бетер, эм де Аллаhның Ресулына эндириген къанунларыны танымамагъа даа уйгъундыр. Аллаh чокъ эйи билиджидир, икмет саибидир.
98. Бедевийлерден ойлеси бар ки, (Аллаh ёлунда) арджлайджагъыны бедава саяр ве сизинъ башынъызгъа белялар келювини беклер. (Беклегенлери) о фена беля озы башларына кельгендер. Аллаh пек яхши эшитиджи, чокъ яхши билиджидир.
99. Бедевийлерден ойлеси де бар ки, Аллаhкъа ве ахирет кунюне инаныр, (хайыр ичюн) арджлайджагъыны Аллаh къатында якъынлыкъкъа ве Пейгъамбернинъ дуаларыны алмагъа весиле япар. Билесинъиз ки, о (ардлагъан маллары, Аллаh къатында) олар ичюн бир якъынлыкътыр. Аллаh оларны раҳметине (дженнетине) къояджакъ. Шубесиз, Аллаh багъышлайыджы ве мерхаметлидир.
100. (Ислам динине кирмек хусусында) огге кечкен ильк мухаджирлер ве энсар иле оларгъа гузелликнен табий олгъанлар бар я, иште, Аллаh олардан разы олгъандыр, олар да Аллаhтан разы олгъандырлар. Аллаh оларгъа, ичинде эбедий къаладжакълары, земининден ирмакълар акъкъан дженнетлер азырлагъан. Иште, бу буюк къуртулыштыр.
101. Этрафынызыдаки бедевий араплардан ве Медине халкъындан бир такъым мунафыкълар бар ки, мунафыкълыкъта меарет къазангъандырлар. Сен оларны бильмезсинъ, биз билирмиз оларны. Оларгъа эки кере азап этеджекмиз, сонърадан олар буюк бир азапкъа итекленеджеклер.
(Бир такъым мунафыкълар эки юзлюлукте о дередже меарет къазангъан эдилер ки, кескин зекя ве ферасетине рагъмен, Пейгъамбер (с.а.) оларның мунафыкъ олгъанларыны сезалмай эди. Анджаекъ, Аллаhтан бир вахий кельсе, о вакъыт вазиетлерини анълай эди. Чонки, мунафыкълар озылерине келе биледжек энъ уфакъ тенъкъит нокъталарыны биле ве онъа коре даврана эдилер).
102. Дигерлери исе, гунахларыны итираф эттилер, яхши бир амельни дигер фена бир амельнен къарыштырдылар. (Тёвбе этселер) умут этилир ки, Аллаh оларның тёвбесини къабул эттер. Чонки, Аллаh чокъ багъышлайыджы ве пек мерхаметлидир.

(Тебук сеферинден артта къалгъан бир топ, хаталарыны анълан, пешман олгъанларындан сонъ, озылерини джасмининъ диреклерине багъладылар ве Аллаh Ресулы чезмегендже озылерини чезмейджеклерине емин эттилер. Ресулллах (с.а.) (сеферден къайткъандан сонъ, оларның вазиетини анълагъанынен, буюрды ки : Акъларында эмир алынгъангъа къадар мен де оларны чезмейджегиме емин этерим. Соңра бу ает энгениен оларны чезди).

103. Оларның малларындан садакъа ал; бунынъен оларны (гунахлардан) темизлерсинъ, оларны арындырып юджельтирисинъ. Ве олар ичюн дуа эт. Чюнки, сенинъ дуанъ олар ичюн сукюнеттир (оларны ятыштырып). Аллаh эшитиджидир, билиджидир.
104. Аллаhның, къулларының тёвбесини кабул этеджегини, садакъаларны кери чевирмейджегини ве Аллаhның тёvbени чокъ къабул этиджи ве пек мерхаметли олгъаныны аля бильмезлерми?
105. Де ки: (Япаджагынызыны) япынъ! Амелинъизни Аллаh да, Ресулы да, му'минлер де кореджек. Соңра корюльгенни ве корюльмененни бильген Аллаhкъа дёндюриледжексинъиз де, о сизге япаяткъанларынызыны хабер береджек.
106. (Сеферге къатылмагъанлардан) дигер бир топу да Аллаhның эмрине быракъылгъандырлар. О, буларгъа я азап эттер, я да тёvbelerини къабул эттер. Аллаh чокъ билиджидир, икмет саибидир.
(Аллаh Тааля дженкенте артта къалгъанларны учь топкъа айырды:
1. Мунафыкълыкъыны озылерине табиат эткенлер.
2. Гунахларыны итираф эткенден сонъ, тёvbе этип, кедерлерини анълаткъан ве бу огъурда малларыны феда эткенлер.
3. Не итираф, не де тёvbе эткенлердир ки, булар акъкъында 118-нджи ает назиль олгъан).
107. (Мунафыкълар арасында) бир де (му'минлерге) заар бермек, (хакъны) инкяр этмек, му'минлернинъ арасына айрылыкъ сокъмакъ ве даа эвель Аллаh ве Ресулына къаршы дженклешкен адамны беклемек ичюн бир Месджит къургъанлар ве: (Бунынъен) яхшылыктан башкъа бир шей истемедик, дие мытлакъа емин этеджек олгъанлар да бар. Албуки, Аллаh оларның кесен-кес яланджы олгъанларына шаатлыкъ эттер.
108. Онынъ ичинде асла намаз къылма! Ильк куньден такъва узерине къурылгъан Месджит (Куба Месджиди) ичинде намаз къылувиның, эльбетте даа догърудыр. Онда темизленмекни севген адамлар бар. Аллаh да чокъ темизленгенлерни север.
109. Бинасыны Аллаh къоркъусы ве ризасы ичюн къургъан кимсе даа хайырлымы, ёкъса, бинасыны йыкъыладжакъ бир ярның кенарына къурып, онынъен берабер озю де чёкюп, джеэннем атешине кеткен кимсеми? Аллаh залымлар топтулыгъыны догъру ёлгъа къоймаз.
110. Япкъан биналары, (олюп де) къальпleri парчалангъангъа къадар, юреклерине девамлы оларакъ бир шубе (себеби) оладжакъ. Аллаh чокъ эйи билиджидир, икмет саибидир.
111. Аллаh му'минлерден малларыны ве джанларыны, озылерине (бериледжек) дженнет къаршылыгъында сатын алгъандыр. Чюнки, олар Аллаh ёлунда дженклеширлер, ольдюрирлер, олюрлер. (Бу), Тевратта, Инджильде ве Къур'анда Аллаh узерине хакъ бир вадедир. Аллаhtan даа чокъ сёзюни ерине кетирген ким бар! О алда Онынъен япкъан бу алыш-веришинъизден толайы севининъ. Иште бу, (акъикъатен) буюк къазанчтыр.
(Меккеде Акъабе биаты сырасында, энсарадан 70 адам Ресулллахкъа биат эткенде, араларындан Абдуллах б. Реваха: «Я, ресулллах! Раббинъ ве сенинъ ичюн шартларынъ недир?», деген эди. Ресулллах буюрды ки: «Раббим ичюн шартым Онъа ибадет

этювинъиз, Онъа ич бир ортакъ къошмаовынызыздыр; озъ акъкъымдаки шартым да, джсанларынъызындыр. Текрар соралды: «Бойле япсакъ, бизге не бардыр?» Ресулллах: «Дженнет бардыр», дие джевап берди. Олар да: «Не кярлы алыши-верии. Бундан не дёнермиз, не де дёнилювина истермиз», дедилер. Иште, юкърадаки ает булар акъкъында назиль олды).

112. (Бу алыш-вериши япкъанлар), тёвбе эткенлер, ибадет эткенлер, хамд эткенлер, ораза туткъанлар, руку эткенлер, седжде эткенлер, яхшылыкъыны эмир этип, феналыкътан мен эткенлер ве Аллаһнынъ сыннырларыны къорчалайыджылардыр. О му'минлерни мужделе! (*Аетте кечкен «Эс-сааинуун» – ораза туткъанлар олгъаны киби, джихад эткенлер ве ер юзюнде Аллаһнынъ къудретини, гузель эсерлерини ве ибред алынаджасакъ шейлерни корымек, бильги къазанмакъ я да гонюльден ибадет ве таатыны япа бильмек ичюн сяят эткенлер манасыны да ифаде этмекте*).
113. (Кяфир оларыкъ олюп) джеэннем эхли олгъанлары оларгъа ачыкъча белли олгъандан сонъ, акъраба биле олсалар, (Аллаһкъя) ортакъ къошкъанлар ичюн афу тилемек не Пейгъамберге ярашыр, не де инангъанларгъа.
(*Ривааетке коре, Ресулллаh (с.а.) эмджееси Эбу Талиб ичюн Аллаhtан магъфирет тилемек истеген, бунынъ узерине юкъарыдаки ает энген.*
Даа эвельде Ибрахим Пейгъамбер бабасынынъ афу этилюви ичюн Аллаhкъа дуа этеджегине даир бабасына сёз берген ве Аллаhtан онынъ афу этмесини истеген. Факъат бабасынынъ Аллаh душманы олгъаныны анълагъанынен, дуа этмектни быракъкъан.
Ашагъыдаки ает де онынънен бағылышырь).
114. Ибрахимнинъ бабасы ичюн афу тилеми, садедже онъа берген сёзүндөн толайы эди. Амма, онынъ Аллаһнынъ душманы олгъаны озюне белли олгъанынен, ондан узакълашты. Шубесиз ки, Ибрахим чокъ йымшакъ табиатлы ве пек сабырлы эди.
115. Аллаh бир топлулыкъыны дөгъру ёлгъа къойгъан сонъ, сакъынаджакъ шейлерини оларгъа анълаткъангъа къадар, оларны саптыраджакъ дегильдир. Аллаh эр шейни пек яхши билиджидир.
(*Бу аетте мушриклерниң афу ичюн дуа этювнинъ ясакъ олгъаны бильдирильмедин эвель, буны япкъанларнынъ ве арам шейлерни, ясакъ эмири кельмедин эвель, япкъанларнынъ месулиетли тутылмайджасагъы, месулиетлиликнинъ анджасакъ укуомлернинъ ачыкъча бильдириловинден сонъ керчеклешеджеги ифаде этиле*).
116. Коклернинъ ве ернинъ мульки ялынъыз Аллаhнынъдыр. О, тирильтир ве ольдюрир. Сиз ичюн Аллаhtан башкъа не бир дост, не де бир ярдымджы бар.
117. Ант олсун ки, Аллаh мусульманлардан бир топунынъ къальпleri къыйышмагъа юзы туткъандан сонъ, Пейгъамберни ве къыйын заманда онъа уйгъан мухаджирлернен энсарны афу этти. Сонъ оларнынъ тёвбелерини къабул этти. Чюнки, О, оларгъа нисбетен чокъ шефкъатлы, пек мерхаметлидир.
(*Пейгъамберимиз Тебук сеферине чыкъкъанда, мұнағықълар келип, яландан узюр беян этерек, изин истедилер, о да оларгъа изин берди. Бу хусуста 43-ножи ает энди ве Аллаh Таала Пейгъамберни тенбиселеди. Мұнағықъларнынъ тергъибатына алдангъан базы мусульманларнынъ да къальбине шубе тоюшкен эди. Сонъундан олар да тёвбе эттилер*).
(*Тебук сеферине къатылмагъанлар арасында Каб' б. Малик, Хилал б. Умеййе ве Мемаре б. Раабийн адлы сахабилер де бар эди ки, тефсирдожилерге коре, ашагъыдаки аетте ишарет этильген учь адам булардыр*).

118. Ве (сеферден) кери быракъылгъан учь адамның да (төвбелерини къабул этти). Ер юзю кенишлигине рагъмен, оларгъа тар кельген, вижданлары оларны сыкъкъандан-сыкъкъан эди. Ниает, Аллаhtан (Оның азабындан) кене Алланкъа сыгъынмакътан башкъа чаре олмагъаныны аньлагъан эдилер. Соңра (ески алларына) къайтувлары ичюн Аллан оларның төvbесини къабул этти. Чюнки, Аллан төvbени чокъ къабул этиджи, пек мерхаметлидир.

119. Эй, иман эткенлер! Аллаhtан къаркъунъ ве дөгъруларнен берабер олунъ.

120. Медине халкъына ве оларның этрафында булунгъан бедевий арапларгъа Аллаhның Ресулындан артта къалувлары ве оның джанындан эвель озы джанларыны тюшюнүвлери ярашмаз. Иште, оларның Аллан ёлунда бир сувсызлыкъкъа, бир ёргъунлыкъкъа ве бир ачлыкъкъа оғыравлары, кяфирлерни опъкелендидежек бир ерге (аякъ) басувлары ве душмангъа къаршы бир мувафакъиет къазанувлары, анджакъ буларның къаршылыгъында озылерине салих бир амель язылуы ичюнdir. Чюнки, Аллан яхшылыкъ япкъанларның мукъфатыны зая этmez.

121. Аллаh оларны япаяткъанларының энг гузелинен мукъфатландырмакъ ичюн кучюк-буюк япкъан эр масрафлары, кечкен эр ваделери мытлакъа оларның файдасына язылыр. (*Тебук сеферине къатылмагъанлар акъкъында шиддетли аетлер энгенинен, бундан сонъки сеферлерге мусульманлар эписи бир олуп къатылмагъа башладылар. Сефер эснасында Ресулллаh Мединеде ялыныз къала эди. Буның узерине ашагъыдаки ает назиль олды.*)

122. Му'минлернинъ эписининъ топтан сеферге чыкъувлары дөгъру дегиль. Оларның эр къысмында бир топу динде (диний илимлерде) кениш бильги эльде этmek ве къавмлары (дженктен) къайткъанларында, оларны тенбиелемек ичюн артта къалмалыдыр. Умют этилир ки, сакъынырлар. (*Бу аеттен аньлашилгъанына коре, бир миллетнинъ топтан дженкке чыкъуы дөгъру дегиль. Дженк вазиетинде топлумның силя къуллана бильген бир къысмы силя алтына алынгъанда, бир къысмы да ильмий фаалиетлерни девам эттирмелидир. Алельхусус, диний илимлерде топлумның итияджыны къаришлайджақъ севиеде илим адамлары етиширильмелидир ки, топлумны айдынлатып, Аллаhның эмир ве ясакъларыны топлум азаларына огредисинлер. Анджакъ, аетте кечкен дин ве диний илимлер тар манада аньлашилмамалыдыр. Чюнки, Ислам айны заманда сиясий, ичтимай ве икътисадий аятны тюзгюнлегенине коре, бу манадаки илимлер де, диний илимлер сайлыры.* Дженк узун муддет девам эте билир. Топлумның аякъта тура билови ичюн, дин ве илим адамларының иман, бильги ве техника нокътаи назарындан, дженклешкен группаны беслевлери ве дестеклевлери зарурдыр. Бир миллет илим ве техника мейданында артта къалгъан исе, аскерий мейданда къуветли олса биле, чабук чёker. Амма, илим ве техникада илери кеткен миллетлер аскерий мейданда зайыф олсалар биле, нокъсанларыны чабук тюзельте билирлер. Бу себептен, джебедеки джихадны билим ве технологиянен дестеклеген ве тамамлагъан билим адамларының джихады даа муим корюльген).

123. Эй, иман эткенлер! Кяфирлерден якъыныныза олгъанларгъа къаршы дженклешинъ ве олар (дженк вакътында) сизде бир сертлик тапсынлар. Билинъ ки, Аллан сакъынгъанларнен берабердир. (*Ислам дини принцип оларакъ, сулх тарафдарыдыр. Нисаа суресининъ 128-ножи аеттinde "Сулх даа хайырлыдыр", буюрылгъан. Факъат юкъарыдаки ает диннинъ ве девлетнинъ мұафазасыны гарантия алмакъ ичюн гъайрымустим къомшулардан кельген*

- зарарларны бертараф этмекни ве оларның къарышысында теджавузгъа джесарет эталмайджакълары шекильде кучылу ве метин олмакъны эмир этмекте).*
124. Эр анги бир суре эндирильген вакъытта олардан бир къысмы дер ки: «Бу сизинъ ангинъизинъ иманынъызы арттырды?» Иман эткенлерге кельгенде, (бу суре) оларның иманларыны арттырыр ве олар севинирлер.
 125. Къальплеринде хасталыкъ (кяфирлик ве мунафыкълыкъ) олгъанларгъа кельгенде, оларның да инкярларыны бус-бутюн арттырыр ве олар артыкъ кяфир оларакъ олюрлер.
 126. Олар эр йыл бир я да эки кере (чешит беляларнен) имтиан этильгенлерини корьмейлерми? Сонъунда да не тёвбе этелер, не де ибред алалар.
 127. Бир суре эндирильген вакъытта, (козь кыптып алай этерек) бир-бирлерине бакъар (ве): (четтен) сизни бириси кореми? дие сорарлар, сонъра да (сыйырылып) кетерлер. Аньламагъан бир къавм олгъанлары ичюн, Аллаh оларның къальплерини (имандан) чевиргендир.
 128. Ант олсун, сизге озюнъизден ойле бир Пейгъамбер кельгендир ки, сизинъ сыкъынтыгъа оғъравуньыз онъа чокъ агъыр келир. О, сизге чокъ федакяр, му'минлерге нисбетен чокъ шефкъатлыдыр, мерхаметлидир.
(Аллаh Тааляи бу аетте озъ исимлеринден олгъан «раууф – чокъ шефкъатлы ве рахим – пек мерхаметли» сыйфатларыны Пейгъамберимизге де берген ки, эвельки Пейгъамберлерден ич бири бу сыйфатларның экисине бирден наиль олмагъан).
 129. (Эй, Мұнәммәд!) Юзь чевирселер, де ки: Аллаh манъа кяфидир. Ондан башкъа илих ёкътыр. Мен садедже Онъа ишанып таянырым. О, юдже Аршның саибидир.

10. ЮНУС

Юнус суреси 109 ает олуп, 40, 94, 95 ве 96-нджы аетлер Мединеде, дигерлери Меккеде энген. 98-нджи аетте Аз.Юнусның къавмындан сөз этильгени ичюн, суреге бу ад берильген.

Мекке халкъы озъ араларындан бир адамның пейгъамбер ола биледжегине инанмайлар ве: «Аллаh, Эбу Талибинъ етими Мұнәммәден башкъа бир Пейгъамбер тапалмадымы?», дей эдилер. Ич олмаса, хатири сайыладжакъ, зенгин ве макъам саиби бирисининъ Пейгъамбер олувины даа уйгъун коре эдилер. Иште, буның узерине бу суре энген.

Бисмилляариһмаанирраһим

Бисмилляариһмаанирраһим (Рахман ве рахим олгъан Аллаhның адынен).

1. Элиф. Ляам. Раа. Иште, булар икмет толу Китапның аетлеридир.
2. Араларындан бир адамгъя: Инсанларны тенбиеле ве иман эткенлерге, Раблери къатында олар ичюн юксек бир дөгърулыкъ макъамы олгъаныны мужделе, дие вахий этювимиз, инсанлар ичюн шашыладжакъ бир шей олдымы ки, о кяфирлер: Бу, эльбетте ап-ачыкъ бир сихирбаздыр, дедилер?
3. Шубесиз ки, Раббинъиз коклерни ве ерни алты куньде яраткъан, сонъра да ишлерни ерли-ериндже идаре этерек, аршкъа хаким олгъан Аллаhtыр. Оның изни олмадан, ич кимсе шефаатчы олалмаз. Иште, О, Раббинъиз Аллаhtыр. О алда Онъа къуллыкъ этинъ. Аля тюшүнмейсінъизми!

(Коклернинъ ве ернинъ алты куньде яратылувы ве Аллаһнынъ Арикъа хакимлиги хусусындаки аньлатувлар ичюн А'рааф суресининъ 54-нджи аети изаатына бакъынъ).

4. Аллаһнынъ керчек бир вадеси оларакъ, эпинъизниң дёнюшиның андjakъ Онъадыр. Чюнки, О, махлюкъатны эвеля (ёкътан) яратыр, соңра да иман этип, яхшы ишлер япкъанларгъа адалетнен мukяфат бермек ичюн (оларны узурына) кери чевирир. Кяфир олгъанларгъа кельгенде, инкяр этмекте олгъан шейлерinden отырю, олар ичюн къайнап турған сувдан бир ички ве элем бериджи бир азап бардыр.
 5. Кунешни ышыкълы, айны да парлакъ япкъан, йылларның сайысыны ве эсабыны билювиңиз ичюн онъа (айгъа) бир такъым мензиллер такъдир эткен Одыр. Аллаh буларны, андjakъ бир акъикъаткъа (ве икметке) бинаэн яраткъан. О, бильген бир къавмгъа аетлерини беян этмекте.
 6. Гедже ве куньдюзининъ денъишининде (узайып-къыскъарувиңда) Аллаһнынъ коклерде ве ерде яраткъан шейлеринде, (Оны инкяр этмектен) сакъынгъан бир къавм ичюн, эльбетте нидже делиллдер бардыр!
 - 7-8. Узурымызгъа чыкъаджакъларыны беклемегенлер дюнья аятына разы олуп, онынънен раатлыкъ тапкъанлар ве аетлеримизден гъафиль олгъанлар ёкъмы, иште, оларның къазанмакъта олгъан (гунахлары) себебинден, бараджакъ ерлери атештири!
 9. Иман этип, гузель ишлер япкъанларгъа кельгенде, иманлары себебинен, Рабблери оларны нимет толу дженнетлерде алт тарафындан ирмакълар акъкъан (сарайларгъа) ириштирир.
 10. Оларның о ердеки дуасы: «Аллаhым! Сени нокъсан сыфатлардан узакъ тутармыз!» (сөзлеридир). О ерде бир-бирилеринен къаршылашкъанда сёйлегенлери исе, «селям»дыр. Оларның дуаларының соңу да шудыр: Хамд алемлерниң Рабби Аллаhкъа махсустыр.
 11. Эгер Аллаh инсанларгъа хайырны чар-чабук истегенлери киби, шеррни де аджеle берсе эди, эльбette оларның эджеллери битирильген олур эди. Факъат бизге къавушмакъны беклемегенлерни биз ёлдан азгъанлары алда, боджалагъан бир шекильде (озь башларына) быракъырмыз.
- (Ривааетке коре, Надр б. Хаарис киби бир такъым мушриклер Ресуллухның пейгъамберлигини инкяр эткенлер ве: «Я Аллаh, эгер Мұнәммәдининъ Пейгъамберлиги дөгъру исе, аман коктен усътюмизге таш ягъдыр я да бизге ағъыр бир азап кетир!» деген эдилер. Буның узерине, юқарыдақи ает энді. Демек ки, Аллаh Таалая тилемесе, күулларыны шилеген гунахлары себебинден, аман джезаландырмаз; бельки тёvbе эттер, пешман олур ве хакъкъа дёнерлер дие, джезаларыны кечиктирир. Тёvbе этмегенлерге де озылери очюн такъдир этильген белли бир муддеткедже мухлем берир, бу муддет соңунда оларның джезасыны я дюньяда олгъанда берир, я да ахиретке къалдырыр).*
12. Инсангъа бир зарап кельген вакъытта, ян ятарақъ, отураракъ, я да аякъта тураракъ (о зарапның ёкъ олувы ичюн) бизге дуа эттер; Факъат биз оны сыйкынтысындан къуртартынызмен, санки озюне токъунгъан бир сыйкынтыдан отырю, бизге дуа этмеген киби кечип кетер. Иште, бойледже, адден ашкъанларгъа япаяткъан шейлери гузель косытерильди.
- (Аллаh Таалая бу аетте инсанның беля ве мусибетлер къаршысындаки ве буларның ортадан къалдырылувиңдан соңки арекет ве давранышларны козь оғюне сермекте. Яхшы инсангъа ярашкъаны, истер сыйкынтылы алларда, истер ферахлы алларында, даима Аллаhны аньмакъ ве Онъа дуа этмектир. Садеджесе, мусибет анында Аллаhны аньып, ферах анында унутмакъ, инанчы ве ирадеси зайыф, нефсаний ве аддий истеклерниң къаршысында эзильген ве енъильген аджизлерниң арекетидир).*

13. Ант олсун ки, сизден эвель, Пейгъамберлери озылерине муджизелер кетиргени алда, (яланлап) зулым эткенлери толайы, ниџе миллетлерни эляк этти; затен, олар иман этеджек дегиль эдилер. Иште, биз сучлы къавмларны бойле джезаландырымыз.
14. Сонъра да насыл давранаджагъынъызы корювимиз ичюн, оларның артындан сизни ер юзүнде халифелер яптыкъ (оларның ерине сизни кетирдик).
15. Оларгъа аетлеримиз ачыкъ-ачыкъ окъулгъан вакъытта (ольгенден сонъ), бизге къавушмакъны беклемегенлер: Я бундан башкъа бир Къур'ан кетир, я да буны денъиштир! дедилер. Де ки: Оны озылюгимден денъиштирем, мен ичюн оладжакъ шей дегиль. Мен, манъя вахий олунгъандан башкъасына уймам. Чюнки, Раббиме исъян этсем, эльбетте буюк куннинъ азабындан къоркъарым.
(Заманымызда олгъаны киби, Къур'ан-ы Керим энген девринде де, озы къафаларына коре дин истегенлер я да Аллаһынъ укюмлерининъ озы арзу ве авеслерине коре денъиштириловини истегенлер олгъан. Албуки, Къур'ан белли девирлердеки инсанларның кечиджи ве денъишиджи арзуларыны къаришыламакъ ичюн дегиль, къияметке къадар бутюн инсанлықынынъ рухий, ахлякый ве маневий итияджаларыны къаришыламакъ, дюньявий ве ухревий сәадетнинъ ёлunuны косытермек ичюн эндирильген. Бу себеплерден ки, аетте бильдирильгени киби, Пейгъамбер де дахиль олмакъ узьре, ич кимсенинъ Къур'аннынъ укюмлерини денъиштирмеге акъкъы ёкътыры).
16. Де ки: Эгер Аллаһ тилесе эди, оны сизге окъумаз эдим, Аллаһ да оны сизге бильдирmez эди. Мен бундан эвель бир омюр бою аранызыда тургъан эдим. Аля акъыл ириштираймайсынызымы?
17. Ойле исе, ким Аллаһкъа къаршы ялан уйдыргъандан я да оның аетлерини яланлагъандан даа залымдыр! Билесинъиз ки, сучлылар асла онъмазлар!
18. Олар Аллаһны быракъып, озылерине не зарап, не де файда бере биледжек шейлерге табынмакъталар ве: Булар, Аллаһ къатында бизим шефаатчыларымыздыр, дейлер. Де ки: «Сиз Аллаһкъа коклерде ве ерде билалмайджакъ бир шейини хабер бересинъизми? О, оларның ортакъ къошкъанларындан узакъ ве юджедир».
19. Инсанлар садедже тек бир уммет эди, сонърадан айрылыштылар. Эгер (азапнынъ кечикириловинен бағылы) Раббинъден бир сөз (эзелий бир такъдир) кечмеген олса эди, давалашкъан мевзуларында аман араларында укюм берилир эди (дер'ал азап энер ве ишлери битирилир эди).
20. Онъа (Мұхаммедге): Раббинъден бир муджизе эндирильсе я! дейлер. Де ки: Гъайб анджакъ Аллаһнынъдыр. Бекленъ (бакъайыкъ), мен де сизнен берабер беклегенлерденим. *(Кяфирлер азап джынысындан бир муджизе истемектелер. Бунынъен берабер, Энфаал суресининъ 32-ножи аетинде де: «Я Аллаh, эгер бу Къур'ан сенинъ къатынъдан кельген бир хакъ исе, башымызға коктен таши ягъдыр!» шеклинде дуа эткенлери бильдирильмекте. Албуки, азап Аллаh къатындаадыр. О, истесе, шу анда эндирип, асий къавмларны эляк эттер, истесе, кечиктирир.*
21. Озылерине токъунгъан (къытлыкъ ве хасталыкъ киби) бир сыкъынтыдан сонъ, инсанларгъа бир раҳмет (аманлыкъ) таттыргъан вакътымызда, бир де бакъарсынъ ки, аетлеримиз акъкъында оларның бир тузагъы бардыр. Де ки: Аллаһнынъ тузагъы даа сур'атлыдыр. Шубесиз, эльчилеримиз къургъан тузакъларынызын язмакъталар.
(Бу ает меккелiler акъкъында назиль олгъан. Ривааетке коре, Аллаh Тааля еди йыл Меккеге ягъмур ягъдырмады. Кургъакълыкъ себебинден, къытлыкъ ве хасталыкъ баш котерди, бир чокъ инсан ве айван телеф олды. Ниает, Аллаh Тааля бол ягъмур ягъдырды,

мемлекет янъыдан боллукъ ве берекетке къавушты. Факъат кяфирлер бу раҳметни Аллаһтан дегиль, йылдызлардан ве путлардан дие бильдилер ве Аллаһның аетлерини яланламагъа девам эттилер).

22. Сизни къарада ве денъизде кездирген Одыр. Атта сиз гемилерде булунгъан, о гемилер де ичиндекилерни татлы бир рузгярнен алыш юрген ве (ёлджулар) бу себептен нешэленген вакытларында, о гемиге шиддетли бир фыртына келип чатар, эр ерден оларгъа далгъалар уджюм эттер ве оларның этрафлары сарылгъаныны анъларлар да, динни ялынъыз Аллаһкъа халис къыларакъ: «Ант олсун, эгер бизни бундан къурттарсань, мытлакъя шукюр эткенлерден оладжакъмыз», дие Аллаһкъа ялварырлар.
23. Факъат Аллаh оларны къуртартгъанынен, бир де бакъарсынъ ки, олар кене акъсыз ерде адден ашмакъталар. Эй, инсанлар! Сизинъ адден ашувинызыз, анджакъ озы алейхинъизгедир; (бунынънен) садедже фаний дюнья аятының менфаатыны эльде этерсинъиз; сонъунда дёнюшинъиз кене бизгедир. О заман япаяткъанларынызыны хабер береджекмиз.
24. Дюнья аятының вазиети, коктен эндириген бир сувымыз кибидир ки, инсанларның ве айванларның ашайджакъларындан олгътан ер юзю экинлери о сув саесинде гурылеп, далланып осерлер. Ниает, ер юзю зийнетини такынып, (чешит ренкли) сюсленген ве саиплери де онынъ узеринде къудрет саиби олгъланларыны зан эткен бир сырода, бир гедже я да куньдюз онъя эмримиз (афатымыз) келир де, оны санки дюнь еринде ёкъ киби, тамырындан къопарыларакъ чалынгъан бир алгъя кетирирмиз. Иште, яхши тюшонеджек къавмлар ичюн аетлеримизни бойле беян этмектемиз.
25. Аллаh къулларыны эсенлик юртуна чагъырмакъта ве О, тилегенини догъру ёлгъа къавуштырыр.
(«Селям юрту»ның манасы дженнеттири. Селям, эсенлик ве узур оларакъ да ёрумлангъан. Чюнки, дженнетте булунгъанлар эр тюрлю хошнутсызлықтан узакъ, эсенлик ве селяметлик ичиндедирлер. Дженнетке «Селям юрту» дениловининъ себеби, о ерде булунгъанларнен мелеклер арасында селямлашувның кенини даркъагъанындандыр).
26. Гузель даврангъанларгъа даа гузель къаршылыкъ, бир де зиядеси бардыр. Оларның юзлерине не бир тоз (къара леке) былашыр, не де бир хорлукъ (келир). Иште, олар дженнет эхлидирлер. Ве олар о ерде эбедий къаладжакълар.
(Аетте зикр этильген «ихсан» Юдже Аллаhкъа ляйыкъ ве ризасына мувафыкъ гузель иши япмакъ ве ишлерни ляйыкъ олгъан шекильде гузель япмакъ демектитир. Пейгъамберимиз ихсанны бойле тариф эткен: «Ихсан – Аллаh Таалягъа, оны корыген киби, къуллыкъ этювинъидир. Чюнки, сен оны корымесень де, о сени корымектедир». Иште, бойле гузель иши, вазифе, ибадет ве яхшылыкълар япқынларгъа, япқынларындан даа гузель олгъан дженнетлер ве Аллаhның лютфи оларакъ, зияде ниметлер де бериледжек).
27. Феналыкъ япқынларгъа кельгенде, феналыкъның джезасы айны ольчюнендир. Оларны зиллет къаплайджакъ. Оларны Аллаhкъа къаршы къорчалайджакъ ич кимсе ёкътыр. Оларның юзълери санки къаранлыкъ геджеден бир парчагъа бурюнгендир. Иште, олар да джеэннем эхлидир. Олар о ерде эбедий къаладжакълар.
(Яхши ишлерниң савабы бирге он, бирге еди юз ве даа зияде оларакъ берилтир ки, бу, Аллаh лютфининъ нетиджесидир; фена ишлерниң джезасы исе, ялынъыз бирге бирдир. Бу да Аллаh адалетининъ нетиджесидир).
28. Оларның эписини бир ерге топлайджакъмыз, сонъра да, Аллаhкъа ортакъ къошкъанларгъа: Сиз ве къошкъан ортакъларынызыз еринъизде бекленъ», дейджеек

- кунюомиз артыкъ оларның (путларынен) араларыны тамамен айыргъандырмыз. Ве оларның ортакълары (путлары) дерлер ки: Сиз бизге ибадет этмей эдинъиз.
29. Бу себептен, бизнен сизинъ аранызыда шаат оларакъ Аллаh етерлидир. Шубесиз ки, биз сизинъ (бизге) табынувыныздан тамамен хаберсиз эдик».
30. О ерде эр кес кечмиште япкъанларыны къаршысында булыр. Артыкъ олар акъикъий саиплери олгъан Аллаhкъа дёндюрильгендерлер. Уйдураяткъан шейлери (батыл танърылары) да оларны терк этип гъайып олгъандыр.
31. (Ресулым!) Де ки: Сизге коктен ве ерден ким рызыкъ бермекте? Я да къулакъларгъа ве козълерге ким малик (ве хаким) булунмакъта? Олюден тирини ким чыкъара, тириден олони ким чыкъара? (Эр тюрлю) ишни ким идаре эте? «Аллаh» дейджеклер. Де ки: Ойле исе, (Онъа асий олуудан) сакъынмайсынызыми?
- (Инсанның дигер азаларының акъикъий малики ве хакими де Аллаh Таала олмакънен берабер, аетте, хусусен козълер ве къулакълар зикр этильген. Чюнки, булар инсанның энъ муим бильги ве идрек васталарыдыр; Аллаhның яраткъан ве аетте ишарет буюргъан рызыкъларындан файдаланувның энъ муим васталарыдыр. Иште, бу дегерли бильги ве рызыкъ васталарыны яраткъан, идаре эткен, оларның насыл ёлда къулланылгъаныны бильген усътюн къудрет Аллаhтан башкъа ким ола билир?)*
32. Иште, О сизинъ акъикъий Раббинъиз олгъан Аллаhтыр. Артыкъ хакътан (айрылгъандан) сонъ, сапыкълыктан башкъа не къалыр? О алда, насыл (сапыкълыкъка) дёндюрилесинъиз?
33. Иште, бойледже Раббинъинъ ёлдан чыкъканлар акъкъындаки «Олар инанмазлар» сёзю керчеклешти.
34. (Ресулым!) Де ки: (Аллаhкъа) ортакъ къошкъанларынызыз арасында, (бирини ёкъ экенде) ильк дефа яратаджакъ, аркъасындан оны (олюминден сонъ аяткъа) янъыдан къайтараджакъ бириси бармы? Де ки: Аллаh ильк дефа яратып, (олюмден сонъ) оны янъыдан (аяткъа) къайтарыр. О алда, насыл саптырылышынызы!
35. Де ки: Ортакъ къошкъанларыныздан хакъкъа къавуштыраджакъ олгъаны бармы? Де ки: «Хакъкъа Аллаh къавуштырыр». Ойле исе, хакъкъа къавуштыргъан уйылмагъа даа ляйыкъмы; ёкъса, хидает берильмегендже озъ-озюне догъру ёлны тапалмагъанмы? Сизге не ола? Насыл (бойле янълыш) укюм этесинъиз?
36. Оларның чокъу зандан башкъа бир шейге уимаз. Шубесиз, зан – хакътан (илимден) ич бир шейнинъ ерини тутмаз. Аллаh оларның япаяткъанларыны пек яхшы билиджидир.
(Бу аетте зангъя табий олгъан мүшириклер тенкъит этильгени киби, мусульманларны да илимге тешвикъ бар. Къады Бейдавийге коре, бу ает илимни менбасындан тахсиль этювнинъ ваджисп олгъанына, такълит ве зан иле къанаатленювнинъ джаиз олмагъанына делильдир).
37. Бу Къур'ан Аллаhтан башкъасы тарафындан уйдырылгъан бир шей дегиль. Анджакъ, озюнден эвелькини догъруттыджы ве о Китапны анълатылдырыр. Онда шубе ёкътыр, о алемлернинъ Раббиндендир.
38. Ёкъса, оны (Мұхаммед) уйдырыды дейлерми? Де ки: Эгер сизлер догъру исенъиз, Аллаhтан башкъа, кучюнъиз еткенлеринъизни чагъырынъ да, (эп берабер), онъа бенъзеген бир суре кетиринъ.

39. Аксине, олар ильмини къаврамагъанлары ве ёрумы озылерине асла кельмеген (Къур'анны) яланладылар. Олардан эвелькилер де бойле яланлагъан эдилер. Шимди бакъ, залымларның сонъу насыл олды!
40. Арагарында ойлеси бар ки, онъя (Къур'ангъа) инаныр, кене олардан ойлеси де бар ки, онъя инанмаз. Раббинъ бозгъунджыларны энъ яхшы билиджидир.
41. (Ресулым!) Олар сени яланласалар, де ки: Меним ишим манъя, сизинъ ишинъиз де, сизге айттири. Сиз меним япкъанымдан узакъсынызы, мен де сизинъ япкъаныныздан узакъым. (*Къур'ан-ы Керимде чешит весилелернен ifаде буюрылғаны киби, Аз. Пейгъамберниң вазифеси теблигъден ибареттип; О садеджесе мужделейиджи ве тенбиелейиджиидир. Инсанларның инанувыны темин этмек онынъ элинде дегиль, чюнки, хидает Аллаһтандыр. Бу себеплернен, Аз. Пейгъамбер кенди алеминден ве теблигъ вазифесинден месульдидир. Тенбиеленювлериңе ве хакъкъа ҹагъырлувларына рагъмен, иман этмегенлерниң месулиети исе, садеджесе озылерине айт олуп, Пейгъамбер бундан месуль дегильдидир*).
42. Олардан сени динълегенлер бардыр. Факъат сагъырларгъа -бунынъ усътюне акъыллары да ирьмей исе- сен эшигтиреджексинъми?
43. Олардан санъа бакъкъан да бардыр. Факъат -аля (акъикъатны) коръмей иселер- корълерни сен догъру ёлгъа къавуштыраджакъсынъмы?
44. Шубесиз ки, Аллаһ инсанларгъа ич бир шекильде зулум этmez, факъат инсанлар озылерине зулум эттерлер.
(*Аллаh инсанларгъа акъикъатны тапувлары ве инанувлары ичюн яратылыштан къабиитетлер берген ве пейгъамберлер де ёллағъан. Бу алда, Аллаh оларның сезов, аньлав ве къаврав мелекелерини эллеринден чекип алғаны ичюн дегиль, олар ираделерини яманлықъка къулланғанлары ичюн, хакъ ёлдан чыкъкъан, пейгъамберни къабул этмеген ве джезагъа ляйыкъ олгъанлар, толайысынен озы-озылерине зулум эткендирлер*).
45. Аллаһның оларны санки куннинъ андjakъ бир сааты къадар къалғанларыны зан эткен вазиетте яныдан тирильтип, топлайджакъ куню араларында бир-бирилеринен танышырлар. Аллаһның узурына бармақъны ялангъа чыкъарғанлар, эльбетте зааргъа оғрагъандырлар. Зира, олар догъру ёлгъа юрмеген эдилер.
46. Эгер оларны төхдит эткенимиз (азапның) бир къысмыны санъа (дюньяда экенде) косытерсек (не аля); ёкъ, эгер (косытермедин) сени вефат эттирсек, нияет оларның дёнюши де бизгедир. (О вакыт оларгъа не оладжагъыны кореджексинъ). Сонъра Аллаh оларның япаяткъанларына шааттыр.
47. Эр умметтинъ бир пейгъамбери бардыр. Пейгъамберлери кельген вакытта араларында адаптетнен укуом этилир ве оларгъа асла зулум этильмез.
48. Догъру олсанъыз, бу ваде (азап) не замандыр? дейлер.
49. Де ки: «Мен озюме биле, Аллаһның тилегиненден башкъа, не бир заар, не бир менфаат берюв кучюне саibim». Эр умметтинъ бир эджели бар. Эджеллери кельген вакытта, артыкъ не бир саат кери къалырлар, не де илери кетерлер.
50. Де ки: (Эй, мушриклер!) Не дерсинъиз? Аллаһның азабы сизге геджелейин я да куньдюзи кельсе (не япарсынъыз?) Сучлылар ондан ангисини истемекте аджеle этмектелер!
51. Башынъызгъа беля кельгенден сонъ, Онъя иман этеджексинъизми, шимдими? (Чокъ кеч). Албуки, оны (азапның келювини) истемекте аджеle эте эдинъиз.

(Аллаһнынъ иман этмек ичюн бир фырсат оларакъ берген эмниети ве раатлыкъ ичинде къопайгъан инкярджылар бу эминлик ве раатлыкънынъ эбедий олгъаныны зан эткен киби, ёлдан азувда девам эттер ве диннинъ азап төхдитлеринен алай этерек: «Эгер бойле бир азап олса, аман кельсе я!», киби сёзлернен, гүя бойле бир азапнынъ аслы олмагъаныны идда этерлер. Факъат юкъарыдаки ает ачыкъ бильдире ки, иман бир урриет ве сербестлик ичинде керчеклешсе къыйметлидир. Азап иле юзъ-юзъге къалгъан сонъ, инанувнынъ бир къыймети ёкътыр).

52. Соңра о (озълерине) зулум эткенлерге: «Эбедий азапны татынъ!», дениледжек. Къазанмакъта олгъаныныздан башкъасынынъ къаршылыгъыны буладжкъсынъизмы?
53. «О (азап) бир керчектирми?», дие сенден хабер истейлер. Де ки: Эбет, Раббиме ант олсун ки, о шубесиз, керчектир ве сиз адживы биркъаджакъ дегильсинъиз.
54. (О вакъыт) зулум эткен эр кес ер юзюндеки бутюн серветке саип олса, (азаптан къуртулмакъ ичюн) эльбетте оны феда эттер. Ве азапны корыген вакъытларында ич-ичтен янарлар. Арапарында адалетнен укюм олуныр ве оларгъа зулум этильmez.
55. Билесинъиз ки, коклерде ве ерде олгъан эр шей Аллаһнынъдыр. Кене билесинъиз ки, Аллаһнынъ вадеси хакътыр, факъат оларнынъ чокъу бильmez.
56. О, эм тирильтир, эм де ольдюрир ве ялынъыз Онъа дёндюриледжексинъиз.
57. Эй, инсанлар! Сизге Раббинъизден бир огют, гонъюллардердекине бир шифа, му'минлер ичюн бир хидает ве рахмет кельгендир.

(Бу аетте Къур'анынъ дёрт гузель хусусиети анълатылмақъта. Бойле ки: Къур'ан-ы Керимнинъ бутюн эйи ве фена ахлякъларны бильдириови ве инсанларны гузель ахлякъкъа тешивикъ этюви энъ гузель бир огюттирир; къальплерни маневий хасталыкълар ичинде быракъаджакъ олгъан инкярджылыкъ, ширк ве мунафыкълыкътан инсанларны узакъ тутувы ве гузель инанчларнен рухларны тедавий этюви де бир шифадыр; баҳтиярлыкъ ёлларыны инсанлыкъкъа косътерюви ве оларны бу ёлгъа къюювы да хидаеттирир; ниает, инсанларны иман нурына къавыштырувы ве оларгъа эбедий баҳтлылыкъны къазандырувы да ялынъыз рахметтирир).

58. Де ки: Анджақъ, Аллаһнынъ лютфи ве рахметинен, иште, буларнен севинсингелер. Бу, оларнынъ (дюнья малы оларакъ) топлагъянларындан даа хайырлыдыр.
(Убей б. Кя'бынынъ накъль эткенине коре, Аллаh Ресулы бу аетни окъуды ве онда кечкен «Аллаһнынъ лютфи ве рахметини» Къур'ан-ы Керим ве Ислам оларакъ анълатты. Дигер бир тефсирге коре, лютф – Ислам, рахмет исе – мусульманларгъа ваде этильген ниметлердир).
59. Де ки: Аллаһнынъ сизге эндирген рызкындан бир къысмыны элял, бир къысмыны да, арам булувинызыгъа не дерсинъиз? Де ки: Аллаh сизге изин бердими, ёкъса, Аллаhкъа ифтира этмектесинъизми?
60. Аллаhкъа къаршы ялан уйдурғанларнынъ къыямет куню (акъибетлери) акъкынданаки къанаатлери недир? Шубесиз, Аллаh инсанларгъа нисбетен лютф саибидир. Факъат оларнынъ чокъу шукюр этмезлер.
61. Не вакъыт сен бир иште булунсанъ, не заман Къур'андан бир шей окъусанъ ве сиз не вакъыт бир иш япсанъыз, о ишке далгъан вакътынъызда биз мытлакъа усътюнъизде шааттырмыз. Не ерде, не кокте зерре агырлыгъы къадар бир шей Раббинъден узакъ (ве гизли) къалмаз. Бундан даа кучюги ве даа буюги ёкътыр ки, ап-ачыкъ китапта (левх-и маҳфузда) булунмасын.

(Бу ает-и керимеде Аллаh Таалының ильминден ич бир шейнинъ гизли къалмайджасъы, толайысынен инсанларның бутюн япқанларыны ве япаджакъларыны бильгени ифаде этильмекте, буның усътюне итааткяр къуллар севиндирлемекте, асийлер исе, төхдит этильмекте).

- 62. Билесинъиз ки, Аллаhның достларына къоркъу ёкътыр; олар гъам чекмейджеклер де.
- 63. Олар – иман этип де, такъвагъа иришкенлердир.
(Бу ает эвельки бир аетте кечкен «Аллаh достлары»ның (эвлияуллахның), Аллаhның озылерине бойле мукъаддес бир унван берювини теминлеген хусусиетлерни эки сөзде беян эткен: иман ве такъва. Чюнки, иман бутюн батыл ве янълыши инанчлардан сыйырылып, керчекке, хакъкъа къавушмакъының, такъва исе, эр тюрлю сапыкъ ве фена ёллардан, башы бош ве айван киби яшамакъ тарзындан арынаракъ, къальпни Аллаhкъа теслим этювнинъ, аятны Оның къанунларына коре тертиплемекнинъ ве бойледже, бир ахлякъ низамына кирювнинъ ифадесидир. Иште, Аллаh достлары иман иле марифетуллахкъа ве такъва иле де, усътюн ахлякъкъа къавушкъанларындан, 62-ножи аетте де буюрылғаны киби, эр тюрлю къоркъудан, кедерден ве умутсизликтен къуртулғандырлар. Чюнки, олар энъ усътюн къудремт олған Аллаhның достлугъыны ве имаесини къазанғандырлар).
- 64. Дюнья аятында да, ахиретте де, оларгъа мужде бардыр. Аллаhның сёзлеринде асла дөнъиши мәннен күртүлүшнинъ оздидир.
(Тефсирлерде бильдирильгенине коре, аетте зикр этильген дюнья аятындаки мужде-- Аллаh достларына Аллаhның Къур'андаки мужделерини ве пейгъамберлерининъ берген мужделеринен оларгъа косътерген садыкъ руялары ве олюм анындаки мелеклернинъ мужделеридир. Ахиреттеги мужделерини исе, мелеклернинъ оларгъа келип, баҳтлылықълары акъкында береджек мужделеридир).
- 65. (Ресулым!) Оларның (инкярджыларның) сёзлери сени кедерлендирмесин. Чюнки, бутюн иззет (ве усътюнлик) Аллаhныңдыр. О, эшитиджидир, билиджидир.
- 66. Яхшы билинъ ки, коклерде ве ерде не бар исе, ялынъыз Аллаhныңдыр. (О алда Аллантан башкъа ортакъларгъа табынгъанлар ненинъ пешине тюшелер! Догърусы, олар зандан башкъа бир шейнинъ пешине тюшмейлер ве олар садедже ялан сёйлейлер.
- 67. О (Аллаh), геджени, ичинде раатланырсыз, дие сиз ичюн яратыджы, (чалышып, къазанувыныз ичюн де) кундюзни айдынлыкъ кылышыдьыр. Шубесиз, бунда динълеген бир топлум ичюн ибretлер бар.
- 68. Мушриклер: «Аллаh бала эдинди», дедилер. О, бундан узакътыр. Оның (балагъа) итияджы ёкътыр. Коклерде ве ерде не бар олса, Оныңдыр. Бу хусуста янынъызда эр анги бир делиль ёкътыр. Аллаh акъкында бильмеген бир шейинъизни сёйлемектесинъизми?
- 69. Де ки: Аллаh акъкында ялан уйдурғанлар асла къуртулышкъа иришалмазлар.
- 70. Дюньяда бир миқдар кечинюв (теминлерлер), сонъра дёнюшлери бизгедир; сонъра да инкяр этмекте олгъан шейлеринден отърю, оларгъа шиддетли азапны таттырырмыз.
- 71. Оларгъа Нуһның хаберины оқтуу: О вакытта о къавмына деген эди ки: «Эй, къавым! Эгер меним (аранъызда) турувым ве Аллаhның аетлерини хатырлатувым сизге агъыр кельген олса, мен ялынъыз Аллаhкъа таянып ишанырым. Сиз де ортакъларныңнен топланып, япаджагъынызын къаарлаштырынъ. Сонъра ишинъиз башынъызгъа дерт олмасын. Бундан сонъ (береджек) укминъизни манъя тедбикъ этинъ ве манъя мухлет де берменъ».

(Аз.Нұһ Аллаh Тааляның имаесинде олғаныны бильгени ичюн, душманларына эмиет бермегенини, оларның куч өс күветине эмиет бермегенини косытермек ве оларның аджизлигини ортагъа чыкъармакъ ичюн, оларға бойле бир теклифтө булунды ве оларны курешке өткізу).)

72. «Эгер юзь чевирсөнъиз, затен мен сизден бир уджрет истемедим. Меним эджрим Аллаhтан башқасына айт дегиль ве манъя мусульманлардан олуым эмир этильди».
73. Кене де оны яланжы дедилер, биз де эм оны, эм де онынънен берабер гемиде олғанларны қуартардықъ ве оларны (ер юзүнде) халифелер яптықъ; аетлеримизни ялангъа чыкъарғанларны да (деньизде) бөгъядықъ. Бакъ ки, тенбиеленгенлерниң (факъат инанмагъанларның) соңы насыл олды!
74. Соңра онынъ артындан бир чокъ пейгъамберни озы топлумларына ёлладықъ. Оларға муджизелер кетирдилер. Факъат олар даа эвель ялангъа чыкъарғын шейлерине инанаджакъ дегиль эдилер. Иште, адден ашқанларның қылыштарини боз бойле муурылермиз.
75. Соңра оларнынъ артындан да Фыравунгъа ве топлумына Мусанен Харунны муджизелеримизнен ёлладықъ, факъат олар кибирлендилер ве гунахқар бир топлум олдылар.
76. Къатымыздан оларға хакъ (муджизе) келгенинен: «Бу, эльбетте ачыкътан-ачыкъ бир сихирдир», дедилер.
77. Муса: «Сизге хакъ кельгенде, онынъ ичюн (эр бойле) дерсинъизми? Бу бир сихирдирми? Албуки, сихирбазлар қурутлышкъа иришалмазлар», деди.
78. Олар дедилер ки: Бабаларымызды узеринде булгъан (динден) бизни дёндюресинъ ве ер юзүнде улулықъ сизинъ экинъизни олсун, дие бизге кельдинъми? Албуки, биз сизге инанаджакъ дегильмиз.
79. Фыравун деди ки: Бильгили бутюн сихирбазларны манъя кетириң!
80. Сихирбазлар кельгенинен, Муса оларға: Атаджагъынъызыны атынъ, деди.
81. Олар (йиплерини) аткъанынен, Муса деди ки: «Сизинъ кетиргенинъиз сихирдир. Аллаh оны бошуна чыкъараджакъ. Чюнки, Аллан бозгъунджендерни ишини төзөлтмез». *(Аетниң ифаде эткенине көре, сихирбазлықъ яни ырымдожылықъ, садедже бир алдатув, ялдызлав ве фесатчылықътан ибараттый. Чюнки, Аз.Муса киби буюк бир Пейгъамбер онынъ батыл олғаныны ве оны япқанларның фесатчылар олғаныны ачыкъ ифаде этмекте).*
82. «Сұчлыларның ошуна кетмесе де, Аллаh сөзлеринен акъикъатны ачыкъкъа чыкъараджакъ».
83. Фыравун ве қавымының озылерине эскендже этювинден къоркъугъа тюшкенлери ичюн қавымындан, бир топ яштан башкъа, кимсе Мусагъа иман этмеди. Чюнки, Фыравун ер юзүнде улулықъ таслагъан (бир диктатор) ве аддини ашқанлардан эди. *(Зира, о танърылықъ иддасында булунған ве пейгъамберлерниң торунларыны дахи, озюне къул эткен эди).*
84. Муса деди ки: Эй, қавымы! Эгер Аллаhкъа инангъан олсанызы ве онъя теслим олды исенъиз, садедже Онъя ишанып таяныныз.
85. Олар да дедилер ки: «Аллаhкъа таяндықъ. Эй, Раббимиз! Бизни о залымлар топлулығының фитнесине оғыратма!

86. Ве бизни раҳметинънен о кяфирлер топтулыгъындан къуртар!»
87. Биз де Муса ве къардашына: Къавмынъыз ичюн Мысырда эвлер азырланъ ве эвлериңизни намаз кылышаджакъ ерлер япинъ, намазларынызы да дос-догъру кылышынъ. (Эй, Муса!) Му'минлерни мужделе! дие вахий эттик.
88. Муса деди ки: Эй, Рabbимиз! Акъикъатен сен Фыравун ве къавмына дюнья аятында зийнет ве ниdge маллар бердинъ. Эй, Рabbимиз! (Оларгъа бу ниметлерни), инсанларны сенинъ ёлунъдан саптырынлар ве элем бериджи джезаны корыгенге къадар иман этмесинлер, дие (бердинъми)? Эй, Рabbимиз! Оларнынъ малларыны ёкъ эт, кальплерине сыкъынты бер (ки, иман этсинлер).
89. (Allah): Экинъизнинъ де дуанызы къабул олунгъандыр. О алда, сиз догърулыкъка девам этинъ ве сакъын о бильмезлерниң ёлuna юрмень! деди.
90. Биз Исраил оғұулларыны денъизден кечирдик. Амма, Фыравун ве аскерлери зулум этmek ве уджюм этmek узъре, оларны такъип этти. Ниает (денъизде) bogъuluv алына кельгенинен, (Фыравун:) «Акъикъатен Исраил оғұулларынынъ инангъан танърыдан башкъа танъры олмагъанына мен де иман эттим. Мен де мусульманларданым!», деди.
91. Шимдими (иман эттинъ)! Албуки, даа эвель исъян эткенлерден ве бозгүнджылардан единъ.
(Фыравун даа эвель Мысырда танърылыгъыны илян эткен ве: «Эй, джемаат, мен сиз ичюн озюмден башкъа танъры бильмейим. Мен сизинъ энь юджес раббинъизим!», деген эди. Оны танъры оларакъ къабул этмегенлерге шиддетли эскенджелер япа эди. Хусусен, Исраил оғұулларыны ағыыр эскенджеге табиј тута, айрыджа оғылан балаларны да сойдыра эди. Аз.Муса ве къардашынынъ Мысырдан айырылуv истеклери Allah тарафындан къабул олунды ве Фелестинге кетмек узъре, Къызыл денъизнинъ ялысына кельдилер; оларны ёкъ этmek ичюн, Фыравун ордусынен артларындан етиши. Аз.Муса Аллаhtан алгъан бир вахий иле таягъынен денъизге урды, денъизден ёллар ачылды ве къавмыны Тиих чёлюне чыкъартты. Айны ёлдан пешлерине тюшмек истеген Фыравун денъизнинъ ортасына кельгенде, ёллар гъайып олуп, bogъuladжасыны анълагъанынен, Алланкъа иман этти. Факъат умютсизликке таянгъан иманы къабул олунмады).
92. (Эй, Фыравун!) Сенден соң келеджеклерге ибret олувиň ичюн бугунь сенинъ беденинъни (джансыз оларакъ) къуртараджакъмыз. Иште, инсанлардан бир чокъу, акъикъатен аетлеримизден гафильдирлер.
(Фыравуннынъ бедени мумияланарақъ, бугуньге къадар муафаза этильген. Аля инсанлар тарафындан ibretнен сейир этильмекте).
93. Ант олсун, биз Исраил оғұулларыны гузель бир юрткъа ерлештирик ве оларгъа темиз ниметлерден рыхыкъ бердик. Озылерине илим кельгенге къадар ихтиляфъка тюшмелир. Шубесиз ки, Раббинъ къыямет куню оларнынъ араларында ихтиляф этеяткъан шейлери акъкъында укюм этеджек.
94. (Ресулым!) Эгер санъа эндиргенимизден (бу анълаткъан вакъиалардан) шубеленсень, сенден эвель Китапны (Тевратны) окъугъанлардан сора. Ант олсун ки, Раббинъден санъа хакъ кельгендир. Сакъын шубеджилерден олма!
95. Алланынъ аетлерини ялангъа чыкъаргъанлардан да олма, соңра зиянгъа оғрагъанлардан олурсынъ.

- 96-97. Акъикъатен, акъларында Раббининъ сёзю (укми) сабит олгъанлар, озылерине (истеген) бутюн муджизeler кельген олса биле, элем бериджи азапны корыгенге къадар инанмайджакълар.
98. Юнусның къавмы истисна, (халкъыны ёкъ эткен улькелеримизден) эр анги бир ульке халкъы, кешке (озылерине азап кельмедин) иман этсе де, бу иманлары озылерине файда берсе эди! Юнусның къавмы иман эткенинен, озылериндөн дюнья аятындаки резиллик азабыны ортадан къалдырыдькъ ве оларны бир муддет (дюнья ниметлериндөн) файдаландырыдькъ.
(Юнус Пейгъамберның къавмы оны инкяр эткенинен, къызаракъ, араларындан айырылды. Къавмы о хабер берген азапның келеджегини ис этти, аман япкъанларына пешман олды ве азапның кельмемеси ичюн, Аллаһкъа ялварды. Дженаб-ы Аллах да оларны азаптан къурттарды).
99. (Ресулым!) Эгер Раббинъ истесе эди, ер юзүндекилернинъ эписи, эльбетте иман этер эдилер. О алда, сен инанувлары ичюн инсанларны зорлайджакъсынъмы?
100. Аллаһның изни олмадан, ич кимсе инанамаз. О, акъылларыны къуланмагъянларны мурдар (инкярджы) япар.
101. Де ки: «Коклерде ве ерде нелер бар, бакъынъ (да ибред алынъ!)». Факъат инанмагъан бир топлумгъа делиллэр ве тенбиелер файда берmez.
102. Олар озылериндөн эвель келип-кечкен топлумларның (элемли) куньлерининъ бенъзегенлериндөн башкъасыны беклемектелерми? Де ки: Айды, бекленъ! Шубесиз, мен де сизнен берабер беклегенлерденим.
103. Биз сонъра пейгъамберимизни ве айны шекильде иман эткенлерни къурттарырмыз. Инангъянларны, узеримизге бир бордж оларакъ, къуртарараджакъымыз.
104. Де ки: «Эй, инсанлар! Меним динимден шубеде исенъиз, (билинъ ки) мен Аллаһны быракъып да, сизинъ табынгъянларынызгъа табынмам, факъат, анджакъ сизни ольдюреджек олгъан Аллаһкъа къуллыкъ этерим. Манъя му'минлерден олуым эмир олунды».
105. «Ве (манъя) ханиф (Аллаһның бирлигини таныйыджы оларакъ, юзюнъни динге чевир; сакъын мушриклерден олма, дие (эмир этильди)».
106. Аллаһны быракъып да, санъа файда я да заар бермейдже шейлерге табынма. Эгер буны япсанъ, о такъдирде, сен мытлакъа залымлардан олурсынъ.
107. Эгер Аллах санъа бир заар токъундырса, оны кене Ондан башкъа кеткизеджек ёкътыр. Эгер санъа бир хайыр тилесе, Онынъ керемини кери чевиреджек де ёкътыр. О, хайырыны къулларындан истегенине ириштирир. Ве О, багъышлайыджыдыр, мерхамет этиджидир.
108. Де ки: Эй, инсанлар! Сизге Раббинъизден хакъ (Къур'ан) кельген. Артыкъ ким дөгъру ёлгъа кельсе, анджакъ озю ичюн келеджек. Ким де ёлдан чыкъса, о да анджакъ озъ алайхине дөгъру ёлдан чыкъаджакъ. Мен сизинъ узеринъизге векиль дегилим. (Садедже теблигъ этмекле мемурым).
109. (Ресулым!) Сен, санъа вахий олунгъангъа уй ве Аллах укюм эткенге къадар сабыр эт. О, хакимлернинъ энъ хайырлысыдыр.

11. hҮҮД

хууд суреси 123 ает олуп, 12, 17 ве 114-нджи аетлер Мединеде, дигерлери Меккеде энген. 50-60-нджы аетлерде Арабистан халкъына ёлланылгъан пейгъамберлерден бири *хууд* (а.с.)нынъ аятындан баас этильгени ичюн, суреге бу ад берильген. Юнус суресинден соңъ энген олуп, онынъ девамы кибидир. Итикъадгъа аит эсасларны, Къур'анынъ муджизе олувины, ахиретнен багълы меселелерни, саваб ве джезаны ве Аз.хууддан башкъя Нуһ, Салих, Ибрахим, Луут, Шуайб ве Муса (а.с.) киби пейгъамберлернинъ къыссаларыны ичине алгъандыр.

Бисмиляхиరраھماانیررھا (Рахман ве рахим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Элиф. Лям. Раа. (Бу санъа эндирильген), икмет саиби (ве) эр шейден хабердар олгъан (Аллаһ) тарафындан аетлери къуветлендирильген, соңра да анълатылгъан бир китаптыр.
2. (Де ки: Бу Китап) «Аллаһтан башкъасына ибадет этмененъиз ичюн (эндирильди). Шубесиз ки, мен онынъ тарафындан сизге (ёлланылгъан) бир тенбиеджи ве мұжделейиджийим.
3. Ве Раббинъизден магъфирет тилевинъиз, соңра да, онъа тёвбе этювинъиз ичюн (эндирильди. Эгер бу эмир олунгъанларны япсанъыз), Аллаһ сизни, тайин этильген бир муддеткедже, гузель бир шекильде яшатыр, зиядесини япқын эр кеске де, эйилигининъ къаршылыгъыны берир. Эгер юзъ чевирсенъиз, мен сизинъ башынызгъа келеджек буюк бир күннинъ азабындан къоркъам».
4. Дёнюшинъиз ялынъыз Аллаһкъадыр. О, эр шейге къадирдир.
5. Билесинъиз ки, олар Пейгъамберден, (душманыкъларыны) гизлевлери ичюн кокюслерини чевирирлер (гонъюлерinden кечкенни гизлерлер). Яхшы билинъ ки, олар урбаларына бурюнген вакытларында биле, Аллаһ оларнынъ гизлегенлерини де, ашқяр эткенлерини де билир. Чюнки, О, къальплернинъ озюни билиджидир.
6. Ер юзүнде юрген эр джанлынынъ рyzкы ялынъыз Аллаһнынъ узеринедир. Аллаһ о джанлынынъ тургъан ерини ве соңунда быракъыладжакъ мекяныны билир. (Буларнынъ) эписи ачыкъ бир китапта (левх-и махфузда)дыр.
7. О, ангинъизнинъ амели даа гузель оладжагъы хусусында сизни имтиан этмек ичюн, Аршны, сув узеринде олгъанда, коклерни ве ерни алты куньде яраткъан. Емин этерим ки, (Ресуым!): «Олюмден соңъ мытлакъа тирильтиледжексинъиз», десенъ, кяфир олгъанлар дер’ал: «Бу ачыкъ бир ырымдан башкъя бир шей дегиль», дерлер.
(Коклернинъ ве ернинъ алты куньде яратылувы меселеси ичюн А'рааф суресининъ 54-нджи аетининъ изаатына бакъынъ.
Ариш – Кяннаттаки бутюн джысымларны сарып алгъан ве маитетини биз билалмагъан бир шейдир. Тефсирджилернинъ бу аетнен багълы анълатувина коре, Аллаһ Таала эвеля Арины, соңра сувны, даа соңра да, коклерни ве ерни яраткъан. Аринынъ сув устюнде олувиyt – онынънен битишк олуви манасында дегиль. Бунынъ киби коклернинъ де ернинъ узеринде олгъаны сёйленир, фактам бунынънен кокнен ернинъ битишк олгъаны анъланылмаз).
8. Ант олсун, эгер биз олардан азапны белли бир муддетке къадар кечиктирсек, мытлакъа: «Онынъ келювине мани олгъан недир?», дерлер. Билесинъиз ки, озылерине азап кельген куню, бир даа олардан узакълаштырыладжакъ дегиль. Ве алай этеяткъан шейи оларнынъ чевресини сарып аладжакъ.

9. Эгер инсангъа тарафымыздан бир раҳмет (нимет) таттырыр да, соң буны ондан чекип алыр исек, бутюнлей умутсиз ве нанкорь олур.
10. Эгер озюне токъунгъан бир заардан соң, онъа бир нимет таттырсақъ, эльбетте: «Яманлықълар менден кетти», дер. Чюнки, о (буны дер экен) къопайчорадыр, кибирлидир.
11. Анджакъ (мушибетлерге) сабыр этип, гузель иш япкъанлар бойле дегиль. Иште, олар ичюн бир баҳшыш ве буюк муҗяфат бар.
12. Бельки де, сен (мушриклерниң:) «Онъа (коктен) бир хазине эндирильсе эди я да онынънен берабер бир мелек кельсе эди!», деовлеринден отырю, санъа вахий олунгъан аетлерниң бир къысмыны (теблигъатыны) терк этеджексинъ ве бу себебтен, рухынъ сыйылладжакъ. (Яхшы биль ки), сен анджакъ бир тенбиеджисинъ. Аллаһ исе, эр шейге векильдир.
(Мушриклер вакъты-вакътынен Аз.Пейгъамберден коктен хазинелер эндириюви, озылерине бир мелек ёлланылувы киби, адден ашыр шейлер истей ве оларның бу инатлыкъ ве инкярджылыкъ давранувлары Русуллухны соң дередже кедерлендире эди. Чюнки, оларгъа муджизе косытергенде, буның бир тылсым олгъаныны сейлеерек, кене инкярджылыкъта девам эте эдилер. Иште, юқарадаки ает оларның бу олмайджасакъ тавурлары къаришысында Аллаһның аетлерини теблигъеден вазгечемеси хусусында Аз.Пейгъамберни тенбиелемекте, оның вазифеси бу олгъаныны, дигерининъ Алланкъа аит олгъаныны бильдирмекте).
13. Ёкъса: «Оны (Къур'анны) озю уйдырды», дейлерми? Де ки: Эгер дөгъру исенъиз , Аллантан башкъа ҹагыра бильгенлеринъизни (ярдымгъа) ҹагырынъ да, сиз де оның киби уйдурылған он суре кетириң.
- (Бу курешке даветниң арапчаны энъ гузель бир шекильде къуллангъанларгъа ёнетилюви дикъаткъа ляйыкътыр. Даа соңунда энген ает-и керимелерниң бу мықъдар учъ аетке къадар азалтылғанына рагъмен, олар бунъа да джесарет эталмагъанлар ве къылышчен къаришылыкъ бермек зорунда къалғанлар. Бу нетидже Къур'аннынъ Аллаһ келямы олгъанына буюк бир делильдир).
14. Эгер (олар сизге джевап берип олалмай экенлер, билинъ ки, о анджакъ Аллаһның ильминен эндирильгендер ве Ондан башкъа танъры ёкътыр. Артыкъ сиз мусульман олмакътасынъизмы?
15. Ким, (ялынъыз) дюнья аятыны ве зийнетини истемекте исе, ишлерининъ къаршылыгъыны о ерде оларгъа тамамынен берирмиз ве о ерде олар ич бир зааргъа оғыратылмазлар.
16. Иште, олар ахиретте озылери ичюн атештен башкъа ич бир шейлери олмагъан кимселердир; (дюньяда) япкъанлары да бошуна кеткендир; япаяткъан шейлери (затен) батылдыр.
17. Раббинъ тарафындан (кељген) ачыкъ бир делильге таянгъан ве озюни Раббинъден бир шаатның такъип эткен, айрыджа озюндөн эвель, бир ребер ве бир раҳмет оларакъ, Мусаның Китабы (элинде) олгъан кимсе (инкярджылар киби)ми? Чюнки, булар онъа (Къур'ангъа) инанырлар. Топлумлардан ангиси оны инкяр этсе, иште, джеэннем атеши оның бараджакъ еридир, бундан шубенъ олмасын; зира бу, сенинъ Раббинъ тарафындан бильдирильген ақыкъаттыр; фактъян инсанларның чокъу инанмазлар.
(Бу ает-и керимеде бир къияслама япылмакъта. Бойле ки: Къур'ан-ы Керим киби пек парлакъ бир делильге, бу делильни тасдикъ эткен бир шааткъа яни муджизеге ве

*инанчларның сагъламлыгъыны косътерген семавий китаплардан бири олгъан
Тевратның шаатлыгъына саип олгъан пейгъамбернен буларны инкяр эткен ве садедже
дюнья аятындан башкъа бир шиет истемеген бир кяфирнинъ деньк (мусавий)
оламайджасагъы бильдирильмекте. Чонки, буларның бири Аллаһның сечкен къұлты ве
Аллаһқъа инангъан, толайысынен, дюнья ве ахирет саадетини къазангъан кимседир;
дигери исе, инкяр эткен, толайысынен, эбедий азапны къазангъан кимседир).*

18. Ким Аллаһқъа нисбетен ялан уйдурғындан даа залым ола билир? Олар (къыямет күнүонде) Рабблерине арз этиледжеклер, шаатлар да: Иште, булар Рабблерине къаршы ялан сёйлегенлердир, дейджеклер. Билинъ ки, Аллаһның лянети залымларның узеринедир!
19. Олар, (инсанларны) Аллаһның ёлундан чыкъаргъан ве оны къыйыш косътермек истегенлердир. Ахиретни инкяр этиджилер де олардыр.
20. Олар ер юзүонде (Аллаһны) аджиз быракъаджакъ дегиллер; оларның Аллаһтан башкъа (ярдым истейджек) достлары да ёкътыр. Оларның азабы къат-къат оладжакъ. Чонки, олар (акъикъатларны) не коре биле, не де къулакъ аса эдилер.
21. Иште, олар озылерини зиянгъа оғыраттылар. Уйдураяткъан шейлери де озлюгинден гъайып олуп кетти.
22. Шубесиз, олар ахиретте энъ чокъ зиянгъа оғырайджакълар.
23. Инанып да, гузель ишлер япқъан ве Рабблерине гоньюльден боюн эггенлерге кельгенде, иште, олар дженнет эхлидир. Олар о ерде эбедий къалырлар.
24. Бу эки топтулықъның (му'минлөрнен кяфирлернинъ) вазиети, корь ве сагъырнен корыген ве эшикен кимселер кибидир. Буларның алы ич бир чешит олурмы? Аля ибret алмайсызмы?
(Сурениң бу ерге къадар олгъан болюминде итикъаднен бағылы эсаслар, Къур'анның муджизе олгъаны, инанмагъанларның ахиреттеги вазиеттери, джезалары; бунъа къарышылыкъ, инангъанларның муқияттары анълатылды ве оларның дженнет эхли олгъанлары бильдирильди. Ниает, бу эки топтулықъ бедий бир тешбих иле инсанлықъның төфеккюрине авале олунды ве олар тююнмеге давет этильдилер. Бундан соңыки болюмлерде, ибret оларакъ, базы пейгъамберлернинъ аялтары, төвхид инанчыны яймакъ ичюн курешлери, къавмларының буларгъа нисбетен арекеттери ве мейдангъа кельген вазиетлернинъ нетиджилери анълатылмақъта).
25. Ант олсун, биз Нуһны къавмына эльчи ёлладыкъ. Оларға: «Мен (деди), сиз ичюн ап-ачыкъ бир тенбиеджийим.
26. Аллаһтан башкъасына табынманъ! Мен сизге (келеджек) элем бериджи бир куннинъ азабындан къоркъымақътам».
27. Къавмындан илери кельген кяфирлер дедилер ки: «Биз сени, садедже бизим киби бир инсан оларакъ корымектемиз. Бизден аддий корюшнен арекет эткен алт табакъамыздан башкъасының санъа уйгъаныны корымеймиз. Ве сизинъ бизге нисбетен бир устьюнлигинъизни де корымеймиз. Аксине, сизинъ яланджылар олгъаныңызны тюшюнмектемиз».
(«Меле'») келимеси – илери кельгенлер, эшраф, элита табакъа манасында дырып. Къур'ан-ы Керим дикъкъатнен талиль этильгенде, бутюн пейгъамберлернинъ къарышыларында Фыравун киби бир тағъуттынъ ве онъа акъыл оджсалығы япқъан бир топтулықъның барлығы корюлир. Заманларының эр тюрлю маддий имкянларыны эллериnde

булундыргъан бу юксек табакъа, менфаатларыны гъайып эттремек ичюн, инангъанларны факъырлыкъ ве зелилликте сучламакъ ёлunu туткъан эдилер. Соңки пейгъамбер заманында айны вазиет джеръян эткен, онъя факъыр ве аддий кимселерниң инангъанларыны маначыкъ этерек, къарши чыкъкан эдилер).

28. (Нуh) деди ки: Эй, къавым! Эгер мен Раббим тарафындан (бильдирильген) ачыкъ бир делиль узеринде олсам ве О манъя озы къатындан бир раҳмет берген де, бу сизге гизли тутылгъан исе, бунъя не дерсинъиз? Сиз оны истемегенинъиз алда, биз сизни онъя зорлайджакъымызмы?
29. Эй, къавым! Аллаһның эмирлерини бильдирмеге къаршылыкъ сизден бир тюрлю мал истемейим. Меним муҗяфатым анджакъ Аллаһкъа аиттир. Мен иман эткенлерни къуваджакъ дегилим; чонки, олар Рабблерине къавушаджакълар. Факъат мен сизни бильгисизликнен даврангъан бир топлулыкъ оларакъ корымектем.
(Аз. Нуһның къавымы инангъан факъыр кимселерге мураджаат этмей ве оларнен берабер олмакъ истемей эди. Буның ичюн Нуh (а.с.)ның оларны янындан къувмасыны теклиф эттилер. О буюк пейгъамбер, эльбетте джасиллерниң сөзълерине бакъып, Аллаhкъа иман эткен, Аллаh къатында дегерли кимселерни янындан къуваджакъ дегиль эди).
30. Эй, къавым! Мен оларны къувсам, мени Аллаhtан (оның азабындан) ким къорчалар? Тюшюнмейсингизми?
31. Мен сизге: «Аллаhның хазинелери меним янымда», демейим, гъайбны да бильмем. «Мен бир мелеким», де демейим. Сизинъ козълеринъиз хор корыген кимселер ичюн: «Аллаh оларгъа асла бир хайыр бермейдже», деп оламам. Оларның къальплеринде олгъанны Аллаh даа яхшы билир. Оларны къувгъан такъдиримде, мен акъикъатен залымлардан олурым».
32. Дедилер ки: Эй, Нуh! Бизнен курештинъ ве бизге къаршы куреште чокъ илери кеттинъ. Эгер дөгърулардан исенъ, онынънен бизни төхдит эткен (азапны) бизге кетир!
33. (Нуh) деди ки: «Оны сизге, анджакъ истесе, Аллаh кетирир ве сиз (Аллаhны) адживырыкъаджакъ дегильсингиз.
34. Эгер Аллаh сизни ёлдан аздырмакъ истей исе, мен сизге огют бермек истесем де, огютим сизге файда берmez. (Чюнки) о сизинъ Раббинъиздир. Ве (ниает) Онъя дёндюриледжексингиз».
35. (Ресулым!) Ёкъса: «Буны уйдурды», дейлерми? Де ки: «Эгер оны уйдургъан исем, гунахым манъя аиттир. Факъат мен сиз ишлеген гунахыныздан узакъым».
36. Нуһкъа вахий олунды ки: Къавмынъдан иман эткенлерден башкъасы, артыкъ (санъя) асла инанмайджакъ. Ойле исе, оларның ишлеяткъанларындан (гунахларындан) толайы кедерленме.
37. Козълеримизнинъ огюnde ве вахийимиз (эмримиз) эсасында гемини яп ве зулум эткенлер акъкъында манъя (бир шей) сёйлеме! Олар мытлакъа bogъuladjakълар.
38. Нуh гемини япа, къавмындан илери кельгенлер исе, янына эр оғырагъанларында, онынънен алай эте эдилер. Де ки: «Эгер бизнен алай эте исенъиз, яхшы билинъ ки, сиз насыл алай этсенъиз, биз де сизнен алай этеджекмиз!
39. Озюни резиль этеджек азапның кимге келеджегини ве девамлы бир азапның кимнинъ башына тюшеджегини якъында биледжексингиз».

40. Ниает, эмримиз келип де, сувлар джошуп, юксельмеге башлагъанынен, Нуһъя дедик ки: «(Джанлы чешитлерининъ) эр биринден эки чифтнен -(богъуладжагъына даир) алейхинде сёзь этильгенлерден гъайры- аиленъни ве иман эткенлерни гемиге юклө!» Затен, онынъен берабер пек азы иман эткен эди.
(Бу ердеки «сувлар джошуп, юксельмеге башлагъанынен» къысмыны «тандыр (теннуур) къайнагъанынен» шеклинде терджиме эткенлер де олгъян. Тефсирджилер тандырнынъ къайнавуны чешит шекиллерде тефсир эткенлер. Соңки асырнынъ тефсирджелиринден М.Хамди Языр Аз.Нуһнынъ гемиси аддий елкени бир геми олмайып, бухарлы бир геми олгъанына ишарет эте ки, бунъа коре, «тандыр къайнады» демек, гемининъ оджагъы янды ве арекетке азыр вазиетке кетирильди, демек олур).
41. (Нуһ) деди ки: «Гемиге мининъ! Онынъ ялдап кетюви де, токътамасы да, Аллаһнынъ адынендир. Шубесиз ки, Рabbим чокъ багъышлайыджы, пек мерхамет этиджидир».
42. Геми, дагълар киби далгъалар арасында оларны алып кете эди. Нуһ гемиден узакъта булунгъан оғълуна: Явручыгъым! (Сен де) бизнен берабер мин, кяфирлернен берабер олма! дие сесленди.
(Аз.Нуһнынъ оғълу бабасына иман этмеген эди. Бабасы инангъанларны гемиге миндиргенде, о айрылып, бир кенаргъа чекильген эди. Дигер оғъуллары Хаам, Саам ве Йаафес бабаларына инангъан ве онынънен берабер гемиге минген эдилер. Тюркий халкъларнынъ Йаафесниң Түрк адындаки оғъулундан даркъагъана риваает этиле).
43. Оғълу: Мени сувдан къорчалайджакъ бир дагъыга сыгъынаджагъым, деди. (Нуһ): «Бугунь Аллаһнынъ эмринден (азабындан), мерхамет саibi Аллаhtан башкъа къорчалайджакъ кимсе ёкътыр», деди. Араларына далгъа кирди, бойледже о да bogъулды.
(Бу аетке бойле де мана берильген: «Бугунь Аллаh, мерхамет эткенлеринден баشكъасыны Онынъ береджеск эмринден къорчалайджасакъ кимсе ёкътыр»).
44. (Ниает: «Эй ер, сувынъны ют! Ве, эй, кок (сувны) тут!», денильди. Сув чекильди; иш битирильди; (геми де) Джудий (дагъынъынъ) усътюне ерлешти. Ве: «О залымлар топлұлыгъынынъ джаны джеэннемге!» денильди.
45. Нуһ Раббине дуа этип, деди ки: «Эй, Рabbим! Шубесиз, оғълум да аилемдендир. Сенинъ ваденъ исе, эльбетте хакътыр. Сен хакимлер хакимисинъ».
(Аз.Нуһ буны айткъанда, Аллаh онынъ аиласини bogъулувдан къуртараджасагъына айт vadесине ишарет эте эди).
46. Аллаh буюрды ки: Эй, Нуһ! О асла сенинъ аиленъден дегиль. Чюнки, онынъ япкъаны фена бир иштир. О алда, акъкъында бильгинъ олмагъан бир шейни менден истеме! Мен санъа джаиллерден олмаманъны төвсие этем.
(Бу аеттен анълашила ки, инсанлар арасында якъынлыкъынъ асыл себеби, дин бирлигидир. Аллаhнынъ динине инангъан ве пейгъамберлерини тасдикъ эткен кимселер бир-биралиерининъ маневий акърабасы, якъыны ве достларыдыр. Буларнынъ араларында маневий бирлик бардыр. Mu'минлернен кяфирлер, ыркъ нокътаи назарындан, бир-биралиерининъ акърабасы олса биле, бу акърабалыкъынъ Аллаh къатында ич бир дегери ёкътыр. Аз.Нуһнынъ оғълу бабасына инанмагъаны ичюн, Аллаh Таала оны Нуһ пейгъамбернинъ аиласинден саймагъан. Албуки, Аз.Пейгъамбер араларында ич бир несеб багъы олмагъан Сельманы озъ аиласинден сайгъан. Бунъа нисбетен, хусусен Бедир дженкинде бир чокъ сахабий энъ якъынлары олгъан бабаларына, я да оғъулларына къарышы дженклемешкенлер).

47. Нуһ деди ки: Эй, Раббим! Мен сенден акъкында бильгим олмагъан шейни истемектен санъа сыгъынырым. Эгер мени багъышламаз ве мерхамет этmez исенъ, мен зиянгъа огърагъанлардан олурым!
48. Денильди ки: Эй, Нуһ! Санъа ве сеннен берабер олгъан умметлерге бизден селям ве берекетлернен (гемиден) тюш! Озылерини (дюньяда) файдаландыраджагъымыз, сонъра да бизден оларгъа элем бериджи бир азап токъунаджакъ умметлер де оладжакъ.
49. (Ресулым!) Иште, булар санъа вахий эткен гъайб хаберлеримизденdir. Бундан эвель оларны не сен биле эдинъ, не де къавмынъ. О алда, сабыр эт. Чюнки, яхши нетидже (сабыр этип) сакъынгъанларнынъдыр.
(Бундан сонъра бир башкъа пейгъамберниң къавмына хакъыны теблигъ этмек огърундаки куреши анълатыла).
50. Аад къавмына да къардашлары нуудны (ёлладыкъ). Деди ки: Эй, къавымы! Аллаһкъа къуллыкъ этинъ. Сизинъ Ондан башкъа танърыныз ёктыр. Сиз ялан уйдургъанлардан башкъасы дигильсинаңыз.
51. Эй, къавымы! Мен, онъа (пейгъамберликке) къаршылыкъ сизден бир уджрет истемейим. Меним уджретим, мени яратқындан башкъасына айт дегильдир. Аля акылынызыны ишлетмейсинаңызми?
52. Эй, къавымы! Раббинъизден багъышлав тиленъ; сонъра да Онъа тёвбе этинъ ки, узеринъизге кокни (ягъмурны) бол-бол ёлласын ве къуветинъизге къувет къошсын. Гунах ишлеерек (Аллаһтан) юзы чевирменъ.
53. Дедилер ки: Эй, нууд! Сен бизге ачыкъ бир муджизе кетирмединъ, биз де сенинъ сёзүнен танърыларымызыны быракъаджакъ дегильмиз ве биз санъа иман этеджек де дегильмиз.
54. Биз: «Танърыларымыздан бири сени фена чарпкъан!», демектен башкъа бир сёз сёлеймеймиз! (нууд) деди ки: «Мен Аллаһны шаат тутам; сиз де шаат олунъ ки, мен сизинъ ортакъ къошкъанларынъыздан узакъым».
55. «Ондан башкъа (табынгъанларынъызынъ эписинден узакъым). Айды, эпинъиз манъа тузакъ къурынъ; сонъра да манъа мухлет берменъ!»
56. «Мен, меним де Раббим, сизинъ де Раббинъиз олгъан Аллаһкъа таяндым. Чюнки, юрген ич бир варлыкъ ёкъ ки, О, онынъ перчеминден туткъан олмасын. Шубесиз, Раббим дос-догъру ёлдадыр».
(Аллаһнынъ эр варлыкъынъ перчеминден тутмасы демек, эр варлыкъынъ ёнетиловининъ, укюм ве тасарруфынъ Онынъ элинде оловы, Онынъ кудрет ве ирадесининъ бутюн варлыкълар узеринде мутлакъ ве кесен-кес бир суретте укюмран оловыдыр. Аллаһнынъ догъру ёлда оловы исе, Онынъ укюм ве тасарруфларынъ тамамен догъру, яхши ве адалетке уйгъун оловы, Аллаһнынъ акъсызлыкъ ве зулумдан, янълышилыкъ ве хатадан узакъ оловы демектир).
57. «Эгер юзы чевирсөнъиз, шубесиз ки, меннен сизге ёллагъаныны сизге бильдирдим. Раббим (истесе) сизден башкъа бир къавмны еринъизге кетирир де, Онъа ич бир заар бералмазсынъыз. Чюнки, меним Раббим эр шейни козетиджиидир.
58. Эмримиз кельгенинен нуудны ве онынънен берабер, иман эткенлерни тарафымыздан бир раҳмет иле къурттардыкъ, оларны ағыыр бир азаптан къуртулышкъа ириштиридик.
59. Иште, Аад (къавмы). Рабблерининъ аетлерини инкяр эттилер; Онынъ пейгъамберлерине асий олдулар ве инатчы эр зорбаджынынъ эмрине уйдылар.

60. Олар эм бу дюньяда, эм де къыямет кунюнде лянетке табий тутылдылар. Билинъ ки, Аад (къавмы) Рабблерини инкяр эттилер. (Шуны да) билинъ ки, һуудның къавмы Аад Аллаһының рахметинден узакълаштырылды.
(Эль-хаакъка суресининь б ве 7-нджи аетлеринде бильдирильгенине коре, Аад къавмы еди гедже, секиз кунь девам эткен шиддепти бир къасыргъа себебинден эляк олуп, инсанлар, агъач киби, ерлерге ийкъылып къалдылар.
Бундан соңъ да, Салих Пейгъамберның Семууд къавмына къариши курешии аньлатылмакъта).
61. Семууд къавмына да къардашлары Салихны (ёлладыкъ). Деди ки: Эй, къавым! Аллаһкъа къуллыкъ этинъ. Сизинъ Ондан башкъа танърыныз ёкътыр. О, сизни ерден (топракътан) яратты. Ве сизни о ерде яшатты. О алда, Ондан магъфирет истенъ; соңра да Онъя тёвбе этинъ. Чюнки, Раббим (къулларына) чокъ якъындыр, (дуаларыны) къабул этиджидир.
62. Дедилер ки: Эй, Салих! Сен бундан эвель ичимизде умют бесленген бириси эдинъ. (Шимди) бабаларымызының табынгъаларына табынмакътан бизни четлеширесинъми? Догърусы, биз, бизни озюне (къуллыкъка) чагъыргъан шейинъден джиддий бир шубедемиз.
63. (Салих) деди ки: Эй, къавым! Эгер мен Раббимден (берильген) ап-ачыкъ бир делиль узеринде исем ве О манъя озюндөн бир рахмет (пейгъамберлик) берген исе, бунъя не дерсингиз? Бу вазиет къаршысында Онъя асий олсам, мени Аллаһтан (Оның азабындан) ким къорчалар? О вакъытта сиз де манъя зиян берювден зияде бир шей япалмазсынъиз.
64. Эй, къавым! Иште, сизге муджизе оларакъ, Аллаһының девеси. Оны быракъынъ, Аллаһының топрагъында ашасын (ичсин). Онъя феналыкъ токъундырмань; соңра сизни якъын бир азап якъалар.
(Ривааетке коре, Салих (а.с.)ниң къавмы ондан муджизе оларакъ, къаядан деве чыкъарувыны истеген. Аз. Салих да, олардан иман этеджеклерине даир сөз алгъандан соңъ, намаз къылгъан, Аллаһкъа дуа эткен ве муджизе оларакъ, буюк бир къаядан бир деве чыкъкъян. Соңра бу деве озю киби буюк бир бота догъургъан. Факъат къавмының пек азы иман эткен, дигерлери кене кяфир оларакъ къалғынлар).
65. Факъат Семууд къавмы о девени аякъларыны кесерек, ольдюрди. Салих деди ки: «Юртунъызда учъ кунь даа яшанъ (соңра эляк оладжакъсынъиз)!». Бу сөз ялангъя чыкъарылмайджакъ бир төхдит эди.
66. Эмримиз кельгенинен, Салихны, ве онынънен берабер иман эткенлерни, бизден бир рахмет оларакъ, (азаптан) ве о куннинъ зиллетинден къурттардыкъ. Шубесиз, Раббинъ къуветлиdir, (эр шайге) гъалип келиджидир.
67. Зулум эткенлерни де о къоркъунч сес якъалады ве юртларында тиз чёке къалдылар.
68. Санки о ерде ич отурмагъан эдилер. Билинъ ки, Семууд къавмы акъикъятен Рабблерини инкяр эттилер. Кене билесинъиз ки, Семууд къавмы (Аллаһының рахметинден) узакълаштырылды.
69. Ант олсун ки, эльчилеримиз (мелеклер) Ибрахимге мужде кетирдилер ве: «Селям (санъя)», дедилер. О да: «(Сизге де) селям», деди ве аман къызартылгъан бир бузавны кетирди.
(Ибн Аббас кельген эльчилеринин Джебраил ве янындаки эки мелек олгъаныны сёйлер. Бу эки мелекнинъ де Микаил ве Исрафил олгъанлары риваает этилир).

70. Эллерини ашкъа узатмагъанларыны корыгенинен, оларны ябанджылар санды ве олардан толайы, ичине бир къоркъу тюшти. Дедилер ки: Къоркъма! (Биз мелеклермиз). Луут къавмына ёлланылдыкъ.
71. О эснада къадыны аякъта эди ве (бу сёзлерни эшиткенинен) кульди. Онъа да Исхакъны, Исхакънынъ артындан да Якъупны мужделедик.
72. (Ибрахимнынъ къадыны:) Оладжакъ шей дегиль! Мен бир къарт къадыным, бу къоджам да бир ихтияр олуп, бала догъураджагъыммы? Бу керчектен шашыладжакъ бир шей! деди.
(Тефсирдэжислернинъ изаатына коре, о вакъытта Ибрахим (а.с.) 120 яшында, къадыны исе, 90 яшында эди).
73. (Мелеклер) дедилер ки: Аллаһнынъ эмрине шашасынъмы? Эй, эв халкъы! Аллаһнынъ рахмети ве берекетлери сизинъ узеринъиздедир. Шубесиз ки, О, макътавгъа ляйыкътыр, эйилиги болдыр.
74. Ибрахимден къоркъу кетип, озюне мужде кельгенинен, Луут къавмы акъкъында бизнен курешмеге башлады.
(Чюнки, Аз.Ибрахим инкярдэжыларгъа келеджек умумий фелякет ве азапкъа Луут (а.с.) иле онъа инанъянларнынъ да огърайджақъларындан къоркъа, бу себепнен, азапнынъ ортадан къалдырылувы ичюн исарнен Аллаһкъа ялвара эди).
75. Ибрахим акъикъатен йымшакъ табиатлы, багъры яныкъ, озюни Аллаһкъа багъышлагъан бириси эди.
76. (Мелеклер дедилер ки): Эй, Ибрахим! Бундан вазгеч. Чюнки, Раббинъинъ (азап) эмири кельди. Ве оларгъа кери чевирильмез бир азап мытлакъа келеджек!
77. Эльчилеримиз Лууткъа кельгенинен, (Луут) оларнынъ себебинден кедерленди ве олардан толайы, ичи сыкъылды да: «Бу, четин бир куньдир», деди.
(Мелеклернинъ генч деликъанлылар шеклинде кельгенини корыген Луут (а.с.) оларны инсан беллеген ве къавмынынъ оларгъа теджавуз этювинден къоркъкъан. Чюнки, А'рааф суресининъ 80 ве 81-ножи аетлеринде бильдирильгенине коре, Луутнынъ инкярдэжы къавмында джинсий сапыкълыкъ яйгъын эди).
78. Луутнынъ къавмы чапышып, онынъ янына кельдилер. Даа эвель де о фена ишлерни япа эдилер. (Луут): «Эй, къавымы! Иште, шулар къызларымдыр (оларгъа эвленинъ); сиз ичюн олар даа темиздир. Аллаһтан къоркъынъ ве мусафирлеримнинъ оғюнде мени резиль этменъ! Аранъызда акъылы башында бир адам ёкъмы!», деди.
(Базы тефсирдэжислерге коре, Аз.Луутнынъ халкъына эвлениюлерини төвсие эткен къызлары, озюнинъ къызлары дегиль, къавмынынъ къызларыдыр. Чюнки, онынъ олгъаны эки къызы бар эди. Эр пейгъамбер озъ къавмынынъ буюги ве маневий бабасы сайылгъанындан, Аз.Луут: «Иште, булар къызларымдыр...», деген).
79. Дедилер ки: Сенинъ къызларынъда бизим бир акъкъымыз олмагъаныны билесинъ. Ве сен бизим не истегенимизни, эльбетте билирсинъ.
80. (Луут:) Кешке меним сизге нисбетен (къояджакъ) бир кучом олса эди я да кучлю бир къалеге сыгъына бильсе эдим! деди.
81. (Мелеклер) дедилер ки: Эй, Луут! Биз Раббининъ эльчилеримиз. Олар санъа асла токъунамазлар. Сен гедженинъ бир къысмында аиленънен (ёлгъа чикъып) юр. Къадынынъдан башкъа, сизден ич бири артта къалмасын. Чюнки, оларгъа келеджек

- олгъан (азап) шубесиз, онъа да токъунаджакъ. Оларгъа ваде олунгъан (эляк) заманы – саба вакътыдыр. Саба якъын дегильми?
82. Эмримиз кельгенинен, о ерниң алтыны усътюне кетирдик ве узерлерине (балчыкътан) пиширилип, арды – ардындан ташлар ягъдырылдыкъ.
83. (О ташлар:) Раббинъ къатында ишаретлернен бельгиленерек (ягъдырылгъандыр). Олар залымлардан узакъ дегильдир.
84. Медайенге де, къардашлары Шуайбны (ёлладыкъ). Деди ки: Эй, къавым! Аллаһъ къуллыкъ этинъ! Сиз ичюн Ондан башкъа танъры ёкътыр. Ольчиони ве чекини эксик япманъ. Зира, мен сизни хайыр (ве боллукъ) ичинде корьмектем. Ве мен, акъикъатен сиз ичюн сараджакъ бир куннинъ азабындан къоркъам.
85. Ве, эй, къавым! Ольчиони ве чекини адалетнен япынъ; инсанларгъа эшьяларны эксик бермень; ер юзүнде бозгъунджылар оларакъ долашманъ.
86. Эгер му'мин исенъиз, Аллаһының (элялындан) быракъкан (кяры) сиз ичюн даа хайырлыдыр. Мен узеринъизге бир бекчи дегилим.
87. Дедилер ки: Эй, Шуайб! Бабаларымызынъ табынгъан (путларыны), я да малларымыз хусусында истегенимизни япмакъны терк этювимизни санъа намазынъ эмир этмектеми? Ойле исе, сен йымшакъ табиатлы ве чокъ акыллысынъ!
88. Деди ки: Эй, къавым! Эгер меним, Раббим тарафындан (берильген) ап-ачыкъ бир делилим олса ве О манъа тарафындан гузель бир рыхыкъ берген исе, бунъа не дерсинъиз? Сизге ясакъ эткен шейлеримнинъ аксини япаракъ, сизге акс давранмакъ истемейим. Мен, садедже кучюмнинъ еткени къадар ислях этмек истейим. Факъат беджеровим анджакъ Аллаһының ярдымынендир. Ялынъыз Онъа таяндым ве ялынъыз Онъа дёнеджегим.
(Бу аетте бир пейгъамбернинъ энъ муим васылтарының сыралангъаныны корьмектемиз: Эр шейден эвель, пейгъамберлер Аллаһ тарафындан озюне я да озюнден эвельки бир пейгъамберге ёлланылгъан бир делильге яни вахийге базанылар. Экиндиси, пейгъамберлер умметлерине теблигъ эткен шейлерини, эр шейден эвель, озъ нефислеринде яшарлар; сөзлеринен озылери, къальплеринен амеллери бир-бирине уяр; умметлерине теблигъ эткенлерине терс арекет этmezлер. Учюнджиси, пейгъамберлер бирер исляхатчылар; оларның вазифеси – япмакъ, тюзельтмектир; яшишлыкъының аким олувы, инсанларның догъругъа ве эйиликке ёнелюви ичюн элинден кельгени къадар гъайрет косътерювидир. Дёртюнджиси, пейгъамберлер, садедже Аллаһъ къашында ишаныр ве таянылар; мұвафакъиетнинъ ялынъыз Аллаһтан кельгени хусусында ич бир шубелери олмаз; бу себепнен де, Аллаһтан башкъа ич бир къуветке ве дестекке саип олмасалар биле, кене де умутсизликке тюшмезлер).
89. Эй, къавым! Сакъын манъа къаршы душманлыгъынъыз, Нуһ къавмынынъ я да нууд къавмынынъ, яхут Салих къавмынынъ башларына кельгенлер киби, сизге де бир мусибет кетирмесин! Луут къавмы да сизден узакъ дегильдир.
(Яни олар да сизинъ заманынъызгъа якъын бир заманда эляк олдылар. Толайысынен, эляк олгъанларның заман итибарынен сизге энъ якъыны олардыр. Я да күфюрде, феналыкъларда ве элякны керектирген шейлерде сизден узакъ дегиль эдилер. Бу себепнен, эялк олдылар. Олардан ибret алмалысынъыз).
90. Раббинъизден багъышлав иsteenъ; соңра Онъа тёвбе этинъ. Муакъкъакъ ки, Раббим чокъ мерхаметлидир, (му'минлерни) чокъ север.

91. Дедилер ки: Эй, Шуайб! Сёйлегенлеринъинь чокъуны аньламаймыз ве арамызда сени акъикъатен зайдыф (аджиз) корымектемиз! Эгер къабиленъ олмаса, сени мытлакъ ташбораннен ольдюрирмиз. Сен бизден устьюн дегильсинъ.
92. (Шуайб:) «Эй, къавым, деди, сизге коре, меним къабилем Аллаһтан даа кучлю ве дегерлими ки, оны (Аллаһнынъ эмирлерини) артынъызгъа атып унуттынъыз. Шубесиз ки, Раббим япаяткъанларынъызын чевресини сарыджысыр.
93. Эй, къавым! Элинъизден кельгенини яптынъ! Мен де япаджам! Озюни резиль этеджек азапнынъ келеджеги шахыснынъ ве яланджынынъ ким олгъаныны якъында аньлайджакъсынъыз! Бекленъ! Мен де сизнен берабер беклемектем».
94. Эмримиз кельгенинен, Шуайбын ве онынънен берабер, иман эткенлерни тарафымыздан бир раҳмет иле къурттардыкъ; зулум эткенлерни исе, къоркъунчлы бир гүрүлти якъалады да, юртларында тиз чёке къалдылар.
95. Санки о ерде ич барынмагъан эдилер. Билинъиз ки, Семууд къавмы (Аллаһнынъ раҳметинден) узакъ олгъаны киби, Меден къавмы да узакъ олды.
(Шуайб (а.с.)нынъ къавмы да, Семууд къавмы киби, насиат динълемегени ичюн, къоркъунч бир сес ве гүрүлти иле эляк олгъян эди. Буларнынъ джезалары бир чешит олувы фена ахляк нокътаи назарындан, бир-бирилерине бенъзегенине ишиареттир. Аллаһнынъ раҳметинден узакъ олувлары ичюн эр эки къавмгъа да, айны беддуа этильген ве Медийен къавмы бу хусуста Семууд къавмына бенъзетильген).
- 96-97. Ант олсун ки, Мусаны да муджизелеримизнен ве ап-ачыкъ бир делильнен Фыравунгъа ве онынъ илери кельгенлерине ёлладыкъ. Факъат олар Фыравуннынъ эмрине уйдылар. Албуки, Фыравуннынъ эмри дөгъру дегиль эди.
98. Фыравун къыямет кунюнде къавмынынъ оғюне тюшеджек ве оларны (чекип) атешке алып бараджакъ. Бараджакъ ерлери не фена ердир!
(Яни Фыравун насыл ки, бу дюньяда къавмындан инкярджы олгъанларнынъ оғюне тюшкен; оларнен Аллаһнынъ Ресулы Аз.Муса ве онынъ теблигъ эткен хакъ динине къарыш курешкен исе, кене насыл ки, Аллаһнынъ пейгъамберини тақъиб этип, якъаламакъ ичюн къавмыны аркъасындан иерткен ве нияет, озю дөнъизде бөгъулгъаны киби, оларнынъ бөгъулувына да себеп олгъян исе, айны шекильде, ахиретте де къавмынынъ оғюнде оларакъ, эписи бирден джесэннемге сюрюледжесек).
99. Олар бу ерде де, къыямет кунюнде де, лянетке оғъратылдылар. (Оларгъа) берильген бу баҳшыш не фена баҳшыштыр!
100. (Эй, Мұнәмmed!) Иште бу, (халкъы эляк олгъан) мемлекетлеринъ хаберлериндендер. Биз оны санъа аньлатмакътамыз; олардан (бугунъге къадар излери) къалгъан да бар, чалынгъан экин (киби ёкъ олгъаны) да бар.
101. Оларгъа биз зулум этмедиқ; факъат, олар озылерине зулум эттилер. Раббининъ (азап) эмри кельгенде, Аллаһны быракъып да, табынгъан танърылары оларгъа ич бир шей теминлемеди, зиянларыны арттырувындан башкъа бир шейге ярамады.
102. Раббинъ акъызылдыкъ эткен мемлекетлерни (оларнынъ халкъыны) якъалагъанда, онынъ якъалаву, иште, бойле (шиддетлидир). Шубесиз, онынъ якъалаву пек элем бериджидир, пек четиндир!
103. Иште, бунда ахирет азабындан къоркъанлар ичюн, эльбette бир ибret бар. О кунь – бутюн инсанларнынъ бир ерге топланаджакъ бир кунидир ве о кунь (бутюн маҳлюкъатнынъ) азыр булунгъан бир кунюдир.

104. Биз оны (къямет кунюни) садедже белли бир муддетке къадар беклетирмиз.
105. О кельген куню, Аллаһнынъ изни олмадан, ич кимсе къонушамаз. Олардан кими бедбаҳттыр, кими баҳтлыдыр.
106. Бедбаҳтлар атештедирлер, о ерде оларнынъ (ойле фаджиалы) нефес алыш-берювлери бардыр ки.
107. Раббининъ истегенинден башкъя, (олар) коклер ве ер тургъандже, о атеште эбедий къаладжакълар. Чюнки, Раббинъ истегенини хакъкъы иле япыджыдыр.
108. Баҳтлы олгъанларга кельгенде, олар да дженнеттедирлер. Раббининъ истегенинден башкъя, коклер ве ер тургъандже, олар да о ерде эбедий къаладжакълар. Бу (ниметлер) битmez, тюкенmez бир лютфтири.

(Бу аетлерде белли муддетнинъ сонъуна иришиюви иле келеджек къямет кунюнден ве буны такъип этеджек ахирет алларындан баас этильгени ичюн, бу ердеки коклер ве ерден дюньянынъ дегиль ахиретнинъ коклери ве еридир. Чюнки, Ибрахим суресининъ 48-ножи аетинде: «О куню ер башикъя бир ернен, коклер де (башкъя коклернен) денъиштрилир», буюрылгъан).

109. О алда, оларнынъ табынгъян шейлеринден (бу шейлернинъ оларны азапкъя алыш баргъанындан) шубенъ олмасын. Чюнки, олар анджакъ даа эвель бабаларынынъ табынгъаны киби табынмакъталар. Биз оларнынъ (азаптан) насиplerини мытлакъя экискзис оларакъ береджекмиз.
110. Ант олсун, биз Мусагъя Китапны бердик; фактат онда ихтиляф этильди. Эгер Раббинъден бир сёз кечмеген олса эди, эльбette оларнынъ арасында укюм берильген эди (ве ишлери де битирильген эди). Шубесиз ки, олар (меккелилер) де Къур'ан акъкъында терен бир шубе ичинделер.
111. Шубесиз, Раббинъ оларнынъ эр бирининъ амеллери къаршылыгъыны оларгъа тамамынен береджек. Чюнки, Раббинъ япаяткъанларындан хабердардыр.
112. О алда, сеннен берабер тёвбе эткенлернен бирликте, эмир олунгъаны киби, дос-догъру ол! Адден де ашманъ. Чюнки, О, сизинъ япкъанларынъызын чокъ яхши корюджидир.

(Асхаб-ы кирамдан риваает этильгенине коре, Къур'анда Ресулуллах (с.а.) ичюн бу аеттен даа шиддетли бир ает энмеген. Ресулуллах буюргъан ки: «Мени нүүд суреси къарттайты!» Чюнки, бу суреде онъа: «Эмир олунгъанынъ киби дос-догъру ол!» денильген. Ве бу къолай бир иши дегиль эди. Аллан Таалия ялынъызы онъа дегиль, онынънен берабер, му'минлерге де истикъаметни эмир этмекте).

113. Зулум эткенлерге мейль этменъ; сонъра сизге атеш токъуныр (джеэннемде янарсынъыз). Сизинъ Аллаhtан башкъя достларынъыз ёкътыр. Сонъра (Ондан да) ярдым коралмазсынъыз!
114. Куньдюзнинъ эки уджунда, гедженинъ де ильк saatларында намаз къыл. Чюнки, яхшылыкълар феналыкъларны (гунахларны) силер. Бу, огют алмакъ истегенлерге бир хатырлатувдыр.

(Тефсирджилерге коре, куньдюзнинъ эки тарафындаки намазлар – саба, уйле ве экинди; гедженинъ якъын saatларындакилер де, акъшам ве ятсы намазларыдыр. Аетте бильдирильген яхшылыкълардан бири – беши вакъыт намаздыр. Ресулуллах (с.а.) буюргъан ки: Не дерсинъыз, сизден бириisinинъ къапусы огюнде бир ирмакъ булунса да, эр кунь беши кере онда йикъанса, озюнде кир адында бир шей къалырмы? Асхаб «Ёкъ» деди. Бунынъ

узерине Ресулллах буюрды ки: Иште, беш вакъыт намаз да бунынъ кибидир ки, Аллаh о саеде бутюн хаталарны арындырыр).

115. (Эй, Мұхаммед!) Сабырлы ол, чонки, Аллаh гузель иш япқанларның мukяфатыны зағындағынан түшсіндер. (Аллаh о саеде бутюн хаталарны арындырыр)
116. Сизден эвельки асырларда ер юзүнде (инсанларны) бозгұндыштықтан четлешириеджек фазилетли кимселер булунса эди я! Факъат олардан къуртулышқыа ириштиридигимиз аз бир кысмы истиснадыр (булар вазифелерини яптылар). Зулум эткенлер исе, озылерине берильген ферахның пешине тюштилер. Затен гунахқяр әдилер.
117. Халқыы яхшы олғаны алда, Раббинъ, акъсызлықынен мемлекетлерни эляк этmez.
118. Раббинъ истесе эди, бутюн инсанларны тек бир мелдет япар эди. (Факъат) олар ихтиляфқыа тюшмеге девам этеджеклер.
119. Анджакъ, Раббининъ мерхамет эткенлери истиснадыр. Затен, Раббинъ оларны бунынъ ичюн яратты. Раббининъ: «Ант олсун ки, джеэннемни бутюнлей инсанлар ве джинлернен толдураджам», сёзю ерини тапты.
(Тефсирдэжилер аетте кечкен «Ли-заалике – бунынъ ичюн» сёзюне эки тюрлю мана бергенлер:
– «Затен Раббинъ оларны бунынъ ичюн, яни ихтиляфқыа тюшкенлери ичюн яратты», я да:
– «Затен Раббинъ оларны бунынъ ичюн, яни рахметине наиль олувлары ичюн яратты»).
120. Пейгъамберлернинъ хаберлерinden сенинъ къальбинъни къанаатлениреджек эр хаберимизни санъа анълатмакътамыз. Бунда санъа акъикъатның бильгиси, му'минлерге де бир оғют ве бир тенбие кельгендир.
121. Иман этмегенлерге де ки: Элинъизден кельгенини япынъ! Биз де (кереккенни) япмакътамыз!
122. Бекленъ! Шубесиз, биз де беклемектемиз!
123. Коклернинъ ве ернинъ гъайбы (сыры) ялынъыз Аллаhкъа айттири. Эр иш онъа дёндюрилир. Ойле исе, Онъа къуллықъ эт ве Онъа таян! Раббинъ япқанларынъыздан гъафиль дегиль.
(Аетте ибадет эмрининъ артындан, аман тевеккюль эмри кельмекте. Чонки, къуллықъ анджакъ тевеккюль иле яни садеджесе Аллаhкъа ишанып таянмакъынен кемалаткъа къавушыр. Бутюн ишлерде мұвафакъиетлерге иришмек ичюн себеплерге сарылмакъ хусусында эльден кельгенини япмакъынен берабер, мұвафакъиетни Аллаhтан беклемек ве садеджесе Ондан ярдым тилеп, Онъа сығынмакъ, айны заманда, иманның кемалатына да аляметтir).

12. ЮСУФ

Юсуф суреси 111 ает олуп, 1, 2 ве 3-нджи аетлер Мединеде, дигерлери Меккеде әнген. Суренинъ башындан сонъуна къадар Юсуф Пейгъамберден баас этильгени ичюн, бу адны алгъан.

Бисмиляхиరାହମାନିରାହିମ (Рахман ве рахим олған Аллаhның адынен).

1. Элиф. Ляам. Раа. Булар, ап-ачыкъ Киталның аетлеридир.
2. Анълайсыныз дие, биз оны арапча бир Къур'ан оларакъ эндирдик.
3. (Эй, Мұнәммәд!) Биз санъа бу Къур'аннын вахий этмекнен, кечмиш миллетлерниң хаберлерини санъа эң гузель бир шекильде беян этмектемиз. Ақықтат шу ки, сен бундан эвель (бу хаберлерни) эльбетте бильмегенлерден эдинь.
4. Бир заманлар Юсуф бабасына (Якъупкъа) деген эди ки: Бабаджыгъым! Мен (тюшюмде) он бир йылдызnen кунешни ве айны корьдим. Оларның манъа седжде эткенлерини корьдим.
5. (Бабасы:) Явруджыгъым! деди, руяңыны сакъын къардашларынъа анълатма; соң санъа бир тузакъ къуарлар. Чүнки, шейтан инсанғъа ап-ачыкъ бир душмандыр.
6. Иште, бойледже Раббинъ сени сечеджек, санъа (руяда корюльген) вакъиаларның ёрумыны огредеджек ве даа эвель эки атанъ – Ибрахим ве Исхакъкъа ниметини тамамлагъаны киби, санъа ве Якъуб союна да, ниметини тамамлайджакъ. Чүнки, Раббинъ чокъ эйи билиджидир, икмет саибидир.
7. Ант олсун ки, Юсуф ве къардашларында, (алмакъ) истегенлер ичюн ибretлер бардыр. (*Ривааетке коре, еудий алимлери Мекке мушриклерининъ илери кельгенлерине: «Исраил оғұлларының ничюн Мысыргъа кеткенлерини Мұнәммәdden соранъ, бакъайыкъ, не джевап береджесек», дие телкъин эткенлер, олар да сорагъан, буның узерине бу суре энген. Иште, аетте оларның бу суаллерине ишарет этиле*).
8. (Къардашлары) дедилер ки: Юсуфнен къардаши (Бунямин) бабамызгъа бизден даа севимлидир. Албуки, биз чокъ бир джемаатмыз, шубесиз ки, бабамыз ап-ачыкъ бир янъыштыкъ ичиндедир. (*Юсуфнен Бунямин бир анадан, дигер оғұллары исе, башкъа бир анадан эдилер*).
9. (Озы аралары дедилер ки:) Юсуфны ольдюрмөнъ я да оны (узакъ) бир ерге атынъ ки, бабанъызының севгиси ялыңыз сизге къалсын! Ондан соң да (төвбе этерек) салих кимселер олурсынъыз! (*Аетнинъ соңки къысмыны «...бундан соңра ишинъизни ёлуна къойғъан, вазиетинъизни түозельткен олурсынъыз», шеклинде анъламакъ да мумкюн*).
10. Олардан бири: Юсуфны ольдюрмөнъ, эгер мытлакъ япаджакъ исенъиз, оны къуюның түбине атынъ да, кечкен керванлардан бири оны алсын (кетсин), деди. (*Бу теклифни япкъан Йехуда исимли бириси эди. Къардашларына буны къабул эттириди ве бабаларына кельдилер*).
11. Дедилер ки: «Эй, бабамыз! Санъа не ола да, Юсуфны ничюн бизге ишанмайсынъ! Албуки, биз онынъ яхшылығыны истеймиз.
12. Ярын оны бизнен берабер (къыргъа) ёлла да, бол-бол ашасын (ичсин), ойнасын. Биз оны мытлакъ къорчалармыз».
13. (Бабалары) деди ки: Оны алып кетүөвніңиз, мени мытлакъ кедерлендирир. Сиз ондан хаберсиз олғъанда, оны бир къашкъырның ашайджагъындан къоркъам. (*Аз.Пейгъамберден накъл этильген бир хадисте бильдирильгени киби, Якъуб (а.с.): «Оны къашкъырның ашайджасағындан къоркъам», шеклиндеки бу сёзюнен, фаркъында олмадан, оларға тизген планларыны бежерювлери ичюн бир йип уджуны берген. Акъикъатен 17-нәджи аетте де корюледжеги киби, олар бундан файдаланғанлар*).
14. Дедилер ки: Акъикъатен, биз (къуветли) бир топтулыкъ олғъанымыз алда, эгер оны къашкъыр ашаса, о вакъытта биз, акъикъатен аджив кимселер сайлырмыз.

15. Оны алып барып, къуюнынъ астына атмагъя берабер къарап берген вакъытларында, биз Юсуфъя: Ант олсун ки, сен оларнынъ бу ишлерини, олар (ишниң) фаркъына бармадан, озылериңе хабер береджексинъ, дие вахий эттик.
(Тефсирджелинернинь бир чокъу, аеттеки «Биз Юсуфъя ... вахий эттик» ифадесине базанаракъ, Аз.Юсуфъя пейгъамберликнинь даа о вакъытта берильгенине къанийдир. Дженаб-ы Хакъынынъ Аз.Юсуфъя къуюгъя атылгъан вакъыттаки бу вадеси даа сонъра керчеклешикен ве невбеттеки аетлерде корюледжеги узъре, Аз.Юсуф бу тузакътан къуртулгъан, къардашларына да бутюн япъянларыны бильгенини сёйлеген).
16. Акъшамлейин ағълаяракъ бабаларына кельдилер.
17. Эй, бабамыз! дедилер, биз ярышмакъ ичион узакълаштыкъ; Юсуфны эшъямызынынъ янында къалдырдыкъ. (Не язықъ ки) оны къашкыр ашагъан! Факъат биз догъру сёйлегенлер олсакъ да, сен бизге инанмазсынъ.
18. Кольмегининъ усътионде сахте бир къан иле кельдилер.
(Якъуб) деди ки: Аксине нефислеринъиз сизге (фена) бир ишин гузель косътерди. Артыкъ (манъа тюшкени) хакъкъы иле сабыр этмектир. Аньлаткъанынъиз къарышысында (манъа) ярдым этеджек анджасъ Аллантыр.
(Ривааетке коре, къардашлары Юсуфнынъ кольмегини къангъя булап, бабаларына кетиргенлеринде, аджджы хаберни алгъан Якъуб (а.с.) феръяд этип башлады, онынъ кольмегини истеди. Оны юзюне сюрюп ағълады ве деди ки: «Бугунъге къадар бойле йымшакъ табиатлы бир къашкыр корымедим! Огълумны ашагъан да, сыртындаки кольмегини йыртмагъан!» Бунъа коре, Аз.Якъуб оларнынъ ийлесини дуйгъан. Факъат япъладжасъ бир шей ёкъ эди).
19. Бир керван кельди ве сувджыларыны (къуюгъя) ёлладылар, о да (барып) къопкъасыны йиберди, (Юсуфны корыгенинен) «Мужде! Иште, бир огълан!» деди. Оны бир тиджарет малы оларакъ сакъладылар. Аллан оларнынъ япъянларыны чокъ яхши билир.
20. (Керван Мысыргъа баргъанда) оны дегерсиз бир фиятнен, белли бир къач дирхемге саттылар. Олар, затен онъа дегер бермеген эдилер.
(Аетнинъ сонъки къысмыны «...затен, оны аман эльден чыкъармакъ истей эдилер», шеклинде чевирмек де мумъкцион).
21. Мысырда оны сатын алгъан адам, къадынына деди ки: «Онъа дегер бер ве гузель бакъ! Бельки, бизге файдасы олур. Я да оны эвлят этермиз». Иште, бойледже (Мысырда адалетнен укюм этюви) ве озюне (руядаки) вакъиаларнынъ ёрумыны огредювимиз ичион, Юсуфны о ерге ерлештирдик. Аллан эмирини ерине кетирмеге къадирдир. Факъат инсанларнынъ чокъу (буны) бильмезлер.
(Тефсирлердеки ривааетке коре, Аз.Юсуфны имаесине алгъан бу зат Мысырнынъ малие назири эди. О Аз.Юсуфнынъ зекасы ве къабилиетини сезген, бунынъ ичион илериде ондан девлет ишлеринде файдалана биледжегини тюшюнген эди. Айрыджа, сонъ дереджесе севимли бир бала олгъан Аз.Юсуфны эвлят эте биледжеклерини сёйлеген эдилер. Чюнки, балалары ёкъ эди).
22. Юсуф акъыл-балигъ чагъына кельгенинен, онъа (догърулыкъынен) укюм этюв (меарети) ве илим бердик. Иште, гузель даврангъанларны биз бойле мукяфатландырымыз.
23. (Юсуф) булунгъан эвниң къадыны онынъ нефсинден файдаланмакъ истеди, къапуларны яхши къапатты ве «Айды, кель!» деди. О да: «(Ёкъ!), Алланкъа сыгынырым! Зира, къоджантыз меним велиниметимдир, манъа гузель давранды. Акъикъат шу ки, залымлар къуртулышкъя иришалмаз!» деди.

(Аз. Юсуф буюген, етишкен ве корюмли бир генч олгъан эди. Онынъ бу алы яшагъан эвнинъ ханымында озюне нисбетен чешит дуйгъуларның пейда олувина себеп олгъан ве къадын Аз. Юсуфкъа гъайрыкъануний мунасебет теклиф эткен эди).

24. Ант олсун ки, къадын онъа мейль берди. Эгер Раббининъ ишарети ве тенбиесини корьмесе эди, о да къадынгъа мейль эткен эди. Иште, бойледже, биз феналыкъ ве фухушны ондан узакълаштырмакъ ичюн (делилимизни косътердик). Шубесиз, о ихляслы къуларымыздан эди.
(Тефсирджилернинъ чокъуна коре, Аз. Юсуфның къадынгъа бу мейли жинсель бир мейль эди. Факъат базы тефсирджилер пейгъамберлернинъ бойле бир мейльге къапылувиңдан къорчалангъан ве узакъ олгъанларыны бильдиререк, аеттеки айт сёзни: «О да къадынны дёгмеге ниет эткен эди. Факъат Алланың тенбиесинен бундан вазгечти», шеклинде ёрумлагъанлар. Эр алда, Аз. Юсуф бу ниет ве мейльден вазгечкен эди).
25. Экиси де къапугъа дөгъру чаптылар. Къадын онынъ кольмегини арттан йыртты. Къапуның янында онынъ къоджасына расткельдилер. Къадын деди ки: Сенинъ аиленье феналыкъ япмакъ истегенниң джезасы – зиндангъа атылувиңдан я да элем бериджи бир эскенджеден башкъа не ола билир!
26. Юсуф: «Аслы озю меним нефсимден файдаланмакъ истеди», деди. Къадынның акърабасындан бири бойле шаатлыкъ этти: «Эгер кольмеги огден йыртылгъан исе, къадын дөгъру сёйлеген, бу исе, яланджылардандыр».
27. «Эгер кольмеги арттан йыртылгъан исе, къадын ялан сёйлеген. Бу исе, дөгъру сёйлегенлердендир».
28. (Къоджасы Юсуфның кольмегининъ) арттан йыртылгъаныны корыгенинен, (къадынгъа): «Шубесиз, деди; бу, сизинъ тузагъынъыздыр. Сизинъ тузагъынъыз акъикъатен буюктый».
29. «Эй, Юсуф! Сен бундан (олгъанларны сёйлемектен) вазгеч! (Эй, къадын!) Сен де гунахынъынъ афусыны тиле! Чонки, сен гунахкъярлардан олдынъ».
30. Шеэрдеки базы къадынлар деди ки: Азизниң къадыны деликъанлысының нефсинден файдаланмакъ истей эмиш; Юсуфның севдасы онынъ юргенине киргэн! Биз оны, акъикъатен ачыкъ бир сапыкълыкъ ичинде корьмектемиз.
31. Къадын, оларның эмиш-демишлерини эшиткенинен, оларгъа даветчи ёллады; олар ичюн даянмагъя ястыкълар азырлады. Эр бирине бирер пычакъ берди. (Къадынлар мейваларны кескенде, (Юсуфкъа): «Чыкъ къаршыларына!», деди. Къадынлар оны корыгенлеринен, онынъ буюклигини анъладылар. (Шашкъанларындан) эллерини кестилер ве дедилер ки: Я Раббимиз! Бу бир бешер дегиль ... Бу, анджакъ усьтюн бир мелек!
(«Даянмагъя ястыкълар» дие терджиме этильген «Муттакеэн» келимеси «Емек меджслиси» шеклинде де анълашила билир. Чонки, олар ферахлы инсанларның адеми олгъаны узьре, ашагъанда, ичкенде ве субет эткенде аркъаларына таяна эдилер. Бунынъ ичюн, таянаракъ аш ашамакъ ясакълангъан. Бу мевзудаки Джасаабир хадиси бойледир: «Allah Ресулы сол элиминен ве аркъамызгъа таянаракъ ашамамызыны ясакълады»).
32. Къадын деди ки: Иште, акъкында мени тенкъит эттигинъиз шахыс будыр. Мен онынъ нефсинден файдаланмакъ истедим. Факъат о, (бундан) шиддетнен сакъынды. Ант олсун, эгер о озюне эмир этеджегимни япмаса, мытлакъа зиндангъа атыладжакъ ве эльбетте сюрюнгенлерден оладжакъ!

33. (Юсуф:) Раббим! Манъа зиндан, буларның менден истегенлеринден даа яхшыдыр! Эгер оларның ийлелерини менден чевирмесенъ, оларгъа мейль этер ве джаиллерден олурым! деди.
34. Рабби оның дуасыны къабул этти ве оларның ийлесини узакълаштырды. Чюнки, О, чокъ яхши эштиджи, пек яхши билиджидир.
35. Соңунда (Азиз ве аркъадашлары) кесен-кес делиллэрни корыгенлерине рагъмен, (халкъның эмиш-демишини кесмек ичюн, кене де) оны бир муддетке къадар мытлакъа зинданға атувлары озылериине уйгъун корюнди.
36. Оныңнен бирликте зинданға эки деликъанлы даа кирди. Олардан бири деди ки: Мен (тюште) шарап сыйкъынамын корьдим. Дигери де: Мен де башымның усътюнде къушлар ашагъан бир емек ташыгъанымын корьдим. Буның ёрумыны бизге хабер бер. Чюнки, биз сени гузель даврангъанлардан корымектемиз, деди.
37. (Юсуф) деди ки: Сизге ашатыладжакъ аш кельмеден эвель, оның ёрумыны мытлакъа сизге хабер береджем. Бу, Раббимниң манъа огretkenлериндендер. Шубесиз, мен Аллаһкъа инанмагъан бир къавмның дининден узакълаштым. Олар ахиретни инкяр эткенлерниң озылериидир.
(Аз. Юсуф генчлерниң бу вазиетинден файдаланаракъ, оларгъа төвхид динини аньлатмакъ истеди. Толайысынен, оларның руяларыны ёрумламадан эвель, озюнинъ хакъ дин узеринде олгъаныны, бильгилерининъ Аллаh тарафындан огretильгенини ве мысырлыларның яңылышы ёлда олгъанларыны бильдиререк, оларны азырлады ве хакъ динни оларгъа теблигъ этти. Иште, бу ве бундан соңыки учъ ает буныңнен бағылышыр).
38. Аталарым Ибрахим, Исхакъ ве Якъубның динине уйдым. Аллаһкъа эр анги бир шейни ортакъ къошувиымыз бизге ярашмаз. Бу, Аллаһның бизге ве инсанларгъа олгъан лютфиндендер. Факъат инсанларның чокъу шукюр этmezлер.
39. Эй, зиндан аркъадашларым! Чешит танъылар даа яхшымы, ёкъса, кучүне къаршы турылмайджакъ тек бир Аллаһмы?
40. Аллаһны быракъып да, табынгъанларыныз, сизинъ ве аталарынызының тақъъан бир тақъым исимлерден башкъа бир шей дегильт. Аллаh олар акъкъында эр анги бир делиль эндирмеген. Укюм, садедже, Аллаһкъа аиттир. О, сизге озюнден башкъасына ибадет этмеменъизни эмир эткендер. Иште, дос-догъру дин будыр. Факъат инсанларның чокъу бильмезлер.
41. Эй, зиндан аркъадашларым! (Руяларынызыгъа кельгенде), бириңиз (даа эвель олгъаны киби) эфендисине шарап ичиреджек; дигери исе, асыладжакъ ве къушлар оның башындан (мийини) ашайджакълар. Ёрумыны сорагъан ишинъиз (бу шекильде) кесен-кеслешкендир.
42. Олардан къуртуладжагъыны бильген кимсеге деди ки: Мени эфендининъ янында анъ (бельки, мени чыкъарай). Факъат шайтан онъа, эфендесине анъмақъыны унуттырды. Толайысынен, (Юсуф), бир къач сене даа зинданда къалды.
(Базы тефсирджилерге коре, Аз. Юсуф, Аллаhtан башкъасындан ярдым истегени ичюн, беш йыллыкъ аспликтен соң, еди йыл даа апсте къалувгъа маҳкюм олды. Бойледже, апс муддети он эки йыл сюорди.
Бу ерде акъылгъа бойле бир суаль келе билир: Чешит ает ве хадислернен башкъасындан ярдым истемек къануний къабул этильгенине, атта ерине коре, кяфирден де ярдым истениле биледжегине коре, Аз. Юсуфның Аллаhtан башкъасындан да медет умют этюви ничюн хош къарышыланмагъан? Буның джевабы шудыр: Аллаh, пейгъамберлерини,

яраткъанларынынъ узерине усътюн япкъаны киби, ишилерниң эң яхшысыны, эң гузелини ве эң усътюнини де, оларгъа якъыштыргъан. Пейгъамбер ичюн эң усътюн къийынлыкъка къалгъанда, Раббинден башкъасына таянмамасы ве эль ачмамасыдыр).

43. Къырал деди ки: Мен (руяда еди арыкъ сыгъырнынъ, еди семиз сыйырны ашагъаныны корьдим. Айрыджа, еди ешиль башакъ ве башкъаларыны да къуру корьдим. Эй, илери кельгенлер! Эгер руя ёрумлай исенъиз, меним руямны да, манъя ёрумланъ.
44. (Ёрумджылар) дедилер ки: Булар къарма-къарышыкъ тюшлердир. Биз бойле тюшлерниң ёрумыны бильгенлерден дегильмиз.
(Ислам алимлери руя вакъиасыны учь сыйыфкъа айыргъанлар:
1. Аллаһтан олгъан тенбие ве ишаретлер,
2. Нефистен келип чыкъкъан тюш,
3. Шейтанның къоркъызызы ве саптырувлары).
45. (Зиндандаки) эки адамдан къуртулгъан сою, узун бир замандан сонъ, (Юсуфны) хатырлайракъ, деди ки: Мен сизге онынъ ёрумыны хабер беририм, мени аман (зиндангъа) ёлланъ.
46. (Юсуфнынъ янына келерек, деди ки:) Эй, Юсуф, эй, догъру сёзлю адам! (Руяда корюльген еди арыкъ сыйырнынъ ашагъан еди семиз сыйырнен, еди ешиль башакъ ве дигирлери де къуру олгъан башакълар) акъкында бизге ёрум яп. Умют этерим ки, инсанларгъа (догъру ёрумынънен) къайтырым да, бельки, олар да догъруны ограйнирлер.
47. Юсуф деди ки: Еди сене, адединъиз узъре, экин экерсинъиз. Сонъра да ашайджакъларыныздан аз бир микъдарындан гъайры, чалгъанларынызыны башагъынен (сарпан этип) быракъынъыз.
48. Сонъра, бунынъ артындан сакълайджакъларыныздан аз бир микъдар (урлыкъ)дан гъайры, о йыллар ичюн топлагъанларынызыны ашап битиреджек еди къытлыкъ йылы келеджек.
49. Сонъра, бунынъ артындан да, бир йыл келеджек ки, о йылда инсанларгъа (Аллаһ тарафындан) ярдым олунаджакъ ве о йылда (мейва сувы ве ягъ) сыйкаджакълар.
(Яни бол-бол мейва ве себзелерге къавушаджасакълар, юзюм, хурма, зейтюн ве сусам (кунджут, касатик) киби шейлерни сыйкъаракъ, сувларындан файдаланаджасакълар. Бу боллукъ сенесине даир руяда бир ишарет ёкъ. Аз.Юсуф буны, садедже бир вахий ве ильхам иле оларгъа мужделеген).
50. (Адам бу ёрумны кетиргенинен) къырал деди ки: «Оны манъя кетиринъ!» Эльчи, Юсуфкъа кельген вакъытта (Юсуф) деди ки: «Эфендинъе дён де, онъя: Эллерини кескен о къадынларнынъ зору не эди? деп сора. Шубесиз, меним Раббим оларнынъ ийлесини чокъ яхшы билир».
51. (Къырал къадынларгъа) деди ки: Юсуфнынъ нефсинден файдаланмакъ истеген вакътынызды вазиетинъиз насыл эди? Къадынлар: Аллаһ ичюн, биз ондан ич бир феналыкъ корьмедин, дедилер. Азизнинъ къадыны да деди ки: «Шимди акъикъят ортагъя чыкъты. Мен онынъ нефсинден файдаланмакъ истеген эдим. Шубесиз ки, о догъру сёйлекенлердендир».
52. (Юсуф деди ки): Бу, Азизнинъ ёкълуғында онъя хаинлик этмегенимни ве Аллаһ хаинлерниң ийлесини мувафакъиет къазандырмайджыгъыны (эр кеснинъ) билови ичюндир.

53. (Бунынънен берабер) нефсимни темизге чыкъармайым. Чюнки, нефис адден ашыры шекильде феналыкъыны эмир этер; Раббим аджып къорчалагъаны башкъа. Шубесиз, Раббим чокъ багъышлайыджы, пек мерхаметлидир.
54. Къырал деди ки: Оны манъа кетиринь, оны озюме шахсий месляатчы япайым. Онынънен къонушкъанынен: Бугунь сен янымызда юксек макъам саibi ве ишанчлы бирисинъ, деди. (*Къырал коръген руясының ёрумыны бир де Аз. Юсуфтан шахсен динълемек истеди. О да руяны ве ёрумыны анълатты. Къырал насыл тедбир алмакъ кереклигини сорагъанынен, Аз. Юсуф*: «Боллукъ йыларында чокъ экип, берекетни сарпан этмек керек. Бойледже, къытлыкъ йыларында эм озюнъизинъ кечинювинъизни теминлерсиз, эм де башкъаларына сатаракъ, хазинеге бол пара къазандырырыссыз», деди. Къырал: «Яши, бу ишин ким япаджакъ?», деп соргъанынен, Аз. Юсуф:)
55. «Мени улькенинъ хазинелерине тайин эт! Чюнки, мен (оларны) пек яхшы къорчаларым ве бу ишни билем», деди.
56. Ве, бойледже, Юсуфъа о ерде истегени киби арекет этмек узьре, ульке ичинде акъ-укъукъ бердик. Биз истеген кимсемизге раҳметимизни ириштирирмиз. Ве гузель даврангъанларнынъ муқияфатыны зая этмемиз.
57. Иман этип де, (феналыкълардан) сакынгъанлар ичюн ахирет муқияфаты даа хайырлыдыр. (*Бутюн Мысыр Аз. Юсуфының идаресине ве тасарруфына берильди. Къырал озы селяхиетлерини дахи къулланувына мусааде этти*. Аз. Юсуф экин-тикинге эмиет бирди. Берекетни арттырды, итиядждан зияде берекетни сарпан япты. Ниает, къытлыкъ йыллары кельди. Бу сефер сарпанлангъан берекетлерни ашамагъа ве сатмагъа башладылар. Эр тарафтан инсанлар келерек, Мысырдан эрзакъ сатын алдылар. Якъуб (а.с.) да, Юсуфының озы къардашы Буняминден гъайры, дигер оғыуларыны эрзакъ алмакъ ичюн, Мысыргъа ёллады).
58. Юсуфының къардашлары келип, онынъ узуруна кирдилер, (Юсуф) оларны таныды, олар оны танымай эдилер.
59. (Юсуф) оларнынъ юклерини азырлагъанынен, деди ки: «Сизинъ баба бир къардашынъизни да манъа кетиринъ. Корымейсинызми, мен ольчекни там толдурам ве мен мусафирперверлернинъ энъ яхшысыйым.
60. Эгер оны манъа кетирмесенъиз, артыкъ меним янымда сизге бериледжек бир ольчек (эрзакъ) ёкъ, манъа ич якълашманъ!»
61. Дедилер ки: Оны бабасындан истемеге арекет этеджекмиз, шубесиз, буны япаджакъмыз.
62. (Юсуф) эмириндеки генчлерге деди ки: Сермаелерини юклерининъ ичине къойынъ. Олур ки, айлелерине къайткъанларында бунынъ фаркъына барырлар да, бельки, кери келирлер.
63. Бабаларына къайткъанларында дедилер ки: Эй, бабамыз! Эрзакъ бизге ясакъланды. Къардашымызынъ (Буняминни) бизнен берабер ёлла да, (онынъ саесинде) ольчеп алайыкъ. Биз оны мытлакъа къорчалайджакъмыз.
64. Якъуб деди ки: Даа эвель къардашы (Юсуф) акъкъында сизге не къадар ишангъан исем, бунынъ акъкъында да, сизге анджакъ о къадар ишанырым! (Мен оны, садедже Алланкъа эманет этем); Аллан энъ хайырлы къорчалайыджыдыр. О, аджыгъанларнынъ энъ мерхаметлисидир.
65. Эшъяларыны ачкъанларында, сермаелерининъ озылерине кери берильгенини коръдилер. Дедилер ки: Эй, бабамыз! Даа не истеймиз. Иште, сермаемиз де бизге кери берильген.

- (Онынънен кене) аилемизге ашаладжакъ кетирирмиз, къардашымызын къорчалармыз ве бир деве юкни де зияде алымыз. Чюнки, бу (сеферки алъянымыз) аз бир микъдардыр.
66. (Якъуб) деди ки: Сарып алымызын (ве чаресиз къалув вазиетинъизден) гъайры, оны манъя мытлакъя кетиреджегинъизге даир Аллах адына манъя къави бир сёз бермеген такъдиринъизде, оны сизнен берабер ёлламам!» Онъя (истеген шекилинде) теминатларыны бергенлеринде, деди ки: Сёйлегенлеримизге Аллах шааттыр.
67. Соңра бойле деди: Огъулларым! (Шеэрge) эпинъиз бир къапудан кирмень, айры-айры къапулардан киринь, амма Аллаһтан (келеджек) ич бир шейни сизден узакълаштырламам. Укюм Аллаһтан башкасынынъ дегильдир. (Онынъ ичюн) мен ялынъиз Онъя таяндым. Тевеккюль эткенлер ялынъиз Онъя таянсынлар.
(Аз. Якъубнынъ огъулларына Мысырға чешит къапулардан кирювлери эмир этювининъ себеби бойле изаат этилир: Огъуллары корюмли эдилер, урбалары гузель эди. Ильки келишлеринде Меликтен кимсенинъ корымеген иззет ве икрамны корыген эдилер. Бу себептен, эр кеснинъ айрет толу козълери оларгъа тикильген эди. Берабер кирювлери оларнынъ башларына бир ал кетире биле эди).
68. Бабаларынынъ оларгъа эмир эткен ерден (чешит къапулардан) киргенлеринде (онынъ эмрини ерине кетирдилер. Факъат бу тедбир) Аллаһтан келеджек ич бир шейни олардан узакълаштырламаз эди; анджакъ Якъуб ичиндеки бир тилегини ашқяр этти. Шубесиз, о илим саibi эди, чюнки онъя биз ограткен эдик. Факъат инсанларнынъ чокъу бильмезлер.
69. Юсуфнынъ янына киргенлеринде, озь къардашыны янына алды ве: «Билесинъ ки, мен сенинъ агъанъым, оларнынъ япкъанларына кедерленме», деди.
(Ривааетке коре, Аз. Юсуф къардашларына зияфет берди. Оларны софрагъа экишер-экишер отуртты. Бунямин янгъыз къалгъанынен, агълады ве деди ки: Агъам Юсуф сагъ олса эди, о да меннен берабер отурыр эди. Юсуф (а.с.) оны озь софрасына алды. Аштан соң къардашларыны экишер-экишер эвлерге мусафир берди. Бунямин кене янгъыз къалгъан эди. Аз. Юсуф деди ки: Бунынъ экинджиси ёкъ, о алда, бу да меним янымда олсун. Бойледже, Бунямин онынъ янында геджеледи. Аз. Юсуф деди ки: Ольген агъанъ ерине мени агъа оларакъ къабул эттерсинъми? Бунямин: «Сенинъ киби бир агъаны ким тата билир? Факъат сени бабам Якъубнен анам Рахийле дөгүрмадылар. Аз. Юсуф буны эшиктенинен, агълады, турын Буняминнинъ бойнуна сарылды ве: «Мен сенинъ агъанъым...» деди).
70. (Юсуф) оларнынъ юкюни азырлагъан вакъытта, мешребени къардашынынъ юю ичине къойды! (Керван арекет эткенден) соң, бир деллял; Эй, керван! Сиз хырсызынызы! дие сесленди.
71. (Юсуфнынъ къардашлары) оларгъа чевирилерек: Не къыдрасынъыз? дедилер.
72. Кыралнынъ сув савутыны къыдрамыз; оны кетиргенге бир деве юк (бахшыш) бар, дедилер. (Араларындан бири:) Мен бунъя кефилим, деди.
73. Аллаһъя ант олсун ки, бизим ер юзүнде фесат чыкъармакъ ичюн кельмегенмизни сиз де бильмектесинъиз. Биз хырсыз да дегильмиз, дедилер.
74. (Юсуфнынъ адамлары) дедилер ки: Яхшы, сиз яланджы олсанъыз, бунынъ джесазы недир?
75. «Онынъ джесазы гъайып олгъан эшья кимнинъ юкюнде олса, иште, о (шахыскъа саип олмакъ) онынъ джесазыдыр. Биз залымларны бойле джезаландырымыз», дедилер.
(Якъуб (а.с.)нынъ шериатына коре, хырсыз якъаланаракъ, чалгъан малынынъ къарышылыгъында мал саибине бир сене хызметкяр оларакъ чалыштырыла эди. Мысыр

къанунларында исе, хырсызгъа сопа урула ве чалгъан малының эки къаты одеттириле эди. Аз.Юсуф оларгъа бабалырының шериатына коре, джеза бермек истеди).

76. Буның усътюне, Юсуф къардашының юкюнден эвель оларның юклери (къыдырмагъя) башлады. Соңунда оны къардашының юкюнден чыкъартты. Иште, биз Юсуфкъа бойле бир тедбир огrettик, ёкъса, къыралның къанунына коре, къардашыны туталмайджакъ эди. Анджакъ, Аллаһның тилемесинден гъайры. Биз кимни истесек, оны дереджелернен юксельтирмиз. Зира, эр илим саибининъ усътюнде даа эйи бильген бириси бардыр.
77. (Къардашлары) дедилер ки: «Эгер о чалгъан олса, даа эвель оның бир къардаши да чалгъан эди». Юсуф буны ичинде сакълады, оларгъа ачмады.(Озь-озюне) деди ки: Сиз даа фена вазиеттесинъиз! Аллаh сизинъ анылаткъанынызы пек яхши билир.
(Риваает этильгенине коре, Аз.Юсуфның аласы оны пек севе эди. Юсуф буюгенинен, бабасы оны янында булундырмакъ истеди. Аласы да Юсуфның озы янында къалгъаныны истей эди. Буның ичюн Ибрахим (а.с.)ден озюне мирас къалгъан къушагъыны белине багълады. Соңра гъайып олгъаныны сёйледи. Къушакъ къыдырылды ве Юсуфның белинден чыкъты. Къанунгъа коре, Юсуфны янында алып къалды. Иште, Юсуфның къардашлары бу алгъа ишарет этмек истегенлер).
78. Дедилер ки: Эй, азиз! Акъикъатен, оның пек къарт бабасы бар. Оның ерине бизим биримизни алышынъ. Зира, биз сени эйилик эткенлерден корымектемиз.
79. Деди ки: Эшъямызынъ янында тапкъан кимсемизден башкъасыны якъаламакътан Аллаhкъа сыгъынырмыз, о такъдирде, биз акъикъатен, залымлар олурмыз!
80. Ондан умютлерини кескенинен, (меселени) гизли музакере этмек ичюн айырылып (бир кенаргъя) чекильдилер. Буюклери деди ки: «Бабанъызынъ сизден Аллаh адына сөз алгъаныны, даа эвельде Юсуф акъкъында япкъан къусурынъызынъ бильмейсинъизми? Бабам манъя изин бергендже я да мен ичюн Аллаh үкюм эткенине къадар, бу ерден асла айрылмайджам. О, үкюм этиджилерниң энъ хайырлысыдыр.
81. Бабанъызгъа дёнюнъ ве день ки: «Эй, бабамыз! Шубесиз, оғылунъ хырсызлыкъ япты. Биз бильгенимизден башкъасына шаатлыкъ этмедин. Биз гъайбынъ бекчилиери дегильмиз.
82. (Истесенъ) биз олгъан шеэрден (Мысыр халкъындан) ве берабер кельген кервандан да сора. Биз, акъикъатен догъру сёйлемектемиз».
(Къалкъып бабаларына кельдилер ве къардашларының сёйлекенлерини олгъаны киби айттылар).
83. (Бабалары) деди ки: «Ёкъ, нефислеринъиз сизни (бойле) бир ишке сюйрекледи.(Манъя тюшкени) артыкъ гузель бир сабырдыр. Умют этилир ки, Аллаh оларның эписини манъя кетирир. Чонки, О, чокъ яхши билиджидир, икмет саибидир».
(Юсуфның къардашлары даа эвель бабаларына ялан сёйлекенлеринден себеп, бу сеферки догъруларына бабалары инанмакъ истемеди. Оларгъа: «Ёкъ, сизни нефислеринъиз алдатып, бойле буюк бир ишке сюйреклеген. Ёкъса, бизим шериатмызыда хырсызның эсир оларакъ якъаланаджасагъыны азиз не ерден бильсин?" деди).
84. Олардан юзы чевирди, «Ах, Юсуфым, ах!», дие сыйланды ве кедерини ичине ютувы себебинен, козылерине акъ тюшти.
85. (Огъуллары:) «Аллаhкъа ант олсун ки, сен аля Юсуфны аньмакътасынъ. Соңунда я хасталанаджакъсынъ, я да текмиль эляк оладжакъсынъ!» дедилер.

86. (Якъуб:) Мен, садедже гъам ве кедеримни Аллаһқъа арз этмектем. Ве мен сизинъ билип олалмайджакъ шейлеринъизни Аллаһ тарафындан (вахий иле) бильмектем, деди.
87. Эй, огъулларым! Барынъ да, Юсуфны ве къардашыны гузель араштырынъ, Аллаһнынъ рахметинден умют кесменъ. Чюнки, кяфирлер топтулыгъындан башкъасы, Аллаһнынъ рахметинден умют кесmez.
(Бунынъиен Мысыргъа къайттылар).
88. Юсуфнынъ янына киргенлеринде дедилер ки: Эй, азиз! Бизни ве аилемизни къытлыкъ басты ве биз дегерсиз бир сермиянен кельдик. Акъкъымызын там ольчеерек бер. Айрыджа, бизге бахшыш да бер. Шубесиз, Аллаһ садакъа бергенлерни муќяфатландырыр.
89. Юсуф деди ки: Сиз, джаиллигинъизниң себебинден, Юсуфқъа ве къардашына япқынларынъызын билесинъизми?
(Тефсирлерде бильдирильгенине коре, Аз. Юсуфны къуюгъа аткъан къардашлары бу энъ кучюк къардашларыны да даима акъарет эте ве эзиет бере эдилер).
90. Ёкъса, сен акъикъатен Юсуфсынъмы? дедилер. О да: (Эбет) мен Юсуфым, бу да къардашым. (Бир-биримизге къавушмакъыны) Аллаһ бизге лютф этти. Чюнки, ким (Аллаhtан) къоркъса ве сабыр этсе, шубесиз, Аллаһ гузель даврангъаларнынъ муќяфатыны зая этmez, деди.
91. (Къардашлары) дедилер ки: Аллаһқъа ант олсун, акъикъатен, Аллаһ сени бизден усьтюн эткен. Керчектен, биз хата япқынмыз.
92. (Юсуф) деди ки: «Бугунь сизни тенкъит этмек ёкъ, Аллаһ сизни афу этсин! О, мерхаметлилерниң энъ мерхаметлисиدير».
93. «Шу меним кольмегимни алып барынъ да, оны бабамнынъ юзюне къюонъ, (козълери) кореджек алгъа келир. Ве бутюн аиленъизни манъа кетириң». *(Ривааетке коре, Юсуф (а.с.) къардашларына саба-акъшам зияфет бере эди. Къардашлары исе, бундан эвель онъа япқынларыны хатырлап, сыкъыла эдилер. Онъа бир адам ёллаяракъ, дедилер ки: Сиз бизни саба-акъшам аиқъа давет этесинъиз, факъат биз санъа нисбетен япқынларымыздан себеп, сенден утаммакътамыз. Юсуф (а.с.) да оларға бойле джевап берди: Мысырлылар шимдиге къадар манъа эп ильк корыген козълеринен бакъалар ве «Йигирми дирхемге сатып алынгъан бир хызметкярны бойле мертебеге юксельткен Аллаһны эксикликлерден узакъ тутармыз», дей эдилер. Шимди исе, сизинъ саенъизде шериф къазандым. Чюнки, меним сизинъ къардашынъыз ве Ибрахим (а.с.) киби буюк бир пейгъамберниң торуны олгъанымны аньладылар).*
94. Керван (Мысырдан) чыкъкъанынен, бабалары (янындакилерине): Эгер манъа бунағъан демесенъиз, инанынъ, мен Юсуфнынъ къокъусыны алам! деди.
95. (Олар да:) Валлахи, сен аля эски шашкынылыгъынъдастынъ, дедилер.
96. Муждеджи кельгенинен, кольмекни онынъ юзюне къояр-къоймаз, (Якъуб) корюп башлады. Мен сизге: Аллаһ тарафындан (вахий иле) сиз бильмейджек шейлеринъизни билирим демедимми!» деди.
(Бу муждеджжи Йехуда эди. «Къанлы кольмекни бабама мен кетирген ве оны кедерге bogъgъan эдим, шимди де, бу кольмекни кене мен алып барайым ве севинчине себеп олайым», деп, Мысырдан Кенан илине къадар ялынаякъ, башы ачыкъ юргени риваает этиле).
97. (Огъуллары) дедилер ки: Эй, бабамыз! (Аллаhtан) бизим гунахларымызынынъ афу этилювини исте! Чюнки, биз, керчектен гунахкярлар эдик.

98. (Якъуб:) Сиз ичюн Раббимден афу истейджем. Чюнки, О, чокъ багъышлайыджы, пек мерхаметлидир, деди.
99. (Эписи берабер Мысыргъя барып), Юсуфның янына кирген вакъытларында ана-бабасыны къуджакълады, «Ишанч ичинде Аллаһының ирадасинен Мысыргъя кириң!» деди (*Ривааетке коре, Аз.Юсуфнен берабер укюмдар ве бутюн халкъ оларны къарышыламағъа чыкъкъан ве сағ туткъан эдилер. Къарышы-къарышыгъя кельгенлеринде Аз.Якъуб, Аз.Юсуф ве о ерде булунгъан башкъалары артларындан эндилер ве эки пейгъамбер бир-бирини къучакълады*).
100. Ана ве бабасыны тахтының усътионе чыкъартып отуртты ве эписи онынъ ичюн (онъа къавушкъаны ичюн) седжде эттилер. (Юсуф) деди ки: «Эй, бабаджыгъым! Иште, бу, даа эвель (корыген) тюшөмнинъ ёрумыдыр. Раббим оны керчеклештири. Догърусы, Раббим манъа (чокъ шей) лютф этти. Чюнки, мени зиндандан чыкъарды ве шайтан меннен къардашларымның арасыны бозгъандан сонъ, сизни чөльден кетирди. Шубесиз ки, Раббим тилегенине лютф этиджидир. Шубесиз, О, чокъ эйи билиджидир, икмет саибидир».
101. «Эй, Раббим! Мульктен манъа (насибимни) бердинь ве манъа (руяда корюльген) вакъиаларның ёрумыны да огrettинъ. Эй, коклерни ве ерни яраткъан! Сен дюнъяда да, ахиретте де меним саибимсинъ. Мени мусульман оларакъ ольдор ве мени салихлер арасына къош!»
(*Риваает олунгъанына коре, Аз.Якъуб Мысырда оғылуның янында 24 йыл яшагъан сонъ, вефат эте. Эвельде япқын васиетине коре, джеседи Шамда дефн этильген бабасы Исхакъның янына комюльген. Аз.Юсуф да бабасындан сонъ, 23 йыл даа яшагъан. Онынъ джеседини де мысырлылар мермер бир сандықъ ичине къюп, Нильге комгенлер. Мысырлылар оны зияде севгени ичюн, онынъ озъ мемлекетлеринде къалгъаныны истегенлер. Даа сонъра, Аз.Муса онынъ джеседини тапып, бабасы Якъубының янына алып барып дефн этти*).
102. Иште, бу (Юсуф къыссасы) гъайб хаберлериндендер. Оны санъа вахий этмектемиз. Олар ийле япракъ, ишлерине къарап берген вакъытларында, сен оларның янында дегиль эдинъ) ки, буларны бильсенъ.
103. Сен не къадар усътионе тюшсөнъ де, инсанларның чокъу иман этеджек дегильдирлер.
104. Албуки, сен бунынъ ичюн (пейгъамберлик вазифесини беджермек ичюн) олардан бир акъ истемейсинъ. Къур'ан алемлер ичюн анджақъ бир огюттир.
105. Коклерде ве ерде нидже делиллэр бар ки, олар бу делиллэрден юзлерини чевирип кечерлер. (*«Ает» келимеси лугъатта алямет, шашыладжасакъ шей ве джесемат маналарында*дыр. Термин оларакъ, Къур'ан-ы Керимнинъ къыскъа я да узун бир парчасы демектир. Бу ерде «Ает» келимеси алямет, делиль ве ибрем берген шей маналарында къулланылгъан. Яни Аллаһының барлыгъына, бирлигине, илмине, къудретине ве икметининъ кемалатына делялет этиджиси, истер инсанының озюнде, истер тыши дюнъяда, коклерде ве ерде нидже делиль бар ки, булар инсанларның назар-ы дикъкъатларына авале олунгъандыр. Инсан оғылуның ильмий, фикрий, фельсөфий ве техник аяты бу вазиетлернен эр вакъыт къарышылашмакътадыр. Бунъа бакъмадан, бу варлыкъларны яраткъанны тюшюнменден, ибрем алмадан, юзъ чеврир кечер. Албуки, инсан оғылу бу табиат вакъиалары усътионде тюшюнсе, булардаки инджеликлерни ве буларгъа хаким олгъан иляхий къанунларны тапып кешіф этеджек, бунынънен берабер, эм дюнъяда теракъкъий этеджек, эм де ахиретте баҳтлы оладжасакъ).

106. Оларның чокъусы, анджакъ ортакъ къошаракъ, Аллаһкъа иман этерлер.
(Арабистан халкъында бир танъры инанчы бар эди; Анджакъ, чешит шекиллерде Аллаһкъа ортакъ къоша эдилер. Меккелилер: «Мелеклер Аллаһның къызыларыбыз»; бир къысым мушриклер де: «Танърыгъа яқлашмакъ ичюн путларгъа табынамыз», дер эдилер. Христианлар: «Иса Аллаһның оғылу», деселер, еудийлер де: «Узейр Аллаһның оғылу», дей эдилер. Бойледже, инсанларның чокъу Аллаһкъа ортакъ къоша эдилер. Аетте буларгъа ишарет этиле).
107. Аллаһ тарафындан сарып аладжакъ бир феляket келюви я да, фаркъына бармадан, къяыметниң апансыздан къопувы къаршысында озылерини эмин корьдилерми?
108. (Ресулым!) де ки: «Иште, бу, меним ёлумдыр. Мен Аллаһкъа чагъырам, мен ве манъа уйгъанлар айдын бир ёл узерин демиз. Аллаһны (ортакълардан) узакъ тутарым! Ве мен ортакъ къошкъанлардан дегилим».
109. Сенден эвель де шеэрлер халкъындан озылерине вахий эттигимиз эркеклерден башкъасыны пейгъамбер ёлламадыкъ. (Кяфирлер) ер юзүнде ич кезмединерми ки, озылеринден эвелькилерниң сонъу насыл олгъаныны корьсиндер! Сакъынгъанлар ичюн ахирет юрту, эльбette даа яхшыдыр. Аля акъылынызын ишлетмейсизми?
(Бу ает «Allah пейгъамбер оларакъ мелеклерни ёлласа эди я!» деген кяфирлерге джевап оларакъ энген).
110. Ниает, пейгъамберлер умютлерини кесип де, озылериниң ялангъа чикъарылгъанларыны зан эткен вакъытларында, оларгъа ярдымымыз келир ве истеген кимсемиз къуртулышкъа ириширилир. (Факъат) сучлылар топлулыгъындан азабымыз асла кери чевирильmez.
111. Ант олсун, оларның (кечмиш пейгъамберлер ве умметлериниң) къыссаларында акъыл саиплери ичюн пек чокъ ибretлер бардыр. (Бу Къур'ан) уйдурыла биледжек бир сөз дегиль. Факъат о озюндөн эвелькилерни тасдикъ этиджи, эр шейни анълатыджен (бир китаптыр); иман эткен топлум ичюн бир раҳмет ве бир хидаеттир.

13. ЭР-РА'Д

Ра'д суреси 43 ает олуп, Меккедеми, Меденедеми энгени акъынында ихтиляф бар. Сурениң мундериджеси козь огюне алынса, Меккеде энгенини сёйлегенлерниң фикрлери бираз акъыктаткъа даа якъындыр.

Сурениң он учюнджи аетинде кок гюрюльтиси манасына кельген «эр-ра'д» келимеси зикр этильгени ичюн, суреге бу ад берильген.

Бисмилянирраһмаанирраһниим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһның адынен).

1. Элиф. Ляам. Миим. Раа. Булар Китапның аетлеридир. Санъа Раббинъден эндирильген хакътыр, факъат инсанларның чокъусы инанмазлар.
2. Корьмекте олгъаныныз коклерни дирексиз оларакъ юксельткен, сонъра Аршкъа хаким олгъан, кунешни ве айны эмрине боюн эгдирген Аллаһтыр. (Булларның) эр бири муайен бир вакъыткъа къадар акъып кетмектедир. О, Раббинъизге къавушаджагъынызгъа кесен-кес оларакъ инанувынызын ичюн, эр ишни тертипеп, аетлерни анълатмакъта.
(Арикъа хакимлик акъынында бильмек ичюн A'рааф суресинин 54-ножи аетине бакъынъ).

3. Ерни тошеген, онда отуракълы дагълар ве ирмакълар яраткъан ве о ерде бутюн мейвалардан чифт-чифт яраткъан Одыр. Геджени де кундюзниң узерине О орьтмекте. Шубесиз, бутюн буларда, тюшүнген бир топлум ичюн, ибretлер бар.
(Земане ильмниң бир кешфияты олгъан экинлердеки чечеклерниң тозлашув ёлунен ашлангъаны вакъиасыны хабер берген бу ает Къур'аның муджизе олгъанына ачыкъ делиллдерден биридир).
4. Ер юзүнде бир-бирине къомушу къыталар, юзюм багълары, экинлер, бир тамырдан ве чешит тамырлардан даллангъан хурма тереклери бар. Буларның эписи бир сувнен суварылыр.(Бойле экен) емишлеринде оларның бир къысмыны бир къысмындан устьюн япармыз. Иште, буларда акылларыны къуллангъан бир топлум ичюн ибretлер бар.
(Бир топракътан ве бир сувнен суварылгъан экинлерден эр биринин дады бир-бириндөн чокъ фаркълы мейвалар берюви, Аллаһның барлыгъы ве къудретинин энъ ачыкъ делиллериңдендир).
5. (Ресулым! Кяфирлерниң сени яланлавларына) шаша исенъ, асыл шашыладжакъ шей оларның: «Биз топракъ олгъан вакътымызда гъайрыдан яратыладжакъмызмы?» деювлериidir. Иште, олар Рабблерини инкяр эткенлерdir; иште, олар (къямет кунюнде) боюнларында тасмалар олгъанлардыр. Ве олар атеш эхлидир. Олар о ерде эбедин къаладжакълар!
6. (Мушриклер) сенден эйилектен эвель феналыкъны чабукче истемектелер. Албуки, олардан эвель ибret алынаджакъ ниdge азап орьнеклери келип-кечкендир. Догърусы, инсанлар феналыкъ эткенлери алда, Раббинъ олар ичюн магъфирет саибидир. (Бунынъен берабер) Раббинъниң азабы да чокъ шиддетлидир.
(Мекке мушриклери дедилер ки: «Эй, Аллаh! Эгер бу Къур'ан сенден кельген бир хакъ исе, аман устьюмизге коктен бир таш ягъдыр, я да бизге баشكъа аджджыс бир азап кетир!» Иште, аетте бунъа шиарет этилerek: «Сенден эйилектен эвель, феналыкъны чабукче истемектелер», денильмекте. Эсасен олар акъикъатта азап истемей; аксине, бу сөзлеринен илихий азапкъа инанмагъанларыны косътермекте, пейгъамберниң төхдитлеринен алай эте эдилер).
7. Кяфирлер дейлер ки: Онъя Раббинъден бир муджизе эндирильсе эди я! (Албуки) сен анджакъ бир тенбиеджисинъ ве эр топлумның бир ребери бардыр.
(Мушриклер бильмей эдилер ки, Аллаh изин бермегендже, ич бир пейгъамбер муджизе косътерип олалмаз эди. Аетте де ифаде этильгени киби, пейгъамберлерниң вазифеси эсасен инсанларны тенбиелемек, янълышлардан, сапыкълыкътан ве акъызылыхъкътан сакъындырмакъ эди).
8. Эр бир ыргъачының неге юклю оладжагъыны, рахимлерниң нени эксик, нени зияде этеджегини Аллаh билир. Оның къатында эр шей ольчюнендир.
9. О корюнгенни де, корюнменгенни де билир; чокъ буюктир, юджедир.
10. Сизден сёзни гизлегеннен оны ашкяр эткен, геджелейин гизленгеннен кундюзи юрьген (оның ильминде) мусавийдир.
11. Оның огюнде ве артында Аллаhның эмринен оны къорчалагъан такъипчилер (мелеклер) бардыр. Бир топлум озылериндеки хусусиетлерни денъиштиргенге къадар, Аллаh оларда олгъанны денъиштирмез. Аллаh бир топлумгъа феналыкъ истедими, артыкъ оның ичюн арткъа къайтмакъ деген бир шей ёкъ. Оларның Аллаhtан башкъа ярдымджылары да ёкъ.
(Эр бир инсанның огюнде ве артында къорчалайыджы ве языджы мелеклер бар. Булар инсанны къорчалагъанлары киби, амеллерни де язарлар. Аетте шиарет этильген бир

башкъа хусус да шу: Аллаh бир милләтке башкъаларына нисбетен базы усътюнликлер ве базы ниметлер бергенде, о милләт къопайыр ве ахлякъыны бозар да, о ниметке ляйыкъатыны гъайып этсе, Аллаh ниметни оларның элинден алыр. Милләт озюнинъ усътюн дегерлерини бозмагъан мудеткеджес Аллаh берген ниметни оларның элинден алмаз).

12. О, сизге къоркъу ве умют ичинде шемшекни косытериджи ве (ягъмур толу) агъыр булутларны мейдангъа кетириджидир.
13. Кок гюрюльтиси Аллаhны хамд иле тесбих эттер. Мелеклер де Онның айбетинден толайы, тесбих эттерлер. Олар Аллаh ақъкында дженклешип турғанда, О йылдырымлар ёллар, оларнен тилегенини чарпар. Ве Онның азабы пек шеддетлидир.
14. Эль ачып, ялвармагъя ляйыкъ олгъан ялынъыз Одыр. Ондан башкъа эль ачып дуа эткенлери, оларның истеклерини ич бир шейнен къаршыламазлар. Олар анджакъ агъызына кельсин деп, сувгъа дөгъру эки авучыны ачкъан кимсе кибидир. Албуки, (сувны агъызына кетирмегендже) сув оның агъызына кирежек дегиль. Кяфирлерниң дуасы, шубесиз сапыкълыкътан башкъа шей дегиль.
15. Коклерде ве ерде олгъанлар да, оларның кольгелери де, саба-акъшам, истер-истемез, ялынъыз Аллаhкъа седжде эттерлер.
16. (Ресулим!) Де ки: «Коклерниң ве ерниң Рабби кимдир?» Де ки: «Аллаhтыр!». О алда де ки: «Оны быракъып да, озылерине файда я да заар бермек кучюне саип олмагъан достлар таптынъызмы?» Де ки: «Корынен корыген ич бир олурмы? Я да къаранлыкъынен айдынлыкъ бир олурмы?» Ёкъса, оның яраттыгъы киби яраткъан ортакълар таптылар да, бу яратув оларгъа коре, бир-бирине бенъзеген корюндими? Де ки: Аллаh эр шейни яратыджыдыр. Ве О, бирдир, къаршы турылмайджакъ кучь саибидир.
17. О коктен сув эндири де, вадилер озылерининъ аджимлериндже сель олуп акъты. Бу сель усътке чыкъкъан бир копюкни юкленип алыш кетти. Сюс я да (дигер эшья япмакъ истеерек, атеште иритильген шейлерден де бунъа бенъзеген копюк олур). Иште, Аллаh хакъынен батылгъа бойле мисаль бере. Копюк атылып кетер. Инсанларгъа файда берген шейге кельгенде, о ер юзюнде къалыр. Иште, Аллаh бойле мисаллер кетире.
(Аллаh Таалия эвельки аетте инангъанларны корыген кимсеге, хакъыны-айдынлыкъкъа; инанмагъанларны коры кимсеге, батылны да, къаранлыкълара бенъзетти. Бу аетте исе, бир башкъа тешбих япты. Бойле ки, хакъ ве хакъ эхли - коктен энген ягъмургъа; батыл ве батыл эхли де, сув юзюндеки копюкке бенъзетильген. Ягъмур ягъгъанда дерелерден сувлар акъар, инсанлар ондан чешит шекильде файдаланырлар, къуругъан топракъларгъа аят келир ве топракъ къатламларында бирлешип, чокъракълар алында фышкырыр, ондан да инсанлар файдалансалар, иште, хакъ ве хакъ эхли де, буның киби файдалыдыр. Хакъ кельгенде, ольген къальpler тирилир, борсайгъан вижданлар мерхаметли олмакъ хусусиетини къазаныр. Иман нетиджесинде эсапсыз файдалар мейдангъа келир.
Батыл исе, сельниң юзюндеки копюкке бенъзетильген. О копюк тездө гъайып олур-кетер, ич бир шейге де файда берmez.
Айрыджа, инангъанлар сюс я да башкъа эшьялар япмакъ ичюн атеште иритильген алтын, кумюш, бакъыр киби маденлерге бенъзетильген ки, булар, акъикъатен файдалы шейлердир. Бу маденлер иритильген вакъытта мейдангъа кельген арткъачлар бар ки, олар бир дегерге саип дегиль. Иште, батыл ве батыл эхли де буларгъа бенъзетильген).
18. Иште, Рабблерининъ эмрине уйгъанлар ичюн энъ гузель (мукяфат) бардыр. Онъа уймангъанларгъа кельгенде, эгер ер юзюнде олгъанларның эписинен ве оның янында бир

къят даа озылерининъки олса, (къуртульмакъ ичюн) оны мытлакъа феда этерлер. Иште, олар бар я, эсапнынъ энъ фенасы оларгъадыр. Бараджакъ ерлери де джеэннемдир. О не фена ятакътыр!

19. Раббинъден санъа эндирильгенниң хакъ олгъаныны бильген кимсе, (инкяр эткен) корь кимсе киби олурмы? (Факъат буны) ялынъыз акъыл саиплери анълар.
20. Олар Аллаһнынъ ахтыны ерине кетиргенлер ве берген сёзлерини бозмагъанлардыр.
21. Олар, Аллаһ козетиловини эмир эткен шейлерни козеткен, Рабблеринден сакынгъан ве фена эсаптан къоркъыян кимселердир.
(Аеттеки «Аллаһ козетиловини эмир эткен шейлер» демек, тағсирджилерге коре, акърабалықъ бағъларыны девам эттирмек, му'минлернен достлукъ ве бирлик вазиетинде яшамакъ киби аилемий ве ичтимай вазифелердир).
22. Кене олар Рабблерининъ ризасыны истеерек, сабыр эткен, намазны дос-догъру къылгъан, озылерине берген рызықъларымыздан гизли ве ашкяр оларакъ (Аллаһ ёлунда) ардјлагъан ве феналыкъыны эйиликнен узакълаштыргъан кимселердир. Иште, олар бар я, дюнья юртунынъ (гузель) соңыу садедже оларнынъдыр.
23. (О юрт) Адн дженнетлеридир; о ерге бабаларындан, чифтлеринден ве балаларындан салих олгъанларнен берабер кирежеклер, мелеклер де эр къапудан оларнынъ янына бараджакълар.
24. (Мелеклер:) Сабыр эткенинъизге къаршылыкъ, сизге селям олсун! Дюнья юртунынъ соңыу (дженнет) не гузель! (дерлер).
25. Аллаһкъа берген сёзлерини къуветнен пекиширигенден соңъ бозгъанлар Аллаһ риает этилювини эмир эткен шейлерини (акърабалықъ бағъларыны) терк эткенлер ве ер юзүнде фесат чыкъаргъанлар; иште, лянет олар ичюндир. Ве фена юрт (джеэннем) оларнынъдыр.
26. Аллаһ истегенине рызыкъыны боллаштырыр да, тарлаштырыр да. Олар дюнъядаки аятынен макътандылар. Албуки, ахиретнинъ янында дюнья аяты кечиджи бир файдадан башкъа бир шей дегиль.
27. Кяфир олгъанлар дейлер ки: Онъа Раббинден бир муджизе эндирильмели дегиль эдими? Де ки: Шубесиз, Аллаһ истегенини сапытыр, озюне ёнельгенни де хидаетке ириштирир.
28. Булар, иман эткенлер ве гонъюллери Аллаһнынъ зикринен сукюнетке иришкенлердир. Билесинъиз ки, къальплер ялынъыз Аллаһны анъмакънен узур тапар.
29. Иман этип, яхшы ишлер япкъанлар не де баҳтлылар! Барыладжакъ гузель юрт да олар ичюндир.
30. (Эй, Мұнәммәд! Бойледже, сени озылеринден эвель нидже умметлерниң келип кечтиги бир умметке ёлладыкъ ки, санъа вахий эткенимизни оларгъа окъуйсынъ. Олар Рахманны инкяр этмектелер. Де ки: О, меним Раббимдир. Ондан башкъа танъры ёкътыр. Садедже, Онъа тевеккюль эттим ве дёнюш, садедже Онъадыр).
31. Эгер окъунгъан бир Китапнен дагълар юрютильсе эди, я да онынънен ер парчаланса эди, яхут онынънен олюлер къонуштырылса эди, (о Китап кене бу Къур'ан оладжакъ эди). Факъат бутюн ишлер Аллаһкъа аиттир. Иман эткенлер аля бильмедилерми ки, Аллаһ истесе эди, бутюн инсанларны хидаетке ириштирир эди? Аллаһнынъ вадеси кельгенге къадар, инкяр эткенлерге, япкъанларындан толайы, я апансыздан буюк бир беля кельмеге девам этеджек, я да о беля эвлерининъ якъынына энеджек. Аллаһ вадесинден асла дёнmez.
(Риваает олунгъанына коре, Ресулллах (а.с.) Мекке кяфирлерине Исламны анълаткъан бир

күню мушриклерден Абдуллах б. Умеййе эль-Махзумий деди ки: «Меккениң шу эки дагъы бизни чокъ сыйқа, буларны бу ерден ал да, еримиз кенишлесин. О дагъларның арасындан ирмакълар акъыз, зираатқа эльверишили ерлер ач, аталарымыздан ольген фелян ве фелян шахысларны тирилт де, сейлесинлер, бакъайыкъ, сенинъ сейлекенлеринъ догърумы, яланмы?» Иште, бунынъ узерине юкъардаки ает энді. Ве оларға бильдирильди ки, пейгъамбер ёлламакъ ве Къур'ан эндирмектен макъсат, бу – сизинъ дегенлеринъиз дегиль. Бунынънен берабер, эр анги бир Китап вастасынен ойле шейлер япымаджаскъ олса эди, кене бу Къур'ан иле япымыр эди. Амма, Къур'аннынъ эндирилүүндөки икмет ве гъае, эр шейден эвель, инсанларны хидаётке иришиirmек, къальплерни Аллаһнынъ зикринен тойдурмакъ ве нурландырмакътыр).

32. Ант олсун, сенден эвельки пейгъамберлернен де алай этильди де, мен инкяр эткенлерге мухлет бердим, сонъра да оларны яқыладым. (Коръсе эдинъ ки) азабым насыл экен).
33. Эр кеснинъ къазангъаныны козетип, муафаза этиджи, (ич бойле япалмагъан киби олурмы?). Олар Аллаһкъа ортакълар къоштылар. Де ки: «Оларға ад беринъ (олар недир?). Ёкъса, сиз Аллаһкъа ер юзүнде билип олалмайджакъ бир шейни хабер бересизми? Яхут бош лаф этесизми? Догъусы, инкяр эткенлерге ийлелери сюслию косытерильди ве олар догъру ёлдан четлетильдилер. Аллаһ кимни саптырса, артыкъ оны догъру ёлгъа къавуштыраджакъ ёкътыр.
34. Дюнья аятында оларға, садедже бир азап бардыр. Ахирет азабы исе, даа шиддетлидер. Оларны Аллаһтан (Онынъ азабындан) къорчалайджақъ кимсе де ёкътыр).
35. Такъва саиплерине ваде олунгъан дженнеттинъ хусусиети (шу): Онынъ земининден ирмакълар акъар. Емишлери ве кольгеси девамлыдыр. Иште, бу, (феналыкълардан) сакынгандарнынъ (бахтлы) сонъудыр. Кяфирлерниң сонъу исе, атештири.
36. Озылерине Китап берген кимселеримиз санъа эндирильгенге (Къур'ангъа) севинирлер. Факъат (сенинъ алейхинъде бирлешкен) топтулыкълардан онынъ бир къысмыны инкяр эткен де бардыр. Де ки: «Манъа, садедже Аллаһкъа къуллыкъ этюв ве Онъа ортакъ къошмамам эмир олунды. Мен ялынъыз Онъа чагъырам ве дёнюш де, ялынъыз Онъадыр.
37. Ве, бойледже, биз Оны арапча бир укюм (икметли бир сёз) оларакъ эндирдик. Эгер санъа кельген бу илимден сонъ, оларнынъ истеклерине уйсанъ, (иште, о вакъытта) Аллаһ тарафындан сенинъ не бир доступнъ, не де къорчалайыджаңынъ бардыр.
38. Ант олсун, сенден эвель де пейгъамберлер ёлладыкъ ве оларға да зевджелер ве эвлятлар бердик. Аллаһнынъ изни олмадан, ич бир пейгъамбер ичюн муджизе кетирмек имкяны ёкътыр. Эр девирниң (язылгъан) бир Китабы бардыр.
(Эр вакъытнынъ ве девирниң Аллаһ къатында айры-айры бир язысы, икмет дегери берильген айрыджа бир укюм бардыр. Бу муддет ичинде къуртулышкъа иришиmek я да азапқа ляйыкъ олмакъ ичюн, инсанларгъа мухлем ве мусааде берильген).
39. Аллаһ истегенини силер, (истегенини де быракъыр). Бутюн Китапларнынъ аслы Онынъ янындаңыр.
(Allah Тааля ортадан къалдырмакъ истеген диний бир укюмни ортадан къалдырыр, истеген башкъа бир укмини онынъ ерине къояр, я да эндирген укюмлерни олгъаны киби къалдырыр. Кяинатта бир такъым шейлерни ёкъ эттер экен, базыларыны да олгъаны киби къалдырыр. Нетидже итибарынен, эр шей Онынъ элиндедир. О, даима истегенини япмакъ кучүне саиптир).

40. Биз оларгъа берген вадемизниң (азабымызның) бир къысмыны санъа косътерсек де, я да (ондан эвель) сени ольдюрсек де, санъа, анджакъ (Аллаһның эмирлерини) теблигъ этмек тюшер. Эсап ялынъыз бизге аиттири.
41. Бизим ер юзюне келип, оны уджларындан эксильтенимизни корьмединерми? Аллаһ (истегени киби) укюм эттер, Оның укмини бозаджакъ кимсе ёктыр. Ве О, эсапны чабук корюджидир.
(Аетте зикр этильген ерниң уджларының эксильтилюви вакъиасыны эвельки тефсирджилер миджазий мананы назар-итибаргъа аларакъ, кяфирлер мемлекетлеринин фетхи иле оларның топракъларының азалувы, мусульманларның кинин исе, чокълашувы шеклинде ёрумлагъянлар. Анджакъ, аеттинъ акъиккий манасыны козъ оғоне алсакъ, ерниң уджларындан эксильтилюви эррозия дедигимиз топракъның ягъмур, сель ве рузгъар киби, табиий кучълеринин тесиринен еринден таювы, дагъларның ве төпелеринин эррозиясы шеклинде ёрумлана биледжеги киби, ер күрресинде мейданға кельген вакъиалар нетиджесинде къурре аджисминин эксилюви шекильде де ёрумлана билир).
42. Олардан эвелькилер де (пейгъамберилерине) тузакъ къургъан эдилер; албуки, бутюн тузакълар Аллаһқъа аиттири. Чюнки, О, эр кеснин не къазанаджагъыны билир. Бу юртның (дюньяның) сонъу кимнинъки олгъаныны якъында кяфирлер биледжеклер!
43. Кяфир олгъанлар: Сен ресул оларакъ ёлланылгъан бир кимсе дегильсинъ, дерлер. Де ки: Меннен сизинъ аранъызыда шаат оларакъ Аллаһ ве янында Китапның бильгиси олгъан (Пейгъамбер) етер.

14. ИБРАХИМ

Ибрахим суреси 52 ает олуп, 28-29-нджы аетлер Мединеде, дигерлери Меккеде энген. 35-41-нджи аетлер Аз.Ибрахимниң дуасыны ичине алгъаны ичюн, суреге бу ад берильген.

Бисмиляниррахманааниррахиим (Рахман ве раким олгъан Аллаһның адынен).

1. Элиф. Лям. Миим. Раа. (Бу Къур'ан), Рабблеринин изнинен, инсанларны къаранлықълардан айдынлыкъка, яни эр шейге гъалип (ве) макътавгъя ляйыкъ Аллаһның ёлuna чыкъарувының ичюн, санъа эндирген бир Китабымыздыр.
2. О, Аллаһ ки, коклерде ве ерде не бар олса, эписи Онынъдыр. Шеиддетли азаптан толайы, кяфирлеринин алына вай!
3. Дюнья аятыны ахиреттен устыюн туткъанлар, Аллан ёлундан чевиргенлер ве оның эгрилигини истегенлер бар я, иште, олар (хактан) узакъ бир сапыкълыкъ ичиндертир.
4. (Аллаһның эмирлерини) оларгъа яхшыджа анълатсын, деп эр пейгъамберни ялынъыз озы къавмының тилинен ёлладыкъ. Артыкъ, Аллаһ истегенини саптырыр, истегенини де дөгъру ёлгъа къояр. Чюнки, О кучь ве икмет саибидир.
(Эр пейгъамберниң, анджакъ озы къавмының тилинен ёлланылгъаны – бутюн инсанлардан тек бир тильнен, меселя, арапчанен анълашувларының, ялварып, дуада булунувларының истенильмегенини косътере. Затен, бир ает-и керимеде къонушылгъан тиллериниң чешит тюрлю оловы биле, Аллаһның барлыгының ве къудретинин

делииллериндендир. Буның киби де, бу ает-и керименинъ ишарет эткен муим нокъталарындан бири де, хакъкъа давет иле огърашкъанларның ичинде булунгъан топлумның тилини чокъ яхши бильмелери кереклиги хусусыдыр).

5. Ант олсун ки, Мусаны да: Къавмынъны къаранлықътан айдынлыкъя чыкъар ве оларгъа Аллаһның (кечмиш къавмларның башына кетирген фелякет) куньлерини хатырлат, дие муджизелеримизнен ёлладыкъ. Шубесиз ки, бунда чокъ сабырлы, чокъ шукюр эткен эр кес ичюн ибретлер бар.
6. О вакъытта Муса къавмына деген эди ки: «Аллаһның узеринъиздеки ниметини хатырланъ. Чюнки, О, сизни эскендженинъ энъ фенасына сюрмекте ве огъулларнызыны союп, къадынларнызыны (къызларнызыны) быракъкъан Фыравун аиласинден къуртарды. Иште, бу сизге анълатылгъанларда Раббинъизден буюк бир имтиан бардыр».
7. «Хатырланъ ки, Раббинъиз сизге: Эгер шукюр этсенъиз, эльбетте сизге (ниметимни) арттыраджам ве эгер нанкорълик этсенъиз, ич шубесиз, азабым чокъ шиддетлидир! дие бильдирген эди».
8. Муса деди ки: «Эгер сиз ве ер юзүнде олгъанларның эписи нанкорълик этсенъиз, билинъ ки, Аллаh керчектен зенгиндир, хамд этильмеге ляйыкътыр».
9. Сизден эвелькилернинъ, Нуh, Аад ве Семууд къавмларның ве олардан сонъкилернинъ хаберлери сизге кельмедини? Оларны Аллаhtан башкъасы бильмез. Пейгъамберлери оларгъа муджизелер кетирди де, олар эллериинен пейгъамберлерининъ агызларныны къапаттылар ве дедилер ки: Биз сизге ёлланылгъанны инкяр эттик ве бизни озюне чагыргъан ишинъизге нисбетен терен бир шубе ичиндемиз.
(Иbn Mesud бу аетни окъугъан вакътында «Несеп алимлери яланджыдырлар», дер эди. Яни олар несеплерни бильгенлерини идда эттер экенлер, Аллаh буны ред эте. Ибн Аббас да: «Аднан иле Исмаил арасында билинмеген отуз баба (несиль) мевджуттыр», дер эди. Бунъа коре, аетнинъ манасы: «Олар о къадар чокъ эдилер ки, сайыларыны Аллаhtан башкъа кимсе билалмаз», демек олур).
10. Пейгъамберлери деди ки: Коклерни ве ерни яраткъан Аллаh акъкында шубе бармы? Албуки, О сизинъ гунахларнызыдан бир къысмыны багышшамакъ ве сизни муайен бир вакъыткъа къадар яшатмакъ ичюн, сизни (хакъ динге) чагырыра. Олар дедилер ки: Сиз де бизим киби бир инсандан башкъа бир шей дегильсинъиз. Сиз бизни аталарымыздының табынгъан шейлерinden дёндюрмек истейсинъиз. Ойле исе, бизге ап-ачыкъ бир делиль кетириң!
(Олар озылериине бильдирильген бу къадар ачыкъ делиллөргө, весикъаларгъа ве муджизелергө къаний олмайып, инатлыктары себебинден, даа башкъа муджизелер, атта озылериини къаҳр этеджек фелякетлер истей ве муджизелернен санки эглене эдилер).
11. Пейгъамберлери оларгъа дедилер ки: «(Эбет) биз сизинъ киби бир инсандан башкъасы дегильмиз. Факъат Аллаh ниметини къулларындан истегенине лютф эттер. Аллаhның изни олмадан, бизим сизге бир делиль кетирювимизге имкян ёкъ. Му'минлөр ялынъыз Аллаhкъа таянсынлар».
12. «Эм бизге ёлларымызды косътергени алда, не дие биз Аллаhкъа таянлып ишанмайыкъ? Сизинъ бизге берген эзиетинъизге, эльбетте къатланаджакъмыз. Тевеккюль эткенлер ялынъыз Аллаhкъа тевеккюльде себат этсинлер».

13. Кяфир олгъанлар пейгъамберлерине дедилер ки: «Эльбет де, сизни я юртумыздан чыкъараджакъымыз, я да мытлакъа динимизге дёнеджексинъиз!» Рабблери де оларгъа: «Залымларны мытлакъа эляк этеджекмиз!» дие вахий этти.
14. Ве (эй, инангъанлар!) олардан сонъ сизни мытлакъа о ерде ерлештиреджекмиз. Иште, бу макъамындан къоркъытан ве техдидимден сакъынгъан кимселерге аиттир.
(Бу аетте Аз.Пейгъамберниң мемлекитинден иджрем этеджегине, фактат сонъунда оны чыкъаргъанларның юртуна малик оладжасына бир ишарет бар).
15. (Пейгъамберлер) фетх истедилер (Аллаh да берди). Эр инатчы зорбаджы да фелякетке огърады.
16. Артындан да (о инатчы зорбаджыгъа) джеэннем бардыр; озюне иринли сув ичириледжек.
17. Оны ютумламагъа арекет этеджек, фактат богъазындан кечиралмайджакъ ве онъа эр тарафтан олюм келеджек, албуки, о оледжек дегильдир (ки азаптан къуртулсын). Бундан гъайры, шиддетли бир азап да бардыр.
18. Рабблерини инкяр эткенлерниң вазиети (шудыр): Оларның амеллери фыртыналы бир куньде рузгяр шиддетнен савургъан кульге бенъзер. Къазангъанларындан ич бир шейни эльде эталмазлар. Олдукъча саптырмакъ, иште будыр.
(Аллаh Тааля кяфирлерниң амеллерини фыртыналы бир куньде рузгяр шиддетнен савургъан бир кульге бенъзетмекте ки, оларның амели не къадар эйи ве чокъ олса-олсун, нетидже итибарынен ахиретте файда бермейджеек. Чюнки, Аллаh Тааля инсанларны эвеля озюне ве ёлланылгъан пейгъамберлерниң этисине иман иле мукеллеф тутмакъта олуп, савап ве муқиятны бундан сонъ береджегини бильдиримекте. Толайысынен, иманы олмагъанлар япъын эйи ишлериниң къарышылыгъыны дюньяда олгъанда алырлар, амма ахиретте оларгъа бериледжеск ич бир шей ёкътыр).
19. Аллаh коклерни ве ерни хакъ иле яраткъаныны корьмедиңми? О истесе, сизни ёкъ этип, яп-янъы халкъ кетирир.
20. Бу, Аллаhкъа кучь дегиль.
21. (Къыямет кунюнде) эписи Аллаhның узуруна чыкъаджакъ ве зайыфлар о буюкликтаслагъанларгъа дейджеклер ки: «Биз сизге табийлер эдик. Шимди сиз Аллаhның азабындан эр анги бир шейни бизден узакълаштыра билирсизми?» Олар да дейджеклер ки: «(Не япайыкъ) Аллаh бизни хидаётке ириштирсе эди, биз де сизни дөгъру ёлгъа къавуштырыр эдик. Шимди сызлансакъ да, сабыр этсек де бирдир. Чюнки, бизим ичюн сыйғынаджакъ бир ер ёкътыр».
22. (Эсаплары корюлип) иш битирльгенинен, шейтан дейджек ки: «Шубесиз, Аллаh сизге керчек олгъанны ваде этти, мен де сизге ваде эттим, амма, сизге яланджы олдым. Затен, меним сизге къаршы бир кучюм ёкъ эди. Мен, садедже, сизни (инкяргъа) чагъырдым, сиз де меним даветиме аман чаптынъыз. О алда, мени яманламань, озюнъизни яманлань. Не мен сизни, не де сиз мени къуртара билирсизни! Шубесиз, даа эвель мен, мени (Аллаhкъа) ортакъ къошувинызыны ред эттим». Шубесиз, залымлар ичюн элем бериджи бир азап бардыр.
23. Иман этип де, яхшы ишлер япъынлар, Рабблеринин изнинен, ичинде эбедий къаладжакълары ве земининден ирмакълар ақъкъан дженнетлерге кирсетиледжеклер. О ерде (бир-бирилеринен расткелишкенде сёйлегенлери «Селям»дыр.
(Селям эр тюрлю феналыкълардан, мешакъкъат, гъам, къусур ве афаттан къуртулмакъ

- демектир Му'минлер эм дюньяда, эм де ахиретте расткелишкен вакъытларында, бир-бирилерине бойле бир дуада булунырлар).*
24. Корьединъми, Аллаh насыл бир мисаль кетирди: Гузель бир сёзни, тамыры (ерде) къавий, даллары кокте олгъян гузель бир терекке (бенъетти).
(Гузель сёз гузель терекке бенъетильмекте. Чюнки, терекниң тири къалувы ичюн насыл суварылмагъа, бакъылмагъа итияджы олса, булар олмагъанда күруса, къальпеки иман тереги де бойледир. Эгер саиби файдалы илим, сахих амель, зикр ве тефеккюрнен эр заман бакъып, оны козетмесе, күруй биле. Бир хадис-и шерифтте: «Урба насыл ипранып эскирсе, къальпеки иман да ойле ипраныр, эскирир. О алда, иманынъызын даима тазеленъ, денилип, бу акъикъат дикъкъатларымызгъа тақъдим этильген).
25. (О терек), Раббининъ изнинен, эр заман мейвасыны берир. Огют алсынлар дие, Аллаh инсанларгъа мисаллар кетирир.
(Эвельке бир аетте Аллаh Таала гузель сёзни гузель терекке бенъеткен эди. Чюнки, гузель сёзниң мейвасы гузель амель; гузель терекниң берекети де, файдалы мейвадыр. Төфсирджилерниң аңылаткъанларына коре, гузель сёз – келиме-и шеадеттир. Бу келиме тышта ве ичте даима гузель амелерниң мейдангъа келювине себеп олур. Аллаh разы оладжакъ эр гузель иши – бу келимениң мейвасыдыр. Ашагъыдаки аетте кечкен «Фена келиме»ге кельгенде, о да Аллаhны инкяр этмектир. Бу келиме эр тюрлю фитнениң, фесатның, фелякет ве мусибетниң менбайдыр. Фена сёз эм дюньяда, эм де ахиретте инсанның фелякеттерге сюйрекленмесине себеп олур. Толайысынен, ашагъыдаки аетте фена сёз фена бир терекке бенъетильген).
26. Фена бир сёзниң мисали – кевдеси ерден къопарылгъан, о себептен тик турмакъ имкяны олмагъан (фена) бир терекке бенъзер.
27. Аллаh Таала сагълам сёзнен иман эткенлерни эм дюнья аятында, эм де ахиретте сап-сагълам тутар. Залымларны исе, Аллаh саптырыр. Аллаh истегенини япар.
28. Аллаhның ниметине нанкорылкнен къаршылыкъ берген ве сонъунда къавмларыны эляк юртуна сюйреклегенлерни корьединъми?
29. Олар джеэннемге кирежеклер. О не фена мекяндыр.
30. (Инсанларны) Аллаh ёлундан саптырмакъ ичюн Онъя ортакълар къоштылар. Де ки :
(Истегенинъиз киби) яшань! Чюнки, атешке дёнеджексинъиз.
31. Иман эткен къулларыма сёйле: Намазларыны дос-догъру кылсынлар, озунде не алышвериш, не де достлукъ олгъян бир кунь кельмeden эвель, озлерине берген рызыкъларымыздан (Аллаh ичюн гизли-ашкяр арджласынлар).
32. (О, ойле лютфяр) Аллаhtыр ки, коклерни ве ерни яратты, коктен сувны эндирип, онынъиң рыхыкъ оларакъ сизге тюрли мейвалар чыкъарды; изнинен деньизде ялдавлары ичюн гемилерни эмринъизге берди; нехрлерни де сизинъ (файдаланувынъыз) ичюн акъызды.
33. Тертипнен кезиджи кунешни ве айны сизге файдалы япты; геджени ве куньдюзни де файдаланувынъызгъа берди.
34. О сизге истеген эр шейинъизден берди. Аллаhның ниметини саяджакъ олсанъыз, саялмазсынъыз. Догърусы, инсан чокъ залым, чокъ нанкорьдир.
35. Хатырла ки, Ибрахим бойле деген эди: «Раббим. Бу шеэрни (Меккени) ишанчлы эт, мени ве оғъулларымны путларгъа табынувдан узакъ тут».

36. «Чюнки, олар (путлар) инсанлардан бир чокъуның сапуына себеп олдылар, Раббим. Шимди ким манъа уйса, о мендендир. Ким де манъа къаршы кельсе, артыкъ сен акъикъатен чокъ багъыштайыджысынъ, пек мерхаметлисинъ». *(Аз.Ибрахим Аллаһ Тааля пүтперестлерни багъышламайджасыны даа бильмей эди. Оның ичюн оларның да багъышланмасыны истеди. Мушриклернинъ багъышланмайджасыны аңлагъандан соң, артыкъ оларның афу этелюви ичюн дуа этмеди).*
37. «Эй, Раббимиз! Эй, саибимиз! Намазны дос-догъру кылувлары ичюн мен неслимден бир къысмыны сенинъ Бейт-и Харамынъның (Кябенинъ) янында зираат япымагъян бир вадиге ерлештиридим. Артыкъ сен де инсанлардан бир къысмының гонъюллери оларгъа мейль этиджи яп ве мейвалардан буларгъа рыхыкъ бер. Умют этилир ки, бу ниметлерге шукюр эттерлер». *(Риваает этилгенине коре, Аз.Ибрахимнинъ къадыны Саренинъ Хаджер исимли бир хызметкяры бар эди. Оны къоджасы Аз.Ибрахимге берди ве Ибрахим (а.с.)нинъ ондан Исмаил адлы бир оғылу дюньягъа кельди. Аз.Ибрахим оларны Меккеге алып барды. Кяби якъынларында бир ерге ерлештириди. Мекке сувсыз, сазлыкъ ве къаялы бир ер эди. Аллаһ Тааля Аз.Ибрахимнинъ дуасыны къабул этти. О ерде земзем дие аньылгъан сув фышкъырды).*
38. «Эй, Раббимиз! Шубесиз ки, сен бизим гизлейджегимизни де, ашкяр этеджегимизни де билирсинъ. Чюнки, не ерде, не де кокте, ич бир шей Аллаһкъа гизли къалмаз».
39. «Ихтияр алымда манъа Исмаилни ве Исхакъны лютф эткен Аллаһкъа хамд олсун! Шубесиз, Раббим дуаны эшитиджидир». *(Ривааетке коре, Исмаил (а.с.) дөгъгъан вакъытта бабасы 99 яшында эди. Исхакъ (а.с.) дөгъгъанда 112 яшында эди. Исхакъ Пейгъамбер Исмаилден 13 сене соң, Сареден дюньягъа кельген).*
40. «Эй, Раббим! Мени ве союмдан келеджеклерни намазны девамлы кылгъанлардан эйле; Эй, Раббимиз! Дуамны къабул эт!»
41. «Эй, Раббимиз! (Амеллернинъ) эсап олунаджакъ куню мени, анам-бабамны ве му'минлерни багъышла!»
42. (Ресулым!) Сакъын Аллаһны залымларның япқыларындан хаберсиз санма! Анджакъ, Аллаһ оларны (джезаландырмакъыны) къоркъудан козълери патлап чыкъаджакъ бир куньге къалдыра.
43. Зеинлери бом-бош оларакъ, озылерине биле чевирилип бақъалмайджакъ вазиетте, козълери кокке тикильген бир алда чапышырлар.
44. Озылерине азапның келеджеги, бу себептен, залымларның: «Эй, Раббимиз! Якъын бир девиргедже бизге муддет бер де, сенинъ даветинье уяйыкъ ве пейгъамберлерге табий олайыкъ», дейдже куньлери акъында инсанларны тенбиеле. (Оларгъа денилир ки:) «Даа эвель сиз ичюн бир зевал олмагъанына емин этмеген эдинъзми?»
45. «(Сизден эвель) озылерине зулум эткенлернинъ юртларында отурдынъыз. Оларгъа насыл муамеле эткенимиз сизге ап-ачыкъ белли олды. Ве сизге мисаллер де бердик».
46. Ийлелерининъ джезасы Аллаһ къатында (белли) экен, олар тузакъларыны къургъан эдилер. Албуки, оларның ийлелеринен дагъылар еринден кочеджек дегиль эди! *(Ниает, оларның ийлелери де Аллаһның изнине багъылдыр. О, изин бермегендөн соң, ич бир ийле нетиджесе берmez).*

47. О алда, сактын Аллаһны пейгъамберлерине берген сёзүндөн вазгечеджек санма! Чюнки, Аллаһ мутлакъ усътиондир, кимсенинъ япкъаныны янына быракъмаз.
48. Ер – башкъа бир ер, коклер де (башкъа коклер) алына кетирильген, (инсанлар) бир ве кучүне къаршы туруламайджакъ Аллаһнынъ узурына чыкъкъан куньлери (Аллаһ бутюн залымларнынъ джезасыны береджек).
(«Ерлернинъ – башкъа бир ер, коклернинъ де башкъа коклер олувы» мевзусында ёрумлар арасында шулар да бар: Ер атешке, коклер де дженнетке дёнюшеджек, ер кумюши киби bem-beяз, узеринде къан тёкюльмеген, гунах ишиленмеген бам-башкъа бир ер оладжасакъ. Ибн Аббастан бир риваетке коре де, ер – бу ердир. Анджасакъ, сыфатлары дөнъишиеджек. Къыскъасы, дагълары юреджек, дөнъизлери ярыладжасакъ, эр тараф тюз оладжасакъ, эгрилик-буғрилик корюлмейджеек).
49. О куню гунахкярларнынъ зынджырлангъанларыны корерсинъ.
50. Оларнынъ кольмеклери къатрандандыр, юзлерини де атеш сармакътадыр.
51. Аллаһ эр кеске къазангъанынынъ къаршылыгъыны бермек ичюн (оларны тырильтеджек). Шубесиз, Аллаһ эсапны чабук корюджир.
52. Иште, бу (Къур'ан), онынънен тенбиленсингилер, Аллаһнынъ анджакъ тек бир танъры олгъаныны бильсингилер ве акъыл саиплери яхшыджа тюшюнип, огют алсынлар, дие инсанларгъя (ёлланылгъан) бир бильдириовдир.

15. эль-ХИДЖР

Хиджр суреси 99 ает олуп, 87-си Мединеде, дигерлери Меккеде энген. Хиджр бир ер адыдыр. 80-84-нджи аетлерде Хиджрден баас этильгени ичюн, суреге бу ад берильген.

Бисмилянирраһмаанирраһним (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Элиф. Лям. Раа. Булар Китапнынъ ве ап-ачыкъ бир Къур'аннынъ аетлеридир.
2. Инкяр эткенлер заман-заман, кешке биз де мусъман олса эдик, дие арзу этерлер.
(Инкяр эткенлернинъ заман-заман бу арзуны ташыгъанларына бакъмадан, кене де иман этмегенлери себепли, оларнынъ дюнья менфаатларына авесли олувлары, феналыкъ ве инкярджылыкъларынен шартлангъанларындандыр. Аеттен кяфирлернинъ ахиретте: «Кешке дюньяда олгъанда иман эткен олса эдик!» дие кедерленеджеклери де анълашила билир).
3. Оларны быракъ; ашасынлар, эгленсингилер ве бош умют оларны эглендире турсын. (Фена нетиджени) якъында биледжеклер!
4. Эляк эткен ич бир улькемиз ёкъ ки, акъкъында (биздже) билинген бир язы олмасын.
(Истер топрагъыны ерге батырмакъ ве истер халкъыны ёкъ этмек суретинен, я да башкъа афатларнен эляк этильген мемлекетлернинъ ич бири коръ-коране, тесадюфий оларакъ эляк этильмединер. Аллаһ тарафындан тайин ве такъдир этилип, левх-и мағфузда язылгъан дөнъишиmez, унутылмаз ве гъафлет этильмез бир языгъа коре эляк олгъандыр. Демек ки, девлет ве милдетлернинъ де, шахыслар киби, такъдир этильген белли омюрлери бар. Шахыслар догъгъаны, етишкени, къартайгъаны, ольгени киби, девлетлер де къурулыр, инкишаф эттер ве ниает Аллаһнынъ такъдир эткен куню

кельгенинен, йыкъылып, тарихке къарышырлар. Шахыслар киби, буларның да базылары узун омюрли, базылары исе, къыскъа омюрли олур).

5. Ич бир миллет эджелининъ оғюне кечалмаз ве оны кечиктиралмаз.
6. Дедилер ки: «Эй, озюне Къур'ан эндирильген (Мұхаммед!) Сен мытлакъа бир меджнунсынъ!»
7. «Эгер дөгъру сёйлегенлерден олсанъ эди, бизге мелеклерни кетирмели единъ». (*Эвельки араплар шаирнинъ джинден ильхам алғына инана эдилер. Ресулллах нефасет нокътаи назарындан, шиирден ве эдебий несирден даа усьюн бир Китап кетиргени ичюн, онъа «Меджнун шаир» дедилер*).
8. Биз мелеклерни анджакъ хакъ иле эндирирмиз. О заман оларға мухлет берильmez.
9. Къур'анны кесен-кес биз эндиридик; эльбетте оны биз къорчалайджакъмыз. (*Бу ает ачықъ косътермекте ки, Къур'ан-ы Керим Аллаһының къорчалавы алтындаадыр ве гъайып олмадан, энъ уфакъ бир бозулувға оғырамадан, къяяметке къадар аслыны муафаза этеджектір*).
10. Ант олсун, сенден эвельки миллетлерге де эльчилер ёлладыкъ.
11. Оларға бир пейгъамбер кельгенинен, аман онынънен алай эте эдилер.
12. Иште, бойледже, биз оны, (инқарджылықъыны) сучлыларның къальплериine сокъармыз.
13. Эвелькилернинъ башына кельгенлерден дерс алувлары керексе де, олар аля бунъя (Къур'ангъя) инанмайлар.
- 14-15. Оларға коктен бир къапу ачсакъ да, о ерден юкъары чыкъсалар, кене де: «Козълермиз боянды, даа дөгърусы, бизге ырым япылғандыр», дерлер.
16. Ант олсун, биз кокте бир такъым бурджлар яраттыкъ ве сейир эткенлер ичюн оны сюследик.
(Бурдј - аслында юксек кошк демектір. Кок юзюнде хусусий бир шекильде топланғынан бир такъым ыылдызлар топуна да бу манада бурдј денилир. Булардан мешурлары он эки дане олмакънен берабер, ает-и керимеде «Буруудж» келимеси беллисиз ве чокълукъ оларқа зикр этильгенине коре, кок юзюнде даа кешіф этильмеген бир чокъ ыылдыз топларының барлығына ишарет этиле).
17. Оларны ташборан япылғын (къувулғын) эр шейтандан къорчаладыкъ.
18. Анджакъ, гизлиден динълеген истисна. Онынъ да пешине ачыкъ бир алев стуны (учар ыылдыз) тюшкендир.
19. Ерни кенъ яйдыкъ, о ерде къавий дагълар ерлештиридик, кене о ерде микъдары ве ольчюси белли шейлер осьтюрдик.
20. О ерде эм сиз ичюн, эм де рзықълары сизге айт олмагъанлар ичюн (керекли) кечинюв васталары яраттыкъ.
21. Эр шейнинъ хазинелери ялынъыз бизим янымыздадыр. Биз оны, анджакъ белли бир ольчюнен эндирирмиз.
22. Биз рузгярларны ашлайыджен оларакъ ёлладыкъ ве коктен бир сув эндиридик де, онынънен сув итияджынъызын къаршыладыкъ. (Биз буларны япмаса эдик) сиз оны (етерли) сувны топлап оламаз единъиз.
(Аетте рузгярның бир ашлайыджы оларакъ ёлланылғынан ифаде этильмекте ки, бугунъ илим яғъмурның яғъувында рузгярның буюк роль ойнагъаныны, айны заманда, экинлер усьюнден эскенде оларның әркек урлукъларыны ыргъачы урлукъларның узерине

къондурмакънен, оларны ашлагъаныны исбат этмекте. Бу аетте айрыджа коктен энген сувларның ер къатламларында топлангъаны ве бу ерлерден инсанлыкъының итияджы къарышлангъаны ифаде этильмекте).

23. Шубесиз, биз тирильтир ве биз ольдюрирмиз! Ве эр шейге биз варис олурмыз.
 24. Ант олсун, биз сизден эвель келип кечкенлерни де билирмиз, кери къалгъанларны да билирмиз.
 25. Шубесиз, Раббинъ оларны (къяметте) топлайджакъ. Чюнки, О, хакимдир, алимдир.
 26. Ант олсун, биз инсанны (пишкен) къуру бир чамурдан, шекилленген къара балчыкътан яраттыкъ.
 27. Джинлерни де, даа эвель, зеэрли атештен яратқыан эдик.
 28. О вакытта, Раббинъ мелеклерге деген эди ки: «Къуп-къуру бир чамурдан, шекилленген къара балчыкътан бир инсан яратаджагъым».
 29. «Онъа шекиль берген ве онъа рухумдан уфлеген вакътымда, сиз аман онынъ ичюн седждеге къапанынъ!»
 30. Мелеклернинъ эписи де аман седжде эттилер.
 31. Факъат Иблис истисна! О седжде эткенлернен берабер олмакътан къачынды.
 32. (Аллаh:) Эй, Иблис! Седжде эткенлернен берабер олмаювынъны себеби недир? деди.
 33. (Иблис:) Мен къуру бир чамурдан, шекилленген къара балчыкътан яратқыан бир инсанынъа седжде этеджек дегилим, деди.
 34. Аллаh бойле буюрды: Ойле исе, о ерден чыкъ. Артыкъ къувылдынъ!
 35. Муакъакъ ки, къямет кунюне къадар лянет сенинъ узеринъе оладжакъ!
 36. (Иблис:) Рabbim! Ойле исе, (барлыкъларнынъ) текrap тириледжек кунюне къадар манъа мухлет бер, деди.
 - 37-38. Аллаh: Сен белли бир вакъыткъа къадар озылерине мухлет берильгенлерденсинъ, буюрды.
 39. (Иблис) деди ки: Рabbim! Мени ёлдан аздырувынъа къаршылыкъ, мен де ер юзүнде оларгъа (гунахларны) сюслейджем ве оларнынъ эписини мытлакъа ёлдан аздыраджам!
 40. Анджакъ, олардан ихляслы къулларынъ истисна.
 41. (Аллаh) бойле буюрды: «Иште, манъа баргъан дос-догъру ёл будыр».
 42. «Шубесиз, къулларым узеринде сенинъ бир акимиетинъ ёкътыр. Анджакъ, ёлдан азгъанлардан санъа уйғанлар истисна».
 43. Муакъакъ джеэннем оларнынъ эписине ваде олунгъан ердир.
 44. Джээннемнинъ еди къапусы бардыр. Олардан эр къапу ичюн бирер топлулыкъ айрылгъандыр.
- (Джээннемнинъ еди къапусы – базы тефсирлерге коре, еди табакъадыр. «Джюз'ун макъсуум» да, о къапулардан киререк, ерлерини аладжакълардыр. Базы ривааетлерге коре, бу табакъалардан биринджиси Хаавие – гунахкъар му'минлер ичюн, экиндюйлеси Сакъар – еудийлер ичюн, учюндюйлеси Са'ип – христианлар ичюн, дөртюндюйлеси Джихам – Саабиэ ичюн, бешиндюйлеси Лезаа – атеистерестлер ичюн, алтындюйлеси Хутаме – путперестлер ичюн ве пек чокъ адларнен анъылгъан единдюйлеси мұнафыкълар ичюндир).*

45. (Аллаһның азабындан къоркъуп, раҳметине сыйғынгъан) тақъва саиплери мытлакъа дженнетлерде ве чокъракъ башларында оладжакълар.
46. «О ерге эминликнен ве селяметнен кириң», (денилир оларгъа).
47. Биз оларның гоньюллериңдеки кинни сёкүп аттықъ; олар артықъ кошклер узеринде къаршы-къаршыгъа отургъан къардашлар оладжакълар.
(Аллаh Таала дюньяда бир-бириңден ынджынгъан ве бир-бириңе кин беслеген мұмилернің къалыларынден о кинни чыкъараджасы ве мұмилер, къардаши оларакъ субет этеджеклер).
48. Оларгъа о ерде ич бир ёргъунлықъ кельмейджек ве олар о ерден чыкъарылмайджакълар.
49. (Ресулим!) Къулларыма меним чокъ багыштайыжды ве пек мерхаметли олгъанымны хабер бер.
50. Меним азабымның элем бериджи бир азап олгъаныны да бильдир.
51. Оларгъа Ибрахимнин мусафирлеринден (мелеклерден) де хабер бер.
52. Оның янына кирген вакытларында «Селям» дедилер. (Ибрахим:) Биз сизден чекинемиз, деди.
53. Дедилер ки: Къоркъма; биз санъа бильгили бир оғыул мужделемектемиз.
54. (Ибрахим:) Манъа ихтиярлықъ кельгенине рагъмен, мени мужделемектесизми? Мени не иле мужделейсінъиз? деди.
55. Санъа акъикъатны мужделедик, сакъын умутсизликке тюшкенлерден олма! дедилер.
56. (Ибрахим) деди ки: Раббининъ раҳметинден сапыкълардан башкъа ким умут кесер?
57. «Эй, эльчилер! (Башкъа) не ишинъиз бар?» деди.
(Аз.Ибрахим оларның Аллаh тарафындан ёлланылған мелеклер олгъанларыны аңылагъанынен, бойле бир мелек джемаатының садеже бир мужде ичюн кельмегенини, даа баشكъа миим вазифелери де ола биледжегини тахмин этерек, бу суальни берди).
58. Дедилер ки: «Биз сучлы бир топлумгъа (оларны эляк этмеге) ёлланылдықъ».
59. «Анджакъ, Луут аиласи истисна. Оларның эписини къуртараджакъмыз».
60. (Факъат Луутның) къадыны истисна; биз оның кери къалгъанлардан олувины тақъдир эттик».
- 61-62. Эльчилер Луут аиласине кельгенде, Луут оларгъа: «Акъикъатен, сиз танылмагъан кимселерсінъиз», деди.
63. Дедилер ки: «Аксине, биз санъа оларның шубе эткен шейлерини (азапны ве элякетни) кетирдик.
64. Санъа акъикъатны кетирдик; биз акъикъатен догъру сёйлейиджилермиз.
65. Геджениң бир къысмында аиле азаларынъын ёлгъа чыкъар, сен де артларындан юр. Сизден ич кимсе сакъын чевирилип де, артына бакъмасын, истенильген ерге кетинъ.
66. Онъа (Лууткъа) шу укмимизни вахий этик: «Сабагъа чыкъар экенлер, мытлакъа оларның арды кесильген оладжакъ».
67. Шеэр халкъы, бир-бирилерини хайырлап, (мелеклернің янына) кельдилер.
(Чюнки, ғигитлер суретинде кельген мелеклер оларның гомосексуаллитетен догъгъан фена истеклерини уяндырған эди).

- 68-69. (Луут) оларгъа: «Булар менин мусафири мидир. Сакъын менин утандырмань; Аллаһтан къоркъунь; менин резиль этмень!» деди
70. «Биз сени эль-алемниң ишине къарышувдан мен этмеген эдикми?» дедилер.
71. (Луут:) Иште, къызыларым! (Тюшүнгөнлөрдинизни япаджакъ исенъиз (оларнен звленин), деди.
72. (Ресулым!) Аятның акъкъы ичюн олар саргъошлықълары ичинде боджалай эдилер.
73. Кунеш дөгъгъанда оларны о къоркъунч сес якъалады.
74. Бойледже, улькелеринин усътиони астына чевирдик. Усътилерине де балчыкътан пиширильген ташлар ягъдырыдыкъ.
- (Луут къавмы гомосексуаллик киби фена бир гунахны ишлекенлери ичюн, Аллаһ Таала оларгъа эвеля къоркъунч бир сес дуюргъан, соңра мемлекетлеринин астыны устюне чевирген, даа соңунда узерлерине таш ягъдырыргъан ки, бир милдеттин ёкъ олуп, тарих санаасындан силинменси ичюн бундан даа шиіддепли фелякет оламаз).*
75. Иште, бунда ибret алгъанлар ичюн, ишаретлер бардыр.
76. Олар аля козълер оғюнде тургъан бир ёл узериндедирлер.
77. Акъикъатен, бунда иман эткенлер ичюн бир ибret бардыр.
78. Эйке халкъы да керчектен залым эди.
- (Аетте анъылгъан Эйке сыйкъ орманлыкъ демектыр. Шуайб пейгъамбер ве къавмы отургъан ульке орманлыкъ олғаны ичюн оларгъа Эйке халкъы денильген).*
79. Биз олардан да интикъам алдыкъ. Экиси де (Эйке ве Медиен) ачыкъ бир ёл узериндедир.
80. Ант олсун, Хиджр халкъы да пейгъамберлерни яланлагъан эдилер.
- (Хиджр Салих пейгъамберниң къавмы яшагъан бөлгенин адыдыр. Бу ерде яшагъан халкъ Семууд къавмы дие анъылгъан).*
81. Биз оларгъа муджизелеримизни берген эдик; факъат олардан юзъ чевирген эдилер.
82. Олар дагъларда (къаялардан) эминлик ичинде къаладжакъ эвлер оя эдилер.
83. Оларны да сабагъа чыкъкъанларында о кърокъунч сес якъалады.
84. Къазанаяткъан шейлери олардан ич бир заарны узакълаштырмады.
85. Биз коклерни, ерни ве экисинин арасындакилерни, анджакъ хакъ иле яраттыкъ. О saat (къыямет) мытлакъа келеджек. Шимдилек оларгъа гузель муамеле эт.
86. Шубесиз, Раббинъ хакъкъы иле яратыджы, пек яхшы билиджидир.
87. Ант олсун ки, биз санъа текрарлангъан еди аетни ве юдже Къур'анны бердик.
- (Ресулуллахтан риваает этильген бир хадиске коре, бу еди ает намазларның эр рекятында текрар этильген Фаатиha суресидир).*
88. Сакъын олардан базы сыйыфларгъа берген дюнья малымызгъа козъ тикме, олардан толайы гъям чекме ве му'минлерге алчакъгонюлли ол.
89. Де ки: Шубесиз, мен ап-ачыкъ бир тенбиеджийим.
90. Акъикъатен, биз (Къур'анны) къысымларгъа айыргъанларгъа азапны эндиргендеримиз.
91. Олар Къур'анны болюп айыргъанлардыр.
- (Къур'анны болюп айыргъанлар, оның бир къысмыны къабул этип, бир къысмыны ред этиджелидердир. Я да Къур'ангъа шиир, фал ве масал дегенлердир).*

- 92-93. Раббинъ акъкъы ичюн мытлакъя оларның эписини, япқаларының себебинден, соргъугъя чекеджекмиз.
94. Санъа эмир олунгъанны ачыкъча сёйле ве ортакъ къошкъанлардан юзы чевир!
(Бу аетлерде де корюльгени киби, Къур'ан-ы Керимниң бир къысмына инанып, бир къысмына инанмагъанлардан Аллаh «мушириклер» дие, сөз эте. Бакъара суресининъ 85-нджи аетинде Къур'анның бир къысмына инанып, бир къысмына инанмагъанларның джезасы дюньяда резиллик, ахиретте де энъ шиддепти азап бильдириле. Нисаа суресининъ 150 ве 151-нджи аетлеринде исе, Аллаhнен пейгъамберлерни бир-биринден айыргъан ве «Бир къысмына инанырыз, бир къысмына да инанмамыз», дегенлерниң акъикъий манада кяфир олгъанларына дикъкъат чекиле).
95. (Сеннен) алай эткенлерге къаршы биз санъа етерлимиз.
96. Олар Аллаhнен берабер башкъя бир танърыгъя табынгъанлардыр. (Кимниң дөгъру олгъаныны) якында биледжеклер!
97. Оларның сёйлеген шейлери себебинден, сенинъ джаның сыйылгъаныны, ант олсун, бильмектемиз.
98. Сен шимди Раббинъни хамд иле тесбих эт ве седжде эткенлерден ол!
99. Ве санъа якъыйин (олюм) кельгенге къадар, Раббинъе ибадет эт!

16. ЭН-НАНЬ

Наһль суреси 128 ает олуп, сонъки учь аети Мединеде, дигерлери Меккеде энген. 68-нджи аетте балкъурттан сөз этильгени ичюн, суреге бу ад берильген.

Бисмилянирраһмаанирраһниим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаhның адынен).

1. Аллаhның эмри кельгенdir. Артыкъ оны истемекте аджеle этменъ. Аллаh оларның къошкъан ортакъларындан узакъ ве юджедир.
2. Аллаh кенди эмринен мелеклерни, къулларындан истеген кимсесине вахий иле: «Менден башкъя танъры олмагъанына даир (къуларымны) тенбиелень ве менден кърокъунъ», дие ёллар.
3. (Аллаh) коклерни ве ерни хакъ иле яратты. О, къошкъан ортакъларындан узакътыр.
4. О, инсанны бир тамчы сувдан яратты. Факъат бакъарсынъ ки, (инсан) Раббине ап-ачыкъ бир душман ола къалгъан.
5. Айванларны да О яратты. Оларда сиз ичюн ысытыджы (шейлер) ве бир чокъ файдалар бардыр. Олардан бир къысмыны да ашарсынъыз.
6. Сиз ичюн олардан айрыджа акъшамлейин кетиргенде, сабалейин айдагъанда бир гузеллик (бир зевкъ) бар.
7. Бу айванлар сизинъ ағырылкъаларынъызын, анджакъ кучликлерге къатланарақъ, барабиледжек бир мемлекетинъизге ташырлар. Шубесиз, Раббинъиз чокъ шефкъатлы, пек мерхаметлиdir.
8. Атларны, къатырларны ве эшеклерни минювинъиз ве (козълерге) зийнет олсун, дие (яратты). Аллаh шу анда сиз билип олалмайджакъ даа нидже (накълиет васталарыны)

яратыр.

(Бойледже, бу аетлерден де анълашылгъанына коре, эскиден инсанлар ташымакъ вастасы оларакъ, ялынъыз айван кучюндөн файдалангъанлары алда, вакъты иле ве хусусен сонъки асырда накълият васталары сур'аты ве чешитлиги джесэтинден, акъылларны шашыраджакъ дереджеде инкишаф этти. Иште, юкъарыдаки аетниң манасындаки ифаде иле бу илерилевлерге ишиарет этиле. Бу исе, Аллаһның инсанларгъа эң буюк баҳышларындан биридир).

9. Ёлның дөгърусы Аллаһныңдыр. Ёлның къыйышы да бар. Аллаһ истесе эди, эпинъизни дөгъру ёлгъа къавуштырыр эди.
10. Коктен сувны эндирген Одыр. Ондан эм сизге ичеджегинъиз бар, эм де айванларынызын отлатаджакъ экинler.
11. (Аллаh) сув саесинде сиз ичюн экинлэр, зейтунлар, хурмалар, юзюмлэр ве дигер мейваларның эписинден етиштирир. Иште, буларда тюшүнген бир топлум ичюн буюк бирет бардыр.
12. О, геджени, куньдюзни, кунешни ве айны сизинъ хизметинъизге берди. Йылдызлар да Аллаһның эмринен арекет этелер. Шубесиз ки, буларда акълыны ишлеткенлэр ичюн пек чокъ делиллэр бардыр.
13. Ер юзюнде сиз ичюн чешит ренкли яраттықъларында, огют алгъан бир топлум ичюн, акъикъий бир ибret бардыр.
14. Ичинден тазе эт (балыкъ) ашаманъыз ве такъаджакъ бир сюс (эшъясы) чыкъарувинызын ичюн денъизни эмринъизге берген Одыр. Гемилерниң денъизде (сувларны) яра-яра юргенлерини корымектесинъ. (Бутюн булар) Оның лютфини къыдырувинызын ве ниметине шукюр этювинъиз ичюндиr.
15. Сизни сарсмамасы ичюн ер юзюнде къавий дагъларны, ёлунъызын талувинызын ичюн де ирмакъларны ве ёлларны яратты.
16. Даа нидже аляметлер (яратты). Олар йылдызларнен де ёлларыны дөгъруттырлар.
17. О алда, яраткъан (Аллаh) яратмагъан (путлар) киби олурмы? Аля тюшүнмейсинъизми?
18. Аллаhның ниметини саймагъа къалкъсанъыз, оны саялмазсынъыз. Акъикъатен, Аллаh чокъ багышлайыджы, пек мерхаметлиdir.
- (Сурениң башындан бу ерге къадар сыралангъан аетлерниң чокъусы инсанны этрафны саргъан табиий барлыкъ ве вакъиалар узеринде тюшүнмеге, тедкъикъ этмеге ве сырларыны бильмеге чагъыра, бойледже, бир тарафтан, бу алемде хызметине такъдим этильген бу барлыкъ ве вакъиалар акъкъында даа чокъ бильгилерге сапт олуп, булар береджек имкан ве ниметлерден эң гузель шекильде файдаланмагъа тешвикъ эте. Бу, инсанның дюньявий инкишафы ичюн кереклиdir; дигер тарафтан, киянаттаки индженерлерни, алельхусус варлыкъларны мумкюн олгъаны къадар мушааде этмек ёлунен, бу низамның яратылжысы олгъан Улу Аллаhның барлыгъыны ве къудретининъ сыйырсызлыгъыны сезмеге, бойледже, кучълю бир имангъа сапт олмагъа рухландыра. Бу да инсанның ахирет ферахы ичюн керек).
19. Аллаh гизлегенинъизни де, ашкяр эткенинъизни де билир.
20. Аллаhны быракъып да, табынгъанлары (путлар) ич бир шей яраталмазлар. Чюнки, олар озылери яратылгъанлардыр.
21. Олар тирилер дегиль, олюлердир. Не заман тирильтиледжеклерини де бильмезлэр.

22. Иляхынъыз тек бир Танърыдыр. Факъат ахиретке инанмангъанлар бар я, оларның къальплери инкярджы, озылери де кибрленген кимселердир.
23. Ич шубесиз, Аллаh оларның гизлейджеклерини де, ашкяр этеджеклерини де билир. О, буюклик таслагъанларны асла севmez.
24. Оларгъа: Раббинъиз не эндири? денильген вакъытта: «Эвелькилерниң масалларыны», дерлер.
25. Къямет кунюнде озь гунахларыны там оларакъ ташымалары ве бильгисизликнен саптырмакъта олгъан кимселерниң гунахларындан да бир къысмыны юклениовлери ичюн (ойле дерлер). Бакъ ки, юкленеджек шейлери не фенадыр?
(Зира, сапкъан иле саптыргъан ортакътыр; бири о бирини саптыргъан, о бири де оның саптыруына боюн эгген. Ойле исе, гунахны экиси берабер юкленеджесеклер. «Саптымакъының бильгисизликнен олувы» саптылгъанға айт бир кейфиеттири. Яни уйгъан ёлларының сапкъылық олгъаныны бильмейип сапкъандырлар, демектитир. Бу да янгъыз башына эйи ниетниң етерли олмагъаныны, ихляснен берабер, дөгъруның исбаты ичюн гъайрет сарф этювниң керек олгъаныны косътере).
26. Олардан эвелькилер де (пейгъамберлерге) ийле япкъан эдилер. Соңунда Аллаh да оларның биналарыны темеллеринден сёкти, усytлеринде таван да тепелерине чёкти. Бу азап оларгъа фаркъ этип оламагъан бир ерден кельген эди.
27. Соңра къямет кунюнде (Аллан), оларны резиль этер ве дер ки: «Олар акъкъында (му'минлерге) душман кесильген ортакъларым не ерде?» Озылериине илим берильгенлер дерлер ки: «Шубесиз, бугунь резиллик ве феналыкъ кяфирлергедир».
28. Озылериине акъсызлыкъ этер экенлер, мелеклер джанларыны алгъан кимселер: Биз ич бир феналыкъ япмай эдик, диерек теслим олурлар. (Мелеклер оларгъа бойле дерлер:) «Ёкъ, Аллаh сизинъ япкъанларнызыны, эльбетте чокъ яхши билиджидир».
29. «О алда, ичинде эбедий къаладжагъынъыз джеэннемниң къапуларындан кириń!
 Кибирленгенлерниң ерлери не фенадыр!»
(Аллаh Таалая сурениң башындан бу ерге къадар озюниң барлыгъына ве бирлигине, ибадетке ляйыкъ олгъанына даир бир чокъ делиль сыралагъандан соң, инанмагъанларның вазиетлерини ве нетиджеде бараджасакъ ерлери ве бу ерлерниң феналыгъыны бильдире. Бунъа къарышылыкъ бундан соңкы аетлерде де иман эткенлерниң вазиетлери ве бараджасакъ ерлерининъ эйилиги ве гузеллиги анълатыладжасакъ).
30. (Феналыкълардан) сакынгъанларгъа: Раббинъиз не эндири? денильгенде: «Хайыр (эндири)», дерлер. Бу дюньяда гузель даврангъанларга гузель мукифат бар. Ахирет юрту исе, даа хайырлыдыр. Такъва саиплерининъ юрту керчектен гузельдир!
(Базы тефсирлерге коре, хадж мевсумынде арап байлары Меккеге эйетлер ёллаяракъ, Аз.Мұhammed акъкъында маломат топтай эдилер. Бир эйет месули кельген вакъытта мүшириклер онъа мани олмакъ истеген ве артына къайтувыны эмир эткенлер. Айрыджа: «Онынъен корюшмемен сен ичюн даа хайырлы олур», дегенлер. О да: «Эгер мен Мұhammed акъкъында бильги алмадан, къавымыма къайтсам, чокъ фена бир темсильджи олурым», деген, Аллаh Ресулының аркъадашларындан оның алыны сорагъан эди. Олар да: «О бизге хайыр кетирген», дие джевап берген эдилер. Ает бу вакъиагъа аиттири).

31. Кирежеклери (о юрт) земининден ирмакълар акъкъан Адн дженнетлеридир. Олар ичюн о ерде озылерине истеген эр шей бардыр. Иште, Аллаh такъва саиплерини бойле муяфатландырыр.
32. (Олар) мелеклерниң: «Сизге селям олсун. Япкъан (яхши) ишлеринъизге къаршылыкъ дженнетке кириң», диерек, тер-темиз оларакъ джанларыны алгъян кимселеридир.
33. (Кяфирлер) озылерине мелеклерниң келювинден я да Рабблери эмрининъ келювинден башкъя бир шей беклейлерми? Олардан эвелькелир де бойле япкъан эдилер. Аллаh оларгъа зулум этмеди. Факъат олар озылерине зулум эте эдилер.
34. Соңунда япкъанларының джезасы оларгъа кельди ве алай этеяткъан шейлери оларның чөвресини сарып алды.
35. Ортакъ къошкъанлар дедилер ки: «Аллаh истесе эди, не биз, не де бабаларымыз ондан башкъасына табыныр эдик. Оның эмри олмадан, ич бир шейни де арам япмаз эдик». Олардан эвелькилер де бойле япкъан эдилер. Пейгъамберлерниң узерине ап-ачыкъ теблигъден башкъя бир вазифе тюшерми!
36. Ант ослун ки, биз: «Аллаhкъа къуллыкъ этинъ ве Таагъуттан сакъынынъ», дие (эмир этювлери ичюн) эр умметке бир пейгъамбер ёлладыкъ. Аллаh олардан бир къысмыны дөгъру ёлгъа къавуштырды. Олардан бир къысмы да сапыкълыкъны хакъ этти. Ер юзүндө кезинъ де, корюнъ, инкяр эткенлерниң соңу насыл олгъан!
(Таагъут ичюн Нисаа суреси, 60-нджи аетке бакъ).
37. (Ресулим!) Сен оларның хидаетке иришювлериине чокъ гъайрет косытерсенъ де, биль ки, Аллаh саптыргъан кимсени (истемесе) хидаетке ириштирmez. Оларның ярдымджылары ёкътыр.
38. Олар: «Аллаh, ольген бир кимсени тирильтmez», дие бар кучьлеринен Аллаhкъа ант ичтилер. Аксине, бу Оның шахсен озюне керчек бир вадесидир. Факъат инсанларның чокъу бильmez.
39. Акъкъында ихтиляф эткен шейни оларгъа анълатувы ве кяфир олгъанларның да озылерининъ яланджылар олгъанларыны биловлери ичюн (Аллаh оларны тирильтеджек).
40. Биз бир шейнинъ олувины истеген вакътымызды онъя (сёйлейджек) сёзюмиз садедже «Ол» деювимиздир. Аман ола къояр.
41. Зулумгъа оғырагъан соң, Аллаh ёлунда иджрет эткенлерге кельгенде, оларны дюньяда гузель бир шекильде ерлештиреджекмиз. Эгер бильсeler, ахиретниң муяфаты, эльбette даа буютири.
42. (Олар) садедже Рабблерине төвеккюль этерек, сабыр эткенлердир.
(Бу эки аетте бильдирильгенлер, башында Ресулллах (а.с.) олмакъ узьре, Къурейшининъ зулмы себебинден иджерт эткен мусульманлардыр. Акъикъатен, бу мухаджир мусульманлар юртларыны терк этювнинъ берген кечиджи къыйынлыкъларындан къуртулгъан соң, юдже Пейгъамберниң реберлигинде, дин ве дюнья аяты нокътаи назарындан, тертипли, узурлы ве къыскъа заманда куфюр тарафыны енъеджек къадар кучлю бир топлум мейдангъа кетиргенлер).
43. Сенден эвель де, озылерине вахий эттигимиз кишилерден башкъасыны пейгъамбер оларакъ ёлламадыкъ. Эгер бильмей исенъиз, бильгенлерден сорань.

44. Ап-ачыкъ муджизeler ве китапларнен (ёлланылдылар). Инсанларгъа озылерине эндирильгенни анълатувынъ ичюн ве тюшюнип анъласынлар дие, санъа да бу Къур'анны эндиридик.
- 45-46. Яманлыкъ тузакъларыны къургъанлар Аллаh озылерини ерге батырмайджагъындан я да озылерине бильмейджек бир ерден азапнынъ кельмейджегинден, я да олар кезип долашкъанда Аллаh оларны якъалап оламайджагъындан эмин олдулармы? Олар (Аллаhны) аджиз быракъаджакъ дегиллер.
47. Ёкъса, Аллаh оларны яваш-яваш тюкетерек джезанландырмайджагъындан (эмис олдулармы)? Шубесиз, Раббинъ чокъ шефкъатлы, пек мерхаметлидир.
48. Аллаhнынъ яраткъан эр анги бир шейини корьмединерми? Онынъ кольгелери кучюлерек ве Аллаhкъа седжде этерек, сагъгъа-солгъа салланыр.
(Яни кольгеси булунгъан эшъянынъ кольгелери биле, саиплерининъ укминде дегиль, Аллаhнынъ эмири алтынададыр. Саibi не къадар огъраиса-огъраисын, кольге Аллаh Тааляынынъ эмри ве такъдири ёнелишинде ышыкъынынъ кельген нокътасына терс истикъаметке тюшер ве онынъ деңишиювини такъип эттер. Айны заманда, кольге ышыкъынынъ бир эсери дегильдир, ялынъыз Аллаhнынъ бир къанунынынъ керегидир. Толайсынен, эшъянынъ кольгелеринде биле, укюм ве тасарруф Аллаhнынъдыр).
49. Коклерде булунгъанлар, ердеки джанлылар ве бутюн мелеклер, буюклик тасламадан, Аллаhкъа седжде этерлер.
50. Олар усътлериндеки Рабблеринден къоркъар ве озылерине не эмир олунса, оны япарлар.
51. Аллаh буюрды ки: Эки танъры эдинменъ! О ялынъыз бир танърыдыр. О алда ялынъыз менден къоркъунъ!
52. Коклерде ве ерде не бар исе, Онынъдыр. Дин де ялынъыз Онынъдыр. О алда, Аллаhtан башкъасындан къоркъасынъызмы?
53. Нимет оларакъ сизге берильген не бар исе, Аллаhtандыр. Соңъ, сизге бир зарар токъунгъан вакъытта да, ялынъыз Онъя ялварырсынъыз.
54. Сонра да, сизден о заарарны кеткизгенинде, аранъыздан бир топу аман Рабблерине ортакъ къошарлар.
55. Озылерине бергенлермизге къаршылыкъ нанкорълик этювлери ичюн (ойле япарлар). О алда, бир муддет даа файдаланынъ; фактъат якъында акъикъатны биледжексинъиз.
56. Бир де озылерине рзыкъ оларакъ бергенлеримизден, маитетини бильмеген шейлерине (путларгъа) пай айырмакъталар. Аллаhкъа ант олсун ки, ифтира этеяткъан шейлеринъизден мытлакъа соргъугъа чекиледжексинъиз!
(Исламдан эвель базы араплар экинлерinden ве айванларындан бир къысмыны Аллаhнен путлары арасында болюштире ве: «Бу Аллаhнынъ пайы, бу да танъыларымызынынъ пайы», дей эдилер. Аллаh ичюн айыргъанларыны мусафирлерге ве факъырларгъа арджлай, танъылары ичюн айыргъанларыны да оларнынъ узурунда япыладжасакъ мерасим ве башкъа шейлерге арджлай эдилер. Юкъарыдаки аетте бунъя ишарет этиле).
57. Олар къызларнынъ Аллаhкъа айт олгъаныны идда этелер. Аллаh бундан узакътыр. Бегенгенлери де (огълан балалар) озылерининъ ола.
(Хуза'a ве Кинаане къабилелери: «Мелеклер Аллаhнынъ къызлары», дей эдилер. Албуки, озылери къызыз балаларыны тирилейин топракъка коме этилер. Ашагъыдаки аетлер оларнынъ къызыз балаларына нисбетен япкъанларыны тасвир эте).

58. Олардан бирине къыз мужделенген вакъытта, опькеленерек, юзю къап-къара кесилир.
59. Озюне берильген мужденинъ феналыгъындан толайы, къавмындан гизленир. Оны ашшалыкъ дуйгусы ичинде янында тутсынмы, ёкъса, топракъка комсинми! Бакъынъ ки, берген укюмлери не къадар фена!
60. Фена сыйфат ахиретке инанмагъанлар ичюндир. Энъ юдже сыйфатлар исе, Аллаһкъа айттири. Чюнки, О, эр шейден усътюн ве икмет саибидир.
61. Эгер Аллаһ инсанларны, зулумларынынъ себебинден, джезалайджакъ олса эди, ер юзүнде ич бир джанлы къалдырмаз эди. Факъат оларны бельгиленген бир муддетке къадар кечиктире. Эджеллери кельген вакъытта, олар не бир saat кери къала билир, не де огге кече билирлер.
62. Озылерининъ ошларына кетмеген шейлерни Аллаһкъа айт этелер. Энъ гузель нетидженинъ озылерининъки олгъаныны анълаткъан тиллери де яланнынъ орнегини бере. Ич шубесиз, олар ичюн садедже атеш бардыр ве олар (атешке) атыладжакълар.
63. Аллаһкъа ант олсун, сенден эвельки умметлерге де (пейгъамберлер) ёллагъанмыз. Факъат шейтан оларгъа ишлерини сюслио косътерди де (иман этмедилер). Иште, о бугунъ оларнынъ велисиدير. Ве олар ичюн элем бериджи бир азап бардыр.
64. Биз бу китапны санъа, умумен, акъкында ихтиляфкъа тюшкен шейлерини инсанларгъа анълатырыснынъ ве иман эткен бир топлумгъа да хидает ве раҳмет олсун, дие эндиридик.
65. Аллаһ коктен бир сув эндириди ве онынънен ер юзюни олюминден соң тирильтти. Шубесиз ки, бунда динълеген топлум ичюн бир ибret бардыр.
66. Шубесиз, сиз ичюн айванларда да буюк бир ибret бардыр. Зира, сизге оларнынъ къарынларындан писликнен къан арасындан (кельген), ичкенлерининъ богъазындан къолайлыкънен кечкен халис бир сют ичирмектемиз.
67. Хурма ве юзюм киби мейвалардан эм ички, эм де гузель гыдалар япарсынъыз. Иште, буларда да, акълыны ишлеткен кимселер ичюн, буюк бир ибret бардыр.
(Аетте кечкен «секер» келимеси саргъошлыкъ берген шей, яни ички демектир. Бу ает Меккеде энгендир ки, о заман даа ички арам этильмеген эди. Бунынънен берабер, юкъарыдаки аетте ичкини «Гузель рзыкъ»тан айры зикр этилови, Къур'ан-ы Керимининъ та о вакъытта биле ичкини хоши бир шей саймагъаныны косътере. Бойледже, бир бакъышта, ичкини гузель бир рзыкъ олмагъанына бойле шиарат буюрулгъан. Бундан соң, сырасынен, ичкиде -базы корюниште файдаларнен берабер- буюк бир феналыкъ олгъаны (Бакъара, 215), саргъош оларакъ намаз къылувнынъ арам олгъаны (Нисаа, 43) ве ниает, ички шейтаннынъ ишлерinden бир пислик олгъаны бильдирильген ве ички ичюнни ясакълагъан (Маайде, 90-91) аетлер кельген).
- 68-69. Раббинъ балкъурткъа: Дагълардан, тереклерден ве инсанларнынъ япкъан асмаларындан озюнъе эвлер (къобалар) эдин. Соңра мейваларнынъ эр бириндөн аша ве Раббининъ санъа къолайлаштыргъан яйлув ёлларына кир, дие ильхам этти. Оларнынъ къарынларындан ренклери чешитли бир шербет (бал) чыкъар ки, онда инсанлар ичюн шифа бардыр. Эльбетте, бунда тюшюнген бир къавм ичюн буюк бир ибret бар.
70. Сизни Аллаһ яратты; соңра сизни вефат эттиреджек. Даа эвель, бильгили экенде, ич бир шейни бильмез алгъа кельсин, дие сизден базы кимселер омюрининъ энъ фена чагына къадар яшатыладжакъ. Шубесиз ки, Аллаһ бильгилидир, къудретлидир.

71. Аллаһ кимиңизге кимиңизден даа бол рызық берди. Бол рызық берильгенлер рызықтарыны эллери алтындақилерге берип де, бу хусуста озылерини оларнен бир этмезлер. Вазиет бойле экен, Аллаһның ниметини инкяр этелерми?
72. Аллаһ сизге озь нефислеринъизден чифтлер яратты, чифтлеринъизден де сиз ичүон оғыуллар ве торунлар яратты ве сизни темиз гыдаларнен рыхықъландырды. Олар аля батылгъа инанып, Аллаһның ниметине нанкорылик этелерми?
73. (Мушриклер) Аллаһны бырактып да, озылерине коклерде ве ерде олгъан рыхықътан ич бир шей берип оламагъан ве бунъа асла кучлери етмеген шейлерге (путларгъа) табынмакъталар.
74. Алланкъа бир такым бенъзегенлер иджат этмень. Чюнки, Аллаһ (эр шейни) билир, сиз исе билалмазсынызыз.
75. Аллаһ, ич бир шайге кучю етмеген, башкъасының малы олгъан бир хызметкярнен къатымыздан озюне бердигимиз гузель рыхықътан гизли ве ашкяр оларакъ арджалагъан (урь) бир кимсени мисаль кетирир. Булар ич мусавий олурлармы? Догърусы, хамд Алланкъа аиттири. Факъат оларның чокъу (буны) бильмезлер.
(Аллаһ Таалая бу аетте бир бенъзетюв япкъан. Урриетине саип олмагъан хызметкярларнен гузель бир рыхықъ иле рыхықъландырылгъандан соңъ, оны факъыр ве ёкъсулларгъа арджалагъан урь ве зенгин кимселер бир олурмы? Эльбетте, булар бир оламазлар. Иште, буның киби, Аллаһтан башкъасына табынгъанлар да, табынгъан шейлеринин хызметкярлары вазиетиндейdir. Ялынъыз Аллаһкъа ибадет эткен му'минлөр исе, урь кимселердир. Олар Аллаһтан башкъа ич бир куччинин къарышысында эгилемезлер. Эльбетте ки, бу эки топ да бир дегильдир).
76. Аллаһ шу эки кишини де мисаль кетири: Олардан бири тильсиз, ич бир шей беджерамаз ве эфендесинин үсүтүндө бир юктүр. Оны не ерге ёлласа, бир хайыр кетирmez. Шимди бу адамнен, догъру ёлда юререк, адалетни эмир эткен кимсе бир олурмы?
77. Коклернин ве еринин гъайбы Алланкъа аиттири. Кыяметнин къопувы исе, козь ачып-юмгъан киби, я да аз бир вакъыттан ибараттири. Шубесиз, Аллаһ эр шайге къадирдир.
78. Сиз ич бир шай бильмегенинъизде, Аллаһ сизни аналарынъызының къарнындан чыкъарды; шукюр этерсинъиз дие, сизге къулакълар, козълер ве къальплер берди.
(«Сиз ич бир шай бильмегенинъизде» ифадеси ичюн яптылгъан изаатлар бар:
 1. Сиз бабаларынъызының сульбинде олгъан вакътынъызда, сизден алынгъан сёзни бильмегенинъизде.
 2. Сиз ичюн укуом этильген яхши я да яман тақъдирни бильмегенинъизде.
 3. Менфаатларынъызгъа олгъан шейлерни бильмегенинъизде).
79. Кокнин бошлугъында эмирge боюн эгдирильген оларакъ учушкъан къушларны корымедилерми? Оларны о ерде Аллаhtан башкъасы туталмаз. Шубесиз, бунда инангъан бир топлум ичюн ибretлер бардыр.
80. Аллаһ эвлеринъизни сиз ичюн бир узур ве сукюнет ери япты ве сиз ичюн тувар терилеринден, истер кочкен кунюнъизде, истер къонакъламакъ кунюнъизде къолайджа ташыйджақъ эвлеринъиз; юнълеринден, япавларындан ве кылларындан бир девирге къадар (файдаланаджагъынъыз) бир эв эшъясы ве бир тиджарет малы мейдангъа кетирди.
81. Аллаһ яраттыкъларындан сиз ичюн кольгелер япты, дагъларда да сиз ичюн къобалар яратты. Сизни сыйджакътан къорчалайджақъ урбалар ве дженкте сизни къорчалайджақъ

- зырхлар яратты. Иште, бойледже, Аллаh мусульман олувиның ичюн узериңизге ниметини тамамламакъта.
82. (Эй, Ресулым!) Кене де юзь чевирселер, артыкъ санъа тюшкени, анджакъ ачыкъ бир теблигъден ибараттири.
83. Олар Аллаhның ниметини билирлер (итираф этерлер). Соңунда оны инкяр этерлер. Оларның чокълары кяфирдир.
- (Имам Суддийге коре, аетте зикр этильген «Аллаhның нимети» Аллаh Ресулының пейгъамберлигидир. Буны озылерине косътерильген бу къадар муджизелернен таныгъанлары алда, инатлыкълары себебинден, кене де инкяр этерлер. Иште, олар Аллаhның адыны зикр эткен бу ве бунъа бенъзеген ниметлерни чокъ яхши билир, атта оларның Аллаhtан олгъаныны да къабул этерлер. Лякин, ибадетке кельгенде, Аллаhның эмирлерини дегиль, озь фена нефислерининъ эмирлерини динълерлер. Бу ает илим ве акъыл саиби олмакъынен, иман этмекнинъ айны шейлер олмагъаныны, иманнынъ эр шейден усьтюнлигини ифаде эте).*
84. Эр умметтен бир шаат ёллайджакъ кунюмиз, артыкъ не кяфир олгъанларгъа (узюр истгенелерине) изин берилир, не де оларның узор тилевлери истенилир.
85. О зулум эткенлер азапны корыгенлеринде, артыкъ олардан азап енгиллештирильmez, оларгъа мухлет де берильmez.
86. (Аллаhкъа) ортакъ къошкъянлар, ортакъ къошкъан шейлерини корыген вакъытларында дерлер ки: «Раббимиз! Иште, булар сени быракъып да, табынгъан ортакъларымыздыр». Олар да буларгъа: «Сиз мытлакъа яланджыларсынъыз», дие сөз атарлар.
87. О куню Аллаhкъа теслим (байрагъыны) котеририлер ве уйдураяткъан шейлери олардан гъайып олуп кетер.
88. Инкяр этип де, (инсанларны) Аллаh ёлундан четлештиргенлер бар я, иште, оларгъа япаяткъан бозгъунджылыкълары себебинден, азапларыны къат-къат арттыраджакъымыз.
89. О куню эр умметтинъ арасындан озылерине бирер шаат ёллайджакъымыз. Сени де эписинынъ узерине шаат оларакъ кетирджеекмиз. Айрыджа, бу Китапны да санъа эр шей ичюн бир анълатма, бир хидаеет ве раҳмет менбасы ве мусульманлар ичюн бир мүжде оларакъ эндиридик.
90. Муакъкъакъ ки, Аллаh адалетни, яхшылыкъыны, акърабагъа ярдым этмекни эмир этер, чиркин ишлерни, яманлыкъыны ве адден ашувны да ясакълар. О, тюшюнип тутарсынъыз дие, сизге огют бермекте.
- (Аллаh Таалая бу аетте дюнья низамыны темин эткен учь эсасны эмир этмекте; бунъа къарышлыкъ учь чиркин давранышы да ясакълай. Эмир эткен эсаслар: Адалет, ихсан ве акърабагъа ярдымдыр. Ясакълары исе: Фухуш, арамлар ве зулумдыр.*
- Адалет: Эр шейни там оларакъ ерине кетирмек, эр кесъниң акъкъыны бермек ве ольчюли давранмакъ демектир.*
- Ихсан: Эйилик этмек, хайыр япмакъ, багъышлавда булунмакъ ве эмир этильген шейни кереги киби ерине кетирмек демектир. Ибадетте ихсан: Аллаhны корыген киби ибадет этмектир.*
- Акърабагъа ярдым: Узакъ ве якъын акърабагъа эйилик этмек, итияджсларыны къарышламакъ ве оларгъа нисбетен эйи давранмакъ демектир.*
- Фахшаа: Ялан, ифтира ве зина киби сөз я да фильтренен ишленген гунах ве чиркинликлердир.*

Мунькер: Шершат ве акълы селимнинъ бегенмейип, фена къабул эткен иши ве давранышы демектир.

Багъй: Инсанларгъа нисбетен усътюнлик идда этип, оларны зулум ве баскъы алтында яшатмакъ демектир. Иште, Аллаh Таалая бу учь фена шейни ясакълагъан).

91. Антлашув япқын вакъытынызда Аллаhнынъ ахтыны ерине кетиринъ ве Аллаhны узеринъизге шаат тутаракъ, пекиштирген сонъ, еминлерни бозманъ. Шубесиз, Аллаh япаджакъ шейлеринъизни чокъ яхши билир.
92. Бир топлум дигер бир топлумдан (сайыдан ве малдан) даа чокъ олгъаны ичюн, еминлеринъизни аранызыда бир фесат вастасы япаракъ, йиплигини къавий буккендөн сонъ, чезип бозгъан (къадын) киби олманъ. Аллаh бунынънен сизни имтиян этмектедир. Акъкында ихтилафкъа тушеяткъан шейинъизни къямет кунунде мытлакъа сизге анълатаджакътыр.
93. Аллаh истесе эди, эпинъизни тек бир уммет япар эди; фактат О, истегенини саптырыр, истегенини де, дөгъру ёлгъа къояр. Япқынлырыныздан месуль тутуладжакъсыныз.
94. Еминлеринъизни аранызыда фесаткъа себепчи япманъ. Акс алда, (Исламда) себат эткен экен, аягъыныз тайып да, (инсанларны) Аллаh ёлундан саптырувынъиз себебинен, (дюньяда) яманлыкъын татарсыныз. Сиз ичюн (ахиретте де) буюк бир азап бардыр.
95. Аллаhнынъ ахтыны аз бир къаршылыкъка денъишименъ! Шаает анълагъан кимселер исенъиз, шубесиз, Аллаh къатында олгъан (савап) сиз ичюн даа хайырлыдыр.
96. Сизинъ янынъыздаки (дюнья малы) битер, Аллаh къатындакилер исе бакъийдир. Эльбette, сабырлы даврангъанларгъа япаяткъанларынынъ энъ гузели иле мукифатларыны береджекмиз.
97. Эркек я да къадын, му'мин оларакъ ким эйи амель ишлесе, оны мытлакъа гузель бир аят иле яшатырмыз. Ве мукифатларыны, эльбette япаяткъанларынынъ энъ гузелинен берирмиз.
98. Къур'ан окъугъан вакътынъда о къувулгъан шейтандан Аллаhкъа сыгъын!
(*Аллаh Таалая Къур'ан окъумакъ истеген кимсеге, эвеля шейтаннынъ шерринден Аллаhкъа сыгъынувины эмир этмекте. Бу сыгъынүв «Эуузубилляhиминешиетаанырраджисим» демек иле олур. Къувулгъан шейтандан Аллаhкъа сыгъынырым, демектир*).
99. Акъикъат шу ки: Иман этип де, ялынъыз Рабблериңе тевеккюль эткенлер узеринде онынъ (шайтаннынъ) бир акимиети ёкътыр.
100. Онынъ акимиети анджакъ оны дост туткъанларгъа ве оны Аллаhкъа ортакъ къошкъанларгъадыр.
101. Биз бир аетнинъ ерине башкъа бир аетни кетирген вакъытымызда -ки Аллаh нени эндиреджегини чокъ яхши билир- «Сен анджакъ бир ифтираджысынъ», дедилер. Ёкъ; оларнынъ чокъу бильмезлер.
(*Ривааетке коре, шиддет ифаде эткен бир ает кельгенинен кяфирлер: «Мұхаммед бүгүнъ эмир эткенини ярын ясакълаяракъ, асхабынен алай этмекте», дей эдилер. Бу ает оларгъа бу мевзуда джеваптыр. Несх ве денъиштирюв къулларнынъ меслеатына, итияджларына коре, Аллаhнынъ бир лютфи оларакъ керчеклешир. Бу вазиет бир экимнинъ хастасына тедавийинъ муддети боюнджаса бир илядж берип, сонъра денъиштрип башкъа бир илядж берювине бенъзер. Бунъа коре, бир аетнинъ несх этилип, ерине башкъа бир аетнинъ ёлланылувы, Аллаhнынъ «илим сыфатына бир эксиклик кетирmez», аксине «хаким» олувынынъ бир нумюнесидир*).

102. Де ки: Оны мукъаддес Рух (Джебраил), иман эткенлерге себат бермек, мусульманларны догъру ёлгъя ириштиrmек ве оларгъя мужде бермек ичюн, Раббинъ къатындан хакъ оларакъ эндириди.
103. Шубесиз, биз оларнынъ: «Къур'анны онъя анджакъ бир инсан огрете», дегенлерини бильмектемиз. Озълерине нисбет эткен шахысларнынъ тили ябанджыдыр. Албуки, бу (Къур'ан) ап-ачыкъ бир арапчадыр.
(Миширклер инсанларда шубе догъурмакъ ве оларнынъ къальплерини чельмек макъсадынен, Къур'анынъ Пейгъамберге рум ве христиан динине менсүп Джебраа я да Йаши адлы бир хызметкярнынъ огреткенини илери сюрдилер. Албуки, хызметкяр рум олгъаны ичюн, арапчаны догъру-дюрюст бильмей эди. Къур'анынъ бедиий ифаде шекли къарышында исе, бутюн арап эдиплери айретлерини гизлеп оламагъян эдилер. Къур'ан энгендөн сонъ, Кябе диварында асылы турғынан энъ усътюн шишилдерини биле, о ерден алгъанлар ве: «Къур'ан бар экен, бу шишил асылы къаламаз», диеerek, Къур'анынъ усътюнлигини итираф эткен эдилер. Арапчаны догъру-дюрюст бильмеген ябанджы бир хызметкяр бойле усътюн бир эсер мейдангъа кетире билир эдими? Эльбетте ки, ёкъ. Иште, юкъарыдаки ает оларнынъ бу чул туттаз иддаларына джевап бермекте).
104. Аллаһнынъ аетлерине инанмагъанлар ёкъмы, шубесиз, Аллаһ оларны догъру ёлгъя къоймаз ве олар ичюн элем бериджи бир азап бардыр.
105. Аллаһнынъ аетлерине инанмагъанлар, анджакъ ялан уйдурырлар. Иште, олар яланджыларнынъ озълеридир.
106. Ким иман эткенден сонъ, Аллаһны инкяр этсе -къальби иман толу олгъаны алда, (инкяргъя) зорлагъан башкъя- факъат ким къальбини кяфирликке ачар исе, иште, Аллаһнынъ гъадабы оларгъадыр; олар ичюн буюк бир азап бардыр.
(Риваётке коре, Къурейш кяфирлери, Аммар иле бабасы Йаасир ве аласы Сумеййени зорнен динлерinden дёндюрмеге тырыштылар. Олар буны къабул этмегендже, Сумеййенинъ эки аягъыны эки девеге бағылап, эки тарафкъа чектиререк парчаладылар. Йаасирни де шеит эттилер. Исламда ильк шеитлер булардыр. Аммар исе, оларнынъ эскенджелерине даяналмайып, тилинен олар истеген шекильде инкяр этти. Вазиет Ресулллах (с.а.)къа бильдирильгенинен: «Аммар башындан аягъина къадар иманнен толудыр. Иман онъинъ этине, къанына къарышкъандыр!» буюргъандан сонъ, Аммаргъя: «Сени кене зорласалар, истегенлерини сёйле», деди. Бу вазиет зорламакъ къарышында, садедже тильнен инкяр этювнинъ джаиз олгъанына бир делильдир).
107. Бу (азап), оларнынъ дюнья аятыны ахиреттен усътюн корювлеринден ве Аллаһ кяфирлер топтулыгъыны хидаетке ириштиrmеювинден отъюдир.
108. Иште, олар – Аллаһ къальплерини, къулакъларыны ве козълерини муурьлеген кимселердир. Ве олар гъафиллеринъ озълеридир.
109. Ич шубесиз, олар ахиретте зиянгъя оғырагъанларнынъ там озълеридир.
110. Сонъра шубесиз, Раббинъ эзиет этильгендөн сонъ, иджрет этип, артындан да, сабыр этерек, джихад эткенлеринъ ярдымджысыдыр. Бутюн булардан сонъ Раббинъ эльбетте, чокъ бағышлайыджы, пек мерхаметлидир.
111. О куню, эр кес келип, озъ джаныны къуртартмакъ ичюн оғырашыр ве эр кеске япқынанынъ къарышлыгъы эксиксиз оденир, оларгъя асла зулум этильмез.
112. Аллаһ, (ибрет ичюн) бир улькени орънек берди: Бу ульке ишанчлы, узурлыштыр эди; онъя рызкъы эр ерден бол-бол келе эди. Сонъра олар Аллаһнынъ ниметлерине нисбетен

нанкорылик эттилер. Аллаh да оларгъа япкъанларындан отърю, ачлыкъ ве къоркъу сыкъынтысыны таттырды.

(Бу ульке – Меккедир. Зира, меккелилер Аллаh Ресулыны яланджыгъа чыкъардылар ве наиль олгъан бу къадар ферахларына нисбетен, нанкорылик эттилер де, артындан еди йыл къоркъунч къытлыкъкъа огърадылар).

113. Ант олсун ки, оларгъа озылеринден пейгъамбер кельди де, оны яланджы дедилер. Олар зулум этер экенлер, азап оларны якъалай къойды.
114. Артыкъ, Аллаhнынъ сизге берген рызкъындан элял ве темиз оларакъ ашань, эгер (акъикъатен) ялынъыз Аллаhкъа ибадет этмекте олсанызы, онынъ ниметине шукюр этинъ.
115. (Аллаh) сизге садедже олю айваннынъ къаныны, домуз этини ве Аллаhtан башкъасынъынъ адына союлгъан айванны арам этти. Анджакъ, ким меджбур къалса, (башкъаларынынъ акъларына) теджавуз этмедин, сынъырны да ашмадан, (булардан ашай билир). Чюнки, Аллаh чокъ багъышлайдыжы, пек мерхаметлидир.
116. Тиллеринъиз уйдургъан ялангъа базанып: «Бу элялдыр, шу да арамдыр», деменъ, чюнки, Аллаhкъа нисбетен ялан уйдургъан олмакътасынъыз. Шубесиз, Аллаhкъа нисбетен ялан уйдургъянлар къуртулышкъа иришалмазлар.
(Бир къысым араплар озы-озылерине базы шейлерни элял, базыларыны да арам сая эдилер. Базы айванларны эркеклерге аит коре, къадынларгъа ясакълай эдилер. Иште, юкъарыдахи ает оларнынъ бу вазиетлерине шиарет этерек, Аллаhнынъ ясакълагъан шейлеринден башкъа бир шейнинъ арам олмайджасагъыны бильдире).
117. (Къазангъанлары) пек аз бир менфааттыр. Албуки, олар ичюн элем бериджи бир азап бардыр.
118. Санъа анълаткъанларымызыны даа эвель еудий олгъанларгъа да арам япкъан эдик. Биз оларгъа зулум этмедин, факъат олар озылерине акъсызлыкъ этмекте эдилер.
119. Соңра, шубесиз, Раббинъ, джаиллик себебинен, яманлыкъ япкъан, соңра да бунынъ артындан тёвбе этип, вазиетини тюзельткенлерни (багъышлайджакъ). Чюнки, олар тёвбе эткенден соң, Раббинъ эльбет чокъ багъышлайдыжы, пек мерхаметлидир.
120. Ибрахим, акъикъатен, хакъкъа ёнельген, Аллаhкъа итаат эткен бир ребер эди; Аллаhкъа ортакъ къошкъанлардан дегиль эди.
121. Аллаhнынъ ниметлерине шукюр этиджи эди. Чюнки, Аллаh оны сечкен ве дөгъру ёлгъа къавуштыргъан эди.
122. Онъа дюньяда гузеллик бердик. Муакъкъакъ ки, о ахиретте де салихлердендер.
123. Соңра да санъа: «Дөгъру ёлгъа ёнелерек, Ибрахимниң динине уй! О мушриклерден дегиль эди», дие вахий эттик.
124. Джумаэртеси татили, анджакъ онда ихтилаф эткенлерге (фарз) къылышынъан эди. Къямет куню Раббинъ муакъкъакъ оларнынъ давалашкъан шейлери акъкъында араларында укум береджек.
125. (Ресулым!) Сен Раббинъниң ёлуна икмет ве гузель огютнен чагъыр ве оларнен энъ гузель шекильде куреш! Раббинъ, озюниң ёлундан сапкъанларны энъ яхши билиджидир ве О, хидаетке иришкенлерни де чокъ яхши билир.
(Хакъкъа давет нокътаи назарындан, инсанлар учъ сыныфкъа айырыла билир. Бу ает-и кериме бу учъ сыныфкъа япыладжасакъ давет шеклиниң бир хулясасы сайылмалыдыр:
1. Акъылы селим саibi ве эшъянынъ акъикъатыны оғренген тедкъикъатчы алимлер.

Даветте «икмет» иле давранув булар ичюндири. Зира, икмет – кесен-кес делиллерири.

2. Халкъының чокълугъыны тешкиль эткен ве аля сагълам табиатыны къорчалағъан орта сыныф. Гузель огют булар ичюндири.

3. Курешиджи, инат ве душман кимселер. Куреши ёлунынъ энъ гузелинен давет этилюви истенильгенлер де булардыр. Зира, унуттамакъ керек ки, Аллаh Аз.Мусанынъ Фыравунгъа биле, иймишакъ сёзнен даветте булунуwyны эмир эткен).

126. Эгер джеза береджек исенъиз, сизге япылгъан эскендженинъ айнысынен джеза беринъ.
Амма сабыр этер исенъиз, эльбетте о сабыр эткенлер ичюн даа хайырлыдыр.
(Ресуллах (с.а.), Ухуд дженкинде эмджееси Аз.Амзаны кяфирлер тарафындан бурны ве къулакълары кесильген, джигери чыкъарылгъан бир шекильде коръгенинен: Аллаhкъа ант олсун ки, эгер Аллаh манъа зафер берсе, сенинъ еринье етмииш адамны бойле япаджам», дие емин этти. Бунынъ узерине юкъарыдақи ает энді. Ресуллах (с.а.) еминине кеффарет берди ве оны тадбикъ этмеди).
127. Сабыр эт! Сенинъ сабырынъ да, анджакъ Аллаhнынъ ярдымынендір. Олардан толайы, кедерленме; къураяткъан тузакъларындан къайгъы дуйма!
128. Чюнки, Аллаh (яманлықтан) сакъынгъанлар ве гузель амель эткенлернен берабердір.

17. эль-ИСРАА

Меккеде назиль олгъан. Анджакъ 26, 32, 33 ве 57-нджи аетлернен 73 иле 80-нджи аетлернинъ Медениде энгени риваєт этиле. 111 аеттир, «Исраа» келимеси геджелейин юрмек манасындастыр. Аз.Пейгъамбернинъ Мирадж мұджизесининъ Меккеден Къудусъя къадар олгъан къысмы бу суреде анълатылғанындан, суре «Исраа» адыны алгъан.

Бисмиляхиరرراهماانيرررانييم (Рахман ве рахим олгъан Аллаhнынъ адынен).

1. Бир гедже онъа аетлеримизден бир къысмыны косытерейик дие, (Мұхаммед) къуулыны Месджид-и Харамдан этафыны мубарек къылдыгъымыз Месджид-и Акъсагъа алып барған Аллаh нокъсан сыйфатлардан узакътыр; О, акъикъатен эшитиджидир, корюджидир.
2. Биз Мусагъа Китапны бердик ве Исаил оғъулларына: «Менден башкъасына таянылып, ишанылғъан бир рабб единменъ», диерек, бу Китапны бир хидаєт ребери яптыкъ.
3. (Эй,) Нуh иле бирлекте (гемиде) ташыгъан кимселеримизниң несли! Шуны билинъ ки, Нуh чокъ шукюр этиджи бир къул эди.
(Базы тефсирлерде экинджи ве учюнджи аетлер арасында бойле бир мана багъы къурулғъан: Эй, Нуh иле бирліктө гемиде ташыгъан кимселеримизниң несли! Менден башкъасыны, таянылып, ишанылғъан бир рабб единменъ. Акъикъатен, Нуh чокъ шукюр этиджи бир къул эди).
4. Биз Китапта Исаил оғъулларына: Сизлер ер юзүнде эки дефа фесат чыкъараджакъынъыз ве адден ашув дереджесинде бир кибреге къапыладжакъынъыз, дие бильдирдик.
5. Булардан бириндженесининъ вакъты кельгенинен, усьтюнъизге кучлю-къуветли къулларымызынъ ёлладыкъ. Булар эвлернинъ арасында долашаракъ, (сизни) къыдырдылар.

Бу – ерине кетирильген бир ваде эди.

(Тефсирлерде бу кучлю-къуветли къулларның ниневалы Сенджарип, бабилли Бухтуннаср я да Джсаалутның ордулары олгъаны, оларның Тевратны ве Месджид-и Акъсаны якъкъанлары, Израил огъулларының алимлерини ольдюргенлери ве 70.000 къадар эсир алгъанлары риваает этиле, бутюн бу мусибетлерге себеп олгъан Израил огъулларының ильк фесатының исе, Зекерийаны ольдирювлери ве Эрмияны апс этивлери олгъаны беян этиле).

6. Соңра оларгъа нисбетен сизге текrap (гъалебе ве зафер) бердик; сервет ве огъулларнен кучюньизни арттырдыкъ; сайнызыны даа да чокълаштырдыкъ.
7. Эгер яхшылыкъ япсанызыз, озюнъизге япъян, яманлыкъ япсанызыз, кене озюнъизге япъян олурсынызыз. Артыкъ дигер джезаландырув вакъты кельгенинен, юзюнъизни къара этсинлер, даа эвель киргенлери киби, кене Месджидке (Сулейман Мабедине) кирсинлер ве эллериңе кечирген эр шейни бусь-бутюн ёкъ этсинлер (дие башынъизгъа кене душманларынызыны мусаллат яптыкъ).
8. Бельки, Раббинъиз сизге мерхамет этер; фактат сиз, эгер кене (фесатчылыкъка) дёнсеньиз, биз де сизни кене джезаландырымыз. Биз джеэннемни кяфирлер ичюн бир апсхане яптыкъ.
9. Шубесиз ки, бу Къур'ан энъ догъру ёлгъя ириширир, яхшы давранышларда булунгъан мүминлөргө, озылери ичюн буюк бир муҗяфат олгъаныны мужделер.
10. Ахиретке инанмагъанларгъа кельгенде, олар ичюн де элемли бир азап азырлагъандырымыз.
11. Инсан, хайырны истегени къадар, шеррни де истер. Инсан пек ашыкъчандыр!
(Бу ает инсанның мүим бир психологияк тарафына шарает этмекте: Акъикъатен, биз, инсанлар опъкеленген, сыкъылгъан я да бир кучылуликке огърагъанымызда, опъкеленгенлеримиз ичюн беддуа этер; кучылуликлерден сабыр ве метанетнен къуртулымакъ ичюн арекет этеджек еримизде, ашыкъчанлыкъ косътерип, тезден къуртулымакъ истермиз. Бу олмагъандже умутсиз ве рухсыз ал ичинде: «Алланым, джанымны ал да, мени бу къыйынлыкътан къуртар!» киби сёзлернен озюмиз ичюн беддуа этермиз ки, булар догъру дегильдири).
12. Биз геджени ве куньдюзни бирер ает (делиль) оларакъ яраттыкъ. Албуки, Раббинъизниң ниметлерини къыдырманъ, айрыджа, йылларның сайы ве эсабыны билүвинъиз ичюн, геджениң къаранлыгъыны силип (ерине, эшъяны) айдынлаткъан куньдюзниң айдынлыгъыны кетирдик. Иште, биз эр шейни ап-ачыкъ анълаттыкъ.
13. Эр инсанның амелини (я да такъдирини) бойнуна багъладыкъ. Инсан ичюн къыямет кунюнде ачылгъан алда огюне къююладжакъ бир китап чыкъарырымыз.
14. Китабынъын окъу! Бугунъ сенден эсап сорайджакъ оларакъ озюнъинъ нефсинъ етерли.
(Бу дюньяда, истер этрафының менфий шартлары, истер инсанның бир чокъ фена истек ве ихтираслары, оның къалып ве басиретини багълай бильмекте, яхшылыкъ ве яманлыкъны корювинин огюни багъламакъта. Бунъа къаришылыкъ, юкъарыдаки аетке коре, ахиретте инсан сёз мевзусы оламайджасакъ амиллерден къуртуладжасагъы ичюн, озы эсабыны шахсен озю япаджасакъ, дюньядаки амеллеринин къыймети акъкында укюм

*береджек ве озюни аньлайджакъ я да маҳкюм этеджек бир рух кемалатына
къавушаджакъ).*

15. Ким хидает ёлunu сечсе, бунъа ялынъыз озы эйилиги ичюн сечкен олур; ким де догърулыкътан сапса, озы заарына сапкъан олур. Ич бир гунахкяр башкъасынынъ гунахыны аркъаламаз. Биз бир пейгъамбер ёлламагъандже (кимсеге) азап этеджек дегильмиз.
16. Бир улькени эляк этмек истегинимизде, о улькенинъ зенгинлик себебинен, къопайчора ёлбашчыларына (эйиликлерни) эмир этермиз; бунъа рагъмен, олар о ерде яманлыкъ япарлар. Бойледже, о ульке элякетке ляйыкъ олур; биз де о ерни дарма-дагъын этермиз.
(Аетнинъ баш къысмы тафсирдожилер тарафындан бойле де аньлашилгъан: Бир улькени эляк этмек истегенимизде, о улькенинъ варлыкълы ве къопайчора адамларыны чокълаштырымыз. Бунынъен олар феналыкъ япар; бойледже о ульке элякетке ляйыкъ олур).
17. Нуһтан соңьки несилерден ниджелерини эляк этти. Къулларынынъ гунахларыны билиджи ве корюджи оларакъ Раббинъ кяфидир.
18. Эр ким бу чар-чабук кечкен дюньяны тилесе, онъа, яни истеген кимсемизге, истегенимиз къадарыны дюньяда аман берир, соңра да оны, азарлангъан ве къувулгъан оларакъ киреджеги джеэннемге сокъармыз.
19. Ким де ахиретни тилер ве му'мин оларакъ онъа ярашкъан бир гъайретнен чалышса, иште, буларнынъ чалышувлары макъбулдыр.
20. Эписине – оларгъа да, буларгъа да, (дюньяны истегенлерге де, ахиретни истегенлерге де) Раббинънинъ ихсанындан (истегенлерини) берирмиз. Раббинънинъ ихсаны къысылгъан дегильдир.
21. Бакъсана, биз инсанларнынъ кимисини кимисинден насыл усьтюн япкъандырмыз! Эльбетте ки, ахирет, дередже ве усьтюнлик фаркълары нокътаи назарындан, даа буюктирир.
(20-нджи ает, истер дюнья, истер ахирет ниметлери нокътаи назарындан, Аллаһнынъ лютфи сыйнырсызлыгъыны ифаде этмекте; сервет, мевкъи, сагълыкъ ве яшайыш гузеллиги нокътаи назарындан, инсанлар арасындан фаркъларнынъ, илий тақъдирнинъ бир кереги олгъаныны, бунъа коре, бу дюньяда мутлакъ мусавийликнинъ имкянсызлыгъыны ортагъа чыкъармакъта. Бунынъен берабер, 21-нджи аеттен аньлашила ки, ахиретте де инсанлар бир вазиетте олмайджакълар, аксине, инсанларнынъ дюньяда япкъан шилерине коре, ахиретте дередже фаркълары даа да буюк оладжакъ. Анджасъ, 18-нджи аеттен де аньлашилгъанына коре, пара ве мевкъи киби дюньявий имкянлар, Аллаh нездинде мутлакъ бир дегер ифаде этмегени ичюн, дюнья аятыны тек буларнынъ пешинден чапаракъ кечиргенлер, ахиретте усьтюн дереджелерге къавушмакъ акъкъыны гъайып этеджеклер).
22. Аллаһнен берабер бир илях даа таныма! Соңра азарлангъан ве озы башына терк этильген оларакъ къалырсынъ.
23. Раббинъ, садедже озюне къуллыкъ этювинъизни, ана-бабанъызгъа да эйи давранувинызын кесен-кес бир шекильде эмир этти. Олардан бири я да эр экиси сенинъ янынъда къартайсалар, оларгъа «Уф!» биле деме; оларны азарлама; экисине де гузель сёз сёйле.

24. Оларгъа мерхамет этерек, алчакъгонъюллиликтен узерлерине къанат кер ве «Раббим! Кучюклигимде олар мени насыл етиштирген олсалар, шимди сен оларгъа (ойле) рахмет эйле!» диерек дуа эт.
25. Раббинъиз сизинь къальплериңиздекини чокъ яхши билир. Эгер сиз яхши олсанызы, шуны билинъ ки, Аллаh яманлықттан юзъ чевиререк, тёвбеге ёнельгенлерни зиядесинен багыштайтыдъырып.
26. Бир де акърабагъа, ёкъсулгъа, ёлджугъа акъкъыны бер. Керексиз ерге де сачып-савурма.
27. Зира, бойле сачып-савургъанлар шайтанларның достларыдыр. Шайтан исе, Раббинъе къаршы чокъ нанкорьдир.
28. Эгер Раббинъден умут эткен (беклемек вазиетинде олгъан) бир рахмет ичюн, оларның юзълерине бакъалмаяткъан олсанъ, ич олмагъанда, оларгъа гонъюль алдыжы бир сёз сёйле.
(Ривааетке коре, Билял, Сухейб, Салим, Мехджа' ве Хаббаб киби ёкъсул сахабилер, Аз.Пейгъамбернинъ ярдымынен кечине эдилер. Ресулллах (с.а.) оларгъа бериледжек бир шайлери олмагъан вакъытта, утандыны себебиндөн, сёйлейеджек бир сёз тапалмаз, юзюни башкъа тарафкъа чевирир, фактат оларның итияджларыны къандырмакъ ичюн Дженаб-ы Хакъының онъя имкяң берювини тилер эди. Иште, бу аетте Ресулллах бу киби инсанларгъа бир шайлер берип оламайджасакъ олса биле, ич олмагъанда «Аллаh бизге де, сизге де бол рызыкъ берсис», «Аллаh сизлерни месут ве ферахлы этсин», киби сёйлернен оларның гонъюллери алувы кереклиги хатырлатыла).
29. Авучы сыкъыкъ олма; бусь-бутюн эли ачыкъ да олма. Соңыра азарланып, (гъайып эткенлеринъинъ) арестини чекер отурысынъ).
30. Раббинъ рызыкъыны истегенине бол берир, истегенине тарлаштырып. Шубесиз ки, О, къулларындан хабердардыр, (оларны) чокъ яхши корер.
31. Кечинюв сыкъынтысынен балаларынызынъ джаныны къыйманъ. Биз оларның да, сизинь де рызкъынтызынъ берирмиз. Оларны ольдирюв, акъикъатен, буюк бир къабааттыр.
32. Зинағъа яқълашманъ. Зира, о бир аясызлыкътыр ве чокъ фена бир ёлдыр.
(Юкъарадаки аетте «Зина этменъ» денильмейип де, «Зинағъа яқълашманъ» буюрылувы дақъатны чеке. Бунъа коре, ялынъыз зина дегиль, кишини зина этювге алып барыджы ёллар да ясакълангъан. Эсасен, бир кере бу ёлларгъа кирильгенден, яни инсанны зина этмеге зорлагъан ве джинсий истеклерни къабарткъан бир вазиетке кирген сонъ, артыкъ бу истеклерни агъыр тазыйыкъы къарышысында ираденинъ кучю олдукъча зайыфлар ве зинадан къорчаланмакъ сонъ дередже агъырлашып. Инсанның бу психологик зайыфлыгъыны дикъкъаткъа алгъан Къур'ан-ы Керим, принцип оларакъ, инсанны яманлықъларгъа сюйреклейиджи себеплерни ортадан къалдырувны огге сюре).
33. Акълы бир себеп олмагъандже, Аллаh мухтерем япкъан бир джанны къыйманъ. Бир кимсе зулумен ольдюрильсе, онынъ велисine (акъкъыны алувы ичюн) укъукъ бердик. Анджакъ, бу вели де, къасаста адден ашмасын. Затен, (озюне бу укъукъ берилүвнен) о аладжагъыны алгъандыр.
34. Етимниң малына, пишкинлик чагъына иришкенге къадар, анджакъ энъ гузель бир ниетнен яқълашынъ. Берген сёзүнъизни де ерине кетиринъ. Чюнки, берильген сёз, месулиетликни талап этер.

35. Ольчеген вакътынызыда тас-тамам ольченъ ве дөгъру теразенен тартынъ. Бу, эм даа яхшыдыр, эм де нетиджеси нокътаи назарындан, даа гузельдир.
 36. Акъкында бильгинъ олмагъан бир шейнинъ пешине тюшме. Чюнки, къулакъ, козь ве гонъюль – буларнынъ эписи ондан месульдир.
 37. Ер юзүнде кибрленерек юрме. Чюнки, сен (агырлыкъ ве азаметинънен) не ерни яра билир не де дагъларнен буюклик ярышина кире билирсинъ.
 38. Бутюн бу сайылгъанларнынъ фена олгъанлары, Раббинънинъ нездинде севимсиздир.
 39. Иште, булар Раббинънинъ санъя вахий эткен икметлеридир. Аллаһнен бирликтө башкъя илих эдинме; сонъра азарлангъан ве (Аллаһнынъ раҳметинден) узакълаштырылгъан оларакъ, джеэннемге атылысынъ.
 40. (Эй, мушриклер!) Раббинъиз оғылан балаларны сизге айырды да, озюне мелеклерни къызыз балалары эттими! Акъикъатен, сиз (вебалы) чокъ буюк бир сёз сёйлемектесинъиз.
(Мушриклер, мелеклер Аллаһнынъ къызлары олгъанына инана, оғылан балаларнынъ исе, озылерине берильгенине идда эте, бундан толайы, гъуурлана эдилер. Иште, ает-и кериме оларнынъ бу тюшюндөжесини ред этмекте, балалар арасында джинситетлерине коре, айырма ятылувины къабул этмемекте).
 41. Биз оларнынъ акъылларыны башларына топлавлары ичюн, бу Къур'анда (чешит тенбие ве ихтарларны) тюрлю шекиллерде текрар эттик. Факъат бу оларгъа даа да къачып, узакълашувдан башкъя бир шей теминлемемекте.
 42. Де ки: Эгер сёйлегенлери киби, Аллаһнен берабер башкъя илихлар да олса эди, о такъдирде, бу илихлар Аршнынъ саиби олгъан Аллаһкъя къавушмакъ ичюн чарелер къыдыраджакъ эдилер.
(Аетнинъ сонъки къысмы тефсириджилер тарафындан эки шекильде маналандырылъан:
а) «... о такъдирде, олар Аришнынъ саиби олгъан Аллаһтан усътюн кельмек ичюн, чарелер къыдыраджасакъ эдилер».
б) «... о такъдирде, олар буюклигини ве къудретини бильген Ариш саиби Аллаһкъя якъынлашмакъ ве Онъя итаат этмек ичюн чарелер къыдыраджасакъ эдилер»).
 43. Аллаh оларнынъ сёйлеген шейлерinden узакътыр; сонъ дередже юджедир ве буюктир.
 44. Еди кок, ер ве буларда олгъан эр кес оны тесбих эттер. Оны макътав иле тесбих этмеген ич бир шей ёкътыр. Амма, сиз оларнынъ тесбихини анъламазсынъыз. О, халимдир, багъыштайтыштырылдыры.
- (Табиат илимлериндеki инкишаф бу аетнинъ изаатына ярдымджысыдыр. Эвельки джансыз ве арекетсиз олгъаны зан этильген варлыкълар да дахиль олмакъ узьре, бутюн эшья атомлардан мейдангъа кельгендердир. Иште, атомларнынъ этрафындағи электронлар девамлы ве мунтазам бир шекильде ядронынъ этрафында айланмакътадыр ки, бельки де, оларнынъ бу дёңюшлери ве бойледже иляхий къанунгъа энъ уфакъ бир сапыкълыкъ косытермедин, боюн эгювлери, Къур'ан-ы Керим тарафындан Аллаһны тесбих этюви оларакъ ифаде этильгендер).*
45. Биз, Къур'ан окъугъан вакътынъда, сеннен ахиретке инанмагъанлар арасына гизлейиджи бир ортю чекермиз.
 46. Айрыджа, оны анъламамалары ичюн къальплериne бир къапалылыкъ ве къулакъларына бир агъырлыкъ берирмиз. Сен Къур'анда Раббинънинъ бирлигини анъгъанынъда, олар джанлары сыйылгъан бир вазиетте чевирилип кетерлер.

47. Биз оларның сени динълегенде не макъсатнен динълегенлерини, озь араларында фысылдашкъанларында да о залымларның: «Сиз ырымлангъан бир адамдан башкъасына уймайсынъыз!» дегенлерини чокъ яхши билирмиз.
48. Бакъсана, сен ичюн не тюрлю бенъзетювлер яптылар! Бу себептен, (ойле бир) саптылар ки, артыкъ (догъру) ёлны тапамайджакълар.
49. Бир де олар дедилер ки: Акъикъатен, биз бир кемик обасы ве къокъугъан бир топракъ олгъан да, яп-яңы бир хилькъатта тирильтиледжекмиз, ойлеми!
- 50-51. Де ки: Истер таш олунь, истер демир, истесе акылыныңызгъа (янъыдан тирилюви) имкяңыз киби корюнген эр анги бир яратылгъан! (Булар Аллаһның сизни янъыдан тирильтүвини ағырлаштырмаз). Дейджеклер ки: «Бизни текрар (аяткъа) ким къайтараджакъ?» Де ки: Сизни бириндже кере яраткъан. Буның узерине олар санъа алайлы бир тарзда башларыны саллайджакъ ве: «Не заман экен о?» дейджеклер. Де ки: Якъын олса керек!
52. Аллаһ сизни чагъыраджакъ куню, Онъа хамд этерек, даветине уярсынъыз ве (тирилювден эвельки алынъызыда) пек аз къалгъаныңызын зан этерсинъиз.
53. Къулларыма сёйле, сёзниң энъ гузелини сёйлесинлер. Соңра шайтан араларыны бозар. Чюнки, шайтан инсанның ачыкътан-ачыкъ душманыдыр.
54. Раббинъиз сизни энъ яхши билиджидир. Истесе, сизге мерхамет этер; истесе сизни джезанландырыр. Биз сени оларның усътюне бир векиль оларакъ ёлламадыкъ.
(Тефсирдже Бейзавий бу аетнинъ соңкы джумлесини бойле изаатлагъан: «Биз кяфирлерни имангъа зорламакъ ишини санъа авале этмедин. Сени, садеджес Аллаһның раҳметини мужделейиджи ве азабындан сакъындырылджы оларакъ ёлладыкъ. Бу себепнен, инанмагъанларгъа муляйимлик косътер».)
Тефсирджелернинъ беянына коре, Аз.Мұнәммәдинъ пейгъамбрлигини итираз эткенлерге къариши, Аллаһ Тааля эр кесниң алыны, кимлернинъ имангъа ве эйи давранышларгъа даа ляйыкъ, кимлернинъ инкярджылыкъкъа ве фена яшайышкъа ляйыкъ олгъаныны, айрылджа, кимниң пейгъамберлікке мұнасип олгъаныны энъ яхши билиджи тек озю олгъаныны бильдирмек ичюн, бойле буюргъан:)
55. Раббинъ коклерде ве ерде олгъан эр кесни энъ яхши билиджидир. Акъикъатен, биз пейгъамберлернинъ кимсиңи кимисинден усътюн яптыкъ; Даудгъа да Зебурны бердик.
(Пейгъамберлернинъ озь араларындаки бу дереджесе фаркъы маддий ве бедений тарафтан олмайып, рухий ве маневий фазилет ве къабилиетлер тарафындандыр. Буның киби, Аз.Даудгъа Зебурның ёлланылгъанына ишарет буюрылмакънен, бу хусус къайд этильген).
56. (Ресулым!) Де ки: Аллаһны быракъып да, (илях олгъаныны) илери сюргенлеринъизге ялварынъ. Амма, олар сизинъ сыйкынтынъызын не узакълаштыра, не де денъиштире билирлер.
57. Оларның ялваргъан бу варлыкълары рабблерине -ангиси даа якъын оладжакъ диес-весиле къыдырылар; Оның раҳметини умут этерлер ве азабындан къоркъарлар. Чюнки, Раббинъинъ азабы, сакъынладжакъ бир азаптыр.
58. Не къадар ульке бар исе, эписини къыямет кунюнден эвель я эляк этеджек, я да энъ четин бир шекильде азапландыраджакъмыз. Бу, Китапта (левх-и махфузда) язылыдыр.
(Тефсирджелерге коре, дөгъру тынылгъан изааткъа бинаэн, аеттеги «эляк» – аддий олюм, «азап» исе – къатль этилюв я да чешит мусибетлерге оғъраяракъ олювдир).

59. Бизни аетлер (муджизелер) ёлламакътан токътаткъян тек шей – эвелькилернинь бу аетлерни ялангъя чыкъарувыдыр. Бунъа коре, Семууд къавмына ачыкъ бир муджизе олмакъ узъре, бир ыргъачы деве берген эдик. Олар исе, (бу девени сойылар ве) бу себептен, залым олдылар. Албуки, биз аетлерни, анджакъ къоркъузмакъ ичюн ёллармыз.
(Бу ердеки «ает» – кяфирлернинъ кейфлерине коре косътериловини истеген муджизелердир. Бунъа коре, Абдуллах б. Аббаснынъ ривааетине бинаэн, Мекке мушриклери Ресулллах (с.а.)тан Сафа тепесини алтын ве кумюши япмасыны истеген эдилер. Ает-и керимеден анълашылгъанына коре, даа эвельки къавмлар да бойле муджизилер истеген эдилер ки, оларнынъ асыл макъсады, инанмакъ дегиль эди. Аллаh Таала оларнынъ пейгъамберлеринден истеген бу муджизелерни мейдангъя кетирген, фактат иман эттегенлери ичюн де, оларны эляк эткен эди. Бу, Аллаhнынъ бир къануныдыр. Эгер Аз.Пейгъамбер де мушриклернинъ истеген бу киби муджизелерини косътерген олса эди, -ки, олар кене де инанмайджакъ эдилер- о такъдирде, кечмиши къавмлар киби, олар да, эляк оладжакъ эдилер. Бунъа коре, юкъарыдахи аетте Салих Пейгъамбернинъ къавмы Семууднынъ исъянкяр арекетине токъунылмакта ве муджизеден макъсат къоркъузмакъ олгъаны айрыджа ифаде этильмекте ки, анджакъ бу такъдирде муджизе имангъя весиле ола билир ве бекленильген файданы теминлей билир).
60. О вакытта санъя: Раббинъ инсанларнынъ этрафыны къушаткъандыр, деген эдик. Санъя косътергенимиз о корюнишлерни ве Къур'анда лянетленген терекни ялынъыз инсанларны сынамакъ ичюн мейдангъя кетирдик. Биз оларны къоркъузырмыз да, бу оларгъа буюк бир адден ашувдан башкъа бир шей берmez.
(Тефсирджислернинъ экспертине коре, аетниң «корюнишлер» дие терджисиме этильген «рюя» келимеси Аз.Пейгъамбернинъ Мирадж геджесинде мушааделеридир. «Къур'анда лянетленген терек исе, джеэннемдеки «закъкум тереги»дир).
61. Мелеклерге: Адемге седжде этинъ! деген эдик. Иблистен гъайры, эписи седжде эттилер. Иблис: «Мен, деди, чамурдан яраткъан бир кимсенье седжде этеримми!»
62. Деди ки: «Шу менден усътюн къылгъанынъ да бир бакъ! Емин этерим ки, эгер мени къяметке къадар яшатсанъ, пек азындан гъайры, онынъ неслини озюме багълайджам!»
63. Аллаh буюрды: Кет! Олардан ким санъя уйса, эйи билинъ ки, эпинъизниң джезанъыз – джеэннемдир. Там бир джеза!
64. Олардан кучюнъ еткен кимселерни даветинънен шашмалат, суварийлеринънен, пияделеринънен оларны яйгъарагъа бөгъ; малларына, эвлятларына ортакъ ол, оларгъа ваделер бер. Шейтан инсанларгъа алдатувындан башкъа бир шей ваде этmez.
65. Шу ери маукъкъакъ ки, меним (ихляслы) къулларым узеринде сенинъ ич бир агъырлыгъынъ олмайджакъ. (Оларны) къорчалайыджы оларакъ Раббинъ етерли.
66. (Къулларым!) Раббинъиз, лютфине наиль олуувунъыз ичюн, деньизде гемилерни сиз ичюн ялдатыджыдыр. Догърусы, О, сиз ичюн чокъ мерхаметлидир.
67. Денъизде башынызгъа бир мусибет кельгенде, Ондан башкъа бутюн ялваргъанларыныз гъайып олуп кетер. О сизни къуртарып, къарагъа чыкъаргъанда, (кене эски алынъызгъа) дёнерсинъиз. Инсан оғылу чокъ нанкорьдир.
68. Онынъ, сизни къара тарафындан ерниң тюбюне батырмайджагъындан, яхут башынызгъа таш ягъдырмайджагъындан эминсинъизми? Соңра озюнъизге бир къорчалайыджы да тапалмазсынъыз.

69. Яхут Онынъ сизни бир кере даа о ерге (деньизге) ёллап), узеринъизге бир къасыргъя ёлларайакъ, инкяр эткенинъиз себебинен, сизни богъмайджагъындан эминсинъизми? Сонъра, бундан толайы, озюнъизге (интикъамынъызын алмакъ ичюн) бизни къыдырып сорайджакъ бир дестекчи де тапалмазсынъыз.
70. Биз, акъикъатен, инсан огълуны шан ве шериф саиби эттик. Оларны (чешит накълият васталарынен) къарада ве деньизде ташыдык; оларгъа гузель-гузель рызыкълар бердик; кене оларны яраткъанларымызынъ бир чокъундан акъикъатен усьтюн эттик.
(Корюльгени киби, бу аетте Аллан Таала инсан огълуна лютф ве икрамынынъ бир муҳтасар манасыны бермекте ве онынъ алемдеки маҳсус ерине ишарет этмекте. Тефсирджилерге коре, инсанннынъ шан ве шерифи ве дигер варлыкътан усьтюнлиги Аллаһнынъ онъа берген беден гузеллиги, эль, козь, къулакъ киби азаларыны даа беджерикли шекильде къулланувы, къонуша билови, күлюп-агълая билови, окъуп-язувы, баشكъа бир такъым варлыкъларны озъ хызметинде къулланувы, алетлер иджат этюви, вакъиалар арасындаки себеп-нетидже алякъасыны корюви ве бу саеде, келеджекке дөгърултылған программалар ве азырлыкълар япувы, яшиы-яман, дөгъру-яңылыш, гузель-чиркин къаврамларына саип олувы; къыскъасы, маддий ве бедений, ахлякъий ве рухий фазилетлерини ташымасыдыр).
71. Эр бир инсан топтулыгъыны ребелеринен бирликте чагъыраджагъымыз о куньде кимлерниң амель дефтери сагъындан берильсе, олар энъ кучюк бир акъсызлыкъка огърамагъян оларакъ, амель дефтерилерини окъуйджакълар.
(Бу аетте амель дефтерлери сагъындан берильгенлерниң вазиетлиринден баас этильгени алда, солундан берильгенлерге токъунылмагъян. Бу мевзуда Бейзавий бойле дей: «Юкъарадаки ает косътермекте ки, амель дефтерлери солундан берилгенлер онынъ мундериджесинен таныш олгъан вакъытларында, оларны утандув ве айрет сарап; о къадар ки, тиллеринде дефтерлерини окъуйджасакъ межсал къалмаз. Бу себептен, Дженабы Хакъ олар акъкъында бойле буюрмакъынен кифаеленген:»)
72. Бу дюньяда корь олгъан кимсе ахиретте де корьдир; бунынъ усьтюне, ёлunuны эйидже шашыргъандыр.
73. Мушриклер санъа вахий эткенимизден башкъа бир шейни ялан ерде бизге ифтира этювинъ ичюн, сени аман-аман, санъа вахий эткенимизден саптыраджакъ ве анджакъ о такъдирде, сени джан достлары къабул этеджек эдилер.
74. Эгер сени себатлы этмесек эди, акъикъатен аман-аман оларгъа бираз мейль этеджек единъ.
75. О вакытта, ич шубесиз, санъа аятнынъ ве олюмниң сыйқынтыларыны къат-къат таттырыр эдик; сонъра бизге нисбетен озюнъ ичюн бир ярдымджы да тапалмаз единъ.
76. Кене олар сени юртунъдан чыкъармакъ ичюн якъында дюньяны башынъа тар кетирдеклер. О такъдирде, сенинъ артынъдан озълери де чокъ къалалмазлар.
(Аз.Мұнәммәд (с.а.)ни Меккеден чыкъмагъа меджбур эткен мушриклер, даа сонъра мусульманларнен япъкан дженклери нетиджесинде, эппейдже итрангъанлар; ниает, Меккениң мусульманлар тарафындан фетх этилюви узерине, Меккеге акимликлери сонъуна ете ве бойледже, Къур'ан берген бу муджизевий хабери акъикъаткъа чевириле).
77. Сенден эвель ёллагъян пейгъамберлеримиз акъкъындахи къанун (да будыр). Бизим къанунымызда ич бир деньишиклик тапамазсынъ.

78. Куньдюзи кунеш дёнип, гедженинъ къаранлыгъы бастыргъанъа къадар (белли вакъытларда) намаз къыл; бир де саба намазыны. Чюнки, саба намазы шаатлыдыр. (*Тефсирджилерге коре, бу ает беш вакъыт намазны ифаде этмектедир. Бойле ки: Кунешинъ дёнюви, яни зевал вакътындан сонъ, уйле ве экиндике намазы, кунешинъ батувындан сонъ, акъшам ве ятсы намазлары бардыр. Саба намазы исе, айрыджа зикр этильген ве бу намазнынъ шаатлы олгъаны бильдирильген.* Чюнки, тефсирджилерниң изаатына коре, гедже мелеклеринен куньдюз мелеклери саба намазында корюше, эп бирликте бу намазнынъ къылынгъанына шаат олгъандан сонъ, куньдюз мелеклери къала, гедже мелеклери исе, семагъа юкселе экенлер).
79. Гедженинъ бир къысмында уянып, санъа махсус бир нафль олмакъ узьре, намаз къыл. (Бойледже) Раббинъинъ сени макътавгъа дегер бир макъамгъа ёллайджагъыны умут эте билирсинъ.
80. Ве бойле ялвар: Раббим! Киреджек ериме дюрюстликнен кирмемни теминле; чыкъаджакъ еримден де дюрюстликнен чыкъмамны теминле. Манъа тарафынъдан хакъкъы иле ярдым этиджи бир къувет бер.
81. Кене де ки: Хакъ кельди; батыл йыкъылды. Затен, батыл йыкъылмагъа махкюмдир.
82. Биз Къур'андан ойле бир шей эндиремкетемиз ки, О му'минлер ичюн шифа ве рахметтир; залымларның исе, ялынъыз зияныны арттырыр. (*Му'мин Къур'андан фейз алувны бильгени, бу макъсатнен окъугъаны, динълегени ичюн, Къур'ан аетлери онъа шифа ве рахмет весилесидир. Бунъа къарышлыкъ хастанынъ илядждан файдаланмакъ истемегени, онъынъ хасталыгъыны арттыргъаны киби, залымнынъ Къур'андан узакъ турувы да онъынъ фелякетини арттырыр.*)
83. Инсангъа нимет берген вакътымызда (бизден) юзы чевирип, ер сыйзар; онъа бир де заар-зиян токъунаджакъ олса, олдукучча умутсизликке тюшер.
84. Де ки: Эр кес озы яратылыши ве ниетине коре иш япар. Бу вазиетте кимниң дөгъру бир ёл туткъаныны Раббинъиз энъ яхши билиджидир.
85. Сенден рух акъкында суаль сорарлар. Де ки: Рух Рabbимниң эмриндендир. Сизге, анджакъ аз бир бильги берильгендер. (*Бу ает инсан ичюн рухнынъ мαιетини къаврамакъынынъ имкяныз олгъаныны ифаде этмекте. Бунъа коре, «Рухнынъ майети» проблемасы асырлардан берли инсанлыкъны энъ зияде тюшүндирген мезулардан бири олмакъынен, аля меселе чезильмеди ве ойле корюльмекте ки, бундан сонъра да чезильмейджен.*)
86. Акъкъатен, биз истесек санъа вахий эткенимизни ортадан къалдырырмыз; сонъра бу вазиетте сен де бизге къаршы ич бир къорчалайыджы тапалмазсынъ.
87. Анджакъ, Раббинъинъ рахмети (саесинде Къур'ан бакъий къалгъандыр). Чюнки, Онынъ санъа лютфиярлыгъы чокъ буюктир.
88. Де ки: Ант олсун, бу Къур'ангъа бир бенъзегенни ортагъа къоймакъ узьре, инсу джинс бир ерге кельселер, бир-биралиерине дестек олсалар да, онъа бенъзегенни ортагъа кетирадмазлар.
89. Муакъкъакъ ки, биз бу Къур'анда инсанларгъа эр тюрлю мисальни чешит шекиллерде анълаттыкъ. Кене де инсанларның чокъу инкярджылыкътан башкъасыны къабул этмелир. (*Тефсирджилер бу аетте инсанларгъа чешит шекиллерде изаат этильгени бильдирильген «мисаль»ниң «мана» анъламына кельгенини бильдиргенлер; айрыджа,*

- «укюмлер», «ваде», «сакъындырув» ве «кечмиши къавмларның икяелери» киби маналарына келе биледжегине де ишарет эткенлер).
90. Олар: «Сен, дедилер, биз ичюн ерден бир чокъракъ фышкъыртмагъандже, санъа асла инанмайджакъмыз».
 91. «Я да сенинъ бир хурма багъчанъ ве юзюм багъынъ олмалы; ойле ки, ичлеринде гурюль-гурюль ирмакълар акъызмалысынъ».
 92. Яхут, идда эткенинъ киби, узеримизге коктен парчалар ягъдырмалысынъ, я да Аллаһны ве мелеклерни козюмизнинъ оғюне кетирмелисинъ».
(Аетнинъ сонъки къысмы «Аллаһны ве мелеклерни (сёйлегенлерининъ догърулыгъына) шаат кетирмелисинъ» шеклинде де анълашылғындыр).
 93. «Яхут да алтындан бир эвинъ олмалы, я да кокке чыкъмалысынъ. Бизге окъуйджагъымыз бир китап эндириген бир вакътынъадже (кокке) чыкъкъанынъа да асла инанмамыз». Де ки: Раббимни тензих этерим. Мен, садедже бешер бир эльчийим.
 94. Затен, озылерине хидаеет ребери кельгенде, инсанларның (бунъа инанувларыны садедже: «Аллаһ, пейгъамбер оларакъ бир бешерни ёлладымы?» деювлери оғюни алгъандыр.
(Шу алда инкярдожыларның пейгъамберлерге иман этмемелерининъ бир себеби де, оларның бир бешер олувы, яни озылери киби бир инсан олувы эди. Албуки, олар пейгъамберлер инсандан усьютон бир варлыкъ олувы керек, дие санмакъталар; Аллаһ Тааляынъ пейгъамберни инсанларның озь джынсларындан ёллавундаки икметни къаврап оламай эдилер. Денаб-ы Хакъ оларның бу иддаларына бойле къарышылыкъ бере):
 95. Шуны сёйле: Эгер ер юзюнде ерлешкен кезип юриджи мелеклер олса эди, эльбetteтте оларгъа коктен, пейгъамбер оларакъ, бир мелек ёллар эдик.
(Аллаһ Ресулы: «Мен садедже бир бешер пейгъамберим) дегендже, кяфирлер: «Ойле исе, сенинъ пейгъамберлигинъе ким шаатлыкъ этеджек?» дедилер, бунынъ узерине ашагъыдақи аеттән энді).
 96. Де ки: Меннен сизинъ аранъызда керчек шаат оларакъ Аллаһ кяфидир. Зира, О, къулларыны, акъикъатен билип, корымектедир.
(Бу аеттә Аллаһның Ресулына бир теселли, кяфирлерге де бир төхдит бардыр).
 97. Аллаһ кимге хидаеет берсе, иште догъру ёлны тапкъан одыр; кимни де хидаееттен узакъ тутса, артыкъ оларгъа Аллаһтан башкъа достлар тапалмазсынъ. Къыямет кунюнде оларны коръ, тильсиз ве сагъыр бир алда юзюкъоюн ашыр эттериз. Оларның бараджакъ ве къаладжакъ ери джеэннэмдер ки, атеши явашлагъанынен, онынъ алевини арттырырмыз.
(Бир сахаби Аллаһның Ресулына: «Эй, Аллаһның Ресулы! Кяфирлер юзълери усьютоне ашыр этиледжеклерми?» дие сорагъанда, Ресууллах: «Оны эки аягъы усьютонде юрсетең къыямет куню юзъ усьютоне юрсетең меге де къадир олалмазмы?» буюрды. Бу хабер Къатаадеге барып еткенде, о да: «Эбет, иззетине емин олсун ки, Раббим бунъа къадирdir», деген).
 98. Джезалары, иште, будыр! Чюнки, олар аетлеримизни инкяр эткенлер ве: «Санки бизлер бир кемик обасы ве къоқъугъан топракъ олгъандан сонъ, янъы бир яратылувнен тирильтиледжекмизми?» деген эдилер.
 99. Тюшюнмединерми ки, коклерни ве ерни яраткъан Аллаһ оларгъа бенъзегенни яратмагъя да къадирдир! Аллаһ олар ичюн бир ваде такъдир этти. Бунда шубе ёкътыр. Амма, залымлар, инкярдожылықтан башкъасыны къабул этмедиелер.

100. Де ки: Раббимнинъ раҳмет хазинесине, эгер сиз саип олса эдинъиз, арджланыр къоркъусынен къыскъандан-къысар эдинъиз. Инсан оғылу да пек эли сыкъыкътыр!
101. Ант олсун, биз Мусагъа ачықътан-ачыкъ докъуз ает бердик. Айды, Исаил оғъулларындан сора. Муса оларгъа кельгенинде, Фыравун онъя: «Эй, Муса! деди, сени тылсымлангъан санмакътам!»
(Тефсирдэжилер бу ерде кечкен «ает» келимесининъ я «муджизе», я да «Теврат аети» демек олгъаныны бильдиргенлер ки, биринджи манагъа коре, Аз.Мусагъа берильген бу докъуз муджизени асхабдан Ибн Аббас бойле сыралагъан: Йылангъа чевирильген аса (таякъ), ышыкъ берген эль, чегергти, экин боджеги, бакъа, къан, таштан сув фышкъырувы, денъизнинъ ярылувы ве Туур дагъынынъ Исаил оғъулларыны къоркъызувы. Экиндже манагъа коре, тефсирлерде бу докъуз ает бойле сыралангъан: Аллаһкъа ортакъ къошманъ. Акъсыз ерде адам ольдюрменъ. Зина этменъ. Файыз ашаманъ. Ырым япманъ. Къабаатсыз инсанны ольдирюви ичюн, султангъа теслим этменъ. Исрраф этменъ. Намуслы къадынларгъа ифтира этменъ. Джэнктен къачманъ).
102. (Муса Фыравунгъя:) «Пек яхши билесинъ ки, деди, буларны бирер ибret олмакъ узре, анджакъ коклернинъ ве ернинъ Рабби эндириди. Эй, Фыравун! Мен де сени, акъикъатен махв олгъанынъны зан этмектем!»
103. Дер экен, Фыравун оларны улькеден чыкъармакъ истеди. Бу себептен, биз оны ве янындакилернинъ эписини (денъизде) богъдыкъ.
104. Артындан да Исаил оғъулларына: «О топракъларда отурынъ! Ахирет вадеси ортагъа чыкъыанынен, эпинъизни топлап, бир ерге кетиреджекмиз», дедик.
105. Биз Къур'анны хакъ оларакъ эндиридик; о да хакъны кетирди. Сени де, анджакъ мужделейиджи ве тенбиеджи оларакъ ёлладыкъ.
106. Биз оны, Къур'ан оларакъ, инсанларгъа токътап-токътап окъурсынъ, дие (ает-ает, суре-суре) айырдыкъ; ве оны арды-сыра эндиридик.
107. Де ки: Сиз онъя истер инанынъ, истер инанманъ, шу бир акъикъат ки, бундан эвель озылерине илим берильген кимселерге о (Къур'ан) окъугъанынен, дер'ал юзъ усьтю седждеге къапанырлар.
(Къур'анынъ эндирилювинден эвель «озылерине илим берилгенлер» – даа эвель эндирильген китапларны окъуп, вахий не олгъаныны бильгенлер, пейгъамберлик аляметлерини огренген ве хакъ иле батылны айырды этеджек бир кучкө саип олгъанлар я да Аз.Мұхаммеднинъ пейгъамберлигини эвельки китапларда анълатылған сыйфатларындан анълагъанлардыр).
108. Ве дер эдилер ки: Раббимизни тесбих этермиз. Раббимизниң vadесы мытлакъа ерине кетирилир.
109. Агълаяракъ, юзъ усьтю ерге къапанырлар. (Къур'ан окъумакъ) оларнынъ сайгъысыны арттырыр.
110. Де ки: «Истер Аллаһ денъ, истер Рахман денъ. Ангисини десенъиз олур. Чонки, энъ гузель исимлер онъя хастыр». Намазынъда юксек сеснен окъума; онда сесинъни зияде де къысма; экисининъ арасында бир ёл тут.
111. «Бала эдинмеген, акимиетте ортагъы олмагъан, адживликтен отырю, бир досткъа да итияджы олмагъан Аллаһкъа хамд этерим», де ве текбир кетиререк, Онынъ шаныны юксельт!

18. эль-КЕһФ

Кеһф суресы 110 аеттир. Меккеде назиль олгъан. Анджакъ 28-нджи аеттинъ Медениде назиль олгъаны да риваает этиле. Суре бу адны ичинде сёз мевзузы олгъан ве «магъара аркъадашлары» манасына кельген «Асхаб-ы Кеһф»тен алынгъан.

Бисмиляһирраһмаанирраһииим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһның адынен).

- 1-4. Хамд олсун Аллаһқъа ки, О, (инсанларны) озь тарафындан четин бир азап иле тенбиелемек, яхшы иш ве давранышларда булунгъан му'минлерге, озылери ичюн, ичинде эбедий къаладжакълары (дженнэтте) гузель бир эджир булунгъаныны мужделемек ве «Аллаһ эвлят эдинди», дегенлерни де тенбиелемек ичюн къулына (Мұхаммедге), озюнде ич бир (зытлық ве) эгрилик олмагъан дос-догъру Китапны эндириди.
5. Не оларның (Аллаһ эвлят эдинди, дегенлерниң), не де аталарының, бу меселеде ич бир бильгиси ёкътыр. Ағызларындан чыкъылан бу сөз не буюк олды! Яландан башкъа бир шей сейлемейлер.
(Фахреддин Раизийге коре, шу учъ группа Аллаһның баласы олгъаныны сейлегенлердир:
1. «Мелеклер Аллаһның къызларыдыр», деген мушрик араптар,
2. «Иса Аллаһның оғылудыр», деген христианлар,
3. «Узейр Аллаһның оғылудыр», деген еудийлер.
Ислам исе, бу инанчларны ред эте).
6. Бу яныы Китапкъа инанмаз иселер (ве бу себептен эляк олур иселер), артларындан гъам-кедернен, аман-аман, озюнъни харап этеджексинъ.
7. Биз, инсанларның ангисининъ даа гузель амель этеджегини сынайыкъ, дие ер юзүндеки эр шейни дюньяның озюне маҳсус бир зийнет яптыкъ.
8. (Буныңен берабер) биз мытлакъа о ердеки эр шейни къуп-къуру бир топракъ япаджакъмыз.
9. (Ресулым!) Ёкъса, сен бизим аетлеримизден (садедже) Кеһф ве Ракъиим саиплерининъ ибretке ляйыкъ зан эттинъми?
(Тефсирдіжилерге коре, «кеһф» – дагъда булунгъан кенинче магъара демектир.
«Ракъиим»нинъ не олгъаны мевзузында кесен-кес бир нетиджесеге келинмеген.
Анджакъ, шу маналардан бирине келе биледжеги бильдирильген: Магъара булунгъан дагъ я да вадий; Асхаб-ы Кеһфинъ исимлери язылы олгъан китабе. Сахиҳ-и Бухарийдеки бир ривааетке коре де, Асхаб-ы ракъиим, Асхаб-ы Кеһфхтен гъайры, учъ адамлыкъ бир топтулыкътыр ки, булар ягъмурлы бир авада сыгъынгъан магъараның киришини буюк бир къаяның къапатувынен, магъара ичинде къалғанлар. Эр бири, вакъты иле япъын гузель бир давранышын хатырлайракъ, къуртулмакъ ичюн ялварырлар. Олар дуа эткенинен, къая бираз даа ачылыр ве соңунда къуртулышылар.
Анджакъ, усьтюнликке ляйыкъ фикр – Ракъиим Асхаб-ы Кеһфинъ исимлери язылы китапның адыдыр).

10. О (йигит) генчлер магъарагъа сыгъынгъанлар ве: Раббимиз! Бизге тарафынъдан раҳмет бер ве бизге (шу) вазиетимизден бир къуртулыш ёлу азырла! деген эдилер.
11. Буның узерине биз де о магъарада оларның къулакъларына нидже йыллар перде къойдыкъ (юкъугъа далдырдыкъ).
12. Соңра да, эки топлумдан (Асхаб-ы Кеңф иле душманларындан) ангисининъ къалгъан муддетлери даа яхши эсап этеджегини корейик, дие оларны уяндырдыкъ.
13. Биз санъа оларның башындан кечкенлерни керчек оларакъ анълатмакътамыз. Ақыкъатен, олар Рабблерине инангъан генчлер эдилер. Биз де оларның хидаетини арттырдыкъ.
14. Оларның къальплерини метин яптыкъ. О йигитлер (о ернинъ укюмдары къаршысында) аякъта къалкъаракъ, дедилер ки: «Бизим Раббимиз коклернинъ ве ернинъ Раббидир. Биз Ондан башкъасына танъры демемиз. Ёкъса, сачма-сапыкъ къонушкъян олурмыз.
15. Шу бизим къавымыз Аллаһтан башкъа танърылар эдиндилер. Баре, бу танърылар мевзусында, ачыкъ бир делиль кетирсeler. (Мумкүнми!) Ойле исе, Аллаh ақъында ялан уйдургъандан даа залымы бармы?.
16. (Араларындан бириси бойле деген эди:) «Мадам ки, сиз олардан ве оларның Аллаһтан гъайры табынгъан варлыкъларындан узакълаштынызы, о алда, магъарагъа сыгъының ки, Раббинъиз сизге раҳметини яйсын ве ишинъизде сиз ичюн файда ве къолайлык теминлесин».
17. (Ресулым! О ерде олса эдинь) кунешни корер эдинь: Догъган заманы магъарапарының сагына мейль эттер; баткъанында да, сол тарафындан оларгъа токъунмадан кечер эди. (Бойледже) олар (кунеш ышыгъындан раатсыз олмадан) магъараның бир кошесинде (юкълар эдилер). Иште, бу Аллаhның аетлериндендер. Аллаh кимге хидает этсе, иште, о хакъкъа къавушкъандыр, кимни де хидаеттен маҳрум этсе, артыкъ оны дөгъругъа ёнельтеджек бир дост тапалмазсынь.
18. Олар юкъуда олгъанлары алда, сен оларны уяныкъ санар эдинь. Оларны сагъъя-солгъя чевире эдик. Копеклери де магъараның киришинде ог аякъларыны узатаракъ ятмакъта эди. Эгер оларның вазиетлерине шаат олса эдинь, чевирилип, олардан къачар эдинь ве корыгенлиринъинь себебинден, ичинь къоркъунен толар эди.
19. Бойледже, биз араларында бир-бирилерinden сорамалары ичюн, оларны уяндырдыкъ. Араларындан бири: «Не къадар къалдынызы?» деди. (Кими) «Бир кунъ я да куннинъ бир къысмы къадар къалдыкъ», дедилер; (Кими де) бойле дедилер: «Раббинъиз къалгъан муддетинъизни даа яхши билир. Шимди сиз аранъыздан бирини шу кумюш паранъызнен шеэрge ёлланъ да, бакъсын (шеэрнинъ) анги ашаладжагъы даа темиз исе, сизге ондан эрзакъ кетирсин; айрыджа назик даврансын (гизли арекет этсин) ве сакын сизни кимсеге сездирмесин».
20. «Чюнки, олар эгер сизни дүйсалар, я сизни ташбораннен ольдюрирлер, я да озь динлерине чекерлер ки, о вакъытта эбедиен къуртулышкъа иришалмазсынтызы». (Бейзавийнинъ накъл эткенине коре, шеэрge ёлланылғъан адам элиндеки параны арджаламакъ ичюн чыкъаргъанынен, шеэр халкъы параның усътюндеки къырал Декяносның ресимини коре ве адамны бир хазине тапкъан санаракъ, оны девирның укюмдарына алып барадар. Арадан узун вакъыт кечкен. Артыкъ бу укюмдар төвхид акъидесине бағылды бир христиандыр. Генч адам къыралгъа башларындан кечкенни

анълата. Берабер магъарагъа барапар ве генчнинъ анълаткъанларынынъ дөгърулыгъыны айретлер ичинде корелер. Янъыдан тирилювнинъ имкяныны исбатлагъан бу мушаадеден сонъ, Аллан Тааля бу генчлерни текрар эбедий юкъугъа далдыра).

21. Бойледже, (инсанларны) олардан хабердар эттик ки, Аллаh вадесининъ хакъ олгъаныны, къыяметтинъ шубесиз олгъаныны бильсинлер. О вакъытта олар араларында Асхаб-ы Кеңфнинъ вазиетини тартыша эдилер. Дедилер ки: «Узерлерине бир бина япынъ. Рабблери оларны даа яхши билир». Оларнынъ вазиетине шаат олгъанлар исе: «Бизлер кесен-кес оларнынъ янбашларына бир месжид япаджакъмыз», дедилер.
22. (Инсанларнынъ кими:) «Олар учь адамдыр; дәртюнджендерди де копеклеридир», дейджеклер; кене: «Беш адамдыр; Алтындыклары копеклеридир», дейджеклер. (Булар) билинмеген шей акъкында тахмин юрютмектир. (Кимлери де:) «Олар еди адамдыр; секизинджиси копеклеридир», дерлер. Де ки: Оларнынъ сайыларыны Рabbим даа яхши билир. Олар акъкында бильгиси олгъян пек аздыр. Ойле исе, Асхаб-ы Кеңф акъкында делиллernerни ачыкъ олувындан гъайры, бир мунакъашагъа киришме ве олар акъкында (ашагы-юкъары къонушкъан) кимселернинъ ич бириндөн малюмат сорама.
- 23-24. Аллаhнынъ истегенине багъламагъандже (инshaalлаh демегендже) ич бир шей ичюн «буны ярын япаджам» деме. Буны унукъан такъдиринъде, Аллаhны ань ве: «Умут этерим ки, Рabbим мени дөгъругъа – бундан даа якъын бир ёлгъа къавуштырыр», де.
25. Олар магъараларында учь юз йыл ве бунъа къошма оларакъ докъуз йыл къалгъандырлар.
(Бунъа коре, Асхаб-ы Кеңф магъарада уч юз докъуз йыл къалгъан. Базы тефсирлерде бу сайынынъ къамерий такъвимге коре олгъаны бильдирильмекте. Учъ юз докъуз къамерий йылнынъ къаришылыгъы исе, милядий учъ асырдыр.
Ривааетке коре, эхл-и китаптан базылары Асхаб-ы Кеңфнинъ магъарагъа кирювинден итибарен, Аз.Мұнәммәд (с.а.)нинъ заманына къадар кечкен вакъытнынъ учь юз йыл олгъаныны идда эткен ки, Аллаh Тааля шу беяны иле оларнынъ бу иддасыны ред этмектедири:
26. Де ки: Не къадар къалгъанларыны Аллаh даа яхши билир. Коклерни ве ернинъ гизли бильгиси Онъя аиттыр. Онынъ корымеси де, эшитмеси де айретлидир. Оларнынъ (коклерде ве ерде олгъанларнынъ), Ондан башкъа бир ёнетиджиси ёкътыр. О, озыкъомранлыгъына кимсени ортакъ этmez.
27. Раббинъининъ Китабындан санъа вахий этильгенини окъу. Онынъ келимелерини денъиштире биледжек ёкътыр. Ондан башкъа бир сыгъыныладжакъ да тапамазсынъ.
28. Саба-акъшам Рабблерине, Онынъ рызасыны тилемерек, дуа эткенлернен бирликте юректен себат эт. Дюнъя аятынынъ сюсюни истеерек, козълеринъни олардан чевирме. Къальбини бизни аньувдан гъафиль къылдыгъымыз, фена арзуларына уйгъан ве ишигуджю адден ашув олгъан кимсеге боюн эгме.
(Базы Къурейши илери кельгенлери Аз.Пейгъамберден Алланкъа ве Ресулына юректен багълы, факъат маддий тарафтан, факъыр му'минлерни янындан къувгъаныны истегенлер, бойле япкъан такъдиринде, онынънен корюшип, къонуша биледжеклерини сейлекен эдилер. Иште, бу ает Бейзавийнинъ тефсиринде де бильдирильгени киби, устюньлик ве шерифинъ, бедений ве маддий зийнетте дегиль, гонъюль зийнетинде,

яни иман ве гузель яшайышта олгъаныны, толайысынен, мушириклерниң бу истегине дегер бермемек кереклигини ифаде этмекте).

29. Ве де ки: Хакъ, Раббинъиздендир. Ойле исе, истеген иман этсин, истеген инкяр этсин. Биз залымларгъа ойле бир джеэннем азырладыкъ ки, онынъ диварлары оларны чепечевре саргъандыр. (Сувсызлықттан) имдат тилейджек олсалер, имдатларына ириген маден киби юзълерни ашлагъан бир сувнен джевап берилир. Не фена бир ичиледжек ве не фена бир къалынаджакъ ер!
30. Иман этип де, гузель давранышларда булунгъанлар (бильмелилер ки) биз гузель ишлер япкъанларның эджрини зая этмеймиз.
31. Иште, оларгъа алт тарафларындан ирмакълар акъкъан Адн дженнетлери бардыр. Олар Адн дженнетлеринде тахтлар узерине къуруларакъ, о ерде алтын билезликлернен безенеджеклер; индже ве къалын йипек ешиль басмадан урбалар киеджеклер. Не гузель къаршылыкъ ве не гузель къалынаджакъ ер!
32. Оларгъа шу эки адамны мисаль оларакъ анълат: Булардан бирине эки юзюм багъы берген, эр экисининъ де этрафыны хурмаларнен донаткъан, араларында да экинлер осътурген эдик.
33. Эки багъының экиси де емишлерини берген, ич бирини эксик быракъмагъан эди. Экисининъ арасындан бир де ирмакъ фышкъырткъан эдик.
34. Бу адамның башкъа келири де бар эди. Бу себептен, аркъадашынен лаф эткенде, онъа бойле деди: «Мен сервет джеэтинден сенден даа зенгиним; инсан сайысы нокътай назарындан да сенден даа кучлюм».
(Бу эки адамның кимлиги меселесинде мевжут корюшлер шулардыр:
 1. *Махзум къабилесинден меккели эки къардаштыр.*
 2. *Аллан Ресулынен меккели мушириклердир.*
 3. *Аллаһъя инангъан ве инанмагъан эр кес ичюн кечерли бир мисальдир.*
 4. *Лу'айне б. Хысн ве асхабынен Сельман, Сухейб ве асхабы арасында бир бенъзетювdir.*
 5. *Бабаларындан къалгъан буюк джапта бир мирасчы бириси инанчының кереги киби, дигери де инанчсызлыкъның кереги киби арджалагъан эки исраилли къардашлардыр... Эписиндең бир нокъта – иман этмейип, серветни екяне гъае къабул этерек, мал топламакъының инасанны зулумгъа ве зиянгъа сюйреклейджеғи акъикъатыдыры).*
35. (Бойле гъуур ве кибрнен) озуне зулум этерек, багъына кирди. бойле деди: «Буның ич бир заман ёкъ оладжагъыны зан этмейим».
36. «Къыяметнинъ къопаджагъыны да зан этмейим. Шаёт Раббимнинъ узуруна алып барылсам, ич бир шубем ёкъ ки, (о ерде) бундан даа хайырлы бир акъибет булурым».
37. Онынъинен къонушкъан аркъадашы онъа хитабен: «Сен, деди, сени топракътан, соңра нутфеден (спермадан) яраткъан, даа соңра сени бир адам шеклине кетирген Аллаһны инкяр эттиными?»
(Серветининъ ве адамларының чокълугъынен гъуурулангъан бу адамның ахиретни инкяр эткени, 36-нолжы аетнинъ башында аньлатылгъан эди. 37-нолжи аетте исе, бу адам Аллаһны инкяр этювде къабаатана. Бу алда, Бейзавийнинъ де къайд эткени киби, ахиретни инкяр этмек, бир бакъышта, Аллаһны инкяр этмек демектир. Зира, ахиретнинъ имкянсызлыгъыны идда этмек, Аллаһ күчюнинъ сынъырсызлыгъындан шубе этмекнинъ бир нетиджесидир. Акъикъатен, бу адамгъа озюнинъ яратылуv

девирлерини хатырлатмакънен, бу къудретниң саиби олгъан Аллаһның къяяметни де керчеклешиштирмек кучунде олгъаны исбатланмакъ истенильген).

38. «Факъат О Аллаh меним Раббимdir ве мен Раббиме ич бир шейни ортакъ къошмам».
39. «Багъына киргенде: Маашааллаh! Къувет ялынъыз Аллаhныңдыр, десе эдинъ я! Эгер мал ве эвлятнен мени озюнъден кучсюз коре исенъ (шуны биль ки):
40. «Бельки, Раббим манъа сенинъ багъынъдан даа яхшысыны берир; сенинъ багъынъа исе, коктен йылдырымлар ёллар да, багъ къуп-къуру бир топракъ алына келир».
41. «Яхут, багъынъ сувы тюбге чекилир де, бир даа оны къыдырып тапалмазсынъ».
42. Деркен, онынъ сервети къушатылып, ёкъ этильди. Бойледже, багъы огърунда япъян масрафлардан отърю, эллерини окъалап къалды. Багъынъ асмалары ерге чёккен эди. «Ах, дей эди, кешке мен Раббиме ич бир ортакъ къошмагъан олса эдим!»
43. Онъа Аллаhтан башкъа ярдым этеджек ярдымджылары олмагъаны киби, озъ-озюни де къуртараджакъ кучьте дегиль эди.
44. Иште, бу ерде ярдым ве достлукъ, Хакъ олгъан Аллаhкъа аиттири. Мукафаты энъ эйи олгъан О, энъ гузель акъибетни бериджи, кене Одыр.
45. Оларгъа шуны да мисаль косътер: Дюнъя аяты – коктен эндириген бир сувымыз кибидир, бу сув саесинде ер юзюнинъ экини (эвеля етишип) бир-бирине къарышкъан; артындан рузгъар савургъан чёр-чёплюк алына кельгендири. Аллаh эр шей узеринде икътидар саибидир.
(Аллаh Тааля 45-ножи аеттеки тешбихнен дюнъя аятының кечиджси олгъаныны, ибret назарынен бакъкъан инсаннинъ, бир экинде биле, озъ аятының башлануви, пижкинлешиови ве тюкенип, сонъуна иришиови девирлерини ачыкъ бир шекильде коре биледжегини беян эткенден сонъ, инсангъа ярашкъаны – дюнъяның кечиджси зийнетлерине алданмакъ ерине, къыскъа сюрген дюнъя аятында яладжакъ яшии ишлеринен эбедий саадетке иришимек олгъанына бойле ишарет этмекте):
46. Сервет ве огъуллар дюнъя аятының сюсюдири; олюмсиз олгъан яхши шейлер исе, Раббинъинъ нездинде эм савап джеэтинден даа хайырлы, эм де умют багъламагъа даа ляйыкътыр.
47. (Тюшюн) о кунни ки, дагъларны еринден къопарырмыз ве ер юзюнинъ чыр-чыплакъ олгъаныны корерсинъ. Ич бирини быракъмадан, оларны (бутюн олюлерни) махшерде топлайджакъмыз.
48. Ве эписи сыра-сыра Раббинъинъ узуруна чыкъарылгъандырлар: Ант олсун ки, сизни ильк дефасында яраткъан шеклимизде бизге кельдинъиз. Албуки, сизге ваде этильгенлернинъ ортагъа чыкъаджакъ бир вакътыны тайин этмегенимизни зан эткен эдинъиз дегильми?
(Бу аетнен багълы оларакъ, Къуртубий бир хадис накъл эте ве хадисни бу аетке энъ гузель тефсир сая: «Къяямет куню Аллаh Тааля юксек бир сеснен сесленир ве бойле дер: Эй, къулларым! Мен Аллаhым, менден башкъа илях ёкътыр. Мен адзыгъанларынъ энъ адзыгъаны, укум бергенлернинъ энъ адили ве эсап корюджелернинъ энъ сур'атлысыйым. Бугунь сизге къоркъу ёкъ.
Кедерленмейджексинъиз де. Делиллериңизни азырланъ, къолай джевап беринъ. Чюнки, месулиетлисінъиз, эсапкъа чекиледжексинъиз. Эй, мелеклерим! Эсапларны корымек ичюн, къулларымны аякъ уджлары узеринде сыра-сыра тизинъ»).

49. Китап ортагъа къюолгъандыр: Сучлыларның онда язылгъанлардан къоркъынларыны корерсинъ. «Вай, алымызгъа! дерлер, бу насыл китап экен! Кучюк-буюк ич бир шей быракъылмайып (япкъанларымызының), эписини сайып чыкъын!» Бойледже, япкъанларыны къаршыларында булгъандырлар. Сенинъ Раббинъ ич кимсеге зулум этmez.
50. О заман биз мелеклерге: Адемге седжде этинъ, деген эдик; Иблистен гъайры, олар аман седжде эттилер. Иблис джинлерден эди; Раббининъ эмрине кирмеди. Шимди сиз, мени быракъып да, оны ве онынъ союны дост тутмакътасынызымы? Албуки, олар сизинъ душманынъыздыр. залымлар ичюн бу не фена бир денъишмедин!
51. Мен оларның (Иблис ве союны) не коклерниң ве ерниң яратылувина, не де шахсен озылериниң яратылувина шаат эттим. Мен ёлдан чыкъарыджыларны ярдымджы тутаджакъ дегилим.
52. Кене о куню (тюшюнинъ ки, Аллаh кяфирлерге): Меним ортакъларым олгъанларыны илери сюрген шейлеринъизни чагырынъ! буюрыр. Чагыргъан эдилер оларны; фактат озылерине джевап бермеген эдилер. Биз оларның арасына телюкели бир учурым къойдыкъ.
53. Сучлылар атешни корер-корымез, о ерни бойлайджакъларыны яхшы анъладылар; ондан къуртулмакъ ёлunu да тапалмадылар.
54. Акъикъатен, биз бу Къур'анда инсанлар ичюн эр тюрлю мисальни сайып чыкътыкъ. Факъат тартышмагъа энъ чокъ авесли варлыкъ инсандыр.
55. Озылерине хидает кельгенде, инсанларны иман этювден ве Рабблеринден магъфирет талап этювден четке чеккен шей, садедже, эвелькилерниң башына кельгенлерниң озы башларына да келювини, яхут азапның козь коре-коре озылерине келювини беклевлеридир!
56. Биз ресулларны, садедже мужделейиджилер ве тенбиеджилер оларакъ ёллармыз. Кяфир олгъанлар исе, хакъны, батылгъа таянаракъ, ортадан къалдырмакъ ичюн батыл ёлнен куреширлер. Олар аетлеримизни ве тенбиеленген шейлерини алайгъа алгъан эдилер.
57. Озюне Раббининъ аетлери хатырлатылып да, онъа аркъа чевиргенден, озы эллериинен япкъаныны унуткъандан даа залым ким бар! Биз оларның къальплерине буны анълавларына мани олгъан бир ағырлыкъ, къулакъларына да сагъырлыкъ бердик. Сен оларны хидаетке чагырсанъ да, артыкъ эбедиен хидаетке иришалмайджакълар.
58. Сенинъ багъышлавы бол Раббинъ мерхамет саибидир; шаат япкъанлары себебинден, оларны (аман) эсапкъа чекеджек олса эди, оларгъа азапны тезде берир эди. Факъат оларгъа адалгъан белли бир муддет бар ки, артыкъ бундан къачып къуртулмакъ ичюн сыгъыныладжакъ бир ер тапалмайджакълар.
59. Иште, шу улькелер; зулум эткен заманларында оларны эляк эттик. Оларны эляк этмек ичюн де белли бир вакъыт тайин эткен эдик.
60. Бир заман Муса генч адамына деген эди ки: «Токътап раатланаджам; та эки денъизниң бирлешкен ерине къадар бараджам, яхут сенелердже юреджем». *(Тефсирлерде Мусаның генч адамы Йүушаа б. Нуун адлы бириси олгъаны, Йүушаның Аз.Мусагъа хызмет эткени, ондан илим оғренгени риваает этиле.*
Аеттө сөз юрсельтильген эки денъизниң анги денъизлер олгъанына айт бир изаат ёкъ. Буларның Хазар денъизинен Къара денъиз олгъаны, яхут Ниль нехрининъ Судандаки эки ирмагъы олгъан Беяз Нильнен Мавы Ниль ола биледжеги ифаде

этильмекте. Бир баикъа аньлайышкъа коре, бу эки деньизден бири Аз.Муса, дигери де Хызыр (а.с.)дыр. Чюнки, Муса мевджут алемнинъ, Хызыр да гизли алемнинъ деньизидир).

61. Эр экиси эки деньизнинъ бирлешкен ерине баргъанынен, балыкъларыны унуттылар. Балыкъ деньизде бир ёл тутып кеткен эди.
(Риваётке коре, генч бир якъынынен Аз.Муса бу ёлджулыкъкъа Аллаh тарафындан озюндөн даа бильгили олгъаны хабер берильген Хызырнен расatkелишмек ичюн чыкъкъан эди. Янларында бир де джансыз балыкъ бар эди. Бу балыкъ Аллаhнынъ күудретинен, не ерде джанланса, деньизге сычрап кетсе, бу Хызырнынъ о ерде олгъанына шаршет оладжасыкъ эди).
62. (Расткелишюв ерлерини) кечип кеткенлеринде, Муса генч адамына: Къушлукъ емегимизни кетир бизге. Акъикъатен, шу ёлжулыгъымыз себебинден, башымызгъя (эппейи) сыкъынты кельди, деди.
63. (Генч адам:) Корьдинъми! деди, къаягъа сыгъынгъан вакътымызда, балыкъны унуттым. Оны хатырлавумны манъя шайтандан башкъасы унуттырмады. О шашыладжакъ бир шекильде деньизде ёлуны тутуп кеткен эди.
(Бу ерде Аз.Мусанынъ генч аркъадашына шашкъынлыкъ берген шей – ольген балыкънынъ бир муджизе нетиджесинде джанланарақъ, деньизде ялдан кетювидир. Бу муджизенинъ юзь берген ери Аз.Хызырнынъ олгъан ери эди. Муса буны бильгени ичюн, адамына балыкъ джанланып, деньизге кирюви алында бундан оны хабердар этювини тенбиелеген, фактам бир къаянынъ янында ял алмагъа чекильгенлеринде, ве бельки де, Аз.Муса юкъугъа далгъан бир вакъытта, балыкъ деньизге сычрагъан алда, адам хабер берюв вазифесини унуткъан, бираз даа илерилеп, Аз.Муса емектен баас эткенинен, аркъадашы балыкънынъ деньизге кеткенини хатырлаткъан эди).
64. Муса: Иште, къыдыргъанымыз о эди, деди. Аман излерине кери къайттылар.
65. Деркен, къулларымыздан бир къул таптылар ки, онъя къатымыздан бир раҳмет (вахий ве пейгъамберлик) берген, кене онъя, тарафымыздан бир илим огреткен эдик.
66. Муса онъя: Санъя огретильгенден манъя акъикъатны тапувыма ярдым этеджек бир бильги огретювинъ ичюн, санъя табий олайыммы? деди.
67. Деди ки: Догърусы, сен меннен бераберликке сабыр эталмазсынъ.
68. (Ич юзюни) къаврап олалмагъан бир бильгиге насыл сабыр этерсинъ?
69. Муса: Иншааллаh, деди, сен мени сабыр этиджи буладжакъсынъ. Сенинъ эмринъе де къаршы чыкъмам.
70. (О къул:) Эгер манъя табий олсанъ, санъя о мевзуда бильги бергенге къадар, ич бир шей акъкъында менден сорама! деди.
71. Бунынъ узерине, юрдилер. Ниает, гемиге минген вакъытларында, о (Хызыр) гемини тешти. Муса: Халкъынъны бөгъмакъ ичюн оны тештинъми? Акъикъатен, сен (зияны) буюк бир иш яптынъ! деди.
72. (Хызыр:) Мен санъя меннен бераберликке сабыр эталмазсынъ, демедимми? деди.
73. Муса: Унуткъан шайимден толайы, мени эсапкъа чекме; ишимде манъя кучылик чыкъарма, деди.

74. Кене юрдилер. Ниает, бир огълан балагъа расткельгенлеринде, (Хызыр) аман оны ольдюрди. Муса деди ки: Тер-темиз бир джанны, бир джан къаршылыгъы олмадан, (кимсени ольдюрмегени алда) къатль эттинъ я! Акъикъатен, сен фена бир шей яптынъ!
75. (Хызыр): Мен санъа меннен берабер (оладжакъларгъа) сабыр эталмазсынъ демедимми? деди.
76. Муса: Эгер, деди, бундан соңъ сенден бир шей сорасам, артыкъ манъа аркъадашлыкъ япма. Акъикъатен, мен тарафымдан (илери суре биледжек) узюрнинъ соңуна ириштинъ.
(Бу сёзюнен Аз.Муса артыкъ афу тилейджек алы къалмагъаныны аньлатмакъ истеген эди).
77. Кене юрдилер. Ниает, бир кой халкъына барып, олардан ашаладжакъ шей истедилер. Анджакъ, кой халкъы оларны мусафир этювден къачынды. Дерken, о ерде йыкъыладжакъ алда олгъан бир диваргъа расткельдилер. (Хызыр) аман оны догъруттры. Муса: Истесе эдинъ, эльбет бунъа къарши бир уджрет алыр эдинъ, деди.
78. (Хызыр) бойле деди: «Иште, бу меннен сенинъ арамызнынъ айырылуwyдыр. Шимди санъа сабыр эталмагъан шейлеринънъ асылындан хабер береджем».
79. «Геми бар я, о денъизде чалышкъан ёкъсул кимселерниңки эди. Оны къусурлы этмек истедим. (Чюнки) оларнынъ артында эр (сагълам) гемини эльге кечирген бир къырал бар эди». *(Бу алда Хызыр факъыр денъизджислеринъ гемисини яраламакънен, къыралнынъ бу гемини эльге кечирюви итималыны ортадан къалдыргъан, бойледже, бу факъырларгъа эйлилк эткен эди. Хызыр (а.с.) сёзълерине девам этти:)*
80. «Огъул балагъа кельгенде, онынъ ана-бабасы му'мин кимселер эди. Бунынъ ичюн (баланынъ) оларны адден ашув ве нанкорыликке бoggъмасындан къоркътыкъ». *(Зира, Хызыр (а.с.) бу баланынъ илериде бир залым оладжагъыны, темиз бирер му'мин олгъан ана-бабасына нисбетен адден ашмакъ ве нанкорылик косътереджегини, яхут бала севгиси себебинден, ана-бабасынынъ маневий аятларынынъ телокеге тюшөдджегини биле эди; Аллаh буны Хызыргъа бильдириген эди).*
81. (Девам этти:) «Бойледже, истедик ки, Рабблери онынъ ерине оларгъа, ондан даа темиз ве даа мерхаметлисini берсиин».
82. «Диваргъа кельгенде, шеэрде эки етим баланынъки эди; алтында да оларгъа айт бир хазине бар эди; бабалары исе, эйи бир кимсе эди. Раббинъ истеди ки, о эки бала кучлю чагъларына иришсиплер ве Раббинъден бир раҳмет оларакъ, хазинелерини чыкъарсынлар. Мен буны да озылюгимден япмадым. Иште, акъкъында сабыр эталмагъан шейлеринънъ асылы будыр».
83. (Ресулым!) Сенден Зулькъарнейн акъкъында сорарлар. Де ки: Сизге ондан бир хатыра окъуйджагъым.
(Аетте мушриклерниң я да еудийлерниң, акъкъында суаль сорагъаны бильдирильген Зулькъарнейнниң ким олгъаны кесен-кес белли дегиль. Бейзавий тефсириnde бунынъ Буюк Эскендер олгъаны, пейгъамберлиги кесен-кес олмамакънен берабер, эйи бир му'мин олгъаны акъкъында фикир бирлиги олгъаны зикр этиле; «Джисан акиметине къавушкъаны я да Иран ве Рум императоры олгъаны, я да, бир иигитлик нумюнеси олмакъ узьре, таджында эки бойнуз булунгъанындан», онъа Зулькъарнейн денильгени бильдирильсе де, бу нокътаи назар бир къысым тефсириджислер тарафындан пек де

уйгъун корюльмеген. Бу ерде сёз этильген киши Аллаһнынъ китабына багълы олгъанына коре, къырал Эскендерден даа эвель кельген бир пейгъамбер олгъаны итималы даа буюктир).

84. Акъикъатен, биз оны ер юзүнде икътидар ве къудрет саиби яптыкъ, онъа (мухтадж олгъян) эр шей ичюн бир себеп (бир васта ве ёл) бердик.
85. О да, бир ёл тутып кетти.
86. Нияет, кунешшинъ баткъан ерине баргъанда, оны къара бир балчыкъкъа баткъан алда тапты. Онынъ янында (о ерде) бир къавмгъа расткельди. Бунынъ узерине биз: Эй, Зулькъарнейн! Оларгъа я азап этеджек, я да акъларында яхшылыкъ этмек ёлunuны сечеджексинъ, дедик.
(Тефсирлерде накъл этильгинине коре, Зулькъарнейн, гъарпта Атлас океанына, я да Къара денъизге къадар кетти. О ерде кунешшинъ денъиз уфкъында батышыны сейир этти. Анджакъ, буюк кяинат ичинде бу денъиз, онъа бир сув чокърагъы къадар кучук корюнди. Кунеш, туманнен къаплы денъиз уфкъында, санки балчыкълы бир сув чокърагъына комюльген киби, бата эди. Саильде расткельген къавм, тефсирджислернинъ къанаатине коре, кяфир бир миллет эди. о себептен, Аллаh Тааля, Зулькъарнейнни, бу къавмны джезанландырмакъ я да тербиелемек, дөгъру ёлгъя иришитирмек, бойледже, яхшылыкънен ёлгъя кетирмек ичюн сербест быракъты).
87. О бойле деди: «Акъсызлыкъ эткенин джезаландыраджакъмыз; сонъ о, Раббине ёлланыладжакъ; сонъра Аллаh да, онъа къоркъунчлы бир азап тедбикъ этеджек».
88. «Иман этип де, яхши даврангъан кимсеге кельгенде, онынъ ичюн де энъ гузель бир къаршылыкъ бардыр. Ве эмримизден, онъа къолай олгъаныны, сёйлейджекмиз».
89. Сонъра кене бир ёл тутты.
90. Нияет, кунешшинъ дөгъгъан ерине еткенинен, оны ойле бир къавм устьюне дөгъгъан булды ки, олар ичюн кунешке къаршы бир ортю япмагъан эдик.
(Зулькъарнейн, батыда ишлерини битирген сонъ, дөгъугъа ёл тутты. Энъ сонъунда, итимал Асиянынъ дөгъу тарафларына, Инд океанына, я да Хазар денъизине барып етти. Бу ерде расткетирген инсанлары, ривааетке коре, кунешшинъ ышыгъы ве сыйджагъындан къорчаланмакъ ичюн урба ве эв япмакъны бильмей эдилер).
91. Иште, бойледже, онынънен багълы эр шейден хабердар эдик.
92. Сонъ кене бир ёл тутты.
93. Нияет, эки дагъ арасына барып еткенде, оларнынъ огюонде, аман ич бир сёзни аньламагъан бир къавм булды.
94. Дедилер ки: Эй, Зулькъарнейн! Бу мемлекетте Йе'джудж ве Ме'джудж бозгъунджылыкъ япмакъталар. Бизнен олар арасында бир сед япувынъ ичюн санъа бир верги берейикми?
95. Деди ки: «Раббимнинъ мени ичинде булундыргъан нимети ве къудрети даа хайырлыдыр. Сиз манъа къуветинъизнен дестек олунъ да, сизнен олар арасына ашылмайджакъ бир сед япайым».
96. «Манъа, демир обаларыны кетиринъ». Нияет, дагъынъ эки яны арасыны бир севиеге кетиргенинен (вадийни толдургъанынен): «Уфленъ (корюклөнъ)!» деди. Артыкъ оны къор алына кетиргенинен: «Кетиринъ манъа, устьюне бир микъдар ириген бакъыр тёкейим», деди.

97. Бу себепнен, оны не ашмагъа кучълери етти, не оны теше бильдилер.
98. Зулькъарнейн: Бу, Раббимден бир рахметтир. Факъат Раббимниң vadеси кельгенинен, О, буны ернен бир этер. Раббимниң vadеси хакътыр, деди.
99. О куню (къямет кунюнде, бакъарсынъ ки) биз оларны бир-бирине чарпаракъ, саллангъан бир алда быракъкъандырымыз; Суургъа да уфюрильген, бойледже, оларны бутюнинен бир ерге кетиргендирмиз.
- 100-101. Ве, козълери мени корымеге къапалы, къулакъ асмагъа да кучълери еталмаз олгъан кяфирлерни о куню джеэннемнен козъ-козъге кетиргендирмиз.
102. Кяфирлер, мени быракъып да, къулларымны дост тутунаджакъ сандылармы? Биз джеэннемни кяфирлерге бир мекян оларакъ азырладыкъ.
103. Де ки: Сизге (япкъан) ишлеринъиз нокътаи назарындан, энъ чокъ зиянгъа оғрагъанларны бильдирейикми?
104. (Булар;) яхши ишлер япкъанларыны сангъанлары алда, дюнья аятында гъайретлери бошуна кеткен кимселердир.
105. Иште, олар, Рабблерининъ аетлерини ве Онъа къавушмакъны инкяр эткен, бу себептен, амеллери зая кеткен кимселердир ки, биз олар ичюн къямет кунюнде ич бир ольчу тутмайджакъымыз.
(Къямет теразесинде агъыр чекеджек иман ве салих амельдир. Кяфирлернинъ исе, хайырлы ишлери олмагъанындан, теразелери бош къаладжакъ; дюньяда чокъ инсаннынъ дегер берген шейлери, о ерде дегерсиз сайыладжакъ).
106. Иште, инкяр эткенлери, аетлеримни ве Ресулларымны алайгъа алгъанлары ичюн, оларнынъ джезасы джеэннемдир.
107. Иман этип, яхши арекетлерде олгъанларгъа кельгенде, олар ичюн макъам оларакъ Фирдевс дженнетлери бардыр.
108. О ерде эбедий къаладжакълар. О ерден ич айрылмакъ истемезлер.
109. Де ки: Раббимниң сёзлери ичюн деръя мерекеп олса ве бир о къадар да иляве кетирсек дахи, Раббимниң сёзлери битмедин эвель, денъиз тюкенеджектир.
(Бу аетте Аллаһнынъ сёзлери демек, Онынъ ильми ве икметидир. Аллаһ Таалянынъ илим ве икмети соңсыз ве сынъырсыз; денъизлер исе, чокълугъына бакъмадан, соңлу ве сынъырлыдыр. Бу алда, Аллаһнынъ илим ве икметини язмакъ ичюн мерекеп оларакъ, деръяларнынъ дахи, кифаесиз оладжагъы ашкярдыр).
110. Де ки: Мен, ялынъыз сиз киби бир бешерим. (Шу бар ки) манъа Иляхынъызынынъ, садедже бир Илях олгъаны вахий олунмакъта, Артыкъ эр ким Раббине къавушмакъны умут эте исе, яхши иш япсын ве Раббине ибадетте ич бир шейни ортакъ къошмасын.

19. МЕРЬЕМ

Меръем суреси 98 ает олуп, Меккеде назиль олгъан. Базы тефсирлерге коре, 58-нджи ает, базыларына коре де, 71-нджи ает Мединеде назиль олгъан. Бу суре, дигер баасларнен берабер, хусусен Аз.Меръемден ве онынъ Аз.Исаны дюньягъа кетирювинден баас эткени себебинен, «Меръем суреси» адыны алгъан.

Бисмиляирираһмаанирраһниим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Къааф. haa. Йаа. Айн. Саад.
2. (Бу,) Раббинъинъ, Зекерийя къулуна рахметининъ аньылувыдыр.
3. Хатырлайсызмы, о, хафиф бир сеснен Раббине ялваргъан эди;
4. Раббим! деди, менден (вуджудымдан) кемиклерим зайыфлашты, башым-сачым ағъарды. Ве мен, Раббим, санъя (эткен) дуам саесинде ич бедбаҳт олмадым.
5. Догърусы, мен, артымдан иш башына кечеджек олгъан якынларымдан сакъынам. Къадыным да догъурмаз. Тарафынъдан манъя бир вели (огъул) бер.
6. Ки, о манъя варис олсун; Якъуб ханеданына да варис олсун. Раббим, оны ризанъя ляйыкъ эт!
7. (Аллаh бойле буюрды:) Эй, Зекерийя! Биз санъя бир огъул мужделермиз ки, онынъ ады Яхядыр. Даа эвель онъя кимсени аддаш япмадыкъ.
(Аетнинъ соңыки джумлеси «даа эвель ич кимсени онынъ бенъзери япмадыкъ» шеклинде де анълашилгъан. Зира, Аз.Яхянынъ догъурмаз бир анадан догъувы акърансыз бир адисе, яни муджизедир).
8. Зекерийя: Раббим! деди, къадыным догъурмаз олгъаны, мен де къартлықъынъ соңыки сынърына баргъаным алда, меним насыл огълум ола билир?
9. Аллаh: Ойледир, деди; Раббинъ: О манъя къолайдыр. Даа эвель, сен ич бир шей олмагъанынъда, сени де яраткъан эдим, буюрды.
10. О: Раббим! деди, (балам оладжагъына даир) манъя бир ишарет бер. Аллаh: Санъя ишарет, сап-сагълам олгъанынъ алда, учь кунь инсанларнен лаф этмеменъдир, буюрды.
11. Бунынъ узерине Зекерийя мабеттен къавмынынъ къаршысына чыкъаракъ, оларгъя:
«Саба-акъшам тесбихте булунынъ», дие, ишарет берди.
(«Мабет»тен шеклинде терджиме этильген «михраб» о заманларда ибадет этильген ер я да Бейт-и Макъдис ичинде юксек бир ердеки уджере манасында къулланыла эди).
(Аллаh Таала яхтияр Зекерийянен къарт къадынындан бир бала дюньягъа ёлламакънен, къудретининъ сынъырсызылгъыны ортагъа къойгъан. Юкъарыдахи аетлерде бунъя ишарет этильгенден соң, шимди догъувы муджизели бир шекильде керчеклемешкен Яхя (а.с.)гъа хитап этильмекте:)
12. «Эй, Яхя! Китапкъя (Тевраткъя) бар кучюнънен сарыл!» (дедик) ве даа сабий экенде, онъя (илим ве) икмет бердик.
13. Тарафымыздан онъя къальп йымшакълыгъы ве темизлик де (бердик). О, чокъ сакъынгъан бир кимсе эди.
14. Ана-бабасына чокъ яхши даврана эди; о, исъянкяр бир зорбаджы дегиль эди.
15. Догъгъан куню, оледжек куню ве тири оларакъ къабирден чыкъарыладжакъ куню онъя селям олсун!
(Яхя (а.с.)нынъ муджизевий догъувындан соң, Аз.Меръемнинъ кене муджизе оларакъ, Аз.Исаға юклю къалувы ве оны дюньягъа кетирюви адисесине кечильмекте).
16. (Ресулым!) Китапта Меръемни де анъ. Хатырынъдамы, о, аилесинден айрыларакъ, догъу тарафындан бир ерге чекильген эди.
(Бу ердеки «догъу тарафы», тафсирджелирке коре, Месджид-и Акъсанынъ догъу тарафы, я да Меръемнинъ эвининъ догъу тарафы шеклинде тафсир этильген, бу себепле, христианларнынъ, къыбыла оларакъ догъугъа ёнельгенлери ифаде этильген).

17. Мерьем, оларнен озю арасына бир перде чеккен эди. Дер экен, биз онъа рухымызыны ёлладыкъ да, о, онъа тамамынен бир инсан шеклинде корюнди.
(Тефсирджилерниң чокъуна коре, аеттеки рухның манасыт – Джебраил (а.с.)дир. Аз.Мерьем къоркъмасын ве сөзюни аңыласын дие, Аллаh Таала Джебраилни бир инсан шеклинде ёллагъан. Бакъ. Бакъара, 2/87).
18. Мерьем деди ки: Сенден, чокъ мерхаметли олгъан Аллаhкъа сыгъынырым! Эгер Аллаhтан сакъынгъан бир кимсе исень (манъа токъунма).
19. Мелек: Мен, ялынъыз санъа тер-темиз бир огълан бала багъышлавым ичюн, Раббининъ бир элчисийим, деди.
20. Мерьем: Манъа бир инсан эли тиймегени, иффетсиз де олмагъаным алда, меним насыл балам ола билир? деди.
21. Мелек: Ойле, деди; (Зира) Раббинъ буюрды ки: Бу манъа къолайдыр. Чюнки, биз оны инсанларгъа бир делиль ве озюмизден бир раҳмет япаджакъмыз. Бу, укюм ве къарагъа багълангъан (эзельде олуп биткен) бир иш эди.
22. Мерьем онъа юклю къалды. Бунынъ узерине, онынънен (къарнындаки баланен) узакъ бир ерге чекильди.
23. Догъум санджысы оны бир хурма терегине (таянмагъя) меджбур этти. «Кешке, деди, бундан эвель ольсе эдим де, унутылып кетсе эдим!»
24. Ашагъысындан (Иса я да мелек) онъа бойле сесленди: «Тасаланма! Раббинъ сенинъ алт тарафынъда бир сув агъы пейда эткендир».
(Аетке бойле мана да берильген: "Тасаланма! Раббинъ сенинъ алтынъдакини (Исаны) шерифли бир ребер оларакъ яраткъандыр").
25. «Хурма далыны озюнъе догъру сильки ки, усътюнъе тазе, пишken хурма тёкюльсин».
26. «Аша, ич. Козюнъ айдын! Эгер инсанлардан бирини коръсенъ, де ки: Мен чокъ мерхаметли олгъан Аллаhкъа ораза ададым; артыкъ бугунь ич бир инсаннен лаф этмейджем».
(Ривааетке коре, Мерьемниң къавмы ашамамакъ, ичмелек суретинен, ораза туткъанлары киби, лаф этмемекнен де, тута экенлер. Я да оразалы олгъанда, ашамакъ-ичмектен къачынгъанлары киби, лаф этмектен де къачына экенлер. Аз.Мерьем де бунъа уйгъун оларакъ сукют оразасы адагъан).
27. Ниает, оны (къуджагъында) котерип, къавмына кетирди. Дедилер ки: Эй, Мерьем! Акъикъатен сен джиренч бир шей яптынъ!
28. Эй, Харунның къыз къардашы! Сенинъ бабанъ яман бир инсан дегиль эди; анань да иффетсиз дегиль эди.
(Аетте анылгъан Харун, Аз.Мусаның къардашы ве пейгъамбер Харун дегиль. Бу Харунның кимлигинен багълы нокътаи назарларның акъикъатқа энъ якъынына коре, о, Аз.Мерьемниң акъикъий къардашыдыр. Ана-бабасы киби, о да иффетли ве салих бир кимсе эди. Бу себептен, ишининъ аслыны бильмегенлер, бойле бириisinинъ къыз къардашы олгъан Мерьемге зина этювни асла якъыштыралмагъаныны бильдирмек истегенлер).
29. Бунынъ усътюне Мерьем баланы косытерди. «Биз, дедилер, бешиктеки бир сабийнен насыл сўйлеширмиз?»
(Аллаhның келеджекте элчиси оладжасакъ бала, Онынъ берген къонушув къабилиетинен тильге кирди ве)

30. Бала бойле деди: «Мен, Аллаһның къулыйым. О, манъа Китапны берди ве мени пейгъамбер япты».
31. «Не ерде олсам-олайым, О, мени мубарек къылды; яшайджакъ муддэтимдже манъа намазны ве зекятны эмир этти».
32. «Мени анама сайгъылы къылды; мени бедбаҳт бир зорбаджы япмады».
33. «Догъғыан кунюм, оледжек кунюм ве тири оларакъ къабирден чыкъарыладжакъ кунюм селяметлик манъадыр».
34. Иште, акъкында шубе эткенлери Меръем оғылу Иса -хакъ сёз оларакъ- будыр.
(*Тефсирджилер, бу аетке шу мананы да бергенлер: «Иште, Меръем оғылу Иса, (оның акъкындағы бу беяң), хакъ сёздир ки, олар бүннә шубеленирлер». Метндеңи манаңға коре, Исаның хакъ сёз олувы, Аллаһның «кунъ – ол» эмрининъ эсери олувындандыр*).
35. Аллаһның бир өвлят единюви оладжакъ шей дегиль. О, бундан узакътыр. Бир ишке уқюм эткен вакътында, онъа садедже «Ол!» дер ве аман олур.
36. (Иса шуны да сёйледи:) Муакъкъакъ ки, Аллаһ, меним де Раббим, сизинъ де Раббинъиздир. Ойле исе, Онъа къуллықъ этинъ. Иште, дөгъру ёл будыр.
37. Сонъра, топтулықълар озы араларында айырылдылар. Буюк куньге шаат олунгъан вакъытта, вай о кяфирлерниң алына!
(*Тефсирджилер, араларында болюнген бу группаларның еудийлернен христианлар я да христианларның озы араларындағы месхеплер олғынана, булардан кимининъ Аз.Исағъа «Аллаһ оғылу», кимининъ «Аллаһның озю», бир къысмының «учь унсурдан бири», базысының да «Аллаһның къулы ве Ресулы» дегенлерини, бойледже, ихтиляфқа тюшкенлирини бильдирелер*).
38. Олар, бизим узурымызға чыкъаджакъ кунылери (башларына келеджеклерни) не яхшы эшитир ве не яхшы корерлер (бир корысенъ)! Факъат о залымлар бугунь ачыкъ бир сапыкъылықъ ичинделер.
39. (Ресулым!) Сен оларны пешманлықъ ве гъам-кедер куню акъкында тенбиеле. Чюнки, олар бир гъафлет ичине далгъанлары алда ве аля иман этмеген экенлер (бакъарсынъ) иш олуп биткендир.
(*Яни эр кеснинъ эсабы корюльген; бу эсап соңунда дженнетке бараджакъларнен джезненмни бойлайджакълар бир-бириндөн айырылғандыр*).
40. Ер юзюне ве оның узериндерге анджакъ биз варис олурмыз (эр шей кетер, биз къалымыз) ве олар анджакъ бизге дёндюрилирлер.
41. Китапта Ибрахимни аң. Зира, о, садакъаты бутюн бир пейгъамбер эди.
42. Бир заман о бабасына деди ки: Бабаджыгъым! Эшиitmеген, корымеген ве санъа ич бир файдасы тиймеген бир шейге ничюн табынасынъ?
43. Бабаджыгъым! Акъикъатен, санъа кельмеген бир илим манъа кельди. Ойле исе, манъа уй ки, сени тюз ёлгъа чыкъарайым.
44. Бабаджыгъым! Шейтангъа къуллықъ этме! Чюнки, шейтан, чокъ мерхаметли Аллаһқъа асий олды.
45. Бабаджыгъым! Аллаһ тарафындан санъа азап токъунып да, шейтаннынъ якъыны олувындан къоркъам.
46. (Бабасы:) Эй, Ибрахим! деди, сен меним танъыларымдан юзы чевирмектесинъми? Эгер вазгечмесенъ, ант олсун, сени ташборангъа тутарым! Узун бир заман менден узакъ тур!

47. Ибрахим: Селям санъа (эсен къал) деди, Раббимден сен ичюн магъфирет истейджем. Чүнки, О, манъа чокъ лютфкярдыр.
48. Сизден де, Аллаһтан гъайры табынгъан шейлеринъизден де, узакълаша ве Раббиме ялварам. Умют этилир ки, (сен ичюн) Раббиме дуа этювимнен, бедбаҳт (эмеги бошуна кеткен) олмам.
49. Ниаит, Ибрахим олардан ве Аллаһтан башкъа табынгъан шейлеринден узакълашып, бир тарафкъа чекильген вакътында, биз онъа Исхакъ ве Якъубны багъышладыкъ ве эр бирини пейгъамбер яптыкъ.
(Аз.Ибрахим, къавмындан узакълашаракъ, иджрет эткен бельденинъ Шам я да Фелестин экени риваает этиле. Бейзавийнинъ накъл эткенине коре, Аз.Ибрахим Шамгъа дөгъру ёлгъа чыкъкъанда, башта Харрангъа баргъан, о ерде Саранен эвленген ве бу эвлилектен Аз.Исхакъ дюньягъа кельген. Аз.Якъуб исе, Исхакънынъ оғылу ве Ибрахимнинъ торуныдыр).
50. Оларгъа раҳметимизден багъышлавда булундыкъ; оларгъа акълы ве юксек бир шурет наисип эттик.
51. (Ресулым!) Китапта Мусаны да ань. Акъикъатен, о ихляс саиби эди ве эм ресул, эм де небий эди.
(Кенини даркъагъан анълайышкъа коре, садедже эски пейгъамберлерден бирининъ китап ве шериатыны девам эттирген пейгъамбер «небий», озюне янъы бир китап эндирильген ве янъы бир дин теблигъ эткен пейгъамбер исе, эм «небий», эм де «ресул»дыр.
Аз.Мусагъа Теврат назиль олгъанындан, юкъарыдақи аетте небий ве ресул оларакъ анылғынан).
52. Онъа Туурнынъ сагъ тарафындан сеслендик ве оны, фысылдашкъан кимсе къадар, (озюмизге) якълаштырдыкъ.
53. Раҳметимизнинъ бир нетиджеси оларакъ, онъа къардашы Харунны пейгъамбер оларакъ эдие эттик.
(Аз.Муса, айле азаларындан Харуннынъ озюне векиль ве ярдымджы тайин этюливи ичюн, Алланкъа ялваргъан, Аллан Тааля да, онынъ бу тилегини къабул эткен).
54. (Ресулым!) Китапта Исмаилни да ань. Акъикъатен, о, сёзюне садыкъ эди, ресул ве небий эди.
55. Халкъына намазны ве зекятны эмир эттер эди; Рабби нездинде де хошнұтлыкъ къазангъан бир кимсе эди.
56. Китапта Идрисни де ань. Акъикъатен, о, пек дөгъру бир инсан, бир пейгъамбер эди.
57. Оны усьтюн бир макъамгъа юксельттик.
(Тефсирдің жаңы мәдениеттердегі деңгезінде, Аз.Идриснинъ асыл ады Ухнуухтыр; Аз.Нұһнынъ учюндыжи неслінден дедесидір. Озюнден эвель инсанлар айван териси кийгенлери алда, о урба тиқмекни иджат эткен, айрыуджа ильк дефа къалем къулланғынан, йылдызылар ве эсап ильми узеринде тюшюнген инсан олгъан. Онъа отуз саиғе вахий әнген).
58. Иште, булар Аллан оларгъа ниметлер берген пейгъамберлеринден, Адемнинъ союндан, Нуһ иле бирликте (гемиде) ташыгъанларымыздан, Ибрахим ве Исраил (Якъуб)нынъ союндан, дөгъругъа ириштирдигимиз ве сечкен кимселеримиздендир. Оларгъа чокъ мерхаметли олгъан Аллаһнынъ аетлери окъулғында, ағълайракъ седжедеге къапана эдилер.

59. Ниает, оларның артындан ойле бир несиль кельди ки, булар намазны быракътылар; нефислерининъ арзуларына уйдылар. Бу себептен, илериде сапыкълықъларының джезасыны чекеджеклер.
- 60-61. Анджакъ, тёвбе эткен, иман эткен ве яхши давранышта булунгъан кимселер истиснадыр. Булар, ич бир акъсызлықъа оғъратылмайып, дженнетке, чокъ мерхаметли Аллаһының, къулларына гъиябен ваде эткен Адн дженнетлерине кирежеклер. Шубесиз, Оның vadеси ерини тападжакъ.
- (Аетниң сонъки джумлеси бойле де анълашылгъан: «Муакъкъакъ ки, Аллаһының яхши къуллары, Оның ваде эткен дженетине къавушаджакълар»).*
62. О ерде бош сөз дегиль, хош сөз эшитирлер. Ве о ерде саба-акъшам озылериңе айт рзыкълары бардыр.
63. Къулларымыздан такъва саиплерине берген дженнетимиз, иште будыр.
(Абдуллах б. Аббасның бир риваєтіне коре, Ресулллах (с.а.) Джебраилге: «Эй, Джебраил, бизни шимди япқын зияретлеринъден даа зияде зиярет этювінъден санъа мани олгъан бир шей бармы?» диерек, Джебраилнинъ оны даа чокъ зиярет эткенини истеген; бир башкъа риваєтке коре, инанмагъанлар Аз.Пейгъамберден базы мевзуларда суаллер сорагъанлар; Аз.Пейгъамбер оларгъа якъында бильги береджегини сёйлеген, фактам Джебраил беклекен вакътында кельмегени ичюн, керекли бильгини алмаға кечиккен; бу фырсатны къачырмагъан мушриклер: «Мұнаммеднинъ Рабби оны унұтты», киби лафлар эткенинен, о бунъа чокъ кедерленген. Буның узерине, Джебраилнинъ сёзюни накъл эткен шу ает энди:).
64. Биз, анджакъ Раббининъ эмринен энермиз. Огюмизде, артымызда ве булар арасында олгъан эр шей Онъа аиттири. Сениң Раббинъ унукъан дегильдир.
65. (О) коклернинъ, ернинъ ве экисининъ арасыдаки шейлернинъ Раббидир. О алда, Онъа къуллықъ эт; Онъа къуллықъ этмек ичюн сабырлы ве метанетли ол. Оның бир аддашы (бенъзери) олгъаныны билесинъми? (Асла бенъзери ёкътыр).
(Мушрик араплар, Аллаh исмини, садедже энъ буюк яратылжы олгъан Дженаб-ы Хакъ ичюн къуллана, ондан гъайры табынгъан путларына, Аллаh демейтип, «илях» дей әдилер).
66. Инсан дер ки: «Ольген заманымда, акъикъатен тири оларакъ (къабримден) чыкъарыладжаммы?
67. Инсан тюшюнмезми ки, даа эвель о ич бир шей олмагъаны алда, биз оны яраткъандырмыз?
68. Ойле исе, Раббинье ант олсун ки, муакъкъакъ суретте оларны шейтанларнен бирликте махшерде топлайджакъмыз; сонъ оларны тиз усътиюне чёккен вазиетте джеэннемнинъ этрафында азыр тутаджакъмыз.
69. Сонъ, эр миллеттен, раҳман олгъан Аллаhкъа энъ чокъ асий олгъанлар ангилери исе, чекип айыраджакъмыз.
(Аллаhкъа энъ чокъ асий олгъанларның айырылуви, тефсирд жилер тарафындан бойле ёрумлангъан: Исьянкярларның бир къысмы айырылып, джесэннемге атыладжакъ; исъяны даа енгиль олгъан ве вазиети уйгъун кельгенлер исе, бағышиланаджакълар. Анджакъ, эгер ает бутюнинен кяфирлерге даир исе, о такъдирде, бу айырылув, эр кеснинъ, инкярдожылықъ ве исъян дереджесине коре, чешиит группаларгъа айырылувыдыр ки, бунъа коре, эр группа сырасынен джесэннемде, вазиетине уйгъун бир табакъаға атыладжакъ).

70. Соңъ, о ерни бойламагъа даа зияде ляйыкъ олгъанларны, эльбетте биз даа яхши билирмиз.
71. Араныздан о ерге огърамайджакъ ич бир кимсе ёктыр. Бу, Раббинъинъ къатий бир укюмидир.
(Бир ривааетке коре, яхши ве яман эр бир инсан джеэннемге огърайджакъ, анджакъ Аллаh яхшыларны якъмайджаскъ, о ерден къуртараджаскъ. Джабир (р.а.) накъл эткен бир хадиске коре, дженеттеки му'минлер даа эвель джеэннемге огърайджаскълар, факъат джеэннемде олар огърагъан ерлерининъ атеши сёнеджек. Бир башкъа ривааетке коре, дженнетли му'минлернинъ джеэннемге огъравлары, Сыраттан кечувлеринден ибарттип).
72. Соңъ, биз Аллаhtан сакъынгъанларны къуртарымыз; залымларны де тиз усьтю чёкмиш алда, о ерде быракъырымыз.
73. Оларгъа аетлеримиз ачыкъ-аян окъулгъан вакъытта, инкяр эткенлер иман эткенлерге: Эки топлулыкътан ангисининъ (ангимизни) мевкъи ве макъамы даа яхши, меджлиси ве топлулыгъы даа гузель? дедилер.
74. Олардан эвель де, эшъя ве корюниш нокътаи назарыындан даа гузель нидже несиллерни эляк эттик.
75. Де ки: Ким сапыкълыкъта исе, чокъ мерхаметли Аллаh онъа мухлет берсин! Ниает, оларгъа ваде берильген шейни -я азапны (му'минлер къаршысында магълюбietни), я да къяметни- корыген вакъытларында, мевкъи ве макъамы даа фена ве аскери даа зайыф олгъанынъ ким экенини биледжеклер.
76. Аллаh, дөгъру ёлдакилернинъ хидаетини арттырыр. Девамлы къалгъан яхши ишлер, Раббинъинъ нездинде эм мукифат бакъымындан даа хайырлы, эм де акъибетче, даа яхшыдыр.
(Тефсирджилер ашагъыдаки аетнинъ энювине себеп олгъан вазиетни бойле анълаталар: Факъыр бир мусульман олгъан Хаббааб (р.а.)нынъ мушриклернинъ илери кельгенлеринден бири Ас б. Ваильде аладжагъы бар эди. Хаббаб аладжагъыны истегенде, Ас онъа бойле деди: «Муhammedни инкяр этмегенинъдже борджумны бермейджем». Хаббааб: "Аллаhкъа емин этерим ки, мен пейгъамберимни эм аятым ве олюмим муддетимдже, эм янъыдан тирильген вакъытмада асла инкяр этмейджем», дегенинен, Ас бойле деген эди: «Ойле исе, тирильген вакъытнъда манъа келирсинъ; о заман малым ве балам оладжагъына коре, санъа борджумны одерим!»).
77. (Ресулым!) Аетлеримизни инкяр эткен ве: «Муакъкъакъ суретте манъа мал ве эвлят бериледжек», деген адамны корыдинъми?
78. О гъайбын бильдими, ёкъса, Аллаhнынъ къатындан бир сёз алдымы?
79. Къатиен ёкъ! Биз онынъ сёйлегенини язаджакъмыз ве азабыны узаттыкъча узатаджакъмыз.
80. Онынъ дегенине биз варис олурмыз, (малы ве эвляды бизге къалыр); озю де бизге яп-янгъыз келир.
81. Олар озылерине бир итибар ве къувет (весилеси) олсун дие, Аллаhtан башкъа танъылар эдиндилер.
82. Ёкъ, ёкъ! (Табынгъанлары), оларнынъ ибадетлерини танымайджакъ ве оларгъа душман оладжакълар.

83. (Ресулым!) Коръмедиңми? Биз кяфирлерниң усътюне, оларгъа яхшыджа (исъянкярлыкъың) сюйреклеген шейтанларны ёлладыкъ.
84. Ойле исе, олар акъкында ашыкъма. Биз олар ичюн, (кунълерини) бирер-бирер саймакътамыз.
- 85-87. Такъва саиплерини эйет алында, чокъ мерхаметли Аллаһының узурында топлагъан, гунахкярларны да, сувсыз оларакъ джеэннемге сюрген кунюмиз, Рахман нездинде, сөз ве изин алгъандан башкъаларының шефааткъа кучълери етмейджек.
88. «Рахман бала единди», дедилер.
89. Акъикъатен, сиз пек чиркин бир шейни ортагъа аттынызы.
90. Бундан толайы, аз къалды, коклер чатлайджакъ, ер ярыладжакъ, дагълар йыкъылып тюшеджек!
91. Рахмангъа бала единди ифтирасында булунгъанлары себебинден.
92. Албуки, бала единмек Рахманның шанына якъышмаз.
93. Коклерде ве ерде олгъан эр кес, истиснасыз, къул оларакъ, Рахмангъа келеджек.
94. О, буларның эписини саргъан ве сайыларыны бельгилегендир.
95. Буларның эписи де, къямет кунюнде Оның узурына тек башына (яп-янгъыз) келеджектир.
96. Иман этип, яхши давранышларда булунгъанларгъа кельгенде, олар ичюн чокъ мерхаметли олгъан Аллаһ, (гонъюлларде) бир севги яратаджакъ.
97. (Ресулым!) Биз Къур'аны, садедже онынънен Аллаһтан сакъынгъанларны мужделерсинь ве шиддетнен къаршы чыкъынан бир топтулыкъыны тенбиелерсинь, дие сенинъ тилинънен (эндирилип окъутаракъ) къолайлаштырдыкъ.
98. Биз олардан эвельnidже несиллерни эляк эттик. Сен олардан эр анги бириндөн (бир варлыкъ бильгиси) ис эте я да оларгъа айт хафиф бир сес эшитмектесинъми?

20. ТАА hAA

135 ает олуп, Меккеде назиль олгъан. Суре адыны башындаки ТАА-hAA арифлерinden алгъан. Аз.Умерниң бу суре весилесинен мусульман олуви, Ислам тарихиның муим бир хатыра саифесидир. Вакъия къыскъадан бойле: Исламның яман бир душманы олгъан Хаттааб оғылу Умер, Ресулллахны ольдюрмек вазифесини бойнуна ала ве бу иш ичюн ёлгъа чыкъа. Анджакъ, ёлда къыз къардашы Фатименен энъиштеси Сайдинъ мусульман олгъаныны эшиткенинен, башта оларның ишини битирмеге къарап бере. Таа-haa суресини окъүяткъан къадын-къоджа, Умерниң кельгенини коръгенлеринен, Къур'ан саифелерини сакъласалар да, Умер оларны дуя. Окъугъанларыны корымек истегенини айта. Инкяр этилюви узерине, Сайдге атылды. Онъа мани олмакъ истеген Фатимени шамарлай. Юзлерinden къанлар акъын Фатиме, джесаретке келерек, мусульман олгъанларыны ачыкъ айта. Къардашының алына адъынгъян Умер, бу сефер алчакъ бир сеснен, текрар окъугъанларыны истей. Таа haan суреси язылгъан саифелерни окъугъанынен, Къур'аның муджизели тесириндөн насибини аларакъ, Ресулллахның узуруна бара ве мусульман ола.

Бисмиляһиrrаһмаанирраһииим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Тaa. haa.
- 2-3. Биз Къур'анны санъа, кучълик чекерсинъ дие дегиль, анджакъ Аллаһтан къоркъянларгъа бир огют олсун, дие эндирилгендер.
4. (Къур'ан) ерни ве юдже коклерни яратқъан Аллаh тарафындан пеш-пешине эндирильгендер.
5. Рахман, Аршны истива эткендир.
(Я да:»Рахман, Арины укми алтына алгъандыр». Бакъ. A'раaf, 7/54).
6. Коклерде, ерде ве экиси арасында олгъан шейлернен, топракънынъ алтында олгъанлар – эп Онынъдыр.
7. Эгер сен, сёзни ачыкъ сёйлер исенъ, билесинъ ки, О, гизлини де, гизлининъ гизлисими де билир.
8. Аллан – озюндөн башкъа илих олмагъандыр. Энъ гузель исимлер Онъа махсустыр.
9. (Ресулым!) Муса (вакъиасынынъ) хабери санъа келип еттими?
10. О вакытта, о бир атеш коръген ве аилесине: Бекленъ! Эминим ки, бир атеш коръдим. Бельки, ондан сизге бир мешале кетиририм я да атешнинъ янында бир ребер тапарым, деген эди.
(Аз.Муса, аилесинен бирликте Медиенден анасы булунгъан Мысыргъа кете эди. Ёлда сувукъ бир геджеде, бир балалары догъгъанындан, атешке итияджылары бар эди. Аслында, онынъ коръген бу атеши, озюни вахийге азырламакъ ичюн бир ишарет эди).
11. О ерге баргъанда онъа (тарафымыздан): Эй, Муса! дие сесленильди:
12. Муакъякъ ки, мен, эбет мен сенинъ Раббинъим! Аман папучларынъны чыкъар! Чюнки, сен мукъаддес вадий Туваадасынъ!
13. Мен сени сечтим. Шимди вахий этильгенге къулакъ бер.
14. Муакъякъ ки, мен, ялынъыз мен Аллаһым. Менден башкъа илих ёкътыр. Манъа къуллыкъ эт; мени аньмакъ ичюн намаз кыл.
15. Къыямет күнү мытлакъа келеджек. Эр кес пешинден чапкъан шейининъ къаршылыгъыны булсын, дие аман-аман, оны (озюмден) гизлейджен.
16. Онъа инанмагъан ве нефсининъ истеклерине уйгъан кимселер сакъын сени ондан (къыяметке инанувдан) вазгечтирмесин; сонъунда махв олурсынъ!
17. Шу сагъ элинъдеки недир, эй, Муса?
18. О, меним асамдыр, деди, онъа таяныр, онынънен малларыма япракъ силькитирим; меним онъа башкъа итияджиларым да бар.
19. Аллан: Ерге ат оны, эй, Муса! деди.
20. Оны аман ерге атты. Бир де не коръсин, тезде сюйрекленген бир йылан дегильми!
21. Аллаh буюрды: Ал оны! Къоркъма! Биз оны шимди ильк алына кетиреджекмиз.
22. Бир де элинъни къолтугъынънынъ алтына сокъ ки, бир башкъа муджизе олмакъ узьре, о къусурсыз ве лекесиз беязлыкъта чыкъсын.
23. Та ки, санъа, (бойледже) энъ буюк аетлеримизден базыларыны косътерейик.
24. Фыравунгъа бар. Чюнки, о чокъ адден ашты.
25. Муса: Раббим! деди, юрегиме кенишлик бер.

26. Ишимни манъя къолайлаштыр.
27. Тилимден (шу) багъны чез.
28. Ки сёзюмни анъласынлар.
29. Манъя аилемден бир де везир (ярдымджи) бер,
30. Къардашым Харунны.
31. Онынъ саесинде аркъамны къуветлендир.
32. Ве оны ишиме ортакъ яп.
33. Бойледже, сени чокъ-чокъ тесбих этейик.
34. Ве чокъ-чокъ анъайыкъ сени.
35. Шубесиз, сен бизни корьмектесинъ.
36. Аллан: Эй, Муса! деди, истегенинъ санъя берильди.
37. Ант олсун, биз санъя бир кере даа лютф эткен эдик.
38. Бир вакъыт, вахий этиледжек шейни ананъя (шойле) вахий эткен эдик:
39. Мусаны сандыкъя къой; сонъ оны деньизге (Нильге) ташла; деньиз оны ялыгъа атсын да, меним душманым ве онынъ душманы олгъан бириси оны алсын. (Эй, Муса!
Севильменъ) ве меним незаретимде етиштирилювинъ ичюн санъя озюмден севги бердим.
(Муса (а.с.)нынъ анасы, дигер оғълан балалар киби, онынъ оғълуны да, Фыравуннынъ ольдирювиндөн сакына эди. Бу себептен, юқтарыдаки аетте бильдирильген иляхий ишаретке уяракъ, оғълуны деньизге я да Ниль нехрине ташлады. Къадыны Асиенен бағъчасында кезинген Фыравун сувда корыген сандыкъны чыкъарттып, ичиндеки баланы корыгенинен, шашмалады; аетте бильдирильгени киби, Алланынъ Мусагъа бир лютфи оларакъ, балагъа нисбетен бираз севги иссини дүйдө. Аз.Мусанынъ татасы, къардашина не олгъаныны араштырып-сюрюштирер экен, онъя бир эмчек анасы къыдырылгъаныны бильди. Буны фырсат билерек, Фыравуннынъ сарайына барды:)
40. Хатыранъдамы, къызы къардашынъ барып, «Онъя бакъаджакъ бирисини сизге тапайыммы?» дей эди. Бойледже, сени, козю, гонъюли севинч толсун ве гъам чекмесин, дие ананъя къайтарып бердик. Ве сен бирисини ольдюрдинъ де, сени къасаветтен къурттардыкъ. Сени яхшыдан-яхшы имтиандан кечирдик. Бунынъ ичюн йыллар бою Медиен халкъы арасында къалдынъ. Сонъ, такъдирге коре (бу макъамгъя) кельдинъ, Эй, Муса!
(Аетнинъ сонъки джумлеси тефсирлерде деньишик шекиллерде изаатлангъан олуп, эсаслылары шулардыр: «Сонъ, такъдирге коре, бу улькеге я да пейгъамберлик мертебесине ириштинъ, эй, Муса!», «Сонъ пейгъамберлик ичюн тайин ве такъдир этильген бу куньге къадар кельдинъ, эй, Муса!»).
41. Сени, озюм ичюн эльчи сечтим.
42. Сен ве къардашынъ бирликте, аетлеримни алыш барынъ. Мени анъувда тенбеллик этменъ.
43. Фыравунгъа барынъ. Чюнки, о, зияде адден ашты.
44. Онъя йымшакъ сёз сёйленъ. Бельки, о акъылыны башына топлар я да къоркъар.
45. Дедилер ки: Раббимиз! Догърусы, биз онынъ бизге арткъач дереджеде фена давранувындан яхут зияде адден ашувындан къоркъамкътамыз.
46. Буюрды ки: Къоркъманъ, чюнки, мен сизнен бераберим; эшитир ве корерим.

47. Айды, онъя барынъ да, айтынъ ки: Биз сенинъ Раббинъниң эльчилеримиз. Исраил огъулларыны аман бизнен бирликтө ёлла; оларгъа эзиет этме! Биз, сенинъ Раббинъден бир ает кетирдик. Къуртылыш – хидаетке уйгъанларныңдыр.
(Тефсирджислерниң чокъуна коре, аетнинъ сонъки джумлеси, бур дуа ве тилек джумлеси олмайып, хидаетке уйгъанларның, Фыравунның эзиетинден эрте-кеч къуртуладжакълары бильдирильген бир хабер джумлесидир. Ишите, бу сөз иле Муса ве Харун, Фыравунгъа буны хатырлатмакътадырлар).
48. Акъикъатен, бизге вахий олунды ки: (Пейгъамберлерни) яланлагъан ве юзъ чевиргенлерге азап этиледжек.
49. Фыравун: Раббинъиз де ким экен, эй, Муса? деди.
50. О да: Бизим Раббимиз, эр шейге хилкъатыны (варлыкъ ве хусусиетини) бериджи, сонъра да, догъру ёлны косътериджидир, деди.
51. Фыравун: Ойле исе, эвельки миллетлерниң алы не оладжакъ? деди.
52. Муса: Олар акъкъында бильги Раббимниң янында бир китапта булуныр. Раббим не янъылыр, не де унутыр, деди.
53. О, ерни сизге бешик япыджы ве онда сизге ёллар ачыджы, коктен де сув эндириджидир. Онынънен биз чешит экинлерден чифтлер чыкъардыкъ.
54. Ашанъыз; айванларынызын отлатынъыз. Шубесиз, бунда акъыл саиплери ичюн (Аллаһның къудретине) ишаретлер бардыр.
55. Сизни ондан (топракътан) яраттыкъ; сизни кене о ерге къайтараджакъмыз ве бир кере даа сизни ондан чыкъараджакъмыз.
56. Ант олсун, биз онъя (Фыравунгъа) бутюн (бу) делиллеримизни косътердик; кене де яланлады ве тирельди.
57. Деди ки: Бизни, япкъан тылсымынънен юртумыздан чыкъарырым, дие кельдинъми, эй, Муса?
58. Ойле исе, муакъкъакъ суретте биз де санъа, тамам онынъ киби бир ырым япаджакъмыз. Шимди сен, сеннен бизим арамызда, не сен, не де биз мухалефет этмейдже уйгъун бир ерде булушмакъ заманыны бельгиле.
59. Муса: Булушмакъ заманынъыз, байрам күнү, къушлукъ вакътында инсанларның топланув заманы олсун, деди.
60. Буның узерине Фыравун къайтып кетти. Ийлесини (сихирбазларыны) топлады. Соң, кери кельди.
(Фыравун, уста тылсымдышыларны топлагъан, тылсым эшъяларынен бирликтө Мусаның къарышына чыкъарғын. Аз.Муса да, къардаши Харуннен бирликтө эди. Байрам шенълиги ичюн топлангъан халкъ, оладжакъларны сейир этмек ичюн сабырзыслана эди).
61. Муса оларгъа: Языкъ сизге! деди, Аллаһ акъкъында ялан уйдырманъ! Соң О, бир азапнен тамырынъызын кесер! Ифтира эткен, муакъкъакъ перишан олур.
62. Буның узерине олар, вазиетлерини озъара тартыштылар; гизли-гизли фысылдаштылар.
63. Бойле дедилер: «Бу экиси, муакъкъакъ ки, сихирлеринен сизни юртуныздан чыкъармакъ ве сизинъ орьнек ёлунъызын ортадан къалдырмакъ истеген эки сехирбаздыр садедже».
64. «Ойле исе, ийленъизни къурынъ; сонъра, сыранен келинъ. Муакъкъакъ ки, бугунь устьюн кельген къазанаджакъ».

65. Дедилер ки: Эй, Муса! Я сен ат, я да эвель аткъан биз олайыкъ.
66. Ёкъ, сиз атынъ, деди. Бир де бакъты ки, тылсымлары саесинде йиплери ве сопалары онъа керчектен чапышаяткъан киби корюле.
67. Муса бирден ичинде бир къоркъу дуйды.
68. «Къоркъма! дедик, усътюн келеджек къатиен сенсинъ».
69. «Сагъ элинъдекини ат да, оларнынъ япкъанларыны ютсын. Япкъанлары, садедже бир тылсымджы ийлесидир. Тылсымджы исе, не ерге барса, (не япса) къуртулышкъа иришалмаз».
(Аз.Муса вахийге уяракъ, элиндеки асаны ерге аткъан, бир муджисизе ифадеси оларакъ, адждерхана алына кельген аса, керчектен, Фыравуннынъ сихирбазларынынъ тылсымлы йиплерини ве сопаларыны юта къойгъан).
70. Бунынъ узерине, сихирбазлар седждеге къапандылар; «Харуннынъ ве Мусанынъ Раббинне иман эттик», дедилер.
71. (Фыравун) бойле деди: Мен сизге изин бермеден эвель, онъа инандынъыз, ойлеми!
Акъикъат шу ки, о, сизге тылсым огреткен буюгинъиздир. Шимди эллеринъизнен аякъларынызын, тюшюнмен, чапразлама кеседжем ве сизни хурма далларына асаджам! Бойледже, ангимизнинъ азабымыз даа шиддетли ве девамлы олгъаныны яхшыджа анълайджакъсынъыз.
(Менфааткъа таянгъан бирлик ве бераберликнинъ омюри де менфааткъа багълыдыр. Менфаат биткенинен, бирлик дагъылыр, менфаатлар чатышкъанынен, корюниште мевджут достлукълар душманлыкъкъа чевирилир. Сихирбазлар иман этмейип, Фыравунны дестеклевде девам этселер эди, макъбул адамлар оладжасакъ, ниметлер ичинде ялдайджасакъ эдилер. Андджасакъ иман козылерини ачкъанынен, бакъийни (эбедий ниметни) фанийден (кечиджисиден) усътюн корьдилер).
72. Дедилер ки: «Сени, бизге кельген ачыкъ-ачыкъ муджизелерден ве бизни яраткъандан усътюн туталмаймыз. Ойле исе, япаджагъынъны яп! Сен ялынъыз бу дюнья аятында уюминъни кечире билирсинъ».
73. «Бизге хаталырымызыны ве сенинъ бизге зорнен яптыргъан тылсымны багъышлавы ичюн, Раббимизге иман эттик. Аллаh, (мукафаты) энъ хайырлы ве (джезасы) энъ девамлы олгъандыр».
74. Шу ери муакъкъакъ ки, ким Раббине гунахкъяр оларакъ барса, джеэннем тамам онынъ ичюндир. О исе, о ерде не олюр, не де яшар!
75. Ким де яхши давранышларда булунгъан бир му'мин оларакъ, онъа барса, усътюн дереджелер, иште, тамам булар ичюндир.
76. Ичинде эбедий къаладжакълары, земенинден ирмакълар акъкъан Адн дженетлери! Иште, арынгъанларнынъ мукафаты будыр.
77. Ант олсун ки, биз Мусагъа: Къулларымнен бирликте геджелейин ёлгъа чыкъ да, (сизге) етишилювинден къоркъмадан ве (богъулувдан) сакъынмадан, оларгъа денъизде къуру бир ёл ач, дие вахий эткен эдик.
(Бу эмир узерине Аз.Муса акъшам къаранлыгъында ёлгъа чыкъты. Фыравун буны бильген эди).
78. Бунынъ усътюне, о, аскерлеринен бирликте, оларнынъ пешине тюшти. Денъиз оларны комюп, богъа къойды.

79. Фыравун къавмыны саптырды, дөгъру ёлгъа етеклемеди.
(Пейгъамбернинъ даветине къулакъ асаджасакъ ерде, оны ве му'минлерни джезаландырувгъа арекет эткен Фыравун, Аллаһнынъ къудретинен, му'минлерге ачылгъан денъиз ёлунынъ, Фыравун ве орудусы узерине къапалувынен эляк олды).
80. Эй, Исраил огъуллары! Сизни душманынъыздан къуртардыкъ; Туурнынъ сагъ тарафына (келювинъиз ичюн) сизге ваде бердик ве сизге къудрет эльвасынен бодене эти лютф эттик.
(Тефсирлерде анълатылгъанына коре, Аллан Тааля, Аз.Мусагъа, Туур дагъынынъ сагъ тарафына келюви, айрыджа, Тевратнынъ назиль олувы сырасында азыр олмакъ узьре, сечеджек етмии адамлыкъ бир группаны да берабер алтып келюви ичюн, бир муддет берген эди. Бакъ. Бакъара, 2/57).
81. Сизге рызыкъ оларакъ, бергенлеримизнинъ темизлеринден ашань, бу хусуста адден ашув ве нанкорълик де этменъ; сонъунда сизни гъадабым чарпар. Эр ким ки, оны гъадабым чарпса, акъикъятен о, йыкъылып кеткendir.
(Аз.Муса къавмыны Мысырдан чыкъарып, Синагъа кечиргенден сонъ, Дженаб-ы Хакътан вахий алмакъ узьре, алель-аджеле Туургъа кетер экен, къавмынынъ башында озъ ерине Аз.Харунны къалдыргъан эди. Аллан Тааля Аз.Мусагъа бойле буюргъан эди:)
82. Шу да муакъкъакъ ки, мен, тёвбе эткен, инангъан ве файдалы иш япкъан, сонъра (бойледже) дөгъру ёлда юрген кимсени багъышларым.
(Аз.Муса къавмыны Мысырдан чыкъарып, Синагъа кечиргенден сонъ, Дженаб-ы Хакътан вахий алмакъ узьре, алель-аджеле Туургъа кетер экен, къавмынынъ башында озъ ерине Аз.Харунны къалдыргъан эди. Аллан Тааля Аз.Мусагъа бойле буюргъан эди:)
83. Сени аджелеликнен къавмынъдан айрылмагъа етеклеген недир, эй, Муса!
84. Муса: Иште, деди, олар да меним пешимделер. Мен, мемнун олурсынъ дие, санъа аджеle кельдим, Рabbим.
85. Аллан буюорды: Сенден сонъ биз къавмынъны (Харуннен къалгъан Исраил огъуларыны) имтиян эттик ве Саамирий оларны ёлдан чыкъарды.
(Ривааетке коре, Саамирий – Исраил огъуларынынъ Саамире къабилесине менсюп эди. Бу киши бир бузавнынъ эйкелини ясагъан ве халкъкъа онынъ танъры олгъаныны телкъин этюв суретинен, оларны Муса ве Харуннынъ хакъ дининден узакълаштырмагъа арекет эткен эди).
86. Бунынъ узерине Муса, опъкели ве кедерли оларакъ къавмына къайтты. Эй, къавым!
 деди, Раббинъиз сизге гузель бир вадеде булунмагъан эдими? Бу алда, сизге вакъыт чокъ узун кельдими, ёкъса, усътюнъизге Раббинъизниң гъадабы энювини истединъизми ки, манъа олгъан ваденъизден къайттынъыз?
87. Дедилер ки: Биз санъа берген вадемизден, озъ къудрет ве ирадемизнен къайтмадыкъ.
 Факъат биз, о къавмынъ (мысырлыларнынъ) зийнет эшъясындан бир такъым агъырлыкълар юклөнген, сонъра да оларны аткъан эдик; айны шекильде Саамирий де аткъан эди.
(Саамирийнинъ телькъининен зийнетлерни иритmek ве бузав япмакъ ичюн атешке аттылар).
88. Бу адам, олар ичюн бокюре бильген бир бузав эйкели иджат этти. Бунынъ узерине: Иште, дедилер, бу – сизинъ де, Мусанынъ да, танърысыдыр. Факъат оны унутты.
(Аетнинъ сонъки джумлеси, тефсирджилер тарафындан эки шекильде ёрумлагъан; бири бойле: «Факъат Муса бу бузавнынъ танъры олгъаныны унутты; Аллаһны башкъа ерлерде къыдырмагъа тырышты. Бу анътайышкъа коре, бу сёзни сёйлегенлер, Саамирий ве тарафдарларыдыр.

- Экинджи ёрумгъа коре, аетниң манасы бойле: «Иште, Саамирий Аллаһны унұтты!»; Ондан ве Муса вастасынен теблигъ этильген хакъ динден юзь чевирди).*
89. О шейнинъ, оларгъа ич бир сёзнен къаршылық бералмайдагыны, озылерине не бир зарар, не де бир файда бермек кучонде олмагъаныны корымезлерми?
90. Акъикъатен, Харун оларгъа даа эвель: Эй, къавымы! деген эди, сиз буның себебинден, садедже фитнеге оғырадынызыз. Сизинъ Раббинъиз, шубесиз чокъ мерхаметли Аллаһтыр. Шу алда, манъя уйынъ ве эмриме итаат этинъ.
91. Олар: Биз, дедилер, Муса арамызгъа къайткъянгъа къадар, бунъя табынуvdан асла вазгечмейджекмиз!
- 92-93. (Муса къайткъан соңъ:) Эй, Харун! деди, санъа не мани олды да, буларның далялетке тюшкенлерини корыген вакътынъда, артымдан кельмединъ? Эмриме асий олдынъмы?
94. (Харун:) Эй, анамның оғылу! деди, сачымны-сакъалымны юлкъма! Мен сенинъ: «Исраил оғыуллары арасында болюнню чыкъардынъ; сёзүмни тутмадынъ!» деменъден къоркътым.
95. Муса: Я сенинъ зорунъ недир, эй, Саамирий? деди.
96. О да: Мен, оларның корымегенлерини корыдим. Зира, о эльчининъ изинден бир авуч (топрак) алып, оны (ириген зийнетлернинъ ичине) аттым. Буны манъя нефсим бойле хош косытерди, деди.
(Тефсирдолжилерге коре, Саамирийнинъ, Исраил оғыулларының корымейип де, озюнинъ корыгенини ве изинден бир авуч топрак алғынаны идда эткен эльчиси, Аз.Мусаның узуруна кельген Джебраил эди. Саамирий оның аты баскъан ерлернинъ ешергенини корыген, изининъ топрагъындан бир авуч алып, атешке аткъан. Аетни миджазий манада: «Аллаһның ильхам эткен илмини бойле къулланым», шеклинде аньламакъ да мумкүн).
97. Муса: Деф ол! деди, артыкъ аятынъ боюнджа сен: «Манъя токъунманъ!» дейджексинъ. Айрыджа, сен ичюн къуртулалмайджакъ бир джеза кунюнъ бар. Табынаяткъан танърынъ да бакъ! Емин этерим, биз оны якъаджакъмыз; соңъ оны парча-парча этип, деньизге савураджакъмыз!
(Ривааетке коре, Аз.Мусаның: «Артыкъ аятынъ боюнджа сен: Манъя токъунманъ! Дейджексинъ», шеклиндеки беддуасындан соңъ, Саамирий, акъикъатен, ағыыр бир юкъунчлы хасталыкъка оғырагъан ве омюри бою инсанлардан узакъ турмагъа меджсбур олғыан).
98. Сизинъ иляхынъыз, ялынъыз озюнден башкъа илих олмагъан Аллаһтыр. Оның ильми эр шейни саргъандыр.
99. (Ресулем!) Иште, бойледже, кечмиштекилернинъ хаберлеринден бир кысымыны санъа аньлатмакътамыз. Шубесиз ки, тарафымыздан санъа бир зикр бердик.
(Аетте кечкен «зикр» базы тефсирдолжилерге коре, узеринде тюшюнмеге ве ибрем алмагъа ляйыкъ вакъиаларгъа даир хаберлерни ичине алғын Къур'ан демектир).
100. Ким ондан юзь чевирир исе, шубесиз ки, къыямет кунюнде о ағыыр бир гунах юкюни аркъалайджакъ.
101. Бу кимсeler, онда (о гунах юкюнинъ алтында) эбедий къалырлар. Олар ичюн къыямет кунюнде бу не фена бир юктири!
102. О куню Суургъа уфленир ве биз о заман гунахкъяларны, козълери (къоркъудан) ком-кок бир алда махшерде топлармыз.

(«Козълери ком-кок» шеклинде терджиме этильген «зуркъан» келимеси арапчада сувсызлар ве корълер манасында да къуланылмакъта).

103. Араларында бир-бирилерине гизли-гизли бойле дерлер: «Дюнъяда садедже он кунь къалдынъыз».
104. Озы аралары къонушкъан мевзуны биз даа яхши билирмиз. Оларнынъ энъ етишкени ве акъыллышы о вакъытта: «Бир куньден зияде къалмадынъыз», дер.
(Бу аетте сөз юрсетильген кишилернинъ, ахиретте, о аятнынъ не къадар узун олгъанынынъ фаркъына баргъандан сонъ, артыкъ дюнъя аятынынъ къыскъалыгъыны ве кечиджилигини анълайджасакълары беян этильмекте).
105. (Ресулым!) Сенден дагълар акъкъында сорарлар. Де ки: Раббим оларны уфатып савураджакъ.
106. Бойледже, ерлерини тюм-тюз, бом-бош быракъаджакъ.
107. О ерде не бир эниш, не де бир ёкъуш коре биледжексинъ.
108. О куню инсанлар даветчиге (Исрафилге) уяджакълар. Онъя къаршы сагъгъа-солгъа бурулмакъ ёкъ. Артыкъ, чокъ мерхаметли Аллан урьметине, сеслер къысылгъандыр. Бу себептен, фысылтыдан башкъа бир сөз эшиталмазсынъ.
109. О куню Рахманнынъ изин берген ве сёзүндөн хошлангъанындан башкъасынынъ шефааты файда берmez.
110. О, инсанларнынъ келеджеклерини де, кечмишлерини де билир. Оларнынъ ильми исе, буны къаврап олалмаз.
(Аетнинъ сонъки джумлеси бойле де анълашилгъандыр: «Олар исе, бильги тарафындан Алланы къаврап оламазлар»).
111. Бутюн юзълер (инсанлар), тири ве эр шейге хаким олгъан Аллаh ичюн эгилип, боюн буккендир. Зулум аркъалангъан исе, акъикъатен перишан олгъандыр.
112. Эр ким му'mин оларакъ, яхши ишлерден япар исе, артыкъ о, не зулумдан, не де акъкъынынъ тапталувындан къоркъар.
113. (Ресулым!) Биз оны бойледже, арапча бир Къур'ан оларакъ эндиридик ве онда тенбиelerни текрар-текрар беян эттик. Умют этилир ки, олар (бу саеде гунахтан) къорчаланылар; яхут да о (Къур'ан) олар ичюн бир ибretни ортагъа къояр.
114. Акъикъий укюмдар олгъан Аллаh юджедир. Санъя Онынъ вахий тамамланмадан эвель, Къур'анны (окъувда) ашыкъма ве: «Раббим, меним ильмимни арттыр», де.
(Вахийге иришиmek эеджсаны ичинде, даа вахий битмедин, алгъан къысылмларыны окъумагъа, теляфуз этмеге чалышкъан Пейгъамбермиз тенбие, ашыкъмакъ керек олмагъаны ифаде этильмекте).
115. Ант олсун, биз даа эвель де, Адемге ахт (эмир ве вахий) берген эдик. Не бар ки, о, (ахтны) унутты. Онда азим де тапмадыкъ.
(Аз.Адем, Аллаhнынъ ясакълагъанына рагъмен, шейтаннынъ тешвиқъатынен, ясакълангъан терекнинъ мейвасындан ашагъан, сёзүнде турамагъан эди. Иште, аетте Аз.Адемнинъ бу давранышына шиарет этильмекте ве онынъ, шейтан тешвиқъатына сабырлы ве къааралы оларакъ къаршы турмагъаны анълатылмакъта. Анджасакъ, аетнинъ сонъки джумлеси, тегесирджислер тарафындан бойле де анълашилгъан: «Факъат оны гунах ишлемекте къааралы тапмадыкъ». Чюнки, Адем, сонъундан пешман олгъан ве тёвбе эткен эди).

116. Бир заман биз мелеклерге: Адемге сежде этинъ! деген эдик. Олар аман сежде эттилер; ялынъыз Иблис истисна. О тирельди.
117. Буның узерине: Эй, Адем! дедик, бу, эм сен ичюн, эм де къадының ичюн буюк бир душмандыр. Сакын сизни дженнеттен чыкъармасын; сонъра ёрулыр, сыкъынты чекерсинь!
118. Шимди бу ерде сен ичюн не ач олмакъ бар, не де чыплакъ къалмакъ.
119. Кене бу ерде сен, сувсызлыкъ чекмейджек, сыйджакътан да буналмайджакъсынъ.
120. Деркен, шайтан онынъ акълыны къарыштырып: «Эй, Адем! деди, санъа эбедейлик терегини ве сонъсыз бир салтанатны косътерейимми?»
(Шайтан, мейвасы ясакълангъан терекни косътеререк: «Раббинъиз, эки мелек алына кельменеменъиз, яхут бу ерде эбедин къаладжакълардан олмаманъыз ичюн -ялынъыз буның ичюн- сизге бутюн терекни ясакълады», диерек, оларны къандырды. Бакъ. A'рааф, 7/20).
121. Ниает, ондан ашадылар. Буның узерине айып ерлери озылерине корюнди. Устьлерини дженнет япрагъынен ортмеге арекет эттилер. (Бойледже) Адем Раббине асий олуп, ёлunu шашырды.
122. Сонъ, Рабби оны сечти; тёвбесини къабул этти ве догъру ёлгъя ёнельтти.
123. Деди ки: Бир-биринъизге душман оларакъ, эпинъиз о ерден (дженнеттен) тюшюнъ!
 Артыкъ менден сизге хидает кельгенде, ким меним хидаетиме уйса, о, сапмаз ве бедбахт олмаз.
124. Ким де, мени анъувдан юзь чевирсе, шубесиз, оның сыкъынтылы бир аяты оладжакъ ве биз оны къыямет куню корь оларакъ, ашр этеджекмиз.
125. О: Раббим! Мени ничюн корь оларакъ ашр эттинъ? Албуки, мен акъикъатен корер эдим! дер.
126. (Аллаh) буюрык ки: Иште, бойле. Чюнки, санъа аетлеримиз кельди; амма сен оларны унуттынъ. Бугунь де айны шекильде сен унутылмакътасынъ!
127. Догъру ёлдан сапкъанны ве Раббининъ аетлерине инанмагъаны, иште бойле джезаландырымыз. Ахирет азабы, эльбетте даа шиддетли ве даа девамлыдыр.
128. Бизим, олардан эвель нидже несиллерни эляк эткенимиз оларны ёлгъя кетирмедими?
 Албуки, оларның юртларында кезип долашырлар. Бунда, эльбетте ки, акъыл саиплери ичюн нидже ибретлер бар.
129. Эгер Раббинъден, даа эвель садир олгъян бир сөз ве тайин этильген бир ваде олмаса эди, (джеза олар ичюн де дюнъяда) къачынылмаз олур эди.
130. (Ресулым!) Сен оларның сёйлегенлерине сабыр эт. Кунешнинъ догъувындан эвель де, батувындан эвель де Раббинини макътав иле тесбих эт; гедженинъ бир къысым саатлеринен куньдюзниң этрафында (эки уджунда) да тесбих эт ки, сен Аллаhtан хошнут олурсынъ (Аллаh да сенден!).
(Тефсирджилер, бу аетте «макътав иле тесбих» – намаз олгъаныны бильдирелер. Намаз энъ буюк ве энъ кямиль зикрdir; Аллаhны тесбих, текбир, якъарув иле анъмакъ ве ялынъыз Онъа табынмакъ – къуллыкъны арз этмектir. Бейзавийге коре, кунешнинъ догъувындан эвельки тесбих – саба намазы; гедженинъ бир къысым саатлериндеки исе – акъшам ве ятсы намазларыдыр. «Куньдюзниң этрафында, яни башында ве сонъунда

тесбих эт» ифадесинен, эмиетине бинаэн, саба ве акъшам намазларына экинджи дефа дикъкъат джельп этильген).

131. Сакъын, озылерини сынамакъ ичюн олардан бир къысмы файдаландырдыгъымыз дюнья аятының джазибелигине козылеринъни тикме! Раббинънинъ нимети эм даа хайырлы, эм даа девамлыдыр.
132. Аиленье намазны эмир эт; озюнъ де онъа сабырнен девам эт. Сенден рызыкъ истемеймиз; (аксине) биз сени рызықъландырамыз. Гузель нетидже – такъванендир.
133. Олар: (Мұхаммед) бизге Раббинъден бир муджизе кетирмели дегиль эдими? дедилер. Эвельде кельген китаплардакининъ ап-ачыкъ делили (Къур'ан) оларға кельмедини? (*Къур'ан-ы Керим эм озюнинъ керчеклигини исбат эткен, эм де эвельки китапларның хакъ олгъанына делилиш тешкиль эткен бир муджизедир*).
134. Эгер биз, бундан (Къур'андан) эвель оларны бир азапнен эляк этсек эди, муакъкъакъ ки, бойле дейдек эдилер: Я Рабби! Бизге бир эльчи ёлласа эдинъ де, шу ашшалыкъка ве резилликке тюшмeden эвель, аетлеринъе уйса эдик!
135. Де ки: Эр кес беклемектедир; ойле исе, сиз де бекленъ. Якъында анълайджакъсынъыз; дөгъру, тюзгюн ёлның ёлджулары ким ве хидаэтте олгъан ким экенини!

21. ЭЛЬ-ЭНБИЙАА

Энбийаа суреси 112 ает, Меккеде назиль олгъан. Башкъа мевзуларнен берабер, хусусен базы пейгъамберлер ве оларның къавмларынен мунасебетлеринден баас эткени ичюн, Энбийаа (пейгъамберлер) адыны алгъан.

Бисмиляһи رحمن رحيم (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһның адынен).

1. Инсанлар эсапкъа чекиледжек (кунь) яқылашты. Ал бойле экен, олар гъафлет ичинде юзь чевирдилер.
- 2-3. Рабблеринден озылерине не заман янъы бир ихтар кельсе, олар буны эп алайгъа аларакъ, къальплери оюнгъа, әглендеге даларақъ динълегендирлер. О залымлар бойле фысылдаштылар: Бу (Мұхаммед), сиз киби бир бешер олмакътан башкъа недир я! Сиз шимди козюнъиз коре-коре тылсымгъа къапылмакътасызымы?
4. (Пейгъамбер) деди ки: Рabbim, ерде ве кокте (сёйленген) эр сёзни билир. О, хакъкъы иле эшитиджи ве билиджидир.
5. «Ёкъ, дедилер, (булар) сачма-сапыкъ руялардыр; мытлакъа оны озю уйдургъандыр; бельки де, о, шаирдир. (Әгер ойле олмаса (бизге) аман эвелькилерине ёлланлыгъанына бенъзеген бир ает кетирсін».
6. Булардан эвель эляк эткен ич бир больгемиз иман этмеген эди; шимди булар иман этеджеклерми?
7. Биз, сенден эвель де, озылерине вахий берген адамларымыздан башкъасыны пейгъамбер оларакъ ёлламадыкъ. Эгер бильмесенъиз, бильгенлерден соранъ.
(Бу аетте кечкен «эхлу'з-зикр» яни (бильгенлер) демек, төфсирдожилерге коре, Теврат ве Инджисль акъкъында дөгъру ве етерли бильгиси олгъан эхл-и китап алимлеридир).

8. Биз оларны (пейгъамберлерни), аш ашамаз бирер (джансыз) джесет оларакъ яратмадыкъ.
Олар (бу дюньяда) эбедий де дегиллер.
9. Соң оларгъа (берген) сёзюмизни ерине кетирдик; бойледже, эм оларны, эм де истедигимиз (башкъя) кимсelerни къуртулышкъа ириштирдик; мусрифлерни де эляк эттик.
(Бу ердеки мусрифлерни манасы, иман ве хидаетке иришимек ичюн озылерине берильген фырсатларгъа къыймет кесмеген, пейгъамберлерни яланламакъта исрап эткен кяфирлердир).
10. Ант олсун, сизге ичинде сиз ичюн огют булунгъан бир китап эндирдик. Аля акъылланмазсынъымы?
11. Залым олгъан нидже больгени кырып кечирдик; артындан да, нидже башкъа топлулыкълар вуджютке кетирдик.
12. Азабымызны ис эткенлеринде, бир де бакъарсынъ ки, о ерлерден (азап больгесинден) къачмакъталар!
13. «Къачмань! Ичинде булундыгъынъыз ферахкъа ве юртларынъызгъа дёнинъ! Чюнки, сизден суаллер сораладжакъ!»
14. «Вай, башымызгъа кельгенлерге! дедилер; акъикъатен биз залым инсанлар экенмиз».
15. Биз оларны, къурып чалынгъан экинге, сёнген атешке чевиргенге къадар, бу ферядлары девам этер.
16. Биз, кокни, ерни ве булар арасындакилерни, оюнджылар (иши, эгленджеси) оларакъ яратмадыкъ.
(Яни Аллаh бутюн буларны озю ичюн бир оюн олсун дие, бош ве манасыз шейлер оларакъ дегиль, буюк икметлер ве муим файдалар ичюн яраткъан).
17. Эгер бир эглендже япмагъа истесе эдик, оны озы тарафымыздан япар эдик. (Бу ирадемизнинъ эсери олур эди. Амма) биз (буны) япкъанлардан дегильмиз.
18. Догърусы, биз хакъны батылнынъ тепесине миндирирмиз де, о, батылнынъ ишини битирир. Бир де бакъарсынъыз ки, батыл ёкъ олуп кеткен. (Алланкъя) якъыштыргъан сыфатларынъыздан толайы, языкълар олсун сизге!
19. Коклерде ве ерде кимлер бар исе, Онъя аиттири. Онины узурунда олгъанлар, Онъя ибадет хусусында кибирленмезлер ве ёрулмазлар.
20. Олар быкъмадан-усанмадан, гедже-кунъдюз (Аллаhны) тесбих этерлер.
21. Ёкъса (о мушриклер), ерден бир такъым танъылар эдиндилер де, (олюлерни) олар тирильтеджеклерми?
22. Эгер ерде ве кокте Аллаhtан башкъа танъылар олса эди, ер ве кок, (буларнынъ низамы) кесен-кес бозулып кетер эди. Демек ки, Аршнынъ Рабби олгъан Аллаh оларнынъ якъыштыргъан сыфатларындан узакътыр.
(Бу ает Аллаhнынъ бирлигини косътерген энъ кучлю делиллдерден бирини ортагъа къоя. Бу делиль – алемнинъ низамыдыр. Акъикъатен, эгер бирден зияде илях олса эди, булар бир-биринен я анълашиыр, я да анълашамаз эдилер. Бир-биринен анълашкъанлары, берабер айны шейни япкъанлары, яраткъанлары, алемге берабер низам бергенлери такъдирде, я бири дигерине мухтадж олур эди ки, мухтадж олгъан илях олалмаз; я да ярдымгъа мухтадж олмаз эди; бу вазиетте де, дигерлерининъ барлыгъы керекмез эди. Бу алда, Аллаh бирдир. Дигер тарафтан, эгер бу иляхлар бир-бираилеринен анълашамасалар, бирининъ япкъанына, яраткъанына дигери къарышы чыкъса, о вакъытта алемде низамдан эсер къалмаз; аетте

де буюрылгъаны киби, «ер ве кок бозулып кетер эди». Албуки, алемде акърансыз бир низам мевджустыр. Бу алда, Аллаh бардыр ве бирдир).

23. Аллаh, япкъанындан месуль тутуламаз; олар исе, соргъугъя чекиледжеклер.
 24. Ёкъса, Ондан башкъа бир такъым танъылар эдиндилерми? Де ки: Айды, делилдернъизни кетириң! Иште, меннен берабер олгъанларның Китабы ве менден эвелькелернинъ Китабы. Ёкъ, оларның чокъу хакъны бильмезлер; бу себептен де, юз чевирирлер.
 25. Сенден эвель ич бир ресул ёлламадыкъ ки, онъя: «Менден башкъа Илях ёкътыр; о алда, манъа къуллыкъ этинъ», дие вахий эткен олмайыкъ.
 26. Рахман (олгъан Аллаh, мелеклерни) эвлят этти, дедилер. О бундан узакътыр. Догърусы, (мелеклер), лютф ве ихсангъа ляйыкъ къуллардыр.
 27. Ондан (эмир алмадан) эвель къонушмазлар; олар, садедже Онынъ эмринен арекет этерлер.
 28. Аллаh, оларның оглериндекини де, артларындакини де (япкъанларыны да, япаджакъларыны да) билир. Аллаh ризасына иришкенлерден башкъасына шефаат этмезлер. Олар, Аллаh къоркъусындан титрерлер!
 29. Олардан эр ким: «Танъры О дегиль, меним!» десе, биз оны джеэннемнен джезаландырымыз. Иште, биз, залымларгъа бойле джеза бериримиз.
 30. Инкяр эткенлер, коклернен ер битишик бир алда экен, биз, оларны бир-бириндөн къопаргъанымызын ве эр джанлы шейни сувдан яраткъанымызын корюп, тюшюнмедилерми? Кене де, инанмазлармы?
- (Табиат илимлеринде инкишаф, бу аетнинъ даа яхши анълашилыуына ярдымджы ола. Бунынъ киби, базы илим адамларына коре, семадаки джысыымлар, вакъты иле бир газ топу алында эди. Заманынен, бу газ топундан топракълар шеклинде парчалар къопкъан ве сема боштугъына фырлангъан. Айны шекильде дюньямызы да бир газ топу олгъян кунешитен къопкъан ве заман ичинде сувуяракъ къабукъ багълагъан. Бу арада дюньямыздан юксельген газлар ве бувлар, къююлашаракъ, ягъмур шеклинде текрар дюньягъа тёкюльген ве бойледже, денъизлер ве океан сувлары мейдангъа кельген, сувда ёсунлашувнен башлагъан джсанлылар иляхий къанунларгъа коре инкишаф эткен. Аллаh энъ мужеммель джсанлы тюр оларакъ да, кене ичинде сув булунгъан айры бир чамурдан инсанны яраткъан).*
31. Оларны сарсмасын дие, ер юзүнде бир такъым дагълар тиктик. О ерде кениш-кениш ёллар ачтыкъ. Та ки, макъсалтарына иришсиплер.
 32. Биз, кок юзюни къорчалангъан бир таван киби яптыкъ. Олар исе, кок юзюнинъ аетлеринден юзь чевирирлер.
- («Къорчалангъан таван» – бир бенъзетювдир. Дюньяны саргъан атмосфера ве онынъ этрафындаки кок джысыымлары акъылларгъа айрет береджек бир тертип ве низам ичинде яратылгъан ве бу тертип незарет этильмектедир.*
- Тефсирджилерге коре, бу ерде инкярджыларның юзь чевиргендери ифадеси «кок юзюнинъ аетлери» демек – эр бири Аллаhның барлыгъының ве къудретининъ бирер делили олгъан ай, кунеш ве дигер кок джысыымларыдыр).*
33. О, геджени, куньдюзни, кунешни, айны... яраткъандыр. Эр бири бир ёлакъта долашмакъта.
 34. Биз, сенден эвель де, ич бир бешерге эбедейлик бермедин. Шимди сен ольсенъ, санки олар эбедин къаладжакълармы?
 35. Эр бир джанлы олюмни татар. Бир сынав оларакъ, сизни хайырнен де, шеррнен де имтиян этермиз ве сиз анджакъ бизге дёндюриледжексинъиз.

36. (Ресулым!) Кяфирлер сени корыген вакъытларында: «Сизинъ иляхларынызын тилинден тюшюрмеген бумы?», диеerek, сени эп алайгъа алырлар. Албуки, олар, чокъ мерхаметли Аллаһнынъ Китабыны инкяр эткенлерниң там озылериidir.
37. Инсан, аджеledжи (бир табиатта) яратылгъандыр. Сизге аетлеримни косътереджем; менден аджеle истеменъ.
38. «Эгер, дейлер, дөгъру олсанъыз, не заман (керчеклешеджек) бу төхдит?»
39. Инкяр эткенлер, юзълеринден ве сыртларындан (саргъан) атешни узакълаштырылмайджакъ, озылерине ярдым биле этильмейджек заманы бир бильселер эди!
40. Догърусы, оларгъа о (къямет) ойле апансыздан келир ки, оларны шашмалатыр. Артыкъ, не ред эте билирлер оны, не де оларгъа муҳлет берилир.
41. Ант олсун, сенден эвельки пейгъамберлерге де алай этильди; амма оларны алайгъа алгъанларны, о алай мевзузы эткен шейлери сарды-къойды.
42. Де ки: Аллаhtan сизни гедже-куньдюз ким къорчалайджакъ? Бунъа рагъмен, олар Рабблериini анъувдан юзы чевирирлер.
43. Ёкъса, оларны бизден къорчалайджакъ бир такъым иляхлары бармы? (О илях деген шейлери) озылерине биле ярдым этеджек кучте дегиллер. Олар бизден де, алякъа ве дестек корымезлер.
44. Эбет, оларны да, аталарыны да барындырдыкъ (яшаттыкъ). Ниает, омюр оларгъа (ич битмейджек киби) узун кельди. Албуки, олар, бизим келип (кяфирлерге айт) топракъны чөвресинден эксильтеджегизни корымезлерми? О алда, олар устьюнлерми?
(Тефсирджилерниң ёрумына коре, аетте Аллаh чөвресинден эксильтеджегини хабер берген топрагъы – мушириклерниң о девирде узеринде яшагъан топракъларыдыр. Бу ает Меккеде энгенине коре, Аллаh Таалиянынъ Ресулына, мушириклер яшагъан топракъларнынъ бир мудеттен соң, мусульманларнынъ элине кечеджегини мужделемеси – Къур'анынъ бир муджизесидир. Базы тефсирджилерге коре исе, суре Меккеде энгенинен берабер, бу ает Мединеде назиль олгъан. Бунъа коре манасы: «...этрафындан эксильтмекте олгъанымызыны» шеклинде оладжасакъ. Топракъны эксильтмек демек – мушириклерниң топракъ гъайып этювлериidir ки, бу да мусульманларнын фетхлеринен садир олгъан).
45. Де ки: Мен, садедже, вахий иле сизни тенбиелемектем. Тек сагтырлар, тенбиеленген вакъытта бу даветни эшитмезлер.
46. Ант олсун, оларгъа Раббинъининъ азабындан уфакъ бир эсинти токъунса, ич шубесиз, «Вай, бизге! Акъикъатен, биз залым кимселеэр экенмиз!», дерлер.
47. Биз, къямет куню ичюн, адалет теразелерини къуармыз. Артыкъ кимсеге, ич бир шекильде, акъсызлыкъ япылмаз. (Япылгъан иш,) бир хардал данеси къадар олса биле, оны (адалет теразесине) къоярмыз. Эсап корюджи оларакъ биз (эр кеске) кяфимиз.
48. Ант олсун, биз, Муса ве Харунгъа, такъва саиплери ичюн бир ышыкъ, бир огют ве Фуркъанни бердик.
(Аеттеки «Фуркъан» келимесининъ термин оларакъ манасы – хакъны батылдан, яни яхыи ве дөгъруны яман ве янъыштан айыргъан, бунынъ ичюн ольчюлер кетирген шей демектир ки, Къур'ан-ы Керимде бу сөз, даа зияде семавий китаплар ичюн къулланылгъан. Бунынъ киби де, Къур'анынъ бир ады да Фуркъандыр).

49. (О такъва саиплери ки), олар, корьмегенлери алда, Рабблерине юректен сайгъы косътерирлер. Кене олар, къыяметтөн къоркъкъан кимселердир.
50. Иште, бу (Къур'ан) да, бизим эндирген хайырлы ве файдалы бир огютимиздир. Шимди оны инкяр этмектесинъизми?
51. Ант олсун, биз Ибрахимге даа эвель рушдини берген эдик. Биз оны яхши таный эдик.
(Тефсирлерде, аеттеки "рушид" келимесининъ пейгъамберлик манасына, яхут Аз.Ибрахимнинъ пейгъамберликтен эвель де, саип олгъан хидаети ве дөгърулыгъы манасында экени бильдирильген).
52. О, бабасына ве къавмына: Шу къаршысына кечип, табынаяткъан эйкеллеринъиз де не олмакъта? деген эди.
53. Дедилер ки: Биз, бабаларымызды буларгъа табынгъан кимселер булдыкъ.
54. Догърусы, сиз де, бабаларыныз да, ачыкъ бир сапыкълыкъ ичиндесинъиз, деди.
55. Дедилер ки: Бизге, акъикъатны кетирдинъми, ёкъса сен оюнбазлардан биригинъми?
56. Ёкъ, деди, сизинъ Раббинъиз, яраттыгъы коклерниң ве ерниң де Раббидир ве мен бунъа шаатлыкъ этиджилерденим.
57. Аллаһкъа емин этерим ки, сиз артынъызды чевирип кеткендөн сонъ, путларынъызгъа бир оюн ойнайджам!
(Аз.Ибрахимнинъ бу сёзни гизли сёйлөгени ве оны ялынъыз бир адам эшилкени акъкъында риваает де бар).
58. Сонъунда Ибрахим оларны парча-парча этти. Ялынъыз оларның буюгине токъунмады; бельки онъа мураджаат этерлер дие.
(Тефсирлерде аитылғанына коре, Аз.Ибрахим, путларны парлагъандан сонъ, балтаны, токъунмагъан буюк путның бойнұна аскъан. Бир байрам шенълигине барған халкъ къайтқанда путларның парчаланғаныны коре).
59. Буны танърыларымызгъа ким япты? Муакъкъакъ, о, залымлардан биридир, дедилер.
60. (Бир къысмы:) Буларны яманлагъан бир генч дие эшилтик; онъа Ибрахим дениле экен, дедилер.
61. О алда, дедилер, оны аман инсанларның козю оғюне кетириң. Бельки, шаатлыкъ этерлер.
62. Буны иляхларымызгъа сен эттінъми, эй, Ибрахим? дедилер.
63. Бельки де, бу ишни шу буюклери япқыандыр. Айды, олардан соранъ; эгер къонуша иселер! деди.
64. Буның узерине, кенди вижданларына дёнюп, (озь-озылери) "Залымлар сизлеринъиз, сизлер!", дедилер.
(Ает шу шекильде де, анълашила билир: Сонъра бир-бирлерине дёнерек: «(Путларны янгъыз ве къорчалавсыз быракъканыңыз ичюн) асты сиз залымсынъыз», дие, бир-бирилерини къабаатладылар).
65. Сонъ, текrar эски инанч ве тартышувларына къайттылар: Сен буларның къонушмагъанларыны пек аля билесинъ, дедилер.
66. Ибрахим: Ойле исе, деди, Аллаһны быракъып да, сизге ич бир файда ве заар бермеген бир шейге аля табынаджакъынъызмы?
67. Сизге де, Аллаһны быракъып, табынаяткъан шейлеринъизге де, язықълар олсун! Сиз акъылланмазсынъызмы?

68. (Бир къысмы:) Эгер иш япаджакъ олсанызыз, оны якъынъ да, танърыларынызыгъя ярдым этинъ! дедилер.
(Аз.Ибрахимнинъ къавмы бу теклифни къабул этерек, оны якъмакъ ичюн буюк бир атеш азырлады ве эли-аягъы бағылды алда, атешке аттылар. Ибрахим (а.с.) исе: «Манъя Аллаһнынъ саип чыкъувы етер; О, не гузель бир саип!», диеerek, Аллаһкъа сыгъына эди).
69. Эй, атеш! Ибрахим ичюн серинлик ве селяметлик ол!», дедик.
70. Бойледже, онъя бир тузакъ къурмакъ истедилер; фактат биз оларны даа чокъ зиянгъя оғырагъянлар вазиетине сокътыкъ.
71. Биз, оны ве Луутны къуртарапакъ, ичинде джумле алемге берекетлер берген улькемизге къавуштырдыкъ.
(Аз.Ибрахим, къадыны Саре ве къардашынынъ оғылу я да эмджезадеси Луут, путперестлернинъ элинден къуртарылгъан, теблигълерини яджақъ бир улькеге къавуштырлыгъанлар.
Тефсирджилерге коре, бу берекетли ульке Шам ве Фелестин больгелериidir. Бу больгелернинъ джумле алем ичюн берекетли олувы исе, пейгъамберлернинъ пек чокъунынъ о ерлерде етишкени ве динлерни о ерлерден яйғъянлары себебинденdir).
72. Онъя (Ибрахимге), Исхакъны ве бир де Якъубны лютф эттик; эр бирини салих инсанлар яптыкъ.
73. Оларны, эмримиз боюнчада дөгъру ёлны косытерген реберлер яптыкъ ве озълерине хайырлы ишлер япмақъны, намаз къылмақъны, зекят бермекни вахий эттик. Олар дайма бизге ибадет эткен кимселер эди.
74. Лууткъа кельгенде, онъя да укюм (акимлик, пейгъамберлик, укюмдардыкъ) ве илим бердик; оны, чиркин ишлер япаяткъан мемлекеттен къуртардыкъ. Зира, олар (о мемлекетнинъ халкъы), акъикъатен фена ишлер япкъан яман бир къавм эди.
75. Оны (Луутны) раҳметимизге къабул эттик; чонки о, салихлерден эди.
76. Даа эвель Нуһ да дуа эткен, биз онынъ дуасыны къабул эткен эдик. Бойледже, озюни ве (иман эткен) якъынларыны буюк сыкъынтыдан къуртаргъан эдик.
77. Оны, аетлеримизни инкяр этиджи къавмдан къорчаладыкъ. Акъикъатен, олар фена бир къавм эди; бу себептен, эписини бирден (сувда) гъаркъ эттик.
(Тефсирджи Бейзавийге коре, Аз.Нуһнынъ къавмы эм хакъны яланлагъан, эм де фена ве зааралы фаалиетлерде олгъян эдилер. Бу эки феналыкъ бир къавмда булундымы, Аллаh мытлакъа о къавмны эляк эттер).
78. Давуд ве Сулейманны да (ань). Бир заман, бир экин мевзусында укюм бермекте эдилер: бир топ инсанынынъ къюон сюрюси, геджелейин башы бош бир вазиетте, бу экиннинъ ичине дагъылып, зиян берген эди. Биз оларнынъ укмини корюп-бильмекте эдик.
(Тефсирлерде аньлатылгъанына коре, экин саибинен къюон сюрюсининъ саиплери арасындаки давада акимлик япкъан Давуд иле Сулейман фаркъылы укюмлер берген эдилер. Аз.Давуд тапталгъан экиннинъ къыймети, къюонларнынъ къыймети къадар олгъаныны козь огюне аларакъ, къюонларнынъ экин саибине къаришылыкъ берюливини укюм этте. Оғылу Сулейман исе, шу укюмге келе: Экин тарласы къюон саиплерине берильмели, олар, зияндан эвельки алына кельгенге къадар, тарланынъ бакъымыны боюнларына алмалылар. Къюонлар да, тарла саибине берильмели, тарласы эски алына кельгенге къадар, бу къюонларнынъ сютюнден, юнүнден ве къозуларындан файдалансынлар. Аз.Давуд, оғылунынъ бу укмини бегенерек, озы фикринден вазгечкен).

79. Бойледже, буны (бу фетваны) Сулеймангъя биз анълаткъан эдик, биз оларның эр бирине укюм (укюмдарлықъ, пейгъамберлик) ве илим бердик. Къушларны ве тесбих этиджи дагъларны да Давудгъа боюн эгдирдик. (Буларны) биз япмакътамыз.
(Къур'ан-ы Керимнинь бир чокъ еринде кунеш, ай, гедже, куньдуоз, деньизлер, дагълар киби табиий варлыкъ ве вазиетлернинь инсанның эмрине берильген ве онъа боюн эгдирленгени ифаде этилир; бундан макъсат – бундан инсанларның файдаланувына тақдим этильгенини анълатмакъ ве инсанларның булардан олгъаны къадар файдаланувыны огютлемектир. Дагъларның тесбихи бутюн табиий варлыкълар киби, оларның да, асий олмадан, иляхий къанунгъа боюн эгювлери я да биз анъламагъан бир тильнен Аллаһны анъып, тесбих этиювлери шеклинде анълашила билир).
80. Онъа, дженк сыкъынтыларынъыздан сизни къорчалавы ичюн зырх япмакъны огretтик. Артыкъ шукюр этеджексинъизми?
81. Сулейманның эмрине де къасыргъа (киби эскен) рузгярны бердик; оның эмринен ичинде берекетлер яраткъан еримизге дөгъру эсе эди. Биз эр шейни билирмиз.
82. Шейтанлар арасындан да, оның ичюн далгычлыкъ эткен (ве инжилер чыкъаргъан) ве бундан башкъа ишлер япкъанлар бар эди. Биз оларны незарет алтында тута эдик.
83. Эййубни де (ань). О вакъытта Раббине: «Башыма бу дерт кельди. Сен мерхаметлилернинь энъ мерхаметлисисинъ», дие ялваргъан эди.
(Тефсирдэжи Бейзавийнинь айткъанына коре, Аз. Эййуб, варлыкълы ве аиле азалары чокъ бир зат эди. Эвининь йыкъылууы нетиджесинде аиле азаларындан чокъу ольди. Малымульки элинден кетти. Он йылдан зияде сюрген агъыр бир беден хасталыгъына огърады. Бутюн бу фелякетлерге бакъмадан, алындан шикает этеджек вазиетке тюшмемек ве тақдиргэ разы олувында себат этмек ичюн, вазиетини Дженаб-ы Хакъкъа арз этерек, Ондан саглыкъ ве афиет истемектен чекине эди. Ниает, къадынынъ риджасына бинаэн, анджасакъ юкъарыдаки аетте буюрылгъан сёзлер иле ялвармакънен кифаеленди).
84. Буның узерине биз, тарафымыздан бир раҳмет ве къуллыкъ эткенлер ичюн бир хатыра олмакъ узьре, оның дуасыны къабул эттик; озюнде дерт ве сыкъынты оларакъ не бар исе, кеткиздик ве онъа аиле азаларыны, айрыджа буларнен бирликте, бир къат даа бердик.
85. Исмаилни, Идрисни ве Зулькифни де (яд эт). Эписи де сабыр этиджи кимселерден эди.
86. Оларны раҳметимизге къабул эттик. Олар, акъикъатен яхшы кимселерден эдилер.
87. Зуннунны да (Юнусны да зикр эт). О опкели бир алда кечип кеткен эди; биз оны асла сыйкыштырмайджагъымызын зан эткен эди. Ниает, къаранлыкълар ичинде: «Сенден башкъа ич бир танъры ёкътыр. Сени эксикликлерден узакъ тутарым. Акъикъатен, мен залымлардан олдым!», дие ялварды.
(Зуннун – Юнус пейгъамбернинь лагъабыдыр ве «балыкъ саibi» манасынададыр. Онъа бу лагъап, оны балыкъ юткъаны ичюн берильген. Юнус (а.с.) узун бир муддет къавмыны динге давет эткен, факъат инандырамайджасына къанаат кетиререк, опкели бир алда, оларгъа токъунаджасакъ бир мусибеттен озюни къурттармакъ ичюн, оларны терк этип кеткен эди. Башкъа бир ривааетке коре, къавмына инанмагъанлары тақдирде, бир азапкъа огърайджасакъларыны бильдирген, анджасакъ олар төвбе этип, имангъа кельгенлери ичюн, бу азап юзь бермеген эди. Оларның имангъа кельгенлерinden хаберсиз олгъан Аз. Юнус, бильдирген азапның вакътында юзь бермегенини коръгенинен, озюнинъ алай этиледжесини тюшюнерек, къызышикъан бир алда, чыкъып кеткен эди. Бир геми ёлджусулыгъында, агъыр юктен геми батаяткъанда, юкюни енгилетмек ве гемини къурттармакъ ичюн чекильген къур'а нетиджесинде деньизге атламагъа меджсбур ола. Оны

ири бир балыкъ юта. Иште, бу балыкънынъ къарнында Аллаһкъа аетте ифаде буюрулгъан дуаны ята).

88. Бунынъ узерине, онынъ дуасыны къабул эттик ве оны кедерден къурттардыкъ. Иште, биз му'минлерни бойле къурттарымыз.
89. Зекерийаны да (анъ). Хатыранъдамы, о, Раббине бойле ялваргъан эди: Раббим! Мени янгъыз быракъма! Сен, варислернинъ энъ хайырлысысынъ, (эр шей сонъунда сенинъдир).
90. Биз онынъ да дуасыны къабул эттик ве онъя Яхяны бердик; къадыныны да, озю ичюн (бала дөгъурмагъя) эльверишли яптыкъ. Олар (бутюн бу пейгъамберлер), хайыр ишлеринде ярышлашыр, умют этерек ве къоркъаракъ, бизге ялварыр эдилер; олар бизге нисбетен терен сайды ичинде эдилер.
91. Ырызыны иффетнен къорчалагъан (Мерьемни де анъ). Биз онъя рухумыздан уфледик; оны ве оғълұны джумле алем ичюн бир ибret яптыкъ.
92. Ақыкъатен, бу (бутюн пейгъамберлер ве оларгъа иман эткенлер) тек бир уммет оларакъ сизинъ умметинъиздир. Мен де сизинъ Раббинъизим. Ойле исе, манъя къуллыкъ этинъ.
93. (Инсанлар) озъ араларында (дин ве девлет) ишлерининъ бирлигини боздылар. Алубки, эписи бизге дёнеджеклер.
94. Бу вазиетте эр ким му'мин оларакъ, яхшы давранышлар япса, онынъ япқыаны макъбул олур. Зира, биз оны язмакътамыз.
95. Эляк эткен бир больгемиз ичюн артыкъ (янъыдан ма'мур олмакъ) имкянсыздыр; чюнки, олар кери дёналмайджакълар.
96. Ниает, Йе'джудж ве Ме'джудж (седлери) ачылгъан ве олар эр тепеден акъып кельген вакъытта;
97. Ве акъикъий ваде (олюм, къыямет) якълашкъанынен, бирден инкяр эткенлернинъ козълери тона къояр! «Языкълар олсун бизге! (дерлер), акъикъатен биз бу вазиеттен хаберсиз экенмиз; атта биз залым кимселер экенмиз».
(94-нджи аетте яхшы давранышларда булунгъан му'минлернинъ гъайретлери бошуна кетмейджели ифаде этильди. 95-нджи аетте инкярджылықълары ве фена давранышлары себебинден, эляк олғанларнынъ аяткъа дёнмек я да тёвбе этмек инкянындан ма'рум олғанлары ичюн, артыкъ эйи давраныш ве макъбул гъайретлер косътериовден де ма'рум къалгъанлары аньлатылды. 96-нджи аттe де бу инсанларнынъ мар'умиетлерининъ, бир къыямет алямети оларакъ косътерильген Йе'джудж ве Ме'джудж седлерининъ ачылуына ве оларнынъ эр тепеден ер юзюне яйылувларына, я да -башкъа бир ёрумгъа коре- инсанларнынъ къабирлеринден чыкъувларына къадар сюреджегине ишарет этильди. 97-нджи ает исе, инкярджы ве фена яшайышлы кимселернинъ анджасъкъ садир оладжасъы эвельден бильдирильген къыяметтинъ келип чаткъаныны коръгенинен, янълыши ёлда олғанларыны аньлайджасакъларыны, фактъат артыкъ озылерини азарламакътан башкъа бир шей япалмайджасакъларыны ифаде этмекте).
98. Сиз ве Аллаһтан гъайры табынгъан шейлеринъиз джеэннем якъарлыгъысынъыз, сиз о ерге кирежексинъиз.
99. Эгер олар бирер танъры олса эдилер, о ерге (джеэннемге) кирмез эдилер. Албуки, эписи (табынгъанлар да, табынылгъанлар да) о ерде эбедий къаладжакълар.
100. О ерде оларгъа терен-терен инълемек тюшер. Кене олар о ерде (ич бир яхшы хабер) эшитмезлер.

101. Тарафымыздан озылерине гузель акъибет такъдир этильгенлерге кельгенде, иште булар джеэннемден узакъ тутулырлар.
102. Булар онынъ увултысыны дуймазлар; гонъюллерининъ истеген ниметлери ичинде эбедий къалырлар.
103. Энъ буюк дешет биле оларны къасеветлендирmez. Мелеклер оларны бойле къаршылар: Иште, бу, сизге ваде этильген (бахтлы) кунинъиздир.
104. (Тюшюн) о кунни ки, язылы кягъытларнынъ томарыны тюрер киби, кокни топлап тюрермиз. Тыпкы ильки яратмагъя башлагъанымыз киби, оны текрап о алгъя кетирирмиз. (Бу,) узеримизге алгъан бир вадемиз олды. Биз, (ваде эткенимизни) япармыз.
(Текрап о алгъя кетирмек демек, я эр шейни ёкъ этмек, яхут да ёкъ эткенден сонъ, гъайрыдан эски алына кетирмек, тирильтмектир).
105. Ант олсун, Зикрден сонъ Зебурда да: «Ер юзюне эйи къулларым варис оладжакъ», дие язгъан эдик.
(Аетте кечкен «Зикр» – Тевраттыр. Анджакъ, тевсирджилер «Зикр»нинъ левх-и маҳфуз, «Зебур»нынъ исе, Аллаh тарафындан назиль буюрулгъан бутюн китаплар ола биледжегини де анълаткъанлар.
Феналарнынъ ве феналыкъынынъ девамлы кельмейджегини, эйиликнинъ асыл, феналыкъынынъ исе, кечиджи олгъаныны, акимиетнинъ сонъунда эйлернинъ элине кечюви муакъкъакъ олгъаныны анълаткъан бу ает Ислам динининъ дюнья аяты мевзусында мусбет тюшюндожеде олгъаныны ифаде этмекте).
106. Иште бунда, (бизге) къуллыкъ эткен бир къавм ичюн бир огют бардыр.
107. (Ресулим!) Биз сени анджакъ алемлерге рахмет оларакъ ёлладыкъ.
108. Де ки: Манъя садедже сизинъ илихынъыз анджакъ тек бир Аллаh олгъаны вахий этильди. Аля мусульман олмайджакъсынызымы?
109. Эгер юз чевирир иселер, де ки: (Манъя эмир олунгъаныны) эпинъизге изаат эттим. Артыкъ сизге ваде олунгъан шей (махшерде топланаджакъ заманынъыз) якъынмы, узакъмы бильмейим.
110. Шубесиз, Аллаh сёзнинъ ачыгъыны да билир, гизли туткъанларынызыны да билир.
111. Бильмейим, бельки де о (азапнынъ кечикирилюви), сизни сынамакъ ве бир замангъа къадар сизни (имкянлардан) файдаландырмакъ ичюндири.
112. (Мұнәммәд): Раббим! (Олар акъкында) адалетинънен укюм бер. Бизим Раббимиз Рахмандыр. Сизинъ анълаткъанларынызыгъа къарши ярдымы умют этильгендир, деди.
(Мүшриклернинъ анълаткъан вазиети, гая илериде мусульманларнынъ оғърайджағызы зиллет ве магълюбиет вазиети эди. Олар, акъылларына коре, къыскъа заманда мусульманларнынъ зайыфлайджагъына, сонъра да Исламнынъ бус-бутюн ортадан къалкъаджагъына ишана эдилер. Аеттен анълашылғынан узъре, Аз. Пейгъамбер оларнынъ бу истеклерине къарши Аллаhнынъ ярдымына ишана эди. Башкъа бир ёрумгъа коре, мүшриклернинъ анълаткъан вазиетлеринден макъсат, оларнынъ Къур'анны «сихр, хаял махсұлы, үйдірма» киби васыфларнен эсасландырганлардыр. Иште, Аз. Мұнәммәд (с.а.), оларнынъ бу ботенлери къаршысында Къур'анны музaffer этмек ичюн, Аллаhқъа сығына ве Онынъ ярдымына ишана эди).

22. ЭЛЬ-ХАДЖ

Суре 78 аеттир. Тефсирджилерден чокъунынъ фикрине коре, 19-нджы аеттен итибарен 6 ает Мединеде, дигерлери Меккеде назиль олгъан.

Бу суреде хадж фаризасынынъ даа эвель Аз. Ибрахим тарафындан башлатылгъанындан ве Аз. Мұнәммәд (с.а.) тарафындан да девам эттирильгенинден баас этильгени ичюн, суреге «Хадж суреси» денильген.

Бисмиляһиrrраһмаанирраһииим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Эй, инсанлар! Раббинъизден къоркъунь! Чонки, къыямет вакътынынъ тепреми мудхиш бир шейдир!
2. Оны корыген күнүнъиз, эр эмизикли къадын эмизген баласыны унутыр, эр юқлю къадыннынъ баласы тюшер. Инсанларны да саргъош бир алда корерсинъ. Албуки, олар саргъош дегиллердир; фактат Аллаһнынъ азабы чокъ дешетлидир!
3. Инсанлардан, бильгиси олмайып, Аллаһ ақъкъында тартышмагъа киришкен ве эр инатчы шейтанға уйгъан бир такъым кисмелер бар.
(Базы тефсирджилерге коре, бу аеттеки «шайтан»нынъ манасы инқардожыларнынъ илери кельгенлери, шайтан къадар ёлдан азгъанлары да ола билир).
4. Онынъ (шайтан) ақъкъында бойле язылгъан: Ким оны ёлдаш этсе, бильсин ки, (шайтан) оны саптыраджакъ ве алевли атеш азабына сюйреклейдже.
5. Эй, инсанлар! Эгер янъыдан тирилювден шубеленсенъиз, шуны билинъ ки, биз сизни топракттан, сонъ нутфеден, сонъра алакъадан (ашлангъан йымыртадан), сонъра азалары (эвеля) беллисиз, (сонъра белли олгъан джанлы эт парчасындан) азалары вакъты иле етильген хамиледен) яраттыкъ ки, сизге (къудретимизни) косытерейик. Ве истегенимизни бельгиленген бир муддетке къадар раҳимлерде беклетирмиз; сонъ сизни бир сабий оларакъ тышары чыкъарырмыз. Сонъ куччюло чагъынъызгъа иришменъиз ичюн (сизни буюлтиримиз). Аранъыздан кимиси вефат эттер; кене аранъыздан кимиси де омюрнинъ энъ чыкъымсыз чагъына къадар кетирилир; та ки бильген бир кимсе олгъан сонъ, бир шейни бильмез алгъа кельсин. Сен ер юзюни де къуп-къуру ве олю бир алда корерсинъ; фактат биз, узерине ягъмур ягъдыргъанымызда, о къыбырданыр, къабарыр ве эр чешиттен (я да чифттен) гонъюль хошлайыджы экинлер берир.
(Аллаһ Таалая бу аетте ольгенден сонъ, текرار тирильмекни инқар эткенлерге къариши, эвеля инсан яратылышинынъ кетишшатыны бедиий бир шекильде ифаде эте. Бу ерде инсаннынъ нутфе, яни сперма алындан башлап, дюньягъа кельгенине къадар ки, бу етилювни беян этильген.
6. Чонки, Аллаһ хакъынынъ там озюдир; О, олюлерни тирильтири; кене О, эр шейге хакъкъы иле къадирдир.
7. Къыямет вакъты да келеджек; бунъа шубе ёкъ. Ве Аллаһ къабирлердеки кимселерни тирильтип турсатаджакъ.

- 8-9. Инсанлардан базысы, бир бильгиси, бир ребери ве (вахийге таянгъан) айдынлатыдьзы бир китабы олмагъаны алда, ялынъыз Аллаh ёлундан саптырмакъ ичюн, яныны эгип-букерек (кибир ве азамет ичинде), Аллаh акъкъында тартышмагъа къалкъар. Онъынъ ичюн дюньяда бир резиллик бардыр; къыямет кунюнде исе, онъа якъыдьзы азапны таттыраджакъымыз.
10. Иште бу, эвельден япъян-эткенлеринъинъ себебиндендир (денилир). Эльбетте, Аллаh къулларына акъсызлыкъ этиджи дегильдир.
11. Инсанлардан кимиси Аллаhкъя ялынъыз бир тарафтан къуллыкъ эттер. Яни: Озюне бир яхшылыкъ токъунса, бунъа пек мемнун олур, бир де мусибетке огъраса, череси деньширип (динден юзъ чевирир). О, дюньясыны да, ахиретини де гъайып эткендир. Иште бу, ап-ачыкъ зияннынъ там озюидир.
- (Бу ает динге къальбий бир инанчинен дегиль де, озюне дюньявий бир файдада кетиреджигини умют эткенлерни тенкъит эте. Бунынъ киби, тевсирлерде айтылгъанына коре, бу ает «эариб» денильген бир къабиле акъкъында назиль олгъан. Олар Мединеге иджрест эткен эдилер. Арапарындан бири бедени сагълам олгъаны, атлары гузель къулунлар бергени, къадыны тендюрюст балалар дөгъургъаны, малымулькю арткъан вакъытта, «Не яхши эттим де, шу динге кирдим! Бу саеде чокъ шейлер къазандым!», диеerek севине эди. Вазиет терсине дёнюп, бир зиянгъа огърагъанда исе, «Башыма бир такъым яманлыкълар кельди!..» киби сёзлернен динден чыкъа эди).*
12. О, Аллаhны быракъып, озюне не файдасы, не де заары токъунаджакъ шейлерге ялварыр. Бу, (хакътан) бус-бутюн узакъ олгъан сапыкълыкъынъ там озюидир.
13. О, заары файдасындан даа (акылгъа) якъын олгъан бир варлыкъка ялварыр. О (ялваргъаны), не фена бир ярдымдьзы, не фена бир досттыр!
14. Муакъкъакъ ки, Аллаh иман этип, яхши давранышларда булунгъан кимселерни земининде ирмакълар акъкъан дженнетлерге къабул эттер. Шубесиз, Аллаh истеген шейини япар.
15. Эр ким, Аллаh дюнья ве ахиретте онъа (Ресулына) асла ярдым этмейджегини зан этмекте исе, (Аллаh онъа ярдым эткенине коре) артыкъ о кимсе тавангъа бир йип атсын; (богъазына кечирсин); сонъра да (аягъыны ерден) кессин! Шимди бу кимсе бакъсын! Аджеба, ийлеси (бу япкъаны), опъке дуйгъан шейине (Аллаhнынъ Пейгъамберге ярдымына) акъикъатен мани оладжакъмы?
- (Бу ает шу манада да анълашылыр: «Эр ким Аллаhнынъ Ресулына дюнья ве ахиретте ярдым этмейджегини зан этсе, бир мердивеннен кокке чыкъсын да, Пейгъамберге кельген вахийни кессин! Буны япалмайджасагъына коре, шимди бакъсын, бакъайыкъ ийлеси, опъке дуйгъан шейге, яни Аллаhнынъ Пейгъамберге япкъан ярдымна мани ола билирми?»).*
16. Иште, бойледже биз о Къур'анны ачыкъ-сечик аетлер алында эндирилдик. Акъикъат шу ки, Аллаh истеген кимсесини хидаетке ириштирир.
17. Му'мин олгъанлар, еудий олгъанлар, саабийлер, христианлар, меджусийлер ве мушрик олгъанларгъа кельгенде, муакъкъакъ ки, Аллаh булар арасында къыямет кунюнде (айры-айры) укмини берир. Чюнки, Аллаh эр шейни акъкъы иле билиджидир.
18. Корымезинъими ки, коклерде олгъанлар ве ерде олгъанлар – кунеш, ай, йылдызылар, дагълар, тереклер, айванлар ве инсанларнынъ бир чокъу Аллаhкъя седжде этмекте; бир чокъунынъ узерине де азап хакъ олгъандыр. Аллаh кимни хор ве хакъир этсе, артыкъ оны

дегерли къыладжакъ бир кимсе ёкътыр. Шубесиз, Аллаһ истегенини япар.

(Аллаһның яратқынлары шуурлы ве шуурсыз олмакъ узьре, экиге айырыла билир. Акъыл ве шуурдан марум олгъан яратыкълар иляхий къанунларға табий оларакъ, Оны боюн эгмекте ве озъ тиллеринен (лисан-ы хал иле) Оны тензих этерек, тесбихте булунмакътадырлар. Акъыллы яратыкълар олгъан инсанларда сечюв урриети бардыр. Аллаһкъа дегиль де, баشكъа шейлерге къуллыкъ этювни усътюн коръгенлер, инсанлыкъ дегерлерини гъайып эткен олурлар ве буны оларгъа кимсе къазандыралмаз. Аетте сайылғын варлыкъларның Аллаһкъа седжде этювлеринин манасы ичюн айрыджа бакъ. Исраа, 17/44).

19. Шу эки топ, Рабблери акъкында чекишен эки душмандыр: Шимди, инкяр эткенлер ичюн, атештен бир урба бичильгендир. Оларның башлары усътюнден къайнагъан сув тёкюледжек!
20. Буныңнен къарынларының ичиндеки (азалар) ве терилери иритиледжек!
21. Бир де, олар ичюн демир къамчылар бардыр.
22. Истираптан толайы, о ерден эр чыкъмагъа истегенлеринде, о ерге кери къайтырылыштар ве: «Татынъыз бу якъыджы азапны!» (денилир).
23. Муакъкъакъ ки, Аллаһ, иман этип, яхшы давранышларда олгъанларны, земининден ирмакълар акъкъан дженнетлерге къабул этер. Булар о ерде алтын билезликлернен ве инджилернен безенирлер. О ерде киеджеклери исе, йипектир.
24. Ве олар сёзниң энъ гузелине ёнельтильген, макътавгъа ляйыкъ Аллаһның ёлuna ириширильгендирлер.
- (Тефсирджилернин чокъуна коре, аеттеки «сёзниң энъ гузели» ифадесинин манасы Келиме-и Тевхид я да Келиме-и Шеадеттір).
25. Инкяр эткенлер, Аллаһның ёлундан ве -ерли, тыштан кельген- бутюн инсанлар ичюн бир (кыбыле я да мабед) къылдыгъымыз Месджид-и Харамдан (инсанларны) четлештирмеге къалкъынлар (шуны бильмелілер ки) ким о ерде (бойле) зулум иле хакътан сапмакъ истесе, онъа аджджы азаптан таттырымыз.
26. Бир заманлар Ибрахимге Бейтуллахның ерини азырлагъан ве (онъа бойле деген эдик): Манъя ич бир шейни ортакъ тутма; таваф эткенлер, аякъта ибадет эткенлер, руку ве седждеге баргъанлар ичюн эвимизни темиз тут.
- 27-28. Инсанлар арасында хаджны илин эт ки, истер яян оларакъ, истер нидже узакъ ёлдан кельген ёргъун-аргъын девелер усътюнде, озылерине аит бир такъым файдаларны якъындан корювлери, Аллаһның озылерине рызыкъ оларакъ берген къурбанлыкъ айванлары узерине белли куньлерде Аллаһның исмини анъувлары (къурбан чалувлары ичюн) санъя (Кябеге) кельсинлер. Артыкъ ондан эм озюнъиз ашанъ, эм де ёксулгъя, факъыргъа ашатынъ.
- (Тефсирджилерге коре, аетниң биринджи джумлесинде ишарет этильген файдалар, эм дюньявий, эм де ухревийдір. Дюньявийлери, хаджның инсан узеринде мейданғъа кетирген ахлякъий тесирлеринен тиджарий ве ичтимайи файдалардыр. Ухревийлери исе, Аллаһның хошнұттығы ве Оның мұ'минлерге олгъан афу ве магъфиретидір. Мусульманларға, Аллаһның исмини анъаракъ, къурбан чалувлары эмир этильген «белли куньлер»ге «әйіам-ы нахр – къурбан чалув куньлері» денилир ки, булар – Зильхиджәде айының 10, 11 ве 12-ножи куньлеридір).

29. Соңыра кир-паслардан темизленсингелер; адакъаларыны ерине кетирсингелер ве о Эски Эвни (Кябени) таваф этсинелер.
- (Хаджыларның кир-пасларыны темизлевлери демекнин манасы – эсасен тыраш олувлары, тырнакъларыны кесювлери, къолтукъ астларыны ве къасыкъларыны темизлевлери ве умумен, бутюн бедений кирлерден арынувларыдыр. «Эски Эвни Таваф этсинелер» демек – «Кябенин этрафыны долашынлар» демектир ки, бир кере долашмагъа бир «шавт» денилир. Таваф еди шавттан ибараттирир. Булардан дөртю фарз, учю ваджиптири. Бу, хаджның руқнлеринден олгъян тавафтыр ве онъя «таваф-ы зиярет» денилир. Айрыджа, бир де «таваф-ы къудуум» ве «таваф-ы садер» бардыр ки, биринджиси, Кябеге ильки барылгъанда япылгъан къавушув тавафы, дигери де айрылгъанда япылгъан веда тавафыдыр).*
30. Вазиет бойле. Эр ким Аллаһның эмир ве ясакъларына сайгъы косытерсе, бу, Раббинъинъ къатында оның ичюн даа хайырлыдыр. (Арам олгъаны) сизге окъулгъанлардан башкъя, къалгъан айванлар сизге элял къылышынды. О алда, писликтен, пуглардан сакъының; ялан сёзден сакъының.
31. Кендисине ортакъ къошмадан, Аллаһның ханифлери (Оның бирлигини таныгъан му'минлер олунъ). Ким Аллаһкъа ортакъ къошса, санки о, коктен тюшип парчалангъан да, озюни къушлар къапкъан, яхут рузгар оны узакъ бир ерге сюйреклеген (бир шей) кибидир.
- (О алда, бу аетке коре, Аллаһкъа ортакъ къошмакъ маневий бир аишалыкътыр. Мушрик олмакъ ойле телюкелидир ки, инсанның маневий варлыгъыны парча-парча эттер; бир къасыргъа киби, оны учурымларгъа сюйреклер).*
32. Вазиет ойледир. Эр ким Аллаһның укуомлерине сайгъы косытерир исе, шубесиз, бу, къальплернинъ такъвасындандыр.
33. Оларда (къурбанлыкъ айванларда я да хадж фииллеринде), сиз ичюн белли бир муддетке къадар, бир такъым файдалар бар. Соңыра буларның бараджакъ (битеджек) ерлери, Эски Эвге (Кябеге) къадардыр.
34. Биз эр умметке -(къурбан чалмагъа уйгъун) айван джынсындан озылериине рызыкъ оларакъ бергенлеримиз узерине, Аллаһның адыны аңысынлар дие- къурбан чалмакъны керекли яптыкъ. Шимди, Иляхынъыз тек бир Иляхтыр. Ойле исе, онъя теслим олунъ. (Эй, Мұхаммед!) О ихляслы ве мутевази инсанларны мүжделе!
35. Олар ойле кимселер ки, Аллаһ аңылгъан вакъытта къальплери титрер; башларына кельгенге сабыр эттер, намаз къылар ве озылериине рызыкъ оларакъ берген шейлеримизден (Аллаһ ичюн) арджларлар.
36. Биз, ири баш айванларны да сиз ичюн Аллаһның (динининъ) ишаретлеринден (къурбан) яптыкъ. Оларда сиз ичюн хайыр бар. Шу алда олар, аякълары устьюнде тургъанда, узерлерине Аллаһның исмини аңыынъ (ве къурбан этинъ). Ян устью ерге тюшкенлеринде исе, артыкъ (джаны чыкъкъанда) олардан эм озюнъиз ашанъ, эм де итияджыны гизлеген-гизлемеген факъырларгъа ашатынъ. Иште, бу айванларны биз, шукюр этсеринъиз дие, сизинъ файдаланувынъызгъа бердик.
37. Оларның не этлери, не де къанлары Аллаһкъа етишир; фактат Онъя садедже сизинъ такъвасынъыз етишир. Сизни хидааетке ириштиргенинден толайы, Аллаһны буюк танырсынъыз дие, О, бу айванларны бойледже сизинъ файдаланманъызгъа берди. (Эй, Мұхаммед!) Гузель даврангъанларны мүжделе!
- (Бу ает, умумен, бутюн ибадетлерде яхши ниет ве ихлясның кереклигини ортагъа*

коймакъта. Аньлашила ки, ибадетлеримизде бизни Аллаһ ризасына ириши преджек темель шей, къальплеримизнинъ тақвасы, яни бу ибадетлерни, косътериштеп узакъ оларакъ, ялынъыз Аллаһ ризасы ичюн япмакъ гъайретидир. Буның киби, Аз. Пейгъамбер бир хадислеринде: «Амеллерниң къыймети анджасакъ ниетлерге коредир. Эр кеснинъ ниети не исе, элине кечеджеги де одыр», буюргъанлар).

38. Аллаһ иман эткенлерни къорчалар. Шу да муакъкъакъ ки, Аллаһ, хаин ве нанкорь олгъан эр кесни севгисинден марум этер.
39. Оларнен дженк ачылгъанларгъа (му'минлерге), зулумгъа огърагъанлары себебинен, (дженк мезвусында) изин берильди. Шубе ёкъ ки, Аллаһ оларгъа ярдымгъа мытлакъа къадирдир.
(Меккели мушириклер Аз. Пейгъамберге ве аркъадашларына, хусусен, факъыр ве кимсесиз мусульманларгъа чешит эскендже ве баскынджылыкълар япа ве бу мазлум инсанлар, Аз. Пейгъамберге келерек, вазиеттен шикямет этие эдилер. Ресулллах (с.а.) исе, даа дженк изни чыкъмагъаныны айта, шимдилук сабырлы ве къавий олувларыны огютлей эди. Абдуллах б. Аббасның риваєтине коре, юкъарыдахи аетнен ильк кере дженкке изин берильген).
40. Олар, башкъа дегиль, тек «Раббимиз Аллаһтыр» дегенлери ичюн, акъсыз ерде юртларындан чыкъарылгъан кимселердир. Эгер Аллаһ, бир къысым инсанларны (феналыкъларыны) дигер бир къысмынен деф этип, оғюни алмаса эди, мытлакъа, араларында Аллаһның исми чокъ анылгъан манастырлер, кильсeler, хавралар ве месджитлер йыкъылып кетер эди. Аллаһ озүоне (озь динине) ярдым эткенлерге муакъкъакъ суретте ярдым этер. Ич шубесиз, Аллаһ кучлюди, гъалиптири.
41. Олар (о му'минлер) ки, эгер озылерине ер юзүндө икътидар берир исек, намазны къылар, зекятны берирлер, яхшылыкъыны эмир этер ве яманлыктан узакълаштырылар. Ишлерининъ соңу Аллаһкъа барыр.
(Бу ает, хусусен, икътидарны эльде эткен мусульманларның аятында низам ве къараплыкъ кереклигини ифаде этмекте. Айрыджа намаз ве зекят вазифелерининъ аман артындан «яхшылыкъыны эмир этмек ве феналыкътан узакълаштырмакъ» вазифесине ер берилови, ичтимай ахлякъ ве низамны къорчалап, келишитирген ёлбашчыларның усътюн дегерини ифаде этмекте).
- 42-44. (Ресулым!) Эгер олар (инкярджылар) сени яланджыгъа чыкъара иселер, (шуны бильки) олардан эвель Нуһның къавмы, Аад, Семууд, Ибрахимнинъ къавмы, Луутның къавмы ве Медиен халкъы да (пейгъамберлерини) яланладылар. Муса да яланлангъан эди. Иште, мен о кяфирлерге муддет бердим, соң оларны якъаладым. Насыл олды меним оларны ред этювим (джезаландырывум)!
(Бу ерде «меним ред этювим» шеклинде терджиме этильген «Некишири»ге тефсирджилер тарафындан шу мана берильген: «Ниметни къульфетке, аятны элякетке ве ма'мурликни ёкъсуллыкъка чевирювим»).
45. Буның киби, бир чокъ мемлекет бар эди ки, о мемлекет (халкъы) зулум этмекте экен, биз оларны эляк эттик. Шимди о улькелерде диварлар, (чоккен) таванларның усътюне йыкъылыгъандыр. Нидже къулланылмаз алгъа кельен къуолар ве (бош къалгъан) буюк сарайлар бардыр.
46. (Санъа къаршы чыкъкъанлар) ич ер юзүндө долашмадылармы? Зира, долашса эдилер, эльбетте тюшюнеджек къальплери ве эшитеджек къулакълары олур эди. Амма, акъикъат шу ки, козълер корь олмаз; лякин кокреклер ичиндеки къаллар корь олур.

(Бу ает мусулмандарға кезіп долашуыны, кечміши милдетлерден къалғын харабелерни тедкъикъ этип, феналықълары себебінден ёкъ олуп кеткен милдетлернің алындан ибret алмакъны төвсие этмекте. Анджакъ, ибret алмакъ бир басирет ве ферасет шишидір. Аетте де бильдирильгени киби, асыл корылар – къальп козылерини гъайып эткенлердір; яни тарихны басиретнен тедкъикъ этип, тарихий вакъиалар узерінде тюшюніп олалмагъан, бу себептен де, кечмішилеринің япқын хаталарыны текрарлагъанлардыр).

47. (Ресулем!) Олар сенден азапның чабук кельгенини истемектелер. Аллаһ вадесіндегі асла къайтмаз. Муакъакъ ки, Раббинънің нездінде бир кунь, сиз саймакъта олгъанларыныңдан бінъ йыл кибидір.
- (Бу алда, вакъыт изафійдір. Хусусен, инсанлар вакъытының чабук кечювіни истегенлерінде, бир түрлө кечмек бильмеюви буны косытерір. Бу алда бизим эспаларымызға коре, бінъ йылдықъ вакъыт парчасы Аллаһ къатында бир кунь къадар къыскъадыр. Эсасен аеттеки «бир кунь» де Аллаһ ичюн башы ве соңыу бельгіленген бир вакъыт парчасы дегіль, соңысуздықъ сөз мевзусыдыр).*
48. Нидже улькелер бар ки, зулум этип турғанларында, оларға мухлет бердім. Соңунда оларны яқъаладым. Дёнюш ялынъыз манъадыр.
49. Де ки: Эй, инсанлар! Мен анджакъ сиз ичюн ап-ачыкъ бир тенбиеджийим.
50. Иман этип, салих амеллер ишлеген кимселер ичюн магъфирет ве бол рзықъ бар.
51. Аетлеримиз акъкъында (оларны тесирсиз япмакъ ичюн) бир-бирилерини енъеджек киби ярышъканларға кельгенде, иште булар джеэннемлидердір.
52. (Эй, Мұхаммед!) Биз сенден эвель ич бир ресул ве небий ёлламадықъ ки, о, бир истекте булуңғанда, шейтан оның истегіне илле де (бешерій арзуллар) къатмагъа къалкышмасын. Ляқин, Аллаһ шейтанның къатаджакъ шейини ёкъ этер. Соңъ, Аллаһ озы аетлерини (сөз ве мана нокътаи назарындан) сағълам оларакъ ерлештирир. Аллаһ хакъкты иле билиджидір, укюм ве икмет саибидір.
- (Бу ает пейгъамберлер де янъыла биледжегини, анджакъ Аллаһ оларны янъылувдан ве шейтанның весвесесіндегі къорчалағынаны, бойледже, пейгъамберлернің теблиғілерини къусурсыз бир шекильте япмакъ имкянына къавушкъанларыны аньлатмакъта. Бир тефсирге коре де, аеттін манасы бойледір: «... О, вахий этильгенни окъугъан вакъытта, шейтан динълегенлернің къальплерине батыл шубе ве ихтималлар кетірир»).*
53. (Аллаһ, шейтанның бойле япувына мусааде этер ки) къальплерінде хасталықъ олгъанлар ве къальpleri къаттылашкъанлар ичюн, шейтанның къошкъан шейи бир сынав (весилеси) япсын. Залымлар, акъикъатен (хакътан) олдуқъча узакъ бир айрылықъ ичиндедірлер.
54. Бир де, озылерине илим берильгенлер, оның (Къур'аның) акъикъатен Раббинъ тарафындан кельген бир керчек олгъаныны бильсиндер де, онъа инансынлар, бу саеде къальплери узур ве ишанчкъа къавушсын. Шубесиз ки, Аллаһ иман эткенлерни кесен-кес дөгъру бир ёлгъа ёнельтирир.
55. Инкяр эткенлер озылерине о saat апансыздан кельгенге, яхут да (озылери ичюн) хайырсыз бир куннин азабы кельгенге къадар, оның (Къур'ан) акъкъында эп шубе ичиндедірлер. *(Тефсирдің жаңыларынан, аетте бильдирильгендегі «апансыздан келеджек saat» олюм да*

- къыямет; кяфирлер ичюн «хайырсыз олгъан қунь» исе, мушириклерниң там бир магълубиетке оғырагъан Бедир дженеки қуню я да тенъеши олмагъан къыямет қунюдир).*
- 56. О қуню мульк Аллаһныңдыр. Инсанлар арасында укюм берир. (Бу укюм кереги) иман этип, яхшы давранышларда олгъанлар Найм дженнетлерининъ ичиндедирлер.
 - 57. Инкяр этип, аетлеримизни яланлагъанларгъа кельгенде, иште, олар ичюн алчалтыджы бир азап бардыр.
 - 58. Аллаһ ёлунда иджрет этип, сонъра ольдюрильген, яхут ольгенлерни, ич шубесиз, Аллаһ гузель бир рызыкънен рызыкъландыраджакъ. Шубесиз, Аллаһ, эбет О, рызыкъ бериджилерининъ энъ хайырлысыдыр.
 - 59. Аллаһ оларны, эр алда, мемнун оладжакъ бир ерге къояджакъ. Аллаһ, кесен-кес там бир бильги саибидир, халимдир.
 - 60. Иште, бойле. Эр ким озюне берильген эзиетниң там озюнен къаршылыкъ берир де, бундан сонъра озюне кене бир теджавуз ве зулум вакъи олса, эмин олмалыдыр ки, Аллаһ онъа мытлакъ ярдым этеджек. Акъикъатен, Аллаһ чокъ багъышлайыджы ве магъфирет этиджидир.
(Къур'ан-ы Керим чешит весилелернен багъышлавның усътюнлигини ифаде буюргъан, Аал-и Имраан суресининъ 134-нджи аетинде де корюльгени киби, афу этмекни, иман ве ахлякъ тимсали олгъан такъва саиплерининъ эсас сыфатларындан бири оларакъ къабул эткен. Анджакъ юкъарыдаки ает косътермекте ки, афу этмек, уйылувы меджбурий бир эмир дегиль. Бойледже, Къур'ан зулумгъа оғырагъан бир кимсениң бунъа къаршылыкъ бермек акъкъыны сакълы туткъан; бунынъен берабер, яманлыкъ япкъангъа, япкъаны къадарынен, къаршылыкъ бермек, яни къабаат ве джезаның мусавийлигини муафаза этмек кереклигине де, айрыджа ишарет эте).
 - 61. Бойледже, (Аллаһ акъсызлыкъка оғырагъангъа ярдым этеджек ве бунъа къадирдир). Чюнки, Аллаһ геджени қуньдюзге қыатар, қуньдюзни геджеге қыатар. Шу да муакъкъакъ ки, Аллаһ хакъкъы иле эшитиджи ве корюджидир.
 - 62. Бойледир. Чюнки, Аллаһ хакъынъ там озюдир. Ондан башкъа табынгъанлары исе, батылның там озюдир. Акъикъат шу ки, Аллаһ, эбет, О, улудыр, буюктир.
 - 63. Коръмедиңми, Аллаһ коктен ягъмур эндири ве бу саеде ер юзю ешермекте. Акъикъатен, Аллаһ чокъ лютфярдыр, (эр шейден) хабердардыр.
 - 64. Коклерде ве ерде не бар исе – Онынъдыр. Акъикъатен, Аллаһ, ялынъыз О, зенгиндир, макътавгъа ляйыкътыр.
 - 65. Коръмедиңми, Аллаһ, ердеки эшъяны ве эмрине коре, деньизде ялдагъан гемилерни сизинъ хызметинъизге берди. Кокни де, Онынъ изни олмагъандже, ер усътюне тюшювден къорчалар. Чюнки, Аллаһ инсанларгъа чокъ шефкъатлы ве чокъ мерхаметлидир.
(Куньдюз ве геджесе кок юзюни сюслеген кунеш, ай ве эсапсыз йылдызыны низам ве тертип ичинде туткъан Аллаһтыр, Онынъ кяннатта укюм сюрген къанунларыдыр, бу низам ве тертип бозулса, бир йылдыз парчасы дюньяны тоз алына кетире билир).
 - 66. О, (эвеля) сизге аят берген, сонъра сизни ольдюреджек, сонъ кене тирильтеджектир. Акъикъатен, инсан чокъ нанкорьдир.
(64-нджи аетте коклерде ве ерде мевджут бутюн эшъяның Аллаһныңкы олгъаны, яни бутюн буларның яратыджысы, саиби ве малики Аллаһ олгъаны, Онынъ, инсанның да ичинде олгъаны джанслы-джансызыз бутюн варлыкъларны, ялынъыз яратыджы дегиль, айны заманда, оларның саиби олгъаны, бутюн инджеликлерине баргъангъа къадар,

оларны идаре эткени, энъ садесинден энъ къарма-къарышыгъынадже, бутюн варлыкъ ве вакъиаларның бар олувы ве девам этюв шартларыны О азырлагъаныны, бойледже, эр шейниң Онъа мухтадж олгъаны, факъат Онынъ ич бир шейге мухтадж олмагъаны, бу себепнен, Онынъ акъикъатен макътавгъя ляйыкъ экени ифаде этильди. 65-нджи ает Дженаб-ы Хакъынъ, хусусен инсанлыкъка къарада ве денъизде темин эткен имкянлары толайысынен, оларгъа бол шефкъаты ве мерхаметини хатырлаткъандан сонъ, 66-нджы ает Аллаһынъ энъ буюк лютфи олгъан аятъа; сонъра инсанның олюм иле бирликте, энъ буюк къоркъуны дуйгъан ёкълукъка маҳкюм этильмейип, янъыдан къавуштырыладжасъ экиндже аятына ишарет этмекте ве бутюн бу икрамлар къарышысында биле, Аллаһкъа сайгъысызлыкъ косътерген инсан – артыкъ «нанкорь» оларакъ къыймет кесиле).

67. Биз эр бир умметке тадбикъ этеяткъанлары бир ибадет тарзы косътердик. Ойле исе, олар (эхл-и китап) бу иште сеннен чекишмесинлер. Сен Раббинье давет эт. Зира, сен, акъикъатен дос-догъру бир ёлдасынъ.
68. Эгер сеннен мунакъашагъа ве давалашмагъа киришселир: «Аллаһ япқыанынъызын пек яхши биле», де.
69. Аллаһ къиямет кунюнде, ихтиляф этеяткъан мевзуларынъызгъа даир аранъызда укюм береджек.
70. Бильмезмисинъ ки, Аллаһ, ерде ве кокте не бар исе билир? Бу, бир китапта (левх-и мағфузда) меджуттыр. Бу (эшъя ве вакъиаларның бильгисине саип олмакъ), Аллаһ ичюн чокъ къолайдыр.
71. Олар, Аллаһны быракъып, Аллаһ оларгъа ич бир делиль эндиремегени, озылерининъ биле, акъкында бильги саиби олмагъан шейлерге табынмакъталар. залымларның ич ярдымджысы ёкътыр.
72. Аетлеримиз ачыкъ-ачыкъ озылерине окъулгъанда, кяфирлернинъ суратларында хошнугъызылкъ сезерсинъ. Олар, озылерине аетлеримизни окъугъанларның не ерде исе, усътлерине бастырылар. Де ки: Сизге бундан (бу опъке ве узурсызылгыныздан) даа фенасыны бильдирейимми? Джәэннем! Аллаһ, оны кяфирлерге (джеза оларакъ) бильдирди. О, не фена сонъдыр!
73. Эй, инсанлар! (Сизге) бир мисаль берильди; шимди оны динъленъ: Аллаһны быракъып да, ялваргъанларынъыз (табынгъанларынъыз) бунынъ ичюн бир ерге топлансалар биле, бир синекни дахи яраталмазлар. Синек олардан бир шей къапса, буны ондан къайтарып да алалмазлар. Истеген де аджиз, озюнден истенильген де!
(Корюльгени киби, бу ает джасишлие деврининъ путперест арапларына, табынгъан путлары бир чибинден биле аджиз олгъаныны ифаде эте. Акъикъатен, синек чокъ зайыф бир барлыкъ олмакънен берабер, кене де бир джансызыр ве бир иши япмагъа кучю бардыр. Иште, ает бир синектен биле, озюни къорчалап оламагъан джансызыр путларгъа дуа ве ибадет этип, олардан ярдым беклеген джасишлие деври арапларының бу арекетлериндеки сачмалавны чокъ гузель бир мисальнен ортагъа къоя, синек ве путларның аджиз олгъаны киби, бу аджиз путларны Аллаһкъа ортакъ къошып, оларгъа дуа эткен, олардан бир шейлер беклегенлернинъ де, аджиз олгъанлары бильдирлие).
74. Олар, (бу аджиз путларны Аллаһкъа ортакъ къошмакъ суретинен) Аллаһынъ къадрини хакъкъы иле билалмадылар. Ич шубесиз, Аллаһ чокъ къуветлидир, чокъ усътюндир.

75. Аллаh мелеклерден де эльчилер сечер, инсанлардан да. Шубесиз, Аллаh эшитиджидир, корюджидир.
76. Оларның оглериндекини де, артларындақини де (япқынларыны да, япаджакъларыны да) билир. Бутюн ишлер Аллаhкъа дёндюрилир.
77. Эй, иман эткенлер! Руку этинъ; седждеге барынъ; Раббинъизге ибадет этинъ; хайыр ишленъ ки, къуртулышқа ириширсинъиз.
78. Аллаh оғырунда, хакъкыны беререк, джихад этинъ. О, сизни сечти; дин хусусында устыюнъизге ич бир зорлық юклемеди; бабанъыз Ибрахимнинъ дининде (де бойле эди). Пейгъамбернинъ сизге шаат олувы, сизинъ де инсанларға шаат оловының ичюн, О, истер даа эвель (кељген китапларда), истер бунда (Къур'анда) сизге «мусульманлар» адыны берди. Ойле исе, намазны къылынъ; зекятни беринъ ве Аллаhкъа сым-сыкъы сарылынъ. О, сизинъ мевлянъыздыр. Не гузель мевляддыр, не гузель ярдымджыдыр! (*Исламда инсанның табиатына терс, яратылышыны зорлагъан ич бир кучлик ёкъ. Ибадет ве вазифелерде бир азимет (яни нормал шартлардаки умумий укционинъ) янында, бир де рухсем яни узюр себебинен, къолайлық бар. Айрыджа, гунахлар ичюн төвбе, кеффарет ве башкъа къуртулыш ве арынув ёллары ачып къоюлгъан*).

23. ЭЛЬ-МУ'МИНУУН

118 ает олуп, Меккеде назиль олгъан. Хусусен, ильк аетлеринде къуртулышқа иришкен му'минлернинъ ибадетлерinden, ахлякъий яшайышларындан ве наиль оладжакъ ухревий ниметлеринден баас этильгени ичюн, суре «Эль-Му'минуун» адыны алгъан. Бунынъ киби, Абдулла б. Аббасдан риваает этильген бир хадисте Аз. Пейгъамбер (с.а.) бу аетлернинъ назиль оловына: («Манъа он ает эндики, вазиети буларгъа уйгъан – дженнетке кирежек», буюрды ве бу суренинъ ильк он аетини окъуды.

Бисмиляхиరраھماانیررھا (Рахман ве раҳим олгъан Аллаhның адынен).

1. Акъикъатен, му'минлер къуртулышқа иришкендир;
2. Олар ки, намазларында къоркъу ве тевазу ичиндедирлер;
3. Олар ки, бош ве файдасыз шейлерден юзъ чевирирлер;
4. Олар ки, зекятны берирлер;
5. Ве олар ки, иффетлерини къорчаларлар;
6. Анджакъ, зевджелери ве эллери алтында олгъан (джариелери) истисна. (Буларнен алякъалардан толайы) азарлангъан дегиллердир.
7. О алда, ким бундан башкъасына бармакъ истер исе, иште булар, адден ашкъан кимселердир.
8. Кене олар (о му'минлер) ки, эманетлерине ве ахтларына риает этерлер;
9. Ве олар ки, намазларына девам этерлер.
10. Иште, асыл булар варис оладжакълар;
11. (Эбет) Фирдевске варис олгъан бу кимселер о ерде эбедий къалыджылардыр.

12. Ант олсун, биз инсанны сюзюльген бир чамурдан яраттыкъ.
13. Соңы оны сагълам бир ерде нутфе алына кетирдик.
14. Соңы нутфени алакъя (ашлангъан йымырта) яптыкъ. Артындан алакъянаны бир парчачыкъ эт алына кетирдик; бу бир парчачыкъ этни кемиклерге (скелетке) чевирдик; бу кемиклерни этнен къапладыкъ. Соңра оны, башкъя бир яратышнен, инсан алына кетирдик. Япып-яраткъанларның энъ гузели Аллаһ пек юджедир.
15. Соңы, муакъкъякъ ки сиз, бунынъ артындан, эльбетте оледжексинъиз.
16. Соңра да, шубесиз, сизлер къыямет кунюнде текrar тирильтиледжексинъиз.
17. Ант олсун, биз сизинъ усьтюнъизде еди ёл яраттыкъ. Биз яратувдан хаберсиз дегильмиз. (*Тефсирдэжислернинъ чокъу аеттеки «еди ёл»ны еди кок оларакъ ёрумлагъанлар. Хамди Языр исе, бу еди ёлдан инсанның еди идрек ёлunu аньлагъаныны, буларның да: корюв, эшиитюв, татув, къоқълав ве токъунувдан ибарет беш дүйгүнен акыл ве вахий ёллары олгъаныны илери сюре*).
18. Коктен уйгъун бир ольчюде ягъмур эндирип, оны ерде токътаттыкъ. Бизим оны кеткизмеге де, эльбетте кучюмиз етер.
(Ягъмурның ерде токътавы джсанлылар ичюн буюк бир ниметтир. Шаёт ер ягъмур сувины туттмайып, олгъаны киби тюпке эндирсе я да бу сувлар сель алында бус-бутюн акып кетсе, джсанлылар ягъмурның аяттий файдаларындан маҳрум къалгъаны киби, эрозиядан корюльгени узьре, ягъмур базан заарлы да ола билир. «Ягъмур сувиның ерде турувы»ндан – сувиның ер астында топланувы да аньлашила билир ки, бу да джсанлылар ичюн Аллаһның бир лютфидир. Чюнки, ералты сувлары, истер табий оларакъ къайнамакъ, истер инсан эмегинен юзеге чыкъарылмакъ суретинен, файдалы алға келир. Аетте де, ифаде этильгени киби, Аллаһ Тааля джсанлылар ичюн бу къадар файдалы олгъан ягъмурны кеткизмеге, яни ягъдырымамағы я да ягъыдырса биле, файдасыз япмагы къадирдир. Бу исе, истер инсан, истер дигер джсанлылар ичюн энъ буюк заардыр. Буның киби, сема шимдиге къадар билингенлер арасында ягъмур адисесининъ джеръян эткен ялынъыз планета – дюньямыздыр. Бир ан дюньямызда бир ягъмур ниметининъ ортадан къалдырылгъаныны тюшюнеджек олсакъ, аетте де бильдирильгени киби, Юдже Аллаһ бунъа къадирдир, о вакътында дюньяның бутюн дегерини ве манасыны джойғаныны аньлармыз. Чюнки, дюньягъа дегер ве мана къазандыргъан шей – аяттыр. Сув исе, ашагыыдаки аетлерден де аньлашиладжасыз узьре, аятның менбасыдыр).
19. Бойледже, онынъ (ягъмурның) саесинде сизинъ файданызыгъа хурма багъчалары ве юзюм багълары мейдангъа кетирдик. Буларда сиз ичюн бир чокъ мейвалар бар ве сиз олардан ашарсынъыз.
20. Туур-и Синаада етишкен бир терек даа мейдангъа кетирдик ки, бу терек эм ягъ, эм де ашагъанларының отьмегине къошаджакъ (зейтун) берир.
21. Айванларда сиз ичюн, эльбетте ибretлер бардыр. Оларның къарынларындақинден (сютлеринден) сизге ичирирмиз. Оларда сиз ичюн бир чокъ файдалар даа бар; этлеринден де ашарсынъыз.
22. Оларның усьтюнде ве гемилерде кезерсинъиз.
23. Ант олсун ки, Нухны къавмына ёлладыкъ ве О: Эй, къавым! Аллаһкъа къуллыкъ этинъ. Сиз ичюн Ондан башкъя бир танъры ёкъ. Аля сакъынмазсынъызмы? деди.

24. Буның узерине, къавмының инкярджы илери кельгенлери бойле дедилер: «Бу, тыпкы сизинь киби, бир бешер олмакътан башкъа бир шей дегиль. Сизге усътион ве хаким олмакъ истей. Эгер Аллан (Пейгъамбер ёлламакъ) истесе эди, муакъкъақ ки, мелеклер ёллар эди. Биз кечмиштеки аталарымыздан бойле бир шей эшиитмедик».
25. «Бу, ялынъыз озюнде делилик олгъан бир кимседир. Ойле исе, бир муддетке къадар онъа къатланып бекленъиз, бакъайыкъ».
26. (Нух.) Рabbim! деди. Мени яланлагъанларына къаршы манъа ярдым эт!
27. Буның узерине онъа бойле вахий эттик: Козылеримизниң огюнде (муафазамыз алтында) ве бильдирдигимиз шекильде гемини яса. Бизим эмримиз келип де, сувлар джошуп, юкселмеге башлагъанынен, эр джыныстан чифтлер алында эки дане ве бир де араларындан даа эвель озы алейхинде укюм берильгенлерден гъайры, аиленъни гемиге ал. Зулум эткенлер акъкъында манъа ич ялварма! Зира, олар кесен-кес бөгъуладжакълар.
28. Сен, янынъдакилернен бирликте, гемиге ерлешкенинъде: «Бизни залымлар топлулыгъындан къуртартған Аллаһкъа хамд олсун», де.
29. Ве де ки: Рabbim! Мени берекетли бир ерге эндир. Сен ерлештириджилерниң энъ хайырлысысынъ.
30. Шубесиз, бунда (Нuh ве къавмының башындан кечкенлерде) бир такъым ибretлер бар. Акъкъатен, биз (къулларымызын бойле) сынармыз.
31. Соң, оларның артындан бир башкъа несиль мейдангъа кетирдик.
32. Олар арасындан озылерине: «Аллаһкъа къуллыкъ этинъ. Сизинъ Ондан башкъа бир танъырыныз ёкътыр. Аля Аллаhtан къоркъмазсынъызмы?» (даветини етиштирген) бир пейгъамбер ёлладыкъ.
- (*Бу аетте озюнинъ ве къавмының ады берильмеген бу пейгъамбер, базы тефсирджилерге коре, нууд (а.с.) я да Салих (а.с.)тир.*)
33. Оның къавмындан, къафир олуп, ахиретке къавушмакъыны инкяр эткен ве дюнья аятында озылерине ферах бердигимиз варлыкълы адамлар: «Бу, дедилер, садедже сизинь киби бир инсандыр; сизинь ашагъанынъыздан ашар, сизинь ичкенинъизден ичер».
34. «Акъкъатен, сизинь киби бир бешерге итаат этсенъиз, эр алда зиян корерсинъиз».
35. «Сизге, ольген, топракъ ве кемик алына кельгенинъизде, мытлакъа сизинь (къабирден) чыкъарыладжагъынъызын ваде этильмектеми?».
36. «Бу сизге ваде олунгъан (ольгенден соң гъайрыдан тирильмек, акъкъатлыкътан) чокъ узакъ!»
37. «Аят, шу дюнья аятымздан ибараттири. (Кимимиз) олюрмиз, (кимимиз) яшармыз; бир даа тирильтиледжек де дегильмиз».
38. «Бу адам, садедже Аллаh акъкъында ялан уйдыргъан бир кимседир; биз онъа инанмаймыз».
39. О пейгъамбер: Рabbim! деди, мени яланлагъанларына къаршылыкъ, манъа ярдымдожы ол!
40. Аллаh бойле буюрды: Пек якъында олар мытлакъа пешман оладжакълар!
41. Буның киби, юзы берюви къачынылмаз къоркъунч бир сес якъалай къойды оларны! Озылерини аман сель чёплюгине чевирдик. Залымлар топлулыгъының джаны джеэннемге!
42. Соң, оларның артындан, башкъа несиiller кетирдик.

43. Ич бир уммет, эджелини не огге ала билир, не де арткъя чеке билир.
44. Сонъра биз арды-ардындан пейгъамберлеримизни ёлладыкъ. Эр анги бир умметке пейгъамберлеринин кельген эр дефасында, олар бу пейгъамберни яланладылар; биз де оларны бир-бири артындан ёкъ эттик ве оларны ибret икяелерине чевиридик. Артыкъ иман этмеген къавмнынъ джаны джеэннемге!
- 45-46. Сонъра аетлеримизнен ве ап-ачыкъ бир ферман иле Муса ве къардашы Харунны Фыравунгъа ве илери кельгенлерине ёлладыкъ. Олар исе, кибреге къапылдылар. Ве буюклик таслагъян бир къавм олдылар.
47. Бу себептен, дедилер ки: Къавмлары бизге хызметкярлыкъ этеркен, биз киби бу эки адамгъя инанырымызы?
48. Бойледже, оларны яланладылар ве бу себепнен, эляк этильгенлерден олдылар.
(47-нджи ает, инкярджыларнынъ умумиетле ичине тюшкен бир хатаны ортагъа къоймакъта: Акъикъатен, олар инсангъа, ялынъыз бу дюньядаки мевкъине, топлум ичиндеки позициягъа коре дегер берирлер. Оларнынъ инсан акъкъында муим дегер ольчулери макъам ве мевкъидир. Бойледже, олар шахсен инсангъа, онынъ тюшюнджеесининъ ве инанчынынъ кейфиетине, саип олгъан ахлякъий ве инсаний фазилетлерине къыйимет кесмезлер. 48-нджи ает бизге косътермекте ки, инкярджыларнынъ бу янълыши дегер ольчулерине эсасланаракъ, пейгъамбер акъкъында берген укюмлери, къачынылмаз оларакъ, оларны фелякетке алып барыр).
49. Ант олсун, биз Мусагъя, бельки олар ёлгъа келирлер дие, Китапны бердик.
(Тефсирджи Земахшерийге коре, аетте «олар» замири иле бильдириледжек мана, Фыравун ве эшраф тақымы олмайып, Аз. Муса иле Фелестинден Мысырғъа кочкен Исраил огъулларыдыр. Зира, Китап, яни Теврат, Фыравун ве адамларынынъ богъулувларындан соң вахий этильген).
50. Мерьем огълуны ве анасыны да (къудретимизге) бир алямет яптыкъ; оларны, ерлешүовге эльверишли, сувы олгъан бир тепеге ерлештиридик.
51. «Эй, Пейгъамбер! Темиз шейлерден ашанъ, гузель ишлер япынъ. Мен сизинъ япкъанларынъызын хакъкъы иле бильмектем».
(Пейгъамберлерге ве оларнынъ соңкиси олгъан Аз. Мұнамедге ёнельтильген бу хитаптан, инкярджылар къанаатлерининъ аксине, пейгъамберлер де, бирер инсан олгъаны ве олар ичюн, Аллаһнынъ любти олгъан гузель ве элял рыхыкълардан файдаланувлары бир къусур олмагъаныны, энъ муими ве оларға яраишкъаны яхши давранышларда олмакъ, Аллаһқъа энъ гузель шекильде къуллыкъ этмек олгъаны аңлашилмакъта).
52. «Шубесиз, бу (инсанлар) тек бир уммет оларакъ, сизинъ умметинъиздир; мен де сизинъ Раббинъизим. Ойле исе, менден сакъынынъ» (денильди).
53. Лякин, инсанлар озь араларындаки ишлерини парча-парча больдилер. Эр топ озылеринде олгъан (фикр ве арекет) иле севинип, гъурурланмакъта.
54. Шимди сен оларны бир замангъа къадар гъафлет ве сапыкълыкъларынен юзь-юзьге къалдыр!
- 55-56. Беллейлерми ки, оларға бердигимиз сервет ве огъулларнен оларға файдалар япмакъ ичюн гъайрет этмектемиз? Ёкъ, олар ишнинъ фаркъына баралмайлар.
57. Рабблерине олгъан сайгъыдан толайы, феналыкътан сакъынгъанлар;

58. Рабблерининъ аетлерине инангъанлар;
59. Рабблерине ортакъ къошмагъанлар;
60. Ве Рабблерине дёнеджеклери ичюн, япаяткъан ишлерини къальплери титреерек япкъанлар;
61. Иште, олар яхшылыкъларгъа чапышыр ве яхшылыкъ ичюн ярышырлар.
62. Биз ич кимсени кучюниң еткениндөн башкъасынен вазифедар япмамыз. Нездимизде хакъны сёйлеген бир китап бардыр ве олар акъсызлыкъка огъратылмазлар.
63. Ёкъ, оларның (о инкярджыларның) къальплери бу хусуста джеалет ичиндедир. Айрыджа, оларның бундан (бу ширк ве инкярджылыкъларындан) башкъа, бир такым (фена) ишлери бардыр ки, олар бу ишлерни япа берирлер.
64. Энъ соңунда, ферах ве боллукъ ичинде олгъанларыны сыкъынтыгъа (я да азапкъа) огъраткъанымызда, бакъарсынъ ки, олар феръяд къопарырлар.
65. Бошуна сыйланмань бугунь! Зира, бизден ярдым коралмайджакъсынъыз!
- 66-67. Чюнки, аетлерим сизге окъулыр эди де, сиз, бунъа къаршы кибирленерек, аркъанъызын чевирир, геджелейин (Кябенинъ этрафында топланаракъ) сандыракълай эдинъиз.
68. Олар бу сёзни (Къур'анны) ич тюшүнмединерми? Ёкъса, оларгъа даа эвель кечмиштеки аталарына кельмеген бир шей кельдими?
69. Ёкъса, Пейгъамберлерини аля танымадылар да, бу себептен, оны инкяр этелерми?
70. Ёкъса, онда бир делилик олгъаныны сёйлемектелерми? Ёкъ; о, озълерине акъикъатны кетиргендир, оларның чокъу исе хакътан хошланмамакъталар.
(Бу аетлер косътермекте ки, инкярджыларның Къур'ангъа сырт чевирювлери ве Аз. Мұнәммәднинъ пейгъамберлигини къабул этмеювани ич бир акълы себепке таянмамакъта. Зира, олар Къур'ан узеринде етерли тюшүнген эдилер; я да энъ аздан, етерли тюшүнмек фырсатыны тапкъан эдилер. Айрыджа, Аз. Мұнәммәд (с.а.)нинъ теблигъи, меселя атапары Аз. Исламнинъ теблигъининъ бир девамы эди; яни олар, Хакъ Динни бус-бутюн танымагъан дегиль эдилер. Ресулллахның дюрюст ве ишаныладжасақ бир инсан олгъаныны пек аля биле эдилер; акъыллы ве зеки олгъанындан да, шубелери ёкъ эди. Бунынъен берабер, кене де инанмай эдилер, чюнки хакътан, яни догърулыкътан, акъикъаттан ве дюрюстликтен хошланмай эдилер. Озълери хакъкъа уяджасақ ерде, хакъны озъ арзу-истеклерине үйдурмагъа къалкъыша эдилер).
71. Эгер хакъ, оларның фена арзу ве истеклерине үйса эди, мытлакъа коклер ве ернен буларда олгъанлар, бозулып кетер эди. Ёкъ, биз оларгъа шан ве шерефлерини кетирдик; фактат олар озъ шерефлерине аркъа чевирдилер.
(Тефсирдүйнинъ чокъуна коре, аеттеки шан ве шерефининъ манасы бунъа весиле олгъан Къур'андыр. Бунынъ киби, Исламдан эвель арапларның акимиеттери ярымаданың сыйырларыны ашмағъан вакъытта, Къур'ан-ы Керим ве бу Юджес китап озюне энген Аз. Мұнәммәд, бу миллетнинъ адыны эбедийлештирмекнен къалмаган, айрыджа Къур'ан ёлунан къоюлгъан пек чокъ милдеттерни де, джисаннинъ энъ буюк умметтеринден бири олмакъ шерифине къавуштыргъан).
72. (Ресулым!) Ёкъса, сен олардан бир акъ истемектесинъми? Раббинъинъ береджеги даа хайырлыдыр. О, рызыкты бериджилеринъ энъ хайырлысыдыр.
73. Акъикъат шу ки, сен оларны догъру бир ёлгъа чагъырмакътасынъ.
74. Ахиретке инанмагъанлар исе, исарнен ёлдан чыкъмакъталар.

75. Эгер оларны аджып да, ичлеринде олгъан сыйкынтыларыны кеткизсе эдик, яхшыджа сокъурлашаракъ, адден ашууда тирелир эдилер.
76. Ант олсун, биз оларны сыйкынтыгъя къойдыкъ да, кене Рабблерине боюн эгмединдер, ялварув ве якъарувда да булунмайлар.
77. Энъ сонъунда, узерлерине азабы чокъ шиддетли бир къапу ачкъан вакътымызда, бир де бакъарсынъ ки, олар о ерде шашмалап ве умутсиз къалгъанлардыр!
78. О, сиз ичюн къулакъларны, козълерни ве гонъюлларни яраткъандыр. Не де аз шукюр этесинъиз!
79. Ве О, сизни ер юзүнде яратып чокълаштыргъандыр. Тек Онынъ узурында топланаджакъсынъыз.
80. Ве О, яшатыдже ве ольдюриджидир; гедженинъ ве куньдюзнинъ денъишюви Онынъ эсеридир. Аля акълынъызын ишлетмезсинъизми!
81. Бунъа рагъмен, олар эвелькилер дегени киби дедилер.
82. Дедилер ки: Акъикъатен, биз олюп де, бир топракъ ве кемик обасы алына кельгенде, мытлакъя янъыдан тирильтиледжекмиз, ойлеми?
83. Акъикъатен, истер бизге, истер даа эвельки аталарымызгъа, бойле бир вадеде булунылды; (факъат) бу кечмиштекилернина масалларындан башкъа бир шей дегиль!
84. (Ресулим!) Де ки: Эгер биле исенъиз (сёйленъ бакъайыкъ), бу дюнья ве онда булунгъанлар кимге аиттир?
85. «Аллаһкъа аиттир», дейджеклер. Ойле исе, сиз ич тюшюнип-ташынмазсынъызмы! де.
86. Еди къат коклернина Рабби, азаметли Аршнынъ Рабби ким? дие сора.
87. «(Булар да) Аллаһнынъдыр», дейджеклер. О алда, сиз Аллаһтан къоркъмазсынъызмы! де.
88. Эгер биле исенъиз (сёйленъ), эр шейни мелекууту (мулькиети ве идареси) озъ элинде олгъан, озю эр шейни къорчалап-къоллагъан, факъат козю къорчаланмагъан (бунъа мухтадж олмагъан) ким? дие сора.
89. «(Буларнынъ эписи) Аллаһнынъдыр», дейджеклер. Ойле исе, насыл олуп да, тылсымгъа къапыласынъыз? де.
(Бу аетлерден ачыкъ анълашилгъанына коре, джахилие деврининъ арапларынен, оларнынъ къалымтылары олгъан инат мушриклер, эсасен Аллаһнынъ барлыгъына ве Онынъ кяннат узериндеңеки акимиети ве тасарруфына инана эдилер. Бунынънен берабер, 83-нджи аеттен анълашилгъанына коре, Аз. Мұннамеддинъ рисалетине, онынъ теблигъ эткен Ислам динине ве Къур'ан-ы Керимге инанмай эдилер. Айрымда, 82-нджи аетте беян этильгени киби, хусусен, ольгенден сонъ, текرار тирильмекни яни ахирет кунюни къабул этмей эдилер).
90. Догъұрыс, биз оларға акъикъатны кетирдик; олар исе, акъикъатен яланджы эдилер.
91. Аллаһ әвляттән эдинмегендир; Онынънен берабер ич бир танъры да ёкътыр. Аск такъдирде, эр танъры озюнина яраткъаныны ёнельтири ве идаре эттер ве мытлакъя олардан бири дигеринден устыюн келир эди. Аллаһ, оларнынъ (мушриклерни) якъыштыргъан шейлеринден узакътыр.
(Корюльгени киби, бу аетнен бирден зияде танъры инанчы, кяннатнынъ яратылышы ве чалышуындаки тертипке терс олгъаны ортагъа чыкъа. Бунъа коре, кяннатнынъ барлыкъ ве тертибиндеңеки мукемеллик, Аллаһнынъ барлыгъы ве бирлигининъ бир ифадеси ве делилидир).

92. Аллаh гъайбны да, шеадетни де билиджидир. О, мушриклернинъ ортакъ къошкъан шейлеринден чокъ юдже ве узакътыр.
(Гъайб ве шеадет, эки айры бильги мейданыны ифаде эттер. Гъайб мейданына киръген малюмат, акъыл ве дуйгъу азаларынынъ идрак күчюни ашкъан, анджасакъ бир къысым къабилеметлернинъ бир ольчюде сезе бильгенлери, бунынънен берабер, энъ догъру бир шекильде вахий ёлунен бизге келип еткен бильгилердир. Эсасен гъайб мейданы, бильгиден зияде, бир иман мейданыдыр. Бунынъ киби, Бакъара суресининъ башында да ишарет этильгени киби, «Ааментту» де ифадесини тапкъан иман эсаслары акъкъындаки бильгилеримиз – бу чешит бильгилердир.
Шеадет исе, гъайбнынъ аксине, теджрибе ве мушиааде саасына киръген дуйгъулар – алем иле бу алемге айт эшья ве вакъиаларны ифаде эттер).
- 93-94. (Ресулым!) Де ки: «Раббим! Эгер оларгъа ёнельтильген техдитни (дюньявий сыйкынтыны ве ухревий азапны) мытлакъа манъа косытереджек исенъ, бу вазиетте мени залымлар топлулыгъы ичинде булундырма, Раббим!»
95. Биз, оларгъа ёнельткен техдидимизни санъа косытермеге, эльбетте ки къадирмиз.
96. Сен феналыкъыны энъ гузель бир шекильде узакълаштыр. Биз оларнынъ якъыштыргъан шейини чокъ яхшы бильмектемиз.
97. Ве де ки: Раббим! Шейтанларнынъ весвеселеринден санъа сыйгынырым!
98. Оларнынъ янымда булунувларындан да, санъа сыйгынырым, Раббим!
99. Ниаёт, олардан (мушриклерден) бирине олюм келип чаткъанда: «Раббим! дер, мени кери къайтар!»;
100. «Та ки, бошуна кечирдигим дюньяда яхшы иш (ве арекетлер) япайым». Ёкъ! Онынъ сёйлеген бу сёз (бош) лафтан ибарттири. Оларнынъ артында исе, гъайрыдан тириледжек куньлерине къадар (сюрген) бир берзах бардыр.
(Лугъатта «мани» манасына кельген «берзах», олюм иле башлап, гъайрыдан тирильмеге къадар кечкен вакъытны ифаде этиджи диний бир терминдир).
101. Суургъа уфюрильген вакъытта, артыкъ араларында акърабалыкъ багълары къалмагъандыр; бир-бирилерини де къыдырып сорамазлар.
102. Артыкъ кимлернинъ (савап) ольчюлери агъыр басса, иште асыл булар къуртулышкъа иришкенлердир.
103. Кимлернинъ де ольчюлери енгиль кельсе, артыкъ булар да, озылерине языкъ эткендирлер; (чонки, олар) эбедий джеэннемдедирлер.
104. Атеш юзылерини якъар; о ерде суратлары чиркин ве кулюнчили бир алда булунырлар.
(Аллаh Таалая буюк бир нимет олгъян дюнья аятыны ширкнен, инкярдожылыкъунен ве феналыкълар ишлиерек кечиргенден соң, олюмнинъ дешети къаришысында, иши-иштен кечкенинен, уянгъан, анджасакъ джеэннем азабына огъравдан къуртулалмагъан бедбаҳтларгъа о заман ёнельтеджек хитабыны ве оларнынъ аджизликлерини ве итирафларыны бойле ифаде буюрыр:)
105. Сизге аетлерим окъуна эди де, сиз оларны яланлай единъиз дегильми?
106. Дерлер ки: Раббимиз! Ёлдан азгъанлыгъымыз бизни енъди; биз бир сапыкълар топлулыгъы эдик.
107. Раббимиз! Бизни бу ерден чыкъар. Эгер бир даа (япъянларымызгъа) дёнсек, артыкъ белли ки, биз залым инсанлармыз.

108. Буюрып ки: Алчалдыкъча алчалыныз о ерде! Манъа къаршы къонушманызыз артыкъ!
109. Зира, къулларымдан бир топу: Раббимиз! Биз иман эттик; ойле исе, бизни афу эт; бизни аджы; сен, мерхаметлилернинъ энъ эйисисинъ, деген эдилер.
110. Иште, сиз оларны алайтъа алдынызыз; сонъунда олар (илем алай этювинъиз), сизге мени яд этмекни унуттырды, сиз оларгъа куле единъиз.
111. Бугунь мен оларгъа сабыр эткенлерининъ акъкъыны бердим; олар акъикъатен муратларына иришкенлердир.
112. (Аллаh инкярджыларгъа:) «Ер юзюнде къач йыл къалдынызыз?», дие сорар.
113. «Бир кунъ я да куннинъ бир къысмы къадар къалдыкъ. Иште, сайгъанлардан сора», дедилер.
114. Буюрып: Садедже аз бир муддет къалдынызыз; кешке сиз (буны) бильген олса единъиз!
115. Сизни садедже бошуна яраттыкъ ве сиз акъикъатен узурымызгъа кери кетирильмейджексинъиз сандынызымы?

(Аеттен де аньлашылғанына коре, дюньядаки, бутюн джсанлылар арасында вазифе ве месулиет ташыгъан екяне варлыкъ инсандыр. Эсасен инсан аятыны манаалы япқан, онъа дегер къаткъан темель хусусиет, инсаннынъ бир вазифе ве месулиет варлыгъы олгъаныдыр. Бу себепле, вазифелерини беджермеген ве месулиетсиз бир аят кечирген инсанлар, акъикъий манада, инсанлыкъ дегерини джояялар. Бу дюньяда бир къысым инсанлар инсанлыкъкъа керек вазифелерни джойгъан ве буларнынъ месулиетinden къуртулгъан ола билирлер. Анджакъ, юкъарыдаки ает ачыкъ косътере ки, иляхий месулиетликтен къуртулмакъ ве Аллаh узурында эсан берюведен къачмакъ ич кимсе ичюн мумкюн дегиль. Бунынъ аксини тюшюнмек, ахлякъ низамыны ве бу низамынъ темели олгъан мутлакъ адалетни инкяр этювге алып барыр).

116. Мутлакъ хаким ве хакъ олгъан Аллаh чокъ юджедир. Ондан башкъа танъры ёкътыр. О, юдже Аршнынъ саидидир.
117. Эр ким Аллаh илем бирликте дигер бир танърыгъа табынса, -ки, бу хусуснен багълы ич бир делили ёкътыр- о кимсенинъ эсабы анджакъ Раббининъ нездиндердир. Шу ери муакъкъакъ ки, кяфирлер къуртулышкъа иришмезлер.
118. (Ресулым!) Де ки: Багъышла ве мерхамет эт, Раббим! Сен мерхаметлилернинъ энъ эйисисинъ.

24. ЭН-НУУР

64 аеттен ибарат бу суре Мединеде назиль олгъан. «Нуур аети» дие билинген 35-нджи аетте Аллаhнынъ коклерни ве ерни айдынлаткъан нурындан баас этильгени ичюн, «Нуур суреси» адыны алгъян.

Бисмиляхи ррахмаани رحيم (Рахман ве раЫим олгъан Аллаhнынъ адынен).

1. (Бу) Бизим назиль эттигимиз ве (укюмлерини узеринъизге) фарз къылдыгъымыз бир суредир. Бельки, тюшюнип, огют алышынъиз дие, онда ачыкъ-айдын аетлер эндиридик.

2. Зина эткен къадын ве зина эткен эркектен эр бирине юз сопа урынъ; Аллаһкъа ве ахирет кунюне инаныр исенъиз, Аллаһнынъ дининде (укюмлерини тедбикъ эткенде) олар аджыйджакъ киби олманъ. Му'минлерден бир топу да, оларгъа берильген джезагъа шаат олсун.
(Ислам укъукъ тилинде бу джезаландырув шеклине «хад» дениле. Аетте эмир этильген бу тедбикъат ялынъыз бекяр олуп да, зина эткенлер ичюндир. Эгер эвли бир эркек ве къадын зина эткен олсалар, бунъа «реджис» джезасы тедбикъ этилир).
3. Зина эткен эркек, зина эткен я да мушрик бир къадындан башкъасынен эвленимез. Зина эткен къадыннен де, анджакъ зина эткен я да мушрик эркек эвленир. Бу, му'минлерге арам къылынгъандыр.
(Исламда мушрик къадын ве эркекнен эвленимек джаиз дегиль. Ве бойле бир никях кечmez. Аетте зина эткен мусульманин эвелнювнинъ чиркинлиги де ифаде этильмекнен бирликте, аетнинъ назиль олув себеби ве дигер делиллэр дикъаткъа алнаракъ, Ислам алимлерининъ чокъу бойле бир никяхнынъ кечерли олгъанына укюм эткенлер).
4. Намуслы къадынларгъа зина ифтирасында булунып, соңъ (бунъа исбат ичюн) дёрт шаат кетиralмагъанларгъа сексенер сопа урынъ ве артыкъ оларнынъ шаатлыгъыны ич бир вакъыт къабул этменъ. Олар тамамен гунахкярлардыр.
5. Анджакъ, бундан соңъ тёvbе этип, ислях олгъанлар истиснадыр. Аллаh чокъ багъыштайыджы ве мерхаметлидир.
- 6-7. Къадынларына зина ифтирасында булунып да, озылеринден башкъа шаатлары олмагъанларгъа кельгенде, оларнынъ эр бирининъ шаатлыгъы, озылерининъ догъру сёйлегенлерден олгъанларына даир дёрт дефа Аллаh адына емин этерек, шаатлыкъ этюви, бешинджи дефа да, эгер ялан сёйлегенлерден исе, Аллаhнынъ лянетининъ озъ узерине олувыны тилевидир.
- 8-9. Къадыннынъ, къоджасы ялан сёйлегенлерден олгъанына даир дёрт дефа Аллаh адына емин ве шаатлыкъ этюви, бешинджи дефа да, эгер (къоджасы) догъру сёйлегенлерден исе, Аллаhнынъ гъадабынынъ озъ узерине алгъаныны тилеви ондан джезаны сакъыт этер.
(Соңъки дёрт аеттеки тедбикъат, Ислам аиле укъукъында «лиаан» термини иле ифаде этилир. Къадыннынъ зина къабааты ишлекенини идда эткен бир къоджаса, эгер иддасыны исбат этмек ичюн дёрт шаат кетирип олмаса, къадын ве къоджаса хаким узурына джельн этилерек, лиаангъа давет этилир. Эр эки тараф да догърулыкъларыны бу ифаделернен беян этселер, эркек ифтира (казф) джезасындан, къадын да, зина джезасындан къуртулыш, ве бу шекильде, эвлилик багъы соңуна етер).
10. Я Аллаhнынъ сизге бол лютфи ве мерхамети олмаса эди ве Аллаh тёvbelerни къабул эткен укюм ве икмет саibi олмаса эди (алынъыз не олур эди)!
11. (Пейгъамбернинъ къадынына) бу агъыр ифтираны уйдургъанлар, шубесиз, сизинъ аранъыздан бир топудыр. Буны озюнъыз ичюн бир феналыкъ санманъ, аксине о, сиз ичюн бир яхшылыкътыр. Олардан эр бир адамгъа, гунах оларакъ, не ишлекен исе (онынъ къаршылыгъы джеза) бардыр. Олардан (ильге ёлбашчылыкъ япып) бу гунахнынъ буюклигини аркъалагъан кимсе ичюн де, чокъ буюк бир азап бардыр.
(Бу ве ашагъыдаки докъуз аетнинъ назиль олувина себеп олгъан ве «ифкъ» (ифтира) адисеси» дие билинген вакъиа къыскъадан бойледир: Аз. Пейгъамбернинъ бир аскерий сеферине Аз. Айше де къатылгъан эди. Къайткъанда, бир ара Аз. Айше итияджындан къуртулмакъ ичюн чекильтеген бир кошеде герданлыгъыны тюшюре. Соңъ, бунынъ фаркъына барып, къыдырмагъа кете. Бу арада, керван Аз. Айшени девесининъ

усытюндеңи хевдедж ады берильген къапалы, томалакъ ве усьтю къуббели къафеси ичинде зан этерек, къонакълав еринден айрылғысаны ичюн, Аз. Айше о ерде къала. Ордуны артындан тақып этмекнен вазифели бир зат Аз. Айшени алып, кервангъа етишитире. Арапарында мұнафықъларның реберлеринден Абдуллах б. Убейд де олгъан бир къач адам, бу адисеге эсасланып, Аз. Айшенен оны кервангъа етишитирғен адам арасында алякъа япылғысаны ифтирасыны үйдурашып. Бу ифтира Аз. Пейгъамберни зияде кедерлендіре. Бу сырда, затен раатсыз олгъан Аз. Айше акъқында бойле бир ифтира үйдурылғысаныны бир мұддем сонъ биле ве буюк бир истирапқа тюше; артықъ озю киби кедерли олгъан айлесине, бабасы Аз. Эбу Бекир (р.а.)нинь эвине бармакъны дөгъру таный. Бу арада Аз. Пейгъамбер (с.а.) заман-заман Аз. Эбу Бекирнинь эвине барып, олардан Аз. Айшенинъ сағылғызыны, ал ве хатирини сорай эди. Иште, кене бойле бир зиярет сырасында ве ифтира вакъиасының чыкъқыанындан таҳминен бир ай сонъ, Айше валидемизнинъ къабаатсызлығыны ифаде эткен бу аетлер назиль олды:)

12. Бу ифтираны эшиткенинъизде, әркек ве къадын му'минлернинъ озъ виджданлары иле эйи занда булунып да: «Бу, ап-ачықъ бир ифтира», деювлери керекмей эдими?
13. Оларның (ифтираджыларның) да бу меселеде дәрт шаат кетириовлери керекмей эдими? Мадам ки, шаатлар кетириалмадылар, ойле исе, олар Аллаһның нездинде, яланджыларның там озълеридир.
14. Эгер дюньяда ве ахиретте Аллаһның лютф ве мерхамети устюнъизде олмаса эди, ичине далғын бу ифтираныздан толайы, сизге мытлакъа буюк бир азап токъуныр эди.
15. Чюнки, сиз бу ифтираны, тильден тильге бир-бириңизге етишире, акъқында бильгинъиз олмагъан шейни ағызыларынъызда чайнап тұрасынъыз. Буны мұим санмайсынъыз. Албуки, Аллаһ къатында чокъ буюк (бир сұч)тыр.
16. Оны эшиткенинъизде: «Буны къонушып яйувымыз бизге якышмаз. Бу, чокъ буюк бир ифтирадыр», демели дегильтір эдінъизми?
17. Эгер инангъан инсалар исенъиз, Аллаһ, бир даа бунъа бенъзеген арекетни текрарлавдан сизни сакындырып тенбиелер.
18. Ве Аллаһ аетлерни сизге изаатламакъта. Аллаһ, (ишниң асылыны) чокъ яхшы билир, укюм ве икмет саибидир.
19. Инангъанлар арасында чиркин шейлернинъ япылуыны истеген кимселер ичюн, дюньяда да, ахиретте де четин бир джеза бардыр. Аллаһ билир, сиз бильмезсинъиз.
20. Я сизинъ устюнъизге Аллаһның лютф ве мерхамети олмаса эди, Аллаһ чокъ шефқатлы ве мерхаметли олмаса эди (алынъыз нидже олур эди)!
21. Эй, иман эткенлер! Шейтанның адымларыны тақып этменъ. Ким шейтанның адымларыны тақып этсе, муакъкъакъ ки о, әдепсизликни (юзъ кызызартыджен) къабаатларны) ве феналықъыны эмир этер. Эгер устюнъизде Аллаһның лютф ве мерхамети олмаса эди, араныздан ич бир кимсе асла темизге чыкъалмаз эди. Факъат Аллаһ истегенини арындырып. Аллаһ эшитир ве билир.
22. Араныздан фазилетли ве сервет саиби кимселер акъарабагъа, ёкъулларға, Аллаһ ёлунда кочь эткенлерге (малларындан) бермейджееклерине емин этмесинлер; багышласынлар; ферагъат косътерсингер. Аллаһның сизни багышлавуны арзуламазсынъызмы? Аллаһ чокъ багыштайыждыр, чокъ мерхаметлидир. (Аз. Айшеге ифтира эткенлерден бири де, Аз. Эбу Бекирнинъ, имаесини ве бакъымыны узерине алғын Мыстах адлы бир адам эди. Бу адисе узерине, Аз. Эбу Бекир бир даа бу

адамгъа маддий ярдымда булунмайджасына даир емин этти. Иште, тефсирджилерге коре, юкъарыдаки аетте эм Аз. Эбу Бекир (р.а.)нинь фазилетине ишарет этиле, эм де онъа ве башкъа му'минлерге Аллан ризасы ичюн япып кельген ярдымларыны кесмемелери огютлене).

- 23-24. Намуслы, феналыкълардан хаберсиз му'мин къадынларгъа зина ифтирасы япкъанлар, дюнья ве ахиретте лянетленгенлердир. Япкъанларына, тиллери, эллери ве аякъларынынъ алейхлеринде шаатлыкъ этеджек куню, олар ичюн чокъ буюк бир азап бардыр.
25. О куню Аллаh оларгъа акъикъий джезаларыны тас-тамам береджек ве олар Аллаhнынъ ап-ачыкъ керчек олгъаныны анълайджакълар.
26. Яман къадынлар яман эрекклерге, яман эрекклер исе, яман къадынларгъа; темиз къадынлар темиз эрекклерге, темиз эрекклер де, темиз къадынларгъа ярашыр. Бу сонъкилер, (ифтиираджыларнынъ) сёйлегенлеринден чокъ узакътырлар. Олар ичюн багышлав ве гузель биррызыкъ бардыр.
27. Эй, иман эткенлер! Озь эвинъизден башкъа эвлерге, келгенинъизни дуйдырып (изин алып), эв халкъына селям бермегендже, кирменъ. Бу сиз ичюн даа яхшыдыр; эр алда (бүнү) тюшюнип анъларсынъыз.
28. О ерде ич бир кимсе тапалмады исенъиз, сизге изин берильгенге къадар о ерге кирменъ. Эгер сизге «кери дёнюнъ!», денилир исе, аман дёнюнъ. Чюнки, бу, сиз ичюн даа темиз бир давраныштыр. Аллаh япкъанынъызын билир.
29. Ичинде сизге аит эшъянынъ булунгъан, отурылмагъан эвлерге кирювинъизде, ич бир сакъынмакъ ёкъ. Аллаh сизинъ ашкяр эткенлеринъизни де, гизлегенлеринъизни де билир.
30. (Ресулым!) Му'мин эрекклерге, козълерини (арамгъа) тикмемелерини, ырызларыны да къорчалавларыны сёйле. Чюнки бу, озылери ичюн даа темиз бир давраныштыр. Шубесиз, Аллаh оларнынъ япаяткъанларындан хабердардыр.
31. Му'мин къадынларгъа да сёйле: Козълерини (арамгъа бакъмакътан) къорчаласынлар; намус ве иффетлерини къорчаласынлар. Корюнген къысымлары истисна олмакъ узре, зийнетлерини косътермесинлер. Баш орътюлерини, якъаларынынъ узерине (къадар) орътсинлер. Къоджалары, бабалары, къоджаларынынъ бабалары, озь оғъуллары, къоджаларынынъ оғъуллары, эрек къардашлары, эрек къардашларынынъ оғъуллары, къыз къардашларынынъ оғъуллары, озь къадынлары (му'мин къадынлар), элленинъ алтында булунгъанлар (хызметкъялары), эреклерден, аиленинъ къадынына шехвет дуймагъан хызметчи ве башкъа табий кимселер, яхут аля къадынларнынъ гизли къадынлыкъ хусусиетлерининъ фаркъына бармагъан балалардан башкъасына, зийнетлерини косътермесинлер. Гизлемекте олгъан зийнетлерни, анълашылсын дие, аякъларыны ерге урмасынлар (дикъкъатларны узерине чекеджек тарзда юрмесинлер). Эй, му'минлер! Эп бирден Аллаhкъа тёвбе этинъ ки, къуртулышкъа ириширсиинъиз.
(Юкъарыдаки аетте къадынларгъа косътерювleri ясакълангъан «зийнет»нинъ не олгъаны акъкъында чешиит фикирлер бар: бир зангъа коре, бу зийнетлеринъ купе, билезлик, юзюк ве герданлыкъ киби сюс такъынчакъларынен сюрме, хына киби шейлердир. Бу ёрумгъа коре, бу чешиит зийнет эшъясынынъ беденде косътерилюви къадынлар ичюн арамдыр. Урбада да, зийнет олмакънен берабер, гизленмеси мумкун олмагъаны ичюн, аетте дигерлеринден истисна этильгендир. Анджакъ, даа эсаслы бир нокътаи назаргъа коре, аеттеки «зийнет» табири къадын вуджудыны ифаде этер ки, бунъа коре, ясакълангъан сюс эшъяларынынъ косътерилюви дегиль, вуджутнынъ

косътерилювидир. Бу ясакълавдан истисна этильген «корюнген» къысым исе, къадынның юзю, эллери ве, бир нокътаи назаргъа коре, аякъларыдыр.

32. Араныздаки бекярларны эреккөн къадын хызметкярларының издан эльверишили олгъанларны эвленидириң. Эгер олар факттырып иселер, Аллаһ озын лютфи иле оларны зенгинлештириң. Аллаһ (лютфи) кениш ве (эр шейни) билиджидир.
33. Эвлениев имкяныны тапалмагъянлар исе, Аллаһ лютфи иле оларны варлыкълы эткенге къадар, иффетлерини къорчаласынлар. Эллериңизнинь астында олгъанларындан (эреккөн къадын хызметкярлардан) мукятебе япмакъ истегенлернен, эгер озынларинде бир хайыр (къабилиет ве ишанчлылыкъ) коре исенъиз, аман мукятебе яптынъ. Аллаһның сизге берген малындан сиз де оларгъа беринъ. Дюнья аятының кечиджи менфаатларыны эльде этеджексинъиз дие, намуслы къалмакъ истеген джариелеринъизни фухушкъа зорламанъ. Ким оларны зорбалыкъ алтында бырактырып исе, билинмелидир ки, зорланувларындан сонъ, Аллах (олар ичюн) чокъ багыштайтырып исе, мерхаметлидир.
- (Мукятебе - эреккөн я да къадын хызметкярнен эфендиси арасында япылған бир къайдо олуп, бу къайдда хызметкяр белли бир акъ одегени тақъидирде, эфендисинден озюне урриетини бермесини истер я да айны теклифни онъа эфендиси япар. Узеринде аньлашуувгъа барылған бу акъ азыр исе, хызметкяр бу акъны аман одемек, ёкъ исе, эфендисининъ озюне белли бир муддет ичинде темин эткенинден сонъ, одемек шартынен, урриетине къавушыр.*
- Юкъарыдаки аетте «Аллаһның сизге берген малындан сиз де оларгъа беринъ» буюрулмакъынен, инсанның элиндеги малының асыл саиби Аллаһ олгъаны, бу алда Аллаһның малындан хызметкяргъа да бермекнен, оларның урриетке къавушувларыны къолайлаштырмакъынъ диний, ахлякъий ве ичтимайи бир вазифе олгъаны ортагъа чыкъмакъта. Бу вазифе Исламның асырлар бою тедбикъ этилип келинген ве бир анда ортадан къалдырылуу мумкүн олмагъан хызметкярлыкъ музессисесини ортадан къалдырмакъ ичюн алгъан бир сыра тедбирден биридир).*
34. Ант олсун ки, биз сизге (кереккенни) ачыкъ-ачыкъ бильдирген аетлер, сизден эвель яшап кеткенлерден орьнеклер ве такъвагъа къавушкъан кимселер ичюн огютлер эндирдик.
35. Аллах – коклернинъ ве ернинъ нурыдыр. Оның нурының темсили, ичинде лампа булунгъан бир къандиллик кибидир. О лампа кристал бир фанус ичиндедир; о фанус да санки инджиге бенъзеген бир йылдыз кибидир ки, шаркътъ да, гъарпкъ да нисбет этильмеген мубарек бир теректен, яни зейтундан (чыкъкъан ягъдан) туташтырылып. Оның ягъы, нереде исе, онъа атеш тиймесе биле, ышыкъ берир. (Бу,) нур усътюне нурдыр. Аллах истеген кимсесини нурына къавуштырып. Аллах инсанларгъа (иште бойле) темсиллер кетирип. Аллах эр шейни билир.
- (Аллаһның нур олувының манасы – бутюн алемнинъ ве алемдеки бутюн иссий нурларның ве идрак этиджи күчлернинъ яратылдысы ве иджат этиджиси олувыдыр. Бу алда нурдан асыл умют этильген айдынлатув, ашкяр этюв, ортагъа чыкъув ве инкишаф маналарының темели, нурдан ве нурны алгъандан чокъ, нурны яптып яраткъангъа айт оладжасагъы ичюн «Нуур» исми Аллаһкъа даа ляйыкътыр. Анджақъ, бундан толайы, нурны яраткъангъа «Нуур» денилиови, тиль нокътаи назарындан, акъикъат дегиль, миджаздыр).*
36. (Бу къандиль) бир такъым эвлердедир ки, Аллах (о эвлернинъ юджелювине ве ичлеринде исмининъ анылууына изин бергендер. О ерде саба-акъшам Оны (ойле кимселер) тесбих этер ки;

37. Олар не тиджарет, не де алыш-веришнинъ, озълерини Аллаһны аńьувдан, намаз къылувдан ве зекят берювден четлендирмеген инсанлардыр. Олар, къальпер ве козылер алакъ-булакъ олгъан бир куньден коркъарлар.
38. Чюнки (о куньде) Аллаһ оларны япкъанларынынъ энъ гузелинен муќяфатландыраджакъ ве лютфинден оларгъа зиядесинен береджек. Аллан истегенини эсапсыз рзыкъландырыр.
39. Инкяр эткенлерге кельгенде, оларнынъ амеллери бош чёллердеки ылгым кибидир ки, сувсагъан сув зан этер; нияет онъя еткенде, о ерде ич бир шей тапалмагъан, бунынъ усьтюне, янында да (инанмагъан, ондан сакъынмагъан) Аллаһны булгъандыр; Аллаһ исе, онынъ эсабыны тас-тамам корыгендир. Аллан эсапны чокъ чабук корер.
(Иман инсаннынъ аятына ве бу аят девам эткенге къадар, сарф эткен гъайретлерине, япкъан ишилерине бир мана ве дегер къошкъан екяне амильдири. Чюнки, инангъан инсан, бутюн амеллерини, фаалиетлерини усьтюн бир гъае ичюн, Аллаһ ризасы ичюн ятар; усьтюн бир талиматкъа, Аллаһнынъ эмир ве ясакъларына уйгъун оларакъ япар. Нияет, япкъан эр ишинден толайы, инджес бир эсап береджек къайгъысы ве низамы ичинде япар. Албуки, инанчсыз инсанларнынъ фаалиетлери, бу иман ве месулиетлилик низамындан узакъ олгъанындан -аетте де бедий бир тешбихнен ифаде этильгени киби- бош, дегерсиз ве манасыз бир мешгъулиетлер обасындан ибарет олмакънен къалмаз, зияде оларакъ, саибини агъыр бир месулиет ве эсапнынъ астына къояр).
40. Яхут (о кяфирлернинъ дуйгъу, тюшюндже ве давранышлары) буюк бир денъиздеки къюю къаранлықълар кибидир; (ойле бир денъиз) ки, оны далгъа усьтюне далгъа къапламакъта; усьтюнде де булат... бир-бира усьтюне къаранлықълар ... Инсан, элини чыкъарып узатса, не ерде исе, оны билем коралмаз. Бир кимсеге Аллаһ нур бермеген исе, артыкъ о кимсенинъ айдынлыкътан насиби ёкътыр.
(Бу ает де, кяфирлернинъ имансызлыкъ бухранларыны, буюк бир денъизде богъулмакъ телюкесинен къарышы-къарышыгъа булунгъан инсаннынъ алына бенъзетмекте. Океанларнынъ дөгъру-дюрюст билинмеген, тюблерининъ кешиф этильмеген, бир ерде ве заманда Ресулллахнынъ теблигъ эткен бу аети, океанларнынъ тюблериндеки чешит къаранлыкъ къатламлардан баас этмекте ве Къур'ан муджизесине айры бир делильдири).
41. Коклерде ве ерде олгъанларнен, сыра-сыра къушларнынъ Аллаһны тесбих эткенлерини корымезсинъми? Эр бири озъ дуасыны ве тесбихини (огренген) бильгендир. Аллан оларнынъ япаяткъанларыны хакъкъы иле билир.
42. Коклернинъ ве ернинъ мульки Аллаһнынъдыр; дёнюш де, анджакъ Онъадыр.
43. Кормезсинъми ки, Аллаһ бир такъым булатларны (чыкъарып) сюрмекте; сонъра оларны бир ерге кетирип, усть-устюне топламакъта. Иште, корымектесинъ ки, булар арасындан ягъмур чыкъмакъта. О, коктен, о ердеки дагълардан (дагълар буюклигинде булатлардан) бурчакъ эндирир. Артыкъ оны истегенине токъундырыр; истегенинден де оны узакъ тутар; (бу булатларны) шемшегининъ парылдысы не ерде исе, козылерни алыр!
44. Аллаһ гедженен куньдюзни бир-бирине чевирмекте. Шубесиз, бунда басирет саиплери ичюн, мытлакъа бир ибret бар.
45. Аллаһ эр джанлыны сувдан яратты. Иште, булардан кими къарны усьтюнде сюйрекленир, кими эки аягъы устюнде юрер, кими дёрт аягъы устьтюнде юрер... Аллаһ истегенини яратыр; шубесиз, Аллаһ эр шейге къадирдир.

46. Ант олсун, биз (бильмегенлеринъизни сизге) ачыкъ-айдын бильдирген аетлер эндиридик.
Аллаh истегенини дөгъру ёлгъа къояр.
47. (Базы инсанлар: «Аллаhкъа ве Пейгъамберге инандыкъ ве итаат эттик», демектелер. Ондан сонъ да, араларындан бир топу юзы чевирмекте. Булар инангъан дегиллер.
(Бу ает косътермекте ки, тек тильнен: «Аллаhкъа ве Пейгъамберге инандым», демек, му'mин олмакъ ичюн етерли ве кечерли дегиль. Бу, мұнафықъларның иши. Му'mинлер исе, тиллеринен сәйлегенлерине къальптен де инаныр; айрыджа ибадеттери ве эр тюрлю давранышларынен, иманларыны исбат эттер ве къуветлендирирлер. Имам Гъазалийнин дегени киби, амельсиз му'mин, бутюн аятий фаалиеттери токътагъан, садедже нефес алып-бермекнен тири олгъаныны косътерген (кома) вазиетиндеки инсан кибидир. Оның яшагъан аятының къыймети не исе, ибадеттен ве гузель давранышлардан эксик кимседеки иманнынъ къыйметиде одыр. Айрыджа, акыкъий му'mиннин хусусиети де, къарышлашкъан эр меселеде, эр анълашмазлықты Аллаh ве Ресулының укуоми не исе, онъа разы олувы ве гонъюль хоинутлығынен онъа уювыдыр. Буның аксine давранмакъ, санки, аетте де ишарет этильгени киби, мұнафықъларның ишидир).
48. Олар, араларындан укуом берюви ичюн Аллаhкъа ве Пейгъамберге чагырылгъанларында, бакъарсынъ ки, араларындан бир къысмы юзы чевирип дёнерлер.
49. Амма, эгер (Аллаh ве Ресулының укуом эткен) хакъ озы лехлерине исе, онъа боюн эгип келирлер.
50. Къальплеринде бир хасталыкъ бармы; ёкъса шубе ичинделерми, яхут Аллаh ве Ресулының оларгъа зулум ве акъсызлыкъ этеджегинден къоркъмакъталармы? Ёкъ, асыл залымлар оларды!
51. Араларында укуом берюви ичюн Аллаhкъа ве Ресулына давет этильгендеринде, му'mинлернин сёзю ялынъыз «Эшиттик ве итаат эттик», деювлериidir. Иште, асыл булар къуртулышқа иришкенлердир.
52. Эр ким Аллаhкъа ве Ресулына итаат эттер, Аллаhкъа сайгъы дуяр ве Ондан сакъыныр исе, иште, аслы булар баҳтлылыкъқыя иришкенлердир.
53. (Мұнафықълар), сен акыкъыттан оларгъа эмир эткен тақъдириньде, мытлакъя (дженкке) чыкъаджакъларына даир, энъ ағыыр еминлернен Аллаhкъа емин эттилер. Де ки: Емин этменъ. Итаатынъыз беллидир! Билинъ ки, Аллаh япқынларынъыздан хабердардыр.
54. Де ки: Аллаhкъа итаат этинъ; Пейгъамберге де итаат этинъ. Эгер юзы чевирсөнъиз, шуны билинъ ки, Пейгъамбернинъ месулиетлиги озюне юклөнген (теблигъ вазифесини), сизинъ месулиетинъиз де сизге юклөнген (вазифелерни ерине кетирювинъиз)дир. Эгер онъа итаат этсөнъиз, дөгъру ёлны тапкъан олурсынъыз. Пейгъамберге тюшкени садедже ачыкъ-айдын теблигъдир.
55. Аллаh сизлерден иман этип, яхшы давранышларда булунгъанларгъа, озылеринден эвелькилерни саип ве хаким эткени киби, оларны да ер юзюне саип ве хаким этеджегини, олар ичюн бегенип сечкен динни (Ислямны) оларның эйилигине ерлештирип къорчалайджагъыны ве (кечирген) къоркъулары муддетинден сонъ, буның ерине оларгъа ишанч теминлейджегини ваде этти. Чюнки, олар манъа къуллыкъ этерлер; ич бир шейни манъа ортакъ тутмазлар. Артыкъ бундан сонъ, ким инкяр этсе, иште булар аслы буюк гунахкялардыр.
(Бу ает эсас оларакъ, Аз. Пейгъамбер (с.а.) тарафындан Ислямның теблигъ этильмеге башлангъан девирде даа чокъ зайыф ве эзильген вазиетте олгъан мусульманларның бир

девирден соң мушриклерни енъерек, акимиетни эльге аладжакъларыны мұжделемекте; эсас оларакъ да, -Энбийаа суресининъ 105-нәжи аети мұнасебетинен ишарет этильгени киби- инқарджылыкъының, яманлыкъының ве эр чешит батылның кечиджисі олғыаныны, инанчның, яшилыкъының, гузелликнинь ве хакының темель ве акыккий аят къануны олғыаныны ifаде этмекте. Бойледже, базы заманларда инқарджылыкъының ве яманлыкъының даркъалуына бакъарапъ, умутсизликке ве феналыкъқа къапылуының дөгъру олмагыаныны ортагъа къоймакъта).

56. Намазны кылышынъ; зекятны беринъ; Пейгъамберге итаат этинъ ки, мерхамет корерсинъиз.
57. Инқяр эткенлерниң ер юзүнде (Алланы) адзиз быракъеджакълар санма! Оларның бараджакъ ери джеэннемдир. Не фена барыладжакъ ер!
58. Эй, му'минлер! Эллериңиз алтында олғыан (хызметкярларының) ве араньыздан аля пишкінлик чагына кирмегенлер саба намазындан эвель, уйлениң союнгъан вакътыныңда ве ятсы намазындан соң (яныңғызыгъа кирежеклеринде) сизден учъ кере изин сорасынлар. Булар, маҳрем (къапанмагъан) алда булуна биледжегиңиз учъ вакъыттыр. Бу вакъытлардан гъайры не сиз ичон, не де олар ичон бир гунах ёкътыр. Бир-бираңызниң янына кирип чыкъа билирсиз. Иште, Аллаh аетлерни сизге бойле изаатлар. Аллан (эр шейни) билиджидир, укюм ве икмет саибидир.
(Базы тефсирлерде бу аетниң әнновине себеп олғыан адисе къыскъадан бойледир: Аз. Пейгъамбер бир үйле вакъты Мудлид жады сахабини ёллаярапъ, Аз. Умерни узурына чагырыды. Мудлид ж Аз. Умерниң одасына изинсиз кирди. Албуки, Умер (р.а.) юкълай эди ве усътю ачылғыан эди. Уяндырылғында Умерниң джсаны сыйкылғыан ве гонъюнден: «Кешике бойле вакъытларда изинсиз кирмек ясакъланса!», шеклинде бир истек кечкен. Ресулллах (с.а.)ның узурына баргъанда, юкъарыдақи аетниң шимди әнгенини аңлағын Умер Алланкъа хамд этти).
59. Балаларының пишкінлик чагына киргенлеринде, озынеринден эвелькилер, буюклери, изин истегенлері киби, олар да изин истесинлер. Иште, Аллаh аетлерини сизге бойле изаатлар. Аллан алимдир, хакимдир.
60. Бир никях умюти олмагъан, бала корювден кесильген къарт къадынларның зийнетлери (ябанджы әркеклерге) косытермедин, (базы) урбаларыны чыкъарувларында оларға бир вебал ёкътыр. Иффетли давранувлары озылери ичон даа хайырлыдыр. Аллаh әшитиджидир, билиджидир.
(Бу сурениң 31-нәжи аетинде къадынлар ичон орътюнүнин кереклиги ве буның не шекильде ве кимлерге нисбетен оладжасағы истиналар берильмек иле, аңлатылғыан эди. Айрыджа, о ерде «зийнет» табири не аңлатқыаны акъкында тефсирджилерниң нокътаи назарлары да къыскъадан аңлатылғыан эди.
Къадынның къоджасына гузель корюнмек ичон сюсленюви ве ачылуы динге коре мубах, атта төвсие этильген. Анджакъ, хусусен 31-нәжи аетте сыраланғыан якъынлардан гъайры, къалғыан ябанджы әркеклерге гузель корюнмек ичон сюсленмек, алельхусус ачылып-сачылмакъ, яши олсун, къарт олсун, бутюн мусульман ве уръ къадынларға арамдыр. Буныңнен берaber, юкъарыдақи аетте ихтияр къадынларның да, башкъа къадынлар киби давранувлары төвсие этильмекнен бирліктө, кийим ве орътюнюв хусусында оларға, белли шартларға бағылы оларакъ, даа сербест арекет этюв имкяны кетирильгени корюльмекте. Бу изин къарт къадынларның къадынлық джазибелерини артық буюк ольчюде гъайып эткен олувларындан ве бир фесатқа ёл ачувлары итималларының ортадан къалкъын олувындандыр).

61. Корыге зорлукъ ёкътыр; топалгъа зорлукъ ёкътыр; хастагъа да зорлукъ ёкътыр (буларгъа япалмайджакъ вазифелери юкленимез; япалмагъанларындан толайы, гунахкяр олмазлар). Сиз ичюн де, истер озь эвлеринъизден, истер бабаларынызының эвлеринден, аналарынызының эвлеринден, эрек къардашларынызының эвлеринден, къыз къардашларынызының эвлеринден, эмджелирнъизниң эвлеринден, алаларынызының эвлеринден, дайыларынызының эвлеринден, тейзелеринъизниң эвлеринден, я да анахтарларыны янынъызда булундыргъан ерлеринъизден, яхут достларынызының эвлеринден аш ашагъанынъызда бир сакъынмакъ ёкътыр. Топлу алда я да айры-айры ашаманызыда да бир сакъынмакъ ёкътыр. Эвлерге кирген вакътынызыда, Аллаh тарафындан мубарек ве пек гузель бир яшамакъ истеги оларакъ, озюнъизге (бир-биринъизге) селям беринь. Иште, Аллаh тюшюнип, анъларсыныз дие, сизге аетлерни бойле изаатлар.
62. Му'минлер, анджакъ Аллаhкъа ве Ресулына гонъюльден инангъан кимселердир. Олар, о Пейгъамбернен ортакъ бир иш узеринде экен, ондан изин истемегендже, ташлап кетмезлер. (Ресулим!) Шу сенден изин истегенлер, акъикъатен, Аллаhкъа ве Ресулына иман эткен кимселердир. Ойле исе, базы ишлери ичюн сенден изин истегенлеринде, сен де олардан истегенинъе изин бер; олар ичюн Аллаhtан багъшлав тиле; Аллаh магъфирет этиджидир, мерхаметлидир.
63. (Эй, му'минлер!) Пейгъамберни озь аранызыда бир-биринъизни чагъыръан киби чагъырмань. Аранызыдан бирисини къорчалайыджы этерек, сыйырылып кеткенлерни муакъкъакъ ки, Аллаh бильмектедир. Бу себепле, онынъ эмрине терс даврангъанлар, башларына бир беля келювинден я да озълерине чокъ элемли бир азап токъунувындан сакъынсынлар.
(Бу ает Аз. Пейгъамбер (с.а.)ге садедже исми иле хитап этювнинъ я да ондан баас эткенде, ялынъыз исмини сёйлемекнинъ, умметлик тербиеси иле уйгъун олмайджасъыны ифаде этмекте. Бойле вазиетлерде онынъ исминен берабер Пейгъамбер, Небий, Ресул, Ресуллух, Ресул-ы Экрем, Пейгъамбер Эфендимиз, Хабибуллах... киби оны анълаткъан ве онъа сайгъымызыны ифаде эткен сыфат ве унванларны да сёйлемек ерлидир. Айрыджа, Аллаh Таалынынъ Ahzaab суресининъ 56-нджи аетиндеки эмрине коре, биз мусульманларнынъ «Мұhammed» исми айтылғысанынен, «Аллаhнынъ салят ве селями онынъ узерине олсун» манасында «Саллалааху алейхи веселлем» деювимиз де, онъа олгъан сайгъымызынынъ бир заруретидир).
64. Бильмиш олунь ки, коклерде ве ерде не бар исе, Аллаhнынъдыр. О сизинъ не ёлда олгъанынызыны яхшы билир. Инсанлар Онынъ узурына дёндюрильген қуньлери япкъанларыны оларгъа аман бильдирир. Аллаh эр шейни хакъкъы иле билиджидир.

25. ЭЛЬ-ФУРКЪАН

Бу суре Меккеде назиль олгъан; садедже учь аетининъ (68-70) Мединеде назиль олгъаны акъкъында бир риваает бар. 77 аеттен ибарат. Суре адыны ильк аетте кечкен «Эль-Фуркъан» келимесинден алгъан. «Фуркъан» – хакъны батылдан айырды эткен демектир ве Къур'ан-ы Керимнинъ исимлериндендер.

Бисмиляхиరраھمااинирرәھиим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1-2. Алемлерге тенбиеджи олсун дие, къулы Мұхаммедге Фуркъанны эндириген, коклерниң ве ерниң уқюмранлығыны озюне айт олгъан, ич бала эдинмеген, мулькинде ортагы олмагъан, эр шейни яратып, онъя бир низам берген ве тақъдирини тайин эткен Аллаһ юджелер юджесидир.

3. (Қағирилер) Оны (Аллаһны) быракъып, ич бир шей яраталмагъан, аксине озылери яратылған олуп, озылериңе биле не заар, не де файда бере бильген, ольдюрмеге ве аят бермеге ве олюлерни гъайрыдан тирильтип, къабирден чыкъармагъа кучлери етмеген танърылар эдиндилер.

4. Инкяр эткенлер: Бу (Къур'ан), олса-олса онынъ (Мұхаммедниң) уйдыргъан бир яланыдыр, башқа бир топлум да, бу хусуста онъя ярдым эткендир, дедилер. Бойледже, олар ич шубесиз, акъсызлықъыңа ве ифтрагъа баш ургъан эдилер.

5. Кене олар дедилер ки: (Бу аетлер), онынъ, башкъасына яздырып да, озюне саба-акъшам оқынумакъта олгъан эвелькилерге айт масаллардыр.

(Бу аетте, базы қағирилерниң, Къур'ан аетлерининъ эвельки къавмларның масалларындан ибарет олгъаны, Аз.Пейгъамберниң буларны башкъаларына яздыргъаны ве эзберлеви ичюн онъя саба-акъшам оқыулғыны акъкъында сөз этильмекте.

Тефсирлерде умумен усътюн корюльген бу мана эсаскъа алынса, аетниң дикъкъат чекиджси бир хусускъа ишарет эткени корюле ки, бу, Аз.Пейгъамбер уммий олгъанының яни оқуумагъа-язмагъа бильмегенининъ, инкярджыларгъа коре де, билинмекте ве къабул этильмекте олувыдыр).

6. (Ресулим!) Де ки: Оны коклерде ве ердеки гизлиликлерни бильген Аллаһ эндириди. Шубесиз, О, чокъ бағышлайыджыдыр, зияде мерхаметлидир.

7. Олар (бир де) бойле дедилер: Бу насыл бир пейгъамбер; (бизлер киби) аш ашай, чаршыларда долаша! Онъя бир мелек эндирильмели, озюнен бирликте, о да тенбиеджи олмалы эди!

8. Яхут озюне бир хазине берильмели я да ичинден ашап (мешакъатсыз кечинювини теминлейиджи) бир бағьчасы олмалы эди. (Айрыджа) о залымлар (му'минлерге): Сиз, анджакъ тылсымгъа оғырагъан бир адамға уймакътасынъыз! дедилер.

9. (Ресулим!) Сенинъ акъкъынъда бакъ не чешит мисаллер кетирдилер! Артық олар сапыкълардыр ве (хидаетке) ич бир ёл да тапалмазлар.

10. Истесе, санъа булардан даа яхшысыны, алтларындан ирмакълар акъкъан дженнетлерни береджек ве санъа сарайлар ихсан эте биледжек Аллаһның шаны южедир.

(«Булардан даа яхшысы» денилир экен, қағирилерниң, Аз.Пейгъамберге дегер бермек ичюн, онда арагъан имкянларына ишарет олунмакъта.

Дженаб-ы Аллаһ, Иракъ бөлгесиндең зенгин топракъларны, Иран падишаларының ве Рум императорларының сарайларыны мусульманларгъа бермек суретинен, бу вадесини ерине кетирген).

11. Олар бунынъ усътюне къыяметни де ялан сайдылар. Биз исе, къыяметни инкяр эткенлер ичюн, алевли бир атеш азырладыкъ.

12. Джәэннем атеши узакъ бир месафеден оларны корыгендже, онынъ опъкеленювини (мутхиш къайнавыны) ве гурюльтисини эшитирилir.

(Джәэннемниң инсанларны корюви, онынънен къарышылашмакъ манасында миджаз ола

- бильгени киби, Аллаһның атешке корюш къабилиетини берюви манасында акъикъат да ола билир).*
13. Эллери боюнларына багълы оларакъ, оның (джеэннемнинъ) тар бир ерине атылгъан заманлары, о ерчикте ёкъ олуп кетмекни истерлер.
 14. (Оларгъа бойле денилир:) Бугунь (ялынызы) бир дефа ёкъ олмакъны истеменъ; аксине бир чокъ керелер ёкъ олмакъны истенъ!
(Бу хитап иле бутюн азапның къарышылашилгъан азаптан ибарет олмагъаны, даа чокъ чешит азаплар оларны беклегенини бильдирмекте. Бир де, джеэннем азабының девамийлигини ифаде эткен баشكъа аетлер дикъкъатъа алынгъанда, бу хитаптан инкярджыларның янгъан терилери тазеленеджеги, бойледже, текраг-текраг азапъа оғърайдожасакълары манасы анълашила).
 15. Де ки: Бу даа яхшымы, ёкъса такъва саиплерине ваде этильген эбедийлик дженнетими? О ер, олар ичюн бир муқяфат ве (узургъа къавушаджакъ) бир барыладжакъ ерлеридир.
 16. Олар ичюн о ерде эбедий къалмакъ узьре, истеген эр шейлери бардыр. Иште бу, Раббинъинъ узерине (алгъан ве ерине кетирилюви) истенильген бир вадедир.
(Мұ'минлернинъ дуаларында әп бу ваденинъ ерине кетириловини истегенлери, я да буның истенильмеге дегерли ваде олғыданы анълатылмакъта).
 17. О куню Раббинъ оларны ве Аллаһтан башкъасына табынгъан шейлерини топлар да, дер ки: Шу къулларымны сиз саптырдынызымы, ёкъса озылери ёлдан чыкътылармы?
(«Аллаһтан баشكъа табынгъан шейлери» акъында тефсирлерде чешит изаатлар бар. Булар танъры дие, табынгъанлары (Иса алейхисселям, Узейр алейхисселям киби) эльчилер, джиннелер я да пүтлар ола билир. «Булар пүтлардыр» деген тефсирлерде, Дженаб-ы Аллаһның оларгъа тиль берип, акъикъатны сейлемеджеги ифаде этильген).
 18. Олар: Сени тензих этермиз. Сени быракъып да, башкъаларыны дост тутмакъ бизге ярашмаз; факъат сен оларгъа ве аталарына о къадар бол нимет бердинъ ки, соңында (сени) аньмакъны унуттылар ве элякетни хакъ эткен бир къавм олдылар, дерлер.
 19. (Буның узерине о бирлерине хитабен бойле денилир:) Иште (табынгъанларынызы), сейлегенлеринъизде сизни яланджыгъа чыкъардылар. Артықъ не (азабынызы) кери чевире биле, не де бир ярдым истее билирсинъиз. Араныздан зулум эткенлерге буюк бир азап таттыраджакъмыз!
 20. (Ресулым!) Сенден эвель ёллагъан бутюн пейгъамберлеримиз де, ич шубесиз, аш ашар, чаршыларда долашыр эдилер. (Эй, инсанлар!) Сизинъ бир къысмынызыны дигер бир къысмынызыгъа имтиан (веселиси) яптықъ; (бакъайықъ) сабыр этеджексинъизми? Раббинъ эр шейни хакъкъы иле корымектедир.
(Бу аетте му'минлерден, мушриклернинъ оларгъа береджек джезаларгъа даянувлары истенильмекте; Аллаh эр шейни хакъкъы иле корымекте олғыданы бильдирилдерек, залымларның да, иман курешинде сабыр ве метанет косътергенлернинъ де, япқынларының къарышылыгъыны кореджеклери ифаде этильмекте ве му'минлерге теселли берилемекте).
 21. Бизнен къарышылашмакъыны (бир кунь узурумызгъа келеджелерини) умoot этмегенлер: Бизге я мелеклер эндирильмели эди, я да Раббимизни корымели эдик, дедилер. Ант олсун ки, олар озылери акъкъында кибреге къапылгъан ве адден ашувда зияде илери кеткен эдилер.

22. (Факъат) мелеклерни кореджек куньлери, гунахкярларгъа о куню ич бир къуванчлы хабер ёкътыр ве: (Сизге севинмек) ясакътыр, ясакъ! дейджеклер.
(Бу сёзни мушириклерниң озын-озыларине сёйлеп, кедерленеджесеклери манасы тюшюниле билинеджеги киби, замирниң мелеклерге ёлланылувы ве бу сёзниң мелеклер тарафындан сёйленинеджеги шеклинде анълашылувы да мумкүн).
23. Оларның япъян эр бир (яхшы) ишлерини эльге алымыз, оны сепильген зеррелер алына кетирирмиз (дегерсиз этермиз).
(Кяфирлерниң, мусафирге икрам, акърабагъа зиярет киби гузель давранышларының, иман эттегенлери себебинен, бошына кетеджеги, ишке ярамагъаны анълашыладжасыбы беян этильмекте).
24. О куню дженнетлилерниң къаладжакъ ерлери чокъ узурлы ве раатланаджакъ ерлери пек гузельдир.
25. О куню кок юзю беяз булутларнен ярыладжакъ ве мелеклер топ-топ эндириледжеклер.
26. Иште, о куню акъикъий мульк (укюмранлыкъ) чокъ мерхаметли олгъян Аллаһныңдыр. Кяфирлер ичюн де пек четин бир куньдир о.
27. О куню залым кимсе (пешманлыкътан) эллери тишлеп, бойле дер: Кешке о пейгъамбернен бирликте бир ёл тутсам эди!
28. Языкъ манъя! Кешке фелянчаны (батыл ёлджусыны) дост тутмасам эди!
29. Чюнки, зикр (Къур'ан) манъя кельген экен, о, акъикъатен мени ондан сапытты. Шейтан инсанны (учурымгъа сюйреклеп, сонъра) юзюкъюн быракъып, резиль-русвай этер.
(Бу аетлерниң Укбе б. Эбий Муайт акъкында назиль олгъаны ифаде этиле. Ривааетке коре, Укбе берген бир зияфетине Ресул-ы Экремни де давет эткен эди. Аз.Пейгъамбер, о шеадет кетирмегендже, еменгинден ашамайджасыны сёйлекенинен, Келиме-и Шеадетни кетирген; факъат мушириклерниң илери кельгенлеринден Убей б. Халефниң гонълюни хош этмек ичюн, сонъунда сёзюнден къайткъан ве барып Аз.Пейгъамберге акъаретлерде булунгъан эди).
30. Пейгъамбер дер ки: Эй, Рabbim! Къавымын бу Къур'анны бус-бутюн терк этти.
(Аетте Аз.Пейгъамберниң Къур'анға керекли дегер бермеген ве атта онынънен алай эткен къавымындан шикяти анълатыла. Аеттеки «мехджуурان» келимеси «яман сөз» манасында да анълашыла. Бу манагъа коре, мушириклерниң Къур'анны сихир ве буның киби, башкъа бир шей, деген даваларына ишарет этиле).
31. (Ресулым!) Иште, биз бойледже, эр бир пейгъамбер ичюн къабаатлылардан душманлар пейда эттик. Хидаст бериджи ве ярдымджи оларакъ Раббинъ етерлидир.
32. Инкяр эткенлер: Къур'ан онъя бир кереден, топлу алда эндирильмели дегиль эдими? дедилер. Биз оны сенинъ къальбинъе яхшыджа ерлештирмек ичюн бойле яптыкъ (парча-парча эндиридик) ве оны дане-дане (айыраракъ) окъудыкъ.
33. Оларның санъа кетирген ич бир мисали ёкътыр ки, (онынъ къаршылыгъында) санъа дөгърусыны ве даа ачыгъыны кетирмейик.
34. Юзюкъюн джеэннемге (сюйрелип) топланаджакълар; иште олар, ерлери энъ фена, ёллары энъ сапыкъ олгъянлардыр.
35. Ант олсун, биз Мусагъа Китапны бердик, къардашы Харунны да, онъя ярдымджы яптыкъ.
36. «Аетлеримизни ялан сайгъан къавмгъа барынъ», дедик, сонъунда (ёлгъя кельмегенлеринден), оларны ернен бир эте къойдыкъ.

37. Нуһ къавмына кельгенде, пейгъамберлерни яланджылыкъинен къабаатлагъанларында, оларны сувда богъдыкъ ве озылерини инсанлар ичюн бир ибret яптыкъ. залымлар ичюн элем бериджи бир азап азырладыкъ.
38. Аадны, Семуудны, Ресс халкъыны ве булар арасында даа бир чокъ несиllerни де (инкярджылыкъларындан себеп, эляк эттик).
(«Аад» нууд (а.с.)нынъ, «Семууд» Салих (а.с.)нынъ къавмыдыр. «Ресс» акъкъында чешит тефсирлер бар; эсасен Шуайб (а.с.)нынъ къавмы оларакъ билинмектедир. Бир тефсирге коре исе, Йемааме озени боюндаки бир койнинъ ады олуп, Семууд къавмындан къалгъанлар бу ерде отура эдилер. Факъат бу малюматлар сахих хаберлернен исбат этильмеген. Къур'ан тарафындан бизге бильдирильген хусус «Асхаб-ы Ресс» денильген бир инсан топтулугъы яшагъаны ве куфюрлери себебинден, эляк этильгенидир).
39. Оларнынъ эр бирини (уймалары ичюн) мисаллер кетирдик; (амма огют алмагъанлары ичюн) эписини къырдыкъ кечирдик.
(Олардан эвелькелерниң башларына кельгенлер ве аджджы акъикъатлар, огют алсынлар дие, эр бир къавмъа, пейгъамберлер вастасынен, анълатылгъаны алда, олар бу мисаль орнеклери узеринде ибretнен тюшюнмек ерине, буларны уйдурулгъан бирер масал къабул эттилер ве ниает, иляхий гъадабкъа оғърадылар).
40. (Ресулим!) Ант олсун, (бу меккели путперестлер), беля ве фелякет ягъмурына тутулгъан о больгеге баргъанлар. Я оны корымей эдилерми? Ёкъ, олар ольгенден сонъ, тирилмекни умут этмемектелер.
(Тефсирлерде бу аетте меккели мушриклерниң тиджарет ичюн баргъан Шам сеферлери эснасында инкярджылыкълары ве сапыкъ ёлда инатлыкъ этювлери себебинден, таши ягъмурынен эляк этильген Луут къавмынынъ къалымтыларыны корыгенлерине ве кене де ибret алмагъанларына шиарет этильгени анълатыла).
41. Сени корыген вакъытларында: «Бумы Аллаһнынъ пейгъамбер оларакъ ёллагъаны!» дierек, эп сени алайгъа алмакъталар.
42. «Эгер танърыларымызгъа инанувда себат косьтермесе эдик, акъикъатен бизни не ерде исе, танърылырамыздан сапытаджакъ эди», дейлер. Азапны корыген вакъытларында, аслы кимнинъ ёлу сапыкъ олгъаныны биледжеклер!
43. Яман дуйгъуларыны озюне танъры эткен кимсени корыдинъми? Сен (Ресулим!) онъа къорчалайыдже ола билирсинъми?
44. Ёкъса, сен оларнынъ чокъу, акъикъатен (сёз) динълейджеек яхут тюшюнеджек беллейсинъми, ёкъ олар айванлар кибидир, атта олар ёллары итибарынен, даа да сапыкътырлар.
(Бу киби кимселер акъилларына ве озылерине етип кельген иляхий теблигъге уймайып, тек иссиятына коре арекет этювлери себебинден, айванларгъа бенъзетильген; айванларнынъ арекетлерин оларгъа берильген куч ве къабилиетлерниң яратылышына уйгъун олувына къарышлыкъ, бойле кимселерниң давранышлары бу хусусиеттен ёкъ олувындан отърю де, олардан кетишат оларакъ, даа сапыкъ олгъанлары беян этильген).
45. Раббинъ колъгени насыл узаткъаныны корымединъми? Эгер истесе эди, оны эльбетте арекетсиз этер эди. Соңра биз кунешни онъа делиль яптыкъ.
46. Соңра оны (узагъан колъгени) яваш-яваш озюмизге чектик (къыскъарттыкъ).
47. Сиз ичюн геджени орътю, юкъуны истираат япкъан, кунъдюзни де дагъылып, чалушув (заманы) япкъан Одыр.

- 48-49. Рузгярларны рахметининъ оғюнде муждеджи оларакъ ёллагъян Одыр. Биз олю топракъқа джан бермек, яратқын нидже айванларымызға ве нидже инсанларгъа сув бермек ичюн, коктен тер-темиз сув эндирдик.
50. Ант олсун, буны инсанларның оғют алувлары ичюн, араларында чешит шекиллерде анълаткъандырмыз; амма инсанларның чокъу илле нанкорълик этип тирельгендерлер. (*Бу аетте «иляхий къудретниң эсерлерининъ ве инсанларгъа берильген ниметлерниң бир чокъ пейгъамберниң тилинден дефаларджса ве чешит-чешит анълатылғаныны» ifаде этмек узьре, юқарарадаки шекильде мана бермек мүмкүн олғаны киби, «сувны әвирип-чевирип, чешит ерлерге тюрлю-тюрлю яғымур яғъдырыпкъ» тарзында бир мана да бериле билир.*)
51. (Ресулым!) Эгер истесек эди, эльбетте эр улькеге бир тенбиеджи (пейгъамбер) ёллар эдик.
52. (Бейнельмилель тербиеджилик вазифесини факъят санъа бердик). О алда, кяфирлерге боюн әгме ве бунынънен (Къур'аннен) оларгъа къаршы бар кучионънен буюк бир куреш яп!
53. Биригинъ сувы татлы ве сувсызлықыны къандыраджагъы, дигерининъки тузлы ве аджджы эки денъизни бирлештириджи ве араларына бир сед, кечильмез бир сынъыр къойғын Одыр.
(*Бу ает акъкъында чешит тефсирлер бар: 1) Макъсат – денъизге къарышкъан нехр (Диджиле киби) ве о къарышкъан денъиздир. Денъизни ярып, арасындан километрлердже акъып кеткени алда, нехр сувының дады бозулмамакъта. 2) Ниль киби буюк ирмакъ ве денъиздир ки, араларына бир къара парчасы (тиль) кирмектедир. 3) Mu'минлернен кяфирлердир. Татлы сув – му'минлерни, аджджы сув – кяфирлерни темсиль эте. Дюньяда ян-янаша, амма бир-биралиерине къарышмадан яшагъанларына ишарет этиле.*)
54. Сувдан (нутфеден) бир инсан яратып, оны несеп ве сихриет (къан ве эвлилил багъындан дөгъғын) якъынлықъкъа дёнюштирген Одыр. Раббинъинъ эр шейге кучю етер.
55. (Бойле экен, инкярдыхылар) Аллаһны быракъып, озылерине не файда, не де заар бере бильген шейлерге къуллыхы этмектелер. Инкярдыхы да Раббине къарши оғрашып турмакъта.
56. (Ресулым!) Биз сени анджакъ мужделейиджи ве тенбиеджи оларакъ ёлладыкъ.
57. Де ки: Бунъа къаршылықъ, сизден Раббинъе дөгъру бир ёл тутмакъны тилеген кимселер (олувынъыздан) гъайры, ич бир акъ истемейим.
58. Олюмсиз ве дайма тири Аллаһкъа ишанып таян. Оны хамд иле тесбих эт. Къулларның гунахларыны онынъ билови етер.
59. Коклерни, ерни ве экисининъ арасындақини алты куньде яраткъан, соң Аршкъа укюм эткен Рахмандыр. Буны бир бильгенден сора.
(*Аришкъа укюмранлықъ ве алты куньде яратув акъкъында A'рааф суреси, 54-нәджи аеттеки, Ариш акъкъында һууд суреси, 7-нәджи аеттеки изаатларгъа бакъынъ.*)
60. Оларгъа: Рахмангъа седжде этинъ денильген вакъытта: «Рахман да не экен! Бизге эмир эткен шейинъе ич седжде этермизми!», дерлер ве бу эмир оларның нефритини арттырыр.
61. Кокте бурджларны бар эткен, оларның ичинде бир чыракъ (кунеш) ве нурлы бир ерлештирген Аллаһ южелер юджесидир.
62. Ибрет алмакъ я да шукюр этмек истеген кимселер ичюн, гедженен куньдюзни бир-биригинъ артындан кетирген де Одыр.

63. Рахманнынъ (темиз) къуллары олардыр ки, ер юзүнде тевазу иле юрерлер ве озюни бильмеген кимсeler оларгъа лаф аткъанда (ынджытмадан) «Селям!», дерлер (кечерлер);
64. Геджелерини Рабблерине седжде этерек ве къыям тураракъ кечирирлер.
65. Ве бойле дерлер: Рabbимиз! Джээннем азабыны узеримизден узакълаштыр. Догърусы, онынъ азабы келип-кечиidжи дегиль, девамлыдыр.
66. О ер, акъикъатен, не фена бир ерлешюв ве яшаладжакъ ердир!
67. (О къуллар), арджлагъянларында не исраф, не де саранлыкъ этерлер; экисининъ арасында орта бир ёл тутарлар.
68. Кене олар ки, Аллаhнен берабер, (туткъан) башкъа бир танърыгъа ялвармазлар, Аллаh арам къылгъан джанны акъсыз ерде къыймазлар ве зина этмезлер. Буларны япкъан гунахы(нынъ джезасыны) булыр;
69. Къыямет куню азабы къат-къат арттырылыр ве онда (азапта) ашшалангъан оларакъ, девамлы къалыр.
70. Анджакъ тёвбе ве иман этип, яхши давранышта булунгъанлар башкъадыр; Аллаh оларнынъ яманлыкъларыны эйиликлерге чевирир. Аллаh чокъ багъышлайыджыдыр, зияде мерхамет саибидыр;
71. Ким тёвбе этип, яхши давраныш косытерсе, шубесиз о, тёвбеси къабул олунгъан алда Аллаhкъа дёнер.
72. (О къуллар), ялан ерде шаатлыкъ этмезлер, бош сёзлернен къаршылашкъанларында эйбетли алда (о ерден) кечип кетерлер.
73. Озылерине Рабблерининъ аетлери хатырлатылгъанда исе, оларгъа нисбетен сагъыр ве корь давранмазлар;
74. (Ве о къуллар): Рabbимиз, бизге козюмизни айдынлатаджакъ къадынлар ве зурриетлер багъышла ве бизни такъва саиплерине ребер эт! дерлер.
75. Иште оларгъа, сабыр этювлерине къаршылыкъ, дженнеттинъ энъ юксек макъамы бериледжеқ, о ерде урымет ве селямнен къаршыланаджакълар.
76. О ерде эбедий къаладжакълар. О ер не гузель бир ерлешюв ве яшаладжакъ ердир.
77. (Ресулым!) Де ки: (Къуллык ве) ялварувинызы олмаса, Рabbim сизге не деп дегер берсин? (Эй, инкяrdжылар! Сизге Ресулнынъ бильдергенлерини) кесен-кес ялан сайдынызы; онынъ ичюн азап якъанызыны быракъмайджакъ.

26. ЭШ-ШУАРАА

Меккеде назиль олгъан бу суре 227 аеттири, 224-227-нджи аетлери Мединеде назиль олгъан. «Шуараа» – шаирлер демектир; 224-нджи аетинде шаирлерден сёз этильгени ичюн, суре бу исмни алгъан. Мухалифлерниң Къур'ангъа къаршы илери сюрген иддаларындан бири де, онынъ бир шаир тарафындан мейдангъа кетирильген деювлери эди. Иште, Къур'ан Аз.Пейгъамберниң анълатувынен, даа эвельки пейгъамберлерниң анълатувлары озюнде бирлешкенини ве Къур'ан бир шаирниң эсери олмагъаныны исбат этерек, бу идданы ред эте.

Бисмиляхиరرراھماانیرررراھما (Рахман ве рахим олгъан Аллаhнынъ адынен).

1. Тaa. Сиин. Миим.
2. Булар ап-ачыкъ Китапнынъ аетлеридир.
3. (Ресулым!) Олар иман этмейлер, дие, аман-аман озюнъни эляк этеджектирсинь!
4. Биз истесек, оларнынъ узерине коктен бир муджизе эндирирмиз де, онъа боюнлары эгилип къалыр.
5. Оларгъа, о чокъ мерхаметли Аллаhtan ич бир янъы огют кельmez ки, ондан юзъ чевирмесинлер.
6. Бунынъ усътюне (онъа) «яландыр», дерлер; факъат алай этип тургъан шейлерининъ хаберлери якында оларгъа келеджек.
7. Ер юзюне бир бакъмазлармы! О ерде эр гузель чифттен нидже осюмликлер етиштиридик.
8. Шубесиз, буларда (Аллаhнынъ къудретине) бир нишане бардыр; амма чокъу иман этмезлер.
9. Шубе ёкъ ки, Раббинъ мутлакъ гъалип ве бол мерхамет саибидир.
- 10-11. О заман Раббинъ Мусагъя: О залымлар топлулыгъына, Фыравуннынъ къавмына бар. Аля (башларына келеджектен) сакъынмайджакълармы олар? дие сесленген эди.
12. Муса бойле деди: Рabbim! Догърусы, мени яланджылыкъта къбаатлавларындан къоркъам.
13. (Бу вазиетте) ичим сыкъылыр, тилим айланмаз; онынъ ичюн Харунгъа да эльчилик бер.
14. Оларнынъ манъа ифтира эткен бир къбаатлары да бар. Бундан отърю, мени ольдирювлеринден къоркъам.
15. Аллан буюрды: Ёкъ, (сени асла ольдюралмазлар)! Экинъиз муджизелеримизнен барынъ. Шубесиз ки, биз сизнен берабермиз, (эр шейни) эшитмектемиз.
16. Айды, Фыравунгъа барып айтынъ ки: Акъикъатен, биз алемлеринъ Раббининъ эльчисимиз;
17. Исраил огъулларыны бизнен берабер ёлла.
18. (Озюне Аллаhнынъ эмри теблигъ этильгенинен, Фыравун) деди ки: Биз сени бала экенинъде имаемизге алып буюльтмединми? Аятынънынъ бир чокъ йылларыны арамызда кечирмединми?
19. Соңунда о япкъан (фена) ишинъни де яптынъ. Сен нанкорынинъ бирисинь!
(Бу ерде Аз.Мусанынъ бир мысырлынынъ олюмине себеп олгъанына шиарет этильмекте. Бильги ичюн бакъ. Къасас, 28/15).
20. Муса: Мен, деди, о ишни, о анда соңу не оладжагъыны бильмейип яптым.
(Тефсирлерде Аз.Мусанынъ ольдирюв къасты олмадан, о адамны ургъаны ве бу ишинъ, къасты кечкен арекетлер нетиджесинде, адам ольгени изааты даа зияде кельмекте).
21. Сизден къоркъынанымнен де, аман араныздан къачтым. Соң Рabbim манъа икмет бахш этти ве мени пейгъамберлерден къылды.
22. О нимет дие, козюме тюрткени исе, (аслында) Исраил огъулларыны озюне къул, хызметкяр этовинъдир.
(Фыравуннынъ нимет дие, Аз.Мусанынъ козюне тюрткени ве оны нанкорь деювине ёл ачкъан шей, оны сабийлигинде саипсиз тапкъанынен, алып беслегени ве бакъувы,

хусусен оны башкъа огълан балалар киби ольдюрмегени эди. Аз.Муса бу сёзлерни инкярий бир усулнен, оның япкъаны эсасен бир нимет олмагъаныны ве оның Исраил огъулларыны къул, хызметкяр этювинден ибарет олгъаныны ифаде этмекте. Зира, Фыравун Аз.Мусаны сарайына алувина да, оның Исраил огъулларына нисбетен давранышы себеп олгъан эди).

23. Фыравун бойле деди: Алемернинъ Рабби дегенинъ де недир?
24. Муса джевап берди: Эгер ишнинъ аслыны тюшюнит анълагътан адамлар олсанъыз, (итираф эттерсинъиз ки) о, коклернинъ, ернинъ ве экиси арасында олгъан эр шейнинъ Раббидир.
25. (Фыравун) этрафында булунгъанларгъа эшитесенъизми? деди.
26. Муса деди ки: О, сизинъ де Раббинъиз, даа эвельки аталарынъызының да Раббидир.
27. Фыравун: Сизге ёлланылгъан бу эльчинъиз мытлакъа делидир, деди.
28. Муса девамле шуны сёйледи: Эгер акылынызыны ишлетсенъиз (анъларсыз ки), О, дөгъунынъ, батынынъ ве экисининъ арасында олгъанларның Раббидир.
29. Фыравун: Менден башкъасыны танъры эдинсенъ, ант олсун ки, сени зинданлылардан этерим! деди.
30. Муса: Санъа ап-ачыкъ бир шей кетирмиш олсамдамы? деди.
31. Фыравун: Догъру сёйлегенлерден исенъ, айды, кетир оны! дие джевап берди.
32. Буның узерине Муса таягъыны атты; бир де не корьсинлер, таякъ ап-ачыкъ буюк бир йылан (олгъан-къалгъан)!
33. Элини де къойнундан чыкъарды; о да сейирджилерге bem-beяз корюнген (нур сачкъан бир шей олуп къалгъан)!
34. Фыравун этрафындаки илери кельгенлерге: Бу, деди, догърусы, чокъ бильгили бир тылсымджыдыр!
35. Сизни тылсымынен юртунъыздан чыкъармакъ истей. Шимди не буюрысынъыз? (Аз.Мусаның косътерген муджизелери Фыравунның кибр дүйгүларыны алт-усыт эткен, Фыравун танърылыкъ давасыны бир тарафкъа быракъып, этрафындаки илери кельгенлерден фикир алмагъа меджсбур олгъан).
36. Дедилер ки: Оны ве къардашыны токтатып тур ве шеэрлерге топлайыджы адамлар ёлла;
37. Не къадар бильгиси терен тылсымджы бар исе, санъа кетирсинглер.
38. Бойледже, сихирбазлар белли бир куннинъ тайин этильген вакътында бир ерге кетирильдилер.
39. Халкъкъя: Сиз де топланасызмы (айды, аман топланынъ), денильди.
40. (Фыравунның адамлары:) Эгер усътюн кельселер, эр алда, тылсымджиларгъа уярмыз, дедилер.
41. Сихирбазлар кельгенлеринде Фыравунгъя: Эгер биз усътюн кельсек, муакъкъакъ бизге бир акъ бар дегильми? дедилер.
42. Фыравун джевап берди: Эбет, о такъдирде ич шубе этменъ, козъдеки кимселерден де оладжакъсыныз.
43. Муса оларгъя: Не атаджакъ олсанъыз, атынъ! деди.

44. Буның узерине аркъянларыны ве таяқъларыны аттылар ве: Фыравунның къудрети ақъкыы ичюн, эльбетте бизлер гъалип келеджекмиз, дедилер.
45. Сонъра Муса таягъыны атты: Бир де не корьсинлер, оларның уйдургъанларыны юта бере!
46. (Буны корыгенинен) сихирбазлар дер'ал седжде эттилер.
- 47-48. «Алемлерниң Раббине, Муса ве Харунның Раббине иман эттик», дедилер.
49. Фыравун, (кызыгъынлыкъынен) деди ки, мен сизге изин бермедин, онъя иман эттинъиз э! Демек ки, о сизге сихирни ограткен буюгинъиз экен! Амма, шимди (сизге япаджагъымны кореджек ве) биледжексинаңыз: Ант олсун, эллериңизни ве аяқъларыныңызы чапразлама кестиреджем, эпинъизни астыраджам!
50. «Зарары ёкъ, дедилер, (насыл олса) биз, шубесиз, Раббимизге дёнеджекмиз».
51. «Биз ильк иман эткенлер олғынамызың ичюн, Раббимиз хatalарымызыны багышшайджагъына умют эттермиз».
52. Мусагъя: Къулларымны геджелейин ёлгъа чыкъар; чюнки, такъип этиледжексинаңыз, дие вахий эттик.
53. Фыравун да шеэрлерге (аскер) топлайыджылар ёллады:
54. «Эсасен булар, сайылары аз, тертипсиз-дагыныкъ бир джемааттыр».
55. «(Бойле экен) кесен-кес бизни опъкелендиргендерлер».
56. «Биз исе, эльбетте уяныкъ (ве бирлик) бир джемаатмыз», (дей ве дедирте эди).
- 57-58. Амма (соңунда) биз оларны (Фыравун ве къавмыны), багъчалардан, чокъракълардан, хазинелерден ве дегерли бир ерден чыкъардыкъ.
59. Бойледже, буларгъа Исаил оғъулларыны мирасчы яптыкъ.
60. Деркен (Фыравун ве адамлары) кунь догъувындан оларның пешине тюштилер.
61. Эки топлулыкъ бир-бирини корыгенинен, Мусаның адамлары: Иште, якъаландыкъ! дедилер.
62. Муса: Асла! деди, Раббимиз, шубесиз, меннендири, манъя ёл косътереджектир.
63. Буның узерине Мусагъя: Таягъынъынен денъизге ур! дие вахий эттик. (Ургъанынен, денъиз) дер'ал ярылды (он эки ёл ачылды), эр болюк буюк бир дагъ киби олды.
64. О бирлерини де, о ерге якълаштырдыкъ.
(Муса ве адамларының артындан душманлар да, бу денъизде ачылған ёлларға кирдилер).
65. Муса ве янында олгъанларның эписини къуртардыкъ.
66. Сонъра о бирлерини сувда богъдыкъ.
67. Шубесиз, бунда бир ибret бардыр; амма чокълары иман эткен дегиллер.
(Истер Мысырда къалған къыптийлерниң ерлеринде кългъанлары, истер къуртулғындан соң, бузавгъа табынувгъа къалкъынан ве: «Козь-козьге Алланы корымегендже, иман этмемиз», деген Исаил оғъуллары бу ап-ачыкъ дерстен ибret алмадылар, иманға кельмединер).
68. Шубесиз, Раббинъ, иште, О, мутлакъ гъалип ве бол мерхамет сашибидир.
69. (Ресулым!) Оларгъа Ибрахимниң хаберини де накъл эт.
70. О заман о, бабасына ве къавмына: Неге табынмакътасынъыз? деген эди.

71. «Путларгъа табынмакътамыз ве оларгъа табынувда девам этеджекмиз», дие джевап бердилер.
(«Путларгъа табынмакътамыз ве бутюн кунь оларгъа хызмет этип турмакътамыз» манасы да берильмектедир. Зира, оларның кунь бою ибадет этип, гедже ибадет этмегенлерине даир бир риваает бар).
72. Ибрахим: Яхшы, деди, ялваргъаныңызда олар сизни эшителерми?
73. Яхут сизге файда я да заар бере билелерми?
74. бойле джевап бердилер: Ёкъ, амма биз бабаларымызын бойле япқын алда булдыкъ.
- 75-76. Ибрахим деди ки: Яхшы, амма, истер сизинъ, истер эвельки аталарыныңынъ; неге табынгъаныңызын (бираз олса да) тюшюндинъизми?
77. Яхшы билинъ ки, олар меним душманымдыр; Анджакъ алемлерниң Рабби (меним достумдыр).
78. Мени яраткъан ве манъа дөгъру ёлны косытерген Одыр.
79. Мени ашаткъан, ичирген Одыр.
80. Хасталангъан вакътымда манъа шифа берген Одыр.
81. Меним джаннымны аладжакъ, сонъра мени тирильтеджек Одыр.
82. Ве эсап куню хаталарымны багъышлайджагъыны умoot эткеним Одыр.
83. Раббим, манъа икмет бер ве мени эйилер арасына къош.
84. Манъа, сонъундан келеджеклер арасында, эйиликнен аңылмакъ наисип эйле!
(Аз.Ибрахим, бу дуасынен, къыяметке къадар яхшы нам иле аңылмакъны истеген. Дуасы макъбул олгъан, бундан отърю, эр уммет онъа айры бир севги дуйгъан ве адыны макътав иле аңғъан. Мусульманлар да, беш вакъыт намазда салавт-ы шерифе окъугъанда, оны да аңаракъ, бу дуагъа къошулмакъталар).
85. Мени Наим дженнетининъ варислеринден эйле.
86. Бабамны да багъышла (онъа төвбе ве иман наисип эт). Чюнки, о сапыкълардандыр.
87. (Инсанларның) тириледжек куньлери мени утандырма.
88. О куню не мал файда берир, не де эвлят.
89. Анджакъ, Алланкъа къальби селим (темиз бир къальп) иле кельгенлер (о куньде файда булур).
(Къальби селим – шубелерден, ширктен темизленген, ихляснен иман эткен къальп демектир. Саид б. Мусейеб (р.а.) деген ки: Къальби селим, маневий сағълам къальптири ки, бу да, му'миннинъ къальбидир. Кяфир ве мунафыкъынъ къальби исе, маневий хастадыр).
90. (О куню) дженнет такъва саиплерине якълаштырылыр.
91. Джээннем де адден ашкъанларгъа ап-ачыкъ косытерилир.
- 92-93. Оларгъа: Аллантан гъайры табынгъаларыныз къана, нереде? Сизге ярдым эте билелерми я да озылерине (олсун) ярдымлары токъунамы? денилир.
- 94-95. Артыкъ олар, о адден ашкъанлар ве Иблис ордулары, топтан о ерге фырлатылып (джээннемге) атылырлар.
96. О ерде бир-бирилеринен чекишерек, бойле дерлер:
97. Валлахи, биз, акъикъатен ап-ачыкъ бир сапыкълыкъ ичинде экенмиз.

98. Чюнки, биз сизни алемлернинъ Раббинен бир тута эдик.
99. Бизни, анджакъ о гунахкярлар саптырды.
- 100-101. Шимди артыкъ бизим не шефаатчыларымыз бар, не де якъын бир достумыз.
102. Ах, кешке биз ичюн (дюньягъа) бир къайтув даа олса да, му'минлерден олсакъ!
103. Бунда эльбет (алынаджакъ) буюк бир дерс бар; амма чокълары иман этmezлер.
104. Шубесиз, Раббинъ, иште О, мутлакъ гъалип ве бол мерхамет саибидир.
105. Нуh къавмы да пейгъамберлерни яланджылыкъта сучладылар.
106. Къардашлары Нуh оларгъа бойле деген эди: (Аллаhкъа къаршы келювден) сакъынмазсынызымы?
107. Билинъ ки, мен сизге ёлланылгъан ишанчлы бир эльчийим.
108. Артыкъ Аллаhкъа къаршы келювден сакъынынъ ве манъя итаат этинъ.
109. Бунъя къаршы сизден ич бир акъ истемейим. Меним эджrimни береджек анджакъ алемлернинъ Раббидир.
110. Онынъ ичюн, Аллаhtan къоркъунъ ве манъя итаат этинъ.
111. Олар бойле джевап бердилер: Санъа ашагъы севиели кимселер табий олуп тургъанда, биз санъа ич иман эттермизми!
112. Нуh деди ки: Оларнынъ япкъанлары акъкъында бильгим ёкътыр.
113. Оларнынъ эсабы анджакъ Рabbime аиттири. Бир тюшюнсенъиз!
114. Мен иман эткен кимселерни къуваджакъ дегилим.
115. Мен, анджакъ ап-ачыкъ бир тенбиеджийим.
116. Дедилер ки: Эй, Нуh! (Бу давадан) вазгечмесенъ, яхши биль ки, ташборангъа тутулгъанлардан оладжакъсынъ!
117. Нуh: Рabbim! деди, къавым мени яланджылыкъта сучлады.
118. Артыкъ меннен оларнынъ арасында сен укминъни бер. Мени ве янымдаки му'mинлерни къуртар.
119. Бунынъ узерине биз оны ве янындакилерни, о толу гемининъ ичинде (ташыяракъ) къуртардыкъ.
120. Сонъ, артта къалгъанларны сувда богъдыкъ.
121. Догърусы, бунда буюк бир дерс бар; амма чокълары иман этmezлер.
122. Шубесиз, Раббинъ, иште О, мутлакъ гъалип ве бол мерхамет саибидир.
123. Аад (къавмы) да, пейгъамберлерни яланджылыкъта сучлады.
124. Къардашлары huуд оларгъа бойле деген эди: (Аллаhкъа къаршы келювден) сакъынмазсынызымы?
125. Билинъ ки, мен сизге ёлланылгъан ишанчлы бир эльчийим.
126. Артыкъ Аллаhкъа къаршы келювден сакъынынъ ве манъя итаат этинъ.
127. Бунъя къарши сизден ич бир акъ истемейим. Меним эджrimни береджек анджакъ алемлернинъ Раббидир.
128. Сиз эр юксек ерге бир алямет тиклеерек эгленесинъизми?
(Аеттеки «рии» келимеси «ёл» манасында да олгъаны ичюн, «сиз эр ёл узерине...» шеклинде бир мана бермек де мумкүн. Бу къавмынъ бина эткен шейлери акъкъында

- тефсирлерде; гогерджин къалелери, келип-кечкенлернен эгленмек ичюн япылгъан юксек биналар, тепелерге тикильген абиделер киби изаатларгъа расткелинмекте).*
129. Темелли къаладжагынызын умут этерек, къавий биналар яптынызымы?
- (*Бу биналар акъкъында буюк кошклар, къавий къалелер, сув менбалары киби тефсирлер япылгъан*).
130. Якъалагъан вакътынызыда зорбаджылар киби якъалайсызымы?
131. Артыкъ Аллаһтан къоркъунь ве манъя итаат этинъ.
- 132-134. Бильген шейлеринъизни сизге берген, сизге маллар, оғъуллар, багълар, чокъракълар ихсан эткен (*Алланкъа къаршы келюв*)ден сакъынынъ.
135. Догърусы, сизинъ акъкъынъизда буюк бир куннинъ азабындан къоркъам.
136. (Олар) бойле дедилер: Сен огют берсенъ де, бермесенъ де, бизге эп бирдир.
137. Бу, эвелькелернинъ адетлеринден башкъя бир шей дегиль.
- (*Бу ерде «адет (хулукъ)»тан козъде тутулгъаны акъкъында чешит тефсирлер бар: 1) Шу япкъанларымыз я да узеринде булуңгъан шу динимиз, ильк аталарапымыздан берли девам этип кельген шейдир. 2) Сенинъ кетирген шу дининъ я да ольгенден сонъ тирилиджегимиз иддасы, кечмишилернинъ уйдурмасыдыры*).
138. Биз, азапкъя огъратыладжакъ да дегильмиз.
139. Бойледже, оны яланжылыкъта къабаатладылар; биз де оларны эляк эттик. Догърусы, бунда буюк бир ибret бар; амма чокълары иман этmezлер.
140. Шубесиз, Раббинъ, иште, О, мутлакъ гъалип ве сынъырсыз мерхамет саибидир.
141. Семууд (къавмы) да, пейгъамберлерни яланжылыкъта сучлады.
142. Къардашлары Салих оларгъа бойле деген эди: (*Алланкъа къаршы келювден*) сакъынмазсынызымы?
143. Билинъ ки, мен сизге ёлланылгъан ишаныладжакъ бир эльчийим.
144. Артыкъ Алланкъа къаршы келювден сакъынынъ ве манъя итаат этинъ.
145. Бунъя нисбетен сизден ич бир акъ истемейим. Меним эджrimни береджек, анджакъ алемлернинъ Раббидир.
- 146-148. Сиз бу ерде багъчаларнынъ, чокъракъларнынъ ичинде; экинлернинъ салкъымлары саркъъан хурмалыкъларнынъ арасында, ишанч ичинде быракъыладжакъсынызы (санасынызы)мы?
149. (Бойле санып) дагълардан усталыкънен эвлер ёнып (оюп япмакътасынызы).
- (*Аеттеки «фаарихин» келимесине «усталыкънен» манасы берильгени киби, «макътанаракъ» манасы да бериле билир*).
150. Артыкъ, Аллаһтан къоркъунь ве манъя итаат этинъ.
- 151-152. Ер юзүнде бозгъунджылыкъ япып, тертип-тынчлыкъ бермеген адден ашкъанларнынъ эмрине уйманъ.
153. Дедилер ки: Сен, олса-олса яхшы тылсымлангъан бирисинъ!
154. Сен де анджакъ бизим киби бир инсансынъ. Эгер догъру сёйлегенлерден олсанъ, айды, бизге бир муджизе кетир.
155. Салих: Иште (муджизе) бу ыргъачы деведир; онынъ бир сув ичмек акъкъы бардыр, белли бир куню ичмек акъкъы да сизинъдир, деди.

156. Онъа бир феналыкънен илишменъ, ёкъса, сизни муazzам бир куннинъ азабы якъалай къояр.
157. Бунъа рагъмен, олар девени сойдылар; амма пешман да олдулар.
158. Бунынъ узерине, оларны азап якъалады. Догърусы, бунда буюк бир дерс бар; амма чокълары иман этмезлер.
159. Шубесиз, Раббинъ, иште, О, мутлакъ гъалип ве сынъырсыз мерхамет саибидир.
160. Luut къавмы да, пейгъамберлерни яланджылыкъта сучлады.
161. Къардашлары Luut оларгъа бойле деген эди: (Аллаһкъа къаршы келювден) сакъымазсынъызымы?
162. Билинъ ки, мен сизге ёлланылгъан ишаныладжакъ бир эльчийим.
163. Артыкъ Аллаһкъа къаршы келювден сакъынынъ ве манъя итаат этинъ.
164. Бунъа къаршы сизден ич бир акъ истемейим. Меним эджримни береджек анджакъ алемлерни Раббидир.
- 165-166. Раббимизниң сизлер ичюн яраткъан зевджелеринъизни быракъып да, инсанлар арасындан эрекклерге якълашасызымы? Догърусы, сиз сынъырны ашкъан (сапыкъ) бир къавмынъыз!
167. Олар бойле дидилер: Эй, Luut! (Бу давадан) вазгечмесенъ, яхши биль ки, сюргюн этильгенлерден оладжакъсынъ!
168. Luut: Догърусы, деди, мен сизинъ бу ишинизден нефретленем!
169. Раббим! Мени ве аилемни, оларнынъ япып кельгенлеринден (вебалындан) къурттар.
170. Бунынъ узерине оны ве бутюн аилемини къурттардыкъ.
171. Анджакъ, бир къарт къадын истисна. О артта къалгъанлардан (олды).
(Бу ерде Аз.Luутнынъ къадынына шарает этильмекте. Тахриим суресининъ онындожы аетине ве он экинджи аетиндеки изааткъа бакъынъ).
172. Сонъра дигерлерини эляк эттик.
173. Усьюлериңе ойле бир ягъмур ягъдырыдыкъ ки... Тембиеленгенлерниң (факъат ёлгъа кельмегенлерниң) ягъмуры не де фена!
174. Эльбетте бунда буюк бир ибret бар; факъат чокълары иман этмезлер.
175. Шубесиз, Раббинъ, иште, О, мутлакъ гъалип ве бол мерхамет саибидир.
176. Эйке халкъы да пейгъамберлерни яланджылыкъта сучлады.
(Эйке бир орман чешитининъ адыдыр. Риваётке коре, Медиен якъынларында булунгъан бир больге де бу аднен аныла эди. Шуайб (а.с.) эйкели олмагъанындан, 106, 124, 142 ве 160-ндже аетлердекинден фаркълы оларакъ, ёлланылгъан пейгъамберлер ичюн «къардашлары» денильмеген).
177. Шуайб оларгъа бойле деген эди: (Аллаһкъа къаршы келювден) сакъымазсынъызымы?
178. Билинъ ки, мен сизге ёлланылгъан ишаныладжакъ бир эльчийим.
179. Артыкъ Аллаһкъа къаршы келювден сакъынынъ ве манъя итаат этинъ.
180. Бунынъ ичюн сизден ич бир акъ истемейим. Меним акъкъымны береджек, анджакъ алемлерни Раббидир.
181. Ольчиони тас-тамам япынъ, (инсанларнынъ акъкъыны) эксик бергенлерден олманъ.
182. Догъру теразенен тартынъ.

183. Инсанларның ақъкъы олгъан шейлерни къысмань. Ер юзүнде бозгъунджылықъ япаратъ, къарышыкълыкъ чыкъармань.
184. Сизни ве эвельки несиллерни яраткъан (Аллаh)тан къоркъунь.
185. Олар бойле дедилер: Сен, олса-олса яхши тылсымлангъан бирисинь!
186. Сен де анджакъ бизим киби бир бешерсинь. Биль ки, биз сени анджакъ яланджылардан бири саймакътамыз.
187. Эгер дөгъру сёзлүлерден олсань, усътюмизге коктен азап ягъдыр.
188. Шуайб: Раббим япкъанларынызыны энъ яхши билиджидир, деди.
189. Ниает, оны яланджы сайдылар да, оларны о кольге кунюнинъ азабы якъалай къойды. Акъикъатен о, буюк бир куннинъ азабы эди!
(Чоқъ сыйджасакъ кунылдерден сонъ, кокте булутлар пейда олгъан, оларның кольгесине сығыынгъан эдилер. Аллан булутлардан атеш ягъдыраракъ, адден ашкъанларны, асийлерни якъкъан ве джезаландыргъан эди).
190. Догърусы, бунда буюк бир дерс бар; амма чокълары иман этmezлер.
191. Шубесиз, Раббим, иште О, мутлакъ гъалип ве бол мерхамет саибидир.
(Юкъарыдаки аетлерде бир чоқъ пейгъамбернинъ къавмларыны тенбиелевлери, кетирген муджизелери ве къавмларының арекетлери бир чизгилернен аньлатылгъандан сонъ, ашагъыдаки аетлерде Къур'ангъа нисбетен ифтираларға къатиетли реддиelerde булунылгъан, Аз.Пейгъамберге сабыр ве метанетнен, юксек вазифесини девам эттириюви телкъин этильген).
192. Муакъкъакъ ки, о, Къур'ан алемлернинъ Рабби эндиргенидир.
- 193-195. (Ресулым!) Оны Руху'ль-Эмин (Джебраил) тенбиеджилерден олурсынъ дие, ап-ачыкъ арап тилинен сенинъ къальбинье эндиргендир.
196. О, шубесиз, даа эвелькелернинъ китапларында да бардыр.
(Къур'анынъ Аз.Мұнамедге эндириледжеги, яхут да Къур'аннынъ манасы, озю ве баш принципleri эвельки хакъ китапларда да бар эди. Аетте эр экиси аньлатылгъан ола билир).
197. Исраил оғъулларының алимлери оны билуви, олар ичюн бир делиль дегильми?
- 198-199. Биз оны арапча бильмегенлерден бирине эндирсе эдик де, буны оларгъа о окъуса эди, кене онъя иман этmezлер.
- 200-201. Оны гунахкъярларның къальплерине бойле ерлештиридик. Онынъ ичюн ачыкъ азапны корыгенге къадар онъя иман этmezлер.
(Аеттеки «оны» замири «куфюр»ге чевирильсе» - озъ гунахлары себебинден-сокътыгъымыз куфюр ойле ерлешкендир ки, азапны ачыкъ корымеден, имангъа кельмелзер» манасы чыкъар. Айны замир «Къур'ан»гъа да чевириле билир. О тақъдириде «Къур'аны озъ тиллеринде эндирдик, манасыны къальплерине эйидже сокътыкъ; кене де, азапны корымеден, иман этmezлер» манасы козъде тутулгъан ола билир).
202. Иште, бу (азап) оларгъа, озълери фаркъына бармадан, апансыздan келе къояджакъ.
203. О заман: Бизге (иман этювимиз ичюн) мухлет берилирми, аджеба? дейджеклер.
204. (Токътамадан муджизе талабынен) олар бизим азабымызын чар-чабук истей эдилерми?
- 205-206. Не дерсинь! Эгер биз оларны йылларнен яшатып, ниметлерден файдаландырсақъ, сонъра төхдит этильмекте олгъан (азаплары) башларына кельсе!

207. Файдаландырылгъан ниметлерinden оларгъа ич файдада токъунмайджакъ.
- 208-209. Биз ич бир мемлекетни, огют бермек узьре (ёлладыгъымыз) тенбиеджилери (пейгъамберлери) олмадан, ёкъ этмегендирмиз. Биз залым дегильмиз.
210. Оны (Къур'анны) шайтанлар эндиремеди.
(Къур'аннынъ шайтанлар тарафындан кяхинлерге телкъин этильген шайлерден ибарет олгъаныны илери сюрген базы мушириклерниң сөзълери ред этильмекте).
211. Бу оларгъа тюшмез; затен, кучьлери де етmez.
212. Шубесиз, олар вахий эшиитювден узакъ тутулгъанлардыр.
213. О алда, сакъын Аллаһнен берабер, башкъа танърыгъа къуллыкъ этип ялварма, сонъунда азап этильгенлерден олурсынъ!
(Аз.Пейгъамберниң шахсында инсанлыкъкъа хитап этильмекте. Бакъ. Къасас, 28/86-88).
214. (Эвель) Энъ якъын акърабанъны тенбиеле.
215. Санъа уйгъан му'минлөргө (мерхамет) къанатынъны кер.
216. Эгер санъа къаршы кельсeler, де ки: Мен сизинъ япкъанларыныздан, муакъъакъ ки, узакъым.
217. Сен, О мутлакъ гъалип ве бол мерхамет саибине ишанып таян.
218. О ки, (гедже намазгъа) къалкъыкан заманынъда, сени корымекте.
219. Седжде эткенлер арасында долашувынъны да (корымекте).
(Ибн Аббас (р.а.)дан кельген ривааетке коре, «ве текаллубеке фииис-сааджидин» сөзюнинъ ифаде этмек истеген манасы шудыр: Аллаh сенинъ, бир пейгъамберниң сульбиден дигер пейгъамберниң сульбине кече-кече, ниает, насыл бир небий оларакъ чыкъкъаныны корюджисидир).
220. Чюнки, эр шейни эшитиджи, эр шейни билиджи Одыр.
221. Шайтанларның исе, кимге энеджегини сизге хабер берейимми?
222. Олар, гунахкъа, ифтирагъа далгъан эр кеснинъ устьюне энерлер.
223. Булар, (шайтанларгъа) къулакъ асарлар ве оларның чокъу яланджылардыр.
224. Шайрлер(ге кельгенде), оларгъа да сапыкълар уярлар.
- 225-226. Оларның эр вадийде башы бош долашкъанларыны ве акъикъатта япмагъан шайлерини сёйлегенлерини корымединъми?
227. Анджакъ, иман этип, яхшы ишлер япкъанлар, Аллаһны чокъ-чокъ анъынлар ве акъсызлыкъкъа оғъратылгъанларында озылерини къорчалагъанлар башкъадыр.
 Акъсызлыкъ эткенлер, анги дёнюшке,(анги акъибетке) дёндюриледжеклерини якъында биледжеклер.
(Сахих хадис китапларындан ер алгъан бир чокъ хадистен де анълашылгъаны узьре, феналыкъыны ифаде этмеген ве эйи макъсатнен къулланылгъан шиир, юкъарыда яманлангъан шиирден истисна этильген. Буның киби, асхаб-ы кирам арасында Ресул-ы Экремниң тақъдирилерини къазангъан бир чокъ шайрлер бар эди. Меселя, Аз.Пейгъамберниң Хассан бин Сабитке: «Мушриклерни (шиирлеринънен) хаджсэ эт, биль ки, муакъъакъ Джебраил де сеннен берабердир», буюргъаны риваает олунгъан).

27. ЭН-НЕМЛЬ

Бу суре Меккеде назиль олгъан, 93 аеттир. «Немль» – къарынджа демектир. 18-нджи аетинде Сулейман алейхисселямның ордусына ёл берген къарынджалардан сөз этильгени ичюн, суре бу исмни алгъан.

Бисмиляхиరраھماانیررھا (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһның адынен).

1. Таа. Сиин. Булар Къур'анынъ, (акъикъатларны) анълатъян Китапнынъ аетлеридир.
- 2-3. Намазны къылгъан, зекятны берген ве ахиретке де кесен-кес иман эткен му'минлер ичюн, бир хидает ребери ве бир муждедир.
4. Шубесиз, биз, ахиретке инанмагъанларның ишлерини озыларине сюслию косътердик; о себептен, боджалар турарлар.
5. Иште, булар, азабы энъ ағыр олгъанлардыр; ахиретте энъ чокъ зиянгъа оғърайджақълар да олардыр.
6. (Ресулым!) Шубесиз ки, бу Къур'ан, икмет саиби ве эр шейни билиджи Аллаһ тарафындан санъя берильмекте.
7. О заман Муса, айлесине бойле деген эди: Акъикъатен, мен бир атеш коръдим. (Барып) сизге о ерден бир хабер кетиреджем, яхут бир атеш парчасы кетиреджем, умют этем ки, къызынырысынъыз!
8. О ерге баргъанында, бойле сесленильди: Атеш булунгъан ердеки ве этрафындекилер мубарек къылышингъандыр! Алемлернинъ Рабби олгъан Аллаһ эксиликлерден узакътыр!
9. Эй, Муса! Яхшы биль ки, мен, мутлакъ гъалип ве икмет саиби олгъан Аллаһым!
10. Таягъынъы ат! Муса (таягъыны атып) онынъ йылан киби къыбырдагъаныны корыгенинен, чевирилип, артына бакъмадан, къачты. (Онъа дедик ки): Эй, Муса! Къоркъма; чюнки, меним узурымда пейгъамберлер къоркъмаз.
11. Анджакъ, ким акъсызлыкъ этил, сонъра япъян феналыгъы ерине яхшылыкъ япса, бильсин ки, мен (онъа нисбетен де) чокъ багъыштайыджыйым, чокъ мерхамет саибийим.
12. Элинъни къойнунъа сокъ да, къусурсыз bem-beяз чыкъсын. Докъуз муджизенен Фыравун ве къавмына (бар). Чюнки, олар артыкъ ёлдан чыкъъян бир къавм олгъанлар.
13. Муджизелеримиз оларның козьлери оғюне серильгенинен: «Бу, ап-ачыкъ бир тылсымдыр», дедилер.
14. Озылерининъ де къальплери буларгъа инангъанлары алда, зулум ве кибрлеринден отърю, оларны инкяр эттилер. Бозгъунджалярның сонъу насыл олгъанына бир бакъ!
15. Ант олсун ки, биз Давудгъа ве Суйлемангъа илим бердик. Олар: Бизни, му'мин къулларының бир чокъундан усътюн къылгъан Аллаһкъа хамд олсун, дедилер.
16. Суйлеман Давудгъа варис олды ве деди ки: Эй, инсанлар! Бизге къуш тили огратильди ве бизге эр шейден (насип) берильди. Догърусы, бу, ап-ачыкъ бир лютфтири.
(Аллаh Тааля пейгъамбери Суйлеман (а.с.)гъа буюк ниметлер берген, бу арада къушларның тилини анъламакъ къабишиетини де -муджизе оларакъ- лютф эткен).
17. Сулейманнынъ джинлерден, инсанлардан ве къушлардан тешкиль олгъан ордулары топланды; эписи бир арада (онынъ тарафындан) тертипли оларакъ идаре этиле эди.

18. Ниает, Къарынджа вадисине кельген вакъытларында, бир къарынджалар! Юваларынъызгъа кириң; Сулейман ве ордусы фаркъына бармадан, сизни эзмесин! деди.
19. (Сулейман) Онынъ сёсюндөн толайы, күлюмсирди ве деди ки: Эй, Раббим! Мени истер манъя, истер ана-бабама берген ниметинъе шукюр этмеге ве хошнут оладжагъынъ яхши ишлер япмагъа муваффакъ эт. Рахметинънен мени яхши къулларнынъ арасына къош.
20. (Сулейман) Къушларны козьден кечирди ве бойле деди: Худхудны ничюн коралмайым? Ёкъса, гъайылтаргъа къарыштымы?
21. Я манъя (узюрини косътерген) ап-ачыкъ бир делиль кетирдек, я да онынъ джаныны яхши якъаджам, яхут оны богъазлайджам!
22. Чокъ кечмедин, (Худхуд) келип: Мен, деди, сен бильмеген бир шейни огрендим. Себе'ден санъя чокъ догъру (ве муим) бир хабер кетирдим.
(Себе' – Йеменде деделерининъ исминен анъылгъан бир къабиленинъ ады).
23. Акъикъатен, оларгъа (себе'лелирге) укумдарлыкъ япкъан, озуне эр шей берильген ве буюк бир тахты олгъан бир къадыннен расткелиштим.
24. Онынъ ве къавмынынъ, Аллаһны быракъып, кунешке седжде эткенлерини коръдим. Шайтан оларгъа япкъанларыны сюслю косътерген де, оларны догъру ёлдан чыкъаргъан. Бунынъ ичюн, догъру ёлны тапалмайлар.
25. (Шайтан ойле япкъан ки:) Коклерде ве ерде гизленгенни ачыкъъя чыкъаргъан, гизлегенинъизни ве ашкяр эткенинъизни бильген Аллаһкъа седжде этмесинлер.
26. (Албуки) Буюк Аршнынъ саibi олгъан Аллаһтан башкъа танъры ёкътыр.
27. (Сулейман Худхудгъа) деди ки: Догъру сёйлединъми, ёкъса, яланджылардансынъмы, бакъджакъымыз.
28. Шу мектюбимни алып бар, оны озылерине бер, сонъра олардан бираз чекиль де, не нетиджеге келеджеклерине бакъ.
29. (Сулейманынъ мектюбини алгъан Себе' меликеси:) «Бейлер, улулар! Манъя чокъ муим бир мектюп быракъылды», деди.
30. «Мектюп Сулеймандан, рахман ве рахим олгъан Аллаһнынъ ады иле (башламакъта)».
31. «Манъя баш къалдырманъ, теслимиет косътерип, манъя келинъ, дие (язмакъта)».
32. (Сонъра Мелике) деди ки: Бейлер, улулар! Бу ишимде манъя бир фикир беринъ. (Билесинъиз) Сиз янымда олмадан (сизнен акъыл танышмадан), ич бир ишни кестирип атмам.
33. Олар шу джевапны бердилер: Биз кучлю-къуветли кимселермиз, кучылю дженк эрбабымыз; эмир исе, сенинъдир; артыкъ не буюраджагъынъны сен тюшюн.
34. Мелике: Укумдарлар бир мемлекетке кирдилерми, о ерни перишан этерлер ве халкынынъ буюклери니 алчалтырлар. (Эр алда) олар да бойле япаджакътырлар, деди.
35. Мен (шимди) оларгъа бир эдие ёллайым да, бакъайым эльчилер не (киби бир нетидже) иле къайтаджакълар.
36. (Эльчилер эдиелернен) Сулеймангъа кельгенинен, бойле деди: Сиз манъя малнен ярдым этесинъизми? Аллаһнынъ манъя бергени сизге бергенинден даа яхшыдыр. Эдиенъизнен (мен дегиль) сиз севинирсиинъиз.

37. (Эй, эльчи!) Оларгъа дён; яхши бильсинлер ки, озылерине асла къаршы къоялмайджакъ ордуларнен келир, оларны муакъкъакъ суретте хор ве ашшалангъан алда о ерден чыкъарымыз!
38. (Сонъ Сулейман мушавирлерине) деди ки: Эй, улулар! Олар теслимиет косътерип, манъа кельмеден эвель, ангинъиз о меликенинъ тахтыны манъа кетире билир?
39. Джинлерден бир ифрит: Сен макъамынъдан къалкъамадан, мен оны санъа кетириrim. Акъикъатен, бу ишке кучюм етер ве манъа ишана билирсийиз, деди.
40. Китаптан (Аллаh тарафындан берильген) бир ильми олгъян кимсе исе: Козюнъни ачып-юмгъандже, мен оны санъа кетириrim, деди. (Сулейман) оны (меликенинъ тахтыны) янбашына ерлешкен алда коръгенинен: Бу, деди, шукюр этеджегимми, ёкъса, нанкорълик этеджегимми, дие мени сынамакъ ичюн Раббимнинь (косътерген) лютфиндендер. Шукюр эткен, анджакъ озю ичюн шукюр эткен олур, нанкорълик эткенге кельгенде, о бильсин ки, Раббимнинь ич бир шейге итияджы ёкътыр, чокъ керем сашибидир.
(Илим саibi затнынъ Сулейман (а.с.)нынъ везири Асаf bin Berhия, яхут да Хызыр олгъаны риваает этиле).
41. (Сулейман девам этип) деди ки: Онынъ тахтыны билалмайджакъ бир алгъа кетиринъ; бакъайыкъ таныйджакъмы, ёкъса танымайджакълар арасында оладжакъмы.
42. Мелике кельгенинен: Сенинъ тахтыны да, бойле эдими? денильди. О бойле джевап берди: Тыпкы о! (Сулейман бойле деди): Бизге даа эвель (Аллаhtан) бильги берильген ве биз мусульман олгъян эдик.
43. Оны Аллаhtан башкъа табынгъан шейлери (о замангъа къадар тевхид динине кирювден) четке быракъкъан эди. Чюнки, о инкярджы бир къавмдан эди.
44. Онъа: Кошкке кир! денильди. Мелике оны коръгенинен, терен бир сув белледи ве этегини юкъары чекти. Сулейман: Бу, биллюрден япылгъан, шеффаф бир земиндир, деди.
(Ривааетке коре, Аз. Сулейман Себе' меликеси Белькъыс кельмеден эвель, бир кошк яптыргъан эди. Бу кошкнинъ азбары биллюрден япылгъан, астындан сув акъызылгъан ве сувгъа балыкълар къоюлгъан. Белькъыс земининъ шеффаф бир мадде олгъаныны фаркъ эталмагъаны ве сувдан кеджегини зан эткени ичюн, этегини чеккен. Бутюн бу тедбир ве тертиплер онынъ акъыл ве бильгесине ишанчыны сарскъан, озюни илихий теблигъатны къабул этмеге азырлагъан).
Мелике деди ки: Раббим! Мен, акъикъатен озюме языкъ эткеним. Сулейманнен берабер, алемлернинь Рабби олгъян Аллаhкъа теслим олдым.
45. Ант олсун ки, «Аллаhкъа къуллыкъ этинъ!» (деови ичюн) Семууд къавмына къардашлары Салихни ёлладыкъ. Аман бир-бирилеринен чекишкен эки топлум ола къойдалар.
46. Салих деди ки: Эй, къавымы! Яхшылыкъ тургъанда, ничюн яманлыкъча чапышасынъыз? Аллаhtан магъфирет тилесенъиз олмазмы? Бельки, сизге мерхамет этилир.
47. бойле дедилер: Сенинъ ве янындакилерниң себебинден, огъурсызылыкъча огърадыкъ. Салих: Сизге кельген огъурсызылыкъ (себеби), Аллаh къатында (язылы)дыр. Ёкъ, сиз имтиянгъа чекильген бир къавмынъыз, деди.
(Аз. Салих, пейгъамбер олгъанынен, оны яланджысылыкъта къабаатлагъанларындан, Дженаб-ы Аллаh оларгъа къытлыкъ берген эди. «Огъурсызылыкъ» дегенлери бу эди).
48. О шеэрде докъуз адам бар эди ки, олар ер юзүнде бозгъунджылыкъ япа, яхшылыкъ тарафына ич янашмай эдилер.

(Бу ер – семуудлыларның Хиджр адлы шеэри олгъаны бильдирмекте. Докъуз киши демек, докъуз инсан ола биледжеги киби, докъуз топлулыкъ да олар билир).

49. Аллаһкъа ант ичерек, бир-бирилерине бойле дедилер: Гедже онъя ве аилесине баскъынджылыкъ япайыкъ (эписини ольдюрейик); сонъра да велисине: «Биз (Салих) аилесинин ёкъ этилюви сыррасында о ерде дегиль эдик, инанынъ ки, догъру сёйлеймиз», дейик.
50. Олар бойле бир тузакъ къурдылар. Биз де, олар фаркъында олмадан, оларның ийлелерини алт-усыт эттик.
51. Бакъ, иште, тузакъларының акъибети насыл олды: Оларны да, оларгъа уйгъан къавмларны да, (насыл) топтан эляк эттик!
52. Иште, акъызылыхълары себебинден чёккен эвлери! Анълагъан бир къавм ичюн, эльбетте бунда бир ибret бар.
53. Иман этип, Аллаһкъа къаршы келювден сакъынгъанларны исе, къурттардыкъ.
54. Луутны да (пейгъамбер оларакъ къавмына ёлладыкъ). Къавмына бойле деген эди: Козь коре-коре, аля о аясызылыхъны япаджакъсынъызмы?
55. (Бу иляхий тенбиеден сонъ аля) сиз илле де къадынларны бырактып, шехветнен эрекклерге якълашаджакъсынъызмы? Догърусы, сиз фикрсизликте девам этип кельген бир къавмсынъыз!
56. Къавмының джевабы садедже: «Луут аилесини мемлекитинъизден чыкъарынъ; чюнки, олар, (бизим япкъанларымыздан) узакъ къалмакъ истеген инсанлар экен!», деювлеринден ибaret олды.
57. Буның узерине, оны ве аилесини къурттардыкъ. Ялынъыз къадыны истисна; оның артта (азапкъа оғырагъанларның арасында) къалувыны такъдир эттик.
58. Оларның усътлерине мутхиш бир ягъмур эндиридик. Бу себепнен, тенбиеленген (факъат уймагъан)ларның ягъмуры не яман олгъандыр!
(Тефсирлерде бу ягъмур акъкъында анълатув яптылгъанда, узерлеринде, кимниң башына тюшөджесек олса, оның ады язылы ташлар ягъдырылгъаны ифаде этиле).
59. (Ресулым!) Де ки: Хамд олсун Аллаһкъа, селям олсун усътюн къылгъан къулларына. Аллан даа хайырлымы, ёкъса, Онъя къошкъан ортакъларымы?
(Аллаһның усътюн къылгъан къуллары – пейгъамберлер я да Аз. Пейгъамберниң асхабы, я да иляхий ризагъа наиль олгъан, кельген-келеджесек бутюн му'минлер ола биледжеги ифаде этиле).
60. (Олар хайырлымы) ёкъса, коклерни ве ерни яраткъан, коктен сизге сув эндиригенми? О сувнен, бир терегини биле осътюрмеге кучинъиз етмеген гузель багъчалар осътюрдик. Аллаһтан башкъа бир танъры бармы! Догърусы, олар сапыкълыкъта девам эткен бир топлулыкътыр.
61. (Олар хайырлымы) ёкъса, ер юзюни отурмагъа эльверишли япкъан, араларындан (ер алтындан ве усътюнден) нехрлер акъызгъан (ер ичюн къавий дагълар яраткъан), эки деньиз арасына мани къойгъанмы? Аллаһтан башкъа бир танъры бармы! Догърусы, оларның чокъу (акъикъатларны) бильмейлер.
62. (Олар хайырлымы) ёкъса, тарлыкъка къалгъангъа, Онъя ялваргъан вакътынъда, къаршылыкъ берген ве (башынъдаки) сыйкынтыны кеткизген, сизни ер юзюнинъ

- акимлери къылгъанмы? Аллаhtан башкъа бир танъры бармы! Не къадар да сай
тюшюнмектесинъиз!
63. (Олар хайырлымы) ёкъса, къаранынъ ве денъизнинъ къаранлыкълары ичинде сизге ёл
таптыргъан, раҳметининъ (ягъумурынынъ) оғонде рузгярларны муждеджи оларакъ
ёллагъанмы? Аллаhtан башкъа бир танъры бармы! Аллаh, оларнынъ къошкъан
ортакъларындан чокъ юджедир, узакътыр.
 64. (Олар хайырлымы) ёкъса, ильк баштан яраткъан, соңра яратувны текен ве сизни
эм коктен, эм ерден рзыкъландаргъанмы? Аллаhtан башкъа бир танъры бармы! Де ки:
Эгер дөгъру сёйлей исенъиз, сиз кесен-кес делилинъизни кетирнъ!
 65. Де ки: Коклерде ве ерде, Аллаhtан башкъа кимсе гъайбны бильмез. Ве олар не заман
тирильтиледжеклерини де бильмезлер.
 66. Ёкъ; оларнынъ ахирет акъкъындаки бильгелери эксиктир. Даа да, бу хусуста шубе
ичиндедирлер. Бундан да гъайры, олар ахирет хусусында корьдирлер.
 67. Инкярджылар дедилер ки: Акъикъатен, биз ве аталармыз топракъ олгъандан соń,
акъикъатен (тирильтилип) чыкъарыладжакъымызмы?
 68. Ант олсун ки, бу техдит бизге япылгъаны киби, даа эвель аталарымызгъа да япылгъан. Бу,
эвелькилернинъ масалларындан башкъа бир шей дегиль.
 69. Де ки: Ер юзүнде кезинъ де, гунахкярларнынъ акъибети насыл олды, коринъ!
 70. (Ресулым!) Оларнынъ себебинден кедерленме, къураяткъан тузакъларындан отърю,
сыкъынты дуйма.
 71. Олар: Эгер дөгъру сёзлю исенъиз (сёйленъ бакъайыкъ) бу техдит не вакъыт
керчеклешеджек? дерлер.
 72. Де ки: Чабук келювини истеген шейинъизнинъ (азапнынъ) бир къысмы, эр алда, якъында
башынтызгъа келеджек.
*(Кяфирлернинъ, даа дюньяда олгъанда, чеккен бир къысым джезаларына ишарет
олунмакъта ве асыл джезанынъ ахиретте олгъаны, ифаде этильмекте).*
 73. Шубесиз, Раббинъ, инсанларгъа нисбетен лютф саибидир; факъат инсанларнынъ чокъу
шукюр этмезлер.
 74. Раббинъ, эльбетте оларнынъ къальплери гизлегенлерини де, ашқяр эткенлерини де билир.
 75. Кокте ве ерде козыге корюнмеген ич бир шей ёкътыр ки, ап-ачыкъ бир китапта (левх-и
махфузда) олмасын.
 76. Догърусы, бу Къур'ан Исраил оғъуларына, акъкъында ихтилаф этип кельген шейлернинъ
пек чокъуны анълатмакъта.
 77. Ве о, му'минлер ичюн, акъикъатен бир хидает ребери ве раҳметтир.
 78. Раббинъ, шубесиз олар арасында укмини береджек. О, мутлакъ гъалиптири, эр шейни
билиджидир.
 79. О алда, сен Аллаhкъа ишанып таян. Чюнки, сен ап-ачыкъ акъикъат узъресинъ.
 80. Биль ки, сен олюлерге эшигтиралмазсынъ, артларына къайтып кетер экенлер,
сагъырларгъа да даветни дуюралмазсынъ.
 81. Сен корылерни сапыкъыларындан чевирип, дөгъру ёлгъа кетиралмазсынъ. Анджакъ,
аетлеримизге инанып да, теслим олгъанларгъа дуюра билирсинъ.

82. О сёз башларына кельген (къыямет яқлашкъан) заманда, оларгъа ерден бир дааббе (махлюкъ) чыкъарырмыз да, бу оларгъа инсанларның аетлеримизге кесен-кес бир иман кетирмегенлерини сёйлер.
83. О куню эр уммет арасындан аетлеримизни ялан сайгъанлардан бир джемаат топлармыз да, олар топту оларакъ (эсап ерине) алынып барырылар.
(Тефсирлерде, бу ерде анъылгъан джемаат – озылериине уйылгъан реберлер олгъаны ифаде этиле).
84. Ниает, (эсап ерине) кельген вакъытларында Аллаh буюрып: Сиз меним аетлеримни, не олгъаныны аньламадан, ялан сайдынъыз, ойлеми? Дегиль исе, япкъаныныз не эди?
85. Япкъан акъсызлыкъларындан отърю, (азапкъа огърайджакъларыны бильдирген) о сёз керчеклешкендир; артыкъ олар сёйлеп оламазлар.
86. Раатлансынлар дие, геджени (къаранлыкъ) ве (чалышсынлар дие) куньдюзни айдынлыкъ япкъанымызын корьмединерми? Иман эткен бир къавм ичюн, эльбетте бунда бир чокъ ибretлер бар.
87. Суургъа уфюрильген куню, -Аллаhнынъ истегенлери истисна- коклерде ве ерде олгъанлар эп дешетке къапылып. Эписи, боюнлары букюк алда, Онъа келирлер.
88. Сен дагъларны корерсинъ де, оларны еринде тургъан санарсынъ. Албуки, олар булутларнынъ юрмеси киби юрмектедирлер. (Бу,) эр шейни сап-сагълам япкъан Аллаhнынъ санатыдыр. Шубесиз ки, О, япкъанларынъыздан тамамынен хабердардыр.
(Бу ает дюньянынъ сабит олмайып, арекет алында олгъанына шарет этмекте. Дагъларнынъ арекет этюви демек, оларнынъ да узеринде булунгъан ернинъ арекет этюви демектип).
89. Ким яхшылыкъынен (илихий узургъа) келир исе, онъа даа яхшысы берилир. Ве олар о куню къоркъудан эмин олурлар.
90. (Рабблерининъ узуруна) яманлыкъынен кельген кимселер исе, юзюкъоюн джеэннемге атылырлар. (Оларгъа:) «Анджакъ япкъанларынъызынъ къаршылыгъыны корьмектесинъиз!», (денилир.).
- 91-92. (Де ки:) Мен анджакъ, бу шеэрнинъ (Меккенинъ) Раббине -ки О, бу ерни токъунылмаз япкъан- къуллыкъ этмекнен эмир олундым. Эр шей де, затен Онъа аиттир. Манъа мусульманлардан олуым ве Къур'ан октұвым эмир этильди. Артыкъ ким дөгъру ёлгъа кельсе, ялыныз озю ичюн кельген олур; ким де сапса, онъа де ки: Мен, садедже тенбиеджилерденим.
93. Ве бойле де: Хамд Аллаhкъа маҳсустыр. О, аетлерини сизге косътереджек, сиз де оларны корюп таныйджакъсынъыз (амма артыкъ файдасы олмайджакъ). Раббинъ, япкъанларынъыздан хаберсиз дегиль.

28. эль-Къасас

Бу суре Меккеде назиль олгъан. 85-нджи аетининъ иджрет эснасында Мекке иле Медине арасында, 52 иле 55-нджи аетлерининъ исе, Мединеде назиль олгъаны риваает этильген. 88 аеттир.

«Къасас» – вакъиалар, икәелер демектип. Адыны 25-нджи аетинден алгъан. Суренинъ эсаслы

мевзуларны Аз.Мусанынъ балалыгъындан итибарен аяты, курешлери; тевхид эхлиниң зафери ве дюнья серветине ишанылмамасы тешкиль эте.

Бисмиляһиrrраһмаанирраһииим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһынъ адынен).

1. Таа. Сиин. Мииим.
2. Булар, ап-ачыкъ китапның аетлеридир.
3. Иман эткен бир къавм ичюн (файдалы олмакъ узыре), Мусанен Фыравунның хаберлеринден бир къысмыны санъа акъикъат шеклинен накъл этеджекмиз.
4. Фыравун, (Мысыр) топрагъында, акъикъатен адден ашкъан, халкъыны чешит топтулыкъларгъа больген эди. Олардан бир топуны кучьсиз коре, буларның оғъулларыны соя, къызларыны исе, сагъ къалдыра эди. Чюнки, о бозгъунджылардан эди.
(Аетте сёз этильген топтулыкъ Исраил оғъулларыдыр. Бир кяхин Фыравунгъа Исраил оғъуллары арасындан бир оғълан бала дюньягъа келеджегини ве оның салтанатыны элинден аладжасагъыны сёйлеген эди. Буның узерине, Фыравун Исраил оғъулларының оғълан балалары ольдюрильмесини эмир этти).
5. Биз исе, о ерде эзилеяткъанларгъа лютфте булунмакъ, оларны реберлер япмакъ ве оларны (муқъаддес топракъларгъа) варис этмек истей эдик.
6. Ве о ерде оларны хаким япмакъ; Фыравуннен Хаамаангъа ве ордуларына, олардан (Исраил оғъулларындан келеджек дие) къоркъкан шейлерини косытермек (истей эдик).
7. Мусанынъ анасына: Оны эмиз, онъа зарап келеджегинден къоркъканынъда, оны денъизге (Ниль нехрине) ташла, ич къоркъуп, къайгъыланма, чюнки, биз оны санъа къайтарып береджекмиз ве оны пейгъамберлерден бири япаджакъымыз, дие бильдирдик.
8. Ниает, Фыравун аиласи оны джоюкъ бала оларакъ (нехден) алды. О, сонъунда олар ичюн бир душман ве бир къасевет оладжакъ эди. Шубесиз, Фыравуннен Хаамаан ве аскерлери янълыш ёлда эдилер.
9. Фыравунның къадыны (сепетнинъ ичинден оғълан бала чикъканынен къоджасыны:) мен ве сен ичюн козъ айдынлыгъы! Оны ольдюрмень, бельки, бизге файдасы тиер, я да оны эвлят этермиз, деди. Албуки, олар (ишнинъ сонъуны) сезалмай эдилер.
10. Мусанынъ анасынынъ юргинде ялынъыз баласының къасевети къалды. Эгер биз, (вадемизге) инангъанларындан олувы ичюн, онынъ къальбини пекишитирмеген олса эдик, не ерде исе, ишни мейдангъа чыкъараражакъ эди.
11. Анасы Мусанынъ татасына: Онынъ изини такъип эт, деди. О да, оларгъа дүйдүрмадан, узакътан къардашыны козетти.
12. Биз даа эвельден (анасына къайтарып берильгенге къадар) онынъ эмчек аналарыны къабулына (эммесине) мусааде этмедин. Буның устыюне татасы: Сизге, оны бакъувны сиз ичюн беджереджек, эм де онъа яхшы давранаджакъ бир аилем косытерейимми? деди.
13. Бойлеликнен, биз оны анасына, козю айдын олсун, гъам чекмесин ве Аллаһынъ вадеси керчек олгъаныны бильсин дие, къайтарып бердик. Факъат кене де пек чокъу (буны) бильмезлер.
(Фыравуннен къадыны Аз.Мусаны эвлят этмек истер экен, эр алда, онынъ эллериnde тербие олынувилен, озылерине уяджасакъ беллеген эдилер. Албуки, инсан аятынынъ ичинде эки муим амиль бар: несеп ве тербие. Инсан базыда несенниң, базыда да тербиенинъ, базыда да, эр экисининъ тесири алтында къалыр. 9-нджи аетте бу инджеликке шарает

этильген. Бильги инсан давранышыны къысмен денъиштирир. Бунынънен берабер, инсанның бильгинен этраф тесирлери ве тербиеңен тамамен денъиштире биледжегини, истенильген къалыпкъа сокъула биледжеги мүмкүн, дие санмакъ янълыштыр. Яхши тербие коръген, яхши топлумда етишкен, бильгили ве медениетли олмакънен берабер, яман инсанлар олгъаны киби, яман топлум ичинде етишкен, яман тербие коръген... факъат яхши оларакъ къала бильген инсанлар да бар).

14. Муса йигитлик чагъына иришкенинен, биз онъя икмет ве илим бердик. Иште, гузель даврангъанларны биз бойле мукяфатландырымыз.
(«Икмет» манасы берильген «хукм» келимеси тефсерлерде чокъ ерде «пейгъамберлик» шеклинде изаатлана).
15. Муса, эалиси хаберсиз олгъан бир вакъытта, шеэрge кирди. О ерде, бири озы тарафындан, дигери душман тарафындан олгъан эки адамны бир-биринен дёгюшкен алда корьды. Онынъ тарафындан олгъаны душмангъа къаршы ондан ярдым истеди. Муса да, о бирине бир юмрукъ уруп, олюмине себеп олды. (Бунынъ усътюне:) Бу, шайтан ишидир. О, акъикъатен саптырыджы, ап-ачыкъ бир душман, деди.
(Аз.Муса, хакъны теблигъ этмеге башлагъаны ичюн, къыптийлер онъя къарышы куреш башладылар. Бу себепнен, эалисининъ эвлерине чекильген бир вакъытта шеэрge кирген эди. «Бу шайтан иши» демек – Аз.Мусанынъ озы ишине дегиль, затен олюм джезасыны къазангъан макътюльниң (ольдюрильген инсанның) къабаатына ишарет эткени ифадесидир. Бу къабаатынъ базы ерлерде бир еудий къадынны зинағъа зорлав, базы ерлерде мутлакъ тарзда, Аллаһкъа исъян олгъаны къайд этиле. Бунынънен берабер, даа ольдюрмек эмрини алмагъанындан, Аз.Мусанынъ бу сёзюнен озюнинъ арекетини назарда туткъаны да ифаде олунмакъта).
16. Муса: Рabbim! Догърусы, озюме зулум эттим.(Башыма иш ачтым). Мени багъышла, деди. Аллаh да оны багъышлады. Чюнки, чокъ багъышлайыджы, чокъ мерхаметли анджакъ Одыр.
17. Муса: Рabbim! Манъя лютф эткен ниметлеринье ант олсун ки, артыкъ къабаатлыларгъа (ве къабааткъа итекленгенлерге) асла аркъа олмайджам, деди.
18. Шеэрде къоркъу ичинде, (этрафыны) козетерек, сабаны ачты. Бир де не коръсин, дюнь озюндөн ярдым истеген кимсе, феряд этерек, кене ондан имдат сорай. Муса онъя (ярдым истегенге) деди ки: Догърусы, сен бес-белли бир адден ашкъансынъ!
19. Муса экисининъ де душманы олгъан адамны якъаламакъ истегенинен, о адам деди ки: Эй, Муса! Дюнь бир джанны къыйгъанынъ киби, мени де къыймакъ истейсинъми? Демек, тюзөльтиджилерден олмакъ истемей де, бу ерде илле яман бир зорбаджы олмакъны арзулайсынъ сен!
20. Шеэрнинъ о бир уджундан бир адам чапып кельди: Эй, Муса! Илери кельгенлер сени ольдюрмек ичюн акъкынъда музакере этмектелер. Дер’ал (бу ерден) чыкъ! Инан ки, мен санъя эйилик истегенлерденим, деди.
21. Муса къоркъа-къоркъа, (этрафы) козетерек, о ерден чыкъты. «Рabbim! Мени залымлар топундан къуртар», деди.
22. Медиенге догъру ёнельгенинде: Умют этерим, Рabbim, мени догъру ёлгъа къавуштырыр, деди.
(Медиенлилернен Аз.Муса арасында акърабалыкъ олгъаны риваает этиле. Медиенлилер де, Муса (а.с.)да, Аз.Ибрахимниң эвляттарындан эди. Атта «Медиен», Ибрахим

пейгъамбернинъ оғъуларындан бирининъ ады эди ве бу шеэр Фыравуннынъ идареджилиги алтында дегиль эди).

23. Муса Медиен сувына баргъанынен, о ерде (айванларыны) суваргъан бир чокъ инсанны булды. Оларнынъ артында да, (айванларыны) быракъмагъян эки къадын корьди. Оларгъа: Дердинъиз недир? деди. Бойле джевап бердилер: Чобанлар суварып чекильмедин, биз (оларнынъ арасына сокъулып, айванларымызын) сувармаймыз; бабамыз да пек къарт.
24. Бунынъ узерине, Муса оларнынъ ерине (малларны) суварды. Соңра кольгеге чекильди ве: Раббим! Догърусы, манъа эндирдек жаңырынъ да мухтаджым, деди.
(Аз.Муса еди куньдир ач эди, не берильсе ашайджасакъ алда эди. Бу сёзлеринен Раббине эр анги бир ашайджасакъ ихсан этови ичюн ялвармакъта эди.
Аетнинъ соңуна: «Догърусы, манъа эндирген хайырынъдан толайы мухтаджым», манасы да бериле билир. Бу манагъа коре, Аз.Муса озюне берильген юксек вазифеге, ве бу себепнен, дюнъяда факъыр олгъанына ишарет эте эди. Зира, о, Фыравуннынъ янында олгъанда боллукъ ичинде эди. Эльбетте, бу сёзлер шикямет ичюн дегиль, шукюр макъсадынен айтылгъандыр).
25. Деркен, о эки къадындан бири утана-утана юререк, онъа кельди: Бабам, деди, бизим еримизге (айванларны) суваргъанынънынъ акъкыны одемек ичюн сени чагъыра. Муса онъа (Аз.Шуайбъя) келип, башындан кечкенин анълаткъанынен, о: Къоркъма, о залым къавмдан къуртулдынъ, деди.
26. (Шуайбъинъ) эки къызындан бири: Бабаджыгъым! Оны уджретнен (чобан) тут. Чюнки, уджретнен чалыштыраджакъ энъ яхшы кимсөнъ, кучлю ве ишанчлы олгъаныдыр, деди.
27. (Шуайб) деди ки: Манъа секиз йыл чалышувынъа къаршылыкъ, шу эки къызымдан бирини санъа никъхламакъ истейим. Эгер он йылгъа тамамласанъ, артыкъ о озюнъден; ёкъса, санъа агъырлыкъ бермек истемем. Иншааллаh, мени яхшы кимселерден (иш бергенлерден) буладжакъсынъ.
28. Муса бойле джевап берди: Бу сеннен меним арамдадыр. Бу эки муддеттен ангисини толдурсам-толдурайым, демек ки, манъа нисбетен хусумет ёкъ. Айткъанларымызгъя Аллаh векильдир.
29. Соңунда Муса муддетни толдурып, аиласинен ёлгъя чыкъкъанынен, Туур тарафында бир атеш корьди. Аиласине: Сиз (бу ерде) бекленъ; мен бир атеш корьдим, бельки о ерден сизге бир хабер я да къызынманъыз ичюн бир атеш парчасы кетиририм, деди.
30. О ерге кельгенинен, о мубарек ердеки вадининъ сагъ четинден, (о ердеки) терек тарафындан онъа бойле сесленильди: Эй, Муса! Биль ки, мен – бутюн алемлернинъ Рабби олгъан Аллаhым.
31. Ве «Таягъынъы ат!» (денильди). Муса (аткъан таягъы йылан киби тепренгенини корыгенинен, чевирилип, артына бақъмадан, къачты. «Эй, Муса! Бу якъъа кель, къоркъма. Чюнки, сен эминликте олгъанлардансынъ») буюрылды).
32. «Элинъни къойнунъа сокъ; Къусурсыз, bem-beяз чыкъаджакъ. Къоркъудан (ачылгъан) къолларынъы озюнъе чек. Иште, бу экиси Фыравун ве онынъ адамларына къаршы Раббинъ тарафындан эки кесен-кес делильдир. Чюнки, олар ёлдан чыкъкъан бир къавм олгъан эдилер» (дие сесленильди).
33. Муса деди ки: Раббим! Мен олардан бирини ольдюрген эдим, мени ольдирювлериinden къоркъам.

34. Къардашым Харунның тили менимкинден даа тюзүгөн. Оны да мени дөгърулагъан бир ярдымджы оларакъ, меннен бирликте ёлла. Зира, манъя яланжылыкъ ифтирасында олгъанларындан къоркъам.
35. Аллан буюрды: Сени къардашынънен дестеклейджекмиз ве сизге ойле бир къудрет береджекмиз ки, аетлеримиз (муджизе ярдымларымыз) саесинде, олар сизге етишалмайджакълар. Сиз ве сизге табий олгъанлар усътюн келеджексинъиз.
36. Муса оларгъа ап-ачыкъ аетлеримизни кетиргенинен: Бу, олса-олса, уйдырылгъан бир тылсымдыр. Биз эвельки аталарымыздан бойлесини эшитмеген эдик, дедилер.
37. Муса бойле деди: Раббим озы къатындан кимниң хидает (хакъкъа реберлик) кетиргенини ве хайырлы акъибетниң кимге наисип оладжагыны энъ яхши билиджиدير. Муакъкъакъ ки, залымлар къуртулышкъа иришалмазлар.
38. Фыравун: Эй, илери кельгенлер! Сиз ичюн менден башкъа бир илях танымайым. Эй, Хаамаан! Айды, мен ичюн чамур узерине атеш якъ (ве тола яп), манъя бир къулле яп ки, Мусаның танърысына чыкъайым; амма беллейим ки, о мытлакъа ялан сёйлегенлердендер, деди.
39. О ве аскерлери, ер юзүонде акъсыз ерде буюклик тасладылар ве акъикъатен бизге дёндюрильмейджеклер белледилер.
40. Биз де, оны ве аскерлерини яқылап, деньизге аттыкъ къойдыкъ. Бакъ, иште, залымларның сонъу насыл олды!
41. Оларны, (инсанларны) атешке чагъыргъан реберлер яптыкъ. Къыямет куню олар ярдым корьмейджеклер.
42. Бу дюньяда аркъаларына лянет такътыкъ. Олар къыямет кунюонде де яманлангъанлар арасындадыр.
43. Ант олсун, биз ильк несиллерни ёкъ эткенден сонъ, Мусагъа -тюшюнип огют алсынлар дие- инсанлар ичюн ап-ачыкъ делиллэр, хидает ребери ве раҳмет оларакъ о Китапны (Тевратны) бергенмиз.
44. (Ресулым!) Мусагъа эмримизни вахий эткен вакътымызда, сен баты тарафта булунмай эдинъ ве (о адисени) корьгенлерден де дегиль эдинъ.
(Аз. Мусаның Туур дагъында иляхий келямгъа наиль олгъан вакъыткъа шиарет этиле ве Аз. Пейгъамберниң о эснада Түурда шахсен азыр олмагъаны ве баты тарафында Аз. Мусаны беклегенлер арасында олмагъаны хатыратыла; бутюн буларның, онъа вахий ёлунен огремильгени ифаде этиле).
45. Факъат биз нидже несиллер бар эттик де, оларның узеринден узун заманлар кечти. Сен, аетлеримизни олардан окъуяракъ оғренмек узъре, Медиен халкъы арасында отургъан да дегильсинъ; аксине (оларны санъа) ёллагъан бизмиз.
46. (Мусагъа) сесленген вакътымызда да, сен Туурның янында дегиль эдинъ. Аксине, сенден эвель оларгъа тенбиеджи (пейгъамбер) кельмеген бир къавмны тенбиелевинъ ичюн, Раббинъден бир раҳмет оларакъ (о ерде кечкенлерни санъа бильдирилдик); умут этилир ки, тюшюнип, огют алырлар.
(Тефсирлерде 44, 45 ве 46-ножи аетлерде «сен ... дегиль эдинъ» шеклинде шиарет этильген вакъиаларның айры заманларгъа айт ве Аз. Мусаның аятында айры-айры мум бирер адисе олгъаны беян этильмекте.
Аз. Мұхаммедден эвель пейгъамбер ёлланылмагъан девирге «фетрет» деври дениле. Аз. Иса ве

Аз. Мусаның даветлери Исраил оғъуллары ве оларның авалесинде килерге айт олғанындан, бу ерде назарда тутулгъан девир – Аз. Исаилнен Аз. Мұхаммед арасындағы вакъыт шеклинде де, изаат этильмекте).

47. Шахсен озылери япқынларындан толайы, башларына бир мусибет кельгенде: Раббимиз! Не олур эди, бизге бир пейгъамбер ёлласа единъ де, аетлеринъе уйсакъ ве му'минлерден олса эдик! диеджек олмасалар эди (сени ёлламаз эдик).
48. Факъат оларгъа тарафымыздан о хакъ (Пейгъамбер) кельгенинен: «Мусагъа берильген (муджизелер) киби, онъя да берильмели дегиль эдими?», дедилер. Яхши, даа эвель Мусагъа берильгенини де инкяр этмеген эдилерми? «Бир-бiriни дестеклеген эки сихир!», дегенлер ве шуны сёйлеген эдилер: Догърусы, биз ич бирине инанмаймыз. (*Бу ердеки манагъа коре, Къур'ан ве Теврат козь оғюне алына билир. Диғер къырааттаргъа коре, «ярдымлашқын эки сихирбаз!» шеклинде мана бермек керекир. Бу такъдирде, Аз. Мусанен Аз. Харун я да Аз. Мусанен Аз. Мұхаммед козь оғюне алынгъан ола билир.*)
49. (Ресулым!) Де ки: Эгер догъру сёзлүлер исенъиз, Аллан қыттындан бу экисинден (манъя ве Мусагъа энген китаплардан) даа догъру бир китап кетириң де, мен онъя уяйым!
50. Эгер санъа джевап бермеселер, биль ки, олар ялынъыз авеслерине уймакталар. Аллаһтан бир ёл косытериджи олмадан, озь авесине уйгъандан даа сапыкъ ким ола билир! Эльбетте, Аллаһ залым къавмны догъру ёлгъа къавуштырмаз.
51. Ант олсун ки, биз тюшюнип, огют алсынлар дие, сёзни (вахийни) бир-бири артындан етиштирғендирмиз. (Вахийлеримизни аралықсыз ёллагъандырмыйз).
52. Ондан (Къур'андан) эвель озылери китап бергенлеримиз, онъя да иман этерлер. (*Эхл-и китаптан олып да, мусульманлықыны къабул эткенлерге ишарет олунмакъта*).
53. Оларгъа (Къур'ан) окъулгъан вакъытта: Онъя иман эттик. Чюнки, о Раббимизден кельген акъиқаттыр. Эсасен, биз даа эвель де мусульман эдик, дерлер.
54. Иште, оларгъа, сабыр этювлеринден отърю, муқиятлары эки къят бериледжек. Булар яманлықыны яхшылыкънен деф этерлер, озылери китап берген рыхықъларымыздан да, Аллаһ ризасы ичон арджларлар.
55. Олар, бош сёз ешиткен вакъытларында, ондан юзь чевирир ве: Бизим ишлеримиз бизге, сизинъ ишлеринъиз сизге. Сизге селям олсун. Биз озюни бильмегенлерни (аркъадаш этмек) истемеймиз, дерлер.
56. (Ресулым!) Сен севдигинъни хидаётке ириштираймазсынъ; факъат Аллаһ истегенине хидаёт берир ве хидаётке кирежек олғынларны энъ яхши О билир. (*Риваётке коре, Ресул-ы Экрем (с.а.), әмджеңеси Эбу Талипке хитабен бойле буюргъан эди: «Ля иляхе иллалаах» де ки, къыямет куню сенинъ лехинъе шеадетте булунайым. Эбу Талип исе: «Къурейши къадынлары мени къыйнарлар, къоркъудан буны сёйледи, дерлер. Эгер бойле демейджеек олсалар эди, мусульман олуп, сени севиндирир эдим», деген эди. Аз. Пейгъамбернинъ пек севген, чокъ ярдымларыны корыген әмджеңесинъ хидаети ичон бойле гъайрети узерине бу ает назиль олды*).
57. «Биз сеннен берабер догъру ёлгъа уяр исек, юртумыздан чыкъарылымыз», дедилер. Биз оларны озь къатымыздан бир рыхыкъ оларакъ, эр шейниң берекети топланып кетирильген, ишанчлы, токъунылмаз бир ерге (Мекке-и Мукерремеге) ерлештирмединми? Факъат оларның чокъу бильмезлэр.
58. Биз ферахлыгъындан адден ашкъан нидже мемлекетни эляк эткендеримиз. Иште, ерлери! Озылериңден сонъ, о ерлерде пек аз отурыла бильгендир. Оларгъа биз варис олғындырмыйз.

59. Раббинъ, оларгъа аетлеримизни окъугъан бир пейгъамберни мемлекетлерниң баш меркезине ёлламагъандже, о мемлекетлерни эляк этиджи дегильдир. Затен, биз анджакъ халкъы залым мемлекетлерни эляк эткендирмиз.
(Аеттеки «баш меркезине» оларакъ мана берильген «фии уммиhaa» Мекке шеэри оларакъ беян этильген. Зира, Меккениң бир ады да «Умму'ль-Къураа» эди. Айны сёз мемлекетниң илери кельгенлери шеклинде де тефсир этильген).
60. Сизге берильген шейлер, дюнья аятының кечиниң вастасы ве сюсюдир. Аллаh къатында олгъанлар исе, даа хайырлы ве даа къалыджыдыр. Аля бунъа акълынъыз етмейджекми?
61. Бу алда, озюне гузель бир вадеде булундыгъымыз ве артындан онъа къавушкъан кимсе дюнья аятының кечиджи менфааты ве зевкъыны яшаткъанымыз, сонъра къыямет кунюнде (азап ичүн) узурымызгъа кетирильгенлер арасында булунгъан кимсе кибидирми?
62. О куню Аллаh оларны чагъыраракъ: Меним ортакъларым олгъанларыны идда эткенлеринъиз къана, не ерде? дейджек.
63. (О куню), алайхлерине сёз (укюм) керчеклешмиш олгъанлар: Раббимиз! Шулар ёлдан аздыргъан кимселеримиздир. Биз насыл ёлдан азгъан исек, оларны да ойле аздырдыкъ (ёкъса, оларны зорлагъан бир кучомиз ёкъ эди. Оларның сучларындан) узакъ олгъанымызын санъа арз эттермиз. Затен, олар аслында бизге табынмай эдилер. (Озь арзуларына табына эдилер), дерлер.
64. «(Алланкъа къошкъан) ортакъларының чагъырынъ!», денилир, олар да чагъырырлар; факъат оларгъа джевап бермезлер ве (къаршыларында) азапны корерлер. Не олур эди, (дюньяда экенде) догъру ёлгъа кирселер эди!
(Аетниң сонъки къысмына «азапны корерлер, ах, кешке догъру ёлгъа киръген олсалар эди, дие янарлар» шеклинде де мана берильмекте).
65. О куню Аллаh оларны чагъыраракъ: Пейгъамберлерге не джевап бердинъиз? дейджек.
66. Иште, о куню оларгъа бутюн хаберлер къапангъандыр (делиллери тюкенген, сёйлейджек сёзлери къалмагъандыр); олар бир-бирилерinden де сорап оламайджакълар.
67. Факъат тёвбе эткен, иман этип, яхшы ишлер япъкан кимсеге кельгенде, оның къуртулышкъа иришкенлер арасында олувы умют этилир.
68. Раббинъ истегенини яратыр ве сечер. Оларның сечюв акъкъы ёкътыр. Аллаh, оларның ортакъ къошкъанларындан узакътыр ве шаны юджедир.
69. Раббинъ, оларның юреклеринде гизлегенлерини де, ашкяр эткенлерини де билир.
70. Иште, О, Аллаhtыр. Ондан башкъа танъры ёкътыр. Эвелинде де, сонъунда да хамд Онынъдыр, укюм Онынъдыр. Ве анджакъ Онъа дёндюриледжексинъиз.
71. (Ресулым!) Де ки: ич Ич тюшюндинъизми, эгер Аллаh узеринъизде геджени та къыямет кунюне къадар аралыкъсыз девам эттирсе, Аллаhtан башкъа сизге бир ышыкъ кетиреджек танъры ким? Аля эшитмейджекексинъизми?
72. Де ки: Сёйленъ, бакъайыкъ, эгер Аллаh узеринъизде кундюзни та къыямет кунюне къадар аралыкъсыз девам эттирсе, Аллаhtан башкъа, истираат этеджек гедженъизни сизге кетиреджек танъры ким? Аля корьмейджекексинъизми?
73. Рахметинден отырю, Аллаh, геджени ве кундюзни яратты ки, геджелейин раатланырсыз, (кундузи) Оның фазл-ы кереминден (рызкъынъызы) къыдырырсынъыз ве шукюр эттерсинъиз.

74. О куню Аллаh оларны чагъыраракъ: Меним ортакъаларым олгъанларыны идда эткенлеринъиз къана, не ерде? дейджек.
75. (О куню) эр умметтен бир шаат чыкъарыр, (кяфирлерге): Кесен-кес делилинъизни кетиринъ! дермиз. О заман билирлер ки, акъикъат Аллаhкъа аиттир ве уйдурып кельген шейлери (путлар) да озылерinden айырылып, гъайып олгъандырлар.
(Эр умметтен чыкъарылып чагъырыладжасъкъ олгъан шаатлар – о умметлерге ёлланылған пейгъамберлер оларакъ изаат этильген).
76. Къарун, Мусанынъ къавмындан эди де, оларгъа къаршы аддинден ашкъан эди. Биз онъа ойле хазинелер берген эдик ки, анахтарларыны куччюлю-къуветли бир топлулыкъ зор ташыр эди. Къавмы онъа бойле деген эди: Къопайма! Биль ки, Аллаh къопайгъанларны севmez.
(Къарун Аз. Мусанынъ эмдже-задеси олгъаны риваает этиле. Эвель Аз. Мусагъа иман эткен эди. Факъат хырсы ве куньджюлиги себебинден, мунафыкълыкъка мейль берди. Исраил огъулларынынъ башында Фыравуннынъ вазифедары оларакъ булунды, оларгъа нисбетен залымлыкъ япты. Бир тарафтан, серветинен, бир тарафтан да, ильминен макътана, къопая эди. Ривааетке коре, Исраил огъуллары арасында Тевратны энъ яхши окъугъан кимсе о эди. Кимъя ве тиджарет сааларында да чокъ бильгили олгъанына даир къайдолар бар. Лякин, сонъунда истер ильми, истер сервети онъа яр олмагъан, инанчсызлыгъы ве адден ашуви себебинден, эляк олуп кеткен).
77. Аллаhнынъ санъа бергенинден (Онынъ ёлунда арджалаяракъ) ахирет юртуны исте; амма дюньядан да, насибинъни унутма. Аллаh санъа ихсан эткени киби, сен де (инсанларгъа) яхшылыкъ яп. Ер юзүнде бозгъунджылыкъны арзулама. Шубесиз ки, Аллаh бозгъунджыларны севmez.
(Къарун киби хазинелер саиби олгъан бириisinинъ шахсында япылған бир огютте биле, Къур'анынъ: «Дюньядан да насибинъни унутма», төвсиеинде булунувы, Исламнынъ дюнья ичюн чалышувгъа не къадар эмиет бергенини косътермекте. Бунынънен берабер, Къур'ан даа сонъки аетлерде бус-бутюн дюньягъа далувнынъ кетиреджек фелякетлерини де джанлы бир шекильде козълер огюне серерек, дюнья ве ахиретни мусавийлештирген мутедиль бир ёл тутулувыны төвсие эте).
78. Къарун исе: О (сервет) манъа анджакъ озюмдеки бильги саесинде берильди, деген эди. Бильмей эдими ки, Аллаh, озюнден эвельки несиллерден, ондан даа куччюлю, ондан даа чокъ тарафдары олгъан кимселерни эляк эткен эди. Гунахкярлардан гунахлары соралмаз (Аллаh оларнынъ эписини билир).
79. Деркен, Къарун эйбетли бир шекильде къавмынынъ къаршысына чыкъты. Дюнья аятыны арзулагъанлар: Кешке, Къарунгъа берильгеннинъ бенъзегени бизде де олса эди; догърусы, о чокъ бахтлы! дедилер.
80. Озылерине илим берильгенлер исе, бойле дедилер: Языкълар олсун сизге! Иман этип, яхши ишлер япкъанларгъа коре, Аллаhнынъ мукяфаты даа усьтюндир. Онъа да анджакъ сабыр эткенлер къавуша билир.
81. Ниает, биз оны да, сарайыны да ернинъ тюбюне батырдыкъ. Артыкъ Аллаhкъа къаршы озюне ярдым этеджек бир джемааты олмагъаны киби, о, озюни къорчалап, къуртара биледжек кимселерден де дегиль эди.
82. Даа дюн онынъ еринде олмакъны истегенлер: Демек ки, Аллаh рызкъыны, къулларындан истегенине бол бермекте, истегенине де аз. Эгер Аллаh бизге лютфте булумаса эди, бизни де ернинъ тюбюне батырыр эди. Вай! Демек ки, инкярджылар къуртулышкъа иришип олмаз экен! демеге башладылар.

83. Иште, ахирет юрту. Биз оны ер юзүнде кибрленмекни ве бозгъунджылыкъны истемеген кимселерге берирмиз. (Энъ гузель) акъибет – такъва саиплерининъдир.
84. Ким бир эйилик кетирсе, онъа бундан даа хайырлы къарышлыкъ бардыр. Ким бир яманлыкъ кетирсе, о яманлыкъларны ишлегенлер, анджакъ япъянлары къадар джеза корерлер.
- (Аллаh Тааляының лютфи сыңырысыздыр; бунъа мукъабиль O, ич бир шекильде күулларына зулум этмез. Буның киби, бу аетте де, япылған яшишлыкъларның къат-къат савапнен къарышыланаджасы, фактат яманлыкъларның о дереджеде джезаландырыладжасы анълатыла. Анджасы, бу шахсий пландаки яшишлыкъ ве феналыкълар акъындаадыр. Бир яшишлыкъ я да феналыкъны ильки башлаткъан, топлумға бу дөгүруда оръnek ве тешивикъатчы кимсениң алы исе башкъадыр. Имам Муслимнинъ «Сахих»инде ер алгъан бир хадис-и шерифнен бу нокътагъа бойле изаат берильген: «Ким ки, Исламда макъбул олгъан гузель бир ишини ильк оларакъ ишлер де, буның ёл алына келовине себеп олур исе, озюне эм ишлеген бу хайырының савабы берилир, эм де -энъ кучюк бир эксиклик олмадан-озюнден соң айны яшишлыкъны япаджасыкъ олгъанларның савабы къадар саваб берилир. Кене, ким Исламда яманлыгъы бильдирильген бир ишини ильк эвеля ишлер де, буның ёл алына келовине себепчи олур исе, озюне эм ишлеген яманлыгъының гунахы юкленир, эм де -энъ кучюк бир эксиклик олмадан-озюнден соң айны яманлыкъны ишлейджеек олгъанларның гунахы къадар даа гунах юкленир).*
85. (Ресулым!) Къур'анны (окъумакъны, теблигъ этмекни ве онъа уймакъны) санъа фарз къылгъан Аллаh, эльбетте сени (кене) дёнюледжек ерге дёндюреджек. Де ки: Раббим ким хидаетни кетиргенини ве ким ап-ачыкъ бир сапыкълыкъ ичинде олгъаныны энъ яхши билиджидир.
- (Бу аеттингүй Мекке иле Медине арасында, иджремт эсансында назиль олгъаны риваает этильген. Аетте Аз. Пейгъамбернинъ зулумға оғъратыларакъ, чыкъарылған юрты Меккеге къайтарыладжасына ишарет этильгени бильдирильмекте. «Дюндюриледжек ер»нинъ бир манасы даа ахиретте энъ юксек макъам олгъаны да сёйленген).*
86. Сен, бу Китапның санъа вахий олунаджагъыны умут этмей эдинъ. (Бу) анджакъ Раббинъден бир раҳмет (оларакъ кельген)дир. О алда, сакъын кяфирлерге тарафдар олма!
87. Аллаhның аетлери санъа эндирильгенден соң, артыкъ сакъын олар сени бу аетлерден айырмасынлар. Раббинъе давет эт. Асла мушриклерден олма!
88. Аллаhнен бирликте, даа башкъа бир танърыгъа табынып ялварма! Ондан башкъа танъры ёкътыр. Оның затындан башкъа эр шей ёкъ оладжакъ. Укюм Онынъдыр ве сиз анджакъ Онъа дюндюриледжексинъиз.
- (Бу аетлердеки хитап эсасен Аз. Пейгъамбернинъ шахсында – му'минлергедир. Макъсат – мушриклернинъ умутлерини бус-бутюн ёкъ этмек ве Аз. Пейгъамберге, мушриклерге къарышы бу меселелерде къапуны ачыкъ быракъмамасыны төвсие этмектир).*

29. ЭЛЬ-АНКЕБУУТ

Меккеде назиль олгъан бу суре 69 аеттир. «Анкебуут» – орюмчек демектир. 41-нджи аетинде кяфирлернинъ ишлери орюмчек агъына бенъзетильгени ичюн, суре бу исимни алгъан.

Бисмиляһиrrаһмаанирраһииим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Элиф. Ляам. Миим.
2. Инсанлар, имтиандан кечирильмeden, садедже «Иман эттик», деювлериинен, быракъыла бериледжек белледилерми?
(Бу аетнинъ иманлары себебинден, чешит эскенджелерге оғърагъан базы сахабилер акъкъында назиль олгъаны риваает этильген).
3. Ант олсун ки, биз олардан эвелькилерни де имтиандан кечирген эдик. Эльбетте, Аллаh дөгъруларны ортагъа чыкъараджакъ, яланджыларны да мытлакъа ортагъа къояджакъ.
4. Ёкъса, яманлықъларны япкъанлар бизден къача биледжеклер зан эттилерми, не къадар фена (не янълыш) укюм бермектелер!
5. Ким Аллаhкъа къавушмакъыны умут этсе, бильсин ки, Аллаhнынъ тайин эткен о вакъыты эльбетте келеджек. О эр шейни эшитиджи ве билиджиидир.
6. Джихад эткен, анджакъ озю ичюн джихад эткен олур. Шубесиз, Аллаh алемлерге муҳтадж дегиль.
7. Иман этип, яхшы ишлер япкъанларнынъ (кечмиш) феналықъларыны эльбетте къапатырмыз ве оларгъа япкъанларынынъ даа гузелинен къаршылыкъ берирмиз.
8. Биз, инсангъа, ана-бабасына эйи давранувины төвсие эткендирмиз. Эгер олар, сени, акъкъында бильгинъ олмагъан бир шейни (корь-коране) манъа ортакъ къошувины ичюн зорлар иселер, оларгъа итаат этме. Дёнюшиныз анджакъ манъадыр. О заман сизге япкъанларынызын хабер береджегим.
9. Иман этип, яхшы ишлер япкъанларны, муакъкъакъ салихлер топлулыгъына къошармыз.
10. Инсанлардан кимиси бар ки: «Аллаhкъа инандыкъ», дер; факъат Аллаh оғъурында эзиетке оғъратылгъан вакътында, инсанларнынъ эскенджесини Аллаhнынъ азабы киби къабул этер. Албуки, Раббинъден бир зафер (ярдым) келеджек олса, мытлакъа: «Догърусы, биз де сизнен берабер эдик», дерлер. Яхшы да, Аллаh, эр кеснинъ къальбидекилерни энъ яхшы билиджи дегильми?
(Бу манагъа коре, самими иман саиби олмагъан бу киби кимселернинъ, Аллаh ёлунда эзиетке оғърагъанларында, расткельген дюньявий эскенджелерни, Аллаhнынъ ахиреттеки азабына мусавий тутувлары анылатыла. Бир де «Инсанлардан корыген азапны Аллаhнынъ азабы киби саяр» манасы берильмекте).
11. Аллаh, эльбетте (Онъа гонъюльден) иман эткенлерни де билир, эки юзлюлерни де билир (ортагъа чыкъараджакъ).
12. Кяфирлер иман эткенлерге: Бизим ёлумызгъа уйынъ, сизинъ гунахларынызын биз аркъалайыкъ, дерлер. Албуки, оларнынъ ич бир гунахыны аркъалайджакъ дегиллер. Чюнки, акъикъатен олар кесен-кес ялан сёйлемектелер.
13. (Факъат акъикъат шу ки) эльбетте озъ юклериини (вебалларыны), озъ юклериинен бирликте нидже юклери ташыйджақълар ве уйдырып тургъан шейлеринден къыямет күнү мытлакъа сорғуугъа чекиледжеклер.
(12-нджи аетте кяфирлер башкъаларнынъ гунахыны аркъаламайджасы бильдирилир экен, бу аетте дөгъру ёлдан саптыргъан кишилерининъ вебалларыны да ташыйджақълары ифаде этиле. Аслында, бу ерде уймагъан бир вазиет ёкъ. Зира, эвельки аетте кяфирлернинъ саптырмакъ истеген кимселерни къандырмакъ ичюн оларгъа: «Сизинъ гунахынызын биз аркъалайджасымыз», деп оларнынъ гунахларыны ортадан

къалдырмакъны ваде эткенлери аньлатыла. Эр эки ает бирликте талиль этильгенде, ич кимсе башкъасынын гунахыны -шахсен озю чекиүюни козь огюне алса биле- ортадан къалдыртмагъа кучю етмейджеши, буныннен берабер, башкъаларыны дөгъру ёлдан саптыргъанларнын къат-къат вебал юклениджееклери, факъат бойледже, ёлдан сапкъанларнын да, озь гунахларындан къуртулалмайджасакълары аньлашилмакъта).

14. Ант олсун ки, биз Нуһны озь къавмына ёлладыкъ да, о бинъ йылдан элли йыл эксик бир девир оларнын арасында къалды. Соңунда олар зулумларыны девам эттирир экенлер, туфан оларны яқылай къойды.
15. Факъат биз оны ве гемидекилерни къурттардыкъ ве буны алемлерге бир ибредт яптыкъ.
16. Ибрахимни де ёлладыкъ. О къавмына бойле деген эди: Аллаһкъа къуллыкъ этинъ. Онъа къаршы келювден сакъынынъ. Эгер бильсөнъиз, бу сиз ичюн даа хайырлыдыр.
17. Сиз Аллаһны быракъып, бир такъым путларгъа табынмакъта, асылсыз сёзлер уйдурмакътасынъыз. Бильмелисинъиз ки, Аллаһны быракъып да, табынгъанларыныз сизге рзыкъ бералмазлар. О алда, рзыкъыны Аллаһ къатында арань. Онъа къуллыкъ этинъ ве Онъа шукюр этинъ, анджакъ Онъа дюндюриледжексинъиз.
18. Эгер (сизге теблигъ этильгенни) ялан саяр исенъиз, билинъ ки, сизден эвельки бир чокъ миллетлер де (озылерине теблигъ этильгенни) ялан сайгъан эдилер. Пейгъамберге тюшкени, ялынъыз ачыкъ бир теблигъдир.
19. Аллаһ яратылгъанны ильк баштан насыл яраткъаныны, (олюмден) соң буны (насыл) текрарлагъаныны корымедилерми? Шубесиз, бу, Аллаһкъа коре къолайдыр.
(Бир тарафтан, олюмден соң тирильмеге, дигер тарафтан да, табиаттаки девамлы янъыланувгъа ишарет олунмакъта).
20. Де ки: Ер юзюнде кезип долашынъ да, Аллаһ ильк баштан насыл яраткъан, бир бакъынъ. Иште, Аллаһ бундан соң (айны шекильде) ахирет аятыны да яратаджакъ. Акъикъатен, Аллаһ эр шейге къадирдир.
21. О, истегенине азап берир, истегенине мерхамет эттер. Анджакъ, Онъа дёндюриледжексинъиз.
22. Сиз не ер юзюнде, не де кокте (Аллаһны) адживы быракъалмазсынъыз. Аллаһтан башкъа бир дост ве ярдымджы да тапалмазсынъыз.
(Иляхий укумден къуртулмакъ ичюн не ер юзюнинъ энъ гизли ерине сакъланувнынъ, не де кок юзюне чыкъувнынъ файда бермейджеши аньалтылмакъта, инсанларнынъ кокке чыкъаджасакъларына да, эсаслы оларакъ ишарет этильмекте).
23. Аллаһнынъ аетлерини ве Онъа къавушмакъны инкяр эткенлер -иште олар- меним раҳметимден умутлерини кескенлердир ве олар ичюн аджджы бир азап бардыр.
24. Къавмынынъ (Ибрахимге) джевабы исе: «Оны ольдюринъ яхут якъынъ!», деювлеринден ибарет олды. Амма, Аллаһ оны атештен къурттарды. Догърусы, бунда, иман эткен бир къавм ичюн ибертлер бар.
25. (Ибрахим оларгъа) деди ки: Сиз, ялынъыз араныздаки дюнья аятына хас мабетлик оғыруна Аллаһны быракъып, бир такъым путлар эдиндинъиз. Соң къыямет куню (келип чаткъанда исе) бир-биринъзни танымадан келеджек ве бир-биринъизге лянет окъуйджакъынъыз. Бараджакъ еринъиз джеэннэмдир ве ич ярдымджынъыз да ёкътыр.
26. Бунынъ устюоне, Луут онъа иман этти ве (Ибрахим): Догърусы, мен Раббиме (эмир эткен ерге), иджрет этмектем, Шубесиз, О, мутлакъ кучю ве икмет саибидир, деди.

(Луут Пейгъамбер, Аз. Ибрахимнинъ къардаш баласыдыр. Пейгъамбер олгъаны дикъкъаткъа алынса, онынъ даа эвель күфюerde олуп да, иман кетиргенини тюшюнмек олмаз. Аетте Аз. Ибрахимни ильк тасдикъ эткен Луут алейхисселям олгъанына шиарет этильмекте.

Аз. Ибрахимнинъ къадыны Саре ве Аз. Луутнен бирликтө, озю дөгъгъан ери олганы сёйленген Кусаа коюнден Харраангъа, о ерден Шамгъа баргъаны ве ниает Фелестинге, Луут Пейгъамберниң Содом денильген ерге тюшкени риваает олунмакъта. Ает даа зияде бу ривааетке коре манаңдырылмакъта. Бунынъен бирликтө: «Догърусы, мен Раббиме сыгъынам», шеклинде бир мана да берильмекте).

27. Онъя Исхакъ ве Якъубны багъышладыкъ. Пейгъамберликни ве китапларны, онынъ союндан олгъанларгъа бердик. Онъя дюонъяда муқяфатыны бердик. Шубесиз, О, ахиретте де салихлердендир.
28. Луутны да (ёлладыкъ). О, къавмына деген эди ки: Акъикъатен, сиз даа эвель ич бир миллетниң япмагъан бир аясызлыгъыны япсынъыз!
29. (Бу илихий тенбиеден сонъ, аля) сиз илле де эркеклерге якълашаджакъ, ёл кеседжек ве топлашувларынъызда эдепсизликлер япаджакъсынъызы! Къавмының джевабы исе, бойле деювлеринден ибарет олды: (Япкъанлармызының феналыгъы ве азапкъа оғърайджагъымыз меселесинде) догъру сёйлегенлерден исенъ, Аллаһның азабыны кетир бизге!
30. (Луут:) Шу фесатчылар топуна къаршы манъя ярдым эйле, Раббим! деди.
(Луут (а.с.)нынъ дуасы узерине, Аллаһ яши деликъанлылар шеклинде мелеклер ёллады. Сапыкълар оларгъа да теджавуз этмеге ынтылдылар ве сонъунда эляк олдылар).
31. Эльчилеримиз Ибрахимге (эки оғъул ихсан этеджегимизге даир) муждени кетиргенлеринде, бойле дедилер: Биз бу мемлекет халкъыны эляк этеджекмиз. Чюнки, оларның халкъы залым кимселердир.
32. (Ибрахим) деди ки: Амма, о ерде Луут бар! Бойле джевап бердилер: Биз о ерде кимлер олгъаныны пек яхшы билемиз. Оны ве аиласини, эльбетте къуртараджакъымыз. Ялынъыз къадыны истисна; о, (азапта) къаладжакълар арасындадыр.
33. Эльчилеримиз Лууткъа кельгенде, Луут олар акъкъында къасеветленди ве (оларны къорчаламакъ ичюн) не япаджагъыны билалмады. Онъя: Къоркъма, тасаланма! Чюнки, биз сени де, аиленъни де къуртараджакъымыз. Ялынъыз, (азапта) къаладжакълар арасында олгъан къадының истисна, дедилер.
(Мелеклер, инсан къылыгъында кельгенлерinden, ильк эвеля Аз. Луут оларның мелек олгъаныны анълан оламады. Деликъанлы шеклине киръгенлери ичюн, къавмының оларгъа да саркъынтылыкъ этювинден къоркъты. Бунынъ узерине мелеклер вазиетни ашкяр этилилер).
34. «Биз, шубесиз, бу мемлекет халкъының узерине, ёлдан чыкъувларына къаршылыкъ, коктен (фаджия) бир азап эндиреджекмиз».
35. Ант олсун ки, биз, акълыны къулланаджакъ бир къавм ичюн, о ерден ап-ачыкъ бир ибret нишанеси быракъкъан эдик.
(Бу нишане, эляк этильген къавмының башына кельгенлернен багълы икяелер, харап олгъан юртларының къалымтылары, коктен ягъдырылған ташлар, къап-къара акъкъан нехирлер шеклиндеки изаатларнен тефсир этильген).

36. Медйенге де, къардашлары Шуайбны ёлладыкъ ве Шуайб: Эй, къавымы! Аллаһкъа къуллыкъ этинъ, ахирет кунюне умют багъланъ, ер юзюнде бозгъунджылыкъ япракъ, къарышыкълыкъ чыкъармань! деди.
(Аетнинь «ахирет кунюне умют багъланъ», дие мана берильген къысмы, «ахиретте савап бериледжегини умют эткен ишлер япынъ», «ахирет кунюнден къоркъунъ», шеклинде изаатлангъан).
37. Факъат оны яланджылыкънен къабаатладылар. Деркен, озылерини бир сарсынты яқалай къойды ве юртларында тиз усьтюне чёке къалдылар.
(«Сарсынты» шеклинде мана берильген «раджсфе» келимеси бу адиседе тепренюв ве Джесбраил алейхисселямнынъ къальплерге урькюнту берген багъырувы (сайха) шекиллеринде тефсир этильген. Бу экинджи тефсирге коре, «оларны бир титрев алды» тарзында да мана берилови мумкюн).
38. Аад ве Семуудны да (эляк эттик). Сиз ичюн, (оларнынъ башына нелер кельгенини) отургъан ерлеринден ап-ачыкъ анълашылмакъта. Шайтан оларгъа япъян ишлерини гузель косытерип, оларны дөгъру ёлдан чыкъарды. Албуки, бакъып, коре биледжек вазиетте эдилер.
39. Къарунны, Фыравунны ве Хаамаанны да (эляк эттик). Ант олсун ки, Муса оларгъа ап-ачыкъ делиллэр кетирген эди де, олар ер юзюнде буюклик таслагъян эдилер. Албуки, (азабымызыны ашып) кече биледжек дегиль эдилер.
40. Бунынъ киби, олардан эр бирини гунахы себебинен, джезаландырдыкъ. Кимининъ усьтюне ташлар савургъан рузгярлар ёлладыкъ, кимини къоркъунч бир сес яқалады, кимини ернинъ тюбюне батырдыкъ, кимини де сувда богъдыкъ. Аллаһ оларгъа зулум этмей, аслы олар озылерине зулум эте эдилер.
41. Аллаhtan башкъя достлар тутунгъанларнынъ вазиети орюмчекнинъ вазиети кибидир. Орюмчек бир юва япар; албуки, юваларнынъ энъ чюрюги, шубесиз, орюмчек ювасыдыр. Кешке бильсeler эди!
(Аллаhtan башкъасыны дост тутаракъ, озылерине дестек къыдыргъанларнынъ вазиети, аетте орюмчекке бенъзетильген. Аетте эсаслы оларакъ ифаде этильгенине коре, орюмчек текмил эвсиз дегиль, озюне бир юва япар; факъат орюмчек ювасынынъ чюрюклиги мешурдир. Иште, орюмчекнинъ ювасы не къадар зайыф исе, Аллаhtan башкъасынынъ дестек ве имаесине ишангъанларнынъ дестеги де ойле чюрюктir).
42. Аллаh, оларнынъ Оны быракъып да, анги шейге ялваргъанларыны, шубесиз билир. О, мутлакъ кучь ве икмет саибидир.
43. Иште, биз бу мисаллерни инсанлар ичюн кетирмектемиз; факъат оларны анджакъ бильгенлер тюшюнип анълай билир.
(Къурейшининъ джаиллери ве фикирсиз такъымы: «Мұхаммеднинъ Рабби, чибинден, орюмчектен, мисаллер кетире», дие кулюп, алай эте эдилер. Бу мисаллернинъ «инсанлар» ичюн берильгени бильдирилerek, айвандан фаркъы олмагъан бу джаиль ве тюшюнджеесиз кимселернинъ буны анълап оламайджакъларына ишарет этильмекте).
44. Аллаh, коклерни ве ерни хакъ оларакъ (ерли ериндже) яратты. Шубесиз, бунда, иман эткенлер ичюн (Аллаhнынъ барлыгъына ве къудретине) бир нишане булунмакъта.
45. (Ресулим!) Санъа вахий этильген Китапны окъу ве намазны къыл. Муакъякъ ки, намаз, аясызлыкътан ве яманлыкътан къорчалар. Аллаhны анъмакъ, эльбетте (ибадетлернинъ) энъ буюгидир. Аллаh япъянларынъызын билир.

(Ает, гунахкъа етеклеген арзуларның тазыйыкъындан къуртулувның ве рух юджелигине ириилювнинъ энъ сагълам ёлunu косътермекте. Шубесиз, бу, энъ кенини манада «Аллаһны аңъмакъ»тыр. Къур'ан тилявети ве намаз буның энъ башында кельген шекиллеридир. Акъикъатен, Къур'аннынъ маналарыны, тюшюнгөнлөр ичюн, Къур'ан тилявети, даа эвель фаркъына барыламағъан бир чокъ маналарның ашқяр олувыны теминлер; инсанны ульвий бир алемге алып барыр. Къур'ан тиляветининъ фазилетинен бағылы пек чокъ хадис бар. Акъкъы берилерек, къылынгъан намазның да рухны ульвийлештиреджеги ве мытлакъа феналыкътан къуртараджасы, бу аетте ве бир чокъ хадисте исрарнен бильдирильмекте. Эйиликке етеклемеген, феналыкълардан узакълаштырмагъан бир намаз исе, Ислам буюклери тарафындан сыртта ташынгъан бир вебал оларакъ анълатылғыян).

46. Арапарындан зулум эткенлер истисна, эхл-и китапнен анджакъ энъ гузель ёлнен курешинъ ве день ки: Бизге эндирильгенге де, сизге эндирильгенге де, иман эттик. Бизим Танърымыз да, сизинъ Танърынызы да – бирдир ве биз Онъя теслим олғандырмыз.
47. (Ресулым!) Иште, бойледже, санъа (эвельки китапларны тасдикъ этиджи) бу Китапны эндирирдик. Оның ичюн, озылерине китап бергенлеримиз онъя иман этмектелер. Шулардан (араллардан) да онъя иман эткен нидже кимселер бар. Аетлеримизни, анджакъ кяфирлер (инатлыкълары себебинден) биле-бile инкяр эттер.
(Тефсирлерде бу ает иле Абдуллах б. Селям ве Убей б. Ка'б киби Къур'ангъа иман эткен эхл-и китапкъа ишарет этильгени бильдирильмекте).
48. Сен бундан эвель не бир язы окъур, не де элинънен оны язар единъ. Ойле олса эди, батылгъа уйгъанлар шубе дуяр эдилер.
(Аз. Пейгъамбернинъ «уммий» яни окъумакъ-язмакъ бильмеген бир инсан олувының элас икмети бу аетте беян этильмекте: Эгер Ресул-ы Экрем окъумакъ-язмакъны бильген бир инсан олса эди, уммий олгъан пейгъамбер ичюн биле «Бу Къур'анны о уйдыргъан», деювге къалкъынан ве энъ ачыкъ муджизелерни инкяр эткен мушриклер, ифтиラларына бир ольчюде дестек тапкъан оладжасыкъ ве даа чокъ кимселерни къандыра биледжек эдилер).
49. Ёкъ, о (Къур'ан) озылерине илим берильгенлернинъ юреклеринде (ерлешкен) ап-ачыкъ аетлердир. Аетлеримизни анджакъ залымлар биле-бile инкяр эттер.
50. «Онъя Рабинъден (башкъаджа) муджизелер эндирильмели дегиль эдими?», дерлер. Де ки: Муджизелер анджакъ Аллаһ къатындадыр. Мен исе, садедже ап-ачыкъ бир тенбиеджийим.
51. Озылерине окъяуткъан Китапны санъа эндюровимиз оларгъа етмегенми? Эльбетте, иман эткен бир къавм ичюн онда раҳмет ве ибret бар.
52. Де ки: Меннен сизинъ аранъызыда шаат оларакъ Аллаһ етерли. О, коклерде ве ерде не бар исе билир. Батылгъа инанып, Аллаһны инкяр эткенлер (бар я), иште, зиянгъа оғърайджакълар олардыр.
53. Сенден, азапны чар-чабук (кетирювинъни) истемектелер. Эгер эвельден тайин этильген бир ваде олмаса эди, азап эльбетте оларгъа келип чаткъан эди. Факъат олар фаркъында олмагъанда, о апансыздан оларгъа келе къояджакъ.
54. (Эбет) сенден азапны чар-чабук (кетирювинъни) истемектелер. Ич шубелери олмасын, джеэннем кяфирлернинъ чевре-этрафыны сараджакъ.
55. О куньде азап, оларны эм усътлеринден, эм аякъларының астындан сараджакъ ве Аллаһ (оларгъа): «Япкъанларынызының (джезасыны) татынъ!», дейджеек.
56. Эй, иман эткен къулларым! Шубесиз, меним ерим кенишитир. О алда (не ерде ишанч ичинде оладжакъ исенъиз, о ерде) ялынъызы манъя къуллыкъ этинъ.

(Бу аетнинъ эскенджеге огърагъан Мекке мусульманларының зайыфлары акъкъында назиль олгъаны риваает этильген).

57. Эр джан олюмни татаджакъ. Соңунда бизге дёндюриледжексинъиз.
58. Иман этип, гузель ишлер япқынларны, (эбет) муакъкъакъ ки, оларны, ичинде эбедий къалмакъ узыре, астларындан ирмакълар акъкъан дженнет кошклерине ерлештиреджекмиз. (Бойле яхши) ишлер япқынларның мукафаты не гузельдир!
59. Олар, сабыр эткен кимселердир ве ялынъыз Рабблерине ишанып таянмакътадырлар.
60. Нидже джанлы бар ки, рызкъыны (янында) ташымай. Оларгъа да, сизге де, рызыкъ берген Аллаhtыр. О, эр шейни эшитир ве билир.
(Ривааетке коре, Аз. Пейгъамбер Меккеде мушриклерден эзиет чеккен мусульманларгъа Мединеге кочювлери ни сёйлегенинен, олар: «О ерге насыл барырмыз? О ерде не еrimиз-юрутумыз, не малымыз-мулюкимиз бар. Бизни ким ашатыр-ичирир?», деген эдилер. Бунынъ узерине назиль олгъан бу аетнен, ер юзүндө нидже джсанлының рyzкъыны янында ташымакътан аджиз олгъаны ве ниджелерининъ ярынки кунь ичюн рызыкъ топламадан яшагъаны, къыскъасы, рызыкъыны берген Аллаh олгъаны хатырлатылған).
61. Ант олсун ки, оларгъа: "Коклерни ве ерни яраткъан, кунешни ве айны эмири алтында туткъан кимдир?", дие сорасанъ, мытлакъа «Аллаh» дерлер. О алда, насыл (хакътан) чевирилип дёндюрильмектелер?
62. Аллаh рызыкъыны къулларындан тилегенине бол-бол берир, тилегенине де къисар. Шубесиз, Аллаh эр шейни хакъкъы иле билиджидир.
63. Ант олсун ки, оларгъа: «Коктен сув эндирип, онынънен олюмининъ артындан ер юзюни джанландыргъан ким?», дие сорасанъ, мытлакъа, «Аллаh» дерлер. Де ки: (Ойле исе) хамд да Аллаhкъа маҳсустыр, факъат оларның чокъу (сёйлегенлери узеринде) тюшюнмезлер.
64. Бу дюнья аяты, садедже бир эгленджеден, бир оюндан ибарт. Ахирет юртуна (о ердеки аяткъа) кельгенде, иште асыл яшав одыр. Кешке бильсeler эди!
65. Гемиге минген заманларында, динни ялынъыз Онъа хас къыларакъ (ихляснен) Аллаhкъа ялварырлар. Факъат оларны сагъ-селямет къарагъа чыкъарғанынен, бир бакъарсынъ ки, (Аллаhкъа) ортакъ къошалар.
66. Оларгъа бергенлеримизге нисбетен нанкорылик этсинлер ве сефа сюрьсинлер, бакъайыкъ! Амма, якъында биледжеклер!
67. Этрафларында инасанлар къапкъачлап алып барылыр экен, бизим (Меккени) ишанч ичинде мукъаддес бир ер япкъанымызды корымедилерми? Аля батылгъа инанып, Аллаhнынъ ниметине нанкорылик этелерми?
(Аетте кечкен «къапкъачлап алып барылув», ольдирилюв, эсир алынув ве союлып ягъмаланув киби маналарнен изаатлангъандыр).
68. Аллаhкъа нисбетен ялан уйдыргъан яхут озюне хакъ кельген экен, оны ялан сайгъандан даа залымы кимдир? Джәэннемде кяфирлерге ер ёкъмы!
69. Амма, бизим огърумызда джихад эткенлерни, эльбетте кенди ёлларымызгъа ириштиреджекмиз. Ич шубе ёкъ ки, Аллаh яхши даврангъанларнен берабердир.

30. әр-РУУМ

17-нджи аетинден гъайры, суренинъ эписи Меккеде назиль олгъан. 60 аеттири. Иранлыларнен олгъан дженкте енъильген румларнынъ (византиялыларнынъ) текрага гъалип келеджеклери анълатылгъаны себебинден, суреге бу ад берильген.

Бисмилянираһмаанирраһииим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Элиф. Лям. Миим.
- 2-5. Румлар, (араплар болунгъан бولгеге) энъ якъын бир ерде магълубиетке оғърадылар. Албуки, олар, бу магълубиетлеринден сонъ, бир къач йыл ичинде гъалип келеджеклер. Энъ сонъунда эмир Аллаһнынъдыр. О куню му'минлөр де Аллаһнынъ ярдымынен севинеджеклер. Аллаһ тилегенине ярдым эттер. О, мутлакъ кучь саибидир, чокъ мерхаметлидир.
(Эхл-и китап олгъан византиялылар, меджусий иранлылар тарафындан магълюп этильген эди. Мекке мушриклери бу нетиджеге чокъ севиндилер ве мусульманларгъа: «Эгер Аллаһ, сизинъ дегенинъиз киби, екяне гъалип олса эди, эхл-и китаптан олгъан византиялыларны усътиюн кетирир эди», киби къопайчораджа сёйленмеге башладылар. Бунынъ усътиюне, Къур'ан бир муджизе оларакъ, келеджектеки бир нетиджени хабер берди: Учъ иле докъуз йыл ичинде византиялылар иранлыларны енъеджек ве му'минлөр севинеджек эдилер. Бунъа коре, 624-нджи сенеси византиялылар Ирангъа кирдилер. Бундан башкъа, айны сене мусульманлар Бедирде миим заферлер эльде эттилер).
6. (Бу) Аллаһнынъ вадесидир. Аллаһ вадесинден къайтмаз; факъат инсанларнынъ чокъу бильмезлер.
(Бунынъ киби, Аз. Эбу Бекир (р.а.) Аллаһнынъ бу керчек вадесине юректен инанаракъ, меджусий иранлыларнынъ гълабесине севинген, мушриклерге: «Аллаһ сизинъ севинчиңизни зияде сюрдирмейдже; чонки, О, бир къач сене ичинде румларнынъ текрага гъалип келеджеклерини хабер берди», дегенинен, мушриклерден Убей б. Халеф бааске киришмекни теклиф этти. Он деве узерине ве учъ йыл ичинде румларнынъ гъалип келип-кельмейдже меселесинде баас эттилер. Аз. Эбу Бекир, олып-биткенини Дженабы Пейгъамберге анълаткъанынен, Эфендимиз (с.а.) «бид'(бир-къач) сене» сёзюнинъ учъ иле докъуз сене арасындаки бир муддетни ifаде эткенини, бу себепнен, муддетни де, деве сайысыны да учъ къатына чыкъарувины теклиф этти. Бу сефер докъуз сене ичинде румларнынъ гъалип келеджегине даир юз деве узерине баасны янъыладылар. Акъикъатен, Тирмизийгинъ бильдиргенине коре, Бедир дженкине догъру кельген кунылерде румлар иранлыларгъа къарышы япқан дженклеринде гъалип кельдилер, бойледже, Аллаһнынъ вадеси ерине кельди; Аз. Эбу Бекир де Убей б. Халефнинъ варислеринден къазанъян девелерини аларакъ, Пейгъамберниң төвсиесине коре, факъырларгъа дагъытты).
7. Олар дюнья аятынынъ корюнген юзюни билирлер. Ахиреттен исе, олар тамамен гъафильдирлер.
8. Озы-озылерине, Аллаһнынъ, коклерни, ерни ве экисинни арасында олгъанларны, анджакъ хакъ оларакъ, муайен бир девир ичюн яраткъаныны ич тюшюнмедилерми? Инсанларнынъ бир чокъу Рабблерине къавушмакъны, акъикъатен инкяр этмектедирлер.
9. Олар ер юзүнде кезип де, озылеринден эвелькилерниң акъибетлери насыл олгъанына бакъмадылармы? Ки олар, озылеринден даа кучылу эдилер; ер юзюни къазып, алт-устъ эткенилер, оны буларнынъ абаданлаштыргъанларындан даа чокъ абаданлаштыргъан эдилер. Пейгъамберлери оларгъа да нидже ачыкъ делиллөр кетирген эдилер. Затен, Аллаһ оларгъа зулум этеджек дегиль эди; факъат олар озы-озылерине зулум этмекте эдилер.

(Аетте сув ве маден чыкъармакъ я да экип-тикмек ичюн топракъны ишилген ве менимсильген больгелер мейданға кетирген, сонъра да, инкарджылықтары себебинден, Аллаһның азабына оғырагъан Аад ве Семууд киби эски къавмларға ишарет этильмекте ве оларның къалымтыларына бакъылып, ибret алынувы оғютленмекте).

10. Соңунда, Аллаһның аетлерини ялан саяракъ ве оларны алайгъа аларакъ, феналыкъ япқанларның акъибетлери пек фена олды.
11. Аллаһ эвеля маҳлюкъны яратыр, (олюмден) соңра да, буны (яратмақъны) текрарлар. Соңунда эп Онъа дёндюриледжексинъиз.
12. Къыямет къопаджакъ куню, гунахкярлар (умутсизлик ичинде) сусаджакълар.
13. (Аллаһқа къошкъан) ортакъларындан озыларине ич бир шефаатчы чыкъмайджакъ. Затен, олар ортакъларыны да инкар этедежклер.
14. Къыямет къопаджакъ куню, иште о куню (му'минлернен инкарджылар) бир-бирилерinden айрыладжакълар.
15. Иман этип, яхшы ишлер япқанларға кельгенде, олар дженнетте ниметлерге ве севинчке наиль оладжакълар.
16. Инкар эткенлер, аетлеримизни ве ольгенден соң тирилювни ялан сайгъанлар исе, иште олар азапнен юзь-юзье быракъыладжакълар.
- 17-18. Айды, сиз, акъшамтъа къавушкъанынъызда (акъшам ве ятсы вакътында), сабагъа къавушкъанынъызда, куньдюзинъ соңунда ве уйле вакътына иришкенинъизде, Аллаһны тесбих этинъ (намаз къылынъ), ки, коклерде ве ерде хамд Онъа маҳсустыр. *(Абдуллах б. Аббас (р.а.)дан кельген риваётке коре, бу ает беш вакъыт намазны ичине алмакъта. Бу себепнен, эксери алимлер беш вакъыт намазнынъ Меккеде фарз къылынгъаны къанаатиндедирлер. Аз. Пейгъамбер (с.а.) бир хадис-и шерифте буюк савап къазанмакъ истегенлерге бу аетни окъумаларыны төвсие эткен).*
19. Олюден тирини, тириден де олюни О чыкъармакъта; ер юзюни олюмининъ артындан О джанландырмакъта. Иште, сиз де (къабирлеринъизден) бойле чыкъыладжакъсынъыз. *(Аетте ольгенден соң тирилювниң ич де ойле акъылгъа сыгъмаз бир шей олмагъаны, ер юзюндеки девамлы янъыланув адиселерине ишарет иле муим бир шекильде аньлатылмакъта. Акъикъатен, къуп-къуру топракътан ем-ешиль экинлер ве тереклерден мейвалар ве япракълар, чешит ренкте чечеклер чыкъарған иляхий къудрет ичюн, ёкътан бар эткен инсанни текрар тирильтювининъ къыйын оладжасын акъылгъа сыгъмаз. Эсапсыз «баа'с ба'де'ль-мевт» (ольгенден соң тирилюв) адисесине сахна олгъан ер юзюне бир кере ибret козюнен бакъмакъ биле, Аллаһның къудретини аньламакъ ичюн етеджек).*
20. Сизни топракътан яратуwy, Онынъ (барлыгъынынъ) делиллериңдендиr. Соңра сиз, (эр тарафкъя) даркъагъан инсанлар ола къойдынъыз.
21. Къавушувларынъыз ичюн сизге озы (джынсы)нъыздан зевджелер яратып, аранынъыза севги ве мерхамет пейда этюви де, Онынъ (барлыгъынынъ) делиллериңдендиr. Догърусы, бунда яхшы тюшүнген бир къавм ичюн ибretлер бар.
22. Онынъ делиллериңден бири де, коклерни ве ерни яратуwy, тиллеринъизнинъ ве ренклериңнинъ чешит олувыдыр. Шубесиз, бунда бильгенлер ичюн (алынаджакъ) дерслер бар. *(Инсанларның бир эркек ве бир къадындан яратылмакънен берабер, фаркълы*

хусусиетлерге саип топтулышыларгъа айырылгъанлары мевзусында Худжураат суресининъ 13-нджи аети изаатына бакъынъ).

23. Гедже олсун, куньдюз олсун, юкъламанызыз ве Аллаһнынъ лютфинден (насибиңизни) араманызы да, Онынъ (барлыгъынынъ) делиллериңиден. Ақынъатен, бунда эшилген бир къавм ичюн ибretлер бар.
(Ает «геджелейин юкъламанызыз ве куньдюзи Аллаһнынъ лютфинден (насибиңизни) къыдырываңызыз...», шеклинде де манаңдырылған. Анджасакъ, эр эки вакъытнынъ эр эки ишке эльверишли олгъаны манасы даа къуветлидир).
24. Кене Онынъ делиллериңиден ки, сизге къоркъу ве умют бермек узъре, шемшекни косътере, коктен сув эндирип, олюмининъ артындан ерни онынънен тирильте. Догърусы, бунда акълыны ишлетген бир къавм ичюн (алынаджакъ) дерслер бар.
25. Кокнинъ ве ерниң Онынъ эмринен токтавы да, Онынъ (барлыгъынынъ) делиллериңиден. Соңра сизни топракътан бир чагъырдымы, аман (къабирлеринъизден) чыкъа къоярсынъыз.
26. Коклерде ве ерде олгъанлар эп Онынъдыр. Эпсис Онъа боюн эггендир.
27. Ильк дефа маҳлюкъыны яратып, (олюмден) соңъ, буны (яратмақъыны) текрарлагъан Одыр, ки бу, Онынъ ичюн пек къолай. Коклерде ве ерде (теджелли эткен) энъ юдже сыйфат Онынъдыр. О, мутлакъ кучь ве икмет саибидир.
28. Аллан сизге озюнъизден бир мисаль кетирмекте: Мулькиетинъиз алтында булунгъан хызметкярлар ичюн де, сизге бердигимиз рыхыкъларда -бир-бириңъизден чекингениңъиз киби, олардан чекинеджек дередженъизде сизнен мусавий (акылларгъа саип)-ортакъларынъыз бармы? Иште, биз аетлеримизни, акълыны ишлетеджек бир къавм ичюн, бойледже изаатламакътамыз.
(Аетте инсанларнынъ, озъ джынсларындан ве айны яратылыш васфына саип олгъан хызметкярларыны биле, озълерине мусавий тутмагъа, кечиджи дюнья мульклерине ортакъ этмеге разылыкъ косътермегенлери акынъатына ишарет этилерек; ортагъы ве онъа бенъзегени олмагъан Юдже Алланкъа ширк къошувнынъ, онынъ мутлакъ мулькиетине ортакълыкъ къошувнынъ не къадар акылгъа сыгъымаз бир иш олгъаны, темсиль ёлунен анълатылмакъта ве хызметкярнынъ эфендисине ортакъ олалмайджасы киби, къулнынъ да, Алланкъа ортакъ олалмайджасы анълатылмакъта. Айрыджа, Къур'ан аетлерининъ тюшүнген къафаларгъа хитап эткени де, айрыджа билдириле).
29. Кель, корь ки, акъсызлыкъ эткенлер, бильгисизликнен фена арзуларына уйдалар. Аллаһнынъ саптыргъаныны ким догъру ёлгъа ириштире билир? Олар ичюн ич бир ярдымджы ёкътыр.
30. (Ресулым!) Сен юзюнъни ханиф оларакъ, динге, Аллан инсанларны анги табиятта яраткъан исе, онъа чевир. Аллаһнынъ яратувиңда дөнъишишме ёкътыр. Иште, дос-догъру дин будыр; факъат инсанларнынъ чокъу бильмезлер.
(«Ханиф» – эгриликтеп сапмадан, догъру ёлдан юрген демектир. Термин оларакъ, Ибрахим Пейгъамбердинъ төвхид, яни «Аллаһны бир танымакъ дини» манасында къулланылыр. Бир Алланкъа инангъан кимсеге де «ханиф» денилир.
Бухарий, Эбу Хурейрадан риваает эткен бир хадиске коре, эр бир бала, табиятынен (төвхидге мейилли) догъя; соңъ, ана-бабасы оны еудий, христиан я да меджусий япар. Иште, аетте зикр этильген «фитрат» (табият) Аллан, инсанларны догъувдан «тек Аллан инанчы»на мейилли яраткъаныны ифаде эте).

31. Эпинъиз Онъя ёнелерек, Онъя къаршы келювден сактынынъ, намазны къылышынъ; мушриклерден олманъ.
32. Динлерни парчалагъан ве болюк-болюк олгъанлардан (олманъ. Булардан) эр фыркъа озылеринде олгъанынен гъурурланмакъта.
33. Инсанларнынъ башына бир сыкъынты кельгенинен, Рабблерине ёнелерек, Онъя ялварырлар. Соңра, Аллаh къатындан оларгъа бир раҳмет (нимет ве боллыкъ) таттыргъанынен, бакъарсыныз ки, олардан бир топу кене Рабблерине ортакъ къошмакъталар.
34. Оларгъа бергенлеримизге нанкорылик этсинглер бакъайыкъ! Айды, сефа сюринъ; амма якъында биледжексинъиз!
35. Ёкъса, оларгъа бир кесен-кес делиль эндирилдик де, о делиль, мушрик олувларыны сёйлемектеми?
36. Инсанларгъа бир раҳмет таттыргъанымызда, онъя севинирлер. Эгер япқынларындан отъю, башларына бир яманлыкъ кельсе, аман умутсизликке тюше къоярлар.
37. Корымедилерми ки, Аллаh рызкъыны истегенине бол-бол бермекте, истегенининъкини де тарлаштырмакъта. Шубесиз, иманлы бир къавм ичюн бунда ибretлер бар.
38. О алда, сен акъарабагъа, ёкъсулгъа, ёлда къалгангъа акъкъыны бер. Аллаh ризасыны истегенлер ичюн бу, энъ яхшысыдыр. Иште, олар къуртулышкъа иришкенлердир. (*Аеттеки «акъкъыны бер» дие ифаде этильген эмир сила-и раҳимде булунув, зекят берюв, яхшылыкъ этюв киби маналарнен тефсир этиле*).
39. Инсанларнынъ малларында артыш олсун дие, берген эр анги бир файызыныз, Аллаh къатында артмаз. Аллаh ризасыны истеерек берген зекятынъызгъа кельгенде, иште зекятынъ берген о кимселер, эбет олар (савапларыны ве малларыны) къат-къат арттыргъанлардыр.
(*Аетнинъ ильк джумлесинде «рибаа» эсасен шу шекиллерде тефсир этильген: Берильген файызынынъ озю, къарышылыгъында маффий менфаат умут этильген эр анги бир баҳышы, файызгъа берильген мал я даара. Соңки мана эсаскъа алынгъанда, аетнинъ «инсанларнынъ маллары арасында дегерленсін, артын дие бергенинъиз...», шеклиндеки терджимеси уйғын олур. Аетте мусульманларны илериде кесен-кес оларакъ укуомге бағыланаджасакъ олгъан рибаа ясагъына азырлайдыжы бир ифаде къулланылғын*).
40. Аллаh, (о юдже барлыкътыр) ки, сизни яраткъан, соңра рызыкъландыргъан; соңра О, аятынъызын соңуна ириштиреджек, даа соңунда да, сизни (текрап) тирильтеджек. Яхшы, сизинъ (Аллаhкъа ортакъ къошкъан) ортакъларыныз арасында булардан бирини япа биледжек бармы? Аллаh оларнынъ ортакъ къошкъанларындан узакътыр ве юджедир.
41. Инсанлар, шахсен озылери япқынларынынъ себебинден, къарада ве денъизде тертип бозулды ки, Аллаh япқынларынынъ бир къысмыны оларгъа таттырысын; бельки де, (туткъан яман ёлларындан) къайтырлар.
(*Аетте яман фишилдерге, ибret олсун дие, дюньяда олгъанда берильген къарышылыкълар ичюн «бир къысмы» денильмекте ве асыл джезанынъ ахиретте олгъанына шарет этильмекте*).
42. (Ресулым!) Де ки: Ер юзүнде кезип долашынъ да, даа эвелькилернинъ акъибетлери насыл олды, корюнъ. Оларнынъ чокъу мушрик эди.
43. Аллаh къатындан дёнюш олмагъан бир кунь (къыямет куню) кельмеден эвель, юзүнни о акъиқкий динге чевир! О куню (инсанлар) болюк-болюк айырыладжакълар.

44. Ким инкяр этсе, инкяры озь алейхине олур. Яхшы ишлер япқынларгъа кельгенде, олар да озылери ичюн (дженнетеки ерлерини) азырлагъан олурлар.
45. Зира, Аллаh, иман этип, яхшы ишлер япқынларгъа озь лютфинден къаршылыкъ береджек. Шубесиз, О, кяфирлерни севmez.
46. Сизге рахметинден таттырысын, эмринен гемилер юрсин, ниметинден (насибинъизни) къыдырасыныз ве шукюр этесинъиз, дие (аят ве берекет) муждеджилери оларакъ, рузгярларны ёллавы да, Аллаhнынъ (барлыгъынынъ ве къудретининъ) делиллериңидир. (*Кянатны яраткъан да, идаре эткен де Аллаhтыр. Яратувны насыл бир сыра ве тертип (къанун) ичинде япқын исе, идаресини де, айны шекильде къануларынен иджра этмекте. Себеп-нетиджесе багъылылыгъы иляхий бир къанундыр. Ягъумурнынъ ягъувы да бир тертип себеп-нетиджесе мунасебетлерине багъылдыр. Гъафиллер ялынъыз себеп ве нетиджесени корерлер, му'минлөр исе, себеплерниң яратылжысыны (мусеббибу'ль-эсбаабны) да, корер ве Онъа шукюр этерлер*).
47. Ант олсун ки, биз сенден эвель озь къавмларынаnidже пейгъамбер ёлладыкъ да, оларгъа ачыкъ делиллөр кетирдилер. (Оларны динълемейип) гунахкъа далгъанларнынъ исе, джезаларыны хакъкъы иле бергендеримиз. Му'минлөргө ярдым этмек де бизге аит.
48. Аллаh Одыр ки, рузгярларны ёллар, булар да булатны къувар. Деркен, Аллаh оны кокте истегени киби яр ве парча-парча этер; нияет, арасындан ягъумурнынъ чыкъкъаныны корерсинъ. Аллаh тилеген къулларына ягъумурны насып эткенинен, олар севине къоярлар.
49. Албуки, олар даа эвель усътлерине ягъумур ягъдырылувиңдан умутлерини эйидже кескен эдилер.
50. Аллаh рахметининъ эсерлерине бир бакъ: Ерни, олюмининъ артындан насыл тирильтмекте! Шубесиз, О, олюлерни де мытлакъа тирильтеджек. О, эр шейге къадирдир.
51. Ант олсун ки, бир рузгяр ёлласакъ да, оны (экинни) сааргъан корьселер, артындан муакъкъакъ нанкорьликке башларлар.
(*Аеттеки «оны сааргъан корьселер» дие манасы берильген джумледе ер алгъан «оны» манасындахи замир шу шекиллерде тефсир этильген: а). Аллаh рахметининъ яни ягъумурнынъ эсери олгъан экин ве ешилликтир, б). Булаттыр; сааргъанынен ягъумур ягъмаз*).
52. (Ресулым!) Эльбетте сен олюлелерге дуюралмазсынъ; аркъаларыны чевирип кетер экенлер, сагъырларгъа о даветни эшилтиралмазсынъ.
53. Корылерни де, сапыкълыкъларындан (вазгечтирип) дөгъру ёлгъа къавуштыралмазсынъ. Анджакъ, теслимиет косытеререк, аетлеримизге иман эткенлерге эшилтире билирсинъ. (*Бу эки аетте кечкен олю, сагъыр ве корь келимелери, къальплери ольген, хакъкъа куълакъ асмагъан ве къальп козю корь олуп, акъикъатны коралмагъан манасында тефсир этильмекте*).
54. Сизни кучьсиз яраткъан соң, кучьсизликниң артындан къувет берген ве соңра къуветниң артындан кучьсизлик ве ихтиярлыкъ берген Аллаhтыр. О, тилегенини яратыр. О, хакъкъы иле билиджидир, усътюн къудрет саибидир.
(*Инсан хамиле ве балалыкъ девринде зайдиф ве чаресиздир. Соң осюп къуветленир, даа соңра исе, ихтиярлашып, кене кучьсиз алгъа келир. Аетте инсан аятынынъ бу девирлерине ве эписи Аллаh къудретининъ эсери олгъанына шараптет этилерек, инсаннынъ ялынъыз Аллаhкъа къуллыкъ этюви кереклиги хатырлатыла*).

55. Къямет къопкъан куню гунахкярлар (дюньяда) анджакъ пек къыскъа бир муддет къалгъанларына емин этерлер. Иште, олар, (дюньяда да хакътан) бойле дёндюрильмекте эдилер.
(Аетте, бир ёрумгъа коре, гунахкярларның бу еминининъ акъикъатнен уйгъун олмагъанына; дигер бир ёрумгъа коре исе, озылерине къуллыкъ эте бильмек ичюн, этерли вакъыт берильмегени шеклинде янълыши бир иддада булунаджасакъларына ишарет олунмакъта).
56. Озылерине илим ве иман берильгенлер бойле дерлер: Ант олсун ки, сиз Аллаһнынъ язысында (укюм этильгени киби) янъыдан тирилюв кунюне къадар къалдынызыз. Иште, бугунъянъыдан тирилюв кунюди; фактъат сиз оны танымай эдинъиз.
57. Артыкъ о куню зулум эткенлернинъ (бяян этеджек) узорлери файда бермейджеги киби, олардан Аллаһны хошнут этмеге арекетлери де истенильmez.
(Къямет куню артыкъ иши-иштен кечкен оладжасакъ, илери сюрюледжесек узорлар бир файда бермейджеги киби, яылгъанлардан пешманлыкъ дуюв, төвбө этюв ве баشكъа ёлларнен Аллаһны хошнут этмеге давранувлар да, бу залымлардан истенильмейджесек).
58. Ант олсун ки, биз бу Къур'анда инсанлар ичюн эр чешит мисальге ер бергендеримиз. Эгер оларгъа бир муджизе кетирсөнъ, инкярджылар кесен-кес бойле дейджеклер: Сиз анджакъ батыл шейлерни ортагъа чыкъармакътасынъыз.
59. Иште, бильмегенлернинъ (хакъны танымагъанларның) къальплери Аллаh бойледже муурьлер.
60. (Ресулим!) Сен шимди сабыр эт. Биль ки, Аллаһнынъ вадеси керчектир. (Бунъя) яхшыджа инанмагъанлар сакъын сени тенбелликке етеклемесин!
(Сонъки джумле «Яхшыджа иман этмегенлер сени аджиз корювлериne сакъын фырсат берме!» шеклинде де анълашылгъан).

31. ЛУКЬМАН

Меккеде назиль олгъан 27, 28 ве 29-нджи аетлерининъ Мединеде назиль олгъаны да риваает этиле. 34 аеттири. Аз. Лукъманнинъ къыссасыны аньлаткъаны ичюн, бу адны алгъан.

Бисмилянирахмааниррахиим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Элиф. Ляам. Миим.
2. Иште, бу аетлер икмет толу Китапнынъ аетлеридир.
3. Гузель даврангъанлар ичюн бир хидает ребери ве раҳмет олмакъ узъре (эндирильгендир).
4. О кимселер намазны къыларлар, зекятны бериirlер; олар ахиретке де кесен-кес иман этерлер.
5. Иште олар, Рабблери тарафындан косътерильген дөгъру ёл узериндедирлер ве олар къуртулышкъа иришкенлердир.
6. Инсанлардан ойлеси бар ки, эр анги бир ильмий делильге эсасланмадаn, Аллаh ёлундан саптырмакъ ве сонъунда да, онынънен алай этмек ичюн бош лафны сатын алыр. Иште, оларгъа шиддетли бир азап бар.

(Бу ает Надир б. Хаариснинъ давранышы узерине назиль олгъаны накъл этиле. Ривааетке коре, бу шахыс Аджем масалларыны беян эткен китаплар сатын алып кетирир ве меккеллерге бойле дер эди: «Мұнәммәд сизге Аад ве Семууд къавмларынынъ масалларының аньлатмакъта; мен де сизге Рум ве Аджем масаллары сейлейдіжем». Бойледіже, буларны окъур, мушиқклерни әглендірир ве инсанларны Къур'ан динълемектен узакълаштырмагъа арекет этир эди).

7. Онъя аетлеримиз окъулған вакъытта, санки буларны эшитмеген, санки къулакълары ағыыр киби, буюклиқ таслаяракъ, юзы чевирир. Сен де онъя элем бериджи бир азапнынъ мүждесини бер!
- 8-9. Шубесиз, иман этип де, гузель давранышларда булуңғанлар ичюн, ичинде девамлы къаладжакълары ве ниметлери бол дженнетлер бардыр. Бу, Аллаһнынъ берген акъикый сёзюдир. О, мутлакъ кучь ве икмет саибидир.
10. О, коклерни коре бильгенинъиз бир дирек олмадан яратты, сизни сарсмасын дие, ерге де буюк дагълар къойды. Ве о ерде эр чешит джанлыны даркъатты. Биз кок юзюндөн сув эндирип, о ерде эр файдалы экинден чифт-чифт чыкъардыкъ.

(Коклернинъ корюльген бир диреги олмадан яратылувындан, коклерни тутып, оларнынъ бир-бирине чарпышувинынъ оғюни алған корюнмел маневий бир дирек олгъаны манасы чыкъарылмакъта ве бу дирек «чекюв къануны» олгъаны бильдирильмекте. Аетнинъ айны къысмына «О, коклерни, -корыгенинъиз узъре- дирексиз яратты» ве «О, корюп тургъанынъыз коклерни дирексиз яратты» маналары да берильген. Аетнинъ сонъки къысмында исе, экинлернинъ эркек-ыргъачы яратылғаны акъикъатына ишарет этильмекте).

11. Иште, булар Аллаһнынъ яратыкъларыдыр. Шимди (эй, кяфирлер!) Ондан башкъасынынъ не яраткъаныны манъя косытеринъ! Ёкъ (косытералмазлар)! Залымлар ачыкъ бир сапыкъылкъ ичиндедирлер.
12. Ант олсун, биз Лукъмангъа: Аллаһкъа шукюр эт! диерек икмет бердик. Шукюр эткен анджақъ озю ичюн шукюр эттер. Нанкорылик эткен де, бильсин ки, Аллаһ ич бир шейге мухтадж дегиль, эр түрлю макътавгъа ляйыкътыр.

(Сою акъкъындағи ривааетлер, Лукъманнынъ Эюп Пейгъамбернен акъраба олгъаны акъкъындаадыр. Ислам алимлерининъ экспириети, онынъ пейгъамбер дегиль, икмет саиби бир зат олгъаны къанаатиндедирлер. «Икмет»нинъ бир манасы да, назарий илімлерни эльде эткендөн сонъ, къазанылған рухий пишикинлик, сөз ве арекетлердеки там нокътагъа урув мелекеседир. Земахшерийнинъ «Кешишааф» адлы тефсир китабында онынъ икметлерinden бир орьнек оларакъ шу вакъиа накъл этильген:

Бир кунь Давут Пейгъамбер Лукъмандан бир къюон союп, энъ яхшы еринден эки парча эт кетирмесини истей; Лукъман да, онъя сойгъан айванынынъ тилини ве юрегини кетире. Бир къач кунь кечкен сонъ, Давут алайхисселям бу кересинде айванынынъ энъ яман еринден эки парча эт кетирмесини истей; о кене тилини ве юрегини кетире. Аз. Давут бунынъ себебини сорагъанда, Лукъман бойле дей: «Бу экиси яхшы олса, булардан даа яхшысы; фена олса, кене булардан даа фенасы олмаз»).

13. Лукъман оғылуна огют беререк: Явруджыгъым! Аллаһкъа ортакъ къошма! Догърусы, ширк буюк бир зулумдыр, деген эди.
14. Биз инсангъа, ана-бабасына эйи давранувины төвсие эткендирмиз. Чюнки, анасы оны нидже сыйынтыларгъа къатланарақъ ташыгъан. Сүттен айрылувы да, эки йыл ичинде

- олур. (Иште, буның ичүн) башта манъа, соңра да ана-бабанъа шукюр эт, дие төвсиеде булунгъандырмыз. Дёнюш анджакъ манъадыр.
15. Эгер олар сени акъкында бильгинъ олмагъан бир шейни (корь-коране) манъа ортакъ къошуынъ ичүн зорласалар, оларгъа итаат этме. Оларнен дюньяды яхшы кечин, манъа ёнельгенлернинъ ёлуна уй. Соңунда дёнюшинъиз анджакъ манъадыр. О заман сизге япқынларынызын хабер беририм.
 16. (Лұқман оғютлерине бойле девам эткен эди:) Явруджыгъым! Япқын ишинъ (яхшылықъ я да яманлықъ), бир хардал данеси ағырылғында биле олса ве бу, бир къаянынъ ичинде я да коклерде, яхут ерниң теренликлеринде булунса, кене де Аллаһ оны (сенинъ къаршынъа) кетирир. Догърусы, Аллаһ энъ уфакъ ишлерни корип бильмекте ве эр шейден хабердардыр.
 17. Явруджыгъым! Намаз къыл, яхшылықъны эмир эт, яманлықътан вазгечтиремеге чалыш, башынъа кельгенлерге сабыр эт. Догърусы, булар, азм этильмеге дегерли ишлердир.
 18. Бийсинмеден, инсанлардан юзь чевирме ве ер юзүнде гъуурланаракъ юрье. Зира, Аллаһ озюни бегенген, макътанып турғын кимселерни асла севmez.
 19. Ер юзүнде саде (аддий) ол, сесинъни сакинлет. Унутма ки, сеслерниң энъ чиркини эшеклерниң сесидир.
 20. Аллаһ, коклерде ве ердеки (nidже варлықъ ве имкяnlары) сизинъ эмринизге бергенини, ниметлерини ашқяр ве гизли оларакъ сизге бол ихсан эткенини корымединизми? Кене де, инсанлар арасында -бильгиси, ребери ве айдынлатылды бир китабы ёкъ экен- Аллаһ акъкында тартышкын кимселер бар.
 21. Оларгъа «Аллаһның эндиргенине уйынъ», денильгенде: Ёкъ, биз бабаларымызыны узеринде булғын ёлумызгъа уярмыз, дедилер. Я шайтан, оларны алевли атешниң азабына chargyrmakta эди исе!
 22. Яхши давранышлар ичинде озюни бутюнлей Аллаһкъа берген кимсе, акъикъатен энъ къавий туткъучкъа япышкындыр. Затен, бутюн ишлерниң соңу Аллаһкъа барыр. (*Аеттег кечкен мухсин бир хадиске коре, «Аллаһкъа, оны корыген киби къуллықъ эткенлердир*). Къуллықъ, ялынъыз куньлик, вакъытлы, белли табынуv шекиллеринен дегиль, бутюн аятниң Аллаh ризасына теслимиетинен керчеклешир. «Амеллер ниетлерге коре» дегер къазаныр. Аллаh ризасы ичүн, бу ниетнен атылғын эр адым, алынғын эр нефес... ибадеттип, къуллықътыр, ихсандыр).
 23. (Ресулым!) Инкяр эткенининъ инкяры сени кедерлендирмесин. Оларның дёнюши анджакъ бизгедир. Иште, о заман япқынларыны озылерине хабер берирмиз. Аллаh къальплерде олгъаныны, шубесиз чокъ яхши билир.
 24. Оларны бираз файдаландырыр, соң озылерини ағыр бир азапкъа сюйреклермиз.
 25. Ант олсун ки, оларгъа «Коклерни ве ерни ким яратты?», дие сорасанъ, мытлакъа «Аллаh...» дерлер. Де ки: (Ойле исе) макътав да ялынъыз Аллаhкъа аиттир. Амма, оларның чокъу бильмезлер.
 26. Коклерде ве ерде не бар исе, эписи Аллаhнынъдыр. Билинмели ки, асыл гъаний ве макътавгъа ляйыкъ – Аллаhtыr.
 27. Эгер ер юзүндеки тереклер къалем, динъиз де, аркъасындан еди деньиз къошуларакъ (мерекеп олса), кене Аллаhнынъ сөзлери (язмакънен) тюкенmez. Шубе ёкъ ки, Аллаh мутлакъ гъалип ве икмет саибидир.

28. (Инсанлар!) Сизинъ яратылувыныз ве тирильтилювинъиз, анджакъ тек бир кишининъ яратылувы ве тирильтилюви кибидир. Унытылмасын ки, Аллаh эр шейни билиджи ве корюджидир.
29. Бильмезмисинъ ки, Аллаh геджени куньдюзге ве куньдюзни геджеге къатмакъта. Кунешни ве айны эмири алтына алгъандыр. Буларнынъ эр бири белли бир вадеге къадар арекетине девам эттер. Ве Аллаh япкъанларыныздан тамамен хабердардыр.
30. Чюнки, Аллаh хакъынынъ там озюди; Ондан башкъа табынгъанлары исе, ич шубесиз, батылдыр. Акъикъатен, Аллаh чокъ юдже, чокъ улудыр.
31. Сизге барлыгъынынъ делиллери косътерюви ичюн, Аллаhнынъ лютфи иле гемилерниң денъизде ялдагъаныны корымединъми? Шубесиз, бунда чокъ сабыр эткен, чокъ шукюр эткен эр кес ичюн, ибretлер бардыр.
32. Дагълар киби далгъалар оларны саргъан вакъытта, динни тамамен Аллаhкъа айт къыларакъ, (ихляснен) Онъя ялварылар. Аллаh оларны къарагъа чыкъараракъ, къурттаргъан вакъытта, араларындан бир къысмы орта ёлны тутар. Затен, бизим аетлеримизни, анджакъ нанкорь хайнлер билерек инкяр эттер.
(Аеттеки «орта ёлны тутар» шеклинде мана берильген къысмы ичюн чешиит тефсирлер мевджуст. Даа дөгъру ёл, яни иман узьре къалув, сыйкынты анында Аллаhкъа берген сёзге садакъат косътерюв шеклинде изаатланмакъта. Бу ает Эбу Джехильниң оғылу Икриме акъкында назиль олгъаны риваает этильген. Икриме Меккенинъ фетхини тақып этерек, денъиз ёлунен къачмгъа арекет эткен, факъат ёлда шиддепетли бир фыртынағъа оғырагъан ве бу эсанада, япкъанларындан пешманлыкъ дуяракъ, къуртулгъан тақъдириnde, Ресуллаппакъа барып, афу сорайджасына айт сёз берген. Бойледже, къуртулгъанынен, Аз. Пейгъамберниң узурына баргъан, мусульман олгъаныны бильдириген ве бундан соң омюрининъ соңуна къадар мусульманларның сафында джихад эткен).
33. Эй, инсанлар! Раббинъизге къаршы келовден сакъынынъ. Не бабанынъ эвляды, не эвлятнынъ бабасы адына бир шей одеп оламайджакъ кунюнден чекининъ. Билинъ ки, Аллаhнынъ берген сёзю керчектир. Сакъын дюнья аяты сизни алдатмасын ве шайтан Аллаhнынъ афу этювина ишандыраракъ, сизни къандырмасын.
(Эр кеснинъ озы къайгъысына тюшеджек къаямет кунюнинъ алы акъкында чокъ эсаслы бильги берген бу аетнен кяфир олгъан бабасына ахиретте файдасы токъуна биледжек умюдини беслеген базы му'минлөргө бу имкянынъ олмагъаны да бильдирильмекте).
34. Къаямет вакъыты акъкындаки бильги, анджакъ Аллаhнынъ къатындадыр. Ягъумурны О ягъдырыр, рахимлерде олгъаныны О билир. Ич кимсе ярын не къазанаджагъыны билалмаз. Кене ич кимсе не ерде оледжегини билалмаз. Шубесиз, Аллаh эр шейни билиджиدير, эр шайден хабердардыр.
(Инсанлар бильмеген, ялынъыз Аллаh бильген шейлерине «гъайб, мугъайибаат» денилир. Аллаhнынъ бильдириюви иле къулларнынъ, мелеклерниң... буларнынъ базыларыны билюви, оларны гъайб олуудан чыкърмаз).

32. ЭС-СЕДЖДЕ

Адыны 15-нджи аетте кечкен келимеден алгъан бу суре Меккеде назиль олгъан. 18, 19 ве 20-нджи аетлерининъ Мединеде назиль олгъаны да риваает этильген. 30 аеттир.

Бисмиляһирраһмаанирраһиим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһның адынен).

1. Элиф. Ляам. Миим.
2. Бу Китапның, алемлеринь Рабби тарафындан эндирильгенинде асла шубе ёкътыр.
3. «Оны Пейгъамбер озю уйдырды», демектелер, ойлеми? Ёкъ! О сенден эвель озылерине ич бир тенбиеджи (Пейгъамбер) кельмеген бир къавмын тенбиелевинь ичюн -догъру ёлны тапарлар дие- Раббинъден ёлланылгъан хакъ (Китап)тыр.
4. Коклерни, ерни ве буларның арасындакилерни алты куньде (девирде) яраткъан, соң Аршкъа истива эткен Аллаһтыр. Ондан башкъа не бир дост, не де бир шефаатчыныз бардыр. Артыкъ тюшюнип, огют алмазсынъызы?
- («Алты кунь», «арши» ве «истива» акъкъында А'рааф суресининь 54-нджи аетиндеки ве нууд суресининь 7-нджи аетиндеки изаатларгъа бакъынъ).
5. Аллаһ коктен ерге къадар эр ишни тертиплеп идаре эттер. Соңра (бутюн бу ишлер) сизинъ сайып кельгенлеринъизге коре, бинъ йыл туткъан бир куньде, Оның къатына юкселир.
(Базы тефсирдожилерге коре, Аллаһ къатында бир кунь инсанларның сайып кельгенлеринен не къадар бир муддетке мусавий олгъаны сабит бир хусус дегиль; бунъа коре, Медааридж суресинде (70/4) бу муддетниң элли бинъ йыл олгъаны бильдирильген. Базы тефсирдожилерге коре исе, «бинъ йыл», «элли бинъ йыл» киби ифаделер девирниң узунлыгъыны анылатмакъ ичюндир).
6. Иште, корюльмегенни де, корюльгенни де билиджи, мутлакъ гъалип ве мерхамет саиби Одыр.
7. О (Аллаһ) ки, яраткъан эр шейни гузель япкъан ве ильк башта инсанны чамурдан яраткъан.
8. Соң, оның зурриетини, зайыф бир сувның озюнден чокълаштыргъан.
9. Соң, оны тамамлап шекиллендирген, онъа озъ рухундан уфлеген. Ве сиз ичюн къулакълар, козълер, юреклер яраткъан. Не къадар аз шукюр этмектесинъиз!
10. «Топракъ ичинде гъайып олгъан вакътымызда, акъикъатен (о заман) биз янъыдан яратыладжакъымызы?», дерлер. Догърусы, олар Рабблериңе къавушмакъын инкяр этмектелер.
11. Де ки: Сизге векиль этильген (бу меселеде вазифедар олгъан) олюм мелеги джанынъызын аладжакъ, соң Раббинъизге дёндюриледжексинъиз.
12. О гунахкъярларның, Рабблери узурында башларыны огге эгеджеклери, «Раббимиз! Корьдик, эшиттик, шимди бизни (дюньягъа) кери ёлла да, яхшы ишлер япайыкъ, артыкъ кесен-кес оларакъ инандыкъ», дейдже заманларыны бир корьсенъ!
13. Биз истесек, эльбette эр кеске хидаетини берир эдик. Факъат «Джеэннемни эм джинлерден, эм инсанлардан бир къысмынен толдураджам», дие менден кесен-кес сөз чыкъкъандыр.
(Аллаһ Таалия инсанларны ве джинлерни джебирнен дженнетке я да джеэннемге етеклесе эди, къулның урриети ве ирадесининъ, буларгъа бағылы имтианының манасы олмаз эди. Мүкеллефлер, озъ ираделеринен хидаает ве дженнет, яхут далялет ве джеэннем ёлunu сечеджеклер).
14. (О куню оларгъа бойле дейджеекмиз:) Бу куньге къавушмакъыны унутувинызның джезасыны шимди татынъ бакъайыкъ! Догърусы, биз де сизни унуттыкъ; япкъанларыныздан отъю, эбедий азапны татынъ!
15. Бизим аетлеримизге анджакъ о кимселер инанырлар ки, буларнен озылерине огют берильгенде, буюклик тасламадан, седжедеге къапанырлар ве Рабблериңи хамд иле тесбих

этерлер.

(Бу ает седжде аетидир. Бу мевзуда Эбу Хурейре (р.а.) риваает эткен бир хадис-и шерифниң манасы бойле: Инсан оғылу седжде (аетини) окъуп, седжде эткен вакътында, шайтан ағълайракъ чекилир ве «Эй-вахлар олсун! Адем оғылу седжде иле эмир олунды, седжде этии ве дженнетни къазанды; мен исе, седжде эмир этильгенинен тирельдим ве сонъум атеш олды», дер).

16. Къоркунен ве умютнен Рабблерине ялвармакъ узыре (ибадет эткенлери ичюн), вуджутлары тёшеклерден узакъ къалыр ве озылерине берген рызкымыздан Аллаh ёлунда арджларлар.
17. Япқынларына къаршылыкъ оларакъ, олар ичюн не баҳтлылыкълар сакълангъаныны ич кимсе билалмаз.

(Аллаhның севгили къулларына азырлагъан дженнет ниметлеринин дюнья ольчюлеринен тариф этилалмазлыгъы, бу аетте чокъ эсаслы бир шекильде бильдирильген. Бу ниметлерни дюнья аятының ниметлери киби ифаде эткен сөзлер, эсасен бизим анълайышымызгъа хитап эти бильмек ичюндир. Буның киби, Аз. Пейгъамбер (с.а.), Дженааб-ы Аллаh тарафындан, севгили къуллары ичюн ич бир козь корьмеген, ич бир къулакъ эшиитмеген ве ич бир инсаның акълына кельмеген ниметлер азырлангъаныны ифаде эткен).

18. Ойле я, му'мин олгъан, ёлдан чыкъкъан кимсе кибими? Булар – эльбетте бир оламазлар.
19. Иман этип де, яхшы ишлер япқынларгъа кельгенде, олар ичюн япқынларына къаршылыкъ оларакъ, барып къаладжакъ дженнет къонакълары бар.
20. Ёлдан чыкъкъанлар исе, оларның бараджакъ ерлери атештир. О ерден эр чыкъмакъ истегенлеринде, кери къайтарылырлар ве оларгъа: Яландыр деп тургъаныныз джеэннем азабыны татынъ! денилир.
21. Энъ буюк азаптан эвель, оларгъа мытлакъа энъ якъын азаптан таттыраджакъмыз; бельки (имангъя) дёнерлер.

(Энъ буюк азап «ахирет азабы» шеклинде, якъын азап исе, дюньядаки къытлыкъ, эсарет ве онъа бенъзеген сыйкынтылар шеклинде тефсир этильмекте).

22. Озюне Раббининъ аетлери хатырлатылгъандан сонъ, олардан юзы чевиргенден даа ким залым ола билир! Муакъкъакъ ки, биз гунахкярларгъа ляйыкъ джазаларыны берирмиз.
23. Ант олсун, биз Мусагъа Китап бердик -«Ресулым!» Сен онъа къавушаджагъынъдан шубе этме- ве оны Исраил оғыулларына хидает ребери яптыкъ).

(Бу манагъа коре, Аз. Пейгъамберниң Мирадж геджесинде Аз. Мусанен корюшеджегине шиарет бар. Айрыджа, «Сакъын Мусаның Китапкъа къавушувы, Китапны алувы акъкъында шубеге тюшме» ве «сакъын сен онъа, яни Китапкъа къавушаджасагъынъдан шубеге тюшме!» маналары да берилерек; озюнден эвель, ич шубесиз Аз. Мусагъа да Китап берильгени я да Аз. Мусагъа берильгени киби, онъа да Китап бериледжегинде шубе эттремеси мевзусындан Ресулуллаhкъа хитап этильгени ёрумлангъан).

24. Сабыр эткен ве аетлеримизге кесен-кес инангъан вакъытларында, оларның арасындан эмирлеримизнен дөгъру ёлгъа къавуштыргъан реберлер тайин эткен эдик.
25. Муакъкъакъ ки, Раббинъ ихтилаф этмекте олгъан шейлери акъкъында къыямет куню оларның араларында укюм этеджек.
26. Аля юртларында кезип долашкъанлары озылеринден эвелькиnidже не силлерни эляк этювимиз оларны дөгъру ёлгъа етеклемедими? Буларда, эльбетте ибretлер бар. Аля къулакъ асмайлармы?

27. Къуп-къуру ерлерге сувны етиштиргенимизни, онынънен истер айванларынынъ, истер озылерининъ ашап кельген экинлерини чыкъармакъта олгъанымызны да корьмединерми? Аля даа коралмайджакълармы?
28. Эгер дөгъру сейлей исенъиз, бу фетих (ве укюм) куню къана, не заман? дерлер.
29. Де ки: Фетих (ве укюм) кунюнде инкярджалярға (о куню эткен) иманлары файда бермейджек ве озылерине мухлет де танылмайджакъ!
30. Артыкъ сен оларны быракъ ве бекле. Затен, олар да беклемектелер.
(Теғсирлерде аетте кяфирлерниң де Аз. Пейгъамберниң олювини я да ольдюриловини беклегенлерине ишарет этильгени бильдирильмекте).

33. эль-Аһзааб

Мединеде назиль олгъан; 73 аеттир. «Аһзааб», «хизб»нинъ чокълугъыдыр. Топлұлықъ, группа, болюқ, партия киби маналардадыр. Эр кунь адеп оларакъ девам этильген дуа деметине, Къур'ан джузининъ дәртте бирине, де низип денилир. Бу суреде мусульманларға къаршы дженклешмек узре бирлешкен арап къабилелеринден баас этильгени ичон, бу исим берильген.

(Риваётке коре, бир такъым илери кельген мушриклер Ухуд дженкинден сонъ, Мединеге кельгенлер, мунафықъларның буюги Абдуллах б. Убеййинъ эвине мусафир олгъанлар. Аз. Пейгъамбер буларға озюнен корюшмеге изин берген. Бу корюшов эсансында Ресуллұлақъа: Сен бизим табынгъанларымызны тилинънен чайнамакътан вазгеч, «Олар менфаат кетире билир, шефаат эте билир», де, биз де сени Раббинънен берабер быракъайыкъ, дедилер. О ерде булунгъан мусульманларның джанлары сықтылды, оларны ольдюрмек истедилер. Буның узерине, бу мевзуда Аллаhtан къоркъмаларыны ве кяфирлернен мунафықъларның сёзлерине боюн эгемемелерини, Ресуллұлақъның шахсында му'минлерден истеген шу ает назиль олды:)

Бисмиляниррахмааниррахиим (Рахман ве рахим олгъан Аллаhның адынен).

1. Эй, Пейгъамбер! Аллаhtан къоркъ, кяфирлерге ве мунафықъарға боюн эгме. Эльбетте, Аллаh эр шейни бильмекте ве ерли-ериндже япмакъта.
2. Раббинъден санъа вахий этильгенге уй. Шубесиз, Аллаh бутюн япқынларыныздан хабердардыр.
3. Аллаhкъа ишан. Векиль оларакъ Аллаh етер.
4. Аллаh адамның ичинде эки юрек яратмагъаны киби, «зыхаар» япқын къадынларынызыны да, аналарынызы еринде тутмады ве эвлятлықъларынызыны да, озь оғыуларынызы оларакъ танымады. Булар сизинъ ағызыларынызға келе къойган сёзлерден ибараттир. Аллаh исе, акъикъатны сейлей ве дөгъру ёлгъя О ириштирир.

(Араплар арасындаки бир адепке коре, бир адам къадынына «сен манъа анамның сыртыны кибисинъ» дедими, о къадын озь аласы киби сайыла ве артыкъ о адам онъа янашалмаз эди. Иште, бунъа «зыхаар» денилир эди. Аетте бир инсанда эки юрекниң олмагъаны киби, эм аналыкъ, эм къадынлыкъ, эм башкъа сойдан эвлятлыкъ, эм акъикъий оғыул олув васфының бирлешилмайджасы анылатылмакъта. Къур'ан араплардаки бу эки адепни (зыхаар ве эвлятлыкъны) танымагъан. Зыхаар япылувы алында, джезса олмакъ узре «кеффаарет» укюми кетирильген (бакъ. Муджааделе, 58/1-4). Аетте араплар арасында акъыллы

адамларның эки юрек ташығынды ёлундаки инанчкъа ишиарет олунгъаны да базы тефсирлерде бильдирильмекте).

5. Оларны (эвлят эткенлеринъизни) бабаларына нисбет этерек чагъырынъ. Аллаh янында энъ дөгърусы будыр. Эгер бабаларының ким олгъаныны бильмесенъиз, о такътирде, оларны дин къардашларының ве корюп-козеткен кимселер оларакъ къабул этинъ. Янъыларакъ япқынларының сизге вебал ёк; факъат къальперинъизниң биле-бile ёнельгенинде гунах бар. Аллан багыштайтындыр, мерхаметлидир.
6. Пейгъамбер му'минлерге озь джанларындан даа якъындыр. Къадынлары оларның аналарындыр. Акъараба олгъянлар, Аллаhның Китабына коре, (мирасчылыкъ нокътаи назарындан) бир-бирилерине дигер му'минлерден ве мухаджирлерден даа якъындыр; анджакъ достларының гъялъын бир васиет япувынның истиснадыр. Булар Китапта язылы булуңмактадыр.
(Эвеллери му'минлер бир аиле киби, бир-бирилерине мирасчы ола экенлер; бу аетнен мирасчылыкъта акърабалыкъкъа биринджисилик берильген).
7. О вакъытта биз пейгъамберлерден сөз алгъан эдик; сенден, Нуһтан, Ибрахимден, Мусадан ве Мерьем оғылу Исадан да. (Эбет) биз олардан пек сагълам бир сөз алдыкъ.
8. Аллаh бу сөзни дөгъруларны дөгърулыкълары иле месулиетли япмакъ ичюн алды. Кяфирилер ичюн де, чокъ элем бериджи бир азап азырлады.
(Иджертнинъ бешинджи йылында Къурейши ве Гъатафаан къабилелери топту олуп, Медине узерине юргенлер; мусульманларнен имтифакы булуңгъан Мединедеки Бени Къурейза къабилеси де хиянетлик этерек, оларнен бирлешиген. Бойледже, душман ордусының сайысы 12.000 адамгъа баргъан. Аз. Пейгъамбер кенъешерек, арапларда адем олмагъан бир джсенк тактикасы шилеп чыкъа: Медине этрафына эндек къаздыра ве аскерлерини эндектен чыкъкъан топракъларның артына ерлешире. Душман эндектен кечалмай, бир ай къадар сюрген сарым сырасында, ярдым алалмагъан мусульманлар буналгъан эдилер. Иште, бу вазиетте бир муджизе мейдангъа кельди: Бирден ортагъа чыкъкъан сувукъ бир фыртына душман чадырларыны сёке, атешлерни сёндюре, атларны урькүте, душманнын тозгъа bogъa. Мусульман аскерлерининъ этрафында саиплери корюльмеген сеслерден текбирлер эшишиле. Соңунда душман перишан ола, чекилип кете. Даа соңыра Бени Къурейза къабилесинден де, бу хиянетликлерининъ эсабы соралды. Иште, ашагъыдағы аетлеринъ бу вакъыта акъкъында назиль олгъаны риваает этильмекте).
9. Эй, иман эткенлер! Аллаhның сизге олгъан ниметини хатырланъ; о вакъытта сизге ордулар баstryргъан эди де, биз оларгъа къаршы бир рузгяр ве сиз корымеген ордулар ёллагъан эдик. Аллаh не япқынның чокъ эйи корымекте эди.
10. Олар эм юкъарыныңдан, эм ашагъы тарафыныңдан (вадининъ устьюнден ве алтындан) устьюнның гъялъында; козылер патлагъан, юреклер гыртлакъкъа кельген ве сиз Аллаh акъкъында тюрлю-тюрлю шейлер тюшүнген вакъынныңда;
11. Иште, о ерде иман саиплери имтиандан кечирильген ве шиддетли бир сарсынтыгъа оғыратылгъан эдилер.
12. Ве о заман, мунафыкъларнен къальперинде мараз (иман зайыфлыгъы) олгъанлар: Мегер Аллаh ве Ресулы бизге садедже къуру ваделерде булуңгъанлар! дей эдилер.
(Ривааетке коре, олардан бири, «Мұнәммәд эм бизге Иран ве Византияның фетхини ваде этмекте, эм де биз къоркъумыздан мейдангъа чыкъалмайып, эндек къазамыз», деген эди).

13. Олардан бир топу да деген эди ки: Эй, Йесриблилер (единородные)! Артыкъ сиз ичюн токътамакънынъ сырасы дегиль, айды, къайтынъ! Арапарындан бир къысмы исе: акъикъатен эвлеримиз эмниетте дегиль, диерек Пейгъамберден изин истей эди; албуки, эвлери телюкеде дегиль эди, садедже къачмакъ истей эдилер.
14. Мединенинъ эр тарафындан усътлерине бастырылса эди де, о заман дженклешювleri истенильсе эди, шубесиз аман дженкке къатылыр ве эвлеринде пек эгленmez эдилер.
(Ает «... Эгер фитне чыкъарувлары (динден дёнювлери) истенильсе эди, буны аман япар эдилер» шеклинде де маналандырылмакъта).
15. Ант олсун ки, даа эвель олар, аркъя чевирип къайчмайджакъларына даир, Аллаһкъя сёз берген эдилер. Аллаһкъя берильген сёз мессуистни керектирир!
16. (Ресулым!) Де ки: Эгер олюмден я да ольдюриловден къачсантызыз, къачмакънынъ сизге асла файдасты олмаз! (Эджелинъиз кельмеген исе) о такъдирде де, яшатыладжакъ муддетинъиз чокъ дегиль.
17. Де ки: Аллаh сизге бир яманлыкъ истесе, Онъя къаршы сизни ким къорчалар; я да сизге рахмет истесе, (сизге ким заар бере билир)? Олар, озылерине Аллаhtан башкъя не бир дост тапарлар, не де бир ярдымджы.
18. Аллаh, араныздан (дженктен) токътаткъанларны ве къардашларына: «Бизге къошулынъ», дегенлерни акъикъатен бильмекте. Затен, буларнынъ пек азы дженкке келир.
19. (Кельселер де) сизге нисбетен пек хасистирлер. Бир де къоркъу келип чаттымы, узерине олюм байгъынлыгъы чёккен киби, козълери дёнерек, санъя бакъкъанларыны корерсинъ. Къоркъу кеткенинен исе, малгъя хырс косътеререк, сизни кескин демир тиллеринен ынджытырлар. Олар иман этмиш дегиллер; бунынъ ичюн Аллаh оларнынъ япъанларыны бошуна чыкъарғыандыр. Бу, Аллаhкъя коре къолайдыр.
(«Къоркъу кеткенинен исе...», дие башлангъан джумле ашағыдақи шекиллерде де изаатлана билир:
«... чокъ хайырсевер адамлар таврынен сизни кескин тильлеринен ынджытырлар»,
«... мал хырсындан муляйим сёзлернен сизге сокъулырлар»).
20. Булар, душман бирликлерининъ дагъылып кетмегенлери ваймесиндерлер. Муттефикълер ордусы кене келеджек олса, истерлер ки, чёльде кочебе араплар арасында олсунлар да, сизинъ хаберлеринъизни (узакътан) сорасынлар. Затен, аранызда олсалар биле, пек дженклешеджек дегиль эдилер.
21. Ант олсун ки, Ресулллах, сиз ичюн, Аллаhкъя ве ахирет кунюне къавушмакъны умют эткенлер ве Аллаhны чокъ зикр эткенлер ичюн, гузель бир орнектир.
(Аетте Аз.Пейгъамбернинъ Аллаh хошнұттығыны къазандыраджакъ давранышларда булунмакъ истегенлер ичюн, мүкеммел ве джанслы бир орнек, энъ буюк фазилет нүмюнеси олғаны анълатылмакъта. Бойледже, Ресулллахнынъ исперине магълуп инсанларны мемнун этмек ве оларға амелий дегерден марум бир тақым назарий къаиделер огратмекнен вазифедар олмайып, онынъ гъаси, инсанлыкъя амелий къаиделер огратмек ве бу къаиделерни озв яшайышынен косътермек ве тариф этмек олғаны анълашила. Бунынъ киби, онынъ аяты ве фаалиети талиль этильгенде, бу нокъта асла козъден къачырылмамалыдыр).
22. Му'минлер исе, душман бирликлерини коръгенлеринде: Иште, Аллаh ве Ресулынынъ бизге ваде эткени! Аллаh ве Ресулы дөгъру сёйлеген, дедилер. Бу (ордуларнынъ келиши), оларнынъ анджакъ иманларыны ве Аллаhкъя багъылыкъларыны арттырды.

(Аллаh бираз къыйынлыкъ ве сыкъынтыгъа къатлангъандан соң, заферниң му'минлерге айт оладжасыны мужделеген; Аз.Пейгъамбер де, муттэфикъ ордуларның къыскъа бир муддеттен соң келеджесини, бираз сыкъынтыдан соңра, нетиджениң му'минлер файдасына аль оладжасыны хабер берген эди. Иште, бу ерде бу ваделерге юректен инангъан му'минлерниң теслиметине шарет олунмакъта).

23. Му'минлер арасында Алланкъа берген сёзлеринде турған нидже эркеклер бар. Иште, олардан кими сёзюни ерине кетирип, о ёлда джаныны берген; кими де (шентликни) беклемекте. Олар ич бир шекильде (сёзлерини) деньиштиргенлердир.
24. Чюнки, Аллаh садакъат косытергенлерни, садакъатлары себебинден, мукяфатландыраджакъ, мунафықъларгъа -истер исе- азап этеджек яхут да (төвбе этселер) тёvbелерини къабул этеджек. Шубесиз, Аллаh бағыштайтындыдар, мерхаметлидир.
25. Аллаh, о инкяр эткенлерни, ич бир файда эльде эталмадан, опькелеринен кери чевирди. Аллаh(нынъ ярдымы) дженкте му'минлерге етти. Аллаh кучылюди, мутлакъ гъалиптири.
26. Аллаh эхл-и китаптан, оларгъа (мушрик ордуларына) ярдым эткенлерни къалелеринден эндириди ве къальплериne къоркъу тюшюрди; Бир къысмыны ольдюре, бир къысмыны да эсир ала единъиз.
(Мушрик къабилелер кеткенден соң, кельген вахийге бинаэн, Аз.Пейгъамбер мусульманларнен олгъан ахтларыны бозут, хаинлик эткен Бени Къурейза адлы еудий къабилеси усьтюне юрди. Мусульманлар 25 кунь къадар къурейзалиларның къалесини сардылар. Соңунда къале мусульманларның элине кечти).
27. Аллаh, оларның ерлерине, юртларына, малларына ве аякъ басмадыгъынъыз топракъларгъа сизни мирасчы япты. Аллаhның эр шейге кучю етер.
28. Эй, Пейгъамбер! Къадынларынъа бойле сёйле: Эгер дюнья тирилигини ве зийнетини (ферахыны) истей исенъиз, келинъ, сизге айырылуv акъларынъызын берейим де, сизни гузелликнен айырайым.
(Ает назиль олгъан вакытларда, артыкъ Аз.Пейгъамбер аман-аман бутюн Арабистангъа аким вазиетте эди. Ичтимай аятта буюк денъишивлер мейдангъа кельген эди. Артыкъ факъырлыкъ ерине ферах орталыкъны къапламакъта эди. Бу шартлар алтында Аз.Пейгъамберниң къадынлары да, умуми ferahtan пай алуvны арзулайракъ, Ресуллухтан базы зийнет эшъяларны ве даа яхши бир кечинюv истеген эдилер. Иште, бу сырда кельген вахий, Аз.Пейгъамберге, кене эскиси киби, саделиктен айрылмамасыны эмир этти. Бойле бир эмир, дюнья аятына хырслы, эр кечкен кунь кучюне кучъ, серветине сервет къошмакъ ичюн талашкъан малперест бир инсан тарафындан теблигъ этильmez эди. Эгер Ресуллух къадынларына да, бу умуми ferahны теминлеген олса эди, энъ кучюк бир итиразнен къарышлашмаз эди. Лякин, Ресул-ы Экрем яшайышыны ве яшайышының саделигини асла денъиширмейджек эди. Джемиетниң яшайышында не къадар денъишиклик олса-олсун, дюньяның кечиджси зийнетлери Ресуллухның эвинде ер алмайджасакъ, пейгъамберлик ханеси, дюнья зийнетинден узакъ, икътиدار саиплерине оръnek оладжасакъ эди.
Аз.Пейгъамберниң къадынлары тарафындан бильдирильген истеклер узерине назиль олгъан бу аетке «Тахийир» (сербест быракъув) аети денилир. Нетиджеде, къадынлары ферах ве зийнет ерине Аз.Пейгъамберни усьтюн коръгенлер).
29. Эгер Аллаhны, Пейгъамберини ве ахирет юртуны тилей исенъиз, билинъ ки, Аллаh, аранъыздан гузель даврангъанлар ичюн, буюк бир мукяфат азыrlагъандыр.

30. Эй, Пейгъамбер къадынлары! Сизден ким ачыкъ бир аясызлыкъ япар исе, оның азабы эки къатына чыкъарылып. Бу, Аллаһкъа коре къолайдыр.
31. Сизден ким Аллаһкъа ве Ресулына итаат этер ве файдалы иш япар исе, онъа муҗяфатыны эки къат берирмиз. Ве онъа (дженнэтте) бол рызыкъ азырлагъандырмыз.
32. Эй, Пейгъамбер къадынлары! Сиз къадынлардан эр анги бири киби дегильсинъиз. Эгер (Аллаhtан) къоркъа исенъиз, (ябанджы эркеклерге нисбетен) джельп этиджи бир шекильде къонушманъ; сонъра къальбинде бозукълыкъ олгъан кимсе умютке къапылып. Гузель сёз сейленъ.
(Аеттө кечкен эмир, эр не къадар Ресулллах (с.а.)ның къадынлары ичюн буюрылған ве оларның айры вазиетлерине дикъкъат чекильген исе де, укюм бутюн мусульман къадынларға аиттирир).
33. Эвлеринъизде отурынъ, эски джахилие адетинде олгъаны киби, ачылып-сачылманъ. Намаз къылынъ, зекят беринъ, Аллаһкъа ве Ресулына итаат этинъ. Эй, эхл-и Бейт! Аллаh сизден садедже гунахны кеткизмек ве сизни тер-темиз япмакъ истемекте.
(Аеттө хитап этильген эхл-и Бейт, Ресулллахның эв халкъыдыры. Эхл-и Бейт хусусында энъ уйгъун нокътаи назар шу: Аллаh Ресулының эвлятлары, къадынлары, торунлары Асан ве Усеин ве киеvi Аз.Али эхл-и Бейтни тешкиль эттерлер).
34. Эвлеринъизде окъулған Аллаһның аетлерини ве икметини хатырланъ. Шубесиз, Аллаh эр шейнинъ сырны билиджидир ве эр шейден хабери олуджыдыр.
35. Мусульман эркеклер ве мусульман къадынлар, му'мин эркеклер ве му'мун къадынлар, ибадетке девам эткен эркеклер ве ибадетке девам эткен къадынлар, додъру эркеклер ве додъру къадынлар, сабыр эткен эркеклер ве сабыр эткен къадынлар, мутевази эркеклер ве мутевази къадынлар, садакъа берген эркеклер ве садакъа берген къадынлар, ораза туткъан эркеклер ве ораза туткъан къадынлар, ырызларыны къорчалагъан эркеклер ве (ырызларыны) къарчалагъан къадынлар, Аллаһны чокъ зикр эткен эркеклер ве зикр эткен къадынлар бар я; иште, Аллаh булар ичюн бир магъфирет ве буюк бир муҗяфат азырлагъандыр.
36. Аллаh ве Ресулы бир ишке укюм берген вакъытта, инангъан бир эркек ве къадынгъа о ишни озь истеклерине коре сечюв ақъкъы ёкътыр. Эр ким Аллаh ве Ресулына къаршы келир исе, ап-ачыкъ бир сапыкълыкъка тюшкен олур.
37. (Ресулим!) О вакъытта Аллаһнимет берген, сен де онъа яхшылыкъ эткен кимсеге: Къадыныңын янынъда тут, Аллаhtан къоркъ! дей эдинъ. Аллаh ашкяр этеджек шейини, инсанлардан чекинерек, ичинъде гизлей эдинъ. Албуки, асыл къоркъманъя ляйыкъ Аллаhтыр. Зейд, о къадындан багъыны кескенинен, биз оны санъа никяхладыкъ ки, эвлятлыкълары къадынларынен багъларыны кескенлеринде (О къадынларнен эвленmek истеселер) му'минлерге бир кучълик олмасын. Аллаhның эмири ерине кетирильмиштири.
(Бу аеттө зикр этильген ве Къур'анда ады кечкен тек сахаби зат Зейд б. Хариседир. Балалыгъында эсир тюшкен, Аз.Хатидже оны хызметкяр оларакъ сатын алгъан.
Аз.Хатидже онъа эдие эткен бу баланы Пейгъамберимиз азат этип, эвлят эткен эди. Ресулллах Зейдни чокъ север эди. Онъа аласының кызы Зейнеб бинти Джахышыны никяхлагъан эди. Факъат Зейнеб Зейднен кечиналмады. Зейнеб, асыллы бир аиледен олгъаны ичюн, бир азат олгъан хызметкярнен эвленmek истемеген, анджасъ бу додъруда вахий кельгенинен, онынънен эвленген эди. Зейдге бир тюрлю ысыналмагъан, бу себептен, онъа нисбетен асалетинен гъурурланувдан артта къалмагъан эди. Зейд бир муддет даа бунъа сабыр этсе де, сонъунда Аллаhның Ресулына барып, Зейнебден айырылмакъ

истегенини сёйледи. Буның узерине, Ресулллах хошнұтсызлықъының битмеси ичюн, айырылувларыны үйгъун корьсе де, буны Зейднинъ юзюне айтмады, онъа садедже (къадынынъы янынъда тут), деди.

Аз.Пейгъамбернинъ ичинде гизлеген шейи, Зейнебнинъ сонъундан озюне зевдже оладжагъыны бильгени алда, буны айтмагъаныдыр. Бу мевзуда үйдурылған бир такъым ифтирааларның эсасы ёкътыр. Пейгъамберимиз Зейнебнинъ гузеллигине къызызғаны ичюн эвленмеген. Зейнеб оның аласының къызы эди ве Пейгъамбер оны эр вакъыт коре эди. Истесе, онынънен Зейдден эвель озю эвлене билир эди).

38. Аллаh, онъа элял эткен шейинде Пейгъамберге ич бир вебал ёкътыр. Эвельде келип-кечкенлер арасында да, Аллаhның суннети бойле эди. Аллаhның эмри мытлакъа ерине келеджек, язылған бир такъидирdir.
39. О пейгъамберлер ки, Аллаhның ёллагъан эмирлерини теблигъ этерлер, Аллаhтан къоркъарлар ве Ондан башкъа кимседен къаркъмазлар. Эсап корюджи оларакъ Аллан (эр кеске) етер.
40. Мұhammed сизинъ эркеклеринъизден ич биригинъ бабасы дегиль. Факъат о Аллаhның Ресулы ве пейгъамберлернинъ сонъкисидир. Аллаh эр шейни хақъкъы иле билиджиidir.
41. Эй, инангъанлар! Аллаhны чокъча зикр этинъ.
42. Ве Оны саба-акъшам тесбих этинъ.
(Саба-акъшам – бутюн вакъытларны ичине алмакъта. Тесбих ве зикр, энъ эвеля «Субхааналлаh, Эльхамдулиляh», «Ля иляхе иллаллаh», «Аллаahу экбер» ве "Ля хавле веляя къуввете илляя биляхи'ль алийи'ль азыым" ифаделеринен япылыр).
43. Сизни къаранлықълардан айдынлыкъка чыкъармакъ ичюн, узеринъизге раҳметини ёллагъан Одыр. Мелеклери де сизге истигъфар этер. Аллаh му'минлерге нисбетен чокъ мерхаметлиidir.
44. Озюне къавушкъан кунылери, Аллаhның оларгъа ильтифаты «селям»дыр. Аллаh оларгъа чокъ дегерли мukяfat азырлагъандыр.
45. Эй, Пейгъамбер! Биз сени, акъикъатен бир шаат, бир мужделейиджи ве бир тенбиеджи оларакъ ёлладыкъ.
46. Аллаhның изнинен, бир даветчи ве нур сачкъан бир къандиль оларакъ (ёлладыкъ).
47. Аллаhтан буюк бир лютфке иришеджеклерини му'минлерге мужделе.
48. Кяфирлерге ве мунафыкъларгъа боюн эгме. Оларның эзиетлерини итибаргъа алма. Аллаhкъа ышанып таян, векиль ве дестек оларакъ Аллаh етер.
49. Эй, иман эткенлер! Му'мин къадынларны никяхлап да, аман токъунмадан, оларны айырып исенъиз, оларны саяджагъыныз бир иддет муддети къадар беклетюв ақъкъыныз ёкътыр. О алда, оларны (бир баҳшынен) мемнун этинъ ве оларны гузель бир шекильде сербест быракъынъ.
(Джинсий алякъадан эвель айырылған къадынгъа, эвельден тайин этильген бир меҳир бар исе, оның ярысы берилip. Ёкъ исе, баҳышы этилир. Бу баҳышының белли бир миқъдары ёкътыр. Бу шекильде айырылған къадын, иддет беклемеден, эвлене билир).
50. Эй, Пейгъамбер! Мехирлерини берген къадынларыны, Аллаhның санъа гъанимет оларакъ берген ве элинъинъ алтында булунған джариелерни, эмдженъинъ, аланъынъ, дайынъынъ ве тейзенъинъ сеннен берабер кочь эткен къызларыны санъа элял эттик. Бир де, Пейгъамбер онынънен эвленмек истегени такъидирde, озюни Пейгъамберге теслим эткен

му'мин къадынны дигер му'минлерге дегиль, тек санъа аит олмакъ узьре (элял эттиқ).

Шубесиз, биз къадынларны ве эллери алтында булунгъан джариелери акъкъында му'минлерге нени фарз къылгъанымызын билирмиз. (Бу хусуста не япувлары лязимлигини оларға аньлаттық) ки, санъа бир зорлукъ олмасын. Аллаh быгъыштайыджыдыр, мерхамет этиджидир.

(Нисаа суресининъ 3-ножи аеттінде дәрттен зияде эвлөнүвге изин берильмегени алда, бу аетте Ресулллахның дәрттен зияде къадыннен эвлөнүвіне мусааде этильген.

Ресулллахкъа айт бу мусааденинъ укъукъий, ичтимай, сиясий ве тербиенен бағылы себеплери бар.

Аз.Пейгъамберден башкъа му'минлерге берильген бирден зияде эвлilik изни ве бұнынъ сынырылары акъкъында бакъ. Нисаа, 4/3- нинъ изааты).

51. Олардан тилегенинъни кериге быракъыр, тилегенинъни янынъа алышынъ. Айыргъан къадынларынъдан арзу эткенинъни текrar янынъа алувынъда, санъа бир гунах ёкътыр. Бойле япувынъ, оларның бахтлы олувларына, кедерленмемелерине ве эписининъ, сенинъ бергенлерине разы олувларына даа уйгъундыр. Аллаh къальплериңизде олгъанны билир. Аллаh хакъкъы иле билиджидир, халимдир.

(28 ве 29-ножи аетлерде Ресулллах (с.а.)ның къадынларына онынънен бирліктे къалмакъ я да айырылмакъ шекиллерінден бирини сечовлери теклиф этильген, олар Ресулллахнен бирліктे къалувны усьтюн корыгенлер. Бу аетте де айны сечов акъкъы Ресулллахкъа берильген, о да къадынларындан айырылмамакъны уйгъун корыген).

52. Бундан соң, артықъ башкъа къадынларнен эвлөнүвінъ, элинънинъ алтында булунгъан джариелдерден гъайры, гузельликтери ошунъа кетсе биле, буларның ерине башкъа къадынлар алувынъ, санъа элял дегильдир. Аллаh эр шейни козетер.

53. Эй, иман эткенлер! Сиз вакътыны козетмедин, бир емекке давет этильмегендже, Пейгъамбернинъ эвлерине кирменъ. Анджакъ, давет этильген вакътынъызда кириң. Ашны ашагъанынъызnen, аман дагылынъ, субетке далманъ. Чюнки, бу арекетинъиз Пейгъамберни кедерлендирмекте, фактат о (сизге буны сёйлемектен) утаммакъта. Амма, Аллаh хакъны сёйлемектен чекинмез. Пейгъамбернинъ къадынларындан бир шей истеген вакътынъызда, перде артындан истенъ. Бу, эм сизинъ къальплериңиз, эм де оларның къальплери ичюн даа темиз бир давраныштыр. Сиз Алланың Ресулыны кедерлендирювінъиз ве озюндөн соң онынъ къадынларыны никяхламанызыз, асла джаиз оламаз. Чюнки, бу Аллаh къатында буюк (бир гунах)тыр.

(Бу ает Аз.Пейгъамбернинъ эвине аштан эвель кельген, аш азыр олгъангъа къадар беклеген, аштан соң да, түрлі кетмегенлер акъкъында назиль олгъян. Ает-и кериме мусульманларның Ресулллахкъа ве хане-и саадетке нисбетен насыл давранаджасакъларыны, бир-биралиерине нисбетен насыл муамеле этеджеклерини бильдирмекте. Бунъа коре, бир кимсениң, башкъасыны раатсыз этмемеси, эвинде узур ве истираатыны бозмамасы, давет этильгенинде, бельгиленильген вакъыттан эвель бармамасы, аштан соң, зияде отурмамасы керектір).

54. Бир шейни ашкяр этсенъиз де, гизлесенъиз де, шубе ёкъ ки, Аллаh эр шейни гъает эйи бильмектедир.

(Пейгъамбер къадынларына хитабен перде артындан къонушмакъны эмир эткен ает энгенинен, оларның якын акърабалары: «Биз де перде артындан къонушаджасакъмызы?», дие сорадылар. Буның узерине шу ает энди:)

55. Оларгъа (Пейгъамберниң къадынларына) бабалары ве оғъуллары, къардашлары, къардашларының оғъуллары, кызы къардашларының оғъуллары, къадынлары (му'мин къадынлар) ве эллери алтында булунгъан джариелеринден толайы, бир гунах ёкътыр. (Эй, Пейгъамбер къадынлары!) Аллаһтан къоркының, шубесиз, Аллаһ эр шейге шааттыр.
56. Аллаһ ве мелеклери Пейгъамберге чокъ салават кетирирлер. Эй, му'минлер! Сиз де онъа салават кетириң ве там бир теслимиетнен селям беринь.
(Аллаһның салаваты, раҳмет этмек ве къулуның шаныны юджельтмектір. Мелеклерниң салаваты, Пейгъамберниң шаныны юджельтмек, му'минлерге бағышылав тилемек манасындаңадыр. Му'минлерниң саляты исе, дуа манасына кельмекте. Аллаһ бутюн му'минлерге, пейгъамберлерине салят ве селям кетириювлерини эмир этмекте ве онъа сайғы косытерювлерини истемекте. «Аллаһумме салли аляя Мухаммедин» демек – салят, «Эсселяamu алайке эййүнэ небиййу» демек – селямдір. Пейгъамбери мизден риваает этильген бир чокъ саляват-ы шерифе бардыр. Буларны окъумакъ, мұмқун олгъаны къадар чокъ салят ве селям кетирмек, Пейгъамберниң севгисини джельп этер, шефаатына себеп олур).
57. Аллаһ ве Ресулыны ынджыткъанларгъа Аллаһ дюньяда ве ахиретте лянет эткен ве олар ичюн хорлайыджы бир азап азырлагъандыр.
(Буларның, әсасен, «Үзейр Аллаһның оғълудыр, Аллаһның эли бағылудыр, Аллаһ факъыр, биз зенгинмиз», деген еудийлер; «Месих – Аллаһның оғълудыр, о учынинъ учюнджисидір», деген христианлар; «Мелеклер – Аллаһның кызылардыр, путлар онынъ ортақълардыр», деген мушриклер олгъаны бильдирильген).
58. Му'мин эркеклерге ве му'мин къадынларгъа, япмагъан бир шейлеринден толайы, эзиет эткенлер, шубесиз бир ифтира ве ап-ачыкъ бир гунах арқылағынлардыр.
59. Эй, Пейгъамбер! Къадынларынъа, къызыларынъа ве му'минлерниң къадынларына (бир итиядж ичюн тышкъа чыкъыткан вакъытларында) тыш ортюлерини устьлерине алувларыны сёйле. Оларның танылувы ве ынджытылмамасы ичюн, энъ эльверишли олгъаны будыр. Аллаһ бағышылайыджыдыр, мерхаметлидір.
60. Ант олсун, эки юзлюлер, къальплеринде мараз олгъанлар (фухуш тюшүнджеسى ташыгъанлар), шеэрде яман хабер яйгъанлар (бу алларындан) вазгечмеселер, сени оларгъа мусаллат этермиз (оларнен дженклеменъни ве оларны шеэрден сюрюп чыкъарманъны санъа эмир этермиз). Соңы о ерде, сенинъ янынъда анджакъ аз бир вакъыт къала билирлер.
61. Эписи де лянетленген оларакъ, не ерде эльге кечирильселир, якъаланыр ве мытлакъа ольдюрилирлер.
62. Аллаһның эвельден кечкенлер акъкындақи къануны будыр. Аллаһның къануында асла бир денъишиклик тапалмазсынъ.
63. Инсанлар сенден къаяметтинъ вакъыны сорамакъталар. Де ки: Онынъ бильгиси Аллаһ къатындаңадыр. Не билирсінъ, бельки де вакъты якъындыр.
64. Шу муаккъақъ ки, Аллаһ кяфирилерни раҳметинден къувгъан ве оларгъа чылгын бир атеш азырлагъандыр.
65. (Олар) о ерде эбедий къаладжакълар, (оларны къорчалайджакъ) не бир дост, не де бир ярдымджы тападжакълар.
66. Юзылери атеште эврилип-чевирильген күнү: Эй-вах бизге! Кешке Аллаһқъа итаат этсе эдик, Пейгъамберге итаат этсе эдик! дерлер.

67. Эй, Раббимиз! Биз реберлеримизге ве буюклеримизге уйдыкъ да, олар бизни ёлдан саптырдылар, дерлер.
68. Раббимиз! Оларгъа эки къат азап бер ве оларны буюк бир лянетнен рахметинъден къув.
69. Эй, иман эткенлер! Сиз де Мусагъта эзиет эткенлер киби олмань. Ниает, Аллаһ оны дедиклери шейден темизге чыкъарды. О, Аллаһ янында шерифли эди.
(Аз.Мусанынъ, къавмынен бирликте союнып, ииктәнмагъаныны коръгенлер, бедений бир хасталыгъы олгъаныны сёйлеерек, оны ындҗыстылар. Бир куню Аз.Муса янгъыз башына иикъаныр экен, урбаларыны бир ташынъ усътюне къойғъан эди. Кийинмек ичюн кельгенде, таш урбанен арекет этип къавмынънъ янына кельди. Бойледже, онда бир хасталыкъ олмагъаныны коръдилер. Бу иддаларынынъ эсассызыгъы, озъ шаатлыкъларынен, ортагъа чыкъарылды.
Аз.Пейгъамбер де бир гъанимет такъсиматы эснасында мунасебетсиз бир итиразгъа огърады. Ает бу киби эзиетлерге ишарет этерек, му'минлөрни тенбиелемекте).
70. Эй, иман эткенлер! Аллаһтан къоркъунъ ве догъру сёз сейленъ.
71. (Бойле давраныр экенсиз) Аллаһ ишлеринъизни төзөльтири ве гунахларынъызыны багъышлар. Ким Аллаһ ве Ресулына итаат этер исе, буюк бир къуртулышкъа иришкен олур.
72. Биз эманетни, коклерге, ерге ве дагъларгъа теклиф этик де, олар буны аркъаламакътан чекиндилир, (месулиетлигинден) къоркътылар. Оны инсан аркъалады. Догърусы, о чокъ залым, чокъ джаильдир.
(Инсан аркъалағынан – эманет – ишиленинде савап, терк этилювинде джеза къазанылгъан ибадет ве давранышларнен, акъыл ве тюшүнджө къабилиетидир. Къуллыкъ ве акъыл эманетине риает этильмез исе, зулум ве бильгисизликке сапылмыши олур. Бу эманетни бермекнен, Аллаһ инсанны теклифлеринен месулиетли туткъан ве бойледже, оны имтиян эткен).
73. (Аллаһ бу эманетни инсангъа берюв суретинен), мунафыкъ эркеклерге ве мунафыкъ къадынларгъа, мушрик эркеклерге ве мушрик къадынларгъа азап этеджек, инангъан эркеклерни ве инангъан къадынларнынъ да тёвбесини къабул буюраджакъ. Аллаһ багъышлайыджыдыр, мерхамет этиджидир.
(Ширк – иман ве амель хусусында Аллаһкъа ортакъ къошимакъ демектир. Буны япъянгъа да, мушрик денилир).

34. СЕБЕ'

Меккеде назиль олгъан, 54 аеттир. Ялынъыз 6-нджи аети Мединеде энген. Суре адыны Йеменде бир больге я да къабиленинъ ады олгъан Себе' келимеси кечкен 15-нджи аеттен алгъан.

Бисмиляхиరାହମାନିରାହିନ୍ନ (Рахман ве рахим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Хамд, коклерде ве ерде булунгъанларнынъ эписининъ саibi олгъан Аллаһкъа махсустыр. Ахиретте де хамд Онъа махсустыр. О, икмет саибидир, (эр шейден) хабери олуджыдыр.
2. Ерниң ичине киргенни ве ондан чыкъкъанни, коктен энгенни, о ерге чыкъкъанни билир. О, мерхаметлидир, багъышлайыджыдыр.

3. Инкярджылар: Къыямет бизге кельмейджек, дедилер. Де ки: Ёкъ! Гъайбны бильген Раббим ақъкы ичюн о, мытлакъа сизге келеджек. Коклерде ве ерде зерре къадар бир шей биле, Ондан гизли къалмаз. Бундан даа кучюк ве даа буюги де, шубесиз ап-ачыкъ китаптадыр (язылыдыр).
4. Аллаһ, инанып яхшы ишлер япкъанларны муҗафатландырмакъ ичюн (эр шейни ачыкъ бир китапта беян эткен). Олар ичюн буюк бир мағъфирет ве гузель бир рызыкъ бар.
5. Аетлеримизни укюмсиз быракъмакъ ичюн ярышыр киби огърашкъанлар ичюн де, энъ яманындан элем бериджи бир азап бар.
6. Озылерине бильги берильгенлер, Раббинъден санъа эндирильгеннинъ (Кур'аннынъ) керчек олгъаныны билир; Онынъ, мытлакъа гъалип ве макътавгъа ляйыкъ олгъан (Аллаһнынъ) ёлуна ириштиргенини корерлер.
(Бильги берильгенлернинъ сахабе-и кирам ве оларнынъ изинден юрген му'минлер я да Абдуллах б. Селям ве аркъадашлары киби, эхл-и китапнынъ алимлери олгъаны изаат этильген).
7. Кяфир олгъанлар (озь араларында) бойле дедилер: Чюрюп, парча-парча олгъан вакътынъызда, яныдан тириледжегинъизни сёйлеерек, хабер берген адамны косытерейикми?
8. «Аджеба о, ялан ерде Аллаһкъа ифтира эткени? Ёкъса, онда делилик бармы?» (дедилер). Ёкъ! Ахиретке инанмагъанлар азаптадырлар ве терен бир сапыкълыкъ ичиндедирлер.
9. Олар, кокте ве ерде оглерине ве артларына бакъмайлармы? Истесек, оларны ерге батырырмыз, я да усътлерине коктен парчалар тюшюрирмиз. Шубесиз, бунда (Раббинъе) ёнельген эр къул ичюн бир ибret бардыр.
10. Ант олсун, Давудгъа тарафымыздан бир усътюнлик бердик. «Эй дагълар ве къушлар! Онынънен берабер тесбих этинъ», дедик. Онъа демирни йымшаттыкъ.
(Аз.Давудгъа берильген усътюнлик, пейгъамберлик, китап, салтанат, гузель сес ве буларгъа бенъзеген бир чокъ къабилиетлер берильген).
11. Кениш зырхлар яса, токъумасыны ольчоли яп. (Эй, Давуд ханеданы!) Яхшы ишлер япынъ. Шубесиз, мен япкъанларынъызынъ корымектем, дие (вахий эттик).
12. Саба кетюви бир айлыкъ месафе, акъшам къайтувы кене бир айлыкъ месафе олгъан рузгярны да Сулеймангъа (онынъ эмрине) бердик ве онынъ ичюн ириген бакъырны чокърагъындан сель киби акъыздыкъ. Раббинъинъ изнинен, джинлерден бир къысмы онынъ огюонде чалыша эди. Олардан ким эмримизден сапса, онъа алевли азапны таттыра эдик.
13. Олар Сулеймангъа къалелерден, эйкеллерден хавузлар къадар (кениш) легенлерден, къавий къазанлардан не истесе япа эдилер. Эй, Давуд аиласи! Шукюр этинъ. Къулларымдан шукюр эткени аздыр!
14. Сулейманнынъ олюмине укюм эткен вакътымызда, онынъ ольгенини, анджакъ таягъыны ашагъан бир агъач къурты косытерди. (Сонъунда ерге) йыкъылгъанынен, анълашылды ки, джинлер гъайбны бильсе эдилер, о алчалтыдже азап ичинде къалмаз эдилер.)
(Сулейман (а.с.) вефат эткенинен, джеседининъ баягъы вакъыт таягъына таянаракъ, аякъ усътюнде къалгъаны анълашылмакъта. Джинлер ичюн «алчалтыдже азап» табири – агъыр ишлерде чалышкъанлары ичюн къулланылгъан. Аз. Сулейманнынъ олюмини анъламагъанлары ичюн, аятында олгъаны киби, ёруджы ишлерге олюминден сонъ да, бир муддет девам эткенлер. Бу ерде джинлернинъ гъайбны бильмегенлери анълашылмакъта).

15. Ант олсун, Себе' къавмы ичюн отургъан ерлеринде буюк бир ибret бар. Бири сагъда, дигери солда, эки багъчалары бар эди. (Оларгъа: (Раббинъизниң рyzкъындан ашанъ ве Онъя шукюр этинъ. Иште, гузель бир мемлекет ве чокъ багъышлайыджы бир Рabb! (*Себе'- Йеменде буюк бир шeэрниң ve o ерde яшагъан къавмның адыдыр. Бу шeэр Немль сүресинде (27/23-44) акъкъында сёз юрсетильген мелике Белькъыс укюмдар олгъан улькениң пайтахты эди. Къуруджысы Себе' олгъаны ичюн, ульке ве халкъы оның адынен анылған*).
16. Амма, олар юз чевирдилер. Бу себептен, усьтлерине Аrim селини ёлладыкъ. Оларның эки багъчасыны, экши емишли, аджджы мейвалы ве ичинде бираz да седир тереги олгъан эки (харап) багъчагъа чевирдик. (*Аrim сели – Себе' къавмыны джезаландырмакъ узыре мейданға кетирильген, шиддетли ягъмурның себеп олгъаны ве буюк кочювлерге ёл ачкъан бир сель фелякетидир*).
17. Нанкорълик япъянлары ичюн, оларны бойле джезаландырыдыкъ. Биз нанкоръден башкъасыны джезаландырымымызмы?
18. Оларның юрутунен ичлерини берекетлендирген мемлекетлеримиз арасында, сыра-сыра корюнген ниdge къасабалар яраттыкъ ве булар арасында юръmekни къонакъларгъа айырдыкъ. О ерлерде геджелери, куньдузлери къоркъмайып кезинъ, долашынъ, дедик. (*Йемен – Сурие ёлу узеринде бир-бирине якъын, къолайлыкънен тапылған ве къонакъламакъ итияджсларына джевап бериджи къасабаларгъа ишарет этильген*).
19. Буның усьтюне: Эй, Рabbимиз! араларында ёлджулыкъ япъян шeэрлеримизниң арасыны узакълаштыр, дедилер ве озылерине языкъ эттилер. Биз де оларны, ибret къыссалары алына кетирдик ве оларны бус-бутюн парчаладыкъ. Шубесиз, бунда чокъ сабыр эткен ве чокъ шукюр эткен эр кес ичюн ибret бар.
20. Ант олсун, Иблис, олар акъкъындаки тахминини дoгъургъа чыкъарды. Инангъан бир топлулыкътан гъайры, эписи онъя уйдалар.
21. Албуки, шейтанның олар узеринде ич бир нуфузы (тесири) ёкъ эди. Анджакъ, ахиретке инангъаны, шубе ичинде къалгъандан айырды этип билейик, дие (онъя бу фырсатны бердик). Рabbинъ, акъикъатен эр шейни къорчалайыджыдыр.
22. (Мушриклерге) де ки: Аллаhtan башкъа танъры сайгъан шейлеринъизни чагъырынъ! Олар не коклерде, не де ерде зерре агъырлыгъы къадар бир шейге дегиллер. Оларның бу ерлерден ич бир ортакълыгъы ёкътыр, Аллаhның олардан бир ярдымджысы да ёкъ эди.
23. Аллаhның узурында, оның изин берген кимселеринден башкъасының шефааты файда берmez. Ниает, оларның юреклеринден къоркъу кеткизильгенинен: Рabbинъиз не буюрды? дерлер. Олар да: Хакъ олгъанны буюрды, дерлер. О, юджедир, буюктири. (*Аетте шефаат ичин изин чыкъкъанынен, шефаат эткенлернен озылерине шефаат этиледжеклерниң къаришылыкълы къонушувларына ишарет этильмекте*).
24. (Ресулым!) Де ки: Коклерден ве ерден сизге рзыкъ берген ким? Де ки : Аллан! О алда, биз я да сиз, экимизден бири, я дoгъру ёл узеринде, я да ачыкъ бир сапыкълыкъ ичиндерид.
25. Де ки: Бизим ишлеген къаабатымыздан сиз месулиетли дегильсинъиз; биз де сизинъ япъянныңыздан соруладжакъ дегильмиз.
26. Де ки: Рabbимиз эпимизни бир ерге топлайджакъ, соң арамызда хакъ иле укюм этеджек. О, энъ адиль укюм бериджи (эр шейни) хакъкъы иле билиджиидир.

27. Де ки: Онъя (Аллаһкъа) къошкъан ортакъларынызын манъя косътеринъ. Ёкъ! Факъат екяне гъалип ве эр шейни икметнен идаре этиджи анджакъ Аллаһтыр.
28. Биз сени бутюн инсанларгъа анджакъ мужделейиджи ве тенбиеджи оларакъ ёлладыкъ; факъат инсанларның чокъу буны бильмезлер.
29. Эгер сёзюнъизде догъру исенъиз, бу ваде эткен (къяяметинъиз) не заман къопаджакъ? дерлер.
30. Де ки: Сизге ойле бир кунь ваде этильгендер ки, ондан не бир saat артта къала билирсииңиз, не де илер кече билирсииңиз.
31. Кяфир олгъанлар дедилер ки: Биз ич бир вакъыт бу Къу'рангъа ве бундан эвель кельген кипапларгъа инанмайджакъмыз. Сен о залымларны, Рабблерининъ узурында тутукълангъан, бир-биралирине сёз аткъан вакъытларында бир коръсенъ? Зайыф сайылгъанлар буюклик таслагъанларгъа: Сиз олмаса эдинъиз, эльбетте биз инангъан инсанлар олур эдик, дерлер.
(Мекке кяфирлери эхл-и китапкъа Ресулуллахны сорагъанларында эхл-и китап: Оның васфыны китапларда тапарсынызы, дегенлер, буның узерине, кяфирлер опъкеленерек, инкярларыны бойле ифаде эткенлер).
32. Буюклик таслагъанлар, зайыф сайылгъанларгъа (къяямет кунюнде): Сизге хидает кельгенден сонъ, сизни ондан биз чевирдикми? Аксине, сиз къабаат ишлей эдинъиз, дерлер.
33. Зайыф сайылгъанлар да буюклик таслагъанлар да: Ёкъ! Гедже-куньдюз (ишинъиз) тузакъ къурмакъ эди. Чюнки, сиз дайма Аллахны инкяр этювимизни, Онъя ортакълар къошуымызын бизге эмир эте эдинъиз, дерлер. Артыкъ азапны корыгенлеринде, ичичтен янарлар; биз де о инкяр эткенлерининъ боюнларына демир алкъалар кечиримиз. Олар анджакъ япаяткъан гунахлары себебинден, джезаландырылыштар.
34. Биз анги улькеге бир тенбиеджи ёллагъан олсакъ, мытлакъа о еринъ варлыкълы ве къопайчоралары: Биз сизге ёлланылгъан шейни инкяр этмектемиз, дегендирлер.
35. Ве дедилер ки: Биз мал ве эвлят тарафындан даа зенгинмиз, биз азапкъа оғъратыладжакъ да дегильмиз.
36. Де ки: Раббим истегенине бол рзыкъ берир ве (истегенинден) къысар; факъат инсанларның чокъу бильмезлер.
37. Сизни узурымызгъа якълаштыраджакъ олгъаны, не эвлятларынызы, не де малларынызыздыр. Иман этип, яхшы амель япқъанлар истисна; оларгъа япқъанларының къат-къат зиядесинен муҗяфат бар. Олар (дженнет) одаларында ишанч ичиндедирлер.
38. Аетлеримизни бошуна чыкъармагъа чалышкъанларгъа кельгенде, олар да азапнен юзы-юзыге быракъыладжакълар.
39. Де ки: Раббим къулларындан истегенине бол рзыкъ берир ве (истегенинден де) къысар. Сиз хайыргъа не арджласанъиз, Аллаh оның ерине башкъасыны берир. О, рзыкъ бериджилерининъ энъ хайырлысыдыр.
40. О куню Аллаh оларның эписини топлайджакъ; сонъра мелеклерге: сизге табынгъанлар булар эдими? дейджек.
41. (Мелеклер де:) Сен юджесинъ, бизим достумыз олар дегиль, Сенсинъ. Бельки, олар джинлерге табына эдилер. Чокъу оларгъа инангъан эди, дейджеклер.

42. Бугунь бир-бириңизге не файда, не де зарап бермеге күчюнъиз етер. Биз залымларгъа, яланламакъта олгъан атешиңизниң азабыны татынъ! дейджекмиз.
43. Оларгъа ап-ачыкъ аетлеримиз окъулған вакъытта, деген эдилер ки: Бу, сизни бабаларынъызының табынгъан (путларындан) чевирмек истеген бир адамдан башкъасы дегиль. Ве кене бу, (Къур'ан) да уйдурылған бир яландан башкъа бир шей дегиль, дедилер. Хакъ озылериңе кельгенде, оны инкяр эткенлер де: Бу, ап-ачыкъ бир тылсымдан башкъа бир шей дегиль, дедилер.
44. Албуки, биз оларгъа окъуйджакъ китаплар бермегенимиз киби, сенден эвель оларгъа бир тенбиеджи (пейгъамбер) де, ёлламагъан эдик.
45. Олардан эвелькилер де (пейгъамберлерини) инкяр эткен эдилер. Булар эвелькилерге бергенлеримизниң ондан бириңе иришмеген эдилер. (Бойле экен), пейгъамберимни яланладылар; амма меним берген къаршылыгъым насыл олгъан эди!
46. (Ресулем! Оларгъа) де ки: Сизге тек бир огют береджем: Аллаһ ичюн экишер-экишер ве бирер-бирер аякъкъа къалкының, соң тюшюниң! Аркъадашынъызда (пейгъамберде) ич делилик ёкътыр! О, анджакъ шиддетли бир азап келип чатмадан эвель, сизни тенбиелеген бир пейгъамбердир.
(Къур'ан-ы Керим ичтимаий ве психологик тазыйыкълар алтында пейгъамберни инкяр эткенлерни чифтер, янгъыз баиларына тюшюнерек ве озыара тартышаракъ, пейгъамбер акъкында укюм бермеге давет этмекте. Зира, чокъларының инкяры этрафынъ маневий баскъысындан илери келе эди).
47. Де ки: Мен сизден бир акъ истеген исем, о сизинъ олсун. Акъкъым ялынъыз Аллаһкъа айттир. О, эр шейге шааттыр.
48. Де ки: Шубесиз, Раббим акъикъатны ортагъа къояр, чонки, о гъайбны чокъ яхшы билиджидир.
49. Де ки: Хакъ кельди; артыкъ батыл не бир шейни ортагъа чыкъара билир, не де кери кетире билир.
50. Де ки: Эгер (хакътан) сапар исем, озы алейхиме сапкъан олурым. Эгер дөгъру ёлны тапсам, бу да, Раббимниң манъя вахий эткен (Къур'аны) саесиндерид. Шубесиз, О, эшитиджидир, якъындыр.
51. (Ресулем!) Теляшкъа тюшкен вакъытларында бир корысенъ! Артыкъ къуртулыш ёкътыр, якъын бир ерден яқъалангъанлар.
(Кяфирлерниң теляшкъа тюшкен вакъытлары, олюм аны, къабирден къалкъув вакъты, я да Бедир дженки вакъты оларакъ анылашылған. Якъын бир ерден яқъаланувлары да, топракътан мезаргъа, махшерден джеэннемге, Бедир сахрасындан дженк мейданы олгъан къуюгъа алып барылувларынен тефсир этильген).
- 52-53. (Иш-иштен кечкен соңъ:) «Онъя инандыкъ», деген эдилер, амма узакъ ерден (дюнья аяты келип кечкен соңъ) имангъа къавушмакъ олар ичюн насыл мумкүн олур? Албуки, даа эвель оны (хакъны) инкяр эткен эдилер. Узакъ бир ерден гъайб акъкында атып-тута эдилер.
54. Артыкъ бундан эвель оларгъа бенъзегенлерге япылғаны киби, озылериңе арзу эткен шейлери арасына перде чекильгендерид. Шубесиз, олар озылериңи шубеге тюшюрген бир къоркъу ичинде эдилер.
(Инкяр эткенлерниң о күнү ахиретте арзу эткен шейлери – о күнъки иманларының

файдастыны корымек, бойледже, атештен къуртулмакъ, дженнетке къавушимакъ я да текрар дюньягъа ёлланылып, яхшы давранышларда булунмакъ киби бош тилеклердир).

35. ФААТЫР

Меккеде назиль олгъан. 45 аеттир.

Бисмиляниррахмааниррахиим (Рахман ве рахим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Коклерни ве ерни яраткъан, мелеклерни экишер, учер, дёртер къанатлы эльчилер япкъан Аллаһкъа хамд олсун. О, яратувда истеген арттырманы япар. Шубесиз, Аллах эр шейге кучю етиджидир.
(Мелеклер – пейгъамберлерге ве салих къулларына вахий, ильхам ве керчек тюш ёлунен, иляхий эмирлерини бильдирген эльчилердир).
2. Аллаһнынъ инсанларгъа ачаджакъ эр анги бир раҳметини тузып, апс этиджи олалмаз. Онынъ туткъаныны Ондан сонъра быракъаджакъ да ёкътыр. О, усьтюндир, икмет саибидир.
(Аллаһнынъ ачаджасакъ раҳмети: нимет, ишанч, сагълыкъ, илим, пейгъамберлик, рызыкъ, ягъмур ве буларгъа бенъзеген лютфлердир).
3. Эй, инсанлар! Аллаһнынъ сизге олгъан ниметини хатырлань; Аллаһтан башкъа сизге коктен ве ерден рызыкъ береджек бир яратыджы бармы? Ондан башкъа танъры ёкътыр. Насыл ола да (тевхидден куфюрге) чевирильмектесинъиз!
4. Эгер сени яланлай иселер, (кедерленме); сенден эвельки пейгъамберлер де яланлангъанлар. Бутюн ишлер ялынъыз Аллаһкъа дёндюриледжек.
5. Эй, инсанлар! Аллаһнынъ вадеси керчектир, сакъын дюнья аяты сизни алдатмасын ве алдатыджы (шайтан) да, Аллах ақыкъында сизни къандырмасын!
6. Чюнки, шайтан сизинъ душманынъыздыр, сиз де оны душман сайынъ. О, озъ тарафдарларыны, анджакъ атеш эхлинден олмагъа чагъырыр.
7. Инкяр эткенлер ичюн, шубесиз четин бир азап бар, иман этип, яхшы ишлер япкъанларгъа да магъфирет ве буюк бир муқяфат бар.
8. Фена иши озюне гузель косытерилип де, оны яхшы корыген кимсе (яманлыкъыны ич истемеген кимсеге бенъзер)ми? Аллах истегенини сапыкълыкъын ёнельтири, истегенини дөгъру ёлгъа къавуштырыр. О алда, олар ичюн кедерленерек, озюнъни эляк этме. Аллах оларнынъ не япкъанларыны биле.
9. Рузгярларны ёллап да, булутны арекетке кечирген Аллаһтыр. Биз оны олю бир больгеге ёллармыз да, олюминден сонъ, топракъкъа онынънен аят берирмиз. Олюлерниң яныыдан тирилюви де бойле оладжакъ.
10. Ким иззет ве шериф истей эди исе, бильсин ки, иззет ве шерифинъ эписи Аллаһнынъдыр. Онъа анджакъ гузель сёзлер юкселир (къавушыр). Оларны да Аллаһкъа амел-и салих къавуштырыр. Яманлыкъларнен тузакъ къурғанларгъа кельгенде, олар ичюн четин бир азап бардыр ве оларнынъ тузагъы бозулыр.

11. Аллаһ сизни (эвеля) топракътан, соңра нутфеден яратты. Соң сизни чифтлер (эркек-къадын) этти. Оның бильгиси олмадан, ич бир къадын не юкке къалыр, не де дөгъурыр. Бир джанлыгъа омюр берилови де, оның омюринден азалтылувы да, мытлакъа бир китаптадыр. Шубесиз, булар Аллаһқъа къолайдыр.
(Башта топракътан яратылған инсанлықъының атасы Аз. Адем, соң нутфеден яратылған да, дигер иснанлардыр. Эр шей язылы олған китап исе, Аллаһның бильгиси ве япаджакъ шилери бельгиленген левх-и мағфуздыр).
12. Эки денъиз бир-бирине мусавий олмаз. Бу татлыдыр, сувсызлыкъыны къандырыр, ичилюви къолайдыр. Шу да тузлыдыр, адждыхыдыр (богъязны якъар). Эписинден де тазе эт (балыкъ) ашарсынъыз ве киеджек сюс эшьянызыны чыкъарарысынъыз. Аллаһның люфтинден (насибинъизни) арап да, шукюр этювинъиз ичюн, гемилернинъ денъизни ярып кеткенини корерсинъ.
(Сувы татлы ве адждыхы эки денъиз бир-бирине насыл мусавий дегиль исе, инангъаннен инанмагъан да, бир дегиль).
13. Аллаһ геджени куньдюзининъ ичине сокъар, куньдюзни де гедженинъ ичине сокъар. Кунеш ве айны эмри алтына алгъандыр. Эр бири белли бир муддетке къадар акъып кетер. Иште, (бүтүн буларны япқын) Раббинъиз Аллаһтыр. Мульк Онынъдыр. Оны бырактып да, кендилерине табынгъанларынъыз исе, бир чегирдек къабугъына биле саип дегиллер.
(Гедженинъ куньдюзге, куньдюзинъ геджеге сокъулувы, гедженинъ куньдюзинъ ерини, куньдюзинъ де гедженинъ ерини алувыдыр. Башкъа бир табир иле, биригинъ къыскъаргъанынен дигеринъ узаювыдыр. Кунеш ве айның белли бир муддетке къадар акъып кетюви, озъ орбиталары этрафында дёнюшлерини къяяметке къадар сюрдирювлери я да кунешинъ бир йылда, айның да бир айда дёнюшини тамамлавудыр).
14. Эгер оларны (путларны) чагырысанъыз, сизинъ чагырунызыны эшитмезлер. Фараз этейик, эшитселер биле, сизге джевап бералмазлар. Къяямет куню де, сизинъ ортакъ къошкъанынъызыны ред этерлер. (Бу акъикъатны) санъа, эр шейден хабери олгъан (Аллан) киби ич кимсе хабер бералмаз.
15. Эй, инсанлар! Аллаһқъа муҳтадж олгъан сизсииңиз. Зенгин ве маткъавгъа ляйыкъ олгъан анджакъ Одыр.
16. Аллаһ тилесе, сизни ёкъ этер ве еринъизге яны бир халкъ кетирир.
17. Бу да Аллаһқъа кучь бир шей дегиль.
18. Ич бир гунахкъар башкъасынынъ гунахыны аркъаламаз. Юкю (гунахы) агъыр кельген кимсе оны ташымакъ ичюн (башкъасыны) чагырыса, бу чагыргъаны, акърабасы да олса, оның юкюндөн бир шей аркъаламаз. Сен анджакъ корымеден, Рабблеринден къоркъынларны ве намазны къылгъанларны тенбиелей билесинъ. Ким темизленсе, о озъ менфаатына темизленген олур. Дёнюш Аллаһқъадыр.
(Бу ает-и керимеде эр кеснинъ озъ гунахындан месулиетли оладжасы, ич кимсенинъ бир башкъасынынъ гунахындан месулиетли чекмейджеги ифаде этильмекте. Анджакъ, яманлыкъта ёл ачкъанлар эм озъ гунахларындан месулиетли, эм де о гунахны шилегенлернинъ яманлығындан месулиетли олур. Пейгъамберимиз де: «Ким бир яман адем чыкъарса, онъа эм оның гунахы, эм де оны шилегенлернинъ гунахы бардыр», буюргъан).
- 19-21. Корынен корыген, къаранлыкъынен айдынлыкъ, кольгенен сыйджакъ бир олмаз.

22. Тирилернен олюлер де бир олмаз. Шубесиз, Аллаh истегенине эшиттирир. Сен къабирдекилерге эшиттиралмазсынъ!
(Иман, бильги, икмет ве акъыл саиби, ахлякълы, фазилетли кимселернен буларнынъ тақып эткен хакъ ёлу ве наиль оладжасъ ухревий ниметлеринен имансыз, бильгисиз, акъыл ве басирет, ахлякъ ве фазилеттен эксик кимселер ве буларнынъ тақып эткен батыл ёллары ве оғърайджасъ ухревий азаплары кесен-кес бир корюльmez).
23. Сен садедже бир тенбиеджисинъ.
24. Биз сени мужделейиджи ве тенбиеджи оларакъ хакъ иле ёлладыкъ. Эр миллет ичюн мытлакъа бир тенбиеджи (пейгъамбер) олгъандыр.
(Бу ает ве бунъа бенъзеген базы аетлерде эр миллетке бир пейгъамбер ёлланылгъаны ифаде этильмекте).
25. Эгер сени яланлай иселер (кедерленме), олардан эвелькилер де яланлангъан эдилер. (Албуки) пейгъамберлери оларгъа ачыкъ аетлер (муджизелер), саифелер ве айдынлатыджы китап кетирген эдилер.
(Саифелер манасындаки «зубур»нен Аз. Адем, Идрис, Шиит ве Ибрахимге эндирильген сухуф; китапнен де Теврат, Инджисль ве Зебур көзьде тутулмакъта).
26. Соңра мен о инкяр этиджилерни якъаладым. (Бакъ ки) джезам насыл олды!
27. Корымединъми, Аллаh коктен сув эндириди. Онынънен ренклери чешит-чешит мейвалар чыкъардыкъ. Дагълардан (кечкен) беяз, кырымызы, чешит ренклерде ве сим-сия ёллар (яптыкъ).
28. Инсанлардан, айванлардан ве маллардан да, кене бойле тюрлю ренкте олгъанлары бар. Къуллар ичинде анджакъ алимлер Аллаhtан (кереги къадар) къоркъар. Шубесиз, Аллаh дайма усътюндир, чокъ багъышлайыджыдыр.
(Алимлер – Аллаhны бильген ве Онъа теменнада булунаракъ, сайгъы беслегенлердир. Бир хадисте: «Рутбелернинъ энъ юксеги илим рутбесидир», дениле. Аетте баас этильген илим иманнен бирлешикен илимдир, чюнки, иман ахирет аятыны да гаранция алтына алыр; имансыз илим исе, инсанларгъа олгъаны кечиджи дюнья файдаларыны теминлер).
29. Аллаhнынъ китабыны окъугъанлар, намазны кылгъанлар ве озылерине берген рызкъымыздан (Аллаh ичюн) гизли ве ашкяр сарф эткенлер, асла зааргъа оғърамайджакъ бир къазанч умут эте билирлер.
30. Чюнки, Аллаh оларнынъ мукаффатларыны тамамынен одер ве лютфинден оларгъа зиядесини де берир. Шубесиз, О, чокъ багъышлайыджы, шукюр къаршылыгъыны бол-бол бериджидир.
31. Санъа вахий эткен китабымыз, озюнден эвельки (семавий китапларны) дөгърулайыджы оларакъ кельген акъикъаттыр. Аллаh, къулларынынъ (эр алындан) хабердардыр, корюджидир.
32. Соңра Китапны, къулларымыз арасындан сечкенлеримизге бердик. Олардан (инсанлардан) кими озюне зулум этер, кими ортададыр, кими де Аллаhнынъ изнинен хайырларда огге кечмек ичюн ярышыр. Иште, буюк фазилет будыр.
(Озюне зулум этмек – Къур'ангъа коре амель этюв джесетинден къусур япмакъ; ортада олмакъ, гунахы савабына мусавий олмакъ; хайырда огге кечмек, Китапкъа уйгъун олгъан давранышкъа башкъаларыны да ёнельтмек шеклинде тефсир этильген.
Аетте кечкен "залым" ве "мюктесид" келимелери чешит маналарда ёрумлангъан

- олмакънен, умумий фикрге коре, эр экиси де, му'минлерде олгъан сыйфатлардыр.
Кяфирлерниң сыйфатлары соңында аетлерде белли оладжакъ).
33. (Оларның мукяфаты), ичине кирежеклери Ади дженнетлеридир. О ерде алтын билезликлер ве инджилернен сюсленирлер. О ерде киеджек урбалары да ипектири.
34. (Дженнетте бойле) дерлер: Бизден къасеветни кеткизген Аллаһкъа хамд олсун. Догърусы, Раббимиз чокъ багъышлайыджы, чокъ нимет бериджидир.
(Къасеветниң кеткизилови – джеэннем, олюм къоркъусының ве дюнья къасеветининь ортадан къалдырылувыдыр).
35. О (Рабб) ки, лютфинен бизни асыл отурыладжакъ юрткъа (дженнетке) ерлештириди. Артыкъ о ерде бизге не бир ёргүнлыкъ токъунаджакъ, не де о ерде бизге бир усанмакъ келеджек.
36. Инкяр эткенлерге де джеэннем атеши бар. Ольдюрильмезлер ки, ольсинлер, джеэннем азабы да, оларгъа бираз олса биле, енгиллештирильмез. Иште, биз, куфюрде илери кеткен эр нанкоръни бойле джезаландырымызыз.
37. Олар о ерде: Раббимиз! Бизни чыкъар, (эвельде) япъянымызының ерине яхши ишлер япайыкъ! дие феръяд этерлер. Сизге тюшюнеджек кимсенинъ тюшюне биледжеги къадар бир омюр бермедиими? Сизге тенбиеджи де кельмедини? (Ничюон инанмадынызы?) Шимди татыннызы (азапны)! залымларның ярдымджысы ёкътыр.
(«Кельген тенбиеджи» – пейгъамберлер ве китаплардыр. Базылар бу тенбиеджини акъыл, къартлыкъ ве якъынларының олюми дие изаатлагъанлар).
38. Аллаһ коклерниң ве ерниң гъайбыны билир. О къальплерниң ичинде не бар исе, оны да хакъкъы иле билиджидир.
(«Коклерниң ве ерниң гъайбы» – о ерде джеръян эткен ве корюнмеген къанунлар, низамлар ве системелардыр).
39. Сизни ер юзүнде халифелер япъян Одыр. Шунынъ ичюн, ким инкяр этсе, инкяры озъ заарынадыр. Кяфирлерниң куфюри Рабблери къатында олар ичюн анджакъ гъадапны арттырыр. Кяфирлерниң куфюри кендилерине зияндан башкъа бир шей кетирmez.
40. Де ки: Аллаһны быракъып да, табынгъан ортакъларынъызыны коръдинъизми? Косятеринъ манъя? Олар ердеки анти шейни яраттылар! Ёкъса, оларның коклерде бир ортакълары бармы! Яхут биз оларгъа, (бу хусуста) бир китап бердик де, олар о китаптаки бир делильге эсасланмакъталармы? Ёкъ! О залымлар бир-бирлерине алдатувдан башкъа бир шей ваде этмейлер.
41. Шубесиз, Аллаһ коклерни ве ерни низамлары бозулмасын, дие тутмакъта. Ант олсун ки, оларның низамы эгер бир бозулса, Озюнден башкъа ич кимсе оларны туталмаз. Шубесиз, О, халимдир, чокъ багъышлайыджыдыр.
42. Озылерине бир тенбиеджи (пейгъамбер) келир исе, эр анти бир миллеттен даа чокъ догъру ёлда оладжакъларына даир, бутюн кучълеринен Аллаһкъа емин эткен эдилер. Факъат оларгъа тенбиеджи (Мұхаммед) кельгенинен, бу, оларның хакътан узакълашувларындан башкъа бир шейни арттырмады.
43. Чюнки, олар ер юзүнде буюклик тасламакъта ве яман тузакълар къурмакъта эдилер. Албуки, инсан къазгъан чукъурына озю тюшер. Олар эвелькилерниң къанунындан (оларгъа тедбикъ этильгенинден) башкъасыны беклемектелерми? Аллаһның къанунында асла бир денъишме тапалмазсынъ, Аллаһның къанунында кесен-кес бир сапыкълыкъ да тапалмазсынъ.

44. Булар ер юзүнде кезип де, озылеринден эвелькилерниң сонъу насыл олгъаныны корымедилерми? Албуки, олар, булардан даа кучылю эдилер. Не коклерде, не де ерде Аллаһны адживызырыкъаджакъ бир кучь бар. О, билиджидир, кучылюдир.
45. Эгер Аллаһ, япкъанлары себебинден, инсанларны (аман) джезаландырса эди, ер юзүнде ич бир джанлы яратылгъан къалдырмаз эди. Факъат Аллаһ оларны белли бир муддетке къадар кечиктиримекте. Вакъытлары кельгенинен (керегини япар). Шубесиз, Аллаһ къулларыны корымектедир.

36. ЙААСИИН

Суре адыны эки арифтен ибарет ильки аеттен алгъан. Меккеде энген, 83 аеттир.

Суреге исим оларакъ берильген «йаасиин» эсас оларакъ, «Эй, инсан!» манасында олгъаны къабул этильген. Бунынънен козъде тутулгъаны Аз.Пейгъамбердир. Йаасиин суреси Къур'анынъ къальби къабул этильген ве мусульманлар арасында айры бир эмиет къазангъан. Фазилети акъкында хадислер бар.

Бисмилянирахмааниррахиим (Рахман ве рахим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Йаасиин.
2. Икмет толу Къур'ан акъкъы ичюн,
3. Сен, шубесиз, пейгъамберлерденсинъ.
4. Догъру ёл узериндесинъ.
5. (Бу Къур'ан) устьюн ве чокъ мерхаметли Аллаһ тарафындан эндирильгендер.
6. Аталары тенбиеленмеген, бу себебтен, озылери де гъафлет ичинде къалгъан бир топлумны тенбиелевинъ ичюн эндирильгендер.
7. Ант олсун ки, оларнынъ чокъу гъафлетлерининъ джезасыны булгъандырлар. Чюнки, олар иман этмейлер.
8. Биз оларнынъ боюнларына алкъалар кечирдик. О алкъалар ченгелерине къадар таянмакътадыр. Бунынъ ичюн башлары юкъары къалкъыкътыр.
(Ает иман этмегенлери ичюн, джеза кореджек кяфирлер вазиетининъ темсилүү бир ифадесидир).
9. Оглеринден бир сед ве артларындан бир сед чектик де, оларны къапаттыкъ, артыкъ коралмазлар.
(Иман ёллары оларгъа къапалы олгъаны ичюн хакъны коралмазлар).
10. Оларны тенбиелесенъ де, тембиелемесенъ де, олар ичюн бирдир, инанмазлар.
11. Сен анджакъ зикрге (Къур'ангъа) уйгъан ве корымегени алда, Рахмандан къоркъыкан кимсени тенбиелей билирсинъ. Иште, бойлесини бир магъфирет ве гузель бир муқяфат иле мужделе.
12. Шубесиз, олюлерни анджакъ биз тирильтирмиз. Оларнынъ япкъан эр ишлерини, быракъыкан эр излерини язармыз. Биз эр шейни ап-ачыкъ бир китапта (левх-и маҳфузда) сайып язгъандырмыз.

(Олюлерни тирильтмек табири – джасиллерни хидаетке ириштирмек, мушириклерни ширкten имангъа дёндюрмек шеклинде де тефсир этильген).

13. Оларгъа шу шеэр халкъыны мисаль кетир: О вакъытта оларгъа , эльчилер кельген эди. *(Бу шеэрнинь Антакъия олгъаны айтыла).*
14. Оларгъа о заман биз эки эльчи ёллагъан эдик; Оларны яланладылар. Буның узерине учунджи бир эльчи ёлладыкъ. Олар: Биз сизге ёлланылгъан Аллаһ эльчилеримиз, дедилер.
15. Эльчилерге дедилер ки: Сиз де, анджакъ бизим киби, бирер инсансынъыз. Рахман, ич бир шей эндиремеди. Сиз, анджакъ ялан сёйлемектесинъиз.
16. (Эльчилер) дедилер ки: Рabbимиз биле; биз, акъикъатен сизге ёлланылгъан эльчилеримиз.
17. «Бизим вазифемиз ачыкъ бир шекильде Аллаһның эмирлерини сизге теблигъ этювден башкъа бир шей дегиль» дедилер.
18. (Буның узерине олар:) Догърусы, сиз бизге огъурсыз кельдинъиз. Эгер бу иштен вазгечмесенъиз, ант олсун, сизни ташборангъа тутаджакъымыз ве бизден сизге мытлакъа фена бир яманлыкъ токъуныр, дедилер.
19. Эльчилер бойле джевап бердилер: Сизинъ огъурсызылыгъынъыз сизнен берабердир. Сизге насиат этиле исе, бу огъурсызылыкъмы? Догърусы, сиз чокъъя чапкъан бир миллетсинъиз.
20. Деркен, шеэрнинь о бир уджундан бир адам чапып кельди. «Эй, къавым! деди, бу эльчилерге уйынъыз!».
21. «Сизден бир уджрет истемегенлерге уйынъ, чонки, олар хидаетке иришкен кимселердир». *(Бу төвсиеценден отърю, адамгъа дёнерек, «Вай, сен де оларның дининдесинъми», дедилер. Буның узерине адам бойле деди:)*
22. «Манъя не олгъан ки, мени яраткъянгъа ибадет этмейджек экеним! Албуки, эпинъиз Онъя дёндюриледжексинъиз».
23. «Ондан башкъа танъылар единейимми? О бол мерхаметли Аллаһ, эгер манъя бир зарар тилесе, оларның (путларның) шефааты манъя ич бир файда берmez, мени къуртараалмазлар».
24. «Иште, о заман мен ачыкътан-ачыкъ бир сапыкълыкъ ичине комюльген олурым».
25. «Шубесиз, мен Раббинъизге инандым, мени динъленъ». *(Ёлдан азгъанлар бу сёзлерни динълемейип, о затны таш боранына туттылар. Там оледжек эснасында онъа:)*
- 26-27. Дженнетке кир! денильди. «Кешке, деди, Рabbиминъ мени багышлагъаныны ве мени икрамгъа наиль олгъанлардан эткенини къавымым бильсе эди!».
28. Биз ондан сонъ, оның миллетини эляк этмек ичюн, узерлерине коктен ич бир орду эндиремедик ве эндиреджек де дегиль эдик.
29. (Оларны эляк эткен) къоркъунч сестен башкъа бир шей дегиль эди. Аман сёнюп кеттилер.
30. Не языкъ шу къулларгъа! Оларгъа бир пейгъамбер кельмей коръсин, илле де онынънен алай этмеге къалкъышырлар.
31. Мушриклер коръмейлерми ки, олардан эвель нидже къавмларны эляк эттик. Олар, текrar дёнюп де, буларгъа кельмезлер.

32. Эльбетте, оларның эписи (къыямет куню) къаршымызда азыр тураджакълар.
33. (Бу хусуста) олю топракъ олар ичюн муим бир делильдир. Биз онъа ягъмурнен аят бердик ве ондан дане чыкъардыкъ. Иште, олар бундан ашарлар.
34. Биз ер юзүндө нидже-нидже хурма багъчалары, юзюм багълары яраттыкъ ве о ерлерде бир чокъ чокъракълар фышкъырттыкъ.
35. Та ки, оларның мейваларындан ве эллериңен етиштиргенлеринден ашасынлар. Аля шукюр этмейджеклерми?
36. Ерниң етиштиргенлеринден, инсанларның озылеринден ве даа маитетини бильмеген шейлеринден бутюн чифтлерни яраткъан Аллаh чокъ юджедир.
37. Гедже де, олар ичюн бир ибret аляметидир. Биз ондан куньдюзни сыйырып чекермиз де, олар къаранлыкъларгъа комюлирлер.
38. Кунеш, озю ичюн бельгиленген ерде акъар (дёнер). Иште, бу, азиз ве алым олгъян Аллаhның тақъдиридир.
39. Ай ичюн де бир тақъым (ёлакълар) тайин эттик. Ниает, о, эгри хурма далы киби (хиял) олур да, кери дёнер.
40. Не кунеш айгъа етише билир, не де гедже куньдюзни кече билир. Эр бири бир ёлакъта ялдарлар.
41. Оларның зурриетлерини топ-толу бир гемиде ташыгъанымыз да буюк бир ибrettir.
42. Олар ичюн буның киби миниледжек башкъа шейлер де яраттыкъ.
43. Истесек, оларны сувда богъармыз. О заман не оларның имдадына чапкъан олур, не де олар къуртарылырлар.
44. Анджакъ, бизим тарафымыздан бир раҳмет ве белли бир замангъа къадар дюньядан файдаландыруымыз истиснадыр.
- (Юдже Аллаh 32-нджи аетте къыямет кунюнде бутюн инсанларның озы узурунда топланаджакъларыны бильдирген ве даа сонъки аетлерде де, бунъа къадир олгъанына даир бир чокъ делиль кетирген. Бу джумледен, ольген топракъның тирильтилюви ве бундан чешит осюмликлер ве мейваларның эльде этилюви, чифт-чифт варлыкъларның яратылувы, гедже ве куньдюзниң бир-бирини тақъип этюви, кунешнен айның озы ёлакъларында дёнювлери, гемилерниң денъизде ялдавлары ве дигер миниледжек васталарның яратылувы киби делиллэр зикр эткен. Истегени тақъдириде, инсанларны денъизде bogъa биледжегини, раҳмет ве тақъдириниң кереги оларакъ, белли бир муддем инсанларны яшатаджасыны да бильдирген).*
45. Оларгъа япаяткъан ве япып артта къалдыргъан ишлеринъизде Аллаhтан къоркъынъ; умoot этилир ки, сизге мерхамет олуныр, денильгенде (эмис бермезлер).
46. Оларгъа Рабблерининъ аетлеринден бир ает кельмей турсын, илле де ондан юзъ чевиргендирлер.
47. Аллаhның сизге рызкъ оларакъ бергенлеринден хайыргъа сарф этинъ, денильгенинде кяфирилер му'минлерге дедилер ки: Аллаh истеген тақъдириде тоюраджакъ кимселерини биз тоюраджакъмызы? Сиз акъикъатен, ачыкътан-ачыкъ бир сапыкълыкъ ичиндесинъиз.
48. Олар: Эгер акъикъатен, дөгъру сөзлей исенъиз, бу техдит не заман керчеклешеджек? дерлер.
49. Олар бир-бирилеринен чекишип турғанларында, оларны апансыздан якъалайджакъ къоркъунч бир сесни беклемектелер.

50. Иште, о вакытта олар не бир васиетте булуна билирлер, не де къоранталарына дёне билирлер.
51. Ниает, Суургъа уфленеджек. Бир де бакъарсынъ ки, олар къабирлеринден къалкъып, чапышаракъ, Рабблерине барырлар.
52. (Иште, о вакытта:) Эй-вах, эй-вах! Бизни къабримизден ким турғызыды? Бу, Рахманнынъ вадесидир. Пейгъамберлер акъикъатен дөгъру сёйлегенлер! дерлер.
53. Олгъаны мутхиш бир сестен ибареттир. Бунынъ узерине оларнынъ эписи аман узурымызда азыр булунырлар.
54. О куню ич бир кимсе энъ уфакъ бир акъызылкъя огърамаз. Сиз о ерде анджакъ япқанларынъызынъ къаршылыгъыны алышынъыз.
55. О куню дженнетлилер, акъикъатен ниметлер ичинде сефа сюрерлер.
56. Олар ве зевджелери кольгелер алтында тахтларгъа куруулырлар.
57. О ерде олар ичюн эр чешит мейва бардыр. Бутюн арзулары ерине кетирилир.
58. Оларгъа мерхаметли Раббинъ сёйледиги селям бардыр.
59. «Айырылынъ бир тарафкъя бугунь, эй, гунахкярлар!»
60. «Эй, Адем огъуллары! Сизге шайтангъа табынманъыз, чонки, о сизинъ ап-ачыкъ бир душманынъыздыр» демедимми?
61. «Ве манъа къуллыкъ этинъ, бу дөгъру ёлдыр» демедимми?».
62. Шайтан сизден пек чокъ миллетни къандырып, саптырды. Аля акъыл етишиоалмайсынъызы?
63. Иште, бу сизге ваде этильген джеэннемдир.
64. Инкярыныз себебинен, бугунь о ерге киринъ!
65. О куню оларнынъ агъызларыны муурьлермиз; япқанларыны бизге эллери анълатыр, аякълары да шаатлыкъ этер.
66. Истесек, оларнынъ козьлерини бус-бутюн корь этер эдик. О вакытта дөгъру ёлны тапмагъя чапышырлар, амма насыл кореджек эдилер?
67. Эгер истесек, олгъан ерлеринде оларнынъ шекиллерини денъиштирир эдик де, не огге юрмеге кучьлери етер эди, не де арткъя къайтмагъя!
68. Кимге узун омюр берсек, биз онынъ яратылышины (къартлыкънен шеклини) терсине чевирирмиз. Ич тюшюнмейлерми?
69. Биз онъа (Пейгъамберге) шиир огретмедин. Затен, онъа ярашмаз эди де. Онынъ сёйлегенлери, анджакъ Аллаһтан кельген бир огют ве ачыкътан-ачыкъ Къур'андыр.
70. Тири олгъанларны тенбиелесин ве кяфирлер джезаны хакъ этсинлер дие.
71. Корьмейлерми ки, биз къудретимизнинъ эсери олмакъ узьре, олар ичюн бир чокъ айван яраттыкъ. Бу саеде олар буларгъа саип олгъандырлар.
72. Бу айванларны оларнынъ эмирлерине бердик. Оларнынъ базыларыны минмек ичюн къулланырлар, базысыны беслемек ичюн ашарлар.
73. Бу айванларда олар ичюнnidже файдалар ве ичиледжек сутлер бар. Аля шукюр этмезлерми?
74. Олар, ярдым кореджеклерини умют этерек, Аллаһтан башкъя иляхлар эдиндилер.

75. Албуки, иляхларның оларгъа ярдым этмеге кучълери етmez. Аксине, озылери булар ичюн ярдымгъа азыр аскерлердир.
76. (Ресулим!) О алда, оларның сөзлери сакъын сени кедерлендирмесин. Шубесиз, биз оларның гизлегенлерини де, ашқяр эткенлерини де бильмектемиз.
(Ольгенден соң тирильмекни инкяр эткен Убей б.Халеф чюрюген бир кемик алтып, элинде уфқъалагъандан соң, Ресулллахкъа дөнерек: «Аллан бу чюрюген кемиклерни теккрап тирильтеджегине инанасынъмы?», деди. Ресулллах (с.а.): «Эбет, сени тирильтеджек ве джесэннемге сокъаджасакъ», дие джевап берди. Буның узерине 77 ве 78-нджи аетлер назиль олды).
77. Инсан корымезми ки, биз оны нутфеден яраттыкъ. Бир де бакъасынъ ки, ап-ачыкъ душман кесильген.
78. Озюнинъ яратылышины унтуып, бизге къаршы мисаль кетирмеге къалкыша ве: «Шу чюрюген кемиклерни ким тирильтеджек?» дей.
79. Де ки: Оларны ильк кере яраткъан тирильтеджек. Чонки, О, эр тюрлю яратувны гъает яхши билир.
80. Яш агъачтан сизге атеш чыкъарыджы Одыр. Иште, атешни сиз ондан якъмакътасынъыз.
(Бедевийлер агъачларны бир-бирине ышкъалајракъ ве якъаракъ, атеш эльде эте эдилер. Ем-ешиль агъачтан атеш чыкъармаға къадир олгъан Аллан чюрюген кемиклерни тирильтмеге де къадирдир. Аетте бунъа ишарет этильмекте).
81. Коклерни ве ерни яраткъан, оларгъа бенъзегенлерни яратмагъа къадир дегильми? Эбет! Эльбетте, къадирдир. О, эр шейни хакъкъы иле билиджи, яратыджыдыр.
82. Бир шей яратмакъ истеген вакътында, Оның япкъаны «Ол» деювден ибарттири. Аман олур.
83. Эр шейни мульки озы элинде олгъан Аллаһның шаны не къадар юджедир! Сиз де Онъа дёнеджексинъиз.

37. ЭС-СААФФААТ

Адыны, саф туткъан мелеклерге ишарет эткен ильки аеттен алгъан ве кяннаттаки кучълерден сөз эткен бу суре Меккеде энген, 182 аеттир. Ильки учь аетте саф туткъан мелеклерге, булутларны ёнельткен ве идаре эткен кучъке, зикр эткен тильге яхут инсангъа емин этилерек, Аллаһның бир олгъаны акъикъаты ортагъа къюолгъан.

Бисмиляниррахмааниррахиим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһның адынен).

- 1-4. Саф-саф тизильгенлерге, топлап сюргенлерге, зикр окъугъанларгъа емин этерим ки, иляхыныз бирдир.
(Бу ерде «саф-саф тизильгенлер, топлап сюргенлер ве зикр окъугъанлар»ның мелеклер олгъаны айтылгъан. Айрыджа, буларның кок джисимлери, рухлар, мукъаддес джеверлер, Къур'ан аетлери, алимлер ве гъазийлер олгъаныны сейлекенлер де бар).

5. О, эм коклернинъ, ернинъ ве экиси арасындакилернинъ Рабби, эм де шаркъларнынъ Раббидир.
(Йыл боюндо жа кунеши фаркълы ерлерден дөгъгъаны ичюн «шаркълар» денильген).
6. Биз якъын кокни, бир сюснен, йылдызларнен сюследик.
7. Ве (кок юзюни) итааттан чыкъкъян эр шейтандан къорчаладыкъ.
8. Олар, артыкъ меле-и а'ляагъя (юдже топлулыкъкъя) къулакъ асалмазлар. Эр тарафтан таш боранына тутулырлар.
9. Къувулып атылырлар. Ве олар ичюн девамлы бир азап бардыр.
10. Анджакъ (мелеклернинъ къонушувларындан) бир сёз алгъан олса, оны да делип кечкен бир парлакъ ышыкъ такъип эттер.
11. Шимди сора олардан! Яратув нокътаи назарындан, олар даа зормы, ёкъса бизим яраткъян (инсанлар)ымызымы? Шубесиз, биз озылерини япышкъакъ бир чамурдан яраттыкъ.
12. Ёкъ, сен шашмакътасынъ. Албуки, олар алай этмектелер.
13. Озылерине огют берильген вакъытта огют алмазлар.
14. Бир муджизе корсeler, алай этерлер.
15. Бу, анджакъ ачыкъ бир тылсымдыр, дерлер
(Бу сёзни айнынъ экиге болюнюви муджизеси олгъан вакъытта сёйлеген эдилер).
16. «Акъикъатен биз ольген, топракъ ве кемик олгъан вакътымызды тирильтиледжекмизми?».
17. Ильк аталарымыз да (тирильтиледжек)ми?».
18. Де ки: Эбет, эм де хакъир оларакъ (тирильтиледжексинъиз).
19. О (тирильтюв) къоркъунч бир сестен ибарет оладжакъ, о анда оларнынъ козълери ачылып, этрафкъя бакъаджакълар.
(Бу ердеки къоркъунч сес Суургъа экинджи кере уфюрилиштир).
20. (Вазиетни корыген кяфирлер:) Эй-вах бизге! Бу джеза кунюдир, дерлер.
21. Иште, бу, яланлаламыш олдыгъынъыз укюм кунюдир.
- 22-24. (Аллаh мелеклерине эмир эттер:) залымларны, оларнынъ айны ёлдаки аркъадашларыны ве Аллаhtан башкъя табынгъан путларыны топланъ. Оларгъа джеэннемнинъ ёлunu костеринъ. Оларны тутукъланъ, чонки олар соргъугъя чекиледжеклер.
25. Сизге не олды ки, бир-бириңизге ярдым этмейсинъиз?
26. Эбет, олар о куню зиллетнен боюн эгеджеклер.
27. (Иште, бу вазиетке тюшкен вакъытларында) олардан бир къысмы дигерлерине ёнелир, бир бирилерини месулиетли тутмагъя арекет эттерлер.
28. (Уйгъанлар, уйгъан адамларына:) Сиз бизге сагъдан келир эдинъиз (догърулардан корюне эдинъиз) дерлер.
- 29-30. (О бирлери де:) «Аксине, дерлер, сиз инангъан кимселер дегиль эдинъиз. Бизим сизге зорлайджакъ бир кучомиз ёкъ. Факъат сиз озюнъиз ёлдан азгъан бир топлум эдинъиз».
31. «Шунынъ ичюн Раббимизнинъ укми бизге хакъ олды. Биз (хакъ эткен джезамызыны) мытлакъя татаджакъмыз».
32. «Биз сизни ёлдан аздырыдыкъ. Чонки, озюмиз де ёлдан азгъан эдик».

33. Шубесиз, о куню олар азапта берабердирлер.
34. Иште, биз сучуларгъа бойле япармыз.
35. Чюнки оларгъа: Аллаһтан башкъа танъры ёкътыр, денильген вакъытта, кибрнен тиреле эдилер.
36. «Меджнун бир шаир ичюн биз танъыларымызыны быракъаджакъымызы?», дер эдилер.
(Кяфирлерниң «мединун, шаир» деген затлары Аз. Мұхаммед әди. Онъа уйып, путларны быракъмакъ озылерине ағыыр кельгени ичюн, бойле дей әдилер).
37. Ёкъ! О, акъыкъатны кетирди ве пейгъамберлерни де догърулады.
38. Шубесиз, сиз аджджы азапны татаджакъсынызы.
39. Чекеджек джезанъыз япаяткъаныныздан башкъа бир шейнинь джезасы дегиль.
40. (Бу азаптан) анджакъ Аллаһның халис къуллары истисна этиледжек.
- 41-44. Булар ичюн билинген бир рызықъ, чешит мейвалар бар. Наим дженнетлеринде къаршылыкълы курсiler узерине къурулгъан алда оларгъа икрам этилир.
45. Оларгъа чокъракътан (толдурылгъан) къаделер долаштырылыр.
46. Шеффафтыр, ичкенлерге лезет берир.
47. О ичкиде не серсемлетюв бардыр, не де онынънен саргъош олурлар.
48. Янларында, гузель бакъышларыны ялынъыз оларгъа бағышлағъан, ири козылу зевджеleр бардыр.
49. Олар, кунь юзю корымеген йымырта киби bem-beяздыр.
50. Иште, о вакъытта бир-бирилерине дёнерек, (дюньядақи алларыны) сорайджакълар.
51. Арапындан бири: «Меним бир аркъадашым бар әди», дер.
(Ривааетке коре, бу затның аркъадашы, ольгенден соң тирильмекни инкяр эткен бириси әди. Базы тефсирджислерге коре, бу аркъадаш шейтандыр. Базыларына коре де, Көнфүзесининъ 32-нәжи аетинде кечкен эки адамдыр.)
- 52-53. Дер әди ки: Сен де (тирильмеге) инангъандансынъмы? Биз олюп, кемик, соңра да, топракъ алына кельген вакътымызда (тирильтилип) джезаланаджакъымызми?
- 54-55. (О зат, дюньяда кечкен адисени бу шекильде аньлаткъандан соң, Аллаһ Тааля о ерде олгъанларгъа: «Сиз ишнинь акъыкъатына вакъыфсынъызы?» деди. Иште, о вакъытта сейлеген бакъты, аркъадашыны джеэннемнинъ ортасында корьди.
- 56-57. «Емин этерим ки, сен аз даа мени де эляк этеджек әдинъ. Раббимнинъ нимети олмаса әди, шимди мен де (джеэннемге) кетирильгенлерден олур әдим», деди.
- 58-61. Биринджи олюмимиз истисна, бир даа биз ольмейджеke ве бир даа азап корымейджеke дегильмизми? Шубесиз бу, буюк къуртулыштыр. Чалышкъанлар, бойле бир къуртулыш ичюн чалышсын.
- 62-63. Шимди, зияфет оларакъ, дженнет эхли ичюн аньылгъан бу ниметлер даа хайырлымы, ёкъса, закъкъум терегими! Биз оны (закъкъумны) залымлар ичюн бир фитне (имтиан) япыйкъ.
(Дюньяда қяфирлер буны инкяр эттилер. Атешнинъ ичинде терек олурмы, дедилер. Джесеннемде осъкен терек сөзю кечкенинен: Атеш, терекни якъар экен, джеэннемде насыл терек олур? дие алай эткен әдилер. Бу нокътаи назардан, бу сөз олар ичюн бир имтиан олды. Бу сөзден козьде тутулгъан мананы аньламағъанларындан, яхшилджа

куфюрге тюштилер. Аллан истесе, джеэннем якъалмайджакъ бир агъачны яраты биледжегини тюшиналмадылар).

64. Зира, о, джеэннемнинъ тюбинде осюп етишken бир теректир.
65. Гъонджелери санки шейтанларның башлары кибидир.
66. (Джеэннемдекилер) Ондан ашарлар ве къарынларыны ондан толдурырлар.
67. Сонъра закъкъум емегининъ узерине олар ичюн, къайнагъан сув къарыштырылгъан бир ички бардыр.
68. Сонъ кесен-кес оларның дёнюши чылгъын атешке оладжакъ.
- 69-70. Шубесиз, олар аталарыны далялетте булдылар да, пешлерinden чапышып кеттилер.
71. Ант олсун ки, олардан эвель эски миллэтлернинъ чокъу далялетке тюшти.
72. Шубесиз, биз оларгъа тенбиеджилер ёллагъан эдик.
73. Тенбиеленгенлернинъ акъибети не олгъанына бир бакъ!
74. Аллаһның ихляслы къуллары истисна.
(Бундан сонъки аетлерде Аз.Нүнен къавмының къыссасы анълатыла).
75. Ант олсун, Нуһ бизге ялварып-якъарды. Биз де дуаны не гузель къабул этермиз!
(Аз.Нүн: Раббим! Мен магълюп вазиеттем, манъя ярдым эт! дие дуа эткен, Аллан да дуасыны къабул буюраракъ, къавмыны сувда богъмакъ суретинен эляк эткен эди).
76. Озюни ве аиласини буюк фелякеттен къурттардыкъ.
77. Биз ялынъыз Нуһның союны бакъий къалгъанлардан эттик.
(Аз.Нүнның союндан башкъаларының эписи эляк этильген ве Нуһ туфанындан сонъ, ер юзюндеки инсанларның несли Азрети Нуһтан кельгендер).
78. Сонъундан кельгенлер арасында онъя эйи бир нам быракътыкъ.
79. Бутюн алемлерден Нуһкъа селям олсун!
80. Иште, биз эйилерни бойле муќиятландырырмиз.
81. Зира, о бизим инангъан къулларымыздан эди.
82. Ниает, о бирлерини (инанмагъянларны) сувда богъдыкъ.
(Бундан сонъ, Аз.Ибрахимнинъ къыссасындан бир къысым анълатылгъан, семавий динлернен ёлланылгъан пейгъамберлернинъ эписининъ бир-бирини уйгъун коръгени ве тасдикъ эткени беян этильген).
83. Шубесиз, Ибрахим де оның (Нуһның) миллэтинден эди.
(Араларында узун асырлар кечкенине рагъмен, диннинъ эсасларында Азрети Ибрахим Нуһкъа бағылы эди).
84. Чюнки, Раббине халис бир къальпнен кельди.
85. Хатырдамы, о, бабасына ве къавмына: Сиз кимге къуллыкъ этмектесинъиз? деген эди.
86. «Аллаһтан башкъа бир такъым уйдырма илихлар истемектесинъизми?».
87. «О алда, алемлернинъ Рабби акъкъында фикринъиз nedir?».
(Аз.Ибрахимнинъ къавмы йылдызларгъа бакъар, оларнен кяхинлик япар эдилер. Бир байрам куню Ибрахимге оларнен берабер байрам ерине кельмесини айттылар).
88. Буның узерине, Ибрахим йылдызларгъа бойле бир бакъты.
89. Мен хастайым, деди.
90. Онъя артларыны чевирип кеттилер.

- 91-92. Яваштан путларының янына барды. (О ерге къюлгъан емеклерни корыгенинен:) Ашамайсынъизмы? Ничюн къонушмайсынъыз? деди.
93. Буның узерине, янларына барып, сагъ элинен урды (къырып чыкъты).
94. (Путперестлер) чапышаракъ, Ибрахимге кельдилер.
(Ничюн путларны къыргъаныны сорадылар).
- 95-96. Ибрахим: Ёнгъан шейлеринъизге ибадет этерсинъизми! Албуки, сизни ве япаяткъянларынъизны Аллаh яратты, деди.
97. Оның ичюн бир бина япынъ ве дер’ал оны атешке атынъ! дедилер.
98. Бойледже, онъя бир тузакъ къурмакъ истедилер. Факъат биз оларны алчакълардан эттик.
- 99-100. (О ерден къуртылгъан Ибрахим:) Мен Раббиме кетем. О манъя догъру ёлны косытереджек. Раббим! Манъя салихлерден оладжакъ бир эвлят бер, деди.
(Бойледже Аз.Ибрахим куфюр диярындан иджремет этерек, Шамгъа кетти).
101. Иште, о вакъытта биз оны акыллы (тербиели) бир оғыулнен мужделедик.
102. Бабасынен берабер юрюп кезеджек чагына иришкенинен: Явруджыгъым! Руяда сени богъазлагъанымны корем; Бир тюшюн, не дерсинъ? деди. О да джевабен:
Бабаджыгъым! Эмир олунгъан шейинъни яп. Иншааллааh, мени сабыр эткенлерден булурсынъ, деди.
(Бу аетлерде Аз. Исмаилнинъ къурбан этилюви анълатыла. Бу къысса бир имтиандыр. Бу имтиан пейгъамбер олгъан бабанен оғылу арасында олып кечкен. Аз. Ибрахимнинъ эки оғылу бар эди: Исмаил ве Исхакъ. Күр'ан-ы Керимде къурбан этиледжек баланың исминден сөз этильмей. Амма, тефсирджилернинъ къанаатине коре, бу – Исмаилdir. Зира, вакъиа кочювден соңъ, аман олгъан ки, о заман Исмаил бар эди. Айрыджа, вакъиа Меккеде садир олгъан. Меккеге кельген де Исмаилdir. Ибрахим (а.с.) гедже тюшюндө биришининъ онъя: «Аллаh санъа оғылунъны богъазламанъы эмир этмекте», дегенини эшииткен, саба олгъанынен, буның шейтанданмы, Раҳманданмы экени хусусында шекленген, учь гедже руяны теккрап-теккрап корыгенинен, буның Аллаhtан экенини анълагъан).
- 103-106. Эр экиси де теслим олуп, оны яны узерине яткъызгъанынен: Эй, Ибрахим! Руяньны керчеклештирдинъ. Биз яхшыларны бойле мұкяфатландырымыз. Бу, акъықъатен, чокъ ачыкъ бир имтиан, дие сеслендик.
- 107-111. Биз, оғылуна бедель оларакъ, онъя буюк бир къурбан бердик. Арттан келеджеклер арасында онъя (яхшы бир нам) къалдырдыкъ: Ибрахимге селям! дедик. Биз яхшыларны бойле мұкяфатландырымыз. Чюнки, о, бизим му'mин къулларымыздандыр.
(Соңъки Пейгъамбернинъ уммети онъя салату селям окъур экен, Аз. Ибрахимни де анъар, оны хайырнен хатырларлар).
- 112-113. Салихлерден бир пейгъамбер оларакъ, онъя (Ибрахимге) Исхакъыны мужделедик. Озюни ве Исхакъыны мубарек (къутлы ве берекетли) эйледик. Лякин, эр экисининъ неслинден эйи кимселер оладжагъы киби, озюне ачыкътан-ачыкъ феналыкъ эткенлер де оладжакъ.
(Бу джумледен олмакъ узьре, Ибрахимге чокъ эвлят берильген, Исхакъының неслинден, Аз. Якъубдан башлап, бир чокъ пейгъамберлер кельген. Экисининъ неслинден яхшыларнен берабер, яманларның да чыкъувы, сой ве ыркъының хидает ве далялетте ролю олмагъаныны косытерип).

114. Ант олсун, биз Мусагъа да, Харунгъа да ниметлер бердик.
115. Оларны ве къавмларыны о буюк сыйкынтыдан къурттардыкъ.
116. Оларгъа ярдым эттик де, гъалип кельген олар олды.
117. Эр экисине де ап-ачыкъ анълашылгъан бир китапны (Тевратны) бердик.
118. Эр экисини де дөгъру ёлгъа къавуштырдыкъ.
- 119-120. Соңундан кельгенлер арасында Муса ве Харунгъа селям олсун, дие (яхши бир нам) къалдырдыкъ.
121. Догърусы, биз яхшыларны бойле мукяфатландырырмыз.
122. Шубесиз, экиси де му'мин къулларымыздан эди.
123. Ильяс да, шубе ёкъ ки, пейгъамберлерден эди.
- 124-126. (Ильяс) миллетини: (Аллаһкъа къаршы келювден) сакъынмазсынъизмы?
Яраткъанларның энъ эйиси, сизинъ де Раббинъиз, сизден эвель кельген аталарынъизның да Рабби олгъан Аллаһны быракъып да, Ба'льге табынырсынъизмы?
деген эди.
(Ба'ль – Шамда Бек адлы шеэр халкъы табынгъан алтын путнынъ ады эди. Шимди бу ерге Ба'лебек денильмекте).
- 127-128. Буның узерине, Ильясны яланладылар. Шуның ичюн, Аллаһның ихляслы къуллары истисна; оларның эписи (джеэннемге алып барыладжакълар).
- 129-130. Соңунда кельгенлер арасында, онъа бир нам къалдырдыкъ, «Ильяскъа селям!», дедик.
131. Шубесиз, биз яхшыларны, иште бойле мукяфатландырырмыз.
132. Чюнки, о, бизим му'мин къулларымыздан эди.
(Бу ерде Аз. Луутның къыссасындан бир болюм анълатылыр:)
133. Лутт да, эльбетте пейгъамберлерден эди.
- 134-136. Арттакилер арасында къалгъан ихтияр бир къадындан гъайры, Луутны ве аиласининъ эписини къурттардыкъ. Соң дигерлерини ёкъ эттик.
- 137-138. (Эй, инсанлар!) Эльбетте, сиз де саба ве акъшам оларгъа оғырамакътасынъиз. Аля акъылланмайджакъсынъизмы?
139. Догърусы, Юнус да ёлланылгъан пейгъамберлерден эди.
(Бундан соңки аетлерде де Аз. Юнусның къыссасы анълатылыр:)
140. Хатырынъдамы, о, толу бир гемиге минип къачкъан эди.
141. Гемиде оларнен къаршылыкълы къур'a чектилер де, зарар эткенлерден олды.
(Юнус къыссасы ичюн бакъ. Энбийаа, 21/87-нинъ изааты).
142. Юнус озюни тенкъит этип турар экен, оны бир балыкъ ютты.
- 143-144. Эгер Аллаһны тесбих эткенлерден олмаса эди, текрага тириледжек куньлерине къадар, оның къарнында къалыр эди.
(Юнус (а.с.)ның тесбихи бойле эди: Ля иляхе иллях энте субхаанеке инни кунту мине'з-заалимииин: Сенден баشكъа илях ёкътыр, шубесиз, мен залымлардан олдым).
145. Алсыз бир вазиетте оны тышкъа чыкъардыкъ.
146. Ве усьтюне (кольге олсун ичюн) къабакъ чешитинден кениш япракълы бир небат осътурдик.

147. Оны, юз бинъ я да даа чокъ адамгъа пейгъамбер оларакъ ёлладыкъ.
(Аз. *Юнусынъ пейгъамбер оларакъ ёлланылгъан ерниң Мусулда Нинова шеэри олгъаны къайд этиле*).
148. Соңунда онъа иман эттилер, буның устюне, биз де оларны бир муддетке къадар яшаттыкъ.
149. Путперестлерден сора: Къызлар Рабинънинъ де, эрекклер оларнынъмы?
150. Ёкъса, биз мелеклерни оларның козю оғюнде къыз оларакъ яраттыкъмы?
- 151-152. Дикъкъат этинъ. Кесен-кес ялан уйдырып сёйлемектелер; «Аллаһ дөгъурды», демектелер. Олар, шубесиз, яланджылардыр.
153. Аллаһ къызларны оғъуллардан усътюн корыгенми!
- 154-156. Не олмакъта сизге? Насыл укюм этмектесинъиз? Ич тюшюнмейсиңизми? Ёкъса, сизинъ ачыкъ бир делилиңиз бармы?
(Соралгъан делиль, мушириклерниң мелеклернен бағылты тюшюнджелери ве олар Аллаһынъ къызлары олгъанларына даир инанчлары ичюндир).
157. Догъру сёзлюлерден исенъиз, китабынъызыны кетириң!
158. Аллаһнен джинлер арасында да, бир сой бирлиги уйдырдылар. Ант олсун, джинлер де озылерининъ эсап ерине алып барыладжакъларыны билирлер.
159. Аллаһ оларның ифтира этип кельгенлеринден юджедир, узакътыр.
160. Аллаһынъ ихляскъа ириштирильген къуллары истиснадыр. (Олар азап корымейджееклер).
- 161-163. Сизлер ве табынгъан шейлеринъиз! Ич бириңиз джеэннемге киреджек кимседен башкъасыны Аллаһкъа къаршы ёлдан аздырып саптыралмазсынъыз.
- 164-166. (Мелеклер бойле дерлар:) Бизим эр биримиз ичон белли бир макъам бар. Шубесиз, биз о ерде сыра-сыра туармыз ве шубесиз Аллаһны тесбих этермиз.
- 167-169. Путперестлер: Эгер эвелькилерге берильгенлерден бизде де бир китап олса эди, мытлакъя Аллаһынъ ихляслы къуллары олур эдик! дей эдилер.
170. Иште, шимди оны инкяр эттилер. Амма илериде биледжееклер.
171. Ант олсун ки, Пейгъамбер къулларымызгъа сёз бергендермиз:
172. Олар мытлакъя заферге къавушаджакълар.
173. Бизим ордумыз, шубесиз усътюн келеджек.
174. Шуның ичон, сен бир муддет къадар олардан юзь чевир.
175. Оларның алышы корь, олар да кореджееклер.
176. Азабымызыны аджеle истемектелерми?
177. Азап юртларына энгенде, тенбиеленгенлерниң (факъат ёлгъа кельмегенлерниң) сабасы не фена олур!
178. Сен бир замангъа къадар олардан юзь чевир.
179. Оларның алышы корь, олар да кореджееклер.
180. Сениң иззет саиби Раббинъ, олар ифтира этмекте олгъан васыфларындан юджедир, узакътыр.
181. Ёлланылгъан бутюн пейгъамберлерге селям олсун!
182. Алемлерниң Рабби олгъан Аллаһкъа да хамд олсун!

38. СААД

Къамер суресинден соң Меккеде энген. 88 аеттир. Испомини биринджи аетте ер алгъан Саад арифинден алгъан.

Бисмиляниррахмааниррахиим (Рахман ве рахим олгъан Аллаһның адынен).

- 1-2. Саад. Огют берген Къур'ангъа емин этерим ки, куфюр эткенлер, (идда эткенлеринин) аксине, бир гъуур ве болюнов ичиндедирлер.
3. Олардан эвельnidже несиллерни эляк эттик. О заман ферьяд эттилер. Албуки, артыкъ къуртулмакъ заманы дегиль эди.
(Ашагъыдаки аетлерде кяфирлердин базы иддаларына ер берилерек, вазиетлери бойле аньлатылғандыр:)
- 4-5. Арапарындан оларгъа бир тербиеджинин келювине шаштылар ве кяфирлер: Бу пек яланджы бир сихирбаздыр! Танъыларны, бир танъры яптымы? Догърусы, бу шашыладжакъ бир шей! дедилер.
(Къурейшилдер бу сёзлеринен Аз. Мұнәмmedни танымайып, инкяр этте эдилер. Аз. Пейгъамбер Келиме-и Тевхидни төвсие эткен вакътында мушриклер: «Бир танъры бутюн яраттықъларны насыл идаре этте билир?», деген ве Аллаһның бирлигини къабул эттеге янашмағъан эдилер).
- 6-8. Олардан илери кельгенлери: Юринъ, танъыларынъызгъа багълылыкъта тирелинъ, сизден истенильгени, шубесиз будыр. Соңки динде де буны эшитмедик. Бу, анджакъ бир уйдырмадыр. Къур'ан арамыздан Мұнәмmedге эндирильдими? диерек турып кеттилер. Бельки, булар Къур'аным ақъкында шубеге тюштилер. Ёкъ! Азабымны даа татмадылар.
(Юкъарыдаки аетлерде, Аз. Пейгъамбер де давет этильген Эбу Талибинъ эвиндеки топлашув ве онын непиджеси хабер берильмекте. Къур'ан-ы Керимни инкяр эткенлер, бабаларынын динлеринде бойле бир шей эшиитмегенлерини идда этмекте эдилер).
9. Ёкъса, азиз ве лютфияр Раббинънин рахмет хазинелери оларнын янындамы!
10. Яхут коклернинъ, ернинъ ве экисининъ арасында олгъанларнын укюмранлыгъы оларнын элиндемидир? Ойле исе, (коклернинъ) ёлларында юксельсинлер (бакъайым)!
11. Олар, чешит топлулыкълардан олгъан бир ордудыр; иште, шу ерде дагъылувгъа оғыратыладжакълар.
(Дагъылувгъа оғыратыладжакъларнын ери Бедир, Хендек ве Мекке олгъаны айттыла).
- 12-13. Олардан эвель Нуһ къавмы, Аад къавмы, къазыкълар саиби Фыравун, Семууд, Луут къавмы ве эйке халкъы да, пейгъамберлерини яланладылар. Иште, булар да (пейгъамберлерге къаршы) бирлешкен топлулыкълардыр.
(Аетте, Фыравун ичюн «къазыкълар саиби» денилюви, онын сарай ве салтанат саиби олувины ифаде этювинен берабер, азап берген кимселеринин эллерини, аякъларыны дёрт къазыкъка багълаяракъ эскендже эткенини аньлатмакъта).
14. Оларнын эр бири ёлланылгъан пейгъамберлерни яланладылар да, бу себептен (озылерине) азабым хакъ олды.
15. Булар да анджакъ, бир ан кечикмейдже къоркъунч бир сес беклемектелер.

16. Раббимиз! Бизим пайымызны эсап кунюнден эвель бер, дедилер.
(Мекке кяфирлери, «Амель дефтерлери сагъ тарафтан берильгенлерге кельгенде...» аети назиль олгъан вакъытта, аетте беян этильген алайлы ифадени сёйлегенлер).
(Ашагыдахи аетлерде, Аз. Давуд ве онын кечирген имтианы анълатылмакъта).
17. (Ресулым!) Оларнын айткъанларына сабыр эт, къуымыз Давудны, о къувет саibi затны хатырла. О, эп Аллаһъ ёнелир эди.
(Риваётке коре, Аз. Давуднын кучылулиги, ибадетке олгъан даяныкълыгъы эди. Бир кунь ораза тутар, бир кунь ашар эди. Гедженин анджакъ учьте биринде юкълар, къалгъан саатлерини эт идабетнен кечирир эди).
- 18-19. Догърусы, биз акъшам-саба онынънен берабер тесбих эткен дагъларны, топлу алында, къушларны онын эмири алтына берген эдик. Эписи Онъа ёнельгендир.
(Ибн Аббас къышлукъ намазынын бу аетке коре къылынгъаныны анълаткъан. Риваётке коре, Дженабы Хакъ, Давуд (а.с.) гъа гузел ве гурь бир сес ихсан эткен. О Зебурны окъугъанда бутюн вахиий айванлар этрафында топлана ве оны динълей экенлер).
20. Онын укюранлыгъыны къуветлендирген, онъа икмет ве гузель къонушма берген эдик.
(Аз. Давуд, эйбетли олмакъ, Аллан тарафындан ярдымгъа оғырамакъ ве озюне бир чокъ къоруыджы берильмек, буюк ордуларгъа къоманданлыкъ этмек киби дереджелернен куветлендирильген, айрыджа пейгъамберлик, китап, шериат, юксек илим, амель, гузель къонушма ве икметке саип олгъан эди).
- 21-22. (Эй, Мұхаммед!), Санъа даваджыларнын хабери келдими? Маабеднин диварына тырмашип, Давуднын янына кирген эдилер де, Давуд олардан къоркъынан эди.
«Къоркъы! Биз бир-бирине душман эки даваджымыз, арамызда адалетнен укюм эт, акъсызлыкъ япма; бизге догъру ёлны косытер», дедилер.
(Дауд (а.с.) месджитте ибадет эткени ичюн, къоруыджылар кельгенлернин кирмесине изин бермеген эдилер. Сөз этильген эки даваджы, Аз. Давудгъа сүикъастта булуңмакъ истеген эки душман эди. Чеврелеринде Аз. Давуднын къоруыджыларыны корюп, макъсатларына ирииалмайджакъларыны анълагъанларынен, бу ялан даваны уйдурғынан эдилер).
23. (Олардан бири бойле деди:) Бу, къардашым. Онын докъсан докъуз къюны бар. Менде исе, тек бир къюн бар. Бойле экен: «Оны да манъа бер», деди ве тартышмада мени енъди.
24. Давуд: Ант олсун ки, сенин къюнынъны озь къюнларына къошмакъ истемекле, санъа акъсызлыкъ япқын. Догърусы, ортакъыларнын чокъусы бир-биралиеринин акъларына теджавуз этерлер. Ялыныз иман этип де, яхшы ишлер япқынлар истисна. Олар да не къадар аз! деди. Давуд озюни сынағъанымызны зан этти ве Раббинден магъфирет тилеерек, эгилип седждеге къапанды, тёвбе этип, Аллаһъ ёнельди.
25. Соң бу арекетинден толайы, оны багышладыкъ. Шубесиз, янымызда онын юксек бир макъамы ве гузель бир келеджеги бардыр.
26. Эй, Давуд! Биз сени ер юзюнде халифе яптыкъ. О алда, инсанлар арасында адалетнен укюм эт. Арзу ве авеске уйма, соң бу сени Аллаһнын ёлундан саптырыр. Догърусы, Аллаһнын ёлундан сапкъанларгъа, эсап кунюни унуткъанларына къаршылыкъ, четин бир азап бардыр.
27. Кокни, ерни ве экиси арасындакилерни биз бош ерге яратмадыкъ. Бу зан, инкяр эткенлернин заныдыр. Вай о инкяр эткенлернин атештеки алына!

28. Ёкъса, биз иман этип де, яхшы ишлер япқынларны ер юзүнде бозгъунджылыкъ япқынлар киби тутаджакъымызы? Я да (Аллаһтан) къоркъынларны ёлларындан чыкъынлар киби саяджакъымызы?
29. (Ресулем!) Санъа бу мубарек Китапны, аетлерини тюшюнсилер ве акъылы олгъянлар огют алсынлар, дие эндиридик.
(Бундан соң Аз. Сулейманның къыссасына ер бериле:)
30. Биз Давудгъя Сулейманны бердик. Сулейман не гузель бир къул эди! Догърусы, о дайма Аллаһкъя ёнелир эди.
31. Акъшам усьтю онъа чалымлы, джынслы къошу атлары такъдим этильген эди.
- 32-33. Сулейман: Акъикъатен, мен мал севгисини, Раббимни анъмакъ ичюн истедим, деди. Ниает, кунеш батты. (О заман:) Оларны (атларны) текрат манъа кетиринъ, деди. Аякъларыны ве боюнларыны сыйпамагъя башлады.
(Ает муаребе ичюн ат беслевнинъ эвельден берли девам этип кельген гузель бир адем олгъаныны ортагъя къоймакъта. Аз. Сулейман, дженк итияджы белли олгъанынен, атларның азырланувыны ве огремек ичюн къоштырылмасыны эмир этерек, «Мен буларны дюньяда нефсимнинъ истеги ичюн дегиль, Аллаһынъ эмри ве онынъ динини къуветлендирмек истегеним ичюн севем», деген эди).
34. Ант олсун, биз Сулейманны имтиан эттик. Тахтының усьтюне бир джесет быракъя къойдыкъ, соң о, кене эски алына къайтты.
(Сулейман (а.с.) ағыыр бир хасталыкъкъа оғырагъан девирде имтиан этильген, хасталығы вакътында «джансыз джесет» дениледжек къадар зайдифлашкъан, соң текрат сағылышына къавушкъан).
35. Сулейман: Раббим! Мени багъышла; манъа, менден соң кимсе иришалмайджакъ бир укуюранлыкъ бер. Шубесиз, сен, дайма багъышлавда булуныджысынъ, деди.
- 36-38. Бунынъ узерине, биз де, истеген ерине онынъ эмринен къолай эскен рузгарны, бина къургъан ве далгъычлыкъ япқын шейтанларны, демир алқыларнен багълы дигер яратылғынларны онынъ эмрине бердик.
39. «Иште, бу бизим багъышладыгъымыздыр. Истер бер, истер (элинъде) тут; эсапсыздыр», дедик.
40. Догърусы, онынъ бизим янымызда буюк бир дегери ве гузель бир ери бар.
41. (Ресулем!) Къуымыз Эййубы да ань. О, Раббине: Догърусы, шейтан манъа бир ёргъунлыкъ ве эзиет берди, дие сесленген эди.
42. Аягъынънен ерни теп! Иште, ийкъанаджакъ ве ичиледжек сувукъ бир сув (дедик).
(Раатсызланған Эййуб (а.с.), бу сувнен ийкъанған, муджизе оларакъ, ич ве тыши хасталықтарының этисинден бунынънен къуртулған).
43. Бизден бир раҳмет ве къамиль акъыл саиплери ичюн де, бир ибret олмакъ узьре, онъа эм аиласини, эм де оларнен берабер о къадарыны даа багъышладыкъ.
(Аз. Эййуб ве аиласи дарма-дагъын алда олгъанда, бир ерге топланған, сайылары эвелькинден бир къат даа артқынан, гъайылары зиядесинен ерине кетирильген).
44. Элинъе бир демет сап ал да, онынънен ур, емининъни бойле ерине кетир. Акъикъатен, биз Эййубни сабырлы (бир къул) булғын эдик. О, не яхшы къул эди! Дайма Аллаһкъя ёнелир эди.
(Риваётке коре, Эййуб (а.с.) къадынының бир хатасындан отърю, сағылышы кельген

сонъ, онъа юз сопа урмагъа емин эткен. Албуки, къадынынынъ, онъа хызметлери, федакярлыкълары буюк эди. Шунынъ ичюн Дженаб-ы Хакъ, юз дане экин сапындан тешикиль олгъан бир деметнен бир кере уруулувыны кяфи коръген.

Ашагыдағи аетлерде пейгъамберлернинъ къыссаларындан парчалар хатырлатылыр:)

45. (Эй, Мұхаммед!) Къуветли ве басиретли къулларымыз Ибрахим, Исхакъ ве Якъубны да анъ.
46. Биз оларны, хусусен ахирет юртуны тюшүнген ихляслы кимселер къылдықъ.
47. Догърусы, олар бизим къатымызда сечильген эйи кимселердендир.
48. Исмаилни, Эльйесаны, Зулькифельни де анъ. Эписи де эйилердендир.
(Бу аетлер, пейгъамберлернинъ гунахтан сакъынгъанларына делялет этмекте, чонки Дженаб-ы Хакъ мутлакъ оларакъ эписининъ «эйилер»ден олгъанына укюм эткен. Бунъа мукъабиль му'миннен мункирнинъ акъибети де бойле анълатылған:)
49. Иште, бу бир хатырлатувдыр. Догърусы, Аллаңкъа къаршы келювден сакъынгъанларгъа гузель бир келеджек бар.
50. Къапулары ялынъыз оларгъа ачылған Адн дженнетлери бар.
51. Олар курсилерге ясланып къуруларакъ, о ерде бир чокъ мейвалар ве ичимликлер истерлер.
52. Янларында, зевджелерinden башкъасына бакъмагъан, озылерине яшдаш дюльберлер бардыр.
53. Иште, эсап куню ичюн сизге ваде олунған шейлер булардыр.
54. Шубесиз, бу, бизим берген рызкымыздыр. Онъа битмек ве тюкенмек ёкътыр.
55. Бу, бойле; амма ёлдан азгъанларгъа фена бир къалув еридир.
56. Олар джеэннемге кирежеклер. О ер не фена бир къалув еридир.
57. Иште, бу; къайнагъан сув ве ириндир. Оны татсынлар.
58. Бунъа бенъзеген даа тюрлю-тюрлю башкъалары да бар.
59. (Инкярдыхыларнынъ буюклерине:) Иште, бу, сизнен берабер джеэннемге кирежек топлулықътыр (денильгенде, буюкли:.) Олар раатлыкъ юзю коръмесин, дерлер). Олар мытлакъа атешке кирежеклер.
60. (Буюклерге уйгъанлар исе:) Ёкъ, асла сиз раатлыкъ юзю коръмен! Оны бизим огюмизге сиз кетирдинъиз! Не фена бир ерdir! дерлер.
61. Кене олар: Раббимиз! Буны бизим огюмизге ким кетирген исе, онынъ атештеки азабыны эки къат арттыр! дерлер.
62. (Инкярдыхылар) дерлер ки: Озылерини дюнъяда олгъанда яманлардан сайгъан кимселеримизни бу ерде ничюн коръмеймиз?
63. Алайгъа алгъанларымыз олар дегиль эдими? Ёкъса, (бу ерделер де) оларны козьден къачырдыкъмы?
64. Иште, бу, джеэннем эхлининъ давасы, шубесиз бир акъикъаттыр.
(Мекке кяфирлерининъ алай эткен инсанлары – Аммар, Билял ве Сухейб (р.а.) киби факъыр му'минлер эди).
65. (Ресулим!) Де ки: Мен садедже бир тенбиеджийим. Тек ве къаххар олгъан Аллаңтан башкъа бир танъры ёкътыр.

66. Коклернинъ, еринъ ве экисининъ арасында олгъанларның Рабби (олгъан Аллан) устьюндир, чокъ багъышлайыджыдыр.
- 67-68. Де ки: Бу буюк бир хабердир. Амма, сиз ондан юзъ чевирмектесинъиз.
69. Олар о ерде давалашкъанда, меним меле-и а'ляя акъкында ич бир бильгим ёкъ эди.
(Тефсирлерге коре, меле-и а'ляаның манасы – Алланың къонушмакъ ичюн мелеклерни топлагъан юджес меджслисидир).
70. Мен анджакъ ап-ачыкъ бир тенбиеджи олгъаным ичюн, манъа вахий олунмакъта.
71. Раббинъ мелеклерге деген эди ки: Мен муакъкъакъ чамурдан бир инсан яратаджам.
72. Оны тамамалап, ичине де рухумдан уфлеген заманымда, дер'ал онъа седжедеге къапаныń!
73. Бутюн мелеклер топтан седжде эттилер.
74. Ялынъыз Иблис седжде этмеди. О буюклик таслады ве кяфирлерден олды.
75. Аллан: Эй, Иблис! Эки элимнен яраткъаныма седжде этювден сени мен эткен недир?
Кибрлендинъми, ёкъса, юджелерденсингъими? деди.
76. Иблис: Мен ондан хайырлыым! Мени атештен яраттынъ, оны чамурдан яраттынъ, деди.
- 77-78. Аллан: Чыкъ о ерден (дженнеттен)! Сен артыкъ къувулгъан бирисисинъ, джеза кунюне къадар лянетим сенинъ узеринъдедир! буюрды.
79. Иблис: Эй, Раббим! О алда, текраг тирильтиледжек куньлерине къадар манъа мухлет бер, деди.
- 80-81. Аллан: Айды, сен белли куньгедже мухлет берильгенлерденсингъ, буюрды.
- 82-83. Иблис: Сенинъ мутлакъ къудретинъе ант олсун ки, олардан ихляскъа ириштирильген къулларынъ бир тарафта, эписини мытлакъа ёлдан аздыраджам, деди.
- 84-85. Догърусы -ки мен эп догъруны сёйлерим- мытлакъа сен ве санъа уйгъанларның эписинен джеэннемни толдураджам! буюрды.
86. (Ресулым!) Де ки: Бунъа къаршылыкъ мен сизден бир акъ истемейим. Ве мен олгъанындан башкъа тюрлю корюнгенлерден де дегилим.
87. Бу Къур'ан, анджакъ алемлер ичюн бир огюттир.
88. О берген хабернинъ догърулыгъыны бираз вакыт сонъджа чокъ яхши биледжексинъиз.

39. ЭЗ-ЗУМЕР

Меккеде назиль олгъан. 75 аеттир. Ялынъыз 53-55-нджи аетлер Мединеде энген. Адыны 71 ве 73-нджи аетлерде анъылгъан му'mин ве кяфирлернинъ тешкиль эткен топлұлықтары манасындаки «Зумер» келимесинден алгъан.

Бисмиляниррахманааниррахиим (Рахман ве раЫхим олгъан Алланың адынен).

1. Бу Китап иззет ве икмет саиби Аллан къатындан эндирильгендир.
2. (Ресулым!) Шубесиз ки, Китапны санъа хакъ оларакъ эндиридик. О алда, сен де динни Алланкъа хас къыларакъ (ихляснен) къуллыкъ эт.

3. Дикъкъат эт, халис дин ялынъыз Аллаһнынъдыр. Оны быракъып, озылерине бир такъым достлар эдингенлер: Оларгъа бизни, садедже Аллаһкъа якълаштырынлар, дие къуллыкъ этмектемиз, дерлер. Догърусы, Аллаһ давалашкъан шейлеринде араларында укуом береджек. Шубесиз, Аллаһ, яланджы ве инкярдажы кимсени догъру ёлгъа къавуштырмаз. (*Араплар, пүтлары вастасынен, Аллаһкъа якъынлашаджакъларына инана эдилер. Ислам дини Аллаһтан башкъа ич бир шейге къуллыкъ этильмейджеегини, оларның бу арекетлери Аллаһкъа ортакъ къошув олгъаныны бильдири ве буны кесен-кес ясакълады.*)
4. Эгер Аллаһ бир эвлят эдинмек истесе эди, эльбетте яраткъанларындан истегенини сечер эди. О, юджедир. О, тек ве къаххар олгъан Аллаһтыр.
5. Аллаһ, коклерни ве ерни хакъ иле яратты. Геджени куньдюзниң усьтюне ортмекте, куньдюзни де гедженинъ усьтюне сармакъта. Кунешни ве айны эмири алтына алгъан. Эр бири белли бир девирге къадар акъып кетер. Дикъкъат эт! О, азиздир ве чокъ багъышлайыджыдыр.
(*Гедже ве куньдюзниң бир-бирине ортюлип сарылувынен, вакъытларының узалып-къыскъаргъанына, ерниң юварлакълыгъына, эм озюнинъ, эм де кунеш этиләфында айланғъанына шарәт этильген. Зикр этильген аетлер, төвхид инанчыны ве бу инанчны къуветлендирген делилләрни изаатламакъта.*)
6. Аллаһ сизни тек бир кишиден (Адемден) яратты, соң ондан да, зевджесини яратты. Сиз ичюн айванлардан секиз эш мейдангъа кетирди. Сизни де, аналарынъызынъ къарынларында учь къатлы къаранлыкъ ичинде чешит девирлерден кечиререк, яратмакъта. Иште, бу, яратыджы Раббинъиз Аллаһтыр. Мульк Онынъдыр. Ондан башкъа танъры ёкътыр. Ойле экен, насыл ола да, (Онъа къуллыкътан) чевирильмектесинъиз?
(*Яратылгъан «секиз эш» – эркеги ве ыргъачысынен берабер, деве, сыгъыр, къоюн ве эчкидир. «Учь къаранлыкъ» къарын – толь ятагы ве бала кисесидир. «Чешит девирлер»нен баланың ана раҳимине тюшювинден догъувына къадар кечирген девирлер ве осюви назарда тутула.*)
7. Эгер инкяр эттер исенъиз, шубесиз, Аллаһ, сизге муҳтадж дегильдир. Бунынъиң берабер, О, къулларының куфюрине разы олмаз. Эгер шукюр эттер исенъиз, сизден буны къабул эттер. Ич бир гунахкъар башкъасының гунахыны чекmez. Ниает, эпинъизниң къайтып бараджагъыныз Раббинъизгедир. Япқынларынъызын О сизге хабер берир. Чонки, О, къальплерде олгъан эр шейни хакъкъы иле билиджидир.
8. Инсанның башына бир сыйынты кельгенде, Раббине ёнелерек, Онъа ялварыр. Соң Аллаһ озюндөн онъа бир нимет бергенинен, эвельден ялваргъаныны унутыр. Аллаһның ёлундан саптырмакъ ичюн Онъа ортакълар къошар. (Эй, Мұхаммед!) де ки: Куфринъ иле бираз эгленип тур; чонки, сен муакъакъ джеэннен эхлинденсинъ.
9. Ёкъса, геджелейин седжде этерек ве къыямда тураракъ, ибадет эткен, ахиреттен чекинген ве Раббининъ раҳметини тилеген кимсе (о инкярдажы киби)дирми? (Ресулым!) де ки: Ич бильгенлернен бильмегенлер бир олурмы? Догърусы, анджакъ акъыл саиплери буларны хакъкъы иле тюшюнир.
10. (Ресулым!) Сёйле: Эй, инангъан къулларым! Раббинъизге къаршы келювден сакының. Бу дюньяда эйилик япқынларгъа эйилик бар. Аллаһ (яраткъан) ер юзю кеништири. Ялынъыз сабыр эткенлерге муқиятлары эсапсыз оденеджек.
(*Эйи даврангъанларгъа хабер берильген яхшылыкъ – дженнет, сагъылыкъ ве афиеттир. «Аллаһның ери кеништири» джумлесинден, кяфирлер арасында Аллаһкъа ибадет ве итаатыны япалмагъан кимселерниң, инанчыны яшайджасыкъ ерлерине иджрест эте*)

биледжеклери манасы анълашила).

(Ашагъыдан аетлерде ибадет ве ихляснен бирликтө, Аллаһтан башкъаларына ве Таагъуткъа табынувдан къачынмакъ лязимлиги изаатлана).

11. Де ки: Манъа, динни Аллаһкъа халис къыларакъ, Онъа къуллыкъ этювим эмир олунды.
12. Манъа мусульманларның илькиси олуым эмир олунды.
13. Де ки: Раббиме къаршы келир исем, дөгърусы, буюк куннинъ азабындан къоркъарым.
14. Де ки: Мен динимде ихляс иле ялынъыз Аллаһкъа ибадет этерим.
15. Эй, Аллаһкъа ортакъ къошкъанлар!): Сиз де Ондан башкъа тилегенинъизге табынынъ! Де ки: Акъикъатен зиянгъа оғырагъанлар, къямет куню эм озылерини, эм де аилелерини зиянгъа сокъкъанлардыр. Билесинъиз ки, бу, ап-ачыкъ зияндыр.
16. Оларның усътлеринде къат-къат атеш, алтларында да (ойле) атеш къат-къаттыр. Иште, Аллан къулларыны бунынънен къоркъузыр. Эй, къулларым! Ялынъыз менден къоркъунъ.
- 17-18. Таагъуткъа къуллыкъ этмектен къачынып, Аллаһкъа ёнельгенлерге мужде бардыр. (Эй, Мұнамед!) Динълеп де, сёзниң энъ гузелине уйгъан къулларымны мужделе. Иште, Аллан дөгъру ёлгъа къавуштыргъан кимслер олардыр. Акъикъий акъыл саиплери де олардыр.
(Таагъут акъкъында Нисаа 4/60- аетниң изаатына бакъ. Васыфлары анълатылған кимслерниң динъледиклери сөз, Аллан келямы, Аз. Пейгъамберниң сёздери я да асхабы кирамның фикрлери оларакъ ёрумланған. Сёзниң энъ гузели, шубесиз Къур'андыр).
19. (Ресулым!) Акъкъында азап укюми керчеклешкен кимсени ве атеште олгъанларны сен къуртараджакъсынъмы!
20. Факъат Рабблеринден сакъынгъанларгъа усът-усътюне япылгъан, алтларындан ирмакълар акъкъан кошклер бардыр. Бу Аллаһның берген сёзюдир. Аллан, берген сёзюнден къайтмаз.
21. Корьединъми? Аллан коктен бир сув эндириди, оны ердеки чокъракъларгъа ерлештириди, соң онынънен тюрлю-тюрлю ренклерде экинлер етиштире. Соң олар къурыр да, сап-сары олгъанларыны корерсинъ. Соң оны къуру бир къырынты япар. Шубесиз, буларда акъыл саиплери ичон бир огют бар.
22. Аллан кимниң гонълюни Исламгъа ачкъан исе о, Раббинъден бир нур узеринде дегильдирми? Аллаһны аньмакъ хусусында къальплери къаттылашкъанларгъа языкълар олсун! Иште, булар ап-ачыкъ бир сапыкълыкъ ичиндедирлер.
23. Аллан сёзниң энъ гузелини, бир-биринен уйгъун ве быкылмадан текrar-tekrar оқуулған бир китап оларакъ эндириди. Рабблеринден къоркъанларның, бу Китапның тесиринден тюклери тикленир, дер экен, эм беденлери, эм де гонъюллери Аллаһның зикрине ысынып йымшар. Иште, бу Китап, Аллаһның, тилегенини онынънен дөгъру ёлгъа къавуштыргъан хидает реберидир. Аллан кимни де саптырса, артыкъ онъа ёл косътериджи олмаз.
(Аетте зикр этильген «Китабен, мутешаабихен» ифаделеринден, аетлерниң бир-бирини пекишитиргени манасы чыкъарылған. Къур'ан, 23 йылда чешит вакъыт ве шартларда энгенине рагъмен, аетлерниң ич бири дигеринен чатышмаз. Аксине, бир-бирини тасдикъ ве тефсир этер.
«Окъулып тоюлмагъан» шеклинде терджисиме этильген «месаанийе» келимеси «чешит услюplerde текrarланған» шеклинде анълашилғандыр).

24. Къыямет кунюнде юзюни азапның шиддетинден къорчаламагъа чалышкъан кимсе (озюни ондан эмин эткен киби)дирми? Залымларгъа: «Къазангъаныңызыны татынъ!», денилир.
25. Олардан эвелькилер (пейгъамберлерни) яланладылар да, фаркъына бармагъан бир ерлеринден, оларгъа азап чатты.
26. Бу суретнен Аллаh дюнья аятында оларгъа резилликни таттырды. Ахирет азабы даа буюк. Кешке буны бильсeler эди!
27. Ант олсун ки, биз, огют алсынлар дие, бу Къур'анда инсанларгъа эр тюрлю мисальни бердик.
28. Къорчалансынлар дие, эксиксиз (саде ве дос-догъру) арапча бир Къур'ан эндирилди.
29. Аллаh, чекишип тургъан бир чокъ ортакъларның саип олгъан бир адам (хызметкяр)нен, ялынъыз бир кишиге багълы олгъан бир адамны мисаль оларакъ берир. Бу экиси бирми? Хамд Аллаhкъа маҳсустыр. Факъат оларның чокъу бильмезлер.
30. Муакъякъ, сен де оледжексинъ, олар да оледжеклер.
(Ает, кяфирлерниң Ресулллахның олюмини истегенлери ве буны беклевлери узерине назиль олгъан).
31. Соң, шубесиз, сиз де къыямет куню Раббинъизниң узурында давалашаджакъсынъыз.
32. Аллаhкъа нисбетен ялан уйдыргъан, озюне кельген акъикъатны (Къур'анны) ялан сайгъандан даа залым кимдир? Кяфирлерниң ери джеэннемде дегильми?
33. Догъруны кетирген ве оны тасдикъ эткенлер бар я, иште феналықттан сакъынгъанлар олардыр.
(«Догъру» келимесининъ манасы – төвхид инанчы ве Къур'андыр. Догъруны кетирген Аз. Мұнамед ве дигер пейгъамберлердир. Оны тасдикъ эткенлер де, пейгъамберлерниң умметлеридир).
34. Олар ичюн Рабблери янында истеген эр шейлери бардыр. Иште, бу, эйилик эткенлерниң муқияфатыдыр.
35. Бойледже, Аллаh оларның кечмиште япкъан энъ фена арекетлерини биле орьтеджек ве япкъанларының энъ гузелине мусавий оларакъ, муқияфатларыны береджек.
36. Аллаh къулуна кяфи дегильми? Сени Ондан башкъаларнен къоркъузмакъталар. Аллаh кимни саптырыр исе, артыкъ онынъ ёлunu догърутаджакъ бири ёкътыр.
(Мушриклер, Аз. Пейгъамберге «Танъыларымызыны яманлама, соңра олар сени чарпар!» деген эдилер. Аз. Пейгъамбер, Хаалид б. Велиидни Уззаа адлы путны парламакъ ичюн ёллагъанда, путның бекчилери Хаалидге: «Бакъ, о опъкелидир, сакъын башынъа бир шей кельмесин!» деген эдилер. Хаалид келип, путның бурныны парлагъан, къоркъузувларның да бир нетидже бермегени бойледже ортагъа чыкъкъан).
37. Аллаh кимге де хидает этсе, артыкъ оны саптыраджакъ ёкътыр. Аллаh мутлакъ кучь саibi ве интикъам алдыжы дегильми?
38. Ант олсун ки, оларгъа: Коклерни ве ерни ким яратты? дие сорасанъ, эльбетте: «Аллаh», дерлер. Де ки: Ойле исе, манъа сёйлерсинъизми? Аллаh манъа бир заар бермек истесе, Аллаhны быракъып да, табынгъларыныз, Онынъ берген заарыны кеткизе билирми? Яхут Аллаh, манъа бир раҳмет тилер исе, олар Онынъ бу раҳметининъ оғюни кесе билирлерми? Де ки: Манъа Аллаh етер. Тевеккюль япкъанлар, анджакъ Онъа ышанып таянырлар.

39-40. Де ки: Эй, къавымы! Элинъизден кельгенини япынъ; додгъусы, мен де япаджагъым!

Озюни резиль этеджек азап кимге келеджек, кимге девамлы азап энеджек, якъында биледжексинъиз!

(Мушриклерни резиль этеджек азап, Бедир магълубиетинен кельген экен, Джесэннем азабы да девамлы оларакъ узерлерине чёкеджек).

41. (Ресулым!) Шубесиз, биз бу Китапни санъя инсанлар ичюн хакъ оларакъ эндиридик. Артыкъ ким додгъру ёлны сечер исе, озь лехинедир; ким де сапса, анджакъ озь алейхине сапкъан олур. Сен оларнынъ узеринде векиль дегильсинъ.
(Аетке коре, Аз. Пейгъамбер далялетке сапкъанларны зорлап хидаетке етеклеген я да оларгъа бекчилик япкъан кимсе дегильдир).
42. Аллаh ольгеннинъ олюм вакъыты кельгенинен, ольменнинъ де, юкъуда экенде, джанларыны алыр да, олюмине укюм эттиги джанны алыр, о бирини белли бир вакъытъа къадар быракъыр. Шубе ёкъ ки, бунда яхши тюшонеджек бир къавм ичюн ибretлер бар.
43. Ёкъса, олар Аллаhtан башкъасыны шефаатчылар эттилерми? Де ки: Олар ич бир шейге кучь етиштиралмазлар ве акъыл ириштиралмаз иселер де, (шефаатчы этеджексинъиз)ми?
44. Де ки: Бутюн шефаат Аллаhнынъдыр. Коклернив ве еринъ укуомранлыгъы Онынъдыр. Сонъунда Онъя дёндюриледжексинъиз.
45. Аллаh, тек оларакъ анылгъан вакъытта, ахиретке инанмагъанларнынъ ичлерини сыкъынты басар. Амма, Аллаhtан башкъасы анылгъан вакъытта аман юзылери кулер.
46. Де ки: Эй, коклерни ве ерни яраткъан, гизлини де, ашкярны да бильген Аллаh!
Къулларынъынъ арасында, давалашкъан шейлерининъ укумини анджакъ сен береджексинъ.
47. Эгер ерде не бар исе, эписи ве онынънен бирликте, бир къаты даа о зулум эткенлернивкі олса эди, къыямет кунюнде азапнынъ феналыгъындан (къуртулмакъ ичюн) эльбетте буларны феда эттер эдилер. Албуки, (о куню) олар ичюн, Аллаh тарафындан, ич эсапкъа къошмагъан шейлери ортагъа чыкъыандыр.
(Зулум эткенлернив къаришыларына чыкъаджасъ шейлер – иляхий гъадап ве азаптыр. Чюнки, булар ич итимал этмей ве хатырларына кетирмей эдилер).
48. Оларнынъ къазангъан феналыкълары (о куню) ашкяр олгъан, алайгъа алгъан шейлери озылерини саргъындыр.
49. Инсангъа бир зарап токъунгъан вакъытта бизге ялварыр. Сонъ, онъя тарафымыздан бир нимет берген вакъымызда: «Бу манъя анджакъ бильгимден толайы берильгендер», дер. Ёкъ, о, бир имтиандыр, фактъ чокълары бильмезлер.
50. Буны олардан эвелькилер де сёйлеген эди; амма къазангъан шейлери оларгъа файда бермеди.
51. Бунынъ ичюн япкъан феналыкъларынынъ вебалы оларны якъалады. Булардан да зулум эткенлернив япкъан феналыкълары башларына келеджек. Бу хусуста Аллаhны адживы быракъалмазлар.
52. Бильмейлерми ки, Аллаh рыйзкъыни тилегенине бол-бол берир, тилегениндөн де къысар. Шубесиз, бунда инангъан бир къавм ичюн ибretлер бар.
53. Де ки: Эй, озь нефислери алейхине адден ашкъан къулларым! Аллаhнынъ раҳметинден умут кесменъ! Чюнки, Аллаh бутюн гунахларны багъышлар. Шубесиз ки, о чокъ багъыштайыджы, чокъ мерхаметлидир.

(Бу ает-и керимеде Аллаһның raphмети ве севгисининъ соңсызлығы ифаде этильмекте. Оның raphмети эр шейни күшаткъандыр, эр инсан бу иляхий raphметтен файдалана билир. Анджакъ, шунъа дикъкъат этмек керек ки, «Аллаһның raphметинден умут кесмень», демек, гунах ишилемеге девам этинъ, демек дегиль. Буның манасы, энъ гунахқяр инсанларның биле төвбелери къабул этиледжесини бильдириmek, толайысынен бир ан эвель феналыкътан вазгечип, Аллаһкъа дёнювлерини тешивикъ этмектир).

54. Сизге азап келип чатмадан эвель, Раббинъизге дёнюнъ, Онъа теслим олунъ, соңунда сизге ярдым этильмез.
55. Сиз фаркына бармадан, апансыздан башынъызгъа азап кельмедин эвель, Раббинъизден сизге эндирильгеннинъ энъ гузелине (Къур'ангъа) табий олунъ.
56. Кишининъ: Аллаһкъа къаршы адден ашуымдан толайы, манъа язықълар олсун! Акъикъатен, мен алай эткенлерден эдим (дейджек кунюнден сакъынынъ)!
- 57-58. Я да: Аллаһ манъа хидает берсе эди, эльбетте сакъынгъянлардан олур эдим, дейджеги, яхут азапны корыгенде: Кешке, мен ичюн бир кере (дёнмеге) имкяң тапылса да, эйилерден олсам! дейджеги куньден сакъынынъ.
59. Ёкъ (дёналмайджакъынъ)! Аетлерим санъа кельген эди де, сен оларны яланлагъан, буюклик таслагъан ве инкярджылардан олгъан единъ.
60. Къыямет кунюнде Аллаһ акъкында ялан сёйлегенлернинъ юзылери къап-къара олгъаныны корерсинъ. Кибрленгенлернинъ къаладжакъ ери джеэннемде дегильми? (*Мушриклер Аллаh акъкында уйдыргъан яланларының башында Онъа ортакъ къошувлары, эвлят нисбет этювлери ве сыфатларыны инкяр этювлериidir*).
61. Аллаh, такъва саиплерини къуртулышкъа ириштирир. Оларгъа ич бир феналыкъ токъунмаз. Олар кедерленмезлер де.
62. Аллаh эр шейнинъ яратылжысыдыр. О, эр шейге векильдир.
63. Коклернинъ ве ерниң анахтарлары (мутлакъ укюмранлыгъы) Онынъдыр. Аллаһның аетлерини инкяр эткенлер бар я, иште олар зиянгъа оғърагъянлардыр.
64. Де ки: Эй, джаиллер! Манъа Аллаhtан башкъасына къуллыкъ этювимни эмир этмектесинъизми?
65. (Ресулым!) Шубесиз, санъа да, сенден эвелькилерине де, бойле вахий олунгъандыр ки: Ант олсун, Аллаhкъа ортакъ къошар исенъ, ишлеринъ мыталкъа бошуна кетер ве зиянда къалгъянлардан олурсынъ!
66. Ёкъ! Ялынъыз Аллаhкъа къуллыкъ эт ве шукюр эткенлерден ол.
67. Олар Аллаhны хакъкъы иле танып билалмадылар. Къыямет куню бутюн ер юзю Онынъ тасарруфындадыр. Коклер Онынъ къудрет элинен тюрюльген оладжакъ. О, мушриклернинъ ортакъ къошувларындан юдже ве узакътыр.
68. Суургъа уflenгенинен, Аллаhның тилегенлери истисна олмакъ узре, коклерде ве ерде не бар исе, эписи оледжек. Соң онъа бир даа уflenгенинен, бир де не корерсинъ, олар аякъкъа къалкъынан, бакъмакъталар! (*Биринджи Суурда Аллаhның истегинен олмейип къалгъянларның, Джебраил, Микаил, Исрафил, Азраил я да хамеле-и ари я да ридван мелеклери, урийлер, дженнеттинъ хазинедары Маликнен джесэннем бекчилери зебанийлер олгъаны бильдирильмекте. Бу аетке коре, нефха яни суургъа уфюромек эки кередир. Биринджиси – олум сууры, экиндджиси де – ба'с яни тирилюв суурыдыр*).

69. Ер юзю, Раббинъинъ нурынен айдынланыр, китап къюолыр, пейгъамберлер ве шаатлар кетирилир ве араларында акъкъаниетнен укуом берилир. Оларгъа асла зулум этильмез. (*«Ер юзю» машиер оларакъ ёрумланыр экен, «китап» да, амель дефтерлери я да левх-и мағұзнен тефсир этильгендер. Кетирильген шаатларның да пейгъамберлерниң умметинен, мелеклер ве салих инсанлар олғаны изаатланғанда*ыр).
70. Эр кес не япқын олса, къаршылыгъы тамамынен берилир. Аллаһ оларның япқынларыны энъ яхши билиджидир.
71. О күфюр эткенлер, болюк алында джеэннемге сюрюлир. Ниает, о ерге кельген вакъытларында, къапулары ачылыр, бекчилери оларгъа: Сизге, араньыздан Раббинъизниң аетлерини окъугъан ве бугунъге къавушаджагъынызын ихтар эткен пейгъамберлер кельмедини? дерлер. «Эбет, кельди», дерлер, амма, азап сёзю кяфирлерниң узерине хакъ олгъандыр. (*Аеттен, шернат кельмендеп эвель, теклифнинь олмагъаны анълашылмакъта, чонки мелеклер, джеэннем эхлининъ тенкъит этилювини, пейгъамберлерниң келюви ве китапларның теблигъ этилювине рагъмен, инанмаювлары себебине эсасландырылғанлар*).
72. Оларгъа: Ичинде эбедий къаладжагъыныз джеэннемниң къапуларындан кириң; кибрленгенлерниң ери не фена! денилир.
73. Рабблерине къаршы келювден сакынгъанлар исе, топ-топ дженнетке етекленилир, о ерге барып да, къапулары ачылғанда, бекчилери оларгъа: Селям, сизге! Тер-темиз кельдинъиз. Артық эбедий къалмакъ узъре кириң бу ерге, дерлер.
74. Олар: Бизге берген сёзде садыкъ олгъан ве бизни, тилеген еримизде отураджакъ бу дженнет юртуна варис япқын Аллаһкъа хамд олсун. Яхши амельде олгъанларниң муқияфаты не гузель экен! дерлер.
75. Мелеклерни корерсиниң ки, Рабблерине хамд иле тесбих этерек, Аршның этрағыны саргъандырлар. Артық араларында ададетнен укуом олунгъан ве «Алемлерниң Рабби олгъан Аллаһкъа хамд олсун», денильгендер.

40. ЭЛЬ-МУ'МИН

Айны заманда Гъаафир адыны да ташыгъан бу суре, 85 аеттир. 56 ве 57-нджи аетлери Мединеде энген. Адыны Фыравун аиласинден инангъан бир адамның васыфлары сайылып кечкен 28-45-нджи атлерден алгъан.

Бисмилянирраһмаанирраһниим (Рахман ве рахим олгъан Аллаһның адынен).

1. Хаа. Миим.
(*Бу арифлерниң тефсири ичюн Бакъара суресининъ 1-нджи аетине бакъынъ*).
- 2-3. Бу китап мутлакъ гъалип, хакъкъы иле билиджи, гунахны бағыштайыджы, тёвбени къабул этиджи, азабы четин, лютф саиби Аллаһ тарафындан эндирильгендер. Ондан башкъа ич бир илих ёкътыр. Дёнюш анджакъ Онъадыр.
4. Инкяр эткенлер истисна, ич кимсе Аллаһның аетлери акъкъында тартышмаз. Оларның шеэрлерде (раатлықънен) кезип долашувы сени алдатмасын.
(*Инкярдожыларның долашувлары, тиджарет ве кярлы къазанчлар ичюн къоркъусыз ве*

- телюкесиз сяят этювлери, дюньяда къазангъан усътюнлик ве бунъа нисбетен Дженабы Хакъынъ оларгъа мухлем берюви шеклинде тефсир этильген).*
5. Олардан эвель Нуһ къавмы ве булардан соңки топлулыкълар да (пейгъамберлерине) мани олмагъа, эр уммет озь пейгъамберини якъаламагъа азм эткен эди. Батылны хакъынъ ерине къоймакъ ичюн курешкен эдилер. Бунынъ узерине мен оларны къапкъачлап якъаладым. Иште, джезаландыруымнынъ насыл олгъаныны корь! (*Аетте, Мекке кяфирлерinden эвель кельген Аад, Семууд ве Луут къавмлары киби, бир такъым миллетлернинъ инкярларына, пейгъамберлерини якъалап ольдирюв арекетлерине, бунъа джевабен де, Дженабы Хакъынъ инкярджыларны эляк этювининъ, белли орънеклерине ишарет этильмекте. Чюнки, инкярджыларнынъ харап юртлары ве фаджисалы акъибетлери буны косътермекте.*)
 6. Инкяр эткенлернинъ джеэннем эхли олгъанларына даир Раббинънинъ сёзю бойледже керчеклешти.
 7. Аршны аркъалагъан ве бир де онынъ этрафында булунгъанлар (мелеклер), Рабблерини хамд иле тесбих этерлер, Онъа иман этерлер. Му'минлернинъ де багъышланувыны истерлер: Эй, Раббимиз! Сенинъ рахмет ве ильминъ эр шейни къушаткъан. О алда, тёвбе эткен ве сенинъ ёлунъда юргенлерни багъышла, оларны джеэннем азабындан къорчала! (дерлер). (*Арины ташыгъанлар, «Хамеле-и ари» денильген мелеклердир. Риваётке коре, дёрт данедирлер. Анджакъ Хакъкъаа суресинде (69/17) къыяметте буларнынъ сайыси секиз оладжасы бильдирильген. Арины къорчалав ве тедбирине мемур олгъанлары ичюн, бу исим оларгъа миджазий берильген. Аринынъ этрафындаки мелеклер, арины таваф эткен мелеклердир. Девамлы бойле дерлер:*)
 8. Раббимиз! Оларны да, оларнынъ аталарындан, зевджелеринден, несиллеринден эйи олгъанларны да, оларгъа ваде эткен Ади дженнетлеринъе къой. Шубесиз, азиз ве хаким сенсинъ!
 9. Бир де оларны, эр тюрлю феналыкълардан къорчала. О куню сен кимни феналыкълардан къорчаласанъ, муакъкъакъ ки, оны рахметинъе наиль эткен олурсынъ. Бу энъ буюк къуртулыштыр.
 10. Инкяр эткенлерге бойле сесленилир: Аллаһнынъ гъадабы, сизинъ кендинъизге олгъан феналыгъынъыздан, эльбетте даа буюктир. Зира, сиз имангъа давет этильмектесинъиз, фактъат инкяр этмектесинъиз.
 11. Олар: Раббимиз, бизни эки дефа ольдюрдинъ, эки дефа тирильттинъ. Биз де гунахларымызынъ итираф эттик. Бир даа (бу атештен) чыкъмагъа ёл бармы? дерлер. (*Биринджи олюм, дюнья аятынынъ соңында, экинджи олюм исе, къабирде, ильк сорғуулама япылгъандан соң юз береджек. Бунъа коре, биринджи тирилюв къабирде сорғуулав ичюн, экинджи тирилюв исе, къыяметтен соңыки эбедий аят ичюндиr. Инкярджыларнынъ атештен чыкъмакъ ичюн сорагъан ёллары исе, эрте я да кеч джеэннемден чыкъыш, Аллаhкъа итаат этиши я да текрар дюньягъа къайтыши чарелерини къыдырувлары шеклинде ёрумлангъан*).
 12. (Оларгъа денилир ки:) Иште, бунынъ себеби шудыр: Тек Аллаhкъа ибадетке чагъырылгъан вакъытта инкяр эттерсинъиз. Онъа ортакъ къошуулгъанынен (буны), тасдикъ эттерсинъиз. Атыкъ укюм юджелернинъ юджеси Аллаhнынъдыр.

13. Сизге аетлерни косътерген, сиз ичюн коктен рзыкъ эндирген Одыр. Аллаһкъя ёнельгенден башкъасы ибret алмаз.
(Косътерильген «аетлер» иляхий къудретке делялет этиджи нефис эсерлер ве кемалат ёлларыны косътерген шейлернен; эндирильген «рызыкъ» да, рзыкънынъ себеби олгъян ягъмур, кунеш ве ава иле изаат этильген).
14. Айды, кяфирлернинъ ошуна кетмеси де, Аллаһкъя, Аллаһ ичюн диндар ве ихляслы оларакъ, дуа этинъ!
15. Дереджелерни юксельткен, Аршнынъ саиби Аллаһ, къавушмакъ кунюнен къоркъузмакъ ичюн, къулларындан истегенине ирадесинен алякъадар вахий эндирir.
(«Дереджелерни юксельткен» табири – коклерни бир-бiri усътиюне къурып юксельткен, дюньяда къулларына юдже мертебелер берген, дженнеттеки ерлерини юджельткен, мелеклернинъ Аришкъя я да коклерге юкселовлерини темин эткен, му'минлернинъ савап дереджелерини юксельткен шеклинде изаатланғандыр. Аетте кечкен «рух»нынъ манасы Аллаһнынъ, къулларындан истегенине ихсан эткен иляхий вахидир. «Къавушмакъ куню» – къыямет кунодир, чюнки, о куньде коклерде ве ердекилер, эвелькилер ве сонъкилер, абиднен мабуд, залымнен мазлум, эп о ерде корюшеджеклер).
16. О куню олар (къабирлеринден) мейдангъа чыкъарлар. Оларнынъ ич бир шейи Аллаһкъя гизли къалмаз. Бугунь укюмранлыкъ кимнинъдир? Къаххар олгъян тек Аллаһнынъдыр.
(Сорагъан да, джевабыны берген де, Аллаһтыр).
17. Бугунь эр кеске къазангъанынынъ къаршылыгъы берилир. Бугунь акъсызлыкъ ёкътыр. Шубесиз, Аллаһ эсапны чар-чабук корюджидир.
18. Якъынлашкъан кунъ хусусында оларны тенбиеле! Чюнки, о, онда дешет ичинде юткъунгъанда, юреклери агъызларына кельгендиr. Залымларнынъ не досту, не де сёзю динъленеджек шефаатчысы бардыр.
19. Аллаһ, козълернинъ хаин бакъышыны ве къальплернинъ гизлегенини билир.
20. Аллаһ, адалетнен укюм этер. Оны быракъып, табынгъанлары исе, ич бир шейге укюм эталмазлар. Шубесиз, Аллаһ хакъкъы иле эшитиджи ве корюджидир.
21. Олар, ер юзюнде кезип долашмадылармы ки, озылеринден эвелькилернинъ акъибетлери насыл олгъаныны корьсинлер! Олар, къувет ве ер юзюндеки эсерлери нокътай назарындан, булардан даа да усътиюн эдилер. Бойле экен, Аллаһ оларны гунахлары себебинден якъалады. Оларны Аллаһнынъ гъадабындан къорчалагъан да олмады.
22. Бунынъ себеби, пейгъамберлери оларгъа ап-ачыкъ муджизeler кетиргенлери алда, инкяр этвиолери эди. Аллаһ да, оларны тутып, якъалай къойды. Догърусы, О, куветлиdir; азабы да пек четиндиr.
- 23-24. Ант олсун ки, биз Мусаны муджизелеримиз ве ап-ачыкъ весикъанен, Фыравун, Хаамаан ве Къарунгъа ёлладыкъ. Олар: Бу, чокъ яланджы бир сихирбаздыр! дедилер.
25. Иште о (Муса), тарафымыздан оларгъа хакъны кетиргенинен: Онынънен берабер иман эткенлернинъ огъулларыны ольдюринъ, къадынларны сагъ къалдырынъ! дедилер. Амма, кяфирлернинъ тузагъы, эльбетте бошуна кетер.
(Бу учъ адамдан Фыравун ве Хаамаан, Къыптийлернинъ илери кельгенлеринден Къарун да Исраил огъулларындандыр. Даа сонъки аетлерден де, аньлышиладжасы киби, онынънен берабер иман эткенлернинъ огъулларыны ольдюринъ, къадынларыны сагъ къалдырынъ, деген Фыравундыр. Онъа бу фикирни бергеннинъ де Хаамаан олгъаны риваает этиле).

26. Фыравун: Быракъынъ мени, деди. Мусаны ольдюрейим; (къуртара билир исе) Раббине ялварсын! Чюнки, мен онынъ дининъизни денъиштиреджегинден, яхут ер юзүнде фесат чыкъараджагъындан къоркъам.
(Фыравуннынъ, быракъынъ мени, Мусаны ольдюрейим, дие къонушывы, оны ольдюрип оламайджагъыны косътермекте. Чюнки, Фыравунгъа Муса ичюн бу сенинъ къоркъаджасакъ бир кимсень дегиль. Эгер оны ольдюрип исенъ, халкъынынъ къальбине бир шубе сокъкъан олурсынъ. Эр кес сенинъ ачыкъ делильнен тартышмакътан аджис олгъанынъа укюм этер, деген эдилер. Бунынъен берабер, Фыравуннынъ зикр этильген ифадеси, онынъ Муса (а.с.)дан не къадар къоркъкъаныны да косътермекте).
27. Муса да: Мен, эсал кунюне инанмагъан эр кибрлиден, меним де Раббим, сизинъ де Раббинъизге сыгъындым, деди.
28. Фыравун аиласинден олуп, иманыны гизлеген бир му'мин адам бойле деди: Сиз бир адамны «Раббим Аллаһтыр», демекте дие, ольдюреджексинъизми? Албуки, о, сизге Раббинъизден ап-ачыкъ муджизeler кетирген. Эгер о яланджы исе, яланы озюнедир. Эгер дөгъру сёйлей исе, сизни төхдит эткен (азапнынъ), бир къысмы олсун, келип сизге чатар. Шубесиз, Аллаh, адден ашкъан, яланджы кимсени дөгъру ёлгъя ириштиремез.
(Фыравуннынъ аиласинден иманыны гизлеген бу адамнынъ, Фыравуннынъ эмджезадеси олгъаны сёйленген, ады акъкъында да чешит фикрлер бар. Фыравун аиласинден инангъан бу адам сёзлерине бойле девам этти:)
29. Эй, къавымы! Бугунь ер юзюне аким кимселер оларакъ, укюмранлыкъ сизинъдир. Амма, Аллаhнынъ азабы бизге келип чатар исе, ким бизге ярдым этер? Фыравун: Мен сизге озы фикримни сёйлемктем ве кене сизге анджакъ дөгъру ёлны косътермектем, деди.
- 30-31. Иман эткен деди ки: «Эй, къавымы! Догъусы, мен сиз ичюн, Нуh къавмынынъ, Аад, Семууд ве олардан соң кельгенлерни вазиети киби, (пейгъамберлерни яланлагъан) топлулыкъларнынъ башларына кельген бир акыбеттен къоркъмакътам. Аллаh къулларына бир зулум тилейджек дегильдир».
- 32-33. «Эй, къавымы! Акъикъатен сиз ичюн о багъырышув-чагъырышув кунюнден, артынъызгъа дён»п къачаджакъ кунюнъизден къоркъмакътам. Сизни Аллаhtан (Онынъ азабындан) къуртараджакъ кимсе ёкътыр. Аллаh кимни саптырса, артыкъ оны дөгъру ёлгъя къавуштыраджакъ да ёкътыр».
34. Ант олсун ки, (Мусадан) эвель Юсуф да сизге ачыкъ делиллэр кетирген ве онынъ сизге кетирген шейлери акъкъында шубе этип тургъан эдинъиз. Ниает, о вефат эткенинен: «Аллаh ондан соң пейгъамбер ёлламаз», дединъиз. Иште, Аллаh о адден ашкъан шубеджилерни бойле саптырыр.
(Базы тефсирджилер «Бу ердеки Юсуф – Аз. Юсуфнынъ торуны Юсуф б. Эфраимдир», деген олсалар да, Юсуф б. Якъубдыр деген риваает даа къувветли корюнмекте).
35. Озылерине кельген ич бир делиль олмагъаны алда, Аллаhнынъ аетлери акъкъында тартышкъанлар, истер Аллаh янында, истер иман эткенлер янында, буюк бир нефret иле къаршыланыр. Аллаh буюклик таслагъан эр зорбаджынынъ къальбини, иште бойле муурьлер.
- 36-37. Фыравун: Эй, Хаамаан, манъя юксек бир къулле яп; бельки ёлларгъя, коклерниң ёлларына иришиrim де, Мусанынъ Танърысыны корерим! Догъусы, мен оны яланджы санмакътам, деди. Бойледже, Фыравунгъа япкъан фена иши гузель косътерильди ве ёлдан саптырылды. Фыравуннынъ тузагъы тамамен бошуна чыкъты.

38. О иман эткен кимсе: Эй, къавым! деди, сиз манъа уйынъыз, сизни дөгъру ёлгъа алып бараджагъым.
39. Эй, къавым! Шубесиз, бу дюнья аяты, кечиджи бир эгленджедир. Амма, ахирет, акъикъатен къалынаджакъ юрттыр.
40. Ким бир феналыкъ япар исе, онынъ къадар джеза корер. Ким де, къадын я да эрек, му'мин оларакъ, файдалы бир иш япар исе, иште олар дженнетке кирежеклер, о ерде оларгъа эсапсыз рызыкъ бериледжек.
41. Эй, къавым! Недир бу ал? Мен сизни къуртулышкъа чагъырмакътам, сиз мени атешке чагъырмакътасыныз.
42. Сиз мени Аллаһны инкяр этювге ве ич танымагъан неслелеримни Онъа ортакъ къошувгъа чагъырмакътасыныз. Мен исе, сизни азиз ве чокъ багъышлайыджы Аллаһкъа давет этмектем.
43. Акъикъат шу ки, сиз мени давет эткен шейинъизнинъ дюньяда да, ахиретте де, даветке дегер бир тарафы ёкътыр. Дёнюшимиз Аллаһкъадыр, адден ашкъанлар да атеш эхлининъ озудирлер.
44. Сизге сёйлегенлеримни якъында хатырлайджакъсыныз. Мен ишимни Аллаһкъа авале этем. Шубесиз, Аллаһ къулларыны чокъ яхши корюджидир.
45. Ниает, Аллаһ олар къургъан тузакъларынынъ феналыкъларындан бу затны къорчалады, Фыравуннынъ къавмыны исе, яман азап сара къойды.
46. Олар саба-акъшам о атешке сокъулырлар. Къыяметнинъ къопаджакъ куню де: Фыравун аиласини азапнынъ энъ четинине сокъунъ (дениледжек)!
(Къабир азабынынъ керчек олгъанына бу аетнен де ишарет этильген).
47. (Кяфирлер) атешнинъ ичинде бир-бирилеринен чекишкенлеринде, зайыфлар о буюклик таслагъянларгъа: Биз сизге уйгъан эдик. Шимди атешнинъ биразыны бизден ала билирсинъизми? дерлер.
48. О буюклик таслагъянлар исе: Догърусы, эпимиз бунынъ ичиндемиз. Шубе ёкъ ки, Аллаһ къуллары арасында береджек укмини берди, дерлер.
(Аллаһнынъ береджек укми, му'минлерни дженнетке, кяфирлерни де джеэннемге сокъувынен багълы укюмдир).
49. Атеште олгъанлар джеэннем бекчилирине: Раббинъизге дуа этинъ, бизден бир кунь олса да, азапны енгилдетсин ! дейджеклер.
50. (Бекчилир:) Сизге пейгъамберлеринъиз ачыкъ-ачыкъ делиллэр кетирмедилерми? дерлер. Олар да: Кетирдилер, джевабыны бериirlер. (Бекчилир исе:) О алда озюнъиз ялварынъ, дерлер. Албуки, кяфирлернинъ ялварувлары бошунадыр.
(Бекчилир, «озюнъиз ялварынъ» дер экен, кяфирлерге шефаат этмейджеклерини ифаде этмектелер).
51. Шубесиз, пейгъамберлеримизге ве иман эткенлерге, эм дюнья аятында, эм шаатларнынъ шаатлыкъ этеджек кунылеринде ярдым этермиз.
(Шаатлар – мелеклердир. Чюнки, мелеклер, пейгъамберлернинъ ахъямны теблигъ эткенлерине, кяфирлернинъ исе, буларны яланлагъянларына шаатлыкъ этеджеклер. Айрыджа, инсанларгъа шаатлыкъ этеджек мелеклер, пейгъамберлер ве му'минлер, шаатлардан сайылгъянлар).

52. О куню залымларгъа, узюр тилевлери ич бир файда берmez. Артыкъ лянет де оларнынъдыр, яман юрт да оларнынъдыр!
- 53-54. Ант олсун ки, биз Мусагъа хидаетни бердик ве Исаил огъулларына акъыл саиплери ичюн бир огют ве дөгърулыкъ ребери олгъян китапны мирас къалдырыдыкъ.
55. (Ресулым!) Шимди сен сабыр эт. Чюнки, Аллаһнынъ вадеси керчектир. Гунахынънынъ багъышланувины исте. Акъшам-саба Раббинъни хамд иле тесбих эт.
(Аллаһнынъ вадеси достларыны музaffer этмеси киби ёрумлангъан. Фыравуннынъ къарышысында Мусанынъ вазиети бунынъ делилидир. Аз. Пейгъамбернънъ саба-акъшам хамд ве тесбихи, айны вакъытта, умметке быракъылган бир суннеттир.
Риваeт этильгенине коре, бир такъым еудийлер Ресулуллах (с.а.)къа келип, «ахыр заманда» Деджджал бизим арамыздан келеджек ве оладжакълар, иште о вакъыт оладжакъ!» дедилер. Бунынъ узерине ашагъыдаки ает назиль олды).
56. Озылерине кельген кесен-кес бир делиль олмайып, Аллаһнынъ аетлери акъкъында мунақъаша эткенлер бар я, ич шубе ёкъ ки, оларнынъ къальплеринде, асла етишалмайджакъ бир буюклик авесликлеринден башкъа бир шей ёкътыр. Сен Аллаhкъа сыгъын. Шубесиз, О, эшитиджи ве корюджидир.
57. Эльбетте, коклернинъ ве ернинъ яратылуви, инсанларнынъ яратылувинындан даа буюк бир шейдир. Факъат инсанларнынъ чокъу бильмезлер.
58. Корынен корыген, инанып яхши амеллерде булунгъаннен феналыкъ япъян бир олмаз. Не къадар аз тюшюнмектесинъиз.
59. Къямет куню мытлакъа келеджек, бунда ич шубе ёкъ. Факъат инсанларнынъ чокъу бунъя инанмазлар.
(Дюнья инсанлар ичюн бир имтиан ери олгъанына, инсанлар да бир такъым вазифелернен месулиетли къылынгъанына коре, бунынъ муакемеси ве эсабы ичюн экинджи бир аят кереклиги корюльмекте. Бунынъ усътиюне шу кяинатнынъ бир башлангъычы олгъаны киби, эльбетте бир де сонъу бардыр. Олюм керчеги къарышысында дюньянынъ инсанларгъа айт асыл къарагъя олмагъаны да белли. Яратылыш ве олюм эр ан текрарланаракъ, керчеклемешкени киби, къямет ве ахирет де, мытлакъа, керчеклемешеджек. Къямет бу аятнынъ сонъуна етюви, ахирет де, экинджи аятнынъ исмидир).
60. Раббинъиз бойле буюрды: Манъя дуа этинъ, къабул этейим. Чюнки, манъя ибадетни быракъып, буюклик таслагъанлар ашшаланаракъ, джеэнненмеге киреджеклер.
61. Ичинде раатланырысынъиз дие, геджени, корювинъиз ичюн де, куньдюзни яраткъян Аллаhтыр. Шубесиз, Аллаh инсанларгъа лютфиярдыр. Факъат инсанларнынъ чокъу шукюр этмезлер.
62. Иште, О, эр шейнинъ яратыджысы олгъян Раббинъиз Аллаhтыр. Ондан башкъа танъры ёкътыр. О алда, насыл ола да, дёндюрильмектесинъиз!
63. Аллаhнынъ аетлерини инатлыкъынен инкяр эткенлер, иште (хакътан) бойле дёндюрилир.
64. Ери сиз ичюн ерлешюв мейданы, кокни де, бир бина эткен, сизге шекиль берип де, шеклинъизни гузель япъян ве сизни темиз эрзакъларнен рзыкъландыргъан Аллаhтыр. Иште, Аллаh, сизинъ Раббинъиздир. Алемлернинъ Рабби Аллаh юджелерден юджедир.
65. О, дайма тиридир; Ондан башкъа ич бир танъры ёкътыр. О алда, динде ихляслы ве самимий кишилер оларакъ, Онъя дуа этинъ. Эр тюрлю макътав алемлернинъ Рабби Аллаhкъа маҳсустыр.

66. (Ресулым!) Де ки: Манъа Раббимден ап-ачыкъ делиллэр кельгенинен, сизинъ, Аллаһны быракъып, о табынгъанларынызға къуллыкъ этювим, манъа ясакъланды ве манъа алемлерниң Раббине теслим олуым эмир этильди.
67. Сизни топракътан, сонъра нутфеден, сонъ алакъадан (ашланған йымыртадан) яратқъан, сонъра сабий оларакъ чыкъарғын, сонъра сизни кучлю-къуветли бир чагъыға иришювинъиз, сонъра да къартаювыныз -ки аранызыдан даа эвель вефат эткенлер де бар- ве белли бир вакъытқыа етишювинъиз ичюн сизни яшатқъан Одыр. Умут этилир ки, тюшюнирсинаңыз.
- (Аетте ильк инсан Адем (а.с.)ның топракътан яратылғына шарет этильгенден сонъ, инсанны ана рахиминден къартайғына къадар, чешит девирлери тасвир этильмекте).*
68. О, эм тирильтиджи, эм де ольдюриджидир. О, эр анги бир ишнинъ олувины истеген вакъытта ялынтыз «Ол!», дер, о да ола къояр.
69. Аллаһның аетлери акъында тартышқынларғыа бакъмадынъмы, насыл дёндюрильмектелер (оны тасдикъ этювге янашмайлар)!
70. Олар китапны ве пейгъамберлеримизге ёллагъанларымызды яланлагъанлардыр. Олар якъында (акъыкъатны) аньлайджакълар!
- 71-72. Боюнларында демир алкъалар ве зындырылар олгъан алда, сыйджакъ сувгъа сюйрекленеджеклер, сонъра да, атеште якъыладжакълар.
- 73-74. Сонъ оларғыа: Аллаһны быракъып да, къошкъан ортакъларыныз не ерде? дениледжек. Олар да: Бизден узакълаштылар, затен биз эвеллери ич бир шейге табынмай эдик, дейджеклер. Иште, Аллаһ кяфирлерни бойле шашмалатыр.
- (Мушриклерден соралғында, табынғын путларыны инкар эткенлери анълашылмақты. Анджақъ, Дженаб-ы Хакъ табынгъанларыны къарышыларына кетиргенинен, шашып къаладжскълар).*
75. Бу, сизинъ ер юзүнде акъызы оларакъ къопаюыныздан ве адден ашыр севинип кибрленювиныз себебиндендер.
76. Ичинде эбедий къалмакъ узьре джеэннемнинъ къапуларындан кириң!
- Кибрленгенлерниң къайтып бараджакъ ерлери не чиркиндир.
77. Шуның ичюн (Ресулым), сен сабыр эт! Шубесиз, Аллаһның вадеси керчектир. Оларғыа сөз берген азабымыздың бир къысмыны я санъа косытерирмиз, яхут сени даа эвель вефат эттирирмиз. Насыл олса да, олар бизге дёнеджеклер.
78. Ант олсун, сенден эвель де пейгъамберлер ёлладыкъ. Олардан санъа къыссаларыны аньлаткъан кимселеримиз де бар, вазиетлерини санъа бильдирмеген кимселеримиз де бар. Ич бир пейгъамбер Аллаһның изни олмайып, эр анги бир аетни озылюгинден кетираалмаз. Аллаһның эмири кельгенинен де, хакъ тедбикъ этилир ве о заман батылны сечкенлер зиянгъя оғрайджақълар.
- (Ёлланылғын пейгъамберлерниң сайысыны Аллаһтан башкъасының билалмайджагъы мұакъкъақъ олмакънен берабер, тефсирлерде юдже Аллаһның 124000 пейгъамбер ёллагъаны риваает этиле.*
- Къур'ан-ы Керимде булардан садедже 25-ининъ исимлери зикр олунан, аятлары ве Аллаһның эмирлерини теблигъ хусусында алып барғын курешилеринден баас этиле. Ает-и Керимеде айрыджа, пейгъамберлерниң озы-озыларинден ортағыа*

чыкъмагъанлары, кетирген муджизелери де Аллаһның эмири ве изнинен олгъаны ифаде этильмекте).

79. Аллаһ, кимисине минерсинъиз, кимисини де ашарсынъыз дие, сиз ичюн айванларны яратыджыдыр.
80. Оларда сиз ичюн даа нидже файдалар бар. Гоньюллериңиздеки бир арзугъя, оларгъя минерек ириширсингъиз. Оларның ве гемилерниң усътюнде кезинирсингъиз.
81. Аллан сизге аетлерини косътермекте. Шимди, Аллаһның аетлеринден ангисини инкяр этсерсингъиз?
82. Олар ер юзүнде кезип долашмадылармы ки, озылеринден эвелькилерниң сонъу насыл олгъан, корьсиндер! Эвелькилер булардан да чокъ эди, къувет тарафындан ве ер юзүндеки эсерлери нокътаи назарындан да, даа сагълам эдилер. Факъат къазангъан шейлери оларгъя асла файда бермегендир.
83. Пейгъамберлери оларгъя ап-ачыкъ бильгилер кетиргенинен, олар озылеринде олгъян (бешерий) бильгиге ишандылар (оны алайгъя алдылар). Алайгъя алгъан шейлери озылерини богъя къойды.
84. Артыкъ о четин азабымызды корыген вакъытларында: Аллаһкъа инандыкъ ве онъа ортакъ къошкъан шейлеримизни инкяр эттик, дерлер.
85. Факъат азабымызды корыген вакъытларында, иманлары озылерине бир файда бермейдже. Аллаһның къуллары акъкъында девам этип кельген суннети (къануны) будыр. Иште, о заман кяфирлр зиянгъя оғърайджакълар.

41. ФУССЫЛЕТ

Адыны 3-инджи аетте кечкен «фуссылет» келимесинден алгъан. Седжде, Хаа, Миим ве Месаабих адларынен де анъылгъан бу суре Меккеде энген. 54 аеттир.

Бисмиляхиరраھماانیرررھنیم (Рахман ве рахим олгъан Аллаһның адынен).

1. Хаа. Миим.
2. (Къур'ан) рахман ве рахим олгъан Аллаһ къатындан эндирильгендир.
3. (Бу,) бильген бир къавм ичюн аетлери арапча окъуларакъ, беян этильген бир китаптыр.
4. Бу китап мужделейиджи ве тенбиеджиидир. Факъат оларның чокъу юзъ чевирди. Артыкъ динълемезлер.
(3-инджи аетте кечкен «фуссылет» (изаатлангъан) келимеси шу шекиллерде изаат этильген: а). Къур'аның укуомлери, къыссалары, ваазлары ачыкъ беян буюрылгъандыр. б). Ляфзи итибарынен фасылалары, сурелерниң эвель ве ахырлары айырды этильгендир. в) Манасы итибарынен ваделери, тәхдитлери, къыссалары, укуомлери, мисаллери, огютлери... айры-айры беян этилерек, ашкярлыкъка къавуштырылгъандыр).
5. Ве дедилер ки: Бизни чагъыргъан шейинъе нисбетен къальплеримиз къапалыдыр. Къулакъларымызда да бир агъырлыкъ мевджут. Бизнен сенинъ арамызда бир перде булунмакъта. Шуның ичюн сен (истегенинъи) яп, биз де япмакътамыз!
(Къурейши, бу сөзлеринен Къур'анны динълемектен къачынаракъ, Аз. Пейгъамбернен

- араларындахи дин ихтиляфыны ашкяр этмекте ве Аллаһның Ресулы Къур'ан оқъуп, Аллаһкъа ҹагъыргъан вакъытта, онынънен алай эте эди).*
6. Де ки: Мен де, анджакъ сиз киби бир инсаным. Манъа иляхынъызының тек бир илях олгъаны вахий олунмакъта. Артыкъ Онъа ёнелинъ, Ондан магъфирет истенъ. Ортакъ къошкъанларның алына вай!
(«Аллаһкъа ёнельмек» иман, итаат, төвхид, ибадет ве ихляснен мумкюндир. Айны заманда, шейтанның телькъинлерине уймамакъ, Аллаһны быракъып, башкъа дост ве уйдырма шефаатчылар единмемек, Аллаһкъа ёнелювнинъ темель шартларыдыр).
 7. Олар зекятны бермезлер; ахиретни инкяр этиджендер де олардыр.
 8. Шубесиз, иман этип, яхши иш япкъанлар ичюн, тюкенмеген бир муҗафат бар.
 9. Де ки: Акъикъатен, сиз ерни эки куньде яраткъанны инкяр этип, Онъа ортакъ къошмакътасынъызмы? О, алемлернинъ Раббидир.
 10. О, ер юзүнө сабит дагъылар ерлештири. О, ерде берекетлер яратты ве о ерде тамам дёрт куньде истегенлер ичюн, фаркъсыз оларакъ, гъыдалар такъдир этти.
 11. Соң думан алында олгъан кокке ёнельди, онъа ве ер къурресине: Истеерек я да иstemeeрек келинъ! деди. Экиси де, «истеерек кельдик», дедилер.
(Дженаб-ы Хакъның «Ер ве кокте истегени», эр экисининъ де озълерине юклөнген вазифелернинъ керегини ерине кетирювлериdir).
 12. Бойледже, оларны эки куньде еди кок оларакъ яратты ве эр кокке вазифесини вахий этти. Ве биз, якъын семаны къандиллернен донаттыкъ, бозулувдан да къорчаладыкъ. Иште, бу, азиз, алим Аллаһның тақъдири.
 13. Эгер олар юз чевирир иселер, де ки: Иште, сизни Аад ве Семуудның башына кельген къасыргъагъа бенъзеген бир къасыргъагъа къаршы тенбиелемектем!
 14. Пейгъамберлер оларгъа: Оглерinden ве артларындан келерек, Аллаһтан башкъасына къуллыкъ этменъ, деген вакъытларында: «Раббимиз тилесе эди, эльбетте мелеклер эндирир эди. Шуның ичюн, биз сизнен ёлланылған шейлерни инкяр этмектемиз», деген эдилер.
(Бу къавмларгъа эр девирде пейгъамберлер ёлланылғаны ве пейгъамберлернинъ оларнен якъындан алякъада олгъанлары анълашила).
 15. Аад къавмына кельгенде, ер юзүнде акъсыз ерде буюклик тасладылар ве: Бизден даа къуетли ким бар? дедилер. Олар озълерини яраткъан Аллаһның, олардан даа къуетли олгъаныны коръмединерми? Олар бизим аетлеримизни (мұджизелеримизни) инкяр этмекте эдилер.
 16. Бундан толайы, биз де оларгъа дюнья аятында зиллет азабыны таттырмакъ ичюн о оғұрсыз кунылерде сувукъ бир рузгяр ёлладыкъ. Ахирет азабы, эльбетте даа чокъ резиль этиджи.
 17. Семуудгъа кельгенде, оларгъа догъру ёлны косытердик, амма олар коръликни догъру ёлдан устьюн туттылар. Бойледже, япаяткъан феналықълары себебинден, алчалтыжды азапның йылдырымы оларны чарпты.

18. Инангъанларны къуртардыкъ. Олар (Аллаһтан) къоркъмакъта эдилер.
19. Аллаһның душманлары, атешке сюрюльмек узьре, топлангъан кунылери эписи бир ерге кетирилирлер.
20. Ниает, о ерге кельген вакъытлары къулакълары, козълери ве терилери, ишлеген шейлерине къаршы оларның алейхине шаатлыкъ этеджек.
21. Терилерине: Ничюн алайхимизге шаатлыкъ эттинъиз? дерлер. Олар да: Эр шейни къонуштыргъан Аллаһ, бизни де къонуштырды. Ильк дефа сизни О яраткъан. Кене Онъа дёндюрильмектесинъиз, дерлер.
22. Сиз не къулакъларынызынъ, не козълеринъизнъ, не де терилеринъизнъ алейхинъизге шаатлыкъ этювинден сакъынмай эдинъиз, япъянларынызыдан чокъуны Аллаһ бильмейдже беллей эдинъиз.
23. Раббинъиз акъында беслеген занынъыз бар я, иште сизни о маҳв этти ве зиянгъа огърагъянлардан олдынъыз.
24. Шимди эгер даяна билир иселер, оларның ери атештир. Ве эгер (текрап дюньягъа къайтып Аллаһны) хошнут этмек истер иселер, мемнүон этиледжек дегиллер.
25. Биз оларгъа бир такъым аркъадашлар мусаллат эттик де, олар оглеринде ве артларында не бар исе, эписини буларгъа сюслию косътердилер. Озылеринден эвель келип кечкен джинлөр ве инсанлар ичюн, (тедбикъ олунгъан) азап оларгъа да, керекли олгъан. Шубесиз, олар зиянгъа тюшкенлер эди.
(Фена аркъадашларның инанмаганларгъа сюслию косътерген шейлери – дюнья ишлеридир. Чюнки, дюньяның ялынъыз маддий менфаат ве нефсаний истеклерге уйгъун тарафыны корерлер ве садедже оны истерлер. Ахирет ишлерини де арткъа быракъырлар. Тирилюв ве эсапны инкяр этмекнен раатлыкъкъа къавушаджасакъларыны телкъин этерлер).
26. Инкяр эткенлер: Бу Къур'анны динълеменъ, окъулгъанда гурюльти япынъ. Белки, бастырырсынъыз, дедилер.
27. О инкяр эткенлерге шиддетли бир азапны таттыраджакъмыз ве оларны япъянларының энъ фенасынен джезаландыраджакъмыз.
28. Иште, бу Аллаһ душманларының джезасы – атештир. Аетлеримизни инкяр эткенлерinden толайы, о ерде оларгъа джеза оларакъ эбедий къаладжакъ юртлары (джеэннем) бардыр.
29. Кяфирлер джеэннемде: Раббимиз! Джинлерден ве инсанлардан бизни сапыткъанларны бизге косътер де, ашшалангъанлардан олсунлар дие, оларны аякъларымызынъ астына алайыкъ! дейджеклер.
30. Шубесиз, Раббимиз Аллаһты деп, соң дос-догъру ёлда юргенлерниң узерине мелеклер энер. Оларгъа: Къоркъманъ, кедерленменъ, сизге ваде олунгъан дженнетнен севининъ! дерлер.
(Мелеклер, аетте васыфлары бильдирильген му'минлерге зикр этильген мужделерни олюм сыррасында береджеклер. Дос-догъру ёлда юрмек, иманда себаттыр. Буны Аз. Эбу Бекир сөз ве давранышнен низамлы олмакъ; Аз. Умер мұнағықълыкъ этмемек; Аз. Осман амельде ихласлы олмакъ; Аз. Али фарзларны эда этмек шеклинде ёрумлағъанлар. Мелеклерниң «къоркъманъ» муждеси, олюмниң соңу ве кечмиши амеллернен бағылдыр. «Кедерленменъ» деген мужделери исе, артта быракъылған эвлят ве айлене иле бағылдыр).

- 31-32. Биз дюнья аятында да, ахиретте де сизинъ достларынызмыз. Гъафур ве рахим олгъян Аллаһның икрамы оларакъ, о ерде сиз ичюн джанларыныз чеккен эр шей бар ве истеген эр шейинъиз о ерде сиз ичюн азырдыр.
33. (Инсанларны) Аллаһкъя чагъыргъян, яхшы иш япъян ве «Мен мусульманларданым», дегенден кимниң сөзю даа гузель?
(Аетте васыфлары аньлатылған зат Ресуллана коре, ает мазинлер акъкъында назиль олгъян. Аллаһның даветине уйгъан ве инсанларны да уймагъя давет эткен эр кесниң де бу васыфның саиби оладжасы бильдирильген).
34. Яхшылыкънен яманлыкъ бир олмаз. Сен энъ гузель бир шекильде (яманлыкъның) огюни ал. О вакъытта сеннен арасында душманлыкъ олгъян кимсе санки джандан бир дост олур.
(Яманлыкъның огю, энъ гузель хислем не исе, онынънен алыныр. Меселя, гъадапкъа сабыр, бильгисизликке йымшакъ табият, феналыкъкъа афу иле къаришылыкъ берилир).
35. Бунъя (бу гузель давранышкъя) анджакъ сабыр эткенлер къавуштырылыр; бунъя анджакъ (хайырдан) буюк насиби олгъян кимсе къавуштырылыр.
(Шейтандан кельген яман тюшюндже, шейтаннынъ инсанны гузель табият ве давранышлардан узакълаштырмакъ ичюн весвеседир).
36. Эгер шейтандан кельген яман бир тюшюндже сени тюртеджек исе, аман Аллаһкъя сыгъын, чюнки, О, эшитиджи ве билиджидир.
37. Гедже ве куньдюз, кунеш ве ай Онынъ аетлериндendir. Эгер Аллаһкъя ибадет этмек истей исенъиз, кунешке де, айгъя да седжде этменъ. Оларны яраткъян Аллаһкъя седжде этинъ!
38. Эгер инсанлар буюклик таслар иселер, (бильсиндер ки) Раббинънинъ янында булунгъан (мелеклер) ич усанмадан, гедже-куньдюз оны тесбих этерлер.
39. Сенинъ ер юзюни къуп-къуру корювинъ де, Аллаһның аетлериндendir. Биз онынъ узерине сувны эндирген вакътымызда, арекетке келип къабарыр. Онъя джан берген, эльбетте ололерни де тирильтир. О, эр шейге къадирдир.
40. Аетлеримиз акъкъында дөгърулыкътан айырылып, эгирликке сапкъанлар бизге гизли къалмаз. О алда, атешниң ичине атылған даа эйидирми, ёкъса, къяямет куню ишанчнен кельгенми? Истегенинъизни япынъ! Шубесиз, О, япъянларнызынъ корымекте.
(Аетлер акъкъында, дөгърулыкътан айырылып, эгирликке сапмакъ хусусы, дөгъруны яманламакъ, бозмагъя ынтылмакъ, батыл ёрумлавларгъа арекет этмек ве манасыз тартышувларгъа кишишмек шеклинде ёрумлангъан).
41. Озылерине Китап кельгенде, оны инкяр эткенлер (шубесиз, бунынъ нетиджесине къатланаджакълар). Албуки, о акърансыз бир Китаптыр.
42. Онъя огюнден де, артындан да батыл келалмаз. О, икмет саиби, чокъ макътавлы Аллаһтан эндирильгендир.
43. (Ресулым!) Санъя айтылғанлар, сенден эвельки пейгъамберлерге айтылғанындан башкъя бир шей дегиль. Эльбетте ки, сенинъ Раббинъ, эм магъфирет саиби, эм де аджджы бир азап саибидир.
44. Эгер биз оны, ябанджы тильде бир Къур'ан къылса эдик, дейдженек эдилер ки: Аетлери тефсилятлы шекильде аньлатылмалы дегиль эдими? Арапкъя ябанджы тильде (китап) олурмы? Де ки: О, инангъанлар ичюн дөгъру ёлны косытерген бир къылавуздыр ве шифадыр. Инамагъанларгъа кельгенде, оларнынъ къулакъларында бир ағырылрыкъ

- бардыр ве Къур'ан оларгъа къапалыдыр. (Санки) оларгъа узакъ бир ерден багъырылмакъта (да, Къур'анда не айтылгъаныны анъламайлар).
45. Ант олсун, биз Мусагъа Китапны бердик, онда да ихтиляфкъа тюшюльди. Эгер Раббинъден бир сёз кечкен олмаса эди, араларында дер'ал укюм этилир эди (ишлери битирилир эди). Олар Къур'ан акъкъында терен бир шубе ичиндедирлер.
(Кечмиши сёз демек, эсапнынъ ве джезанынъ къыямет кунюнедже кечикитирилюви демектир. Бу сёзден толайы, Китапта ихтиляфкъа тюшкенлер, Китапты яланлагъанлар дюньяда эляк олгъан ве азапкъа оғыратылгъанлардыр).
46. Ким бир яхши иш япар исе, бу озь лехинедир. Ким де феналыкъ япар исе, алейхинедир. Раббинъ къулларгъа зулум этиджи дегильдир.
47. Къыямет кунюнинъ бильгиси, Онъя авале этилир. Онынъ бильгисинден гъайры ич бир мейва (чегирдеги) къабугъыны ярып чыкъалмаз, ич бир ыргъачы юкке къалмаз ве дөгъурмаз. Аллаh оларгъа: Ортакъларым не ерде! дие сесленген куню: Бунъя даир бизден ич бир шаат олмагъаныны санъя арз этермиз, дерлер.
48. Бойледже, эвельден ялварып тургъанлары олардан узакълашкъандыр. Озылерининъ къачаджакъ ерлери олмагъаныны анълагъандырлар.
49. Инсан хайыр истемектен усанмаз. Факъат онъя бир феналыкъ токъуныр исе, аман умутсизликке тюшер, кедерлене берир.
(Инсаннынъ истеген хайыры: мал, сагълыкъ, ферах киби дюньявий арзулардыр. Шерр исе: факъырлыкъ, азап ве сыйкынтыдыр).
50. Ант олсун ки, озюне токъунгъан бир заардан соңъ, биз онъя бир раҳмет таттырыр исек: Бу, меним акъкъымдыр, къыямет къопадажакъ санмайым, Раббиме дёндюрильген олсам биле, муакъкъакъ Онъинъ къатында мен ичюн даа гузель шейлер бардыр, дер. Биз, инкяр эткенлерге япкъанларыны мытлакъа хабер береджекмиз ве муакъкъакъ оларгъа агъыр азаптан таттыраджакъымыз.
51. Инсангъа бир нимет берген вакътымызда, (бизден) юзь чевирир ве узакълашыр (кибрленир). Факъат онъя бир шерр токъунгъан вакъытта да ялварып туар.
52. Де ки: Не дерсинъиз, эгер о (Къур'ан) Аллаh тарафындан исе, сиз де оны инкяр эткен исенъиз, о заман (хакътан) узакъ бир айрылыкъка тюшкендөн даа сапыкъ ким бар?
53. Инсанларгъа уфукъларда ве озь нефислеринде аетлеримизни косътереджекмиз ки, онынъ (Къур'аннынъ) керчек олгъаны, оларгъа яхшыджа белли олсун. Раббинъинъ эр шейге шаат олувы етmezmi?
(Аеттеки «уфукълар» келимесинден инсанны сарып алгъан тышкъы алемни, «озь нефислери» ифадесинден де, инсаннынъ озь биологик ве рухий шеклини анъламакъ мумукюн. Бунъя коре, аетнинъ манасы «биз инсангъа истер озюни сарып алгъан тышкъы алемде, истер шахсен озюнинъ маддий ве рухий дюньясында олгъан ве бизим барлыгъымызды ве кучюмизниң мукеммелегини исбатлагъан делиллери косътереджекмиз» демек олур ки, акъикъатен, «буюк алем» ве «кучюк алем» денильген эки алемнен бағылы оларакъ, илим бельгилеген акъылларгъа дургъунлыкъ бериджи бильгилер, Аллаhның барлыгъына ве кучюнинъ сынъырсызлыгъына даир муим делиллери ортагъа къоймакъта).
54. Дикъкъат этинъ; олар, Рабблерине къавушмакъ хусусында шубе ичиндедирлер. Билесинъиз ки, О, эр шейни (ильминен) къушатылжыдыр.

42. ЭШ-ШУУРАА

Меккеде назиль олгъан бу суре 53 аеттир, ялынъыз 23-26-нджи аетлери Мединеде энген. Адыны 38-нджи аетте кечкен ве мусульманларның ишлерини араларында истишара (меслеат) или япувлары кереклигини бильдирген Шуураа келимесинден алгъан.

Бисмиляһиrrраһмаанирраһииим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһның адынен).

- 1-2. Хаа. Миим. Айн. Сиин. Къааф.
3. Азиз ве хаким олгъан Аллаһ санъа ве сенден эвелькилерине, иште бойле вахий этер.
(Дженаб-ы Хакъ Къур'ан-ы Керимде анълаткъан хусусларның озюни даа эвельки китапларда да бильдирген. Хусусен, Хаа, Миим ве Айн, Сиин, Къааф киби арифлер ишарет ве сыр оларакъ, бутюн пейгъамберлерге вахий этильген).
4. Коклерде ве ерде не бар исе, эписи Онынъдыр. О, юджедир, улудыр.
5. Аман-аман тепелерinden коклер чатлайджакъ! Мелеклер де, Рабблерини хамд иле тесбих этмектелер ве ердекилер ичюн магъфирет истемектелер. Яхши билинъ ки, Аллаһ чокъ багъышлайыджы, чокъ мерхаметлиdir.
(«Коклерниң усътлерinden чатлавы», Аллаһның азаметинден ве шанының юджелигиндendir).
6. Аллаһтан башкъасыны дост туткъанларыны Аллаһ дайма незарет этмектедир. Сен оларгъа векиль дегильсинъ.
(Аетте Аз. Пейгъамберниң вазифеси, садедже теблигъ олгъаны ифаде этиле).
7. Шеэрлерниң анасы (олгъан Меккеде) ве онның чевресинде олгъанларны тенбиелевинъ ве асла шубе олмагъан топланув куню иле оларны къоркъызуынъ ичюн, санъа бойле арапча бир Къур'ан вахий эттик. (Инсанларның) бир топу дженнетте, бир топу да чылгъын алевли джээннемдедир.
(Къур'ан Мекке халкъына ве ер юзюндеки бутюн инсанларгъа эндирильгендер. Мекке, ичинде Кябе ве Макъам-ы Ибрахим олгъаны ичюн, шаны юксек бир шеэрdir. Аетте къияметниң къоркъунчлы вазиети ве инсанларның дженнетлилер ве джээннемлилер оларакъ, экиге айырыладжасакълары ифаделенген).
8. Аллаһ истесе эди, оларны тек бир милдет япар эди. Факъат О, истегенини раҳметине къавуштырыр; залымларның исе, ич бир досту ве ярдымджысы ёкътыр.
(Башкъа динлердеки бутюн инсанлар Ислам динине кире биле эдилер. Амма, хидает ве далялет иляхий ирадеге багълыдыр. Бунынънен бирликте, инкярнен озылерине зулум эткенлер азаптан ич бир шекильде къуртулалмайджасакълар).
9. Ёкъса, олар Аллаһтан башкъа достлар таптылармы? Албуки, дост ялынъыз Аллаһтыр. О, олюмерни тирильтир, эр шейге къадирдир.
10. Ихтиляфкъя тюшкен эр анги бир шейинъизде укюм бермек Аллаһкъа маҳсустыр. Иште, бу, Аллаһ, меним Раббимдир. Онъа таяндым ве онъа ёнелирим.
11. О, коклерниң ве ерниң ёкътан яратыджысыдыр. Сизге озюнъизден чифтлер, айванлардан да (озылерине) чифтлер яраткъан. Бойледже, чокълашуынъызын теминлеген. Онъа бенъзеген ич бир шей ёкътыр. О, эшитиджидир, корюджидир.

12. Коклерниң ве ерниң анахтары Онынъдыр. Истегенине рызыкъыны бол берир, истегениндөн де къысар. О, эр шейни билиджидир.
13. «Динни аяқта тутынъ ве онда ихтиляфқа тюшмень», дие Нуһкъа тевсие эткенини, санъа вахий эткенимизни, Ибрахимге, Мусагъа ве Исагъа тевсие эткенимизни Аллаһ сизге де дин къылды. Факъат оларны чагырдыгъынъ бу (дин), Аллаһкъа ортакъ къошкъанларға агъыр кельди, Аллаһ истегенини озюне (пейгъамбер) сечер ве озюне ёнельгенни де, дөгъру ёлгъа къавуштырыр.
14. Олар озылерине илим кельгенден соңъ, садедже араларындаки аседчилик себебинден, болюнювге тюштилер. Эгер белли бир девиргедже Раббинъден бир (кечикириюв) сёзю кечкен олмаса эди, араларында аман укюм берилир эди. Олардан соңъ, китапқъа варис къылышынлар да, оның ақъкъында терен бир шубе ичиндедирлер.
(Болюновге тюшкенлерге кельген илим табири, азап хаберинъ бильдирилюви, Аз. Пейгъамберниң ёлланыладжасағы хабери, пейгъамберлерниң ве китапларның бильдирген хусуслар шеклинде ифаде этиле билир. Бу бильгиге рагъмен, ихтиляфқа тюшюльген, инангъан ве инанмагъанлар чыкъкъан. Инанмагъанларға джеза оларакъ аман азап берильмемеси ве къыямет кунюне къалдырылуы, Аллаһның бу хусуста берген бир сёзүндөн толайыдыр).
15. Иште, шуның ичюн сен (тевхидге) давет эт ве эмир олунгъаның киби дос-догъру ол. Оларның авеслерине уйма ве де ки: Мен Аллаһның эндириген Китабына инандым ве аранызыда адалетни тиклемекнен эмир олундым. Аллаһ бизим де Раббимиз, сизинъ де Раббинъиздир. Бизим япқъанларымыз бизге, сизинъ япқъанларыныз да сизгедир. Арамызыда тартышыла биледжек бир мевзу ёкътыр. Аллаһ эпимизни бир ерге топлар, дёнюш де Онъадыр.
(Аетте Аз. Пейгъамберниң инсанларны давет этеджек принциптери ифаде этилиркен, уяджасақъ эсаслары да беян этильген. Бунъа коре, даветке девам этеджек, инанмагъанларның теклиф ве исрарлары динъленмейдженек).
16. Давети къабул этильгенден соңъ, Аллаһ ақъкъында тартышмагъа киришкенлерниң делиллери, Рабблери къатында боштыр. Олар ичюн бир гъадап, кене олар ичюн четин бир азап бардыр.
(Аетте ачыкъ косьтерильген муджизелерге я да китапларға инангъандан соңъ, тартышувгъа киришкен еудийлерниң вазиетине ишарет этилерек, делиллериниң кечмейджели ифаде этильген).
17. Китапны ве мизанны хакъ оларакъ эндириген Аллаһтыр. Не бильмектесинъ, бельки де, къыямет сааты якъындыр!
18. Онъа инанмагъанлар, оның чабук къопувыны истерлер. Инангъанлар исе, ондан къоркъарлар ве оның ақыкъат олгъаныны билирлер. Яхшы билинъ ки, къыямет куню ақъкъында тартышкъанлар терен бир сапыкълыкъ ичиндерел.
19. Аллаһ къулларына лютфиярдыр, истегенини рызыкъландырыр. О, къуветлидир, кучылюдир.
(Бу ерде Аллаһ къулларының яхшысына да, яманына да лютфте булунгъаны анълашылмакъта. О, феналарны биле, къабаатлары себебинден, ач быракъмагъан).
20. Ким ахирет къазанчыны истей исе, оның къазанчыны арттырымыз. Ким де дюнья кярыны истей исе, онъа да дюньядан бир шейлер берирмиз. Факъат оның ахиретте бир насиби олмаз.
(Аетте ахирет къазанчы, яхшы ниет ве давранышлар ичюн алынгъан саваплар оларакъ

ифаде этильген. Аллаh савапны экинге бенъзеткен. Чюнки, савап салих амельнен къазанылгъан бир файдадыр. Бу себептен, «дюнья, ахиретнинъ тарласыдыр», денильген. Къазанчының арттырылувина кельгенде, бу савапның бирге нистебен онгъа, еди юзге ве даа зиядесине чыкъарылуви ве бу артувның дюнья ишлерине де айт олуви демектир).

21. Ёкъса, оларның Аллаh изин бермеген бир динни кетирген ортакълары бармы? Эгер кечиктирме сёсю олмаса эди, дер'ал араларында укуом берилир эди. Шубесиз, залымларгъа джан якъыджы бир азап бар.
(Аетте кяфирлерге Аллаhкъа ортакъ къошмакъ, тирильмекни инкар этмек ве дюньягъа табынмакъ киби сакъат тюшюнджендерни телкъин эткен шейтанларгъа ве Аллаhтан башкъа дин иджат эткенлерге уювларының себеби соралмакъта ве бу ортакъларгъа уювның нетиджелерине дикъкъат чекильмекте).
22. Япкъан шейлери башларына кельгенде, залымларның къоркъудан титрегенлерини кореджексинъ. Иман этип, яхши ишлер япкъанлар да, дженнет багъчаларында дырылар. Рабблерининъ янында оларгъа истеген эр шейлери меджвуттыр. Иште, буюк лютф будыр.
23. Иште, Аллаhның, иман эткен ве яхши ишлер япкъан къулларына мужделеген нимети будыр. Де ки: Мен бунъа нисбетен сизден акърабалыкъ севгисинден башъка бир уджрет истемейим. Ким бир яхшылыкъ япса, оның савабыны арткъачынен берермиз. Шубесиз, Аллаh багъышлыйыджы, шукюрнинъ къарышлыгъыны бериджидир.
(Аетте кечкен акърабалыкъ севгиси «Сизден акърабамны севгенинъизни истейим» я да «Акъарбанызы оларакъ мени севип, дестеклеминъизни истейим», шеклинде беян этильген).
24. Ёкъса, олар (сен ичюн) Аллаhкъа нисбетен ялан уйдурдымы? дерлер. Аллаh истер исе, сенинъ къальбинъни де муурьлер. Ве Аллаh батылны ёкъ этер; сёзлеринен хакъны ортагъа къояр. Шубесиз, О, къальплерде олгъанларны билиджидир.
(Аз. Пейгъамбернинъ Къур'ан-ы Керимни Дженаб-ы Хакъкъа нисбет этювине инанмагъанлар Пейгъамберимизни Аллаh къарышысында ифтираджы вазиетине тюшюрмеге джесарет эткен эдилер. Амма, Аллаh Ресулының ялан уйдурувдан узакъ олгъаныны, бойле бир шайге джесарет этсе биле, оның къальби муурьленеджегини беян этмектедир).
25. О, куылларының төвбесини къабул этиджи феналыкъларны багъышлайыджы ве япкъанларынызыны билиджидир.
(Гунахларгъа аман тёвбе этмек керектир. Къул акъкъындан башкъа, Аллаhкъа къарышы ишиленген гунахның тёвбеси учь шарткъа багъылдыр: 1). Гунахтан тамамен вазгечмек. 2). Япкъанына пешман олмакъ. 3). Бир даа онъа дёнмемек. Эгер киши къул акъкъынен багълы бир яманлыкъ ишлеген олса, акъ саибининъ акъкъыны одемек, оның ризасыны алмакъ төвбесининъ къабул шартларындандыр).
26. Аллаh, иман этип, яхши ишлер япкъанларның төвбесини къабул этер, лютфиндан оларгъа, зиядесини берир. Кяфирлерге кельгенде, оларгъа да четин бир азап бардыр.
27. Аллаh къулларына рыйзкъыны бол-бол берсе эди, ер юзүнде адден ашар эдилер. Факъат О, (рызкъыны) истеген ольчиоде эндирир. Чюнки О, къулларының хаберини алышыдыр, оларны корюджидир.
28. О, (инсанлар) умутлерини кескенден соңъ, ягъмурны эндириджи, раҳметини эр тарафкъя яйыджаудыр. О, акъикъий досттыр, макътавгъя ляйыкътыр.

29. Коклерни, ерни ве оларның ичине яйып чокълаштыргъан джанлыларыны яратузы да, Оның делиллериңдендер. О, истеген вакътында оларны бир ерге топламагъ да къадирдир.
30. Башынызға кельген эр анги бир мусибет, озь эллериңизнен япъянларының з себебиндендер. (Буныңнен берабер) Аллаһ чокъуны афу этер.
(Аетте хитап этильгенлер – гунахқяр му'минлердир. Гунахы олмагъан му'минлернинь башына кельген мусибетлернинь себеплери башкъадыр. Меселя, оларның сабыр этювлери эджирлерини арттыраджасақ себеплерден бири оларакъ сайыла билир).
31. Ер юзүнде (Оны) адживы быракъалмазсының. Аллаһтан башкъа бир достуның з ве бир ярдымджының да ёкътыр.
32. Денъизде дагъылар киби ялдап юргенлер (гемилер) де Оның (барлыгъының) делиллериңдендер.
33. Истесе, О, рузгярны токътатыр да, оның (денъизнинь) устьюнде къала къоярлар. Эльбетте бунда чокъ сабыр этиджи, чокъ шукюр этиджи эр кес ичюн ибretлер бардыр.
34. Яхут япъянлары себебинден, оларны эляк этер. Бир чокъусыны да афу этер (къуртарыр).
35. Бойледже, аетлеримиз узеринде тартышкъанлар, озылерине къачаджакъ бир ер олмагъаныны бильсинлер.
36. Сизге берильген шей, ялының дюнья аятының кечиджи метахларыдыр. Аллаһның янында олгъанлар исе, даа яхшы ве даа бакъийдир. Бу мукяфат иман этип, Рабблерине таянып ишангъанлар ичюндири.
(Дюньяда инсанларға берильген маддий имкян ве боллукъ, садеджес бир кечинии вастасыдыр. Аллаһның янындаки савап исе, даимий ве даа файдалыдыр. Ает-и кериме, Аз. Эбу Бекир бутюн малыны Аллаһ ёлұна ардјаслагъан вакътында, бир топлұлықъының оны тенкъит эткени узерине назиль олгъан. Албуки, бу давранышынен Аз. Эбу Бекир Аллаһқъа таянып ишанувның энъ гузель орнегини берген).
37. Олар буюк гунахлардан ве аясылықътан къачынырлар; къызгъан вакъытларында да, къусурларны бағышларлар.
38. Кене олар, Рабблерининь дәветине уярлар ве намазны къыларлар. Оларның ишлери, араларында танышувнендер. Оларға берген рызкъымыздан да арджларлар.
(Бу ает Исламий идаре шеклининь, мусульманларның озь араларындан сечеджек шураның къарапларына эсасланғъанларына делиль оларакъ косътериљген).
39. Бир акъызылыхъа оғырагъан вакъытларында, ярдымлашырлар.
40. Бир яманлықъының джезасы, онъа мусавий бир яманлықътыр. Ким бағышлар ве барышны теминлер исе, оның мукяфаты Аллаһқъа айттири. Догърусы, О, залымларны севmez.
41. Ким зулумгъа оғырагъандан соңъ, акъыны алыр исе, артық оларға япыладжакъ бир шей ёкътыр.
42. Анджақъ инсанларға зулум этиджилерге ве ер юзүнде акъызы ерде адден ашкъанларға джеза бардыр. Иште, элем бериджи азап буларгъадыр.
43. Ким сабыр этер ве афу этер исе, шубесиз бу арекети, япылувгъа дегер ишлердендер.
(Яманлықъ къаришысында сабыр эткен ве оны бағышлажын кимсе, мерд ве азимли инсанларның ятығъы шишини япъяндыр. Диннинь истеги будыр).
44. Аллаһ кимни саптырса, ондан соңъ артықъ оның ич бир досту ёкътыр. Азапны корыгенлеринде залымларның: Дюнеджек бир ёл бармы? дегенлерини корерсинь.

45. Атешке атылыштар экенлер, оларның зиллеттен башларыны төбен эгерек, козь къыйыгъынен гизли-гизли бакъкъанларыны кореджексинъ. Инангъанлар да: Иште, асыл зиянгъа оғырагъанлар, къямет куню озылерини ве аилелерини зиянгъа сокъкъанлардыр, дейджеклер. Кесен-кес билинъ ки, залымлар, девамлы бир азап ичиндедирлер.
(Къяметте зиянгъа оғырамакъ, джеэннемде эбедий къалмакъ ве дженнемте азыргъан ниметлерден марум быракъылмакъ шеклинде беян этильген).
46. Оларның Аллаһтан башкъа озылерине ярдым эткен ич бир достлары ёкътыр. Аллаһ кимни саптырыр исе, артыкъ оның къуртулышкъа чыкъаджакъ бир ёлу ёкътыр.
47. Аллаһтан кери чевирилови имкянызыз бир кунь кельмезден эвель, Раббинъизге уйынъ. Чюнки, о куню ич бириңиз сыгъынаджакъ бир ер тапалмазсынъыз, итираз да эталмазсынъыз.
48. Эгер юз чевирир иселер, билесинъ ки, биз сени оларның узерине бекчи ёлламдыкъ. Санъа тюшкени садедже теблигъдир. Биз инсангъа къатымыздан бир раҳмет таттыргъан вакътымызды, онъа севинир. Амма, эллериңен япъанлары себебинден, башларына бир феналыкъ келир исе, иште, о заман инсан пек нанкорьдир!
(Аетте, инкяр эткенлернинъ вазиетине Аз. Пейгъамбернинъ кедерленмемеси истенильген, айрыджа инсанларның зенгинлик ве сагълыкъ киби ниметлерге нисбетен арекетлери иле япъан гунахлардан толайы, оғырагъан сыйынтылары къарышысындаки менфий тавурларына дикъкъат чекильген).
49. Коклернинъ ве ернинъ мульки Аллаһнынъдыр. Истегенини яратыр; истегенине къызыз балалар, истегенине де оғылан балалар бағышлар.
50. Яхут оларны эм оғылан, эм де къызыз балалары олмакъ узыре, чифт берир. Истегенини де къызырын къалдырыр. О, эр шейни билиджидир, эр шейге кучю етиджидир.
51. Аллаһ бир инсаннын, анджакъ вахий ёлунен я да перде артындан къонушыр, яхут бир эльчи ёллап, изнинен онъа истегенини вахий эттер. О, юджедир, акимдир.
(Вахийнинъ келюв шекиллерини беян эткен бу аетке коре, вахий къальпке ильхам я да Дженаңбы Хакъны корьмедин, перде артындан къонушуув я да вахий мелеги (Джебраил) вастасы иле келям эшиитмек суретинен де керчеклемешмекте).
52. Иште, бойледже, санъа да эмримизнен Къур'анны вахий эттик. Сен китап недир, иман недир бильмез эдинъ. Факъат биз оны күулларымыздан истегенимизни кендиңи иле догъру ёлгъя ириштирдигимиз бир нур къылдыкъ. Шубесиз ки, сен догъру бир ёлны косътермектесинъ.
(Къур'ан дие терджиме этильген «рух» келимеси, айрыджа Джебраилни де ифаде эткен. Бу аетте рисалет ве китапнынъ эмиети беян этильген, Аз. Пейгъамбернинъ озюне кельген вахийнен, догъру ёл ребери олгъаны аньлатылгъан).
53. (О ёл) коклернинъ ве ернинъ саиби олгъан Аллаһнынъ ёлудыр. Дикъкъат этинъ, бутюн ишлер сонъунда Аллаһкъа дёнер.
(Му'минлерге мужде, гунахкярларгъа да төхдит булунгъан бу аетте, артыкъ къарышылыкълы себеп ве алякъаларның ортадан къалкъыданы, эр шейнинъ Аллаһкъа дёнген куню хатырлатылгъан).

43. ЭЗ-ЗУХРУФ

Зухруф – алтын ве джевер манасына келе. Суреде булардан сёз этильгени ве Аллаһның инсангъа саип олгъан алтын ве джеверлернен дегиль, инанч ве давранышларына коре къыймет кескени анълатылгъаны ичюн, суре бу адны алгъан. Меккеде энген ве 89 аеттир.

Бисмилянираһмаанирраһиим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһның адынен).

1. Хаа. Миим.
- 2-3. Ап-ачыкъ Китапқыа ант олсун ки, биз, анълап тюшюнүвінъиз ичюн, оны арапча бир Къур'ан къылдыкъ.
4. О къатымызда булунгъан Ана Китапта (левх-и махфузда) мевджут, юдже ве икмет иле толу бир китаптыр.
(Шаны юдже Къур'ан, муджизевий васфынен, дигер китаплардан даа юджедир. Чюнки, белягъатны энъ усътюн мертебеге иришитирген, айрыджа бутюн кечмии китапларның укуюмлерини ортадан къалдыргъандыр).
5. Сиз, адден ашқъан кимселер олдуңыз дие, сизни Къур'аннен тенбиелевден вазгечейикми?
6. Даа эвельки милдетлерге нидже пейгъамберлер ёллагъан эдик.
7. Олар, озылерине кельген эр пейгъамберни мытлакъя алайгъа ала эдилер.
8. Биз булардан даа зорбаджы олгъанларны да эляк эттик. Буның киби, эвелькилерде мисали кечкендер.
9. Ант олсун ки, оларгъа коклерни ве ерни ким яратты? деп сорасанъ; «Оларны, шубесиз кучылған, эр шейни бильген Аллаһ яратты», дерлер.
10. О, сизге ерни бешик япқъан ве догъру юрерсинъиз дие, ер юзүонде сизге ёллар яраткъан.
11. Коктен, бир ольчуге коре, сувны эндирген Одыр. Биз онынънен (къуп-къуру) олю мемлекетке аят берирмиз. Иште, сиз де, бойледже (мезарларынъыздан) чыкъарыладжакъсынъыз.
(Аетте, итияджсъа ве белли ольчуге коре, ягъмурның ягъдырылгъаны, онынънен топракъкъа аят берильген бильдирильген бу вазиетнинъ тирилювнинъ ачыкъ мисали олгъаны къайд этильген).
- 12-13. Бутюн чифтлерни О яраткъандыр. Ве сизге минеджек гемилеринызни ве айванлар яраткъандыр ки, бойледже оларның сыртына минип, усътлерине ерлешкенинъизнен, Раббинъизниң ниметини анъаракъ: Буны бизим хызметимизге бергенни тесбих этермиз, ёкъса, биз буларгъа кучь этиштираймаз эдик, деювинъиз ичюндир.
(Миниледжесклер, тюшюнмеге ве Аллаһны тесбих этмеге етеклейиджи варлыкълардыр. Бу себептен, сахабе-и кирам айванларына мингенлеринде, ахиретни ве табутнен башиланаджасакъ ёлджусулыкъыны тюшюне эдилер. Ресуллудан ёлджусулыкъка чыкъкъанда, бу аетлерни окъур эди).
14. Биз, шубесиз Раббимизге дёнеджекмиз (демелисинъиз).
15. Амма, олар къулларындан бир къысмыны Оның бир джузи (болюги) къылдылар. Акъикъатен, инсан ап-ачыкъ бир нанкорьдир.
(Бу ерде еудийлерден бир топунынъ Узейрни, христианлардан да Исаны Аллаһның оғылу сайгъанларына, мушриклерниң исе, мелеклерни Аллаһның къызылары оларакъ къабул эткенлерине ишарет этильмекте).

16. Ёкъса, Аллаh яраткъанларындан къызларны озюне алды да, огъулларны сизге айырдымы?!
17. Олардан бири, Рахмангъа аит сайгъан къыз баласынен мужделенгенинен, иддетленерек, юзю сим-сия кесилир.
(Аетте ифаде этильгени киби, къызларны Аллаhтан, огъулларыны озылеринден сайгъанлары ичюн, къыз бала дөгъгъаны акъкъындаки хаберден кедерлене ве синъирлене эдилер. Соңунда да къызларны тирилейин къумгъа коме эдилер).
18. Сюс ичинде етиштирилип, дженк эталмайджакъ олгъанны истемейлерми? (Оларны Аллаhның парчасы саймакъталармы?)
(Ает, къадынлардаки сюсленюв хусусиетлеринен, курештеки зайыфлықъларына ишарет этмекте).
19. Олар, Рахманнынъ къуллары олгъан мелеклерни де ыргъачы сайдылар. Аджеба, мелеклерниң яратылгъанларыны корыгенлерми? Оларның бу шаатлықълары языладжакъ ве сорғугъя чекиледжеклер.
20. Ве дедилер ки: Рахман истесе эди, биз оларгъа табынмаз эдик. Оларның бу хусуста бир бильгилери ёкъ. Олар садедже ялан сёйләйлер.
21. Ёкъса, бундан эвель оларгъа бир китап бердик де, онъа багъланмакъталармы?
22. Ёкъ! «Садедже, биз бабаларымызын бир дин узеринде булдыкъ, биз де оларның изинден кетмектемиз», дерлер.
(Бойледже, мелеклерге табынувнынъ, бильги ве китап оларакъ, бир таянгъычы олмагъаны, садедже корь-коране тақълитетен ибартет олгъаны ортағъа чыкъмакъта).
23. Сенден эвель де, анги мемлекетке тенбиеджи ёллагъан исек, мытлакъа о ерининъ илери кельгенлери: Бабаларымызын бир дин узеринде булдыкъ, биз де оларның излерине уярмыз, дер эдилер.
24. Мен сизге бабаларынъызын узеринде булгъанынъыз (дин)ден даа догърусыны кетирген исем (кене манъа уймазсынъызмы)? дегенинен, дедилер ки: Догърусы, биз сизнен ёлланылгъан шейни инкяр этмектемиз.
25. Биз де олардан инктикъам алдыкъ. Бакъ, яланлагъанларның соңу насыл олды?
26. Бир заман Ибрахим, бабасына ве къавмына деген эди ки: Мен сизинъ табынгъанларынъыздан узакъым.
27. Мен, ялынъыз мени яраткъангъа табынырым. Чюнки, О, мени догъру ёлгъа къавуштыраджакъ.
28. Бу сёзни, артындан келеджеклерге девамлы къаладжакъ бир мирас оларакъ быракъты ки, инсанлар (онынъ динине) дёнсинлер.
(Аз. Ибрахим хакъыны къабул этмеген бабасынынъ ёлunu терк этмекнен, эр заман аталарапынынъ тақълитети алмайджасағыны косытерген ве тевхид келимесини, артында килерге мирас оларакъ къалдыргъан, бу себептен де, неслинде Бир Аллаhкъа инангъанлар эксик олмагъан. Меккелилер арасында да «ханифлер» адынен танылгъан ве Аз. Ибрахимнинъ инанчына садакъат косытерген инсанлар бар эди).
29. Догърусы, буларны да, аталарапыны да, оларгъа хакъ ве оны беян эткен бир пейгъамбер кельгенге къадар кечиндердим.
30. Фаъкат озылерине хакъ кельгенинен: Бу бир тылсымдыр, биз оны танымаймыз, дедилер.

31. Ве дедилер ки: Бу Къур'ан эки шеэрден бир буюк адамгъа эндирильсе олмаз эдими?
(Аз. Пейгъамберге инанмаганларгъа коре, Къур'ан Меккенинъ зенгинлеринден Велид б. Мугъиширеге я да Тааифинъ зенгинлеринден Урье эс-Сакъафийге эндирильмели эди. Велид б. Мугъишире бойле деген эди: Къурейшининъ буюги ве эфендиси олгъан мен, яхут Сакифининъ буюги Эбу Амр б. Умеир эс-Сакъафий тургъанда, Къур'ан Мұхаммедге энеджесекми?
Албуки, Аллаh назарында юксеклик, зенгинлик я да несеби беллиликтен дегиль, такъванендир. Бунынъен берабер, Аз. Мұхаммед, несеби итибарынен де, оларнынъ энъ шерифлиси эди. Ялынъыз анадан ве бабадан етим къалғъан эди, зенгин де дегиль эди).
32. Раббинъинъ рахметини олар пайлаштырмакъталармы? Дюнья аятында оларнынъ майшетлерини (рызықъларыны) араларында биз пайлаштырдыкъ. Бир-бирине иш яптырувлары ичюн кимини о биригине дережелернен усьтюн яптыкъ. Раббинъинъ рахмети оларнынъ топлагъан шейлеринден даа хайырлыдыр.
33. Эгер инсанларнынъ куфюрде бирлешкен тек бир уммет олуви (телюкеси) олмаса эди, Рахманны инкяр эткенлерни эвлерининъ таванларыны ве чыкъаджакъ мердивенлерини күмюштен япар эдик.
34. Эвлерининъ къапуларыны ве усьтлерине ясланаджакъ курсюлерни де (эп күмюштен япар эдик).
35. Ве оларны зийнетлерге bogъар эдик. Бутюн булар, садедже дюнья аятынынъ кечиджи менфаатыдыр. Ахирет исе, Раббинъинъ къатында, Аллаhнынъ азабындан сакынып, рахметине сыгъынгъанларгъа аиттир.
36. Ким Рахманны зикр этювден гъафиль олур исе, янындан айрылмагъан бир шейтанны онъя мусаллат этермиз.
37. Шубесиз, бу шейтанлар оларны догъру ёлдан чыкъарырлар да, олар озылерини догъру ёлда зан этерлер.
38. О шейтаннынъ досту энъ соңунда бизге кельгенинен, аркъадашына: Кешке, меннен сенинъ арамызда шаркънен гъарп арасы къадар узакълыкъ олса эди, не фена аркъадаш экенсинъ! дер.
(Аеттен, къыямет кунюнде ёлдан чыкъкан ве шейтангъа аркъадаи олгъан кимсенинъ, фена аркъадашынен озю арасында узакъ месафе олгъаныны тилемерек, корюшмек истемейджеги анълашиыла).
39. Зулум эткенинъиз ичюн бугунь (пешманлыкъ) сизге ич бир файда бермейджек. Чюнки, сиз азапта ортакъсыныз.
40. (Ресулым!) Сагъырларгъа сен эшиттередексинъми; яхут корълерни ве ап-ачыкъ сапыкълыкъта олгъанларны догъру ёлгъа сен къавуштыраджакъсынъмы?
41. Биз сени олардан узакълаштырсақъ да, кене олардан интикъам алымыз.
(Сен коръсенъ де, кормесенъ де, оларгъа хакъ эткен джезаларыны береджесекмиз).
42. Яхут оларгъа ваде эткен азабымызды санъа косытерирмиз. Чюнки, бизим оларгъа кучюмиз етер.
43. Сен, санъа вахий этильгенге сым-сыкъы сарыл. Шубесиз, сен дос-догъру ёлдасынъ.
44. Догърусы, Къур'ан, санъа ве къавмынъа бир огюттир. Илериде ондан месулиетли тутуладжакъсынъыз.

45. Сенден эвель ёллагъан эльчилеримизнинь (умметлеринден) сора! Рахмандан башкъя табыныладжакъ танърылар (едининъиз дие) эмир эткенмизми?
(О бир пейгъамберлернинь кетирген динлери талиль этильген вакъытта, анълашишылър ки, ич бир пейгъамбернинь дининде путкъа табынув ёкъ. Бутюн пейгъамберлер төвхид инанчында бирдирлер).
46. Ант олсун, биз Мусаны аетлеримизнен Фыравунгъа ве онынъ илери кельген адамларына ёллагъан эдик де, Муса: Мен алемлер Раббининь эльчисийим, деген эди.
47. Оларгъа аетлеримизни кетиргенинен, оларгъа куле къойгъан эдилер.
48. Оларгъа косътерген эр бир аетимиз (муджиземиз) дигеринден даа буюк эди. Догъру ёлгъа дёнсүнлөр дие, оларны азапкъа огъраттыкъ.
49. Бунынъ устьюне, дедилер ки: Эй, тылсымджы! Санъа берген вадеге коре, биз ичюн Раббинье дуа эт; чюнки, биз артыкъ догъру ёлгъа кирежекмиз.
(Ает, Аз. Муса къавмынынъ азапны коръгенинен, къуртулмакъ ичюн инанаджакъларыны бильдиргенлерине, бойледже, азапнынъ ортадан къалдырыладжасына даир берильген сёзни де хатырлаткъанларына ишарет этмекте).
50. Факъат биз олардан азапны къалдыргъанымызнен, сёзлеринден къайта къойдылар.
51. Фыравун къавмына сесленди ве бойле деди: «Эй, къавым! Мысыр мульки ве алтымдан акъкъан шу ирмакълар меним дегильми? Аля корьмейсинъизми?».
(Фыравун бу сёзюнен сарайларыны ве алтындан акъкъан Ниль нехрини козъде тутаракъ, къудрет, сервет ве буюклигини ортагъа къоймакъта ве бунъа нисбетен Аз. Мусанынъ зайыфлыгъыны ве фактывлыгъыны хатырлатмакъта).
52. «Ёкъса, мен, озю зайыф ве не ерде исе, сёз анълаталмайджакъ вазиеттеки шу адамдан даа хайырлы дегилимми?».
(Бу сёзюнен Фыравун, Аз. Мусанынъ тилиндеки тутукълыгъына ишарет этмек истей эди).
53. «Онъа алтын билезликлер берильмели я да янында онъа ярдымджы мелеклер келмели дегиль эдими?».
54. Фыравун къавмыны алдатты; олар да онъа боюн эгдилер. Олар ёлдан чыкъкъан бир къавмдыр.
55. Бойледже, бизни опькелендиргенинен, олардан итикъам алдыкъ, эпизини сувда богъдыкъ.
56. Оларны, сонъундан кельгенлернинь кечмиши ве бир ибret орьнеги яптыкъ.
57. Мерьем огълу Иса, бир мисаль оларакъ, анълатылгъанынен, сенинъ къавмынъ аман багъышмагъа башлады.
(Риваает этильгенине коре, Аз. Иса ве анасы Мерьемнен багълы бир меселе музакере этильген топлашувда мушриклерден бири: «Эгер табынылгъан Иса, Мерьем, Узейр ве мелеклер джеэннемде исе, оларнен берабер олмагъа разымыз», деген, бу сёзге мушриклер кульген эдилер. Ает оларнынъ бу къопайчора тавурлары акъкъында энген).
58. Бизим танърыларымыз хайырлымы, ёкъса омы? дедилер. Буны санъа, анджакъ тартышмакъ ичюн сёйледилер. Догърусы, олар къавгъаджы бир топлумдыр.
(Бу сёзлеринен мушриклер танърыларыны Аз. Исанен тенъештирмеге арекет эткенлери анълашила).
59. О, садедже озюне нимет берген ве Исраил огъулларына орьнек япъян бир къулымыздыр.
(Ает, Аз. Исанынъ пейгъамберлик ниметине иришкен ве бабасыз догъувынен де, Исраил

оғъулларына иляхий къудретнинь орнеги оларакъ кетирильген буюк бир зат олгъаныны тақидлей).

60. Эгер тилесе эдик, аранъыздан ер юзүнде еринъизге кечеджек мелеклер яратыр эдик.
61. Шубесиз ки, о (Иса), къыяметнинь (не заман къопаджагъының) бильгисидир. Ондан ич шубе этменъ ве манъа уйынъ; чонки, бу, дос-догъру ёлдыр.
(Бу аетте Аз. Исаынъ къыямет ичюн бир бильги олгъаны беян этилерек, ахыр заманда онынъ текrar дюньягъа къайтаджасағына ишарет этиле. Бунынъ киби, аеттеки «илим» келимеси – ишарет мансына кельген «алем» шеклинде де окъулғын. Бунынънен берабер, аетни: «Къур'анда ахирет ичюн етерли бильгилер бар», шеклинде анълагъанлар да олгъан).
62. Сакъын шейтан сизни ёлдан чыкъармасын. Чонки, о сиз ичюн ачыкътан-ачыкъ душмандыр.
63. Иса, ачыкъ делиллэрнен кельген вакъытта, деген эди ки: Мен сизге икмет кетирдим ве ихтиляфқыа тюшкен шейлеринъизден бир къысмыны сизге анълатмакъ ичюн кельдим. Ойле исе, Аллаһтан къоркъунъ ве манъа итаат этинъ.
64. Чонки, Аллаһ, меним де Раббим, сизинъ де Раббинъиздир. Онъа ибадет этинъ. Иште, бу, догъру ёлдыр.
65. Амма, араларындан чыкъкъан топлулықълар бир ихтилафқыа тюштилер. Элемли бир куньинъ азабы къаршысында вай о зулум эткенлернинь алына!
(Христиан ве еудийлерден базылары Аз. Иса ичюн Аллаһ, базылары Аллаһнынъ оғълу, бир къысмы да учынинъ учюндюсиси дедилер ве бойле инандылар. Ает оларнынъ бу ерсиз тюшюндже ве инанчларынынъ къыямет кунюнде аджынаджасакъ бир азапқыа оғрайджақъларына себеп оладжасағыны хабер бере).
66. Олар фаркъында олмагъанларында, къыямет кунюнинъ оларгъа апансыздан келювинден башкъа бир шей беклемектелерми?
67. О куню, Аллаһкъа къаршы келювден сакъынгъанлардан гъайры, дост олгъанлар (бile)
бир-биралинерине душман кесилирлер.
(Аллаh озюне къариши келювден сакъынгъанларгъа бойле ниге этер:)
- 68-69. Эй, аетлеримизге инангъан ве мусульман олгъан къулларым! Бугунь сизге коръку ёкътыр. Сизлер кедерленмейджексинъиз де.
70. Сиз ве зевджелериңиз, севинч ве нешэли алда дженнетке кириңиз!
- 71-73. Оларгъа алтын тепсилер ве къаделер долаштырылыр. О ерде джанлары истеген, козълери ошлангъан эр шей бардыр. Ве оларгъа: Сиз о ерде эбедий къаладжакъсынъиз, иште япкъанларынъызгъа къаршылыкъ сизге мирас берильген дженнет будыр. О ерде сиз ичюн бол-бол мейвалар бар, олардан ашарсынъыз, денилир.
- 74-75. Шубесиз, къбаатлылар джеэннем азабында девамлы къаладжакълар, азаплары енгиллештирильмейдже. Олар азап ичинде къуртулыштан умют кескенлердир.
(Бу ердеки къбаатлы – Аллаһны инкяр эткен я да ширк къошкъанлардыр).
76. Биз оларгъа зулум этмедиқ, факъат олар озылери залым кимселердир.
77. Эй, Малик! Раббинъ бизим ишимизни битирсін! дие сесленирлер. Малик де: Сиз бойле къаладжакъсынъыз! дер.
(Кяфирлер джеэннемнинъ бекчиси Маликке аетте бильдирильген шекильде сесленерек,

- олюмлерини истерлер. Чюнки, олюмлери – азап ичинде яшагъанларындан даа яхысыдыр. Амма, Малик оларгъа ич бир суретте бу ерден къуртулыши олмагъыныны бильдирир).*
78. Ант олсун, биз сизге хакъны кетирдик, факъат чокъунъыз хакътан ошланмайсынызыз.
(Бу ерде Къурейшининъ Даару'н-Недведе Аз. Пейгъамберге къарышы къургъан тузакъларына шиарет этилерек, оларнынъ тузакъларына къаришилыкъ, элякетлерининъ тақъдир этильгени бильдирильген. Чюнки, кяфирлер Аз. Мұhammedни ве Къур'анны севмегенлерини сёйлемекнен къалмайып, къарышы къоюв хусусында да, къараплар ала эдилер).
79. Ёкъса, (мушриклер) бир ишке кесен-кес къарап бердилерми? Догърусы, биз де къараплымыз!
80. Ёкъса, биз оларнынъ сырларыны ве гизли лакъырдыларыны эшитмедик беллейлерми?
Ёкъ, ойле дегиль; янларындаки эльчилеримиз (хафаза мелеклери де) язмакътадырлар.
81. Де ки: Эгер Рахманның бир баласы олса эди, эльбетте мен (онъя) къуллыкъ эткенлернинъ илькиси олур эдим!.
82. Коклернинъ ве ернинъ Рабби, Аршнынъ да Рабби олгъан Аллаh оларнынъ васыфландырувларындан юджедир, узакътыр.
83. Сен быракъ оларны, оларгъа сөз берильген кунылерине къавушкъангъа къадар батылгъа далсынлар, ойнай турсынлар.
84. Коктеки Илях да, ердеки Илях да Одыр. О, акимдир, эр шейни билиджидир.
85. Коклернинъ, ернинъ ве экиси арасында олгъан эр шейнинъ мульки озюне айт олгъан Аллаh не юджедир! Къыямет саатыны бильмек де Онъя маҳсустыр. Сиз Онъя дёндюриледжексинъиз.
86. Аллаhны быракъып да, табынгъан путлары шефаат эталмазлар. Анджакъ, билерек хакъкъа шаатлыкъ эткенлер бундан истиснадыр.
(Аетте ифаде этильгени киби, путлар ич кимсеге шефаат эталмазлар ве ярдымда булуналмазлар. Чюнки, шефаатчылыкъка изинлери ёкътыр. Анджакъ, Иса ве Узейр (а.с.)нен мелеклернинъ, тиллери ве къальплеринен хакъны догърулағъан киши ве варлыкълар олгъанлары ичюн, инангъанларгъа шефаат этеджеклери анълашылмакъта).
87. Ант олсун, олардан озылерини ким яраткъаныны сорасанъ, эльбетте «Аллаh» дерлер. О алда, насыл (Аллаhкъа къуллыкътан) чевирильмектелер?
- 88-89. (Ресулллахнынъ:) Я Рабби! Булар иман этмеген бир къавмдыр, деювине къарышы Аллаh:
Шимдilik сен олардан юзы чевир ве сизге селям олсун, де. Якъында биледжеклер!
буюрды.

44. ЭД-ДУХААН

Меккеде энген бу суре 59 аеттир. Адыны 10-нджи аетте кечкен ве думан манасыны анълаткъан «духаан» келимесинден алгъан.

Бисмиляхиరررراھمااھيیرررراھيium (Рахман ве рахим олгъан Аллаhнынъ адынен).

- Хаа. Миим.

- 2-3. Ап-ачыкъ Китапъя ант олсун ки, биз оны (Къур'анны) мубарек бир геджеде эндиридик. Шубесиз, биз тенбиеджимиз.
(Бу аетте кечкен «мубарек гедже» – Къадир геджеси я да Берат геджеси олгъанына даир ривааетлер бар. Анджакъ Къур'ан-ы Керимни Аз. Пейгъамберге Къадир геджесинде эндирильгенини бильдирген аетни козь огюне алгъан Ислам алимлеринин чокъу бу ерде Къадир геджесине ишарет этильгени ривааетини даа къуветли сайгъанлар. Айрыджа, бакъ. Бакъара 2/182-нинъ анълатувы ве Кадир, 97/1).
- 4-6. Къатымыздан бир эмир иле эр икметли ишке о геджеде укюм этилир. Чюнки, биз, Раббининъ бир раҳмети оларакъ пейгъамберлер ёлламакътамыз. О, эшитиджидир, билиджидир.
7. Эгер кесен-кес инана исенъиз (билинъ ки, Аллан), коклерниң, ерниң ве экиси арасында олгъанларның Раббидир.
8. Ондан башкъя илих ёкътыр. (Эр шейни О) тирильтир ве ольдюрир. Сизинъ де Раббинъиз, эвельки аталарынызның да Раббидир.
9. Факъат олар, шубе ичинде эгленип туралар.
- 10-11. Шимди сен, кокниң инсанларны сараджакъ ачыкъ бир думан чыкъараджакъ кунни козъле. Бу, элем бериджи бир азаптыр.
12. (Иште, о вакъытта инсанлар:) Раббимиз! Бизден азапны четлет. Догърусы, биз артыкъ инанмакътамыз (дерлер).
(Бу думан акъында эсаслы эки чешит ёрум япалгъан: 1. Думан – къытлыкъ ве къургъакълыкътыр. Чюнки, Арабистанда буюк бир къытлыкъ олгъан, онынъ ортадан къалдырылуви ичюн Къурейш, Аз. Пейгъамберге баш ургъан. 2. Бу думан – къяямет аляметлеринден олуп, кокни къаплайджасакъ думандыр. Пейгъамберимизден риваает этильгенине коре, къяямет аляметлеринден бири де, шаркъ ве гъарт арасыны къаплайджасакъ думан вакъиасыдыр).
13. Къайда оларда огют алмакъ? Албуки, озылерине керчекни анълаткан бир эльчи кельген эди.
14. Соң ондан юзь чевирдилер ве: Бу, огратильген бир дели! дедилер.
15. Биз азапны бираз ортадан къалдыраджакъмыз, амма, сиз кене (эски алынъызгъя) дёнеджексинъиз.
(Аз. Пейгъамберниң дуасынен, къытлыкъ ортадан къалдырылгъанындан соң, инкярларына къайткъан эдилер. Башкъя бир ёрумгъа коре де, къяямет къопмадан эвель, этрафны къаплагъан думанны кяфирлер коръгенинен, Алланкъа сыгъынып дуа этеджеклер, Аллан къыскъя бир муддет думанны ортадан къалдыраджакъ, факъат олар бунъя рагъмен, текрап куфюрге дёнеджеклер).
16. Факъат биз буюк бир шиддеген якъалайджакъ кунюмиз, интикамымызыны кесен-кес алымыз.
- 17-18. Ант олсун, олардан эвель биз, Фыравунның къавмыны да имтиан эткен эдик. Оларгъя: Алланың къуллары! Манъя келинъ! Чюнки, мен сизге (ёлланылгъан) ишанчлы бир Ресулим, дие (даветте булунгъан) шерефли бир эльчи кельген эди.
19. Алланкъя нисбетен буюклик тасламанъ. Чюнки, мен сизге ап-ачыкъ бир делиль кетирмектем.
(Ап-ачыкъ делиль, Аз. Мусаның косътерген муджизелеридир).

20. Мен, мени ташборангъа тутувынъыздан, меним ве сизинъ Раббинъиз олгъян Аллаһкъа сыгъындым.
(Ает, ташборан этерек, ольдюреджек тәхдидалерини даркъаткъанларгъа къариши Аз. Мусанынъ эскенджеге, акъаретке ве оломге дикъкъат этмейип, Аллаһкъа сыгъынаджагъыны беян эткенине дикъкъат чекмекте).
21. Эгер манъя инанмаз исенъиз, ич олмагъанда, янымдан узакълашынъ.
22. Бунынъ узерине Муса: Булар къабаат ишлеген бир топлумдыр, дие Раббине арз этти.
23. Аллан: О алда, къулларымны геджелейин ёлгъя чыкъар. Чюнки, такъип этиледжексинъиз, буюрды.
(Акъикъатен, Фыравун ве ордусы шеэрден чыкъанларындан хабер алгъанынен, Аз. Мусаны ве Исраил огъулларыны такъип эткен эдилер).
24. Денъизни ачыкъ алда быракъ. Чюнки, олар богъуладжакъ бир ордудыр.
(Башкъа аетлерде ер алгъанына коре, Аз. Муса расткельген денъизге таягъыны ураракъ, сувнынъ ачылувины теминлеген, къавмы раат бир шекильде къариши тарафкъа кечкен, такъип эткен Фыравун ве ордусы исе, айны сув ичинде богъуларакъ эляк олгъан).
- 25-27. Олар артта нидже багъчалар, чокъракълар, экинлөр, гузель къонакълар, зевкъ ве сефасыны сюрген нидже ниметлерини быракъкъан эдилер.
28. Иште, бойледже, биз де оларны башкъа бир топлумгъа мирас къалдырдыкъ.
29. Кок ве ер оларнынъ артындан агъламады; оларгъя мухлет де берильмеди.
30. Ант олсун, биз Исраил огъулларыны о алчалтыджы азаптан къуртардыкъ.
31. Яни Фыравундан. Чюнки, о бир зорбаджы эди, адден ашкъанлардан эди.
(Башкъа аетлерде бильдирильгени киби, Фыравун Исраил огъулларыны озюне къул ве хызметчи яна, огъулларыны ольдюре эди. Бу, Исраил огъулларыны аишалайыджы бир вазиет эди).
32. Ант олсун, биз Исраил огъулларына, билерек, (озь заманларында) алемлерниң усьтюнде бир имтияз бердик.
33. Оларгъа, ичинде ачыкъ бир имтиян булунгъан, ишаретлер бердик.
(Бу ишаретлер – денъзининъ ярылуви, булутнынъ кольгеси, къудрет эльвасы ве бодена кебабы киби лютфлер шеклинде сайыла билир).
- 34-36. Олар (мушриклөр) дейлер ки: Ильк олюмимизден соң бир шей ёкътыр. Биз тириильтиледжек дегильмиз. Догъру сёйлей исенъиз, аталарымызын кетиринъ.
37. Булар даа хайырлымы, ёкъса, Тубба' къавмынен, олардан эвелькилерми? Оларны ёкъ эттик, чюнки, олар къабаатлы эдилер.
(Тубба' – Йемен укюмдарларына берильген исимдир. Пейгъамберимизден риваает этильгенине коре, бу укюмдар яхши бир инсан эди, факъат къавмы ёлдан чыкъкан эди. Аетте, Тубба' ве башкъа къавмларгъа коре, Къурейшининъ кучъ, къувет ве сайы итибарынен, даа зайыф олгъаны хатырлатылған).
38. Биз коклерни, ерни ве булар арасында олгъянларны, оюн ве эглендже олсун, дие яратмадыкъ.
39. Оларны садедже керчек бир себепнен яраттыкъ. Факъат оларнынъ чокъу бильмейлер.
40. Шубесиз, (хакъны батылдан айыргъан) укюм куню, эписининъ бир ерде булушаджакъ күнүодир.
(Къиямет куню хакъ батылдан, акълы акъсыздан айырды этиледжек. Я да инсанлар

якъынларындан ве достларындан айырыладжакъ. Бу вазиет аеттеки «фасыл» келимеси иле ифаде этильген.)

41. О куню достнынъ досткъа ич бир файдасы олмаз, оларгъа ярдым да этильmez.
42. Анджакъ, Аллаһнынъ мерхамет эткен кимселери бойле дегильдир. Шубесиз, О, устюндир, мерхаметлидир.
- 43-44. Шубесиз, закъкум тереги гунахкярларнынъ емегидир.
- 45-46. О, къарынларда маден иритмеси киби, сувнынъ къайнамасы киби къайнар.
- 47-50. (Аллаh зебанийлерге эмир этер): Тутынъ оны! Джээннемниң ортасына сюйрекленъ!
Сонъ башына азап оларакъ, къайнағъан сув тёкюнъ!) ве день ки: (Тат, бакъайыкъ. Къана, сен озюнъдже усьтюн эдинъ, шерефли эдинъ! Иште, бу, шубеленип тургъан шейинъиздир.
- 51-53. Муттакъийлер исе, акъикъатен ишанчлы бир макъамдадырлар. Багъчаларда ве чокъракъ башларындадырлар. Индже йипектен ве парлакъ атластан киерек, къаршы-къаршыгъа отурырлар.
54. Иште, бойле, бунынънен берабер, биз оларны ири козълю урийлернен эвленидирмиз.
55. О ерде, ишанч ичинде (джанлары чеккен, эр мейваны истерлер).
56. Ильк таткъан олюмлерinden гъайры, о ерде артыкъ олюм татамазлар. Ве Аллаh оларны джеэннем азабындан къорчалагъандыр (девамлы аяткъа къавушкъандырлар).
57. Булар Раббинъден бир лютф оларакъ (берильгендир). Иште, буюк къуртулыш будыр.
58. Биз оны Къур'анны, огют алалар дие, сенинъ тилинъде эндирирек, къолай анълашылмасыны теминледик.
59. (Кене де инанмагъанларнынъ башларына келеджеклерни) бекле; олар да беклемектелер.

45. ЭЛЬ-ДЖААСИЙЕ

Меккеде энген. 37 аеттир. Адыны 28-нджи аетте кечкен ве къыяметте тиз усьтю чёккенлерни анълаткъан «джаасийе»ден алгъан. Бу суреге Шериат ве Дехр суреси де денильген.

Бисмиляхиరраھمااٽیررہنیم (Рахман ве рахим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Хaa. Миим.
2. Китап, азиз ве хаким олгъан Аллаh тарафындан эндирильгендир.
3. Шубесиз, коклерде ве ерде инангъанлар ичюн бир чокъ аетлер бардыр.
(Бу аетлер Аллаһнынъ барлығъыны, бирлигини ве къудретини косытерген делиллер ве ишаретлердир).
4. Сизинъ яратылышынъызыда ве (Аллаһнынъ) ер юзүнде яйтъан джанлыларында, кесен-кес оларакъ, инангъан бир топлум ичюн, ибret бериджи ишаретлер бар.
(Бу ибret бериджи ишаретлерниң эң белли мисали инсаннынъ ана рахимине тюшювиндөн, инсан шеклине келювине къадар яратылышынъ эр девринде корюльгөн меракъ догъурылджы осюшлердир. Бунъа бенъзеген мисаллер эр джансыда мевджуттir).

5. Гедженинъ ве куньдюзнинъ денъишиювинде, Аллаһнынъ коктен эндириген рызкыында (ягъмурда) ве олюминден сонъ, ерни онынънен тирильтювинде, рузгярларны чешит тарафлардан эстирювинде, акълыны къуллангъан топлум ичюн, дерслер бардыр.
6. Иште, санъа, керчек оларакъ окъудыгъымыз булар, Аллаһнынъ аетлеридир. Артыкъ, Аллаһтан ве Онынъ аетлеринден сонъ, анги сёзге инанаджакълар?
7. Вай алына, эр яланджы ве гунахкяр кишининъ!
8. О, Аллаһнынъ онъа окъулгъан аетлерини эшитир де, сонъ буюклик таслаяракъ, санки ич оларны эшитмеген киби (куфюринде) тирелир. Иште, оны аджджы бир азап иле мужделе!
9. (О) аетлеримизден бир шей огренген вакътында, оларнен алай этер. Олар ичюн алчалтыджы бир азап бар!
10. Артларында да джеэннем бар. Къазангъан шейлери де, Аллаһны быракъып, тутунгъан досталары да, оларгъа ич бир файда берmez. Буюк азап оларгъадыр.
(Аеттен анълашилгъанына коре, дюнъядаки маллары, эвлятлары ве ишлеринен табынгъан путлары оларгъа бир файда кетиралмайджасакъ, азапларындан къорчалап оламайджасакъ).
11. Иште, бу Къур'ан бир хидаёттири. Рабблерининъ аетлерини инкяр эткенлерге кельгенде, оларгъа энъ яманындан, элем бериджи бир азап бардыр.
12. Аллаh о (юдже) варлыкътыр ки, эмринен, ичинде гемилернинъ ялдавы ве лютф этип берген рыхыкъны къыдырувынъыз ичюн ве шукор этерсинъиз дие, денъизни сизге азыр алгъа кетирген.
13. О, коклерде ве ерде не бар исе, эписини озы къатындан (бир лютфи олмакъ узьре) сизге боюн эгдирген. Эльбette, бунда тюшюнген бир топлум ичюн ибretлер бар.
14. Иман эткенлерге сёйле: Аллаһнынъ (джеза) кунылери келеджегини умют этмегенлер багъышласынлар. Чюнки, Аллаh эр топлумны япкъанына коре джазаландыраджакъ.
(Бу аетни, джихад укюминден эвель назиль олувиинен изаатлагъан тефсирджислернен берабер, бу ерде эсас макъсатнынъ му'минлернинъ шахсий чекишиювлерден узакъ турувларыны телькъин этmek олгъаны да бильдирильген).
15. Ким яхшы иш япар исе, файдасы озюнедир. Ким де яман иш япар исе, заары кене озюнедир. Сонъ Раббинъизге дёндюриледжексинъиз.
16. Ант олсун ки, биз Исраил огъулларына китап, укюм ве пейгъамберлик бердик. Оларны гузель рыхыкъларнен бесследик ве оларны дюнъяларгъа усътюн яптыкъ.
(Акъикъатен, Исраил огъулларына Теврат эндирильген, укюм ве акимиетлери теминленген, Муса ве Харун (а.с.) киби пейгъамберлер ёлланылгъан, бойледже, заманларынынъ белли топлумы олгъан эдилер).
17. Дин мевзузында да оларгъа ачыкъ делиллэр бердик. Амма, олар озылерине илим кельгенден сонъ, араларындаки асадчиликлери себебинден, ихтиляфкъа тюштилер. Шубесиз, Раббинъ ихтиляфкъа тюшкен шейлери акъкъында къямет куню араларында укюм береджек.
18. Сонъунда да сени дин мевзузында бир шериат саиби яптыкъ. Сен онъа уй; бильмегенлерни истеклерине уйма.
(Къурейшининъ илери кельгенлери Аз. Пейгъамберни девамлы оларакъ, аталарапынынъ динине дёнмеге чагъыра ве бунда исрар эте эдилер. Ает-и кериме уйыладжасакъ диннинъ Ислам олгъаныны ве башкъа истеклерге къапылмамакъ кереклигини хатырлатмакъта).

19. Чюнки, олар Аллаһкъя нисбетен, санъа ич бир файда бермезлер, дөгърусы, залымлар бир-бирилерининъ достларыдыр: Аллаһ да такъва саиплерининъ достудыр.
20. Бу (Къур'ан), инсанлар ичюн басирет нурлары, кесен-кес оларакъ инангъан бир топлум ичюн хидает ве раҳметтири.
21. Ёкъса, яманлыкъ япқынлар олюмлеринде ве сагълыкъларында оларны, инанып яхши амеллер ишлеген кимсelerнен бир тутаджакъмыз зан эттилерми? Не фена укюм бермектелер!
(Бунъа коре, кяфирлер дюньядаки ферахларына рагъмен, ахиретте азапкъа оғърайджакълар, му'минлер де яхши давранышларының къаришылыгъында саадетке иришеджеклер).
22. Аллан, коклерни ве ерни ерли-ериндже яраткъан. Бойледже, эр кес къазанчына коре къаршылыгъыны корер, оларгъа акъызылыхъ этильmez.
23. Арзу ве авесини танъры эткен ве Аллаһның (озь къатындаки) бир бильгиге коре, сапыткъан, къулагъыны ве къальбини муурьлеген, козюнинъ усьтюне де перде чеккен кимсени коръдинъми? Шимди оны Аллаһтан башкъа ким дөгъру ёлгъа ириштире билир?
 Аля иберет алмайдакъсынъызды?
24. Дедилер ки: Аят, анджакъ бу дюньяда яшагъанымыздыр. Олюрмиз ве яшармыз. Бизни, анджакъ вакъыт эляк эттер. Бу хусуста оларның ич бир бильгиси де ёкътыр. Олар, садедже зангъа коре укюм бермектелер.
(Тирильмекни ве ахирет аятыны инкяр эткен дехрийлер (материалистлер), олюмни «дехр» денильген узун замангъа я да табиаткъа бағылаяракъ, ондан гъайры ве усьтюндеки акъикъий тесир этиджиси Аллаһны танымагъанларыны ифаде этерлер. Буларгъа коре, олюмни гедже ве куньдюз, яни вакъыт азырлар. Рухларны алгъан бир олюм мелеги ёкътыр, бутюн вакъиалар вакъыткъа эсасландырылыр. Амма, олар бу инанчны беслеркен, вакъыттан башкъа ич бир делильге саип дегиллер).
25. Оларгъа ачыкъ аетлеримиз окъулгъан вакъытта: Дөгъру сёзлю исенъиз, аталарымызды кетириң, деювлеринден башкъа делиллери ёкътыр.
26. Де ки: Аллаһ сизни тирильтири, соң ольдюрир. Соңра сизни шубе дөгъурмагъан къяямет кунюнде бир ерге топлар, фактат инсанларның чокъу бильмезлер.
27. Коклерниң ве ерниң мульки Аллаһныңдыр. Къяямет къопаджакъ куню бар я, иште, о куню батылгъа сапкъанлар зиянгъа оғърайджакълар.
28. О куню эр умметни, тиз чёккен корерсинь. Эр уммет озь китабына чагъырылыр. (Оларгъа бойле денилир:) «Бу кунь, япқынларыныңнен джезаландырыладжакъсының!».
(Аетте бильдирильгени киби, эр диннинъ бағылылары, Аллаһның узуруна топланаджасакъ ве давранышлары язылгъан «амель дефтерлери» берильмек узьре, чагъырыладжакъ, айрыджа япқынларының къаришылыгъы да озылериңе бериледжек).
29. «Бу, юзюнъизге къаршы акъикъатны сёйлеген китабымыздыр. Чюнки, биз япқынларыныңни къайд эте эдик».
(Амель дефтерни язгъан мелеклер инсан давранышларыны башындан соңуна къадар къайд этерлер. Аетте язылгъан бу амеллерниң инсанның алейхине шаатлыкъ этеджеклери хабер берильмекте).
30. Инанып, яхши ишлер япқынларгъа кельгенде, Рабблери оларны раҳметине къабул эттер. Иште, ап-ачыкъ күртүлүш будыр.

31. Амма, инкяр эткенлерге кельгенде, оларгъа: Аетлерим сизге окъулгъан, сиз де буюкленип къабаатлы бир топлум олгъан единъиз дегильми? денилир.
32. «Аллаһнынъ вадеси керчектири, къыямет кунюне шубе ёкътыр», денильген вакъытта: Къыяметниң не олгъаныны бильмеймиз, оның бир тахминден ибарет олгъаныны зан этмектемиз; (оның акъкъында) кесен-кес бир бильги эльде эткен дегильмиз, деген единъиз.
(Аетте кечкен ваде табири, олюмден соң тирилюв акъикъаты иле бағылы оларакъ, Аллаһнынъ берген сөзю шеклинде ёрумланған).
33. Япқын яманлықълары оларгъа корюнген, алай этип турғын шейлери оларны сарып алғын.
34. Денилир ки: Бу куньге къавушаджагъынъызын унуткъаныныз киби, биз де бугунь сизни унутырымыз. Еринъиз атештир, ярдымджыларыныз да ёкътыр!
35. Буның бойле олув себеби шудыр: Сиз Аллаһнынъ аетлерини алайгъа алдынызы, дюнья аяты сизни алдатты. Артық бугунь атештен чыкъарылмайджакълар ве оларның (Аллахны) хошнут этювлери де истенильмейджеек.
(Аеттен анълашылғынана коре, азапны къазанғынлар, Къур'ан-ы Керимни алайгъа алғынлар ве ахиреттеги аятыны къабул этмегенлердир. Артық бу вазиетте буларның о куньде төвбе ве итаатларының файдаласы токъунмайджасыкъ).
36. Хамд коклерни Рабби, ерни Рабби, бутюн алемлерни Рабби олгъан Аллаһқъа маҳсустыр.
37. Коклерде ве ерде азамет ялынъыз Онынъдыр. О, азиздир, хакимдир.

46. эл-АһКЪАФ

Аад къавмы яшагъан больгеде рузгярлар, «аһкъаф» деген къум обаларыны мейданға кетирген эди. Ичинде бу къавм яшагъан больге ве къум йығынларындан сөз этильгени ичюн, суре Аһкъаф адыны алғын; Меккеде энген; 35 аеттир.

Бисмилянирраһмаанирраһниим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Хаа. Миим.
2. Бу Китап азиз ве хаким олгъан Аллаһ тарафындан эндирильгендер.
3. Коклерни, ерни ве экиси арасында олгъанларны биз, шубесиз ерли-ериндже ве белли бир муддетке яраттыкъ. Инкяр эткенлер, тенбиеленген шейлеринден юз чевирмектедирлер.
(Ает яратылғынларның, Аллаһнынъ күдредети ве бирлигине делялет эткенлерини, буларның къыяметке къадар барлықъларыны девам эттиреджеклерини, амма инкярдожыларның къыяметни ве дешетини къабул этмегенлерини хабер бермекте).
4. Де ки: Сёйленъ я! Аллаһны быракъып, табынгъан шейлеринъиз ер юзүнде не яратқынлар; косытерсенъиз я манъя! Ёкъса, оларның коклерге ортакълықълары бармы? Эгер дөгъру

- сёйлегенлерден исенъиз, бундан эвель (сизге эндирильген) бир китап яхут бир бильги къалымтысы бар исе, оны манъа кетиринь.
5. Аллаһны быракъып да, къыямет кунюне къадар озюне савап бералмаз шейлерге табынгъандан даа сапыкъ ким ола билир? (Албуки) олар, буларның табынувларындан хаберсиздирлер.
 6. Инсанлар бир ерге топлангъан вакъытта, (мушриклер) оларгъа (табынгъанларына) душман кесилирлер ве оларгъа къуллыкъ эткенлерини инкяр этерлер.
(Изаатта эсаскъа алынгъан ёруминен бирликте, аетте озылерине табынылгъан барлықъаларның мушириклер алейхине шаатлыкъ япаджасакълары акъкъында манасы да берильген).
 7. Аетлеримиз оларгъа ачыкъча окъулгъан вакъытта, акъикъат озылерине кельгенде, оны инкяр эткенлер: «Бу, ап-ачыкъ бир тылсымдыр», дедилер.
 8. Ёкъса, «Оны уйдурды»мы демектелер. Де ки: Эгер мен оны уйдургъан исем, Аллаh тарафындан манъа келеджек шейни узакълаштырмагъа кучонъиз етmez. О, сизинъ Къур'ан акъкъында япкъан адден ашувларынъызы даа яхшы билир. Меннен сизинъ аранъызыда шаат оларакъ О етер. О, багъышлайыджы, мерхаметлидир.
 9. Де ки: Мен пейгъамберлернинъ ильки дегилим. Манъа ве сизге не япыладжагъыны да бильмем. Мен, садедже манъа вахий этильген уярым. Мен, садедже ап-ачыкъ бир тенбиеджийим.
(Аеттен анълашылгъанына коре, Аз. Пейгъамбер, озюнден эвель бир чокъ пейгъамбер келип-кечкенини хатырлаткъан, озюнинъ ве къавмынынъ дюньядаки вазиети не оладжагъыны бильмегенини беян эткен, дикъкъатларыны эски пейгъамберлер ве умметлерге чекерек, оларны тенбиелеген).
 10. Де ки: Ич тюшондинъизми; эгер бу, Аллаh къатындан исе ве сиз оны инкяр эткен исенъиз, Исраил оғыулларындан бир шаат да бунъа бенъзегенни корюп, инангъаны алда, сиз кене де буюклик таслагъан исенъиз, (акъызыллыкъ эткен олмазсынъызы)? Шубесиз, Аллаh залымлар топлулыгъыны дөгъру ёлгъа къавуштырмаз.
(Аетте дикъкъат чеккен хусус, Къур'ан Аллаh тарафындан ёлланылгъанынынъ тасдикъыдыр. Бунынъ Исраил оғыулларындан олгъан, шааты да бир ривааетке коре, Аз. Мусадыр, дигер бир ривааетке исе, Абдуллах б. Селямдыр. Тефсирлерде суренинъ Меккий сайылувы алында, еудий экен, Мединеде мусульманлыкъыны къабул эткен бу заткъа ишаретнинъ гъайб хабери оларакъ къабул этиледжеги бильдириле. Дигер тарафтан, суренинъ садедже бу аети Мединеде энгени акъкъында да фикир бар).
 11. Инкяр эткенлер, иман эткенлер акъкъында дедилер ки: «Бу иш бир хайыр олса эди, олар бизни кечалмаз эдилер». Факъат олар бунынънен дөгъру ёлгъа кирмек арзусында олмагъанлары ичюн: «Бу эски бир яландыр», дейджееклер.
(Ильк эвеля хызметкъялар ве факъырлар мусульман олгъанынен, Къурейшининъ илери кельгенлери, иман ве Исламнынъ хайыр кетирмегенини, бунынъ, бу динге биринджи киргенлернинъ севиelerinden белли олгъаныны сёйлеген, Китапъ да тиль узаткъан эдилер. Ает инкярдожыларнынъ бу арекетлерини ортагъа чыкъарып, тенкъит этмекте).
 12. Ондан эвель де, бир раҳмет ве ребер оларакъ Мусанынъ китабы бардыр. Бу (Къур'ан) да, зулум эткенлерни тенбиелемек ве эйилик япкъанларгъа мужде олмакъ узье, арап тилинде эндирильген, дөгърулайыджы бир китаптыр.
(Ает, Къур'андан эвель Тевратнынъ бар олгъаныны, Къур'анынъ озюнден эвельки китапларны ве Тевратны дөгърулап, тасдикълагъаныны ифаде эте).

13. «Рабимиз Аллаһтыр», деп, соңунда да дос-догъру яшагъанларгъа къоркъу ёкътыр ве олар кедерленмейджеклер.
14. Олар дженнет эхлидирлер. Япаятқынларына къаршылыкъ о ерде эбедий къаладжакълар.
15. Биз инсангъа ана-бабасына яхшылыкъ япувыны төвсие эттик. Анасы оны захметнен ташыды ве захметнен догъурды. Ташынуы иле сүттен кесилюви, отуз ай сюорер. Ниает, инсан, куччюлө чагына иришип, къыркъ яшина баргъанынен, дер ки: Раббим! Манъа ве ана-бабама берген ниметлеринъе шукюр этювимни ве сен разы оладжакъ файдалы иш япувымны темин эт. Мен ичюн де, зурриетим ичюн де, эйиликни девам эттири. Мен санъа дёндим. Ве, эльбете ки, мен мусульманларданым.
(Тевхидке ёнельмек ве Исламгъа кирмек энъ буюк ниметтир. Аллаһ хошнут оладжасакъ давранышларны япмагъа арекет этмек, меселя, Аз. Эбу Бекир япкъаны киби, кяфирлернинъ эскенджеси алтында къыйналгъан му'минлернинъ къуртулувыны теминлемек, япувы керек олгъан файдалы ишлердендири. Айрыджа, бутюн неслининъ салих мусульманлардан олувины истемек де, исаннынъ япаджасакъ дуалары сырасында олмалыдыр).
16. Иште, япкъанларынынъ эйисини къабул этеджегимиз ве гунахларыны багъышлайджагъымыз бу кимселер – дженнетлилер арасындадырлар. Бу, оларгъа берильген догъру бир сёздир.
(Бу ает, юкъарыдаки дуаны япкъан Аз. Эбу Бекир ве дигер му'минлернинъ итаатлары къаршылыгъыны, савап ве муҗияттнен кореджеклерине шарарет этмекте).
17. Ана ве бабасына: Уф сизге! Менден эвель ниdge не силлэр келип-кечкен экен, мени текрап тирильтювнен техдит этмектесинъизми? деген кимсеге, ана ве бабасы Аллаһнынъ ярдымына сыгъынарақ: Язықълар олсун санъа! Иман эт. Аллаһнынъ вадеси керчектир, дегенлери алда, о: Бу, эскилернинъ масалларындан башкъа бир шей дегиль, дер.
18. Иште, олар озылериinden эвель джинлерден ве инсанлардан келип-кечкен топлұлықълар арасында, акъларында азап керчеклешкен кимселердир. Акъикъатен, олар зиянгъа оғырагъанлардыр.
19. Эр кеснинъ япкъанларына коре, дереджелери бардыр. Аллаһ оларгъа япкъанларынынъ къаршылыгъыны берир. Асла оларгъа акъсызлыкъ этильmez.
(Ает, му'минлернинъ ве кяфирлернинъ япкъанлары къаршылыгъына коре, дередже алгъанларыны бильдирмекте; иман эткенлернинъ дженнетте, инкяр эткенлернинъ де, ашишаларнынъ ашишагъысы олгъан джезеннемде оладжасакъларына шарарет этмекте).
20. Инкяр эткенлер атешке къюладжакъ куньлери (оларгъа бойле денилир): Дюньядаки аятынъызда бутюн гузель шейлеринъизни арджладынъыз, оларнынъ зевкъыны сюрдинъыз. Бугунь исе, ер юзүонде акъсыз ерде буюклик таславунъыздан ве ёлдан чыкъувынъыздан толайы, алчалтырды бир азап кореджексинъиз.
21. Аад къавмынынъ къардашыны (нұудны) аңъ. Зира, о озюнден эвель ве соңъ тенбиеджилернинъ де келип-кечкен Аһкъаф болғесиндеки къавмына: Аллаһтан башкъасына къуллыкъ этменъ. Мен сизинъ буюк бир куннинъ азабына оғыравунъыздан къоркъам, деген эди.
(Аетте кечкен «аһкъаф» узун ве юксек къум ийгъыны манасындан «һықъфнынъ» сёзюнинъ чокълугъыдыр. Нұуднынъ къавмы олгъан Аад, Йеменде деңиз четиндеркі къум обалары арасында отурғызындан, бу болғеге «Аһкъаф» денильген).
22. «Сен бизни танъыларымыздан чевирмек ичюн бизге кельдинъми? Айды, догъру сёйлегенлерден исенъ, бизни техдит эткен шейинъни башымызгъа кетир», дедилер.

23. *hyud да: Бильги анджакъ Аллаһнынъ къатындадыр. Мен сизге, манъя ёлланылгъан шейни теблигъ этем. Факъат сизинъ джаиль бир къавм олгъанынызын кормектем, деди.*
(hyud (a.c.), бу сёзюнен, башиларына келеджек азапнынъ вакътыны Аллан бильгенини аньлаткъан).
24. Ниает, оны вадилерине дөгъру яйылгъан бир булут шеклинде корыгенинен: Бу бизге ягъумур ягъдыраджакъ яйылгъан бир булуттыр, дедилер. Ёкъ! О, сизинъ аджеle келювини истеген шейинъиздир. Ичинде аджды азап булунгъан бир рузгядыр!
25. О (ruzgar), Раббинъинъ эмринен, эр шейни йыкъар, махв эттер. Бунынъ киби (о къасыргъа кельгенинен) оларнынъ эвлеринден бешкъа бир шей корюльмез олды. Иште, биз къабаат ишлеген топлумны бойле джезаландырымыз.
(Риваает этильгенине коре, бу мудхии къасыргъа эркеклерини, къадынларыны, балаларыны ве малларыны ернен кок арасында савураракъ, парчалагъан ве эляк эткен. Садеджес Аз. hyud ве онъя иман эткенлер къуртулгъанлар).
26. Ант олсун ки, оларгъа да сизге бермеген къудретимиз ве серветимизни берген эдик. Оларгъа къулакълар, козълер ве юреклер берген эдик. Факъат къулакъалары, козълери ве юреклери оларгъа бир файда бермеди. Зира, биле-бile Аллаһнынъ аетлерини инкяр эте эдилер. Алай этип тургъан шейлери оларны сара къойды.
(Аетниң бильдиргенине коре, hyud къавмы Мекке кяфирлерinden даа буюк къудрет ве имкянларгъа саш олгъан. Бунынъ устыюне, оларгъа берильген козъ, къулакъ ве юрекнен иляхий ниметниң къадрини биледжек ве Аллаһкъа инанаджасакъ эдилер. Факъат буларгъа рагъмен, инкярджысылыкъта тирельгенлеринен, азап оларны эляк этти).
27. Ант олсун, биз этафынызыздаки мемлекетлерни де ёкъ эттик. Бельки, дөгъру ёлга дёнерлер дие, аетлерни текрар-текрар изаатладыкъ.
(Этрафтаки эляк этильген мемлекетлер Семууд, Аад ве оларгъа бенъзеген къавмларнынъ улькелери олгъаны беян этильген).
28. Аллаһтан башкъа оларгъа якъынлыкъ теминлемек ичюн танъры эткен шейлери, озылерине ярдым этселер эди я! Ёкъ, оларны ташлап кеттилер. Бу оларнынъ яланы ве уйдурып тургъан шейлериидир.
(Ает, hyud къавмының Аллаһкъа якълаштырылжы шейлер оларакъ инангъан уйдурма танърыларның ич бири азапны узакълаштырудва тесирли олалмагъанларыны хабер берип экен, айрылжаса путларны Аллаһкъа якъынлыкъка весиле саювның да, бош ве манасыз бир къурунты олгъанына дикъкъат чекмекте).
29. Хатыранъдамы, джинлерден бир топуны, Къур'анны динълевлери ичюн, санъя ёнельткен эдик. Къур'анны динълемеге азыр олгъанынен, (бир-бирлерине) «Сусынъ» дегенлер. Къур'анның окъулувы биткенинен, тенбиеджилер оларакъ, къавмларына дёнген эдилер.
(Ривааетлерге коре, Аз. Пейгъамбер Тааиф сеферинде Нахъ вадисинде саба намазы къылдыргъанда, еди яхут докъуз кишиден ибарет джинлер топу, Пейгъамберимиз окъугъан Къур'анны динълемеге кельген эдилер. Къур'анны динълеп, къавмларына баргъанда:)
30. Эй, къавмымыз! дедилер, догърусы, биз Мусадан соң эндирильген, озюнден эвелькисини догърулагъан, хакъкъа ве догъру ёлгъа къавуштырылджы бир китап динъледик.
31. Эй, къавмымыз! Аллаһнынъ даветчисине уйынъ. Онъя иман этинъ ки, Аллан да сизинъ гунахларынызын къысмен багъышласын ве сизни аджды бир азаптан къорчаласын.
(Аетниң бильдиргение коре, джинлер, Аллан ёлунынъ даветчи Аз. Мұхаммедге къавмларының уювларыны истеркен, Аллан, гунахларының бир къысмыны

багъышлайджасъыны беян эткенлер. Чюнки, къул хакъкъы иле багълы гунахлар акъ саибининъ ризасы олмагъандже багъышланмаз).

32. Аллаһның даветчисине уймагъан кимсе ер юзүндө Аллаһны адкис бирекъаджакъ дегильдир. Озю ичюн Аллаһтан башкъа достлар да булуумаз. Иште, олар, ап-ачыкъ бир сапыкълыкъ ичиндерлер.
33. Коклерни ве ерни яраткъан, буларны яратмақынен ёрулмагъан Аллаһның олюлерни тирильтмеге де кучю етеджегини тюшюнмезлерми? Эбет, О, эр шейге къадирдир.
34. Инкяр эткенлерге, атешке атыладжакъ кунылери: Насыл, бу акъикъат дегиль экенми? денильгенде: Эбет, Раббимизге ант олсун ки, акъикъат экен, дерлер. Аллаh: Ойле исе, инкяр этювинъизден толайы, азапны татынъыз! дер.
35. О алда (Ресулем), пейгъамберлерден азим саиби олгъанларның сабыр эткени киби, сен де сабыр эт. Олар акъкъында аджеle этме, олар ваде этильген азапларны корыген кунылери, санки дюньяда садедже куньдюзинъ бир сааты къадар къалгъанларыны зан этерлер. Бу, бир теблигъидир. Ёлдан чыкъкъан топлұлықълардан башкъасы эляк этилирми ич!
(Аетте кечкен «улу'ль-азм» (азим саиби пейгъамберлер) Аз. Нуһ, Ибраһим, Муса, Иса ве Мұhammed (а.с.)дыр. (Бакъ. Аһзааб, 33/7). Акъикъатен, азим саиби пейгъамберлер шериатларының теблиғі ве төвсисинде буюк гъайрет сарф эткен, ортаға чыкъкъан ағырылыхъларға ве душмалықъларға кокюс кергенлер. Аетте, Аз. Пейгъамберге бу буюк пейгъамберлернинъ васыфлары хатырлатылыр экен, сабырлы олувы истенильген, инкярджыларның азап къаришысында вазиетлери ве арекетлери де тасвири этильген).

47. МУhАММЕД

Адыны Пейгъамберимизниң исминден алгъан бу суреге, айны заманда, Къытаал суреси де денильген. Мединеде энген, 38 аеттир.

Бисмиляхиరраھماانیررہیم (Рахман ве рахим олгъан Аллаһның адынен).

1. Инкяр эткенлерниң ве Аллан ёлундан чыкъкъанларның ишлерини Аллаh бошуна чыкъарғындыр.
(Мекке халкъы, Исламгъа кирюведен чекине, буның устыюне Исламгъа киргенлерни де къайтармажа, ёлдан чыкъармажа оғыраша эдилер. Ает бойле инкяр ичинде олгъан бир топлұлықъының, факъырларға емек ашатмакъ, сила-и рахим япмакъ, эсирлерни азат этмек, Месджид-и Харамның къуруджылығында чалышмакъ киби амеллерининъ бошуна кетеджегини бильдиререк, бу давранышларының дюняда файдасыны корыселер биле, ахиретте саваптан маҳрум оладжакъларыны аньлатма).
2. Иман этип, файдалы ишлер япқынларның, Рабблери тарафындан хакъ оларакъ Мұhammedге эндирильгенге инангъанларның гунахларыны Аллаh орткен ве вазиетлерини тюзөлткендир.
3. Буның себеби, инкяр эткенлерниң батылгъа уювлары, инангъанларның да, Рабблерinden кельген хакъкъа уйғанларыдыр. Иште, бойледже, Аллаh инсанларға озылеринден мисаллерини аньлатыр.

4. (Дженкте) инкяр эткенлернен расткелишкен вакытларынызыда боюнларыны урынъ. Ниает, оларны яхшыджа урып, меджалсыз алгъа кетиргенинъизнен, багъыны сыкъы багъланъ (эсир алынъ). Дженк сонъуна еткенде де, артыкъ я къаршылыкъызыз, я да фидье къаршылыгъына сербест быракъынъ. Вазиет шу ки, Аллаh истесе эди, олардан интикъам алыр эди. Факъат сизни бир-бириңизнен сынамакъ истер. Аллаh ёлунда ольдюрильгенлерге кельгенде, Аллаh оларнынъ япкъанларыны бошуна чыкъармаз. (*Дженкте, эвеля, заферге къавушмакъ ичюн керек олгъан шейлер япылыр. Душман магълюп олгъанынен, сағъ къалгъанлары эсир алыныр. Эсирлер, я багъышланарақъ, я да фидье алынарақъ, сербест быракъылыр. Фидье алув, мал я да эсир дөнъишиов шеклинде ола билир. Джэнк ульвий бир гъае ичюн эмир этильгендир; бу гъаени керчеклешибиререк, имтиян бергенлернинъ амеллери бошуна чыкъарылмайджасы да айрыджса бильдирильген.*).
- 5-6. Аллаh оларны муратларына ириштиреджек, гонъюллериши шад этеджек ве оларны озылерине таныткъан дженнетине къояждакъ.
7. Эй, иман эткенлер! Эгер сиз Аллаhкъа (Аллаhнынъ динине) ярдым эттер исенъиз, О да сизге ярдым эттер, аякъларынызыны тайдырмаз.
8. Инкяр эткенлерге кельгенде, оларнынъ акъкты йыкъемакътыр. Аллаh оларнынъ япкъанларыны бошуны чыкъаргъандыр.
9. Бунынъ себеби, Аллаhнынъ эндиргенини бегенмеюверидир. Аллаh да оларнынъ амеллериши бошуна чыкъаргъандыр.
10. Ер юзүнде долашып, озылеринден эвелькилернинъ акъибетлери насыл олгъаныны корьmezлерми? Аллаh оларны ерге батыргъан. Кяфирлерге де оларгъа бенъзегени бар. (*Аетте Мекке кяфирлерине эвельки миллетлернинъ эвлят ве малларынынъ бутюни ёкъ этильгени хатырлатылгъан, эвелькилерине бенъзеген нетиджелернинъ ве элякетнинъ оларнынъ да башиларына келеджеги беян этильген. Эсас манада исе, инкярджылар ичюн бу шекильдеки бир орьнек эр ан кечерлидир.*)
11. Бу, Аллаhнынъ инангъанларгъа ярдымджы олувиандандыр. Кяфирлерге кельгенде, оларнынъ ярдымджылары ёкътыр.
12. Муакъкъакъ ки, Аллаh, инанып яхши ишлер япкъанларны, алтларындан ирмакълар акъкъан дженнетлерге къояр; инкяр эткенлер исе, (дюнъядан) файдаланырлар, айванлар ашагъаны киби ашарлар. Оларнынъ ери атештир. (*Ает, инкяр эткенлерни, ахиретни танымагъан, башиларына келеджектен хаберсиз, бутюн имкянларыны миделерине ве шехветлерине ардолжлагъан хырслы яратыкълар шеклинде танытмакътадыр.*)
13. Сенинъ шеэринъден -ки о ер (халкъы) сени чыкъарды- даа куъветли нидже шеэрлер ёкъ эттик; оларгъа бир ярдым эткен де чыкъмады. (*Бу ерде Ресуллухнынъ иджрестке зорлап чыкъарылгъан Мекке шеэрине ишарет этильген.*)
14. Раббинъден ап-ачыкъ бир делиль узеринде булунгъан кимсе, яман иши озюне гузель корюнген ве авеслерине уйгъан кимсе киби олурмы?
15. Муттакъийлерге ваде олунгъан дженнеттинъ вазиети бойледир: Ичинде бозулмагъан сувдан ирмакълар, дады дөнъишмеген сюттен ирмакълар, ичкенлерге лезет бериджи шараптан ирмакълар ве сюзме балдан ирмакълар бардыр. О ерде мейваларнынъ эр чешити оларнынъдыр. Рабблеринден де, багъышлав бардыр. Ич бу, атеште эбедий къалгъан ве

- ичеклерини парча-парча этеджек къайнакъ сув ичирильген кимселерни вазиети киби олурмы?
16. Оларның арасында, сени динълегенлер бардыр. Факъат сенинъ янынъдан чыкъкъанынен, озылерине бильги берильгенлерге: «Бираз эвель не деген эди?», дие сорарлар. Булар, Аллаh къальплери муурьлекен, арзу ве авеслерине уйгъан кимселердир.
(Кяфирлерниң эки юзюлерини тешкиль эткен мунафықълар, Аз. Пейгъамберниң узурында я да хутбеде динълегенлерини сонъундан алайгъа алмакъ, я да масхаралыкъ этмек ичюн, Ибн Месуд ве Ибн Аббас киби алим сахабилерге янашаракъ, Аз. Пейгъамберниң бираз эвель нелер сёйлегенини сорамаға арекет эте эдилер. Ает, оларның бу арекетини аньлатараракъ, давранышларыны яманламакъта).
 17. Догъру ёлны тапкъанларгъа кельгенде, Аллаh оларның хидаетлерини арттырыр ве сакынмаларыны теминлер.
 18. Олар къямет кунюнинъ апансыздан келип чатувыны беклемектелерми? Шубесиз, онынъ аляметлери кельгендир. Оларгъа келип чаткъанынен, ибret алувлары неге ярап!
(Мекке кяфирлери къяметниң къопувыны беклегенлерини тенкъит эткен ает, къяметниң аляметлери кельгенини хатырлатмакъта. Аз. Пейгъамберниң ёллануы, айның экиге болюнюви киби вакъиалар бу джумледенди).
 19. Биль ки, Аллаhtан башкъа илях ёкътыр. (Хабибим!) эм озюнъниң, эм де му'мин эркеклерниң ве му'мин къадынларның гунахлары багъышланувыны исте! Аллаh, кезип долашкъан еринъизни де, токътайджакъ еринъизни де билир.
(«Далашилгъан ер» куньдюзлери барып-келинген ер, я да дюнья, «токъталгъан ер» исе, геджелери къалынып ерлешильген (сынылгъан) ер я да ахирет шеклиnde ёрумлангъан).
 20. Иман эткенлер: Кешке джихад акъкындан бир суре эндирильген олса эди! дерлер. Амма, укюми ачыкъ бир суре эндирилип де, онда дженктен сөз этильгенинен, къальплеринде мараз олгъанлар, олюм байгынлыгъы кечиреяткъан кимсенинъ бакъышы киби, санъа бакъкъанларыны корерсинъ. Оларгъа якъышкъаны да, будыр!
(«Укюми ачыкъ суре» – мухкем олгъан, мутешабих олмагъан суре демектир. Бойледже, муаребениң укюми мухкем аетлернен кесен-кес оларакъ ортагъа къююлгъан. Затен, дженк зикр этильген эр суренинъ мухкем олгъаны ве узеринде несх олмагъаны ифаде этильген).
 21. (Оларның вазифеси) итаат ве гузель сөздир. Иш джиддийлешкенде, Аллаhкъа садакъат косытерсeler эди, эльбетте олар ичюн даа хайырлы олур эди.
(Аетниң ифаде эткенине коре, вазифелери итаат ве гузель сөз сёйлемек вазиетинде олгъанлар, дженк истеклеринде де садыкъ олмалы, дженкке къарап берильгенинен, къоркъун вазгечмемелидирлер).
 22. Кери дёнер исенъиз, ер юзүнде бозгъунджылыкъ япмагъа ве акърабалыкъ багъларыны кесмеге дёнген олмазсынъизмы?
(Ает, Аллаhкъа берильген сөзлерине садакът косытермегенлерни къабаатлар экен, оларның иман ве Исламдан юзъ чевирген вакъытларында, джахилие деврининъ адемлерине дёнеджеклерини, ягъма, талан, акъраба арасында чеккелешов ве къызы балаларыны тирилейин топракъка комюв киби адден ашувлар ята биледжеклерини хабер бермекте).
 23. Иште, булар, Аллаh лянетлеген, сагыр япкъан ве козълерини корь эткен кимселердир.
 24. Олар Къур'анны тюшюнмейлерми? Ёкъса, къальплери килитлими?

25. Шубесиз ки, озылерине дөгъру ёл белли олгъандан сонъ, артларына къайткъанлары, шейтан сюйреклеген ве оларгъа умют бергендири.
(Бу ерде, ачыкъ делиль ве муджизelerни коръгенден сонъ, куфюрге я да эки юзлюликке дёнгенлернинъ, шейтанға уйгъанларына, шейтаннынъ да, бойлелерине узун омюр телкъин этерек, эмеллерини арттыргъанына дикъкъат чекильген).
26. Буның себеби: олар, Аллаһның эндиргенинден ошланмагъанларгъа: Базы хусусларда сизге итаат этеджекмиз, деювлери дири. Албуки, Аллаһ оларның гизлегелерини бильмекте.
(Аетте мұнағықъларның, Аллаh Ресулына душманлықъ япаджасакъларыны ве буныңнен бирлікте, мұсулмандарның дженеклешиовлери оғюни аладжасакъларына даир еудий ве мүшриклерге вадеде булунғанларына ишарет этильген).
27. Я мелеклер оларның юзылерине ве сыртларына ураракъ, джанларыны алгъанда вазиетлери насыл оладжакъ!
28. Буның себеби, оларның Аллаһны гъадабландыргъан шейлернинъ артындан кетювлери ве Оны разы этеджек шейлерден ошланмагъанларыдыр. Бу себептен, Аллаh оларның ишлерини бошуна чыкъарғандыр.
29. Къальплеринде мараз олгъанлар, ёкъса Аллаh, кинлерини ортагъа чыкъармайджакъ белледилерми?
(Эм Аз. Пейгъамберге, эм де му'минлерге кин беслеген мұнағықълар, кяфирлерге ярдым эте, бунъа нисбетен иман ве джихад киби иляхий хошнұттықъқа себеп оладжасакъ давранышларгъа ёнельмей әдилер. Бу себептен, корюньюштеки амеллерининъ бошуна кеткени кечкен аетлерде ифаде этильгенди).
30. Биз истесек эди, оларны санъа косытерир эдик де, сен оларны юзылеринден таныр эдинъ. Ант олсун ки, сен оларны лакъырды тарзларындан танырысынъ. Аллаh япқынларынызын билир.
(Риваает этильгенине коре, бу ает назиль олгъандан сонъ, Аз. Пейгъамберге ич бир мұнағықъ гизли къалмай, эписини сымаларындан таный эди. Мұнағықъларның бир башкъа танылув тарафлары да, лакъырдылары эди. Чюнки, олар Ресуллұлахның узурында лаф эткенлеринде, мұсульманлар акъкында усьтю къапалы, ынджыстырдыжы лафлар айта әдилер).
31. Ант олсун ки, ичинъизден джихад эткенлернен сабыр эткенлерни бельгилегенге къадар ве хаберлеринъизни беян эткенге къадар, имтиан этеджекмиз.
(Ает, му'минлернинъ джихаднен ве къыйын дигер вазифелернен имтиан этиледжеклерини, айрыджа итаат ве исъянларының беян этиледжегини хабер бере).
32. Инкяр эткенлер, Аллаh ёлундан узакълаштыргъанлар ве озылерине дөгъру ёл белли олгъандан сонъ, Пейгъамберге къаршы кельгенлер, Аллаhкъа ич бир заар бералмазлар. Аллаh оларның япқынларыны бошуна чыкъараджакъ.
(Аз. Пейгъамберге къаршы кельгенлер – Къурейши мүшриклеринен оларны дестеклеген еудийлердири. Буларның Аз. Пейгъамберге душманлықъ ичюн япқынлары бошуна кеткени киби, садакъа ве онъа бенъзеген амеллерининъ де, бошуна чыкъаджасағы беллидир).
33. Эй, иман эткенлер! Аллаhкъа итаат этинъ, Пейгъамберге итаат этинъ. Ишлеринъизни бошуна чыкъарманъ.
34. Инкяр этип, Аллаh ёуландан узакълаштыргъанларны ве сонъунда да кяфир оларакъ ольгенлерни Аллаh асла багъышламаз.

35. Усътюн вазиетте олгъанда зайыфлыкъ косътерип, барышкъа чагъырманъ. Аллаh сизнен берабердир. О, амеллеринъизни асла эксильтмейджек.
(Бунъа коре, мусульманлар душман къаришысында усътюн вазиетте олгъанда, сулх истегинде булунмазлар. Аслы душман къаришысында зайыфлыкъ косътермемек, ашишалыкъ ис этерек, паникағъа къапылмамакътыр).
36. Догърусы, дюнья аяты анджакъ бир оюн ве эгленджедир. Эгер иман этер ве сакъыныр исенъиз, Аллаh сизге муқияфатынызын берир. Ве сизден малларынызын (бутюнлей сарф этювинъизни) истемез.
(Сарф этилюви истенильгени, садедже зекят ве садакъа киби аз бир микъдардыр).
37. Эгер оларны (эписини) истесе эди ве сизни зорласа эди, саранлыкъ этер эдинъиз ве бу да сизинъ кинлеринъизни ортагъа чыкъарыр эди.
(Ает, малларнынъ эписи истенильгени алда, белли оладжасакъ саранлыкъ дүйгъусынынъ, Исламгъа ве Аз. Пейгъамберге кин беслев олючосине къадар бараджасына шарает этерек, инасаннынъ малгъа нисбетен психологик вазиетини талиль этмекте).
38. Иште, сизлер, Аллаh ёлунда арджаламагъа чагъырламакътасынъыз. Араныздан базынъыз саранлыкъ япмакъта. Амма, ким саранлыкъ этер исе, анджакъ озюне саранлыкъ япкъан олур. Аллаh зенгиндер, сиз исе, факъырсынъыз. Эгер Ондан юзъ чевирсөнъиз, еринъизге сизден башкъа бир топлум кетирир, артыкъ олар сизинъ киби де олмазлар.
(Аетке коре, инсанлар фарз олгъан арджалавны япмагъа меджбурдырлар. Эгер буны ерине кетирмеселер, элякетни хакъ этиджи бир топлум олурлар).

48. эль-ФЕТИН

Ичинде Исламнынъ эльде этеджек фетиhi, мувафакъиети ве заферден баас этильгени ичюн, Фетих адыны алгъан бу суре иджретнинъ алтындьжи йылында Худейбие антлашувины япып къайткъанда, Меккенен Медине арасында энген ве Мединеде энген сурелерден сайылгъан, 29 аеттир.

Бисмиляниррахмааниррахиим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаhнынъ адынен).

1. Биз санъа, догърусы, ап-ачыкъ бир фетиhi ихсан эттик.
2. Бойледже, Аллаh сенинъ кечмиш ве келеджек гунахынъын багъышлар. Санъа олгъан ниметини тамамлар ве сени догъру бир ёлгъа къавуштырыр.
3. Ве санъа шанлы бир зафернен ярдым этер.
(Кечмиште ве келеджекте гунахтан узакъ олгъан Пейгъамберге тамамлангъан иляхий нимет – Мекке ве Таифнинъ фетхи, дюнъяда шерифининъ юджелбитилви, ярдым ве заферге наиль олувы, баш къалдыргъаларнынъ боюн эгюви шеклинде юзъ берген. Акъикъатен, Аз. Пейгъамбер Аллаhнынъ хабибидир, эвельки шериаттарны тамамлагъан ве тюзельткен. Мирааджъга наиль олгъан, энъ юджесе макъамларгъа къадар юксельген, инс ве джинге Пейгъамбер олгъан, гъанимет озюне ве умметине элял этильген, шефааты макъбул олунгъан, тешшехудде, эзанда ве Къур'анынъ бир чокъ еринде Аллаhнен бирликте аньылгъан, онъа итаат – Аллаhкъа итаат сайылгъан. Келиме-и Тевхиднинъ эки рукнинден бири олгъан, бойледже, озю ичюн бутюн ниметлер таманлангъан).

4. Иманларыны бир къат даа арттырысынлар дие, му'минлерниң къальплериңе ишанч эндирген Одыр. Коклерниң ве ерниң ордулары Аллаһныңдыр. Аллаһ билиджири, эр шейни икметле япыштыры.
5. (Бутюн бу лютфлер) му'мин эрекелернен, му'мин къадынларны ичинде эбедий къаладжакъ, земининден ирмакълар акъкъан дженнетлерине къюовы, оларның гунахларыны къапатмакъ ичүндир. Иште, бу, Аллаһ къатында буюк бир къуртулыштыр.
6. (Бир де булар) Аллаһ акъкъында фена занда булунгъан мунафыкъ эрекелерге ве мунафыкъ къадынларгъа, Аллаһкъа ортакъ къошкъан эрекелерге ве ортакъ къошкъан къадынларгъа азап этюви ичүндир. Мусульманлар ичюн беклеген яманлыкъларының чембери башларына кельсин! Аллаһ оларгъа гъадап эткен, лянетлеген ве джеэннемни оларгъа азырлагъан. О ер не фена бир ердир!
7. Коклерниң ве ерниң ордулары Аллаһныңдыр. Аллаһ азиздир, хакимдир.
8. Шубесиз, биз сени шаат, мужделейиджи ве тенбиеджи оларакъ ёлладыкъ.
9. Та ки, (эй, му'минлер!) Аллаһкъа ве Ресулына иман этерсийиз, Ресулына ярдым этерсийиз, Онъа сайгы косытерирсийиз ве саба-акъшам Аллаһны тесбих этерсийиз.
10. Муакъкъакъ ки, санъа биат эткенлер, анджакъ Аллаһкъа биат этмектедирлер. Аллаһның эли оларның эллериңин узериндедир. Ким ахтыны бозар исе, анджакъ озы алехине бозгъан олур. Ким де Аллаһ иле олгъан ахтына вефа косытерир исе, Аллаһ онъа буюк бир муякат береджек.

(Ает, Къурейшинен мусульманлар арасында япилгъан 10 йыллыкъ муддетли Худайбие антлашуына ве бу антлашув сырасындаки биаткъа ишарет этмекте. Бойле ки, иджертиң алтындјы ыылы Аз. Пейгъамбер умре япмакъ ичюн 1400 мусульманнен Меккеге дөгъру ёлгъа чыкъкъан эди. Факъат Къурейши мусульманларны Меккеге кирьсетмек истемегенлеринден, оглерине орду бирлиги чыкъаргъан, Аз. Пейгъамбер де, вадилер ашып, Худайбие кельген эди. Дженклешимек ниетинде дегиль эди. Анълашмакъ ичюн Аз. Османны Къурейшке эльчи ёллагъан, Аз. Османың къайтувы кечиккенинен, Пейгъамберимиз бир терекниң астына отураракъ, асхабындан, Осман ольдюрильген исе, ольгенге къадар дженклешеджеклерине даир сөз алгъан эди. Олар да Аз. Пейгъамберге биат этип, бу сөзни бергенлер, сонъунда Аз. Осман кельген эди).

11. Бедевийлерден артта къалгъанлар, санъа дейджееклер ки: «Малларымыз ве аилелеримиз бизни токъттаттылар. Аллаһтан бизим багъышланувымызды исте». Олар къальплеринде олмагъаннан тиллеринен сёйлерлер. Де ки: Аллаһ сизге бир зарап келювии истесе, я да бир файда эльде этювиньизни истесе, онъа къаршы кимниң бир шейге кучю ете билир? Догърусы, Аллаһ япкъанларыныздан хабердардыр.

(Бу ерде Къурейшинин уджюминден къоркъакъанлары ичюн, сеферге чыкъмагъан, Медине джисварында отургъан Эслем, Джухейне, Музейне ве Гъифар къабилелерине ишарет этильмекте. Булар Худайбиеден къайткъанда, Аз. Пейгъамберден афу сорагъан эдилер).- 12. Аслында сиз Пейгъамбер ве му'минлер аилелерине бир даа дёнмейджееклер беллеген эдиньиз. Бу сизинь гонъюллериңизге гузель корюнди де, яман занда булундынъыз ве элякетни хакъ эткен бир топлулыкъ олдынъыз.
- 13. Ким Аллаһкъа ве Ресулына иман этмесе, бильсин ки, биз кяфирлер ичюн чылгъын бир атеш азырлагъандырмыз.
- 14. Коклерниң ве ерниң мульки Аллаһныңдыр. О, истегенини багъышлар, истегенине джеза берир. Аллаһ чокъ багъыштайыджы, чокъ мерхамет этиджири.

15. Сиз гъаниметлерни алмакъ ичюн баргъанынызыда, сефердөн артта къалгъанлар: Быракъынъ, биз де артынызыгъа тюшеник, дейджек эдилер. Олар, Аллаһнынъ сёзюни денъишишимек истерлер. Де ки: «Сиз асла бизим пешимизге тюшмейджексинъиз! Аллаһ даа эвель сиз ичюн бойле буюргъандыр». Олар сизге: Ёкъ, бизни куньлемектесинъиз, дейджеклер. Албуки, олар пек аз анълагъан кимсelerдир.
(Аз. Пейгъамбер иджертини алтындьыши ыылында Худейбиеден къайткъандан соң, келеджек ыылнынъ башларында Худейбиеге иширак эткенлернен бирликте Хайбер сеферине чыкъынан, о ерни фетих эткен эди. Бу фетихтен мусульманларгъа чокъча гъанимет тюшкен, бунъя иширак этмегенлер, гъанимет хырсына къапыларакъ, талапта булунгъан эдилер. Аетте бу вакъиагъа ишарет этильген, Аз. Пейгъамбер Худейбиеде олгъанларнен Хайберге баргъан, гъаниметлерни оларгъа тақъсим эткен, артта къалгъанларгъа гъанимет берильмейджегине, гъаниметте эсасен Худейбиеге къатылгъанларнынъ ортакъ оладжасакъларына даир иляхий укюмни тедбикъ эткен эди).
16. Бедевийлерден (сеферден) артта къалгъанларгъа де ки: Сиз якъында чокъ къуветли бир къавмгъа къаршы дженклешювге чагъыладжакъсынызы. Оларнен, теслим олгъангъа къадар, дженклешеджексинъиз. Эгер эмирge итаат этсенъиз, Аллаһ сизге гузель бир муяфат берир. Амма, эвельден дёнгенинъиз киби, кене дюнеджек олсанъиз, сизни элем бериджи бир азапкъа оғъратыр.
(Худейбие сеферинден артта къалгъанларнынъ дженкке чагъырылгъан къуветли топтулукъынынъ фарслылар я да римлилер олгъаны бильдирильген).
17. Корыге вебал ёкътыр, топалгъа да вебал ёкътыр, хастагъа да вебал ёкътыр. (Булар дженкке къатылмагъа меджбур дегиллер). Ким Аллаһкъа ве Пейгъамбериине итаат этсе, Аллаһ оны астындан ирмакълар акъынан дженнителерге къояр. Ким де артта къалса, оны элемли бир азапкъа оғъратыр.
18. Ант олсун ки, о терекниң астында санъа биат эткенлеринде, Аллаһ о му'минлерден разы олгъан. Къальплеринде олгъаныны бильген, оларгъа ишанч дуйгъусы берген ве оларны пек якъын бир фетихнен муяфатландыргъандыр.
(Аетниң ишарет биаты, Худейбиеде Семре терегининъ астында япылгъан «Рыдван биаты»дыры. 1400 сахаби, Къурейшке къаршы, ольгенге къадар, дженклешеджеклерине емин эткен эдилер. Хабер берильген якъын фетих Хайберниң фетхи оларакъ анълашылгъандыр).
19. Кене оларны эльде этеджек бир чокъ гъаниметлернен де муяфатландырды. Аллаһ усьтюндир, икмет саибидир.
(Акъикъатен, кене бир мүддөт соңра, мусульманлар фетих этильген Хайберде бир чокъ гъанимет эльде эткенлер).
20. Аллаһ сизге эльде этеджегинъиз бир чокъ гъанимет ваде эткendir. (Бу гъанметлерден) иште шуларны аман берген ве инсанларнынъ эллериini сизден чеккен ки, бу, му'минлерге бир ишарет олсун ве сизни дос-догъру ёлгъа къавуштырын.
(Теғсирде, умумен, аетниң ёрумыны бойле япкъанлар:
Аллаһ, ваде эткен фетихлеринден биринджисини, яни Хайберни ве гъаниметлерни аман баҳши эткен. Бу арада Хайберлерниң муттэфиклери Эсед ве Гъатафан къабилелерининъ де, мусульманларгъа удюжмлерниң оғюни алған. Худейбие барышынен де, Меккелилер уджюмининъ оғю алынгъан).
21. Даа эльде этип олалмагъан башкъа гъаниметлеринъиз де бар ки, олар Аллаһнынъ бильгиси ве къудретине аит. Аллаһ эр шейге къадирдир.

22. Эгер кяфирлер сизнен дженклешсе эдилер, артларына дёнюп къачар эдилер. Соң бир дост ве ярдымджы да тапалмаз эдилер.
(Аетте ифаде этильгенине коре, эгер къурейшилилер, Худейбиеде барыш теклифинде булунмайып, дженнеке киришлесер эди, магълюп оладжсакъ эдилер. Дженаб-ы Хакънынъ тақъдири бойле юзь береджек эди).
23. Аллаһнынъ, эвельден бери девам этип кельген къануны будыр. Аллаһнынъ къанунында асла бир денъишиклик тапалмазсынъ.
24. О сизни, оларгъа нисбетен, музaffer эткенинден соң, Меккенинъ ичинде оларнынъ эллерини сизден, сизинъ эллеринъизни де, олардан чеккендир. Аллаһ япъянларынызынъ корюджидир.
(Акъикъатен, Дженаб-ы Хакъ Мекке сынъырлары ичинде, яни Худейбиеде мусульманларгъа зафер баши эткен эди. Бойле ки, душмандан силяхлы сексен адам, мусульманларнынъ этрафыны саргъанда, якъаланаракъ, Аз. Пейгъамбернинъ узурына кетирильген эдилер, Аз. Пейгъамбер де, оларны афу эткен эди. Иште, къурейшилилернинъ барыш истемелерине бу вазиет себеп олгъян эди).
25. Олар, инкяр эткен ве сизинъ Месджид-и Харамны зияретинъизни ве беклетильген къурбанларнынъ ерлерине етишювлериине мани олгъянлардыр. Эгер (Меккеде) озылерини аля танымагъан му'мин эрекклернен му'мин къадынларны бильмеерек эзювиныз себебинен, къасеветке къапылувынызынъ итималы олмаса эди, (Аллаһ дженкнинъ огюни алмаз эди). Истегенлерине раҳмет этмек ичюн Аллаһ бойле япъян. Эгер олар бир-биринден айырылған олсалар эди, эльбетте олардан инкяр эткенлерни элемли бир азапкъа چарптырып эдик.
(Худейбиеде къурейшилилер мусульманларнынъ Меккеге кирювлериине мани олмакънен, эм Месджид-и Харамны зиярет этювлериине, эм де азырланғын къурбанларыны Минада соювлари на мани олгъян эдилер. Зияретлерине мани олувнен берабер, мусульманларгъа дженк ве фетих изнининъ берильмемек себеби, Меккеде олгъян ве аля иманыны аишкяр этмеген му'минлернинъ барлығы эди. Му'минлер къурейшили кяфирлерден сечилип, айырылып олалмагъанлары ичюн, фетих кечикирильген эди).
26. О вакъытта инкяр эткенлер, къальплериине таассубны (гъадапны), джахилие таассубыны ерлештирген эдилер. Аллаһ да, эльчисине ве му'минлерге сюкюнет ве ишанчыны эндириди, оларнынъ тақъва сёзюни тутувларыны темин этти. Затен, олар бунъя ляйыкъ ве ляйыкъ кимселер эди. Аллаһ эр шейни билиджидир.
(Аетте кечкен тақъва сёзю – шеадет келимесидир. Тақъва келимесине багълылыкъ о сырода джерьян эткен вазиетни ятыштыргъан. Бойле ки, Худейбиеде меккелилернен мусульманлар арасында антлашув языладжсакъ сырода, Аз. Пейгъамбер Аз. Алиге «Яз» деди: «Бу – Аллаһ эльчиси Мекке халкъынен япъян антлашмадыр». Къурейши векиллери дедилер ки: «Биз сенинъ Аллаһ эльчиси олғанынъны бильсек, сизинъ Кябеге киръменъизге мани олмаймыз. Бойле язынъыз: «Бу, Абдуллах оғылу Мұхаммед иле Мекке халкъы арасындаки антлашувдыр». Аз. Пейгъамбер де ойле яздырды. Къурейшилилернинъ бу арекети му'минлерге чокъ ағыыр баткъан, амма аетте ифаде этильген тақъва сёзю оларны ятыштырып, сакинлешитирген).
27. Ант олсун ки, Аллаһ эльчисининъ руясыны дөгъру чыкъарды. Аллаһ истесе, сиз ишанч ичинде башларынызыны тыраш эткен ве къыскъарткъан алда, къоркъмадан Месджид-и Харамгъа кирежексинъиз. Аллаһ сизинъ бильмегенинъизни билир. Иште, бундан эвель сизге якъын бир фетих берди.

(Ривааетке коре, Аз. Пейгъамбер, Худейбиеге чыкъмадан эвель, руясында озюонинъ ве асхабынынъ ишанч ичинде башларыны тыраши этерек, Меккеге киргенлерини коръген, буны асхабына хабер берген. Олар да, чокъ севингенлер. Ниает, сеферге чыкъып Худейбиеде токътатылып, кери къайткъан вакъытларында, бу вазиет оларны чокъ кедерлендирген. Базы мұнафықълар да, шубеге тюшерек, усьтю къапалы къонушмагъа башлагъанлар. Факъат бунда бир икметнинъ барлығы бильдирильген, фетихнинъ муесссер оладжагъы бильдирилерек, бир йыл эвельки якъын фетих (Хайбер фетхи) хатырлатылған).

28. Бутюн динлерден усьтюн кылмакъ узыре, Пейгъамберини хидаеет ве хакъ дин иле ёллагъан Одыр. Шаат оларакъ Аллаh етер.
29. Мұhammed Аллаhнынъ эльчисидир. Янындакилер де, кяфирлерге нисбетен четин, озы араларында мерхаметлидерлер. Оларны рукугъа баргъанда, седжде эткенде корерсинъ. Аллаhtан лютф ве ризалыкъ истерлер. Оларнынъ бельгилери – юзылериндеки седжде изидир. Бу, оларнынъ Тевраттаки васыфларыдыр. Инджильдеки васыфлары да бойледир: Олар филисини ярып чыкъаргъан, кеттикче оны къувветлендиререк, къалынлашкъан, кевдеси узеринде турған бир осюмликке бенъзерлер ки, бу, зираатчыларнынъ да ошуна кетер. Аллаh бойледже, оларны чокълаштырып къуветлендирмекнен, кяфирлерни опькелендирир. Аллаh олардан инанып, яхшы ишлер япкъанларгъа магъфирет ве буюк мукяфат ваде эткендир.

(Аз. Пейгъамбер ве аркъадашларынынъ ильки ве соңки вазиетлери бир бенъзетюнен анълатылмақты. Ильк кере ерге атылған бир урлукъ киби филисленмеге башлагъан мусульманлар, кеттикче къуветленнерек, къоджасаман бир орду олғанлар, Ислам урлугъыны сачкъанлар. Бу вазиетке соң дереджеде севингенлеринде, оларнынъ бу къуветли вазиетлерини коръген кяфирлер де, опькеден чатлайджасакъ алға кельген эдилер).

49. ЭЛЬ-ХУДЖУРААТ

Бу суреде мұ'минлерге базы эдеп ве тербие къанун-къаиделерини, Пейгъамберге ве бир-бирилерине нисбетен насыл давранаджакълары огратильмекте. Мединеде энген, 18 аеттири. Адыны 4-нджи аеттеки «одалар» манасына кельген «худжураат» келимесинден алған.

Бисмилянирраһмаанирраһниим (Рахман ве раҳим олған Аллаhнынъ адынен).

1. Эй, иман эткенлер! Аллаhнынъ ве Ресулынынъ оғюне кечменъ. Аллаhtан къоркъунъ. Шубесиз, Аллаh әшитиджидир, билиджидир.
(Аетте бильдирильген, оғюне кечемек хусусы, сёйлеген сёз, япылған иши ве чыкъарылған уқюмлерде, Аз. Пейгъамберге терс арекет этмемек, эдебини къорчаламакъ ве онъа уймакъ шеклинде ёрумаланған).
2. Эй, иман эткенлер! Сеслеринъизни Пейгъамберниң сесинден юксельтменъ. Бир-бириңизге багыргъаныңыз киби, Пейгъамберге юксек сеснен багырыманъ. Ёкъса, сиз фаркына бармадан, амеллеринъиз бошуна кете берир.
(Ресуллахнынъ узурында юксек сеснен лаф этмек ясакъланған. Бундан макъсат – Аз. Пейгъамберниң узурында мұнасебетсиз багырып-чагырмакъынъ ве сесни юксельтмекниң оғюни алмакътырып. Сахабеден Саабит б. Къайснынъ вазиети аетниң манасына ачыкълықъ бермекте. Бойле ки: Бу зат, ает энгенинен, юксек сесли

олгъанындан, Аз. Пейгъамберниң узурында къонушса, амелининь бошуна кетеджеги къоркъусынен, хузур-ы рисалетке кетмемеге башлагъан. Аз. Пейгъамбер оны чагъыртып, теселли берген, онъа хайыр хабери ве дженнет мужделеген).

3. Аллан эльчисининь узурында сеслерини къыскъанлар, шубесиз Аллан къальplerини такъва иле имтиан эткен кимселердир. Оларгъа магъфирет ве буюк бир мукифат бар.
4. (Ресулым!) Санъа одаларның арт тарафындан багъыргъанларның чокъу акъылы етмеген кимселердендир.

(Ривааетке коре, Уйейне б. Хысм иле Акъра' б. Хabis, Темим огъулларындан етмиши адамлыкъ бир эйэтнен, уйле вакъты Аллаһның эльчисине кельгенлер. Ресулуллаh одасында юкълай экен. «Я Мұнәмmed! Тышқа чыкъ, янымызгъа кель!», дие багъыргъанлар. Ает бу тюрлю арекетнинь уйгъунсызылғына дикъкъат чекмете).

5. Эгер олар, сен янларына чыкъкъангъа къадар сабыр этселер эди, эльбетте озылери ичюн даа яхши олур эди. Аллан чокъ багъышлайыджы, чокъ мерхаметлидир.
6. Эй, иман эткенлер! Эгер фасыкъ сизге бир хабер кетирсе, оның догърулығыны араштырынъ. Ёкъса, бильмедин, бир топлулыкъя яманлыкъ этерсиз де, сонъунда япкъаныңызгъа пешман олурсынъыз.

(Ривааетке коре, Аз. Пейгъамбер, Велид б. Укъбени Бени Мусталикъ къабилесине зекят мемуры оларакъ ёллагъан эди: Велид, оларнен араларында эвельден олгъан бир хусуметтен толайы, къоркъугъа къапылгъан, ёлдан къайткъан, буның усътюне Аз. Пейгъамберге келип, оларның динден чыкъып, зекят бермегенлерини билдириген. Буның узерине, Аз. Пейгъамбер оларгъа опъкеленген, дженклешювни биле къараплаштыргъан, айны вакъытта Халид б. Велидни де, вазиетни тешкermеге ёллагъан эди. Халид, тешкеривлери сонъунда, Бени Мусталикънинъ эзан окъуп, намаз къылгъанларыны ве зекялтарыны да теслим эткенлерини Аз. Пейгъамберге бильдирген эди. Аетнинъ назиль олув себеби, бу вакъиа олгъаны чешит ривааетлерде айтыла).

7. Эм билинъ ки, араныңда Аллаһның эльчиси бар. Эгер о бир чокъ ишлерде сизге уйса эди, сыкъынтыгъа тюшер эдинъиз. Факъат Аллан сизге иманны севдирген ве оны гонъюллериңизге синъдирген. Куфюрни, фасыкълыкъны ве исъянны да сизге чиркин косытерир. Иште, догъру ёлда олгъанлар булардыр.
 8. Бу, Аллаhtan бир лютф ве ниметтир. Аллан алимдир, хакимдир.
 9. Эгер му'минлерден эки топ бир-бирилеринен къавгъа этселер, араларыны тюзельтиң. Эгер бири о бирине бастырса, Аллаһның эмрине дёнгенге каъадар, бастыргъан тарафнен дженклешинъ. Эгер дёнсө, артыкъ араларыны адалетнен тюзельтиң ве (эр иште) адалетли арекет этинъ. Шубесиз ки, Аллан адиль даврангъанларны север.
 10. Му'минлер анджакъ къардаштырлар. Ойле исе, къардашларынъызынъ арасыны тюзельтиң ве Аллаhtan къоркъунъ ки, бельки мерхаметке наиль олурсынъыз.
 11. Эй, му'минлер! Бир топлулыкъ башкъа бир топлулыкъны алайгъа алмасын. Бельки де олар, булардан даа яхшыдырлар. Къадынлар да къадынларны алайгъа алмасынлар. Бельки, олар булардан даа яхшыдырлар. Озы-озюнъизни айыпламанъ, бир-бириңизни яман лагъапларнен чагъырманъ. Имандан сонъ, фасыкълыкъ не яман бир исимдир! Ким де тёвбе этмесе, иште олар залымлардыр.
- (Эркеклерниң ве къадынларның бир-бирилеринен алай этмемелери, бир-бирилерини айыпламамалары ве яман лагъап тақъмамалары истенильмекте, буларны япмакъының ёлдан чыкъмакъ манасында олгъан фасыкълыкъ экени хатырлатыла).*

12. Эй, иман эткенлер! Зан этювнинъ зиядесинден къачынынъ. Чонки, заннынъ бир къысмы гунахтыр. Бир-бириңизниң къусурыны къыдырманъ. Бириңиз дигериньизниң артындан эмиш-демиши япмасын. Бир кимсе, ольген къардашынынъ этини ашамакттан ошланырымы? Иште, бундан джирендинъиз. О алда, Аллаһтан къоркъунъ. Шубесиз, Аллаһ төvbени чокъ къабул этиджидир, чокъ мерхаметлидир.
(Зан этювден къачынуымыз, къусур араштырып, айыларны къыдырмамамыз ве гъыйбет этмемемиз истенильген. Ошекленгенген кимседе, анъылгъан къусур олса биле, бунынъ анълатылувы джаиз олмагъаны Аз. Пейгъамбер тарафындан бильдирильген).
13. Эй, инсанлар! Догърусы, биз сизни бир эркекнен бир къадындан яраттыкъ. Ве бир-бириңизнен танышувынызы ичюн, сизни къавмларгъа ве къабилелерге айырдыкъ. Муакъкъакъ ки, Аллаһ янында энъ дегерлинъиз, Ондан энъ чокъ къоркъынанызыздыр. Шубесиз, Аллаһ билиджидир, эр шейден хабердардыр.
(Аз. Адем ве Авадан чокълашкъан инсанлар, ер юзүнде чешит ренк ве тильде буюк-кучук топтулыкълар тешкиль эткенлер. Кучуктен буюкке, къабиледен миллетлерге баргъангъа къадар фаркълылыкъ косътерген бу эсас себепнинъ кутылелер бир-бирини танып, анълашимакъ ве якъынлашимакъ олгъаны беян этиле. Яни сой-соннен макъттанмакъ ерине, бирлешип-бутюнлешиmek дөгъру сайылгъан).
14. Бедевийлер «Инандыкъ» дедилер. Де ки: Сиз иман этмедиңиз, амма «Боюн эгдик», день. Иман даа къальплериңизге ерлешмеди. Эгер Аллаһкъа ве эльчисине итаат этсенъиз, Аллаһ ишлериңизден ич бир шейни эксилтmez. Чонки, Аллаһ чокъ багъыштайыджы, чокъ мерхаметлидир.
(Эсед оғыуларындан бир топтулыкъ бир къытлыкъ сенесинде Мединеге келерек, иман эткенлерини сёйлекенлер. Ве Аз. Пейгъамберге: «Санъа юклеримиз ве аилелеримизнен кельдик. Сеннен фелян къабиле киби дженклемедик», дегенлер, садакъа истегенлер. Ает оларнынъ бу вазиетини талиль эттерек, оларнынъ къальптен тасдикъ этмегенлерини, садедже тильден теслимиетлерини ифаде этмекте).
15. Му'минлер анджакъ Аллаһкъа ве Ресулына иман эткен, ондан соңъ асла шубеге тюшмеген, Аллаһ ёлунда малларынен ве джанларынен дженклемешкенлердир. Иште, догърулар анджакъ олардыр.
16. Де ки: Сиз дининъизни Аллаһкъа огремектесинъизми? Албуки, Аллаһ коклерде олгъанларны да билир, ерде олгъанларны да. Аллаһ эр шейни хакъкъы иле билиджидир.
17. Олар Исламгъа киргентери ичюн, сени миннет алтына сокъматалар. Де ки:
 Мусульманлыгъынызы меним козюме тюртменъ. Эгер догъру кимселер исенъиз, билесинъиз ки, сизни имангъа ириштиргени ичюн, аслы Аллаһ сизге лютфте булунгъандыр.
18. Шубесиз, Аллаһ коклерниң ве ерниң гизлиликлерини билир. Аллаһ япкъанларынызы корюджидир.

50. КЪАФ

Меккеде энген, 45 аеттир. «Къаф» арифинен башлангъаны ичюн, бу адны алгъан.

Бисмиляирираһмаанирраһниим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Къаф. Шерефли Къур'анга ант олсун.
2. Арапарындан бир тенбиеджининъ кельгенине шаштылар да, кяфирлер бойле дедилер: «Бу шашыладжакъ бир шей».
(Аетнинъ бильдирген ве инкяр эткенлернинъ шашыладжакъ шей сайгъан хусуслары тирилюв ве джеэннем азабындан хабер берилювидир).
3. «Биз ольген ве топракъ олгъан вакътымызыда (тириледжекмиз)ми? Бу, акылгъа узакъ бир дёнюштир».
4. Биз, топракънынъ олардан нелерни эксильткенини кесен-кес бильмектемиз. Янымызыда о бильгилерни къорчалагъан бир китап бар.
(Акъикъатен, аетте бильдирильгени киби, топракънынъ джесетлерни эксильтип битирюви, тирильмек олмайджасъы манасына кельмей. Бунынъ усьтюне, топракъ дюнья аятынынъ менбасы ве маясыдыр).
5. Догърусы, олар хакъ озылерине кельгенинен, ялаландылар. Шимди олар шашкын бир алдадырлар.
(Къур'ан я да Пейгъамбер кельгенинен, мушириклер булар акъкъында терс фикрлер бильдиререк, «тылсым, тылсымджы, шиир, шаир, кеханет, кяхин» киби ифаделер къулланған эдилер. Ает яланлагъанларнынъ бу арекетлерине ишарет эте).
6. Усьтлериндеки кокке бакъмайлармы ки, оны насыл бина эткен ве насыл донаткъанмыз! Онда ич бир чатлакъ да ёкъ.
7. Ер юзюни де тёшедик ве онъа къавий дагълар къойдыкъ. О ерде гонъюл ачкъан эр чешит (осюмликлер) етиштиридик.
8. Алланкъа ёнельген эр къулгъа гонъюл козюни ачмакъ ве ибret бермек ичюн (бутюн буларны яптыкъ).
9. Коктен берекетли бир сув эндиридик, онынънен багъчалар ве оруладжакъ (чалынаджакъ) данелер осьтурдик.
- 10-11. Къулларгъа рзыкъ олуви ичюн, бир-бирине киришкен, топ-топ гъонджелери олгъан узун бойлу хурма тереклери етиштиридик. Ве о сувнен олю топракъкъа джан бердик. Иште, аяткъа янъыдан чыкъыш да бойледир.
(Сувнен ольген топракъ джанлана; тереклерге тазе бир аят келе, урлукълар ерден чыкъа. Иште, инсанлар да, къабирлеринден ойле чыкъджасълар).
12. Олардан эвель Нуһнынъ къавмы, Рез халкъы ве Семууд да яланлагъан эди.
13. Аад ве Фыравуннен Луутнынъ къардашлары да (яланландылар).
14. Эйке халкъы ве Тубба' къавмы да. Бутюн булар пейгъамберлерини яланладылар да, техидим керчеклешти!
(Аетлерде кечкен Семууд Аз. Салихнинъ, Аад Аз. һууднынъ, Эйке Аз. Шуайбнынъ къавмлары эдилер. Бу ерде эвельки инкярджы миллетлерге кельген азап хатырлатыларакъ, Къурейшининъ вазиетинден кедерленген Аз. Пейгъамбер теселли этиле).
15. Ильки яратувда адживлик косътердикми? Ёкъ, олар янъы бир яратув хусусында шубе ичинделер.
(Аллаh ильки яратышта адживлик косътермегенине коре, янъыдан яратмакътан да асла аджив дегильдир).

16. Ант олсун, инсанны биз яраттыкъ ве нефсининъ онъа фысылдагъанларыны билирмиз ве биз онъа шах дамарындан даа якъындырымыз.
17. Эки мелек (инсаннынъ) сагында ве солунда отураракъ, япкъанларыны язмакътадырлар.
18. Инсан ич бир сёз сёйлемез ки, янында козетиджи язмагъа азыр бир мелек олмасын.
19. Олюм саргъошлыгъы акъикъатен келир де: Иште, (эй, инсан) бу, сенинъ эвельден берли къацкъан шейинъдир, денилир.
20. Суургъа уфленилир; иште, бу кельмеси ваде этильген куньдир.
21. Эр кес, янында бир сюрюджи ве бир де шаатнен берабер келир.
(Аетте кечкен «сюрюджи» ве «шаатлар»нынъ эки мелек олгъаны, бирининъ маҳшерге етеклев, дигерининъ де, амеллерге шаатлыкъ этюв вазифелерини ерине кетиргенлери сёйленген; айрыджа «шият» мұағазаджы мелеклерinden сайылған. Бир ёрумгъа коре де, «сюрюджи» феналыкъны язгъан мелек, «шият» да яхшылыкъны язгъан мелектір).
22. Ант олсун, сен бундан гъафлетте эдинъ, дер'ал биз сенинъ перденъни алдыкъ. Бугунь артыкъ козюнъ кескиндир, (денилир).
- 23-26. Янындаки аркъадашы: «Иште, янымдаки азыр, дер. (Эки мелекке шу эмир берилир:) Айды, экинъиз эр инатчы кяфирни, хайыргъа бутюн кучюнен мани олгъанны, ёлдан азгъан шубеджини джеэннемге атынъ; Аллаһнен берабер башкъа илях эдингенни, шиддетли азапкъа бирликте атынъ!
27. Мушрикнинъ аркъадашы (шайтан) дер ки: Раббимиз! Мен оны ёлдан аздырмадым. Факъат озю төрен бир сапыкълыкъ ичинде эди.
28. О эснада (Аллаh) буюрыр: Узурымда чеккелешменъ. Мен сизге даа эвель тенбие ёллагъан эдим!
29. Меним узурымда сёз денъиширильмез ве мен къулларгъа асла зулум этиджи дегилим.
30. О куню джеэннемге «Толдынъмы?», дермиз. О да, «Даа бармы?», дер.
31. Дженнет де такъва саиплерине якълаштырылыр; (олардан) узакъта олмайджакъ.
- 32-33. Иште, сизге ваде этильген дженнет! Ки о, Аллаhкъа ёнельген, эмирлерине риает эткен, корымегени алда, Рахмандан къоркъынан ве Аллаhкъа ёнельген бир къальп иле кельген кимселерге маҳсустыр.
34. О ерге селяметликнен киринъ. Иште, бу, эбедий яшамакъынъ башлагъан кунюдир.
35. О ерде олар ичюн истеген эр шейлери бардыр. Къатымызда зиядеси де бар.
(Сонъки джумледе ишарет этильген ниметтен макъсатнынъ «Аллаhны корымек» олгъаны алимлерининъ чокълуғы тарафындан ифаде этильген. Айрыджа, бу зияделик, козылер корымеген, къулакълар эшиитмеген, ич бир инсанынъ хатырына кельмейджек, сонъсыз ниметлер де ёрумланған).
36. Биз олардан эвель олардан даа кучылу олгъан, дияр-дияр долашкъан нидже несиllerни эляк эткендирмиз. Къуртулыш бармы!
(«Дияр-дияр долашъкан нидже несиller», дие терджиме этильген топлұлықтарнынъ долашувларының себеби, олюмден къуртулмакъ чарелерини къыдырувларыдыр).
37. Шубесиз ки, бунда акъылы олгъан, я да азыр олуп, къулакъ аскъан кимселер ичюн бир огют бар.
38. Ант олсун, биз коклерни, ерни ве экиси арасында олгъанларны алты куньде яраттыкъ. Бизни ич бир ёргъунлыкъ басмады.

(Бу аетнен еудийлерниң «Аллан джума эртеси куню раатлықъка чекильди. Ариның устыюне багъдаш къурып отурды», шеклиндеки сөзлери ред этильген. Базы тефсирджилерге коре, «Алты кунъ»нин манасы алты девирдир).

39. (Ресулым!) Оларның дегенлерине сабыр эт. Кунешниң дөгъувындан эвель де, батышындан эвель де, Раббиньни хамд иле тесбих эт.
(Аетнен саба, уйле ве экинди намазларының къылышынmasы козъде тутылғыан).
40. Геджениң бир маалинде ве седжделерниң артындан да, Оны тесбих эт.
(Бу аетнен де, акъшам, ятсы ве төхеджеджут намазларынен фарз намазларының артындан къылышынгъан суннет ве нафль намазлар я да витир намазы козъде тутулмакъта).
41. Сесленгеннин якъын бир ерден сесленеджек кунюне къулакъ ас.
(Семадан суурғыа уфлейджеек Исрафил (а.с.)ның чагъыруына шарает олунмакъта).
42. О куню инсанлар бу сесни акъикъатен эшитеджеклер. Иште бу, чыкъыш кунюдир.
(Бунъа коре, инсанлар Исрафилдин Суурғыа экенджи уфюргенини эшиштеджеклер; иште бу сес ве эшиштювнен къабирлеринден тирилип чыкъаджасакълар).
43. Шубесиз, биз тирильтир ве ольдюрирмиз. Дёнюш де анджакъ бизгедир.
44. О куню ер ярылыр ве олар сур'атнен чыкъарлар. Бу бизге коре къолай олгъан бир хашрдыр.
45. Биз оларның дегенлерини пек яхшы билирмиз. Сен оларның узеринде бир зорлайыджы дегильсинъ. Техдидимден къоркъкъанларгъа Къур'аннен огют бер.

51. ЭЗ-ЗААРИЙААТ

Меккеде энген. 60 аеттир. Ильк аетте кечкен ве «рузгярлар» манасынданки «заарийаат» келимеси суренинъ ады олгъан.

Бисмиляхиరраھماانیرررھنیم (Рахман ве рахим олгъан Аллаһның адынен).

- 1-6. Тоздырып савургъанларгъа, юкюни юклөнгөнлөрдөр, къолайлыкъынен ялдагъанларгъа, ишни такъсимлагъанларгъа ант олсун ки, сизге ваде этильген кесен-кес дөгърудыр ве джеза мытлакъа садир оладжакътыр.
(Бу ерде озылериңе емин этильгенлер, рузгярлар, булутлар, гемилер ве мелеклердир).
- 7-9. Ичинде ёрюнгелери (ёлакълары) олгъан кокке ант олсун ки, сиз терс сөзлөр сейлемектесинъиз. Ондан (Къур'андан я да имандан) дёнген дёндюрилир (огюне чыкъылмаз).
(Акъикъатен, Къурейшиләр Аз. Пейгъамбер ве Къур'ан акъкъында чешит шейлер сейлей эдилер, сахир (сихирбаз) ве сихир, шаир ве шиир, кяхин ве кехянет иддасы япкъан эдилер).
10. Къаҳр олсун о адден ашкъан яланджылар!
11. Олар къою бир джекалет ичерисинде къалғъан гъафиллердир.
12. Джеза кунюниң не заман олгъаныны сорарлар.
13. О куню олар атешке атыладжакълар.
14. Азабынъызын татынъ. Аджеле келювини беклеген шейинъиз будыр иште! (денилир).

- 15-16. Шубесиз ки, Аллаһкъа исъяндан сакъынгъанлар, Рабблерининъ оларгъа бергенини аларакъ, дженнетлерде ве чокъракъ башларында булунаджакълар. Шубесиз, олар бундан эвель дюнъяда гузель даврангъанлар эдилер.
17. Геджелери пек аз юкълар эдилер.
18. Саарп вакъытларында да, истиғъфар этер эдилер.
19. Малларында мухтадж ве ёкъсуллар ичюн бир акъ бар эди.
20. Кесен-кес оларакъ инангъанлар ичюн, ер юзюнде аетлер бардыр.
(Ер юзюнинъ дагъларында, денъизлеринде, тереклеринде, осюмликлеринде, маденлеринде ве джсанлыларында Джсенаб-ы Хакънынъ къудрем, ираде ве бирлигине делялет этиджи аляметтер ачыкъ сергиленмектедир).
21. Озъ нефислериниъзде де ойле, кормейсиңизми?
22. Семада да рызкынызы ве сизге ваде этильген башкъа шейлер бар.
23. Кокнинь ве ернинь Раббине ант олсун ки, бу ваде сизинь лакъырдынызы киби, кесен-кес ве акъикъаттыр.
(Бунъа коре, инсан озъ лакъырдысынынъ озюне аит олувындан насыл шубе этmez исе, Алланынъ бильдирген шейлеринден де, ойле шубе этmemелидир).
24. Ибрахимнинь урьметли мусафирлерининъ хаберлери санъа кельдими? (Булар мелеклер эди).
25. Олар Ибрахимнинь янына баргъан, селям берген эдилер. Ибрахим де, селямны алгъан, ичинден «Булар – ябанджылар», деген эди.
26. Аман аиласининъ янына барапакъ, семиз бир тана (кебабыны) кетирген,
27. Оларнынъ огюне къюоп: «Ашамазсынъызмы?», деген эди.
28. Деркен, олардан къоркъмагъа башлады. «Къоркъма», дедилер ве онъа бильгили бир огълан баланы мужделедилер.
(Бу – Исхакъ (а.с.) эди).
29. Къадыны вайвалап кельди. Элини юзюне ураракъ: «Мен дөгъurmаз бир къарт къадыны!», деди.
30. Олар: «Бу – бойледир. Раббинь сёйлегендир. О, икмет саибидир, билиджидир», дедилер.
(Аз. Ибрахимнинь ихтияр къадыны Саре, аетте бильдирильгени киби, бала хаберини алгъанынен, шашкъынлыкъ ичинде элини юзюне ураракъ, къартлыгъыны ифаде эткен эди).
31. (Ибрахим:) О алда, ишинъиз недир, эй, эльчилер? деди.
32. «Биз, дедилер, къабаатлы бир къавмгъа ёлланылдыкъ».
33. «Узерлерине чамурдан таш ягъымагъа (кељдик)».
34. (Бу ташлар,) адден ашкъанлар ичюн Раббинъининъ къатында бельгиленген (ташлардыр).
35. Бунынъ узерине о ерде булунгъан му'минлерни чыкъардыкъ.
36. Затен, о ерден мусульманлардан, бир эв халкъындан башкъа, кимсени тапмадыкъ.
37. Аджджы азаптан къоркъынлар ичюн, о ерде бир бельги ташладыкъ.
38. Мусада да (ибретлер бардыр). Оны ап-ачыкъ бир делиль иле Фыравунгъа ёллагъан эдик.
39. Фыравун орудсынен бирликте юзъ чевирген: «О, бир тылсымджыдыр, я да бир делидир», деген эди.

40. Ниает, оны да, ордуларыны да, якъалап, деньизге аттыкъ. Бу сырада озюни тенкъит этип тура эди.
(Фыравун инкяр ве инатчылыгъындан, пейгъамберни яланламасындан ве танърылыкъ давасына къалкъышмасындан толайы, озюни тенкъит эте эди).
41. Аад къавмында да (ибretлер бардыр). Оларгъа тамырындан сёкюп-савургъан рузгарны ёллагъан эдик.
42. Усьтюндөн кечкен шейни джанлы быракъмай, оны куль этип савура эди.
43. Семууд къавмында да (ибretлер бардыр). Оларгъа: Бир мудетке къадар файдаланынъ, денильген эди.
44. Рабблерининъ эмрине къаршы кельдилер. Бу себептен, бакъып тургъанларында, оларны йылдырым чарпа къойды.
45. Аякъкъа тураджакъ кучьлери къалмагъан, ярдым этиджилери де олмагъан эди.
46. Булардан эвель де, Нуһ къавмыны эляк эткен эдик. Чюнки, олар ёлдан чыкъкъан бир топлум эдилер.
47. Кокни озы эллери мизнен биз къурдыкъ ве биз (оны), эльбетте кенишледежекмиз.
(Галактиканынъ ве бир Галактикада булунгъан йылдызыларнынъ девамлы бир-бирилеринден узакълашувины ифаде эткен «кенишилев назариасы»на ишарет бардыр).
48. Ерни де тёшедик. (Бакъ) не гузель тёшайиджимиз!
49. Эр шейден де чифт-чифт яраттыкъ ки, бельки, тюшюнип огют алышынъыз.
50. О алда, Аллаһкъа къошунъ (чапышынъ). Чюнки, мен сизге Онынъ къатындан (кельген) ачыкъ бир тенбиеджийим.
51. Аллаһнен берабер башкъа бир танъры единмень. Зира, мен сизге Онынъ тарафындан (кельген) ачыкъ бир тенбиеджийим.
52. Иште, бойледже, олардан эвелькилерине эр анги бир пейгъамбер кельгенинде, аман: О, бир тылсымджыдыр я да делидир, дедилер.
53. Буны (несильден несильге) бир-бирилерине васиет эттилерми? Догърусы, олар ёлдан азгъан бир топлұлықтыр.
54. Артыкъ оларгъа эмиет берме. (Даветке уймагъанларындан толайы) сен тенкъит этиледжек дегильсинъ.
(Чюнки, Аз. Пейгъамбер девамлы оларакъ хакъкъа давет эткен ве бу ёлда бутюн гъайретини косътерген).
55. Сен кене де огют бер. Чюнки, огют му'минлерге файда берир.
56. Мен джинлерни ве инсанларны, анджакъ манъа къуллыкъ этсинлер дие яраттым.
57. Мен олардан рыхыкъ истемейим. Мени тоюрувларыны да истемейим.
58. Шубесиз, рыхыкъ берген, кучь ве къувет саibi олгъан анджакъ Аллаһтыр.
(Рыхыкъны берген ве беслеген Аллаһтыр. Вазиет бойле олгъанда, Аллаһнынъ инсанларгъа ве джинлерге итияджы ёкътыр. Бунынъ усьтюне, оларнынъ да, башкъаларынынъ да, рыхыкъларыны О къарышыламакътадыр).
59. Муакъкъакъ ки, бу зулум эткенлерининъ де кемишлерининъ пайы киби, (азаптан) бир пайлары бар! О алда ашыкъмасынлар!
(Меккелилер киби, куфюр ве инкяргъа батаракъ, Аз. Пейгъамберни яланлагъанларгъа,

эвельден ёкъ этильген къавмларның башына кельген азап келеджек. Эвелькилер азаптан насиplerини алгъанлары киби, булар да аладжакълар).

60. Башларына келеджек (элемли) куньлеринден толайы, вай о кяфирлерниң алына!

52. эт-ТУУР

Меккеде энген. 49 аеттир, адыны биринджи аетте кечкен ве узеринде Аз. Мусагъя Теврат энген, бойледже онынъ иляхий хитапкъа наиль олгъан Туур дагъындан алгъан.

Бисмиляхи рахмаани رحيم (Рахман ве раЫим олгъан Аллаһның адынен).

- 1-8. Туургъя яйылгъан индже тери усътюне сатыр-сатыр язылгъан Китапкъа, Бейт-и Ма'муургъя, юксельтильген тавангъа, толу денъизге ант олсун ки, Раббинънинъ азабы мытлакъа юзъ береджек. Онъа мани оладжакъ ич бир шей ёкъ.
(Емин этильген Туур – Медиенде Аз. Муса иляхий хитапкъа наиль олгъан дагъдырып. Китап – Теврат, Къур'ан я да Левх-и мағфуздырып. Бейт-и Ма'муур исе, Кябе я да семада мелеклер таваф эткен макъамдырып).
9. О куню кок салланып чалкъаланыр.
10. Дагълар юргенден юрер.
11. Яланлагъанларның вай алына о куню!
12. Ки, олар далгъан батыллары ичинде ойнап тургъанлардыр.
- 13-14. О куню джеэннем атешине итекленип атылышлар да, «Иште, яланлап тургъан атешиңиз будыр!» денилир.
15. Бир тылсымдырмы бу, ёкъса корымейсинъизми?
16. Кириң о ерге, сабыр этсенъиз де, сабыр этмесенъиз де, артыкъ сиз ичюн бирдир. Сиз анджакъ япкъанларынызынъ къаршылыгъына чарптырыладжакъсынъыз.
- 17-18. Шубесиз, (феналыкълардан) къорчалангъанлар Рабблерининъ озылерине бергенлеринен севинерек, дженнетлерде ве нимет ичиндедирлер. (Зира) Рабблери оларны джеэннем азабындан къорчалағъандыр.
- 19-20. Оларгъа: Япкъанларынызыгъа къаршылыкъ сыра-сыра тизильген курсилерге ясланаракъ, афиетнен ашань, ичинъ (денилир). Айрыджа, биз оларны, джейран козълю урийлернен эвлендиргендирмиз.
21. Иман эткен ве сойларындан олгъанларда, иманда оларгъа табий олгъанлар (бар я)! Иште, биз, оларның несиллерини де озылерине къоштыкъ. Оларның амеллеринден де бир шей эксильтмедин. Эр кес къазангъанлары къаршылыгъына бир рехиндер.
- (Бойледже, иманлы баба ве онынъ иманлы зурриети дженнетке бирликте кирер. Бу Аллаһның онъа балаларынен бирликте дженнетте яшамасы ичюн берген бир лютфидир. Ахиретте эр кес хайыр ве шерр – не япкъан олса, къаршылыгъыны аладжакъ. Инсан япкъанына рехин этильгенине коре, яхшы амеллерге кельген рехинни чезер. Аксини япса, джезагъа оғъратылып).*
22. Оларгъа джанлары истеген мейвадан ве эттен бол-бол бердик.

23. О ерде къаршылыкълы къаде токъуштырылар, амма бу ерде (ички себебинден) не сачмалав бардыр, не де гунахкъа кириов.
(Дюньяда, ильк бакъышта джазибели корюнген ички алемлеринин сонъунда сачмалыкълар, гунахлар ве сучлар бардыр. Дженнет шарабы исе, саргъошлыкъ дегиль, севинч ве баҳтлылыкъ берген иляхий бир икрамдыр.
24. Хызметлерине берильген (къабугъында) сакълы инджи киби генчлер этрафларында кезип долашырлар.
25. Дженнетлилер бир-бирилерине дёнип сорарлар.
26. Дерлер ки: «Даа эвель биз, аилелеримиз арасында биле (иляхий азаптан) къоркъар эдик».
27. «Аллаh бизге лютф этти де, бизни вуджутнынъ ичини биле якъыджы рузгяр азабындан къорчалады».
28. «Акъикъатен, биз бундан эвель Онъа ялвара эдик. Чюнки, эйилик этиджи, мерхамет этиджи анджакъ Одыр».
(Тефсирдэжислер 24-нджи аетте кечкен «гъылман» келимесинен ифаде этильген ве хызмет ичюн долашкъан генчлеринин, олардан эвель ольген балалары олгъаны фикрини къабул эткенлер. Аетлерден аньлашилганына коре, дженнет эхли бир-бирилеринден вазиетлерини ве япъянларыны сорарлар. Вазиетлерини аньлаткъанда, дюньяда акъибетлеринден къоркъу дуйгъанларыны ве бу дуйгъу ичинде яшагъанларыны айтырлар. Вуджутнынъ ичини якъыджы сыйджасъ ель манасына кельген «Семуум»дан яни джесэннем азабындан къуртулгъанларыны ифаде этерлер. Чюнки, булар Аллаhны бирлеерек, ибадетлерине девам эткен му'минлердир).
29. (Ресулым!) Сен огют бер. Раббинъинъ лютфи иле сен не бир кяхинсинъ, не де бир дели.
30. Ёкъса, олар: (О,) бир шайрдир; онынъ заман фелякетлерине оғъравыны беклемектемиз дейлерми?
31. Де ки: Бекленъ. Мен де сизнен берабер беклегенлерденим.
32. Оларгъа акъыллары буны эмир этерми, ёкъса, олар ёлдан азгъан бир топтулыкъмы?
33. Яхут «Оны озю уйдырды!», дейлерми? Ёкъ, олар иман этмезлер.
34. Эгер догъру иселер, онъа бенъзеген бир сөз кетирсинглер.
35. Аджеба, олар ич бир яратыджы олмадан яратылдылармы? Ёкъса, озылери яратыджылармы?
36. Ёкъса, коклерни ве ерни олар яраттылармы? Ёкъ! Олар бир тюрлю аньлат инанмазлар.
37. Яхут Раббинъинъ хазинелери оларнынъ янындамы? Я да эр шейге аким олгъан олармы?
38. Ёкъса, олар усytлерине чыкъып, гизли сырларны динълеген бир мердивенлери бармы? Ойле исе, динълегенлери ачыкъ бир делиль кетирсинглер.
(Инкярджыларгъа, мелеклеринъ сёзлерини ве оларгъа вахий этильгенни динълемек ичюн бир мердивенге саip олдулармы, дие сораларакъ, бунынъ джевабыны берювлери истенильмекте).
39. Ёкъса, къызлар Онынъ, огъуллар да сизинъми?
40. Ёкъса, сен олардан бир акъ истейсинъ де, бу себептен олар агъыр бир бордж астында эзильмектелерми?
41. Ёкъса, гъайбгъа аит бильгилер озъ янларында да, олар язмакъталармы?
42. Яхут бир тузакъ къурмакъ истейлерми? Асыл тузакъкъа тюшеджеклер, инкярджылардыр.

43. Я да оларның Аллаһтан башкъа бир танърысы бармы? Аллаһ оларның ортакъ къошкъан шейлерinden узакътыр.
44. Коктен тюшкен бир кутъле корьселер, «Бир-бири усътионе топлангъан булутлардыр», дерлер.
45. Артық чарпыладжакъ куньлерине къавушкъангъа къадар, оларны озь алларына ташла. (*Чарпыладжасакъ куньлери – олюм я да Суургъа биринджи уфленилювидир*).
46. О куню тедбирлери оларгъа ич бир файда берmez ве ярдым да корьмезлер.
47. Шубесиз, зулум эткенлерге, ондан башкъа да азап бар. Факъат чокълары бильмезлер. (*Бу, олюмлерinden эвель я да къабирде кореджек азапларыдыр. Буның киби, дюньяда къытлыкъынен, дженклерде магълюбитетнен ве бунъа бенъзеген шейлернен азапны таткъандырлар*).
48. Раббинъинъ ужмине сабыр эт. Чюнки, сен козълеримиз огюндесинъ. Къалкъынъ да, Раббинъни хамд иле тесбих эт.
49. Гедженинъ бир къысмында ве йылдызларның батышындан сонъ да, оны тесбих эт. (*Аетте кечкен ифаделер, акъшам, ятсы ве саба намазлары манасында ёрумлангъан. Бу вакъыларда намаз къылынувы я да «Субхаанлаахи ве бинамдини», диерек тесбихте булунылувы эмир этильген*).

53. ЭН-НЕДЖМ

Меккеде энген, 62 аеттир. Ялынъыз 32-нджи аети Мединеде назиль олгъан.

Бисмиляарирахмааниррахиим (Рахман ве раЫим олгъан Аллаһның адынен).

- 1-3. Баткъан вакътында йылдызгъа ант олсун ки, аркъадашынъыз (Мұхаммед) сапмады ве батылгъа инанмады; о арзусына коре де лаф этmez.
4. О (бильдиргенлери) вахий этильгенден башкъа шей дегиль.
- 5-7. Чюнки, оны кучылю-къуветли ве усътион яратылышил бири (Джебраил) огretti. Соңра энъ юксек уфукъта олгъанда, асыл шеклинен догърулды.
- 8-9. Соңра (Мұхаммедге) якъынлашты, деркен, даа да якъынлашты. О къадар ки (бирлештирильген) эки яй арасы къадар, атта даа да якъын олды.
- 10-11. Буның узерине, Аллаһ къулына вахийини бильдирди. (Козълеринен) корыгенини къальби яланламады.
12. Оның корыгенлери ақъында шимди онынънен тартышаджакъынъызмы?
- 13-14. Ант олсун, оны Сидрету'ль-Мунтеханаынъ янында эвельде бир кере даа корыген эди.
15. Дженнету'ль-Ме'ва да оның янындадыр.
16. Сидрени къаплагъан къапламыш эди.
17. Козю къыйыгъындан бакъмады ве сынъырны ашмады.
18. Ант олсун, о Раббининъ энъ буюк аетлерinden бир къысмыны корыди. (*Суре йылдызгъа еминнен башилангъан. Бу «йылдыз» – йылдыз джынсы, Сурейяйа йылдызы, Къур'ан аетлери ве Аз. Пейгъамбер шеклинде анълатылған. Йылдызының*

батувы ве дөгъувы къыямет кунюнен төфсир этильген. Къур'ан озюне вахий этильген Аз. Пейгъамбер, дөгъру ёлдан сапмагъан ве батылгъа инанмагъан. Онъа энген Къур'ан вахийге эсасланмакътадыр. Вахий кетирген Джебраил (а.с.)дыр. Иште, бу мелек бир къач кере аслый суретинде Аз. Пейгъамберге корюнген. Арапарындаки месафенинъ, аетте де бильдирильгени киби, пек якъын бир вакъытта, Джебраил вахий этильгенлерни Пейгъамберимизге бильдирген. Аз. Пейгъамберниң Джебраилнен корюшиови Сидрету'ль-Мунтехада олгъан эди. Базылары да, Пейгъамберимизниң бу ерде коръгени Дженаб-ы Хакъ олгъаныны да илери сюрөлөр. Сидрету'ль-Мунтехада – сонъки терек, яни яратылгъан алемниң сонъки нокътасы демектир. Бундан башкъасы Аллаһның гъайб алемидир. Дженнету'ль- Мә'ваа да – мелеклер, шеитлер ве муттакъийлерниң рухлары олгъан ердир. Сидредекилерни тариф ве тавсиф этмек мумкюн дегиль. Сидрени къаплагъаныны – мелеклер я да Аллаһның нуры олгъаны риваает этиле).

19. Коръдинъизми о Лаат ве Уззааны?
20. Ве учонджилери олгъан о бирини, Менаатны.
21. Демек, эркек сизге, ыргъачы Онъа, ойлеми?
22. О вакъытта бу, инсафсызджа бир такъсиматтыр!
23. Булар (путлар), сизлер ве аталарыныз такъкъан исимлерден башкъа бир шей дегиль. Аллан олар акъкъында ич бир делиль эндириген. Олар, анджакъ зангъа ве нефислерининъ арзусына уймакъталар. Албуки, оларгъа Рабблери тарафындан ёл косътериджи кельгендир.
24. Ёкъса, инсан эр арзу эткен шейине саип оладжакъмы?
25. Ахирет де, дюнья да, Аллаһныңдыр.
26. Коклердеnidже мелек бар ки, оларның шефаатлары, тилеген ве хошнут олгъан кимсе ичюн, Аллаһның изин берюиндөн гъайры, бир ишке ярамаз.
27. Ахиретке инанмагъанлар мелеклерге ыргъачыларның адларыны такъмакъталар.
28. Албуки, оларның бу хусуста ич бильгилери ёкътыр. Садедже зангъа уймакъталар. Зан исе, ич шубесиз, акъикъат нокътаи назарындан, ич бир шей ифаде этmez.
29. Шуның ичюн, сен бизни аńувдан юзь чевирген ве дюнья аятындан башкъа бир шей истемеген кимселерге юзь берме.
30. Иште, оларның ирише биледжек бильгилери будыр. Шубесиз ки, сенинъ Раббинъ, эбет О, ёлундан сапкъаны даа яхшы билир; О, хидаэтте олгъаны да чокъ яхшы билир.
31. Коклерде ве ерде олгъанлар эп Аллаһныңдыр. Бу, Аллаһның яманлыкъ эткенлерни япкъанларынен джезаландырувы, гузель арекет эткенлерни де даа гузелинен мукъяфатландырувы ичюнди.
32. Уфакъ-тюфек къусурлары истисна, буюк гунахлардан ве эдепсизликлерден къачынгъанларгъа кельгенде, биль ки, Раббинънинъ авфы болдыр. О, сизни даа топракътан яраткъан вакътында ве сиз аналарынызының къарынларында булунгъан сырранызыда (бile), сизни энъ яхшы билиджидир. Шуның ичюн озюнъизни темизге чыкъармань. Чюнки, О, яманлыкътан сакынгъаны даа яхшы билир.
(Аз. Адемниң топракътан яратылгъаны, инсанның ана къарынданаки вазиети, аслындаки зайыфлыгъы ве аджизлиги хатырлатыларакъ, озюни бегенип, гъуурургъа къапылмамасы истенильгендир).
33. Коръдинъими артына къайткъанны?

34. Азачыкъ берип, сонъунда бермемекте тирельгенни?
35. Аджеба, гъайбның бильгиси озь янында да, корымектеми?
(33-35-ндже аетлерниң мусульман олғандан сонъ, миширикликке дөнген Велиид б. Мугъишире акъкъында энгени риваает этиле).
- 36-37. Ёкъса, Мусаның ве ахтына вефа косытерген Ибрахимниң саифелеринде язылгъанлар онъа хабер берильмедими?
38. Акъикъатен, ич бир гунахкяр башкъасының гунах юкюни юкленаалмаз.
39. Бильсин ки, инсан ичюн озь чалышмасындан башкъа бир шей ёкътыр.
40. Ве чалышувы да, илериде корюледжек.
41. Сонъунда онъа къаршылыгъы тас-тамам бериледжек.
42. Ве, шубесиз, энъ сонъки барув Раббинъедир.
(Аетлерде инсанның эсасен башкъасының япкъанындан бир файды корымейдже, чюнки эр кеснинъ озю ичюн чалышкъаны, чалышувның нетиджелери къяяметте корюледжеги хатырлатыла).
43. Догърусы, кульдирген де, агълаткъан да, Одыр.
44. Ольдюрген де, тирильткен де Одыр.
- 45-46. Шу ери муакъкъакъ ки, (рахимге) къюолгъанда нутфеден, эркек ве ыргъачыдан ибарет олгъан эки чифтни О яратты.
47. Шубесиз, текрар тирильтмек де Онъа аиттир.
48. Зенгин эткен де, ёкъсул япкъан да, Одыр.
(Аетнинъ экиндже къысымына «итияждан къуртаргъан» манасы да берильген).
49. Догърусы, Ши'раа йылдызының Рабби де, Одыр.
(Ши'раа – Хузга къабилеси табынгъан парлакъ бир йылдыздыр).
50. Ве, шубесиз ки, эвельки Аад къавмыны О эляк этти.
51. Семуудны да (О эляк этти) ве артта ич бир шей къалдырмады.
52. Даа эвельде чокъ залым ве зияде адден ашкъан Нуһ къавмыны (эляк эткен эди).
53. Алт-усыт олгъан шеэрлерни де, О бойле япты.
54. Оларның башына кетирдегини кетирди!
55. Шимди Раббинъинъ ниметлерининъ ангисинде шубеге тюшерсинъ.
56. Иште, бу, ильк тенбиеджилерден бир тенбиеджидир.
(Юкъарыдаки аетлерде зикр этильген Аад, Семууд, Нуһ ве Луут къавмлары инкярлары ве исъянларының джезасыны эляк этилерек чеккенлердир. Булар ичинде Аз. Нуһның къавмы, Аад ве Семууддан даа залым ве ёлдан азгъан бир топтулыкъ эди. Чюнки, Аз. Нуһ араларында узун йыллар къалгъаны алда, онъа инанмагъанлар ве олгъаны къадар эзиет япкъан эдилер. Аз. Луут къавмының эляк этилови, бу къавмының къасабалары кокке савурылгъандан сонъ, ташланараракъ, ернен бир этиловнен керчеклешикен эди).
57. Якълашкъан якълашты.
58. Оны (вакъытны) Аллаhtан башкъа ашкяр этеджек ёкъ.
59. Шимди сиз бу сёзге (Къур'ангъа) шашмакътасынъызмы?
60. Кульмектесинъиз де, агъламайсынъыз!
61. Ве сиз гъафлет ичинде эгленмектесинъиз.

62. Айды, Аллаһкъа седжде этип, Онъа къуллыкъ этинъ!

54. ЭЛЬ-КЪАМЕР

Айнынъ болюннов (ярылув) муджизеси бу суреде анълатыла. Шунынъ ичюн бу адны алгъан. Меккеде энген, 55 аеттир.

Бисмиляниррахмааниррахиим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Къяямет якълашты ве ай ярылды.

(Бир чокъ сахабийден кельген ривааетлерге коре, меккелилер Аз. Пейгъамберден муджизе истегенлер, о да пармагъынен айгъа ишиарет эткен ве ай экиге айырылған. Сонъра бирлешикен. Мусульманлар эскенджеге оғырагъан назик бир девирде айнынъ бу корюнюши меккелилерни айретке тюшюрген. Мушриклер бу вакъиагъа ич итираз бильдирмегенлер, садедже «тылсым» дегенлер).

2. Олар бир муджизе корыселер, аман юзы чевирир ве: Эскиден берли девам этип кельген бир тылсымдыр, дерлер.

3. Яланладылар ве озы авеслерине уйдылар. Албуки, эр ишнинъ барып етеджек ери бар.

4. Ант олсун оларгъа, феналыкътан огюни аладжакъ нидже муим хаберлер кельгендир.

5. Бу буюк бир икметтир. Факъат (юзы чевиргенге) тенбиeler не файда берири!

6. Чагъыргъанынъ корюльмеген бир шейге чагъыргъан куню, сен де олардан юзы чевир.

- 7-8. Санки этаракъя яйылған чегертки сюрюси киби, бакъышлары перишан (утангъандан ерге бакъар) бир алда ве даветчиге чапышып, къабирлерден чыкъарлар. О эснада кяфирлер: Бу, пек четин бир куньдир! дерлер.

9. Олардан эвель Нуһнынъ къавмы да яланлады, эм де къулумыздынъ яланджы олгъанында исрап этерек: О, делирди, дедилер. Ве (Нуһ даветтен вазгечмеге) меджбур этильди.

10. Бунынъ узерине, Раббинье: Мен еңильдим, манъа ярдым эт! диерек ялварды.

11. Биз де дер'ал нехир киби девамлы акъынан бир сувнен кокнинъ къапуларыны ачтыкъ.

12. Ер юзүнде чокъракъалар фышкъырттыкъ. (Эр эки) сув такъдир этильген бир ишнинъ олувы ичюн бирлешикен эди.

(Коктен ягъълан ягъъмур ве ерден фышкъырттыкъан сув бирлеширек, Нуһнынъ инкярджыс къавмынынъ элякетини азырлады).

13. Нуһны да тахталардан япылған, мықъларнен мықъланған гемиге миндирдик.

14. Инкяр этильгенге (Нуһкъя) бир муқяфат олмакъ узьре, геми козылеримиздинъ огюнде акъып кетмекте эди.

(Инкяр этилип, нанкоръликнен къаришилашувгъа оғырагъан Аз. Нуһ ве онъа инангъанлар Дженаб-ы Хакъынъ незарети ве имаесинде гемиде ёлджулықъларына девам эткен эдилер).

15. Ант олсун ки, оны бир ибret оларакъ быракътыкъ, ибret алгъан ёкъмы?

(Геми ве туфан бирер ибret мевзуладырыр. Ривааетлерге коре, Нуһнынъ гемиси Джудий дагъы усътионде узун вакъыт къалған ве инсанлар оны корыгенлер).

16. Меним азабым ве тенбиelerим насыл экен!
17. Ант олсун, биз Къур'аннын огют алынсын дие къолайлаштырдыкъ. (Ондан) огют алгъан ёкъмы?
18. Аад къавмы (пейгъамберлери һуудны) яланлады да, азабым ве техдидим насыл экен (корьдилер).
19. Биз оларның усьтюне оғъурсызылыгъы девамлы бир куньде бузлатыджы бир ель ёлладыкъ.
(Фуссылет, 41/16-нынъ манасына бакъ.).
20. О ель инсанларны сокюльген хурма күтюклери киби ерге сермекте эди.
21. Насыл экен меним азабым ве тенбиelerим!
22. Ант олсун, биз Къур'аннын тюшюнип, огют алынсын, дие къолайлаштырдыкъ. Огют алгъан ёкъмы?
23. Семууд къавмы да тенбиеджилерни яланлады.
24. «Арамыздан бир инсангъа уяджакъымызды, о тақъдирде биз ап-ачыкъ бир сапыкъылыкъ ве чылгынылышыкъ эткен олурмыз», дедилер.
(Ает Семууд къавмының озь джынысларындан олгъан ве тарафдары да тапылмагъан Аз. Салихке уювдан къачынгъанларыны хабер бермекте).
25. «Вахий арамызда онъа берильдими? Ёкъ, о, яландженды ве макътанчакъының биридир» (дедилер).
26. Ярын олар яландженды ве макътанчакъ ким олгъаныны биледжеклер.
27. Акъикъатен, оларны имтиян этмек ичюн, ыргъачы девени ёллагъан бизмиз. Сен оларны козет ве сабыр эт.
28. Оларгъа сувның араларында пайлаштырылгъаныны хабер бер. Эр бири озюнинъ ичюв сырасында кельсин.
(Иляхий тақъсиматкъа коре, сув бир кунь девенинъ ичюви, бир кунь де, озь итияджлары ичюн къулланыладжасыкъ эди).
29. Аркъадашларыны чагъырдылар, о да (бундан джур'ат аларакъ) къылычыны чыкъарды ве девени сойды.
(Девени сойгъан адам Къудар б. Саалиф адында бир зорбаджы олгъаны риваает этильген).
30. (Бу адден ашкъанларгъа) азабым ве тенбиelerим насыл олды!
31. Биз оларның узерлерине къоркъунч бир сес ёлладыкъ. Аман айван агъылына къюолгъан къуру от киби ола къойдылар.
32. Ант олсун, биз Къур'аннын анълашылып, огют алынувы ичюн къолайлаштырдыкъ. О алда, тюшюнип, огют алгъан ёкъмы?
33. Луутның къавмы да, тенбиеджи пейгъамберлерни яланлады.
- 34-35. Биз де усьтлерине таш (ягъыдргъан бир фыртына) ёлладыкъ. Анджаакъ, Луут аиласи истисна, къатымыздан бир нимет оларакъ, оларны саары вакътында къурттардыкъ. Биз шукюр эткенин, иште бойле мукиятландырымыз.
36. Ант олсун ки, Луут оларны бизим шиддетли азабымызнен тенбиеледи. Факъат булар бу техдидлерни шубенен къаршыладылар.

37. Олар Луутнынъ мусафирлерине нисбетен яманлыкъ япмакъны къаарлаштыргъан эдилер. Аман биз оларнынъ козълерини сильме корь эттик. «Айды, азабымны ве тенбиелеримни татынъ!» (дедик).
(Луутнынъ къавмы; яш иигитлер шеклинде Аз. *Лууткъа кельген мелеклерге теджавуз япмакъ истеген эдилер*).
38. Бир саба оларгъа, якъаларыны бир даа быракъмайджакъ, бир азап келип чатты.
39. Иште, азабымны ве тенбиелеримни татынъ! (денильди).
40. Ант олсун, биз Къур'аннын огют алмакъ ичюн къолайлаштырдыкъ. О олда, тюшюнип, ибред алгъан ёкъмы?
41. Шубесиз, Фыравуннынъ къавмына да тенбиеджилер кельген эди.
42. Лякин, олар бутюн аетлеримизни яланладылар. Биз де оларны кучь ве къудретимизге ляйыкъ бир шекильде якъаладыкъ.
43. Шимди сизинъ кяфирлеринъиз олардан даа яхшыдырлармы? Ёкъса, китапларда сиз ичюн бир къуртулыш бармы.
(Аетте Мекке кяфирлерине, Нүн къавмындан Фыравунгъа къадар кечкен миллетлерден даа кучылю олгъанларыны тюшюнелерми ве озылерининъ азаптан къуртуладжасакъларына даир бир гарантиягъа саип олгъанлармы, соралмакъта).
44. Ёкъса «Биз, интикам алмагъа кучю еткен бир топлулыкъмыз», демектелерми?
45. О топлулыкъ якъында бозуладжакъ ве олар артларына чевирилип къачаджакълар.
46. Догърусы, къыямет оларгъа ваде этильген асыл saatтыр. Ве о saat даа белялы ве даа адждыхыдыр.
47. Шубесиз, сучлылар сапыкълыкъ ве чылгъынлыкъ ичиндедирлер.
48. О куню юзюкъюон атешке сюйрекленгенлеринде: «Джеэннемнинъ элемини татынъ!», денилир.
49. Биз эр шейни бир ольчуге коре яраттыкъ.
50. Бизим эмримиз, бир аныкъ бакъыш киби, тек бир сёзден башкъа бир шей дегиль.
51. Ант олсун, биз, сизге бенъзегенлерни эп эляк эттик. Тюшюнип, ибред алгъан ёкъмы?
52. Япкъан эр шейлери китапларда (амель дефтерлеринде) мевджуттыр.
53. Кучюк-буюк эр шей сатыр-сатыр язылгъандыр.
(Бунъа коре, мелеклер япылгъанларны амель дефтерлерине къайд этмектедирлер. Арекет ве давранышынъ, гунах ве савапнынъ эписи левх-и мағфузда къайд этильгендир).
- 54-55. Такъва саиплери дженнетлерде ве ирмакъларнынъ кенарларында, кучылю ве Юдже Аллаһынъ узурында хакъ меджлисиндедирлер.

55. ЭР-РАХМААН

Меккеде энген. 78 аеттир. Ильк келиме олгъан «эр-рахмаан» суреге ад олгъан. Бу суреде Аллаһынъ ниметлери сайыла. Булар сайылыр экен, бутюн шуурлы варлықларгъа хитабен: «О алда, Раббинъизниң ниметлеринден ангисини яланламакътасынъыз?», манасындаки ает сыйкъ-сыкъ текrar этилир.

Бисмиляһиrrаһмаанирраһииим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

- 1-4. Рахмаан Къур'аннынны огretти. Инсанны яратты. Онъа беян этмекни огretти.
5. Кунеш ве ай бир эсапкъа коре (арекет этмекте)дир.
6. Осюмликлер ве тереклер седжде этерлер.
(«Осюмликлер» дие терджме этильген «неджм» келимеси «йылдыз» манасына да келир).
7. Кокни Аллаh юксельтти ве мизаннны (ольчюни) О къойды.
(Кечкен аетлерде бильдирильгенине коре, озюне лакъырды этюв ве тюшюньюв хусусиетлери берильген инсан, дигер джанлылардан фаркъылдыр. Ай ве кунеш бельгиленген ве билинген бир олчуге коре, озы ёлларында акып кетмектелер. Кок ве ер яратылгъан, араларында мусавийлик ве тертип теминленген).
8. Сакъын мусавийликни бозманъ.
9. Ольчюни адалетнен тутынъ ве эксик тартманъ.
10. Аллаh ерни джанлылар ичюн яраткъандыр.
11. О ерде мейвалар ве салкымлы хурма тереклери бар.
12. Япракълы данелер ве хош къокъулы осюмликлер бар.
13. О алда, Раббинъизниң ниметлеринден ангисини яланлай билирсинъиз?
14. Аллаh инсанны пишкен чамургъа бенъзеген бир балчыкътан яратты.
15. Джинлерни маҳсус атештен яратты.
16. О алда, Раббинъизниң ниметлеринден ангисини яланлай билирсинъиз?
17. (О,) эки шаркъының ве эки гъарбның Раббидир.
(Яз ве къыш мөвсүмлериине коре, дөгъув ве батувнынъ ерлери денъешкени ичюн, «эки шаркъ» ве «эки гъарб» табири къулланылгъан).
18. Ойле исе, Раббинъизниң анги ниметлерини яланлай билирсинъиз?
19. Эки деньизни бир-бирине къавушмакъ узыре къоя къойгъан.
20. Араларында бир сед бардыр, бир-бирине кечип къарышмазлар.
(Тузлұлық фаркъы себебинен, эки деньиз арасында бир «тик сув табакъасы» – седи олгъаны, соңыки кешифияттар нетиджесинде ортағъа чыкъарылды).
21. О алда, Раббинъизниң ниметлеринден ангисини яланлай билирсинъиз?
22. Экисинден де инджи ве мерджан чыкъар.
23. Шимди Раббинъизниң ниметлеринден ангисини яланлай билирсинъиз?
24. Деньизде, юдже дагълар киби, юксельген гемилер де, Онынъдыр.
25. Ойле экен, Раббинъизниң ниметлерини ангисини яланлай билирсинъиз?
26. Ер юзүнде олгъан эр джанлы ёкъ оладжакъ.
27. Анджакъ азамет ве икрам саibi Раббинъиз заты бакъий къаладжакъ.
28. Ойле экен, Раббинъизниң анги ниметлерини яланлай билирсинъиз?
29. Коклерде ве ерде булунгъан эр кес Ондан истер. О, эр ан яратмакъ алындастыр.
(Варлықтар тиллери ве алларынен, ибадет, рызықъ, афу этилюв ве бунъа бенъзеген меселелерде Аллаhтан ярдым истерлер. Аллаh тирильтмек, ольдюрмек, дегерли я да дегерсиз япмакъ, зенгин я да фактыйр япмакъ, истегенге бермек ве бунъа бенъзеген ишлерде, эр ан кяинатта тасарруф этмектедир).

30. О алда, Раббинъизниң ниметлеринден ангисини яланлай билирсинъиз?
31. Эй, инсан ве джин! Сизинъ де эсабынъызынъ эльге аладжақъымыз.
32. Ал бу экен, Раббинъизниң ниметлеринден ангисини яланлай билирсинъиз?
33. Эй, джин ве инсан топбулыкълары! Коклерниң ве ерниң черчивесинден чыкъып кетмеге кучюнъиз етмекте исе, кечинъ. Анджакъ, буюк бир кучънен чыкъып кете билирсинъиз.
34. Ойле исе, Раббинъизниң анги ниметлерини яланлай билирсинъиз?
35. Усьтюнъизге атештен алев ве думан ёлланылар да, бир-бириңиң къуртаралмаз ве ярдымлашалмазсынъыз.
36. Ойле экен, Раббинъизниң анги ниметлерини яланлай билирсинъиз?
37. Кок ярылып да, къызаргъан ягъ ренкинде гуль киби олгъан вакъытта,
38. Раббинъизниң анги ниметлерини яланлай билирсинъиз?
39. Иште, о куню инсандан да, джинден де гунахы соралмаз.
(Чюнки, кок ярылгъанында яни къяямет къонаджасағында, къабирден чыкъувда я да машиерде инсанлар ве джинлер сымаларындан таныладжасакълары ичюн, олардан бир шей соралмайджасакъ).
40. О алда, Раббинъизниң ниметлеринден ангисини яланлай билирсинъиз?
41. Сучлылар, сымаларындан танылыр, перчемлеринден ве аякъларындан якъаланырлар.
42. Ойле экен, Раббинъизниң анги ниметлерини яланлай билирсинъиз?
43. Иште, бу сучлыларның яланлагъянлары джеэннемдир.
44. Олар, джеэннемде къайнакъ сув ичинде долашыр туарлар.
45. Шимди Раббинъизниң ниметлеринден ангисини яланлай билирсинъиз?
46. Раббинъиниң узурында турмакътан къоркъяңан кимселерге эки дженнет бардыр.
47. Ойле экен, Раббинъизниң ниметлеринден ангинисини яланлай билирсинъиз?
48. Эки дженнет де чешит-чешит тереклернен толудыр.
49. Ойле экен, Раббинъизниң ниметлеринден ангинисини яланлай билирсинъиз?
50. Экисинде де акылып тургъан эки чокъракъ бардыр.
51. Ойле экен, Раббинъизниң ниметлеринден ангинисини яланлай билирсинъиз?
52. Экисинде де эр тюрлю мейвалар чифт-чифт бардыр.
53. Ойле экен, Раббинъизниң ниметлеринден ангинисини яланлай билирсинъиз?
54. Эписи де ортюлери атластан миндерлерге ясланырлар. Эки дженнетиниң де мейвасының джыйылувы якъындыр.
55. Ойле экен, Раббинъизниң анги ниметлерини яланлай билирсинъиз?
56. О ерлерде козылерини ялынъыз къоджаларына чевирген гузеллер бар ки, булардан эвель оларгъа не инсан, не джин токъунгъандыр.
57. Ойле экен, Раббинъизниң анги ниметлерини яланлай билирсинъиз?
58. Санки олар якъут ве мерджандырлар.
59. Ойле экен, Раббинъизниң анги ниметлерини яланлай билирсинъиз?
60. Яхшылыкъының къаршылыгъы яхшылыкътан башкъа бир шейдирми?
61. Ойле экен, Раббинъизниң анги ниметлерини яланлай билирсинъиз?

62. Бу экисинден башкъа эки дженнет даа бар.
63. Ойле эken, Раббинъизнинъ анги ниметлерини яланлай билирсинаңыз?
64. Бу дженнетлер къюю ешильдирлер.
65. Ойле эken, Раббинъизнинъ анги ниметлерини яланлай билирсинаңыз?
66. Экисинде де токътамадан фышкыргъан эки чокъракъ бар.
67. Ойле эken, Раббинъизнинъ анги ниметлерини яланлай билирсинаңыз?
68. Экисинде де эр тюрлю мейвалар, хурма ве нар бардыр.
69. Ойле эken, Раббинъизнинъ анги ниметлерини яланлай билирсинаңыз?
70. Ичлеринде ахлякъы гузель, юзю гузель къадынлар бардыр.
71. Ойле эken, Раббинъизнинъ анги ниметлерини яланлай билирсинаңыз?
72. Чадырлар ичинде саиплерине адалгъан урийлер бардыр.
73. Ойле эken, Раббинъизнинъ анги ниметлерини яланлай билирсинаңыз?
74. Буларгъа олардан эвель не бир инсан, не бир джин токъунгъадыр.
75. Ойле эken, Раббинъизнинъ анги ниметлерини яланлай билирсинаңыз?
76. Ешиль ястыкъларгъа ве алельхусус гузель тёшемелерге ясланырлар.
77. Ойле эken, Раббинъизнинъ анги ниметлерини яланлай билирсинаңыз?
78. Буюклик ве икрам саibi Раббинъинъ ады юджелерден юджедир.

56. ЭЛЬ-ВААКЪЫА

Меккеде энген, 96 аеттир. Адыны ильк аетинде кечкен ве къямет вакиасыны ифаде эткен «ваакъыа» келимесинден алгъан.

Бисмиляниррахманааниррахиим (Рахман ве раЫим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Къямет къопкъан вакъыт,
2. Ки, онынъ олувины яланлайджакъ ич бир кимсе ёктыр;
3. О, алчалтыджы, юксельтиджидир.
4. Ер шиддетли сарсылгъан,
5. Дағълар парчалангъан,
6. Дағъылып, тоз-думан алына кельген,
7. Ве сизлер де учь сыныф олгъан вакъытта,
8. Сагъдакилер, не баҳтлы о сагъдакилер!
9. Солдакилер, не баҳтсыздырлар олар!
10. (Хайырда) огде олгъанлар, (эджирде де) огдедирлер.
- 11-12. Иште булар, наим дженнетлеринде (Аллаһкъа) энъ якъын олгъанлардыр.
13. (Оларнынъ) чокъу эвельки умметлерден,
14. Бир азы да, соңракилерденdir.

- 15-16. Джевхерлернен ишленген тахтлар узериндер, къаршы-къаршыгъа отурып ясланырлар.
(Юкъарыда кечкен аетлерде къыямет ве ахирет аятынынъ бир боломи анълатылмакъта. Бунъа коре, ахиретте инсанлар учь сыныфъя айырыладжакълар. Буларнынъ экиси дженнетке, бири джеэннемге киреджек. Дженнетке киреджек «сагъдакилер» – амель дефтерлери сагъындан бериледжек баҳтияр му'минлер демектир. «Солдакилер» де – китаплары солларындан берильген ве джеэннемге киреджек олгъан инкярджы ве гунахкъяр кимселердир. Дженнетке киреджек о бир группанынъ ады да «огдожилер»дир. Булар инанч ве амеллеринен хайыр ярышында огде олгъанлардыр. Аллаһкъя энъ якъын, рухий кемалатта энъ илери севиеге иришикен кимселердир. Буларнынъ энъ макъбул топлумны тешкиль эткенлери Къур'ан-ы Керимде анълатылған. Айрыджа, Исламгъа биринджи киргенлер ичюн де, айны термин къулланылыр).
17. Чөрелеринде, (хызмет ичюн) олюмсиз генчлер долашыр;
18. Майин чешмесинден толдурылған тестилер, ыбырыкълар ве къаделернен.
19. Бу шараптан не башлары агърытылыр, не де акыллары джойдырылыр.
20. (Оларгъя) бегенген мейваларындан,
21. Джанлары истеген къуш этлеринден,
- 22-23. Сакълы инджилери киби, ири козълю урийлерден,
24. Япқынларына къаршылыкъ оларакъ (берилир).
25. О ерде бош бир сёз ве гунахкъя сокъкъан бир лаф эшиitmезлер.
26. Сёйлениледжек ялынъыз «селям, селям»дыр.
(Хайыр ярышында илери кеткен реберлернинъ (саабикъууннынъ) къавушаджакъ ниметлерине, юкъарыда аетлерде де шиарет этильген. Бу ниметлерден бири де, асла экシリп битмеген бир чокъракътан акъкъан ве ондан савутлар толдурылған Майин адлы дженнет шарабыдыр).
27. Сагъдакилер, не баҳтлы о сагъдакилер!
28. Тюзгюн кираз тереги,
29. Мевайлары салкъым-салкъым тизильген муз тереклери.
30. Узагъан кольгелер,
31. Шырылдаяракъ акъкъан сувлар,
- 32-33. Тюкенмеген ве ясакъланмагъан, сайсызы мейвалар ичиндедирлер.
34. Ве къабартылған тёшеклер устьондедирлер.
35. Акъикъатен, биз урийлерни бам-башкъя бичимде янъчыкъ яраттыкъ.
- 36-37. Оларны эшлерине федакъяр ве яшдаш бакирелер къылдыкъ.
38. Бутюн булар сагъдакилер ичюндир.
39. Буларнынъ бир чокъу эвельки умметлердендир.
40. Бир чокъу да сонъракилердендир.
(Юкъарыда аетлерде сагъдакилернинъ дженнеттеки аяллары анълатылмакъта. Аетлернинъ тефсиринде дженнет эхлининъ отуз я да отуз учь яшында генчлер оларакъ дженнетке киреджеклери, урийлернинъ, дөгъув адисеси олмадан, яратыладжакълары я да дюньядаки ихтияр къадынларнынъ, бакире къызлар алына кетириледжеклери ривааетлери мевджусттыр).

41. Солдакилер; не язықъ о солдакилерге!
42. Ичлерини якъкъан бир атеш ве къайнагъан сув ичинде,
- 43-44. Серин ве хош олмагъан къап-къара думандан бир кольге алтындадырлар;
45. Чюнки, олар бундан эвель варлыкъ ичинде сефагъя далгъан эдилер.
46. Буюк гунахны ишлемекте тирелип тура эдилер.
47. Ве дей эдилер ки: Биз ольгенден, топракъ ве кемик обасы алына кельгенден соңъ, биз бир даа тириледжекмизми?
48. Эвельки аталарымыз да мы?
49. Де ки: Эм эвелькилер, эм де соңъракилер.
50. Белли бир куннинъ белли вакътында, мытлакъа топланаджакълар.
51. Соңъ сиз, эй, сапыкълар, яланджылар!
52. Эльбетте, бир теректен, закъкум терегинден ашайджакъсынъыз.
53. Къарынларынъызын ондан толдураджакъсынъыз.
54. Усьтюне де, къайнап турған сувдан ичеджексинъиз.
55. Сувсагъан девелернинъ сувгъа урулгъанлары киби ичеджексинъиз.
56. Иште, джеза кунюнъде оларгъа теклиф этиледжек зияфет будыр!
57. Сизни биз яраттыкъ. Тасдикъ этювинъиз керекмезми?
58. Сёйленъиз ойле исе, (рахимлерге) тёккен нутфелериңъиз недир?
59. Оны сиз яратмакъатсынъызы? Ёкъса, яраткъан бизми?
60. Аранызыда олюмни такъдир эткен бизмиз. Ве биз оғоне кечиле биледжеклерден дегильмиз.
61. Бойледже, сизинъ еринъизге, сизге бенъзегенлерни, кетирейик ве сизни бильмеген бир алеминъизде текrap бар этейик, дие (олюмни такъдир эттик).
62. Ант олсун, ильк яратылышны бильдинъиз. Тюшюнип, ибret алувинызы керекмезми?
63. Шимди манъа сачкъанынъызын хабер беринъиз.
64. Оны сиз чыкъармакъастынызымы, ёкъса, чыкъаргъан бизми?
65. Истесе эдик, оны къуру бир чёп япар эдик де, шашар къалыр эдинъиз.
66. «Догърусы, бордж астына кирьдик.
67. Даа догърусы, биз ёкъсул къалдыкъ» (дер эдинъиз).
68. Я ичкен суунъызгъа не дерсинъиз?
69. Булуттан оны сиз эндиридинъизми, ёкъса, эндирген бизми?
70. Истесе эдик, оны тузлы япар эдик. Шукюр этювинъиз керекмезми?
71. Сёйленъиз шимди манъа, туташтырмакъта олгъан атешинъизни,
72. Онынъ агъачыны сиз яраттынъызымы, ёкъса, яраткъан бизми?
73. Биз оны бир ибret ве чөльден келип-кеченлернинъ файдаланувы ичюн яраттыкъ.
74. Ойле исе, улу Раббинъинъ адыны тесбих эт.
(Юкъарыдағы аетлерде солдакилернинъ джесэннемдеки аяты анълатылыр экен, инкярджылықътаки сачмалыкъ, делиллernerнен чюрютильгенdir. Меселя, яраткъанының тирилдімеге де кучу етеджеги, мытлакъа къабул этилюви керек олған энъ табиий

- алдыр. Нұтфеден яратылув, олюмнинъ тақъдири, сачылғанларның чыкъарылувы, яғъмурның яғъдырылуы иляхий къудретнинъ белли делиллериidir. Айрыджа, эки ешиль терекнинъ бир-бирине ышкъалануынен асыл олгъан атеш де, ибret мисаллеринден бири сайылған).*
75. Ёкъ! Йылдызларның ерлерине емин этерим ки,
(Бугуньки күнде билим араштырувлары нетиджесинде бу аетте семадаки «къара деликлер»ге ишарет этильгени ёрумланмакъта).
76. Билир исенъиз, акъикъатен бу, буюк бир еминидир.
- 77-78. Шубесиз, бу, муафаза этильген бир китапта булунған дегерли бир Къур'андыр.
79. Онъя, анджакъ темизленгенлер токъуна билир.
(Аетте кечкен китапның элимиздеки мусхаф я да левх-и мағфуздаки аслы олгъаны сёйленген. Мусхаф олгъаны ёлундаки ёрумгъа коре, Кур'аннның абдестсиз эльге алынмайдысагына укюм этильген. Къур'ан абдестсиз тутулмаз, факъат эзберден окъула билир. Джюнюп кимсе исе, Къур'ангъа эль тийдирмегени киби, эзберден де окъуялмаз).
80. О, алемлерниң Раббинден эндирильгендир.
81. Шимди сиз бу сёзге эмиет бермемектесинъизми?
82. Аллаһның берген рызкына нисбетен шукюрни, оны яланламакънен ерине кетирмектесинъизми?
(Ривааетлерге коре, мушриклер яғъмурның яғъывуны, шу я да бу йылдызының дөгъувына ве батувына бағылагъанлары ичюн, ает рызыкъкъа шукюрде булунмакъ ерине, бойле бир аньлайышкъа сапувны яманламакъта).
83. Джан богъазгъа тыкъылған вакъытта,
84. О вакъыт сиз бакъар турарсыныз.
85. (О анда) биз онъя сизден даа якъынмыз, амма корымезсинъиз.
(Джан чекишикен кимсениң этрафындакилер бакъыт козетеркен, Дженааб-ы Хакъ онъя илим, къудрет ве тасарруфынен даа якъындыр. Амма, инсанлар буның фаркъына барып коралмазлар).
86. Мадем ки, джеза корымейджеек экенсинъиз,
87. Оны (джанны) кери къайтарыныз я, эгер идданызыда хакъ исенъиз!
88. Факъат (ольген адам Аллаһкъа) якъын олгъанлардан исе,
89. Онъя раатлыкъ, гузель рыхыкъ ве Наим дженнети бардыр.
90. Эгер о сагъдакилерден исе,
91. «Эй, сагъдаки! Санъя селям олсун!».
92. Амма, яланлайыджы сапыкълардан исе,
93. Иште, онъя да къайнап турған сувдан бир зияфет бардыр!
94. Ве (оның сонъу) джеэннемге атылувдыр.
95. Шубесиз ки, бу кесен-кес акъикъаттыр.
96. Ойле исе, улу Раббинъинъ адыны тесбих иле аńь.

57. эль-һАДИИД

Арапчада демир манасына кельген «һадиид» келимесинен исимленгени ве демирнинъ эмиетине ишарет эткени ичон, бу адны алгъан суре Мединеде энген, 29 аеттир.

Бисмиляһирраһмаанирраһииим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Коклерде ве ерде олгъан эр шей Аллаһны тесбих этмектедир. О, азиздир, хакимдир.
(Аллаh ильктиp, эр шейден эвельдир, баshлангъычы ёкътыp, варлықъларны O яраткъандыp. Соnъдыp, варлықъларнынъ ёкъ олувындan соnъ да, O бакъийдир. Захирдир, варлыгъы бир чокъ делильнен кунеш киби беллидир. Батындыp, затынынъ акъикъаты дуйгъулар ве акъылларнен идрак этилалмаз).
2. Коклерни ве ерни алты куньде яраткъан, соnъра Аршнынъ узерине истива эткendir. Ерге киргенин ве ондан чыкъкъаннны, коктен энгенни ве о ерге юксельгенни билир. Не ерде олсанъыз, О сизнен берабердир. Аллаh япкъанларынызыны корер.
(Аллаh, ягъмурлар ве олюлер киби, ерге киргенлерни, осюмликлер ве маденлер киби ерден чыкъкъанларны, рахмет, азап ве мелеклер киби, коктен энгенлерни, яши, яман тутым ве давранышларнен дуалар, бухарлар ве башикъа кокке юкселишилерни билир ве корер. Алты кунь – алты басамакъ я да девир киби кениши маналардадыр. Бизим куньлеримиз дегильдир. «Аришкъа истива» ичон бакъ. һууд, 11/7).
3. О, ильктир, соnъдыp, захирдир, батындыp. О, эр шейни билиджидир.
(Аллаh ильктиp, эр шейден эвельдир, баshлангъычы ёкътыp, варлықъларны O яраткъандыp. Соnъдыp, варлықъларнынъ ёкъ олувындan соnъ да, O бакъийдир. Захирдир, варлыгъы бир чокъ делильнен кунеш киби беллидир. Батындыp, затынынъ акъикъаты дуйгъулар ве акъылларнен идрак этилалмаз).
4. О, коклерни ве ерни алты куньде яраткъан, соnъра Аршнынъ узерине истива эткendir. Ерге киргенин ве ондан чыкъкъаннны, коктен энгенни ве о ерге юксельгенни билир. Не ерде олсанъыз, О сизнен берабердир. Аллаh япкъанларынызыны корер.
(Аллаh, ягъмурлар ве олюлер киби, ерге киргенлерни, осюмликлер ве маденлер киби ерден чыкъкъанларны, рахмет, азап ве мелеклер киби, коктен энгенлерни, яши, яман тутым ве давранышларнен дуалар, бухарлар ве башикъа кокке юкселишилерни билир ве корер. Алты кунь – алты басамакъ я да девир киби кениши маналардадыр. Бизим куньлеримиз дегильдир. «Аришкъа истива» ичон бакъ. һууд, 11/7).
5. Коклерни ве ерни мульки Онынъдыp. Бутюн ишлер анджакъ Онъя дёндюрилир.
6. Геджени куньдюзге къошар, куньдюзни де геджеге къошар. О, къальплерде олгъаннны билир.
(Бойледже, куньдюз узалыp, гедже къыскъарыp, гедже узалыp, куньдюз къыскъарыp).
7. Аллаhкъа ве Ресулына иман этинъ. Сизни узеринде тасарруфкъа изин берген шейлерinden арджалань. Сизден иман этип де, (Аллаh ризасы ичон) арджлагъан кимселерге буюк муяфат бар.
(Ает Тебукъ сеферинен бағылды оларакъ энген. Бу сеферде буюк малиевий федакялрыкъларда булунгъан Аз. Османгъа ишарет этильген. Айрыджа, эвелькилерден кельген малнынъ, акъикъатта Аллаhнынъ олгъаны хатырлатыларакъ, Аллаhнынъ берген малыны ерли-ериндже күулланылmasы истенильген).
8. Пейгъамбер сизни Раббинъизге иман этмеге чагыргъаны алда, ничюн Аллаhкъа инанмайсынызы? Албуки, О, сизден кесен-кес сёз де алгъан эди. Эгер инаныр исенъиз.
(Аллаhнынъ алгъан кесен-кес сёзю, рухлар алеминде варлықълардан алынгъан сёздир. «Сёз»ден яши күулланылғанда инсанны имангъа кетирген акъыл козь оғюнде тутулгъаны да сёйленген).
9. Сизни къаранлыкълардан айдынлыкъка чыкъармакъ ичон, къулына ап-ачыкъ аетлер эндириген Одыр. Шубесиз, Аллаh сизге нисбетен чокъ шефкъатлы, чокъ мерхаметлидир.
10. Сизге не олмакъта ки, Аллаh ёлунда арджламайсынызы? Албуки, коклерни ве ерни мирасы Аллаhнынъдыp. Эльбетте, аранызыдан, фетихтен эвель арджлагъан ве дженклешкенлер, даа соnъунда арджлап дженклешкенлернен бир дегильдир. Оларнынъ дереджеси, соnърадан нефакъа берген ве дженклешкенлерден даа юксектир. Бунынънен

берабер, Аллан эписине де, энъ гузель олгъаныны ваде эткен. Аллаһ япқынларыныздан хабердардыр.

(Бунъа коре, Мекке фетхинден эвель арджлагъан ве дженклешкенлер, фетихтен сонъ дженклешкенлер ве арджлагъанлар даа фазилетлидирлер. Фаний малны, бакъий олгъан ахирет ичюн арджлавның эмиети хатырлатылыр экен, Аз. Эбу Бекирге ишарет этильмекте. Чюнки, о иманынен, нефакъасынен ве джихадынен биринджислердендир).

11. Ким Аллаңкъа гузель бир одюнч береджек олса, Аллаһ да оның къаршылыгъыны къат-къат берир ве айрыджа оның чокъ дегерли бир муяфаты да бардыр.
(Аллаңкъа одюнч бермек демек, ялынъыз ярдым гъаесинен ве Аллаһ ризасы ичюн маддий сыйкынты ичинде олгъанларгъа, файызызыз бордук бермек ве бу бордужның оделювинде къолайлыхъ косытермектир).
12. Му'мин эркеклернен му'мин къадынларны, оглеринден ве сагъларындан (амеллерининъ) нурлары айдынлатып кеткенде коръген кунюнде, (оларгъа): Бугунь мужденъиз, земининден ирмакълар акъкъан ве ичлеринде эбедий къаладжагъыныз дженнетлердир, денилир. Иште, буюк къуртулыш будыр.
13. Мунафыкъ эркеклернен, мунафыкъ къадынларның му'минлерге: Бизни бекленъ, нурунныздан бир парча ышыкъ алайыкъ, дейджек куньлеринде, оларгъа: Артынъызгъа къайтынъ да, бир ышыкъ къыдырынъ! денилир. Ниает, оларның арасына, ичинде раҳмет, тышында азап олгъан къапулы бир сур (дивар) чекилир.
(Мунафыкъларның истеклерине, му'минлерниң джевапларыны тасвир эткен бу аетке коре, му'минлернен мунафыкъларның арасы кесен-кес оларакъ айырыладжасакъ, чекильген сурның (диварның) бир тарафында дженнет, дигер тарафында джеэннем ер аладжасакъ).
14. Мунафыкълар оларгъа: Биз сизнен берабер дегиль эдикми? дие сесленирлер. (Му'минлер де) дерлер ки: Эбет, амма, сиз озь башынтызын белягъа сокттынтыз; фырсат беклединъиз; шубеге тюштюнъиз ве къурутнылар сизни алдатты. О чокъ алдаткъан (шайтан) сизни Аллаһ акъкъында биле алдатты. Ниает, Аллаңынъ эмири келип чатты!
(Азапкъа чарптырылгъан мунафыкълар дюньяда, корюнүште мусульманлар киби арекет этерлер, амма къальптен инанмагъанлары ичюн, му'минлерниң фелякетини козълер, Ислам акъкъында шубе беслерлер, ихтирасларының пешинден чапышырлар, шайтаннынъ чешит телкъин ве алдатувларына къапылырлар).
15. Бугунь артыкъ не сизден, не де инкяр эткенлерден бедель къабул этилир, бараджакъ еринъиз атештир. Сизге ярашкъаны одыр. Не яман бир дёнюш еридир!
16. Иман эткенлерниң Аллаңны аңыув ве Ондан энген Къур'ан себебинен, къальплериnin титрейджек вакъыты даа кельмединми? Олар даа эвель озылерине китап берильгенлер киби олмасынлар. Оларның узеринден узун заман кечти де, къальпleri къаттылашты. Олардан бир чокъу ёлдан чыкъкъан кимселердир.
(Му'минлерниң къальплериnin Аллаһ ве Къур'ан зикринен урькуви керкеккенини хатырлаткъан ает еудий ве христианларның вазиетине дикъкъат чекмекте. Бу джумледен олмакъ узъре, ает Меккеде сыйкынты ичинде яшагъан иджресттен сонъ да, бол рызыкъ ве ниметлерге къавушкъанлары ичюн, зайыфлашкъан (тенбеллешикен) бир къысым сахабийни тенбиелемек ичюн назиль олгъан).
17. Билинъ ки, Аллаһ, олюминден сонъ ер юзюни джанландырмакъта. Бельки, тюшюнирсииңиз, дие акъикъатен сизге аетлерни беян эттик.

18. Садакъа берген эркеклерге ве садакъа берген къадынларгъа ве Аллаһкъа гузель бир одюнч бергенлерге, бергенлерининъ къаршылыгъы къат-къат оденир ве оларгъа дегерли бир мукифат бардыр.
19. Аллаһкъа ве пейгъамберлерине иман эткенлер, (эбет) иште олар, Рабблери янында сёзю, озю дөгъру олгъанлар ве шаатлыкъ мертебесине иришкенлердир. Оларнынъ мукифатлары ве нурлары бардыр. Инкяр этип де, аетлеримизни яланлагъанларгъа кельгенде, олар да джезиннемнинъ адамларыдыр.
20. Билинъ ки, дюнья аяты анджакъ бир оюн, эглендже, бир сюс, аранызыда бир макътанув ве даа чокъ мал ве эвлят саиби олмакъ истегинден ибаратдир. Тыпкыы бир ягъумур кибидир ки, осытюрген зираатчыларнынъ ошуна кетер. Соңра къуур да, сен онынъ сап-сары олгъаныны кореръсинъ; соңра да чёр-чёп олур. Ахиретте исе, четин бир азап бар. Кене о ерде Аллаһнынъ магъфирети ве ризасы бар. Дюнья аяты алдатыджи бир кечинюв менбасындан башкъа бир шей дегиль.
(Дюнья ве ахирет аятынынъ бу тенъештирилови, аетте, хусусен, дюньянынъ алдатыджи тарафлары изаат этильген, олардан къачынылувы төвсие олунгъан. Чюнки, дюнья ве дюньяда килернинъ бош ерге яратылмагъанлары чешит аетлерде изаатлангъандыр. Дюнья аяты яман дегиль. Яманы – Аллаһкъа ве пейгъамберге изаатлангъандыр. Дюнья аятынынъ феналыкъларына къапылмакътыр).
21. Раббинъизден бир магъфиретке; Аллаһкъа ве пейгъамберлерине инангъанлар ичюн азырлангъан олуп, кенишлиги кокнен ерининъ кенишлиги къадар олгъан дженнетке чапышынъ. Иште, бу Аллаһнынъ лютфидир ки, оны истегенине берир. Аллаһ буюк лютф саибидир.
(Бу ает Аллаһнынъ лютф ве ихсаны олмагъандже, кимсенинъ дженнетке киралмайджасағына делялет этмекте).
22. Ер юзүндө юз берген ве сизинъ башынъызгъа кельген эр анги бир мусибет ёкъ ки, биз оны яратмадан эвель, бир китапта язылгъан олмасын. Шубесиз, бу Аллаһкъа коре къолайдыр.
23. (Аллан буны) элинъизден чыкъынгъа кедерленмеменъиз ве Аллаһнынъ сизге берген ниметлеринен къопаймаманъыз ичюн аньлатмакъта. Чюнки, Аллаһ озюни бегенип, гъурурлангъан кимселерни севmez.
24. Олар саралыкъ этип, инсанларгъа да саралыкъны эмир этерлер. Ким юзъ чевирсе, шубесиз ки, Аллаһ зенгиндир, хамдге ляйыкътыр.
(Бу ерде саралыкъ эткен ве керекли ерлерге арджаламакътан къачынгъанларгъа месулиетликлери хатырлатылмакъта).
25. Ант олсун, биз пейгъамберлеримизни ачыкъ делилдернен ёлладыкъ ве инсанларнынъ адалетни ерине кетирювлери ичюн, янларында китапны ве теразени эндиридик. Биз демирни де эндиридик ки, онда буюк бир къувет ве инсанлар ичюн файдалар бар. Бу, Аллаһнынъ динине ве пейгъамберлерине, гъайбгъа инанаракъ, ярдым эткенлерни бельгилемеси ичюндири. Шубесиз, Аллаһ къуветлидир, дайма устындири.
(Аетте кечкен демир миджази оларакъ «маддий къувет» манасында да ёрумлангъан. Демир акъикъий манада ёрумлангъанда, аетте онынъ инсан аятындаки эмиетине дикъкъат чекильген).
26. Ант олсун ки, биз Нуһны ве Ибрахимни ёлладыкъ, пейгъамберликни де, китапны да, оларнынъ союна бердик. Олардан (инсанлардан) кимиси дөгъру ёлдадыр; араларындан бир

чокъу да, ёлдан чыкъандыр.

(Къур'анда адлары зикр этильген дёрг буюк китап оларнынъ сойларындан олгъан пейгъамберлерге эндирильгени анълашила).

27. Соңра буларнынъ изинден пеш-пешине пейгъамберлеримизни ёлладыкъ. Мерьем оғылу Исаны да, артларындан ёлладыкъ, онъа Инджильни бердик; онъа уйгъанларнынъ къальплерине шефкъат ве мерхамет берген эдик. Уйдургъан рухбанлықъларына (монахлықъларына) кельгенде, оны биз язмадыкъ, факъат озылери Аллаһнынъ ризасыны къазанмакъ ичюн яптылар. Амма, бунъа да кереги киби уймадылар. Биз де олардан иман эткенлерге мукаффатларыны бердик. Арапарындан чокъу да, ёлдан чыкъанлардыр.
(Рухбанлықъ – христианларнынъ ортагъа чыкъаргъан бир анълашиши ве яшайыш тарзыдыр. Ривааетлерге коре, Аз.Исадан соң му'минлер инкярджы зорбалар тарафындан ёкъ этильмеге чалышылгъан, киришильген учъ дженкте му'минлер агъыр гъайыллар бергенлер, сағъ къалгъан иман эхли, озылериинъ де олюми алында, динге давет этеджек кимсенинъ къалмайджасы себебинен, дженклемемек къаарарына кельген, садедже ибадетнен мешгъуль олмагъа башилагъан эдилер. Иште, бойледже, фитнеден къачаракъ, динлеринде ихляс ве самимиет косътерген бу инсанлар дюньянынъ бутюн зевкълеринден, зияде ашап-ичмектен ве эвленимектен вазгечкенлер, дагълар, магъаралар, оюкълар ве уджрелерде ибадетнен мешгъуль олгъанлар. Амма бир чокъу бунъа риает этмейип, Аз.Исанынъ динини инкяр эттилер; укумдарларнынъ динине кирдилер; «учылик» акъидесини ортагъа аттылар, Аз.Мұхаммедни инкяр эттилер ве сапыкълықъларға тюштилер).
28. Эй, иман эткенлер! Аллаһтан къоркъунъ ве Пейгъамбериине инанынъ ки, О сизге раҳметинден эки къат берсин ве сизге ышыгъында юреджегинъиз бир нур лютф этсин; сизни багъышласын. Аллаһ чокъ багъыштайыджы, чокъ мерхаметлидир.
(Бу ерде эхл-и китапъа хитап этилерек, эм Аз.Пейгъамберге, эм де дигер пейгъамберлерге иман этювлери себебинен, оларгъа эки нур бериледжеги ваде этильген).
29. Бойледже, китап эхл-и, Аллаһнынъ лютфинден ич бир шей эльде эталмайджакъларыны бильсиндер. Лютф тамамынен Аллаһнынъ элиндедир. Оны истегенине баҳш этер. Аллаһ буюк лютф саибидир.

58. ЭЛЬ-МУДЖААДЕЛЕ

Мединеде энген, 22 аеттир. Адыны ильк аетте кечкен «туджаадилю» келимисинден алгъан.

Бисмилянирахмааниррахиим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Къоджасы акъкъында сеннен тартышкъан ве Аллаһкъа шикаетте булунгъан къадыннынъ сёзюни Аллаһ эшиткендир. Аллаһ сизинъ лакъырдынъызынъ эшитир. Чюнки, Аллаһ эшитиджидир, билиджидир.
(Араплар арасында «зыхаар» денильген бир адем бар эди. Бойле ки, бир адам къадынына: «Сен манъа анамнынъ сырты кибисинъ», дегенинен, къадын о эркекке арам сайыла ве эбедиен къоджасы тарафындан терк этиле эди. Асхаптан Эвс бин Сабит де къадынына къызышып, бу сёзни сёйлеген эди. Къадыны Хавле Аз.Пейгъамберге барып, яш вакътында къоджасына хызметлер эткенини, балалары олгъаныны, шимди бу къартлықъ вакътында

*къоджасынынъ о сёзни айтаракъ, оны перишан алгъа тюшюргенини анълатты ве
Аз.Пейгъамберден текрар къоджасына къайтувы ичюн укюм истеди. Аз.Пейгъамбер де:
«Сен онъа арамсынъ», деди. Къадын яш балаларыны къасевет эткенини айта, онъа бир
укюм берювини Аллаh эльчисинден текрар-текрар истей эди. Ниает, Аллаh Ресулына
вахий келеджеги беян олды ве бу аетлер энді. Бойледже, Аллаh о эски адемнинъ янълыши
бир зан олгъаныны, бойле сёзлернен къадыннынъ, къоджасына ана олалмайджагъыны
бильдириди. Анджакъ, бойле бир сёз айткъянгъа да, бир джеза къойды. Олар акъкында
ашагъыдаки аетлерде беян этильген).*

2. Араныздан зыхаар япқъанларнынъ къадынлары – оларнынъ аналары дегиль. Оларнынъ аналары озылерини дөгъурғыан къадынлардыр. Шубесиз, олар чиркин бир лаф ве ялан сейлемектелер. Шубесиз, Аллаh афу этиджидир, багъышлайыджыдыр.
3. Къадынлардан зыхаар иле айырылмакъ истеп де, сонъра айткъанларындан къайткъанларнынъ къадынларынен алякъа япмадан эвель, бир хызметкярны урриетке къавуштырмалары керек. Сизге огютленгени будыр. Аллаh япқъанларынъыздан хабердардыр.
4. (Бунъа имкян) тапалмагъан кимсе, къадыннен алякъа япмадан эвель, бир-бири артындан эки ай ораза тутар. Бунъа да кучю етмеген алтмыш факъырны тоюрыр. Бу (енгиллик), Аллаhкъа ве Ресулына инанувынъыздан толайыдыр. Булар Аллаhнынъ укюмлеридир, кяфирлер ичюн элем бериджи бир азап бардыр.
5. Аллаhкъа ве Ресулына къаршы кельгенлер, озылеринден эвелькилернинъ алчалтылгъаны киби, алчалтыладжакълар. Биз ап-ачыкъ аетлер эндиригендеримиз. Кяфирлер ичюн ашшалайыджы бир азап бардыр.
6. О куню Аллаh оларнынъ эписини тирильтеджек ве япқъанларыны озылерине хабер береджек. Аллаh оларны бир-бир сайгъандыр. Олар исе, унуткъандырлар. Аллаh эр шейге шааттыр.
7. Коклерде ве ерде олгъанларны Аллаh бильгенини корьмейсина? Учъ адамнынъ гизли къонушкъан еринде дёртюнджиси мытлакъа Одыр. Беш адамнынъ гизли къонушкъан еринде алтынджысы мытлакъа Одыр. Булардан аз я да чокъ олсунлар ве не ерде олсалар-олсунлар, мытлакъа, О, оларнен берабердир. Сонъра къыямет куню оларгъа япқъанларыны хабер береджек. Догърусы, Аллаh эр шейни билиджидир.
8. Гизли къонушувдан мен этильгенден сонъ, кене о ясакълангъанны япмагъа къалкъышаракъ, гунах, душманлыкъ ве Пейгъамберге къаршы кельмек хусусында гизлиден къонушкъанларны корьмединми? Олар санъа кельген вакъытларында, сени Аллаh селямламагъан шекильде селямламакъталар. Озы ичлеринден де: Бу сейлегенлеримиз себебинден, Аллаhнынъ бизге азап этюви керекmez эдими? дерлер. Джәэннем оларгъа етер, о ерге кирежеклер. Не фена дёнюш еридир о ер!
(Булар еудийлер ве мунафыкълар эдилер. Мусульманларнынъ янында ишаретлернен гизли-гизли къонуша, му'минлернинъ юреклерине шубе сокъмагъа чалыша, дженкте муджихидлернинъ магълюп олгъанлары, артта къалгъанларнынъ да ольдорильгенлери иссини уяндырмагъа чалыша эдилер. Аз.Пейгъамбер оларны бу ахлякъсызлардан мен эткен эди. Еудийлернинъ бир башкъа ахлякъсызлыгъы да, Аз.Пейгъамбернен рассткелишикенлеринде: «Санъа олум олсун», манасындахи «Эс-сааму алейх» шеклинде селям берювлери эди. Аз.Пейгъамбер оларнынъ бу сайгъысыз къаба ифаделерине «сизге олсун» манасында «Алейкум» шеклинде къарышылыкъ берип, назик ве муляйим тавурыны денъишиштермез эди).

9. Эй, иман эткенлер! Араньызыда гизли лаф этеджек вакътынызыда гунахны, душманлықыны ве пейгъамберге къаршы кельмекни фысылдаманъ. Яхшылыкъ ве такъваны къонушынъ. Узуруна топланаджакъ Аллаhtан къоркъунъ.
(Хитап этильгенлер му'минлерми, ёкъса, корюниште инангъан киби корюнген мунафыкълармы, булар акъкъында чешит фикрлер бар, эр эки топтулыкъкъа даир ола биледжек мана да берильген).
10. Гизли къонушувлар шейтандандыр. Бу, иман эткенлерни кедерлендирмек ичюндир. Албуки, шейтан, Аллаhнынъ изни олмагъандже, му'минлерге ич бир зарар бералмаз. Му'минлер Аллаhкъа таянып ишансынлар.
(Бу ает иле фысылтынынъ ве топтулыкъта гизли къонушувнынъ шейтаннынъ ишилеринден олгъаны хатырлатыларакъ, бу ишининъ быракъылмасы иstenельмекте).
11. Эй, иман эткенлер! Сизге: «Меджлислерде ер ачынъ», денильгенинен, ер ачынъ ки, Аллаh да сизге кенишлик берсин. Сизге «къалкъынъ», денильгенинен де, къалкъынъ ки, Аллаh сизден инангъанларны ве озылерине илим берильгенлерни дереджелернен юксельтсисин. Аллаh япкъанларынызыдан хабердардыр.
(Эдеб-и муашерет къайделеринден бирини огреткен бу аетке коре, межлисте ер ачмакъ, кельгенлерге ер беререк къалкъмакъ – чешит маддий ве маневий файдалар теминлемекте. Зира, иман ве илимнен тамамлангъан ахлякъ къайделерини яшагъанлар дюнья ве ахиретте юксек дереджелерге иришиирлер).
12. Эй, иман эткенлер! Пейгъамбернен гизли бир шей къонушаджакъ вакътынызыда, бу къонушманызыдан эвель, бир садакъа беринъиз. Бу сиз ичюн даа хайырлы ве даа темиздир. Эгер бир шей тапалмасанызы, билинъ ки, Аллаh багъышлайыджыдыр, мерхаметлидири.
(Бу эмир Аз.Пейгъамберге сайгъы косътерилови, факъырларгъа ярдым этилови, суаль соравда да илери кетильмемеси, ихляслы инсанларнен мунафыкъларнынъ, ахиретни севгенлернен дюньягъа мейль бергенлернинъ мейдангъа чыкъарувы киби икметлерни ifаде этмекте. Айрыджа, бу ает Аз.Пейгъамбернен керекли-керексиз корюшип, къонушимакъ истеген ве оны раатсыз эткенлерниң зияретини де бир тертипке къойгъан).
13. Гизли бир шей къонушувынызыдан эвель, садакъалар берювден чекиндинъизми? Буны япмагъанынызгъа ве Аллаh да сизни афу эткенине коре, артыкъ намазны кылышынъ, зекятны беринъ, Аллаhкъа ве Ресулына итаат этинъ. Аллаh япкъанларынызыдан хабердардыр.
(Бу ает эвельки аетниң укмини несх этерек, садакъа межбуриетини енгильеткен, берильмеген вакъытта эсапкъа чекильмейджееклерини бильдирген).
14. Аллаh озылерине гъадап эткен бир топтулыкъны дост туткъанларны корымединъими? Олар не сиздендирлер, не де олардан. Билерек ялан ерге емин этмектелер.
(Корюлип билинюви истинильген топтулыкъ мунафыкълардыр, булар Аллаhнынъ гъадабына оғърагъан еудийлерни озылерине дост тутмагъа чалышкъан эдилер, мунафыкълар му'мин олгъанларыны сейлелеген ве емин эткен яланджылардыр).
15. Аллаh оларгъа четин бир азап азырлагъандыр. Акъикъатен, оларнынъ япкъан шейлери чокъ фенадыр!
16. Олар еминлерини къалкъан этип, Аллаh ёлундан чевирдилер. Бу себептен, оларгъа ашшалайыджы бир азап бардыр.
17. Оларнынъ маллары да, огъуллары да, Аллаhкъа нисбетен озылерине бир файда берmez. Олар джеэннем эхлидирлер, о ерде эбедий къаладжакълар.

18. О куню Аллаһ оларның эписини гъайрыдан тирильтеджек, олар да, дюнъяда сизге емин эткенлери киби, Онъа емин этеджеклер. Озылерини бир шей (акъикъат) узеринде олгъан санаарлар. Яхши билинъ ки, олар акъикъатен яланджылардыр.
(Мунафықълар Аллаһның узурунда мусульман олгъанларына емин этювлери де озылерине бир файда бермез).
19. Шейтан оларны тесири алтына алды да, оларгъа Аллаһны анъмакъыны унуттырды. Иште, олар шайтанның тарафдарларыдыр. Яхши билинъ ки, шайтанның тарафдарлары эп заардадырлар.
20. Аллаһкъа ве Пейгъамберине душман олгъанлар, иште олар энъ ашшаларның арасындадырлар.
21. Аллан: Эльбетте, мен ве эльчилерим гъалип келеджекмиз, дие язгъандыр. Шубесиз, Аллаһ кучлюдир, гъалиптир.
22. Аллаһкъа ве ахирет кунюне инангъан бир топлумның -бабалары, оғъуллары, къардашлары, я да акърабалары да олса- Аллаһкъа ве Ресулына душман олгъанларнен достлыкъ эткенини коралмазсынъ. Иште, оларның къальбине Аллаһ иман язгъан ве къатындан бир рух иле оларны дестеклеген. Оларны ичлерinden ирмакълар акъкъан дженнетлерге къояджакъ, о ерде эбедий къаладжакълар. Аллаһ олардан разы олгъан, олар да Аллаһтан хошнут олгъанлар. Иште, олар, Аллаһ тарафында олгъанлардыр. Яхши билинъ ки, къуртулушкъа иришеджеклер де, садедже Аллаһ тарафында олгъанлардыр.

59. эль-ХАШР

Мединеде энген. 2-7-нджи аетлеринде еудий къабилелириндөн Надир оғъулларының сюрюловлери акъкъында бильги бергени ичюн, бу адны алгъан. 24 аеттир.

Бисмилянирраһмаанирраһниим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһның адынен).

1. Коклерде ве ерде олгъанларның эписи Аллаһны тесбих этмекте. О, усътиондир, икмет саибидир.
2. Эхл-и китаптан инкяр эткенлерни ильк сюргүнде юртларындан чыкъаргъан Одыр. Сиз оларны чыкъаджакълар беллемеген эдинъиз. Олар да, къалелери оларны Аллаһтан къорчалайджакъ беллеген эдилер. Амма, Аллах (Оның азабы), оларгъа беклемеген ерлериндөн келе къойды. О, юреклерине къоркъу тюшюрди; ойле ки, эвлерини эм озы эллериңен, эм де му'минлерниң эллериңен харап этмекте эдилер. Эй, акъыл саиплери! Ибред алынъ.

(Аллаһның Ресулы Мединеге кельген вакътында еудийлерден Надир оғъулларынен битараф къалувлары укмини ташыгъан бир антлашув япкъан эди. Бедир дженкинде мусульманлар гъалип кельгенинен, еудийлер: Бу, Тевратта озюне зафер ваде этильген пейгъамбердир, дедилер. Факъат Ухуд дженкинден сонъ, бутюнлей денъиштилер ве антлашувны боздылар. Буларның ребери Кя'б б. Эшреф, 40 суварийнен Меккеге барып, мусульманларның алейхине Эбу Суфьяннен бирлик япты. Буның узерине, Аз.Пейгъамбер Ка'бнинъ сют къардашы Мухаммед б. Меслемеге эмир беререк, бир гедже оны эвинде ольдюртти. Бундан сонъ, Аллаһның Ресулы бир топ аскернен Надир оғъулларының

койлерини сарып алды. Юртларыны быракъып кетмелерини эмир этти. Аз.Пейгъамбернен анълашув япмакъ истегенлери ичюн, сарым ортадан къалдырылды. Чокълары Шамгъа, Эрихагъа, Эзреаткъа, Хирагъа, бир къач эв де Хайберге кеттилер. Иште, суренинъ башындан алтынджы аетнинъ сонъуна къадар олгъан къысмынынъ назиль олув себеби будыр).

3. Эгер Аллаh оларгъа сюргюнни язмагъан олса эди, эльбетте оларны дюньяда (башкъа шекильде) джезаландыраджакъ эди. Ахиретте де олар ичюн джеэннem азабы бар.
4. Бу, оларнынъ Аллаhкъа ве пейгъамберине къаршы келювлериinden толайыдыр. Ким Аллаhкъа къаршы кельсе, бильсин ки, Аллаhнынъ джезаландырувы четиндир.
5. Хурма тереклерinden, эр анги бирини кесювиньиз я да олгъаны киби быракъувынъыз, эп Аллаhнынъ изнинендир ве онынъ ёлдан чыкъынларны резиль этюви ичюндир.
(Ает мусульманлар еудийлернинъ хурма тереклерinden бир къысмыны кескенлери себебинден, ортагъа чыкъынтылы вазиетлерини кеткизмек ичюн назиль олгъан. Бойле ки, Аллаh Ресулы еудийлернинъ хурмалары кесилип якъылувины эмир эткенинен, олар: Я Мұhammed! Сен ер юзүнде фесат чыкъармамакънен эмир олунгъан эдинъ! дедилер. Бу меселеде базы мұ'минлөр биле шубеге тюштилер. Бунынъ узерине, бу ает-и кериме энди. Бу вакъиагъа эсасланарақъ, алимлер озылеринен дженклемешкен кяфирлернинъ къале ве биналарынынъ ийкъылувиныда, тереклерининъ кесиловинде бир сакъынджса олмагъаны къанаатине баргъанлар).
6. Аллаhнынъ, олардан (малларындан) пейгъамберини берген гъаниметлери ичюн, сиз ат ве деве къоштурғъан дегильсизнъиз, факъат Аллаh пейгъамберлерини истеген кимселерге нисбетен усьтюн япар, Аллаh эр шейге къадирдир.
(Мединеге эки миль узакъылкъта олгъан Надир оғъулларына къаршы яян оларакъ сеферге чыкъылгъан ве зорлукънен къарышылашмадан, топракъ эльге кечирильген, бу топракъны Аз.Пейгъамберге айт дие къабул этильген, о да бунынъ озю, аителесининъ кечинюви ве базы аскерий арджаламалар ичюн эльде туткъан, бир къысмыны да, асхабдан базыларына дагъыткъан).
7. Аллаhнынъ, (фетих этильген) улькелер халкъындан пейгъамберине берген гъаниметлери, Аллаh, Пейгъамбер, якъынлары, етимлер, ёкъсуллар ве ёлда къылъанлар ичюндир. Бойледже, о маллар аранызыдан ялынъыз зенгинлер ортасында долашкъан бир девлет олмаз. Пейгъамбер сизге не берди исе, оны алынъ, сизге не ясакълады исе, ондан да сакъыннынъ. Аллаhкътан къоркъунъ. Чюнки, Аллаhнынъ азабы четиндир.
(Юкъардаки аетлер Ислам девлетининъ келир менбаларындан фейни укюмге бағыламакъта. Фей – дүшилдан силя күлламандан эльде этильген келирлердир. Бу келирлер күтмеленинъ файдасы. Назарда тутулмакъ шартынен ве эр анги бир сыйырлавгъа табиي олмадан, аскер, мемур машилары, къорчаланув масрафлары ве саирелер киби, девлетнинъ япмасы керек олгъан бутюн хызметлерге сарф этилир).
8. (Аллаh берген бу гъанимет малларны) юртларындан ве малларындан узакълаштырылгъан, Аллаhtан бир лютф ве ризалыкъ тилеген, Аллаhнынъ динине ве Пейгъамберине ярдым эткен факъыр мухаджирлернинъдир. Иште, догъру олгъанлары булардыр.
9. Даа эвельден Мединени юрт эткен ве гонъюлерине иманны ерлештирген кимселер, озылерине кочиоп кельгенлерни северлер ве оларгъа берильгенлерден толайы, араларында бир раатсызлыкъ ис этmezлер. Озылери зарурет ичинде олсалар биле, оларны озылерinden усьтюн тутарлар. Ким нефсининъ саранлыгъындан къорчаланыр исе, иште, олар къуртулышкъа иришкенлердир.

(Энсарның мухаджирлерге нисбетен арекет ве давранувы, аетте беян этильген черчиве ичинде джерьян эткен, озылери мухтадж оларакъ, башкъаларының имияджыны къандырмакъ хислеми олгъан «исаар» энсарда энъ юксек нокътасына еткен).

10. Булардан соң келгенлер бойле дерлер: Раббимиз! Бизни ве бизден эвель келип-кечкен иманлы къардашларымызды багышла; кальперимизде иман эткенлерге нисбетен ич бир кин быракъма! Раббимиз! Шубесиз ки, сен чокъ шефкъатлы, чокъ мерхаметлисинъ!
(Мухаджир ве энсардан соң кельгенлер – къяямытке къадар кельген ве келеджек му'минлердир. Асхаб-ы Кирамны анъмакъ, оларгъа тиль узатмамакъ ве кин беслемемек кереклиги ает ишарет эткен хусуслардыр).
11. Мунафықъларның, китап эхлинден инкяр эткен достларына: Эгер сиз юрутунъыздан чыкъарылсанызы, мытлакъа биз де сизнен берабер чыкъармызы; сизинъ алейхинъизде кимсеге асла уймамызы. Эгер дженкке тутушсанызы, мытлакъа ярдым эттериз, дегенлерини корьмединъми? Аллан оларның яланджы олгъанларына шаатлыкъ этер.
(Бу ает, мунафықъларның ребери Абдулах б. Убейнинъ, Надир огъулларынен мектюплешиовини ве оларгъа ярдым хусусында берген ишанчны хабер берген, бу тарафынен де, Къур'аның муджизе олгъанына делялет эткен парлакъ бир делильдир).
12. Ант олсун, эгер олар чыкъарылсалар, оларнен берабер чыкъмазлар; дженкке тутушкъан олсалар, оларгъа ярдым этмезлер; ярдым этселер биле, артларына чевирлип къачарлар, соңра озылерине де ярдым этильmez.
13. Оларның араларында сизге нисбетен дуйгъан къоркъулары, Аллаһкъа олгъан къоркъуларындан даа шиддетлидир. Бойледир, чонки, олар анъламагъан бир топлулыкътыры.
(Мунафықъларның Аллаһтан зияде му'минлерден къоркъулары, Аллаһның оларгъа нисбетен азабыны кечиктирювиндөн илери кельмектедир).
14. Олар мухкем шеэрлерде я да диварлар артында булуунмадан, сизнен топлы алда дженклешалмазлар. Озы араларындаки дженклери исе четиндер. Сен оларны топлу-бирликли санарсынъ, албуки къальплери дарма-дагъындыр. Бойледир, чонки олар акълыны ишлетмеген бир топлулыкътыры.
(Еудий ве мунафықълар, Аллах ве Ресулынен дженкке тутушкъан вакъытларында, къальплерине къоркъу кире эди. Затен, инанчлары зайыф, гъаелери бир-бирине терс олгъаны ичюн, топлу алда арекет эталмаз эдилер).
15. (Оларның вазиети) озылеринден бираз эвель кечкен ве япъянларының джезасыны таткъуларның вазиети кибидир. Оларгъа элем бериджи бир азап бардыр.
(Яни еудийлердинъ вазиети, пек къыскъа бир заман эвель, Бедирде магълюп ве перишан олгъан мушриклердинъ вазиетине бенъзегендир).
16. Мунафықъларның вазиети тыпкы шайтанның вазиети кибидир. Чонки, шайтан инсангъа: «Инкяр эт», дер. Инсан инкяр эткенинен де: Мен сенден узакъым, чонки мен алемлеринъ Рабби Аллаһтан къоркъарым, дер.
17. Ниает, экисининъ де соңу, ичинде эбедий къаладжакълары атеш оладжакъ. Иште, бу залымларның джезазыдыр.
(Бу ерде ёлдан азгъаннен аздыргъан я да кяфирнен шайтанның акъибети беян этильген).
18. Эй, иман эткенлер! Аллаһтан къоркъунъ ве эр кес ярынгъа не азырлагъанына бакъсын. Аллаһтан къоркъунъ, чонки Аллах, япъянларыныздан хабердардыр.
(«Ярын» – къяямет куню демектир).

19. Аллаһны унуткъан ве бу себептен, Аллаһның да оларгъа озылерини унуттургъан кимселери киби олманъ. Олар ёлдан чыкъкъан кимселердир.
20. Джээннем эхлинен дженнет эхли бир олмаз. Дженнет эхли истеклерине иришкенлердир.
21. Эгер биз бу Къур'анны бир дагытъа эндирусе эдик, муакъкъакъ ки, оны, Аллаһ къоркъусындан баш егерек, парча-парча олмуш корер единъ. Бу мисаллерни инсанларгъа тюшюнсингелер, дие бермектемиз.
22. О, ойле Аллаһтыр ки, Ондан башкъа танъры ёкътыр. Корюльмененни ве корюльгенни билиджидир. О, мерхаметлидир, багышлайыджыдыр.
(Аллаһ дюньяны, ахиретни, барны ве ёкъны билиджидир. Рахман ве Рахим исимлери рахмет келимесинден түрленгендир. Рахман – Дженаб-ы Хакъның рахметининь бутюн яратылғанларны озь ичине алгъаныны, Рахим исе – къямет кунюнде ялынъыз му'минлерге ёнельгенини ифаде эте).
23. О, ойле Аллаһтыр ки, озунден башкъа ич бир танъры ёкътыр. О, мулькнинъ саибидир, эксиликтен узакътыр, селяметлик бериджи, эминлик бериджи, козетип къорчалайыджыдыр, усътюндир, истегенини меджбурен яптыргъан, буюкликтек ақыраны ёкътыр. Аллаһ, мушриклернинъ ортакъ къошкъан шейлеринден узакътыр.
24. О, яратыджы, бар этиджи, шекиль бериджи Аллаһтыр. Энъ гузель исимлер онынъдыр. Коклерде ве ерде олгъанлар Онынъ шаныны юджельтмектедирлер. О, гъалиптир, икмет саибидир.
(Хашр суресининъ бу соңыки учь аетининъ фазилети акъкъында Пейгъамберимиз (а.с.) бойле буюргъан: Эр ким сабалейин учь кере «Эуuzu билляани'с-семии'ль-алиими мине'иш-шай таани'r-раджиим» дегенден соңъ, Хашр суресининъ соңындаки учь аетни окъуса, Аллаһ онъа акъшамгъа къадар багышланувыны тилейджеек етмии бинъ мелек вазифелендир. О кимсе о куню ольсе – шеит оларакъ олор. Акъшамлейин окъугъангъа да бойледир).

60. эль-МУМТЕННЕ

Адыны, 10-нджи аетте кечкен «имтенинуу» келимесинден алгъан бу суре, Мединеде энген, 13 аеттир.

Бисмиляниррахмааниррахиим (Рахман ве рахим олгъан Аллаһның адынен).

1. Эй, иман эткенлер! Эгер меним ёлумда дженклешмек ве ризамны къазанмакъ ичюн чыкъкъан исенъиз, меним де душманым, сизинъ де душманыныз олгъанларгъа севги косытеререк, гизли мухаббет беслереек, оларны дост тутманъ. Албуки, олар сизге кельген ақыкъятны инкяр эткенлердир. Раббиньиз Аллаһкъа инангъанызыдан толайы, Пейгъамберни де, сизни де, юрутунызыдан чыкъармакъталар. Мен сизинъ гизли туткъанызыны да, ашкяр эткенинъизни де, энъ яхши билиджийим. Сизден ким буны япар исе (оларны дост тутса), дөгъру ёлдан сапкъан олур.

(Аетнинъ назиль олувина себеп шу: Хаатиб б. Бельтима адлы сахаби, Аз. Пейгъамбернинъ гизли туткъан Меккени фетих этюв ниетини Саре адындаки йырдожы кяфир бир къадынгъа берген мектюбинен, Мекке мушриклерине бильдирмек истеген эди. Хатиб,

Меккеде къалгъан эвлят ве аилесине телюкени хабер бермек макъсадынен, бойле бир шике киришкен эди. Дженаб-ы Хакъ бу вазиетни Аз.Пейгъамберге бильдирди. Ресулллах Меккеге къайтмакъта олгъан къадынны тақып этмек ичюн, беш адамлыкъ атлыны ёлгъа чыкъарды. Олар къадынны Аз.Пейгъамберниң айткъан еринде якъаладылар. Сыкъыштырылгъан къадын сакълагъан мектубини сачларының арасындан чыкъарды ве сербест быракъылды. Мектюп Аз.Пейгъамберге теслим этильгенинен, Хаатиб чагъырылды ве япкъанының себеби соралды. Аз.Умерниң иддем косътерювине разъмен, Аз.Пейгъамбер Хаатибини афу этти. Бойледже, Хаатибиниң шахсында бутюнь мусульманлар, душманларына нисбетен тенбиеленген олдулар).

2. Эгер олар сизни эльге кечирсeler, сизге душман кесиледжеклер, сизге эллерини ве тиллерини яманлыкъынен узатаджакълар. Затен, инкяр этменъизни истемектедирлер.
3. Къяямет куню якъынларының ве балаларының сизге файда бермезлер. Чюнки, Аллаh аранъызыны айырыр. Аллаh япкъанларыныңызын корюджидир.
4. Ибрахимде ве онынъынен берaber олгъанларда сиз ичюн, акъикъатен гузель бир оръnek бардыр. Олар къавмларына деген эдилер ки: «Биз сизден ве Аллаhны быракъып табынгъанларыныздan узакъмыз. Сизни танымаймыз. Сиз тек бир Аллаhкъа инангъан къадар, сизнен бизим арамызда девамлы бир душманлыкъ ве опыке мевджуттыр». Шу къадар бар ки, Ибрахим бабасыны: «Ант олсун, сен ичюн магъфирет тилейджем. Факъат Аллаhtан санъа келеджек эр анги бир шейниң оғюни алмагъа кучюм етmez», деген эди. (О му'минлер бойле дедилер:) Рabbимиз! Анджакъ санъа таяндыкъ, санъа ёнельдик. Дёнюш де, анджакъ санъадыр.
(Аз.Ибрахим иман этмеген бабасына онынъ ичюн истигъфар этеджегини сёйлеген, иманы ичюн мухлемет берген эди, даа сонъра да, истигъфардан мен этильген эди. Чюнки, кяфирлер ичюн истигъфар джасаиз дегиль).
5. Рabbимиз! Бизни, инкяр эткенлер ичюн сынав мевзусы япма, бизни багъышла! Эй, Рabbимиз! Екяне гъалип ве икмет саibi анджакъ сенсинъ.
6. Ант олсун, олар сиз ичюн, Аллаhны ве ахирет кунюни арзу эткенлер ичюн, гузель бир орнектир. Ким юзь чевирсе, шубесиз, Аллаh зенгиндин, хамдге ляйыкътыр.
7. Бельки, Аллаh сизнен душман олгъанларының арасында якъында бир достлукъ мейдангъа кетирир. Аллаh кучю етиджидир. Аллаh чокъ багъыштайыжды, чокъ мерхаметлидир.
(Бу аетте Аллаh душманлыкъта адден ашмамакъыны, душман бир топлулыкъының бир кунъ дост ола биледжегини бильдирген. Бунынъ киби, Пейгъамберниң ве мусульманларының джсан душманы олгъан Мекке ве этрафындаки мушриклерниң чокъу сонъундан Исламгъа киргенлер, оларның балалары, Аллаh ёлунда джихад эткен му'минлер олгъанлар. Бойледже, аетте бильдирильген иляхий ваде ерине кельген).
8. Аллаh, сизнен дин оғырунда дженклешмеген ве сизни юртларыныздан чыкъармагъанларгъа эйилик япувынызыны ве оларгъа адиль давранувынъзыны ясакъламаз. Чюнки, Аллаh адалетли олгъанларны север.
(Тефсирлерде, дин хусусында дженклешмегенлерниң Аз.Пейгъамбернен аньлашуv япкъан ве онъа садакъат косътерген Хузаад къабилеси олгъаны, чокълукъ тарафындан къайд этильген. Базыларына коре, булар – Меккеде иман эткен, факъат иджрест этмегенлер я да къадынлар ве балалардыр. Ает Аз.Эбу Бекирниң къызы Эсманынъ Меккеде къалгъан мушрик анасының, оны зиярет этмек ичюн кельгенде, къабул этмегени узерине назиль олгъан. Анджакъ, аетниң укми умимиийдир).

9. Аллаһ, ялынъыз сизнен дин огърунда дженклеменлерни, сизни юртларыныздан чыкъаргъанларны ве чыкъарылуынъыз ичюн оларгъа ярдым эткенлерни дост тутунувынъызын ясакълар. Ким оларнен дост олса, иште, залымлар олардыр.
10. Эй, иман эткенлер! Му'мин къадынлар иджрет этерек, сизге кельген вакъытта, оларны имтиян этинъ. Аллаһ оларнынъ иманларыны даа яхши билир. Эгер сиз де оларнынъ инангъан къадынлар олгъанларыны огренсөнъиз, оларны кяфирлерге кери дёндюрмөнъ. Булар оларгъа элял дегильдир. Олар да буларгъа элял олмазлар. Оларнынъ (къоджаларнынъ) сарф эткенлерини (мехирлерини) кери беринъ. Мехирлерини озылерине берген вакътынъызыда, оларнен эвленювинъзде сизге бир гунах ёкъ. Кяфир къадынларны никяхынъызыда тутманъ, сарф эткенинъизни истенъ. Олар да сарф эткенлерини истесинлер. Аллаһнынъ укми будыр. Аранъызыда О укюм эттер. Аллаһ билиджиидир, икмет саибидир.
(Худайбие антлашууынен юз берген вазиетни низамгъа къойгъан бу аетке коре, мусульманларгъа сыгъынгъан му'мин къадынлар, кяфирлерге къайтарылмайджасакъ, оларгъа аетте беян этильген эсаслар тедбикъ этиледжек. Чюнки, Худайбие антлашууына коре, кяфирлерден кельген му'минлер оларгъа къайтарыладжасакъ эдилер. Ает къайтарыладжасакъ олгъанларнынъ ялынъыз му'мин эркеклер олгъаныны, му'мин къадынларнынъ кяфирлер никяхында къалалмайджасакълары ичюн, антлашуувгъа кирсельтмейджеңини беян этмекте).
11. Эгер зевджелеринъизден бири, сизни быракъып, кяфирлерге къачса, сиз де (оларнен дженклемешип) гъалип кельсенъиз, зевджелери кеткенлерге (гъаниметтен) ардлагъанлары къадар беринъ. Инандыгъынъыз Аллаһкъа къаршы келювден сакъынынъ.
12. Эй, Пейгъамбер! Инангъан къадынлар, Аллаһкъа ич бир шейни ортакъ къошмамакъ, хырсызлыкъ япмамакъ, зина этмемек, балаларны ольдюрмемек, эллериинен аякълары арасында бир ифтира уйдуруып кетирмемек, яхши иш япувда санъа къаршы кельмемек хусусында санъа биат этмеге кельген вакъытларында, биатларыны къабул эт ве олар ичюн Аллаhtан магъфирет исте. Шубесиз, Аллаһ чокъ багъыштайыджыдыр, чокъ мерхаметлидир.
(Биат шартлары арасында сайылгъан «эллериинен аякълары арасында бир ифтира уйдурмамакъ» табири, никяхсыз бир баланы дюньягъа кетирип, оны къоджасына нисбет этерек, ифтирада булулуммамакъ манасына кельмекте. Ает Мекке фетхи куню назиль олгъан, Аз.Пейгъамбер эркеклерден соңъ, къадынларнынъ биатыны къабул эткен).
13. Эй, иман эткенлер! Аллаһнынъ гъадабына огърагъан бир къавмны дост тутманъ. Зира, олар кяфирлеринъ къабирдекилерден (оларнынъ тирилювинден) умют кескенлери киби, ахиреттен умют кескенлердир.
(Бу аетнинъ соңъки джумлеси бойле де анлашыла билир: Зира, олар къабирлерде булунгъан кяфирлеринъ къуртулууштан умют кескенлери киби, ахиреттен де умют кескендирлер).

61. әс-САФФ

Адыны му'минлернинъ саф тутаракъ, Аллаһ ёлунда дженклеменлерини бильдирген 4-ндже аетинден алгъан, Мединеде энген, 14 аеттир.

Бисмиляхи رحمة الله اني رحمي (Рахман ве рахим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Коклерде ве ердекилернинъ эписи Аллаһны тесбих эттер. О, усътюндир, икмет саибидир.
2. Эй, иман эткенлер! Япмайджакъ шейлеринъизни ничюон сёйлейсинъиз?
(Ривааетке коре, мусульманлар: Амеллернинъ Аллаh янында энъ севгилиси ангиси олгъаныны бильсе эдик, о оғұрда малларымызыны ве джсанларымызыны феда эттер эдик, деген эдилер. Бунынъ узерине: «Шубесиз ки, Аллаh озъ ёлунда дженклемешкенлерни север», манасындағи ает назиль олды. Факъат Ухуд дженкинде базыларнынъ кери дёнюви, аеттеки тенкъитниң себеби олгъан).
3. Япмайджакъ шейлеринъизни сёйлеменъ, Аллаh къатында буюк бир нефретнен къаршыланыр.
4. Аллаh, озъ ёлунда пекишик бир бина киби саф тутаракъ дженклемешкенлерни север.
5. Бир заман Муса къавмына: Эй, къавымы! Мен Аллаhнынъ сизге ёллагъан эльчиси олгъанымны бильгенинъиз алда, ничюон мени ынджытмакътасынъиз? деген эди. Олар ёлдан сапқынларынен, Аллаh да къальплерини саптыргъан эди. Аллаh, фасықълар топлулыгъыны дөгъру ёлгъа къоймаз.
6. Хатырла ки, Мерьем оғылу Иса: Эй, Исраил оғұуллары! Мен сизге Аллаhнынъ эльчисийим, менден эвель кельген Тевратны дөгърулайыдже ве менден соң келеджек Ахмед адында бир Пейгъамберни де, мужделейиджи оларакъ кельдим, деген эди. Факъат о, оларға ачықъ делиллэр кетиргенинен: Бу ап-ачықъ бир тылсым, дедилер.
7. Исламгъа чагъырылғъаны алда, Аллаhкъа нисбетен ялан уйдурғъандан даа залым ким олар билир! Аллаh залымлар топлулыгъыны дөгъру ёлгъа ириштиремез.
(Аллаhкъа нисбетен ялан уйдурув – Онъа ширк къошув, эвлят ифтира этюв, аетлерини сихир оларакъ васыфландырувдыр).
8. Олар ағызыларынен Аллаhнынъ нурыны сёндюрмек истейлер. Албуки, кяфирлер истемеселер де, Аллаh нурыны тамамлайджакъ.
(Кяфирлер Аллаhнынъ динине, китабына ве делиллериңине сихир, шиир ве кехянет диерек, ифтиラлар уйдурсалар да, Аллаhнынъ дини юджеледжек).
9. Мушриклер истемеселер де, динини бутюн динлерге усътюн япмакъ ичюон, Пейгъамберини хидает ве хакъ иле ёллагъан Одыр.
10. Эй, иман эткенлер! Сизни аджджы бир азаптан къуртараджакъ тиджаретни сизге косытерейимми?
11. Аллаh ве Ресулына инаныр, малларынъызnen ве джанларынъызnen Аллаh ёлунда джихад эттер исенъиз. Эгер билир исенъиз, бу сиз ичюон даа хайырлыдыр.
12. Иште, бу такътирде, О, сизинъ гунахларынъызны багъышлар, сизни земининден ирмакълар акъқын дженнетлерге, Адн дженнетлериндеки гузель мескенлерге къояр. Иште, энъ буюк къуртулыш будыр.
13. Севеджек башкъа бир шейинъиз даа бар: Аллаhtан ярдым ве якъын бир фетих. Му'минлерни (буларнен) мужделе.
(«Якъын бир фетих» акъқында шу ёрумлар япылгъан: Меккенинъ мусульманлар тарафындан фетих этиледжеги; Къурейши узеринден гъалебе эльде этиледжеги; Иран ве шаркъий Римнинъ мусульманларнынъ акимиети алтына киреджеги).
14. Эй, иман эткенлер! Аллаhнынъ ярдымджалярды олунъ. Догърусы, Мерьем оғылу Иса хаварийлерге: Аллаhкъа (баргъан ёлда) меним ярдымджалярым ким? деген эди. Хаварийлер де: Аллаh (ёлуниң) ярдымджалярды бизмиз, деген эдилер. Исраил

огъулларындан бир къысмы инангъан, бир къысмы да, инкяр эткен эди. Ниает, биз инангъанларны, душманларына къаршы дестекледик. Бойледже, усьтюн кельдилер. (*«Хаварийлер» Аз.Исағъа эр кестен эвель инанъгъан ве ярдымджы олгъан 12 ихляслы ве темиз инсангъа берильген исимдир. Аз.Исағъа инангъанлар, о Аллаһнынъ къулы ве Пейгъамбери олгъаныны тасдикъ этерек, кокке юксельтильгенине инангъанлардыр. Аз.Исаны инкяр эткенлер исе, о Аллаһнынъ оғылу ве учынинъ учюндиси олгъаныны сёйлөгөнлөрдир.*)

62. ЭЛЬ-ДЖУМ'А

Адыны 9-нджи аетте кечкен «джум'а» келимесинден ала. Мединеде энген, 11 аеттир.

Бисмилянирраһмаанирраһним (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Коклерде ве ерде олгъанларнынъ эписи мулькниң саиби, эксиликтен узакъ, азиз ве хаким олгъан Аллаһны тесбих эттер.
2. Чюнки, уммийлерге араларындан, озынерине аетлерини окъугъан, оларны темизлеген, оларгъа Китапны ве икметни ограткен бир Пейгъамбер ёллагъан Одыр. Шубесиз, олар эвельден ап-ачыкъ бир сапықълыкъ ичинде эдилер.
3. (Пейгъамберни) му'минлерден аля оларгъа къошуулмагъан дигер инсанларгъа да ёллагъандыр. О, азиздир, хакимдир.
(*Аз.Пейгъамбер араплардан башкъа миллетлерге де Пейгъамбер оларакъ ёлланылгъандыр. Чюнки, Пейгъамберимизниң пейгъамберлиги ве рисалети умумий ве девамийдир. О къияметке къадар келеджек бутюн инсанларгъа Пейгъамбер оларакъ ёлланылгъан*).
4. Бу, Аллаһнынъ лютфидир. Оны истегенине берири. Аллаһ буюк лютф саибидир.
5. Тевратнен мессулиетли тутылып да, онен амель этмегенлерниң вазиети, джылтларнен китап юклөнген эшекниң вазиети кибидир. Аллаһнынъ аетлерини яланлагъан къавмнынъ вазиети не фенадыр! Аллаһ залымлар топтулыгъыны дөгъру ёлгъа къавуштырмаз.
(*Бу тешбихтен анълашылгъаны киби, китап инсанларгъа амель этилюви ичюн ёлланылгъан; акс алда, юк олувдан башкъа бир файда теминлемез*).
6. Де ки: Эй, еудийлер! Бутюн инсанлар дегиль де, ялынъыз озюнъиз Аллаһнынъ достлары олгъанынъызды идда этмекте исенъиз, бунда да самимий исенъиз, айды, олюмни истенъ (бакъайыкъ)!
(*«Биз Аллаһнынъ оғыуллары ве достларымыз», деген еудийлерден аман олюмни арзу этювлери истенген. Чюнки, Аллаһнынъ достлары ахиретни усьтюн корыгенлер. Олюм исе, ахиретниң башлангъычыдыр*).
7. Амма олар, эвельден япкъанлары себебинден, олюмни асла истемезлер. Аллаһ залымларны пек яхшы билир.
(*Чюнки, залымларның шилери, инкяр ве исъян олгъан. Буларны япкъанлар олюмни истеп оламазлар*).
8. Де ки: Сизинъ ондан къачтыгъынъыз олюм мытлакъа сизни тападжакъ. Соңра да, корюльгени ве корюльмегенни билиджи Аллаһкъа дёндюриледжексинъиз де, О сизге бутюн япкъанларынъызды хабер береджек.

9. Эй, иман эткенлер! Джума куню намазгъа чагъырылгъан (эзан окъулгъан) вакъытта, аман Аллаһны анъмагъа чапышынъ ве алыш-вериши бракъынъ. Эгер бильмиш олсанызы, эльбетте бу сиз ичюн даа хайырлыдыр.
10. Намаз къылынгъанынен, артыкъ ер юзюне дагъылынъ ве Аллаһнынъ лютфинден истенъ. Аллаһны чокъ зикр этинъ; умут этилир ки, къуртулышкъа ириширсинъиз.
11. Олар бир тиджарет ве эглендже корыген вакъытларында, аман дагъылып, онъа барырлар ве сени аякъта быракъырлар. Де ки: Аллаһнынъ янында булунгъаны, эгленджеден ве тиджареттен даа файдалыдыр. Аллаһ рзыкъ бергенлернинъ энъ хайырлысыдыр.
(Ривааетке коре, Мединеде къытлыкъ яшандын бир девирде Аз.Пейгъамбер, джума хутбеси окъугъанда, о ерден ашайт юклю бир керван кече эди. Керваннынъ кельгенини бильдирген деф сесини эшиктенинен, эр кес кервангъа чапты, ялынъыз он эки адам къалды. Ает бунынъ узерине назиль олды, эски заманларда бир керван кельген вакъытта онъа нисбетен къуванч косътериши олмакъ узьре, деф чалыныр эди).

63. эль-МУНААФИКЪУУН

Мединеде энген, 11 аеттир. Мунафыкларнынъ давранышларындан сёз юрсетильгени ичюн, бу адны алгъан.

Бисмиляниррахмааниррахиим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Мунафыклар санъа кельгенлеринде: Шаатлыкъ этермиз ки, сен Аллаһнынъ Пейгъамбериzinъ, дерлер. Аллаһ да билир ки, сен эльбетте, Онынъ Пейгъамбериzinъ. Аллаһ мунафыкларнынъ кесен-кес яланджы олгъанларыны бильмекте.
2. Еминлерини къалкъан этип, Аллаһ ёлундан саптылар. Акъикъатен, оларнынъ япкъанлары не фенадыр!
3. Бунынъ себеби, оларнынъ башта иман этип, соңра инкяр этювлериidir. Бу себептен, къальплери мууръленгендир. Артыкъ олар ич анъламазлар.
4. Оларны корыген вакътынъда, къияфетлери ошунъа кетер, лаф этсeler, сёзлерини динълеринъ. Олар санки диваргъа таянгъан күтюклер кибидир. Эр гурюльтини озъ алайхилерине санаарлар. Душман олардыр, олардан сакъын. Аллаһ оларнынъ джанларыны алсын. Насыл бу алгъа кельмектелер?
(Тасдикъ эткенлерини тиллеринен сёйлегенлери алда, къальплериинен инкяр эткен, бойледже, сёйлегенлери, инанчларынынъ акси олгъан мунафыкъларнынъ джуссели, ири ве якъышыкъылы инсанлар олгъаны ифаделенмекнен, мунафыкларнынъ ребери Абдуллах б. Убей, Мугъиз б. Къайс ве Джедб б. Къайскъа ишарет этильген. Акъикъатен, булар косътеришили вуджутларынен Аз.Пейгъамбернинъ меджслисине келир, диваргъа таяныр, бедий ве тесирили къонушмалар япар эдилер. Булар бу арекет ве давранышларнен урба кийдирильген күтюклерге я да диваргъа таяндырылгъан керестелерге бенъзетильгенлер. Къалылары бар, фактат къалып ве идраклери ёкътыр, эки юзлюлуклери себебинден, чокъ къоркъакътырлар. Бунъа разъмен, олар энъ телюкели душман билинмелидирлер).

5. Оларгъа: Келинъ, Аллаh Пейгъамбери сиз ичюн магъфирет тилесин, денильген вакъытта, башларыны чевирилдер ве сен оларның буюклик тасларайякъ, узакълашкъанларыны корерсинъ.
6. Оларгъа магъфирет тилесенъ де, тилемесенъ де, бирдир. Аллаh оларны кесен-кес багъышламайджакъ. Чюнки, Аллаh ёлдан чыкъкъан топлұлықъны дөгъру ёлгъа къавуштырмаз.
(Аз.Пейгъамбер, Бени Мусталикъ сеферинде олғанда, Мурейси сувы башында Джехджаса б. Саид (р.а.)нен Синан-ы Джухений арасында къавгъа чыкъкъан, факъыр мухаджирлерден бири Джехджаса лехине къавгъагъа киришикен. Мунафыкларның буюги Абдулах б. Убей де мухаджирлерге ағыыр акъаретлер савураракъ, ярдым этильмемесини сёйлеген. Даа пек генч яшта олгъан Зейд б. Эркъам (р.а.) бу аишалайыджы сёзлерни эшикткен эди. Вазиетни Аз.Пейгъамберге хабер берген. Аз.Пейгъамбер де, Ибн Убейни ҹагъыртаракъ, сёйлелегенлерини сораشتыргъан. Ибн Убей мухаджирлернен багълы къабаатлавларыны инкяр эткенинен, Аз.Пейгъамбер ве сахабе янында яланджы вазиетине тошкенинден, сонъ дередже кедерленген Зейдинин дөгърулығы бу суренин энユвинен ортагъа чыкъкъан. Ибн Убей исе, аетте бильдирильгени киби, озюне теклиф олунған истигъифар талапларыны ред эткен. Аз.Пейгъамберниң узурына барувны шанына сыгъдырмагъан. Арадан чокъ вакъыт кечмеден, ағыыр бир хасталықънен ольген).
7. Олар: Аллаhның эльчиси янында булунғанлар ичюн ич бир шей арджламанъ ки, дагъылып кетсинглер, дегенлер эди. Албуки, коклернинъ ве ернинъ хазинелери Аллаhныңдыр. Факъат мунафыкълар буны анъламазлар.
8. Олар: Ант олсун, егер Мединеге къайтсақъ, устьюн олгъан зыйоф олгъанны о ерден мытлакъа чыкъараджакъ, дей эдилер. Албуки, асыл устьюнлик анджакъ Аллаhның, Пейгъамберининъ ве му'минлерниңдир. Факъат мунафыкълар буны бильмезлер.
(Мунафыкълар озълерини кучлю, шерефли, мусульманларны зыйоф, аиша корымектелер, Бени Мусталикътан къайткъанда, оларны Медениден чыкъараджакъларыны сёйлей эдилер).
9. Эй, иман эткенлер! Малларының ве балаларының сизни Аллаhны анъмакътан узакълаштырмасын. Ким буны япса, иште олар зиянгъа оғырагъанлардыр.
10. Эр анги бириңизге олюм келип де: Раббим! Мени якъын бир муддеткедже кечиктирсөнъ де, садакъа берип, яхшылардан олсам! деювинъден эвель, сизге берген рызкъымыздан арджлань.
11. Аллаh, эджели кельгенде, ич кимсени (олюмини) кечиктиrmез. Аллаh япкъанларыныңдан хабердардыр.

64. эт-ТЕГЪААБУН

Мединеде энген, 18 аеттир. Адыны, докъузынджы атте кечкен ве алданув, кяр-зарар манасына кельген «тегъаабун» келимесинден алғъан.

Бисмиляхиరرراحمانيرررراھىم (Рахман ве рахим олгъан Аллаhның адынен).

1. Коклерде ве ерде не бар исе, эписи Аллаһны тесбих эттер. Мульк Онынъдыр. Хамд Онъадыр. О, эр шейге къадирдир.
2. Сизни яраткъан Одыр. Бойле экен, кимиңиз кяфир, кимиңиз му'миндир. Аллаһ япкъанларынызы корюджидир.
3. Коклерни ве ерни ерли-ериндже яратты. Сизни шекиллендирди ве шекиллеринъизни де, гузель япты. Дёнюш анджакъ Онъадыр.
(Аетлерден аңлашылғыданына коре, Аллаһ инсанларны эр тарафлы усътюн къабилиетли оларакъ яраткъан, бойле экен, бир къысмы яратылыштаки къабилиетининъ аксине, озъ ирадесинен күфюрни сечкен. Инсанларнынъ бир къысмы да, кене озъ ирадесинен, шахсына уйгъун иманны сечкен).
4. Коклерде ве ерде олгъанларны билир. Гизлегенлеринъизни ве ашкяр эткенлеринъизни де билир. Аллаһ къальplerde олгъанны билиджидир.
5. Даа эвель инкяр эткенлерниң хабери сизге келип етмеди? Иште, олар (дюньяда) япкъанларының джезасыны таттылар. Олар ичюн элем бериджи бир азап да бар.
(Булар – Nyh, hyud, Салих ве Луут Пейгъамберлерниң күфюрде исрап эткен топлумларыдыр).
6. (О азапның себеби) шу ки, оларгъа Пейгъамберлери ап-ачыкъ делиллэр кетирген эдилер, факъат олар: Бир бешер бизни дөгъру ёлгъа алып бараджакъ экенми? дедилер, инкяр эттилер ве юзъ чевирдилер. Аллаһ да, ич бир шейге мухтадж олмагъаныны косытерди. Аллаһ зенгиндер, хамдге ляйыкътыр.
7. Инкяр эткенлер, кесен-кес тирильтильмейджеклерини илери сюрдилер. Де ки: Ёкъ!
Раббиме ант олсун ки, мытлакъа тирильтиледжексинъиз, сонъра япкъанларының сизге хабер бериледжек. Бу, Аллаһкъа коре къолайдыр.
8. Шуның ичюн Аллаһкъа, Пейгъамберине ве эндирген о нурымызгъа (Къур'ангъа) инаның. Аллаһ япкъанларыныздан хабердардыр.
9. Махшер вакътында сизни топлайджакъ куню, иште о заар кунюдир. (Анджакъ) ким Аллаһкъа инанса ве файдалы иш япса, Аллаһ оның яманлықъларыны къапатыр, оны (ве онъа бенъзегенлерини), ичинде эбедий къаладжакъ, алтларындан ирмакълар акъкъан дженнетлерге къояр. Иште, буюк къуртулыш будыр.
(Къаямет куню эр кес бир ерге кетирлип топланаджакъ ве япкъанларының эсабы сораладжакъ. О куню яманларның алдангъаны, яхшыларның да акълы олгъаны ортагъа чыкъаджакъ. Аеттеки «йевму'т-тегъаабун» ифадесине «кяр-зарар куню» манасы да берильген).
10. Инкяр эткен ве аетлеримизни яланлагъанларгъа кельгенде, иште олар джеэннем эхлидирлер. О ерде эбедий къаладжакълар. Не фена барыладжакъ ерdir о ер!
11. Аллаһның изни олмадан, ич бир мусибет токъунмаз. Ким Аллаһкъа инанса, Аллаһ оның къальбини дөгъругъа алып барыр. Аллаһ эр шейни билиджидир.
(Аллаһның ильми, ирадеси ве тақъдирли олмадан, инсанғъа ич бир мусибет кельmez. Факъырлыкъ, хасталыкъ, олюм ве къасевет киби сыкъынтылар Аллаһның тақъдиринен олгъанына инангъан кимсе бу мусибетлерни сабыр ве метанетнен къарышылар).
12. Аллаһкъа итаат этинъ, Пейгъамберге де итаат этинъ. Юзъ чевирсенъиз, билинъ ки, эльчимизге тюшкени, ап-ачыкъ бир теблигъдир.
13. Аллаһ; Ондан башкъа ич бир илих ёкътыр. Му'минлэр ялынъыз Аллаһкъа таянып ишансынлар.

14. Эй, иман эткенлер! Зевджелеринъизден ве балаларынъыздан сизге душман олгъанлар да бар, олардан сакъынынъ, амма афу этер, къусурларыны козьлерине тюртmez, къусурларыны къапатыр исенъиз, билинъ ки, Аллаh чокъ багъышлайыджы, чокъ мерхаметлиdir.
15. Догърусы, малларынъыз ве балаларынъыз сиз ичюн бир имтиандыр. Буюк мукифат исе, Аллаhнынъ янындадыр.
(Ривааетке коре, Меккеден иджремт арзусында олгъан базы мусульманларнынъ зевджелери ве балалары, оларнынъ перишан алгъа къаладжакъларыны огге суререк, бабаларыны иджремттен къалдырмакъ истедилер. Факъат иджремтнен къазанылгъан юксек мертебелерни огренген мусульманлар къадын ве эвлятларыны, озылерине мани олмагъа къалкъакъланлары ичюн, джезаландырмакъ истегенинен, бу ает энди; оларнынъ афу этилювини эмир этти. Бундан да гъайры, мал ве балаларнынъ бекленмеген ерде ве вазиетлерде инсанны гунахкъа сокъуп, ахирет азырлыгъындан четлешитире биледжегине де, ишарет этильген).
16. О алда, кучюнъиз еткени къадар, Аллаhкъа исъяндан къачынынъ. Динъленъ, итаат этинъ, озы эйилигинъиз ичюн арджаланъ. Ким нефсининъ саранлыгъындан къорчаланса, иште олар къуртулышкъа иришкенлердир.
17. Эгер Аллаhкъа (ризасы огърунда) одюнч берир исенъиз, Аллаh оны сиз ичюн къат-къат арттырыр ве сизни багъышлар. Аллаh чокъ мукифат бериджидир, джеза берювде аджеle этмейиджидир.
18. Корюльмегенни ве корюльгенни билиджидир. Усьтюндир, икмет сашибидир.

65. эт-ТАЛААКЬ

«Талаакъ» –айырмакъ манасыннададыр. Суре айырмакъ мевзусындан баас эткени ичюн, бу исимни алгъан. Мединеде энген, 12 аеттир.

Бисмиляниррахмааниррахиим (Рахман ве раЫим олгъан Аллаhнынъ адынен).

1. Эй, Пейгъамбер! Къадынларны айыраджагъынъызда, оларны иддетлерини козетерек айырынъ ве иддетни де сайынъ. Раббинъиз Аллаhтан къоркъунъ. Ап-ачыкъ бир аясызлыкъ япувлары алы бир тарафтан, оларны эвлеринден чыкъарманъ, озылери де чыкъмасынлар. Булар Аллаhнынъ сынъырларыдыр. Ким Аллаhнынъ сынъырларыны кечсе, шубесиз, озюне зулум эткен олур. Билалмазсынъ, бельки, Аллаh бундан сонъ бир алны ортагъа чыкъара къояр.

(Аетте, Аз.Пейгъамберге хитап этильсе де, укюм умумийдир, бутюн умметке айттир. Аетке коре, айырылмасы истиген къадынлар, иддетлери дикъкъаткъа алынаракъ, адемтен темизленгенлеринден сонъ айырылыр. Айырылгъан къадыннынъ да, иддетине риает этилир, яни учъ хайз я да темизленюв муддети тамамланмадан, -ридж'ый талакъта- къоджа къадынына къайта билир. Бу муддет толгъандан сонъ, айырылмакъ кесен-кеслешир. Айырылгъан къадынларгъа зарар бермемек аетте беян этильген узор ортагъа чыкъмагъандже, иддетлери биткенге къадар, эвде къалувлары теминленир. Аетте бу муддет ичюн де янъы бир вазиет ортагъа чыкъа биледжеги

хатырлатылмакъта ки, бу нефретнинъ севгиге дёнюви, пешманлыкънынъ юзы берюви ве чифтлер арасында узлащувнынъ мейданға келовидир. Аслында бир хадисте бильдирильгенине коре, айырмакъ, элял олмакънен берабер, Аллаh бегенмеген бир элялдыр).

- 2-3. Иддет муддетлерини толдыргъанларында, оларны я диний ольчюлөр ичерисинде (никяхының алтында) тутынъ, я да олардан диний ольчюлөрge коре айырылынъ. Араныздан адалет саиби эки адамны да шаат тутынъ. Шаатлыкъны Аллаh ичюн япынъ. Иште, бу Аллаhкъа ве ахирет кунюне инангъанларгъа берильген огюттир. Ким Аллаhтан къоркъса, Аллаh онъа бир чыкъыш ёлу ихсан этер ве онъа беклемеген еринден рызыкъ берир. Ким Аллаhкъа ишанса, О, онъа етер. Шубесиз, Аллаh эмрини ерине кетириджиدير. Аллаh эр шей ичюн бир олчю къойгъандыр.
(Ает беклев муддетининъ сонъуна якълашкъан къадыннен багълы оларакъ, къоджасы япаджасъ ишлерини сыралай. Булар, я текрар алмакъ, я да джезаландырып, зааргъа сокъмадан айырмакътыр. Эр эки вазиетте де, эки шаат олмасы шарт. Юкъарадаки аетлерде кечкен талаакънен багълы эмирлер бойле беян этиле билир: Айырувны суннетке уйгъун шекильде япмакъ, иддетни саймакъ, къадынны эвинден чыкъармамакъ, айырув сырасында шаат туттмакъ, шаатлыкъны хакъ ольчюлери ичинде япмакъ).
4. Къадынларынның арасындан адеттен кесильмиш олгъанларнен, адет корымегенлер хусусында шубе этсөнъиз, оларның беклемек муддетлери учь айдыр. Юклю олгъанларның беклемек муддети исе, юклерини быракъувлары (догъуувлары)дыр. Ким Аллаhтан къоркъса, Аллаh онъа ишинде бир къолайлыкъ берир.
5. Иште, бу Аллаhның сизге эндириген эмридир. Ким Аллаhтан къоркъса, Аллаh онъынъ яманлыкъларыны къапатыр ве онъынъ муҗяфатыны арттырыр.
6. Оларны кучюнъиз ольчюсинде отургъан еринъизнинъ бир болюминде отуртынъ, оларны сыйкыштырып (кетювлерини теминлемек ичюн), оларгъа зарар бермеге къалкъышманъ. Эгер юклю иселер, догъургъанларына къадар нефакъаларыны беринъ. Сиз ичюн баланы эмизселер, оларгъа акъларыны беринъ, араныздыа уйгъун бир шекильде анълашынъ. Эгер анълашалмасаның, баланы башкъа бир къадын эмизеджек.
7. Имкяны кениш олгъан, нефакъаны имкяnlарына коре берсин; рyzкы тарлашкъан да, Аллаhның онъа бергени къадарындан нефакъа одесин. Аллаh ич кимсени берген имкянындан зиядесинен месулиетли тутмаз. Аллаh бир кучлюктен сонъ, бир къолайлыкъ яратаджакътыр.
8. Раббининъ ве Онынъ эльчилерининъ эмиринден узакълашып, ёлдан азгъан нидже мемлекетлер бар ки, биз оларны (эалисими) четин бир эсапкъа чеккен ве оларны корюльмеген азапкъа оғъраткъандырмыз.
9. Бойледже, олар да япкъанларының къаршылыгъыны таткъанлар ве ишлерининъ сонъу там бир зиян олгъандыр.
10. Аллаh оларгъа шиддетли бир азап азырлагъан. Эй, инангъан акъыл саиплери! Аллаhтан къоркъунъ. Аллаh сизге, акъикъатен бир тенбиеджи (китап) эндириген.
11. Иман этип, салих амель ишлегенлерни, къаранлыкълардан айдынлыкъка чыкъармакъ ичюн, сизге Аллаhның ап-ачыкъ аетлерини окъугъан бир Пейгъамбер ёллагъан. Ким Аллаhкъа инанса ве файдалы иш япса, Аллаh оны алтларындан ирмакълар акъкъан, ичинде эбедий къаладжакъ дженнетлерге къояр. Аллаh о кимсе ичюн, акъикъатен гузель бир рызыкъ берген.

12. Аллаh еди къат кокни ве ерден де о къадарыны яраткъандыр. Ферман булар арасындан энип турмакътадыр ки, бойледже, Аллаhнынъ эр шейге къадир олгъаныны ве эр шейни ильминен къушаткъаныны билесинъиз.

66. эт-ТАhРИИМ

Адыны Аз.Пейгъамбернинъ базы ашаладжакъларны озюне ясакълагъаныны анълаткъан биринджи аеттен алгъан. Мединеде назиль олгъан, 12 аеттири.

Бисмиляхиరраھماانیررھا (Рахман ве рахим олгъан Аллаhнынъ адынен).

1. Эй, Пейгъамбер! Зевджелеринъинь ризасыны козетерек, Аллаhнынъ санъа элял эткен шейини ничюн озюнъе арам этмектесинъ? Аллаh чокъ багъышлайыджы, чокъ мерхаметлидир.

(Ает ишарет эткен адисе шу: Аз.Пейгъамбер зевджелеринден Зейнеб бинти Джасахинъинъ эвинде бал шербети ичкен ве бу себепнен, онынъ янында бираз зияде къалгъан. Бу алны куньлеген эки зевджеси Айше ве Хавса араларында къараплаштырып, Пейгъамбер янларына баргъанда, ондан мегъафир къоқъусы кельгенини сёйледилер. Аз.Пейгъамбер мегъафир ашамагъаныны айтты. «Демек ки, балны япъкан къурт мегъафир ялагъан», деди ве бир даа бал шербети ичмемеге емин этти. Суренинъ бу мунасебетнен энгени риваает этильген).

2. Аллаh, (кереккенде) еминлеринъизни бозувынъызыны сизге уйгъун япъкан. Сизинъ ярдымджынызы Аллаhtыр. О, билиджидир, икмет саибидир.
3. Пейгъамбер зевджелеринден бирине гизлиден бир сёз сёйлекен эди. Факъат къадыны, о сёзни башкъаларына хабер берип, Аллаh да буны Пейгъамберге беян эткенинен, Пейгъамбер бир къысмыны бильдирген, бир къысмынданда вазгечкен эди. Пейгъамбер буны онъа хабер бергенинен къадыны: Буны санъа ким бильдирди? деди. Пейгъамбер: Билиджи, эр шейден хабери олгъан Аллаh манъа хабер берди, деди.

(Ривааетке коре, Ресулллах къадыны Хавса эвде олмагъан бир вакъытта, джариеси Марийени онынъ одасына алгъан эди. Хавса бундан хабердар олгъанынен, кедерини бильдирген ве дарылгъан эди. Ресулллах да Хавсагъа бундан бу яна Марийени тёшегине алмайджасыны айткъан ве буны гизли тутувыны тенбилиеген эди. Хавса исе, бу меселени Аз.Айшеге анълаткъан, бунынъ узерине юкъарадаки ает назиль олгъан.

Башкъа бир ривааетке коре, Аз.Пейгъамбер олюминден сонъ, халифеликке сырасынен Эбу Бекир ве Умернинъ кечеджеклерини сёйлекен, Хавса Аз.Пейгъамбернинъ бу сырныны Аз.Айшеге сёйлекенинен, вазиет вахий иле Аз.Пейгъамберге бильдирильген ве аетте зикр этильген къонушма садир олгъан).

4. Эгер экинъиз де Аллаhкъа тёвбе этсенъиз, (еринде олур). Чюнки, къальплериның сапкъан эди ве эгер Пейгъамберге къаршы бир-бириңизге аркъа олсанызы, билесинъиз ки, онынъ досту ве ярдымджысы Аллаh, Джебраил ве му'минлернинъ эйилеридир. Буларнынъ артындан мелеклер де (онъа) ярдымджыдыр.

(Аетте, Аз.Айше ве Хавсагъа хитап этильген, Аз.Пейгъамбернинъ гонълюни алувлары истенильген, куньджюлик, сыр даркъатмакъ ве о хошланмайджасакъ адден ашувлардан къачынмакъ меселесинде тенбиеленгенлер).

5. Эгер о сизни айырса, Рабби онъа сизден даа яхши, озюни Аллаһкъа багъышлагъан, инангъан, себатнен итаат эткен, тёвбе эткен, ибадет эткен, ораза туткъан, тул ве бакире къадынлар бере билир.
(Ает Аз.Пейгъамберниң ич бир зевджеесини айырмагъанының делилидир).
6. Эй, инангъанлар! Озюнъизни ве аиленъизни, яқъарлыгъы инсанлар ве ташлар олгъан атештен къорчаланъ. Онынъ башында аджымагъан, кучлю, Аллаһнынъ оларгъа буюрулгъанына къаршы кельмеген ве эмир этильгенлерини япкъан мелеклер бардыр.
7. Эй, кяфирлер! Бугунь узор тилеменъ! Сиз, анджакъ ишлегенлеринъизниң джезасыны чекеджексинъиз, (денилир).
8. Эй, иман эткенлер! Самими бир тёвбе иле Аллаһкъа дёнюнъ. Умют этилир ки, Раббинъиз сизинъ яманлықъларының къапатыр. Пейгъамберни ве онынънен бирликте иман эткелерни утандырмайджакъ куньде Аллаһ сизни, ичлеринден ирмакълар ақъкъан дженнетлерге къояр. Оларнынъ оглеринден ве сагъларындан (амелерининъ) нурлары айдынлатып кетер де, «Эй, Рabbимiz! Нурымызыны биз ичюн тамамла, бизни багъышла; чюнки, Сен эр шейге къадирсингъ», дерлер.
(«Самими бир тёвбе» дие терджиме этильген «тёвбе-и насууң» ичюн бир чокъ ёрум япылгъан. Буларнынъ умумий нокътасы шу: «Насууң», «нусч» эсасындандыр. Бунъа коре, «тёвбе-и насууң»; тёвбе эткеннинъ озъ нефсине насиат динъете билови, гунахларына сонъ дередже кедерленюви ве артыкъ оларгъа дённемеге къарап берюви демектир).
9. Эй, Пейгъамбер! Кяфирлерге ве мунафықъларгъа къаршы джихад эт, оларгъа нисбетен серт давран, оларнынъ бараджакъ ерлери джеэннемидир. О барыладжакъ ер не де фенадыр!
10. Аллаһ инкяр эткенлерге Нуһнынъ къадыннынен Луутнынъ къадыныны мисаль берди. Бу экиси, къулларымыздан эки салих кишининъ никяхлары алтында олгъанда, оларгъа хайнлик яптылар. Къоджалары Аллаhtан кельген ич бир шейни олардан узакълаштыралмады. Оларгъа: Айды, атешке киргенлернен берабер сизде кириңъ!
денильди.
11. Аллаһ, инангъаларгъа да Фыравуннынъ къадыныны мисаль косытерди. О: Рabbim! Манъа къатынъда, дженнетте бир эв яп; мени Фыравундан ве онынъ (фена) ишинден къорчала ве мени залымлар топлулыгъындан къуртар! деген эди.
12. Иффетини къорчалагъан, имран къызы Мерьемни де (Аллаh орьнек косытерди). Биз онъа рухумыздан уфледик ве Раббининъ сөзълерини ве китапларыны тасдикъ этти. О, гонюльден итаат эткенлерден эди.
(Аетлерде баас этильгенлерден Аз.Нуһнынъ къадыны къавмына онынъ меджнун олгъаныны сёйлей эди. Аз.Луутнынъ къадыны да, къоджасына кельген эркек мусафирлерни, гедже атеш якъаракъ, куньдюз де думан чыкъараракъ, хабер бере эди. Экиси де ляйыкъ олгъан джезаларына оғъратылдылар.
Фыравуннынъ къадыны Acie Аз.Мусагъа иман эткен эди. Бундан толайы, къоджасы Фыравун оны эллеринден ве аякъларындан дёрт къазыкъъа багълагъан, кокюсине къоджаман бир таш къойгъан, ойледже якъыджы кунешке быракъкан эди. Эскендже вакътында зикр этильген дуаны япар экен, рухыны теслим эткен).

67. эль-МУЛЬК

Меккеде назиль олгъан, 30 аеттир. Адыны биринджи аетте кечкен «эль-мульк» келимесинден алгъан. Айрыджа, Тебареке, Мундже, Муджаделе, Мани'a, Вакъие адларынен де анъылыр. Бу сурени эр гедже окъугъаннның пек буюк савапкъа наиль оладжагъына ве сурениң фазилетлерине даир хадислер бар.

Бисмиляһирраһмаанирраһииим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһның адынен).

1. Мутлакъ укюмранлықъ элинде олгъан Аллаһ юджелер юджесидир ве Оның эр шейге кучю етер.
2. О ки, ангинъизнинь даа гузель давранаджагъынъызыны сынамакъ ичюн олюмни ве аятны яраткъандыр. О, мутлакъ гъалиптири, чокъ багъышлайыдъыдыр.
(*Аят манасыз бир варлыкъ олмагъаны киби, олюм де сонъу олмагъан бир ёкъ олув дегиль. Аксине, аят бир хайырлы фаалиетлер мейданы, олюм исе, бу фаалиетлернинь къарышылыгъыны тападжакъ эбедин варлыкъ саасына кечювни темилеген бир дөньюш нокътасы ве -Пейгъамбер (с.а.)ның да бильдирген киби- бир менбиеджисидир.*)
3. О ки, бир-биринен аэнкдар еди кокни яраткъан. Рахман олгъан Аллаһның яратышында ич бир уйгъунсызлықъ коралмазсынъ. Козюнъни чевир де, бир бакъ, бир бозукълыкъ коре билесинъми?
4. Сонъра козюнъни текрар-текрар чевирип бакъ, козь (кызыргъан бозукълыкъны тапмакътан) аджиз ве перишан алда санъа дёнеджек.
5. Ант олсун ки, биз (дюньягъа) энъ якъын олгъан кокни къандиллернен донаттыкъ. Буларны шейтанларгъа атеш данелери яптыкъ ве оларгъа алевли атеш азабыны азырладыкъ.
(*Базы тефсерлерге коре, бу ерде авада парылдагъан, бир атеш данеси киби, тез ве тек бир ёлда арекет этип сёнген «шихаб»лар козьде тутулмакъта. Бу акъта Хиджр суресининь 16-18 ве Саффаат суресининь б-10-нджи аетлерине бакъ.*)
6. Рабблерини инкяр эткенлер ичюн, джеэннем азабы бар. О не фена дёнюштири!
7. О ерге атылгъанларында, оның къайнагъанда чыкъаргъан увлутысыны эшитирлер.
8. Аман-аман джеэннем опъкесинден чатлайджакъ! Эр не вакъыт о ерге бир топтуллыкъ атылса, оның бекчилери оларгъа: «Сизге, (бу азап иле) къоркъутыдъы бир пейгъамбер кельмеген эдими?» дие сорарлар.
9. Олар бойле джевап берирлер: «Эбет, дөгърусы бизге (бу азап иле) къоркъуткъан бир пейгъамбер кельген эди; фактат биз (оны) ялан сайгъан ве Аллаһның ёллагъан бир шейи ёкъ, сиз олгъан-оладжагъы буюк бир сапыкълыкъ ичиндесинъиз!» деген эдик.
10. Ве эгер къулакъ аскъан я да акълымызыны къуллангъан олса эдик, (шимди) шу алевли джеэннемнинь махкумлери арасында олмаз эдик! дие иляве этерлер.
11. Бойледже, гунахларыны итираф этерлер. Артыкъ (Аллаһның раҳметинден) узакъ олсун о алевли джеэннемнинь махкумлери!
12. Факъат даа корымеден, Рабблеринден (азабындан) къоркъянларгъа кельгенде, олар ичюн, керчектен эм багъышланма, эм де буюк мукият бар.
13. Сёзюнъизни истер гизленъ, истер ашкяр этинъ; билинъ ки, О, къальпернинь ичиндекини бильмекте.
14. Яраткъан ич бильмезми? О энъ индже ишлерни корюп бильмектедир ве эр шейден хабердардыр.

15. Ер юзюни сизге боюн эгдирген Одыр. О алда, ернинъ омузларында (узеринде) долашынъ ве Аллаһының рызкъындан ашань. Дёнюш, анджакъ Онъадыр.
(Бу ерде ер юзюнинъ инсанларның файдаланувларына азыр ве уйгъун бир вазиетте яратылғаныны ифаде этидже бир мисаль мевдҗүсттүр. Ер юзу, омузларында долашыладжакъ бир алда эмирге бойсундырылғанына коре, артықъ дюньяда инсанларгъа боюн эгмейджеек ич бир маддий варлыкъ ёкъ демектир. Бу ает-и керимеде инсанлыкъны ве хусусен мусульманларны даима юксельмеге бир тешвикъ бар).
16. Кокте олгъанынъ сизни ерге батырып йибермейджеинден эминсинъизми? О заман ер сарсылдыкъча сарсылыр.
(Алемнинъ тедбири иле вазифедар мелеклерге ишиарет олгъаны бильдирильмекнен берабер; асыл фильтни яратыджи ве джезаны бериджи Дженаб-ы Аллаһтыр, эр шей Онның изни ве эмринен мейданға кельмектедир).
17. Яхут кокте олгъанынъ узеринъизге таш яғъдырғын (бир фыртына) ёлламайджагъындан эминсинъизми? Иште, бу техдидимнинъ не олгъаныны якъында биледжексинъиз!
18. Ант олсун ки, олардан эвелькилер де (бұны) ялан сайгъан эдилер; амма беним къаршылығына берген азабым насыл олгъан эди!
19. Усьтлеринде къанатларыны ачып-къапатып учкъан къушларны (ич) корымедилерми? Оларны (авада) Рахман олгъан Аллаһтан башкъасы туттай. Шубесиз, О, эр шейни корымектедир.
20. Рахман олгъан Аллаһқъа нисбетен шу сизге ярдым этеджек аскерлеринъиз къана, кимдир? Инкярджылар, анджакъ терен бир гъафлет ичинде булунмакътадырлар.
21. Аллаһ сизге берген рызыкъыны кессе, сизге рызыкъ бере биледжек ким? Ёкъ, олар азғынлық ве нефретте тирелип турмакътадырлар.
22. Шимди (тюшюнинъиз бакъайыкъ) юзюкъоюн къапанаракъ юрген, (барыладжакъ) ерге даа эйи етиширми, ёкъса дөгъру ёлда тюзгүн юргенми?
23. (Ресулым!) Де ки: Сизни яраткъан, сизге эшитmek дуйгъусы, козылер ве юреклер берген Одыр! Не де аз шукюр этесинъиз!
24. Де ки: Сизни ер юзюнде чокълаштырып даркъаткъан Одыр; анджакъ Онның узурына келип топланаджакъсынъыз.
25. «Дөгъру сөзлю олсанызы (сейленъ), бу техдид не вакъыт (керчеклешеджек)» дерлер.
26. Де ки: О бильги анджакъ Аллаһқъа махсустыр. Мен исе, садедже ап-ачыкъ бир тенбиеджийим.
27. Амма, оны (азапны) якъындан корыген вакъытларында инкяр эткенлернинъ юзълери къарараджакъ ве (оларгъа): Иште, сизинъ истеп турғанынъыз будыр! дениледжек.
28. Де ки: Аллаһ мени ве янымдакилерни (сизинъ истегинъизге коре) ёкъ этсе я да (ойле олмайып) бизни къорчаласа (сейленъ бакъайыкъ), инкярджыларны якъыджен азаптан къуртараджакъ ким?
29. Де ки: (Сизни иманғы давет эттигимиз) О (Аллаһ) чокъ мерхаметлидер; биз Онъа иман эткен ве тек Онъа ишанып таянгъандырмыз. Сиз кимнинъ ап-ачыкъ сапыкълыкъ ичинде олгъаныны якъында оғренеджексинъиз!
30. Де ки: Сувунъыз чекиле къойса, сейленъ, бакъайыкъ, сизге ким бир акъар сув кетире билир?

68. ЭЛЬ-КЬАЛЕМ

Меккеде назиль олгъан, 52 аеттир. «Нуун» суреси дие де анылыр. Адыны ильк аетиндеки «къалем» келимесинден алгъан.

Бисмиляниррахмааниррахиим (Рахман ве рахим олгъан Аллаһнынъ адынен).

- 1-2. Нуун. Къалемге ве (къалем туткъанларнынъ) язгъанларына ант олсун ки, (Ресулым), сен - Раббинънинъ нимети саесинде- меджнун дегильсинъ.
(«Нуун», бир фикрге коре, эджа арифлериндендири, манасыны ялынъыз Аллаh билир. Бунынъ манасыны бермек джезтине баргъанлар исе, даа зияде «Хокъкъа» келимесинен манаандыргъанлар. Бойледже, бу ердеки емин хокъкъанен къалемге ве къалемнен язылгъанларгъа этильмектедири. Бу сурeden эвель назиль олгъан Алякъ суресинде де, окъумагъа дикъкъат чекильгени бу мананы тасдикъламакъта).
Мушриклернинъ эвеллери Аз.Пейгъамберни дели-диване дегенлерине джевап олгъан 2-нджи аетте исе, Ресул-ы Экремнинъ Аллаhнынъ нимети иле Пейгъамберлик мертебесине иришкени беян этильмекте ве затен эр чешит кемалат аляметтери озюнде мевджуст олгъан Аз.Пейгъамберге нисбетен бу ифтирада булунгъан мушриклернинъ яланджылыкълары юзлерине урулмакъта).
3. Ич шубесиз, сен ичюн битмеген-тюкенмеген бир мукифат бар.
4. Ве сен, эльбетте юдже бир ахлякъ узериндесинъ.
- 5-6. Ангинъизде делилик олгъаныны якъында сен де кореджексинъ, олар да.
7. Догърусы, Раббинъ озь ёлундан сапкъан инсанны энъ яхши билиджидир, хидаетке иришкенлерни де энъ яхши билиджи Одыр.
8. О алда, (акъикъатны) ялан сайгъанларгъа боюн эгме!
9. Олар истерлер ки, сен йымшакъ даврансанъ да, олар да санъя йымшакъ даврансынлар.
(Мушриклернинъ Ресуллухтан төвхид курешинде йымшакъ даврануви меселесиндеки истеклерине ишиарет этильмекте).
- 10-14. (Ресулым!) Чокъ емин эткен, менфур, дайма къусур къыдырып, тенкъит эткен, токътамадан лаф ташыгъан, яхшылыкъка эп мани олгъан, теджавузкяр, гунахкъа татынгъан, къаба ве серт, бутюн булардан соңъ, бир де сойзызлыкънен тамгъалангъан кимселерден ич бирине, малы ве оғъуллары бардыр дие, сакъын боюн эгме.
15. Онъа аетлеримиз окъулгъан вакъытта о: «Эвелькелернинъ масаллары!», дер.
16. Биз якъында онынъ бурнуна тамгъа ураджакъымыз (Кибрини къырып, резиль этеджекмиз).
- 17-18. Биз вакъты иле «багъча саиплери»не беля бергенимиз киби, оларгъа да беля бердик. О вакъытта олар (багъча саиплери), саба олгъанда (кимсе корымеден) оны (максулларны) топладжакъларына емин эткен эдилер. Олар истисна да этмей эдилер.
(«Инишаллаан» демей эдилер я да ёкъулларнынъ пайыны айырмай эдилер).
- 19-20. Факъат олар даа юкъуда олгъанда, Раббинънинъ къатындан (ёллангъан) къушатыджы бир афат (атеш) багъчаны сара къойды да, багъча къап-къара кесильди.
- 21-22. (Бу тарафта исе) олар, саба олгъанынен: Мадем топладжакъсыныз, айды, эрте-ярыкъ максулынъызынынъ башына барынъ! дие бир-бирилерине сеслендилер.

- 23-24. Деркен: Аман, бугун о ерде ич бир ёкъсул янынъызгъа сокъулмасын! дие фысылдаша-фысылдаша ёлгъа къюлдылар.
25. (Эбет, ёкъсулларгъа ярдымгъа) кучьлери еткени алда, оларны ярдымдан маҳрум этмек ниети ве азми иле эрте ёлгъа тюштилер.
26. Факъат багъчаны корыгенлеринде: мытлакъа ёлумызыны шашыргъан олмалымыз! дедилер. (*Янълыши ерге кельмегенлерини анълагъанларынен де, бойле дедилер:*)
27. Ёкъ, ёкъ, дөгърусы, биз маҳрум быракъылгъанмыз!
28. Араларындан ортанджылары бойле деди: Мен сизге «Раббинъизни тесбих этсенъиз я», демеген эдимми?
29. Раббимизни тесбих этермиз; дөгърусы, биз (озь-озюмизге) языкъ эткенмиз, дедилер.
30. Артындан къабаатны бир-бирилерине юклемеге башладылар.
31. (Ниаест) бойле дедилер: Языкълар олсун бизге. Акъикъатен, биз ёлдан азгъан кишилер экенмиз.
32. Бельки, Раббимиз бизге бунынъ ерине даа яхшысыны берир. Чюнки, биз (артыкъ) Раббимизни (Онынъ хошнұтлығыны) арзуламакътамыз.
33. Иште, азап бойледир. Ахирет азабы исе, эльбетте даа буюк. Кешке бильсeler эди!
34. Шу да муакъкъакъ ки, такъва саиплери ичюн Рабблери къатында ниметлери бол дженнетлер бар.
35. Ойле я, (Аллаһкъя) теслимиет косытергенлерни, (о) гунахқярлар киби тутармызмы ич?
36. Сизге не ола? Не шекильде укюм бермектесинъиз?
37. Ёкъса, сизге айт бир китап бар да, (бу батыл инанувларны) онда оқумакътасынъызмы?
38. Онда, бегенген эр шейинъиз сиз ичюн мытлакъа бардыр (дие язылымы)?
39. Ёкъса, «Не укюм этсенъиз, мытлакъа сизинъидир», дие сизинъ лехинъизге, тарафымыздан берильген, къямет күнүоне къадар кече биледжек кесен-кес сёзълер бармы?
40. Соңра олардан: Бу идданы оларнынъ ангиси мудафаа этеджек?
41. Ёкъса, оларнынъ ортакълары бармы? Сөзлеринде дөгъру иселер, айды, кетирсинглер ортакъларыны!
42. О күнү инджиктен ачылыр ве седждеге давет этилирлер; факъат кучьлери етmez. (*Арапчада «инджиктен ачылмакъ» демекнен, ишлернинъ къыйынлашувы я да бутюн акъикъатларнынъ ашкяр ортаға чыкъувы манасындаыр.*)
43. Козълери хорлукътан ашагъы энген бир алда, оларны зиллет къаплар. Албуки, олар сап-сагълам олгъанда да, седждеге давет этиле эдилер (факъат кене седжде этмей эдилер).
44. (Ресулым!) Сен бу сёзни (Къур'анны) ялан сайгъанны манъа быракъ (озюнъни кедерлендирме). Биз оларны бильмеген бир тарафларындан яваш-яваш азапкъа якълаштырмакътамыз.
45. Оларгъа мухлет бермектем. Догърусы, меним фентим (тузагъым) чокъ къавидир!
46. Ёкъса, сен олардан бир акъ истемектесинъ де, бу себептен, олар агъыр бир бордж астында къалмакъталармы?
47. Яхут гъайбнынъ бильгиси оларнынъ нездинде де, олар (истегенлери киби) язмакъталармы?

48. Сен Раббинънинъ укмини сабырнен бекле, балыкъ саibi (Юнус) киби олма, о вакъытта о, дертли-дертли Раббине нияз эткен эди.
49. Эгер Раббинден онъа бир нимет келип етишмеген олса эди, о мытлакъа азарланаджакъ бир алда, кимсесиз бир улькеге атыладжакъ эди.
50. Факъат соңунда, Рабби оны сечти (вахий берди) ве оны салихлерден этти.
51. О инкяр эткенлер, Зикрни (Къур'анны) эшиктен вакъытларында, аз къалды, сени козылеринен девиреджек эдилер. Аля даа (кин ве аседлеринден:) «Ич шубе ёкъ, о бир делидир», дедилер.
52. Албуки, о (Къур'ан), алемлер ичюн анджакъ бир огюттир.

69. ЭЛЬ-ХААКЪКА

Меккеде назиль олгъан бу суре 52 аеттир. Адыны ильк аетиндеки «Эль-хаакъка» келимесинден алгъан. «Хаакъка»гъа чешит маналар берильген. «Хакъ» тамырындан кельгени ичюн, эписинде хакъ ве акъикъат манасы бардыр. Даа зияде «къыямет» манасы берильмекте.

Бисмиляхи рахмана иррахими (Рахман ве раЫим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Керчеклешеджек олгъан;
2. (Эбет) недир о керчеклешеджек олгъан?
3. Керчеклешеджек олгъанынъ (къыяметнинъ) не олгъаныны сен не ерден биледжексинъ?
(Къур'аннынъ ифаде этюв шекли ве аньлатув усулларыны, башкъа тиллерде айнына бенъзетерек терджисме этмек имкяны ёкълыгъы, бу муджизе иляхий келямнынъ тамамы ичюн сёз мевзусы олмакънен берабер, бу ердеки аетлерде ве оларгъа бенъзегенлеринде даа буюк зорлукъларгъа растилиниеджеги табиий алдыр. Бу аетлерде сёз этильген юзь берювинден къачынылмайджакъ къыямет кунюнинъ дешети ве эмиетине дикъкъат этильмекте, айны нокътаны къуветлендирмек ичюн Ресул-и Экрэмге о куннинъ дешетини ве фаджиасыны билалмайджагъы сёйленильмекте).
4. Семууд ве Аад къавмлары къапуларыны къакъаджакъ фелякетни (къыяметни) ялан сайгъан эдилер.
5. Семуудгъа кельгенде: Олар пек зорлу (бир сарсынты) иле эляк этильдилер.
6. Аад къавмы исе, увлтылы, тоз савургъан бир фыртынанен маҳв этильди.
7. Аллан оны арды-ардына еди гедже, секиз кунь оларнынъ узерине мусаллат этти. Ойле ки, (эгер о ерде олса эдинъ), о къавмны ичи бош хурма кутюклери киби, о ерчикте ерге серильген алда корер эдинъ.
8. Шимда олардан артта къалгъан бир шей коресинъми?
9. Фыравун, ондан эвелькилер ве алты усътюне кетирильген больгелер халкъы (Луут къавмы) эп о гунахны (ширкни) ишледилер.
10. Бойледже, Рабблерининъ пейгъамберлерине къаршы кельдилер, О да, оларны пек шиддетли бир шекильде якъалай къойды.
11. Шубесиз, сув баскъан вакъытта, сизни гемиде биз ташыдыкъ;

12. Оны сиз ичюн бир ибret ве огют япайыкъ ве аньлайышлы къулакълар оны аньлаяракъ сакъласын дие.
(Нүh туфанына ве Нүh (а.с.)нынъ гемисине ишарет этильмекте. «Сизни ташыдыкъ», «Сизинъ аталарнъызын къуртардыкъ; оларны къуртармаса эдик, сизлер де аят буламайджакъ эдинъиз», манасындадыр).
- 13-15. Артыкъ Суургъа бир дефа уфленген, ер юзю ве дагълар котерилип бир-бирине бир чарпышнен чарпылып, дарма-дагъын этильген вакъытта, иште о куню оладжакъ олур (къямет къопар).
16. Кок де ярылыр ве артыкъ о куню о, чёкмеге юзь тутар.
17. Мелеклер онынъ (кокнинъ) этрафындадыр. О куню Раббинънинъ аршыны, буларнынъ да устьюнде секиз (мелек) юкленир.
(«Ариш» ичюн нууд суресининъ 7-нджи аети изаатына бакъ.).
18. (Эй, инсанлар!) О куню (эсал ичюн) узургъа алынырысынъыз; сизге аит ич бир сыр гизли къалмаз.
- 19-20. Китабы сагъ тарафындан берильген: Алынъ, китабымны окъунъ; догърусы мен, эсабымнен къаршылашаджагъымны, затен биле эдим, дер.
- 21-23. Артыкъ о, мейвалары саркъкъан юдже бир дженнэтте хошнут къаладжакъ бир аят ичиндерид.
24. (Оларгъа денилир ки:) Кечкен куньлерде ишлегенлеринъизге (яхшы амеллеринъизге) къаршылыкъ афиетнен ашанъ, ичинъ.
- 25-26. Китабы сол тарафындан берильгенге кельгенде, о: Кешке, дер, манъа китабым берильмесе эди де, эсабымнынъ не олгъаныны бильмесе эдим!
27. Кешке, онынънен (олюмимнен) эр иш олуп битсе эди!
28. Малым манъа ич файда теминлемеди;
29. Салтанатым да менден (къопты), ёкъ олуп кетти.
(Аетке «Дюньяда олгъанда къуллангъан уджаджетлерим (деллилер) артыкъ ёкъ олуп кетти», деген мана да берильмекте)
Бойле кимса акъкъында, вазифедарларгъа (джеэннемнинъ бекчилерине) шу иляхий эмирнен хитап этилир:)
30. Оны якъаланъ да, (эллерини бойнуна) багъланъ;
31. Соң оны алевли атешке атынъ!
32. Соңуnda да оны етмиш аршын узунлыгъында бир зынджыр ичинде о ерге сокъунъ!
33. Чюнки о, улу Аллаһкъа иман этmez эди,
34. Ёкъсулны тоюргамгъа тешвикъ этmez эди.
(Бу аетнен ёкъсулнынъ козетильмеюви ве онынъ алына ич дикъкъат этильмеюви, Аллаһкъа иман этmemектен соңъ, энъ буюк гунах оларакъ зикр этильмекте. Акъикъатен, Ислям къаидилери ичинде ер алгъан мукеллефиетлер яшии тедкъикъ этильгенде, буларнынъ эки нокътада меркезлешкени корюлир: 1). Аллаһнынъ эмрини буюк танымакъ. 2). Аллаһнынъ яраткъанларына шефкъат косътермек).
35. Бу себепнен, бугунъ бу ерде онынъ бир джан досту ёкътыр.
- 36-37. Анджакъ, гунахкъярларнынъ ашагъан къанлы иринден башкъа ашайджагъы да ёкътыр.
- 38-39. Коре бильгенлеринъиз ве коралмагъанларынъыз узерине емин этерим ки,

40. Ич шубесиз, о (Къур'ан), чокъ шерефли бир эльчининъ сёзюдир.
(Сёзниң асыл саиби, шубесиз, Дженаб-ы Аллаһтыр. Эльчи (Пейгъамбер я да Джебраил) вастасынен теблигъ этильгенинден, «сёз» эльчиге нисбет берильген).
41. Ве о, бир шаир сёзю дегиль. Не де аз иман этмектесинъиз!
42. Бир кяхин сёзю де дегиль (о). Не де аз тюшюнмектесинъиз!
43. (О), алемлернинъ Рабби тарафындан эндирильгендер.
44. Эгер (пейгъамбер) бизге нисбетен базы сёзлер уйдурғын олса эди,
45. Эльбетте, оны къапкъачлап якъалар эдик.
46. Соң оның джан дамарыны къопарыр эдик (оны яшатмаз эдик).
47. Ич бириңиз бунъа мани де олалмаз единъиз.
48. Догърусы, о (Къур'ан), такъва саиплери ичюн бир огюттир.
49. Аранызыда (оны) ялан сайгъанлар олгъаныны, шубесиз бильмектемиз.
50. Муакъкъакъ, о, кяфирлер ичюн бир ич ярасыдыр.
51. Ве о, акъикъатен къатий бильгининъ там озюдир.
52. О алда, улу Раббинъинъ адыны южельтип, нокъсанлардан тензих эт.

70. ЭЛЬ-МЕААРИДЖ

Меккеде назиль олгъан бу суре 44 аеттир. Адыны учонджи аетиндеки «эль-меааридж» келимесинден алгъан. Меааридж «ма'редж»нинъ чокълугъы олуп, «юкселюв дереджелери» демектир.

Бисмиляхи рахмана рахими (Рахман ве рахим олгъан Аллаһның адынен).

- 1-3. Бириси, юкселюв дереджелерининъ саиби олгъан Аллаһ къатындан инкярдыхыларгъа келеджек олгъан ве ич кимсе мани олалмайджакъ азапны истеди!
(Бу ерде къыяметни ве ахирет азабыны алайгъа алып, Аз. Пейгъамберден бир ан эвель оны кетирмесини истеген Надр б. Харис ве Эбу Джехиль киби мушириклерге ишарет этильмекте).
4. Мелеклер ве Рух (Джебраил), о ерге, микъдары (дюнья сенеси иле) элли бинъ йыл олгъан бир куньде юкселип чыкъар.
(Аеттеки «кунь»нинъ манасы ичюн бакъ. Седжде, 32/5-нинъ изааты).
5. (Ресулым!) Шимди сен гузельдже сабыр эт.
6. Догърусы, олар, о азапны (итималдан) узакъ корымектелер.
7. Биз исе, оны якъын корымектемиз.
8. О куню кок юзю ириген маден киби олур.
9. Дағълар да атылгъан юньге дёнер.
10. Дост, достны сорамаз.
- 11-14. Бир-бирилерине косътерилирлер (факъат эр кес озъ дердинендир). Гунахкяр кимсе истер ки, о куннинъ азабындан (къуртулыш ичюн), оғъулларыны, къадыныны, къардашыны,

- озюни къорчалап сыгъындыргъан (барындыргъан) бутюн аиласини ве ер юзюнде ким бар исе, эписини фидье оларакъ берсин де, тек озюни къуртарсын.
15. Факъат мумкюнми! Билинмели ки, о (джеэннем) алевленген бир атештири.
 16. Терилерни къавурып сыйдырыр.
(«Терилерини» дие мана берильген «шеваа» эсасен къафа териси демектир. Вуджустының, баши, эль, аякъ киби удж азалары манасына да келе).
 - 17-18. Юзь чевирип, кери дёнген, (сервет) топлап йыгъынан кимсени (озюне) чагъырып!
 19. Акъикъатен, инсан пек хырслы (ве сабырсыз) яратылгъандыр.
 20. Онъя яманлыкъ токъунгъанда, сызланыр, ферьяд эттер.
 21. Онъя имкян берильгенде исе, саран кесилир.
 - 22-23. Анджакъ булар ойле дегильдири: Намаз къылгъанлар, ки олар намазларында девамлыдырлар (тенбеллик этмезлер;)
 - 24-25. Малларында, истегенге ве (истеп олалмагъаны ичюн) маҳрум къалгъангъа белли бир акъ таныгъанлар;
 26. Джеза (ве эсап) кунюнинъ догърулыгъына инангъанлар;
 - 27-28. Рабблерининъ азабындан къоркъынлар, ки Рабблерининъ азабы(на къаршы) эмин олунамаз;
 - 29-31. Ырызларыны къорчалагъанлар -анджакъ къадынларына ве джариелерине къаршы истисна; чюнки, олар азарланмаз; бундан башкъагъа (кечмек) истегенлер исе, олар адден ашкъанларның там озылеридир;-
 32. Эманетлерине ве ахтларына риает эткенлер;
 33. Шаатлыкъларыны (дос-догъру) япкъанлар;
 34. Намазларыны къорчалагъанлар;
 35. Иште, булар дженнетлерде икрамгъа наиль олгъанлардыр.
(Макъбул къулларның хусусиетлери сайылыр экен, башында ве сонъунда намазгъа ер берилови, намазның муимлигини ачыкъ бир шекильде ортагъа къоймакъта. 22 ве 23-ндже аетлерде намазгъа девам этмек ве бу меселеде тенбеллик косытермемек нокътасына ишиарет этильген эди; 34-ндже аетте исе, намазның бутюн акъларыны бермекнинъ, яни бир тарафтан, эркяны ве эдебине риает этмекнинъ, дигер тарафтан, намаз тышындаки давранышларында да, намазның къазандыргъан ульвий хыслетлерини къорчаламакъының муимлигине ишиарет этиле).
 - 36-37. (Ресулым!) О кяфирлерге не олмакъта ки, топ-топ сагъдан ве солдан санъа догъру чапышмакъталар.
 38. Олардан эр бири нимет дженнетине къюладжагъыны умют этеми?
(Мушриклер топ-топ келерек, Аз.Пейгъамбернинъ этрафында килернинъ арасына къарыша, оның сөзлерини динълеп: «Эгер булар, Мұхаммеднинъ дегени киби, дженнетке киреджек ислер, биз, эльбетте олардан эвель дженнетке кирермиз», дие алай эте эдилер).
 39. Ёкъ (ич умют этмесинлер!) Шубесиз, биз оларны, озылерининъ де бильген шейлерinden яраттыкъ (факъат ибret алмадылар, имангъа кельмединдер).

- 40-41. О алда, (ишниң керчеги) ойле (умют эткенлери киби) дегиль! Шарқъларның ве гъарпларның Раббине емин этерим ки, шубесиз, оларның ерине даа яхшыларыны кетирмеге бизим күчюмиз етер. Ве кимсе бизим огюмизге кечалмаз.
42. Амма, сен оларны (шимдилек) быракъ да, техдид этильген куньлерине къавушкъангъадже далсынлар, ойнай турсынлар.
- 43-44. О куню олар, санки тикленген бир шейге чапышкъян киби, козьлери хорлукътан ашагъы энген ве озылери зиллетке бурюнген бир алда къабирлеринден фырлап-фырлап чыкъарлар. Иште, бу, оларның техдид этиле кельген куньлеридир!
(«Тикильген шей» табынмакъ ичюн тикленген путлар я да эр анги бир нишан оларакъ тефсир этильмекте).

71. Нуһ

Меккеде назиль олгъан; 28 аеттир. Аз. Нуһның иляхий эльчи оларакъ ёлланылуы ве курешлери анълатылгъаны ичюн, суре бу исимни алгъан.

Бисмиляниррахманааниррахиим (Рахман ве рахим олгъан Аллаһның адынен).

1. Оларгъа якъыдьы бир азап кельмедин эвель, къавмынъны тенбиеле, дие Нуһны озын къавмына ёлладыкъ.
- 2-4. Нуһ бойле деди: Эй, къавым! Шубенъиз олмасын ки, мен сизни «Аллаһкъа къуллыкъ этинъ; онъа къаршы келювден сакынынъ ве манъя итаат этинъ ки, Аллаһ бир къысым гунахларынызынъ багышласынъ ве сизни белли бир вадеге къадар кечикирсинг (эсапкъа чекмедин яшатсын)» диеerek, ап-ачыкъ тенбиелеген бир кимсейим. Билинмелі ки, Аллаһның тайин эткен вадеси кельгенинен, артыкъ о кечикирильмез. Кешке бильсе единъиз!
(«Бир къысым гунахларынызынъ» денилир экен, имангъа кельмедин, эвельки гунахларның я да къул акъкъындан гъайры гунахларның козьде тутулгъаны тефсирлерде беян этильген).
5. (Сонъ Нуһ:) Раббим! деди, дөгърусы, мен къавымны гедже-кунъдюз (имангъа) давет эттим.
6. Факъат меним даветим, анджакъ къачувларыны арттырды.
7. Акъикъатен де, (имангъа келювлери ве бойледже) гунахларыны багышлавынъ ичюн, оларны не заман давет этии исем, пармакъларыны къулакъалырына тыкъадылар, (мени корымемек ичюн) урбаларына бурюндилер, аякъ тиредилер, кибирлендикче кибирлендилер.
8. Сонъ мен оларгъа айкъыраракъ даветте булундым.
9. Сонъ оларнен эм ачыкъ-ачыкъкъа, эм де гизли-гизли лаф эттим.
10. Дедим ки: Раббинъизден магъфирет тиленъ; чонки О, чокъ багыштайыджыдыр.
11. (Магъфирет тиленъ ки) узеринъизге коктен бол-бол ягъмур ягъдырсын.
12. Малларынызынъ ве оғгууларынызынъ чокълаштырсын, сизге багъчалар ихсан этсин, сиз ичюн ирмакълар акъызсын.

13. Сизге не олмакъта ки, Аллаһкъа буюклики якъыштыралмайсыныз?
14. Албуки, сизни тюрлю яратылыш деврелерinden кечиререк, О яраткъандыр.
15. Корымединъизми, Аллаһ еди кокни табакъа-табакъа оларакъ насыл яраткъан!
16. Оларнынъ ичинде айны бир нур эткен, кунешни де бир чыракъ япкъан.
17. Аллаһ сизни де ерден от (чыкъаргъан) киби чыкъаргъан.
18. Соң сизни кене о ерге дёндюреджек ве сизни янъыдан чыкъараджакъ.
- 19-20. Аллаһ, онда кениш ёллар тузып, долаша билесинъиз дие, ер юзюни сиз ичюн бир серги япкъан.
21. (Огютлерининь файда бермегени узерине) Нуһ: Раббим! деди, дөгърусы, булар манъа къаршы чыкътылар да, малы ве баласы озы зияныны арттырувдан башкъа ишке ярамагъан кимсеге уйдылар.
(Аз. Нуһ къавмынынъ малы, шаны ве эвляды иле гъурурлангъан адамларнынъ аишалыкъ ёлларына уювларындан шикает этие эди).
22. Булар да, буюк ийлелер, буюк тузакълар къурдылар!
23. Ве дедилер ки: Сакъын илихларынъызыны быракъманъ; Ведден, Суаадан, Йегуустан, Йеуукътан ве Несирден асла вазгечменъ!
(Булар о къавм табынгъан энъ муим путларнынъ адлары эди).
24. (Бойледже) олар, акъикъатен бир чокъларыны саптырдылар. (Раббим!) Сен де, бу залымларнынъ анджакъ шашкынлыкъларыны арттыр!
(Аз. Нуһ иман эткенлерден башкъасынынъ артыкъ кесен-кес ёлгъа кельмейджеклери онъа вахий этильгенден соң, бойле бир тилек ифадесини къуллангъан).
25. Булар гунахларынынъ себебинден, сувда bogъулдылар, артындан да, атешке атылдылар ве о вакъытта Аллаһкъа къаршы ярдымджылар да тапалмадылар.
26. Нуһ: «Раббим! деди, ер юзюнде кяфирилерден ич кимсени быракъма!».
27. «Чюнки сен оларны быракъсанъ, къулларынъы саптырырлар; ялынъыз ахлякъсыз, нанкорь (инсанлар) дөгъурырлар (етиштирирлер)».
28. «Раббим! Мени, ана-бабамны, иман этмиш оларакъ эвиме киръгенлерни, иман эткен эрекклерни ве иман эткен къадынларны багъышла, залымларнынъ да, анджакъ элякетини арттыр!».
(Тефсирлерде Аз. Нуһнынъ эви – месджиди я да гемиси ола биледжеги беян этильген).

72. эль-ДЖИНН

Меккеде назиль олгъан, 28 аеттир. Джинлерининь Къур'ан динълеп, хидаётке кельгенлери анълатылғаны себебинден, суре бу исмни алғъан.

Аз. Пейгъамбер эмджеси Эбу Талип ве къадыны Аз. Хатиджени гъайып эткенден соң, Таифке кеткен, о ерде чиркин давранышларгъа расткельген эди. Бу сыраларда Къурейш мушриклери де, мусульманларгъа нисбетен душманлыкъларыны яхшыджа арттыргъан эдилер. Иште, Таифтен къайткъанда назиль оларакъ, Ресул-ы Экремге теселли берген бу суре, ялынъыз инсанларнынъ дегиль, джинлерининь де, Къур'ангъа табий олгъанларыны бильдирмекте, Исламнынъ музafferietини мужделемекте эди.

Бисмиляирираһмаанирраһниим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

- 1-2. (Ресулым!) Де ки: Джинлерден бир топтулықъынъ (мен окъгъан Къур'аны) динълеп де, бойле сёйлегенлери манъя вахий олунгъандыр: Акъикъатен, биз дөгъру ёлгъа къавуштыргъан алельхусус гузель бир Къур'ан динъледик де, онъя иман эттик. (Артықъ кимсени Раббимизге асла ортакъ къошмайджакъмыз.
- (Аз. Пейгъамберниң Таифтен къайтқында Батың-ы Нахли денильген ерде къылдыргъан саба намазы вакътында тильге алынгъан джинслер Къур'аны эшиктен, динълеген әдилер. Төфсирлер бу сырада Аз. Пейгъамберниң оларны корымегенини, вазиетниң сонъунда бу аетлернен онъя беян этильгенини анълатмакъта).*
3. Акъикъат шу ки, Раббимизниң шаны чокъ юджедир. О, не эш, не де бала эдингендир.
4. Догърусы, бизим фикрсизлеримиз (Иблис я да ёлдан азгъан джинлер), Аллаһ акъкъында адден зияде яланлар уйдурмакъта экен.
5. Албуки, биз, истер инсанлар, истер джинлер, Аллаһ акъкъында асла ялан сёйлемезлер, беллеген әдик.
6. Шу да акъикъат ки, инсанлардан базы кимлесер, джинлерден базы кимселерге сыгъыныр әдилер де, оларнынъ адден ашувларыны арттыра әдилер.
7. Олар да, сиз беллегенинъиз киби, Аллаһ ич кимсени текrar тирильтмейджек беллеген әдилер.
8. Догърусы, биз (джинлер), кокни ёкъладыкъ, фактат оны серт бекчилернен, алев деметлеринен толдурылгъан алда таптыкъ.
9. Албуки, (даа эвель) биз онынъ базы къысымларында (хабер) динълемек ичюн отураджакъ ерлер (таптып) отура әдик; фактат шимди ким динълемек истесе, озюни козеткен бир алев демети тапмакъта.
10. Бильмеймиз, ер юзүндекилерине яманлыкъ мурат этильдими, ёкъса, Рабблери оларгъа бир хайыр тиледими?
11. Акъикъатен, биз -кимимиз салих кишилер, кимимиз исе, булардан ашагъыда олмакъ узыре- тюрлю-тюрлю ёллар туткъан әдик.
12. (Артықъ) шу акъикъатны шубесиз анъладыкъ ки, биз ер юзүнде булунсакъ да, Аллаһны адживызырылмайджакъмыз, башкъа ерге къачмакънен де, элинден къуртуалмайджакъмыз.
13. Догърусы, биз о хидаетни (Къур'аны) эшиктенимизнен, онъя иман эттик. Ким Раббине иман этсе, артықъ не бир (әджрининъ) экспильтилювинден, не де акъызылдыкъ этилювинден къоркъар.
14. Арамызда, (Аллаһкъа) теслимиет косътергенлер де бар, хакъ ёлдан сапкъанлар да бар. Теслимиет косътерген кимселер, дөгъру ёлны къыдыргъанлардыр.
15. Хакъ ёлдан сапкъанларгъа кельгенде, олар джеэннемге одун олгъанлардыр.
(Джинлерниң бу сөзлерини Ресулына хабер бергенден соң, Аллаh Тааля бойле буюрыр:)
- 16-17. Эгер дөгъру ёлда юрьселер әди, бу хусуста озыларини сыйнамамыз ичюн, оларгъа бол сув берир әдик. Ким Раббининъ зикринден юзь чевирсе, (Раббинъ) оны кет-кете арткъан четин бир азапкъа оғыратыр.
18. Месджитлер шубесиз Аллаһнынъдыр. О алда, Аллаһнен бирликте башкъа кимсеге ялварманъ (ве къуллыкъ этменъ).
(Аеттеки «месджитлер» келимеси шу шекиллерде төфсир этильген: 1). Намаз къылмакъ

ичюн къурулгъан ерлер; 2). Намаз ве ибадет ялынъыз джамилерге ве белли ерлерге айт олмагъанындан, бутюн ер юзю; 3). Бутюн месджитлерниң къыбласы олгъанындан, «Месджид-и Харам»; 4). Седждеде ерге токъунгъан азалар.

Бу аетте христианларның кильселирине ве еудийлерниң хавраларына кирген вакъытларында, япкъанлары киби, Аллаңкъа ортакъ тутулмамасы хатырлатылмакъта).

19. Аллаһның къулы, Онъя ялвармагъя (намазгъа) къалкъынанен, аман-аман, оның этрафында кийиз киби, бир-бирилерине киришеджек эдилер.
(Ресул-ы Экрем намазгъа къалкъынанен, джиннер Къур'анны динълемек истегинен бир-бирине япышкъан вазиетте, оның этрафында топлана эдилер. Бу ает ичюн пүтперест инсанларның ве джинлерниң Аз. Пейгъамберниң динини ёкъ этюв гъасинен бир-бирилерине сарылышкъанлары тефсири де япылгъан).
20. (Ресулым!) Де ки: Мен анджакъ Раббиме ялварырым ве онъя кимсени ортакъ къошмам.
21. Де ки: Догърусы, мен (озь башыма) сизге не зарар бермек, не де файда теминлемек кучюне саибим.
22. Де ки: Акъикъатен, (манъя бир яманлықъ тилесе) Аллаңкъа нисбетен мени кимсе имае эталмаз, Ондан башкъа сыгъынаджакъ кимсе де тапалмам.
23. (Меним япкъаным) анджакъ Аллаh къатында олгъанны, Оның ёллагъанларыны теблигъдир. Артыкъ ким Аллаh ве Ресулына къаршы кельсе, билсин ки, онъя (озу кибилернен бирликте) ичинде эбедий къаладжакълары джеэннем атеши бардыр.
24. Соңунда, техдид этилип турғанларны (азапны, къыяметни) корыген вакъытларында, ким ярдымджы олуви нокътаи назарындан, даа кучьсиз ве сайыгъя коре даа аз экен, биледжеклер.
25. Де ки: Техдид этилип кельдигинъиз (азап), якъындырмы, ёкъса, Раббим оның ичюн узун бир вакъыт къоярмы, мен бильмем.
26. О, бутюн корюльмегенлерни билир. Сырларындан кимсени хабердар этmez;
27. Анджакъ, (бильдирмекни) истеген Пейгъамбер бундан истиснадыр. Чонки, О, буның огюндөн ве артындан козетиджилер ёллар,
28. Ки, бойледже, оларның (пейгъамберлерниң), Рабблери ёллагъанларыны хакъкъы иле теблигъ эткенлерини бильсин. (Аллаh) оларның нездинде олуп кечкенлерни чевре-етрафны саргъан ве эр шейни бир-бир сайгъандыр (къайд эткендир).

73. ЭЛЬ-МУЗЗЕММИЛЬ

Меккеде назиль олгъан; 10, 11 ве 20-нджи аетлерининь Мединеде назиль олагъаны риваает этильген. 20 аеттир. Суре адыны ильк аетиндеки «эль-муззэммил» келимесинден алгъан. «Муззэммил» – ортюнип, бурюнген демектир.

Бисмиляниррахмааниррахиим (Рахман ве раЫим олгъан Аллаhның адынен).

1. Эй, ортюнип бурюнген (Ресулым)!
(Ильк вахий кельгенден соң, Аз. Пейгъамбер ильк кере Джебраилни аслый шеклинен

коръген, вуджудыны бир урькюв ве титрев къатлагъан. Догъру эвине барып, къадыны Аз. Хатиджеге: «Мени ортынъ» деген. Иште, бу вакъианынъ артындан Джебраил алейхисселям кене онъа вахийнен кельген ве Ресул-ы Экремге шу шекильде хитап эткен).

- 2-4. Бир азы истисна, геджелери къалкъ, намаз къыл (гедженинъ) ярысыны (къыл). Яхут буны бираз азалт, я да чокълаштыр ве Къур'анни дане-дане окъу.
5. Догърусы, биз санъа (ташымасы) агъыр бир сёз вахий этеджекмиз.
6. Шубесиз, гедже къалкъышы – (юрек ве азалар арасында) там бир уовгъа ве сагълам бир къирааткъа даа эльверишилдидир.
7. Зира, куньдюз вакъыты санъа узун бир мешгъулиет бар.
8. Раббинъинъ адыны анъ. Бутюн барлыгъынънен Онъа ёнель.
9. О, шаркъынынъ да, гъарбнынъ да Раббидир. Ондан башкъа илих ёкътыр. Ойле исе, ялынъыз онынъ имаесине сыгъын.
10. Оларнынъ (мушриклернинъ) сёйлегенлерине къатлан ве олардан гузелликнен айырыл.
11. Нимет ичинде ялдагъан о яланджыларны манъа быракъ ве оларгъа бираз мухлет бер.
- 12-13. Ич шубесиз, бизим нездимизде (олар ичюн азырлангъан) мойсалар, якъыджен бир атеш, богъаздан кечмез бир ашаладжакъ ве элем бериджи бир азап бар.
14. О куню (къямет куню) ер юзю ве дагълар сарсылыр; дагълар чёкюнтинен акъып кеткен къум обасына дённер.
15. Насыл Фыравунгъа бир эльчи ёллагъан олсакъ, догърусы, сизге де, акъкъынъызда шаатлыкъ этеджек бир пейгъамбер ёлладыкъ.
16. Амма, Фыравун о пейгъамберге къаршы кельген, биз де оны агъыр ве четин бир шекильде эсапкъа чеккен эдик.
17. Яхшы, инкяр этсенъиз, балаларны акъ сачлы, ихтиярларгъа чевиреджек о куньден озюнъизни насыл къорчалай биледжексинъиз?
18. Кок юзю биле онынънен (о куннинъ дешетинен) ярыладжакъ. Аллаһынъ вадеси, мытлакъа ерине келир.
19. Иште, бу (анълатылгъанлар), шубесиз бир огюттир. Артыкъ ким истесе, Раббине (баргъан) бир ёл тутар.
20. (Ресулым!) Сенинъ гедженинъ учте экисине якъын къысмыны, (базан) ярысыны, базан да (учте бирини) ятмадан (ибадетнен) кечиргенинъни ве янынъда олгъанлардан бир топлулыкъынынъ да, (бойле япкъаныны) Раббинъ, эльбетте бильмекте. Гедже ве куньдюзи (ичинде олуп кеченлерни яхшыдан-яхшы) ольчеп-бичкен анджакъ Аллаһтыр. О, сизинъ, буны саялмайджагъынъызны бильгени ичюн, сизни багъышлады. Артыкъ, Къур'андан къолайынъызгъа кельгенини окъунъ. Аллаһ бильмектедир ки, аранызыда хасталар оладжакъ, бир къысмыныз Аллаһннынъ лютфинден (рызыкъ) къыдырмакъ узьре, ер юзюндө ёл юреджек, дигер бир къысмыныз да, Аллаһ ёлунда дженклешеджек. О алда, Къур'андан къолайынъызгъа кельгенини окъунъ. Намазны къылынъ, зекятны беринъ, Аллаһкъа гонъюл хошлугъынен одюнч беринъ, озюнъиз ичюн эвельден (дюньяда олгъанда) не яхшылыкъ азырласыныз, Аллаһ къатында оны тапарсынъыз; эм де даа усьтюн ве мукифатча даа буюк олмакъ узьре. Аллаһтан магъфирет тиленъ, шубесиз Аллаһ чокъ багъышлайыдже, чокъ мерхаметлидир.
(Сахабе-и кирамнынъ бир къысмы Ресул-ы Экремге уяракъ, гедженинъ муим бир къысмыны ибадетнен кечире эди. Сабагъа не къадар къалгъаныны кестиралмагъаны

иҷюн, мукъайтлыкъ нокътаи назарындан, бутюн геджес ибадет эткен ве аяқълары шишигенлер бар эди. Уммет-и Мұнамеднинъ бунъа кучь етишириалмайджасагъыны бильгени иҷюн, Дженаб-ы Хакъ бу тарзда геджес ибадетини оларгъа фарз къылмады. Намазда Къур'ан окъулғыанындан, бу ерде геджес намазынынъ миджазен Къур'ан окъумакъ иле ифаде этильгени ве «къолайынъызгъа кельгени къадар геджес намазы къылынъ» манасы козъде тутулғыаны бильдириле.
Аетнинъ сонъки къысмында, сағъ олғында япылғыан хайырларнынъ олюм сонъуна быракъылғыан васиетке бакъкъанда, даа саваплы олғынана ишиарет булунғыаны тефсирлерде ифаде этильмекте).

74. эль-МУДДЕССИР

Меккеде назиль олғыан; 56 аеттир. Суре адыны ильк аетиндеки «эль-муддессир» келимесинден алғыан. «Муддессир» – ортюсине бурюнген, сарынгъан демектир.

Аз. Пейгъамберге хитап эткен ильк ает, Музземмил суресинден эвель назиль олғыан.
 (Музземмил суресининъ биринджи аетиндеки анълатувгъа бакъ.).

Бисмилянирраһмаанирраһниим (Рахман ве рахим олғыан Аллаһнынъ адынен).

1. Эй, ортюнип бурюнген (Ресулем)!
2. Тур ве (инсанларны) тенбиеле.
3. Садедже Рабинъни буюк таны.
4. Урбанъны тер-темиз тут.
5. Яман шейлерни терк эт.
6. Япқын эйилигинъни чокъ коререк, козыге тюртме.
7. Раббинъниң ризасына иришмек иҷюн сабыр эт.
8. О Суургъа уфленген вакъыт бар я,
9. Иште, о кунь зорлу бир куньдир.
10. Кяфирлер иҷюн (ич де) къолай дегильдир.
- 11-14. Тек оларакъ яратып, онъа бол сервет ве козю оғынде турғын оғыуллар бердигим, озю иҷюн (ниметлерни оғынен) сердикче сердигим о кимсени манъа быракъ!
15. Буның усьтюне о (ниметлеримни) даа да арттыруымны умют этмекте.
16. Асла (умют этмесин)! Чюнки, о, бизим аетлеримизге нисбетен текмил инатчыдыр.
17. Мен оны сарп бир ёкъушкъа тырмаштыраджагъым!
18. Зира, о, тюшүнди-ташынды, ольчеди, бичти.
19. Джаны чыкъсын, не шекильде ольчеди-бичти!
20. Соң джаны чыкъсын, текрар (ольчеди-бичти); насыл ольчеди-бичти исе!
- 21-25. Соң бакъты. Соң къашларыны чатты, юзюни экшиитти. Энъ соңунда кибрини енъалмайып, аркъа чевирди де: «Бу (Къур'ан) деди, олса-олса (сихирбазлардан оғренилип) накъл этильген бир тылсымдыр. Бу, инсан сөзүнден башкъа бир шей дегиль».
(Ривааетке коре, Велид б. Мугъиширенинъ Аз. Пейгъамбер окъугъан Къур'аны

динълегенинен, чокъ тесирленгенини аньлагъан Къурейш мушриклери «Эй, ваах! дедилер, Велид дининден дёнген. Артыкъ онъа бакъып, бутюн Къурейш дининден дёнеджек!». Бунынъ узерине, къардашинынъ оғылу Эбу Джекил Велидге барып, гъуурурына сыйгымайджакъ сёзлернен оны къандырды. Сонъ бирликте мушриклернинъ янына кельдилир. Велид оларгъа Аз. Мұхаммед (с.а.)ге «мәдҗисун», «кяхин», «шаир» же «яланджы» лагъапларынен хитап этювнинъ ерли олмайджасағыны аньлатты; ниает, узундан узадия тюшюнин-ташынгъан сонъ: «Олған-оладжасағы о бир сихирбазды. Коръмайсингизми, инсанны аиласинден, эвлядындан, хызметкярындан айырмакъта», деди. Мушриклер бу сёзлерни чокъ бегендилер ве Аз. Пейгъамберге «сихирбаз» дие хитап этмеге башладылар. Бу, Ресул-ы Экремге зияде токъунды).

26. Мен оны секъаргъа (джеэннем тюбине) сокъаджам.
27. Сен секъар недир билесинъми?
28. Эм (бутюн беденни эляк эттер, ич бир шей) къалдырмаз, эм (эски алгъа кетирип, текрат азап этювден) вазгечmez о.
29. Инсаннынъ терисини къавурыр.
30. Узеринде он докъуз (мухафыз мелек) бар.
31. Биз джеэннемнинъ ишлерине бакъмакъ иле, анджакъ мелеклерни вазифелендиргендирмиз. Оларнынъ сайсыны да инкярдылар ичюн садедже бир имтиан (весилеси) яптыкъ ки, бойлеликнен, озылерине китап берильгенлер яхшыджа огрендисин, иман эткенлернинъ иманыны арттырысын; эм озылерине китап берильгенлер, эм му'минлер шубеленмесинлер, къальплеринде хасталыкъ (мараз) олгъанлар ве кяфирлер де: «Аллаh бу мисальнен не демек истеген?», десинлер. Иште, Аллаh бойледже истегенини сапыкълыкъта быракъыр, истегенини дөгъру ёлгъа ириштирир. Раббинънинъ ордуларыны озүндөн башкъасы бильмез. Бу исе, инсанлыкъ ичюн анджакъ бир огюттир.
32. Ёкъ, ёкъ (огют алмазлар). Айгъа ант олсун ки,
33. Дёнюп кетмекте олгъан геджеге,
34. Агъармакъта олгъан сабагъа ант олсун ки,
- 35-37. О (джеэннем), инсанлыкъ ичюн, сизден илери кетмек я да кери къалмакъ истеген кимселер ичюн, буюк тенбиелейиджи мусибетлерден биридир.
38. Эр нефис (инсан) къазангъанына нисбетен бир рехиндир;
39. Анджакъ сагъдакилер истисна.
(«Сагъдакилер» акъкъында бакъ. 56/16-нынъ манасы).
- 40-42. Олар дженнетлер ичиндедир. Гунахкярларгъа: Сизни шу якъыджы атешке сокъкъан недир? дие узакътан-узакъкъа сорарлар.
43. Олар бойле джевап берирлер: Биз намаз къылгъанлардан дегиль эдик,
44. Ёкъсулны тоюромай эдик,
45. (Батылгъа) далгъанларнен бирликте дала эдик,
46. Джеза кунюни де ялан сая эдик,
47. Сонъунда бизге олюм кельди чатты.
48. Артыкъ шефаатчыларнынъ шефааты оларгъа файда бермез.
- 49-51. Бойле экен, оларгъа не ола ки, санки арсландан урькип, къачкъан кийик эшеклер киби (аля) огюттен юзъ чевирелер?

52. Даа дөгърусы, олардан эр бири, озюне, (огюндө) ачылгъан саифелер (иляхий вахий) берильгенни истей.
53. Ёкъ! Аслында олар ахиреттен къоркъмайлар.
54. Асла (тюшүнгөнлөри киби дегиль)! Бильсиндер ки, бу, акъикъатен бир тенбиедир!
55. Истеген ондан (тюшүнип) огют алыр.
56. Бунынъен берабер, Аллаh тилемеден, олар огют алалмазлар. Сакъынылмагъя ляйыкъ олгъан да Одыр, магъфирет саibi де Одыр.

75. ЭЛЬ-КЪЙААМЕ

Меккеде назиль олгъа бу суре 40 аеттир. Адыны ильк аетинде кечкен «Эль-къыйааме» келимесинден алгъан.

Бисмиляхиరраھماانیررراھیم (Рахман ве рахим олгъан Аллаһның адынен).

1. Къяямет кунюне емин этерим.
2. Озюни тенкъит эткен (пешманлыкъ дүйгъан) нефиске емин этерим (тирильтилип, эсапқа чекиледжексинъиз).
3. Инсан, онынъ кемиклерини бир ерге топлаялмайджакъмыз беллейми?
4. Эбет, бизим, онынъ пармакъ уджларыны биле айны эски алына кетирмеге кучюмиз етер.
5. Факъат инсан огюндекини (къяяметни) яланламакъ истер.
(Аетке «Факъат инсан илериге дөгъру девамлы яманлыкъ япмакъ истер» манасы да бериле билир).
6. «Къяямет куню не заман экен?», дие сорар.
- 7-9. Иште, козь къамашкъан, ай тутулгъан, кунешнен ай бир ерге кетирильген вакъытта!
10. О куню инсан «Къачыладжакъ ер нереси!» дейджек.
11. Ёкъ, ёкъ! (Къачып) сыгъынаджакъ ер ёкътыр!
12. О куню барып токъталаджакъ ер, садедже Раббинъинъ узурыдыр.
13. О куню инсангъа, эвельде япкъаны ве сонъунда япкъаны, не бар исе, бильдирилир.
14. Артыкъ инсан озъ-озюнинъ шаатыдыр.
15. Истесе, узорлерини сайып тёксин.
16. (Ресулым!) Оны (вахийни) чар-чабук алмакъ ичюн тилинъни къыбырдатма.
(Ресул-ы Экрем кельген вахийни унумтамакъ ичюн, даа озюне окъулып битирильмедин, оны аджеле текрарламагъа ашикъа эди. Аетте бунъа шиарет этильмекте).
17. Шубесиз, оны, топламакъ (сенинъ къальбинье ерлештиремек) ве окъутмакъ бизге аиттир.
18. О алда, биз оны окъугъан вакътымызыда, сен онынъ окъулышыны такъип эт.
19. Сонъра, шубенъ олмасын ки, оны изаатламакъ да бизге аиттир.
- 20-21. Ёкъ! Догърусы, сиз, чар-чабук геджени (дюнья аятыны ве ниметлерини) севмекте, ахиретни быракъмакътасынъыз.
22. Юзылер бар ки, о куню балкъ-балкъ парылдайджакъ.

23. Рабблерине бакъаджакълар (Оны кореджеклер).
24. Юзылер де бар ки, о куню бурюшеджек;
25. Оларның бель кемиклерини кыргъан бир фелякетке огъратыладжагъыны сезеджеклер.
26. Артықъ козюнъизни ачынъ! Не вакъыт ки, джан гъыртлакъ кемигине келип даяныр,
27. «Тедавий эте биледжек ким?», денилир.
- 28-29. (Джан чекишкен) буның акъикъатен бир айырылув олгъаныны анълар. Ве аякълары чарпышыр.
30. Иште, о куню ёлланыладжакъ ер, садедже Раббинъинъ узурыдыр.
(27-нджи аетте хастаның этрафындакилернинъ яхут мелеклернинъ, соңки бир чаренинъ булунып-булунмагъаныны къыдыргъанларына шарет этильмекте. 29-нджи аетте джан чекишкен кимсенинъ къыбырдамайджакъ бир алгъа келови, я да дюнъядан айырылув дердинен ахиретке ёнелиши аджджысының бир-биринен курешюви анълатылмакъта).
31. Иште, о (Пейгъамбернинъ кетиргенини) догъру къабул этмеген, намаз да къымаган эди.
32. Аксине, ялан сайгъан ве юзь чевирген эди.
33. Соңра да, форса сата-сата юрип, озь эхлине (тарафдарларына) кеткен эди.
34. Ляйыкътыр (о азап) санъа, ляйыкъ!
35. Эбет, ляйыкътыр санъа (о азап) ляйыкъ!
36. Инсан, озюнинъ башы бош быракъыладжакъ беллейми!
37. О, (төль ятагъына) акъызылгъан нутфенинъ ичинде бир (сперма) дегиль эдими?
38. Соңра бу, алакъа (ашлангъан йымырта) олгъан, Аллаh оны (инсан бичиминде) яратып, шекиллендирген эди.
39. Ондан да эки чифтни – эркек ве ыргъачыны яраткъан эди.
40. Яхшы, (буларны япкъан) Аллаhның олюлерни текрар тирильтмеге кучю етmezmi?

76. ЭЛЬ-ИНСААН

Меккеде я да Мединеде назиль олгъанына диар ривааетлер бар; 31 аеттир. Адыны ильк аетинде кечкен «эль-инсаан» келимесинден алгъан. «hель этааке», «эд-Дехр», «эл-Эбраар» ве «эль-Эмшаадж» исимлеринен де анъылыр.

Бисмилянирраhмаанирраhниим (Рахман ве рахим олгъан Аллаhның адынен).

1. Инсаның узеринден, аля оның анъылмагъа дегерли олмагъан, узун бир девир кечмедини?
2. Акъикъат шу ки, биз инсанны къарышыкъ бир нутфеден (эркек ве къадынның төлүонден) яраттыкъ; оны имтиян этейик дие, оны эшитиджи ве корюджи яптыкъ.
3. Шубесиз, биз онъа (догъру) ёлны косътердик. Истер шукюр этиджи олсун, истер нанкорь.
4. Догърусы, биз кяфирлер ичюн зынджырлар, демир алкъалар ве алевли бир атеш азырладыкъ.

5. Эйилер исе, каафуур къошулгъан бир къадеден (дженнет шарабы) ичерлер.
6. (Бу,) Аллаһның сечильмиш къулларының ичкенлери ве акъкъанда акъкъан чокъракътыр.
7. О къуллар, шиддете эр ерге яйылгъан бир куньден къоркъаракъ, берген сёзлерини ерине кетирирлер.
8. Олар озъ джанлары чеккенине рагъмен, емекни ёкъсулгъа, етимге ве эсирге ашатырлар.
(Аетнинъ «алля һуббии» къысымына, «озъ джанлары истегенине рагъмен» ерине «Аллан севгисинен» манасы да бериле билир).
9. «Биз сизни Аллан ризасы ичюн тоюромакътамыз; сизден не бир къаршылыкъ, не де бир тешеккюр беклемектемиз».
10. «Биз четин ве белялы бир куньде Раббимизден (Онынъ азабына оғрамакътан) къоркъармыз» (дерлер).
11. Иште, бу себептен, Аллан оларны о куннинъ феналыгъындан къорчалар; (юзылерине) парлакълыкъ, (гонъюллери) севинч берир.
12. Сабыр эткенлерине къаршылыкъ оларгъа дженнетни ве (дженнетеки) ипеклерни лютф эттер.
13. О арада курсилерге къурулгъан оларакъ булунырлар; не якъыджы сыйджакъ корюлир о ерде, не де бузлатыджы сувукъ.
14. (Дженнет тереклерининъ) кольгелери узерлерине саркъар; къолайлыкънен къопарыла бильген мейвалары файдаланувларына такъдим этилир.
- 15-16. Янларында, кумюш савутлар ве буллюр къаделернен, кумюш беязлыгъында (буллюр киби) шеффаф таслар долашылыр ки, сакъийлер буны (дженнет шарабыны) белли ольчуге коре тайин ве такъдир этерлер.
(Тефсирджилер дженнет савутлары, тасларның кумюши ве буллюрнен танытылувинынъ, садедже билинмегенни билингеннен анълатмакъ макъсадында япылгъан бир бенъзетюв олгъаныны ифаде этелер. Буның киби, Абдуллах б. Аббас, «Дженнетеки ниметлернен дюньядакилер арасында исимлерinden баشكъа бир бенъзерлик ёкътыр», деген).
17. Оларгъа о ерде бир тастан ичирилир ки, (бу шарапнынъ) къарышмасында зенджефиль (инбир) бардыр.
18. (Бу шарап) о ерде бир чокъракътандыр ки, ады Сельсебильдир.
19. О инсанларның этрафында ойле олюмсиз генч недимлер долашыр ки, оларны корыгенинъде, этрафкъа сачылып-дагъылгъан инджилер дерсинъ.
20. Анги тарафкъа бакъсань бакъ, (йыгъыннен) нимет ве улу бир салтанат корерсинъ.
21. Узерлеринде ешиль ипектен индже ве къалын урбалар бардыр; кумюш билезликлер такъкъандырлар. Рабблери оларгъа тер-темиз бир ички ичирир.
22. (Оларгъа бойле денилир:) Бу, сиз ичюн бир мukяфаттыр. Сизинъ гъайретинъиз къаршылыгъыны булгъандыр.
23. (Ресулым!) Къур'анны санъа биз, эбет биз эндиридик.
24. Артыкъ Раббинънинъ укмине (боюн эгип) сабыр эт; олардан ич бир гунахкяргъа яхут ич бир нанкоръге боюн эгме.
25. Саба-акъшам Раббинънинъ адыны хатырла.

26. Гедженинъ бир къысмында Онъа седжде эт; гедженинъ узун бир болюминде де, Оны тесбих эт.
(Базы тефсирджилер беян эткенлерине коре, 25-нолжи аетте саба, уйле ве экинди намазларына, 26-нолжи аетнинъ ильк джумлесинде акъшам ве ятсы намазына, экинджи джумлесинде исе, Пейгъамбер Эфендимизге фарз олгъан төхөдөлгөннөттөрдөн намазына ишарет этильген).
27. Бу инсанлар, чар-чабук кечкен дюньяны севмектелер де, оглериндеки четин бир күнни (ахиретни) итибаргъя алмамакъталар (быракъмакъталар).
28. Оларны биз яраттыкъ; оларнын яратылышыны сап-сагълам яптыкъ. Истегенимизде (оларны ёкъ этер) ерлерине бенъзегенлерини кетирирмиз.
(Аетнинъ соңыки къысмы бойле де аньлашылгъандыр: «Эгер истесек, оларны эляк этермиз, айны беден сагълыгъында яныдан яратырмыз». Бу манасынен ает ольдоргендөн сонъ, теккап тирильтювнинъ, Аллаһынъ къудрети дахилинде олгъаныны аньлатма).
29. Шубесиз ки, бу бир огюттир. Артыкъ истеген Раббисине бир ёл тутар.
30. Сизлер, анджакъ Раббинъизниң истемеси (изин бермеси) саесинде (бир шейни) истее билирсиңиз. Шубесиз, Аллах эр шейни билиджи, икмет саибидир.
31. О, истегенини рахметине къавуштырыр. залымларге кельгенде, олар ичюн элем бериджи бир азап азырлагъандыр.

77. ЭЛЬ-МУРСЕЛААТ

Меккеде энген. 50 аеттир. «Ёлланылгъанлар» манасындаки «эл-мурселаат» келимесинен башлангъаны ичюн, суре бу адны алгъан. Тефсирджилер, «Ёлланылгъанлар» – алемниң идареджилигинен вазифедар бир къысым мелеклер ве я рузгярлар, яхут пейгъамберлер, яхут да Къур'ан аетлери ола биледжегини беян эткенлер.

Бисмилянирраһмаанирраһниим (Рахман ве рахим олгъан Аллаһынъ адынен).

1. Емин олсун, (эйиликлернен) бир-бирилери пешинден ёлланылгъанларгъа;
2. Шиддетле эсерек, (заарлыларны) савурып аткъанларгъа;
3. (Акъикъат ве хайырларны) яйдыкъча-ягъланларгъа;
4. (Хакънен батылны) бир-бирилеринден гузельдже айыргъанларгъа;
- 5-6. (Аллаһкъя ёнельгенлерни) арындырмакъ, (яманларны) сакындырмакъ ичюн, огют телкъин эткенлерге;
7. Билинъ ки, сизге ваде олунгъан шей керчеклешеджек!
- 8-11. Йылдызларның ышыгъы сёндюрильген, кок къуббеси ярылгъан, дагълар уфалып савурылгъан ве пейгъамберлерниң (умметлери акъкында шаатлыкъ) вакъыты тайин этильген заман (артыкъ къиямет къопкъандыр).
12. (Бу аляметлер) насыл вакъыткъа кечикирильгендир?
13. Айырма кунюне.

14. (Ресулым!) Айырма кунюнинъ не олгъаныны сен не ерден биледжексинъ!
15. О куню (Пейгъамберни ве ахиретни) ялан сайгъанларнынъ вай алына!
16. Биз (булар киби инкярджы олгъан) эвелькилерни эляк этмекдикми?
17. Соң аркъадакилерни де оларнынъ пешине такъаджакъмыз.
18. Иште, биз сучлуларгъа бойле япармыз!
19. О куню (акъикъатларны) ялан сайгъанларнынъ вай алына!
20. (Эй, инсанлар!) Биз сизни зайыф бир сувдан яратмадыкъмы?
- 21-22. Иште, о сувны, белли бир муддетке къадар сагълам бир ерге ерлештириджик.
23. Биз бунъя кучь еткизгендермиз. Ве бизим кучюмиз не буюктir!
(Аетке «Оны биз такъдир эттик ве биз не гузель такъдир этиджисимиз» шеклинде де мана берильген).
24. О куню (акъикъатларны) ялан сайгъанларнынъ алына вай!
- 25-26. Биз ер юзюни тирилерге ве олюлерге топланув ери япмадыкъмы?
27. Ер юзюнде юксек дагълар яраттыкъ, сизлерге татлы сувлар ичирдик.
28. О куню, (акъикъатларны) ялан сайгъанларнынъ алына вай!
29. (Инкярджыларгъа о куню бойле денилир:) Ялан сайып кельдигинъиз азапкъа барынъ!
- 30-31. Учь пытакъкъа айырылгъан, (амма) не кольге берген, не де алевден къорчалайджакъ бир кольгеге барынъ.
32. О, сарай киби къоджаман къыгъылчым септирир.
33. Эр бир къыгъылчым санки бирер сары деве кибидир.
34. О куню, (акъикъатларны) ялан сайгъанларнынъ алына вай!
35. Бу, (кяфирлер) лаф эталмайджакъ бир куньдир.
36. Оларгъа изин де берильмез ки, (сёзде) узюлерини беян этсинлер.
37. О куню, (акъикъатларны) ялан сайгъанларнынъ алына вай!
38. (О заман бойле денилир:) Бу, айырды этюв кунюдир. Сизни ве сизден эвелькилерни бир ерге кетирдик.
39. (Азаптан къуртулувынъыз ичюн) бир ийленъиз бар исе, косътеринъ манъя ийленъизни!
40. О куню, (акъикъатларны) ялан сайгъанларнынъ алына вай!
- 41-42. Шубесиз, (о куню) такъва саиплери, кольгеликлерде ве чокъракъ башларында, джанлары чеккенинден чешит-чешит мейвалар арасында оладжакълар.
43. (Оларгъа:) «Япкъанларынъызынъ къаршылыгъы оларакъ шимди афиетнен ашанъ, ичинъ», (денилир).
44. Иште, биз яхшыдыкъ япкъанларны бойле мукяфатландырырмыз.
45. О куню, (акъикъатларны) ялан сайгъанларнынъ алына вай!
46. (Эй, инкярджылар!) Ашанъыз, (дюнъядан) файдаланыныз бираз! Акъикъат шу ки, сизлер сучлусыныз!
47. О куню, (акъикъатларны) ялан сайгъанларнынъ алына вай!
48. Олар озылерине: «Аллаһынъ узурында руку этинъ!» денильген вакъытта эгильтемезлер?
49. О куню, (акъикъатларны) ялан сайгъанларнынъ алына вай!

50. Олар артыкъ бундан (Къур'андан) соңъ анги сёзге инанаджакълар.

78. ЭН-НЕБЕ'

Меаариджден соңъ энген, ильк меккий сурелерден олуп, 40 аеттир. «Небе'» – хабер демектир. Къяямет хаберлерини анълаткъаны ичюн, бу ад берильген.

Бисмилянираһмаанирраһииим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһның адынен).

1. Бир-бирилеринден нени сорайлар?
- 2-3. (Инанып-инанмамакъта) ихтиляфкъа тёшкен буюк хаберними?
4. Ёкъ! Анълайджакълар!
5. Кене ёкъ! Олар анълайджакълар!
- 6-7. Биз ер юзюни бир тёшек, дагъларны да бирер къазыкъ япмадыкъмы?
8. Сизни чифт-чифт яраттыкъ.
9. Юкъунъызын бир раатланув яптыкъ.
10. Геджени бир орьтю яптыкъ.
11. Куньдюзни де чалышып къазанув вакъты эттик.
12. Усьтюнъизде еди къат сагълам коклер бина эттик.
13. (О ерде) алев-алев янгъян бир къандиль яраттыкъ.
- 14-16. Сизге урлукълар, осюмликлер (тереклерни), бир-бирилерине битишик багълар-багъчалар етиштиремек ичюн, усьт-усьтюне топланып сыкъышкъан булутлардан шырыл-шырыл акъкъан сувлар эндирик.
17. Шубесиз, укюм куню – вакъыт оларакъ тайин этильгенди.
18. Суургъа уфленген куню, топ-топ Аллаһкъа келирсингиз.
19. Кок юзю ачылыр ве о ерде къапулар пейда олур;
20. Дагълар юрютилир, ылгъым алына келир.
- 21-22. Шубесиз, ёлдан азгъанларның барынаджакъ (сыгъынаджакъ ери) джеэннем пусуда беклемектеди.
- 23-26. (Ёлдан азгъанлар) о ерде асырлар бою къалырлар, о ерде бир серинлик я да (сувсызлыкъ кеткизген) бир ичимлик татмазлар, анджакъ (дюнъяда япкъанларына) уйгъун къаршылыкъ оларакъ, къайнакъ сув ве ирин татарлар.
27. Чюнки, олар джеза кунюнин (келеджегини) умют этmez эдилер.
28. Бизим аетлеримизни яланлагъандан-яланлагъан эдилер.
29. Биз исе, эр шейни бир китапта сайып язгъандырмыз.
30. Татынъ! Бундан соңъ анджакъ азабынъызын арттыраджакъмыз.
- 31-34. Шубесиз, такъва саиплери ичюн умют этильгенин тапкъан ерлери – багъчалар, юзюм багълары, кокюслери гъондже киби къабаргъан акърандаш къызлар, ички толу къаделер бардыр.

35. Олар о ерде не бош бир лакъырды, не де ялан эшитирлер.
36. Булар Раббинъинъ етерли бир ихсаны, муκяфатыдыр.
37. О, коклернинъ, ернинъ ве экиси арасында олгъанларнынъ Раббидир. О, рахмандыр. О куню инсанлар Онъа къаршы къонушмагъа изинли дегильдирлер.
38. Рух (Джебраил) ве мелеклер саф-саф олуп тургъан куню, Рахман изин бергенлерinden башкъалары лакъырды эталмазлар; лаф эткен де, догърусыны сейлер.
39. Иште, о кесен-кес келеджек куньдир. О алда, истеген инсан Раббисине баргъан бир ёл тутсын.
40. Биз, якъын бир азаптан сизни тенбиеледик. О куню инсан эвельден япкъанларына бакъджакъ ве инкярджы кимсе: «Кешке топракъ олсам эди!» дейджек.

79. ЭН-НААЗИААТ

Небе' суресинден сонъ, Меккеде энген, 46 аеттир. Адыны, «сёкюп чыкъргъанлар» яхут «чекип чыкъаргъанлар» манасындаки «наазиат» келимесинден алгъан. Эсас фикир оларакъ къяметни анълатыр.

Дженаб-ы Аллаһ суренинъ башында ильки беш аетте беян этильген кучь ве мелекелернен донаткъан варлыкъларгъа емин этмекте.

Бисмиляхиరраھماانیرررھیم (Рахман ве рахим олгъан Аллаһнынъ адынен).

- 1-5. Сёкюп чыкъргъанларгъа, явашча чеккенлерге, ялдагъанлардан-ялдагъанларгъа, ярышкъандан-ярышкъанларгъа, иш тритплегенлерге ант олсун;
- 6-9. Биринджи уфлев (кяннатны) сарскъан, оны экинджи уфлевни такъип эткен куню, иште, о куню юреклер къайгъыдан титрер, козълер ёргъун олур.
- 10-11. «Ольгенден сонъ биз, (дюньядаки) ильки алымызгъа къайтарыладжакъмызы, (эм де) чюрюген кемиклер олгъандан сонъмы?» дерлер.
12. «О заман бу, зиянлы бир къайтув олур», дедилер.
13. Бу дёнюш, садедже бир сесленювге бакъар.
14. Бирден озылерини махшерде була къоярлар.
15. (Хабибим!) Санъа Мусанынъ хабери кельдими?
16. Мукъаддес вадий Туваада Рабби онъа бойле сесленген:
17. Фыравунгъа бар! Чюнки, о чокъ адден ашты.
- 18-19. Де ки: Арынуvны ве сени Раббимнинъ ёлуна къавуштыруымны истерсинъми? Бойледже, ондан къоркъарсынъ.
20. Ве онъа энъ буюк муджизени косътерди.
21. (О исе) аман яланлады ве исъян этти.
22. Сонъра (инкяр ичюн) бар гъайретини косътеререк, сыртыны чевирди.
23. Дер'ал (адамларыны) топлады ве (оларгъа) багъырды:
24. Мен, сизинъ энъ юдже Раббинъизим! деди.

25. Аллаh оны, (эр кеске ибret оларакъ) дюнья ве ахирет азабынен джезаландырды.
26. Эльбетте, бунда, коркъынан кимселер ичюн, буюк бир ибret бар.
- 27-29. Сизни яратмакъ даа кучьми, ёкъса, кок юзюни яратмакъмы ки, оны Аллаh бина этти, оны юксельтип, низамгъа къойды. Геджесини къарапты, куньдюзини агъартты.
- 30-33. Ондан сонъ да, ер къурресини тёшеди. Озюнъиз ве айванларыныз ичюн бир файдаланув олмакъ узре, ерден сувны ве отлагъыны чыкъарды ве дагъларны къави бир шекильде ерлештириди.
- 34-36. Эр шейни алт-устъ эткен о буюк феляket кельген вакъытта, инсан япып-эткенлерини хатырлайджакъ куню ве корыгенге джеэннем ачыкъ бир шекильде косътерильтген вакъытта;
- 37-39. Адден ашкъянгъа ве дюнья аятыны ахиреттен усътион корыгенге, шубесиз, джеэннем тек барыныладжакъ (сыгъыныладжакъ) ерdir.
- 40-41. Раббининъ макъамындан къоркъынан ве нефсини фена истеклерден узакълаштыргъанлар ичюн исе, шубесиз дженнет екяне сыгъыныладжакъ ерdir.
42. Сенден къяметни сорарлар: Келип чатузы не вакъыт? (дерлер).
43. Сен оны не ерден билип, бильдиреждексинъ?
44. Онынъ сонъ ильми ялынъыз Раббинье аиттир.
45. Сен анджакъ ондан къоркъынанларны тенбиелерсинъ.
46. Къямет кунюни корыгенлеринде, (дюнъяда) садедже бир акъшам вакъты я да къушлукъ вакъты къадар яшагъан киби санаарлар.

80. АБЕСЕ

Меккеде энген, 42 аеттир. Адыны, «юзюни экшиитти, бурюштириди» манасындаки ильк келимесинден алгъан.

Бу суренинъ энрю себебинен багълы бойле бир адисе накъл этильген: Эфендимиз Велид, Умейие б. Халеф, Утбе б. Рабия киби Къурейшнинъ илери кельгенлерине Исямны анълаткъан бир вакъытта, корь Абдуллах б. Умму Мектум келип: «Я Ресуллалах! Аллаhнынъ санъа огреткенлерinden манъа да огрет», дей. О эснада Ресуллалах (с.а.) джевап бермей. Чюнки, Къурейшнинъ бу илери кельген кимселери, затен озылерине айрыджа муамеле этильмесини истей эдилер. Эфендимиз оларны кедерлендирмек истемей. Абдуллах текrar сесленгенинен, элинде олмадан, юзю дөнъише. Бу эснада олар турып кетелер. Бираздан сонъ, бу аетлер келе. Ресуллалахнынъ базы арекетлерини тенъkit этмек ве оны тенбилемек макъсадында кельген бу ве оларгъа бенъзеген аетлер, онынъ хакъ пейгъамбер олгъанына энъ буюк делильдир. Зира, ич кимсе озюни бу шекильде тенкъит этmez.

Бисмиляниррахмааниррахиим (Рахман ве рахим олгъан Аллаhнынъ адынен).

- 1-4. (Пейгъамбер) корынинъ онъа келови себебинден, юзюни экшиитти ве кери дёнди.
(Ресулым! Онынъ алыны) санъа ким бильдирди! Бельки о темизленеджек, яхут огют аладжакъ да, о огют онъа файда береджек.

- 5-7. Озюни (санъа) мухтадж корьмегенге кельгенде, сен онъа ёнельмектесинъ. Албуки, онынъ темизленип, арынувындан сен месуль дегильсинъ.
- 8-10. Факъат чапышаракъ ве (Аллаhtan) къоркъаракъ санъа кельгеннен де меракъланмайсынъ.
- 11-16. Ёкъ! Шубесиз, булар (аетлер) дегерли ве ишанчлы кятиplerниң эллеринен (язылып) тер-темиз къылынган, юдже макъамларгъа чыкъарылгъан мукъаддес саифелеринде (язылы) бир огюттир; истеген ондан (Къур'андан) огют алыр.
17. Къаҳр олсун о инсан! Не инкярджыдыр!
18. Аллаh оны неден яратты?
19. Бир нутфеден (спермадан) яратты да, онъа шекиль берди.
20. Соңра онъа ёлуны къолайлаштырды.
(Ает, «Ана къарнындан чыкъмакъыны къолайлаштырды» я да «Хайыр ве шерр ёлуны сечювани къолайлаштырды» шекиллеринде де анълатылған).
21. Соң онынъ джаныны алды ве къабирге сокъты.
22. Соң истеген бир вакътында оны янъыдан тирильтири.
23. Ёкъ! (Инсан) Аллаhнынъ эмир эткенини япмады.
24. Инсан ашагъанына бир бакъсын.
- 25-32. Ойле ки: Ягъумурлар ягъдырдыкъ. Соң топракъны козь-козь ярдыкъ да, о ерден осюмликлер, юзюм багълары, себзелер, зейтун ве хурма тереклерини, ири ве сыкъ терекли багъчалар, мейвалар ве чайырлар яраттыкъ. (Бутюн булар) сизни ве айванларынъызын файдаландырмакъ ичюндири.
33. Къулакъларны сагъыр этиджи о сес кельгенде,
- 34-36. Иште, о куню инсан къардашындан, анасындан, бабасындан, эшинден ве баласындан къачар.
37. О куню, эр кеснинъ озюндөн етип артаджакъ бир дерди бардыр.
- 38-39. О куню бир такъым юзълер парлакъ, кулер ве севинчлидир.
- 40-42. Кене о куню бир такъым юзълерни де кедер саргъан, къасеветтен къап-къара кесильгендир. Иште, булар кяфирлердир, гунахкярлардыр.

81. эт-ТЕКВИИР

Меккеде энген, 29 аеттир. Суренинъ башында кунешнинъ тюорилювинден сёз этильген ве адыны да бу ерден алғылан. Суренинъ сёз тертибинде, ичине алғылан мевзулагъа аит анъламларны янгыраткъан ве кучьлендирген мукеммель бир мусикъий, такълит этильмез бир аэнк бар.

Бисмилянирраһмаанирраһниим (Рахман ве рахим олгъан Аллаhнынъ адынен).

1. Кунеш къатланып тюорильтенде,
2. Йылдызлар (къарапып) тёкюльгенде,
3. Дагълар (салланып) юрютильгенде,
4. Балалайджакъ девелер башлары бош къоюп йиберильгенде,

5. Вахший айванлар топланып, бир ерге кетирильгенде,
6. Денъизлер къайнатылгъанда,
7. Рухлар (беденлернен) бирлештирильгенде,
- 8-9. Тирилейин топракъқа комюльген кызыгъя, анги гунах себебинен, ольдюрильгени соралгъанда,
10. (Амеллер язылы олгъан) дефтерлер ачылгъанда,
11. Кок юзю сокюлип алынгъанда,
- 12-13. Джээннем туташтырылгъанда ве дженнет якълаштырылгъанда,
14. Инсан нелер кетиргенини биледжек.
- 15-16. Ёкъ! Акъып кеткен, бир гъайып олуп, бир этрафны айдынлаткъан йылдызларгъа ант олсун,
17. Къаарармагъя юзъ туткъанда, геджеге ант олсун,
18. Агъармагъя башлагъанда, сабагъя ант олсун ки,
- 19-20. О (Къур'ан), шубесиз дегерли, кучлю ве Аршның саibi (Аллаһның) къатында итибарлы бир эльчи (Джебраил) кетирген сёздир.
21. О, о ерде итибарлы, ишанылгъан (бир эльчи)дир.
22. Аркъадашынъыз (Мұхаммед) де меджнун дегильдир.
23. Ант олсун ки, оны (Джебраилни) ап-ачыкъ уфукъта корыгендир.
24. О, гъайбның бильгилерини (сизден) гизлемез.
25. О лянетленген шейтанның сёзю де дегильдир.
26. Ал бойле экен, не ерге бармакътасынъыз.
- 27-28. О, эр кес ичюн, сизден дөгъру ёлда юрмек истегенлер ичюн, бир огюттири.
29. Алемлернинъ Рабби Аллаһ истемегендже, сиз истеп оламазсынъыз.
(Аеттеки «гъайб» сёзю – дүйгү азаларынен идрак этилалмагъан ве фактат инанылмасы керек олгъан иман эсасларыны ичине алмакъта. Аллаһ Ресулы олар акъкъында саранлыкънен давранмагъаны, яни эр анги бир шеини гизлемегени изаатлангъан).

82. ЭЛЬ-ИНФИТААР

Наазиат суресинден сонъ, Меккеде энген, 19 аеттир. Манасы «ярылмакъ»тыр. Семаның ярылуындан сёз этерек башлангъаны ичюн, бу адны алгъан. Мевзузы – ахирет алемидир.

Бисмиляхиరرراھماانیرررھىم (Рахман ве рахим олгъан Аллаһның адынен).

- 1-5. Кок юзю ярылгъаң, йылдыздар тёкюльген, денъизлер бир-бирине къарышкъан, къабирлернинъ ичиндекилер тышкъа чыкъарылгъан вакъытта, инсан оғылу (япып) ёллагъанларыны ве (япамайып) артта къалдыргъанларыны бирер-бирер анълар.
- 6-8. Эй, инсан! Сени яратып, сени тертипли ве ольчюли япкъан, сени истеген бир шеклинде бирлештирген, ихсаны бол Раббинъе нисбетен сени алдаткъан недир?

- 9-12. Ёкъ! Бутюн буларгъа бакъмадан, сиз кене де динни яланлайсыныз. Шуны яхши билинъки, узериңизде бекчилер, дегерли языджылар бардыр; олар япмакъта олгъанларынызын билир.
- 13-16. Яхшылар муакъякъакъ дженнетте, яманлар да джеэннемдедирлер. Джеза кунюнде о ерге кирерлер. Олар (кяфирлер) о ерден бир даа да айрылмазлар.
- 17-19. Джеза куню недир билирсинъизми? Недир, аджеба о джеза куню? О куню ич бир кимсе башкъасы ичюн бир шей япалмаз. О куню иш Аллаһкъа къалгъандыр.
(Сонъки джумлени «*O куню эмир Аллаһныңдыр. Ялынъыз Аллаһ эмир этер*», шеклинде де терджисиме этмек мүмкюн).

83. ЭЛЬ-МУТАФФИИН

Меккеде энген, 36 аеттир. Ольчю ве тартувларында ийле япкъанларны яманлаяракъ башлангъаны ичюн, бу адны алгъан.

Бисмиляхиరرراھماانیرررراھییم (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһның адынен).

- 1-3. Инсанлардан алгъанда ольчеп- тарткъанларында там, оларгъа бермек ичюн ольчеп- тарткъанларында исе, эксик туткъан ийлекярларгъа языкъылар ослун!
(Ибн Умер бу сурени окъугъанда, алтынджы аетке кельгенинен, окюр-окюр агълагъан. Бир бедевий де Абдуллах б. Мервангъа: «Аллаһның ольчю ве чекисинде ийле япкъанлар акъкъында не сёйлөгенини бильгенин алда, мусульманларынъ малыны ольчюсиз, чекисиз ве захметсиз алмакъта девам этсесин!» деген эди).
- 4-6. Олар тюшюнмезлерми ки, буюк бир куньде (эсал бермек ичюн) тирильтиледжеклер! Ойле бир кунь ки, инсанлар о куньде алемлерни Рабби узурында тик тураджакълар.
(Ибн Умер бу сурени окъугъанда, алтынджы аетке кельгенинен, окюр-окюр агълагъан. Бир бедевий де Абдуллах б. Мервангъа: «Аллаһның ольчю ве чекисинде ийле япкъанлар акъкъында не сёйлөгенини бильгенин алда, мусульманларынъ малыны ольчюсиз, чекисиз ве захметсиз алмакъта девам этсесин!» деген эди).
7. Догърусы, гунахкъярларынъ язысы, муакъякъакъ Сиджджииндеги олмакътыр.
8. Седжджиин недир, билесинъми?
(Тефсирлерде Сиджеджисинге чешит маналар берильген: а). Зияде тар бир зиндан; б). Джесэннемде бир къую; в). Кяфирлерни амеллери язылгъан китап; г). Я да инсанларнен джинлерни амеллери къайд этильген дефтер).
9. (О гунахкъярларынъ язысы) амеллер сайылып язылгъан бир китаптыр.
10. О куню яланджыларынъ алына вай!
11. Ки олар, джеза кунюни ялан саярлар.
12. Оны ялынъыз укуомлерни таптагъан ве гунахкъа баткъан кимселер ялан дер.
13. Бойле бирисине аетлеримиз окъулгъанынен: «Эскилерни масаллары», дер эди.
14. Ёкъ! Аксине, оларның япмакъта олгъан (яманлыкълары) къальплерини кирлеткендир.
15. Ёкъ! Олар, шубесиз, о куню Рабблеринден (Оны корювден) маҳрум къалгъандардыр.
(Тефсирдэжислерни чокъу ве Эхл-и Суннет келям алимлери бу аетни, ахиретте му'минлелер Аллаһны кореджесклерине делиль сайгъанлар).
16. Соң олар джеэннемге кирерлер.
17. Соң оларгъа: «Иште, яланлагъанызыз (джеэннем) будыр», денилир.

18. Ёкъ! Ант олсун, яхшыларның китабы Иллиондадыр.
19. Иллион недир билесинъми?
20. (О Иллиондаки китап) Ичинде амеллер къайд этильген бир китаптыр.
21. О китапны, Аллаһкъа якъын олгъанлар корерлер.
22. Яхшылар кесен-кес дженнеттедирлер.
23. Олар о ерде курсiler узеринде этрафкъа бакъарлар.
24. Оларның юзүнде ниметлерниң севинчины корерсинъ.
25. Оларгъа муурли халис бир ички такъдим этилир.
26. Оның ичими сонъунда мис къокъусы бардыр. Иште, ярышкъанлар анджакъ онда ярышсынлар.
27. Къарышмасы Тесниимдендири.
28. (О Тесниим Аллаһкъа) Якъын олгъанлар ичеджек бир чокъракътыр.
29. Шубесиз, гунахкъярлар (дюньяда) иман эткенлерге кулер эдилер.
30. Оларнен расткелишкенде къаш-козь ойнатып, алай эте эдилер.
31. Аилелерине къайткъанларында, (алайлары себебинден) кейфленерек дёне эдилер.
32. Му'минлерни корыгенде: «Шубесиз, булар сапкъан», дер эдилер.
33. Албуки, олар му'минлерни козетиджи оларакъ ёлланылмадылар.
34. Иште, о куню (ахиретте) де иман эткенлер кяфирлерге кулерлер.
35. Курсiler узеринде этрафкъа бакъарлар.
36. Кяфирлер япкъанларының джезасыны таптылармы? (Эльбетте таптылар).

84. ЭЛЬ-ИНШИКЪАКЪ

Инфитаар суресинден сонъ, Меккеде энген, 25 аеттир. Кокниң ярылувындан сөз эткени ичюн, бу адны алгъан.

Бисмиляхиరраھماانیرررراھیم (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһның адынен).

- 1-2. Кок ярылгъан, Раббинье къулакъ асып, боюн эгеджек алгъа кетирильген вакъытта,
- 3-5. Ер тюм-тюз этильген, ичинде олгъанларны атып бошалгъан ве Раббини динълеп, Онъа хакъкъы иле итааткъа меджбур этильген вакъытта (инсан оғылу япкъанларынен къаршылашыр).
6. Эй, инсан! Шубе ёкъ ки, сен Раббинъге нисбетен гъайрет усьтюне гъайрет косътермектесинъ; сонъунда Онъа бараджакъсынъ.
7. Кимниң китабы сагъындан берильсе,
8. Къолай бир эсап иле эсапкъа чекиледжек;
9. Ве севинчли оларакъ аиласине дёнеджек.
- 10-13. Кимниң де китабы артындан берильсе, дер'ал ёкъ олмакъыны истейдже; алевли атешке киреджек. Зира о, (дюньяда) аиласи ичинде (мал-мульк себебинен) къопайгъан эди.

(Бу аетлерде дюньяда зенгин олуп, этрафына ярдым этмеген, менликнен яшагъан, зенгинлигини озю ичюн бир имтияз саяракъ, факъырларны, ёкъулларны ич де тюшюнмеген кимселернинъ ахиреттеки элемли алы косътерильмекте. Бу аеттен керекли ибret дерсими алмагъанлар, олюмнен озылерини азапнынъ ве атешинъ ичинде буладжакълар. Албуки, олар зенгинлик ве ферахлыкъ алы девам этеджек, янъыдан тирильген такъдирлеринде, дюньядаки вазифелерине коре тириледжек беллей эдилер. Нетидже беклегенлери киби олмайджасакъ).

14. О, ич бир вакъыт Раббине дёнмейджек белледи.
15. Албуки, акъикъатен, Рабби оны корымекте эди.
- 16-19. Ёкъ! Чабакъкъа, геджеге ве онда баскъан къаранлыкъкъа, толгъун айгъа емин этерим ки, ал-алдан кечерсинъиз.
20. Бойле экен, олар, аджеба, ничюн иман этмезлер?
21. Олар озылерине Къур'ан окъулгъанынен, седжде де этмезлер.
(Манада кечкен «седжде этмезлер» ифадеси шу шекиллерде изаатлангъан: 1. Сайгъы косътермезлер; 2. Аз. Пейгъамбер ве му'минлер, седжде аети окуългъанда, седждеге баргъанлары алда, олар тикилип тураплар; 3. Намаз къылмазлар).
22. Догърусы, кяфирлер яланламакъталар.
23. Албуки, Аллаh оларнынъ гизлеген шейлерини чокъ яхши билир.
24. (Ресулим!) Оларгъа элем бериджи азапны мужделе!
25. Иман этип, салих амел ишлегенлер башкъадыр; олар ичюн арды кесильмеген бир мукафат бардыр.

85. эль-БУРУУДЖ

Шемс суресинден сонъ, Меккеде энген, 22 аеттир. «Буруудж» – бурдж келимесининъ чокълугъыдыр. Суреде бурджлары олгъан кок юзюне, къыямет кунюне ве о куньге шаатлыкъ этеджеклернен, кене о куню мушааде этиледжек вазиетлерге емин этильгенден сонъ, Йеменде олуп кечкен бир вазиетке ишарет этиле: Еудий Зуунувас ве онынъ адамлары, еудийликни къабул этмеген Неджран христианларыны, эндек ичинде якъылгъан бир атешке атып якъарлар ве янаяткъан инсанларны сейир этерлер. Бу шекильде эскендженен якъылып ольдюрильген кимселер инанчлары огъурында ольгенлердир.

Бисмилянирраһмаанирраһниим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

- 1-7. Бурджларгъа саип кок юзюне, келеджеги бильдирильген куньге, (о куньде) шаатлыкъ эткенге ве этильгенге ант олсун ки, атешнен толу эндекке атылгъанлар (якъылып) ольдюрильди. Олар (якъынлар) да башларына отургъанлар, му'минлерге япаяткъан эскенджени сейир эте эдилер.
- 8-9. Олардан ялынъыз коклернинъ ве ерниң мулькю озюне аит олгъан, азиз ве хамид Аллаhкъа иман эткенлери ичюн интикъам алдылар. Албуки, Аллаh эр шейни корер.
10. Шубесиз, инангъан эркеклернен, инангъан къадынларгъа эскендже этип, сонъ тёвбе де этмегенлерге джеэннем азабы ве (о ерде) янмакъ джезасы бардыр.

11. Иман этип, салих амеллер ишлегенлерге исе, земинinden ирмакълар акъкъан дженнетлер бардыр. Иште, буюк къуртулуш будыр.
12. Шубесиз, Раббинънинъ якъалавы чокъ шиддетлидир.
13. Билинъ ки О, (кяннат ёкъ экенде) ильк оларакъ яраткъан (олюмден соң текrar аятны) кери кетиргендир.
14. О чокъ багъышлайыджы ве чокъ севиджиدير.
15. Шерефли Аршнынъ сашибидир.
16. Истеген шейлерини мытлакъя япыджыдыр.
- 17-18. Ордуларнынъ, Фыравун ве Семууднынъ (огърагъан фелякетлерининъ) хабери санъа кельдими?
19. Догърусы, инкярдыхылар (акъикъатны) яланлап турарлар.
20. Аллан оларны артларындан сарып алгъандыр.
- 21-22. Акъикъатта о (яланлагъанлары, аслы) лехв-и махфузда булунгъан шерефли Къур'андыр. («Ордуларнынъ хабери» – эвельки миллетлерге кельген пейгъамберлерге къарышы курешкенлернинъ фаджисалы бир шекильде енъилювлериدير. Бу хаберлерни араплар бильмекте эдилер. Бунъа рагъмен, араларындан ёлланылгъан бир пейгъамберге къарышы курештилер. Оларнынъ соңу не исе, буларнынъ да соңу одыр).

86. эт-ТААРИКЬ

Белед суресинден соң, Меккеде энген, 17 аеттир. Адыны 1-нджи аетте кечкен «таарикь» келимесинден алгъан. Таарикь – геджелейин кельген, шиддетликнен ургъан, къапуны къакъкъан демектир. Суреде кечкен таарикь исе, гедже зияде нур сачкъан саба йылдызыдыр. Миджазий оларакъ, намлы адамгъя да айттылыр. Бир бедиий ифаде оларакъ да, джахилие девринде кельген Аз. Пейгъамбер де, геджени айдынлаткъан ве сабаны мужделеген саба йылдызына бенъзетильген ола билир.

Бисмилянираһмаанирраһниим (Рахман ве рахим олгъан Аллаһнынъ адынен).

- 1-4. Кок юзюне ве таарикъка (саба йылдызына) емин этерим. Таарикънынъ не олгъаныны не ерден биледжексинъ? (О, къаранлыкъны) делидже йылдызыдыр. Ич кимсе ёкътыр ки, узеринде бир къорчалайыджы, бир козетиджи олмасын.
- 5-8. Инсан неден яратылгъанына бир бакъсын! Атылгъан бир сувдан яратылды. (О сув) сыртнен кокюс къафеси арасындан сықтар. Иште, Аллан (башлангъычта бу шекильде яраттыгъы) инсанны текrar яратмагъя да къадирдир.
- 9-10. Гизленгенлернинъ ортагъа чыкъкъан куньде, инсан ичюн не бир кучь, не де бир ярдымджы бар.
- 11-17. Дёнюш саibi олгъан (ягъмур ягъдырғъан) кокке, (осюмликнен) ярылгъан ерге емин этерим ки, Къур'ан (хакъ иле батылны) айырғъан бир сёздир. О, асла бир шакъа дегильдир. Олар бир тузакъ къуарлар, мен де бир тузакъ къуарым. Кяфирлерге мухлет бер, оларны бираз озь алларына быракъ (пек якъында санъа ярдымымыз келеджек).

87. ЭЛЬ-А'ЛЯ

Аллаһнынъ «юдже» манадаки адынен башлангъаны ичюн, «эл-А'ля» денильген бу суре 19 ает олуп, Меккеде энген ильки сурелердендер. Дженааб-ы Аллаһ бу суреде кяинатнынъ сырларыны, яратылышины, чалышувыны эсаслы бир шекильде ифаде эткен.

Бисмилянирраһмаанирраһииим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

- 1-5. Яратып, тертипке къойгъан, тақъдир этип, ёл косятерген, (топракттан) ешиль отны чыкъарып, соң оны къап-къара бир сель чёплигине чевирген юдже Раббинъниң адыны тесбих (ве тақъдис) эт.
- 6-7. Санъа (Къур'анны) окъутаджакъмыз; артыкъ Аллаһнынъ истегени истисна, сен ич унутмайджакъсынъ. Шубесиз, Аллаһ ашкярны ве гизлинин билир.
- 8-9. Сени энъ къолайгъа муваффакъ этеджекмиз. О алда, эгер огют файда берсе, огют бер.
- 10-13. (Аллаһтан) къоркъынан – огюттен файдаланаджакъ. Энъ буюк атешке кирежек фена кимсе исе, огюттен къачыныр. Соң о, атеште не олюр, не де яшар.
- 14-15. Темизленген, Раббинъниң адыны анып, Онъа къуллыкъ эткен кимсе, шубесиз къуртулышкъа иришкендир.
- 16-17. Факъат сиз (эй, инсанлар!) ахирет даа хайырлы ве даа девамлы олгъаны алда, дюнья аятыны устьюн корымектесинъиз.
- 18-19. Шубесиз, бу (анълатылгъанлар), эвельки китапларда, Ибрахим ве Мусанынъ китапларында да бардыр.

88. ЭЛЬ-ГЪАШИЙЕ

Адьны ильк аетте кечкен ве эр шейни саргъан, къаплагъан, дешети эр шейге етишкен къыямет куню манасындаки «гъаашийе» келимесинден ала. Ильк кельген сурелерден олуп, Заарийаат суресинден соң, Меккеде энген. Бу суреде къыямет ве ахиретке айт хаберлер бар, айрыджа Аллаһнынъ барлығыны анъламагъа ярдым этеджек базы яратылышинен делиллэр анълатылгъан. Аятнынъ бир тертип ве низам ичинде акъып баргъаны, бу агъымнынъ соңунда Аллаһкъа барыладжагъы ве Онынъ къатында эсап бериледжеги анълатыла. 26 аеттир.

Бисмилянирраһмаанирраһииим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. (Ресулым!) Дешети эр шейни къаплагъан къыяметниң хабери санъа кельдими?
- 2-7. О куню бир такъым юзылер зелильдир, токтамадан чалышыр, (факъат бошуна) ёрулыр, къызыгъын атешке кирер. Оларгъа къайнап тургъан сув чокърагъындан ичирилир, олар ичюн къуругъан тикенден башкъа емек ёкътыр, о исе, не беслер, не де ачлыкъыны кеткизир.
- 8-11. О куню бир такъым юзылер де бардыр ки, баҳтлыдырлар; (дюнъядаки) гъайретлерinden хошнұт олгъандырлар, юдже бир дженнеттедирлар. О ерде бош бир сөз әшитмезлер.

- 12-16. О ерде (дженнетте) девамлы акъкъан бир чокъракъ, о ерде юксельтильген тахтлар, къюолгъан къаделер, сыра-сыра тизили ястыкълар, тёшельген килимлер бар.
- 17-20. (Инсанлар) девенинъ насыл яратылгъанына, кокнинъ насыл юксельтильгенине, дагъларнынъ насыл тикленгенине, ер юзюнинъ насыл яйылгъанына бир бакъмазлармы?
- 21-26. О алда (Ресулым), огют бер. Чюнки, сен анджакъ огют бериджисинъ. Оларнынъ усътюнде бир зорбаджы дегильсинъ. Анджакъ юзы чевирип, инкяр эткенге кельгенде, иште, ойлесини Аллаh энъ буюк азап иле джезаландырыр. Шубесиз, оларнынъ дёнюши садедже бизгедир. Соң оларнынъ соргъугъа чекилюви де, садедже бизге аиттир.

89. эль-ФЕДЖР

Феджр – тань ерининъ агъарувы ве чабакъ манасындадыр. Феджр суреси Лейль суресинден соңъ, Меккеде энген, 30 аиттир. Бу суреде эски къавмларгъа аит къыссалар хатырлатыла. Инсан оғылунынъ феналыкъка ёнельмекте олгъаны бильдирелерек, бунынъ яман нетиджеси, дюнья аятындан соңъки аят ве о ердеки вазиетлер къыскъадан анълатыла.

Бисмиляниррахмааниррахиим (Рахман ве раЫим олгъан Аллаhнынъ адынен).

- 1-5. Феджрге, он геджеге (хаджнынъ он геджесине) чифтке, текке, (эр шейни къараплыгъынен) орьткен анда геджеге емин этерим ки, буларда акъыл саиби ичюн эльбетте, бирер емин (дегери) бар.
(Эр күннинъ феджри, Зильхиджоджесинъ он геджеси, мусбет ве менфий къутуп дие билинген чифтлерден тешкиль олгъан барлыкъ алеми, буларны яраткъан ве тек олгъан Аллаh, эр шейни орьтюп, ёкъ киби эткен геджес къараплыгъы еминге мевзу этильген, соңра да буларнынъ еминге дегерли шейлер олгъаны къайд этильген).
- 6-14. Корымединъми, Раббинъ не япты Аад къавмына; диреклери (юксек биналары) олгъан, улькелерде онъа бенъзегени яратылмагъан Ирем шеэрине, о вадийде къаяларны ёнгъан Семууд къавмына, къазыкълар (чадырлар, ордулар) саиби Фыравунгъа! Ки оларнынъ эписи улькелеринде адден аштылар. О ерлерде яманлыкъны арттырдылар. Бу себептен, Раббинъ оларнынъ усътюне азап къамчысы ягъдырды. Чюнки, Раббинъ (эр ан) козетмектедир.
(Базы төфсирджилерге коре, Фыравун ерге дөрт къазыкъ къакътыра, эскендже этеджек кимселерни эллериңден ве аякъларындан бу къазыкъларгъа бағылата, о шекильде эскендже эте экен. Шунынъ ичюн онъа «зу'ль-эвтаад – къазыкълар саиби» денильген).
15. Инсан бар я, Рабби оны имтиан этип де, икрамда булунгъанында ве бол нимет бергенинде: «Рабим манъя икрам этти», дер.
16. Оны имтиан этип, рызкъыны тарлаштыргъанында исе: «Раббим манъя эмиет бермеди», дер.
- 17-20. Ёкъ! Догърусы, сиз етимге икрам этмемектесинъиз, ёкъсулны тойдурмагъа бир-бириңизни тешвикъ этмемектесинъиз. Арам-элял демеден, мирасны ашамакътасынъыз. Малны адден ашыры севмектесинъиз.

(Джахилие девринде араплар мирастан къадынларгъа, балаларгъа ве етимлерге пай бермей эдилер).

- 21-22. Амма, ер юзю парча-парча олгъан, Раббинъ(нинь эмри) кельген ве мелеклер саф-саф тизильген вакытта (эр шей ортагъа чыкъаджакъ).
23. О куню джеэннем кетирилир, инсан япқынларыны бирер-бирер хатырлар. Факъат бу хатырлавның не файдасы бар!
24. (Иште, о вакытта инсан:) «Кешке бу аятым ичюн бир шейлер япты ёлласа эдим!», дер.
25. Артыкъ о куню Аллаһның этеджек азабыны кимсе эталмаз.
26. Оның ураджакъ бугъавыны кимсе уралмаз.
- 27-30. Эй, раатлыкъка къавушкъан инсан! Сен Ондан хошнуг, О да сенден хошнуг оларакъ, Раббинъе дён. (Сечкен) къулларым арасына къошуул ве дженнетиме кир!

90. эль-БЕЛЕД

Меккеде, Къаф суресинден сонъ энген, 20 аеттири. Адыны ильк аетте кечкен, Меккени анълаткъан ве «шеэр» манасындаки «белед» келимесинден алгъан.

Бу суреде инсанның яратылышиындан, оның базы давранышларындан, инсангъа берильген устьюн васыфлардан, о васыфларны эйиликке къулланмагъаның фена акъибетинден, эйиликке къуллангъанларның да, баҳтлы келеджеклеринден сөз этиле.

Бисмилянирахмааниррахиим (Рахман ве рахим олгъан Аллаһның адынен).

- 1-4. Бу больгеге -ки сен бу больгедесинъ-, бабагъа ве ондан мейдангъа кельген балагъа емин этерим ки, биз инсанны (козъ-козыгъе келеджек нидже) зорлукълар ичинде яраттыкъ.
5. Инсан, ич кимсе онъа кучь етиширалмайджакъ беллейми?
6. «Пек чокъ мал арджладым» дей.
(Базы тефсирлерге коре, аетте, мушриклернинъ Аз. Пейгъамберге душманлыкъ оғырунда япқын арджаламаларындан сөз этювлерине ишарет олунмакъта).
7. Кимсе оны корьмеди беллейми?
- 8-10. Биз онъа эки козъ, бир тиль ве эки дудакъ бермединми? Онъа эки ёл (догъру ве эгрини) косътермединми?
- 11-16. Факъат о, сарп ёкъушны ашалмады. О сарп ёкъуш не олгъаныны билесинъми? Хызметкяр азат этмек я да ачлыкъ кунюнде якъыны олгъан бир етимни, яхут ап-ачыкъ бир ёкъусулны тоюрмакътыр.
- 17-18. Соң иман эткенлерден, бир-бирилерине сабыр тевсие эткенлерден ве бир-бирилерини аджымакъны огютлегенлерден олмакътыр. Иште, булар сагъдакилердир.
(Къур'анда кечкен «сагъдакилер» ве «солдакилер» табирлерининъ манасы ичюн Вакъыа суреси, 8, 9, 16-нджи аетлерининъ изаатларына бакъ.).
- 19-20. Аетлеримизни инкяр эткенлер исе, иште олар солдакилердир. Джезалары, къапулары устьлерине сым-сыкъ къапатылгъан бир атештир.

91. ЭШ-ШЕМС

Къадир суресинден сонъ, Меккеде энген, 15 аеттир. Адыны суренинъ ильк келимеси олгъан ве «кунеш» манасындаки «шемс»тен алгъан. Бу суреде инсаннынъ яратылышинда мевджут эки хусусиет анълатыла: яхшылыкъ ве яманлыкъ. Инсаннынъ яратылышинда яхшы олмакъ да, яман олмакъ да къабилиет оларакъ бардыр.

Бисмилянирраһмаанирраһниим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

- 1-10. Кунешке ве къушлукъ вакътындаки айдынлыгъына, кунешни такъип эткенинде айгъя, оны ашкяр эткен куньдюзге, оны орткенинде геджеге, кок юзюне ве оны бина эткенде, ерге ве оны япып тёшегенге, нефиске ве онъа бир такъым къабилиетлер берип де, яхшылыкъ ве яманлыкъларны ильхам эткенге емин этерим ки, нефсини феналыкълардан арындыргъан, къуртулышкъа иришкен, оны феналыкъларгъа комген де, зиян эткendir.
- 11-15. Семууд къавмы адден ашкъаны себебинден (Аллаһнынъ эльчисини) яланлады. Оларнынъ энъ бедбахты (девени соймакъ ичюн) атылгъанда, Аллаһнынъ Ресулы оларгъа: «Аллаһнынъ девесине ве онынъ сув акъкъына токъунманъ!», деди. Амма, олар оны яланладылар ве девени сойдылар. Бунынъ устьюне, Рабблери, гунахлары себебинден, оларгъа буюк бир феляket ёллады да, эписини эляк этти. (Аллаh бу шекильде азап этювнинъ) акъибетинден къоркъаджакъ дегиль я!
(Аллаh Семууд къавмына Салих Пейгъамберни ёллагъан эди. Ондан муджизе истедилер. Аллаh онъа пек гузель бир ыргъачы деве ёллады. Бу девенинъ отлакъларда сербест долашуwy, белли бир куньде сув ичюви, девеге кимсенинъ феналыкъ япмамасы эмир этильди. Къудар б. Салиф адлы бириси Аз. Салихни яланлады. Сонъ девени сойдылар. Аллаh оларнынъ мемлекетлерини башларына йыкъты ве оларны эляк этти. Олардан къалгъан харабелер аля мевджустыр).

92. ЭЛЬ-ЛЕЙЛЬ

Геджеге еминнен башлангъаны ичюн, суреге «Лейль» денильген. Меккеде энген, 21 аеттир. Бу суреде инсан оғылунынъ эки зыт (терс) арекетинден – джумертилик ве саранлыкътан баас этиле. Иманлы олмакънен джумертилик, имансызылыкънен саранлыкъ арасындаки багълылыкъкъа дикъкъат чекиле.

Бисмилянирраһмаанирраһниим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

- 1-4. (Къаранлыгъынен этафны) бурюп орткен вакъытта геджеге, ачылып агъаргъан вакъытта куньдюзге, эрекекни ве ыргъачыны яраткъангъа емин этерим ки, ишлеринъиз башкъя-башкъадыр.
- 5-7. Артыкъ ким берир ве сакъыныр исе, энъ яхшысы да, тасдикъ этер исе, биз де оны энъ къолайгъа азырлармыз (онда мувафакъиетли япармыз).

- 8-11. Ким саралыкъ этип, озюни мухтадж саймаз, энъ яхшысы да, яланлар исе, биз де оны энъ зоруна азырлармыз. Тюшкен вакътында да, малы озюне ич файда берmez.
- 12-13. Догъру ёлны косътермек бизге аиттири. Шубесиз, ахирет де, дюнья да бизимдир.
14. (Эй, инсанлар!) Алев-алев янгътан бир атешнен сизни тенбиеледим.
- 15-16. О атешке, анджакъ яланлап юзы чевирген яманлар, кирер.
- 17-18. Темизленмек узьре, малыны хайыргъа берген яхшылар ондан (атештен) узакъ тутулар.
- 19-21. Юдже Раббининъ ризасыны истемектен башкъа, онынъ нездинде ич бир кимсеге айт шукран иле къаршыланаджакъ бир нимет ёкътыр. Ве о (бунъа къавушаракъ) хошнут оладжакъ.

93. ЭД-ДУHАА

Дуhaa – къушлукъ вакъты демектир. Суре адыны ильк аетте кечкен бу келимeden ала, Феджр суресинден соңъ, Меккеде энген, 11 аеттири.

Суреде ахырзаман Пейгъамберининъ хусусиетлеринден бири яни етим олгъаны тильге алына ве онъа теселли бериле.

Бисмиляниррахмааниррахиим (Рахман ве раЫим олгъан Аллаhнынъ адынен).

- 1-3. Къушлукъ вакътына ве сукюнетке иришкенинъде геджеге емин этерим ки, Раббинъ сени быракъмады ве санъа дарылмады.
(Бираз вакъыттам вахийнинъ келюви кечикти. Мушриклер: «Рабби оны терк этти, онъа дарылды!», дедилер. Бу лакъырдылар ве саташувлар Эфендимизге агъыр келе эди. Иште, бу, хусус аетлернен изаат этильди).
4. Акъикъатен, сен ичюн ахирет дюньядан даа хайырлыдыр.
5. Пек якъында Раббинъ санъа береджек де, хошнут оладжакъсынъ.
6. О, сени етим булып, барындырмадымы?
7. Шашмалагъан булып да, ёл косътермедини?
8. Сени факъыр булып, зенгин этмедини?
9. Ойле исе, етимни сакъын эзме!
10. Эль ачып, истегенни де, сакъын азарлама.
11. Ве Раббинънинъ ниметини миннэтдарлыкъ ве шукран иле анъ.

94. ЭЛЬ-ИНШИРААХ

«Иншираах» – ачылмакъ, кенишлемек, севинмек маналарындадыр. Дуhaa суресинден соңъ, Меккеде энген, 8 аеттири. Бу суреде Пейгъамберимизнинъ балалыгъында пейгъамберликке азырламакъ узьре, юргенинъ ачылып темизленювинден сөз юрсетиле. Айрыджа, о кетирген диндеки къолайлыштарларгъа дикъкъат чекилерек, Алланкъа шукюр этмеге тешвикъ этиле.

Бисмиляирираһмаанирраһниим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Биз сенинъ коксюнъни ачып кенишлетмедини?
- 2-3. Белинъни бүккен юкюнъни сенден алыш атмадыкъмы?
4. Сенинъ шанынъны ве шуретинъни юджельтмедини?
- 5-6. Эльбетте, кыйынылыхынынъ янында бир къолайлыкъ бар. Акъикъатен, зорлукънен берабер, бир къолайлыкъ даа бардыр.
- 7-8. Бош къалдынъмы, аман (башкъя) ишке сарыл ве ялынъыз Раббинъе ёнель!
(Базы тефсирджелилер битирильген ишини, базылары да, башланаджасакъ ишини «ибадет» оларакъ ёрумлағъанлар. Бу ёрумларнынъ бераберлик нокътасы дюнья ве ахирет арасындаки ольчюгө дикъкъат этилюви кереклигине берилвидир).

95. эт-ТИИН

«Тиин» – дагъ ады я да инджир демектир. Буруудж суресинден соң Меккеде энген, 8 аеттир.

Бисмиляирираһмаанирраһниим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

- 1-5. Инджирге, зейтунгъа, Сина дагъына ве шу эмин больгеге емин этерим ки, биз инсанны энъ гузель бичимде яраттыкъ. Соң оны ашшагъыларнынъ ашшагъысына эндиридик.
(Аллаh Тааля инсанны, рух ве беден къабилиетлери нокътаи назарындан, джанлыларнынъ энъ мукеммели япқыан. Суреде «энъ гузель бичимде яраттыкъ» ифадеси бу хусусны анълатмакъта. Инсан сербест ирадесинен, я бу къабилиетлерни гузель къулланараракъ, «кәмиль инсан» оладжасакъ, я да акс тарафны тутараракъ, шуурлы барлыкъларнынъ ве джанлыларнынъ энъ ашишагъы мертебесинден ер аладжасакъ).
6. Факъат иман этип, салих амель ишегенлер ичюн, эксильмеген, девамлы бир эджир бар.
7. Артыкъ бундан соң джеза куню мевзузында сени ким яланлай билир?
8. Аллаh – укюм бериджилернинъ энъ усътиони дегильми?

96. эль-АЛАКЬ

Алакъ – инсаннынъ яратылыш девирлерinden олгъан ашлангъан йымыртаны ифаде эттер. Бу суреге «Икъра' суреси» де денилир. Меккеде энген, 19 аеттир. Ильк беш аети Къур'аннынъ биринджи энген аетлеридир.

Бу суреде окъумакънынъ, оғренмекниң усътионлиги, инсаннынъ яратылыши, къалемниң муимлиги, буларнынъ инсангъа Аллаh ихсаны олгъаны, инсаннынъ буларны тюшюнүви, Раббине итаат этюви кереклиги, акс алда азапкъа оғърайджагъы анълатыла.

Бисмиляирираһмаанирраһниим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

- 1-2. Яраткъан Раббинънинъ адынен окъу! О, инсанны бир ашлангъан йымыртадан яратты.

- 3-5. Окъу! Инсангъа бильмегенлерини бильдирген, къалемнен (язмакъны) огretken Раббинъ энъ буюк керем саибидир.
- 6-8. Акъикъат шу ки, инсан озюни озюне етерли коререк, адден ашар. Шубесиз, дёнюш Раббинъедир.
- 9-10. Намаз къылгъанда бир къулны (Пейгъамберни намаздан) мен эткени коръдинъми?
(Бу аетлер Пейгъамберимизге намаз къылгъанда саташкъан Эбу Джихил акъкъында энген. О ве онъа бенъзегенлер акъкъында бойле буюрылмакъта.)
- 11-12. Не дерсинъ, о (Пейгъамбер) догъру ёлда исе, яхут такъваны эмир этмекте исе!
13. Не дерсинъ, о (мен эткен, Пейгъамбрени) яланламакъта ве догъру ёлдан юзь чевирмекте исе!
14. (Бу адам) Аллаһнынъ, (япкъанларыны) корыгенини бильмезми!
- 15-19. Ёкъ, ёкъ! Эгер вазгечмесе, дер'ал оны манълайындан (перчеминден), о яланджы, гунахкяр манълайдан (перчемден) якъалармыз (джеэннемге атармыз). О, аман барып, меджлисими (озюнинъ тарафдарларыны) чагъырсын. Биз де зебанийлерни чагъыраджакъмыз. Ёкъ!
Онъа уйма! Аллаһкъа седжде эт ве (ялынъыз Онъа) якълаш!

97. эль-КЪАДР

Къадир геджесинден сёз эткени ичюн, бу адны алгъан. Абесе суресинден сонъ, Меккеде энген, 5 аеттир. Суреде Къадир геджесинден, онынъ фазилетинден, о геджеде мелеклернинъ ер юзюне энновинден баас этиле.

Бисмиляхиరرراحمان (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Биз оны (Къур'анны) Къадир геджесинде эндирилдик.
2. Къадир геджесининъ не олгъаныны сен билесинъми?
3. Къадир геджеси бинъ айдан хайырлыдыр.
4. О геджеде, Рабблерининъ изнинен, мелеклер ве Рух (Джебраил), эр иш ичюн энер туарлар.
5. О гедже селяметлик толудыр. Та феджринъ догъувына къадар.

98. эль-БЕЙИНЕ

Ачыкъ делиль манасына кельген ве биринджи аетте кечкен «бейине» келимеси суреге ад олгъан. Талаакъ суресинден сонъ, Мединеде энген, 8 аеттир. Бу суреде кяфирлерден ве мушриклерден сёз этильген, оларнынъ базы давранышлары анълатылгъан, инангъан ве яхши ишлер япкъанларнынъ къуртулышкъа иришеджеги ифаде этильген.

Бисмиляхиրرراحمان (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Ап-ачыкъ делиль оларгъа кельгенге къадар, эхл-и китаптан ве мушриклерден инкярджылар (куфюрден) айрыладжакъ дегиль эдилер.
- 2-3. (Иште, о ап-ачыкъ делиль) Аллаh тарафындан ёлланылгъан ве энъ догъру укюмлерни ичине алгъан, тер-темиз саифелерни окъугъан бир эльчиidir.
4. Озылерине китап берильгенлер анджакъ о ачыкъ делиль (Пейгъамбер) оларгъа кельгенден соң болюндилер.
5. Албуки, олар анджакъ динни ялынъыз Онъа хас къыларакъ ве ханифлер оларакъ, Аллаhкъа къуллыкъ этювлери, намаз къылувлары ве зекят берювлери эмир олунгъан эди. Дос-догъру дин де – будыр.
(«Ханиф» не олгъаны акъкъында Руум суресининъ 30-нджи аети изаатына бакъ.).
6. Эхл-и китап ве мушриклерден олгъан инкярджылар ичинде эбедий оларакъ къаладжакъ джеэннемлери атешиндеридирлер. Иште, халкъынынъ энъ шеррлилери олардыр.
7. Иман этип, салих амеллер ишлегенлерге кельгенде, халкъынынъ энъ хайырлысы да олардыр.
8. Оларнынъ Рабблери къатындаки муκиятлары – земинinden ирмакълар акъкъан, ичинде даймий оларакъ къаладжакъ Адн дженнетлеридир. Аллаh олардан хошнут олгъан, олар да Аллаhtан хошнут олгъанлар. Бу айтылгъанлар эп Раббинъден къоркъкъан (Онъа сайгъы косътергенлер) ичюнdir.

99. ЭЗ-ЗИЛЬЗААЛ

Тепренюв демек олгъан «зильзаал» келимеси суренинъ ильки аетинде кече. Нисаа суресинден соң, Мединеде энген, 8 аеттири. Къяметтинъ къопувындан, инсанларнынъ гъайрыдан тирилип, эсап берюверинден, эр кеснинъ -яхши я да яман- япкъаныны буладжагъындан баас этиле.

Бисмиляхиరраھماانیرررھىم (Рахман ве рахим олгъан Аллаhнынъ адынен).

- 1-5. Ер къурреси озюне хас сарсынтысынен саллангъан, топракъ агъырлыкъларыны тышкъа чыкъаргъан ве инсан: «Не олмкъта бунъа!», деген вакъытта, иште, о куню (ер) Раббинъинъ онъа бильдирювинен, бутон хаберлерини анълатыр.
6. О куню инсанлар амеллерини корювлери (къаршылыгъыны алувлары) ичюн дармадагъыныкъ кери къайтып келирлер.
7. Ким зерре микъдары хайыр япкъан исе, оны корер.
8. Ким де зерре микъдары шерр ишлеген исе, оны корер.
(Ер агъырлыгъыны тышкъа чыкъарувы бир-къач тюрлю тефсир этильген. 1. Ичиндеки хазинелерни тышкъа чыкъарыр, факъат оларгъа бакъкъан олмаз. 2. Къабирлердеки олюлер тирилир. 3. Ер алтындаки маденлер, газлар, янарадагълар тышкъа фырланыр).

100. ЭЛЬ-ААДИЙААТ

Аадийаат – къошу атлары демектир. Аср суресинден сонъ, Меккеде энген, 11 аеттир. Бу суреде инсан оғылунынъ накорълигиден, къямет куню ортагъа чыкъаджакъ ашкяр вазиеттен сёз этиле.

Бисмиляһирраһмаанирраһииим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

- 1-8. Хар-хар къошкъанларгъа, (налларынен) чакъаракъ, къыгъылчым сачкъанларгъа, (апансыздан) саба баскъыны япкъанларгъа, о ерде тозны думангъа къаткъанларгъа, деркен о ерде бир топлұлықъынъ та ортасына кирғенлерге емин этерим ки, инсан Раббине нисбетен пек нанкорьдир, шубесиз, бунъа озю де шааттыр ве о, мал севгисине де адден ашыр дереджеде хырслыдыр.
- 9-11. Къабирлерде булунгъанлар тирильтилип, тышкъа чыкъарылгъан ве къальplerde гизленгенлер ортагъа къюлгъан вакъытта инсан (алынынъ не оладжагъыны) тюшюнмезми? Шубесиз, Рабблери о куню олардан тамамынен хабердардыр.

101. ЭЛЬ-КЪАРИА

Къаариа – къапуны къакъын демектир ве къямет козъ оғюнде тутулмакъта. Къурейш суресинден сонъ, Меккеде энген, 11 аеттир. Бу суреде къяметниң къопувиңдан мейдангъа келеджек вакъиалардан ве инсаннынъ акъибетиден сёз этиле.

Бисмиляһирраһмаанирраһииим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

- 1-3. Къапу къакъын! Недир о капу къакъын? О къапу къакъыннынъ не олгъаныны билесинъми?
- 4-5. Инсанларнынъ, атешниң этрафыны саргъан перванелер киби олгъаны, дагъларнынъ да авагъа атылгъан ренкли юньге чевирильген кунюдир (о Къаариа!).
- 6-7. О куню кимниң тартылгъан амели ағыр кельсе, иште о, хошнуг этиджи бир яшайыш ичинде олур.
- 8-9. Амели енгиль олгъангъа кельгенде, иште онынъ аласы (ери, юрты) Хаавийедир.
(Амельниң ағыр келюви, хайыр ве яхшылықъларның зияде олувы; енгиль келюви исе, хайыр ве савапның кефесине (теразе козюне) къюладжасыкъ амельниң азлығы я да олмагъаны демектир).
- 10-11. Недир о (Хаавийе) билесинъми? Къызгъын атеш!

102. ЭТ-ТЕКЯСУР

Текясур – чокълукъ ярышы ве чокълукънен макътанмакъ демектир. Кевсер суресинден сонъ, Меккеде энген, 8 аеттир. Дждахилие араплары мал, эвлят ве акърабаларының чокълугъыны бир гъуур ве шереф сая, атта бу хусуста яшагъанларнен къанаатленмейип, къабилелериниң устьюнлигини кечмишлеринен де исбат этмек ичюн, къабирлерге бара, ольген акърабаларының чокълугъунен макътана эдилер. Суреде оларның бу япкъанлары тенкъит этильмекте ве акъиккүй устьюнликниң ахиретте ортагъа чыкъаджагъы анълатылмакъта.

Бисмилянирраһмаанирраһниим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

- 1-2. Чокълукъ къурунтысы сизни о дередже мешгъуль этти ки, нияет къабирлерни зиярет эттинъиз.
- 3-4. Ёкъ! Якъында биледжексинъиз! Эльбетте, якъында биледжексинъиз!
- 5-8. Ақықъат ойле дегиль! Кесен-кес бильги иле бильген олса эдинъиз, (о ерде) мытлакъа джеэннем атешини корер эдинъиз. Соңра ахиретте оны ачыкъ козынен кореджексинъиз. Нияет, о куню (дюнъяда файдалангъан) ниметлеринъизден, эльбетте ве эльбетте эсапкъа чекиледжексинъиз.

103. эль-АСР

Аср – юз йыл, экинди вакъты ве мейванынъ сувыны чыкъармакъ киби маналардадыр. «Аср»гъа емин иле сёзге башлангъаны ичюн, бу адны алгъан. Иншираах суресинден соңъ, Меккеде энген, 3 аеттир. Суреде къуртулышнынъ имангъа, яхшы ишлер япмагъа, хакъны ве сабырны төвсие этмеге багълы олгъаны анылатыла.

Бисмилянирраһмаанирраһниим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

- 1-3. Асрға емин этерим ки, инсан, ақықъатен зарап ичиндедир. Бундан, анджакъ иман этип, яхшы амеллер ишлегенлер, бир-бирилерине хакъны төвсие эткенлер ве сабырны төвсие эткенлер истиснадыр.

104. эль-һУМЕЗЕ

һумезе – биригини артындан ошеклемек, онынънен алай этмек, гонълюни къырмакъ ве ынджытмакъ манасына келе. Къыяме суресинден соңъ, Меккеде энген, 9 аеттир.

Бисмилянирраһмаанирраһниим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

- 1-2. Арттан сёз этмекни, юзыге къаршы тиль узатмакъны адеп эткен эр кеснинъ алына вай! О ки, мал топлагъан ве оны сайып турғандыр.
3. (О), малы оны эбедий япаджакъ беллей.
4. Ёкъ! Ант олсун ки, о Хутамеге атыладжакъ.
5. Хутаменинъ не олгъаныны билесинъми?
- 6-7. Аллаһнынъ туташтырылгъан, (яндыкъча) тырманып, юреклернинъ там усьтюне чыкъкъан атешидир.
- 8-9. Олар (бу атеш ичинде) узатылгъан диреклерге багълангъанлар ве о вазиетте о (атеш) усьтлерине къапатылғандыр.

105. ЭЛЬ-ФИИЛЬ

Къабени йыкъмакъ истеген Эбрехенинъ филлери уджюми акъкъында энгени ичюн, бу адны алгъан. Кяафируун суресинден сонъ, Меккеде энген, 5 аеттир.

Бисмиляарирахмааниррахиим (Рахман ве рахим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Раббинъ филь саиплерине нелер этти, корымединъми?
2. Оларнынъ яман къаарларыны бошуна чыкърмадымы?
3. Оларнынъ усътюне эбабиль къушларыны ёллады.
4. О къушлар оларнынъ усътлерине пишкен толадан япылгъан ташлар ата эди.
5. Бойледже, Аллаһ оларны ашалып, тапталгъан экинге чевирди.

106. КЪУРЕЙШ

Къурейшке джахилие девринде берильген базы имтиязлардан баас эткени ичюн бу адны алгъан. Тиин суресинден сонъ, Меккеде энген, 4 аеттир.

Бисмиляарирахмааниррахиим (Рахман ве рахим олгъан Аллаһнынъ адынен).

- 1-4. Къурейшке къолайлаштырылгъаны, эбет, къыш ве яз сеятлары оларгъа къолайлаштырылгъаны ичюн, олар озылерини ачлыкътан тоюргъан ве эр чешит къоркъудан эмин къылгъан шу эвнинь Раббине къуллыкъ этсиинлер.
(Къурейши къабилеси бутюн араплар арасында мукъаддес сайылгъан Къабени козетюв ве бакъув вазифесинде олгъанлары ичюн, бутюн къабилелер оларгъа сайгъы косътере эди; бу саеде олар язда Тааифнинъ серин яйляларына, къышта да Йеменнинъ сыйджасъ больгюлерине сербест бара эдилер. Иште, бу, Аллаһнынъ оларгъа бир ихсаны эди, чонки, бу шекильде сербест долашув, сонъунда буюк ольчюде, тиджарет япа ве къазанч эльде эте эдилер).

107. ЭЛЬ-МААУУН

Мааун – зекят бермек я да бир шейни кечиджи оларакъ къуллануви ичюн, бирисине бермек шеклинде ярдым демектир. Алимлернинъ чокъуна коре, эписи Меккеде энген, 7 аеттир. Динни яланлагъан, яхшылыкътан узакъ олгъан кимселер акъкъында энген.

Бисмиляарирахмааниррахиим (Рахман ве рахим олгъан Аллаһнынъ адынен).

1. Динни яланлагъанны коръдинъми?
2. Иште, о, етимни итеп, къакъар;
3. Ёкъсулны тоюргамъа тешвикъ этmez;

- 4-5. Языкълар олсун, о намаз къылгъанларгъа ки, олар намазларыны джиддийге алмазлар.
- 6-7. Олар косьтериш япыджылардыр; хайыргъа да мани олурлар.
(Базы кимселер намазларына рия къатарлар, базылары да, намазның эркяныны толу эда этмезлер. Аетте буларгъа ишарет этильген).

108. ЭЛЬ-КЕВСЕР

Кевсер – бол нимет демектир; айрыджа дженнетте бир хавузның да адыдыр. Аадийаат суресинден соңы, Меккеде энген бу суре 3 аеттир. Огълан балалары яшамагъаны ичюн Пейгъамберимизге мушриклер несили кесильген манасында «эбтер» дедилер. Суреде бунъа джевап берильген.

Бисмиляниррахмааниррахиим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһның адынен).

- 1-3. (Ресулым!) Шубесиз, биз санъа Кевсерни бердик. Шимди сен Раббинъе къуллыкъ эт ве къурбан чал. Аслы соңыу кесильген, шубесиз санъа богъуз кутюджидир.
(Бу суреде къурбан чалув эмир этильген. Къурбан – якъынлыкъ демектир. Къурбан чалувдан асыл макъсат, бу ибадетнен Аллаһкъа якъынлыкъ къазанмакътыр).

109. ЭЛЬ-КЯАФИРУУН

Кяфирлерден сөз юрсетильгени ичюн, бу адны алгъан. Мааун суресинден соңы, Меккеде энген, 6 аеттир.

Бисмиляниррахмааниррахиим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһның адынен).

- 1-2. (Ресулым!) Де ки: Эй, кяфирлер! Мен сиз табынаяткъанларынызгъа табынмам.
3. Сиз де меним табынгъаныма табынмайсынъыз.
4. Мен де сизинъ табынгъанларынызгъа асла табынаджакъ дегилим.
5. Эбет, сиз де меним табынгъанымгъа табынамакъта дегильсинъыз.
6. Сизинъ дининъиз – сизге, меним диним де – манъя.

110. ЭН-НАСР

Наср – ярдым демектир. Суреде Аллаһның Аз. Пейгъамберге ярдым этерек, фетихлерге къавуштыргъаны ифаде этильгени ичюн, бу адны алгъан. Бу суре Меккенинъ фетхи сырасында энген олмакъынен берабер, Медине девринде иджреттен соңы энгени ичюн, мединий (Мединеде энген) сурелердендер, 3 аеттир. Ислям заферинден хабер берир. Ибн Умерден кельген риваётке коре, бу суре энгенден соңы, Пейгъамберимиз 80 кунъ яшагъан.

Бисмиляарирахмааниррахиим (Рахман ве рахим олгъан Аллаһнынъ адынен).

- 1-3. Аллаһнынъ ярдымы ве зафери келип де, инсанларнынъ топ-топ Аллаһнынъ динине кирьеңлерини корыген вакътынъда, Раббинъе хамд этерек, Оны тесбих эт ве Ондан магъфирет тиле. Чюнки, О, тёвбелерни чокъ къабул этиджидир.

111. ТЕББЕТ

Теббет – «къурусын» манасындаки беддуадыр. Эбу Лехеб акъкында энген. Зира о, эзиет этмек макъсадынен, Ресулллахнынъ ёлуна гизлиден тикен къойгъан, бу иште онъа къадыны да ярдым эткен эди. Суре «Месед суреси» дие де анылыр. Фаатина суресинден сонъ, Меккеде энген, 5 аеттир.

(Бир ривааетке коре, Шуараа суресининъ 124-нджи аети кельгенинен, Эфендимиз якъын акъарабасыны чагъыраракъ, оларны Исламгъа давет эткен эди. Эмджеси Эбу Леңеб гъализ сёзлер айтаракъ: «Бизни бунынъ ичюн чагъырдынъмы?», деген эди. Бунынъ узерине бу суре энди).

Бисмиляарирахмааниррахиим (Рахман ве рахим олгъан Аллаһнынъ адынен).

- 1-5. Эбу Леңебниң эки эли къурусын! Къуруды да. Малы ве къазангъанлары онъа файда бермеди. О алевли бир атеште янаджакъ. Одун ташыйыджы оларакъ ве бойнунда хурма лифинден букюльген бир йип олгъаны алда, къадыны да (атешке кирежек).

112. ЭЛЬ-ИХЛЯАС

Ихляас – самимий олмакъ, динге юректен багъланмакъ, эсасларыны тек Аллаһ ризасы ичюн тедбикъ этмек манасындадыр. Меккеде энген, 4 аеттир. Исламнынъ төвхид къаидесининъ энъ эсаслы ве анълайышлы ифадесидир.

Бисмиляарирахмааниррахиим (Рахман ве рахим олгъан Аллаһнынъ адынен).

- 1-4. Де ки: О, Аллаһ бирдир. Аллаһ самеддир. О, дөгъурмагъан ве дөгъмагъандыр. Онынъ ич бир тенъеши (бенъзегени) ёкътыр.
(Самед – ич бир шейге муҳтадж олмагъан, аксине эр шей онъа муҳтадждыр, демектир).

113. ЭЛЬ-ФЕЛЯКЪ

Фелякъ – саба мансында олгъаны киби, ярмакъ манасыны да бере. Бундан сонъ кельген Наас суресинен бирликте, экисини «еки къорчалайыджы» манасында «муаввизетейн» денилир. Бу сурелерниң шифа макъсадынен окъулгъанына даир хадислер бар. Мединеде энген, 5 аеттир.

Бисмиляниррахмааниррахиим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

- 1-5. Де ки: Яраттыгъы шейлернинъ шерринден, къаранлыгъы чёккен заманы гедженинъ шерринден, дюгюмлерге уфюрип, тылсым япқъан уфлейиджилернинъ шерринден ве къызгъангъан вакътында къызгъанч инсаннинъ шерринден сабанынъ Раббине сыгъынырым!

114. ЭН-НААС

Наас – инсанлар демектир. Мединеде энген, 6 аеттир.

Бисмиляниррахмааниррахиим (Рахман ве раҳим олгъан Аллаһнынъ адынен).

- 1-6. Де ки: Инсанларнынъ къальплериyne весвесе сокъкъан, (инсан Аллаһны аньгъанында) пусугъя чекильген джин ве инсан шайтанынъ шерринден инсанларнынъ Раббине, инсанларнынъ меликине (мутлакъ саип ве акимине) инсанларнынъ Иляхине сыгъынырым!

Илявелер

Мевзулар боюнчада мундеридже

АХЛЯКЪ	
Адалет	[2:282], [3:18], [3:21], [5:8], [5:42], [4:3], [4:58], [4:105], [4:135], [4:152], [7:29], [7:159], [7:181], [16:76], [16:90], [21:47], [33:5], [42:15], [57:25], [60:8], [49:10]
Адам ольдюрмекнинъ джезасы	[4:92], [4:93]
Аиле ахлякъы	[4:3], [4:4], [4:129], [24:22], [33:55]
Аиле – севги ве узур ювасы	[30:21]
Аиледе барыш	[4:128]
Айванларгъа бенъзегенлер	[7:179], [47:12]
Алчакъгоньюллилик	[25:63]
Ана-бабагъа итаат	[17:23-25], [29:8], [31:14], [31:15], [46:15]
Ана-бабагъа не заман итаат этильмез	[29:8], [31:15]
Асед	[2:109], [4:54], [113:5]
Афу этмек	[2:178], [2:219], [2:237], [3:134], [3:159], [5:13], [7:199], [42:37], [42:40], [42:43], [64:14]
Ахлякъ орьнеги инсанлар	[76:7-10]
Ахлякъий фазилетлер	[3:134], [3:136]
Ахлякъий эмир ве вазифелер	[2:83-84], [4:36-40], [4:114], [7:199], [7:200], [16:90], [30:38]
Ахлякъий ясакълар	[6:151-153], [7:85], [7:86], [16:90], [49:11-12]
Ахткъя вефа	[2:177], [5:1], [8:56], [9:4], [9:7], [16:91], [16:95], [13:21], [13:25], [17:34], [33:15], [48:10]
Аяткъя сайгъы	[4:92], [4:93], [17:33], [25:68]
Башкъасынынъ элиндекине козь тикмек	[20:131]
Бирлик ве къардашлыкъ	[2:178], [2:220], [2:253], [3:28], [3:103], [3:105], [8:63], [49:10]
Бозгъунджылыкъ	[5:64], [11:85], [11:116], [13:25], [16:88], [26:183], [28:84]
Бордж бермекнинъ фазилети	[2:245], [5:12], [57:18], [64:17], [73:20]
Гомосексуаль бир топлукъ	[7:81]
Гузель сёз	[39:18], [41:33], [47:21]
Дин къардашлыгъы	[9:11]

Дин къардашлыгъыны керектириджи ахлякъий вазифелер	[49:9-12]
Динни алай эткенлернен дост тутынылмаз	[5:57]
Догъру сёз	[33:70]
Догъруларның муҗяфатлары	[41:32]
Догърулыкъ-эгрилик	[3:161], [9:7], [11:112], [26:15]
Етим акъкъы ве етимге ярдым	[2:83], [2:177], [2:215], [2:220], [4:2], [4:3], [4:6], [4:8], [4:10], [4:36], [4:127], [6:153], [17:34], [17:170], [18:82], [90:15], [89:17], [93:9]
Залимлерниң сонъу	[22:48], [22:53]
Зенгинлигинен къопайгъан адам	[18:32-44]
Зина	[17:32], [24:2], [25:68], [60:12]
Зулум ве залимлер	[2:124], [2:258], [4:168], [4:169], [5:45], [6:21], [6:129], [6:135], [7:44], [9:109], [11:18], [11:100-102], [12:23], [14:27], [14:45], [42:39], [46:10], [39:47]
Инсан акъларына теджавуз	[26:183]
Инсанларны аркъасындан чекиштирмек	[49:12], [104:1]
Исраф	[4:6], [5:32], [6:141], [7:31], [17:27], [20:121], [25:67], [39:53], [40:28-34]
Иффет	[23:5], [23:7], [25:68], [70:29], [70:31]
Иффетли факъырлар	[2:270]
Ихсан	[16:90], [28:77]
Ички ве феналыкълары	[2:219], [4:43], [5:90], [5:91]
Иш ве тиджарет ахлякъы	[4:29], [4:31], [7:81], [17:35], [26:181], [26:182], [55:89], [83:1-6]
Кибр	[16:23], [17:37], [31:19]
Кин	[3:135], [5:8], [59:10]
Косътериш	[4:38]
Куньджилик	[2:109], [4:54]
Къадын акълары	[4:19-21], [4:25], [4:32]
Къальби темиз олгъанларның муҗяфаты	[50:33], [50:35]
Къалыджы эйиликлер	[18:46], [19:76]
Къатиетлик (азим)	[3:186], [3:189], [20:115], [31:17], [42:43], [46:35], [47:21]
Къуветине ишенгъанларның сонъу	[9:100], [28:78-81], [30:9], [40:82], [40:85], [47:13], [50:36]
Къумар ве феналыгъы	[5:90-91]
Лагъап такъмакъ	[49:11]

Маддий ярдымлашув	[2:3], [2:177], [2:195], [2:215], [2:254], [2:261], [2:268], [2:270-274], [3:92], [3:134], [4:34], [4:39], [8:3], [9:54], [9:131], [14:31], [16:75], [22:35], [25:67], [28:54], [32:16], [32:32], [34:39], [35:29], [42:42], [57:7], [57:10], [63:10], [64:16], [65:7]
Менфаат хырсы	[100:8]
Мерхамет	[3:159], [6:12], [17:24], [30:21], [48:29], [90:17]
Мерьемнинъ иффети	[19:20], [19:33]
Мусамаха (хош корюв)	[43:89]
Му'минлерге ве кяфирлерге нисбетен тавур	[5:54], [48:29]
Нефс-и мутмеинне, Раадие, Мердийе	[89:27-30]
Нефс-и эммаре	[12:53]
Нефсини кирлеткен зиян этер	[91:10]
Нефсини темизлеген къуртулыр	[91:9]
Опъке ве афу этмек	[3:134], [42:37]
Орьнек инсанлар	[60:5], [60:6]
Пейгъамбер (с.а.в.)нинъ ахлякъы	[3:159], [68:4]
Ресулуллах (а.с.) энъ гузель ахлякъ орынегидир	[33:21]
Рия	[2:264], [2:266], [2:270], [2:272], [3:188], [4:38], [4:39], [4:108], [107:6]
Сабыр ве себат	[2:45], [2:152], [2:250], [3:200], [6:34], [22:35], [31:17], [46:35], [90:17], [103:3]
Севги	[3:119], [5:54], [7:79], [19:96], [20:39]
Сервет хырсына къапылгъанларның сонъу	[104:2-9]
Сёгмек	[6:109]
Сёзюнде турмакъ	[2:177], [3:76], [17:34], [23:8], [70:32]
Татлы тиль	[17:28]
Темиз къалып	[37:84]
Теджессус	[49:12]
Укюм ве шаатлықта тарафсызлыкъ	[4:135]
Усьютон эйилик (бирр)	[2:44], [2:177], [2:189], [3:92], [5:2], [58:9]
Фена зан этмек	[49:12]
Фена истеклерге уймакъ	[4:135], [7:176], [18:28], [20:16], [25:43], [28:50], [38:26], [45:23], [53:3]

Феналыкъны ве эйиликни ортагъа чыкъармакъ	[4:148], [4:149]
Феналыкъ саибине ярашыр	[35:43]
Феналыкътан арынмакъ	[35:18]
Ферахны яймакъ ичюн талап	[59:7]
Хайыр	[2:110], [3:115], [4:127], [22:11]
Хайыр Аллаһнынъ элинде	[3:26]
Хайыр севгиси	[38:32]
Хайыргъя давет	[3:104]
Хайыргъя мани олгъанлар	[68:12], [50:24-26]
Хайырда ярыш	[2:148], [5:48], [35:32], [57:21], [23:57-61]
Хайырлы фаалиетлер	[2:277]
Хасислик	[3:180], [4:37], [9:34], [9:35], [9:76], [17:31], [17:100], [33:19], [47:38], [57:24], [64:16], [92:8-11]
Хиянет	[4:107], [8:71]
Джумертилек орьнеги несиль	[59:9]
Шаатлыкъта догърулыкъ	[2:140], [4:135], [5:8], [5:106], [25:72], [70:33], [65:2]
Шехветлерине уйгъанлар	[19:59]
Эвлерге киргенде изин алмакъ	[24:28], [24:32]
Эйи сёз	[4:5]
Эйилер ичюн мелеклерниң дуасы	[40:7-9]
Эйилер, феналар	[2:200], [2:202], [2:204], [2:207], [83:7-28], [82:13], [82:14], [92:5-12], [98:6-8]
Эйилернен феналарны Аллан бир корымез	[45:21]
Эйилик, феналыкъ	[13:6], [13:22], [17:7], [27:89], [27:90],
Эйиликни къаршылыкъ беклемеден япмакъ	[76:7-9], [92:19-21]
Эйилик япмакъ	[16:30]
Эйилик япмакънынъ кучълиги	[90:11], [90:12]
Эйиликни ортагъа чыкъармакъ	[4:149]
Эйиликниң къаршылыгъы ялынъыз эйиликтир	[55:40]

Эйиликнинъ ве феналықъынынъ къаршылыгъы	[6:160]
Эйиликлер агъыр олгъанларнынъ мукяфатыдыр	[101:6], [101:7]
Эйиликлери аз олгъанларнынъ джезасы	[101:8], [101:11]
Эманетке садакъат ве хиянет	[4:58], [8:28], [23:8], [70:32]
Якъубынынъ сабыры	[12:38]
Ярдымдан къачынгъанлар	[107:7]
Юзлемек	[2:264], [74:6]
Юсуф (а.с.)нынъ иффети	[12:23-29], [12:34], [12:51]
АИЛЕ ТЕРТИБИ	
Аиле ахлякъы	[4:3], [4:4], [4:129], [24:22], [33:55]
Аиле реисининъ меджбуриети	[19:55], [20:132], [66:6]
Аиле севги ве узур ювасы	[30:21]
Аиледе барыш	[4:188]
Айрылгъан къадын ве эркекнинъ балаларынынъ бакъымы	[4:35], [4:128], [65:6], [65:7]
Айрылмакъ ве усулы	[2:227-231], [4:130], [60:10], [60:11], [65:1], [65:2]
Акърабалыкъ багълары	[2:83], [2:177], [2:215], [4:1], [4:36], [9:23], [11:45], [11:47], [13:21], [13:25], [16:90], [17:26], [24:22], [30:38], [47:22]
Ана-бабагъя итаат	[17:23-25], [29:8], [31:14], [31:15], [46:15]
Бала ве бала этиштирмек	[2:223], [18:45], [8:28], [20:123], [64:14], [64:15], [66:6]
Бала севгиси	[3:14], [18:45], [34:37]
Балаларнынъ бакъылувы	[2:233]
Балаларнынъ хайырлы олувлары ичюн дуа	[2:128], [2:129], [3:38-41], [7:189], [14:40], [25:74], [46:15]
Бирден зияде къадыннен эвлениов	[4:3-4], [33:50]
Етим къадынларнен эвлениов	[4:127]
Зина ифтирасы ве джезасы	[24:4-6], [24:9], [24:23-26]

Зина эткенлернинъ джезасы	[24:2], [24:3]
Зинадан къорчаланмакъ	[17:32], [24:30], [24:31], [25:68]
Зинанынъ исбаты	[4:15], [24:6-9]
Зыхар ве кеффарети	[33:4], [58:2], [58:3]
Иддет вакъты	[2:228], [2:235], [33:49], [65:1], [65:4]
Къадын ве къадын акълары	[2:187], [2:228], [2:229], [2:232], [2:233], [2:237], [2:282], [3:14], [4:1], [4:4], [4:7], [4:11], [4:12], [4:19], [4:20], [4:21], [4:24], [4:25], [4:33], [4:34], [4:127], [4:128], [4:176], [7:189], [30:21], [33:28-34], [39:6], [46:15], [60:12], [64:14]
Къадынгъа мушриклер дегер бермез эдилер	[6:139], [16:58], [16:59], [42:17], [43:17], [52:39], [53:21], [53:22]
Къадынларнынъ диний ве ахлякъий вазифелери	[60:12]
Лиаан аетлери	[24:6-9]
Мехир	[2:229], [2:237], [4:4], [4:20], [4:21], [4:24], [4:25]
Мирас	[4:7], [4:8], [4:11], [4:12], [4:32], [4:33], [4:126]
Несеби беллисиз балалар	[33:5]
Никях (эвленmek ве эвлендирmek)	[2:221], [2:235], [4:3], [4:24], [4:25], [4:127], [5:5], [16:72], [24:32], [24:33], [33:37], [33:50]
Сюс ве зийнет	[7:32], [16:14], [43:18]
Сют (эмчек) анасынен эвленmek арамдыр	[65:4], [65:6]
Тесеттюр (ортюномек)	[7:26], [7:31], [7:32], [16:5], [16:81], [24:31], [24:60], [33:35], [33:59]
Хайиз алы	[2:222]
Эвленилюви элял олгъан къадынлар	[5:5]
Эвленmek ясакъ олгъан акъраба къадынлар	[4:22], [4:24]
Эйи къадынлар, фена къадынлар	[4:34]
Эмизmek ве эмизmek муддети	[2:233], [31:14], [46:15], [65:6], [65:7]
Эр ве къадын анълашмазлыгъы алында хакем	[4:35]
Эркек ве эркек акълары	[2:187], [2:228], [2:233], [4:34]
АЛЛАh	
Аллан вадесинден къайтмаз	[14:47], [22:47], [30:6]
Аллан ве пейгъамбер севгиси	[3:31]
Аллан ве пейгъамбер душманлары якъын	[8:13], [8:28]

акъраба биле олса, дост тутунылмаз	
Аллаh ве ресулы мытлакъя гъалип келеджектир	[58:21]
Аллаh ве ресулына итаат	[4:13], [4:14], [4:69], [4:80], [5:92], [8:20], [8:24], [24:52], [24:54], [33:36], [33:71], [47:33], [48:17], [49:14], [59:4], [64:12]
Аллаh ве ресулына сайгъы	[49:1]
Аллаh гизлинин де, ашкярны да билир	[2:77], [16:19], [16:23], [21:110]
Аллаh гизлинин де, гизлининъ гизлисимиnde билир	[20:7]
Аллаh гизленгенни де, ашкярны да билир	[33:54], [60:1], [64:4], [67:13]
Аллаh гъайбны билиджидир	[9:78], [49:18], [72:26]
Аллаh гъайбны ве шеадетни билиджидир	[6:73], [9:94], [9:105], [13:9], [23:92], [32:6], [39:46], [59:22], [62:8], [64:18]
Аллаh зайыфларнынъ ярдымджысыдыр	[28:5]
Аллаh залим дегиль	[3:182], [4:40], [16:33], [16:34], [18:49], [22:10]
Аллаh инсанларгъа хайыр ве шеррни таныткъан	[91:8], [90:10]
Аллаh инсанларгъа зулум этmez	[9:70], [8:51], [11:101], [50:29]
Аллаh инсанларны бошуна яратмагъан	[23:115]
Аллаh акъикъий укюмрандыр	[20:14]
Аллаh кимсеге зулум этmez	[10:44], [10:47], [30:9]
Аллаh коклерни ве ерни алты куньде яратты	[7:54], [10:3], [11:7], [25:59], [32:4], [50:38], [57:4]
Аллаh козетиджидир	[4:1]
Аллаh козылернинъ хаин бакъышыны ве къальплернинъ гизлегенини билир	[40:19]
Аллаh къатында вакъыт	[6:12]
Аллаh къолайлыкъ тилер	[2:185]
Аллаh къоркъусы	[2:74], [2:150], [3:175], [4:77], [9:13], [33:39], [35:28]

Аллаh къулларына чокъ лютф этиджидир	[42:19]
Аллаh му'минлернинъ достудыр	[3:68], [22:78]
Аллаh нурыны тамамлайджакъ	[9:32], [61:8]
Аллаh пейгъамберлерден сёз алгъан	[33:7]
Аллаh ресулыны имае эткендири	[93:1-8], [94:1-8]
Аллаh севгиси	[2:165], [3:31], [9:24]
Аллаh тирильтиджи ве ольдириджидир	[15:23]
Аллаh учь дегильдир	[4:171]
"Аллаh – учънинъ учюндjisидир" дегенлер	[4:73]
Аллаh хакимлер хакими	[95:8]
Аллаh эр ан яратмакъ алынадыр	[55:29]
Аллаh эр кеснинъ ниметини такъсим эткен	[43:32]
Аллаh эр шейни энъ гузель шекильде яраткъан	[32:7]
Аллаhкъа ич бир эйилик я да феналыкъ гизли къалмаз	[31:16]
Аллаhкъа ич бир шей гизли къалмаз	[58:7]
Аллаhнен олгъан ахтларыны бозгъанлар	[2:27]
Аллаhнынъ адалети	[3:195]
Аллаhнынъ барлыгъынынъ делиллери	[12:105], [13:2-5], [16:10], [16:13], [16:65-69], [22:5], [36:32-44], [41:37], [41:39], [41:53], [42:29], [42:32], [45:3], [45:6], [56:58-72], [88:17-20]
Аллаhнынъ вадеси акътыр	[40:55], [45:32]
Аллаhнынъ гузель исимлери	[17:110], [20:8], [59:22-24]
Аллаhнынъ дини	[3:83], [48:2]
Аллаhнынъ достлары	[10:62], [10:63]

Аллаһнынъ ильми эр шейни къушаткъандыр	[40:7]
Аллаһнынъ ильми язмакънен битmez	[18:109]
Аллаһнынъ инсанларгъа лютфи ве икрамы	[2:22], [4:95-99], [4:113], [4:141], [4:142], [16:66-69], [16:71], [16:72], [16:78], [16:81], [17:11], [17:20], [17:21], [17:66], [17:70], [20:53], [20:54], [22:63], [22:65], [22:66], [23:18], [23:22], [24:21], [25:45-49], [28:71-73], [30:46], [31:20], [32:27], [36:33-35], [36:71-73], [40:61], [40:64], [40:79], [40:80], [43:10-13], [45:12], [45:13], [56:85], [50:6-11], [80:24-32]
Аллаһнынъ инсангъа якъынлыгъы	[50:16]
Аллаһнынъ инсанларны хош корюви	[16:61]
Аллаһнынъ лянети	[4:52], [4:118]
Аллаһнынъ магъфирети ве азабы	[15:49], [15:50]
Аллаһнынъ магъфиретининъ кенишлиги	[4:116], [53:32]
Аллаһнынъ му'mин муджахидлерге ярдымы	[8:17], [8:26], [30:47]
Аллаһнынъ ниметлери эсапсыздыр	[14:34], [16:18]
Аллаһнынъ рахмети ве магъфирети	[18:58]
Аллаһнынъ рахмети эр шейни къушаткъандыр	[7:156], [40:7]
Аллаһнынъ рахметинден умoot кесильmez	[12:87], [39:53]
Аллаһнынъ севген миллети насыл олмалы	[5:54], [5:55]
Аллаһнынъ суннетинде (къанунында) дөнъишиклик корымек олмаз	[17:77], [33:38], [33:39], [35:43], [48:23]
Аллаһнынъ фииллери	[13:17]
Аллаһнынъ яраткъанларында уйгъунсызлыкъ ёкътыр	[67:3], [67:4]
Аллаһнынъ ярдымы	[6:63], [6:64], [9:25], [9:26], [110:1-3]
Аллаһнынъ ярдымына ляйыкъ олгъанлар	[22:40], [22:41]

Аллаhtан башкьасы ичюн гизли олгъан бильгилер	[31:34]
АЛЛАHНЫНЬ СЫФАТЛАРЫ	
Аллаh бирдир (вахданиет)	[2:163], [2:255], [3:2], [3:6], [3:18], [4:87], [4:171], [6:19], [6:102], [9:31], [11:14], [13:16], [13:30], [16:22], [16:51], [17:42], [17:43], [20:8], [20:98], [21:22], [21:25], [23:91], [23:116], [28:70], [28:88], [35:3], [37:1-5], [38:65], [38:66], [39:4-6], [40:3], [40:16], [40:62], [40:65], [41:6], [43:84], [44:8], [59:22], [59:23], [64:13], [73:9], [112:1]
Аллаh тилегенини япар (ираде)	[2:185], [2:253], [3:26], [3:40], [5:1], [11:107], [14:27], [22:14], [22:18], [24:41], [28:68], [30:54], [26:49], [85:16]
Аллаh тиридир (аят)	[2:255], [3:2], [20:111], [40:65]
Аллаh эбедийдир (бакъаа)	[2:255], [25:58], [28:88], [55:26], [57:3]
Аллаh эзелийдир (къыдем)	[2:255], [57:3]
Аллаh эр шейни билир (илим)	[2:29], [2:33], [2:231], [2:255], [2:282], [3:29], [5:7], [5:99], [6:3], [6:59], [6:73], [11:5], [13:8-10], [14:38], [16:19], [16:23], [20:7], [20:98], [21:110], [22:70], [22:76], [23:92], [28:69], [29:45], [29:52], [31:23], [31:34], [32:6], [34:2], [35:38], [39:7], [39:46], [40:19], [41:47], [42:12], [42:24-25], [57:3], [57:4], [57:6], [58:7], [59:22], [64:4], [64:11], [64:18], [67:13], [67:14]
Аллаh эр шейни корер (басар)	[2:96], [2:110], [2:233], [2:237], [3:15], [3:20], [4:58], [4:134], [17:1], [17:17], [17:30], [17:96], [22:61], [22:75], [34:11], [35:31], [35:45], [40:20], [40:44], [40:56], [42:11], [42:27], [57:4], [58:1], [67:19], [84:15]
Аллаh эр шейни эшитиджидир (семи')	[2:127], [2:137], [2:181], [2:224], [2:227], [2:244], [2:256], [3:34], [3:35], [3:38], [3:121], [4:58], [4:134], [4:148], [6:13], [6:115], [7:200], [8:61], [10:65], [12:34], [14:39], [21:4], [24:21], [24:60], [26:220], [29:5], [29:60], [34:50], [40:20], [40:56], [41:36], [42:11], [58:1]
Аллаh ич бир шайге бенъземез	[2:22], [6:101], [19:65], [42:11], [112:4]
Аллаh озылигинден бардыр	[2:255]
Аллаh сөз сёйлер (келям)	[2:37], [4:164], [6:34], [6:115], [7:158], [18:27], [18:109], [31:27]
Аллаh бардыр (вуджуд)	[6:75-79], [27:59-64], [28:71-73], [29:61], [29:63], [57:3], [67:19], [67:30]
Аллаh яратыджыдыр	[2:28], [2:29], [3:47], [5:17], [6:73], [6:95], [6:101], [6:102], [7:54], [13:16], [15:86], [17:99], [24:45], [28:68], [30:27], [30:40], [30:54], [32:7], [35:1], [36:81], [39:62], [40:62], [42:49], [54:49], [54:50], [56:57-59], [56:63-65], [59:24], [64:2]
Аллаhнынъ эр шайге кучю етер (къудрет)	[2:20], [2:106], [2:109], [2:148], [2:259], [2:284], [3:26], [3:29], [3:65], [3:189], [4:133], [4:149], [5:17], [5:19], [5:40], [5:120], [6:17], [6:37], [6:41], [6:65], [8:41], [9:39], [11:4], [16:70], [16:77], [17:99], [22:6], [22:39], [23:18], [24:45], [25:54], [29:20], [30:54], [35:1], [35:4], [36:81], [42:9], [42:21], [42:50], [46:33], [48:21], [57:2], [59:6], [65:12], [66:8], [67:1], [70:50], [75:4], [75:40], [77:23], [86:8]

ДИНЛЕР, ИНАНЧЛАР, ЭЙИ ВЕ ФЕНА ЁЛЛАР

Дин	[2:132], [2:193], [2:217], [2:256], [3:19], [3:24], [3:83], [3:85], [4:46], [4:125], [4:146], [5:3], [5:54], [5:57], [5:77], [6:161], [7:29], [7:51], [8:39], [8:49], [8:72], [9:11], [9:12], [9:29], [9:33], [9:36], [9:122], [10:22], [10:105], [12:40], [16:52], [22:78], [24:2], [24:25], [29:65], [30:30], [30:32], [30:33], [30:43], [31:31], [33:5], [39:2], [39:3], [42:13], [42:21], [48:28], [51:6], [60:8], [60:9], [61:9], [82:9], [95:7], [98:5], [107:1], [109:6], [111:2]
Дин куню	[1:4], [15:35], [26:82], [37:20], [38:78], [51:12], [56:56], [70:26], [74:46], [82:9], [82:15], [82:17], [82:18], [83:11]
Динде ихляс	[7:26], [10:22], [29:65], [31:32], [39:2], [39:11], [40:14], [40:65], [98:5]
Динде тефрикъа (болюннов)	[6:159]
Динде зорламакъ	[2:256]
Динден дёнмек (иртидат)	[2:108], [2:217], [3:86-90], [4:137], [16:106-109], [47:25], [53:36-38]
Динни бутюнинен менимсемемек	[22:11], [22:12]
Догъру дин	[9:29], [9:33], [9:36], [24:25], [48:28], [61:9], [98:5]
Еис алындаки иман	[40:84], [40:85]
Иман гонъюль сюсюдир	[49:7]
Иманнынъ кучю	[16:99], [16:100]
Иман, ибадет, ахлякъ	[2:177]
Иман-ислям	[49:14]
Иман севгиси	[49:7]
Иман – темизлик, куфюр – писликт	[3:179]
Иманды себатсызылыкъ	[4:137]
Иманды якъыйин	[2:260]
Иманнынъ шартлары	[2:177], [4:136]
Ислям	[3:19], [3:85], [5:3], [6:125], [9:74], [39:22], [49:29], [61:7]
Ислам мукеммельдир	[5:3]
Куфюр (инкярджылыкъ, кяфирилк)	[2:88], [2:93], [2:108], [2:217], [3:52], [3:80], [3:90], [3:167], [3:176], [3:177], [4:46], [4:137], [4:155], [4:156], [5:41], [5:61], [5:64], [5:68], [9:12], [9:22], [9:36], [9:74], [9:97], [9:107], [14:28], [16:106], [39:7], [39:8], [30:44], [31:23], [35:39], [49:7]
Мунафыкълыкъ (нифакъ)	[9:77], [9:97], [9:101]
Мунафыкълыкъ аляметлеринден базылары	[2:9-12], [2:15], [2:17], [2:19], [2:20], [2:264], [2:266], [4:66], [4:83], [4:142], [4:143], [5:41], [5:62], [5:63], [9:42], [9:54], [9:56], [9:59], [9:67], [9:69], [9:74-76], [9:78], [9:107], [11:5], [24:19], [28:60], [47:22], [47:25], [47:26], [48:11], [48:15], [49:14], [49:16], [49:17], [59:11-13], [59:16], [63:1], [63:4], [63:7]
Мушриклек (Алланкъа ортакъ къошмакъ)	[4:36], [4:46], [4:116], [5:76], [6:110], [6:151], [16:74], [17:23], [17:39], [22:31], [29:10], [29:11], [29:68], [30:28], [30:29], [30:31], [30:32], [33:57], [34:41], [31:13], [43:20], [43:21], [43:57-59], [45:23], [46:5], [47:12]

Мушрикликтен сакынмакъ	[26:213], [28:88], [30:31], [39:65], [39:66], [40:66], [41:37], [47:15], [47:36], [51:51]
Сырат-ы мустакъим	[1:6], [2:142], [2:213], [3:51], [3:101], [4:68], [4:175], [5:16], [6:39], [6:87], [6:126], [6:161], [7:16], [10:25], [11:65], [15:41], [16:26], [16:121], [17:35], [19:36], [22:54], [23:73], [24:46], [36:4], [36:61], [37:18], [42:52], [43:43], [43:61], [43:64], [46:36], [48:2], [48:20], [67:22]
Тевхид ве теквид инанчы	[1:5], [2:163], [2:255], [3:2], [3:6], [3:18], [3:62], [4:78], [4:171], [5:73], [6:19], [6:46], [6:102], [6:106], [7:59], [7:65], [7:73], [7:85], [7:158], [9:31], [9:129], [11:14], [11:50], [11:61], [11:84], [13:30], [14:52], [16:2], [16:22], [16:51], [18:110], [20:8], [20:14], [20:98], [21:22], [21:25], [21:85], [21:108], [22:34], [23:32], [23:91], [23:116], [27:26], [27:60-64], [28:70-72], [28:88], [35:3], [38:65], [39:6], [40:62], [40:64], [41:6], [43:84], [44:8], [47:19], [52:43], [59:22], [59:23], [51:51], [64:13], [73:9]
Хакъ, янълыш	[2:42], [7:118], [17:81], [18:56], [22:62], [31:30], [34:49], [40:5], [42:24], [48:28], [61:9]
Ханиф дини	[10:105], [16:123]
Хидаёт, далялет	[2:175], [6:125], [7:30], [7:178], [7:186], [10:108], [13:27], [13:33], [14:4], [16:36], [16:37], [17:15], [17:97], [18:17], [19:75], [19:76], [27:92], [27:93], [28:50], [28:56], [28:85], [30:29], [34:24], [34:50], [35:8], [39:23], [39:37], [39:38], [39:41], [40:33], [68:7]
Хидаётке уйгъанларгъа селям	[20:47]
ИБАДЕТ	
Абдест	[5:6]
Гъусул	[5:6]
Зекят	[2:43], [2:83], [2:110], [2:177], [2:277], [4:77], [4:162], [5:12], [5:55], [7:156], [9:5], [9:11], [9:71], [19:31], [19:55], [21:73], [23:4], [22:74], [27:3], [24:37], [24:56], [31:4], [33:33], [41:7], [58:13], [73:20], [98:5]
Зекят бериледжек кимсeler	[9:60]
Ихрамлы олгъанда авланмакъ	[5:95]
Къурбан	[6:162], [22:26-37]
Къурбан ве намаз	[108:2]
Мабедлерге токъунылмазлыкъ	[2:114], [22:40]
Месджитлер Аллаһнынъдыр	[72:18]
Месджитлерге саип олмакъ	[9:18], [9:19]
Намаз	[2:3], [2:43], [2:45], [2:83], [2:110], [2:152], [2:177], [2:238], [2:239], [2:277], [4:77], [4:162], [5:12], [5:55], [5:58], [5:91], [5:106], [6:72], [6:92], [6:162], [7:170], [8:3], [8:35], [9:5], [9:11], [9:71], [10:87], [13:22], [14:31], [14:37], [14:40], [19:31], [19:55], [20:14], [20:132], [21:73], [23:2], [23:9], [22:35], [22:78], [27:3], [24:37], [24:56], [30:31], [30:39], [31:4], [31:17], [33:33], [35:18], [35:29], [58:13], [70:22], [70:23], [70:34], [73:20], [98:5], Джума' намазы – [62:9], [62:10],

	Мунафықъларның намазы – [4:142], Саба намазы – [24:58], Саргъошлыкъ алында намаз – [4:43], Джекте джемаатнен намаз – 102, Ятсы намазы – [24:58]
Намаз вакъылары	[17:78], [17:79], [20:14], [20:132], [30:17], [30:18]
Намаз насыл олмалы	[29:45]
Намазны зиян эткенлер	[19:59]
Намазны къусурлы я да рия иле кылгъанлар	[107:4-6]
Намазның къыскъартылмасы	[4:101]
Намазның фарз олувы	[4:103]
Ораза	[2:183-185], [2:187], [2:196], Кеффарет оразасы – [4:92], [5:89], [58:4]
Ораза ичюн фидье	[2:184]
Тейеммум	[4:43], [5:6]
Хадж	[2:189], [2:196-200], [2:203], [5:97], [22:26-37]
Хадж ве умре	[2:158], [2:196]
Хаджның эдеби	[5:1-2]
Хадж-ы экбер	[9:3]
Хаджыларны сувнен теминлев (сикъае)	[9:19]

ИКЪТИСАДИЙ АЯТ

Ав ве авджылыкъ	[5:1], [5:2], [5:4], [5:94], [5:96], [16:14], [35:12]
Арам ашайджакъ ве ичеджеклер	[2:173], [2:219], [4:43], [5:3], [5:5], [5:90], [5:91], [5:93], [6:121], [6:138], [6:145], [16:67], [16:115], [22:30]
Арджламаларда орта ёл	[17:29], [25:67]
Аят имтиандыр	[3:153], [11:7], [47:31]
Девлет бюджетине зарар	[3:161]
Демир маденининъ файдаласы	[57:25]
Дюнья-ахирет ольчюси	[28:77]
Дюнья аяты бир имтиандыр	[29:2], [29:3]
Дюнья аяты – оюн, эглендже	[6:32], [29:64], [47:36], [57:20]
Дюнья аятының кечиджилиги	[18:15], [18:16], [57:20]
Дюнья ве ахирет ниметлери	[3:145], [3:148]
Дюнья ниметлери	[3:14], [4:134], [57:23]
Дюнья ниметлерinden файдаланмакъ	[7:31-33]
Дюньяны истемек	[17:18]
Гъасп (бираисининъ малыны зорлап алмакъ)	[2:188], [4:29-31]

Зекят (бакъ. Ибадетлер)	
Зекят берильмеге ляйыкъ кимселер	[9:60]
Зекятны бермегенлер ве джезалары	[4:77], [9:5], [9:11], [9:67], [9:79], [9:80], [41:7]
Зекятны малнынъ яхшысындан бермек	[2:267]
Зекят факъырларнынъ акъкъыдыр	[51:19], [70:24], [70:25]
Зенгинглик ве рахмет Аллаһнынъ элинде	[3:73]
Зенгинглик – усътюнлик себеби олалмаз	[28:78-82], [80:1-10]
Зенгинглерниң малында ёкъсулларнынъ акъкъы бар	[51:19], [70:24-25]
Зенгинглигинен макътангъан адам	[18:32-44], [28:76-82]
Зираат	[2:267], [6:95], [6:99], [6:141], [7:58], [12:47], [12:49], [12:63], [12:65], [13:4], [16:1], [18:32], [26:148], [32:27], [56:63-65]
Исраф ве мусрифлер	[6:141], [7:31], [17:26], [17:27], [17:29], [25:67], [43:32]
Куньдюз чалышмакъ ичюндири	[10:67], [17:12], [25:47], [27:86], [28:73], [30:23], [40:61], [78:11]
Къумар	[2:188], [2:219], [4:29-31], [5:90], [5:91]
Мал ве эвлят имтиандыр	[8:28], [64:14], [64:15]
Мулькиет акъкъына сайгъы	[2:188]
Мулькиетке теджавуз	[4:161]
Ольчю ве чекюв	[6:152], [7:85], [11:84-86], [17:35], [26:181], [26:182], [55:7-9], [83:1-7]
Рызыкъ	[13:26], [16:114], [17:30], [24:28], [29:60], [29:62], [34:24], [34:36], [34:39], [39:52], [42:12], [42:19], [42:27], [67:21], [65:3], [51:22], [51:57], [51:58]
Рызыкъларны фаркълы кылгъан Аллаһтыр	[16:71]
Рушвет (къабар)	[2:188]
Сервет ялынъыз зенгинлер арасында долашмамалы	[59:7]
Серветке зияде берильмек	[3:14], [9:24], [9:35], [9:58], [9:59], [9:67], [9:75], [9:76], [48:15], [49:14], [49:16], [49:17], [63:8], [89:20], [96:6-8]
Серветни топлап сакъламакъ	[3:49], [9:34], [9:35], [64:15-18], [104:1-4]
Сефихлерге мал берильмез	[4:5]

Тиджарет, алыш-вериш	[2:188], [2:198], [2:201], [2:275], [2:282], [4:29-31], [5:1], [22:28], [24:37], [38:21-24], [62:9], [62:10]
Файдасыз мешгъулиет	[23:3]
Файыз	[2:188], [2:275], [2:276], [2:278], [2:279], [3:130], [4:29-31], [4:160], [4:161], [30:39]
Хасислик	[2:195], [3:49], [3:180], [4:36], [4:37], [9:34], [9:35], [25:67], [17:29], [17:31], [17:100], [47:37], [47:38], [57:23], [57:24], [59:59], [64:15-18], [92:8-11], [104:1-4], [100:8-11]
Рехин ве кира	[28:26], [28:29]
Хырсызылыкъ	[2:188], [4:28], [4:31], [5:38], [5:39]
Чалышмакъ	[4:32], [28:77], [26:20], [53:39-42], [92:4]
Джумертлик (айрыджа бакъ: Ахлякъ-маддий ярдымлашув)	[2:268], [17:29]
Элял олгъанындан ашамакъ ве ичмек	[2:168], [2:172], [2:173], [5:1], [5:3-5], [5:87], [5:88], [6:118], [6:119], [6:142], [6:145], [16:114], [16:115], [22:30]
Эр кес Аллаһкъа мухтадж	[35:15], [47:38]
ИЛИМ, АКЬЫЛ, ТЕФЕККЮР, ИБРЕТ	
Акъыл саиплери	[2:164], [2:169], [2:197], [2:269], [3:7], [3:190], [5:100], [12:11], [13:19], [14:52], [16:12], [38:29], [38:42], [39:9], [39:18], [39:21], [40:54], [65:10]
Акъыл юрсетмекни огютлеген аетлер	[2:44], [2:73], [2:75], [2:76], [2:164], [2:170], [2:171], [2:242], [3:65], [3:118], [5:58], [5:100], [6:32], [6:126], [6:151], [7:169], [8:22], [10:16], [10:42], [10:100], [11:51], [12:2], [12:109], [13:4], [16:12], [16:67], [21:10], [21:67], [22:46], [23:80], [24:61], [25:44], [26:28], [28:60], [29:35], [29:43], [29:63], [30:24], [30:28], [36:62], [36:68], [37:138], [39:43], [40:67], [43:3], [45:5], [49:4], [57:17], [59:14], [67:10]
Аллаһтан башкъасынынъ бильгиси сынъырлыдыр	[2:30-33], [2:255], [12:76], [31:34]
Аллаһтан илим истемек	[20:114]
Бильгенини огретмекниң зарурлыгъы	[2:129], [2:151], [2:159], [2:174], [9:122], [80:1-4]
Бильмеген шей узеринде исрар этмемек	[3:66], [17:36]
Бильмеден укюм бермемек	[6:119], [6:144], [22:8], [31:20], [40:83]
Зан – кесен-кес бильгини ифаде этmez	[10:36], [49:12], [53:28]
Икмет	[2:251], [2:269], [4:54], [33:34], [38:20], [43:63], [54:5], [62:2]
Илим адамынынъ дегери	[3:7], [3:18], [4:162], [17:107], [22:54], [26:197], [29:43], [35:28], [39:9], [58:11]
Илимниң дегери ве илимге тешвикъ	[16:43], [20:114], [28:80], [39:9], [58:11], [96:1-5]

Инсан бильгисини ашкъан саа (гъайб)	[2:33], [6:59], [7:188], [11:123], [16:77], [18:26], [19:78], [25:6], [27:65], [31:34], [34:48], [35:38], [36:11], [49:18], [68:47], [72:10], [72:26], [81:24]
Инсанның билип оламайджакъ шейлери	[13:8], [31:43]
Кезип корьмек ве файдалары	[3:137], [6:6], [6:11], [12:109], [16:36], [22:46], [27:69], [29:20], [30:9], [30:42], [35:44], [23:21], [23:82], [47:10]
Кяннат ве инсанның барлыгъы узеринде тефеккюрни тешвикъ	[41:53], [51:20], [51:21]
Къалем ве язы	[68:1], [96:4], [96:5]
Окъумагъа Аллаһның адынен башламакъ	[96:1]
Пешин укюмден сакынмакъ	[4:94], [49:6]
Сорап огремек	[21:7]
Тефеккюр	[2:219], [2:266], [3:191], [5:18], [6:50], [7:176], [7:184], [10:24], [13:3], [16:11], [16:44], [16:69], [30:8], [30:21], [34:46], [39:42], [45:13], [59:21]
Тюшюнип ибret алынмасы керек олгъан вазиетлер	[10:5], [10:6], [10:12], [13:3], [13:4], [16:11-13], [16:65], [16:66], [16:68], [16:79], [12:7], [30:19-25], [23:21], [23:30], [26:7-9], [29:15], [29:24], [29:34], [29:35], [36:71], [38:27], [42:39], [44:38], [44:39], [45:4], [67:19], [86:5-7]
Фалджылыкъ, ырымджылыкъ ве сихирбазлыкъ	[2:102], [5:3], [5:90], [113:104]
Джаиллерден узакъ турмакъ	[2:67], [5:50], [6:35], [7:199], [11:46]
ИНСАН	
Инсан ер юзюнинъ халифеси	[2:30], [6:165], [7:69], [7:74], [10:14], [10:73], [27:62], [35:39], [38:26]
Инсан зайыф яратылгъандыр	[4:28]
Инсан ибадет этмек ичюн яратылгъан	[15:99], [51:56], [51:57], [67:2], [72:16], [72:17]
Инсан оғълуның гъафлети	[21:1-3]
Инсан хырскъа зияде берильгендер	[70:19-21], [89:16-20]
Инсангъа докру ёл костерильгендер	[76:3]
Инсанлар Аллаһкъа мухтадждыр	[35:15]
Инсанлар тек бир уммет эди	[2:213]
Инсанларның ве джинлерниң яратылыши гъаси	[51:16]

Инсанларның къабилелерге ве миллетлерге айрылувларының себеплери	[49:13]
Инсанларның фаркълылықтары	[35:32]
Инсанларның фаркълы имкяnlаргъа саип къылышувиның себеби	[43:32]
Инсанларның фаалиетлерине коре дереджелери бар	[6:132], [46:19], [76:1-2], [92:4]
Инсанлықтының сою	[4:1]
Инсанны джеэннемге тюшюрген феналыкълар	[74:43-47]
Инсанны энъ эйи бильген ве онъа энъ якъын олгъан – онынъ яратыджысыдыр	[50:16]
Инсанның адживлиги	[5:30], [5:31], [16:4]
Инсанның Аллан эманетини истемеси	[33:72], [33:73], [59:21]
Инсанның майети	[10:12], [11:9-11], [12:11], [17:11], [17:70], [17:83], [17:84], [18:54], [21:37], [22:66], [30:33-36], [39:8], [39:49], [41:49-51], [42:48], [64:2], [64:3], [70:19-22], [90:4], [100:6-8]
Инсанның озюnde ибretлер бар	[41:53], [45:4], [51:21], [86:5-7]
Инсанның тербиеси	[55:3-4]
Инсанның усътюнлиги	[2:34], [7:11], [7:172], [7:173], [15:29-30], [17:61], [17:62], [17:70], [20:55], [64:3], [95:1-5]
Инсанның хызметине теклиф олунгъан варлыкъ ве имкяnlар	[2:29], [13:2-4], [14:32-34], [16:5-14], [16:78], [16:80], [16:81], [17:70], [21:30-32], [22:36], [22:37], [22:63-65], [26:132-134], [27:60-64], [27:86], [28:71-73], [29:60-63], [30:20-25], [30:50], [31:20], [31:29], [31:31], [32:37], [34:24], [35:12], [35:13], [35:27], [35:28], [36:33-36], [39:6], [39:21], [40:61], [40:64], [40:79], [40:80], [43:10-13], [45:12], [45:13], [50:7-11], [55:1-12], [56:58-59], [56:63-65], [56:68-73], [67:15], [79:30], [78:6-16]
Инсанның чеккени – озюнинъ япъяны себебинден	[30:41], [42:30], [42:34]
Инсанның яратылышы	[2:28], [2:30], [3:6], [4:1], [6:2], [6:98], [7:11], [7:189], [15:26], [15:28], [16:4], [16:72], [17:99], [20:55], [22:5], [23:12-

	14], [23:79], [25:54], [30:19], [30:20], [30:54], [31:34], [32:7-9], [35:11], [36:36], [36:77], [37:11], [38:71], [38:74], [39:6], [40:64], [40:67], [45:4], [50:16], [53:45], [53:46], [56:57-59], [71:14], [71:19], [75:37-39], [76:1-2], [77:20-22], [80:18-20], [86:5-7], [95:1-5], [96:2]
КЕВНИЙ (КОСМОСКЪА АИТ) АЕТЛЕР	
Ай белли бир вакыткъадже сейир этер	[13:2], [31:29], [31:30], [35:13], [36:39], [36:40], [39:5], [55:5]
Ай ышыгъыны кунештен алыр	[91:2]
Айнынъ яратыджысы	[7:54], [10:5], [21:33]
Айнынъ яратылыши	[25:61], [71:16]
Арш	[7:46], [7:48], [7:49], [7:54], [9:129], [10:3], [11:7], [13:2], [20:5], [21:22], [23:86], [23:116], [25:59], [27:26], [32:4], [39:75], [40:15], [43:82], [57:4], [70:3], [70:4], [85:15]
Аршкъа Аллаһнынъ укюмран оловы	[13:2], [20:5], [25:59], [32:4], [57:4]
Аршны юкленген мелеклер	[40:7], [69:17]
Аршнынъ саиби Аллаһтыр	[27:26], [85:15]
Дагъларнынъ арекет этови	[27:88]
Дагъларнынъ яратылыши	[13:3], [15:19], [16:15], [50:7], [79:32]
Ердеки къыталар	[13:4]
Ернинъ яратыджысы	[2:117], [6:14], [6:73], [6:101], [35:1], [42:11], [51:48], [64:3]
Ернинъ яратылыши	[6:101], [7:54], [10:3], [11:7], [13:3], [15:19], [15:85], [16:3], [21:30], [25:59], [32:4], [41:9-11], [50:38], [51:20], [57:4], [65:12], [78:6]
Йылдызларнынъ яратыджысы	[7:54]
Йылдызларнынъ семада дёнерек арекет этовлери	[36:40]
Коклернинъ башта думан (газ) алында оловы	[41:11]
Коклернинъ ве ернинъ тасарруфы Аллаһкъа аит	[2:107], [3:187], [5:40], [9:116], [24:42], [25:7], [36:83], [39:62], [39:63], [42:49], [43:85], [45:27], [48:14], [57:2], [57:5], [85:9]
Коклернинъ еди кок оларакъ яратылыши	[2:29], [17:44], [23:17], [23:86], [41:12], [65:12], [67:3], [71:15], [78:12]
Коклернинъ яратыджысы	[2:117], [6:14], [6:73], [6:101], [14:32], [22:65], [35:1], [42:11], [51:47], [55:17], [64:3], [79:27]
Коклернинъ яратылыши	[6:101], [7:54], [10:3], [11:7], [13:2], [15:85], [16:3], [21:30], [21:32], [25:59], [31:10], [32:4], [41:11], [50:38], [51:47], [57:4], [65:12], [79:28]

Кунешнинъ арекети	[21:33], [36:38]
Кунешнинъ вакъытнынъ билинюви ичюн яратылувы	[6:96]
Кунешнинъ яратыджысы	[7:54], [10:5], [21:33]
Кунешнинъ яратылыши	[25:61], [71:16], [78:13]
Курси	[2:255]
Кяннатнынъ яратылыши	[6:101], [7:54], [10:3], [11:7], [15:85], [16:3], [21:30], [25:59], [32:4], [41:11], [50:38], [57:4], [65:12]
Кяннattаки тертип	[21:22], [55:2], [55:7], [67:3], [67:4]
Такъвим (ай, йыл, мевсим)	[2:189], [2:194], [2:217], [5:2], [5:97], [6:96], [10:5], [9:5], [9:36], [16:12], [17:12], [22:47], [30:4], [32:5], [70:4]
Ягъмурнен Аллан олю топракъкъа джан берир	[16:65], [30:50], [35:9], [41:39], [43:11], [45:5], [50:11], [80:25-32]

КЪУР'АН

Къур'ан	[5:101], [6:19], [10:15], [10:37], [10:61], [9:111], [12:2], [13:31], [15:1], [15:87], [15:91], [16:98], [17:41], [17:45], [17:89], [18:54], [20:2], [20:114], [25:30], [27:1-6], [27:76], [27:92], [28:85], [30:58], [34:31], [36:2], [36:69], [38:1], [39:27], [39:28], [43:3], [41:3], [50:45], [55:2], [56:77], [68:51], [73:20], [76:23], [85:21], [84:21]
Къур'ан агъыр-агъыр (яваш-яваш) окъулмалы	[73:4]
Къур'ан инсанларны къаранлыкътан айдынлыкъкъа чыкъарыр	[57:9]
Къур'ан Къадир геджесинде энгэн	[44:22], [97:1]
Къур'ан не ичюн арапча эндирильди	[42:7], [41:44]
Къур'ан не ичюн къысым-къысым эндирильди	[25:31], [25:32]
Къур'ан ракъипсиздир	[2:23], [2:24], [10:38], [11:13], [17:88]
Къур'ан рамазан айында эндирильди	[2:185]
Къур'ан узеринде тюшюнмек	[4:82], [38:29], [47:24]
Къур'ан шифа ве рахметтир	[17:82]
Къур'ан энъ догъру ёлгъа алып барыр	[17:9]

Къур'анда лянетленген терек	[17:60]
Къур'анда мухкем ве мутешабих аетлер	[3:7]
Къур'анда несх	[2:106]
Къур'анда он эмир	[6:101-103], [17:22-39]
Къур'анда седжде аетлери	[7:206], [13:15], [16:50], [17:107], [19:58], [22:18], [25:60], [27:25], [32:15], [38:24], [41:37], [53:63], [84:21], [96:19]
Къур'анны динълемек эдеби	[7:24]
Къур'анны динълемеге мани олгъанлар	[41:26]
Къур'анны къорчалайыджы Аллаhtыр	[15:9]
Къур'анны Пейгъамбер уйдурып язмады	[29:50]
Къур'анынъ азамети (буоклиги)	[59:21]
Къур'анынъ азрети Муhammedке эндирильгенини къабул этмегенлер	[43:31]
Къур'анынъ исимлери (Ахсен-уль Хадис)	[39:23], (Фуркъан:) [2:185], [25:1], (Хадис:) [56:81], (Китап:) [2:2], [2:159], [2:177], [3:3], [3:7], [4:105], [4:113], [4:123], [4:127], [4:130], [4:140], [5:15], [6:114], [6:155], [7:2], [7:196], [10:1], [11:1], [12:1], [13:1], [14:1], [15:1], [16:64], [16:89], [18:1], [26:2], [27:1], [28:2], [28:86], [29:47], [29:51], [31:2], [32:2], [38:29], [39:1], [39:2], [41:3], [41:41], [43:2], [44:2], [46:2], [46:12], [52:2], [56:78], (Нуур:) [64:8], (Руух:) [42:52], (Зикр:) [15:6], [15:9], [16:44], [21:50], [36:69], [38:87]
Къур'анынъ окъулув шекиллери	[17:106], [73:4]
Къур'анынъ озеги сайылгъан ает	[2:177]
КЪУР'АНДАН ЭВЕЛЬКИ КИТАПЛАР	
Зебур	[4:163], [21:105]
Инджиль	[3:3], [3:48], [3:65], [5:46], [5:47], [5:66], [5:68], [5:110], [7:157], [9:111], [48:29], [57:27]
Теврат	[3:3], [3:48], [3:50], [3:65], [3:93], [5:43], [5:44], [5:46], [5:66], [5:68], [5:110], [9:111], [48:29], [61:6], [62:5]
МУ'МИН-МУСУЛЬМАН, КЯФИР, МУНАФЫКЪ, МУШРИК	
Дехрийлер	[45:24]
Кяфирлерге ве мунафыкъларгъа итаат этильmez	[33:1], [33:48]

Кяфирлерге итаат этильмез	[25:52]
Кяфирлерге тенбие файда берmez	[2:6], [2:7], [36:10]
Кяфирлерге яхшылыкълары файда берmez	[3:117]
Кяфирлернен дост олунмаз	[4:144], [9:23], [60:1]
Кяфирлерни аджизликке тюшюрген суаллер	[52:28-43]
Кяфирлернинъ ахиреттеки пешманлыкълары	[40:11], [33:64-68], [35:37], [67:10], [67:11]
Кяфирлернинъ ишлери бошуна кетеджек	[18:104], [18:105], [24:39], [33:19]
Кяфирлернинъ Къур'ангъа нисбетен тавурлары	[22:72]
Меджусийлер	[22:17]
Кяфирлернинъ джеэннемге сюрюлиши	[39:71], [39:72]
Му'мин-кяфир къарышлаштырмасы	[2:26], [2:257], [11:24], [16:75], [16:76]
Му'миннен фасыкъ бир олмаз	[32:18]
Му'минлер бир-бирлерининъ достудыр	[9:71]
Му'минлер ер юзюнинъ халифесидир	[35:39]
Му'минлер къардаштырлар	[49:10]
Му'минлерге ифтира ве эзиет этиджилер	[33:58]
Му'минлерге эскендже этиджилер ве оларнынъ джезалары	[85:4-10]
Му'минлернинъ арекетлери	[9:71], [9:75-77], [9:79]
Му'минлернинъ ахиретте ёллары айдынлыкътыр	[57:12], [66:8]
Му'минлернинъ вазифеси итааттыр	[24:51], [24:52]

Му'минлернинъ васыфлары	[8:2-4], [13:19-24], [42:36-39], [70:22-53]
Му'минлернинъ ве илим адамларынынъ дегери	[58:11]
Му'минлернинъ диний ве ахлякъий васыфлары	[23:1-11]
Му'минлернинъ кяфирилерге ве бир- бирлерине нисбетен арекетлери	[48:29]
Му'минлернинъ нуры	[66:8]
Му'минлернинъ сымасы	[48:29]
Му'минлернинъ теслимиети	[33:22]
Мунафыкълар	[2:8-20], [2:204- 206], [3:167], [4:61], [4:64], [4:69], [4:88], [4:138], [4:145], [8:49]
Мунафыкълар дост олмаз	[4:89]
Мунафыкълар кяфирилернинъ достларыдырлар	[59:11]
Мунафыкъларнынъ зайыф мусульманларгъа нисбетен инсафсызылышкълары	[63:7], [63:8]
Мунафыкъларнынъ табиаты	[59:11-14]
Мунафыкъларнынъ арекетлери	[9:55-59], [9:67], [63:1-5]
Мунафыкъларнынъ дженазе намазы кылышмаз	[9:84]
Мусульман оларакъ ольмек	[2:132], [3:102], [3:193], [7:126], [12:101], [27:18], [27:89], [27:90]
Мусульман уммет	[2:128]
Мусульманнынъ шахсиети	[5:54]
"Мусульманлар" адыны берген Аллаhtыр	[22:79]
Мусульманларнен сучлылар бир дегиль	[68:35]
Муждели му'минлер	[9:112]

Мушриклер Алланынъ баласы бар дедилер	[6:6], [10:68-70], [16:57], [16:62], [17:40], [19:88-92], [21:26], [22:3], [22:4], [34:40-42], [37:149-159], [37:180], [43:15], [43:16], [43:18], [43:79-82], [52:39], [53:21], [53:22]
Мушриклер Аллантан башкъасыны танъры таныдылар	[2:165], [3:151], [4:117], [5:76], [6:1], [6:107], [6:136], [6:150], [7:191], [10:18], [10:66], [11:109], [14:30], [15:95], [15:96], [16:73], [19:81], [22:11-13], [22:71], [22:74], [25:3], [25:55], [36:74], [36:75], [37:11], [38:5-7], [39:15], [39:45], [39:67], [40:10-12], [42:9], [52:43]
Мушриклер къадынларгъа дегер бермезлер	[6:139], [16:58], [16:59], [42:17], [43:17], [52:39], [53:21], [53:22]
Мушриклер путларны шефаатчы зан эттилер	[10:18], [13:14], [16:55], [19:81], [19:82], [39:3], [39:43], [39:44]
Мушриклерниң къыз балаларыны ольдюривлери	[6:137], [6:140], [16:57-59], [42:17], [81:8], [81:9]
Мушриклерниң азрети Пейгъамберден сачмалав истеклери	[17:90-93]
Мушриклерниң азрети Пейгъамберге нисбетен тавурлары	[72:19]
Мушриклерниң итирафлары	[23:84-89]
Озылерини Алланкъа адагъян му'минлер	[9:111]
Саабийлер	[2:62], [5:69], [22:17]

ОЛЮМ ВЕ СОНЬУ

Ахиретке иман	[2:4], [2:46], [2:62], [2:123], [2:177], [3:9], [3:25], [4:38], [4:39], [4:59], [4:162], [6:133], [7:147], [9:18], [9:19], [9:44], [10:45], [16:22], [18:110], [27:23], [31:4], [42:7], [70:2], [70:26]
Ахиретке азырлыкъ	[2:110], [22:77], [36:12], [36:59], [59:18], [75:13]
Ахиретниң дешети	[40:18]
Ахиретниң олувына шубе ёкъ	[45:32]
Ахиретте азалар шаатлыкъ этерлер	[41:20-22]
Ахиретте баҳтлы ве бедбаҳт юзлер	[3:104], [74:20-25], [80:33-42], [88:1], [88:16]
Ахиретте бутюн сырлар ашкяр олур	[86:9]
Ахиретте инсан олюмсизdir	[44:56]
Ахиретте эмир Алланкъа аит	[82:19]
Ахиретте эр кеске япкъанының	[39:70], [99:78]

къаршылыгъы эксиксиз берилир	
Ахиретте залимлернинъ мазеретлери (афулары) кечmez	[40:52]
Ахиретте зулум ёкътыр	[45:22], [40:17]
Ахиретте пешманлыкъ файда бermez	[14:44]
Амель дефтерлери артларындан берильгенлер	[84:10-15]
Амель дефтерлери сагъ тарафындан берильгенлер	[69:19-24], [17:71], [84:7-9]
Амель дефтерлери сол тарафындан берильгенлер	[69:25-37]
А'раaf ве А'раaf халкъы	[7:46], [7:48]
Гуняхкярларнынъ ахиреттеки пешманлыкълары	[23:99], [23:100], [32:12], [78:40]
Закъкум тереги	[44:73], [56:52]
Зебанийлер	[96:18]
Кевсер	[108:1]
Кирамен кятибин мелеклери	[50:17], [50:18], [82:11]
Къабир ве къабир аяты	[6:98], [9:84], [14:27], [20:124], [40:46], [60:13], [80:21], [102:1-2]
Къыяметнинъ аляметлери	[18:97], [18:98], [21:96], [21:97], [27:82], [34:14], [43:43], [47:18], [75:6-10]
Къыямет ве сонъу	[18:47-49], [20:105-112]
Къыяметнинъ дешети	[31:33], [77:6-9], [80:33-42]
Къыяметнинъ ильми Аллаhкъа аиттир	[7:187], [33:63], [41:47]
Къыяметнинъ къопув шекли	[14:48], [52:9], [52:10], [56:1-7], [69:13-16], [73:14], [73:17], [73:18], [77:8-14], [78:18-20], [81:1-6], [81:11-13], [82:1-4], [84:1-5], [99:1-5], [101:1-5]
Къыяметнинъ вакъыты кельгенде гунахкярларнынъ вазиети	[30:55-57]
Къыяметнинъ къопаджагъы кесен-кестир	[18:21], [22:7]
Къыяметнинъ къопувы эснасында инсанлар	[22:1], [22:2]

Махшерде көр олгъанлар	[20:124-128]
Олюм	[3:185], [4:18], [4:78], [6:60-62], [6:93], [14:18], [21:34], [21:35], [33:16], [39:30], [39:42], [62:6-8]
Олюм анындаки пешманлыкъ	[23:99], [23:100]
Олюм ве аят имтиан ичюн берильгендер	[67:2]
Олюм сархошлыгъы	[50:19]
Олюмни эр джанлы татаджакътыр	[3:185], [17:99], [21:34], [21:35], [23:15], [29:57], [55:26], [55:27]
Олюмден сонъра текrap тирильмек	[11:7], [16:38], [16:39], [17:49-52], [17:97], [17:98], [17:99], [19:66-72], [29:19], [29:20], [30:56]
Суур	[20:102], [27:87], [36:51], [39:68], [69:13], [50:20], [74:8]
Ухревий (ахиреттеки) адалет	[3:25], [4:109], [4:113], [4:114], [10:54], [16:111], [21:47]
Ухревий азап ве джеза	[5:36], [18:29], [32:20], [37:62-73], [38:55-64], [44:43-49], [70:11-18]
Ухревий месулиет	[2:284], [29:4], [29:13], [33:8], [102:8]
Ухревий месулиетнинъ къаврамы	[16:15]
Ухревий мухасебе (эсап)	[3:30], [14:51], [17:13], [17:14], [17:71], [17:72], [18:47-79]
Ухревий мукифат	[18:30], [18:31], [18:107], [18:108], [19:60-63], [20:75], [20:76], [22:23], [25:75], [25:76], [37:41-49], [38:49-54], [44:51-57], [43:68-73], [55:46-78], [52:17-28], [76:11-22]
Ухревий мукифатлар эр тюрлю такъдирден устюндир	[32:17]
Фирдевске варис олгъанларнынъ васыфлары	[23:1-11]
Хашир (къыямет кунюнде инсанларнынъ Аллахнынъ узурында топланувы)	[6:94], [6:134], [15:85], [16:84], [16:89], [17:71], [18:48], [20:15], [21:104], [22:7], [29:5], [30:43], [34:3], [40:59], [39:69], [42:7], [42:19], [46:3], [52:1-8], [69:1-3], [77:1-7], [78:39]
Дженнет шарабы	[37:45-47], [52:23], [56:18], [56:19], [76:5-6], [76:15-18], [78:34], [83:25-28], [88:14]
Дженнетнинъ васыфлары	[13:35]
Дженнетнинъ къысымлары (Адн дженнетлери:)	[9:72], [13:23], [16:31], [18:31], [19:62], [20:76], [35:33], [38:50], [40:8], [61:12], [98:8], (Фирдевс дженнетлери:) [18:107], [23:11], (Ме'ваа дженнети) [32:19], [53:13-15], (Наим дженнети) [37:40-44], [56:12], [82:13]
Джеэннем инсанлар ве джинлернен толаджакътыр	[11:119], [32:13]

Джеэннем шарабы	[37:57], [37:58], [37:67], [37:68], [56:42], [56:54], [56:55], [78:24], [78:25], [88:5]
Джеэннемде кяфирлерниң вазиети	[14:16], [14:17], [18:29], [67:6-11]
Джеэннемде олюм ёкътыр	[20:74], [87:12], [87:13]
Джеэннемниң дешети	[67:6-8], [74:26-31]
Джеэннемниң еди къапысы бардыр	[15:44]
Джеэннемниң кенишлиги	[50:30]
Эджель	[4:77], [6:2], [6:60], [7:34], [10:49], [11:3], [16:61], [71:4]
Эджель денъишмез	[7:34], [10:49], [16:61], [23:43], [63:11]
ПЕЙГЪАМБЕР (С.А.)	
Аз. Мұхаммед (сав)	[3:144], [33:40], [47:2]
Аз. Мұхаммед Аллаһның эльчисидир	[48:29]
Аз. Мұхаммед алемлерге раҳметтір	[21:107]
Аз. Мұхаммед бутюн инсанларға ёлланылгъандыр	[34:28]
Пейгъамбер (с.а.)	[3:144], [3:164], [4:59-61], [4:80], [4:83], [4:115], [4:170], [5:41], [5:83], [5:104], [7:57], [9:61], [9:73], [9:117], [33:1], [33:6], [33:13], [33:38], [33:45], [33:53], [60:12], [66:8], [66:9]
Пейгъамбер бир бешердір	[17:93], [18:110], [41:6]
Пейгъамбер бир зорбаджы дегильдір	[50:45], [88:21], [88:22]
Пейгъамберге биат олмакъ	[48:10]
Пейгъамбер ве сокъур	[80:1-11]
Пейгъамбер ве къадынлары	[66:1], [66:3-5]
Пейгъамбер исляатчыдыр	[11:88]
Пейгъамбер кейфине коре къонушмаз	[53:3]
Пейгъамбер му'минлерге озын джанындан даа якындыр	[33:6]
Пейгъамбер теблигъ вазифесини адалетнен япқъандыр	[21:109]

Пейгъамбер уджрет истемез	[12:104], [25:57], [34:47], [42:23]
Пейгъамбер энъ устюн ахлякъкъа саиптир	[68:4]
Пейгъамберге исъян	[4:115]
Пейгъамберге сайгъы	[24:62], [24:63], [49:1-5]
Пейгъамберге салят ве селям	[33:56]
Пейгъамберге элял кылынгъан къадынлар	[33:50]
Пейгъамбернен тартышкан къадын	[58:1]
Пейгъамберни хакем къабул этмек	[4:65]
Пейгъамберниң айны экиге больмек муджизеси	[54:1]
Пейгъамберниң вазифесининь сынъыры	[29:18], [35:23], [35:24], [38:65], [38:70]
Пейгъамберниң вазифе сынъырлары	[6:50], [6:66], [6:104], [6:106], [6:107], [10:49], [10:108], [11:12], [16:35], [16:82], [25:56], [29:50], [42:48], [46:9]
Пейгъамберниң иманда себаты	[6:56-58]
Пейгъамберниң къадынлары	[33:28-34], [33:51-53], [66:1]
Пейгъамберниң къадынлары му'минлерниң аналарыдыр	[33:6]
Пейгъамберниң мирадж муджизеси	[17:1], [53:1-18]
Пейгъамберниң рисалет (ёлланув) себеби	[33:45-48]
Пейгъамберниң сөзю вахидир	[53:3-5]
Пейгъамберниң теблигъ вазифеси	[5:67]
Пейгъамберниң тевазу (алчакъгонююллилик) вазифеси	[6:52]
Пейгъамберниң умметине садакъаты	[9:128], [18:6], [26:3]
Пейгъамберниң укюмлерине итаатның лязимлиги	[59:7]

Пейгъамбернинъ шефааты	[15:88]
Пейгъамберлер Аллаһнынъ хазинесине саип дегиллер	[11:31]
Пейгъамберлер арасында фаркъ ёкътыр	[2:136]
Пейгъамберлер де месульдирлер	[7:6]
Пейгъамберлер гъайбны бильмезлер	[11:31]
Пейгъамберлер мелек дегиллер	[11:31]
Пейгъамберлер садедже бешердир (инсандыр)	[14:11]
Пейгъамберлернинъ бир къысмы акъкъында Къур'анда бильги берильмегендир	[40:78]
Пейгъамберлернинъ fazilieti	[2:253]
Ресуль-Ресулуллаh (с.а.)	[2:108], [2:143], [2:150], [7:158], [9:29], [9:32], [33:29], [33:31], [33:33], [33:40], [33:57], [47:32], [47:33], [48:9], [48:12], [48:17], [48:27], [48:28], [48:29], [49:1], [49:4], [49:7], [58:5], [58:9], [58:12], [58:21], [58:22], [58:23], [59:4], [59:7], [59:8], [60:1], [61:9], [62:2], [64:8], [65:8]
Ресуль-ун Керим	[69:40]
Ресулуллаh энъ гузель ахлякъ орнегидир	[33:21]
Ресулуллаhкъа нисбетен мушриклернинъ тавры	[58:8]
Ресулуллаhнынъ вазифеси теблигъдир	[5:99]
Ресулуллаhнынъ Къур'андан юз чевиргенлерден шикяти	[25:30]
Реулуллаhнынъ му'минлере шефкъаты	[26:215]
Ресулуллаhнынъ якъын акърабаларыны динге давет этюви	[26:214]
ПЕЙГЪАМБЕРЛЕР ВЕ КЪАВМЛАРЫ	
Адем (а.с.)	[2:31], [2:33], [2:37], [4:116], [4:120], [6:2], [15:26], [15:28], [15:43], [30:21], [32:7]

Адемнен шайтан	[2:34-36], [7:19-24], [17:61-62], [18:50], [20:116-119]
Адемнинъ ильми	[2:27]
Адемнинъ тёвбеси	[2:37]
Адемнинъ эки оғылу	[5:27-31]
Адемнинъ яратылышы	[2:30], [3:59], [4:1], [7:189], [23:12], [25:54], [32:7], [35:11], [37:11], [38:71-74], [40:67], [53:32], [55:15], [71:19]
Азер	[6:74]
Давуд (а.с.)	[2:251], [4:163], [5:78], [6:84], [27:15], [27:16], [21:78-82], [33:10-11], [38:17-26], [38:30]
Давудның демирни къуллануwy	[33:10], [33:11]
Еудийлер	[2:62], [2:111], [2:113], [2:120], 135, 140, [3:67], [4:46], [4:160], [5:18], [5:41], [5:44], [5:51], [5:64], [5:69], [5:82], [9:30], [16:118], [22:17]
Еудийлер бозгъунджыдыр	[5:64]
Еудийлер лянетленгендерлер	[5:64], [5:78]
Еудийлерге арам кыlyнгъанлар	[6:146]
Е'джудж, Ме'джудж	[18:91], [21:96]
Зекерийя (а.с.)	[3:37], [3:38], [6:85], [21:89], [21:90], [19:1-11]
Зуль-Киффль (а.с.)	[21:85], [38:48]
Зуль-Къарнейн (а.с.)	[18:83-101]
Зү'н-Нуун (а.с.)	[21:87-88]
Ибрахим (а.с.)	[2:124- 127], [2:130], [2:132], [2:133], [2:135], [2:136], [2:140], [2:258], [2:260], [3:33], [3:65-68], [3:84], [3:95], [3:97], [6:74-75], [[6: 83]], [11:74- 76], [12:6], [12:38], [15:51], [16:119], [16:123], [22:36], [33:7], [38:45], [42:13], [57:26], [60:4]
Ибрахим ве бабасы	[6:74], [19:41-50]
Ибрахим (а.с.) ве къавмы	[9:70], [21:51-73], [22:43], [26:69-104], [29:16-35], [37:83-99], [43:26-28]
Ибрахим ве мусафирлери	[51:24-37]
Ибрахимнинъ бабасы ичюн истигъфары	[9:114]
Ибрахимнинъ дуасы	[2:127-129], [14:35-41]
Ибрахимнинъ зурриети	[19:58]
Ибрахимнинъ ханиф дини	[6:161], [22:78]
Ибрахимнинъ иманда якъыйнеге (бир мертебеге) иришови	[6:75-81]
Ибрахимнинъ къарысы	[11:72]

Ибрахимнинъ миллети (дини)	[2:130], [2:135]
Ибрахимнинъ руясы	[37:101-113]
Ибрахимнинъ саифелери	[53:36], [53:37], [87:19]
Идрис (а.с.)	[19:56], [19:57], [21:85]
Ильяс (а.с.) ве къавмы	[6:85], [37:123-132]
Ильяскъа селям	[37:130]
Имран	[3:33], [3:34]
Имраннынъ къызы Мерьем	[66:12]
Иса (а.с.)	[2:87], [3:45], [3:52], [3:55], [3:59], [3:84], [4:163], [5:116], [6:85], [42:13], [43:57], [59:6], (Месих:) [5:72], [5:75], [9:30], [9:31]
Иса Аллаһнынъ къулыдыр	[19:130]
Иса азрети Муhammedнинъ келеджегини мужделеди	[61:6]
Иса бин Мерьем	[2:253], [23:50], [33:7], [57:27]
Иса месих – Аллаһнынъ келимесидир	[4:171]
"Иса месих Аллаһнынъ огълудыр" дегенлер	[5:17]
Иса месих чармыхкъа (хачкъа) керильмеди	[4:157-158]
Исанынъ вефаты меселеси	[3:55]
Исанынъ дуасы	[5:114], [5:118]
Исанынъ муджизелери	[3:49], [5:46], [5:78], [5:110]
Исмаил (а.с.)	[2:125], [2:127], [2:133], [2:136], [2:140], [3:84], [4:163], [6:86], [14:39], [19:54], [19:55], [19:58], [21:85], [38:48]
Исраил огъуллары	[2:40], [2:83-102], [2:122], [2:211], [2:246], [3:93], [5:12], [5:32], [5:70], [5:72], [5:110], [17:4], [17:101], [17:104], [26:197], [27:76], [32:23], [45:16], [45:17], [46:10]
Исраил огъулларына берильген эмирлер	[2:83], [2:84]
Исраил огъулларынынъ бозъунджылыгъы	[17:4-7]
Исраил огъулларынынъ сучлары	[2:61]
Исраил огъулларына лянет	[2:88], [5:13]
Исхакъ (а.с.)	[2:133], [2:136], 140, [3:84], [4:163], [6:84], [11:71], [12:6], [12:38], [19:49], [29:27], [37:112], [37:113], [38:45]

Фыравун	[2:49], [3:11], [8:52], [8:54], [10:75], [11:97], [14:6], [17:101], [17:102], [29:39], [50:13], [69:9], [73:105], [73:106], [85:18], [89:10]
Фыравун ве тарафдарларының бөгүлүвү	[2:50]
Фыравунның къадыны	[66:11]
Фыравунның танърылыкъ иддасы	[79:24]
Хахамлар	[9:31], [9:34]
Хааман	[28:38], [29:39]
Хаарун (а.с.)	[2:248], [4:163], [6:84], [10:75], [19:53], [20:29], [21:47], [25:35]
Хаваарийлер	[3:52], [5:111], [5:112], [61:14]
Хиджр халкъы	[15:80-84]
Христианлар	[2:62], [2:111], [2:113], [2:120], [2:135], [2:140], [3:67], [5:14], [5:18], [5:51], [5:69], [5:82], [22:17]
Христианлар иджат эткен рухбанлыкъка (эвленимемекке) уймадылар	[57:27]
хууд(а.с.) ве Аад къавмы	[7:65-72], [9:70], [11:50-60], [14:9], [22:42], [25:21-26], [50:13], [53:50], [54:18-21], [69:4], [69:6], [89:6]
Къарун	[28:76], [29:39]
Кешишлер	[5:82]
Лукъман (а.с.) гъя икмет берильгендер	[31:13]
Лукъманның оғылуна огютлери	[31:13], [31:16-19]
Луут (а.с.)	[6:86], [29:36]
Луут ве къавмы	[7:80-84], [11:70], [11:74], [11:77-83], [11:89], [15:59-77], [21:71-74], [22:43], [26:160-175], [27:54-66], [37:133-138], [38:13], [50:13], [54:32-39]
Луутның къарысы	[66:10]
Меджусийлер	[22:17]
Медайен халкъы	[9:70], [22:49]
Мерьем (р.а.)	[3:36], [3:37], [3:42-45], [4:171], [5:17], [5:110], [5:116], [9:31], [21:91]
Мерьемге ифтира	[4:156], [4:157]
Мерьемнинь Исаны дюньягъя кетирюви	[19:16-36]
Муса (а.с.)	[2:51], [2:53], [3:84], [6:84], [6:91], [6:154], [10:75], [11:96], [11:110], [17:2], [17:101], [19:51-53], [21:47], [22:47], [25:35], [29:39], [32:23], [33:7], [33:69], [41:45], [42:13]
Муса ве Харун, Фыравун ве Исраил огъуллары	[2:54-93], [2:246], [2:248], [4:153], [4:164], [5:20-26], [7:103-157], [7:159-172], [10:75-93], [14:5-8], [20:25-35], [20:90], [20:91], [23:44-49], [26:10-61], [27:7-14], [28:3-42], [28:76], [37:114-122], [40:23-45], [40:53], [44:17-37], [43:46-56], [51:38-42], [61:5], [79:15-26]

Муса ве Харунгъа селям	[37:120]
Муса ве Хызыр	[18:60-82]
Мусанынъ дуасы	[7:155], [7:156]
Мусанынъ китабы	[11:17], [46:12]
Мусанынъ муджизелери	[7:107], [7:108], [7:117]
Мусанынъ саифелери	[53:36], [87:19]
Нүх (а.с.)	[3:33], [4:163], [6:84], [17:3], [17:17], [19:58], [21:76], [33:7], [42:13], [57:26]
Нүх ве къавмы	[7:59-64], [9:70], [10:71-73], [11:25-49], [11:89], [14:9], [22:42], [23:23-30], [25:37], [26:105-122], [29:14], [29:15], [38:12], [40:5], [40:31], [50:12], [51:46], [53:52], [54:9-16], [71:1-28]
Нүхъя селям	[37:79]
Нүхнынъ дуасы	[71:28]
Нүхнынъ гемиси	[11:37-44]
Нүхнынъ къарысы	[66:10]
Нүхнынъ оғылу ичюн къабул олунмагъан дуасы	[11:45-47]
Нүхнынъ яшы	[29:14]
Раахиплер	[5:82], [9:31], [9:34]
Ресс халкъы	[25:38], [50:12]
Саабийлер	[5:69], [22:17]
Саалих (а.с.) ве Семууд къавмы	[7:73-79], [9:70], [11:61-68], [11:89], [14:9], [22:42], [25:38], [26:141-159], [27:45-53], [29:38], [38:13], [40:31], [41:13], [41:17], [50:12], [51:43-45], [53:51], [54:23-31], [69:4], [69:5], [85:18], [91:11-15]
Саамирий	[20:85], [20:87], [20:95]
Себе' (халкъы)	[34:15]
Сулейман (а.с.)	[2:102], [4:163], [6:84], [21:78], [21:79], [21:81], [34:12], [38:30], [38:34]
Сулейман ве Сабаа меликеси	[27:15-44]
Сулейманнинъ укюмдарлыгъы	[33:12], [33:13]
Шуайб (а.с.) ве Медиен халкъы	[7:85-93], [11:84-95], [26:176-191], [29:36], [29:37]
Таалуут	[2:247], [2:249]
Тубба' къавмы	[50:14]
Узейр (а.с.)	[9:30]
Джалут	[2:249-251]
Эййуб (а.с.)	[4:163], [6:84], [21:83-84], [38:41-44]
Эйке халкъы	[15:78], [15:79], [38:13], [50:14]
Эль-Йесаа'(а.с.)	[6:86], [38:48]
Эр улькеге, эр миллетке бир	[16:36], [28:59]

пейгъамбер ёлланылгъандыр	
Эхл-и китап	[2:105], [3:64], [3:65], [3:69], [3:72], [3:75], [3:98], [3:110], [3:113], [4:153], [4:159], [4:171], [5:15], [5:19], [5:59], [5:65], [5:68], [5:77], [57:29], [59:2], [59:11], [98:1], [98:2], [98:6]
Эхл-и китаптан эйилер ве феналар	[3:75], [3:113-115]
Юнус (а.с.)	[4:163], [6:86], [10:98], [37:139-148]
Юсуф (а.с.)	[6:84], [40:34]
Юсуф, бабасы ве къардашлары	[12:4-20], [12:58-101]
Юсуфының иффети	[12:23-29], [12:32-34], [12:51]
Юсуфының руя табири	[12:36], [12:37], [12:41], [12:43], [12:49]
Яхя (а.с.)	[3:39], [6:85], [19:7], [19:12-15]
Я'къуб (а.с.)	[2:122], [2:136], [2:140], [3:84], [4:163], [6:84], [11:71], [12:38], [19:49], [29:27], [38:45]
Я'къуб оғыуллары	[19:6]
Я'къубының сабыры	[12:18], [12:84], [12:86]
ДЖЕНК - ДЖИХАД	
Антлашувны бозмамакъ	[8:56], [8:58], [8:72], [9:12], [9:13]
Арам айларда дженк	[2:194], [2:217], [5:2], [9:5], [9:36], [9:37]
Барыш	[4:128], [8:61-63], [49:9]
Барыш ве дженк	[60:8], [60:9]
Бирлик-берaberlik	[3:103-105], [8:46], [8:61-63], [2:178]
Бозгъунджылар	[2:11], [2:12], [2:204-206]
Бозгъунджыларгъа итаат этильmez	[26:151], [26:152]
Гъаниметлер	[8:1], [8:41], [8:69]
Душман миллетлерге нисбетен тедбирлер	[3:28], [3:73]
Душмандан къоркъмакъ	[9:13]
Душманларгъа къаршы къувет азырламакъ	[4:71], [8:60], [9:46], [21:80]
Зафер Аллан ярдым эткен кимселерниңдиr	[3:160], [5:56], [9:15], [30:2-5]
Зафер Аллангандыр	[3:125], [3:126], [3:165]
Зафер Исламныңдиr	[21:44], [24:55], [48:28]
Зафер му'минлерниңдиr	[3:123], [3:139], [3:148], [13:41], [21:105], [24:55], [30:60], [48:23], [63:8]
Кяфирлер дост етильmez	[3:118-120]
Къараманлыкъ	[2:249-251]

Медине еудийлерининъ джезаландырылувлары	[59:2-4]
Мешру (къануний) мудафаа	[26:39], [26:41]
Миллетлерара антлашма	[4:90], [4:92]
Невбет тутмакъ	[3:200]
Сеферберлик	[4:71], [9:41]
Фей' ве гъаниметлернинъ такъсиматы	[59:6-9]
Фитне джинаеттен бетердир	[2:217]
Джасусларгъа нисбетен уяныкъ олмакъ	[49:6], [60:10]
Джихад	[4:95], [4:96], [8:72], [9:19], [9:20], [9:41], [9:44], [25:52], [22:78], [49:15]
Джихад эмри	[9:73]
Джихаддан къачкъанлар	[9:81], [9:86], [9:87], [9:90], [9:93-96]
Дженк	[2:190-194], [2:216], [2:217], [2:244], [2:246], [3:195], [4:71-78], [4:84], [8:39], [8:40], [9:5], [9:12], [9:29], [33:20], [33:25], [33:26]
Дженк алында олгъанда барыш теклифи	[47:35]
Дженк ичюн азырлыкъ	[8:60]
Дженк низамы	[61:4]
Дженк меселесинде гевшеклик косътериджилер	[47:20]
Дженк эмри	[9:11], [9:123]
Дженкке даир укюмлер	[47:4]
Дженкке изин бериджи аетлер	[22:39], [22:40]
Дженкке къаршы дженк	[9:36]
Дженкке тешвикъ	[8:65-67]
Дженкниң икметлери	[8:5-8], [8:42-44], [9:13-15], [47:4], [47:31]
Дженкте Алланкъа ишанмакъ	[3:173-175], [8:49], [9:25], [9:26]
Дженкте ашыры кетмемек	[2:190], [2:192], [2:193], [8:39]
Дженкте мунфыкъларның давранышлары	[3:154-156], [3:166-168], [4:72], [4:73], [4:77], [4:78], [4:91], [4:141], [8:49], [9:42-53], [9:65], [9:66], [9:81-83], [9:86], [9:87], [9:90], [9:93-95], [24:54], [33:9-20], [33:24], [47:20], [47:21], [48:11], [48:12], [48:15], [48:16]
Дженкте себат ве сабыр	[4:104], [8:15], [8:16], [8:45]

Дженкте тарафсызларгъа токъунмамакъ	[4:90], [4:91]
Дженктен кери къалмаларына изин берильгенлер	[9:91], [9:92], [9:122]
Дженктен узорсиз кери къалмакъ	[4:95], [9:38-40]
Эхл-и китапкъа нисбетен бирлик мураджааты	[3:64]
Эхл-и китапкъа нисбетен тавур	[3:149], [29:46]
Эхл-и китапкъа уймакъ	[3:100], [3:105]
Эсирлерге эйи муамеле	[2:177], [8:69-71], [47:4], [76:8-12]
Юрт муафазасы	[2:246]
ТОПЛУМ (ДЖЕМИЕТ) ТЕРТИБИ	
Адалет (бакъ.: Ахлякъ).	
Адалетли хакимлер	[4:135], [5:8], [26:205-207], [38:26]
Акъыз исян	[7:33]
Аллаһнынъ эндиргенинен укюм этмек	[5:44], [5:45], [5:47-49]
Апс джезасы	[4:15]
Бииат (девлет реисине итаат сёзю)	[5:12], [48:10], [48:18], [60:12]
Бозгъунджылыкъынынъ джезасы	[5:33]
Вазифе талап этювнинъ джезасы	[12:55]
Васиет	[2:180-182], [2:240], [4:12], [5:106], [5:108]
Дийет	[4:92], [17:33]
Емин	[2:224], [2:225], [5:89], [16:91]
Етим акъкъы ве етимге ярдым (бакъ.: Ахлякъ).	
Зарурет ве азиимет-рухсет	[5:3], [6:115], [6:119], [16:115]
Зина ифтирасынынъ джезасы	[24:4], [24:5]
Зулум ве залымлар (бакъ.: Ахлякъ).	
Интихар (озъ-озюни ольдюрмек)	[4:29-31]
Ислях этмек (тюзельтмек)	[2:160], [2:182]

Истишаре – мушавере	[2:233], [3:159], [7:107-114], [27:29-34], [42:38], [31:17]
Ичтимай месулиет	[4:85]
Кяфирлерге итаат этильmez	[3:149], [18:28], [25:52], [28:86], [33:1-3], [33:48], [42:15], [76:24], [96:19]
Къадынларның хакимлиги	[43:18]
Къасттан адам ольдюрмек	[4:93], [5:32]
Къатиллерниң джезасы	[4:92], [4:93], [5:32], [25:68], [25:69]
Къул ве джариelerге (хызметкяр къадынларгъа) эйилик ве урриет теминлемек	[2:177], [3:35], [4:36], [4:92], [5:89], [16:71], [24:33], [58:3], [90:12], [90:13]
Къысас (интикъам къасас),	[2:178-179], [5:45]
Лидерлерниң бозулувы	[17:16]
Макъам ве мевкъи	[6:123], [12:54-56], [26:83], [27:15-16], [38:35]
Месулиетниң шахсийлиги	[4:112], [6:164], [10:41], [17:15], [29:12], [35:18], [39:7], [42:15], [53:38]
Миллетлерара антлашма	[4:90], [4:92]
Мирас	[4:7], [4:8], [4:11], [4:13], [4:19], [4:33], [4:127], [4:176], [89:19]
Муашерет (эдеп) къаиделери	[33:53]
Мукеллефиетниң шахсийлиги	[4:84]
Мулькиет акъкъына сайгъы	[2:188]
Мулькиетке теджавуз	[4:161]
Мунафыкъларгъа итаат этильmez	[33:1-3], [33:48]
Мутедиль (орта дередже) топлулыкъ	[5:66]
Му'минлер Аллаһның халифесидир	[6:165]
Селям бергенге "Мусульман дегильсинъ" деменъиз	[4:94]
Селям бермек ве кириш изини истемек	[24:27], [24:29], [24:54], [24:59], [24:61]
Селям бергенге даа гузель шекильде джевап бермек	[4:86]

Теклифте вус'ат (кенишлик) ве къолайлыкъ	[2:286], [7:42], [23:62], [65:7]
Улу'ль-эмирге (девлет амирлерине) итаат	[4:59], [4:83], [6:105]
Файыз (Рибаа)	[2:275], [2:276], [2:278], [3:130]
Феналыкъны косьтериш	[4:148]
Феналыкънынъ къаршылыгъы мусавий бир джезадыр	[42:40]
Ферахнынъ даркъатылувы	[59:7]
Фитне	[2:217], [4:91], [5:71], [8:25], [8:28], [8:39], [9:47], [9:49], [33:14]
Хакъ инсанларнынъ арзуларына таби олмаз	[23:71]
Хакъны аякъта тутмакъ	[5:5]
Хатанен адам ольдирювнинъ джезасы	[4:92]
Христианлар ве еудийлер дост этильmez	[5:51]
Христианлар ве еудийлерге такълид	[2:120]
Хырсызлыкънынъ джезасы	[5:38]
Джезада къаршылыкълылыкъ	[16:126], [22:22], [22:60], [42:40-43], [60:11]
Шаатлыкъ япмакъ	[2:142], [2:282], [4:135], [57:19]
Шаатлыкъны гизлемек	[2:140], [2:146], [2:283]
Шаатлыкъта дюрюстлик ве адалет	[5:8], [5:106], [5:108], [12:81], [65:2], [70:33]
Шаатлыкъта ялан	[2:42], [2:188], [25:72]
Шериат	[5:48], [22:67], [42:13], [42:21], [45:18]
Шуурсыз такълид	[2:170], [2:171]
Эйиликни огретмек, феналыкъны ясакъламакъ	[3:104], [3:110], [3:114], [7:157], [9:67], [9:71], [9:112], [22:41],
Эляллар ве арамлар	[2:168], [2:172], [2:173], [5:3], [5:77], [5:88], [5:90], [6:119- 121], [6:145], [7:13], [16:115]
ЕР ИСИМЛЕРИ	
Бедир	[3:123]
Бейт-и Ма'mур (Кябе)	[52:4]
Бейт-и Хараам	[5:2], [106:3]
Ирем	[89:7]
Кябе	[5:97]

Медине	[9:120]
Медайен	[20:40], [28:22], [28:23]
Мекке	[3:96], [48:24]
Мерве	[2:158]
Месджид-и Дираар	[9:107]
Месджид-и Хараам	[2:144], [2:149], [2:150], [2:217], [8:34], [9:7], [9:28], [22:26], [48:27]
Мысыр	[10:87], [12:21], [12:99], [43:51]
Мукъаддес Арз	[5:21]
Сафаа (тёпеси)	[2:158]
Сидре-и Мунтехаяа	[53:14], [53:16]
Туур (дагъы)	[2:63], [4:154], [28:46], [19:52], [52:1]
Туваа вадиси	[20:12], [79:16]
Туур-и Сина	[95:2]
Хунейн	[9:25]
Джуудии (дагъы)	[11:44]
Эрем	[89:7]

ЧЕШИТ МЕВЗУЛАР

Арам айлар	[2:194], [2:217], [9:5], [9:36]
Асхаб-и Кирам	[9:100], [9:117], [15:110], [22:57], [59:9], [60:10]
Бедбахт инсанлар	[11:105-107]
Буюк гунахлар	[4:31], [53:32], [42:37]
Вахий ёллары	[26:51]
Велаает Аллаңкъа махсустыр	[18:44]
Дуа	[7:55], [7:56], [7:205], [7:206], [13:14], [18:28], [32:16], [40:60]
Дуада ашырылықътан сакъынмакъ	[7:55], [7:100], [7:205], [20:8]
Дуаларның къабулы	[2:186], [42:26]
Зейд ве Зейнеп акъкъындаки ает	[33:37]
Зикр	[3:190], [22:35], [33:9]
Зикр ве тесбих	[33:41], [33:42]
Зикр эдеби	[7:205]
Зулмат, нур	[2:257], [5:16], [6:1], [13:16], [14:1], [33:43], [35:20], [57:9], [65:11]
Иблиснинъ исяны	[2:34], [7:11-13], [15:28-33], [17:61-62], [18:50], [20:116], [38:71-76]
Иршат усулы	[2:82], [2:263], [3:159], [6:52], [16:125], [17:53], [20:42], [20:44], [21:108], [21:109], [26:15], [26:29], [80:1-12]
Ифкъ (азрети Айшеге ифтира вакъиасы)	[24:11-19]
Истигъфар	[3:135], [4:106], [47:19], [48:3], [51:18], [63:5], [63:6], [73:20]
Иджрет	[3:195], [4:98], [4:100], [8:72], [8:74], [8:75], [9:19], [9:20], [16:41]
Къадер (Такъдир)	[6:59], [9:51], [57:22], [57:23], [54:49]
Къадир геджеси	[97:1-5]
Къыбле аетлери	[2:142-150]
Къуртулыш юрты	[10:25]

Левх-и Махфуз	[27:75], [85:22]
Ляят, Узза ве Менаат путлары	[53:19], [53:20]
Маймунлашкъанлар ве домузлашкъанлар	[5:60]
Мединелилер	[33:13]
Мезар ташларынен макътаныджылар	[102:1], [102:2]
Мусибетлер имтиандыр	[2:155-157]
Нур Аллаhtандыр	[24:40]
Нур аети	[24:35]
Путларны шефаатчы сайгъянлар	[10:18]
"Раббимиз Аллаhtыр" дие дүрүст олгъянлар	[46:13]
Рамазан айы	[2:185]
Румлар	[30:2]
Рух недир	[17:85]
Рух'уль-Къудус	[2:87], [2:253], [5:110], [16:102]
Рух-и Эмин (Джебраил)	[26:193]
Сагъдакилер	[56:8], [56:10-40], [56:90], [56:91], [74:39], [90:18]
Солдакилер	[56:9], [56:41-57], [90:19]
Сыкъынтыларнен имтиан	[2:214]
Такъва	[2:197], [7:26], [22:37]
Такъва саиплери	[2:2-5], [2:177], [3:133-136], [51:15-19]
Такъванынъ дегери	[49:13]
Темизлик	[5:6], [5:100], [8:37], [9:108], [56:79], [74:4]
Тевеккуль	[25:58], [27:79], [26:217], [33:3], [33:48], [64:13]
Тёвбе	[2:160], [3:89], [4:16-18], [5:39], [6:54], [11:61], [11:92], [11:112], [19:60], [20:82], [24:31], [25:70], [25:71], [28:67], [66:8]
Укюм Аллаhкъа аиттир	[12:40], [12:67], [13:41], [40:12]
Хайыр	[2:216], [4:170], [4:171], [6:17], [6:158], [7:188], [16:30]
Хайыр ве шерр	[3:180], [10:11], [17:10]
Хайыр ве шерр Аллаhtандыр	[48:11], [10:107], [16:53], [16:54]
Худайбийе мусалахасы (анълашмасы)	[48:10-26]
Хусрандан (сапыкълыкътан) къуртулгъан инсанлар	[103:1-3]
Джахилие	[33:22]
Джахилие укмю	[5:50]

Джинлер атештен яратылгъанлар	[55:15]
Джинлер Къур'ангъа иман эткendirлер	[46:29], [46:32], [72:1-15]
Эбу Лехеб ве къарысы	[111:1-5]
"Элест" безми	[7:172]
Эляллар арам сайылмазлар	[5:87], [5:88]
Эр кеснинъ япкъаны озюнедир	[28:55]
Эхл-и Бейт	[33:33]
"Ялынъыз дюнья аяты акътыр" дегенлер	[6:29]

Къыйын анълашылгъан базы сёзлер ве ибарелерниң лугъаты

А	
абид(т)	табынгъан, ибадет эткен адам.
аврет ерлер	къадын ве эр кишининь ортилюви керек олгъан ерлери.
адаб-ы муашерет	эдеп ве тербие къаиделери.
адеттен темизленмек	къадынларда хайизнинь (ай башы) биткен вакъты.
аэт	Къур'ан сурелерини тешкиль эткен джумлелер.
азамет	буюклиқ, улулыкъ, юджелик, юксекли克.
аздырмакъ	ёлдан аздырмакъ, ёлдан чыкъармакъ.
азим	къатиет, къааралы; буюк, юдже.
азыкъ	ашайт гъыдалары.
айрет	тааджюп.
аким	укюм этиджи, сёзюни кечириджи.
Акъабе джемреси	хадж вакътында шейтангъа таш атылгъан ерлерден бирининь ады.
алай этмек	бирисининь усътюндөн кульмек, азарламакъ, мыскылламакъ.
аладжа хасталыгъы	инсан беденинде беяз леке (бенек) хасталыгъы (проказа).
алейхине	зытына, заарына, къаршы.
алельхусус	(в особенности, особенно).
алет	(инструмент, прибор).
алт(ындан)	аст(ындан).
алт этмек	енъмек, гъалип чыкъмакъ.
аляметлер	ишаретлер, бельгилер.
амель	япылгъан иш, арекет; ибадет.
ана рахими	ананынъ тёль (эмбрион) ятагъы.
антлашув (анълашув)	эки тарафнынъ бир къаарргъа, сёзге келюви, разылашувы, узлашувы, ахтлашувы.
анджакъ	ялынъыз, садедже; лякин, амма.
араджи	ара булуджы, эльчи, барыштырыджы.
аркъаламакъ	юклемек.
аса	таякъ (посох).
асед этмек	куньлемек (зависть).
асий	исъянджы, табий олмагъан, баш къалдырув.
асхаб	Пейгъамберимиз (а.с.)нен корюшкен, онынънен берабер олгъан му'минлер.
ахкым	укюмлер, къанунлар.
ахт	берильген сёз, ваде.
аджеледжи	ашыкъчан, ашыкъкъан адам.
ая (ная)	утанув, эдеп, ар-намус.
Б	
баас этмек	сёз юрсетмек, бир шей узеринде лаф этмек.
байылмакъ	эс джоймакъ (падать в обморок).
бакире	темиз, саф, наусыны къорчалагъан къыз.
бакъий	эбедин, даймий.

бакымындан	нокътаи назардан.
балчыкъ	чамур.
барынмакъ	ерлешмек, яшамакъ ичюн сыгъынылып отурмакъ.
барыш, барышмакъ	сулх; дава-къавгъада узлашув.
басирет	узакъны коре бильмек, дөгъру шейни кереги киби анъламакъ.
баты	гъарп (запад).
батыл	янълыш, бош, афыдан, файдасыз.
бахш этмек	багъышламакъ, ихсан этмек.
бедбахт	бахтсыз; арекети, эмеги бошуна кеткен адам.
беддуа	къаргъыш (проклятие).
бедевийлер	чёльде кочебе алында яшагъанлар.
бедель	бир шейнинъ акъкъы, фияты, къыймети.
бешер, бешерий	инсан, инсан оғылу, инсаний.
бешиир	муждеджи, яхши хабер кетирген адам.
биат алмакъ	садықълыкъкъа сёз алмакъ (присяга).
бушраа	мужде, яхши хабер.
боджаламакъ	не япаджагъыны бильмейип шашмаламакъ, къаарарсыз алгъя тюшмек.
богъуз беслемек (кутьмек)	опъке, нефрет; душманлыкъ, кин беслемек (кутьмек).
бойсунмакъ	табий олмакъ, боюн эгмек, итаат этмек.
больге	белли бир ер, район, минтакъя.
булмакъ	тапмакъ.
бунынъ узерине	бунынъ усьтюне.
бурдж	зодиактаки 12 йылдыз топуна берильген умумий, ортакъ исим.
бухран	буналув (кризис).
В	
ваде	берильген сёз.
вадий	(долина, лощина).
vasий	зайыф, хаста, я да етимнинъ малына идареджи олгъан адам.
васыф	сыфат.
вакыф	бир шейге шаат олмакъ, бильмек.
вахий	бир илихий эмирнинъ Аллаh тарафындан Пейгъамберге эшиттирилюви, бильдирилюви.
веба (хасталыкъ)	(чума).
вебал	гунях, месулиет.
вели	эрен-эвлия, месулиетли шахс, дост.
весиле	себеп.
Г	
герчи	(хотя, действительно).
генч	яш (молодой).
Гъ	
гъазий	дженкке иштирак этип, сагъ къалгъан аскер.
гъайб	Аллаhтан башкъасына корюнмеген, билинмеген, гизли, сырлы эр шей.
гъализ	къаба, чиркин, джиренч, анълашылмагъан.
Гъаний	Аллаhнынъ исимлеринден; зенгин, варлыкълы, бол.

гъафиль	акъикъатны коре бильмеген, сезалмагъан, бильгисиз.
Гъафур (Гъаффар)	Аллаһының исимлерinden; багъышлайыджы.
гъаябен	(заочно).
Д	
дааббе	къыяметтен эвель ер юзюне чыкъаджакъ ве сёйлейджең бир айван (верховое (высочное) животное).
дагъланаджакъ	атеште къавурыладжакъ, якъыладжакъ.
далялет	сапыкълыкъ; хакъ, дөгъру ёлдан чыкъув.
дахи	о да, биле.
дахиль	аит, ичинде.
дегер	къыймет.
делиджи	тешиджи.
деллялет	бельги, ишарет, делиль, исбат, (факт).
денк	теньеш, мусавий, бирдайын.
денъемек	сынамакъ.
деркен	дер экен, дегенде...
дестек	ярдым, къол тутув, таянув.
деф	зилли дареге бенъзеген чалгы алети.
деф этмек	къувмакъ, узакълаштырмакъ.
дехрий	(материалист).
дешет	къоркъунч.
дигер	башкъа.
диет	Ислам укъукъына коре, ольдирюв ве яралавда къабаатлы адам тарафындан одениледжең пара.
дияр	ульке, ватан.
догъу	шаркъ (восток).
Е	
еис алы	умутсизлик алы, инсанның олюм алы.
емин	ант (клятва).
Ё	
ёрум	тефсир, анълатув, анълам чыкъарув, дегерлендирюв.
ёсун	(мох).
З	
закъкум тереги	джеэннемде осъкен бир терек чешити (олеандр).
зан этмек	санмакъ, беллемек.
зарагъа (зиянгъа)	фена бир алгъа тюшмек.
огърамакъ	
зафер	гъалебе, енъиш, мувафакъиет.
захид	такъгадар инсан, софу (благочестивый).
захирий	тышкъа корюнген, тышкъы шекиль.
зебаний	мелек, джеэннемнинь бекчиси.
зевал	ёкъ олув, тюкенюв; уйле вакъты.
зевдж	къоджа, эш.
зевдже	къары, рефикъа, эш.
земин	ер, топракъ; табан (ер юзю, эв табаны).

зенджефиль	(имбир).
зикр этмек	Аллаһны аньмакъ; сёйлемек.
зиллет	алчалув, хор олув, ашшаланув.
зираат	экинджилик (земледелие).
зихн	акъыл, фикир.
зорбаджы	башкъаларының акъына кириджи, теджавузкяр; истибатчы (тиран, деспот, насильник).
зуурь этмек	джеръян этмек, мейдангъя чыкъмакъ, корюнмек.
зурриет	эвлят, несиль, несеп.
зырх	(бронья).

И

ибранийдже	шимдики Исраилнинъ девлет тили.
идда	озюнинъ фикрини илери сюрюв, къорчалав.
иддет вакъты	Ислам къаиделерине коре, айырылгъан я да къоджасы ольген къадынның янъы никяхкъадже беклейджек муддети.
изафий	нисбий (относительный).
иззет	юджелик, улулыкъ, буюклик.
изин	рухсет.
идрак этмек	анъламакъ, сезмек, дуймакъ, акъыл ирдирмек.
икрам	Аллаh бергиси, бахшыш, багышлав.
икътидар	кучъ, къудрет, имкян.
ильтифат	яхши мунасебет, сайгъы косътермек, рагъбет.
имаеджи	къорчалайыджы.
имтияз	усытюнлик, алељхусуслыкъ (преимущество, превилегия).
интикъам	очъ, къасас (возмездие).
инфакъ этмек	факъыр-фукъарелерге, хайыр муэссиселерине ярдым этмек, нефакъа бермек.
ирмакъ	озен, нехир.
иршат	догъру, хакъ ёлны косътерюв, тенбиелев.
ислях этмек	яхши бир вазиетке кетирмек, тюзельтмек, яхшылаштырмакъ.
исрап этмек	аякъ тиреп, озъ сёзүнде турмакъ, бир ишни сонъунадже япмакъ.
истикъамет	тараф, догърулыш.
истираат	раатланув.
исъян	къаршы чыкъув, асий олув, баш къалдырув, итаат этмемек.
иттифакълы	бераберликнен, аньлашувнен.
итираф этмек	къайиль олмакъ, къайд этмек.
иффет	намус, джинсий мевзуларда ахлякъ къаиделерине табий олув.
ифтира	ботен, асылы олмадан къабаатлав.
ихсан	бахшыш, лютф, яхшылыкъ япмакъ.
ихтар этмек	тенбиелемек, хатырлатмакъ, дикъкъат чекмек.
ихтилияф	аньлашмазлыкъ, бозулышув.
ихтирас	сыннырсыз, джошкъун истек, арзу.
ихтияр	къарт.

ичтихат	шахсий фикир, анълайыш; базы (ачыкъ олмагъан) меселелерде белли сыфатларгъа саип дин алимлерининъ шахсий фикирлери, нокътаи назарлары.
ич юзю	бир шейнинъ ич дюньясы, аслы (суть, сущность).
и'джаз	айретлендириджи нутыкъ, сёз.
К	
кевде	вуджут, беден.
келиме	сёз.
келип чатты	келип чыкъты, садир олды, вакъыты кельди.
кенди	озю.
керем	икрам, джумертлик, яхшылыкъ, эйилик, лютф (великодушие, благородство).
кериге	арткъя.
кесат	ёкълыкъ, къытлыкъ, етишмезлик.
кеханет	гъайбдан (келеджектен) хабер берюв.
кеффарет	бир гунахнынъ Аллан тарафындан багъышланылувины тилеерек, нафль ораза тутмакъ, садакъя бермек.
кефиль	(гарант, поручитель).
кешишлер	христиан дин адамлары.
кийиз	(войлок, кошма).
кин	опъке, гъарез, ачув.
кирамен кятибин	инсаннынъ янында даймий булунгъан, гунахыны ве савабыны язгъан мелеклер.
кутьле	(масса человеческая).
козе	уджайре (клетка).
кома	базы хасталыкълар нетиджесинде келип чыкъыкан терен байгъынлыкъ алы, (коматозное состояние).
кошк	сарай (вилла, дворец).
кяхинлер	гъайбдан (келеджектен) хабер бермек иддасында булунгъан кимселер.
Къ	
къабар	рушвет (взятка).
къавм	къабиле, урув, миллет.
къалкъан	дженкте къорчаланмакъ ичюн къулланылгъан зырх (щит).
къалкъымакъ	турмакъ.
къалкъышмакъ	арекетке кельмек, къозгъалышмакъ.
къаний олмакъ	инанмакъ, къанмакъ, къанаатленмек.
къара	топракъ, ер.
къарагъях	отурма, къонакъланма ери.
къаарарлыкъ	къатиетлик, берген къаарарында къавий турмакъ.
къасас	къабаатлыны япкъан яманлыгъынынъ айнысынен джезаландырув.
къатль	адам ольдирюв.
къатиль	адам ольдюрген киши.
къатмакъ	къошмакъ, къошма япмакъ, илияве этмек.
къатындан	янындан, тарафындан.
къаххар	къаҳр этиджи.

къаҳр этсин	джезаласын, перишан этсин.
къошу	чапышув.
къошу атлары	чапыштырмакъ ичюн бакъылгъан атлар.
къур'a	(жребий).
къуртулышкъа иришмек	ферахлыкъта къавушмакъ, гунахтан арынмакъ, дженнетке акъ къазанмакъ.
къутуб(п)	(полюс).
къушатмакъ	чевре-четини сарып алмакъ, къапламакъ.
къысса	ривает, икяе этюв (повествование).
къыям турмакъ	аякъта тик турмакъ.

Л

Левх-и махфуз	олгъан ве оладжакъларны, кечкен ве келеджеклерни, эр шейни озъ ичине алгъан (такъдирлер язылы) китап.
лехине	файдасына.
леш	айван олюси.
лиаан аетлери	беддуа (къаргъыш) аетлери.
ливата	эркекнен эркекнинъ джинсий алякъа япувы.
лютф	эйилик, ярдым, ихсан, инает (миłość, dobrata).

М

мабет	ибадет япылгъан ер, ибадетхане.
мабуд(т)	онъя табынылгъан барлыкъ, танъры, илях.
маден	(металл).
мазерат	себеп, узор.
макюм (махкюм)	укюм олунгъан адам (осужденный).
макъам(ы)	(1. место, местопребывание; 2. пост, ранг).
малики	саиби.
мамет	олюм.
маневиет	(мораль).
мани олмакъ	бир шейнинъ япылмамасына себеп олмакъ, кедер этмек.
махв этмек	ёкъ этмек.
махсустыр	аиттир.
махшер	къямет куню текрап тирильгенлернинъ топланаджакъ ери.
мевкъи	макъам сёзюне бакъынъ.
мев'иза	огют, насиат.
медет	ярдым, имдат, дестек.
мейль	(наклонность, симпатия, благосклонность).
мен этмек	ясакъламакъ (запрет).
менсуплик	аитлик, багъылылыкъ, алякъадарлыкъ.
мерд(т)	джесюр, сюзюнинъ саиби (храбрец, смелый).
меслек	зенаат, тутылгъан ёл, огърашув усулы.
метанет	чыдам, даянув, сагъламлыкъ, къятиетлик.
метах, метаи	мал, тиджарет, эльде булунгъан варлыкъ.
метин	сагълам, къавий.
метн	(текст).
межнун	акълыны джойгъан, чылгъын, дели-диване.

меджусий	атешке табыныджылар.
миннет этмек	боюн эгип ялвармакъ (просить милости).
мирас	ольген адамдан къалгъан мал-мульк, сервет.
мирасчы	мираскъя акълы киши.
мисиль, мисли	(подобие; ровное количество).
мисиллемек	(возмездие, ответные действия).
миджаз(ий)	акъкъий манасындан башкъя манада къулланылгъан сёз (слово в переносном смысле).
муazzам	буюк, юдже, улу.
муакъкъакъ ки	мытлакъя, кесен-кес, не олса олсун.
муамеле	(обращение, сделка, манера поведения).
муафаза	къорчалав, имае.
мубиин	ачыкъ-айдын, ашкяр (очевидный, явный).
мусавий	денк, тенъеш (равный, одинаковый).
муваффакъ олмакъ	эльде этмек, къазанмакъ.
муз тереги	банан тереги.
мукеллеф	межбуриетли, месулиетли.
мукъабиль	къаршылыгъы, къаршылыгъы къадар.
мукъабеле	(ответ, отплата).
мукъаесе	къяяслав, тенъештиров (сопоставление).
мумтаз	(видный).
мунакъаша	(спор, прения, дискуссия, полемика).
мурдар	(грязный, нечистый, поганый, подлый).
мусаллат	бездирджи (надоедливый, докучливый).
мусриф	исрафчи, тутумсыз, сепип-савургъан.
мустагъний	башкъасына муҳтадж олмагъан.
мусхаф	саифе.
мутевази	алчакъгоңюлли; аддий, саде инсан.
мутеватир	чокъ сайыдаки инсанлар агъыз-агъыздан бир-бирлерине бильдирген хаберлер.
муттефикс	иттифакъ, сёзде, иште бир ве берабер, берадер олгъан инсанлар.
мутвелли	вакъыф мал-мулькининъ идареджиси.
мутедиль	орта дереджеде.
мутешабих аетлер	маналары ачыкътан-ачыкъ аньлашылмагъан аетлер.
мутлакъ гъалип	кесен-кес гъалип, бу ерде Аллаh манасында.
муфесир	тефсирджи.
мухалефет	(противодействие, сопротивление, несогласие, оппозиция, противоречие).
мухатап	субетдеш (собеседник).
мухрафыз мелек	къоруыйджы, бекчи мелек.
мухаджир	Меккеден Мединеге кочь эткен мусульман.
мухкем аетлер	маналары ачыкъ аньлашылгъан аетлер.
мухлет	муддет (отсрочка, срок).
мухтасар	(сокращенный, краткий, сжатый, лаконичный).
мухтелиф аетлер	чешит аетлер (разный, различный).

муджахид	джихад эткен инсан.
мушааде	бир шейни козетмек, корьмек, шаат олмакъ.
мушрик	Аллаңкъа ширк кетирген, ортакъ къошкъан кимсе.
муштереклик	ортакълыкъ, бераберлик, бирлик.
мызракъ	демир уджлу, узун саплы силях (копье, пика).
мытлакъа	эльбетте.
Н	
назиль олмакъ	энмек, тюшмек, Аллаң тарафындан ёлланылмакъ.
накълиет	(транспорт).
накъл этмек	1. ташымакъ; 2. сёйлемек.
намерд(т)	алчакъ, къоркъакъ, ашша инсан.
нанкорьлик	ниметке сайгысызылыш (неблагодарность).
нафль (намаз, ораза)	фарзлардан зиядеси, арткъачы.
недим	хызметчи.
нездинде	янында, къатында, узурында.
несеп	(происхождение, род).
несх	эвельде энген ает укмининъ сонъундан кельген ает укминен ортадан къалдырылуви.
нефис	1. джан, джанлы эр шей, махлюкъят. 2. инсаннынъ ашамакъ, ичмек ве дигер истек, итиядж ве арзулары.
нехр	ирмакъ (река).
нифакъ	ара бозув, бозгъунлыкъ (раздор, распра).
нияз	ялварув-якъарув.
нокъсан	къусур, эксик.
нутфе	(сперма).
О	
ортадан	ёкъ этмек, аректтен токътатмакъ.
къалдырмакъ	
ортакъ къошмакъ	Аллаңтан башкъасыны танъры танымакъ, Аллаңтан башкъасына табынмакъ.
отърю	себеп (бундан отърю - бундан себеп).
П	
пас	кир-кифос.
перишан	дагъыныкъ, тертипсиз, ачыкъ-сачыкъ; заваллы.
пешин укюм	тедкъикъ этмедин, бир шейнинъ темелини бильмедин чыкъарылгъан укюм.
пусу	(засада).
пут	(идол, истукан).
путперест	идолопоклонник.
Р	
ракъиб(п)	(соперник, конкурент).
рахип	христиан дин адамы, кешиш.
рева корьмек	уйгъун, ерли корьмек.
ред этмек	бир шейни къабул этмемек, къайиль олмамакъ.
реддие	ред этювни язма алда беян этмек.

резиль	масхара, ашша (позорный, постыдный).
рехин	(заклад, залог).
риваает этмек	бир вакъия я да адисе акъкъында икяе этмек.
рисалет	пейгъамберлик.
рия	эки юзлюлик.
рушвет	къабар (взятка).
рузгяр	ель.
русвайлыкъ	айыплылыкъ, резиллилик.
рутбе	мертебе, дередже (ранг).
руя	тиюш.
рызыкъ	къысмет, насиp, ашайт, эрзакъ.
С	
сабит	бир ерде тургъан, къавий.
сакый	девреде шарап сюзюджи.
салих амеллер	догъру, уйгъун амеллер.
сапан	таш атылгъан алет.
сапытмакъ	ёлдан чыкъмакъ, адашмакъ.
саших	догъру.
себат	къатиетлик, исрап, тирелив.
севые	дередже (уровень).
севиджилик	лесбиянка(ства).
сема	кок юзю.
седждеге	седжде этмек.
къапанмакъ	
серап	(мираж).
сервет	мал-мульк, варлыкъ, зенгинлик.
сифих	алчакъ, ашшагъы, сефагъа мейль берген.
сув агъы	сув ёлу.
суварий	атлы аскер.
суйкъаст	гизлиден адам ольдюрмеге арекет этмек.
сукюн	сакинлик, узур.
сулх	барыш (мир).
сульп	(родное дитя, чадо).
Сурейя йылдызы	Улькер йылдызы.
сусам	(1. кунджут. 2. касатик, ирис).
суч	къабаат.
сызланмакъ	шикает этмек, аджджылар чекмек.
сырат-ы мустакъим	догъру, хакъ ёл.
Т	
таассуп	(фанатизм).
тадбикъ этмек	амельге кечирмек, (применять).
тазим этмек	сайгъы косътермек, улуламакъ.
такъва	(благочестие, набожность).
такъдис	мукъаддес, мубарек саймакъ.
такъип этмек	артындан, пешинден юрмек.

такълит этмек	бирисине бенъземеге арекет этмек (подражание).
такърир	анълатув, беян этюв.
талиль этмек	(анализировать).
танзим	низам, тертип.
таса	гъам, кедер, къасевет.
тасарруф	1. къулланув селяхиети; 2. икътиратлы, низамлы.
тасламакъ	(корчить, симулировать).
татмакъ	(пробовать, испытывать, познавать).
тахмин	зан, беллемек (догадка).
тахт	(трон).
тевазу	алчакъгонъюллилик, самимилик.
тевеккуль	эр шейни Аллаhtан беклемек, такъдирге бойсунмакъ.
теблигъ	бильдириов, анълатув.
телеф олды	ёкъ олды.
телкъин	(наставление, поучение).
теменни	тилек, тилемек.
темсильджи	векиль (представитель).
тенаасух	(переселение душ).
тензиль	вахий, эндириов (Къур'ан акъкъында).
тензих этмек	(очищение).
терк этмек	быракътмакъ, вазгечмек.
тертиль	Къур'анны усулына коре яваш-яваш окъумакъ.
тесбих этмек	Аллаhны зикр этмек.
теселли	(утешение).
теслимиет	бойсунув, итаат этюв.
техдид(т)	къоркъызув.
теджавуз	бирисининъ акъкъына кирюв (нападение, покушение, нарушение закона).
теджелли этмек	бир шейнинъ козьге корюнмеси, ортагъа чыкъмасы.
теджессус	анъламагъя, бильмеге меракъ (любопытства).
тешбих	бенъзетюв, ошатув.
тешеххуд	намазда "Эттахийаату"ны окъуйджакъ къадар отурмакъ.
тешхир	ярмалыкъ, (выставка).
тилемек	истемек.
тилявет этмек	окъумакъ.
тисинмек	сескенмек, джиренмек.
толайы	отърю, себепли.
тонмакъ	бузламакъ, ушюмек.
тузакъ	(лавушка, капкан, западня).
тутум	1. тутылгъан ёл, арекет, давраныш тавры; 2. икътиратлы олмакъ.
у	
узеринде	усътюнде.
узур	раатлыкъ, сукюнет, тынчлыкъ.
узъре	бойледже, бойлеликнен.
узюр	себеп, мазерет.

ульвий	(высокий, возвышенный, благородный).
ульфет	дост, берадер.
уммий	окъувы-язысы олмагъан.
усланмакъ	фена табияттан взгечмек, тёньюльмек, акъылланмакъ.
ухревий	ахиретке аит (багълы) олгъан шейлер.
учурым	джар (пропасть).
уджрет	бир шейнинъ акъкъы, пара къаршылыгъы.
ушенмек	эринмек.
Ф	
файыз	одюнчке берильген пара эсабындан алынгъан кяр.
фал окълары	къысмет ве такъдирни бильмек ичюн атылгъан окълар.
фанус	фенер (плафон; колпак).
фасыкъ	гуняхкяр (распутник; заблудший).
февкъульладе	(необыкновенный, исключительный).
фидье	къуртулыш одеви (выкуп).
фейз	(изобилие, обилие, плородие; щедрость, милость).
фент	(коварства, уловка).
фуркъян	Къур'анынъ бир ады; догру ве янълышны айырды этюв.
фей'	бош.
ферпт	шахс, (личность, субъект, индивидуум).
фетх (фетих)	дженклешерек бир ерни эльге алмакъ.
фухуш	(безнравственность, разврат).
фыркъя	тайфа (группа, партия).
фытрат	(натура, природа, характер; задатки).
Х	
хавуз	усьтю ачыкъ сув толу ер.
хайиз	(менструация).
хакем	(орбитр, судья).
хаким (аким)	акимиет саibi (владыка).
хамд	шукюр.
ханедан	(династия, знатный род).
хакъ	адалет, догъру, акъикъат.
хакъ этмек	къазанмакъ.
хакъир	хор, ашшагъы.
хакъкъы иле	ерли ериндже (по праву, по справедливости, как следует).
хардал	(горчица).
хас	ait, махсус.
хасенат	эйиликлер.
хафиф	енгиль, яваш, сакин.
хахамлар	еудий дин адамлары.
хаджв	(юмор).
хидает	хакъ ёлу, догъру ёл.
хилял шеклинде	янъы догъгъан ай шеклинде.
худуд	сынъыр (граница).
худхуд къушы	(удод).

хусран	зараp, зиян.
хусумет	душманлыкъ.
хырс	адден ашыр истек; опьке.
хышым	(гнев, ярость, негодование).
Ч	
чагъ	асыр.
чалымлы	важный; гордый, с гонором, чванливый, кичливый).
чапразлама	(кресть на кресть).
чарпышмакъ	огърашмакъ.
чаршы	базар.
чатар	расткелир, келип чыкъар.
чельмек	(резать коса, перекаивать).
четин	къатты, къыйын, шиддетли.
чифт	эш. Бу ерде къадын я да къоджа манасында.
чылгъын	(безумный, сумашедший, умалишенный).
Дж	
джаиз	уйгъун.
джазибе	(привлекательность).
джарие	къул къадын, къадын хызметкяр.
джахилие деври	Арабыстангъа Ислам кельмеден эвельки девир.
джеваз	джаиз я да джаиз олмакъ.
джизье	(подушная подать).
Ш	
шает	эгер.
шеит	Аллан ёлунда дженклешерек ольген адам.
шемшек	яшин, йылдырым.
шеффаф	(прозрачный).
шехвет	джинсий истек.
шуур	(ум, разум, понятливость).
ширк	Аллаһтан башкъасыны танъры танымакъ, Аллаһкъа ортакъ къошмакъ.
Ы	
ышыкъ	нур, зия.
ылгъым	мираж
Э	
эбабиль къушы	дагъ къарылгъачы.
эбедий	даймий, соңсыз, олюмсиз.
эгри	къыйыш.
единмек	(делать своим, приобретать).
эзелий	(исконный, вечный).
эйбетли	(внушительный, внушающий уважение).
эйи	яхшы.
эким	(врач, доктор).
эксериети	чокъусы.
эляк олмакъ	ёкъ олмакъ, ольмек.
эмель	арзу, истек.

ЭМИН	ишанч.
ЭМНИЕТЛИ	ишанчлы (безопасно).
ЭНДИРИЛЬГЕН	тюшюрильген.
ЭМДЖЕ-ЗАДЕ	эмдже огълу.
ЭНСАР	Мединедеки ерли мусульманлар.
ЭРЗАКЬ	рызыкъ, ашайт.
ЭСАП КУНЮ	къяямет куню.
ЭСАРЕТ	эсирилик.
ЭХЛ-И КИТАП	еудийлер ве христианлар.
ЭШ	къадын, къоджа.

Ю

ЮДЖЕ	буюк, улу.
------	------------

Я

ЯКЬАЛАМАКЬ	къувып тутмакъ (схватить, поймать).
ЯКЬЛАШТЫ	якъынлашты.
ЯКЬИЙН	(достоверность, несомненность, уверенность).
ЯКЬЫШМАЗ	уймаз, келишmez, ярашмаз.

Бир хатим дуасы

Аллаанумме Раббенаа йаа Раббенаа тақъаббелъ миннаа иннеке Энтес-семиуль-алиим. Ве туб алайнаа йаа мевляанаа иннеке Энтет-теваабур-Раһииим. Веңдинии веңдинаа ве веффикънаа илель-накъкъи ве иля тариикъин мустакъиим. Би берекети хатмиль-къур'ааниль-азым. Ве би нурмети набиибике ве ресуулиkelь-керииим. Ваъфу аннаа йаа кериим, ваъфу аннаа йаа раһииим. Вагъифр ленаа зунуубенаа би фадлике ве керамике йаа экремель-экремииин. Ве йаа эрнамер раһимиин. Аллаанумме зеййиннаа би зиннети хатмиль-къур'аан. Ве экримнаа би кераамети хатмиль-къур'аан. Ве шеррифнаа би шераафети хатмиль-къур'аан. Ве эльбиснаа би хиль-ати хатмиль-къур'аан. Ве эдхильнель-дженнете би шефаа-атиль-къур'аан. Ве аафинаа мин кулли беляаиддюнья ве азаабиль-аахирати би нурмети хатмиль-къур'аан. Верham джемии'а уммети Мұхаммедин би нурмети хатмиль-къур'аан. Аллануммежа'лиль къур'аане ленаа фид-дюнья къаринаа, ве филь-къабри мууниса, ве филь къыямети шефииа, ве алес-сыраати нуураа, ве илель-дженнети рафиикъяа, ве миненнаари ситран ве һиджаабаа, ве илель хайраати куллеңаа делиилен ве имаама, би фадлике веджуудике ве керамике йаа экремель-экремииин.

Аллаануммерзукъинаа би кулли һарфин минель-къур'аани һалаавең. Ве би кулли келиметин кераамен. Ве би кулли аайетин саадең. Ве би кулли сюуратин селямен. Ве би кулли джуз'ин джеза'a. Ве саллаллааню аля сейидинаа Мұхаммедин ве аалихии эджманнан эт-тайибине эт таириин. Аллаануммансур мен несараддин. Вектубис-селямете вель аафиете алайнаа ве алель-худжджааджи вель-гъузаати вель-мусаафириине вель-муқиимиин. Фии беррике ве баррике мин уммети Мұхаммедин алейһим эджмасын. Аллаанумме беллигъ севаабе мaa къара'нааһю ве нуура мaa телевнааһю иля рууhi небийинаа Мұхаммедин саллаллаану тааляя алейһим эджмасын, ве ли эрваани эвлядиини ве эзвааджиини ве эсхаабиини ридваануллаану тааляя алейһим эджмасын, ве ли эрваани абааинаа, ве уммааатинаа, ве эбнааинаа, ве бенаатинаа, ве ихвааинаа, ве эхаваатинаа, ве эсдикъааинаа, ве устаазинаа, ве акърибааинаа, ве мешаайихинаа, ве ли мен леңюу һакъкъун алайнаа ве ли эрваани джемииыль-му'минине вель-му'минаат, вель-муслимине вель-муслимаат, эль-аңяаи минһум вель эмваати бираһметике йаа эрнамер-раанимиин. Джезаллаану аннаа Мұхаммеден саллаллаану алейһи веселлеме мaa һүве әңлюн.

Субхаане раббике раббиль иззети аммаа йасиifuун, веселямун аляль-мурселиин, вель-һамду лилляани раббиль-аалемииин.

Ана тилимизде бойле де дуа этиле билир:

Аллаңым! Юдже китабынъ Къур'ан-ы Керимде: «Манъа дуа этинъиз, дуанъызынъ къабул этейим», дие буюрасынъ. Иште, санъа дуа этмек ичюн топландыкъ, эллери мизни Сенинъ соңсызы олгъян къудретинъе, къуветинъе ачтыкъ. Дуаларымызынъ къабул эйле, я Рабби! Я Рабби! Бизлер гунахкяр къуллармыз. Сенинъ исе раҳметинъ, берекетинъ, авғынъ бол. Къур'ан-ы Керимден окъугъян суре ве аетлеримизни, дуа ве салаватларны къабул эйле. Я Рабби! Бизлер аджив къуллармыз. Неғислеримизге зулум этемиз, төvbе эткенимиз алда, кене гунах деръясына даламыз. Аллаңым, бизге ойле бир ашкъ бер ки, Сенден башкъасыны корымейик, бизге ойле бир ибадет зевкъы бер ки, Санъа ибадет этмектен курсюнмейик. Бизге ойле инсан севгиси, Къур'ан севгиси бер ки, малымызынъ, мулькюмизни азрети Эбу Бекирлер киби, азрети Османлар киби, азрети Умерлер киби арджлайыкъ. Сенинъ дининъ оғурнда Алилер киби джан феда этейик.

Аллаңым! Ватанымызда Сенинъ адынъ анылгъян эзанлар ич бир заман сусмасын.

Халкъымызның озың юртунда оның саиби олуп яшамаларына, иджртте къалгъанларымызның Ватангъа тезден къавушмаларына ярдымджы ол. Ватан ичюн, Ислам дини ичюн джанларыны феда эткен шеитлеримизни рахмет эйле. Ватанымызны, джеми мусульманларны душман уджуминден, кяфирлер элинде оюонджакъ олуудан къурттар!

Я Рабби! Окъугъан бу суре ве дуаларымыздан (Къур'андан, Йаасин шерифтен, Мевлид шерифтен) асыл олгъан савапны юдже Пейгъамберимиз Мұхаммед Мустафа (саллаллаху алейхи веселлем) рухуна эдие әйледик, онъа ириштири. Я Рабби! Къур'аннынъ урьметине, Пейгъамберлерниң ашкына дуаларымызны къабул эйле!

Раббенаа аатинаа фид-дюньяя һасенетен ве филь-аахирати һасенетен ве къинаа азаабен-наар, Раббенагъфирилии ве ли ваалидейе ве лиль му'минине йевме йекъуумуль һисааб. Амин! Би һурмети сеййидиль-мурселиин, вель-hamdu лилляани раббиль-алемии. Эль-Фаатиha.

Файдаланылгъан менбалар

- 1). Къур'ан-ы Керим ве ачыкъламалы меали. Азырлагъанлар Проф., д-р Али ОЗЕК ве дигерлери. Анкъара, 1993.
- 2). Къур'ан-ы Керим ве юдже меали. Абдуллах АЙДЫННЫНЬ терджимеси. Истанбул, 1992.
- 3). Къур'ан-ы Керим ве келиме меали. Терджиман Медине БАЛДЖЫ. Истанбул, 1995.
- 4). Проф., д-р Мұхаммед ХАМИДУЛАХ. Къур'ан-ы Керим тарихы. Истанбул, 1993.
- 5). Проф., д-р Исмаил ДЖЕРРАХОГЪЛУ. Тефсир усулы. Анкъара, 1993.
- 6). Къур'ан-ы Керим лугъаты. Махмуд Чанганынъ терджимеси. Истанбул, 1991.
- 7). Мұхаммед Аль-АРАБИЙ. Къур'ан-ы Керимнинъ мевзуларына коре мундериджеси. Истанбул, 1979.
- 8). Проф., д-р Исмаил ДЖЕРРАХ оғылу. Тефсир усулы. 9-нджы нешри. Анкъара, 1993.
- 9). Коран. И.Ю.Крачковскийнинъ терджимеси. Москва, 1990.
- 10). Коран. Переводы смыслов. Валерия Порохова-ар-Рошдинъ терджимеси. Москва, 1991.
- 11). Люциан Ипполитович КЛИМОВИЧ. Книга о Коране. Москва, 1986.